Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main

2576

242 Bl.

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main

Ramban on the Pentateuch

Date before 1480

רמב״ן

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main

[redacted]

פירושי התורה לרבינו הרב ר׳ משה בר׳ נחמן ז׳ל׳ה׳ה׳ גירונדי

כשם הא׳ הגדול הגבו׳ והנורא אתחיל לכתוב חידושי׳ בפירושי׳ התורה באימה ביראה ברתת
בזיע במורא מתפלל ומתירה בלב נדכה ונפש שפוכה שואל סליחה מבקש מחילה וכפרה
בקידה כבריכה בהשתחויה עד שותפסקו כל חליות שבשדרה ונפשי יודעת מאד ידיעה
ברורה שאין ביצת הנמלה בנגד הגלגל העליון צעירה כאשר חכמתי קטנה ודעתי קצרה
בנגד סתרי התורה הצפונים בביתה הטמונים בחדרה כי כל יקר וכל פלא כל סוד עמוק
וכל חכמה מפוארה במוס עמה חתום באוצרה ברמז בדבור בכתיבה ובאמירה כאשר
אמ׳ הנביא המפואר בלבוש מלכות והעטרה משיח אהי יעקב ונעים ומירה לכל תכלה ראיתי
קץ רחבה מצותך מאד ונאמר פלאות עדותיך על כן נצרתם נפשי אבל מה אעשה ונפשי
חשקה בתורה והיה בלבי כאש אוכלת בוערה בכליותי עצורה לצאת בעקבי הראשונים
אריות שבחבורה גאוני הדורות בעלי גבורה להכנס עמהם בעובי הקורה לכתוב כהם
פשטים בכתובים ובמדרשים במצות ואגדה ערוכה בכל ושמורה ואשים למאור פני נרות
המנורה הטהורה פירושי רבי שלמה עטרת צבי וצפירת תפארה מוכתר בנימוסי מקרא
במשנה והגמרא לו משפט הבכורה בדבריו אהגה באהבתם אשגה ועמהם יהיה לנו משא
ומתן דרישה וחקירה בפשטיו ומדרשיו וכל אגדה בצורה אשר בפירושיו זכורה ועם ר׳
אברה׳ בן עזרא תהיה לנו תוכחת מגולה ואהבה מסותרה והא׳ אשר ממנו לבדו אירא יצילני
מיום עברה יחשכני משגיאות ומכל חטא ועברה וידריכני בדרך ישרה יפתח לנו שערי אורה
ויזכנו ליום הבשורה כדכתיב מה נאוו על ההרים רגלי מבשר משמיע שלום מבשר טוב
משמיע ישועה אומ׳ לציון מלך אהיך צרופה אמרתך מאד ועבדך אהבה צדקתך צדק לעולם
ותורתך אמת צדק עדותיך לעולם הבינני ואחיה

ספר בראשית

משה רבינו כתב הספ׳ הזה עם התורה כלה מפיו
של הקב׳ה והקרוב שכתבו בהר סיני כי שם נאמר
לו עלה אלי ההרה והיה שם ואתנה לך את לוחות
האבן והתורה והמצוה אשר כתבתי להורותם כי
לוחות האבן יכלול הלוחות והמכת׳ כלומ׳ עשרת הדברות והמצוה מספר המצות כלן עשה
ולא תעשה אם כן והתורה יכלול הספורי׳ מתחלת בראשית כי הוא מורה האנשי׳ בדרך בענין
האמונה וכדרתו מן ההר כתב מתחלת התור׳ עד סוף ספור המשכן וגמר התורה כתב בסוף
שנת הארבעים כאשר אמ׳ לקוח את ספר התורה הזה ושמתם אותו מצד ארון ברית ה׳ אהי׳כ
וגו׳ וזה כדברי האומ׳ תורה מגלה מגלה נתנה אבל לדברי האומ׳ תורה חתומה נתנה נכתב
הכל בשנת הארבעים כשנצטוה כתבו לכם את השירה הזאת ולמדה את בני ישראל שימה
בפיהם וצוה לקוח את ספר התורה הזה ושמתם אותו מצד ארון ברית ה׳ אהי׳כ ועל כל פנים
היה נכון שיכתוב בתחלת ספר בראשית וידבר אהי׳ם אל משה את כל הדברים האלה לאמר
אבל היה הענין להכתב סתם מפני שלא כתב משה רבי׳ התורה כמדבר בעד עצמו כנביאים
שמזכירים עצמם כמו שנא׳ ביחזקא׳ תמיד ויהי דבר ה׳ אלי לאמר בן אדם וכמו שנא׳ בירמי׳
ויאמר ירמיהו היה דבר ה׳ אלי לאמר אבל משה רבי׳ כתב תולדות כל הדורות הראשונים
ויחוס עצמו ותולדתו ומקריו כשלישי המדבר ולכן יאמר וידבר אהי׳ם א׳ משה ויאמר
אליו כמדבר בעד שנים אחרי׳ ומפני שהענין כן לא נזכר משה בתור׳ עד שנולד ונזכר כאלו אחר
מספר עליו ולא יקשה עליך ענין משנ׳ תורה שמדב׳ בעד עצמו ואתחנן א׳ ה׳ ואתפלל א׳ ה׳ ואומ׳
וגו׳ כי תחלת הספ׳ ההוא אלה הדברי׳ אשר דבר משה א׳ כל ישר׳ והנה הוא כמספ׳ דברי׳ בלשו׳
אומרם והטע׳ לכתיבת התור׳ בלשון הזה מפני שקדמה לבריא׳ עולם אין צריך לומ׳ ללידתו של
משה רבי׳ כמו שבא לנו בקבלה שהיתה כתובה באש שחורה על גבי אש לבנה והנה משה
כסופר המעתיק מספר קדמון וכותב ולכן כתב סתם אבל זה אמת וברור הוא שבל התורה

Inc. hebr. 43

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main

כלה מתחלת ספר בראשית עד לעיני כל ישרא׳ הגיע מפיו של הקב״ה לאזנו של משה בענין
שנא׳ להלן מפיו יקרא אלי את כל הדברים האלה ואני כותב על הספר בדיו הודיעו תחלה
ענין בריאת השמים והארץ וכל צבאם כלומר בריאת כל נברא העליונים והתחתונים וגם
בן כל הנאמר בנבואה ממעשה מרכבה ומעשה בראשית והמקובל בהם לחכמים עם תולדת
ארבעה הכחות שבתחתונים כח המחצבים וכח צמחי האדמה ונפש התנועה ונפש המדבר׳
בכלם נאמר למשה רבי׳ בריאתם ומהותם וכחותם ומעשיהם ואפיסת הנפסדים מהם והכל
נכתב בתורה בפירוש או ברמז וכבר אמרו רבותי׳ חמשים שערי בינה נבראו בעלם וכלן
נמסרו למשה חוץ מאחד שנא׳ ותחסרהו מעט מאלהים יאמר כי בבריאת העולם חמשים
שערים של בינה כלו׳ נאמ׳ שיהיה בבריאת המחצב שערי בינה אחד בתולדתו וכחו ובבריאת
צמח האדמה שער בינה אחד ובבריאת האילנות שער אחד ובבריאת החיות שער אחד
ובבריאת העופות שער אחד וכן בבריאת השרצים ובריאת הדגים ויעלה אחד זה לבריאת
בעלי הנפש המדברת שיתבוננו סוד הנפש וידע מהותה וכחה בהיכלה ויגיע למה שאמרו
גנב אדם יודע ומכיר בו נאף אדם יודע ומכיר בו נחשד על הנדה יודע ומכיר בו גדולה
מכולן שמכיר בכל בעלי כשפים ומשם יעלה לגלגלים ולשמים וצבאיהם כי בכל אחד מהם
שער חכמה אחד שלא כחכמתו של חברו ומספרם מקובל להם ע״ה שהם חמשים חוץ מאחד
ואיפשר שיהיה השער הזה בידיעת הבורא ית׳ שלא נמסר לנברא ואל תסתכל באמרם נבראו
בעולם כי על הרוב ידבר והשער האחד לא נברא והמספר הזה רמוז בתורה בפירוש בספירת
העומר ובספירת היובל כאשר אגיד בו בהגיעי שם ברצון הקב״ה וכל הנמסר למשה רבינו
בשערי הבינה הכל נכתב בתורה בפירוש או ברמיזה בתיבות או בגימטריאות או בצורת
האותיות בכתובות כהלכתן או המשתנות בצורתן כגון הלפופות והעקומות וזולתן או בקוצי
האותיות ובכתריהן כמו שאמרו בשעלה משה למרום מצאו להקב״ה שהיה קושר כתרים
לאותיות אמר לו אלו למה אמר לו עתיד אדם אחד לדרוש בהם תילי תלים של הלכות עד
זו מנין לך אמר להם הלכה למשה מסיני כי הרמזים הללו לא יתבוננו אלא מפה אל פה עד
משה מסיני ומזה אמרו בשיר השירים רבא בחזקיהו ספר תגי הרא״ה להם והספר הזה יהי׳
ומצוי אצל כל אדם יפרשו בו כמה אלפין בתורה בתאגין וכמה ביתין ושאר האותיות ומספר
התאגין שבכל אחת ואין השבח שספרו על הספר הזה וגלוי הסוד שהיה לחזקיהו מפני
התאגין עצמם אלא בידיעת בפירושיהן סודות רבים עמוקים מאד ושם במדרש שיר השירים
רבא אמ׳ כתי׳ ויגד לכם את בריתו ויגד לכם ספר בראשי׳ שהוא תחלת בריתו של עולם אשר
צוה אתכם לעשות עשרת הדברים אלו עשרת הדברות עשרה למקרא עשרה לתלמוד ובי׳
מנין יבא אליהו בן ברכאל הבוזי ויגלה לישרא׳ חדרי בהמות ולויתן ומנין יבא ליחזקאל ויגלה
הם סדרי מרכבה הה״ד הביאני המלך חדריו כלומ׳ שהכל נלמד מן התורה ושלמה המלך
ע״ה שנתן לו האלהים החכמה והמדע הכל מן התורה היה לו וממנה למד עד שידע סוד כל
כל התולדות ואפי׳ בחות העשבים וסגולתם עד שכתב בהן אפי׳ ספר רפואות ובענין שכתוב
וידבר על העצים מן הארז אשר בלבנון ועד האזוב אשר יוצא בקיר וראיתי הספר המתורגם
הנקרא חכמתא רבא דשלמה וכתוב בו ולא ממיתום הוית תולדתא חריתא למלך או לשליט
דחריו מעלנא דכל ברנש לעלמא ומפקאנא שואת חדיו מיטול כן צלית ואתיהיבת לי רוחא
דחכמתא וקרית ואתת לי רוחא דאידעתא צבית בה יתיר מן שבטא וכורסוותא יאמר כי לא
מדבר תהיה תולדת מיוחדת למלך או לשליט אחר הוא ביאת כל איש לעולם ויציאה שוה
לכלם יחד ובעבור כן התפללתי ונתן לי רוח חכמה וקראתי ובא לי רוח דעת בחרתי בה יותר
מן השבט והכסא ונאמר שם והוא דיהב ארעתא דלא לגלותא למידע היכן קם עלמא
ועובדיהון דמזאלתא שורא ושולמא ומצעתהון דובני שולחפני דונבותא ודהיכן עבדי ובני
דיהטיהון דשמיא וקבעיהון דכוכבי מתנא דבעיר וחימתא דחיותא עוויהון דרוחי ומחשבתהון
דבני נשא גינסי דנצבתא וחיליהון דעיקרי כל מידם דכסו וכל מידם דגלי ידעית
יאמר שהאלהים הוא הנותן דעת שאין בו שקר לידע איך קם העולם ומעשה המזלות הראש
והסוף ואמצעות הזמנים ואלכסונות הנגבות ואיך יעשו הזמנים מרוצת השמים וקביעות

הכוכבים לחות הבהמות וחמת החיות תיקף הרוחות ומחשבות בני הארם יחסי האלנות
וכחות השרשים כל רבר מכוסה וכל רבר מגולה ירעתי וכל זה ידע בתורה והכל מצא בה
בפירושיה בדקדוקיה באותיותיה ובקוציה כאשר הזכרתי וכן אמר הכתוב ותרב חכמת שלמה
מחכמת כל בני קדם לומר שהיה בקי מהם בנחשים ובקסמים שזו היא חכמתם ברכתיב
כי מלאו מקדם ועוננים כפלשתים וכך אמרו מה היה חכמתן של בני קדם שהיו יודעים
וערומים בשייר ומכל חכמת מצרים שהיה בקי בכשפים שהיא חכמת מצרים ובטבע הצומח
כידוע מספר העבודה המצרית שהיו בקיאין מאד בענין הזריעות וההרכבה במינין וכך
אמרו אפי׳ פלפלין נטע שלמה בארץ וכיצד היה נוטען אלא שלמה חכם היה והיה יורע עקר
משתיתו של עולם למה שאמר מציון מכלל יופי אלהים הופיע מציון נשתכלל כל העולם כלו
כיצד למה נקראת אבן שתיה שממנה נשתת העולם והיה שלמה יודע אי זה גיד שהוא
הולך לכוש ונטע עליו פלפלין ומיד היו עושין פירות שכן הוא אומר ונטעתי בהם עץ כל פרי
עוד יש בידנו קבלה של אמת כי כל התורה כלה שמותיו של הקבה שהתיבות מתחלקות
שמות בענין אחר כאלו תחשוב על דרך משל כי פסוק בראשית יתחלק לתיבות אחרות כגון
בראש יתב רא אלהים וכל התורה כן מלבד צירופים וגימטריאותיהם של שמות וכבר כתב
רבי שלמה בפירושיו בתלמוד ענין השם הגדול של שבעים ושתים בא וזה ענין הוא יוצא
משלשה פסוקי ויסע ויבא ויט ומפני זה ספר תורה שטעה בו באות אחת במלא או בחסר
פסול כי זה הענין יחייב אותנו לפסול ספר תורה שחסר בו ו׳ אחד ממלת אותם שבאו מהם
לט מלאים בתורה או שיכתוב הוו באחד משאר החסרים וכן כיוצא בזה אעפ שאינו מעלה
ואינו מוריד כפי העלה במחשבה וזהו הענין שהביא גדולי המקרא למנות מלא וחסר בכל
התורה והמקרא ולחבר ספרים במסורת עד עזרא הסופר הנביא שנשתדל בזה כמו שדרשו
מפסוק ויקראו בספר תורת האלהים מפורש ושום שכל ויבינו במקרא ונראה שהתורה הכתובה
באש שחורה על גבי אש לבנה בענין הזה שהזכרנו היה שהיתה הכתיבה רציפה בלי הפסק
תיבות והיה אפשר בקריאתה שתקרא על דרך השמות ותקרא על דרך קריאתנו בענין התור
והמצוה ונתנה למשה רבי׳ על דרך חלוק קריאת המצוה ונמסר לו על פה קריאתה בשמות
וכן יכתבו השם הגדול שהזכרתי כלו רצוף ויתחלק לתיבות של שלש שלש אותיות לחלוקים
אחרים רבים כפי השמוש לבעלי הקבלה ועתה דע וראה מה אשיב שואלי דבר בכתיבת פירוש
התורה אבל אתנהג כמנהג הראשונים להניח דעת התלמידים יעפי הגלות והצרות הקוראים
בסדר בשבתות ובמועדים ולמשוך לבם בפשטים ובקצת דברים נעימים לשומעים וליודעים
חן ואל חנון יחננו ויברכנו ונמצא חן ושכל טוב בעיני אלהים וארם ואני הנני מביא בברית נאמנ
והיא הנותנ עצה הוגנת לכל משתדל בספ הזה לכל יסבור סברה ואל יחשוב מחשבות בדבר
מכל הרמזי אשר אני כותב בספר התורה כי אני מודיעו נאמנה שלא יושגו דברי ולא יורעו
כלל בשום שכל ובינה זולתי מפי מקובל חכם לאזן מקבל מבין והסברא בהן אולת מחשבה
מועלת רבת הנזקין מנועת התועלת אל יאמן בשוא נתעה כי לא תבואהו בסברותיו רק רעה
שידברו אל ה׳ סרה אשר לא יוכלו כפרה שנאמ אדם תועה מדרך השכל בקהל רפאים ינוח
אל יהרסו אל ה׳ לראות כי ה׳ אלהינו אש אוכלה הוא אל קנאות והוא יראה את רצויו מתורתו
נפלאות אבל יחזו בפירושינו חדושים בפשטים ובמדרשים ויקחו מוסר מפי רבו׳ הקדושים
בגדול ממך אל תדרוש בחזק ממך אל תחקור במופלא ממך בל תדע במכוסה ממך אל
תשאל במה שהורשית התבונן ואין לך עסק בנסתרות

בראשית ברא

אמ׳ ר׳ יצחק לא היה צריך להתחיל התורה אלא
מהחדש הזה לכם ראש חדשים שהיא מצוה
ראשונה שנצטוו ישראל ומה טע פתח בבראשית
שאם יאמרו אומות העולם ליסטי׳ אתם שכבשתם
לכם ארצות ז׳ גוים הם אומרי׳ להם כל הארץ של הקבה היא ונתנה לאשר יישר בעיניו
וברצונו נתנה להם וברצונו נטלה מהם ונתנה לנו ווו אגרה בלשון אשר כתבה רש בפירושיו
ויש לשאול בה כי צורך גדול הוא להתחיל התור׳ בבראשי׳ ברא אלהים כי הוא שרש האמונה

ושאינו מאמין בזה וחושב כי העולם קדמון הוא כופר בעיקר ואין לו תורה כלל והתשובה
מפני שמעשה בראשית סוד עמוק אינו מובן מן המקראות ולא יודע על בוריו אלא מפי
הקבלה עד משה רבי' מפי הגבורה ויודעיו חייבין להסתיר אותו לכך אמר ר' יצחק שאין
להתחלת התורה צורך בבראשית ברא אלהים והספור במה שנברא ביום ראשון ומה שנעש'
ביום שני ושאר הימים והאריכות ביצירת אדם וחוה וחטאם וענשם וספור גן עדן וגרושת
אדם ממנו כי כל זה לא יובן בינה שלימה מן הכתוב וכל שכן ספור המבול והפלגה שאין
הצורך בהם גדול ויספיק לאנשי התורה בלעדי הכתובים האלה ויאמינו בכלל בנזכר להם
בעשרת הדברות כי ששת ימים עשה ה' את השמים ואת הארץ את הים ואת כל אשר בם וינח
ביום השביעי ותשאר הידיעה ליחידים שבהם הלכה למשה מסיני עם תורה שבעל פה ונתן
טעם ר' יצחק לזה כי התחילה התורה בבראשית ברא אלהים וספור כל ענין היצירה עד
בריאת אדם ושהמשילו במעשה ידיו וכל שת תחת רגליו וגן עדן שהיא מבחר המקומות
הנבראים בעולם הזה נעשה מכון לשבתו עד שגירש אותו חטאו משם ואנשי המבול בחטאם
גורשו מן העולם כלו והצדיק בהם לבדו נמלט הוא ובניו וזרעם חטאם גרם להם להפיצם
במקומות ולזורותם בארצות ותפשו להם המקומות למשפחותם בגוייהם כפי שנזדמן להם
אם כן ראוי הוא כאשר יוסיף הגוי לחטוא שיאבד ממקומו ויבא גוי אחר לרשת את ארצו
כי כן הוא משפט האלהים בארץ מעולם וכל שכן עם המספר בכתוב כי כנען מקולל ונמכר
לעבד עולם ואיננו ראוי שירש מבחר מקומות היישוב אבל יירשוהו עבדי ה' זרע אוהבו
בענין שכתו' ויתן להן ארצות גוי' ועמל לאומי' יירשו בעבור ישמרו חקיו ותורותיו ינצורו כלומ'
שגירש משם מורדיו והשכין בו עובדיו שידעו כי בעבודתו ינחלוה ואם יחטאו לו תקיא אותם
הארץ כאשר קאה את הגוי אשר לפניהם ואשר יבאר הפירוש שכתבתי לשונם בבראשית
רבא שאמרו בשם לשון הזה ר' יהושע דסכנין בשם ר' לוי פתח כח מעשיו הגיד לעמו מה
טעם גלה הקב"ה לישרא' מה שנברא ביום ראשון ומה שנברא ביום שני מפני אומות העולם
שלא יהו מונין את ישרא' ואומרין להם הלא אומה של בזוזות אתם וישרא' משיבין להם ואתם
הלא בזוזה היא בידכם הלא הכפתורים היוצאים מכפתור השמידום וישבו תחתם העולם
ומלואו של הקב"ה הוא כשרצה נתנו לכם כשרצה נטלו מכם ונתנו לנו הה"ד לתת להם נחלת
גוים כח מעשיו הגיד לעמו בשביל לתת להם נחלת גוים הגיד להם את הבראשית וכבר בא
להם במקו' אחר עוד הענין שהזכרתי בתעלומות מעש' בראשי' אמ' ז"ל להגיד כח מעש' בראשי'
לבשר ודם אי אפשר לפיכך סתם לך הכתו' בראשית ברא אלהים אב' נתבאר מה שאמרנו בזה
בראשית ברא אלהים כתב רבי שלמה אין המקרא הזה אומ' אלא דרשני כמו שדרשוהו רבו'
בשביל התורה שנקראת ראשית דרכו ובשביל ישרא' שנקראו ראשית תבואתו והמדרש
הזה לרבותינו סתום וחתום מאד כי דברים רבים מצאו שנקראו ראשית ובכלם להם
מדרשים וקטני אמנה יספרו בהם לרובם אמרו בזכות שלשה דברים נברא העולם בזכות
חלה בזכות מעשרות ובזכות בכורים בראשית ברא אלהים אין ראשית אלא חלה שנא' ראשית
עריסותיכם חלה ואין ראשית אלא מעשרות שנא' ראשית דגנך ואין ראשית אלא בכורים שנא'
ראשית בכורי אדמתך ועוד אמרו בזכות משה שנאמר וירא ראשית לו וכוונתם זו שמלת
בראשי' תרמוז כי בעשר ספירות נברא העולם ורמז לספירה הנקראת חכמה שבה יסוד כל
שנ' ה' בחכמ' יסד ארץ היא התרומ' והיא קדש אין לה שיעור למיעוט התבוננות הנבראים בה
וכאשר ימנה אדם עשר מדות ויפריש אחת מעשר לעשר ספירות יתבוננו החכמים בעשירי'
וידברו בה והחלה מצוה יחידה בעיסה תרמוז לזה וישרא' שנקראו ראשית היא כנסת ישרא'
המשולה בשיר השירים לכלה שקראה הכתוב בת ואחות ואם וכבר בא לנו זה במדרש
בעטרה שעטרה לו אמו ובמקומות רבים וכן וירא ראשית לו דמשה יספרו כי משה רבינו
נסתכל באספקלריא המאירה וראה ראשית לו ולכן זכה לתורה הכל כונה אחת להם ואי
אפשר להאריך בפירוש זה הענין במכתב והרמז רב הנזק כי יסברו בו סברות אין בהם אמת
אבל כתבתי זה לבלו' פי קטני אמנה מיעוטי חכמה המלעיגי' על דברי רבו' בראשי' כתב רש"י
ואם באת לדרשו כפשוטו כך דרשהו בראשית בריית שמים וארץ והארץ היתה תהו ובהו

ויאמר הקב״ה יהי אור אם כן הכל נמשך לבריאת האור ולא פירש כענין הזה בעצמו אבל
תקן כי הוו במלת והארץ איננה משמשת ורבות כן במקראו והטע כי בראש׳ בריאת הרקיע
והיבשה לא היה בארץ ישוב אבל היתת תהו ובהו מכוסה במים ואמ׳ אלהים יהי אור ולפי
דעתי לא נברא ביום ראשון רק האור והקושיא: להבי׳ שלמה בפירוש הזה כי אמר שאם בא
להורות סדר הבריאה באלו לומר שאלו קדמו היה לו לכתוב בראשונה שאין ראשית
בםקר׳ שאינו סמוך והנה מגיד מראשית אחרית ואם יסמוך אותו לדבר גם כן תסמוך אותו
ועוד וירא ראשית לו וטען בזה עוד טענות ועתה שמע פירוש המקרא על פשוטו נכון וברור
הקב״ה ברא כל הנבראים מאפיסה מוחלטת ואין אצלנו כלשון הקדש בהוצאת היש מאין
אלא לשון ברא ואין כל הנעשה תחת השמש או למעלה הווה מן האין התחלה ראשונה אבל
הוציא מן האפס הגמור המוחלט יסוד דק מאד אין בו ממש אבל הוא כח ממציא מוכן לקבל
הצורה ולצאת מן הכח אל הפעל והוא החומר הראשון נקרא ליונים היולי ואחר ההיולי לא
ברא דבר אבל יצר ועשה כי ממנו המציא הכל והלביש הצורות ותקן אותם ודע כי השמים
וכל אשר בם חומר אחד והארץ וכל אשר בה חומר אחר והקב״ה ברא אלו שניהם מאין
ושניהם לבדם נבראים והכל נעשים מהם והחומר הזה שקראו היולי נקרא בלשון הקדש
תוהו והמלה נגזרת מלשונם בתוהא על הראשונות מפני שאם בא אדם לגזור בו שם תוהא
ונמלך לקראו בשם אחר כי לא לבש צורה שיתפס בה השם כלל והצורה הנלבש׳ לחומ׳ הזה
נקרא׳ בלשון הקדש בהו והמלה מורכבת כלומר בו הוא כמלת לא תוכל עשהו שמהוסר׳
הוו והאלף עשו הוא חוו שאמר הכתוב ונטה עליה קו תהו ואבני בהו כי הקו הוא אשר יחתם
בו האומן מחשבת בנינו ומה שיקוה לעשות נגזר מן קוה אל ה׳ והאבנים הם צורות בבנין וכן
כתוב מאפס ותהו נחשבו לו כי התהו אחר האפס ואיננו דבר וכן אמרו בספר יצירה יצר
מתהו ממש ועשה אינו ישנו ועוד אמרו במדרש ר׳ נחוניא בן הקנה אמ׳ ברביה מאי דכתיב
והארץ היתה תוהו ובהו מאי משמע היתה שכבר היתה תהו ומאי בהו אלא תהו היתה ומאי
תהו דבר המתהא בני אדם וחזרה לבהו ומאי בהו דבר שיש בו ממש דכתיב בו הוא ואמר
אלהים בעל הכחות כלם כי המלה עיקרה אל שהוא כח והיא מלה מורכבת אלהים
באלו אל סמיך והם ידמוו לשאר הכחות כלומר כח הכחות כלם ועוד יתבאר
סוד זה אם כן יהיה פשט הכתובים על נכון משמעותו בתחלה ברא אלהים השמים כי הוציא
חומר שלהם מאין ואת הארץ שהוציא החומר שלה מאין והארץ תכלול ארבע היסודו׳ כלם
כמו ויכלו השמים והארץ וכל צבאם שתכלול כל הכדור התחתון וכן הללו את ה׳ מן הארץ
תנינים וכל תהומות וזולתם רבים והנה בבריאה הזאת שהיא כנקודה קטנה דקה ואין בה
ממש נבראו כל הנבראים בשמי׳ ובארץ ומלת את כמו עצם הדבר ודרשו בה שהיא לעולם
לרבות כי היא נגזרת מן אתה בקר וגם לילה וכך אמרו רבותי׳ את השמים לרבות חמה
ולבנה כוכבים ומזלות ואת הארץ לרבות אילנות ודשאים וגן עדן ואו׳ כלל כל הנבראים
בעלי הגוף ואחר שאמר כי בתחלה במאמר אחד ברא אלהים השמים והארץ וכל
צבאם חזר ופירש כי הארץ אחר הבריאה הזו היתה תהו כלומר חומר אין בו ממש והיתה
בהו כי הלביש אותה צורה ופירש שבצורה הזאת צורת ארבע יסודות שהם האש והמים
והעפר והאויר ומלת והארץ תכלול ארבעת אלה והאש נקראת חשך מפני שהאש היסודי
חשכה ואלו היתה אדומה היתה מאדימה לנו הלילה והמים שנגבל בהם העפר יקרא תהום
ולכך יקראו מי הים תהומות כדכתיב תהומות יכסיומו תהום יסובבני קפאו תהומות ויקרא
קרקע הים תהום ויוליכם בתהומות כמדבר מוליכם בתהומות כסוס במדבר והאויר יקרא
רוח וכבר נודע כי היסודו׳ הארבע מקשה אחת והעמוד שלה הוא עגול הארץ והמי׳ מקיפין
על הארץ והאויר מקיף על המים והאש מקיף על האויר ואמר הכתוב כי הארץ לבשה צורת
והיה האש מקיף למעלה על המים והעפר המעורב׳ והרוח המנשבת ותכנס בחשך ותרחף
על המים ויראה לי שנקודה הזאת כלבשה הצורה והיתה בהו היא שחכמי׳ קורין אותה אבן
שתיה שממנה נשתת העולם והנה שיעורי הכתובים בתחלה ברא אלהים מאין את השמים
וברא מאין את הארץ והארץ בהבראה היתה תהו ובהו ובהם חשך ומים ועפר ורוח

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main

נושבת על המים   והנה הכל נברא ונעשה וסמך הרוח לאהי בעבור שהיא דקה מכולם
ולמעלה מהם שהיא מרחפת על המים במאמרו של הקבה ואם תבקש בריאה למלאכים
שאינם גוף לא נתפרש זה בתורה ורדשו בהם שנבראו ביום שני שלא תאמר שסייעו בבריאת
העולם אבל אם תוכה ותבין סוד מלת בראשית ולמה לא הקדים לומר אהים ברא בראשית
תרע על דרך האמת כי הכתוב יגיד בתחתוני׳ ורמוז בעליוני׳ ומלת בראשית תרמוז בחכמה
שהיא ראשי׳ הראשי׳ כאשר הזכרתי ולכך תרגמו בתרגו׳ ירושלמי בחכמתא והמלה מוכתרת
בכתר בית   ויאמר אהים יהי אור מלת אמירה כבאן להורות על החפץ כדרך מה תאמר
נפשך ואעשה לך מה תרצה ותחפוץ וכן ותהי אשה לבן ארנך כאשר דבר ה׳ כאשר רצה כי
כן הוא הרצון לפניו או הוא כגון מחשבה כמו האומרה כלבבה ואמרו אלפי יהודה בלבבם
והענין לומר שלא היה בעמל ונכך קראו רבותי׳ לזה מחשבה אמרו מחשבה ביום ומעשה עם
דמרומיה חמה והוא להורות על דבר מחושב שיש בו טעם לא חפץ פשוט בלבד ומלת הויה
מורה על מעשה הזמן העומר כמו ואתה הווה לב לך ולכן   אמר הכתוב כי כשברא חומר
השמי׳ אמ׳ שיהיה מן החומר ההוא דבר מזהיר קראו אור   ויהי אור לא אמר ויהי כן כאמור
בשאר הימי׳ לפי שלא עמד האור בתבונה הזאת כל הימי׳ כשאר מעשה בראשית ויש לרבותי׳
בזה מדרשי׳ בסוד נעלם ודע כי הימים הנזכרי׳ במעשה בראשית היו בבריאת השמים והארץ
ימים ממש מחוברים משעות ורגעים והיו ששה כששת ימי המעשה כפשטו של מקרא
ובפנימיות הענין יקראו ימים הספירות האצולות מעליון כי כל מאמר פועל הויה תקרא יום
והיו ששה כי לה הגבורה   והמאמרים עשרה כי הראשונות אין שם יום נתפס בהן
והפירוש בסדור הכתובים בזה נשגב ונעלם ודעתנו בו פחות מטיפה מן הים הגדול   וירא
אהים את האור כי טוב כתב רש׳ אף בזה אנו צריכין לדברי אגדה ראה שאינו כדאי להשתמ׳
בו רשעים והבדילו לצדיקי׳ לעתיד לבא ולפי פשוטו כך פרשהו ראה כי טוב ואין לו ולחשך
להשתמש בערבוביא וקבע לזה תחומו ביום ולזה תחומו בלילה   ורא פי׳ וירא כמו וראיתי
אני והיא במחשבת הלב וטעם ויבדל היא בקריאת השמות ואין דברי שניהם נכונים שאם כן
יראה כאו בענין המלכה ועצה חדשה שיאמר כי אחרי שאמר אהים יהי אור והיה אור ראה
אותו כי טוב הוא ולכן הבדיל בינו ובין החשך כענין באדם שלא ידע טבו   של דבר עד היותו
אבל הסדר במעשה בראשית כי הוצאת דברים אל הפעל יקרא אמירה ויאמר אהים יהי אור
ויאמ׳ יהי רקיע ויאמר תדשא הארץ וקיומם יקרא ראיה כענין וראיתי אני דקהלת וכן ותרא
האשה   כי טוב העץ למאכל   והוא כענין שאמרו רואה אני את דברי ארמון וכמוהו
ויאמר המלך אל צדוק הכהן הרואה אתה שובה העיר בשלום והענין להורות כי עמידתם
בחפצו ואם יתפרד החפץ רגע מהם יהיו לאין וכאשר אמר בכל מעשה יום ויום וירא אהים
כי טוב ובששי כאשר נשלם הכל וירא אהים את כל אשר עשה והנה טוב מאד כן אמר ביום
הראשון בהוית האור וירא אהים כי טוב שרצה בקיומו לעד והוסיף בכאן את האור שאו אמ׳
כתם וירא אהים כי טוב היה חוזר על בריאת שמים וארץ ולא נגזר בהם עדיין הקיום   כי לא
עמדו ככה אבל מן החומר הנברא בראשון נעשה בשני רקיע ובשלישי נפרדו המים והעפר
ונעשת היבשה שקרא ארץ ואז גזר בהם הקיום ואמר בהם וירא אהים כי טוב   ויבדל אהי׳ בין
האור ובין החשך איננו החשך הנזכר בפסוק הראשון שהוא האש אבל הוא אפיסת האור כי
נתן האהים מדה לאור ושיהיה נעדר אחרי כן עד שובו ואמרו קצת המפרשים כי האור הזה
נברא לפניו כאו במערב ושקע מיד ברי מדת לילה   ואחרי כן האיר כמדת יום
וזה טעם ויהי ערב ויהי בקר שקדם והיה לילה ואחרי כן יום ושניהם אחרי הוית האור ואיננו
נכון כלל כי יוסיפו על ששת ימי בראשית   אבל יתכן שנאמר כי האור נברא לפניו ית׳
ולא נתפשט ביסודות הנזכרים והבדיל בינו ובין החשך שנתן לשניה׳ מדה ועמד לפניו במדת
לילה ואחר כן הורית אותו על היסודות והנה קדם הערב לבקר ועוד יתכן שנאמ׳ כי משיצאו
השמים והארץ והאפס אל היש הנזכר בפסוק הראשון נהיה זמן   כי אעפ שזמננו ברגעים
ושעות שהם באור ובחשך משיהיה יש יתפס בו זמן ואם כן נבראו שמים וארץ ועמדו כן
במדת לילה מבלי אור ואמר יהי אור ויהי אור   וגזר עליו שיעמד במדה הראשון ואחרי כן

יערד מן היסורות ויהי ערב ויהי בקר ויקרא אלהים לאור יום יאמר כי נברא הזמן ועשה מדת
יום ומדת לילה וענין ויקרא מפני שהאדם קרא שמות אמר באלו שנעשו קודם היותו כי
האלהים קרא להם שמות וזה דעת רא׳ והנכון שענין קריאה באלו הוא ההבדלה המוגבלת
בהם כשלבשו צורתם וכך אמרו יום תהא תחומך לילה יהא תחומך ויהי ערב ויהי בקר יום
אחד היה ערב והיה בקר שליום אחד ויקרא תחלת הלילה ערב בעבור שיתערבו בו הצורות
ותהלת היום בקר שיבקר האדם בינותם כך פירש רא׳ ועל דרך הפשט לא יתכן לאמר יום
ראשון בעבור שעדיין לא נעשה השני כי הראשון קודם לשני במנין או במעלה אבל שניהם
נמצאים והאחד לא יורה על שני ויש מפרשים כי זה רמז לתנועת הגלגל על כל פני הארץ
בעשרים וארבע שעות שבכל רגע מהם בקר במקומות משתנים וערב במקומות שבנגדם. ואם
כן ירמוז לאשר יהיה ברביעי אחרי הנתן המאורות ברקיע השמים יהי רקיע החומר ההוא
בתחלה שברא מאין אמ׳ שיהיה רקיע מתוח כאהל בתוך המים והיה מבדיל בין מים למים
ושמא לזה כונו באמרם רב אמר לחים היו שמים ביום הראשון וביום השני קרשו רב אמר
יהי רקיע יהוק הרקיע ר׳ יהודה בר סימון אמר יעשה מטלית הרקיע כמה דאת אמר
וירקעו את פחי הזהב וכו׳ בתוך המים באמצע המים בין מים העליונים למים התחתונים
כמו שיש הפרש בין הרקיע למים שעל הארץ כך יש הפרש בין מים העליונים לרקיע הא
למדת שהן תלויים במאמר בראשית רבה ובדברי רש׳ וזה מענין מעשה בראשית הוא ואל
תקוה ממני שאכתוב בו דבר שהענין הוא מסתרי התורה ואין הפסוקים צריכין לבאור בזה
כי לא יאריך הכתו׳ בענינו והפירוש אסור ליודעיו וכל שכן אלינו ויעש אלהים את הרקיע
לשון עשיה בכל מקום תקון הדבר על מתכונתו ויהי כן הכתו׳ בראשון ויהי אור אחר ויאמר
אלהים יהי אור אחר האמירה יפרש שיצא אל הפעל והיה כאשר נגזר אבל בכאן אחר אמיר׳
יהי רקיע כתוב ויעש אלהים את הרקיע ויבדל ולמה הוסיף ויהי כן אבל הוא לומר שהיה כן
תמיד כל ימי עולם ורא׳ פי׳ כי הוא דבק עם הבא אחריו כאשר היה כן קרא לרקיע שמים
ואינו נבון ובבראשית רבה אמרו ויעש אלהים את הרקיע זו אחר מן המקראות שהרעיש בן
זומא את העולם ויעש אלהים את והלא במאמר בדבר ה׳ שמים נעשו ואין ההרעשה הזה
מלשון ויעש לבדו שהרי ברביעי ובחמישי ובששי כתו׳ ויעש אבל היה מזה שאמרתי בעבו׳ כי
בשאר הימים כתו׳ אחר האמירה ויהי כן לומ׳ שנהיה כן מיד תכף האמיר׳ אבל כאן אחר ויאמ׳
אלהים כתו׳ ויעש זו היא קושיתו ואולי היה לו פי׳ נסתר לא רצה לגלות סודו וזה ענין הרעש
ויקרא אלהים לרקיע שמים ביום השני קראם בשם הזה כאשר הלביש אותם צורת רקיע כי
בראשון היו שמים בבריאה אבל אין השם נתפש בהם עד שלבשו הצורה הזו ופירוש השם
הזה כאלו הוא נקוד בסגול תחת השין כמלת שלמה אהיה כעט׳ כאלו אמר שמי הם שנרקעו
ונמתחו כאהל בתוך מים העליונים והתחתוני׳ הודיע בשם הזה סוד יצירתם ובגמ׳ חגיגה
אמרו מאי שמים שם מים ואם כן יחסר מם אחד להתחברות שתי אותיות שוות כמלת
ירובעל ויאמר שם מים כלומר שם שקרא למים בלבשם צורה אחרת וזה פשט הכתובים
על הדרך הזה שכתב רש׳ והוא דעת רב שהזכרנו ויהיה שם השמים והארץ בפסוק הראשון
על העתיד לקרא להם כי לא יתכן להודיעם רק בלשון הזה אבל יותר נבון לפי פשט הכתובים
שנאמר כי השמים הנזכרים בפסוק ראשון הם השמים העליונים אינם מכלל הגלגלים אבל
הם למעלה מן המרכבה בענין ודמות על ראשי החיה רקיע כעין הקרח הנורא נטוי על
ראשיהם מלמעלה ומהם נקרא הקב״ה רוכב שמים ולא ספר הכתוב בבריאתם דבר כאשר
לא הזכיר המלאכים וחיות המרכבה וכל דבר נפרד שאינו בעל גוף רק הזכיר בשמים שהם
נבראים כלומ׳ שקדמותם אפס ואמר בשני שיהיה רקיע בתוך המים כלומ׳ שיתהוה מן המים
הנזכ׳ שהזכ׳ בריאת דבר מרוקע מבדיל ביניה׳ וקרא גם לאלו הברורי׳ שמי׳ כשם השמי׳ העליוני׳
הראשונים ולכן יקראם בפרשה רקיע השמים ויתן אותם אלהים ברקיע השמים לבאר שאינם
הנזכרים בשם השמים רק הרקיעים שקראם שמים וגם זה דעת רבותי׳ הזכירוהו בבראשית
רבה אמרו כל רבנין אמרין לה בשם ר׳ חנניה בר׳ פנחס ור׳ יעקב בר אבין בשם ר׳ שמוא׳ בר׳
נחמן בשעה שאמ׳ הקב״ה יהי רקיע בתוך המים גלדה טיפה האמצעית ונעשו שמים התחתו׳

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main

ושמי השמים העליוני׳ ומאמר זה יתפשט לכדורי הגלגלים שבהם תחתונים ועליונים נקראי
שמי השמים כדכתי׳ הללוהו שמש וירח הללוהו כל כוכבי אור הללוהו שמי השמים והמים
אשר מעל השמים אבל השמים הנזכרים בראשון ששם כסאו של הקב״ה דכתי׳ השמים כסאי
הם הנזכרים בתחלת זה המזמור הללו את ה׳ מן השמים הללוהו במרומים הללוהו כל
מלאכיו וזה הלשון נכון בפשט הכתוב עם מה שיש עוד בשם השמים ובשם הכסא סוד נשגב
ונעלם כי יש שמי׳ לשמים ובסא לכס׳ ומזה אומ׳ החכמי׳ כדי לקבל עליו עול מלכות שמי׳ ואמ׳
יראת שמי׳ והכתו׳ אמ׳ די שליטין שמי׳ ויש להם מדרש נפלא כמה שכתו׳ ואתה תשמע השמי׳
וכל זה יראנו נרמז בפסוק הראשון הזוכה לו והנה בארו הכתובים כי הנבראים הראשונים
הם מהם והשאר מוצאים מן החומר הראשון הנברא ואל יקשה עליך מאמר ר׳ א״עור הגדול
שמים מהיכן נבראו מאור לבושו וכן הוא בבראשית רבה עוד כי בעבור שירצו החכמים
עור לעלות החומר הראשון עד תכלית ולעשותו דק מן הרקים לא ידאו שהשמים שהם גוף
מתנועע בעל חמר וצורה הם הנבראים מן האין אבל אור הלבוש הוא הנבר׳ הראשון וממנו
יצא חמר המומש בשמים ונתן לארץ חמר אחר ואיננו כרקות הראשו׳ והוא שלג שתחת כסא
הכבוד כי כסא הכבוד נברא וממנו היה השלג שתחתיו וממנו נעשה חומר הארץ והנה הוא
שלישי בבריאה יקוו המים מתחת השמים היה התהום שהוא מים ועפר בעין המים העכורים
וגזר על המים שיקוו במקוה אחד מסובב כל הפאות וגזר על העפר שיעלה עד שיראה על
המים ויבש ותהיה יבשה שטוחה ראויה לישוב וכן כתוב לרוקע הארץ על המים או שמא
שתהיה כדורית מקצתה מגולה ורובה משוקעת אשר ירמו היונים מופתיהם הנרא״ים או
המופתים והנה הן שתי גזרות כלומ׳ שני ענינים נעשים בחפץ א״הים הפך מן הנאות בטבעם
כי הראוי לכבדות העפר ולקלות המים כנגדה להיו׳ עמוד הארץ אמצעי והמים מכסים עליה
מקיפים אותה מכל צד ועל כן אמר יקוו המים אל תחת השמים כלומר אל מקום שפלות
ואמר ותראה היבשה וקרא להם שמות בהיותם לובשים הצורות האו׳ כי מתחלה היה שמם
תהום ויקרא א״הים ליבשה ארץ כי שמה הראוי לה יבשה כי בהפרד המים מן העפר היא
יבשה אבל יקרא אותה ארץ כשם כלל היסודות הנברא בראשון והטעם כי בעבורה נבראו
שתהיה ישוב לאדם שאין בתחתונים מכיר בוראו זולתו וקרא למקוה המים ימים כאו׳ הוא
ים מים לפי שקרקע המקוה נקרא ים כדכתיב כמים לים מכסים וכן ואת הים הוריד מעל
הבק׳ כי מפני שהוא מקוה מים גדול יקרא כן וירא א״הים כי טוב הוא קיומם בחפצו והענין
כי כאשר הלבישם הצורה הזו חפץ בהם והיה הקיום כמו שפירשתי וזה מה שאמרו רבותי׳
מפני מה לא נאמ׳ כי טוב בשני לפי שלא נגמרה מלאכת המים לפיכ׳ כתו׳ בשלישי שני פעמי׳
אחד למלאכת המים ואחד ליום ויאמר א״הים תדשא הארץ דשא גזר שיהיה בתולדת
הארץ כח הצומח ומוליד זרע כדי שיהיה המין קים לעד ויתכן שירמוז בארץ הנזכרת בפסוק
הראשון שימשך ממנה כח מצמיח והנה נאצלו מכחה היסודות למיניהם ומהם צמחו בגן
עדן דשאים ואילנו׳ ומהם בעולם וזהו שאמרו בשלישי׳ ברא שלש בריות אילנות ודשאים וגן
עדן ועוד אמרו אין לך כל עשב ועשב מלמטה שאין לו מזל ברקיע ומכה אותו ואומר לו גדל
ההו׳ הידעת חקות שמים אם תשים משטרו בארץ שוטר ואמר שיהיה כל זה למינהו והוא
אסור הכלאים כי הזורע אותם מכחיש בכח מעשה בראשי׳ ועוד אבאר בו בע״ה וכתב ר״ש דשא
עשב לא דשא לשון עשב ולא עשב לשון דשא שלשון דשא לבישת הארץ בעשבים ואין לומר
דשא פלני וכל שרש לעצמו נקר׳ עשב ואין דברו זה נכון שאם כן לשון דשא לא יתרבה והחכמי׳
אומרים הרכיב שני מיני דשאים מהן והרב עצמו מזכיר דשאים אבל דשא הוא הקטן
הצומח ועשב הוא הגדול המזריע ולכן יאמר תדשא הארץ ולא יתכן לומר תעשיב וכל קטן
הצומח מן הארץ יקרא דשא אף באילנות ולכן ימשוך תדשא הארץ עץ פרי כי לא אמ׳ תרשא
הארץ דשא עשב ותוציא עץ פרי והנה הוא כטע׳ צמיחה וכן כי דשאו נאות מדבר כי עץ נשא
פריו ואני תמה איך לא הזכי׳ הכתו׳ אילני הסרק ואיך צוה בעץ פרי לבדו ואולי בזה נתעוררו
רבותי׳ שאמרו אף אילני סרק עשו פירות ואם כן נאמר כי מקללת ארורה הארמה היו סרק
ויתכן שיהיה פירוש הכתוב תצמיח הארץ צמח ועשב מזריע זרע ועץ עושה פרי והנה בתחלה

גור כעשבי הסרק ובאילני הסרק וממה שאמ׳ עושה פרי אשר זרעו בו נמלוד כי כל האילנו
יצמחו מזרעם אעפ׳ שהמנהג במקצתם ליטע מהם הענף וירא אלהים כי טוב קיום המינין
לעד ולא נתיחד יום למאמר הזה לבדו מפני שאיננו מעשה מיוחד כי הארץ כאשר תצמיח
או שתהיה ארץ מלחה אחת היא יהי מאורות הנה האור נברא ביום ראשון ומאיר ביסודות
וכאשר נעשה הרקיע בשני הפסיק באור ומנע אותו מהאיר ביסודות התחתונים והנה כאשר
נבראת הארץ בשלישי היה בה חשך ולא אור ועתה ברביעי רצה הקב״ה שיהיו ברקיע מאורו
מגיעים אור לארץ וזה טעם ברקיע השמים להאיר על הארץ כי היה למעלה מן הרקיע ולא
יאיר על הארץ וענין יהי מאוהו׳ כי מחמר השמי׳ גזר בראשון שיהי׳ איר במרת היום ועתה גזר
שיתגשם ויתהוה ממנו גוף מאיר ביום גדול האור וגוף אחר קטן האור׳ מאיר בליל׳ ויתלו שניה
ברקי׳ השמי׳ שיאירו גם למטה ויתכן כי כמו ששם בארץ כח הצמיח במקומו ממנה כן שם
ברקיע מקומות מוכנות ומזומנים לקבל האורה והגופים האלה מקבלי אור מזהירי׳ כגון
האספקלריאות ואבני השהם ולכן יקראם מאורות לא אורים אעפ׳ שקראם המזמור כן
להבדיל בין היום ובין הלילה כתב רש׳ משנגנו האור הראשון אבל בששת ימי בראשית שמשו
האור והחשך זה ביום וזה בלילה ואיני רואה שיהיה זה דעת רבותי׳ המזכירים גניזה על האור
הראשון אבל לדעתם האור הראשון שמש שלשה ימים וברביעי נאצל ממנו ונעשו בו או
ממנו שני המאורות האלה כמו שאמרו נוטלת אורה של מעלה גלגל חמה בי לפי שלא היה
העולם הזה ראוי להשתמש באור ההוא בלי אמצעות גנזו לצדיקי׳ לעולם הבא ושמשו בנוכל
הזו מיום רביעי ואילך כך אמרו בבראשית רבה תני אורה שנבראת בששת ימי בראשית
להאיר ביום אינה יכולה מפני שהיא מכהה גלגל חמה בלילה אינה יכולה שלא נבראת
להאיר אלא ביום ואכן היא נגנזה ואכן היא מתוקנת לצדיקים לעתיד לבא שנאמר
והיה אור הלבנה כאור החמה ואור החמה יהיה שבעתים כאור שבעת הימים שבעה אתמה
אלא שלשה הן באינש דאמר בן ובן אנא מפקד לשבעת יומי דמשתותי כלומר לשון
בני אדם הוא שיאמר אני מפקד ושומר זה הכשר לשבעת ימי המשתה שלי לא שיספיק
לו לשבעה כולם אלא שיוציא אותם בתיבם וכך כאור שבעת הימים כאור שהיה בימים ההם
במקצתם ושם אמרו עוד ויבדל ר׳ יהודה בר׳ סימון אמר הבדילו לו ורבנן אמרין הבדילו
לצדיקים לעתיד לבא ואם תוכל לדעת כוונתם באמרם בברכת הלבנה עטרת תפארת
לעמוסי בטן תדע סוד האור הראשון והגניזה וההבדלה שאמ׳ הבדילו לו וסוד שני המלכים
המשתמשי׳ בכתר אחד באשר בסוף שיהיה אור הלבנה כאור החמה אחד שיהי׳ אור החמה
שבעתים והיו לאותות הטינוי׳ שיולידו ויעשו ממנו אותות ומופתים בשמים ובארץ דם ואש
ותמרות עשן כלשון ומאותות השמים אל תחתו ולמועדים זרע וקציר וקור וחום וקיץ וחרף
ולימים מדת יום ומדת לילה ושנים שישלימו מהלכם ויוסיפו שנית לשוב בדרך אשר הלכו
בה ושנת החמה בשס״ה יום ושנת הלבנה בשלשים יום והיו למאורות ברקיע השמים להאיר
על הארץ הוסיף שיהיה אורם מגיע לארץ כי אפשר שירא׳ להם אור בשמי׳ ויעשה כל המעשי׳
הנזכרים מבלי שיאירו בארץ ולכך אמר שיהיה למאורות ברקיע השמים המביט בארץ
ויאירו עליה ויעש אלהים ויתן אותם אלהים מלמד שלא נהיו אלו המאורות מגוף הרקיע אבל
גופם נקבעים בו ולמשל ביום ובלילה ענין הממשל דבר אחר מבלי האורה שהזכי׳ כי יכלול
מה שאמר תחלה והיו לאותות ולמועדים כי יש להם ממשלה בארץ בשנויים אשר יולידו בה
וממשלה בהויה ובהפסד ובכל השפלים כי השמש בממשלתו ביום יצמיח ויוליד ויגדל בכל
החמים והיבשי׳ והירח בממשלתו יפרה במעינות ובימים ובכל הלחי׳ והקרי׳ ועל כן אמ׳ סתם
ולמשל ביום ובלילה כי ממשלת השפלי׳ להם ויתכן שהממשלה עוד בח אצילות שהם מנהיגי
התחתותים ובכחם ימשל כל מושל והמזל הצומח ביום ימשול בו והמזל הצומח בלילה
ימשול בה כענין שכתוב אשר חלק ה׳ אלהיך אותם לכל העמים והוא מה שאמר הכתוב מונה
מספר לכוכבים לכלם שמות יקרא וכן לכלם בשם יקרא כי קריאת השמות היא ההברלה
בכוחתם לזה כח הצדק והיושר ולזה כח הדם והחרב וכן בכל הכחות כידוע באצטגנינו׳ והכל
בכח עליון ולרצונו ולכך אמר גדול ארננו ורב כח כי הוא גדול על כלם ורב כח עליהם וכן

אמר מרוב אונים ואמיץ כח ועל דרך הסוד שרמותי לך תהיה ממשלה גמורה באמת
ולהבדיל בין האור ובין החשך אמר ר״א כי בצאת השמש ביום ואור הלבנה בלילה יבדילו בין
האור ובין החשך ולפי דעתי כי האור הנזכר בכאן הוא היום והחשך הוא הלילה כי כן שמם
כמו שאמר ויקרא אל״הים לאור יום ולחשך קרא לילה והנה בכל מעשה בראשית יוביר הכתו׳
הצואה ויספר המעשה ובכאן צוה והיו למאורות וספר ויתן אותם אל״הים ואמר ולמשול ביום
ובליל שיהי׳ זה מושל ביום וזה מושל בלילה והממשלה הוא מה שצוה והיו לאותו ולמוער׳
וספר שאין ממשלת שניהם שוה אבל להבדיל בין החשך ובין האור כי הגדול ימטול ביום
והיה כלו אור גם במקו׳ שאין השמש מגיע והקטן ימשול בליל ויהיה חשך זולתי הירח שיגיה
חשכו והיא הצואה שאמ׳ להבדיל בין היום ובין הלילה כמו ויבדל אל״הי׳ בין האור ובין החשך
ישרצו המים שרץ כתב רש״י כל דבר חי שאינן גבוה מן הארץ קרוי שרץ בעוף כגון זבובים
בשקצים כגון נמלים ותולעים בבריות כגון חולד ועכבר וכיוצא בהם וכל הרגים ומה יאמר
הרב בפסוק ואתם פרו ורבו שרצו בארץ ורבו בה ענ״א בנח ובניו וכן אשר שרצו המים ראוי
לפי הדעת הזו שיאמר אשר שרצו במים ועופות רבים שאינם גבוהים מן הארץ בגובה החולד
והעכבר והעטלף קטן הרגלים מאד ולמה יקרא שרץ העוף ודעת אנקלו׳ שענין שריצה בטעם
תנועה אמר בשרץ וברמש ריחשא דרחיש ויפה פירש ויקראו השרצים כן בעבור שתנועתם
תמידית ויתכן שהוא מורכב יקרא שרץ שהוא רץ ורמש שהוא רומש הארץ לא ישקוט ולא
ינוח ורע כי כל עוף אשר לו ארבע רגלי׳ יקרא שרץ העוף מפני שברגליו יסמוך וינוע כשרצי׳
ואשר אינו כן יקרא עוף כנף שעי״ק תנועתו לעופף ויהי ט״ע ושרצו בארץ ופרו ורבו על הארץ
שיהיו מתהלכים בכולה ויפרו וירבו עליה שרצו בארץ ורבו׳ בה התנועו בכולה ותרבו בה
והוא טעם הכפל ורבו שני פעמים בפסוק ואם כן נפרש אשר שרצו המים אשר הניעו והולידו
המים וכן ושרץ היאור צפרדעים וכן פרו וישרצו שפרו ורבו וינועו לרבם עד שתמלא
הארץ מהם אבל אנקלו׳ פתר בשרצו בארץ ענין תולדה איתילדו בארעא כי הוא עשה הלשו׳
מושאל מן השרצים ואתם פרו ורבו כשרצים בארץ ורבו בה וכן פרו וישרצו שהיו בתולדתם
כשרצים לרוב ועוף יעופף על הארץ ביום הזה היה מאמר הבריאה במים והיה ביום הששי
בארץ אם כן פירוש ועוף יעופף על הארץ נמשך ישרצו המים שרץ נפש חיה ועוף שיעופף
והכתוב שאמר וייצר ה׳ אל״הים מן האדמה את כל חית השדה ואת כל עוף השמים כאו׳ אמר
וייצר ה׳ אל״הים את כל חית השדה מן האדמה וייצר את כל השמים ורבים כמוהו וכן דעת
ר׳ אליעזר הגדול בפרקיו שאמר בחמישי השריץ מן המים כל עוף כנף אבל בגמר׳ נחלקי׳ בו
יש אומרין כן שמן המים נבראו ויש אומרי׳ שהעוף משניהם נברא אמרו מהרקק נבראו ואם
כן בעבור שתולדת היתה במי׳ והרקק בקרקע הים הוא מפני זה היה המאמ׳ בה ביום החמישי
וכן אמר ישרצו המים שרץ נפש חיה כי הרגים גופם ונפשם מן המים כדבר האל״הים שהביא
להם רוח מן היסודות לא כאדם שהפריד גופו מנפשו כמו שאמר וייצר ה׳ אל״הים את האדם
עפר מן האדמה ויפח באפיו נשמת חיים ולא הזכיר בשלישי בצומח נפש כלל כי אין כח
הגדול נפש רק בבעלי׳ התנועה בלבד היא ועל דעת היונים שאומרים בשם שאין הגדול
במתנועע רק בנפש כך בצומח בנפש יגדל יהיה הפרש כי זאת נפש חיה כלומ׳ נפש שיש בה
חיות כי יש נפש אין בה חיות והיא נפש הצומח והזכירו רבותינו באלני התמרי׳ תאוה ואולי
הוא כח בצמיחות לא יקרא נפש ויברא אל״הים את התנינים הגדולים בעבור גודל הנבראים
האלה שיש מהם ארכם פרסאות רבות הגידו היונים בספריהם שירעו מהם ארוכים חמש
מאות פרסה ורבותי׳ גם כן הפליגו בהם בעבור זה ייחס בהם הבריאה לאל״הים כי הוא
שהמציאם מאין מבראשית כאשר פירשתי לשון בריאה וכן יעשה באדם למעלתו להודיע כי
הוא מוצא מאין עם דעתו ושכלו ואני תמה למה לא אמר ביום הזה ויהי כן ואולי לא יתכן
להזכיר ויברא אחרי ויהי כן כי מבראשונה ידבר ורבו׳ אמרו כי התנינים הגדולים הוא לויתן
ובת זוגו שבראם זכר ונקבה והרג הנקבה ומלחה לצדיקי׳ לעתיד לבא אפשר כי מפני זה לא
היה ראוי שיאמר בהם ויהי כן כי לא עמדו עוד ויברך אותם אל״הים לאמר גזר בהם הברכה
ואמר בהם שיפרו וירבו כלומר שיעשו פירות רבים שיוציא האחד רבים כמותו וענין הברכה

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main

בילדה כענין שאמר ובברכתיה והיתה לגוים וגם בצמחים תבא לשון ברכה וצויתי את ברכתי להם בשנה הששית אבל לא נאמר כן בשלישי שהנבראים בכל בעלי הנפש היו שנים בלבד זכר ונקבה למיניהם כענין באדם והוצרכו לברכה שירבו מאד אבל בצמחים צמחו על פני כל האדמה רבים מאד כאשר הם היום ולא אמר בבהמות ובחיה ברכה שמזאת הגזירה שגזר בבעלי הנפש התנועה שבמים הראוי נתרבו בעלי נפש התנועה שבארץ כי בעלי נפש חיה שאינה מדברת כולם ענין אחד בבריאתם ורבותי' אמרו כי בעבור היות בני אדם צריכין ואוכלין הוצרכו לברכה ומלאו את המים בימים בירך אותם שימלאו לרובם הימים את הנחלי' והאגמים או שמלואם בימים הוא כי בנחלים מעטים הם והעוף ירב בארץ אעפ' שבריאתו מן המים ברכתו תהיה בארץ שיפרו וירבו עליה כי אין בעוף שיטיל ביציו במים ויגדלו שם רק השוכנים תמיד במים וניזונים מהם עושין ביציהם בארץ ונולדים בה בהמה היא המינים האוכלים עשב בין ישובי או מדברי וחיתו ארץ אוכלי הבשר יקרא חיות וכלם ישרופו ורמש כתב רש' הם שרצים נמוכים ורומסים על הארץ נראין כאלו נגררין והנה בפרשה הזאת ובכל החיה הרמשת על הארץ וכתיב ויגוע כל בשר הרומש על הארץ בעוף ובבהמה ובחיה ובכל השרץ השורץ על האר' וכתי' בו תרמוש כל חיתו יער אבל פי' רמישה בענין בסמך מן תרמסנה רגל וחביריו ואמר בחיה ובבהמה רומש על הארץ ובשרצים הנגררים רמש האדמה בעבור שדריכתם באדמה בכל גופם ויאמר אלהים נעשה אדם נתיחד בעשיית האדם מאמר בעבור גורל מעלתו כי אין טבעו כטבע החיה והבהמה אשר ברא במאמר הקודם לו והפשט הנכון במלת נעשה הוא מה שכבר הראית לדעת כי האלהים ברא יש מאין ביום הראשון לבדו ואחר כן מן היסודות ההם הנבראים יצר ועשה וכאשר נתן במים כח השרוץ לשרוץ נפש חיה והיה המאמר בהם ישרצו המים והיה המאמ' בבהמה תוצא הארץ אמ' באדם נעשה כלו' אני והאר' הנזכרת נעשה אדם שתוצי' האר' הגוף מיסודיה כאשר עשתה בבהמה ובחיה כדכתי' וייצר ה' אלהים את האדם עפר מן האדמה ויתן הוא ית' הרוח מפי עליון כדכתי' ויפח באפיו נשמת חיים ואמ' בצלמנו כדמותינו כי ידמה לשניהם במתכונת גופו לארץ אשר לקח ממנה וידמה ברוח לעליונים שאינה גוף ולא תמות ואמר בכתו' השני כי בצלם אלהים ברא אותו לספר הפלא אשר נפלא בו משאר הנבראים וזה פשט המקרא הזה מצאתיו לר' יוסף הקמחי והוא הנאה מכל מה שחשבו בו ופי' צלם כמו תאר וצלם אנפוהי אשתני וכן אך בצלם יתהלך איש צלמם תבזה תאר מראית ודמות הוא דמיון בצורה ובמעשה כי הכרובים בענין יקראו דומים זה לזה והנה האדם דומה לתחתונים ולעליונים בתאר והדר כדכתי' וכבוד והדר תעטרהו והיא מגמת פניו בחכמה ובדעת ובכשרון המעשה ובדמות ממש שידמה גופו לעפר ונפשו לעליונים וירדו בדגת הים בעבור היותו זכר ונקבה אמר וירדו בדגת הים לשון רבים ובבראשית רבא אמרו תוצא הארץ נפש חיה למינה אמר ר' אלעזר נפש חיה זו רוחו של אדם הראשון ולא יתכן שיאמר ר' אלעזר כי תוצא הארץ יתפרש בנפשו של אדם הראשון כלל אלא שיתכוין למה שהזכרתי לומ' כי יצירת האדם ברוח והוא הנפש אשר בדם נעשה מן הארץ במאמר החיה והבהמה כי כל נפשות התנועה נעשו יחד ואחר כן ברא להם גופות עשה תחלה גופי הבהמה והחיה ואחר כן גוף האדם ונתן בו הנפש הזו ואחר כן נפח בו נשמה עליונית כי הנפש הנפרדת אשר בו היא שנתיחד בה מאמ' אחר אל האלהים אשר נתנה כדכתי' ויפח באפיו נשמת חיים ודרך האמת בפסו' הזה יודע למשכיל בפסוק השני ואפשר שנתכוין לו ר' אלעזר ודרש בתוצא הארץ ארץ החיים שתוצא נפש חיה למינה לעולם עומדת וכן מה שאמר זכר ונקבה ברא אותם כי היתה הבריאה מתחלה מזכר ונקבה ונשמתו כלולה בהם אבל היצירה היתה יצירה לאדם ובנין צלע לאשה כאשר יספר בסוף ולכן הזכיר כאן בריאה ובפרשה של מטה הזכיר יצירה והמשכיל יבין וטעם וירדו שימשלו בחוזקה בדגים ובעוף ובבהמה ובכל הרמש והבהמ' תכלול החיה ואמ' ובכל הארץ שימשלו בארץ עצמה לעקור ולנתוץ ולחפור ולחצוב נחשת וברזל ולשון רדייה ממשלת הארון בעבדו ויברך אותם אלהים זו ברכה ממש לפיכך כתוב בה ויאמ' להם אלהי' אבל למעלה כתוב ויברך אותם אלהים לאמר יפרש שהברכה היא המאמר שנתן בהם כח התולדה לא

דכור אחר שיהיו בו מבורכים ומלאו את הארץ שימלאו העולם לרובם ולפי דעתי יברך
אותם שימלאו כל הארץ ויפרדו הגוים למשפחותם בקצוי תבל לרובם ולא יהיו במקום אחד
במחשבת אנשי הפלגה וכבשוה נתן להם כח וממשלה בארץ לעשו כרצונם בבהמות ובשרצי
וכל זוחלי עפר ולבנות ולעקור נטוע ומהרריה לחצוב נחשת וכיוצא בזה וזה יכלול מה שאמ
ובכל הארץ ורדו בדגת הים אמר שיהיו רודי גם בדגי הים הנכנסים מהם ובעוף השמים
שאינם עמהם בארמה גם בכל חיה רעה וסדרי אותם בבריאתם הדגים והעוף תחלה והחיה
אחרי כן וכך אמר הכתוב תמשילהו במעשה ידיך כל שתה תחת רגליו צונה ואלפים כלם
וגם בהמות שדי צפור השמים ודגי הים וגו ורבותי שמו הפרש בין בכישה ורדייה הנה
נתתי לכם את כל עשב זורע זרע לא הרשה לאדם ולאשתו להמית בריה ולאכול בשר אך
כל ירק עשב יאכלו יחדו כלם כשבאו בני נח התיר להם בשר שנא כל רמש אשר הוא חי
לכם יהיה לאכלה כירק עשב נתתי לכם את כל בירק עשב שהתרתי לאדם הראשון התרתי
לכם את כל לשון רש וכן פירש הרב במסכת סנהדרין ולכל חית הארץ לכם ולחיות נתתי
העשבים ואת האילנות ואת כל ירק עשב לאכלה ואם כן יהיה פי את כל ירק עשב לאכלה
ואת כל ירק עשב ואינו כן אבל נתן לאדם ולאשתו כל עשב זורע זרע וכל פרי עץ
ולחית הארץ ולעוף השמים נתן כל ירק עשב לא פרי העץ ולא הזרעים ואין מאכלם יהי כלם
בשוה אך הבשר לא הורשו בו עד בני נח כדעת רבותי והוא פשטו של מקרא והיה זה מפני
שבעלי נפש התנועה יש להם קצת מעלה בנפשם ידמו בה לבעלי הנפש המשכלת ויש להם
בחירה בטובתם ומזוניהם ויברחו מן הצער והמיתה והכתוב אומר מי יודע רוח בני האדם
העולה היא למעלה ורוח הבהמה היורדת היא למטה לארץ וכאשר חטאו והשחית כל בשר
את דרכו על הארץ ונגזר שימחו במבול ובעבור נח הציל מהם לקיום המינין נתן להם רשות
לשחוט ולאכול כי קיומם בעבורו ועם כל זה לא נתן הרשות בנפש ואסר להם אבר מן החי
והוסיף לנו במצות לאסור כל דם מפני שהוא מעמד לנפש כדכתיב כי נפש כל בשר דמו
בנפשו הוא ואמר לבני ישרא דם כל בשר לא תאכלו כי נפש כל בשר דמו היא כי התיר
הגוף בחי שאינו מדבר אחר המיתה לא הנפש עצמה וזה טעם השחיטה ומה שאמרו צער
בעלי חיים דאוריתא וזה ברכתנו שנברך אשר קדשנו במצותיו וצונו על השחיטה ועוד ארכה
בענין המצוה כדם בהגיעי שם אם גמר השם עלי וטעם את כל עשב זורע זרע ואת כל העץ
אשר בו פרי עץ זורע זרע לכם יהיה לאכלה שיאכלו זרועי העשב כגרגרי החטה והשעורה
והקטנית וזולתם ויאכלו כל פרי העץ אבל העץ עצמו אינו להם לאכלה וגם לא העשב עד
שנתקלל אדם ונאמר לו ואכלת את עשב השדה והנה טוב מאד הוא הקיום כאשר פירשתי
וטעם מאד כטעם רבוי והוסיף ביום הזה לאמר כן בעבור שידבר בכלל וימצא רע בקצהו אמ
כי מאדו טוב וזהו מאמר בבראשי רב והנה טוב מאד והנה טוב מות וכן הזכירו זה יצר הרע
וזו מדת פורענות ולזה גב נתכון אנקלו שאמ בכאן והא תקין לחדא יאמ שהוא מתוקן הסדר
מאד כי הרע צריך בקיום הטוב כענין שנאמר לכל זמן ועת לכל חפץ ויש
מפרשים כי מפני מעלת האדם הוסיף בשבח היצירה בו כי הוא טוב מאד
וכל צבאם צבא הארץ הם הנוכרים חיה ורמש ודגים וכל הצומח גם האדם וצבא השמים
שני המאורות והכוכבים הנזכרים כענין ופן תשא עיניך השמים וראית את השמש ואת
הירח ואת הכוכבים כל צבא השמים גם יכלול השכלים הנבדלים כענין ראיתי את ה יושב
על כסאו וכל צבא השמים עומדים עליו וכו וכן יפקוד ה על צבא המרום במרום והנה בכאן
רמז על יצירת המלאכים במעשה בראשית וכן נפשות האדם צבא השמים הנה ויברך ויקדש
ברכו במן וקדשו במן והמקרא כתוב על העתיד לשון רש מבראשית רבא ובשם הגאון רב
סעדיה אמרו שהברכה והקידוש על השומרים שיהיו מבורכים ומקודשים ואין משמע הכתו
שידבר על העתיד ורא אמר כי הברכה תוספת טוב שיתחדש כגופות יתרון כח בתולדת
ובנשמה יתרון השכל ויקדש אותו שלא עשה בו מלאכה כשאר הימים ודברו זה נכון
למאמינים בו כי אין זה מושג בהרגש לאנשים והאמת כי הברכה ביום השבת הוא מעין
הברכות והוא יסוד עולם ויקדש אותו כי ימשוך מן הקדש ואם תבין דברי זה תדע מה שאמ

בבראשית רבא לפי שאין לו בן זוג ומה שאמרו עוד כנסת ישרא׳ תהא בן זוגך ותשכיל כי
בשבת נפש יתרה באמת אשר ברא אהים לעשות מלאכה שהיתה ראויה לעשות בשבת כפל
ועשה בששי כמו שמפורש בבראשי׳ רבה לשון רש׳ אבל רא׳ אם בפשטו כי מלאכתו השרשי׳
בכל המינין שנתן בהם כח לעשות כמותן ולי נראה פשוטו ששבת מכל מלאכתו אשר ברא
יש מאין לעשות ממנו כל המעשים הנזכרים בששת הימים והנה אמר כי שבת מבריאה
וממעשה מן הבריאה שברא ביום הראשון ומן המעשה שעשה כשאר הימים ויתכן שיהיה
לעשות נמשך למעלה כי בו שבת מכל מלאכתו אשר ברא מלעשות וכמהו כי חדל לספור
ויחדלו לבנות העיר השמרו לכם עלות בהר ולא סרו מצות המלך וכן רבים ודע כי נכלל
עוד במלת לעשות כי ששת ימי׳ בראשית הם כל ימות עולם כי קיומו יהיה ששת אלפים שנה
על כך אמרו יומו של הקב״ה אלף שנים והנה בשני הימים הראשונים היה העולם כלו מים
ולא נשלם בהם דבר והם רמז לשני אלפים הראשונים שלא היה בהם קורא בשם ה׳ וכך
אמרו שני אלפים תהו אבל היתה הבריאה ביום הראשון האור כנגד האלף של ימות אדם
שהיה אורו של עולם מכיר את בוראו ואולי לא עבר אנוש ע״ז עד שמת אדם הראשון בשני
יהי רקיע ויהי מבדיל שבו היו מובדלין נח ובניו הצדיקים מן הרשעים שנדונו במים ביום
השלישי נראית היבשה והצמיחה ועשת פירות הוא האלף השלישי המתחיל בהיות אברהם
בן מ״ח שנה ואז החל לקרוא בשם ה׳ וצמח צמח צדיק כי משך רבים לדעת את ה׳ כמו שדרשו
ואת הנפש אשר עשו בחרן וצוה את ביתו ואת בניו אחריו ושמרו דרך ה׳ לעשות צדקה
ומשפט ועלה הענין עד שקבלו ודעו את התורה בסיני ונבנה הבית ביום ההוא ואז נתקיימו
כל המצות שהם פירות העולם ודע כי מעת היות בין השמשות יחשב כיום מחר ועל כן יתחיל
ענין כל יום קודם לו מעט כאשר נולד אברהם באלף השני וכן תראה בכל יום ויום והיום
הרביעי נבראו בו המאורות הגדול והקטן והכוכבים ירמזו כאלף הרביעי הוא החל כאשר נבנ׳
בית ראשון שנה אחרי בנינו עד אחרי הבית השני קע״ב והנה ביום הזה לכל בני ישראל
היה אור כי מלא כבוד ה׳ את בית ה׳ והי׳ אור ישרא׳ לאש על גבי המזבח רבוץ שם כארי אוכ׳
הקרבנות ואחרי כן הקטן אורם וגלו כאשר יערך במולד הלבנה וזרחה להם כל ימי׳ בית
שני והאש על גבי המזבח רבוץ ככלב ושקעו שני המאורים כערוב היום וחרב הבית ביום
החמישי שרצו המים נפש חיה ועוף יעופף על הארץ רמז לאלף החמישי המתחיל קע״ב שנה
אחר חורבן הבית כי בו ימשלו האומות ויעשה אדם כדגי הים כרמש לא מושל בו כלה בחכה
העלה יגורהו בחרמו ויאספהו במכמרתו ואין דורש את ה׳ ביום השישי בבקר תוצא הארץ
נפש חיה למינה בהמה ורמש וחיתו ארץ למינה והיתה בריאתם קודם זריחת השמש כענין
שכתוב תזרח השמש יאספון ואל מעונותם ירבצון ואז נברא האדם בצלם אהים והוא זמן
ממשלתו שנא׳ יצא אדם לפעלו ולעבודתו עדי ערב והוא האלף הששי כי בתחלתו ימשלו בו
החיות הם המלכיות אשר לא ידעו את ה׳ ואחרי עשיריתו כשעור הנץ החמה ליום יבא הגוא׳
שנא׳ בו כסאו כשמש נגדי והוא בן דוד הנעשה בצלם אהים כדכתי׳ וארו עם ענני שמיא כבר
אינש אתי הוה ועד עתיק יומיא מטא וקדמוהי הקרבוהי וליה יהיב שלטן ויקר ומלכו ויהיה
זה קי״ח אחר חמשת אלפים לכלות דבר ה׳ מפי דניא׳ ומעת הוסר התמיד ולתת שקוץ שומם
ימים אלף ומאתים ותשעים ונראה משני הימים משרץ המים והעוף וחית הארץ כי בתחלת
האלף השישי תתחדש מלכות אומה שלטת תקיפא ואימתני יתירא ומתקרבת אל האמת
יותר מן הראשונות היום השביעי שבת רמז לעולם הבא שכלו שבת ומנוחה לחי העולמים
והא׳ ישמרנו בכל הימים וישים חלקנו עם עבדיו התמימים אלה תולדות השמים והארץ
בהבראם יספר תולדות השמים והארץ במטר ובצמיחה כאשר נבראו ונעשו בתקונם כי
השמים יתנו טלם ומטרם והארץ תתן יבולה והם קיום כל חי ורמז בהבראם מה שאמרו
בהא בראם ומפני זה לא הזכיר עד הנה רק מלת אהים ומפורש בכתוב ואת כל אלה ידי
עשתה וכן אמר איוב מי לא ידע בכל אלה כי יד ה׳ עשתה זאת אם כן תרמוז ביום עשות ה׳
אהים למלת בראשית כמו שאמרנו וכל שיח השדה על דעת רבותי בבראשי׳ רבא בשלישי
עמדו על פתח קרקע הארץ ובששי צמחו לאחר שהמטיר עליהם ועל דעתי כפי הפשט כי

בשלישי הוציאה הארץ העשב ועץ הפרי בקומתם וצביונם כאשר צוותה בהם ועכשו יספר
הכתו׳ כי אין נוטע וזורע מהם והיא לא תצמח עד אשר העלה אד ממנה והשקה אותה ונוצר
האדם העובד אותה לזרוע ולנטוע ולשמור וזהו טעם השדה שלא אמ׳ שיח האדמה כי המקו׳
הנעבד יקרא שדה אשר תזרע את השדה לא נעבד בשד׳ ובכרם וזהו תשמישו של עולם שנה׳
מאחרי ו׳ ימי׳ בראשית והלאה כל ימי עולם כי בסב׳ האד ימטירו השמי׳ ובסבת האד׳ זרוע׳
תצמי׳ ויפח באפי׳ נשמת חיים ירמוז לנו הכתו׳ הזה מעלת הנפש יסודה וסודה כי הזכיר בה
שם מלא ואמ׳ כי הוא נפח באפיו נשמת חיים להודיע כי לא באה בו מן היסודות כאשר רמז
בנפש התנועה גם לא בהשתלשלות מן השכלים הנבדלים אבל היא רוח השם הגדול מפיו
דעת ותבונה כי הנופח באפי אחר מנשמתו יתן בו וזהו שנא׳ ונשמת שדי תבינם כי
היא מיסוד הבינה בדרך אמת ואמונה והוא מאמרו׳ בספרי נדרים כנשבע בחיי המלך
שבועות כנשבע במלך עצמו אע״פ שאין ראיה לדבר זכר לדבר חי ה׳ וחי נפשך וגו׳ ובמדרשו
של ר׳ נחוניא בן הקנה מאי וינפש מלמד שיום השבת מקיים כל הנפשות שנא׳ וינפש ומכאן
תבין דברת שבועת אלהים והמשכיל יבין ודע כי המתחכמים במחקר חלקו באדם מהם יאמרו
כי באדם שלש נפשות נפש הגדול כצומח או תאמר בזו כח הגדול ובו עוד נפש התנועה
שהזכירה הכתוב בדגים ובחיה ובכל רומש על הארץ והשלישית הנפש המשכלת ומהם
יאמרו כי זאת הנפש אשר באדם מפי עליון בה ימצאו שלש הכחות האלה ורק היא יחידה
והכתוב הזה כפי משמעו ירמוז כן כי יאמר שיצר השם את האדם עפר מן האדמה והיה
מוטל גולם כאבן דומם והקב״ה נפח באפיו נשמת חיים ואז חזר האדם להיות נפש חיה
שיתנועע בה כמו החיות והדגים שאמר בהם ישרצו המים שרץ נפש חיה ותוצא הארץ
נפש חיה וזה טעם לנפש חיה כלומר ששב האדם להיות נפש בה חיים אחרי שהיה חרס את
חרסי אדמה כי הלמד תבא בהפוכים כמו והיו לדם ביבשת ויהי לנחש וישם את הים לחרבה
אבל אנקלוס אמר והות באדם לרוח ממללא נראה שדעתו כדברי האומרים שהם בו נפשות
שונות וזאת הנפש המשכלת אשר נפחה השם באפיו היתה בו לנפש מדברת וכן נראה לי
מדעת רבותי׳ ממה שאמרו דבא ברא גברא שדריה לקמיה דר׳ זירא הוה משתעי ליה ולא
אישתעי אמר דמן חבריא את תוב לעפריך ובויקרא רבה אמר ר׳ אבין בשעה שהאדם ישן
הגוף אומ׳ לנשמה והנשמה אומרת לנפש והנפש אומרת למלאך וכן רוחו ונשמתו
אליו יאסוף יורה כפי משמעו שהן שתים ואם כן יאמר הכתוב וייצר ה׳ אלהים את האדם
יצירת תנועה שהי׳ בה אדם נוצר כלומ׳ בעל תנוע׳ כי היצירה היא החיות וההרגש שבהם הוא
אדם לא גבול העפר וכמו שאמר וייצר ה׳ אלהים מן האדמה כל חית השדה ויבא אל האדם
ואחרי שיצרו בהרגשה נפח באפיו נשמת חיים מפי עליון להוסיף הנפש הזאת על היצירה
הנזכרת ויהי האדם כלו לנפש חיה כי בנשמה הזאת ישכיל וידבר ובה יעשה כל מעשיו וכל
הנפשות וכחותן לה תהיינה והלמד הזו למד הקנין כמו לך אני אדני המלך
לקונה אותו לדורותיו לך אני הושיעני או יאמר שחזר כלו נפש חיה ונהפך לאיש אחר כי כל
יצירותיו היו עתה לנפש הזאת ויטע ה׳ אלהים גן בעדן מקדם פירש רש״י במזרחו של עדן נטע
הגן ואנקלוס תרגם מלקדמין וכך אמרו בבראשית רבא והוא הנכון ואין טעם ויטע שהביא
האילנות ממקום אחד ונטען שם כי מן המקום ההוא הצמיחם כמו שנאמ׳ ויצמח ה׳ אלהים
וגומ׳ אבל ענין ויטע ה׳ להגיד שהוא מטע ה׳ כי טרם שגזר על האר׳ תוצא האר׳ דשא גזר במקו׳
ההוא שיהיה שם גן ואמ׳ בכאן יהיה אילן פלו׳ ובכאן אילן פלו׳ בערוגת המטעים ולא היה בדרך
שאר מקומו׳ האר׳ שאמ׳ תוצא האר׳ דשא ועץ פרי והצמיח בלא סדר והנה אילני ג״ע גזר בהם
לעשות ענף ולשאת פרי לעד לעולם לא יזקין בארץ שרשם ובעפר לא ימות גזעם אין צריכין
לעובד וזומר שאלו היו צריכין עבודה אחרי שגורש האדם משם מי עבד אותם גם זה טעם
ויטע ה׳ אלהים שהיו מטעיו מעשה ידיו וקיימים לעולמים בענין שנא׳ לא יבול עלהו ולא יתם
פריו וכו׳ כי מימיו מן המקדש המה יוצאים אם כן מה טעם וינחהו בגן עדן לעבדה ולשמרה
שהניחו שם להיות זורע לו חטים ומיני תבואות וכל עשב זורע זרע וערוגות הבשם וקוצר
ותולש ואוכל ברצונו וזה טעם לשון לעבדה ולשמרה לעבוד אדמת הגן הערוגות שיעשה

שם כי הגן שהם האילנות לא יעברו ויתכן שכנה הגן כלשון נקבה כמו וכגנה זרועיה תצמיח
ונטעו גנות ורבות׳ נתעוררו בזה אמרו בבראשית רבה לעברה ולשמרה אלו הקרבנות שנא׳
תעברון את האלהים הה׳ תשמרו להקריב לי במועדו והכונה להם בזה לומר כי הצמחים
וכל בעלי חיים צריכים לכוחות הראשונות ומהם יבא להם הגידול ובקרבנות יהיה משך
הברכה לעליונים ומהם לצמחי גן עדן ומהם יהיו ויחיו בעולם בגשמי רצון וברכה שיגדלו
בה כמו שאמרו ישבעו עצי ה׳ ארזי לבנון אשר נטע אמ׳ ר׳ חנינא ישבעו חייהן ישבעו מימיהן
ישבעו מטעתן כי חייהן יסודותם העליוני׳ ומימיהן אוצרו הטוב המוריד הגשם ומטעתן כחם
בשמים כמו שאמרו אין לך עשב ועשב מלמטה שאין לו מזל ברקיע והוא מכה אותו ואומ׳
לו גדל שנא׳ הידעת חקות שמים אם תשים משטרו בארץ שוטר ועץ החיים בתוך הגן ועץ
הדעת טוב ורע בעבור שאמ׳ הכתוב ועץ החיים בתוך הגן ולא אמר בגן ועוד שאמר ומפרי
העץ אשר בתוך הגן אמר אלהים לא תאכלו ממנו שלא הזכירו ולא הודיעו בשם אחר נאמר
כפי פשוטו שהוא מקום ידוע בגן שהוא בתוך ולכך תרגם אנקלוס במציעות גינתא והנה
לדבריו עץ החיים ועץ הדעת שניהם היו באמצע ואם כן נאמר שהוא כאלו תעשה באמצע
הגן ערוגה אחת סוגה ובה שני האילנות האלה ויהיה האמצע הזה אמצע רחב כי האמצע
הדק כבר אמרו שאין יודע בו אמתת הנקודה בלתי השם לבדו ועץ החיים אילן פריו נותן
באוכליו חיים ארוכים ועץ הדעת טוב ורע אמרו המפרשי׳ כי היה פריו מוליד תאות המשגל
ולכן כסו מערומיהם אחרי אכלם ממנו והביאו לו דומה בלשון מאמר ברזלי הגלעדי הארע
בין טוב לרע כי בטלה ממנו התאוה ההיא ואינו נכון אצלי בעבור שאמ׳ והייתם כאלהים יודעי
טוב ורע ואם תאמ׳ נחש להנה כתו׳ ויאמ׳ ה׳ אלהים הן האדם היה כאחד ממנו לדעת טוב
ורע וכבר אמרו שלשה אמרו אמת ואכרו מן העולם נחש ומרגלים והיפה בעיני כי האדם
היה עושה כטבעו מה שראוי לעשות כפי התולדת כאשר יעשו השמים וכל צבאם שהם פועלי
אמת שפעולתם אמת ולא ישנו את תפקידם ואין להם במעשיהם אהבה או שנאה ובדי
האילן הזה היה מוליד הרצון והחפץ שיבחרו אוכליו בדבר או בהפכו לטוב או לרע ולכן
נקרא עץ הדעת טוב ורע כי הדעת יאמר בלשוננו על הרצון בלשונם לא שנו אלא שדעתו
לחזור ושדעתו לפנותו ובלשון הכתו׳ מה אדם ותדעהו תחפוץ ותרצה בו ידעתיך בשם בחרתי׳
מכל האדם וכן מאמר ברזלי הארע בין טוב לרע שאבד ממנו כח הרצון לא היה בוחר בדבר
ולא קץ בו והיה אוכל מבלי שיטעם ושומע מבלי שיתענג בשיר והנה בעת הזאת לא היה בין
ארם ואשתו התשמיש לתאוה אבל בעת ההולדה יתחברו ויולידו וכן היו כל האיברים כלם
בעיניהם כפנים והידים לא יתבוששו בהם והנה אחרי אכלו מן העץ היתה בידו הבחירה
וברצונו להרע או להטיב בין לו בין לאחרים וזו מדה אלהית מצד אחד ורעה לאדם בהיות
לו בה יצר ותאוה ואפשר שנתכון הכתוב לענין הזה כשאמר כי האלהים עשה את האדם ישר
והמה בקשו חשבונות רבים היושר שיאחוז דרך אחת ישרה והבקשה בחשבונות רבי׳ שיבקש
לו מעשים משתנים בבחירה ממנו וכאשר צוהו הקב״ה על העץ שלא יאכל ממנו לא הודיעו
כי בו המדה הזאת רק אמר לו סתם ומפרי העץ אשר בתוך הגן כלומר הידוע באמצעותו לא
תאכל ממנו והוא מאמר האשה אל הנחש והכתוב שאמר ומעץ הדעת טוב ורע לא תאכל
ממנו הזכירו הכתו׳ אלינו בשמו ארץ החוילה אשר שם הזהב לבאר שאינה חוילה של מצרי׳
שאמר בה וישכנו מחוילה עד שור כי זו מזרח המזרח והזכיר עוד שם הבדולח לשבח הנהר
כי בחול אשר בו על שפתו יצא הזהב ההוא הטוב והבדולח והשוהם כי כן יצא בנהרות מהם
אשר ימצא שם הזהב ומהם שימצא שם הכסף וכן הבדולח והאבנים הטובות בנהרות ימצאו
רובם ועל דעת הראשונים פישון הוא נילוס מצרים סובב כל ארץ החוילה הזאת ויבא משם
על כל פני ארץ מצרים עד נפלו בים הגדול באלכסנדריא של מצרים לא תאכל ממנו מן
הפרי יזהירנו כי העץ אינו נאכל וכן אמ׳ למטה מפרי העץ אשר בתוך הגן וכמוהו ואכלו איש
גפנו ואיש את תאנתו וכן בעצבון תאכלנה תאכל פריה ביום אכלך ממנו מות תמות בעת
שתאכל ממנו תהיה בן מות וכמוהו ביום צאתך והלכת אנה ואנה תדע כי מות תמות שאין
הכונה שימות בו ביום ואין הכונה בידיעה בלבד שידע שימות כי החיים יודעים שימותו כלם

אבל הכוונה כי בעת שיצא יהיה חייב מיתה למלך והוא ימית אותו כאשר ירצה וכן לא יבאו
לראות כבלע את הקדש ומתו ולא ישאו עליו חטא ומתו בו כי יחללוהו אין ענינם אלא שיהיו
חייבין מיתה וימותו בחטאם זה ועל דעת אנשי הטבע היה האדם מעותד למיתה מתחלת
היצירה מפני היותו מורכב אבל גזר בו עתה שאם יחטא ימות בחטאו כדרך חייבי מיתה
בידי שמים כעברות האוכל תרומה ושתויי יין ומחוסרי בגדים ששמשו וזולתם שהכוונה בהם
שימות בחטאו טרם בא יומו ולכך אמר בעונש עד שובך אל האדמה כי ממנה לקחת כי
עפר אתה ואל עפר תשוב בטבעך וגם מתחלה היה אוכל מפרי העץ ומזרע הארץ אם כן
היתה בו התכה וסבת הויה והפסד ועל דעת רבו׳ ז״ל שאמלא [illegible] לא מת לעולם כי הנשמ׳
העליונית נותנת לו חיים לעד והחפץ האלהי אשר בו בעת [illegible] היה דבק בו תמיד והוא
יקיים אותו לעד כמו שפירשתי במלת וירא אלהים כי טוב [illegible]רע כי אין ההרכבה מורה על
ההפסד אלא לדעת קטני אמנה החושבים כי הבריאה בחיוב [illegible] אבל על דעת אנשי אמונה
האומרים כי העולם מחודש בחפץ אלוה פשוט גם הקיום יהיה בו לעד כל ימי החפץ וזה אמת
וברו׳ אם כן ביום אכלך ממנו מות תמות שאז תהיה כן מות לא תתקים לעד כחפצי והאכילה
היתה לו מתחלה לתענוג ויתכן שפירות גן ערן נבלעים באיברים כמן ומקיימים את אוכליהם
וכאשר גזר עליו ואכלת את עשב השדה ובזעת אפיו לחם הארמה היה זה סבה להפסד כי
עפר הוא ועפר יאכל ואל עפר ישוב לא טוב היות האדם לבדו אינו נראה שנברא האדם
מתחלה להיות יחיד בעולם ולא יוליד שכל הנבראי׳ זכר ונקב׳ מכל בשר נבראו׳ לקיים זרע וגם
העשב והעץ זרעם בהם אבל יתכן לומ׳ כי היה כדברי האומ׳ דיו פרצופין נבראו ונעשו שיהיה
נהם טבע מביא באיבריה ההולדה מן הזכר לנקבה כח מוליד או תאמר זרע כפי המחלוקות
הידועים בעיבו׳ והיה הפרצו׳ השני עזר לראשו׳ בתולדתו וראה הקב״ה כי טוב שיהי׳ העזר עומד
לנגדו והוא יראנו ויפרד ממנו ויתחבר אליו כפי רצונו וזהו שאמ׳ אעשה לו עזר כנגדו וטעם
לא טוב שלא יאמר בו כי טוב בהיותו לבדו שלא יתקיים כן כי במעשה בראשית הטוב הוא
הקיום כאשר פירשתי במאמר וירא אלהים כי טוב אשר יקרא לו האדם נפש חיה לשון רש׳
סרסהו ופרשהו וכל נפש חיה אשר יקרא לו האדם שם הוא שמו לעולם ורא׳ פירש כי למד
אשר יקרא לו נמשך וכל אשר יקרא לו האדם לנפש חיה הוא שמו ויתכן שיהיה פירו׳ הענין
העזר והכוונה לומר כי האדם נפש חיה כמו שאמר ויהי האדם לנפש חיה וכמו שפירשתי
והביא לפניו המינין כלם וכל מין מהם שיקראנו האדם בשמו ויאמ׳ בו שהוא נפש חיה כמוהו
הוא יהיה שמו ויהיה לו עזר כנגדו והוא קרא לכלם ולא מצא לעצמו עזר שיקרא לו נפש
חיה בשמו ולאדם לא מצא עזר כנגדו לשון רש׳ כשהביאן הביאן לפניו זכר ונקבה אמר לכל
יש בן זוג ולי אין בן זוג מיד ויפל ה׳ אלהים תרדמה ויפה פירש כי אשר הכניס פסוקי קריאת
השמות בתוך דבר העזר יכריח זה והענין כי הקב״ה הביא כל חית השדה וכל עוף השמים
לפני האדם והוא הכיר טבעם וקרא להם שמות כלומ׳ השם הראוי להם כפי טבעיהם ובשמות
נתבאר הראוי להיות עזר לחברו כלומר הראויים להוליד זה מזה ואפי׳ אם נאמין בשמות
שיהם בהסכמה לא טבעיות נאמר שקריאת השמות היא הבדלת המינים כי עברו לפניו זכר
ונקבה והתבונן בטבעם אי זה מהם עזר לחבירו כלומר המוליד ממנו והוריע זה בשמות כי
הבהמה הדקה קרא בשם אחר שכולן עזר זה לזה בתולדת שיולידו זה מזה והגסה בשם אחר
והחיה בשם אחר שלא יולידו מין זה מזה וכן כלן ולא מצא בכולן שתהיה בטבעה עזר לו
ותקרא בשמו כי קריאת השמות היא ההבדלה במינין והפרד בחותם זה מזה כאשר פירשתי
למעלה ואין הענין שיהיה ביד האדם למצוא בהם עזר לו כי בטבעם נבראו אבל שאם יראה
טבעו נאות בהם המינין ויבחר בו היה הקב״ה מתקן טבעו אליו כאשר עשה בצלע ולא יצטרך
לבנות בנין חדש וזה טעם כל אשר יקרא לו האדם נפש חיה הוא שמו כלומר הוא יהיה שמו
שהקב״ה יקיים בו השם ההוא ועל הענין שפירשתי והנכון בעיני כי לא היה החפץ בעיניו ית׳
לקחת צלעו ממנו עד שידע האדם שאין בנבראים עזר לו ושתאוה שיהיה לו עזר כמותם
ומפני זה יהיה צריך לקחת ממנו אחת מצלעותיו וזה טעם ולאדם לא מצא עזר כנגדו כלומ׳
ולשם האדם לא מצא שיהיה ראוי להיות עזר כנגדו ותקרא בשמו שיוליד ממנו ואין צורך

כבאן לדברי המפרשים שאמרו כי יבא כבאן שם במקום הכנוי ולו לא מצא עזר כנגדו כדרך
נשי למך ואת יפתח ואת שמוא׳ וזהו שאמר זאת הפעם כלומר הפעם הזאת מצאתי עזר לי
שלא מצאתי עד הנה בשאר המינים כי היא עצם מעצמי ובשר מבשרי וראוי שתקרא כשמי
ממש כי נוליד זה מזה ובמלת זאת סוד יודע מדברינו בפרש׳ וזאת הברכה אם יברכני צורי
להגיע שם ולכך החזיר כי מאיש לקחה זאת והבין על כן יעזב איש את אביו ואת אמו רוח
הקדש אומרת כן לאסור העריות לבני נח לבשר אחר הולד נוצר על ידי שניהם ושם נעשה
בשרם אחד לשון רש׳ ואין בזה טעם כי גם הבהמה והחיה יהיו כן לבשר אחד בולדותיהם
והנכון בעיני כי החיה והבהמה אין להם דבקות בנקבותיהם אבל יבא הזכר על אי זו נקבה
שימצא וילכו להם ומפני זה אמר הכתוב כי בעבור שנקבת האדם היתה עצם מעצמיו ובשר
מבשרו ודבק בה והי[illegible] כבשרו ויחפוץ בה להיותה תמיד עמו וכאשר היה זה באדם
הושם טבעו בתולדות[illegible] מהם דבקים בנשותיהם עוזבים אביהם ואמם ורואים
את נשותיהם כאלו הן עמ[illegible] אחר וכן כי אחינו בשרנו הוא אל כל שאר בשרו הקרובים
במשפחה והנה יעזב שאר אביו ואמו וקרבתם ויראה שאשתו קרובה לו מהם כי טוב העץ
למאכל היתה סבורה כי הוא מר וסם מות ולכן יזהרו ממנו ועתה ראתה כי הוא מאכל טוב
ומתוק וכי תאוה הוא לעינים שבו יתאוה ויתור אחרי עיניו ונחמד העץ להשכיל כי בו ישכיל
לחמוד ונתנה התאוה בעינים והחמדה בשכל והכלל כי בו ירצה ויחפוץ בדבר או בהפכו
ותפקחנה עיני שניהן לענין החכמה דבר הכתו׳ ולא לענין ראיה ממש וסופו מוכיח וידעו כי
ערומים הם כלשון רש׳ וכן גל עיני ואביטה נפלאות מתורתך וישמעו את קול ה׳ אלהי׳ מתהלך
בגן אמרו בבראשית רבא אמר ר׳ חלפי שמענו שיש הלוך לקול שנ׳ וישמעו את קול ה׳ אלהים
מתהלך בגן וכן כתב הרב במורה הנבוכים וכן דעת ר׳א׳ כי מתהלך כנוי לקול בענין קולה
בנחש ילך והוא אמר כי טעם לרוח היום ששמעו הקול לפנות ערב והזכיר בשם ר׳ יונה כי
הט׳ והאדם מתהלך בגן לרוח היום ולפי דעתי כי טעם מתהלך בגן כט׳ והתהלכתי בתוככם
וילך ה׳ כאשר כלה לדבר אלך ואשובה אל מקומי והוא ענין גלוי שכינה במקום ההוא או
הסתלקותו מן המקום שנגלה בו וטעם לרוח היום כי בהגלות השכינה תבא רוח גדולה
וחזק כענין שנא׳ והנה ה׳ עבר רוח גדולה וחזק מפרק הרים ומשבר סלעים לפני ה׳ וכן וירא
על כנפי רוח וכתוב באיוב ויען ה׳ את איוב מן הסערה ולפיכ׳ אמ׳ בבאן כי שמע קול ה׳ שנגלית
השכי׳ בגן כמתקרב אליהם לרוח היום כי רוח נשבה בגן כנוח לא רוח גדולה וחזק כמראות
הנבואה שלא יפחדו ויבהלו ואמר כי אעפ״כ נתחבאו מפני מערומיהם ובב״ר נמי אמרו
אמר ר׳ אבא בר כהנא מהלך אין כתי׳ כאן אלא מתהלך מקפץ ועולה הנה ר׳ אבא עשאו כלשו׳
וילך ה׳ כמו שפירשנו בלשון ההליכה אלא שהוא פתר הכתו׳ להסתלקות השכי׳ שהיתה שורה
בגן ערן ונסתלקה ממנו כחטאו של אדם בענין אלך אשובה אל מקומי ואנו מפרשי׳ אותו לגילוי
במקום ההוא והוא הנכון והנאות בכתוב והטעם האשה אשר נתת עמדי לאמר האשה אשר
אתה בכבודך נתת אותה לי לעזר היא נתנה לי מן העץ והייתי חושב שכל אשר תאמר אלי
יהי׳ לי לעזר ולהועיל וזהו שאמ׳ בענשו כי שמע׳ לקול אשת שלא היית נזהר לעבור על מצותי
בעבור עצתה ורבותינו קורין אותו בזה כפוי טובה ירצה לפרש ענה אותו אתה גרמת לי
המכשול הזה שנתת לי אותה לעזר והיא יעצתני להרשיע וטעם מה זאת עשית לעבור על
מצותי כי האשה בכלל אזהרת אדם כי היתה עצם מעצמנו בעת ההיא וכן היא בכלל הענש
שלו ולא אמר באשה ותאכלי מן העץ כי היא נענשה על אכילתה ועל עצתה כאשר נענש
הנחש ועל כן אמרה הנחש השיאני ואוכל כי העונש הגדול על האכילה והנה מכאן נוכל
ללמוד עונש למחטיא אדם בדבר כאשר למדונו רבו׳ מלפני עור לא תתן מכשול ואל אישך
תשוקתך לתשמי׳ ואעפ״כ אין לך מצח לתובעו בפה אלא הוא ימשול בך הכל ממנו ולא ממך
לשון רש׳ ואינו נכון כי זה שבח באשה כמו שאמר וזו מדה יפה בנשים ור׳א׳ אמר תשוקתך
משמעתך והטעם שתשמע אל כל אשר יצוה עליך כי את ברשותו לעשות חפצו ולא מצאתי
לשון תשוקה רק בחשק ותאוה והנכון בעיני שהעניש אותה שתהיה נכספת מאד אל בעל
ולא תחוש לצער ההריון והלידה והוא יחזיק בה כשפחה ואין המנהג להיות העבד משתוקק

לקנות ארון לעצמו אבל יברח ממנו כרצונו והנה זו מדה כנג׳ מדה כי היא נתנה גם לאיש
ויאכל במצותה ונענשה שלא תהיה היא מצוה עליו עוד והוא יצוה עליה כל רצונו וטעם
תשופנו עקב שיהיה לאדם יתרון עליך באיבה כי הוא ישופך ראש ואתה לא תשופנו רק
בעקבו וירצץ מוחך שם ועתה פן ישלח ידו רצה הקב״ה שתתקיים גזרתו במיתת האדם ואם
יאכל מעץ החיים שנברא להת באוכליו חיי עולם תבטל הגזרה או שלא ימות כלל או שלא
יבא יומו בעת הנגזר עליו ועל תולדותיו והנה עתה שהיתה לו בחירה שמר העץ הזה ממנו
כי מתחלה לא היה עושה אלא מה שיצוה ולא אכל ממנו כי לא היה צריך ודע והאמן כי גן
עדן בארץ ובו עץ החיים ועץ הדעת ומשם יצא הנהר ויפרד לארבעה ראשים הנראים לנו כי
פרת בא בארצנו ובגבולנו ופישון הוא נילוס מצרים בדברי הראשונים אבל כאשר הם בארץ
כן יש בשמים דברים יקראו כן והם לאלה יסוד כמו שאמרו הביאני המלך חדריו מלמד
שעתיד הקב״ה להראות לישראל גנזי מרום החדרים שבשמי׳ ר״א הביאני המלך חדריו
אלו חדרי גן עדן מכאן אמרו במעשה הרקיע מעשה גן עדן והנהרות כנגד ארבע מחנות
שבמרום ומשם ימשך כח מלכויות הארץ כמו שכתוב על צבא המרום במרום ועל מלכי
האדמה באדמה כך אמרו בבראשי׳ רב׳ ארבעה ראשים אלו ארבע מלכיות שם האחד פישון
זו בבל וכו׳ והדברים הנקראים עץ החיים ועץ הדעת למעלה סודם נעלה ונשגב והאדם חטא
בפרי עץ הדעת תחתון ועליון במעשה ובמחשבה ואם היה העץ טוב לאדם למאכל ונחמד
אליו להשכיל למה מנעו ממנו והאלהים הוא הטוב והמטיב לא ימנע טוב להולכים בתמים
והנחש אין בו היום נפש המדברת ואם היתה בו מתחלה היה מזכיר בקללתו שיאלם כי היא
היתה לו קללה נמרצת מכולן אבל כל אלה דברים כפולים הגלוי והחתום בהם אמת
ובבראשי׳ רבה לעבדה ולשמרה אלו הקרבנות שנא׳ תעבדון את האלהים הה׳ תשמרו להקרי׳
לי במועדו רמז כי הקרבנו׳ יצמיחו ויגדלו בעץ החיי׳ ועץ הדעת וכל עצי גן עדן והם העבודה
והשמירה בהם ור״א יכחיש מה שאמרו כי פישון הוא נילוס בעבור שימצאוהו יוצא מהר
הלבונה ולכן יגדל בימי הקיץ וכבר נודעו נהרות רבים יצאו מן המקור וימשכו הרבה ואחרי
כן יכנסו בתחתיות הארץ מהלך ימים ויבקעו ויהיו נובעים תחת אחד ההרים במקום רחוק
מכל הבהמה ומכל חית השדה התבונן ר׳ יהושע מן המקרא הזה כי הנחש מוליד לשבע
שנים ובדקו ומצאו כי כן הדבר כי מדרשי הכתוב ורמזיהם מקובלים ובהם להם סודות
עמוקי׳ בתולדת ובכל דבר כאשר הזכרתי בפתיחה ותהר ותלד את קין ענינו ותלד בן ותקרא
שמו קין כי אמרה קניתי איש וכן ותלד את חנוך ורבים בפרשה ובמקומות אחרים את ה׳ עם
ה׳ נשברא אותי ואת אישי הוא לבדו בראנו אבל בזה אנו שותפין עמו לשון רש״י והנכון לי
שאמרה הבן הזה יהיה לי קנין לה׳ כי כאשר נמות יהיה במקומנו לעבוד את בוראו וכן דעת
אנקלו׳ שאמ׳ קדם ה׳ וכמהו ונרא׳ את הכהן לבהן ויגש דוד את העם אל הע׳ או יהיה את ה׳ כמו
ויתהלך חנוך את האלהים את האלהים התהלך נח וקראה האחד בשם קנין והשני הבל כי קנין
האדם להבל דמה ולא רצתה לפרש זה על כן לא נכתב טעם בשם השני והסוד המקובל
בענין הבל גדול מאד ויבא קין מפרי האדמה מנחה והבל הביא גם הוא הבינו האנשים
האלה סוד הקרבנות והמנחות וכן נח ורבותי׳ אמרו שגם אדם הראשון הקריב שור פר וזה
יהסום פי המהבילים בטעם הקרבנות ועוד ארמוז בו עיקר גדול ברצון הקב״ה הלא אם תיטיב
שאת על דעת המפרשים שאת עונך ועל דעת ר׳ אברהם שאת פניך כנגד למה נפלו פניך כי
המתבייש כובש פנים למטה וכן ואור פני לא יפילון והמסבר כאלו נושא פניו למעלה וזה
טעם אולי ישא פני לא תשא פני דל ועל דעתי אם תיטיב יהיה לך יתר שאת על אחיך כי
אתה הבכור וזה טעם למה חרה לך כי בבשתו מאחיו נפלו פניו ובקנאתו ממנו הרגו והנה
אמר לו למה חרה לך על אחיך ולמה נפלו פניך ממנו הלא אם תיטיב יהיה לך יתר שאת
עליו ואם לא תיטיב לא עמו בלבד תבואך רעה כי לפתח ביתך חטאתך רובץ להכשילך בכל
דרכיך ואליך תשוקתו שישתוקק להיות דבק בך כל הימים אבל אתה תמשול בו אם תחפוץ כי
תיטיב דרכיך ותסירנו מעליך הורהו על התשוב׳ שהיא נתונה בידו לשוב בכל עת שירצ׳ ויסלח
לו וטעם ויאמר קין אל הבל אחיו שנכנס עמו בדברי ריב ומצה להתגולל עליו ולהרגו לשון

ר״ש ור״א אמר כי הקרוב אליו שאמר לו כל התוכחות שהוכיחו השם ועל דעתי שהוא דבק
עם ויהי בהיותם בשדה כי אמר לו נצא השדה והרגו אותו שם בסתר ויתכן שנתכון בהריגה
שיבנה העולם ממנו כי חשב שלא יהיה לאביו זרע אחר עוד
גם פחד שלא יהיה עיקר בינו שלעולם מאחיו שנתקבלה מנחתו ארור אתה מן
הארמה יותר ממה שנתקללה היא כבר בעונה וגם בזו הוסיפה לחטוא אשר פצתה את פיה
והנני מוסיף לה קללה לא תוסיף תת כחה לשון ר״ש ואינו נכון כי בכאן לא אירר הארמה
בעבורו כאשר באביו אבל אמ׳ שיהיה הוא ארור ממנה ופירש הקללה שלא תוסף תת כחה
אליו ושיהיה נע ונר בה ואמ׳ כי תעבור את הארמה כי בכל אשר תטרח לעבור אותה כראוי
בחרישה ועדור ובכל עבודה בשדה ותזרע אותה כהוגן לא תוסף תת כחה לך אבל תורע
הרבה ותביא מעט וזו היא הארירה כטעם וארותי את ברכותיכם ואמר נן כנגר אומנותו כי
הוא היה עובר ארמה והנה אירר מעשיו וזה טעם לא תוסף שלא תתן עור כחה לך כאשר
היתה עושה ער הנה בהיותך עובר אותה וכך פי׳ ר״א ויתכן שארורה הארמה שלא תתן היא
מעצמה כחה אליו תאנה וגפן לא יתנו חילם כאחוותו ועץ השרה לא יתן אלו פריו וחזר ואמ׳
גם כי תעבור אותה לחרוש ולזרוע לא תוסף תת כחה לך כאשר בתחלה והנה הן שתי קללות
באומנותו והשלישית שיהיה נע ונר בה והטע׳ שלא ינוח לבו ולא ישקוט לעמור במקום אחר
ממנה אבל יהיה גולה לעולם כי עונש הרוצחים גלות וטעם אשר פצתה את פיה לאמר
אתה הרגת אחיך וכסית את רמו כארמה ואני אגזור עליה שתגלה את רמיה ולא תכסה עוד
על הרוגה כי תענש בה ובכל אשר תכסה אותה כגון הזריעה והנטע וזה עונש כל שפיכת רם
בארץ בענין שכתוב כי הרם הוא יחניף את הארץ וחנופת הארץ מארה בפירותיה בענין
מהיותם בא אל ערמת עשרים והיתה עשרה בא אל היקב לחשף חמשים פורה והיתה עשרים
גדול עוני מנשוא בתמיה אתה טוען לעליונים ולתחתונים ועוני אי אפשר לטעון לשון ר״ש
בבראשי׳ רב׳ והנכון בפשוטו שהוא וידוי אמר אמת כי עוני גרול מסלוח וצדיק אתה ה׳ וישר
משפטיך אעפ׳ שענשת אותי הרבה מאר והנה גרשת אותי היום מעל פני הארמה כי בהיותי
נע ונר ולא אוכל לעמור במקום אחר הנה אני מגורש מכל הארמה ואין מקום למנוחתי
ומפניך אסתר כי לא אוכל לעמור לפניך להתפלל או להקריב קרבן ומנחה כי בשתי וגם
נכלמתי כי נשאתי חרפת עוני אבל מה אעשה כי כל מוצאי יהרגני ואתה בחסדיך הרבים
לא חייב אותי מיתה והענין שאמ׳ לפניו יתע׳ הנה חטאי גרול והרבתי עלי ענש אבל שמרני
שלא אענש יותר ממה שחייבת אותי כי בעבור שאהיה נע ונר ולא אבנה לי בית וגדרות
בשום מקום יהרגוני החיות כי סר צלך מעלי הורה כי הארם איננו נמלט ונשגב בכחו רק
בשמירת עליון עליו ומפני שאמר וישם ה׳ לקין אות ולא אמר ויתן או ויעש יורה
ששם לו אות קבוע שיהיה עמו תמיד אולי כשהיה נוסע ממקום למקום היה לו אות מאת
השם מורה לו הדרך אשר ילך בה ובזה ידע שלא יקראנו אסון בדרך ההיא ובבראשית רבא
אמ׳ בענין הזה ר׳ אבא אמ׳ כלב מסר לו כי מפני שהי׳ פחדו מן החיו׳ מסר לו אחת מהן שתלך
לפניו ולמקום שיפנה הכלב ללכת ידע כי שם צוה לו השם ולא יהרג בה הזכירו בו החכמים
אות נבזה כראוי לו אבל הכוונה שהיה עמו האות תמיד להורות לפניו הדרך שילך בה כי כן
לשון וישם וטעם ויצא קין מלפני ה׳ כי עוד לא עמד לפניו לעולם בטעם שאמר ומפניך אסתר
וטעם וישב בארץ נוד שלא הלך בכל העולם אבל באותה האר׳ ישב נודד תמיד לא ינוח במקו
ממנה כלל ונקראת ארץ נוד על שמו לעולם וטעם ויהי בונה עיר ויקרא שם העיר כשם בנו
חנוך כי מתחלה הי׳ חושב שיהי׳ ערירי בעונו ואחרי שנולד לו זרע החל לבנות עיר להיות
בנו יושב בה ובעבור כי הוא ארור ומעשיו לא יצליחו קראה חנוך להגיד כי לא בנאה לעצמו
כי הוא אין לו עיר ומושב בארץ כי נע ונר הוא אבל יהיה הבנין לחנוך וכאלו חנוך בנאה
לנפשו ומפני שלא אמר ויבן עיר כאשר יאמר ויבן את נינוה ויבנו בני גד את דיבון יורה כי
היה כל ימיו בונה עיר כי מעשיו ארורי׳ יבנה מעט בטורח ועמל וינוע וינוד מן המקום ההוא
ויחזור שם ויבנה מעט ולא יצליח את דרכיו ונכתבו תולדות קין ומעשיו להודיע כי השם
ארך אפים והאריך לו כי הוליד בנים ובני בנים והזכיר כי פקד עון אבות על בנים ונכרת זרעו

ורבו' אמרו שחיה שנים רבות ומת במבול ולא הוריד שיבתו בשלום שאול רק ראה בהכרת
הוא וכל זרעו אתו והקרוב כי לא היו תולדותיו רק אלה ששה דורות עד המבול והיו בתולדו'
שת שני דורות יותר או שלא היה צריך לספר בהם וספר באלה להודיע מי היו המתחילים
בבנין הערים ובמרעה הצאן וחכמת הניגון ומלאכת המתכות וכתב תוכחת למך עם נשיו
להגיד כי הוליד הוא אך בניו נכרתו טרם הולידם לטש כל חורש נחשת וברזל שיעורו הוא
היה לוטש וחורש כל נחשת וברזל יאמ' כי היה מחדד וחרש בכל מלאכ' נחשת וברזל וכמהו
כל תשא עון ועל דעת אנקלוס דבק בכתובים הראשונים הוא היה אבי לוטש וכל חורש נחשת
וברזל ואחות תובל קין נעמה כאומר ונולדה לו אחות ושמה נעמה וכן ואחות לוטן תמנע
ואת מרים אחותם ושם אחותו מעכה ובבראשי' רבא יש מי שאומ' אשתו של נח היתה ולמה
היו קורין אותה נעמה שהיו מעשיה נאים ונעימים נתכוונו לומר שהיה לה שם בדורות ההם
כי היתה צדקת והולידה צדיקים ולכן יזכירנה הכתוב ואם כן נשאר לקין זכר מעט לעולם ואם
נאמר שאינה האשה שהוליד נח ממנה שלשת בניו אם כן אין בזה טעם להזכירה ואחרים
אמרו כי היא היתה אשת שמדון אם אשמדאי וממנה נולדו השדים כי כן ימצא שמה בכתבי
שמושי השדים והכתו' ירמוז ויקצר בתעלומות כאלה ויאמר למך לנשיו סמכו המפרשים
בענין הכתוב הזה על דעת אנקלוס שפירש לכן כל הורג קין שבעתים יוקם כי לשבעה דורות
יוקם ממנו ולא עתה כי השם האריך אפו ממנו והנה נשי למך פחדו להוליד בנים בעבור
שיהיו שבעים לקין והוא נחם את נשיו שהשם יאריך לו עוד שבעים ושבעה כי יתפלל לפניו
כי הוא ארך אפים וירחם עליו או שהיה קל וחומר של שטות כפי המדרש שהזכיר רש"י ואם
כן יאמר לכן כל הורג שמעו קין לשבעתים יוקם ממנו ולא בימיו וזהו מה שתרגם אנקלוס
כל קטוליא קין לשבעה דרין יתפרע מיניה ואם כן היה ראוי שיהיה ויאמר למך לנשיו מוקד'
ולפי דעתי עוד אין טעם שבעתים לשבעה דורות כי לא תאמר המלה הזאת על השבעה
הנפרדים רק על הכפל דבר אחד שבעה פעמי' כמו מזוקק שבעתי' ישלם שבעתי' ואור החמה
יהיה שבעתים כפול ומכופל שבעה חלקים אבל פירוש כל הורג קין כפשטו שאמר השם לכן
כל אשר יהרוג את קין שבעתים יוקם ממנו כי אעניש ההורג אותו שבע על חטאתו כי אני
הבטחתי את קין שלא יהרג בעבור יראתו אותי והתודותו לפני אבל ענין למך עם נשיו לא
הזכירו הכתו' בביאור ונוכל לומר גם כן שהיו יראות מעונש שלא יהרג למך בעון אביו כי הש'
לא אמר לקין סלחתי לך רק שלא יהרג אבל יגבה חובו מזרעו ולא ידעו מתי וכן היה הדבר
ולמך נחם אותן לאמר כי השם ירחם עליו באשר רחם על קין כי הוא נקי כפים ממנו
ויתפלל לפניו גם הוא וישמע תפלתו אבל הנראה בעיני כי היה למך איש חכם מאד בכל
מלאכת מחשבת ולמד לבנו הבכור ענין המרעה כפי טבעי הבהמות ולמד את השני כלי
הניגון ולמד את השלישי ללטוש ולעשות חרבות ורמחים וחניתות כל כלי המלחמה והיו
נשיו מתפחדות שלא יענש כי הביא החרב והרציחה בעולם והנה הוא תופס מעשה אבותיו
בידו כי הוא בן המרצח הראשון וברא משחית לחבל והוא אמר להן אני לא הרגתי איש
לפצעים ולא ילד לחבורות כאשר עשה קין ולא יענישני השם אבל ישמרני מן ההריגה יותר
ממנו והזכיר כן לומר כי לא בחרב וחנית יכול אדם להרוג כי בפצעים וחבורות שימית רעה
יותר מן החרב ואין החרב גורם הרציחה ואין על העושו חטא זה ספר תולדות אדם הבנים
אשר יזכיר בפרשה ולפי דעתי ירמוז לכל התורה כלה ספר תולדות אדם על כן אמר בכאן
ספר ולא אמר ואלה תולדות אדם כאשר יאמר בשאר מקומות ואלה תולדות ישמעאל ואלה
תולדות יצחק וכן כלם וטעם ביום ברוא אלהים אדם נמשך לפניו כי יתחיל באדם עצמו יזכיר
בו שנברא מאין ולכך אמר ביום ברא אלהים מאין האדם הזה הנוכר בדמות אלהים עשאו
יפרש שהוא מעשה אלהים ובדמות אלהים והזכיר כי כאשר ברא אותו מאין כן ברא את אשתו
ואמר ויברך אותם שנתן בהם כח תולדה להתברך לעד בבנים ובנות רבים מאד והכוונה
לומר כי התולדת מברכת אלהים כי הם לא נולדו אבל נבראו מאין ונתברכו לעשות כן וטעם
ויקרא את שמם אדם מפני ששם אדם כלל לכל המין האנושי הזכיר כי האלהים קרא הזוג
בשם הזה מפני שכלם בהם בכח ועליהם הוא אומר זה ספר תולדות אדם וכתב רבי' שרירא

הגאון מסרו חכמים אחד לחברו הכלת פנים וסדרי שרשושין מקצתן אמורים בסדר פסוק זה
ספר תולדות אדם ומקצתן בסדר פסוק של אחריו זכר ונקבה בראם ואין מוסרין סתרי תורה
ורזיו אלא למי שרואין בו סימנים שראוי לכך אלו דברי הגאון ולא זכינו בהם ויולד בדמותו
בצלמו ידוע כי כל הנולדים מן החיים יהיו בדמות המולידים ובצלמם אבל בעבור שנתעלה
האדם בדמותו וצלמו שאמר בו בצלם אלהים עשה אותו פירש כאן שאף תולדותיו היו כן
באותו הדמות המעולה ולא אמ׳ זה בקין והבל כי לא רצה להאריך בהם אבל פירש כן כשת
שהעולם הושתת ממנו או מפני שאדם נברא בתכלית שלמות היצירה הגיד בשת כי היה
כמוהו בכח וביופי ויהיו ימי אדם אחרי הולידו את שת בעבור ארך חיי אלה הראשונים
יפרוש ימיהם קודם הולידם וגם אחרי כן ויכלול כלם בסוף עד הדורות שאחר המבול והסבה
באריכות ימיהם כי אדם הראשון מעשה ידיו של הקב״ה נעשה בתכלית השלמות בנוי בכח
ובקומה וגם אחרי שנקנס עליו שיהיה בן מות היה בטבעו לחיות זמן רב וכאשר בא המבול
על הארץ נתקלקל עליהם האויר והלכו ימותם הלוך וחסור כי עד המבול היו ימיהם בארך
ההוא ויש מהם שחיו יותר מאדם ושם שנולד קודם המבול חיה שש מאות הועיל לו החוזק
שנולד בו והזיק לו האויר שנתקלקל ובניו הנולדים אחרי המבול נתקצרו ימותם ושבו למאות
ארבע ותראה שהיה זה בהם עד הפלגה וכאשר משל עליהם שינוי האורות בפלגה נקצרו
עוד ימיהם כי פלג אשר בימיו נפלגה הארץ שב לחצי ימיהם למאתים שנה ונראה כי בדורו׳
אברהם יצחק ויעקב היו הימים כעם שבעים ושמונים שנה כאשר הזכיר משה רבי׳ בתפלתו
אבל הצדיקים בדורותם יראת ה׳ תוסיף בהם ימים כי פרעה תמה על יעקב והוא הפליג לו
בימי אבותיו כמו שאמר ולא השיגו את ימי חיי אבותי ולא יכשר בעיני מאמר הרב שכתב
במורה הנבוכים כי לא היה אורך השנים רק ביחידים האלה הנזכרים ושאר בני אדם בדורות
ההם היו שנות חייהם השנים הטבעיים המורגלים ואמר כי היה החדוש הזה באיש ההוא
בהנהגתו ומזונו או על דרך נס והנה אלו דברי רוח ולמה יהיה הנס הזה בהם והם אינם נביא׳
ולא צדיקים וטובים לעשות להם נס אף כי דור אחר דור ותקון ההנהגה והמזון איך תאריך
ימיהם כפלי כפלים מכל הדור ההוא ויתכן שיהיו האחרים גם כן מתנהגים בטוב ההנהגה
ההיא ותאריך לכלם או לרובם ואיך לא תגיע החכמה בהנהגה הטובה ההיא לאחר מכל בני
נח אחר המבול אבל היה בהם קצת מחכמת אבותם והיא מתמעטת והולכת דור אחר דור
ויהי כי החל האדם לרוב על פני האדמה כאשר הזכיר הכתו׳ נח ובניו ורצה להתחיל בענין
אמ׳ כי מיד כאשר החלו בני האדם לרוב החלו לחטוא ועמדו בחטאם ימים רבים עד שהיה
נח בן ארבע מאות ושמונים שנה ואז גזר הקב״ה עליהם שלא ידון רוחו בהם לעולם אבל יארי׳
להם עוד שנים עד שתתמלא סאתם כי כן משפטי האלהים בני האלהים בני השרים והשופטי׳
לשון רש״י וכך הוא בבראשית רבא אם כן יספר הכתוב כי הדיינים אשר להם לעשות המשפט
בניהם עושין החמס בגלוי ואין מונע אותם כי טובות הנה כמו כי תראה חמור שונאך כי
יקרא קן צפור לפניך כאשר הנה טובות יקחו אותן לנשים באונס וספר הכתוב החמס ואמר
עוד מכל אשר בחרו להכניס הנשואו׳ לאחרים אבל לא הזכיר הכתו׳ האסור בהם בפירוש ולא
גזור עליהם העונש רק על החמס לפי שהוא ענין מושכל אינו צריך לתורה בשגם הוא בשר
כמו בשגם בסגול ופי׳ רש״י בשביל שגם זאת בו שהוא בשר ואעפ״כ אינו נכנע מלפני ומה אם
יהיה אש או דבר קשה ואין בפירוש הזה ריח או טעם ורא׳ פי׳ כי יאמר לא יעמד רוחי באדם
לעולם בעבור החמס הזה ועוד בעבור שהאדם בשר ויגיע עד עת ויחסר והנה הוא כמו גם
בשהוא בשר ומה צורך לטענה הזאת וידוע כי בשר המה ונגזר עליהם כי עפר אתה ואל עפר
תשוב והנכון בעיני כי יאמר לא יעמד רוחי באדם לעולם בעבור שגם האדם הוא בשר ככל
בשר הרומש על הארץ בעוף ובבהמה ובחיה ואיננו ראוי להיות רוח אלהים בקרבו והענין
לומר כי האלהים עשה את האדם ישר להיות כמלאכי השרת בנפש שנתן בו והמה נמשכו
אחרי הבשר ובתאוות הגופניות נמשל כבהמות נדמו ולכן לא ידון עוד רוח אלהים בקרבו כי
הוא גופני לא אלהי אבל יאריך להם אם ישובו והנה זה כטעם ויזכר כי בשר המה רוח הולך
ולא ישוב הנפילים לשון רש״י על שנפלו והפילו את העולם והוא בבראשי׳ רבא ובעלי הלשון

אמ׳ שנקראו כן בעבו׳ שיפול לב אדם עליו מפחדם וכן האימ׳ בימים ההם לרש׳ בימי דור אנוש וגם אחרי כן שראו באבדן דור אנוש שעלה אוקינוס והציף שלישו של עולם ולא נכנעו מהם ורא׳ פי׳ גם אחרי המבול כי בני ענק היו ממשפחת בני האלהים ואם כן או תהיינה נשי בני נח מזרעם וירמז להם או שירדה כמאמ׳ הדורש בעוג שפלט מן המבול ויוסיף הוא שנמלטו גם אחרי׳ עמו והנכון בעיני כי אדם ואשתו יקראו בני האלהי׳ בעבור שהיו מעשיו ידיו והוא אביה׳ אין להם אב זולתו והוא הוליד בנים רבים כבתו׳ ויולד בנים ובנות והיו האנשים האלה הנולדים מאב ואם בשלימות גדול מן הגובה והחוזק כי נולדו כדמות אביה׳ כדכתי׳ בשת ויולד בדמות׳ כצלמו ויתכן שהיו כל בני הקדמונים אדם שת אנוש נקרא׳ בני אלהים כי היו שלשת האנשים האלה בדמות אלהי׳ ואז הוחל לעבוד ע״ז והוחל לבא באנשים חולש ורפיון וכך אמ׳ בבראשי׳ רב׳ זה ספר תולדות אדם ואין הראשונים תולדות ומה הן אלוהות בע״ן קומי׳ אבא כהן בררלא אדם שת אנוש ושתק אמר לון עד כאן בצלם ובדמות מיכאן ואילך קינן קונטרנין וכאשר החל האדם לרוב ונולדו להם הבנות היו אלה בני הראשונים בחזקם ולרוב תאותם היו בוחרים הנשים הטובות בעלות הקומה והבריאות וספר בתחלה כי יקחו אותם להם לנשים דרך חמס ואחרי כן ספר כי יבואו דרך זנות אל בנות האדם שאינם באותה המעלה ולא יודע הדבר עד שיולידו להם בנים ויכירו כי אינם מבני שאר האנשים רק לבני האלהים האלה נולדו שהם גדולים מאד אבל הם נופלים מאבותם בגובה וכח בלשון לא נופל אנכי מכם והמה גבורים כנגד שאר בני אדם ואמ׳ שהיה זה בדורות הראשונים אשר היו נקראים בני האלהים בהיותם בתכלית השלימות שיולידו מבנות האדם נפילים וגם אחרי כן הנפילי׳ עצמם יולידו נפילים מהם ופי׳ אשר מעולם כי האנשים אחרי המבול כאשר יראו גבורים יזכירו אלה ויאמרו ככה היו גבורים מאלה לעולמים אשר היו לפנינו והיו אנשי השם בכל הדורות אחרי כן וזה פשט הגון בפרש׳ הזאת אבל המדרש אשר לר׳ אליעזר הגדול בפרק״ו על המלאכים שנפלו ממקום קדושתן מן השמים והוזכר בגמ׳ במסכת יומא הוא הנאות בלשון הכתוב יותר מן הכל אלא שיש צורך להאריך בסוד הענין ההוא וינחם ה׳ ויתעצב אל לבו דברה תורה כלשון בני אדם והענין כי מרו ועצבו את רוח קדשו בפשעיהם וענין אל לבו כי לא הגיד זה לנביא שלוח אליהם וכן הלשון במחושב בדרך לדבר אל לבי וזולתו ובבראשית רבא אמרו בזה ענין נבכר במשל מן הסרסור והארדיכל והוא סוד גדול לא ניתן ליכתב והיודעו יתבונן למה אמר בכאן שם המיוחד ובכל הפרשה וענין המבול שם אלהים וטעם ונח מצא חן שהיו כל מעשיו לפניו נאים ונעימים וכן כי מצאת חן בעיני ואדעך בשם בדרך ויתן חנו בעיני שר בית הסהר ותהי אסתר נושאת חן והזכיר זה כנגד מה שאמר בדורו שהיו כל מעשיהם לעצבון לפניו יתעלה ואמר בו שהיו לחן בעיניו ואחרי כן ספר מדוע היה טוב לפני האלהים כי היה צדיק תמים

סדר אלה תולדות נח

טעם אלה תולדות פי׳ בו קורותיו כטעם מה ילד יום וירמוז אל כל הפרשה ואינו נכון בעיני כי אין קורות האדם תולדותיו והנכון שהוא כמשמעו כמו ואלה תולדות בני נח ואלה תולדות ישמעא׳ יאמר אלה תולדות נח שם וחם ויפת אבל החזיר ויולד נח בעבו׳ שהפסיק ואמר נח איש צדיק תמים היה להודיע למה צוהו בתיבה ואע״פ שכבר אמ׳ למעלה ויהי נח בן חמש מאות שנה ויולד נח את שם את חם ואת יפת החזיר להזכירם פעם אחרת להגיד כי לא היה ככל אבותיו שיוליד בני׳ ובנו׳ וזה טעם שלשה בנים כי יזכיר מספרם לאמר כי אלו לבדם היו תולדותיו ונצלו בזכותו ומאלה נפצה כל הארץ איש צדיק תמים היה יזכיר הכתוב שהיה זכאי ושלם בצדקו להודיע שראוי להנצל מן המבול שאין לו ענש כלל כי הוא תמים בצדק כי הצדיק הוא הזכאי בדין הפך הרשע כמו שאמר והצדיקו את הצדיק והרשיעו את הרשע וכן ואתה צדיק על כל הבא עלינו כי אמת עשית וכן בצדק תשפט עמיתך אבל באברהם שאמר לעשות צדקה ומשפט שיבח אותו בצדק שהוא המשפט וברחמים שהיא הצדקה ולא אמר צדיק במעשיו תמים בלבו וכתי׳ תמים אתה בדרכיך ואחר שאמר שהוא

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main

צדיק כי איננו איש חמס ומשחית דרכו כבני דורו החייבים אמר שהיה מתהלך את השם
הנכבד ליראה אותו לבדו איננו נפתה אחרי הזכרי שמים ומנחש ועונן וכל שכן אחרי ע״ז
ואיננו שומע להם כלל רק בשם לבדו הוא דבק תמיד והולך בדרך אשר בחר השם או אשר
יורה אותו כי נביא היה וזה כטע׳ אחרי ה׳ אלהיכם תלכו ואותו תיראו הנאמ׳ בהרחקת המתנב׳
לעבור ע״ז ונותן אות ומופת ועוד אוכיר זה בפסוק התהלך לפני והיה תמים אם יהיה תמים
דעות עמי והנה אחר שהיה נח צדיק ואיננו ראוי לענש גם בניו וביתו ראוים להנצל בזכותו
כי היה עונש עליו אם יכרת זרעו או יאמר כי הוא צדיק שלם וגם בניו וביתו צדיקים כי הוא
למדם כענין שכתוב כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו בדורותיו יש מרבו׳
שדרשוהו לטובה כל שכן אם היה בדור של צדיקי׳ ויש שדורשין לגנאי לשון רש״י והנכון בעיני
לפי הפשט שהוא לבדו הצדיק בדורות ההם אין בדורותיו צדיק ולא תמים זולתו וכן כי אותך
ראיתי צדיק לפני בדור הזה שאין אחר כדור ראוי להנצל ואמר בדורותיו כי דורות רבים
עברו מעת שהשחיתו ואין צדיק בארץ בלתו ואל יקשה עליך דבר רבותי׳ במתושלח כי הכתו׳
לא יספר רק שאין צדיק ראוי להנצל מן המבול מכל הדורות ההם את שם את חם ואת יפת
הנראה אלי כי יפת הוא הגדול שנ׳ אחי יפת הגדול וכן ימנם בתולדותם בני יפת תחלה וחם
הוא הקטן בכולם כאשר אמר וידע את אשר עשה לו בנו הקטן אבל הקדים שם בעבור
מעלתו והזכיר חם אחריו כי כן נולדו והנה נתאחר יפת ולא רצה הכתוב לומר שם ויפת וחם
כי היו כלם נזכרים שלא כסדר תולדותם ואין ליפת מעלה שיבטל הסדר בעבורו אבל שם
הקדים אותו בעבור מעלתו אע״פ שהוא בספור התולדות וכן בני אברהם יצחק וישמעא׳ ואתן
ליצחק את יעקב ואת עשו כי השחית כל בשר את דרכו אם נפרש כל בשר כמשמעו ונאמר
שאפי׳ בהמה וחיה ועוף השחיתו דרכם להזקק לשאינן מינן כמו שפי׳ רש״י נאמר כי מלאה
הארץ חמס מפניהם לא מפני כלם אלא מפני מקצתם וספר עונש האדם לבדו או שנאמר
שלא שמרו גם בזה תולדות והיה כל הבהמ׳ טורפ׳ וכל העוף דורס והנה גם הם עושים חמס
ועל דרך הפשט כל בשר זה כל האדם ולמטה יפרש כל בשר אשר בו רוח חיים ומכל החי
מכל בשר כל חי בגוף אבל כבאן כל בשר כל האדם וכן יבא כל בשר להשתחוות לפני וכן
ובשר כי יהיה בעור בשרו חמס הוא הגזל והעשק ונתן לנח הטע׳ בחמס ולא הזכיר השחתת
הדרך כי החמס הוא החטא הידוע והמפורסם ורבותי׳ אמרו שעליו נתחתם גזר דינם והטע׳
מפני שהיא מצוה מושכלת אין להם בה צורך לנביא מזהיר ועוד שהוא רע לשמים ולבריות
והנה הודיע לנח החטא שעליו בא הקץ הגיע הצפירה והנני משחיתם את הארץ כמו מן
הארץ וכן כצאתי את העיר חלה את רגליו רא׳ את הארץ עם הארץ שאף שלשה טפחים של
מחרישה נימוחו לשון רש״י מב״ר ור״א אמ׳ שמלת משחיתם מושכת עצמה ואחרת עמה והנני
משחיתם ומשחית הארץ ועל דרך האמת הוא כמו את השמים ואת הארץ כי הארץ תהיה
בהשחתה שבהשחת הארץ ישחתו והנם נשחתים בעולם הבא כדרך ויתעצב אל לבו ולזה
רמזו בבראשית רבה לבן מלכים שהיתה לו מניקה כל זמן שהיה סורח היתה מניקתו נרדית
וכו׳ ואני הנני מביא את המבול תני מסכים עם אותן שאמרו לפני מה אנוש כי תזכרנו
לרש״י מב״ר ואני תמה והיאך מסכי׳ עמה והוא משאיר להם ש׳ אריות לפליטה גדולה בנח ובניו
ובכל חי להרבות זרעם כחול אולי היא הסכמה לדעתם בשלא ימחול עליהם ועל דרך האמת
ואני כמו ויסרתי אתכם גם אני וכן אני הנה בריתי אתך ואני ואת בריתי יאמר
את אני תהיה ידי בכם על שהשחתו את הארץ ולכן אמר ואת אות הברית אשר אני נותן
ימחץ זידיו תרפינה והמשכיל יבין ומכל החי ומכל בשר וגומ׳ ידוע כי החיות רבות מאד
ומהן גדולות מאד כפילים וכראמים וזולתם והרמש הרומש על הארץ רב מאד גם מעוף
השמים מינים רבים אין להם מספר וכמו שאמרו רבותי׳ מאה ועשרים מיני עופות טמאים
יש במזרח וכלם מין איה הם ולעופות טהורים אין מספר והנה יצטרך להביא מכלם שיולידו
כמותם וכאשר תאסוף לכלם מאכל אשר יאכל לשנה תמימה לא תכיל אותם התיבה הזאת
ולא עשר כיוצא בה אבל היה נס החזיק מועט את המרובה ואם תאמר יעשנה קטנה
ויסמך על הנס הזה ראה השם ית׳ לעשותה גדולה כיון שיראו אותה בני דורו ויתמהו בה

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main

ויספרו עליה וידברו בענין המבול ובנוס הבהמה וחיה ועוף לתוכה אולי יעשו תשובה ועוד
עשו אותה גדולה למעט בנס כי כן הדרך בכל הנסים שבתורה או בנביאים לעשות כל אשר
ביד האדם לעשות והשאר יהיה בידי שמים ואל תתפתה לאמר כי היו שלש מאות אמות
באמות איש נח והיה גדול שאם כן היו גם האנשים גדולים גם החיה והעופות בדורות ההם
גדולים עד שלקה העולם במבול ועוד כי האמות אמות התורה הנה והקמותי את בריתי
אמר רא לאות כי השם נשבע לו שלא ימות במבול הוא ובניו ואם לא נכתב תחלה מפורש
כאשר מצאנו במשנה תורה נשלחה אנשים לפנינו ומלת והקמותי שאקיים שבועתי והקרוב
אלי שזאת הברית רמז לקשת וטע ברית הסכמה ודבר שבחרו שנים מגזרת ברו לכם והמלת
בסמוך ובמוכרת ובן שבית יעק ובנותיו בשבי׳ ויש אומ׳ כי ברית גמול ברות כל או דבריו ויותר
נכון בדרך הפשט כי ענין והקמותי את בריתי לאמר בעת שיבא המבול תהיה בריתי קיימת
אתך שתבא א התיבה אתה וביתך ושנים מכל הבשר להחיות כלו שתחיו שם ותתקיימו לצאת
משם לחיים והברית הוא דבר השם בשיגזור אומר בלא תנאי ושיזור ויקם והזכיר הברית
והזכיר שיהיה קים והוא כלשון קיימו וקבלו היהודים עליהם ועל זרעם שקבלו עליהם להיות
קים ועל דרך האמ הברית מעולם היא והמלה נגזרת מן בראשי׳ ברא אהים והנה בריתי כמו
בריתי והמלה כמו סמוכה כי היא סמוך לעולמים שהיו לפניו יצוה שתקום ותהיה עם הצדיק
וכן ואני הנני מקים את בריתי אתכם בריתי היתה אתו והמשכיל יבין תביא אל התיבה להחיו
אתך צוהו שיתעסק ויעזור אותם בכניסתם בתיבה וישתדל בהם שיחיו כאשר ישתדל בנפשו
שנים מכל יבאו אך להחיות הודיעו כי מעצמם יבאו לפניו שנים שנים ולא יצטרך הוא לצוד
אותם בהרים ובאיים והוא יביאם בתיבה אחרי כן ובמעשה פירש שבאו זכר ונקבה וזה היה
בכללם אחרי כן צוהו שיקח מכל הבהמה הטהורה שבעה שבעה ובאלה לא אמר שיבאו אליו
אא שהוא יקח אותם כל הבאים להנצל ולחיות להם זרע באים מאליהם אבל הבאים להקרב
עולות לא גזר שיבאו מעצמם להשחט אבל לקחם נח כי הצואה של שבעה שבעה היתה כדי
שיוכל נח להקריב מהן קרבן וטעם הטהורה הקבה פי׳ לו סימני הטהרה אבל הכתוב יקצר
לומר הטהורה על פי התורה ורש כתב את שעתידה להיות טהורה לישרא מלמד שלמד נח
תורה והנה מכאן שלא הוכשרו בקרבנות בני נח אלא בהמה טהורה ועוף טהור וכן
אמר בהבל מבכורות צאנו ומחלביהן אבל כל המינין הטהורים כשרין בהם כדכתיב ויקח
מכל הבהמה הטהורה ומכל עוף הטהור ויעל עולות במזבח והוסיף לישרא במצוה שיהיו כל
קרבנותם מן הבקר ומן הצאן מן התורים ומן בני היונה וטעם גם מעוף השמים הטהור כי
הכתוב נמשך למעלה ויעש נח ככל אשר צוה אותו אהים שעשה את התיבה ואסף המאכל
ודרך הכתוב לאמר ויעש וכן עשה לבאר כי לא הפיל דבר מכל אשר צוה
ויאמר ה׳ לנח הודיעו השם כי במדת רחמים ימלט אותו ואת ביתו ויחיה מהם זרע לדורות
וזה טעם לחיות זרע על פני כל הארץ כי מתחלה אמר להחיות אתך ורמזו לו עתה במדת
רחמים על הקרבן להודיע אותו שישעה אל קרבנו ובזכות קרבנו יקיים העולם ולא יכרת
עוד מפני מי המבול ועל כן הזכיר בו שם המיוחד כי בכל ענין הקרבנות לא יזכיר אהי׳ כאשר
אזכיר בהגיעי לשם בעה בא אתה וכל ביתך אל התיבה עשה נח את התיבה ימים רבים קודם
המבול וכאשר קרב עת המבול בחדש השני בעשור לחדש חזר וצוהו שיבא הוא וכל ביתו
בתיבה הוא וכל אשר לו בראשונה אתה ובניך ואשתך ונשי בניך והודיעו כי בזכותו לבדו
ינצלו שלא אמר אתכם ראיתי צדיקים לפני וצוה שיקח הוא ויביא מן הבהמה הטהורה ומן
העוף שבעה שבעה והודיעו יום המבול שבו יבא אל התיבה וכן עשה שבעצם היום הזה בא
נח וזהו טעם מפני מי המבול ורש כתב אף נח מקטני אמנה היה ולא נכנס לתיבה עד
שדחפוהו המים ולשון בראשי׳ רבה מחוסר אמנה היה אלו שהגיעו עד קרסוליו לא היה נכנס
לתיבה אם כן יאמר שלא נכנס שם עד שגברו המים וכסו פני כל הארץ וזרא׳ כי ישבע מן
הבהמה הטהורה ומן הבהמה אשר איננה טהורה שנים שנים באו אל נח פי׳ רש׳ כולן השוו
במנין זה מן הפחות היו שנים ואחרים אמרו כי פי׳ שנים זוגות לומר שהיו באים זכר ונקבה
יחד ועל דעתו שכן היה שבאו מכלם שנים זכר ונקבה מעצמם ונח הוסיף להביא מן הטהורי׳

שׁיה זוגות כי הבאים להנצל באו מעצמם ואשר לצורך קרבן טרח במצוה כי כן נאמר וטעם
ויעש נח ככל אשר צוהו ה' אמר בבראשית רבא שיכן לכנוס בהמה וחיה ועוף כלו הטהורים
שטרח הוא אחריהם ולקחם אל ביתו והכתוב שאמר פעם שלישית כאשר צוה אלהים את נח
לומר שעשה כאשר צוהו בכניסת התיבה כי הוא נמשך למעלה עם ויבא נח לומר שבא נח
בניו ואשתו ונשי בניו אל התיבה ומן הבהמה והעוף והרמש שנים שנים שבאו אליו אל התיבה
וכלם באו אתו שנכנסו בתיבה מפני מי המבול כאשר צוה אותו אלהים וחזר ופירש החדש
והיום שבא המבול וביצד בא ואמ' כי בעצם אותו היום הוא שבא נח אל התיב' עמו כל הבשר
החי לא קודם לכן וטעם ויבאו אל נח אל התיבה להודיע שלא נאספו אליו כלל ולא באו עד
עצם היום ההוא שיהיה הגשם ובא הוא בתיבה כי הא' הוא צוה ורוחו הוא קבצן ברגע אחד
וטעם והבאים זכר ונקבה מכל בשר באו כי הבאים אל תוך התיבה היו זכר ונקבה שהכניס
נח בתוכה כן ולכך אמ' כאשר צוה אותו אלהים כי היה מצוה עליו שיכניסם לתוכה ודעת ר"א
כי ויבא נח ובניו ואשתו ונשי בניו אתו אל התבה לא נכנסו בתוכה אלא שבאו אליו כלם
בעשור לחדש השני כי ביתו קרוב אל התיבה היה וטעם מפני מי המבול ולשבעת הימים היה
מי המבול ונאספו כלם בתיבה וסגר הפתח והצחר ואין דבריו נכונים ויתכן כי ויעש נח ככל
אשר צוהו ה' ונח בן שש מאות שנה והפסוקים עד בשנת שש מאות שנה אינם מספרים מעש'
אבל ויעש נח ככל אשר צוהו יכלול הענין כלו יאמר שעשה בכל אשר נצטווה לא הפיל מכל
הענין דבר עשה התיבה ואסף המאכל ולקח מן הבהמה והעוף הטהורים שבעה שבעה ביום
אשר צוה אותו וכאשר היה בן שש מאות שנה והמבול ירד על הארץ בא עם ביתו ועם הבהמ'
הטהורה וכל החי אל התיבה כאשר צוהו אלהים ואחר כן ספר במעשה ויהי לשבעת הימים
בשנת שש מאות שנה וגמר הענין וטעם ויגברו המים והמים גברו שנתרבו מאד כי לרבוי
הגדול יקרא הלשון גבורה וכן ופשעיה כי יתגברו רבו מאד גבר חסדו על יראיו גדל וכן ואם
בגבורות שמונים שנה ברבוי גדול ויתכן כי טעם ויגברו שהיו באים בשטף ועוקרים האילנו'
ומפילים הבנינים כי לכח יקראו גבורה בעבור כי הגבור' בכח וכן גם גברו חיל והגביר ברית
לרבים שבוע אחד יעמידנו בחוזק ולשון חכמים גבורות גשמים מפני שיורדין בגבורה ואפשר
שיהיה מזה ואם בגבורות שמונים רבים שאם היו עצמותיו וגופו חזקים והוא בעל כח יחיה
שמונים ואם כן יהיה פי' גברו על הארץ שהיו בגבורתם כלם אף על ההרים הגבוהים ושוטפי'
אותם וימח את כל היקום אשר על פני האדמה אחר שאמר ויגוע כל בשר ואמר כל אשר
בחרבה מתו הוסיף לאמר וימח שנמחו הגופות ויהיו למים בענין ומחה אל מי המרים כי
היו המים רותחין כדברי רבותי' אבל אם כן יהיו הדגים מתים ואולי היה כמו שאמרו בבראשי'
רבה מכל אשר בחרבה ולא דגים שבים ויש אומרים אף הן בכלל מאספין אלא שברחו
לאוקינוס ומכל מקום ניצלו הדגים ושני הדעות האלו אפשריים כי יתכן שמימי המבו' הרותחי'
יתערבו בימים ויחממו עליוני הים בלבד והדגים יבאו בעמקי המצולות ויחיו שם או כדברי
יש אומרין שהיו דגי הימים שבתוך הארץ הקרובים מהם לאוקינוס ובורחים שם בהרגישם
רתיחות המים וניצל מהם שם אפלו אם ימותו כלם הנה מרבית הדגה באוקינוס היא ושם
לא ירד מבול כמו שנא' ויהי הגשם על הארץ ומשם ניצלו הדגים שהרי לא נכנסו מהם בתיב'
לחיות זרע ונאמר בברית הנני מקים את בריתי אתכם ואת כל נפש החיה אשר אתכם בעוף
ובבהמה ובכל חית הארץ אתכם מכל יוצאי התיבה ולא הזכיר דגי הים וימחו מן הארץ פי'
הכפל לומר כי נשכח זכרם שאין להם זרע ומה צורך לאמר כן אחר שמתו הכל אולי מפני
העופות ומקצת השרץ לאמר שלא נשאר בהם ביצים בכל עץ או תחת הארץ כי הכל נמחו
ויתכן שיהא שיעור הכתוב וימח את כל היקום אשר על פני האדמה כי מאדם עד בהמה
עד רמש ועד עוף השמים נמחו מן הארץ לא נשאר רק נח ורבותינו דרשו וימח בעולם
הזה וימחו מן הארץ מן העולם הבא עשו הארץ הנזכר כאן ארץ החיים וכבר רמזתי סודה
ויזכור אלהים את נח ואת כל החיה ואת כל הבהמה הזכירה בנח מפני שהיה צדיק תמים
וכרת לו ברית להצילו ונח יכלול זרעו אשר אתו שם ולא הזכירם כי בזכותו ניצלו אבל הזכירה
שאמר בחיה ובבהמה אינה בזכות שאין בבעלי הנפש זכות או חובה וזולתי באדם לבדו אבל

הזכירה בהם כי זכר את דבר קדשו שאמר והיה העולם והרצון אשר לו בבריאת העולם עלה
לפניו ורצה בקיום העולם במינין אשר ברא בו והנה ראה עתה להוציאם שלא יכלו בתיבה
ולא הזכיר העוף והשרץ כי זכירת החיה שוה עמהם ויגיר עליו רעו ותנח התיבה בחדש
השביעי בשבעה עשר יום לחדש כתב רש״ מכאן אתה למד שהיתה משוקעת במים י״א אמה
כפי החשבון הכתוב בפירושיו והוא בן בבראשי׳ רבה אבל כיון שרש״ מדקדק במקומות אחרי׳
מדרשי ההגדות וטורח לבאר פשטי המקרא הרשה אותנו לעשות כן כי שבעים פנים לתורה
ומדרשים רבים חלוקים בדברי החכמים ואומר אני שאין החשבון הזה שאמרו נאות בלשון
הכתוב כי אם נסבול לפרש ותנח התיבה בחדש השביעי ליום הזה הנזכר שכלא בו הגשם
ושבו המים מעל הארץ הלוך וחסור שלא כמנין החדש השני בתחלת הפרשה וכמנין האמור
בסוף הפרשה איך יתכן שיחזור מיד בפסוק השני ויאמר עד החדש העשירי למנין אחר
שיהיה עשירי לירידת הגשמים והראיה מן התיבה שתהיה משוקעת במים מפני שנותן
הסרון שוה לכל הימים אמה לד׳ ימים והידוע לחסרון המים כי הנחל הגדול כאשר יחסר
בתחלתו אמה לד׳ ימים יחסר בסופו ד׳ אמות ליום אחת והרי לפי החשבון הזה באחד לחדש
אב נראו ראשי ההרים ובאחד בתשרי חרבו המים והנה בששים יום חסרו כל גובה ההרים
הגבוהים שהם כמה אלפים אמה ועוד כי שלח היונה בשבעה עשר יום לחדש אלול ומים על
פני כל הארץ והאילנות מכוסים והנה חרבו כלם בי״ב ימים ועל דרך הסברא אם היתה
משוקעת במים י״א אמה והוא יותר משליש קומתה תטבע בעבור היותה רחבה מלמטה
וכלה אל אמה כי היא הפך הספינות ויש בה כבדות גדולה והנראה מדרך הפשט כי חמשי׳
ומאת יום האמורים בתגבורת המים יכלול ארבעים יום של ירידת הגשם כי בהם עקר
הרבוי והתגבורת והנה החלו לחסור בשבעה עשר בניסן ותנח התבה אחר שלשים יום על
הרי אררט בשבעה עשר יום לחדש אייר הוא החדש השביעי לירידת הגשם ואחרי ע״ג ימים
באחד לחדש אב הוא החדש העשירי לירידה נראו ראשי ההרים והנה תקננו תקון מועט
בלשון הכתוב והנכון בעיני כי חמשים ומאת יום היו משבעה עשר יום לחדש השני הוא חדש
מרחשון עד שבעה עשר יום לחדש השביעי הוא חדש ניסן והוא יום מנוח התיבה כי אז העבי׳
השם רוח קדים עזה כל הלילה וישם את המים לחרבה שחסרו מאד ותנח התיבה והראיה
כי לא אמר הכתוב בכאן ויחסרו המים בחדש פלוני ביום פלוני והיו המים הלוך וחסור עד
החדש השביעי ותנח התבה וגו׳ כאשר אמר בחסרון האחר שנראו בו ראשי ההרים כי ביום
החסרון נחה התבה והסדר בענין הזה כי ביום רדת הגשם נבקעו מעיינות תהום ונפתחו
ארובות השמים וירד הגשם ארבעים יום ובהם גברו המים חמש עשרה אמה מלמעלה
ונפסק הגשם בסוף הארבעים ונשארו מעיינות תהום וארובות השמים פתוחות והיה האויר
לח מאד וכל הארץ מלאה מים ואינם נגרים במורד ולא ייבשו לעולם ועמדו כן בגבורתם
עד מלאת קנ׳ יום לירידת הגשם ואז העביר השם רוח חזק מאד בשמים ובארץ ויסכרו
מעיינות תהום כי חזרו המים הנובעים מהם אל מקומם עד אשר נתמלא התהום כמו שהיה
בתחלה ונסגרו פתחי מעיינותיו וארובות השמים נסגרו וייבש האויר מאד ברוח המייבש
והמים אשר בארץ לחבה והנה חסרו המים הרבה ביום ההוא ותנח התבה שהיתה משוקעת
מעט בשתים ושלש אמות ואחר ע״ג יום באחד לחדש העשירי הוא חדש תמוז נראו ראשי
ההרים ומקץ ארבעים יום בעשתי עשר חדש בעשרה לחדש פתח נח חלון התבה ואחרי שלש
שבועות הלכה היונה מאתו ואחר שלשים יום הסיר מכסה התבה וטעם ויעבר אלהים רוח על
הארץ שהיה רוח גדולה וחזק יוצאה מכנגן הארץ על פני התהום ומרחפת במים ויסכרו בו
מעברות התהום כי לא אמר הכתוב הדבר ויעבר אלהים רוח על המים וישכו המים שהיו
נובעין מן התהום וינוחו מלשון וחמת המלך שככה שנחה או לשון הסתר הדבר והבלעו
ללמד שנבלעו מי התהום במקומם וכך אמרו זה בסדר עולם המים העולים למעלה נגבה
אותן הרוח והיורדין למטה נבלעו במקומן וטעם ויכלא הגשם מן השמים שלא ירד עוד
גשם עד צאתם מן התבה כי היו השמים ברוח הזה כברזל ולא הורידו טל ומטר כלל וייבש
האויר וחרבו המי׳ כי גשם המבול כבר מיום הארבעי׳ וישובו המים מעל הארץ הלוך ושוב

יאמר שהיו חסרים מעט מעט עד שחרבו פני האדמה ויחסרו המים מקצה חמשים ומאת
יום עם ותנח התיבה לומר שחסרו ביום ההוא חסרון גדול שנחה בו התיבה כאשר פירשתי
והמים היו הלוך וחסור עד החדש העשירי טעמו כמו מסורס שהיו הלוך וחסור עד שנראו
ראשי ההרים בחדש העשירי הוא חדש תמוז והודיענו הכתוב שחסרו בעג יום חמש עשרה
אמה אבל החסרון אשר מתחלה למנוח התבה לא ידענו כמה היה כי לא הוצרך הכתוב
להודיע השקוע ולא החסרון והנראה לדעתי בשוט התבה כי היתה מפני היות המים נובעים
מן התהומות והיותם עוד רותחים כדברי רבותי׳ כי בעבור כן תלך על פני המים ואם לא מפני
זה היתה נטבעת בכבדותה כי רבים אשר בתוכה והמאכל והמשקה היה הרבה מאד וכאשר
שבכו המים מנביעתם או מרתיחתם גם כן וחסרו ברוח מיד נכנסה התבה אל תוך המים
בכובד משאה ותנח על ההר ועל דעת המפרשים המספר בתגבורת המים חמשים ומאת יום
ומנוח התיבה וראיית ראשי ההרים וארבעים יום אחרי כן הכל ידענו כדרך נבואה כי הכתו׳
מודיע אותנו כן אבל נח לא ידע רק שהרגיש כי נחה התבה והמתין לפי דעתו זמן שחשב כי
קלו המים והנה גם לדברינו גם לדברי רבותינו וכל המפרשין יהיו הרי אררט מן ההרים
הגבוהים אשר תחת כל השמים שהיו המים עליהם טו׳ אמה ולכן יקשה זה כי הידוע בהר
היוני שגבוה מהם הרבה מאד וארץ אררט כ שפל הכירור הקרוב לבבל ואולי נאמר כי היה
החסרון כ״ו לחדש השביעי גדול מאד מטו׳ אמה וקודם לכן נראו ראשי ההרים הגבוהים לא
הרי אררט ויקר מקרה התבה שהיתה בארץ אררט בחדש השביעי ותנח על ראשי ההרים
ההם והנה נח מעת שבלא הגשם היה פותח החלון וסוגר אותו כרצונו ואחר עג יום ממנוח
התבה השגיח מן החלון ונראו לו ראשי הרי אררט וחזר וסגר אותו והגיד הכתוב כי אחר
ארבעים יום שלח העורב ולא אמר הכתוב ויהי בחדש פלוני וכיום פלוני ויפתח נח ואמר
ויהי מקץ ארבעים יום להגיד כי מעת שנראו לנח ראשי ההרים המתין ארבעים יום כי חשב
בלבו שבזמן הזה נראו המגדלים ונגלו האילנות וימצאו העופות להם מנוח כאשר תקנינה
ופתח החלון לשלח העורב ובחדש הראשון הוא חדש תשרי חרבו המים ובחדש השני הוא
חדש מרחשון בשבעה ועשרים בו יבשה הארץ ובו ביום יצאו מן התבה והנה כל מנין הפרשה
כפשוטו ומשמעו ודע כי אחר שהסכימו שבתשרי נברא העולם כאשר תקנו זה היום תחלת
מעשיך זכרון ליום ראשון וכן הוא סדר הזמנים זרע וקציר יהיה ראש השנים מתשרי וכן
החדשים ממנו הם נמנים עד שהגענו ליציאת מצרים ואז צוה הקב״ה למנות בחדשים מנין
אחר שנא׳ החדש הזה לכם ראש חדשים ראשון הוא לכם לחדשי השנה ומשם ואילך בכל
הכתוב ימנה תשרי החדש השביעי ועדין נשאר בשנים החשבון ממנו דכתיב וחג האסיף
תקופת השנה וכך תרגם יונתן בן עוזיא בירח האיתנים בחג הוא החדש השביעי אמר בירחא
דעתיקיא קרן ליה ירחא קדמאה וכאן הוא ירחא שביעאה ובמכילת החדש הזה לכם ולא
מנה בו אדם הראשון ולא מצאה היונה מנוח אין מנהג העופות לנוח בראשי ההרים הגבוהי׳
על האר׳ ואין אילן שם אף כי בהיות המי׳ על פני כל האר׳ ולכן לא מצא היונה מנוח אשר ישב
לה ובעת הראות האילנות הלכה לנפשה כי בדליותיהם תקנינה והנה עלה זית טרף בפיה
משפטו של פסוק זה יראה שלא נעקרו האלנות ולא נמחו במבול כי לא היה שם נחל שוטף
בעבור כי נתמלא כל העולם מים אבל בבראשית רבא אמרו מהיכן הביאה אותו ר׳ לוי אמר
מהר המשחה הביאה אותו דלא טפת ארעא דישר׳ במיא דמבולא הוא שהקב״ה אמ׳ ליחזקא
בן אדם אמור לה את ארץ לא מטוהרה היא ולא גושמה ביום זעם ר׳ אמר נפתחו׳ לה
שערי גן עדן והביאה אותו והנה כונתם שנעקרו האילנות ונמוחו במקומות המבול ואף כי
יהיה העלה נבל וכך אמרו אפלו אינטרובילין של רחים נמוחו במבול ודרשו בו אבנים שחקו
מים ומאמרם דלא טפת ארעא דישרא׳ במיא דמבולא שלא היה עליה גשם המבול כדכתיב
לא גשמה ולא נפתחו בה מעינות תהום רבה אבל המים נתפשטו בכל העולם וכסו כל
ההרים הגבוהים אשר תחת כל השמים כמו שכתוב מפורש ואין סביב ארץ ישרא׳ דבר לעכב
המים שלא יבאו בה וכך אמרו בפירקי ר׳ אליעזר ארץ ישרא׳ לא ירד עליה מי המבול
מן השמים אלא שנתגלגלו המים מן הארצות ונכנסו לתוכה שנאמר בן אדם אמור לה

והנה לדעת ר׳ לוי מפני שלא ירד בארץ ההיא הגשם השוטף ולא נפתחו עליה ארובו׳ השמי׳
נשארו בה האילנות ובכל העולם נשברו ונעקרו במבול ומטרות עוו ואני תמה על מאמרם
מגן ערן אם כן לא ידע נח שקלו המי׳ מעל הארץ כי שם לא נכנסו מי המבול ואולי היו שעריו
סגורים שלא יכנסו שם המים וכאשר קלו המים נפתחו ומדעתם זו אמרו שם
ויטע כרם ומהיכן היה לו אמר ר׳ אבא בר כהנא בכניסתו לתיבה הכניס עמו זמורות לנטיע׳
חורים לתאני גרופיות לזתים טרף בפיה כתב רש׳ אומ׳ אני שזכר היה ולכך קורא אותו פעמים
לשון זכר פעמי׳ לשון נקבה לפי שכל יונה שבמקר׳ לשו׳ נקב׳ הוא טרף חטף ומדרש אגד׳ לשון
מזון ודרשו בפיה לשון מאמ׳ אמ׳ יהיו מזונותי מרורין כזית ובידו של הקב״ה ואל יהיו מתוקי׳
כדבש ביד אדם ואין כל זה נכון בעיני כי חזרת וכר היונים מנקבה לזכר במקום אחד מן
הפרשה אין בו טע׳ ואם הלשון לקרוא כלם בשם הנקבות למה שינה כבאן וכן מדרשם בהגדה
לא שיעשו בפיה לשון מאמ׳ כלל אבל מדרשם מפני שהביאה העלה הזה כי אם נאמ׳ שאירע
כן לא על חנם פי׳ אותו הכתוב כי היה לומר והנה עלה זית טרף בפיה והזית איננו מן האילנו׳
הגבוהים מאד שישבנו בו העופות לארך דליותיו ולכך אמרו כי היה בזה רמז שהעופות נח
להם להיות מזונותם מרים כלענה ביד הקב״ה ולא שיהיו טובים בידי אדם וכל שכן בני האדם
שאין רצונם להתפרנס זה מזה ולשון בראשית רבה אמר ר׳ אבהו אי מגן ערן הביאה אותו לא
היה לה להביא דבר מעולה או קנמון או פפולסמון אלא רמז דמזה לו נח מר מזה מתחת ידו
של הקב״ה ולא מתוק מתחת ידך אבל בגמ׳ הוסיפו מאי משמע דהאי טרף לישנא דמזוני
הוא דכתיב הטריפני לחם חקי כי מפני הטעם שאמרנו עשו לזה סמך מלשון הטריפני ירמוז
כאלו אמר והנה עלה זית טרף בפיה ופשוטו של מקרא פרשו בו שהוא תאר לעלה והנה
עלה זית טרוף בפיה וסמך לדבר שהוא קמוץ כי כן משפטו אבל נמצאו מהם כזכות כי הוא
טרף וירפאנו והשיב את הגזלה אשר גזל על שגגתו אשר שגג וזולתם רבים ויאמר ה׳ אל לבו
לא גלה הדבר לנביא בזמן ההוא רק ביום צוותו את משה בכתיבת התורה גלה אליו כי
כאשר הקריב נח קרבנו עלה לרצון וגזר שלא יוסיף להכות את כל חי וכבר כתבתי בזה סוד
נרמז לרבו׳ וטעם בעבור האדם כי בעבורו נענשו ואם לא חטא היו אדם ניצלין אע״פ שהשחיתו
גם הם דרכם כי יצר לב האדם רע מנעוריו מלמד עליהם זכות שיצירתם בתולדת רעה בימי
הנעורים ולא בימי הזקנה ואם כן אין להכות את כל חי מפני שני הטעמים האלה וטעם המם
כי מתחלת הנעורים הוא בהם כמו שאמרו משנגער לצאת ממעי אמו נתן בו יצר הרע או
יאמר כי מן הנעורים כלומר מחמתם תהיה רעת היצר באדם שהם יחטיאו אותו ויש אומ׳
שהוא כמו בנעוריו וכמוהו מטרם שום אבן על אבן בהכל ה׳ וכן זאת הארץ אשר תפילו
מנחלה לשבטי בני ישרא׳ כל רמש אשר הוא חי ירמוז לבהמה ולחיה ולעוף וגם לדגי הים
כי כלם נקרא׳ רמש כדכתי׳ כל נפש החי׳ הרומש׳ אשר שרצו המי׳ אך בשר בנפשו דמו כתב
רש׳ בעוד נפשו בו בשר בנפשו לא תאכלו הרי אבר מן החי ואף דם לא תאכלו הרי דם מן
החי אם כן יאמר בשר בנפשו ודמו לא תאכלו וזה כפי הפשט איננו נכון ולפי המדרש איננו
אמת שלא נצטוו בני נח אלא על אבר מן החי כדברי חכמי׳ לא על דם מן החי כרב״ר׳ חנינ׳ בן
גמליא׳ אבל פירוש אך בשר בנפשו שהיא דמו לא תאכלו כי נפש כל בשר דמו הוא דמכם
לנפשותיהם דמכם נפשותיכם כלו׳ דמכם שהוא נפשותיכם כדרך לכל כלי המשכן וכן השלישי
לאבשלום ויש לפרש את דמכם לנפשותיכם אדרוש בנפשותיכם כי נפש כל בשר
דמו בנפשו הוא וכמוהו וכל דם לא תאכלו בכל מושבותיכם לעוף ולבהמה פתרונו בעוף או
בבהמה והנכון שיאמר הדם שהוא לנפש בכם אדרוש הגיד כי הדם הוא הנפש ורמז כי על
שופך הנפש הוא מחייב מיתה לא על דם האיברים שאין הנשמ׳ תלויה בהם ורבותי׳ דרשו בו
הורג את עצמו את דמכם מנפשותיכם אדרוש מיד כל חיה אדרשנו תמה אני אם הדרישה
כמשמעה מיד החיה כמו מיד האדם להיות ענש כדבר ואין בחיה דעת שתענש או שתקבל
שכר ואולי יהיה כן בענין דם האדם לבדו שכל החיה שתטרוף אותו תטר״ף כי גזרת מלך היא
וזה טעם סקול יסקל השור ולא יאכל את בשרו ואיננו להעניש את בעליו בממון כי אפי׳ שור
המדבר חייב מיתה וצוה כן בבני נח כישרא׳ ויהיה טעם שופך דם האדם כל שופך בין חיה

בין אדם והנה דמו נדרש בבית דין ובידי שמים ויתכן שיהי׳ טע׳ מיד כל חיה שתהיה הנקמה
בשופך הדם מיד כל חיה כמו כי לקחה מיד ה׳ כפלים בכל חטאתיה יאמר אך דמכם אדרו׳
ואנקום אותו ביד כל חיה כי אשלח ברוצח כל חית הארץ ואשלח בו גם האדם לא ינצל מידם
וכמוהו מכל צוררי הייתי חרפה מידם זה חלק אדם רשע מאהים ונחלת אמרו מא׳ ואולי
הדרישה מיד החיה היא שלא תטרוף האדם כי כן שם בטבע וסוד הענין כי בעת היציר׳ נתן
לאדם את כל עשב זורע זרע ואת כל העץ אשר בו פרי עץ לאכלה ונתן לחיה את כל ירק עשב
לאכלה ואמ׳ הכתוב ויהי כן כי הוא טבעם ומנהגם ועתה כאשר אמר באדם שישחוט הבעלי
החיים והושם בטבע או במנהג שיהיו בעלי החיים זה לזה לאכלה הוצרך לצוות שיהיו שאר
בעלי החיים לבני אדם טרף לשיניהם והם ייראו מהם ולא יטרופו בהם ואמר אך את דמכם
לנפשותיכם לרמוז כי לא ידרוש דם חיה מיד חברתה אם כן נשאר בהם לטרוף זו את זו וזה
טע׳ הזכירו איסור שפיכת דמי׳ בכאן מפני היתר השחיט׳ שהיה המנהג לשפוך דם כי על דעת
רבותי׳ כבר הזהיר אדם הראשון בזה אבל מפני השחיטה הוצרך לומר התרתי לכם לשפוך
דם כל חי זולתי דמכם שיהיה אסור לכם ולכל החיים שלא יהיה להם טבע לשפוך אותו
ואתם פרו ורבו פשוטו כמדרשו שהיא מצוה כי האמור באדם גם בבני נח עם ויברך אותם
אהים ברכה כענין הנאמר בדגים ובעבור שדבר בשאר הנפש החיה ואמר ושרצו בארץ ופרו
ורבו על הארץ אמר כאן ואתם האדם פרו ורבו ואמר שרצו בארץ ורבו בה כי יכפול המצוה
לחזוק לומ׳ שיתעסקו בה בכל יכולת או שיצום ביישוב כל הארץ כאשר פירשתי בסדר בראשי׳
ורש׳ כתב לפי פשוטו הראשו׳ לברכה וכאן לצווי ולפי מדרשו להקיש מי שאינו עוסק בפריה
ורביה לשופך דמים והמדרש הזה לא הוציאו אותו אלא מן הסמוכים אבל המקרא למצוה
נכתב והראשו׳ לברכה וכך אמרו והרי פריה ורבי׳ה ש נאמרה לבני נח דכתי׳ ואתם פרו ורבו
בסנהדרין וטעם   ויאמר ה׳ אהים אל נח ואל בניו על ידי אביהם כי בניו לא היו נביאים
ולא הגיע חם למעלת הנבואה וכן ויאמר ה׳ אל אחו וכן ויאמר ה׳ אל משה ואל אהרן כדברי
רבותינו אל משה אמר שיאמר לאהרן וכן פירש בסוף ויאמר אהים לנח
זאת אות הברית אשר אני נותן ממשמע מן האות הזה שלא היה קשת בענן במעשה בראשי׳
ועתה ברא ה׳ חדשה לעשות קשת בשמים ביום ענן ואמרו בטעם האות הזה כי הקשת לא
עשאו שיהיו רגליו למעלה שיראה כאלו מן השמים מורים בו וישלח חציו ויפיצם בארץ אבל
עשאו בהפך מזה להראות שלא יורו בו מן השמים וכן דרך הנלחמים להפו׳ אותו בידם בכה
באשר יקראו לשלום למי שכנגדם ועוד שאין לקשת יתר לכונן חצים עליו
ואנחנו על כרחנו נאמין לדברי היונים שמלהט השמש באויר הלח יהיה הקשת בתולדת כי
בכלי מים לפני השמש יראה כמראה הקשת וכאשר נסתכל עוד בלשון הכתוב נבין כן כי אמ׳
את קשתי נתתי בענן ולא אמ׳ אני נותן בענן כאשר אמ׳ זאת אות הברי׳ אשר אני נותן ומלת
קשתי תורה שהיתה לו הקשת תחלה ולכן נפרש הכתו׳ הקשת אשר נתתי בענן מיום הבריא׳
תהיה מן היום הזה נהלאה לאות ברי׳ ביני וביניכ׳ שכל זמן שאראנ׳ אזכור כי ברית שלום ביני
וביניכם ואם הבקש מה טעם בקשת להיות אות הנה הוא כטע׳ עד הגל הזה ועדה המצבה
וכן כי את שבע כבשו׳ תקח מידי בעבו׳ תהיה לי לעד׳ כי כל הדבר הנראה שיושם לפני שנים
להזכירם ענין נדור ביניהם יקרא אות וכל הסכמת ברית וכן במילה אמר והיה לאות ברית
ביני וביניכם בעבור ההסכמה שימולו כל זרע אברהם לעבדו שכם אחד ועוד כי כאשר תראה
בהפוך הנזכר יהיה זכר לשלום כאשר כתבנו   ובין שתהיה הקשת
עתה בין שהיתה מעולם בטבע הטעם באות שבה אחר הוא אבל יש לרבותי׳ בפרשה הזאת
סוד נעלם אמרו בבראשית רבה את קשתי נתתי בענן קשותי דבר שהוא מוקש לי אפשר
כן אלא קשין דפריא והיה בענני ענן ר׳ יודן בשם ר׳ יהודה בר׳ סימון אומר משל לאחד שבידו
סולת רותח ובקש ליתנו על בנו ונתנו על עבדו ושם עוד והיתה הקשת בענן וראיתיה לזכור
ברית עולם בין אלהים זו מדת הדין של מעלן ובין כל נפש חיה ובכל בשר אשר על הארץ זו
מדת הדין של מטה מדת הדין של מעלה קשה ומדת הדין של מטה רפה   וכבר ידעת
מאמרם במסתכל בקשת כל שלא חס על כבוד קונו רתוי לו שלא בא לעולם ואם זכית להבין

רבריהם תרע כי פירוש הכתו׳ כן את קשתי שהיא מרת הרין הנתונה בענן בעת הרין תהיה
לאות ברית והיה בענני ענן על הארץ שלא יאר השם פניו אליה מחטאות יושביה ונראתה
מרת הרין שלי בענן ואזכר את הברי׳ בזכר הרחמי׳ ואחמול על הטף אשר בארץ והנה האות
הזה והברית הוא אות המילה והברית שבה ולשון המקראות נאות מאר לענין והנה פירשו
בין אלהים מרת הרין של מעלה שהיא הגבורה ואשר על הארץ מרת הרין של מטה שהיא
מרה נוחה מנהגת הארץ עם הרחמים כי לא אמר אשר בארץ רק אשר על הארץ ובכבר
רמזתי סורם בשם הארץ ור״ש כתב בין מרת הרין של מעלה וביניכם אבל רבותי׳ לא לכך
נתכונו וחם הוא אבי כנען פי׳ ר״ש לפי שהפרשה עסוקה ובאה במשפחתו של נח שקלקל בה
חם ועל ירו נתקלל כנען ועריין לא כתב תולרות חם הוצרך לומר שחם הוא אבי כנען ור״א
אמר כי חם ראה והגיר לאחיו וכנען עשה לו רעה לא גלה אותה הכתוב וזה טעם את אשר
עשה לו בנו הקטן כי כנען הוא הקטן לחם כאשר ימנה אותם ובני חם כוש ומצרי׳ ופוט וכנען
והנה עזב ר׳ אברהם דרכו בפשטי המקרא והחל להנבא שקרים והנכון בעיני כי חם הוא
הקטן לנח כאשר פירשתי בראש הסדר וכנען הוא הבן הגדול לחם ואשר אמר ובני חם כוש
ומצרים ופוט וכנען אחרי נמכר לעבר עברים נתן לכל אחיו מעלה עליו ובאשר ארע
המעשה הזה לנח לא היה לחם זרע זולתי כנען וזהו טעם וירא חם אבי כנען כי אין לו בן
אחר ובאשר חטא לאביו קלל זרעו ואם אמר ארור חם עבר עברים יהיה לא יזיק רק לגופו
כי הזרע שכבר נולד איננו בכללו ואולי לא יוליד ולא לקח ממנו נקמתו כי מי יורע מה
יהיה אחריו על כן קלל הבן שהיה לו ואם יוליר מאה רי שיקולל בנו הבכור וכל זרעו אתו
והנה החטא שראה חם ערות אביו ולא נהג בו כבור שהיה ראוי לו לכסות ערותו ולכסות
קלונו שלא יגירנו לאחיו והוא הגיר הרבר לשני אחיו בפני רבים להלע״ג עליו וזה טעם בחוץ
וכן תרגם אנקלוס בשוקא וטעם וירע את כל אשר עשה לו שגלה חרפתו לרבים והיה בוש
ברבר ורבותי׳ הוסיפו עליו חטא איש הארמה פי׳ ר״ש ארני הארמה כמו איש נעמי ואינו כן
כי איש נעמי לשון אישות כמו איש ואשתו ואחרים אמרו גרול הארמה וראשה והביאו רומי׳
לו אך אמרו גרעון בן יואש איש ישראל גם בני ארם גם בני איש הלא איש אתה ומי כמוך
בישרא׳ ורבים לפי רעתם ועל רעתי גרעון בן יואש איש ישרא׳ יחוס איש ישרא׳ הלא איש אתה
שאין כמוך בישראל וכן והתחוקתם והייתם לאנשים שלא יהיו כנשים גם בני ארם גם בני איש
פלני הירוע במעלתו אבל איש הארמה כמו אנשי העיר בעבו׳ היותו רר בכל הארמה לא בנה
עיר ומרינה יתיחס אליה וכן איש שרה העומר שם כל היום תמיר ובמשנה יוסי בן יועזר
איש צרירה ויוסי בן יוחנן איש ירושלם או שנתן לבו לעבור את הארמה לזרוע ולנטוע בעבו׳
מיצאו הארץ שממה שכל נברל לרבר יקרא כן אנשי העיר הם יושביה ואנשי רור עבריו ואיש
האלהים המיוחר בעבורתו וכך אמרו בבראשית רבה איש הארמה בורגר לשום בוגרותיה
ואמרו שהיה להוט אחר הארמה והנה הוא יחוס וטעם ויחל כי הוא החל לנטוע ברמים כי
הראשוני׳ נטעו גפן והוא החל לנטוע גפנים רבים שורות סורות הנקרא כרם כי ברצותו ביין
לא נטע הגפן בשאר האילנות ועשה כרם ויהי כנען עבר למו פי׳ ר״א כי למו שיהיה כנען עבר
לאלהים ולשם כי הוא יבריחנו לעבור הא׳ ובשני פירש שיהיה עבר ליפת ולשם ואם כן נח
לקוב אויביו בא והנה ברך ברך שיהיה כנען עבר לאלהים ור״ש כתב ברוך ה׳ אלהי שם שעתיר
לשמור הבטחתו לזרעו של שם לתת להם ארץ כנען ויהי להם כנען למס עובר והחזיר בן
פעם אחרת לומר אף משיגלו בני שם ימכרו להם עברים מבני כנען והנכון בעיני כי מתחלה
קלל אותו שיהיה עבר עברים לכל העולם והיה כל מוצאו יעבר בו כי טעם לאחיו לכל בני
ארם בענין והשלחתי את כל הארם איש באחיו כטעם איש באיש או לאחיו שם ויפת בי אחי
אביו יקראו אחיו בררך כי נשבה אחיו ויש אומרים לאחיו בני אביו כי אחרי היותו עבר לבני
אביו ולשם ויפת הנה הוא עבר לכל העולם וברך תחלה אלהי שם הוריע כי יהיה שם עובר
האלהים וכנען יהיה עובר לו ולמו ירמוז לזרעו של שם שהסרכים ויתכן שיהיה למו חוזר גם
לאחיו הנז׳ וחזר וברך יפת בהרחבת הגבול ושם בשכון האלהים באהליו ושיהיה כנען עבר
לשניהם והנה העביר כנען לשם שני פעמים רמז כי הוא ינחל ארצו וכל אשר לו כי מה

שקנה עבד קנה רבו ונכתבה זאת הפרשה להודיע כי בחטאו היה כנען עבד עולם וזכה אברה׳
בארצו ונכתב ענין היין בנח כי יש בו אוהר׳ ממנו יותר מפרש׳ נזירות כי הצדיק תמים אשר
צדקו הציל כל העולם גם אותו החטיא היין והביא אותו לידי בזיון וקללת זרעו וטעם ויולדו
להם בנים אחר המבול לרמוז כי אעפ שהיו ראויים לבנים קודם המבול כי דרך הדורות ההם
להוליד כבני ששים אלה לא נולדו להם גם למאה רק אחר המבול כי כבש השם על מעינם
שלא יולידו ויאבדו במבו׳ או יצטרך להציל רבים בתבה וכן עשה לכל המשפח׳ הזאת כי למך
נתאחר בתולדו׳ נח יותר מכפלים באבותיו ונח הרבה מאד וכבר הזכר בפי׳ ר״ש מבראשי׳ ר״ב
בני יפת החל ממנו כי הוא הבכור ונתן אחריו חם כי רצה לאחר תולדות שם לקרב שתי
הפרשיו׳ בתולדותיו כי יש להאריך בתולדות אברהם וטעם מאלה נפרדו איי הגוים בארצותם
כי בני יפת יושבי איי הים והם נפרדים כל אחד מבניו בא׳ אחר יושב לבדו וארצותם רחוקות
זו מזו והיא ברכת אביהם שאמר יפת אהים שיהיו רבים במרחבי׳ ארץ אבל בני חם כולם
קרובים יושבי הארצות ולכן אמר ויהי גבול הכנעני מצידון וגו׳ ואמר בארצותם לגוייהם וכן
בבני שם וספר הכתוב כל אלה כי רצה להודיע יחוס אברהם משם ותולדות חם להודיע
העמים שוכה אברהם בארצם בעון אבותם ולכן ספר גם ביפת והפלגה להודיע סבת שנוי
הלשונות ופזורם בקצוי הארץ בזמן מועט אחרי אדם הראשון ועוד להודיע חסרי השם ושמרו
את הברית לנח כי לא כלה אותם והרב אמר במורה הנבוכים כי זה יאמת לשומעים חדוש
העולם וגם זה אמת כי אברהם אבינו יצוה את בניו ואת ביתו אחריו ויעיד להם על נח ובניו
שראו המבול והיו בתיבה והנה הוא עד מפי עד בכל ענין המבול ועד רביעי על היצירה כי
נח ראה אביו שראה אדם הראשון ויצחק ויעקב ראו שם העד במבול ויעקב מגיד כל זה
ליורדי מצרים גם לפרעה ואנשי דורו והאנשים בכל דור יודעים מאבותם ארבעה וחמשה
דורות מגידים מעשיהם ותולדותם ובני׳ כוש סבא וחוילה היו אלה ראשי אומים ובני רעמה
היו שני לאומים אבל נמרוד לא היה לאום על כן כתב אחרי כן וכוש ילד את נמרוד ולא
אמר ובני כושי נמרוד וסבא וחוילה אבל פוט היה לגוי אחד ולא היו ממנו אומות שונות
במצרים וכנען על כן לא החזירו הכתוב ובבראשי׳ רבא אמר ריש לקיש היינו סבורין שנבלעה
משפחתו של פוט ובא יחזקאל ופירש פוט ולוד וכל הערב כי מפני שלא החזירו הכתוב היו
סבורין שנתערב זרעו בבני כנען ולא היו אומה ולא ירשו להם ארץ שתקרא על שמם אבל גם
במגוג ומדי ותובל ומשך ותירס בני יפת לא הזכיר משפחות בתולדותם וכן בבני שם עילם
ואשור ולוד ראשי אומו׳ ולא הזכיר להם תולדות כי כל אחד היה לגוי אחד בארץ ולא הוליד
אומות שונות הוא החל להיות גבור בארץ כתב ר״ש להמריד כל העולם על הקב״ה בעצת
דור הפלגה ואם כן הוא החל אחרי המבול כי בימי דור אנוש הוחל ואפשר שנאמר כי הוחל
בדור הפלגה מרד ובימי אנוש לא היו במורדי אור אבל עבדו גם לאהים אחרים הוא היה
גבור ציד לפני ה׳ צד דעתן של בריות בפיו ומטען למרוד במקום על כן יאמר על כל אדם
מרשיע בעזו׳ פנים ויודע רבונו ומתכוין למרוד בו יאמר זה כנמרוד לשון ר״ש וכן דעת רבותי׳
ולא הפך הענין על דרך פשטו כי הוא החל להיות גבור על החיות לצוד אותן ופירש לפני ה׳
שהיה בונה מזבחות ומעלה את החיו׳ לעולה לפני השם ואין דבריו נראים והוא הוא מצדיק
רשע כי רבותי׳ ידעו רשעו בקבלה והנכון בעיני כי הוא החל להיות מושל בגבורתו על האנשי׳
והוא המולך תחלה כי עד ימיו לא היו מלחמות ולא מלך מלך וגבר תחלה על אנשי בבל
עד שמלך עליהם ואחרי כן יצא א׳ אשור ועשה כרצונו והגדיל ובנה שם ערים בצורות בתקפו
ובגבורתו וזהו שאמר ותהי ראשית ממלכתו בבל ומן הארץ ההיא במלכו עליה יצא אשור
פתרונו יצא אל אשור כי אשו׳ מבני שם היה וזה כלשון ויצא חצר אדר ועבר עצמונה ויצא עוג
מלך הבשן למלחמה אדרעי וישוב ארצו ברכוש גדול ורבים בן ולכך תקרא ארץ אשור ארץ
נמרוד כמו שנ׳ ורעו את ארץ אשור בחרב ואת ארץ נמרוד בפתחיה וארץ נמרוד ירמוז אל
נינוה וא׳ רחובות עיר ואל כלח וספר עוד בגבורתו כי היה גבור ציד להתגבר גם על החיות
ולצוד אותן ואמ׳ לפני ה׳ להפליג כי אין תחת כל השמים כמוהו בגבור׳ וכן ותשחת האר׳ לפני
האהי׳ כי כל אשר לפניו בארץ נשחתו בענין ונכרת הנפש ההיא מלפני כי כל מקו׳ הוא לפניו

ומצרים ילד הזכיר למצרים תולדותיו ולא הזכיר לו מושבם כמו שהזכיר באחרים כי בבני יפת הזכיר איים ובבני כוש ארץ שנער ואשור ובבני כנען הזכיר תחומי ארצם וכן בבני שם והיה זה כי מצרים ארץ מושבו ידועה שהיא נקראת על שמו והיו כל בניו יושבים באחר סביבות מצרים ושם ארצם גם כן כשמם כי כן מצינו לפתרוסים ארץ פתרוס והיא מכלל ארץ מצרים כמו שכתוב ונתתי יראה בארץ מצרים והשמותי את פתרוס ונתתי אש בצען וכתוב במצרים והשיבותי אותם ארץ פתרוס על ארץ מכורתם וכן לוד וכל הערב סביבות מצרים ושמם ושם ארצם שוים וכן פלשתים ארצם פלשת וכן כתוב יושבי פלשת ואמר ר' אברהם כי אלה שמות המדינות ובכל מדינה משפחה אחת ועל כן הם כולם לשון רבים והראיה הגמורה אשר יצאו משם כי זה רמז למקום וטעם אשר יצאו על דעת המפרשים שהולידום כלשון מחלציך יצאו וכתב ר"ש משניהם יצאו שהיו פתרוסים וכסלוחים מחליפים נשותיהן זה לזה ויצאו פלשתים מביניהם מבראשי' רבה ועל דעתי בדרך הפשט היו כסלוחים יושבי עיר ששמה כן והיתה מכלל ארץ כפתור אשר שם כפתורים אחיהם ויצאו משם מן הכפתורים אשר הם מזרע כסלוחים והלכו לתור להם מנוחה והניחו הארץ לאחיהם וכבשו להם ארץ ששמה פלשת ונקראו אחרי כן פלשתים על שם הארץ והוא מה שכתוב כפתורים היוצאים מכפתור השמידום וישבו תחתם והם מבני כסלוחים יושבי ארץ כפתור וכנען ילד את צידון בכורו אלה' עממים בני כנען שנתנו לאברהם אבינו כי כל כנען נמכר לעבד עולם והם שנתנם לו אבל נתחלף השם ברובם בימי אברהם כי בכאן נכתבו בשם שקראם אביהם ביום הולדם ואחר שנפרדו בארצותם לגוייהם נקראו בשמות אחרים אולי העלו להם שם על שם הארץ אשר ישבו בה כי בני מצרים כלם על שם הארץ נקראו כמו שפירשנו וכן שעיר החרי שם העיר שעירה וכן רבים או הולידו

הערקי והסיני משפחות ונכרתו מהם ובניהם היו קני וקניזי על דרך משל והיו לראשי בתי אבות תקרא האומה בשמם כנהוג בשבטי ישרא' והנה קראם בשם שהיה להם בימי אברהם במתנתו וראיה לדבר כי החוי הנזכר בכאן איננו נזכר במתנתו של אברהם והוא היה מהם שנא' ונשל גוים רבים מפניך החתי והגירגשי והאמורי והכנעני והפרזי והחוי והיבוסי שבעה גוים וכן בכל מקום וימנה הכנעני עם בניו ולא ימנה רק עשרה כי אחד מבניו לא גבר באחיו ונקרא עם אחיו בשם אביו ויתכן שהיה צידון בכורו הנקרא כנעני עם אחד מאחיו שלא היה לגוי ואל יקשה עליך ארץ פלשתים שהיתה לאברהם ברכתי' גור בארץ הזאת כי לך ולזרעך אתן את כל הארצות האל והם מבני מצרי' כי הכתו' אומ' לכנעני תחשב חמשת סרני פלשתי' כי כבשו מקצת הארץ וישבו בה ובכאן תראה כי גבול הכנעני מצידון באכה גררה עד עזה ואלה ערי פלשתים כי אבימלך מלך גרר ועזה לעזתי היא וכן לעזה אחד וצידון לפלשתים דכתי' כל צידונים אנכי אורישם מפני בני ישרא' רק הפילה בנחלה וכתיב וגם מה אתם לי צור וצידון וכל גלילות פלשת ואולי שאר ארץ פלשתים לא היתה לישרא' לבד או חמשת סרניה' ודע כי ארץ כנען לגבולותיה מאז היתה לגוי היא ראויה לישראל והיא חבל נחלתם כמו שנ' בהנחל עליון גוים בהפרידו בני אדם יצב גבולות עמים למספר בני ישרא' אבל נתנה הקב"ה בעת הפלגה לכנען מפני היותו עבד לשמור אותה לישראל כאדם המפקיד נכסי בן האדו' לעבדו עד שיגדל ויזכה בנכסים ובעבר ועוד אבאר זה בע"ה ית' ולשם יולד גם הוא בעבור שאחר תולדות שם וספר תולדות אחיו הקטן ממנו כאלו לא היו לו בנים אמר בכאן גם הוא וטעם אבי כל בני עבר שהוא אבי כל יושבי עבר הנהר שהוא מקום יחוס אברהם ולא יתכן שיהיה עבר במקום הזה שם האיש אבי פלג כי למה ייחס אותם אליו אחי יפת הגדול דרך הכתוב ליחס הקטן אל הגדול באחים ולא אל הנולד אחריו וכן מרים הנביאה אחות אהרן וש"נ להזכיר זה כלל לומר כי הוא אחי הנכבד שוה אליו בכבודו להגיד שלא אחר אותו מפני מעלת חם עליו והנראה אלי שיהיה הגדול תאר לשם לומר שהוא האח הגדול של יפת כי חם קטן מכולם ואם ה קדים אותו וכן בכל מקום התואר למדובר בו כגון ישעיהו בן אמוץ הנביא חנניה בן עזור הנביא לחובב בן רעוא' המדיני חתן משה ור"ש כתב אחי יפת ולא אחי חם שאלו שניהם כברו אביהם וזה בזהו גם זה לומר שהוא אחי הצדיק ולא אחי הרשע אע"פ

סנמנה אחיו בנסעם מקדם פירש ר"ש שהיו יושבים שם כדכתי' למעלה ויהי מושבם ממ"שא
באכה ספרה הר הקדם ונסעו משם לתור להם מקום המחזיק אותם ולא מצאו אא שנער ואין
זה נכון כי תולדות שם לבדו הם שנאמר עליהם כן ולמה ייחס הפלגה אליהם כי בני יפת
ובני חם רבים מהם ועוד כי מושבם בארצותם היה ממישא עד הר הקדם והפלגה היתה טרם
שהיה מושבם בארצותם כי לא באו בני יפת מאיי הים אל הבקעה אשר בארץ שנער אבל
בפלגה הפיצ' השם על פני כל הארץ ואז הושבו בארצות לגוייה' ור"א אמ' כי הרי אררט במזרח
ויפה אמ' כי הם במזרח קרובים לאשור דכתיב והמה נמלטו ארץ אררט ונח בררתו מן ההר
נתישב בארצות ההם הוא ותולדותיו וכאשר רבו נסעו משם אל הבקעה הזו ואנשי הפלגה
על קבלת רבו' מורדים בבוראם ורודפי' הפשט אמ' שלא היה דעתם אא שיהיו יחד מחוברים
כי הכתוב הגיד דעתם פן נפוץ ולא ספר עליהם ענין אחר ואם כדבריהם היו טפשים כי איך
תהיה עיר אחת ומגדל אחד מספיק לכל בני העולם או שמא היו חושבים שלא יפרו וירבו
וזרע רשעים יכרת אבל היודע פירו' שם יבין כוונתם ממה שאמרו ונעשה לנו שם וירע במה
השיעור שיומו במגדל לעשותו ויבין כל הענין כי חשבו מחשבת רעה והענש שבא עליהם
להפרידם בלשונות ובארצות מדה כנגד מדה כי היו קוצצים בנטיעות והנה חטאם דומה
לחטא אביהם ושמא בשביל זה דרשו אשר בנו בני האדם אמר ברכיה מה בני חמריא בני
גמליא אלא בני דאדם קדמאה וכול והסתכל כי בכל ענין המבול מזכיר אהים ובכל ענין
הפלגה הזכיר השם המיוחד כי המבול בעבור השחתת הארץ והפלגה בעבו' שקיצצו נטיעותיו
והנם ענושים בשמו הגדול וזה טע' הירידה וכן במדת סדום והמשכיל יבין על פני תרח אביו
בארץ מולדתו כתב ר"ש כדרך דברי רבותי' תרח קבל על אברם בנו לפני נמרוד על שבירת
צלמיו והשליכוהו לכבשן והרן יושב ואומ' אם אברם נוצח אני שלו ואם נמרוד נוצח אני שלו
וכשנצל אברה' אמ' לו משלמי אתה אמ' להם משלאברם אני השליכוהו לכבשן ונשרף וזהו
אור כשדים ומנחם פירש אור בקעה וכן על כן באורים כברו ה' וכן מאורת צפעוני כל הוד
ונקע עמוק קרוי אור והענין שקבלו רבותי' בזה הוא האמת ואני מבאר אותו אברהם אבינו
לא נולד בארץ כשדים כי אבותיו בני שם היו וכשדים וכל ארץ שנער ארצות בני חם והכתו'
אמר ויגד לאברם העברי לא הכשדי וכתוב בעבר הנהר ישבו אבותיכם מעולם תרח אבי
אברה' ואבי נחור ומלת מעולם תורה כי משם תולדות מאז וכתי' ואקח את אביכם את אברה'
מעבר הנהר וראיה לדבר כי נחור בחרן היה ואם היה מקום תרח אור כשדים בארץ שנער
והכתוב ספר כי בצאתו מאור כשדים לא לקח אותו רק אברם בנו ולוט בן הרן בן בנו ושרי
כלתו אם כן היה נחור נשאר בארץ כשדים אבל באמת ארץ מולדתם ארץ ארם היא בעבר
הנהר והיא מנחלת אבותיו מעולם שהכתוב אומר בבני שם ויהי מושבם ממשא בואכה
ספרה הר הקדם והוא שם כולל כדכתיב בארצותם לגוייהם וכתיב מן ארם ינחני בלק מלך
מואב מהררי קדם והנה הוא ואבותיו מן הארץ ההיא מעולם ומצינו בתלמוד כי אברהם
נחבש בכותא וזאת העיר איננה בארץ כשדים דכתיב ויבא מלך אשור מבבל ומכותא ומעוה
ומחמת וכתיב ואנשי בבל עשו את סכות בנות ואנשי כות עשו את נרגל אבל יראה כי היא
עיר בעבר הנהר בארץ ארם נהרים כי חרן שם עיר בארץ ארם נהרים דכתי' וילך אל ארם
נהרים אל עיר נחור שהיא חרן ועוד חקרנו וידענו על פי תלמידים רבים שהיו יושבי הארץ
ההיא כי כותה עיר גדולה בין חרן ובין אשור רחוקה ממדינת בבל ובינה ובין עיר חרן כמו
ששה ימים אבל היא נכללת בעבר הנהר בעבור היותה בין נהרים בין נהר פרת גבול ארץ
ישרא' ובין חדקל ההולך קדמת אשור והנה תרח הוליד בניו הגדולים אברם ונחור בעבר
הנהר ארץ אבותיו והלך לו עם אברם בנו אל ארץ כשדים ושם נולד לו בנו הקטן הרן ונשאר
נחור בנו בעבר הנה' בעיר חרן או שנולד בעיר ההיא או שנתישב בה מכותא וזה טעם בארץ
מולדתו באור כשדים כי שם מולדתו של הרן לבדו והענין הזה המקובל נמצא גם כן בספרי
קדמוני הגוים כמו שכתב הרב במורה הנבוכים כי הזכירו בספר עבודת האכרים המצרית
כי אברם אשר נולד בכותא חלק על דעת ההמון שהיו עובדי השמש ונתן המלך אותו בבית
הסהר והיה עמהם בתוכחות ימי' רבים שם אחרי כן פחד המלך שישחית עליו ארצו ויסיר

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main

בני ארם מאמונתם וגרש אותו אל קצה ארץ כנען אחר שלקח כל הונו והנה על כל פנים
במקום ההוא בארץ כשדים נעשה נס לאברה׳ אבינו או נס נסתר שנתן בלב אותו המלך שלא
ימיתנו והוציא אותו מבית הסהר שילך לנפשו או נס מפורסם שהשליכו לכבשן האש ונצל
כדברי רבותי׳ ואל יפתה אותך ר׳ אברהם בקושיותיו שאו׳ שלא ספר הכתו׳ זה הפלא אתן
לך טעם וראיה בזה וביוצא בו אבל הגוים ההם לא הזכירו זה בספרם לפי שהם חולקים על
דעתו והיו חושבים בנסו שהוא ממעשה הכשפי׳ כענין משה רבי׳ עם המצרים בתחלת מעשיו
ומפני זה עוד לא הזכיר הכתו׳ הנס הזה כי היה צריך להזכיר דברי החולקים עליו כמו שהזכי׳
דברי חרטומי מצרים ולא נתבארו דברי אברהם עמהם כאשר נתבארו דברי משה רבינו
בסוף וזהו שאמ׳ הכתוב אני ה׳ אשר הוצאתיך מאור כשדים לתת לך את הארץ הזאת לרשתה
כי מלת הוצאתיך תלמד על נס כי לא אמר אשר לקחתיך מאור כשדים אבל אמר הוצאתי׳
שהוא ממסגר אסיר כמו אשר הוצאתיך מארץ מצרים ואמר לתת לך את הארץ הזאת
לרשתה כי מעת הוציאו אותו מאור כשדי׳ היה הרצון לפניו יתעלה שיגיד לנו ויתן לו הארץ
ההיא ותרח אביו ואברהם היה בלבם מן היום ההוא שניצל שילכו אל ארץ כנען להתרחק
מארץ כשדים מפחד המלך כי חרן קרוב להם ועם אחד ושפה אחת לכולם כי לשון ארמית
לשניהם ורצו ללכת אל עם אשר לא ישמע לשונו המלך ההוא ועמו וזהו טעם ויצאו אתם
מאור כשדים ללכת ארצה כנען ויבאו עד חרן אשר עם משפחתם ואבותיהם מעולם וישבו
ביניהם ונתעכבו שם ימים רבים ושם נצטווה אברהם לעשות מה שעלה בדעתו ללכת ארצה
כנען וזהו שאמר הכתו׳ ואקח את אביכם את אברהם מעבר הנהר ואולך אותו בכל ארץ כנען
כי בעבר הנהר נצטווה בזה ומשם לקחו והוליכו בכל ארץ כנען והנה על דעת רבו׳ יהיה אור׳
כשדי׳ כפשוטו מלשון חמותי ראיתי אור ואמ׳ ויצאו אתם מאו׳ כשדי׳ ותרח לא יצא מן הכבשן
אבל אברם הוא העיקר או המקום נקרא כן בעבור הנס כמו ובתבערה ובמסה ובקברות
התאוה וזולתם ורמוז הכתו׳ כי בצאת אברם מן הכבשן ברחו כלם משם ופירו׳ באורים כברו
ה׳ על דעתי בבריהם כי הם ההרים הגבוהים ששם עושין אור ומשיאין משואות להודיע
החדשות מהר במרחקים כאשר אמר באיי הים שם ה׳ אלהי ישרא׳ והענין שיודיע בכל העולם
הנס והפלא הנעשה להם לכבוד השם וכן מאורת צפעוני החור שלו ששם אורו וחמימותו
הגדול כמו שקורא אותו טרף וראיתי במדרש קומי אורי על כן באורי׳ כברו ה׳ במה מכברין
אותו ר׳ אבא בר כהנא אמ׳ באילן פנסיא הן כגון העששיות שמדליקין בבתי כנסיות בכל מקום
אפילו באיי הים לכבוד השם הרי שהם עושים באורים מלשון אש כפשוטו ויצאו אתם מאור
כשדים בעבור כי אברם נכבד מאביו וההולכים בעצתו ובעבורו ילכו אמר הכתוב ויצאו אתם
ואעפ׳ שאמר ויקח תרח כי בעבור שהיה אברם מכבד את אביו והולך אחריו אמר ויקח תרח
אבל לוט ושרי בעבור אברם הלכו אתם כי גם אחרי שנפרד אברם מאביו הלכו אתו
וימת תרח בחרן כשיצא אברם נשארו משנות תרח הרבה ולמה הקדים הכתוב מיתתו של
תרח ליציאתו של אברהם שלא יהא הדבר מפורסם לכל ויאמרו לא קיים אברהם כבוד אב
ואם שהניחו זקן והלך לו לפיכך קראו מת ועוד שאף בחייהם קרויים מתים לשון רש״י ובבראשי׳
רבא הוא ואני תמה על דבריהם שזה מנהג הכתו׳ הוא לספר חיי האב והולידו הבן ומיתתו
ואחר כן מתחיל בענין הבן בכל הדורות כך נהגו הכתובים והנה נח עצמו בימיו של אברהם
עודנו חי ושם בנו כל ימי אברהם הוא חי ויתכן שבאו למדרש הזה מפני ששינה הכתוב
בתרח סדר הפרשה כולה כי בשם ותולדותיו כולם לא הזכיר הכתוב מיתה ולא חזר וכלל
השנים ובכאן חזר ותפש הסדר הראשון שבבעלי השנים הרבים מאדם ועד נח וכלל ויהיו
כל ימי תרח וימת והוסיף עוד להזכיר עוד מקום המיתה שהיה בחרן המקו׳ שהוכי׳ לאברהם
ולכן דרשו שכל זה כדי שיראה מבלי עיון שהיה אברם שם עמו ועוד מפני שכבר התחיל
בענין אברה׳ וספר שיצא עם אביו מאור כשדים ללכת ארצה כנען יקשה בעיניהם בשלא סידר
חייו ומיתתו על הסדר ויכתב אותה בתחלה אתה דורש כי וכאשר אמרו עוד בתחלה אתה בזמנה
הרשעים בחייהן קרויים מתים גם כן תמה הוא בעיני שכבר דרשו מפסוק ואתה תבא
אל אבותיך בשלום בשרו שיש לאביו חלק לעולם הבא ואולי כוונתם שעשה תשובה בשעת

מיתה אבל כל ימיו היו ברשע והיה קרוי מת ולשון רש׳ למדך שעשה תרח תשובה או שמא
יש לו חלק לעולם הבא שאמרו חכמים בוכות בנו והיא הבשורה שהוא לא היה יודע עד
שנתבשר בכך בעת שאמר לו ואתה תבא אל אבותיך בשלום וכן מצאתי במדרש כל
העצים כשרין חוץ משל זית ושל גפן שהשמן והיין קרבים לגבי מזבח הצילו הפירו את האילנו
וכן מצינו אברהם הציל את תרח שנאמר ואתה תבא אל אבותיך בשלום

סדר לך לך

ויאמר ה׳ אל אברם לך לך להנאתך ולטובתך ושם אעשך
לגוי גדול וכאן אי אתה זוכה לבנים לשון רש׳ ואין צרך
כי משפט הלשון כן הגשם חלף הלך לו אלפה לי אל הגדולי
קומו עברו לכם את נחל זרד ורוכם ככה אבל רבו עשו מדרש
במה שאמ׳ הכתו׳ ועשית לך ארון עץ ועשית לך פי׳ בשבילך שתי חצוצרות כסף בעבור שאין
המלאכה שלו והיה ראוי שיאמר כמו שאמור במשכן ואת המשכן תעשה מארצך וממולדת
כתב רש׳ והלא כבר יצא משם עם אביו עד חרן אלא כך אמר לו הקב״ה התרחק עוד מבית
אביך ורא׳ אמר וכבר אמר השם אל אברם לך לך מארצך כי זה הדבור היה בעודנו באור
כשדים ושם צוהו לעזוב ארצו ומולדתו ובית אביו אשר שם ואיננו נכון כי אם היה כן היה
אברם עקר הנסיעה מבית אביו במצות האלהים ותרח אביו כרצון נפשו הלך עמו והכתו׳ אמר
ויקח תרח את אברם בנו יורה כי אברם אחרי אביו ובעצתו יצא מאור כשדים ללכת ארצה
כנען ועוד כי הכתוב שאמר ואקח את אביכם את אברהם מעבר הנהר ואולך אותו בכל ארץ
כנען כי משם לוקח ושם נצטוה בזה ועוד יקשה עליהם כי אברהם בצותו את אליעזר עבדו
לקחת אשה לבנו אמר לו כי אל ארצי ואל מולדתי תלך והוא הלך אל ארם נהרים אל עיר
נחור אם כן היא ארצו ומולדתו ושם נאמ׳ אם לא אל בית אבי תלך ואל משפחתי פי׳ שם בית
אביו ומשפחתו שהיא מולדתו לא כאשר ישתבש רא׳ לומר אל ארצי חרן ומולדתי אור כשדי׳
והנה הוא האומר כאן כי באור כשדים נאמר לו לך לך מארצך וממולדתך ומבית אביך והנה
לו ארצות רבות אבל העקר כבר ידעת אותו מדברינו שכתבנו בסדר שלפני זה כי חרן היא
ארצו ושם מולדתו והיא ארץ אבותיו מעולם ושם נצטוה לעזוב אותם וכך אמרו בבראשית
רבא לך לך אחת מארם נהרים ואחת מארם נחור וטעם להזכיר ארצך ומולדתך ובית אביך
כי יקשה על האדם לעזוב ארצו אשר הוא יושב בה ושם אוהביו ורעיו וכל שכן בשהיא ארץ
מולדתו ששם נולד וכל שכן בשיש שם כל בית אביו ולכן הוצרך לאמר לו שיעזוב הכל לאהבתו
של הקב״ה אל הארץ אשר אראך היה נודד והולך מגוי אל גוי וממ{מ}לכה אל עם אחר עד שבא אל
ארץ כנען ואמר לו לזרעך אתן את הארץ הזאת אז נתקיים אל הארץ אשר אראך ואז נתעכב
וישב בה ומה שאמר ויצאו ללכת ארצה כנען לא להתישב בה כי עדין לא ידע כי על הארץ
ההיא נצטוה אלא שאחז הצדיק דרכו דרך ארץ כנען כי כן היה ברעתו וברעת אביו גם מתחלה
בצאתם מאור כשדים ומפני זה אמר ויהי כאשר התעו אותי אלהים מבית אבי כי היה תועה
כשה אובד ויתכן לומר כי אברהם מבראשונה ידע כי ארץ כנען היא נחלת ה׳ ובה יתן השם
חלקו האמין כי אל הארץ אשר אראך ירמוז לו על ארץ כנען או על כולה או על אחת מכל
הארצות האל ושם פניו אל כלל ארץ כנען כי שם הארץ אשר יראנו באמת
והיה ברכה אתה תהיה הברכה אשר יתברכו בה לאמר ישימך אלהים כאברהם והוסיף עוד
כי כל משפחות האדמה יתברכו בו לא אנשי ארצו בלבד או ונברכו שיהיו מבורכים בעבורו
והנה זאת הפרשה לא בארה כל הענין כי מה טעם שיאמר לו הקב״ה עזוב ארצך ואטיבה
עמך טובה שלא היתה כמוה מעולם מבלי שיקדים שיהיה אברהם עובד אלהים או צדיק תמים
או שיאמר טעם לטובת הארץ שיהיה בהליכתו אל ארץ אחרת קרבת אלהים ומנהג הכתוב
לאמר התהלך לפני ותשמע בקולי ואיטיבה עמך כנאמר בדוד ושלמה וכענין התורה כולה
אם בחקתי תלכו אם שמוע תשמע בקול ה׳ אלהיך וביצחק אמר בעבור אברהם עבדי אבל
להבטיחו בעבור יציאת הארץ אין בו טעם. אבל הטעם מפני שעשו אנשי אור כשדים עמו
דעות רבות על אמונתו בהקב״ה והוא ברח מהם ללכת ארץ כנען ונתעכב בחרן אמ׳ לו לעזוב
גם אלו ולעשות כאשר חשב מתחלה שתהיה עבודתו לו וקריאת בני אדם לשם ה׳ בארץ

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main

הנבחרת ושם יגדל שמו ויתברכו בו הגוים ההם לא כאשר עשו עמו באור כשדים שהיו
מכוים ומקללים אותו ושמו אותו בבור או בכבשן האש ואמר לו שיברך מברכיו ואם יחיד
מקללו יואר וזה טעם הפרשה אבל התורה לא תרצה להאריך ברעות עובדי עז ולפרש הענ׳
שהיה בינו ובין הכשדים באמונה כאשר קצרה בענין דור אנוש וסברתם בעז שחדשו ויעבור
אברם בארץ עד מקום שכם אומר לך כלל תבין אותו בכל הפרשיות הבאות בענין אברהם
יצחק ויעקב והוא ענין גדול הזכירוהו רבותי׳ בלשון קצרה אמרו כל מה שארע לאבות סימן
לבנים ולכן יאריכו הכתובים בספור המסעים וחפירת הבארות ושאר המקרים ויחשב בהן
כאלו הן דברים מיותרי׳ אין בהם תועלת וכולם באים ללמד על העתיד כי כאשר יבא המקרה
לנביא משלשת האבות יתבונן ממנו הדבר הנגזר לבא לזרעו ודע כי כל גזרת עירין כאשר
תצא מכח גזירה אל פועל דמיון תהיה הגזרה מתקיימת על כל פנים ולכן יעשו הנביאים
מעשה בנבואות כמאמר ירמיהו שצוה לשריה והיה בכלותך לקרוא את הספר הזה תקשור
עליו אבן והשלכתו אל תוך פרת ואמרת ככה תשקע בבל וגומ׳ וכן ענין אלישע בהניחו זרועו
על הקשת ויאמר אלשע ירה ויור׳ ויאמר חץ תשועה לה׳ וחץ תשועה בארם ונאמר שם ויקצף
עליו איש האלהים ויאמר להכות חמש או שש פעמים או הכית את ארם עד כלה ועתה שלש
פעמים תכה את ארם ולפיכך החזיק הקב״ה את אברהם בארץ ועשה לו דמיונות בכל העתיד
להעשות בזרעו והבן זה ואני מתחיל לפרש הענינים בפרט בפסוקיהם בע״ה ויעבר אברם
בארץ עד מקום שכם היא עיר שכם כי זה שם המקום ההוא ושכם בן חמור על שם עירו
נקרא וכתב רש׳ נכנס לתוכה עד מקום שכם להתפלל על פני יעקב כשיבאו מן השדה עצבים
ונכון הוא ואני מוסיף כי החזיק אברהם במקום ההוא תחלה וקודם שנתן לו הארץ נרמז לו
מזה כי בניו יכבשו המקום ההוא תחלה קודם היותם זוכים בו וקודם היות עון יושב הארץ
שלם להגלותם משם ולכן אמר והכנעני אז בארץ וכאשר נתן לו הקב״ה הארץ במאמר אז
נסע משם ונטה אהל בין ביתאל ובין העי כי הוא המקום אשר כבש יהושע בתחלה ויתכן
שהזכיר הכתוב והכנעני אז בארץ להורות על ענין הפרשה לומ׳ כי אברם בא בארץ כנען ולא
הראהו השם הארץ אשר יעדו ועבר עד מקום שכם והכנעני הגוי המר והנמהר אז בארץ
ואברם ירא ממנו ולכן לא בנה מזבח לה׳ ובכואו במקום שכם באלון מורה נראה אליו השם
ונתן לו הארץ וסרה יראתו כי כבר הובטח בארץ אשר אראך ואז בנה מזבח לה׳ לעבדו
בברהסיא ואלון מורה זה הוא מקום שכם ונקרא גם כן אלוני מורה כמו שכתוב מול הגלגל
אצל אלוני מורה ושם הר גריזים והר עיבל בשכם וקרוב לירדן שבאו שם בתחלת ביאתם
לארץ אבל אלוני ממרא הוא מקום אשר הוא בעיר חברון רחוק מן הירדן ודע כי בכל מקום
שיאמר הכתוב אלוני ממרא שם ממרא הוא על איש אמורי שהמקום ההוא שלו כמו שנא׳
והוא שוכן באלוני ממרא האמורי אחי אשכל ואחי ענר אילון מורה ואלוני מורה נקרא
המקום ההוא על שם איש ששמו מורה אבל זה כנעני הוא מארץ הכנעני היושב בערבה
וכשיזכיר הכתוב ממרא סתם הוא שם העיר כמו שנ׳ ויבא יעקב אל יצחק אביו ממרא קרית
הארבע היא חברון ונאמר אשר פני ממרא היא חברון כי האיש אשר לו אלוני נקרא על שם
העיר וכן שכם בן חמור כשם העיר שכם ובב״ר על דעת ר׳ יהודה גברא הוא דשמיה
ממרא וטעם לה׳ הנראה אליו כי הודה לשם הנכבד וזבח לו זבח תודה על שנראה אליו כי עד
הנה לא נראה השם ולא נתודע אליו במראה ולא במחזה אבל נאמר לו לך לך מארצך
בחלום הלילה או ברוח הקדש ויתכן שירמוז הנראה אליו על סוד הקרבן והמשכיל יבין
ויקרא בשם ה׳ פירש אנקלוס כי התפלל שם כמו קראתי שמך ה׳ מבור תחתיו והנכון שהיה
קורא בקול גדול שם לפני המזבח את שם ה׳ מודיע אותו ואלהותו לבני ארם כי באור כשדי׳
היה מלמדם ולא אבו שמוע ועתה בשבא בארץ הזאת שהובטח בה ואברכה מברכיך היה
מלמד ומפרסם האלהות וכן אמר הכתוב ביצחק כאשר הלך אל נחל גרר והובטח אל תירא
כי אתך אנכי שבנה מזבח ויקרא בשם ה׳ כי בא במקום חדש אשר לא שמעו את שמעו ולא
ראו את כבודו והגיד כבודו בגוים ההם ולא נאמר ביעקב כן מפני שהוליד בנים רבים. כולם
עברי ה׳ והיתה לו קהלה גדולה נקראת עדת ישרא׳ ונתפרסמה האמונה בהם ונודעה לכל

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main

וגם כי מימי אבותיו נתפרסמה בכל ארץ כנען וכך אמרו כבראשית רבא מלמד שהקריא
שמו של הקבה בפי כל בריה וכו׳ הנגבה כתב רש׳ ללכת לדרומ׳ של ארץ ישר׳ והוא בחלק בני
יהודה שנטלו להם בדרומה של ארץ ישרא׳ וכן העתיד לבא בבניו שנא׳ יהודה יעלה בתחלה
ויהי רעב בארץ הנה אברהם ירד למצרים מפני הרעב לגור שם להחיות נפשו בימי הבצרות
והמצרים עשקו אותו חנם לקחת את אשתו והקבה נקם נקמתו בנגעים גדולים והוציאו
משם במקנה בכסף ובזהב וגם צוה עליו פרעה אנשים לשלחם נרמז אליו כי בניו ירדו
מצרי׳ מפני הרעב לגור בארץ והמצרי׳ ירעו להם ויקחו מהם הנשי׳ כאשר אמ׳ וכל הבת תחיון
והקבה ינקום נקמתם בנגעים גדולים עד שיוציאם בכסף וזהב וצאן ובקר מקנה כבד מאד
והחזיקו בהם לשלחם מן הארץ לא נפל דבר מכל מאורע האב שלא היה לבנים והענין הזה
פירשוהו בבראשי׳ רבה ר׳ פנחס בשם ר׳ הושעיה אמ׳ הקבה לאברהם צא וכבוש את הדרך
לפני בניך ואתה מוצא כל מה שכתוב באברהם כתוב בבניו באברהם כתוב ויהי רעב בארץ
בישראל כתיב כי זה שנתים הרעב בקרב הארץ וכול ודע כי אברהם אבינו חטא חטא גדול
בשגגה שהביא אשתו הצדקת במכשול עון מפני פחדו פן יהרגוהו והיה לו לבטוח באלהיו
שיציל אותו ואת אשתו ואת כל אשר לו כי יש באלהים לעזור ולהכשיל גם ביציאתו מן הארץ
שנצטוה עליה מתחלה מפני הרעב עון אשר חטא כי האלהים ברעב יפדנו ממות ועל המעשה
הזה נגזר על זרעו הגלות בארץ מצרים ביד פרעה במקום המשפט שמה החטא הנה נא
ידעתי וגו׳ אמרי נא אחותי את לא ידעתי למה פחד ממנו עתה יותר מקודם לכן ואם נאמר
שהיו המצרים שחורים ומכוערים כדברי רש׳ הנה גם לאבימלך מלך פלשתים אמר כן גם הוא
גם יצחק שהיה דר בארץ ההיא במצות השם אולי היו בדור ההוא הכנענים שטופים בעז
וגדורים מן העריות יותר מאנשי מצרים והפלשתים ואיננו נכון ויתכן כי לא היה להם פחד
רק בבואם בעיר מושב המלכים כי היה דרכם להביא למלך האשה היפה מאד ולהרוג את
בעלה בעלילה שישימו עליו והנכון בעיני כי זה דרכם למו מעת צאתם מחרן בכל מקום היה
אומר אחותי היא כי כן אמר ויהי כאשר התעו אותי אלהים מבית אבי וגו׳ אבל הכתוב יזכיר
זה במקומו אשר יתחדש להם ענין בדבר והנה זרו אותה עתה כאשר צוה לה מתחלה ויצחק
לא פחד בארצו ובעירו רק בבואו אל ארץ פלשתים אחז דרך אביו ואמר למען ייטב לי
בעבורך וחיתה נפשי בגללך כל ימי היותנו גרים בארץ הזאת עד עבור הרעב כי אברהם מפני
הרעב בא לגור בארץ ובעבור הרעב ישוב לארץ אשר נצטוה עליה ונתנה השם לו ולזרעו
והיה חושב שיחיו נפש ברעב ויבא להם ריוח והצל מאת האלהים לשוב או שיתכן להם לברוח
לארץ כנען בהתיאשם ממנה וכתב רש׳ הנה נא ידעתי מדרש אגדה וכי עד עכשו לא הכיר
בה מתוך צניעות ועכשו על ידי מעשה דא׳ שעל ידי הדרך אדם מתבזה וזו עמדה ביופיה ולפי
פשוטו הנה הגיע השעה שיש לדאוג על יפיך וידעתי זה ימים כי יפת מראה את ועכשיו אנו
באים בין בני אדם שחורי׳ אחיה׳ של כושיי ולא הורגלו באש׳ יפה ודומה לו הנה נא ארני סורו
נא כל זה לשון הרב ז״ל והמדרש קבלה בענוה שבהם ונסמך למקרא אבל אין צורך לכל
הדברים האלה שאין מלת נא מורה על דבר שיתחדש בעת ההיא בלבד אבל על דבר הווה
ועומד יאמרו כן כי הוא רומז על הענין לומר שהוא עתה ככה הנה נא ידעתי כי אשת יפת
מרא׳ את מאז ועד עתה וכן הנה נא עצרני ה׳ מלדת מעודי ועד היום הזה וכן הנה נא לי שתי
בנות כי לא נולדו עתה וכולם ככה וידאה מפשט הכתובים כי שרה לא קבלה עליה לאמר כן
אבל המצרים היו רעים וחטאים מאד וכאשר ראו אותה ויהללו אותה אל פרעה לוקחה אל
ביתו ולא שאלו בהם כלל אם היא אשתו או אחותו והיא שתקה ולא הגידה כי אשתו היא
ואברהם ספר מעצמו כי אחותו היא ולכך הטיבו לו בעבורה וזהו שאמ׳ הכתו׳ מה זאת עשית
לי למה לא הגדת לי כי אשתך היא האשים אותו כי בראותו שיקחו אותה היה לו להגיד
לפרעה כי אשתו היא וחזר והאשים אותו על אמרו אחרי כן לשרים ולבית פרעה כי אחותו
היא ולא האשים את האשה כלל כי אין ראוי שתכחיש היא את בעלה והראוי לה שתשתוק
וטעם ויראו אותה שרי פרעה כי כאשר ראו אותה המצרי׳ אמרו ראויה ואת לשרים הגדול׳
והנה הביאוה אליהם וגם הם יראו לנפשם מנגוע בה כי מפני היופי הגדול ידעו כי המלך

יחפוץ בה מאד ויהללו אותה ביניהם לומר ראויה זו למלך לשון ר״ש וזה דעת אנקלוס שאמ׳
ושבחו יתה לות פרעה או שהללוה אל המלך עצמו ושלח ולקחה וטעם על דבר שרה אשת
אברם כי בעבור החמס שעשה לשרה גם לאברם ובזכות שניהם באו עליו הנגעים הגדולי׳
ההם ויקרא פרעה לאברם יתכן כי בבא הנגעים פתאום עליו ועל ביתו בעת אשר לוקחה
שרה אל ביתו הרהר ברעתו לאמר מה זאת עשה אהים לנו ושא׳ אותה והגידה כי אשתו היא
ולכן קרא לאברם והאשים אותו או כאשר אמרו רבותי׳ שלקה בראתן שהתשמיש קשה לו
וחשש כי שמא אשתו היא ואמ׳ לו בספק מה זאת עשית לי להוציא מפיו האמת כי אם היתה
אחותו היה אומר אמנם אחותי היא ואמר ועתה הנה אשתך קח ולך לראות מה ידבר ומה
ישיב על תוכחתו ואברם שתק ממנו ולא השיב אותו דבר מרוב פחדו או הבין פרעה כי היא
אשתו באשר חשב וצוה עליו אנשי׳ לשלחם וטעם ואקח אותה לי לאשה שהיה רצונו שתהיה
זאת אשתו המולכת ולא תהיה פילגש לו והזכיר זה בעבור שיודה לו אם היא אחותו כאשר
פירשתי וטעם הוא ואשתו וכל אשר לו להודיע שלא גזלו ממנו דבר מכל המתנות הגדולות
שנתנו בעבור שרה שתהיה למלך ולא אמרו רמיתנו ומתנה בטעות וזה ממעשה הנס ויהי
ריב כתב ר״ש לפי שהיו רועיו של לוט מרעין בשדות אחרים והיו רועיו של אברהם מוכיחין
אותן על הגזל והם אומרין נתנה הארץ לאברהם ולו אין יורש ולוט יורשו ואין זה גזל והכתו׳
אומר והכנעני והפרזי אז יושב בארץ ולא זכה בה אברם עדיין ומדרש רבותי׳ הוא ואני תמה
כי המתנה שנאמרה לאברהם לזרעו היתה שנ׳ למעלה לזרעך אתן את הארץ הזאת והיאך
יירשנו לוט אולי שמעו הרועים המתנ׳ וטעו והכתו׳ אמ׳ כי גם ללוט גם לאברם איננה עתה
ולפי זה מה שאמ׳ תחלה כי היה רכושם רב לאמ׳ כי מפני הרכוש הרב לא ישא אותם הארץ
והוצרכו רועי׳ לוט להכניס מקניהם בשדות שיש להם בעלים וזאת סבת המריבה ועל דרך
הפשט היתה המריבה על המרעה כי לא נשא אותם הארץ וכאשר היה מקנה אברם רועה
באחו היו רועי׳ לוט באים בגבולו ורועים שם והנה אברם ולוט היו גרים ותושבים בארץ ופחד
אברהם פן ישמעו הכנעני והפרזי יושבי הארץ כובד מקניהם ויגרשום או יכו אותם לפי חרב
ויקחו להם מקניהם ורכושם כי ישיבת הארץ עתה להם לא לאברהם וזה טעם והכנעני והפרזי׳
כי הזכיר שהיו עמים רבים יושבים בארץ ההיא ולהם ולמקניהם אין מספר ולא ישא הארץ
אותם ואת אברם ולוט וממלת אז יראה לי כי העמים היו באר׳ בימים ההם יושבי אהל ומקנה
נאספים מקצתם אל עיר אחת ורועים שם שנה ושתים ונוסעים משם אל גבול אחר אשר
לא רעו אותו וכן יעשו תמיד כמנהג בני קדר והכנעני והפרזי היו אז באר׳ הנגב ובשנה אחר׳
יבאו שם היבוסי והאמורי חליפות כגן ה׳ כארץ מצרים יאמר כי ארץ הככר כולה משקים
אותה ברגל מן הירדן כדרך הנעשה בגן ה׳ שנא׳ בו ונהר יוצא מעדן להשקות את הגן וכדרך
שהוא בארץ מצרים שנאמר בא והשקית ברגלך כגן הירק והזכיר שני המקומות אמר כגן
ה׳ שהמקום הטוב בתחתונים כן הוא כולו משקה והזכיר בארץ מצרים מקום ידוע לראיה
ורבותי׳ אמרו כגן ה׳ לאילנות כארץ מצרים לזרעים ירצו לפרש שיש בכיכר נהרות גדולים
ישקו אילני הגנות כגן ה׳ ובו יאורים כארץ מצרים ישקו גן הירק ובחר לוט בזה כי הארץ
שישקו אותה כן רחוקה מן הבצורת וטובה למרעה וטעם ישב בארץ כנען בשאר ארץ כנען
כולה שלא יעמוד במקום אחד אבל בכל ארץ כנען יגור ולוט נתישב במקו׳ אחר ממנה בערי
הככר כי ערי הככר מכלל ארץ כנען הם וטעם בערי הככר פעם בזו ופעם בזו מפני כובד
המקנה וזה טעם ויבחר לו לוט את כל ככר הירדן כי התנה עם אברהם שלא יבא בכל הככר
וטעם ואנשי סדום יאשים הכתוב את לוט שלא נמנע מלשכון עמהם כדברי רבי׳ שלמה
וידבר עוד בזכות הצדיק שלא נפל חבלו במקו׳ אשר שמה הרשע כי לא ינוח שבט הרשע על
גורל הצדיקים וכל ערי הככר רעים וחטאים לה׳ מאד כי על כן נהפכו אע״פ שכל בני כנען
אנשי תועבות גדולות כי כן כתוב קום התהלך בארץ לארכה ולרחבה יתכן שזה רשות ברצונו
אמר לו בכל אשר תרצה ללכת בארץ לך כי אהיה עמך ושמרתיך מרעי גוים כי לך אתננה
כלומ׳ שלך תהיה ואם היא מצוה שילך בה כל ארכה ורחבה להחזיק במתנתו כאשר פירשתי
לא נצטווה לעשות זה מיד והנה עשה כן כי עתה היה במזרח ואחר כן הלך אל ארץ פלשתים

שהוא במערב והנה קיים המצוה בחייו וטעם כי לך ולזרעך שתחזיק במתנ׳ מעכשו להנחילה
לזרעך כמו שאמרו רבותי׳ ירושה היא להם מאבותיהם ועל דרך הפשט יתכן שהיה מושל
עליה ונשיא אלהים בתוכם בכל מקום שילך בארץ ההיא ויהי בימי אמרפל מלך שנער
המעשה הזה אירע לאברהם להורות כי ארבע מלכיות תעמודנה למשול בעולם בסוף
יתגברו בניו עליהם ויפלו כלם בידם וישיבו כל שבותם ורכושם והיה הראשון מהם מלך
בבל כי כן העתי׳ כרכתי׳ אנת הוא רישא די דהבא ואולי אלסר שם עיר במדי או בפרס ועילם
בעיר ההיא המלך מלך יון הוא המלך הראשון ומשם נתפשט מלכותו כשנצח דריוש ובכר
הזכירו זה רבותי׳ ביונים ר׳ יוסי אומ׳ שש שנים מלכו בעילם ואחר כך נתפשטה מלכותם בכל
העולם כולו ומלך גוים המלך על עמים שונים אשר שמוהו עליה׳ לראש ולקצין רמז למלך
אשר המלך על עיר מקובצת מעמים רבים כתים ואדום ויתר גוים וכך אמרו בבראשית
רבא אמר ר׳ אבין כשם שפתח בארבע מלכיות כך אינו חותם אלא בארבע וכו׳ ושם עוד ויהי
בימי אמרפל מלך שנער זו בבל אריוך מלך אלסר זו מדי כדר לעמר מלך עילם זו יון
ותדעל מלך גוים זו מלכות [redacted] שהיא מכתבת טירוניא מכל אומות העולם וטעם
ומלך בלע מפני שהמלך על עיר קטנה ואנשים בה מעט ולא שם לו על פני חוץ איל פארן
כתרגומו מישר פארן ואני אומר שאין איל לשון מישור אלא מישור של פארן איל שמו ושל
ממרא אילוני שמו ושל ירדן ככר שמו ושל שטים אבל שמו וכולם מתורגמין מישרא וכל
אחר שמו עליו לשון רש׳ ואלו היה אנקלוס מתרגם בשמם אילא דפארן אילוני דממרא
כמנהגו בשמות ומי הזכיר לו במקומות הרבים ההם המישור הם כולם או הרים הגבוהים
וממרא שם האיש אחי אשכול וענר בעלי ברית אברם והמקום ההוא שלו כמו שאמ׳ אילוני
ממרא כאשר פירשתי אבל איל פארן מקום אילים כי יבשו מאילים אשר חמדתם ואילוני
מקום אשלים באלה וכאלון אלונים מבשן והנהוג בהם להיות נטועים במישור לפני המדינות
להיות לעיר כמו מגרש וכן תרגם אלון בכות מישר בכותא ושם איננו שם העצם למקום רק
הוא שם לאילון הנטוע שם כמו שמפורש תחת האלון אלא שהוא רודף הענין לא המלות
והתרגו׳ הירושלמי אמר באיל פארן ואילוני ממרא מישרא כדברי אנקלוס וכן אמר באלון
בכות בלוט בכיתא כי אלון בכותא אצלו שם לאילן לא למקום ואנקלוס סבר שהוא כי היו בו
אלונים רבים כמו אילוני ממרא ולכך אמר האלון והנה כולם שמות תאר אבל ככר הירדן
לשון מישור ממש הוא כן יקרא בלשון הקדש שהנהרות מתפשטין בהם במרוצת המים
הנגרים השוטפים שם ולכן אמר ואל תעמוד בכל הככר ההרה המלט וכן כר נרחב לבשו
כרים הצאן ועמקים יעטפו בר פעמים יכפלו המלה ופעמים יסירו הכפל כמו בת עין וזולתם
רבים ויקראו גם כן השלוחים המהירים בשם הזה לכרי ולרצים שרי המאות ואת הכרי וכן
בכרכרות שם לגמלים המריצין שהזכירום בתלמו׳ גמלא פרחא וממנו מכרכר בפולים ואבל
השטים וכן אבל מחולה שתרגמו אותם מישר הוא המקום הנרחב אין בו נטע ולא בנין כי
הלשון אצלם לשון חרבה ושממה כמו ויאבל חיל וחומה אבל תירוש אומללה גפן אל עין
משפט על שם העתיד שעתידים משה ואהרן להשפט שם על עסקי אותו העין לשון רש׳
מדברי אגדה ולא הבינותי זה כי קדש זה הוא קדש ברנע כי הוא באיל פארן אשר על המדב׳
וממנו נשתלחו מרגלים בשנה שניה שנ׳ אל פארן קדשה וכתוב ונבא עד קדש ברנע ותאמרו
נשלחה אנשים לפנינו ושם ישבו ישרא׳ ימים רבים אבל קדש ששם משפט הצדקי׳ הוא במדבר
צין שבאו שם בשנת הארבעים שנא׳ ויבאו בני ישראל כל העדה מדבר צין בחדש הראשון
וישב העם בקדש וגמר הפרשה אולי המדרש על השם בלבד הוא רמז הכתוב כי השם הזה
קדש הוא יהיה עין משפט ואנקלוס אמר מישר פלוג דינא ולא ידעתי מהו אולי הוא מלשון
פלגים יבלי מים מי פלג לשטף תעלה וכן בלשון חכמים פילגו של ים יאמר כי במישור ההוא
מעין המשפט ועומק הדין כי היה מישור נאה מעותד למלכים שם ישבו לשפוט את כל הגוי׳
בארצות ההם שדה העמלקי לשון רש׳ עדיין לא נולד עמלק ונקרא על שם העתיד ולא ידעתי
אם רצונו לומ׳ כי משה רבי׳ קרא המקום בשם שהוא נקרא בימיו ואם כן אין בכאן דבר עתיד
או מה העתידה הזו שיתנבאו הגוים לקרוא המקום כן ולשון בראשי׳ רב׳ עדיין לא נולד עמלק

ואת אמרת את כל שדה העמלקי אא מגיד מראשית אחרית וזה דרך הדרש להם במקומות
רבים גם בנהרות גן עדן אמרו כלשון הזה וכונתם לומ׳ כי מעת צאת הנהרות נאמ׳ כי הנהר
הולך קדמת ארץ העתיד להיות לאשור והנכון בעיני בשדה העמלקי כי היה בימים הקדמוני׳
אדם נכבד מבני החורי יושב האר׳ ומשל על המקו׳ ההו׳ ושמו עמל׳ ואליפז בכור עשו קרא שם
בנו על שם האיש ההו׳ ואולי ממשפח׳ תמנע אמו היה ומשל גם במקום ההוא והיה שם אות
עליה בארות בארות חמר בארות הרב׳ היו שם שנוטלין משם אדמה לטיט הבנין ומדר׳ אגד׳
שהיה הטיט בהן ונעשה נס למלך סדום שיצא משם לפי שהיו באומות מקצתן שלא היו
מאמינים באברהם שנצל מכבשן האש וכיון שיצא זה מן החמר האמינו באברהם למפרע
לשון רש׳ ואין ספק כי פירוש בארות המר בארות אשר בהם רפש וטיט בענין שכתוב ובבור
אין מים כי אם טיט ויטבע ירמיהו בטיט וכתוב ויעלני מבור שאון מטיט היון ויתכן שיצא
משם בראוי בלא נס ואני תמה במדרש ההגדה הזה כי האומות שלא היו מאמינים שעשה
הקבה׳ נס לאברהם בראותם נסו של מלך סדום לא יוסיפו אמונה בהקבה׳ כי מלך סדום
עובר ע״ז היה והנה נסו או יחזק ירי עובדי ע״ז או שיאמינו בכל הנסים שיהיו בכשפ׳ או מקרה
באפשרות רחוקה ונסו נותן ספק בלב כל המאמינים בשל אברהם ואולי יפרשו ויצא מלך
סדום לקראתו שיצא מן הבור כשעבר אברהם עליו כי נעשה לו נס לכבוד אברהם שיצא
לקראתו לכבודו ולברכו ואפשר כי אברהם בשובו הבי׳ט בבור ההוא כי חפץ להציל המלכי׳
ולהשיב להם רכושם והנה נעשה הנס על ידו ואם נעשה למלך סדום נס לכבוד אברהם
כל שכן שיש להאמין שיעשה נס לאברהם להציל ממות נפשו ונאמר כי מלך עמורה בבר
מת כאשר עבר אברהם עליו או שנפל בבור אחר כי שמה רמז לעמק ויחלק עליהם לילה
כתב רש׳ לפי פשוטו כדרך הרודפים שמתפלגים אחר בורחיהם כשבורחין זה לכאן וזה לכאן
לילה כלומר לאחר שחשכה לא נמנע מלרדפם והנכון כי רדף אותם ביום עד דן עם כל
מחנהו וכאשר חשך עליהם בלילה ולא היה רואה אי זה דרך אשר יברחו בה חלק עמו
ועבדיו לשנים או שלשה ראשים ולקח החלק האחד עמו ורדפו אחריהם בכל הדרכים
והכום עד חובה אשר משמא׳ לדמשק וחזר מרדוף אחריהם ושיעורו ויחלק עליהם הוא
ועבדיו לילה וירדפם עד חובה אשר משמא׳ לדמשק ידוע כי מרחק רב בין אלוני ממרא
אשר בחברון בארץ יהודה לדמשק אשר הוא חוצה לארץ אם כן רדף אחריהם ימים רבים
עד הוציאו אותם מכל הארץ כי בכל ארצם היו חוזרים או שהיה נס גדול כאשר
דרשו רבותי׳ בארח ברגליו לא יבא ומלכי צדק מלך שלם היא ירושלם בענין שנ׳ ויהי בשלם
סוכו ומלכה יקרא גם בימי יהושע ארני צדק כי מאז ידעו הגוים כי המקום ההוא מבחר
המקומו׳ באמצע הישוב או שידעו מעלתו בקבלה שהוא מכוון כנגד בית המקדש של מעלה
ששם שכינתו של הקבה׳ שנקרא צדק ובבראשית רבא המקום הזה מצדק את יושביו ומלכי
צדק ארוני צדק נקראת ירושלים צדק שנ׳ צדק ילין בה והוא כהן לא׳ עליון להודיע כי
אברם לא היה נותן מעשר לכהן לאהים אחרים אבל מפני שידע בו שהוא כהן לא׳ עליון נתן
לו המעשר לכבוד השם והרמז לאברם מזה כי שם יהיה בית אהים ושם יוציא זרעו המעשר
וההרומה ושם יברכו את ה׳ ועל דעת רבותי׳ שאומ׳ כי מלכי צדק הוא שם בן נח הלך מארצו
לירושלם לעבוד שם את ה׳ והיה להם לכהן לא׳ עליון כי הוא אחי אביהם הנכבד כי ירושלם
מגבול הכנעני היא מעולם ורש׳ כתב למעלה והכנעני אז בארץ היה הולך וכובש את ארץ
ישרא׳ מזרעו של שם וזקנו של אברהם שבחלקו של שם נפלה כשחלק נח לבניו את הארץ שנ׳
ומלכי צדק מלך שלם ואין זה נכון כי גבול הכנעני מצידון יכלול כל ארץ ישרא׳ וגבול בני שם
במזרח ממישא רחוק מארץ ישרא׳ אבל אם חלק נח לבניו הארצות ונתן לשם ארץ ישרא׳ הרי
זה במחלק נכסיו על פיו וישבו בה בני כנען עד אשר ינחיל אותה השם לזרע אוהבו כאשר
הזכרתי כבר והוא כהן לא׳ עליון בעבור היות בכל העמים כהנים משרתים למלאכים הנקרא׳
אלים כענין שנ׳ מי כמוכה באלים יקרא הקבה׳ אל עליון ועניינו התקיף הגבוה על כל גבוהים
כמו יש לא׳ ידי ומלכי צדק לא הזכיר השם אבל אברם אמר ה׳ אל עליון קונה שמים וארץ
כתב רש׳ קונה כמו עושה על ידי עשיתו קנאן להיות לו ואלה שני פנים הם ואולי כן הדבר

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main

ס״בא לשון קנין בענין העשיה וכן כי אתה קנית כליותי שיכפול תסוכני בבטן אמי וכן הלא הוא
אב״ך קנך הוא עשך ויכוננך כי הלשון יאמר קנין בעשיה והפך אשר עשו בחרן קנו ומאשר
לאבינו עשה והנכון מה שאמ׳ עוד קנאן להיות לו כי כל אשר לאדם יקרא קנינו ויקראו הצאן
מקנה בעבור היותו עקר רכוש האדם ולשון חכמים המגביה מציאה לחברו קנה חברו הבהמה
בהפקר קניא חצרו של אדם קונה לו שלא מדעתו וכן בכל מקום תבוא להם במקום וביה
כלומר שהוא שלו ולוה נתכון אנקלוס שתרגם דקניניה ולא אמר קנה ויתן לו מעשר מכל
אברהם לא רצה לקחת לעצמו מחוט ועד שרוך נעל אבל חלק הגבוה הפריש לתתו לכהן
ומלך סדום יצא לקראת אברהם אל עמק שוה לכבדו והלך עמו עד שלם שהוציא מלכי צדק
לחם ויין לעם אשר ברגליו ולא בקש מלך סדום ממנו דבר אבל באשר ראה נדיבות לבו
וצדקתו שנתן המעשר או בקש גם הוא הנפש כדרך צדקה ואברם בטח באלהיו שיתן לו עושר
ונכסים וכבוד ולא רצה לקחת ממנו דבר והשיב לו כל רכוש סדום שהוא שלו וכל רכוש
עמורה להשיב אותו לבעליו כי בכל בקש ממנו הנפש ובכל היתה טענתו שלא יאמרו הם
העשירו את אברם ושאר המקומות הנזכרים לפי חרב הכו אותם ולא לקחו מערי המלכים
רק רכוש סדום ועמורה כי בעבור שאברו מלכיהם נשארו עזובות עריהם ויתכן שיהיה וה
מה שאמ׳ אם מחוט ועד שרוך ישאר בידי מכל הרכוש הבא אלי מכולכם ואם אקח מכל אשר
לך ברכושך שנתת אתה לי וטעם הרימותי ידי אל ה׳ לשון שבועה מרים אני ידי לאל עליון וכן
כי נשבעתי נשבע אני לשון רש״י וכן מצאתי בסיפרי מצינו בכל הצדיקים שמשביעין את יצרן
שלא לעשות באברהם הוא אומר הרימותי ידי אל ה׳ והנה הוא בלשון וירם ימינו ושמאלו אל
השמים וישבע בחי העולם ואנקלו׳ אמ׳ ארימית ידי בצלו יאמר התפללתי אל ה׳ ובפי פרושות
השמים אם אקח מכל אשר לך כלומר כה יעשה לי אלהים וכה יוסיף אם אקח והנכון בעיני
כי אמר הרימותי ידי אל ה׳ להיות הקדש וחרם לפניו אם אקח מכל אשר לך כי ההקדשות
יקראו כן תרומת יד״ כלשון כל מרים תרומת כסף ונחשת וכל איש אשר הניף תנופת זהב לה׳
ואמר כן בעבור שנתן ממנו מעשר כי כל אשר יקח מכל אשר לו יהיה תרומה לה׳ לא יהנה
ממנו הוא בדבר ובבל׳ עשאן תרומ׳ כר״א והרמות ממנו תרומ׳ ה׳ היה דבר ה׳ אל אברם
במחזה וכה עתה אברם להיות לו דבר ה׳ במחז׳ כי וכי מתחלה היתה נבואתו במראו הלילה
וטעם במחזה כטעם וכל העם רואים את הקולות וסודם ליודעים חן אל תירא אברם היה
מתירא משני דברים מן המלכים פן ידבו צבאותם עליו הם או העומדים תחתם ובמלחמה
ירד ונספה או יומו יבא למות בלא ורע והבטיחהו כי הוא יהיה מגן בעדו מהם ועוד יהיה שכר
לכתו עם ה׳ הרבה מאד ויאמר ה׳ אלהים מה תתן לי הנה הצלתני מן המלכים אבל מן
ההברת לא הבטחת אותי רק אמרת שתרבה לי שכר הרבה ומה יהיה שכרי בלא בני והנה
לא עלה בדעתו שיהיה השכר הגדול הזה לעולם הבא כי זה אין צורך להבטחה כי כל עובד
אלהים ימצא חיים לפניו אך בעולם הזה יש צדיקים שמגיע אליהם כמעשה הרשעים על כן
צריכים בטחון ועוד כי הרבה מאד לאמר שיזכה לשתי שולחנות בכל הטוב הראוי לצדיקים
הגמורי׳ מאין ענש כלל ועוד כי ההבטחה למה שהיה מתירא ממנו וחזר ופירש לו הבטחתו
שלא יפחד גם מזה כי ישים זרעו ככוכבי השמים לרוב ויש עליך לשאול שכבר נאמר לו
לאברהם כי כל הארץ אשר אתה רואה לך אתננה ולזרעך עד עולם ועוד ושמתי את זרעך
כעפר הארץ ואיך יאמר עתה ואנכי הולך ערירי והנה בן ביתי יורש אותי ולמה לא האמין
בנבואה הראשונה כאשר יאמין בזאת והתשובה כי הצדיקים לא יאמינו בעצמם בחטאם
בשגגה וכתיב רגע אדבר על גוי ועל ממלכה לבנות ולנטוע ושב הגוי ההוא ועשה הרע לפני
ונחמתי על הטובה והנה ראה עצמו בא בימים ולא נתקיימה נבואתו וחשב כי חטאו מנעו
הטוב ואולי השש עתה פן יענש על הנפשות שהרג כדברי רבותי׳ ובלשון הזה אמרו בבראשי׳
רבא ויירא יעקב מאד ויצר לו מיכן שאין הבטחה לצדיקים בעולם הזה וכו׳ מה תתן לי ואנכי
הולך ערירי פרשו בו אני מת בלא בנים כטעם כי הולך האדם אל בית עולמו והנכון בעיני כי
מתחלה יתאונן מה יהיה שכרי אחרי שאין לי בנים ואנכי הולך נע ונד בארץ נכריה יחידי
כערער בערבה אין יוצא ואין בא בביתי זולתי אליעזר איש נכרי אשר לקחתי לי מדמשק לא

מבית אבי ולא מארצי ואחר כך אמ׳ הן לי לא נתת זרע כאשר הבטחתני והנה בן ביתי הנזכ׳
יורש אותי כי זקנתי ויבא עתי בלא זרע והנ׳ אני ענוש ואבד שכרי אשר הבטחתני בו בראשונ׳
והנה דבר ה׳ אליו לאמר לא יירשך זה בעבור היותו לו הבן היורש אחרי וקנתו לא הבטיחו
רק על הירושה שלא יראג עליה כי זרעו יירשנו וטעם והנה דבר ה׳ אליו כי עוד בפיו והנה
בן ביתי יורש אותי ובא אליו פתאום דבר השם לאמר לא יירשך זה ויוצא אותו החוצה לפי
פשוטו הוציאו מאהלו אל החוץ לראות הכוכבים ולפי מדרשו אמר לו צא מאסטגנינות שלך
שראית במזל שאינך עתיד להעמיד בן אברם אין לו בן אברהם יש לו בן שרי לא ילדה שרה
ילדה לשון רש׳ והנה אברם הוליד את ישמעא׳ אבל פירוש המדרש כי אברם מבקש בן יורש
אותו כמו שאמר והנה בן ביתי יורש אותי והקב״ה אמר לו לא יירשך זה אם אשר יצא ממעיך
הוא יירשך וצא מן האסטגנינות שלך אברם אינו מוליד בן ליורשו אבל אברהם מוליד בן
ליורשו ויתכן שהיה האסטגנינות על זווגם שאברם ושרי לא יולידו זה מזה ואברהם ושרה
יולידו אבל כפי דעתי שרה תוספת במדרש לומר שיהיה בן גם בשרה אבל הקב״ה לא הבטיחו
עתה בשרה וגם בעת נבואת המילה עדיין היה אברהם מסתפק בשרה שתלד והאמין בה׳
ויחשבה לו צדקה פירש רש׳ הקב״ה חשב לו צדקה וזכות על האמונה שהאמין בו ואיני מבין
מה הזכות הזאת למה לא יאמין באלהי אמן והוא הנביא בעצמו ולא איש אל ויכזב ומי שהאמי׳
לשחוט את בנו היחיד האהוב ושאר הנסיונות איך לא יאמין בבשורה טובה והנכון בעיני כי
יאמר שהאמין בה׳ וחשב כי בצדקתו של הקב״ה יתן לו זרע על כל פנים לא בצדקת אברהם
ובשכרו אע״פ שאמר לו שכרך הרבה מאד ומעתה לא יירא פן יגרום החטא ואע״פ שבנבואה
הראשונה חשב שתהיה על תנאי כפי שכר מעשיו עתה כיון שהבטיחו שלא יירא מן החטא
ויתן לו זרע האמין כי נכון הדבר מעם האלהים אמת לא ישוב ממנה כי צדקת ה׳ היא ואין לה
הפסק כענין שכתוב בי נשבעתי נאם ה׳ יצא מפי צדקה דבר ולא ישוב או יאמר כי אברהם
האמין שיהיה לו זרע יורש על כל פנים והקב״ה עוד חשב לו ההבטחה הזו שהבטיחו צדקה
כי בצדקת ה׳ יעשה כן כמו אלהים חשבה לטובה וכן ותחשב לו לצדקה דפנחס שחשב לו
הבטחתו זו שבטח בשם במעשה ההוא לצדקה לדור ודור כי לעולם ישמור לו האל בעבורה
צדקתו וחסדו כדרך לעולם אשמור לו חסדי

אני ה׳ אשר הוצאתיך מאור כשדים לתת לך את הארץ הזאת לרשתה כבר פירשתי זה כי
יאמר מעת שהוצאתיך מאור כשדים ועשיתי לך נס היה הרצון לפני לתת לך את הארץ
הזאת והנה עתה לא גזר שיתננה לו אבל אמר שהוציאו מאור כשדים על דעת שיתננה לו
ולכן חשש אברהם פן יהיה בירושת הארץ תנאי המעשים אע״פ שאמר לו פעמים לזרעך אתן
את הארץ הזאת כי עתה לא יגזור המתנה כאשר גזר לו זרע ולכן אמ׳ במה אדע כי אירשנה
ואינו כשאלת מה אות וגם הקב״ה לא עשה עמו כשאר האותות להראות לו אות או מופת
בדבר נפלא אבל בקש אברהם שידע ידיעה אמיתית שיירשנה ולא יגרום חטאו או חטא
זרעו למנעה מהם או שמא יעשו הכנענים תשובה ויקיים בהם רגע אדבר על גוי ועל ממלכה
לנתוש ולנתוץ להאביד ולהרוס ושב הגוי ההוא מרעתו ונחמתי על הרעה והקב״ה כרת עמו
ברית שיירשנה על כל פנים עגלה משולשת ועז משולשת פירש ר׳ אברהם בת שלש שנים
אבל אנקלוס אמר שלש וכן הדבר כי בת שלש לא תקרא עגלה כמו ששנינו וחכמים אומרי׳
עגלה בת שתים פרה בת שלש ורמז כי שלשה קרבנות מהן יקריבו לפניו זרעו העולה
וה חטאת והשלמים כי האשם כחטאת הוא אין ביניהם לבד השם ויתכן שיהיה טעם משולשת
שיביא אותן רצופית ויהיה כל מין לבד וכן כי משלשות הנה שהיו הלשכות העליונות
והתיכונות והתחתונות ויבתר אותם בתוך לכרות עמו ברית לעבור בין הבתרים האלה
ונרמז לו גם כן כי מאלה יהיה כל קרבן בבהמה ובעוף כי הגוזל בן יונה ואמר בו גוזל שלא
הובשרו במין ההוא אלא הקטנים ואע״פ שכל קטני העופות יקראו גוזלים שנא׳ כנשר יעיר
קנו על גוזליו ירחף הבין אברהם מעצמו המין הנבחר או הקריב בן יונה ברצונו והכתו׳ בחר
לעולם במין אשר הקריב הזקן והנה ידע שאלה יהיו הקרבנות וכל הקרבנות יבתרו העולה
לנתחים והשלמים בחזה ושוק וחלבים והחטאת והאשם לחלביהן ואת הצפור לא בתר

נתן התור והגוזל איש לקראת רעהו כי גם הם היו בברית אבל לא בתר אותם בתוך כי כבל
העוף הקרב נאמר לא יבדיל ובבראשית רבא הראה לו הקבה שמבדילין בעולת העוף ואין
מבדילין בחטאת העוף וירד העיט על הפגרים לאכול אותם כמנהג העופות וישב אותם
נרמז לו כי יבאו העמים לבטל הקרבנו׳ וזרע אברה׳ יבריחם והנה אימה חשכה גדולה נופלת
דרשו בו רמז לשעבוד ארבע מלכיות כי מצא הנביא בנפשו אימה ואחר כך בא בחשכה
ואחר כך גדלה החשכה ואחר כך הרגיש כאלו היא נפלת עליו כמשא כבד תכבד ממנו אמרו
אימה זו בבל חשכה זו מדי שהחשיכה עיניהם של ישרא׳ בצום ובתענית גדולה זו יון נופלת
עליו זו אדום והיה הענין הזה לאברהם כי כשהקבה כרת עמו ברית לתת הארץ לזרעו לאחוזת
עולם אמר לו כמשייר במתנתו שארבע מלכיות ישתעבדו בבניו וימשלו בארצם וזה בעל
מנת אם יחטאו לפניו ואחרי כן הודיעו בבאור גלות אחרת שיגלו תחלה שהוא גלות מצרים
שכבר נענש בו כאשר פירשתי בי׳ גר יהיה זרעך וזה מקרא מסורס ושיעורו כי גר יהיה זרעך
בארץ לא להם ארבע מאות שנה ועבדום וענו אותם ולא פי׳ כמה ימי העבדות והענוי והרבה
מקראות מסורסות יש בכתוב וכן בא אלי העבד העברי אשר הבאת לנו לצחק בי וכן וכל
הארץ באו מצרימה לשבר אל יוסף וכן כי כל אוכל חמץ ונכרתה הנפש ההיא מישראל מיום
הראשון עד יום השביעי וכן ביום ההוא ישליך האדם את אלילי כספו ואת אלילי זהבו אשר
עשו לו להשתחות לחפור פירות ולעטלפים וכן לכו שמעו ואספרה כל יראי אלהים אשר עש׳
לנפשי וכן לי יזעקו אלהי ידענוך ישרא׳ וכן והיו לי אמ׳ ה׳ צבאות ליום אשר אני עושה סגלה
וחמלתי עליהם ורבים כן וענין הכתוב אעפ שאני אומר לך לזרעך נתתי את הארץ הזאת
ידוע תדע כי טרם תתי אותה להם יהיו גרים בארץ לא להם ארבע מאות שנה וגם יעבדום
וענו אותם ולא אמ׳ ידוע תדע כי גר יהיה זרעך בעבדות וענוי עד קץ ד׳ מאות שנה וגם יעבודו
מן היו׳ הזה ואב׳ הודיעו סוד הגאול ולא הודיעו כמה ימי הגלו׳ גם נכון הוא וגם את הגוי אשר
יעבודו וגם לרבות ארבע מלכיות שאף הן כלין על ששעבדו את ישרא׳ לשון רש׳ ועל דרך
הפשט יאמר כאשר דנתי את בניך בגלות וענוי על עון אשר חטאו גם את הגוי אשר יעבודו
אדון על החמס אשר יעשו להם והנכון בעיני כי טעם וגם אעפ שאני גזרתי על זרעך להיות
גרים בארץ לא להם ועבדום וענו אותם אעפב אשפט את הגוי אשר יעבדו על אשר יעשו להם
ולא יפטרו בעבור שעשו גזרתי והטעם כמו שאמר הכתו׳ קנאתי לירושלם ולציון קנאה גדולה
וקצף גדול אני קוצף על הגוים השאננים אשר אני קצפתי מעט והמה עזרו לרעה ואומר
קצפתי על עמי חללתי נחלתי וגומ׳ וכן היה במצרים שהוסיפו להרע כי השליכו בניהם ליאור
וימררו את חייהם וחשבו למחות את שמם וזה טעם דן אנכי שאביא אותם במשפט אם עשו
כנגזר עליהם או הוסיפו להרע להם וזהו מה שאמר יתרו כי בדבר אשר זדו עליהם כי הזדון
הוא שהביא עליהם הענש הגדול שאבדם מן העולם וכן כי ידעת כי הזידו עליהם והרב נתן
טעם בספר המדע לפי שלא גזר על איש ידוע וכל אותם המריעים לישרא׳ אלו לא רצה כל
אחד מהם הרשו׳ בידו לפי שלא נגזר על איש בידוע ולא נתבונו דבריו אצלי שאפלו גזר שאח׳
מכל האומות יריע להם בכך ובך וקדם זה ועשה גזרתו של הקבה זכה כדבר מצוה ומה
טעם בדבריו כאשר יצוה המלך שיעשו בני מדינה פלני מעשה מן המעשי׳ המתרשל ומטיל
הדבר על האחרים מתעברו וחוטא בנפשו והעושו יפיק רצון ממנו וכל שכן שהכתו׳ אמר וגם
את הגוי אשר יעבודו שיעבדו הגוי כלו והם הלכו מעצמם למצרים אבל הטעם כאשר כתבתי
וכבר הזכירו רבותינו הענין הזה אמרו בואלה שמות רבא משל למלך שאמ׳ לבנו יעשה עם
פלני ולא יצערנו הלך ועשה אעפ שעושה עמו חנם לא הניח שלא היה מצערו בשנתרצה
המלך לבנו וגזר על מצעריו הריגה כך גזר הקבה שיהיו ישראל משועבדין במצרים עמדו
עליהם ושעבדום בחוזק אמ׳ הקבה היה לכם לנהוג בם בעבדי׳ ויעשו צרכבם אני קצפתי מעט
והמה עזרו לרעה עכ׳ ודבר ברור הוא כי השלכת בניהם ליאור אינה בכלל ועבדום וענו אות׳
אבל היא עקירתם לגמרי וכן מה שאמרו תחלה הבה נתחכמה לו פן ירבה אינו בכלל עבדות
וענוי מלבד מה שהוסיפו בענוי עצמו וימררו את חייהם בעבודה קשה וגומר והוא מה
שאמר הכתו׳ וירא את ענינו ואת עמלנו ואת לחצנו ודע והבן כי האיש שנכתב ונחתם בראש

השנה להריגה לא ינקה הליסטיס ההורג אותו בעבור שעשה מה שנגזר עליו . הוא רשע בעונו ימות ודמו מיד הרוצח יבוקש אבל כאשר תצא הגזירה על פי נביא יש בעושה אותה דינים כי אם שמע אותה ורצה לעשות רצון בוראו בנגזר אין עליו חטא אבל יש לו זכות בו באשר אמר ביהוא יען אשר הטיבות לעשות הישר בעיני בכל אשר היה בלבבי עשית לבית אחאב בנים רבעים ישבו לך על כסא ישרא אבל אם לא שמע המצוה והרג אותו לשנא או לשלול אותו יש עליו העונש כי הוא לחטא נתכוון ועבירה היא לו ובן הכתו אומ בסנחריב הוי אשור שבט אפי וגו בגוי חנף אשלחנו ועל עם עברתי אצונו ואמר הכתוב והוא לא כן ירמה ולבבו לא כן יחשוב כי להשמיד בלבבו ועל כן העונשו בסוף כמו שנאמר והיה כי יבצע ה׳ את כל מעשהו אפקד על פרי גודל לבב מלך אשור ועל תפאר רום עיניו וגו ואמר בו שה פזורה ישרא אריות הדיחו הראשון אכלו מלך אשור וזה האחרון עצמו נבוכד נצר מלך בבל לכן כה אמ ה׳ הנני פוקד על מלך בבל ועל ארצו כאשר פקדתי על מלך אשור והנה זו ראיה שנענש מלך אשור על הרעה שעשה לישראל והנה נבוכד נצר שמע כי הנביאים פה אחד קוראים אותו להחריב ירושלם והוא וכל עמו נצטוו על כך מפי הנביא כמו שכתוב לכן הנני שולח ולקחתי את כל משפחות צפון נאם ה׳ ואל נבוכד נאצר מלך בבל עבדי והביאותים על הארץ הזאת ועל יושביה והחרמתים וכתיב הנני נותן את העיר הזאת ביד הכשדים וביד נבוכד נצר מלך בבל והציתו את העיר באש ואף על בית המקדש עצמו אמ ונתתי את הבית הזה כשילה והם היודעים כי מצות השם היא כמו שאמר נבוזר ארן לירמיהו ה׳ אהיך דבר את הרעה הזאת אל המקום הזה ויבא ויעש ה׳ כאשר דבר כי חטאתם לה׳ ואעפכ נענשו הכשדים כולם בסוף והיה זה מפני שני טעמים האחד שגם הוא נתכוון להשמיד כל הארץ להגדיל ממשלתו כמו שכתו בו והשבתי גאון זדים וגאות עריצי אשפיל וכתו ואתה אמרת בלבב השמים אעלה וגו וכתו אעלה על במתי עב אדמה לעליון וכתוב באומתו האומרה בלבבה אני ואפסי עוד ואמר בו חבקוק הוי בוצע בצע רע לביתו לשום במרום קנו וגומ והנה זה כענשו של סנחריב ולכך אמר הכתוב לכן כה אמר ה׳ הנני פוקד על מלך בבל ועל ארצו כאשר פקדתי על מלך אשור אבל היה במלך בבל ענש אחר שהוסיף על הגזרה והרע לישרא יתר מאד כמו שאמר בו קצפתי על עמי חללתי את נחלתי ואתנם בידך לא שמת להם רחמים על זקן הכבדת עולך מאד ועל כן בא עליהם עונש כפול ומכופל שנשמ זרעו לגמרי ולא יהיה לבבל שם ושאר נין ונכד ונשמדה עירו לעולמי עד והיתה בבל צבי ממלכו תפאר גאון כשדי כמהפכ אהים את את סדום ואת עמורה לא תשב לנצח ולא תשכן עד דור ודור ורבצו שם צים ושעירים ירקדו שם ואמר בו הכתוב כי נקמת ה׳ היא נקמת היכלו וכתיב חמסי ושארי על בבל תאמר יושבת ציון ודמי אל יושבי כשדים תאמר ירושלם לכן כה אמר ה׳ הנני רב את ריבך ונקמתי את נקמתך ופסוקים רבים כאלה ואתה תבא אל אבותיך בשלום ולא תראה כל אלה לשון רש ואינו נכון כפי פירושו שאמר כי גר יהיה זרעך משיהיה לך זרע ומשנולד יצחק נאמ בו ויגר אברהם בארץ פלשתים ויגר יצחק בגרר אם כן גם הוא בכלל הגזרה אבל טעמו ואתה תבא אל אבותיך בשלום שלא יגיעך שום עונש דבר מאתי אעפ שאני גוזר על בניך עונשים בעבדות ועינוי ודור רביעי ישובו הנה לאחר שיגלו למצרים יהיו שלשה דורות וכן היה יעקב גלה צא וחשוב דורותיו יהודה פרץ חצרון כלב בן חצרון מבאי הארץ היה לשון רש ואינו נכון בכלל והנכון בעיני כי דור רביעי לאמורי המשלים עונו כי מיום הגזרה האריך לו כי הוא פוקד עון על שלשים ועל רבעים כי אם ישובו לא יחרימם אבל יהיו למס עובד או יפנו להם עון האמורי הזכיר התקיף שבהם אשר כגבה ארזים גבהו ולא יוכלו לו עד שתתמלא סאתו ועונותיו ילכדונו ועוד כי הוא הנזכר להם אשר הורישו בתחלה

והנה תנור עשן ולפיד אש ראה כאלו תנור עשן כולו ובתוכו לפיד אש בוערה בענין עשן גדול ואש מתלקחת והעשן הוא הענן והערפל הנזכר במתן תורה ולפיד האש בתוכו הוא האש האמור שם ודבריו שמעת מתוך האש וכתוב ומראה כבוד ה׳ כאש אוכלת וגו והנה השכינה עברה בין הבתרים והוא הברית אשר היתה אתו מעולם וזה טעם כרת ה׳ את אברם ברית כי הקבה בעצמו העביר ברית בין הבתרים והמשכיל יבין ביום ההוא כרת ה׳ את אברם

ברית לאמר הנה הקב״ה הבטיח את אברהם במתנת הארץ פעמים רבים וכולם לצרך ענין
כבואו בארץ מתחלה אמר לו לזרעך אתן את הארץ הזאת ולא באר מתנתו כי אין במשמע
רק במה שהלך בארץ עד מקום שכם עד אילון מורה ואחרי כן כשרבו זכיותיו בארץ הוסיף
לו שא נא עיניך וראה צפונה ונגבה וקדמה וימה כי יתן לו כל הארצות ההן בכללן ואין
הטעם אשר אתה רואה בעיניך כי ראות האדם איננו למרחק רק שיתן לו לכל מראה עיניו
הרוחות או שהראהו כל ארץ ישרא׳ כאשר היה במשה רבי׳ והוסיף לו בברכה השנית הזאת
עד ולזרעך עד עולם ושירבה זרעו כעפר הארץ ובפעם השלישית באר לו תחומי הארץ
והזכיר לו כל העמים עשרה אומות והוסיף לכרות לו ברית עליהן שלא יגרום החטא וכאשר
צוהו על המילה אמר לו לאחזת עולם לאמר שאם יגלו ממנה עוד ישובו וינחלוה
והוסיף והייתי להם לאלהים שהוא בכבודו ינהיג אותם ולא יהיו בממשלת כוכב ומזל או שר
משרי מעלה כאשר יתבאר עוד בתורה ואמר הכתוב בפעם הראשונה לזרעך אתן בלשון
עתיד וכן בשנית כי עד הנה לא נתנה אליו כולה ולפיכך אמ׳ לו אתננה אבל בשלישית בשעת
הברית אמר לזרעך נתתי לאמר שיכרות לו ברית על המתנה שכבר נתן לו וכן בעת המילה
כשאמר לאחזת עולם אמר לו ונתתי לך בעתיד ור״ש כתב לזרעך נתתי אמירת הגבוה כמי
שהיא עשויה ואין צורך במקום הזה וישמע אברם לקול שרי לא אמר הכתוב ויעש כן אבל
אמר כי שמע לקול שרי ירמוז כי אעפ׳ שאברם מתאוה מאד לבנים לא עשה כן בלא רשות
שרי וגם עתה לא נתכוון שיבנה הוא מהגר ויהיה זרעו ממנה אבל כל כוונתו לעשות
רצון שרה שתבנה ממנה שיהיה לה נחת רוח בבני שפחתה או זכות שתזכה היא לבנים בעבו׳
כן כדברי רבותי׳ ואמ׳ עוד ותקח שרי להודיע שלא מהר אברם לדבר עד שלקחה שרי ונתנה
בחיקו והזכיר הכתוב שרי אשת אברם לאברם אישה לרמוז כי שרי לא נתיאשה מאברם
ולא הרחיקה עצמה מאצלו כי היא אשתו והוא אישה אבל רצתה שתהיה גם הגר אשתו
ולכך אמר לו לאשה שלא תהיה כפילגש רק כאשה נשואה לו וכל זה מוסר שרה והכבוד
שהיא נוהגת בבעלה מקץ עשר שנים מועד הקבוע לאשה ששהתה עם בעלה י׳ שני׳ ולא
ילדה חייב לישא אחרת לשבת אברם בארץ כנען מגיד שאין ישיבת חוצה לארץ עולה לו מן
המנין לפי שלא נאמר לו ואעשך לגוי גדול עד שבא לארץ ישרא׳ לשון ר״ש והטעם הזה איננו
יפה שישיבת חוצה לארץ הלכה פסוק היא שאינה עולה לשום אדם בעולם ומשנ׳ ששנינו בה
בכל אדם היא ואם היה מפני ההבטחה הזו לאברם היתה עולה לשאר האנשי׳ וכבר טעו בה
גב׳ מן המפרשים טעות אחרת שאמרו שאין דין היושב בחוצה לארץ להוציא האשה ששהתה
עמו עשר שנים ולא ילדה ולא שישא אחרת ואין הענין כן אבל הכוונה לומר שאם שהה אדם
עם אשתו בחוצה לארץ חמש או עשר שנים ובאו לארץ ישרא׳ שנותנין להם זמן עשר שנים
מעת ביאתם לארץ אולי בזכות הארץ יבנו וכן עשו אברהם ושרה מנו מעת בואם שם ותעניה
שרי ותברח מפניה חטאה אמנו בענוי הזה וגם אברהם בהניחו לעשות כן ושמע ה׳ א׳ ענייה
ונתן לה שיהא פרא אדם לענות זרע אברה׳ ושרה בכל מיני הענוי שובי אל גב׳תך והתעני
תחת ידיה צוה אותה לשוב ולקבל עליה ממשלת גברתה רמז כי לא תצא לחפשי ממנה כי
בני שרה ימשלו בזרעה לעולם וקראת שמו ישמעא׳ הודיע המלאך להגר שיהיה שמו ישמע׳
כדרך הנה בן נולד לבית דוד יאשיהו שמו ואמר לה שהיא תקראנו כן ותזכר כי שמע אלהים
א׳ ענייה ואברם מעצמו קרא שמו כן שישמע א׳ ויעננו או ששרת עליו רוח הקדש כדברי ר״ש
וקרא אותו ישמעא׳ כי שמע א׳ אל ענוי פרא אדם לשון ר״ש אוהב מדברות לצוד חיות כמו
שכתוב וישב במדבר ויהי רובה קשת ידו בכל ויד כל בו הכל שונאין אותו ומתגרין בו והנכון
כי פרא אדם סמוך שיהיה איש פרא למוד מדבר יצא בפעלו משחר לטרף ויטרוף הכל והכל
יטרפוהו והענין על זרעו שיגדל ויהיו להם מלחמות עם כל העמים ולא אמר ידו בכל שינצח
מתחלה כל הגוים ואחר כן יד כל בו שינוצח בסוף ועל פני כל אחיו כבני קטורה ישכן שיגדל
זרעו מהם א׳ שדי׳ שני שמות כל אחד תאר לעצמו ופי׳ א׳ תקיף מלשון אילי מואב ופירו׳ שדי
אמר ר״ש שיש די באלהותו לכל בריה ובספר מורה הנבוכים פירש הרב כלומר שאינו צריך
במציאות מה שנמצא ולא בקיום מציאותו לזולתו אבל מציאותו תספיק עצמה ור״א פירשו

בשם הנגיד ז"ל מגורת שודר כלומר מנצח ומשודד מערכות השמים וזהו הנכון כי הוא מדת
הגבורה מנהג העולם שיאמרו החכמי' בה מדת הדין של משה   וטע' להזכי' עתה זה השם
כי בו יעשו הנסים הנסתרים לצדיקי' להציל ממות נפשותם ולחיותם ברעב ולפדותם במלחמ'
מיד חרב בכל הנסים הנעשים לאברהם ולאבות ובכל הבאים בתורה בפרשת אם בחוקתי
ובפרשת והיה כי תבא בברכות ובקללות שכולם נסים הם כי אין מן הטבע שיבאו הגשמים
בעתם בעבדנו האלהים ולא שיהיו השמים כברזל כאשר נזרע בשנה השביעית וכן כל היעדים
שבתורה אבל כלם נסים ובכולם תתנצח מערכת המזלות אלא שאין בהם שנוי ממנהגו של
עולם כנסים הנעשים על ידי משה רבי' בעשר המכות ובקריעת הים והמן והבאר וזולתם שהם
מופתים משנים הטבע בפירסום והם שיעשו בשם המיוחד אשר הגיד לו   ולכן
אמר עתה לאברם אבינו כי הוא התקיף המנצח שיגבר על מזלו ויוליד ויהיה ברית בינו ובין
זרעו לעולם שיהיה חלק ה' עמו וברצונו ינהיגם   לא יהיו תחת ממשלת כוכב ומזל ודע וראה
כי אברהם אבינו לא הזכיר בדבריו שם יוד הא רק בצירוף השם הכתוב באלף דלת או בצרוף
אל עליון עמו ויזכיר בעניניו אלהים וכן יאמר ה' אהי השמים ואמר ה' יראה על מקום המקדש
העתיד   ויעקב הזכי' תמיד אל שדי ומשה רבי' לא יזכיר כן לעולם ואם תובה תבין זה כולו ממה
שאמרו במסכת יבמות כל הנביאים נסתכלו באיספקלריא שאינה מאירה   ולפיכך אמר
ישעיה ואראה את ה' ומשה נסתכל באיספקלריא המאירה ולפיכך אמר כי לא יראני האדם
וחי   ואראה את ה' כתוב באלף דלת ועוד אזכיר זה בפרשת וארא אם ירצה אלהים   בעיני
התהלך לפני ללכת בדרך אשר אורה אותך כטעם אחרי ה' אלהיכם תלכו ואותו תיראו   כי
המצוה לאחוז דרכו קודם שיורנו יאמר התהלך לפני   והבא אחרי הצואה יאמר אחרי ה'
תלכו והענין בשניהם ללכת אחרי השם ליראה ממנו לבדו ולעשות מה שיצוה   והיה תמים
מצוה אחרת עוד בענין הזה בטעם תמים תהיה עם ה' אלהיך אחרי אזהרת לא ימצא בך קוסם
קסמים מעונן ומנחש ומכשף וגומ' והענין בשניהם שיאמין בלבו כי הקבה לבדו הוא בעל
היכולת בתחלה ובסוף הוא היכול לעשות ולבטל   ולא ישמע אל מעוננים ואל קוסמים או
למנחש ומכשף ולא יאמין שיבאו דבריהם על כל פנים   אבל יגזור בלבו שהכל ביד עליון
העליונים שהוא אל והוא שדי עושה טובה שלא היה במזל ומביא רעה בהיות המזל טוב ויפה
כפי שיתהלך האדם לפניו מפר אותות בדים וקוסמים יהולל וזהו שאמרו צא מאסטגנינות
שלך וכו' ורש' פירש והיה תמים היה שלם בכל הנסיונות ור"א אמר שלא ישאל למה המילה
והוא בטעם יהי לבי תמים בחקיך למען לא אחטא לך וכו' והנכון מה שפירשתי   וטעם ויפל
אברם על פניו לכוין דעתו לנבואה וכאשר השלים לו נבואה המצוה במילה קם אברהם ועמד
ובא אליו הדבור שנית בין השמים ואמר לו שרי אשתך וגומר וחזר ונפל על פניו לכוין דעתו
והתפלל על ישמעאל כדרך ויפלו על פניהם ויאמרו אל אהי הרוחות וגו' וכן ואכלה אותם כרגע
ויפלו על פניהם   הנה בריתי אתך והיית לאב המון גוים הוא ברית המילה אשר יפרש ואת
אות הברית ואחרי הברית תהיה לאב המון גוים   וברוך השם אשר לו לבדו נתכנו עלילות
שהקדים וצוה את אברהם לבא בבריתו להמול קודם שתהר שרה להיות זרעו קדוש   ואתה
את בריתי תשמור   כתב רש' ויו מוסיף על ענין ראשון אני הנה בריתי אתך ואתה הוי זהיר
לשמרו ומה שמירתו זאת בריתי אשר תשמרו אתם של עכשו וכן זרעך אחריך העתידים
להולד ויצדק הרב בפשט ואמרו בטע' המילה ששם זכרון באבר התאוה רב המהומה והחטא
לבל ישתמשו בו רק במצוה ובמותר ועל דרך האמת טעם הנה בריתי אתך כטעם הנה אנכי
עמך ויאמר כי אהיה עמך יהי ה' אלהינו עמנו יאמר כי הברית יהיה עמו ולכן יפרה וירבה
ואחר כך צוה שישמור אברהם הברית הזאת ותהיה המילה לאות ברית והנה האות הזה אות
השבת ולכן ידחה אותו והבן זה   ונתתיך לגוים לשון רש' ישראל וארום שהרי ישמעאל כבר היה
לו ולא היה מבשרו עליו   ואיננו נכון בעיני שיבשרנו בעת ברית המילה על עשו והוא איננו
מקיים המילה וגם לא נצטוה עליה כמו שדרשו בסנהדרין כי ביצחק ולא כל יצחק אבל ישראל
לבדם יקראו גוים ועמים וכן אף חובב עמים עמים הר יקראו אחריך בנימן בעממיך גם אחרי
הולדת השבטים כולם אמר גוי וקהל גוים יהיה ממך ונתתיך לקהל עמים   וער"ל זכר כאן

למרך כי המילה היא באותו מקום שהוא ניכר בין זכר לנקבה לשון רש"י וכן הזכירו רבותי' עם
טעמים אחרים ור"א אמר ערלתו ירועה כי היא בערוה ואין כן ערלת לב ושפה ואוזן כי כולם
סמוכים ולפי דעתי הדבר מפורש בכתו' כי לא אמ' ונמלתם את ערלתכם שיהיה הדבר בספק
וכן לא אמר ערלת בשרכם כמו שיאמר ערלת לבבכם וערלת שפתכם אבל אמר בשר
ערלתכם שתכרתו הבשר שהיא ערלה בכם כלומר הבשר האוטם בכם ואין בגוף בשר אוטם
וכוסה אבר שיכרת הבשר ההוא וישאר בלא ערלה זולתי בשר החופה את העטרה שהזכירו
חכמים וערל בשר כנוי כמו גדלי בשר וזב מבשרו
ויצחק תרגם אנקלוס וחדי וכן הדבר כי השחוק פעם יאמר ללעג ופעם לשמח כמו
משחקת בתבל ארצו וכן ודוד וכל איש ישרא' משחקים לפני ה' ולפי דעתי שהכונה בלשון הזה
כי כל רואה דבר נפלא באדם לטוב לו ישמח עד שימלא שחוק פיו והוא מה שאמרה שרה
צחוק עשה לי אלהים כל השומע יצחק לי בענין אז ימלא שחוק פינו ולשוננו רנה וכן עשה
אברהם כאשר נאמר לו זה שמח ומלא שחוק פיו ויאמר בלבו ראוי זה לשחוק כי הוא ענין
נפלא מאד הלבן מאה שנה יולד ואם שרה הבת תשעים שנה תלד ולא יהיה זה לשחוק
ולשמחה ויקצר הכתוב בתמיהה כי היא נקשרת במה שאמר ויצחק וכן הגם הלום ראיתי
נקשר בראש הפסוק כי אמרה הגם הלום ראיתי השם שנגלה אלי כי ראה בעניי ולא אקראנו
אל ראי וכן הנגלה נגליתי אל בית אביך קשור עם ולמה תבעטו בזבחי יאמר האם בחרתי
בכם שתבעטו בזבחי ובמנחתי ולמה תעשו כן או שתהיה הלבן מאה שנה כשאלה לדבר פלא
לא כדבר נמנע כמו התשפוט התשפוט את עיר הדמים שענינו התרצה לשפוט אותה
ולהודיעה את כל תועבותיה וכן התעיף עיניך בו ואיננו וכן המן העץ אשר צויתיך לבלתי אכל
ממנו אכלת כלומר האם עלה ברעתך לאכול מן העץ וכן זה האם יעלה על הלב שלבן מאה
שנה יולד ושרה בת תשעים תלד ואחרי כן אמר לו שיהיה הנס הזה עם חיי ישמעא' הלבן
מאה שנה יולד אין הפלא בבן מאה שיוליד כי האנשים יולידו כל ימי היות בהן הלחה בני
תשעים ובני מאה גם בדורות האלה אף כי אברהם שלא עברו מימיו פי השנים והנה אחרי
זה ארבעים שנה הוליד בנים רבים מקטורה אבל אמ' הלבן מאה שנה שלא הוליד בבחורותיו
מן האשה הזאת יוליד ממנה עתה אחרי מאה שנה ואחרי תשעים ופסק ממנה ארח נשים
כי ידע בן ולכך לא אמ' כן מתחלה כשנאמ' לו ונתתי' לגוים עד אמ' אליו כי משרה יוליד וצוה
אותו וקראת את שמו יצחק כי צחוק עשה לי אלהים לו ישמעא' יחיה לפניך פירוש המלה
הזאת בכל הכתוב כטעם אם והורכבה במלת לולי וטעמה אם לא ונכתבה לפעמים באלף וכן
ירביכוה עיר ויאמרו אלו ואלו לעבדים ולשפחות נמכרנו החרשתי ואלו היה אלף שנים פעמים
וענין המלה אם לו וטעמה כמו אם ובא הכפל לחזוק כמו הרק אך במשה המבלי אין קברים
ודומיהם ואמר אברהם אם ישמעא' יחיה לפניך ארצה בברכה הזאת אשר ברכתני בזרע
שרה כי הבטיחו מתחלה אשר יצא ממעיך הוא יירשך והנה היורש אותו יחיד והיה חושב
שהוא ישמעא' ועתה כאשר אמ' לו כי משרה יוליד והבין כי הוא היורש פחד בן ימות ישמעא'
ולכן אמ' זה יחיה לפניך פירש רש"י יחיה ביראתיך כמו התהלך לפני פלח קדמי ואיננו נכון
בעבור שאמר ולישמעא' שמעתיך אבל פירושו יחיה ויתקיים וזרעו כל ימי עולם אבל שרה
אשתך כמו אבל בן אין לה כטעם רק אמר רק הבן אשר אני מבשרך עליו שרה אשתך תלד
אותו וכו' אני מקים בריתי לעולם וכן בזרעו אחריו וישמעא' אברך להרבו' זרעו אך לא מבריתי
ויעל אלהים מעל אברהם לשון בנור כלפי המקום ולמדנו שהצדיקים מרכבתו של הקב"ה
לשון רש"י אבל לשונם בבראשי' רבא האבות הן הן המרכב' ירמוז למה שכתו' תתן אמת ליעקב
חסר לאברהם ופחד יצחק היה לי והמשכיל יבין בעצם היום הזה כתב רש"י בעצם היום
שמלאו צ"ט לאברה' ולישמעא' י"ג נמולו ומה טע' להזכיר זה ועוד אי איפשר שכבר הסכימו
לדברי ר' אליעזר שבתשרי נברא העולם ובתשרי נולדו אבות ובפסח נולד יצחק והכתו' אומר
למועד הזה בשנה האחרת והוא כתב בסדר וירא כי היתה הבשורה בפסח ולפסח הבא נולד
יצחק אבל בעצם היום הזה שנצטוה במצוה הזאת נמול הוא וילידי ביתו שמונה עשר ושלש
מאות ואת כל מקנת בספו ספר הכתוב מעלתו ביראת ה' ומעלת כל בני ביתו שכולם זריזי'

מקדימין למצו׳ ואין טעם נמול אברהם שנמול הוא תחלה אבל ישמעאל נמול תחלה וכל בני הבית כי כן כתוב ויקח אברהם את ישמעאל בנו ואת כל ילידי ביתו ואחר כן ואברהם בן תשעים ותשע שנה בהמולו והטע׳ כי אברה׳ נזרזו במצו׳ המיל תחלה ומל אותם הוא עצמו או שזמן להם מוהלים הרבה והוא עומד עליהם ואחר כן מל את עצמו שאלו הקדים מילתו היה חולה או מסוכן בה מפני זקנתו ולא היה יכול להשתדל במילתם

סדר וירא אליו

וירא אליו לשון רש״י לבקר את החולה אמ׳ ר׳ חמ״א יום שלישי למילתו היה ובא הקב״ה ושאל בו והנה שלשה אנשים המלאכים שבאו אליו ברמות אנשים שלשה אחד לבשר את שרה ואחד לרפאת את אברהם ואחד להפוך את סדום ורפאל שרפא את אברהם הלך משם להציל את לוט שאין זה שתי שליחות כי היה במקום אחר ונצטוה בו אחר כן או ששתיהן להצלה ויאכלו נראה במי שאכלו ובספר מורה הנבוכים נאמ׳ כי הפרשה כלל ופרט אמר הכתוב תחלה כי נראה אליו השם במראות הנבואה ואיך היתה המראה הזאת כי נשא עיניו במראה והנה שלשה אנשים נצבים עליו ויאמר אם נא מצאתי חן בעיניך זה ספור מה שאמר במראה הנבואה לאחד מהם הגדול שבהם ואם במראה לא נראה אליו רק אנשים אוכלים בשר איך אמר וירא אליו ה׳ כי הנה לא נראה אליו השם לא במראה ולא במחשבה ובכה לא נמצא בכל הנבואות והנה לדבריו לא לשה שרה עוגות ולא עשה אברהם בן בקר גם לא צחקה שרה רק הכל במראה ואם כן בא החלום הזה ברוב ענין כחלומו׳ השקר כי מה תועלת להראות בו כל זה וכן אמר בענין ויאבק איש עמו שהכל מראה הנבואה ולא ידעתי למה היה צולע על ירכו בהקיץ ולמה אמר כי ראיתי אלהים פנים אל פנים ותנצל נפשי כי הנביאים לא יפחדו שימותו מפני מראות הנבואה וכבר ראה מראה גדולה ונכבדת מזאת כי גם השם הנכבד ראה פעמים רבות במראה הנבואה והנה לפי דעתו ואת יצטרך לומר כן בענין לוט כי לא באו המלאכים אל ביתו ולא אפה להם מצות ויאכלו אבל הכל היה מראה ואם יעלה את לוט למעלת מראה הנבואה איך יהיו אנשי סדום הרעים והחטאים נביאים או מי הגיד להם שבאו אנשי׳ אל ביתו ואם יהיה הכל מראו׳ נבואתו של לוט יהיה ויאיצו המלאכי׳ קום קח את אשתך ויאמר המלט על נפשך והנה נשאתי פניך וכל הפרשה כולה מראה וישאר לוט בסדום אבל יחשוב שיהיו המעשים נעשים מאליהן והמאמרים בכל דבר ודבר מראה ואלה דברים סותרי׳ הכתוב אסור לשמעם אף כי להאמין בהם ובאמת כי כל מקום שהזכיר הכתוב ראית מלאך או דבור מלאך הוא במראה או בחלום כי ההרגשים לא ישיגו המלאכים אבל לא מראות נבואה כי המשיג לראית מלאך או דבורו איננו נביא שאין הדבר כמו שהרב גוזר כי כל נביא זולתי משה רבי׳ נבואתו על ידי מלאך וכבר אמרו בדניאל אינהו עדיפי מיניה דאינהו נביאי ואיהו לא נביא וכן לא נכתב ספרו עם ספרי הנביאי׳ מפני שהיה ענינו עם גבריאל אעפ״י שהוא נראה אליו ומדבר עמו בהקיץ כמו שנאמר במראה של בית שני ועוד אני מדבר בתפלה והאיש גבריאל וגו׳ ובן המראה של קץ הגאולה בהקיץ היתה בלכתו עם חביריו על יד הנהר ואין הגר המצרי׳ מכלל הנביאות וברור הוא גם כן שלא היה ענינה בת קול כמו שחשב הרב והכתוב חלק נבואת משה רבי׳ מנבואת האבות כמו שאמר וארא אל אברהם אל יצחק ואל יעקב באל שדי וזה שם משמות הקדש לבורא איננו כנוי למלאך ורבותי׳ עוד למדו על החלוק שביניהן ואמרו מה בין משה לכל הנביאים רבנין אמרי כל הנביאים ראו מתוך אספקלריא שאינה מצוחצחת הה״ד ואנכי חזון הרביתי וביד הנביאים אדמה ומשה ראה מתוך אספקלריא מצוחצחת הה״ד ותמונת ה׳ יביט כמו שמפורש בויקרא רבא ובמקומות אחרים ולא נתנו בשום מקום נבואתם למלאך ואל תשומם בעבור שכתוב גם אני נביא כמוך ומלאך דבר אלי בדבר ה׳ לאמר וגומר כי פירושו גם אני נביא כמוך ויודע אני שהמלאך שדבר אלי בדבר ה׳ הוא וזו מדרגה ממדרגות הנבואה כאשר אמר איש האלהים כי כן צוה אותי בדבר ה׳ ויאמר כי דבר אלי בדבר ה׳ וכבר אמרו רבותינו בענין בלעם שאמר ועתה אם רע בעיניך אשובה לי אני לא הלכתי עד שאמר לי הקב״ה קום לך אתם ואתה אומ׳ שאחזור בך אומנותו

לא כך אמר לאברהם להקריב את בנו ואחר כך ויקרא מלאך ה׳ ויאמר אל תשלח ידך למור
הוא לומר דבר ומלאך מחזירו וכו׳ והנה החכמי׳ מתעוררי׳ לומ׳ שאין הנבוא׳ בדבור הראשון
שהזכיר בו השם שוה לדבור השני שנאמר בו שהוא על ידי מלאך אלא שהוא דרך בנביאים
שיצוה בנבואה ויבטל הצואה במלאך כי הנביא יודע כי דבר ה׳ הוא ובתחלת ויקרא רבא
אמרו ויקרא אל משה לא כאברהם באברהם כתי׳ ויקרא מלאך ה׳ אל אברה׳ שנית מן השמי׳
המלאך קורא והדבור מדבר ברם הכא אמר הקב״ה אני הוא הקורא ואני הוא המדבר כלו׳
שלא היה אברהם משיג הנבואה עד הכינו נפשו בתחלה להשגת מלאך ויעלה מן המדרג׳
ההיא למעלת דבור הנבואה אבל משה מוכן לנבוא׳ בכל עת הנה בכל מקום יתעוררו החכמי׳
להודיענו כי ראית המלאך איננה נבואה ואין הרואים מלאכי׳ והמדברים עמם מכלל הנביאי׳
כאשר הזכרתי בדניא׳ אבל היא מראה תקרא גלוי עינים כמו ויגל ה׳ את עיני בלעם וירא את
מלאך ה׳ וכן ויתפלל אלישע ויאמר ה׳ פקח נא את עיני אלה ויראו אבל במקו׳ שיזכי׳ המלאכי׳
בשם אנשים כענין הפרשה הזאת ופרשת לוט וכן ויאבק איש עמו וכן וימצאהו איש על דעת
רבותי׳ הוא כבוד נברא במלאכים יקרא אצל היודעים המלבוש יושג לעיני בשר בזכי׳ הנפשות
בחסידים ובני הנביאים ולא אוכל לפרש והמקום אשר תמצא בו ראיית השם ודבור מלאך
או ראית מלאך ודבור השם ככתו׳ בדברי משה רבי׳ בתחלת נבואתו ובדברי׳ זכריה עוד אגלה
בו דברי׳ אלהי׳ חיי׳ ברמיזות וענין ויאכלו אמרו חכמים ראשון מסתלק וענין ההסתלקו׳
תכין אותו מדבר מנוח אם תוכה אליו והנה פירוש הפרשה הזאת אחרי שאמ׳ כי בעצם היום
הזה נמול אברהם אמר שנראה אליו השם בהיותו חולה כמילתו יושב ומתקרר בפתח אהלו
מפני חם היום אשר יחלישנו והזכיר זה להודיע שלא היה מתכוין לנבואה לא נופל על פניו
ולא מתפלל ואעפ״כ באה אליו המראה הזאת ואמ׳ באילוני ממרא להודיע המקום אשר בו
נמול וזה גלוי השכינ׳ אליו לשע׳ וכבוד לא כענין שבא כמשכן וירא כבוד ה׳ אל כל הע׳ כי מפני
השתדלות במצות המשכן וכו׳ לראית שכינה ואין גלוי שכינה כאן וכאן לצות להם מצוה או
לדבור כלל אלא גמול במצוה הנעשית כבר ולהודיע כי רצה האלהים את מעשיהם כענין שנ׳ אני
בצדק אחזה פניך אשבעה בהקיץ תמונתך וכן ביעקב אמ׳ ויפגעו בו מלאכי אלהים ואין שם דבור
ולא שחדשו בו דבר רק שזכה לראית מלאכי עליון וידע כי מעשיו רצויים וכן היה לאברהם
בראית השכינ׳ זכות והבטח׳ וכך אמ׳ ביורדי הים שאמ׳ זה אלי ואנוהו ראת שפחה על הים מה
שלא ראה יחזקא׳ הנבי׳ היה להם זכות בעת הנס הגדול שהאמינו בה׳ ובמש׳ עבדו ופעמי׳ יבא
בשעת הקצף ויאמרו כל העדה לרגום אותם באבנים וכבוד ה׳ נרא׳ באהל מועד אל כל בני ישר׳
והיה זה להגן על עבדיו הצדיקי׳ ולכבודם ולא תחוש להפסק הפרש׳ כי הענין מחובר ולכך אמ׳
וירא אליו ולא אמר וירא ה׳ אל אברה׳ אבל בפרשה רצה לסדר הכבוד שנעשה לו בעת שעשה
המילה ואמ׳ כי נגלת עליו השכינה ושלח אליו מלאכיו לבשר את אשתו וגם להציל לוט אחיו
בעבורו כי אברהם נתבשר בבן מפי השכינה כבר ושרה מפי המלאך שדבר עם אברהם כדי
שתשמע שרה כמו שאמ׳ ושרה שומעת וזו בוונתם שאמרו לבקר את החולה שלא היה לדבו׳
אלא לכבוד לו ועוד אמ׳ מזבח אדמה תעשה לי וגו׳ ומה אם זה שבנה מזבח לשמי הריני נגלה
עליו ומברכו אברהם שמל עצמו לשמי׳ על אחת כמה וכמה ושמא יבונו בזה עוד לומ׳ שהיה
לו במרא׳ השכינה רפוי למחלת המילה כי כן ראוי להיות כדכתי׳ באור פני מלך חיים וטעם
נצבים עליו שהיו עומדים לנגדו מסתכלים כלשון הנצב על הקוצרים משרי הנצבים ולפי׳
שהוא יושב והם היו עומדים בו אמר עליו וזה טעם וירא וירץ לקראתם כי באשר ראה אותם
עומדים נגדו ולא היו הולכים לדרכם רץ לקראתם להביאם אל ביתו וטעם מפתח האהל
להגיד שהיה עדיין יושב שם אחרי הסתלק ממנו מראה השכינה ויתכן שיהיה עליו על
האהל שהיו קרובים אליו מן הצד האחר שלא כנגד הפתח והיו נצבים שם ולא היו מתקרבין
אל אברהם כטעם חונים על הים אדני אם נא מצאתי חן בעיניך מצינו אותו בספרים קמוץ
והנה קראם כשם רבם באלף דלת כי הכיר בהם שהם מלאכי עליון כאשר יקראו אלהים
אלים ולכן השתחוה להם ארצה אל נא תעבור עם כל אחד ידבר כדרך כל התורה ושמרתם
את כל חקתי ועשיתם אותם ערות אביך וערות אמך לא תגלה ובקוצרכם את קציר ארצכם

לא תכלה ובקשתם משם את ה אלהיך ומצאת כי תדרשנו בכל לבבך ורוב משנה התורה
כן והפך מזה ראה אנכי נותן לפניכם ורבותי אמרו לגדול שבהם אמר וגם זה יתכן שיאמר
לגדול אל נא תעבר ואתה ורעיך אשר ישארו עמך תרחצו רגליכם והנכון בעיני שקרא את
כולם ארונים ופנה אל כל אחד ואמר לראשון אם נא מצאתי חן בעיניך אל נא תעבור וכן
אמר לשני וכן לשלישי לכל אחד בפני עצמו יתחנן אם נא מצאתי חן בעיניך אל נא תעבור
מעל עבדך ויוקח נא מעט מים ורחצו כולכם רגליכם וזה דרך מוסר וכבוד מרוב חפצו
להתנדב עמהם והנה הכיר בהם שהם עוברי דרך ואין חפצם ללון שם ולכן לא בקש מהם
רק שיוקח מעט מים לרחוץ רגליהם מעט מפני החום לתת מים קרים על נפש עיפה וישענו
תחת העץ לרוח היום לא יבאו באהל וכמשכן כי על כן עברתם על עבדכם כי אחרי שדרככם
עלי איננו נכון שלא תנוחו מעט אצלי כן תעשה כאשר דברת דרך מוסר שבפת לחם די לשו
רא או יאמר כן תעשה לנו להשען תחת העץ ולעבור מיד כי שלוחים אנחנו ואל תעכבנו
לבא באהל או ללון עמך קמח סלת סלת לעוגות קמח לעמילן של טבחים לכסות את הקדרה
לסאוב את הזוהמא לשון רש וכך הוא בבראשית רבא ושם פירשו שהיו שלש סאין לכל אחד
ולא ידענו למה הרבה בלחם כל כך לשלשה אנשי אולי ידע הסתלקות המאכל ראשון ראשון
והוא במרכה עולות למזבח או שסעדו גדולי ביתו עמהם לכבודם ועל דרך הפשט מהרי
שלש סאין קמח לעשות מהן סלת והנה הוציאה מכל השלש סאין סלת נקיה מעט וטעם
ואל הבקר רץ אברה להגיד רוב חשקו בנדיבות כי האדם הגדו אשר היו בביתו שמונה עשר
ושלש מאות איש שולף חרב והוא זקן מאד וחלוש בעד מילתו הלך הוא בעצמו אל אהל שרה
לזרז אותה בעשיית הלחם ואחרי כן רץ אל מקום הבקר לבקר משם בן בקר רך וטוב לעשות
לארחיו ולא עשה כל זה על יד אחד ממשרתיו העומדים לפניו שוב אשוב אליך לשון רש
לא בשרו המלאך שישוב אליו אלא בשליחותו של מקום אמר לו כמו ויאמ לה מלאך ה הרב
ארבה את זרעך והוא אין בידו להרבות אלא בשליחותו של מקום אמר לו אף כאן בשליחותו
של מקום אמר לו והוצרך הרב לאמר כן מפני שהקבה אמר לו בכאן למועד אשוב אליך
ובין במלאך או בהקבה לא מצינו ששב אליו למועדו אולי נכלל בלשון וה פקד את שרה
באשר אמר ויעש ה לשרה כאשר דבר ורא אמר כי ויאמר ה אל אברהם וגו הוא דבר
המלאך בשם שולחו ושב אליו למועד אשר דבר אותו ולא נכתב והנכון בעיני שהוא מן
תשובת השנה יאמ כי שוב אשוב אליך עת כעת הזאת שתהיו בו חיים ויהיה בן לשרה אשתך
וזה כאשר נאמר לאברהם למועד הזה בשנה האחרת ויהיה אשוב כמו ושב ה אלהיך ושב
וקבצך באים בימים הארם בימי בחורותיו יקרא עומד בימים ויקראו ימיו כי הם שלו כלשון
את מספר ימיך אמלא אבל כאשר יזקין ויחיה ימים רבים מרוב בני ארם בדורו יקרא בא
בימים מפני שהוא כבא כארץ אחרת נוסע מעיר ובא אל עיר מיום ליום חדל להיות לשרה
ארח כנשים הוא הזמן להריון כי אחרי הפסק הארח מחמת זקנה לא תהרינה ואני זקנתי
הוא פירוש אחרי בלותי והכרו אמת אך מפני השלום לא רצה לגלות מה שאמרה וארני
זקן כי היה ראוי שיאמר ואני וארני זקנים כי שרה בשניהם תצחק
היפלא מה דבר אם דבר נפלא ורחוק הוא שיהיה מאת ה כבה כלשון כי ממך הכל ומידך
נתנו לך ודומה לזה מאשר שמנה לחמו מאת אשר תבא לחם שמנה ואנקלו תרגם היתכסי
עשאו כלשון כי יפלא ממך דבר ואם כן יש בו סוד נעלם ולשון רש היפלא היתכסי וכי שום
דבר מופלא ומכוסה ממני מלעשות כרצוני הרכיב בו שני ענינים ותכחש שרה לאמר אני
תמה בנביאה הצדקת איך תכחש באשר אמר השם לנביא וגם למה לא האמינה לדברי
מלאכי האלהים והנראה בעיני כי המלאכים האלה הנרמים באנשים באו אל אברהם והוא
בחכמתו המכיר בהם ובשר אותו שוב אשוב אליך ולשרה בן ושרה שומעת ולא ידעה כי
מלאכי עליון הם בענין באשת מנוח ואולי לא ראתה אותם כלל ותצחק בקרבה ללעג כמו
יושב בשמים ישחק ה ילעג למו כי הצחוק לשמחה הוא בפה או ימלא שחוק פינו אבל
השחוק בלב לא יאמר בשמחה והקבה האשים אותה לאברהם למה היה הדבר נמנע בעיניה
וראוי לה שתאמין או שתאמר אמן כן יעשה ה והנה אברהם אמר אליה למה צחקת היפלא

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main

מה דבר ולא פירש אליה כי השם גלה אליו סודה והיא מפני יראתו של אברהם תכחש בו
כי חשבה שאברם נהכרת פניה יאמ׳ בן או מפני ששתקה ולא נתנה שבח והוראה בדבר ולא
שמחה והוא אמר לא כי צחקת או הבינה כי בנבואה נאמר לו כן ושתקה ולא ענתה אותו
דבר וראוי שנאמר עוד כי אברהם לא גלה לה הנאמר לו מתחלה אבל שרה אשתך יולדת
לך בן אולי המתין עד שלוח השם אליה הבשורה ביום מחר כי ידע בן כי לא יעשה ה׳ אלהים
דבר כי אם גלה סודו אל עבדיו הנביאים או מרוב זריזותו במצוות היה טרוד במילתו ומילת
עם רב אשר בביתו ואחרי כן בחולשתו ישב לו פתח האהל והמלאכים באו טרם שהגיד לה
דבר וה׳ אמר אל צבא השמי׳ העומדים עליו או אל המלאכים השלוחים ויתכן שהוא המחשבה
כי חשב שלא יכסה ממנו מפני הטעמים הללו וכן ואני אמרתי בדמי ימי וכן ויאמר להכות
את דוד וכן כל אמירה עם הלב מחשבה ואברהם היו יהיה מדרש אגדה זכר צדיק לברכה
הואיל והזכירו ברכו ופשוטו של מקרא וכי ממנו אני מעלים והלא חביב לפני לגוי עצום לשו׳
רש׳ והנכון כי השם ית׳ דבר בכבוד אברהם אמר הנה הוא עתיד להיות לגוי גדול ועצום
ויהיה זכרו בזרעו ובכל גויי הארץ לברכה לכן לא אכסה ממנו כי יאמרו הדורות הבאים איך
כסה ממנו או איך נתאכזר הצדיק על שכיניו החונים עליו ולא רחם ולא התפלל עליהם כלל
והגלוי אליו טוב ויפה כי ידעתי בו שהוא מכיר ויודע שאני ה׳ אוהב צדקה ומשפט כלו׳ ש אני
עושה משפט רק בצדקה ולכן יצוה את בניו וביתו אחריו לאחוז דרכי והנה אם בדרך צדקה
ומשפט יפטרו יתפלל לפני להניחם וטוב הדב׳ ואם חייבין הם לגמרי גם הוא יחפץ במשפטם
ולכן ראוי שיבא בסוד ה׳ כי ידעתיו למען אשר יצוה לשון רש׳ ארי ידעתיניה בתרגומו לשון
חבה כמו מודע לאישה ואדעך אמנם עיקר כולם לשון ידיעה שהמחבב את האדם ומקרבו
אצלו יודעו ומכירו ואם תפרשהו יודע אני בו שיצוה את בניו אין למען נופל על הלשון ויתכן
זה שיהיה ידעתיו גדלתיו ורוממתיו בעבור אשר יצוה את בניו לעשות הישר לפני ולכן
אשימנו לגוי גדול ועצום שיעבדוני וכמוהו ידעתיך בשם מה אדם ותדעהו או יאמר ידעתיו
שיצוה וכן למען ינוח עבדך ואמתך כמוך שינוח והנכון בעיני שהוא ידיעה בו ממש ירמוז
כי ידיעת השם שהיא השגחתו בעולם השפל היא לשמור הכללים וגם בני האדם מונחים
בו למקרים עד בא עת פקדתם אבל בחסידיו ישים אליו לבו לדעת אותו בפרט להיות
שמירתו דבקה בו תמיד לא תפרד הידיעה והזכירה ממנו כלל כטעם לא יגרע מצדיק עינו
ובאו מזה פסוקים רבים כדכתי׳ עין ה׳ אל יראיו וזולת זה ויאמר ה׳ זעקת סדום ועמורה לשון
רש׳ ויאמר ה׳ אל אברהם שעשה כאשר אמר שלא יתכסה ממנו ואמר ר״א כי נכנס בפסוק
ויפנו משם האנשי׳ בנתים להודיע כי בעת שבאו לסדום או אמר השם לאברהם זעקת סדום
ועמורה כי רבה וכן דעת כל המפרשים כי עם אברהם ידבר ולפי זה הנכון בפסוק ויפנו
משם האנשים לומר כי כאשר אמ׳ השם לאברהם בנסוע האנשים ממנו זעקת סדום ועמורה
כי רבה עמד אברה׳ בתפלה ותחנה לפניו למחול להם ולתת לו רשות לדבר והארי׳ בתפלתו
עד שבאו האנשים סדומה ואז נגש אברהם ואמר האף תספה או יהיה פירושו שטב לבאר
עודנו עומד לפני ה׳ כי נגש אברהם ואמר האף תספה והנה האריך בתחנה לפניו בכל פעם
לאמר אל יחר אף ה׳ והיה עוד מכוין דעתו בכל פעם לנבואה עד ששומע תשובת דבריו מפי
הקב״ה והאריכו כל היום כזה וילך ה׳ בערב כאשר כלה לדבר אל אברהם ובאו שני המלאכים
סדומה וזעקת סדום ועמורה היא זעקת עשוקים יזעיקו וישועו מזרוע רשעים והיה ראוי שיאמ׳
הכתוב זעקת סדום ועמורה שמעתי כי רבה או שיאמ׳ זעקת סדו׳ ועמור׳ רבה וחטאת כבדה
מאד אבל ענין הכתוב זעקת סדום ועמורה וחטאתם שגדלו ארדה נא ואראה אם כולם
חטאו בהם ואם לא ארעה מה החוטאים וענין הירידה והראיה אמר רש׳ כדרך הדרש למד
לדיינין שלא יפסקו דיני נפשות אלא בראיה ועל דרך הפשט מפני שרצה הקב״ה לגלות לאברה׳
ענין סדום להודיעו כי אין בהם עושה טוב אמר אליו זעקת סדום ועמורה כי רבה ארד לראות
כלומר באתי לשפוט אם חטאו כה אעשה בהם כלה ואם לא ארעה מה לעשות בהם ופקדתי
בשבט פשעם ובנגעים עונם הודיעו כי עדין לא נגמר דינם וכי עתה יפקוד עונם וישפוט אותם
וזה כטעם ה׳ משמים השקיף על בני אדם לראות היש משכיל הכל סר יחדו נאלחו ור״א אמר

כו סוד מילדי נכרים יספיקו ואני ארמוז לך דעת מקבלי האמת דרשו רבותי׳ בפסוק כי הנה ה׳ יוצא ממקומו וירד ודרך על במתי ארץ יוצא ובא לו ממדה למדה יוצא ממדת רחמים ובא לו למדת הדין וכן הענין הזה ויאמר ה׳ אל לבו זעקת סדום ועמורה כי רבה ארד ממדת רחמים אל מדת הדין ואראה ברחמים אם כצעקתה הבאה אלי כמדת הדין עשו כלה ואם לא ארעה וארחם כדרך וירע אלהים ואחר שספר הכתוב דעת עליון חזר אל הענין הראשון וספר במעשה כי האנשים השקיפו על פני סדום ללכת שמה ושלחם אברהם והגיעו שמה ואברהם מעט הפרדם ממנו ועד הגיעם שם עודנו עומד לפניו כי קראו והגיד לו כי מלאכיו הם השלוחים האלה אשר שלחם להשחית המקום כאשר אמר ולא הוצרך לפרש מתי עמד לפניו כי מעט שאמר המכסה אני מאברהם נגרע שהגיד לו

ויגש אברהם ויאמר האף תספה צדיק עם רשע אפו של הקב״ה היא מדת דינו וחשב אברהם שהיא תספה צדי׳ עם רשע כי לא ידע מחשבות ה׳ אשר חשב עליהם ברחמיו כאשר פירשתי ולכן אמר כי הגון וטוב הוא שישא לכל המקום למען חמשים הצדיקים אבל לא יתכן גם במדת הדין להמית צדיק עם רשע שאם כן יהיה כצדיק כרשע ואמרו שוא עבוד אלהים וכל שכן במדת רחמים שהוא שופט כל הארץ והוא העושה משפט בענין ויגבה ה׳ צבאות במשפט וזהו ענין הכפל חלילה ואמר המלך המשפט

לך והקב״ה הורה שישא לכל המקום בעבורם כי במדת רחמים יתנהג עמהם ומה שיודיע אליך כל הענין היות ויאמר ה׳ כתוב יוד הא וכל אשר הזכיר אברהם אף דלת והנה זה מבוא חמשים צדיקים כתב רש״י עשרה לכל כרך וכרך התשחית בחמשה תשעה לכל כרך וכרך ואתה צדיקו של עולם הצטרף עם כולם אולי ימצאון שם ארבעים וימלטו ד׳ כרכים וכן שלשים יצילו שלשה ועשרים שנים ועשרה יצילו אחד ולא בקש על פחות מעשרה שדור המבול היו שמונה צדיקים ולא הצילו על דורן ותשעה על ידי צרוף כבר בקש ולא מצא כל אלו דברי הרב ואני תמה אם כן מה התפלה והתחנה הזאת אשר היה מתחנן בכל פעם אל נא יחר לה׳ והנה נא הואלתי והלא ראוי הוא שיהיו ארבעים מצילין ארבעה ושלשים והעשרי׳ יצילו לפי חשבון כאשר החמשים יצילו חמשה וכן מה שאמר כי תשעה על ידי הצירוף כבר בקש ולא מצא והלא לארבעי׳ וחמשה היה מבקש הצירוף ולא היו שם ארבעים וחמשה אבל תשעה אולי ימצאון שם והנה דעת הרב לומר שהרבים ראויים להצלה גדולה יותר מאשר יצילו המועטים אפי׳ הצלה מועטת כמו שאמרו אינו דומה מועטין העושין את התורה והנה הורה הקב״ה שיצילו ארבעים וחמשה בצירוף צדיקו של עולם כל הכרכי׳ כאלו היו חמשים שלמים ומעתה כשיהיו ארבעים מצילין ארבעה אף בצירוף הצדיק ית׳ ינצלו וכן השלשים והעשרים והעשרה שכבר הורה בצירוף הזה ואם תאמר שהורה בו עם הארבעים וחמשה שהם רבי׳ ושמא לא יורה בצירוף עם המועטין כמו שאמרנו צדקת ה׳ ראויה היא להצטרף ולהציל כיון שהורה שלא יבדיל בין רב למועט זה דעת הרב ודרך הפשט הכתובים סלולה שאמר תחלה חמשים לתת חשבון שלם של עשרה לכל אחד ואחד וחזר ופחת כמו שיכול ולהציל הכל היה אומר ולא ידעתי מי הכניסו לרב בענין שאמר לא אשחית אם אמצא שם יבטיח אותו שלא ישחית אם ימצאון שם כן ולא היה אומר לו דע שאין שם במספר הזה שאמרת לפי שעדיין לא נגמר דינם כאשר אמר ארדה נא ואראה והנה אברהם לא ידע מה יעשה בהם ולכן השכים בבקר והשקיף על פני סדום ובראותו כי נשחתו ידע שלא היו שם כן בתוך העיר פירש ר״א שיהיו יראים את השם בפרהסיא וכן שוטטו בחוצות ירושלם והנכון בעיני כי אברהם אמר בתוך העיר לאמר שאפילו יהיו נכרים יושבים בתוכה ראוי שיצילוה ואמר זה בעבור לוט וחשב אולי יש אחרים שם הנה נא אדני לשון רש״י הנה נא אתם אדנים לי אחר שעברתם עלי והנכון שהוא לשון תחנה אדני הנה נא בית עבדכם סורו נא אלי ומלת סורו כמו סורה שבה פה סורה אדני סורה אלי אל תירא וטעם והשכמתם והלכתם לדרככם להגיד להם שלא יתעכבו בעיר אחר הבקר כי יודע בענין אנשי העיר ורשעם אבל היה חושב כי באור הבקר יעשוה או שראה אותם כהולכי ארחות ולא יתעכבו בעיר ואמר והשכמתם והלכתם לדרככם אם תרצו ויפצר גם מאד היה ללוט זכות בהפצירו בהם והיות לו חפץ

טוב כהכנסת ארחים והיו ממאנים כדי לזכותו ולכן שמעו לו בסוף ודכותי אמרו מסרבין לקטן ואין מסרבין לגדול ואם כן יהיה כדרך מוסר בני אדם

ונרעה אותם כוונתם לכלות את הרגל מביניהם כדברי רבותי כי חשבו שבעבור טובת ארצם שהיא כגן ה׳ יבאו בהם רבים והם היו מואסי הצדקה אבל לוט בעשרו וממונו בא אליהם או שבקש מהם רשות או שקבלוהו לכבוד אברהם והכתוב מעיד שזאת בוונתם שנ׳ הנה זה היה עון סדום אחותך גאון שבעת לחם ושלות השקט היה לה ולבנותיה ויד עני ואביון לא החזיקה ומה שאמר רעים וחטאים לה׳ מאד שהיו מכעיסים ומורדים בשלותם ובענוי העניים והאביונים והוא שאמר ותגבהינה ותעשינה תועבה לפני ואסיר אתהן כאשר ראיתי ועל דעת רבותי היו בהם כל מדות דעות אבל נגמר דינם על אותו העון מפני שלא החזיקו יד עני ואביון כי היו תדירים באותו עון מכלם וגם כי כל העמים עושים צדקה עם רעיהם ועם ענייהם לא היה בכל הגוים כסדום לאכזריות ודע כי משפט סדום היה למעלת ארץ ישראל כי היא מכלל נחלת ה׳ ואינה סובלת אנשי תועבות וכאשר תקיא את הגוי כלו מפני תועבותם הקדימה וראה את העם הזה שהיו רעים מכלם לשמים ולבריות ושממו עליה השמים והארץ והושחתה הארץ בלא רפואה לעולם מפני שבעבור טובה נתגאו ודאה הקב״ה שיהיה לאות לבני מרי לישראל העתידים ליורשה כאשר התרה בהן גפרית ומלח שרפה כל ארצה כמהפכת סדום ועמורה אדמה וצבויים אשר הפך ה׳ באפו ובחמתו כי יש באומות רעים וחטאים מאד ולא עשה בהם ככה אבל למעלת הארץ הזאת היה הכל כי שם היכל ה׳ ועוד אני עתיד לבאר זה בפרשה אחרי מות אם יחיינו הממי׳ והמחיה אוציאה נא אתהן אליכם מתוך שבחו של האיש הזה באנו לידי גנותו שהיה טורח מאד על אכסניא שלו להציל אותם מפני שבאו בצל קורתו אבל שיפייס אנשי העיר בהפקר בנותיו אין זה כי אם רוע לב שלא היה ענין הזמה בנשים מרוחק בעיניו ולא היה עושה לבנותיו חמס גדול כפי דעתו לכך אמ׳ רבותי׳ בנוהג שבעולם אדם מוסר עצמו על בנותיו ועל אשתו והורג או נהרג וזה מוסר בנותיו להתעולל בהן אמר לו הקב״ה לעצמך עתה משמרן והנה לוט היה מתירא עליהם כי הוא היה חושב שהם אנשים אבל כאשר הכו בסנורים את אנשי העיר ואמרו לו כי משחיתים אנחנו את המקום הזה וישלחנו ה׳ לשחתו אז הכיר בהם והאמין לעשו׳ כל אשר צוה ודע והבן כי ענין פילג׳ בגבעה אע״פ שהוא נדמה לענין הזה איננו כמוהו לרוע כי הרשעי׳ ההם לא היה דעתם לכלות הרגל ממקומם אבל היו שטופי זמה ורצו גם במשכב האיש האורח וכאשר הוציאו אליהם פילגשו לבדה שתקו ממנו והאיש בעל הבית גם האורח כולם חפצים להציל את האיש בפילגשו כי פילגש הית׳ לא אשת איש ובכר ונתה עליו ובפרץ ההוא עוד לא היו כל אנשי העיר כאשר בסדום שנ׳ כו מנער ועד זקן כל העם מקצה אבל בגבעה נאמר והנה אנשי העיר אנשי בליעל מקצתם שהיו שרים ותקיפים בעיר כמו שאמר האיש ויקומו עלי בעלי הגבעה ועל כן לא מיחו האחרים בידם והנה פנות כל העם מכל שבטי ישר׳ רצו לעשות גדר גדול בדבר להמית אותם שנא׳ ועתה תנו את האנשים בני בליעל אשר בגבעה ונמיתם ודבר ברור הוא שלא היו חייבין מיתה בדין התורה שלא עשו מעשה זולתי ענוי הפלגש הזונה ולא נתכוונו במיתה שלה וגם לא מתה בידם שנ׳ וישלחוה בעלות השחר והלכה מאתם לבית ארוניה ואחר כך מתה אולי נחלשה מרוב הביאות ונתקררה בפתח עד האור ומתה שם אבל מפני שהיו חפצים ואומרים לעשות נבלה גדולה כאנשי סדום ראו השבטים לעשות סייג התורה שלא יעשה ולא יאמר כן בישרא׳ כמו שאמרו ונבערה רעה מישרא׳ וזה הדין הוא ממה שאמרו רבותי׳ בית דין מכין ועונשין שלא מן התורה ולא לעבור על דברי תורה אלא לעשות סייג לתורה ושבט בנימין לא נסכמו לדבר לפי שלא היה בהם חיוב מיתה בענוי הפילגש ואולי הקפידו עוד בני בנימין על שלא שלחו להם מתחלה ועשו ההסכמה שלא מדעתם ולפי דעתי שזה ענשם של ישרא׳ להנגף בתחלה מפני שלא היתה המלחמה נעשית מן הדין והגדר עצמו על שבט בנימין היה מוטל לעשות ולא עליהם שמצוה על השבט לדון את שבטו והנה שתי הכתות הראויות להענש כי בנימין מרשיע שאינו חושש ליסר הרעים ולא לגעור בהם כלל וישראל עושין מלחמה שלא מן הדין וגם את פי ה׳ לא

שאלו בזה אבל אמרו מי יעלה לנו בתחלה למלחמה על בני בנימין כי מעצמם הוסכמו
במלחמה על כל פנים וכן לא שאלו בענין הנצוח אם תתנם בידי כי בטחו בזרוע בשר שהיו
רבים מאד כי עתה במותם עשרה פעמים ויותר ולא שאלו אלא מי יעלה בתחלה והוא כמו
גורל ביניהם אולי היה כל שבט אומר לא אעלה אני תחלה או אומר אני ראשון והקב״ה השי׳
כפי שאלתם יהודה בתחלה לאמר כי יהודה הוא בראש לעולם כי ביהודה בחר ה׳ לנגיד
ולכך לא אמר יהודה יעלה כשאר המקומו׳ כי לא הרשה אותם אבל לא מנעם ולא אמ׳ להם
לא תעלו ולא תלחמו מפני עונשו של בנימין והנה הלך השם עם שניהם בקרי והניחם למקרי׳
ובני בנימין היו גבורים ועריהם בצורות והשחיתו בישרא׳ הבוטחים בזרוע בשר הוסיף עונש
על ענשם כי די היה להם להבריח ישראל מן הגבעה והם הכו בהם למשחית איבת עולם
והפילו מהם עם גדול ורב כ״ב אלפים והנה ישרא׳ כאשר הוכו מכה רבה נודע להם שגגתם
כי עשו מלחמה עם אחיהם שלא ברשות גבוה ושלא כדין התורה ועל כן שאלו ביום השני
האוסיף לגשת למלחמה עם בני בנימין אחי והזכירו עתה האחוה לשאול אם מותרת עליהם
המלחמה והשם הרשה אותם עתה ביום השני ואמר עלו אליו כי עתה מותר להם לדרוש
דם אחיהם השפוך והם לא שאלו הנצוח כי עדיין היו בוטחים ברובם לנצח על כל פנים
והשם לא באר להם רק כי המלחמה מותרת להם ומפני שעדיין לא נתכפר ענשם הראשון
נפלו גם ביום השני י״ח אלפים וביום השלישי גזרו תענית ויצומו ויבכו לפני ה׳ והקריבו
עולות לכפר על הרהורי לבם אשר בטחו בזרועם והקריבו שלמים והם שלמי תודה כי ראו
עצמם כאלו נחלשים מחרב בנימין וזה משפט כל הנמלטים להקריב תודה כענין שנא׳ ויזבחו
זבחי תודה ויספרו מעשיו ברנה וכתיב ועתה ירום ראשי על אויבי סביבותי וכתיב ואזבחה
באהלו זבחי תרועה אשירה ואזמרה לה׳ והנה היו בשני הימים המתים מישרא׳ ארבעים
אלף ומבנימין נפלו בסוף כ״ה אלפים אנשי חיל ומעיר מתים עד כל הנמצא רבים ויתכן שיהיו
ט״ו אלפים בין אנשים והנשים והטף והיה עונש שתי הכתות בשוה ומה נכבד דבר רבותינו
שאמרו שהיה הקצף הזה בפסלו של מיכה אמר הקב״ה בכבודי לא מחיתם בכבוד בשר ודם
מחיתם לומר בכבודי לא מחיתם במחוייבי מיתה ופושטים ידם בעיקר בכבוד בשר ודם
מחיתם יותר משורת הדין ועל כל סכל עצת שתי הכתות ואמץ את לבבם ולא זכרו ברית
אחים ואחר מעשה נתחרטו כמו שנ׳ ויבא העם ביתא׳ וישבו שם עד הערב לפני האלהים ויבכו
בכי גדול ויאמרו למה ה׳ אלהי ישר׳ היתה זאת בישר׳ להפקד היום מישרא׳ שבט אחד כי הכירו
טעותם וענשם והנה בדרך גררא פירשנו ענין מסותם ואיננו מבואר והזכרנו סבותיו ויפצרו
באיש בלוט מאד לא מצאתי המלה הזאת רק בדברי הפיוסים אם כן נפרש זה שפיסו ממנו
הרבה שיפתח להם הדלת וכאשר לא רצה לעשות כן נגשו לשבור אותו או שהיה עומד בפני
הדלת ולא היה מניחם לקרבה אליו והם פיסו ממנו לסור מלפניהם כי לא היו רוצים לפגוע
בו וזה טעם גש הלאה שיגש למקום האחר חתן ובניך ובנותיך לשון רש׳ מי משלך עוד
בעיר חוץ מאשתך ובנותיך שבבית אם יש לך חתן או בנים ובנות הוצא מן המקום ואם כן
יהיה דברם כדרך בני אדם שהוא לא היו לו בנים כי אם בנות ורא׳ אמר חתן ובניך חתנים
שהם כבניך ויתכן שהיו לו בנים גדולים נשואי נשים ודבר עם חתניו תחלה כי היה סבור
שבניו ישמעו לו וכאשר צחקו עליו חתניו וארכו הדברים ביניהם עלה השחר והמלאכים לא
הניחוהו לקחת רק הנמצאים אתו בבית והנה זכותו של לוט היה מציל בנים ובנות וחתנים
לא כאשר חשב אברהם שימית צדיק עם רשע וברור הוא שהיו המלאכים יודעים דעת עליון
בזה כי גם צוער הצילו בתפלתו ויתכן שהיה זה לכבוד האכסני׳ כי דרך מוסר לשלוחים להציל
בעל ביתם וכל אשר לו כאשר עשו שלוחי יהושע שהצילו גם כל משפחת בעלת ביתם ובברא׳
רבא לוט על ידי שכבר את המלאך נשא לו פנים ויחזיקו האנשים אמר רא׳ כי ויחזיקו יבאר
שפחד ואין בו כח לברוח והנכון שהוא כמו ותחזק מצרים על העם למהר לשלחם מן הארץ
אף כאן היו מושכי׳ בהם בחוזקה למהר לשלחם בחמלת ה׳ עליו לא בזכותו רק בחמלת האל
וברחמיו הרבים או יאמר שהחזיקו בו למהר להוציאם בעוד החמלה עליו פן יצא הקצף
מלפני ה׳ ויספה אל תביט אחריך ואל תעמוד בכל הככר שעור הכתו׳ אל תעמוד בכל הככר

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main

ואל תביט אחריך אחר שתנצל כי עד היות לוט ההרה לא תרד עליהם רעה ובעבור כן אמר
ואנכי לא אוכל להמלט ההרה פן תדבקני הרעה בהיותי בככ׳ כי אתה לא תאריך לי רק מעט
כאשר אמרת מהר המלט ואמ׳ ר״א א׳ תבט אחריך אתה וכל אשר לך וכן לא תאכל ממנו
ומה צורך לזה ואין הענש מפני שיעברו על אזהרת המלאך אבל הוא הזהירם מדעתו שיגיע
להם ענש בהבטה ההיא והוא הזהיר את לוט לזכותו וכל השומע ונזהר הוא את נפשו הציל
וענין איסור ההבטה אמר רש׳ אתה הרשעת עמהם ובזכות אברהם אתה ניצל אינך רשאי
לראות בפורענותן ועוד בו ענין כי הראות באויר הדבר ובכל החליים הנדבקים יזיק מאד
וידביקם וכן המחשבה בהם ולכן יסגר האיש המצורע וישב בדד וכן נשוכי החיות השוטות
ככלב השוטה וזולתו כאשר יראו המי׳ וכל מראה יחזו בהסדמות המזיק וימותו כמו שאמרו
במס׳ יומא והזכירוהו אנשי הטבע ולכן היתה אשתו נציב מלח כי באת המכה במחשבתה כאש׳
ראתה גפרית ומלח היורד עליהן מן השמים ודבקה בה וקרוב אני לומ׳ כי בהשחית ה׳ את
הערים האלה היה המלאך המשחית עומד בין הארץ ובין השמים נראה בלהב האש כענין
במלאך המשחית אשר ראה דוד ולכן אסר להן ההבטה ובפירקי ר׳ א״עזר בענין הזה אמרו
להם אל תביטו לאחוריכם שהדי ירדה שכינתו של הקב״ה להמטיר על סדום ועל עמורה
גפרית ואש עירית אשתו של לוט נכמרו רחמיה על בנותיה הנשואות בסדום והביטה לאחרי׳
לראות אם הולכות הן אחריה וראת אחורי השכינה ונעשת נציב מלח
וה׳ המטי׳ על סדום כתב רש׳ כל מקום שנא׳ וה׳ הוא ובית דינו מאת ה׳ ולא כתב מאתו דרך
מקראות לדבר כן נשי למך ולא אמר נשי ודוד אמר קחו עמכם את עבדי אדניכם ולא אמ׳
עבדי׳ ואחשורוש כתבו בשם המלך ואני תמה על הרב ז״ל שכתב מן ההגדות דעות חלוקות
ומטוה אותם שזה מחלוקת הוא בבראשית רבא ושם עוד דעת שלישית אבא חלפי׳ בר
סמוקי בשם ר׳ יהודה בר׳ סימון וה׳ המטיר על סדום זה גבריא׳ מאת ה׳ מן השמים זה הקב״ה
אמר ר׳ א״עזר כל מקום שנא׳ וה׳ הוא ובית דינו אמר ר׳ יצחק בתורה בנביאים ובכתובים
מצינו שההדיוט מזכיר שמו שני פעמים בפסוק אחד בתורה ויאמר למך לנשיו וכו׳ והנה אלו
שלש מחלוקות בדבר שר׳ יהודה בר׳ סימון ייחס השם הראשון בגבריא׳ שהוא השליח לשחת
ויקרא השליח בשם השולח ור׳ א״עזר אמר כי הוא ובית דינו הסכימו במשפט ומאתו בא ור׳
יצחק אמר שהוא דרך הלשון ואם הבינות מה שכתבתי למעלה תדע כוונתם בהוא ובית
דינו ויהיה פשוטו של מקרא ברוך וכן וה׳ אמר ושמרו דרך ה׳ למען הביא ה׳ שלא אמר
שמרו דרכי למען אביא וכן אמר כי גדלה צעקתם את פני ה׳ וישלחנו ה׳ וכן ויהי בשחת אלהי׳
וגומ׳ מאחריו מאחרי לוט שהיה הולך אחריהם מאסף לכל ביתו ממהרים להמלט ויזכר
אלהים את אברהם וישלח את לוט ענין הכתוב הזה כי לוט נתחסר עם הצדיק ללכת עמו
לשוט בארץ באשר ילך והוא שנ׳ וילך אתו לוט כי לצאת שלו הלך ולכן היה זכות להצילו בזכו׳
אברהם כי בעבורו הוא גר בסדום ולולי אברהם עודנו היה בחרן עם מולדתו ולא יתכן
שתבא אליו רעה בעבור אברהם שיצא במצות קונו וגם זה היה הענין ששם אברהם נפשו
בכפו לרדוף המלכים בעבורו כי ירא לשבת בצוער כתב רש׳ לפי שהיא קרובה לסדום
ואינו כן אבל מפני שהיא מן המקומות שנגזרה עליהם ההשחתה ובתחנתו של לוט הניחה
המלאך בעבור שלא יוכל להמלט ההרה בו ביום חשב בלבו כי לא יאריך לו עוד אחרי שיש
לו זמן רב להמלט ההרה ולכך אמרה בתו ואיש אין בארץ שחשבה כי בצאת אביה משם
נשחתה צוער ותאמר הבכירה אמר ר״א יתכן שהיתה לו אשה אחרת ומתה בתחלה ואין
צרך כי הבכירה הפך צעירה כל גדול באחוה יקרא בכור וכל קטן ממנו צעיר לו והפרי
הראשון בשנה יקרא בכורים וכן בכורי דלים המוקדמים בדלות שהם דלי הדלים וכן
בבכורו ייסדנה ובצעירו יציב דלתיה וכן תרגם אנקלוס רבתה וטעם ונחיה מאבינו זרע
באולי כי אמרו נעשה אנחנו המעשה הראוי לנו כי ירחם האלהים ונוליד זכר ונקבה ויתקיים
העולם מהם כי עולם חסד יבנה ולא לחנם הצילנו ה׳ והנה היו צנועות ולא רצו לאמ׳ לאביה׳
שישא אותן כי בן נח מותר בבתו או שהיה הדבר מכוער מאד בעיני הדורות ההם ולא
נעשה כן מעולם וכן רבותי׳ בהגדות מגנים את לוט מאד ויאמר אברהם אל שרה אשתו

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main

אחותי היא לא היה זה כמו במצרים כי שם בבואם מצרימה ויראו המצרי׳ את האשה ויהללו
אותה אל השרים ואל המלך כי אנשי זמה הם אבל המלך הזה תם וישר גם אנשיו טובים רק
אברהם חשד אותם והיה אומר לכל אחותי היא וישלח אבימלך ויקח אותה והנה זה פלא
שהיתה שרה אחרי בלותה יפה עד מאד יקחוה המלכי׳ כי בהלקחה אל פרעה אם היתה בת
ששים וחמש אפשר שהיה עליה תארה אבל אחרי בלות וחדל מהיות לה ארח פלא הוא ואולי
חזרה לנערותה כאשר בשרה המלאך כדברי רבותינו וגם אמנה אחותי בת אבי לא ידעתי
טעם להתנצלות הזה כי גם אם אמת הדבר שהיתה אחותו ואשתו וברצותם באשה אמ׳ להם
אחותי היא להטעותם בדבר כבר חטא בהם להביא עליהם חטאה גדולה ואין חלוק והפרש
כלל בין שהדבר אמת או שקר ואולי מפני שאמר אבימלך מה ראית כי עשית את הדבר הזה
לומר מה ראית כי חטא או רשע שפחדת ועשית כן כי לא אני נסיתי לקחת נשים מבעליהן
א׳ ענה אברהם אני לא ידעתי אתכם אך חשבתי אולי אין יראת אלהים במקום הזה כי רוב
מקומות העולם אין בהם יראת אלהים ולכן מעת צאתי מארצי ולכתי בעמים כאיש תועה ולא
ידעתי אל אי זה מקום נבא התניתי עמה לאמר כן בכל מקום כי הדבר אמת וחשבתי לי בו
הצלת נפש ולא החלותי בדבר בבואי בארצכם כי לא ראיתי בכם עון אשר חטא וגם אמנה
אחותי בת אבי טענה אמר אני לפי דרכי אמרתי כן שהוא אמת וחשבתי אם אולי יחפצו בה
ישאלוני אם היא גם אשתי וכיון שלקחוה עבדיך ולא שאלוני דבר אמרתי גם אין במקום
הזה יראת אלהים והחרשתי ויתכן שהיה התנאי הזה דברו עמה בבואם במצרים אעפ׳ שאמר
כאשר התעו אותי אלהים מבית אבי או שחזר ורזו אותה שם במצרים בשעת מעשה כאשר
פירשתי ודעת ר״א כי כל אלה דברים לרחות את אבימלך הנה נתתי אלף כסף לאחיך היו
הצאן והבקר והעבדים שנתן לו שוים אלף כסף ואמר לשרה הנה נתתי ממון רב לאחיך הנה
הכסף לך כסות עינים כל המביטים ביפיך כי את עיניהם ואת ראשיהם החוזים יכסו מהביט
בך ומהביט בכל אשר אתך אפי׳ נערותיך ושפחותיך והנה לטובתך נתפסת בביתי כי ייראו
ממך ויכסו עיניהם מראות בך באמרם המלך פרה נפשו על שלחו יד באשת הנביא והגיד
הכתוב שפייס את אברהם בממון ואת שרה בדברים שלא יענש באחד מהם ואמר כי שרה
לא נתפיסה לו אבל עם כל זה היתה מתוכחת עמו בטענות לאמר שלא תמחול לו ובשבח
דבר הכתוב ואברה׳ נתפיס ויתפלל עליו והוא כלשון ועם ישר׳ יתוכח אך דרכי אל פניו אוכיח
שם ישר נוכח עמו ויתכן שיהיה אלף כסף ממון רב כיד המלך וכן הקטן יהי׳ לאלף לעגל רב וכן
השיבו להם כהיום שדותיהם וכרמיה׳ ומאת הכסף והדגן והיצהר אשר אתם נושים בהם מאות
רבות ממון גדול וילדו אם הלשון כפשוטו ושב לאשתו ואמהותיו כי עצר ה׳ בעד רחמם תמה
הוא כי נראה כי בלילה הראשון אשר לוקחה שרה לבית אבימלך ולא קרב אליה עדין בא אלהי׳
האלהי׳ בחלום ובבקר השכים וקרא לעבדיו גם לאברה׳ ומתי היה להם עצר רחם אולי היו על
פרקן ואחזום חבלי יולדה ולא יכלו להמלט ואולי איחר אברהם תפלתו ימים והנה רפואת
אבימלך גם חליו לא יתפרשו ולשון רש׳ וילדו ואתרוחו נתפתחו נקביהם והוציאו והיא לידת
שלהן כעד׳ כל רחם כנגד כל פתח ואין זה נכון כי אם נאמר בוילדו שהוא יציאת החוץ שמצינו
לידה בענינים רבים כמו וכגון הרה עמל וילוד און לדת חק מה ילד יום מה יוציאו ויחרשו
הימים אבל מלת רחם לא תבא על פתח אחר ואין טענה מן בגיחו מרחם יצא שהוא כנוי
כמו בטן הארמה ודעת אנקלוס איננה כדברי הרב כי הוא שתרגם ואתרוחו עשה רחם
כפשוטו פתח ולרא אא שרצה לכלול גם אבימלך במלת וילדו ולשון בראשית רבא כי עצור
עצר ה׳ עצירה בפה עצירה בגרון עצירה בעין עצירה באזן עצירה מלמעלה עצירה מלמטה
והמדרש הזה להם מיתור לשון הכפל עצר עצר לא שיפרשו כל רחם כל נקב והנכון בעיני
כי מיום אשר נלקחה שרה לקח אבימלך באיברי התשמיש ולא יוכל לשמש וזהו לא נתתיך
לנגוע אליה כי הנגיעה והקריבה בנשים הוא על התשמיש כענין א׳ תגשו אל אשה ואקרב אל
הנביאה ואשתו ואמהותיו היו מעוברות עצר בעד רחמן ולא יכלו להמלט כי עצירת רחם
הוא שלא תהר כדרך וה׳ סגר רחמה אבל עצירה בעד הרחם הוא שלא תלד כלשון סגרי
בעדי ולא אצא ועמדה שרה בביתו ימים לא שב אבימלך מדרכו כי לא הבין עד שבא אלהי׳

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main

האהים בחלום והודיעו   ולא פירש הכתוב חלי אבימלך והזכירו ברמז דרך מוסר וכבוד
לשרה ואחרי תפלת אברהם נרפא אבימלך ואשתו ואמהותיו וילדו הנשים   וה׳ פקד את
שרה כאשר אמר בהריון כאשר דבר בלידה לשון רש׳ ואין פקידה אלא לשון זכירה והשגחה
על הנפקד כגון פקד יפקד אהים אתכם פקד פקדתי אתכם ואת העשוי לכם ויפקד שמשון
את אשתו בגדי עזים אף כאן וה׳ זכר את שרה ועשה לה כאשר דבר וכן הלשון בכל העקרות
היולדות ברחל ויזכר אהים את רחל   ובחנה ויזכרה אהים וכך אמרו פקרונות הרי הן
בזכרונות   מי מלל לאברהם   לשון שבח וחשיבות הוא ראו מי הוא וכמה הוא גדול שומר
אבטחה ומבטיח ועושה לשון רש׳ ולא מצינו מלת מי כערך כזה למעלה וכבור רק לבזיון מי
אבימלך ומי שכם מי דוד ומי בן ישי והנכון בעיני כי אמרה צחוק עשה לי אהים כל השומע
יצחק לי למלאת פיו ברנה ושחוק בפלא הנעשה לי   כי מי בכל השומעים שאמר לאברהם
מתחלה תניק בנים שרה אין בעולם שיאמר אפי׳ כן אפילו לנחמו כי לא עלה זה על לב מעולם
ולשון אנקלו׳ קרוב לזה מאן מהימן דיימר לאברה׳ קיים דתוניק בנין כלומ׳ כל השומע יצחק לי
כי אין אדם שיהיה נאמן גם בעיני אברהם אם הגיד לו זה הפלא מצחק לשון עו׳ לשון רציחה
לשון גלוי עריו׳ מריב עם יצחק על הירושה ואומ׳ אני בכור ויורש פי׳ שנים ויוצאין לשדה ונוטל
קשתו ויורה בו חצים כמה דתימר כמתלהלה היורה זקים חצים ומות כן איש רמה את רעהו
ואמר הלא מצחק אני ומתשובת שרה אתה למד כי לא יירש בן האמה הזאת וגו׳ כל זה לשו׳
רש׳ ואף כאן הרב כותב המחלוקות כולם דתניא אמר ר׳ שמעון בן אלעזר ארבעה דברים היה
ר׳ עק׳ב דורש ואיני דורש כמותו ונראין דברי מדבריו דרש ר׳ עקיבא ותרא שרה את בן הגר
המצרית אשר ילדה לאברהם מצחק אין צחוק אלא לשון עו׳ וכו׳ ואני אומר חס ושלום שיהא
בביתו של צדיק כך איפשר מי שכתוב בו כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו וגומ׳
יהא בביתו עו׳ וגלוי עריות ושפיכות דמים אלא אין צחוק האמור כאן אלא לשון ירושה שמשעה
שנולד יצחק היו הכל שמחין אמ׳ להם ישמעא׳ שוטים אני בכור ואני נוטל פי׳ שנים שמתשוב׳
שאמרה שרה אמנו לאברהם אתה למד וכו׳ ונראין דברי מדבריו   וכן הלשון שאמר הרב
מריב עם יצחק על הירושה אינו נרא׳ נכון שאם כן יהיה זה לאחר ימים רבים ויהיה ישמעא׳
גדול מאד משאת אותו אמו על שכמה וכך אמרו ז״ל שהיה בן שבע עשרה שנה אם כן היה
בשנה שנגמל יצחק   ורא׳ אמר על דרך הפשט כי מצחק משתעשע כדרך כל נער ותקנא בו
בעבור היותו גדול מבנה והנכון בעיני שהיה זה ביום הגמל את יצחק וראתה אותו מלע״ג על
יצחק או על המשתה הגדול ולכך אמר הכתוב את בן הגר המצרית ולא אמרה את ישמעא׳
מצחק וכן אמרגרש את האמה הזאת ואת בנה כי אמרה העבד המלע״ג על אדניו חייב הוא
למות או להלקותו ואיני רוצה רק שתגרש אותו מאתי ולא יירש בנכסיך כלל עם בני שהוא
בן גבירה ואמרה שיגרש גם אמו כי לא יוכל הנער לעזוב את אמו ועזב את אמו ומת
על אודות בנו שיצא לתרבות רעה ופשוטו   על שאומרת לו לשלחו וזה לשון רש׳ והנכון בעיני
כי הכתוב ספר בכבוד אברהם ואמר שלא היה הדבר רע מאד בעיניו   מפני חשק פילגשו
וחפצו בה ואלו אמרה לו שתגרש האמה בלבד היה עושה כרצון שרה אבל מפני בנו חרה
לו מאד ולא רצה לשמוע אליה והקב״ה אמר לו שלא ירע בעיניו על הנער   ולא על האמה
כלל וישמע לקול שרה כי ביצחק לבדו יקרא שמו וישמעא׳ לא יקרא לו זרע   ומפני שהיה
אברהם מפחד עליו שלא יקראנו אסון בשלחו אותו ממנו אמר   כי ישימנו לו לגוי ויברכנו
מפני שהוא זרעו באמת   ואת הילד וישלחה נמשך למעלה ויתן אל הגר ואת הילד כי גם
הילד נתן לה שילך עמה באשר תלך   ותשלך את הילד גברה עליו הצמאה ולא יכול ללכת
והשכיבתו אמו תחת האילן מושלך ונעצב או כענין וישליכם אל ארץ אחרת   אל תשליכני
מלפניך ענין שילוח ורא׳ אמ׳ ותשלך כי לקחתו בחיקה בעת שנחלש בצמא ורבו׳ אמרו שהיה
חולה בעת ששלחו ושם על שכמה את הילד וזה טעם ותשלך והיה כל הענין הזה לאברהם
מפני שצוה לעשות בכל אשר תאמר שרה והיא צותה להוציאו מיד ובמצותה לא נתן להם
כסף וזהב ועבדי׳ וגמלי׳ נושאים אותם   באשר הוא שם לפי מעשי׳ שהוא עושה עכשו הוא
נדון ולא לפי מעשים שהוא עתיד לעשות לפי שהיו מלאכי השרת מקטרגין וכו׳ לשון רבינו

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main

שלמה מדברי רבותינו והנכון בעיני כדרך הפשט כי שמע אהים אל קול הנער במקום אשר
הוא שם הודיע אותה שלא יצטרך ללכת משם כי במקום ההוא ירוה צמאו מיד ואמר לה
קומי שאי את הנער אחרי שתותו כי לגוי גדול אשימנו ובמוהו באשר כרע שם נפל שדוד
ובאשר חללים שם הוא ירמוז למקום רובה קשת בעבור היות קשת תאר אמרו כי רובה
הוא המורה החצים מלשון יסבו עליו רביו וימררוהו ורבו וקשת הוא העושה הקשתות
ויותר נכון שרובה הוא המורה ויאמר על מורה החצים ועל משליך האבנים וזולתם אשר
ידיתי בימיני ובניך ולכן יתאר אותו פעם אחרת כי הוא קשת וכן ויורו המורים אנשים
בקשת השבעה לי באהים אם תשקור לי מלת אם בכל מקום מספקת א תחשוב בה בלתי
זה והיא באה ברוב מקומות השבועה אם תשקר לי לכן נשבעתי לבית עלי את יתכפר עון בית
עלי אחת נשבעתי בקדשי אם לדוד אכזב אם יבואון אל מנוחתי ויקצוף וישבע לאמר אם יראה
איש באנשים האלה והענין כי בעבור היות השבועות באה יאמר השבעה לי לאמר כה יעשה
לך אהים וכה יוסיף אם תשקר לי וכן אמר תהי נא אל בינותינו ובענין נמי הגבוה נשבעתי
בקדשי אם לדוד אכזב ואם יתכפר עון בית עלי כלומר אם יהיה כן אין דברי אמת וכיוצא בזה
שלא ירצה לפרש התנאי והכתוב יכנה ויקצר בהן ובמותם בחסרון התנאי ויקרא יעבץ לאהי
ישראל אם ברך תברכני והרבית את גבולי ועשית מרעה לבלתי עצבי ויבא אהים את אשר
שאל יחסר התנאי כולו וכן אם יראו את הארץ יחזור לפסוק ראשון חי אני וימלא כבוד ה את
כל הארץ ויקצר השבועה ולשון תשקר לי בעבו היותו מלך והוא גר בארצו או שיהיה משקר
באהבתו כי אוהב נאמן היה לו לכבודו ולעשות כרצונו הלא תראה שלא מצא בו דבר וזולתי
באר המים אשר גזלו עבדיו והוא אומר לו כחסד אשר עשיתי עמך וישובו אל ארץ פלשתים
ענינו וישובו אל עירם אשר בארץ פלשתים כי בארץ פלשתים היו אבל הם יושבים בגרר שהיא
מדינת המלך והוא יושב בבאר שבע שהיא בארץ פלשתים בנחל גרר ויקרא שם בשם ה א
עולם פי הכתוב שקרא בשם ה המנהיג בכחו הזמן או שיקראו השמים והארץ עולם בלשון
הבא תמיד כדברי רבותי והודיע בזה שקרא אברה והודיע לבריות סוד הנהגת העולם בכללו
שהוא בשם ה החסין בכח שיש לו אילות בכולם והרב אמר במורה הנבוכים שהוא רומז
לקדמות הא כי הודיע היותו קודם לזמן אבל אנקלו אמר בויקרא שהוא תפלה והאהים נסה
את אברהם ענין הנסיון הוא לדעתי בעבור היות מעשה האדם רשות מוחלטת בידו אם ירצה
יעשה ואם לא ירצה לא יעשה יקרא נסיון מצד המנוסה אבל המנסה יתב יצוה בו להוציא
הדבר מן הכח אל הפעל להיות לו שכר מעשה טוב לא שכר לב טוב בלבד ודע כי
השם צדיק יבחן כשהוא יודע בצדיק שיעשה רצונו וחפץ להצדיקו יצוה אותו בנסיון ולא יבחן
את הרשעים אשר לא ישמעו והנה כל הנסיונות שבתורה לטובת המנוסה קח נא את בנך
את יחידך בעבור היותו בן הגבירה והוא לבדו אשר יקרא לו זרע קראו יחידו ובא הלשון
להגדיל המצוה אמר קח נא את בנך היחיד האהוב יצחק והעלהו עולה לפני המוריה לשון
רש הוא ירושלם וכן בדברי הימים לבנות בית ה בהר המוריה ורבותי פירשו שמשם יצאה
הוראה לעולם ואנקלוס תרגם על סם הקטורת שיש בו מור וסמים ואם כן יהיה פירושו אל
הארץ אשר תהיה מוריה או שנקראת כן מעולם על שם העתיד ובבראשית רבא כך אמרו
רבנין אמרין למקום שהקטורת קרבה כמה דתימר אלך לי אל הר המור אבל דעת אנקלוס
שאמר ארעא פולחנא אינו נראה כן על המור שבקטרת שאין לשון פולחנא על סם אחד
מסמי אחת העבודות ולמה לא אמר לארעא דקטורת בוסמין אבל דעתו לומר בארץ אשר
עבדו שם האהים ויתבונן בזה למה שדרשו בפירקי ר אליעזר אמרו באצבע הראה הקבה לאברה
אבינו את המזבח אמר לו זהו המזבח הוא המזבח שהיה אדם הראשון מקריב מקדם הוא
המזבח שהקריבו בו קין והבל הוא המזבח שהיה אדם הראשון והקריב נח בו ובניו שנאמר
ויבן שם אברהם את המזבח מזבח אין כתוב כאן אלא המזבח הוא המזבח שהקריבו בו
הראשונים עכ ושם מוריה עשאו מן מורא ששם יראו האהים ועבדו לפניו
והנכון על דרך הפשט שהוא כמו אל הר המור וא גבעת הלבונה כי ימצאון שם בהר ההוא
מור אהלים וקנמון כענין שאמרו קנמון היה גדל בארץ ישראל והיו עזים וצבאים אוכלים

ממני או שנקרא כן לשבח והנה בכאן קורא שם הארץ ארץ מוריה ושם נראה כי הר הבית לבדו יקרא הר המוריה ואולי נקראת העיר על שם ההר ההוא אשר בתוכה הארץ אשר בה המוריה וההר לבדו הוא שנקרא מוריה ואברהם ידע את הארץ ולא ידע את ההר ולכן אמר לו שילך אל ארץ המוריה והוא יראנו אחד ההרים ששם שנקרא כפה וצוהו להעלותו במקום ההוא כי הוא ההר חמד אלהים לשבתו ורצה שתהיה זכות העקידה בקרבנו לעולם כאשר אמ׳ אברהם ה׳ יראה ועוד כי למען צרקו הגדיל טרחו ורצה שיעשה זה אחרי מהלך שלשה ימים כי אלו יעשה כן בפתע פתאום במקומו היתה פעולתו במהירות ובהלה אבל כשיהיה אחר מהלך ימים ככר נעשה בישוב דעת ועצה וכך אמרו בבראשי׳ רבא ר׳ עקיבא אומר נסה אותו כוראי שלא יהו אומרין הממו וערבבו ולא היה יודע מה לעשות ויבקע עצי עולה וריזותו במצוה אולי לא ימצא שם במקום ההוא עצים והוליכם שלשה ימים או שהיה אברהם פוסל לקרבן עץ שנמצא בו תולעת כדין התורה ולקח מביתו עצים טובים לעולה ולכן אמר ויבקע עצי עולה וירא את המקום מרחוק ראה ענן קשור על ההר ונתקי׳ בוה אשר אומר אליך ויתכן על דרך הפשט וירא את המקום מרחוק שראה ארץ המוריה כי כל הארץ ההיא היה יודע ויבאו אל המקום אשר אמר לו האלהים עתה הוא הר המוריה שאמר לו הנה זה ההר אשר אמרתי לך כי עתה ידעתי מתחלה היתה יראתו בכח לא יצא אל פעל במעשה הגדול הזה ועתה נודעה במעשה והיה זכותו שלם ותהי משכורתו שלימה מעם ה׳ אלהי ישרא׳ ודעת הפרשה שהאלהים הוא המנסה ומצוה בעקידה ומלאך ה׳ הוא המונע והמבטיח יתברר בפסוק המלאך הגוא׳ אותי יען אשר עשית את הדבר הזה גם מתחלה הבטיחו כי ירבה את זרעו ככוכבי השמים וכעפר הארץ אבל עתה הוסיף לו יען אשר עשית המעשה הגדול הזה שנשבע בשמו הגדול ושירש זרעו את שער אויביו והנה הובטח שלא יגרום שום חטא שיכלה זרעו או שיפול ביד אויביו ולא יקום והנה זו הבטחה שלימה בגאולה העתיד׳ לנו מלכה גם היא בעבור היותה בת הרן אחיו היתה בשורה לאברה׳ שנפקד אחיו הגדול בבנים מבת אחיו המת ומלשון הכתוב נראה שלא ידע באחד מהם בלתי היום ואם היתה פקידתם בימי בחורותם א׳ אפשר שלא שמעו עד היום כי אין המרחק רב בין ארם נהרים ובין ארץ כנען והנה אברהם בצאתו מחרן בן ע׳ה שנה וגם נחור זקן ואשתו איננה בחורה אבל נעשה להם נס שנפקדו בימי הזקנה וזה טעם מלכה גם היא ובדברי רבו׳ יאמר שנפקדה כאחותה וכתוא׳ ילד׳ את רבקה לא הזכיר הכתוב לבן ואם הוא גדול מרבקה כי לא בא להזכיר רק השמונ׳ שילדה מלכה לנחור אבל הזכיר רבקה כי להודיע יחוסה באה הפרש׳ וטעם אבי ארם לא להזכיר ארם רק להודיע ולהכיר קמוא׳ כי ארם היה נכבר מאביו ואולי קמוא׳ אחר היה בדורם וזה אבי ארם ופלגשו ושמה ראומה יספר הכתוב כל הבשורה שבשרו את אברהם בבני אחיו ויתכן שנכתב זה להודיע כל יחוס נחור כי בלם ראויים להדבק בזרעו שלאברהם ועל כולם אמר כי אל בית אבי תלך ואל משפחתי

סדר ויהיו חיי שרה

מאה שנה ועשרים שנה לשון ר׳ש׳ לכך נכתב שנה בכל כלל וכלל לומר לך שכל אחד נדרש לעצמו בת מאה כבת עשרים לחטא ובת עשרים כבת שבע ליופי ובן כתב בשני חיי אברהם ואין מדרשו זה נכון שהרי בשני חיי ישמעא׳ נאמר כשני חיי אברהם בשוה ולא היו שוים בטובה אבל היה מתחלה רשע ועשה תשובה בסוף ועוד כי שנה שנה לחלק משמע ואיננו נדרש להשוותן אבל שנה שנה ושנים דרך הלשון הוא ומה שאמרו בבראש׳ית רבא בת מאה כבת עשרים לחטא לא דרשו כן אלא מיתור הלשון שחזר ואמר שני חיי שרה שכללן והשוה אותן ולא ידרשו כן באברהם ויבא אברהם לשון ר׳ש׳ מבאר שבע ואין זה לומ׳ שהיה עומד שם ממה שכתוב וישב אברהם בבאר שבע כי איך תהיה שרה בחברון אבל הכוונה לומר שהלך שם כיום לצרכו ושמע במיתת שרה ובא משם לספור לה ולבכותה ולשון רבותי׳ מהר המוריה בא וכן הוא לפי המדרש שכתבו הרב כי שמעה בעקדה ופרחה נשמתה והנראה בעקרה שהיתה הצואה בה בבאר שבע כי שם היה דר ושם חזר כי כן כתוב

בתחלה ויטע אשל בבאר שבע ויקרא שם בשם ה׳ א׳ עולם ואמר ויגר אברהם בארץ פלשתים
ימים רבים והוא גרותו בבאר שבע שהוא בארץ פלשתים ושם נצטווה בעקרה ועל כן עשה
בדרך שלשה ימים שארץ פלשתים רחוקה מירושלם שאלו חברון בהר יהודה הוא כ׳ כן
כתוב וקרוב לירושלים ובשובו מן העקרה לבאר שבע חזר כמו שנ׳ וישב אברהם אל נעריו
ויקומו וילכו יחדו בבאר שבע וישב אברהם בבאר שבע להורות שנתעכב שם וישב בו שנים
ואם כן לא מתה שרה באותו זמן כי לא היה אברהם דר בבאר שבע ושרה דרה בחברון
וכן נראה כ׳ יצחק נולד בבאר שבע כי כתוב תחלה ויסע משם אברהם ארצה הנגב וישב בין
קדש ובין שור ויגר בגרר ואבימלך אמר א׳ו הנה ארצי לפניך בטוב בעיניך שב ונתישב שם
בארץ ההיא בבאר שבע שכן כתוב ויהי בעת ההיא ויאמר אבימלך ופיכול שר צבאו א׳ אברה׳
לאמר ואין כתוב שהלכו א׳ו מגרר ויכרתו שם הברית בבאר שבע וכן תראה כי הגר כאשר
הוציאו אותה מבית אברהם ביום הגמל את יצחק הלכה במדבר באר שבע ששם היו דרים
אבל אחר ימים רבים נסע מארץ פלשתים ובא לחברון ונפטרה שם הצדקת אבל לפי
המדרש צריכין אנו לומ׳ כי אברהם ושרה בזמן העקרה היו דרים בחברון ושם נצטוה ומה
שאמר ביום השלישי וישא אברהם את עיניו כי לא נגלה לו ההר חמר אהים עד היום
השלישי והיה בשני הימים הולך בסביבי ירושלים ולא היה הרצון להראות לו ואברהם אחר
העקרה לא שב במקומו לחברון אבל הלך תחלה א׳ באר שבע מקום האשל שלו לתת הודא׳
על נסו ושם שמע במיתת שרה ובא ומי שאמר מהר המוריה בא ומי שאמר מבאר שבע
הכל טעם אחד ולפי זה מה שאמר הכתוב וישב אברהם בבאר שבע יהיה ענינו כי בשובו
מן העקרה שב אל באר שבע ומשם הלך לקבור את שרה אחר הקבורה מיד חזר לבאר שבע
ונתישב שם שנים והשלים הכתוב ענין באר שבע כאחר ואחרי כן ספר בקבורה ושם בבאר
שבע נשא יצחק את רבקה כמו שאמר והוא יושב בארץ הנגב וזה דעת כל המפרשים כי
אברה׳ היה במקום אחר ובא משם ולפי דעתי כי היה לשרה אהל שם עומדת היא ואמהותיה
לפניה וכן כתוב באהל יעקב ובאהל לאה ובאהל שתי האמהות והנה שרה מתה באהל אשר
לה ונכנס אברהם באהל עם אחות מרעיו לספור אותה או שיהיה לשון ויבא לאמ׳ שנתעורר
אברהם להספר הזה והתחיל לעשותו כי כל מתעורר ומתחיל במלאכה יקרא בא אליה וזה
לשון מורגל בדברי חכמים כמו ששנינו בתמיד בא לו לגרה והניח בה שתי צעלות מכאן בא
לו לרופן השמאלית בא לו לעוקץ ואמרם אני לא באתי לידי המדה הזו וכן בכתוב בא כשברו
שבא למלאכה ההיא ועשה אותה בעבור שברו ולא יתכן בעיני שבא מעיר אחרת אל חברון
שא׳ו היה כן היה מזכיר אותו המקום והיה הכתוב מפרש וישמע אברהם ויבאו ממקום פלני
גר ותושב אנכי עמכם היה המנהג להיות להם בתי קברות איש לבית אבותיו ושדה קבורת
אחד יקברו בו כל הגרים והנה אברהם אמר אל בני חת אני גר מארץ אחרת ולא הנחלתי
מאבותי בית הקברות בארץ הזאת והנה עתה אני תושב עמכם כי חפצתי לשבת בארץ הזא׳
ולכן תנו קבר להיות לי לאחוזת עולם כאחד מכם ומפני שאמר תנו חשדו שבקש אותה מהם
במתנ׳ וענו אותו אינך נחשב בעינינו כגר ותושב אבל אתה מלך המליכ׳ האה׳ עלינו ואנחנו
וארמתנו עבדים לך תקח כל בית הקברות שתחפוץ בו וקבור מתך שם ויהיה לך לאחוזת קבר
לעולם כי איש ממנו לא ימנעהו ממך אם יש את נפשכם לקבור את מתי מלפני טעמו אני
לא אקבר מתי בקבר אחר אבל אם רצונכם שיקב׳ מתי פגעו לי בעפרון שיש לו מערה בקצה
שדהו ואיננה לו בית קברות אבותיו כי לשדה היא להם וטעם מלפני כי אם לא תעשו כן
אקברנו בארון או יהיה טעמו מתי אשר הוא לפני ואני צריך למהר לקברו וטעם ופגעו לי כי
היה עפרון עשיר ונכב׳ כאשר אמ׳ ביני וביניך מה היא ולא יהיה לכבוד למכור נחלת אבותיו
בענין נבות היזרעאלי על כן לא הלך אברהם א׳ו להרבות לו מחיר השדה ובקש מאנשי מעי׳
שיפגעו בעבורו דרך כבוד וטעם ויתן לי ויתננה לי שאחשוב אותה כמתנה אם בכסף מלא
אקחנה ממנו ועל כן הזכיר לשון מכירה וכן אוכל בכסף תשבירני ומים בכסף תתן לי שהמים
הנתני׳ במתנה אתן בהם כסף או שהוא דרך הלשון להזכיר כן במכירות מערת המכפלה לשו׳
רש׳ בית ועליה על גביו ד׳א׳ שכפולה בזוגות ואיננו נכון כי הכתו׳ אמ׳ שדה עפרון אשר במכפל

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main

והנה הוא שם המקום אשר בו השדה ואין צורך לבקש טעם לשם המקומות ובבראשי׳ רבא
אמרו שכפל הקב״ה קומתו של אדם הראשון וקברו בתוכ׳ ועל דעת היה כל המקום ההוא
נקרא כן מעולם והם לא ידעו טעמו כי עפרון ברמי השדה מכר לו הכל על דעתו שאין שם
קבר והנה אברהם לא היה מבקש רק למכור לו המער׳ כי היא בקצה השדה וישאר השדה
לעפרון והוא אמר לו דרך מוסר או מרמה שיתן לו השדה והמערה אשר בו כי לא יתכן
לאדם נכבד כמוהו שתהיה לו המערה לאחוזת קבר והשדה יהיה לאחר ואברהם שמח בכך
וקנה הכל ברמים שהזכיר לו וטעם ארץ ארבע מאות שקל כסף על דעת אנקלוס שהיא שוה
כן אולי רצה לומר שהיו דמיה קצובים כן במקום ההוא כי כן המנהג ברוב הארצות להיות
מחיר שדה קצוב לפי מדתו ובדברי רבותינו קצב דמים כרצונו ביוקר גדול ואברהם בנדבת
לבו שמע ועשה כרצונו והגדיל ועל דרך הפשט ארץ ארבע מאות שקל כסף שקנה אותה
בכך עפרון או אבותיו הקדמונים וטעם לעיני בני עמי לאמר הנה כל העם הנה והם היודעים
ועדים ואל תחוש לכפירה או לחזרה וקבור מתך שם מעתה כי שלך היא ולא אוכל לשוב
ואברהם לא עשה כן כי גם אחרי שפרע הכסף מלא החזיק תחלה בשדה ובמערה והקימוה
ברשותו לעיני בני העיר וכל באי שער העיר הסוחרי׳ והגרי׳ הנמצא׳ שם ואחר כן קבר אותה
אם אתה לו שמעני שעורו אם אתה אם תשמעני ועניינו כמו אם אתה תשמעני ובא הכפל
לנחץ הענין כמו סורה אדני סורה אלי הטוב טוב אתה וכן ולאמר עליו לאמר וגומר וכן ואני
אנה אני בא ופניתי אני וראיתי אני כי כל העדה כלם קדושי׳ כלם רידוף הענין וכן על דעתי
אם מחוט ועד שרוך נעל ואם אקח שעורו אם מחוט ועד שרוך נעל אקח מכל אשר לך או
יאמר אם אתה כאשר אמרת כלומר שפיך ולכך שוים בענין ואם תשמעני
וכן ויאמרו להם אחיהם מה אתם ודומה ללשון הזה על דעתי למה זה אנכי אולי זה דעת
אנקלוס שאמר אם את עבד לי טיבו שתעשה רצוני כאשר אמרת וטעם ואחרי כן קבר
אברהם את שרה אשתו אל מערת שדה המכפלה היא חברון בארץ כנען כי שב לבאר השדה
והמקום והארץ בעבור כי כל הפרשה הזכירה בני חת ועפרון החתי ולפיכך הזכיר בסוף כי
הוא בארץ כנען אשר היא ארץ ישרא׳ וכן אמר כתחלת הפרשה בקרית ארבע היא חברון
בארץ כנען וכל זה כי הצדקת מתה בארץ יש׳ ושם נקברה כי החתים ממשפחות כנען ולפי
דעתי כי טעם הכתובי׳ אינו אלא להזכיר כי היא ארץ כנען לא ארץ פלשתים כי מפני שאמר
ויגר אברהם בארץ פלשתים ימים רבים וכל מגוריו בארץ ההיא בגרר ונחל גרר ובאר
שבע ומשם לחברון ומחברון לשם על כן הזכיר כי חברון היא בארץ הכנעני היושב בהר
ההוא לא בארץ פלשתים הנזכרת לאברהם והוסיף בסוף להודיע המערה שהיא בשדה
המכפלה על פני ממרא שזה השם הנודע אליה ונכתבה זאת הפרשה להודיע חסדי השם
עם אברהם שהיה נשיא אלהים בארץ אשר בא לגור שם והיחיד וכל העם היו קוראין לו אדני
והוא לא אמר להם כן שהיה שר וגדול וגם בחייו קיים לו ואגדלה שמך והיה ברכה ואשתו
מתה ונקברה בנחלת ה׳ ועוד כי רצה להודיענו מקום קבורת האבות באשר אנחנו חייבים
לכבד מקום קברות אבותינו הקדושים ורבותי׳ אמרו שגם זה מן הנסיונות של אברהם שבקש
מקום לקבור את שרה ולא מצא עד שקנה אותו ולא ידעתי טעם לדברי׳ ר׳ אברהם שאמר
להודיע מעלת ארץ ישרא׳ לחיים ולמתים ועוד לקיים לו דבר השם להיות לו נחלה כי מה
מעלה לארץ בזה כי לא יוליכנה אל ארץ אחר׳ לקברה ודבר השם לאברהם על כל הארץ היה
ונתקיים רק בזרעו ואברהם זקן בא בימים חזר הכתוב לאמר כן להודיע הסבה שבעבורה
השביע את עבדו ואמר כי ראה עצמו זקן מאד וחשב בלבו שאם ישלח לארץ מולדתו אולי
טרם יחזור השליח ילך לו אל בית עולמו ולכן השביע את עבדו אשר ילך יצחק אחר עצתו כי
הוא המושל בכל אשר לו שלא יקח לו אשה מבנות כנען ובבראשית רבא אמרו כאן זקנה
שיש בה לבלוכית ולהלן זקנה שאין בה לבלוכית ירצו לפרש כי באים בימים מתחילים בימי
הזקנה כי באים מורה על זמן עומד כמו הבאים בשערים האלה וכאן אמר שהיה זקן מאד
שכבר בה בימים כמו בא אחיך במרמה ברך את אברהם בכל בעושר ונכסים וכבוד ואורך
ימים ובנים וזאת כל חמדת האדם והזכיר הכתוב זה לאמר כי היה שלם בכל לא חסר דבר

זולתי שיראה בנים לבנו שינחלו מעלתו וכבודו ולכן התאוה לזה ולרבותינו בזה ענין נפלא
אמרו וה׳ ברך את אברהם בכל ר׳ מאיר אומר שלא היתה לו בת ר׳ יהודה אומר בה היתה
לו אחרים אומ׳ בת היתה לו ובכל שמה דרש ר׳ מאיר שלא היתה לו בת לאברהם וזו לברכה
כי לא היה יכול להשיאה רק לבני כנען הארורים ואם ישלחנה לארצו גם כן תעבור שם ע״ז
כמותם כי האשה ברשות בעלה ואברה׳ לא יחפוץ שיצא זרעו הכשר משרה חוצה לארץ ואף
כי יעבור ע״ז ור׳ יהודה דרש כי בת היתה לו דאפלו ברתא לא חסריה רחמנא והיא הברכה
בבל כי היה לו כל אשר יחמדו האנשי׳ לא חסר דבר ובאו אחרי׳ והזכיר׳ שם הבת ובאמ׳ שאין
הכוונה לאחרים והמחלוקת להם עס״ר יהודה להוריע אותנו שם הבת הזאת בלבד וחלילה
להם שיוציאו ברכתו של אברהם שהיא גרולה וכללית לענין זה שיאמר הכתוב כי ברך אותו
השם בבת אחת ששמה כך אבל אחרים חרשו בפירוש הכתו׳ הזה ענין עמוק מאד ודרשו בזה
סוד מסורות התורה ואמרו כי בכל תרמוז על ענין גרול והוא שיש בהקב״ה מדה תקרא כל
מפני שהיא יסור הכל ובה נאמר אני ה׳ עושה כל והוא שנ׳ ויתרון ארץ בכל היא יאמר כי
יתרון הארץ וטובה הגדול השופע על כל באי עולם בעבור כי בכל היא והיא המדה השמיני׳
מי״ג מרות ומדה אחרת תקרא בת נאצלת ממנה ובה הוא מנהיג את הכל והוא בית דינו
של הקב״ה הנרמז במלת וה׳ בכל מקום והיא שנקראת כלה בספר שיר השירים בעבור שהיא
כלולה בן הכל והיא שחכמים מכנים שמה כנסת ישרא׳ במקומות רבים בעבור שהיא כניסת
הכל והמדה הזאת היתה לאברהם בבת כי הוא איש החסר ויתנהג בזו ולכך אמרו אחרים
כי אין הברכ׳ הזאת שנתבר׳ בכל רומז על שהוליר בת משרה אשתו או שלא הוליר אבל היא
רומזת ענין גרול שברך אותו במרה שהיא בתוך מרת הכל ולכן תקרא גם היא כל כלשון
כי שמי בקרבו והנה הוא מבורך בשמים ובארץ ולכך אמר בה׳ אהי השמים ואהי הארץ
והענין הזה נמצא לרבותינו רמוז בהגרות במקומות רבים כענין שאמרו במדרש חזית שאל
ר׳ שמעון בן יוחאי את ר׳ אלעזר בר׳ יוסי אפשר ששמעת מאביך מהו בעטרה שעטרה לו אמו
אמר לו הן אמ׳ לו היאך אמ׳ לו משל למלך שהית׳ לו בת יחידה והיה מחבב׳ יותר מדאי והיה
קורא אותה בתי לא זז מחבבה עד שקרא אותה אחותי ולא זז מחבבה עד שקרא אותה אמי
כך בתחלה חבב הקב״ה את ישרא׳ וקראן בתי ה״ה״ר שמעי בת וראי׳ ולא זז מחבבן עד שקרא׳
אחותי שנא׳ פתחי לי אחותי רעיתי ולא זז מחבבן עד שקראן אמי שנ׳ הקשיבו אי׳ עמי ולאומי
לאמי׳ כתיב עמד ר׳ שמעון בן יוחאי ונשקו על ראשו אמר לו אי׳ לא באתי אלא לשמוע
זה רבר מפיך די׳ ומבואר זה במדרשו של ר׳ נחוניא בן הקנה אמרו בפסוק אני ה׳ עושה כל
נוטה שמים לבדי רוקע הארץ מאתי אני כשנטעתי אילן זה להשתעשע בו כל העולם ורקעתי
בו הכל וקראתי שמו כל שהכל תלוי בו והכל ממנו יוצא והכל צריכין לו ובו צופין ולו מחכי׳
ומשם פורחין נשמות לבדי הייתי כשעשיתי אותו ולא יגדל עליו מלאך לאמר אני קדמתי
לך גם בעת שרקעתי ארצי שבה נטעתי ושרשתי אילן זה ושמחתים כיחד ושמחתי בהם מי
אתי שגליתי לו סודי זה ע״כ ועוד שם מבואר מאי ברוגז רחם תזכור אמר בעת שחטאו לך
בניך ותכעס עליהם רחם תזכור ומאי רחם תזכור זכור אותו שאמר ארחמך ה׳ חזקי ונתת לו
המדה הזאת שהיא שכינתן של ישרא׳ וזכור בנו שירשה ונתתה לו המד׳ הזאת שהיא שכינת׳
של ישר׳ דכתי׳ וה׳ נתן חכמה לשלמה וזכור אביה אברהם דכתיב זרע אברהם אוהבי ובקרב
שנים הוריע ומהיכן היתה בת לאברהם הן דכתיב וה׳ ברך את אברהם בכל וכתיב כל הנקרא
בשמי ולכבודי בראתיו ההיא ברכה הית׳ בתו או לא היתה אלא אמו הן בתו הית׳ משל למלך
שהיה לו עבד שלם תמים לפניו ונסהו בכמה נסיונות ועמד בכולן אמר המלך מה אתן
לעבר זה או מה אעשה לו אלא אצונו לאחי הגדול ליעצו ולשמרו ולכבדו חזר העבד עם אחיו
הגדול ולמד מדותיו אהבו האח וקראו אוהבי דכתיב זרע אברהם אוהבי אמר מה אתן לו
או מה אעשה לו הנה כלי נאה עשיתי ובו מרגליות נאות ואין כמותן והם סגולת מלכים
אתננה לו ויזכה במקומי ה״ה״ר וה׳ ברך את אברהם בכל ע״כ ואם תבין מה שכתבתי תדע
מאמר הנשים הארורות שאמרו ומן אז חדלנו לקטר למלכת השמי׳ חסרנו כל ולמה נכתב
המלה חסרת האות ותשכיל דברים רבים סתומים בתורה ובמקרא ואלו ידע זה המתהרר

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main

כסורותיו תאלמנה שפתיו מהלע״ג על דברי רבותינו ולכן כתבתי זה לסכור פי הדוברים על
הצדיקים עתק ואשביע״כה היה ראוי לאברהם שיצוה את יצחק בנו שלא יקח אשה מבנות
כנען אבל היה רצונו לשלוח בחייו אל ארצו ואל משפחתו והשביע העבד לעשות כן בחייו או
במותו ולכן הוצרך על כל פנים להשביע העבד ללכת שם והוצרך לאמר לו אני מצוך שלא
תקח אשה לבני מבנות כנען ושתלך אל ארצי ותקח לו אשה מבית אבי וכיון שהשביע את
העבד על זה לא הוצרך לצוות את יצחק דבר כי יודע בו שלא יעבור על רצון אביו ועל השבוע
שהשביע את עבדו כי היה הענין נודע ליצחק באמת גם יתכן שעשה את העבד אפטרופוס
על כל נכסיו וצוה אותו שישיא את יצח׳ לרצונו וינח״ל אותו נכסיו על מנת כן וזה טע׳ המושל
בכל אשר לו אלהי השמים ואלהי הארץ הקב״ה יקרא אלהי ארץ ישרא׳ כרבתי׳ כי לא ידעו משפט
אלהי הארץ וכתיב וידברו על אלהי ירושלם כעל אלהי עמי הארץ ויש בזה סוד עוד אכתבנו בע״ה
אבל בפסוק אשר לקחני מבית אבי לא נאמר בו אלהי הארץ כי היה כחרן או באור כשדים
וכך אמרו הדר בחוצה לארץ דומה כמי שאין לו אלוה שנ׳ כי גרשוני היום מהסתפח בנחלת
ה׳ לאמר לך עבוד אלהים אחרים וטעם לא תאבה האשה אשר אדבר בה מכל הנשים אשר
שם או הראויה ליצחק מבית אבי ומארץ מולדתי לשון ר״ש מבית אבי מחרן ומארץ מולדתי
מאור כשדים אם כן כי אל ארצי ואל מולדתי תלך יהיה א״ר כשדים וחלילה שיתערב זרע
הקדש כבני חם הפושע אולי יאמר שהיה לו משפחה שם מזרעו של שם אבל העבד לחרן
הלך כאשר דבר אדניו אולי יחשוב הרב כי ארץ מולדתי אור כשדים אבל מולדתי היא
משפחתו וארצו חרן אשר גר בה וכל אלה דברים בטלים כי בכאן אמר ולקחת אשה לבני
משם ועוד כי ימים רבים עמד בארץ כנען יותר מחרן ולמה תקרא חרן ארצו בעבור שגר
בה ימים אבל לא ארצי ולא מולדתי ארצי ששם מולדתי כי שם עמד ומשם היו אבותיו מעולם
וכמ״ר נתפ״ש וכבר׳ דבא מבית אבי זו ביתו של אביו ומארץ מולדתי זו שכונתו ויתכן שיהיה
פע׳ אל ארצי ואל מולדתי ארצי ומשפחתי כי גם באנשי ארצו לא יחפוץ רק במשפחתו וכן
ולקחת אשה לבני משם רמז אל מבית אבי וכן יאמר העבד ולקחת אשה לבני ממשפחתי
ומבית אבי ואמ׳ כי תבא אל משפחתי או שהיה העבד אומ׳ כן לכבדם שישמעו לו ואשר דבר
לי לשון ר״ש לצרכי כמו עלי וכן כל לי ולו ולהם הסמוכים אצל דבור מפורש כלשון על שאין
נופל כלשון דבור אלא אלי אליו ותרגו׳ עמי עמיה עמהון אבל אצל אמירה נופל לי ולו ולהם
ובפרשת ויצא יעקב הביא ראיה ממה שכתו׳ שם את אשר דברתי לך שהרי עם יעקב לא דבר
קודם לכן ואין החלוק הזה אמת כי הנה מצאנו ועתה לך נחה את העם אל אשר דברתי
לך וכן באמירה כשניהם ואמרו לי מה שמו מה אומר אליהם ואת אשר דברתי לך
וידברו הכשדים למלך ארמית והרשתם והאבדם מהר כאשר דבר ה׳ אלהיך לך
פירושו שאמרתי לך עתה שאתן הארץ לך ולזרעך ואברך אותך
ונקית משבועתי זאת לא הרשה אותו לקחת לו אשה מבנות כנען אבל שיהיה הוא פטור וזה
הטוב בעיניו יעשה ור״ש כתב וקח לו אשה מבנות ענר אשכל וממרא ואם כנענים הם חלילה
לו ובאמת שהם מזרע כנען שהכתוב אומר ממרא האמורי אחי אשכל ואחי ענר ובבראשי׳
רבא אמרו באשר לא תקח אשה הזהרו בבנות ענר אשכל וממרא כי עליהם אמר אשר
אנכי יושב בקרבו כי הוא לא היה יושב בכל הכנעני כי רבים עמים היו אבל הזהיר על אלה
בעלי בריתו וכל שכן על האחרים אבל ונקית משבועתי שיהיה הוא הפטור ואברהם הוא
היודע ביצחק הצדיק שישמע לאביו ושיזהר בהן וילך לו אל ישמעאל או ללוט ויתר העמים
ויתכן כי משבועתי זאת רמז למה שאמ׳ ולקחת אשה לבני משם כי היתה השבועה על הכל
ולא ירמוז לאשר אמר לו לא תקח אשה לבני מבנות הכנעני וזה טעם זאת ולכך אמ׳ העבד
ואפנה על ימין או על שמאל ולא אמ׳ אשובה לי וכל טוב אדניו בידו לשון ר״ש שטר מתנ׳ כת׳
ליצחק מכל אשר לו כדי שיקפצו לשלח לו בתם וכן בבראשית רבא זו דייתיקי ולדעת זו מה
שכתוב ויתן אברהם את כל אשר לו ליצחק לומ׳ שהחזיק אותו בנכסים בשעת פטירתו שלא
יערערו עליו כאשר אמר וישלחם מעל יצחק בנו בעודנו חי ואם כן תהיה מלת הלקיחה
מוסבת וכל טוב אדניו לקח בידו או ויקח העבד עשרה גמלים וכל טוב אדניו בידו וילך

ואחרים מפרשים כי העבד אחר אשר נשבע מיד הלך מעצמו ולקח עשרה גמלים מגמלי
ארניו כי כל טוב ארניו היה בידו והוא פקיד נגיד על הכל לקחת ממנו באש ירצה כמו שאמ׳
המושל בכל אשר לו והנכו׳ בעיני כי טעם הפסוק הזה כטעם הכתוב בחזאל וילך חזא׳ לקראתו
ויקח מנחה בידו וכל טוב רמשק משא ארבעים גמל אף כאן אמר כי לקח כל טוב ארוניו
בידו משא עשרה גמלים והענין כי כל הטוב והמעולה במינים ההם פירות ומגרנות מכל
הנמצא ברמשק או בבית ארניו לקח משא הגמלים והוליכו מנחה בידם ובן עשרה חמורים
נושאים משוב מצרים והמקראות יקצרו לשונם במובן אותה הוכחת לעברך ליצחק לכון
רש׳ ראויה היא לו שהיא גומלת חסרים וראויה ליכנס בביתו של אברהם ובה ארע לשון
החנה הוריעני בה שעשית חסד עם ארני ואם כן יאמ׳ ירעתי כי באמת אותה הוכחת לעבר׳
ליצחק ואיננו נקשר יפה אבל פירושו הקרה נא לפני היום זה המקרה שתהיה ה נערה אשר
אומר אליה אותה שהוכחת לעברך ליצחק ועשה בזה חסר עם ארני אברהם כי בה ארע אשר
עשית חסר עמו אם תהיה ממשפחתו וטובת שכל ויפת מראה וכן אמר והיה הנערה היא
האשה אשר הוכיח ה׳ וירץ העבר לקראתה לשון רש׳ לפי שראה שעלו המים לקראתה
ובכר׳ ותמלא כרה ותעל כל הנשים יורדות וממלאות מן העין וזו כיון שראו אותם המים מיד
עלו אמר לה הקב״ה את סימן לבניך וכו׳ נראה שרקרקו כן מלשון ותמלא כרה ותעל שלא
אמ׳ ותשאב ותמלא ונעשה לה הנס בפעם הראשונה כי כן כתוב ותשאב והעבר כשספר להם
אמר ותרר העינה ותשאב אולי לא יאמינו בן מלכה אשר ילרה לנחור בעבור שהיו לנחור
בנים מפילגשו ראומה ייחסו לעולם בתוא׳ למלכה ובעבור שהנערה הזכירה אם אביה תחלה
בת בתוא׳ אנכי בן מלכה כי כן דרך הנערות בררך ותגר לבית אמה לכך יזכירהו הכתוב כן בן
מלכה אשת נחור אבל העבר אמר ותאמר בת בתוא׳ בן נחור כי תקן הרב׳ בדרך מוסר אבל
אמר אשר ילרה לו מלכה לומר שהוא בן הגבירה ויקח האיש נזם זהב ושני צמירים על ידיה
הכתו׳ הזה יחסר המעשה והיה צריך שיאמר ויקח האיש נזם זהב ויתן על אפה ושני צמירים
שם על ידיה ולכך אני אומר כי פירושו ויקח האיש נזם זהב ושני צמירים שיתנו על ידיה
ויאמ׳ בת מי את ואחרי שאמרה אליו בת בתוא׳ אנכי שם הנזם על אפה
והצמירים על ידיה כאשר אמר להם אבל חסר כאן הנתינה וכן במקומות רבים ויבא האיש
הביתה אליעזר הוא האיש הבא ויפתח הגמלים יחזור אל לבן שעשה עם אורחיו דרך מוסר
ויפתח גמליהם ויתן להם תבן ומספוא ונתן מים לרחוץ רגלי אליעזר ורגלי האנשים אשר אתו
כי רחוק הוא שיהיה אליעז׳ הוא הנותן מים לרחוץ רגליו ורגלי אנשיו וכן ויעברו אנשים מריני׳
סוחרים וימשכו ויעלו את יוסף כי וימשכו ויעלו יחזור אל אחיו הנזכ׳ בפסוק הראשון וכן ויאמ׳
ציבא אל המלך ככל אשר יצוה ארני המלך את עברו כן יעשה עברך ומפיבשת אוכל על
שולחני כאחר מבני המלך והם רברי דור ורבים כן וענין ויפתח הגמלים שפתח מוסרי
צואריהם כי המנהג להוליכם קשורים או שהיו חגורים במושב המרכבה אשר עליהם
כענין אל יתהלל חוגר כמפתח והתפתחי מוסרי צוארך ורש׳ כתב התיר זמם שלהם שהיה
סותם פיהם שלא ירעו בררך בשרות אחרים ולשון בראשית רבא התיר וממיהן ר׳ הונא ר׳
ירמיה שאל לר׳ חייא בר אבא לא היו גמליו של אבינו אברהם רומים לחמורו של ר׳ פנחס
בן יאיר וכו׳ וזו שאלה לסתור פיתוח הזמם כי א׳ אפשר שיהיה החסירות בביתו של ר׳
פנחס בן יאיר גדול יותר מביתו של אברם אבינו וכאשר חמורו של ר׳ פנחס בן יאיר איננו
צריך להשתמר מן הרברים האסורים לבעליו להאכילו כל שכן גמליו של אברהם אבינו
ואין צריך לזמם כי לא יאונה לצדיק כל און וטעם והנה רבקה יוצאת וכרה על שכמה כי
בהיותו בביתם שמע את שמה או מתחלה הגירה לו שמה אע״פ שלא נזכר
ותקם רבקה ונערותיה ספר הכתוב כי אחרי שנתנו רשות שתלך רבקה ומניקתה ועבד
אברהם ואנשיו קמה רבקה וקראה נערותיה ותרכבנה על הגמלים ותלכנה אחרי האיש כי
הוא מורה הדרך לפניהם וטעם ויקח העבר את רבקה וילך לספר בזריזותו כי אחרי צאתו
מן העיר ותלכנה כל הנשים אחריו לקח העבר את רבקה עמו לא יפרד ממנה לשמרה
בררך מכל מכשול ור״א אמר כי טעמו שהיה הולך עם רבקה ולא הרגיש עד שבא

יצחק ופגע בו כא׳ מבא׳ באר לחי ראי יאמר כי יצחק בא עתה מבוא באר לחי ששב מבאר
לחי שבא שמה שאלו אמר בא מבאר לחי׳ היה נראה שהיה דר שם ולכך הוצרך לפרש כי
הוא שב לעירו מביאתו שבא אל באר לחי לפי שעה כי הוא יושב בארץ הנגב וחוזר לעירו
ויתכן בעבור היות מבא מקור שהיה יצחק הולך תמיד אל המקום ההוא כי היה לו מקום
תפלה בעבור הראות שם המלאך והוא יושב בארץ הנגב קרוב משם וכן תרגם אנקלוס אתא
ממיתוהי ועל דעתו הוא באר שבע שתרגם בין קדש ובין שור רקם וחגרא ואם כן המקום
ההוא מקום אשל אברהם ראוי לתפלה והנה יצחק בא מן הבאר ההיא אל עיר אחרת אשר
היתה בדרך עירו ויצא לפנות ערב לשוח בשדה עם רעיו ואוהביו אשר שם ומצא את העבד
ורבקה והלכו כולם יחד אל עירו ויביאה אל אהל אמו ותרא את יצחק ותפל לשון רש׳ ראתה
אותו הדור ונתבישה ממנו ורא׳ אמר כי הפסוק הבא אחריו מוקדם כי ותאמ׳ אל העבד ובבר
אמרה אל העבד ורבים בתורה כן על דעתו ובאמת שימצאו מהם אבל בכאן איננו נכון
שיצטרך לערב שני המקראות ותשא רבקה את עיניה ותרא את יצחק ותאמר אל העבד מי
האיש הלזה ההולך בשדה לקראתנו ויאמ׳ העבד הוא אדני ותפל מעל הגמל ותקח הצעיף
ותתכס ולדעתי כראות רבקה איש הולך לקראתם בשדה שיורה להם הדרך והלך בשדה
לעומתם ידעה כי אליהם הוא בא לראותם ולקרוא להם לשלום או להביאם אל ביתו ללון
ועשתה כדרך מוסר הנשים לעמוד בהצנע ותפל מעל הגמל לשון רש׳ השמיטה עצמה
לארץ כתרגו׳ ואתרכנית כמו הטי נא כדך ארכיני ויט שמים וירד וארכין ודומה לו כי יפול
לא יוטל אם יטה לארץ לא יגיע לקרקע ואין דעת אנקלו׳ שהשמיטה עצמה מן הגמל לארץ
שאם כן הנה היא נופלת מעל הגמל ממש לא מטה מעליו וכן לשון הרכנה הטיה לצד אחד
בלבד אבל כוונתו כי מעל הגמל אשר היא רוכבת עליו הטת עצמה לצד אחד להסב פניה
ממנו וכמהו לדעתי ויראה נעמן רץ אחריו ויפל מעל המרכבה לקראתו ויאמ׳ השלום שאין
ענינו רק שהשפיל עצמו במרכבה לקראת הרץ אשר היה בארץ לשאול לו השלום וכן אמר
כאשר הפך איש מעל מרכבתו לקראתך או יהיה אצל אנקלוס מעל הגמל כמו על הגמל
וכן מעל שמי חסרד וכוו המם לא יהיה משם עול ימים וזקן וכן המים אשר מעל לרקיע על
דרך הפשט או כמו והנה עם הולכים בדרך מאחריו וכן רבים ויביאה יצחק האהלה שרה
אמו חסר הנסמך וכמוהו רבים וטעם הכתוב כי יספר בכבוד שנהג יצחק באמו כי מעת
שמתה שרה לא נטו אהלה כי אמרו לא תבא אשה אחרת אל אהל הגבירה הנכבדת וכאשר
באה רבקה הביאה אל האהל ההוא לכבודה ושם לקחה וזה טעם ויאהבה וינחם ירמוז שהיה
מצטער מאד על אמו ורחק ממנו מנחם עד שנחם באשתו באהבתו אותה כי מה טע׳ שיזכיר
הכתו׳ אהבת האיש באשתו ואנקלו׳ פירש ויביאה יצחק האהלה והנה היא כשרה אמו ולכך
הזכיר האהבה כי מפני צדקתה וכשרון מעשיה אהבה ונחם בה וכך הזכירו בבראשית רבא
עד שלא מתה שרה היתה ברכה מצויה בעיסה וכו׳ אשורים ולטושים ולאומים לשון רש׳
שם ראשי אומות ותרגומו של אנקלוס אין לי לישבו עם לשון המקרא ולי נראה שסבר
אנקלו׳ באשורים שהם המחנות שיירות הולכי דרך מעיר לעיר כמו שאמר ארחת ישמעאלים
שהוא מלשון באשורו אחזה רגלי לא תמעד אשוריו וסבר בלטושים שהם השוכני מדבר
באהלים שהם נטושים על פני כל הארץ היום ישכנו במקום הזה ומחר במקום אחר כי הלמד
והנון יורו במקומות כמו לשכה ונשכה ויפקדו אנשים ביום ההוא על הנשכות ומפני חרב
נטושה כמו לטושה ואמ׳ בו לאמים ולנגון כלשון איים ומלת היו עוררה אותו כזה שהיה ראוי
שיאמר כמו שאמר ומצרים ילד את לודים ואת ענמים ואת נפתוחים ובבראשי׳ רב׳ ר׳ שמואל
בר נחמן אמ׳ אע״ג דאינון מתרגמין ואמ׳ תגרין ולפרין וראשי אומי׳ כלם ראשי אומו׳ הם והעני׳
כמו שפרשתי כי היו המתרגמין עושים אשורים תגרי׳ הולכי דרך והיו עושים מן לטושים אנשי
רשע שפניהם פני להבים בוערים כלפידים מן ללטוש את אתו ילטוש עיניו לי ואמר ר׳
שמואל בר נחמן שאע״פ שנהגו לתרג׳ כן אינן אלא ראשי אומות אין בהם שם תאר כלל וכן הדבר
ולבני הפלגשים אשר לאברהם על דרך הפשט בעבור שנאמר לו כי ביצחק יקרא לך זרע
לא בזרע אחר היו כל נשיו אצלו פילגשים לא היו נחשבות לנשים שאין זרעם ביורשיו כי הגר

שפחת סרה פילגשו היתה אבל קטורה לאשה לקחה לו   ואם היתה שפחה בביתו ולקחה
לפילגש לא היה אומר ויקח אשה ושמה קטורה   רק תקרא פילגש בכתוב מפני הטעם
שפירשתי ובדברי הימים כתוב ובני קטורה פילגש אברהם   והנה אברהם לקח לו אשה
מבנות כנען ואם תאמ׳ שהיתה מצרית או מארץ פלשתים הנה לא שלח א׳ ארצו וא׳ מולדתו
כאשר עשה בבנו כי איננו שומר רק זרע יצחק כי עליו נכרת הברית ועוד שלא אמר הכתוב
ויקח אשה את קטורה בת פלוני החוי או הפלשתי מארץ פלוני   כאשר אמר בנשי
עשו ווולתן   אבל הזכיר שמה בלבד כי היא כנענית וקצר ביחוסה וכן יעשה במקומות רבים
בשלא יקפיד ביחוס שלהן   ואולי תקרא פילגש בעבור היותה שפחה ממשפחת העברים ואם
היתה שפחה בביתו ובא א׳יה לא יזכיר יחוסה כי אין דרך הכתוב להזכיר באמהות   רק שמן
בענין בולפה ובלהה   ור״ש כתב נשים בכתובה פילגשים שלא בכתובה כדאמרינן בנשים
ופילגשים דדוד בסנהדרין   ואין הדבר כן כי לא תקרא פילגש אלא כשהיא בלא קירושין כי
הכתובה מדברי סופרים והגרס׳ בסנהדרין פילגשים בלא כתובה וקרושין   אבל אפשר שגם
בני נח כאשר ישאו להם נשים במשפטם בבעילה היו נוהגין לכתוב להן מהר ומתן ואשר
רצונם שתהיה לפילגש וישלח אותה באשר ירצה ולא יהיו בניה   בנוחלים את שלו לא היה
כותב לה כלום ועל דעת רבותינו שהיא הגר הנה היא פילגש ודאי   וזקן ושבע ימים שראה
כל משאלות לבו ושבע כל טובה וכן ושבע ימים ששבעה נפשו בימיו ולא יתאוה שיחדשו בו
הימים דבר ובענין שנאמר בדוד וימת בשיבה טובה שבע ימים עושר וכבוד והוא ספור חסדי
השם בצדיקים ומדה טובה בהם שלא יתאוו במותרות כענין שנא׳ בהם תאות לבו נתת לו
ולא כמו שנא׳ כשאר האנשים אוהב כסף לא ישבע כסף ואמרו בו אין אדם יוצא מן העולם
וחצי תאותו בידו יש בידו מנה מתאוה לעשותו מאתים השיגה ידו מאתים מתאוה לעשותן ד׳
מאות שנ׳ אוהב כסף וגו׳ ובבראשית רבא אמרו הקב״ה מראה להם לצדיקים מתן שכרן מה
שהוא עתיד ליתן להם לעולם הבא ונפשם שבעה והם ישנים נתעוררו החכמים בזה ופרשו
הכתוב שאומר ושבע במראה הזו   ויקברו אותו יצחק וישמעא׳ לשון בראשי׳ רב׳ כאן בן האמה
חולק כבוד לבן הגבירה   וישב יצחק עם באר לחי רואי קרוב אל המקום ההוא או׳ בעבור
שאיננו עיר אמר כן כי נטה אהלו אצל הבאר   ואלה שני חיי ישמעא׳ הקרוב בדרך הפשט כי
הכתוב יספר בבני הצדיקים תולדותם ומספר חייהם להודיע כי זרע צדיקים יבורך   ולא
כפר ימי עשו כי חיה יותר מיעקב   וכבר נשלם הספור במות יעקב ולא רצה לחזור
אל חיי עשו שכבר הזכיר תולדותיו במקום הראוי להם   ובמדרשי רבו׳ בספור ימי ישמעא׳
טעמים רבים והנכון שבהם שהיה צדיק בעל תשובה וספר בו בדרך הצדיקים ויגוע לשון ר״ש
לא נאמרה גויעה אלא בצדיקי׳ ובגמר׳ הקשו והא דור המבול נאמר בהם גויעה ויגוע כל בשר
הרומש על הארץ וכל האדם כל אשר בארץ יגוע ומתרץ גויעה ואסיפה קאמרי׳ כוונתם כי
הגויעה מיתה בלא חולי מכאוב ובלא יסורין ואין זוכין לה אלא הצדיקים ואנשי דור המבול
הפוכים כמו רגע ולא חלו בה ידים וכן מתי מדבר ועל כן אמ׳ בהם גויעה בגוע אחינו וכן והוא
איש אחד לא גוע בעונו שלא המית אותו עונו פתאום אבל כשיזכיר הכתו׳ כן עם זכרון המיתה
במלת ויאסף או וימת תרמוז למיתת הצדיקים ולשון בראשית רבא ויגוע וימת אברהם אמ׳ ר׳
יהודה בר׳ אלעא׳ חסידים הראשונים היו מתיסרין בחולי מעים כעשרה וכעשרים יום לומר
שהחולי ממרק ר׳ יהודה אומר כל מי שנאמרה גויעה מת בחולי מעים ושם אמרו בכל אשר
בארץ יגוע יצמוק ויראה שמלת גויעה אצלם המק בשרו והוא עומד על רגליו   וכן דעת
אנקלו׳ שתרג׳ בכאן ואתנגיד והוא העלוף בלשון אינגיד ואיתפח יבול ישלם חמש׳ נגידים ונאמ׳
בן במכו׳ כמו שאמ׳ וימח את כל היקום ויאמ׳ ויגוע וימת בגבר יחלש וימו׳ והיא מדה בצדיקי׳

סדר תולדות יצחק

אמר הכתו׳ ואלה תולדות יצחק בן אברהם על
עשו ויעקב ובניו האמורים למשה והזכיר איך
היתה ילידתם אברהם הוליד את יצחק לשון
ר״ש   על ידי שכתב הכתוב יצחק בן אברהם
הוזקק לומר אברהם הוליד את יצחק לפי שהיו ליצני הדור אומר׳ מאבימלך נתעברה שרה

לכך צר הקב״ה קלסתר פניו דומה לאברהם שיאמרו הכל אברהם הוליד את יצחק ורא״א אמר
עוד שטע׳ הוליד גדל ורבה כמו יולדו על ברכי יוסף כמו שאמ׳ וישלחם מעל יצחק בנו והנכון
בעיני כי חזר עתה והחל באב היחס כי המנהג בכתו׳ לחזור באנשי המעלה אל ראש היחוס
וכן בדברי הימים כתוב בני שם עילם ואשור וארפכשד ולוד וארם וארפכשד ילד את שלח
וגו׳ וכאשר השלים חזר ואמר שם ארפכשד שלח עד אברם הוא אברהם וכן ביחוס בנימין
חזר למפרע והחל ונר הוליד את קיש וקיש הוליד את שאול אף כאן אברהם הוליד את יצחק
ויצחק הוליד את יעקב כאשר יזכיר וחזר לספר זה בעבור שאמר ואלה תולדות ישמעאל בן
אברהם שאם אמר גם כן ואלה תולדות יצחק בן אברהם בלבד הנה השוה שניהם ביחוס
ובמעלה ואף כי הקדים הבכור ועוד שהיה ראוי שיתחיל באברהם ויאמ׳ ואלה תולדות אברה׳
אבל לא רצה לעשות כן שלא ימנה ישמעאל ובני קטורה ולכך חזר והתחיל אברהם הוליד את
יצחק לומר כי הוא לבדו תולדותיו וכאלו לא הוליד אחר יחשב כמו שנא׳ לו כי ביצחק יקרא
לך זרע ולכך אמר למעלה גם כן אשר ילדה הגר המצרית שפחת שרה לאברהם רק הם בני
האמה כמו שאמר וגם את בן האמה לגוי אשימנו וכן עשה הכתוב את בדברי הימים
כי אמר מתחלה בני אברהם יצחק וישמעאל ואלה תולדותם בכור ישמעאל נביות והזכיר
ובני קטורה פלגש אברהם ילדה את זמרן וכולי והיה ראוי שיאמר בני יצחק וחזר והחל
ויולד אברהם את יצחק בני יצחק עשו ויעקב וגומר ותאמ׳ אם כן למה זה אנכי אם כן
גדול צער העבור למה זה אנכי מתפללת ומתאוה ההריון לשון רש׳ ואיננו נכון ורא״א אמר כי
שאלה את הנשים אם ארע להם ככה ותאמרנה לא ותאמר אם כן הדבר והמנהג למה זה
אנכי בהריון משונה והנה הכתוב חסר ואיננו שלם בפירוש הזה והנכון בעיני כי אמרה אם
כן יהיה לי למה זה אנכי בעולם הלואי אינני שאמות או שלא הייתי בטעם כאשר לא היתי
אהיה וגו׳ לדרוש את ה׳ להגיד מה יהיה בסופה לשון רש׳ ולא מצאתי דרישה את השם רק
להתפלל בטעם דרשתי את ה׳ ועננו דרשוני וחיו חי אני אם אדרש לכם וטעם שני גוים
בבטנך הודיע אותה שלא תפחד כי בעבור שהיא מעוברת תאומים יהיה הרצוץ הזה בבטנה
כי דרך נשים לה ויתכן שיאמר עוד כי בעבור היותם שני גוים שונאים ונלחמי׳ זה עם זה עשו
בתחלת יצירתם מריבה רמז למה שיהיה ביניהם בסוף ועתה ינוחו ותמצא היא מנוח והשקט
לנפשה כי ציד בפיו אמרו המפרשים כי יתן ציד בפיו של יצחק או יביא ויחסר המעשה
וכן למועד אשר שמו׳ אשר נתן שמו׳ וזה אותי כגבור עריץ נתן או שם אותי ויתכן לפרש
ויאהב יצחק את עשו בעבור כי בפיו של יצחק ציד תמיד כל היום יתאוה לאכול את הציד
ותמיד הוא בפיו לא יאכל דבר אחר והוא המביא לו כאשר אמר איש יודע ציד והנכון בעיני
כי הוא מליצה יאמר כי עשו ציד בפי אביו יכנה האיש במעשהו לתדירותו וכמוהו שבתך
בתוך מרמה וכן ואני תפלה וכך אמרו בבראשי׳ רב׳ קופרא טבא לפומיה כסא טבא לפומיה
מן האדום האדום הזה היה התבשיל מארס מן העדשים שהיו ארומות או שרקחו בדברים
ארומים ועשו לא ידע מה הוא וקרא שמו אדום ועל כן קראו שמו אדום כי לעגו עליו שמכר
בכורה נכברת בעבור תבשיל מעט כי סופא וזולל יורש מכרה כיום את בכורתך כיום דילהון
כיום שהוא ברור כן מכור לי מכירה גמורה לשון רש׳ ופשוטו כעת הזאת וכן ואתה עמוד
כיום ואשמיעך את דבר אלהים אותו כהיום תמצאון אותו קטר יקטירון כיום את החלב ולנו
בשת הפנים כהיום הזה והנראה מדעת אנקלוס כי בעבור היות מכירת הבכורה לאחר
מיתת אביהם אמ׳ מכרה לי הבכור׳ לאי זה יום שתפול בו וזה שמוש להן בלשון ארמית להין
את אזיל לאי זה מקום מן הין את מודע לי וכאן בפרש׳ וישלח ולהן אינון אולין מן הן דאיתברו׳
והוא לשון מורגל להם במקומות הרבה וברנייא׳ להן בפתחות הלמד כטעם אלהא הן להן
אלהין די מדרהון עם בשרא לא איתוהי ולכן להן מלכא מלכי יפשר עלך ואנקלוס תירגם
וזולתי אלהין וגם בנוסחאות בדוקות ומדוקדקות מן התרגום כיום דילהי והוא כמו
שפירשתי כי הי בלשונם אי זה כמו שאומרי׳ בתלמו׳ הי ר׳ מאיר והי ר׳ יהודה וזולתם ואפשר
שעשה נמי אנקלוס כיום כאלו הוא ביום מכרה ביום שהבא הבכורה לי כי כן מצאנו השמוש
הזה לבית כמו באשר ילכו אפרוש עליהם רשתי משפטו באשר וכרמי בניך אשר נתת להם כי

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main

כארב׳ רוחות השמי׳ פרשתי אתכ׳ ויש אומ׳ כי אין מחיר הבכור׳ הנזיד רק הכתו׳ יספר כי בבקשו
לאכול והוא עיף אמר לו יעקב מכור לי בכורתך בכסף ואחר כן נאכל וענה לו בפחזותו על
האכילה למה זה לי בכורה הרי היא מכורה לך ונשבע עליה וישבו לאכול ולשתות והכתוב
לא פירש המחיר ואין זאת דעתי ויבז עשו את הבכורה כו לדבר יחכל לו אבל כבר אמר
הטעם שבעבורו נאות למכירה מפני שהוא הולך למות בצידו החיות וקרוב הוא שימות בחיי
אביו ואין לבכור שום מעלה רק אחרי האב ומה תועיל לו הבכורה ואמר ויאכל וישת ויקם
וילך ויבז כי אחרי שאכל ושתה חזר אל השדה אל צידו וזו סבת בזוי הבכורה כי אין חפץ בכסילי׳
רק שיאכלו וישתו ויעשו כל חפצם בעתם ולא יחושו ליום מחר ורא׳ משתבש בכאן מאד
שאמר כי בזה הבכורה בעבור שראה שאין לאביו ממון ורבים יתמהו כי טוב אברהם ממון
רב וכאלו לא ראו בימיהם עשיר גדול בנעוריו ובא לידי עוני בזקוניו והער שהיה יצחק אוהב
את עשו בעבור צידו ואלו היה לחם רב בבית אביו והוא נבכר בעיניו לא מכר בכורתו בעכו׳
נזיד ואם היה אביו בכל יום אוכל מטעמים מה טע הביאה לי ציד ולמה לא היו ליעקב בגדים
חמודות ולא נתנה לו אמו כסף וזהב לדרך שאמר ונתן לי לחם לאכול ובגד ללבוש ולמה
לא שלחה לו הון והיא אוהבת אותו כי הוצרך לשמור הצאן והפסוק שאמ׳ ויגדל האיש קודם
זקנותו ועורי לב יחשבו כי העושר מעלה גדולה לצדיקים והנה איהו יוכיח ועוד ישאלו למה
חסר השם ממון ליצחק אולי יודיעונו למה חסר מאור עיניו ול׳ ידחונו בקנה של ררש כי יש
לו סוד ואין לנו לחפש כי עמקו מחשבות השם ואין כח באדם להבינם כל או דבריו ואני
תמה מי עור עיני שכלו בזה כי הנה אברהם הניח לו הון רב ואבד העושר ההוא מיד קודם
הענין הזה ומפני כן בזה את הבכור׳ כי הדבר הזה היה בנעוריהם קודם היות לעשו נשי׳ כאשר
יספר הכתוב ואחרי כן חזר והעשיר בארץ פלשתים עד כי גדל מאד ויקנאו בו שרי פלשתים
ואחרי כן חזר לעניו והתאוה לציד בנו והמטעמים ואין אלו רק דברי שחוק ועוד כי הכתוב
אמר ויהי אחרי מות אברהם ויברך אלהים את יצחק בנו והברכה תוספת בעשר ונכסי׳ וכבוד
ואיה ברכתו שאבד הון אביו והעני ואחרי כן ואהיה עמך ואברכך העשיר והעני ואם יש צדיקי׳
שמגיע אליהם כמעשה הרשעים בענין העשר אין זה באותם שנתברכו מפי הקב״ה כי ברכת
ה׳ היא תעשיר ולא יוסיף עצב ועני עמה אבל היו האבות כלם כמלכים ומלכי הגוים באים
לפניהם וכורתים עמהם ברית וכתיב וישבעו איש לאחיו ואם היה יצחק רע המזל מאבד
נכסי אביו איכה אמרו ראה ראינו כי היה ה׳ עמך וכבר היה בעוברו אבל בזוי הבכורה לעשו
לאכזריות לבו ויתכן כי פי השנים בבכורה ממשפטי התורה לא היה כן לפנים רק לנחול
מעלת האב ושררתו ושיהיה לו כבוד ומעלה על צעירו ולכן היה אומ׳ ליצחק אני בנך בכורך
לומר כי הוא הבכור הראוי להתברך ובן כי
זה הבכור שים ימינך על ראשו להקדימו בברכה ואולי היה נוטל גם בנחלה יתר מעט כי דין
פי שנים מחדושי משפט התורה והציד אשר היה בפיו כן יעשו השרים והמלכים בוחרים
בציד מכל מאכל וכל העמים יובילו שי למורא והיה עשו מחניף את אביו להביא כל צידו
אל פיו לאכול ממנו ברצונו תמיד ואהבת האב לבנו הבכור קלה להביא ומה שאמר לברך
אותו אחר עשות לו המטעמים איננו שכר האכילה ושחד בהם אבל רצה ליהנות ממנו
שתהיה נפשו קשורה בנפשו כי אחרי האכילה היתה מתענגת ושמחה ויחול עליה רוח
הקדש בענין ועתה קחו לי מנגן והיה כנגן המנגן ותהי עליו רוח אלהים ולא נתנו ביד יעקב
הון כי בורח היה ובלא ידיעת אחיו יצא מן הארץ לבדו ואלו נתנו לו הון ועבדים וגמלים היו
מוסיפים בו קנאה לארוב אותו ולהרגו ורבותי׳ אמרו כי גזלוהו ממנו ומי אמר לו שלא היו
ליעקב בגדים חמודות שש ומשי ורקמה אבל הכתוב אמר כי עשו בלכתו השדה לצוד היה
מחליפם בבגדי הציד ומפני שיצחק ימשמש תמיד בבנו ובגדיו הלבישה אותם את יעקב פן
יכירנו בהם והלא אתה רואה שעשה כן וירח את ריח בגדיו כי היה משים אותם בתוך נרד
וכרכם בענין שכתוב מור ואהלות קציעות כל בגדותיך והיו הבשמים צומחים בארץ ישראל
ועל כן אמר כריח שדה כי בעבור היותו איש שדה הריחו בגדיו מהם או ריח ציצי האילנות
כמו שאמרו רבותי׳ כריח שדה של תפוחים והשאלה על מאור עיניו שאלת עורי לבב אם

היתה סבה מאת השם הנה היא כדי שיברך את יעקב והוא ספור הכתוב   ותכהינה עיניו
מראות ויקרא את עשו ועל דרך הפשט איננו רק מנהג הזקנה וטעמו ויהי כי זקן יצחק וכי
תכהין עיניו בזקנתו קרא את עשו והנה ביעקב ועיני ישרא׳ כבדו מזקן לא יוכל לראות וכתיב
באחיה השילוני כי קמו עיניו משיבו ויספר במשה רבינו לא כהתה עינו   השבעה לי כיום
באשר אמר עשו למה זה לי בכורה אינני חפץ בו אמר לו יעקב השבעה לי שלא תחפוץ בה
ולא תירשנה לעולם ונשבע לו ואחר כן מכרה לו ונתן לו המחיר או הנזיד שבקש ויתכן שאמ׳
עשו למה זה לי בכורה הנה היא מכורה לך   ויאמר השבעה לי שלא תערער על המכירה
לעולם ואמר הכתו׳ שנשבע לו ומכרה כאו׳ אמ׳ מכרה ונשבע לו   מלבד הרעב הראשון אשר
היה בימי אברהם אולי לא היה רעב בעולם עד ימי אברהם על כן ימנה הכתוב ממנו כי מה
צורך להזכיר זה והנכון בעיני כי זה להגיד כי היו זוכרים אותו הרעב הראשון ומספרים עליו
שבעבורו ירד אברה׳ למצרים ושם עשה לו השם כבוד גדול ולכן היה יצחק חפץ ללכת בדרך
אבותיו לירד שם עד שנא׳ לו אל תרד מצרימה וטעם המניעה   אמרו רבותי׳ אתה עולה
תמימה ואין חוצה לארץ כדי לך ולדעתי בכלל עוד בענין רמיזה בעתיד כי גלות אברהם אל
מצרים מפני הרעב רמז שיגלו בניו שם ולכתו אל אבימלך לא היה גלות כי שם היה יושב
ברצונו אבל ירידתו של יצחק שם מפני הרעב ירמוז לגלות כי גלה ממקומו בעל כרחו והלך
אל ארץ אחרת והנה גלותו היה ממקומו אל ארץ פלשתים שהיא ארץ מגורי אביו וירמוז
לגלות בבל שהוא מקום מגורי אבותם שהיו באור כשדים ודע כי הגלות הנזכר למעשה יצחק
ירמה באשר לא לקחו אשתו   ולא היה לו שם רק הגלו׳ והפחד ומתחלה אמ׳ הנוגע באיש
הזה ובאשתו מות יומת ולימים חזר בו ואמר לך מעמנו ואחרי כן חזרו אליו בברית וכן גלות
בבל גלו שם מפני ולעפות רעב ומעת היותם שם לא עבדום ולא ענו אותם היו גדוליהם שרים
במלכות   ואחרי כן אמרו מי בכם מכל עמו יהי אלהיו עמו ויעל והזהירו עליהם שרי עבר
והפחות ואחרי כן בטלו הבנין והות בטלא עד זמן ועדן   אחרי כן חזרו ונתנו רשות בבנין
והזהירו ואמרו די להון מהקרבין לאלה שמיא ומצליין לחיי מלכא ובנוהי   אל אבימלך מלך
פלשתים לא נודע אם הוא אבימלך אשר היה בימי אברה׳ או שכל מלך פלשתים בעת ההיא
יקרא כן כי גם בימי דוד יקרא אבימלך ודעת אנקלו׳ שהיה בנו וטעם וילך א׳ אבימלך כי היה
רעתו לרדת מצרימה והלך אל אבימלך בעל ברית לאביו אולי ייטיב עמו   בימי הבצורת
ולא יצטרך לירד למצרים והנה אבימלך מפני בריתו של אברהם לא נגע בו ולא בביתו כלל
אבל אנשי המקום בקשו ממנו דרך שאלה לאשתו והוא אמר אחותי היא ואעפ״כ לא נגע בה
המל׳ ולא איש מאנשיו כי היו נזכרים בענין אברהם ולכך אמ׳ כמעט שכב אחד העם יאמ׳ אני
לא נגעתי בה ונשמרתי ממנה   אבל קרוב היה שיכשל בה אחד מאנשי הארץ והיית מביא
עלינו אשם כאשר היה עלינו חטא בענין אביך   שכן בארץ אשר אומ׳ אליך אין טעם שיאמר בבת
אחת שכן בארץ אשר אומ׳ אליך גור בארץ הזאת אבל פירושו אל תרד מצרימה ושכן כל ימיך
בארץ אשר אומר אליך בכל פעם ופעם על פי ה׳ תחנה ועל פי ה׳ תסע וגור עתה בארץ הזאת
באר׳ פלשתים כי לך ולזרעך אתן אותה כדכתי׳ חמשת סרני פלשתים לכנעני תחשב וגו׳
ויתכן שיהיה ודאי אליו מוקדם כי קודם צאתו ממקומו נאמר לו   אל תרד מצרימה שכן
בארץ אשר אומר אליך בהיותך שם וגור בארץ הזאת בארץ כנען   אשר תכלול עמים רבים
וארצות רבות כי אני מצוך עתה שלא תצא ממנה לעולם כי כל הארצות האל   אתן לזרעך
והנה נסע ממקומו מפני הרעב ללכת בכל ארצות כנען לשכן באשר יאמר אליו ובבאו בגרר
אמר לו כאן תשב ולא הוצרך לפרש כי ידוע שלא עבר על מצות השם וכן על אחד ההרים
אשר אומ׳ אליך כאשר הזכרתי   והקימותי את השבועה אין צורך שיבטיח הקב״ה את יצחק שלא
יעבור על השבועה שנשבע לאביו כי לא אדם הוא להנחם   ואברהם אין לו זרע אחר בעל
ברית לאלהים והשבועה איננה על תנאי כי ביעקב הוצרך מפני עשו אחיו לומר שבו יתקיים
הברית ובזרעו ולא בעשו ונראה שזה המאמר והקימותי את השבועה יחשב שבועה   ולכך
יאמר תמיד בתורה הארץ אשר נשבעתי לאברהם ליצחק וליעקב אשר נשבעת להם בך כי
לא מצאנו שבועה ליצחק בלתי זאת ורצה הקב״ה להשבע לכל אחד מן האבות להודי׳ שראוי

כל אחד לכרות עמו הברית ושתהיה זכות כל אחד עומדת לפניו עם זרעם כי אע״פ שהראוי
תספיק תוספת זכות וכבוד הוא להם ולכן אמר וזכרתי את בריתי יעקב ואף את בריתי יצחק
ואף את בריתי אברה׳ אזכור כי כולם היו בעלי ברית לאלהים ויתכן שהוסיף לו ליצחק בשבועה
הזאת שיקים בו בעצמו השבועה אשר נשבע לאברהם אביו שיהיה הוא ברכה בעמים כאשר
אמר לאברהם אביו והתברכו בזרעך כל גויי הארץ ויהיה פירוש הכתוב והקימותי בך את
השבועה אשר נשבעתי לאברהם אביך כי אתה תהיה ברכה בעמים וכן אמר עוד ביעקב
ונברכו בך ובזרעך וישמר משמרתי לשון רש״י בקולי כשנסיתי אותו משמרתי גזירות להרחק
כגון שניות לעריות ושבות לשבת מצותי מצות שאלו לא נכתבו דין הוא שיכתבו כגון גזל ושפיכו׳
דמים חקותי דברים שיצר הרע ואומות העולם משיבין עליהם אכילת חזיר ולבישת שעטנז
שאין טעם בדבר אלא המלך גוזר חקו על עבדו ותורותי להביא תורה שבעל פה הלכה למשה
מסיני ואם כן יהיה כל זה כנוי על דעת שהיה אברה׳ מקים ומשמר את התורה עד שלא נתנה
וכך אמרו בפסוק ויתן להם יוסף עגלות שפירש ממנו בפרש׳ עגלה ערופה שהיה עוסק בתיד
בשם שהיו אבותיו ועד עכשו לא נתנה תור׳ והרי כתי׳ וישמו׳ משמרתי מצותי חקותי ותורותי
ושם אמרו שהיה משמר אפלו דקדוקי תורה והיה מלמד לבניו וכו׳ ואני יש לשאול אם כן
איך הקים יעקב מצבה ונשא שתי אחיות וכדעת רבו׳ ארבע ועמרם נשא דודתו ומשה רבי׳ הקים
שתים עשרה מצבה והיאך אפשר שיהיו נוהגים היתר בתורה במה שאסר אברהם אביהם
על עצמו וקבע לו השם שכר על הדבר והוא יצוה את בניו ואת ביתו אחריו ללכת בדרכיו
וביעקב דרשו ששמר את השבת וקבע תחומין ואפשר שיהיה זה כשבת מפני שהיא שקולה
ככל התורה כלה שהיא מעידה על מעשה בראשית ואולי נאמר משמרתי שניות לעריות של
בני נח ומצותי גזל ושפיכות דמים חקותי אבר מן החי וכלאים של הרבעת בהמה והרכבת
אילן ותורותי דינין ואיסורי ע״ז שאלו כלן נצטוו בהן בני נח והוא השומר והעושה רצון בוראו
ומשמר אפי׳ דקדוקין וחומרות במצות שלהן וכמו שהזכירו ע״ז דאברהם אבינו ארבע מאה
פירקי הות ודרשו במאה שערים שמדרוה למעשרות כי היו האבות נדיבי עמים לתת
מעשרות לעניים או לכהני ה׳ כגון שם ועבר ותלמידיהם בענין והוא כהן לאל עליון
והנראה אלי מדעת רבותי׳ שלמד אברהם את התורה כלה ברוח הקדש ועסק בה ובטעמי
מצותיה וסודותי׳ ושמר אותה כולה כמי שאינו מצווה ועושה ושמירתו אותה היה בארץ בלבד
ויעקב בחוצה לארץ נשא האחיות וכן עמרם כי המצות משפט אלהי הארץ הם אע״פ שהוזהרנו
בחובת הגוף בכל מקום ובכר רמזו רבותי׳ הסוד הזה ואני אעירך בו בע״ה והמצבה מצוה
שנתחדשה בזמן ידוע כמו שדרשו באשר שנא ה׳ אלהיך ששנאה אחרי היותה אהובה בימי
האבות וביוסף דרשו שהיה משמר את השבת אפי׳ במצרים מפני שהוא שקול בכל המצות
לפי שהוא עדות על חדוש העולם והיה עושה כן ללמד לבניו אמונת בריאת העולם להוציא
מלבם כוונת ע״ז ודעות המצריים וזאת כוונתם ועל דעת הפשט נאמר שתהיה משמרתי אמונ׳
האלהות שיאמין בשם המיוחד ושמר זה משמרת בלבו וחלק בה על עובדי עבודה זרה
וקרא בשם ה׳ להשיב רבי׳ לעבודתו מצותי בכל אשר צוהו כלך לך מארצך ועולת בנו וגרישת
האמה ואת בנה חקותי ללכת בדרכי השם להיות חנון ורחום עושה צדקה ומשפט ולצות
את בניו ובני ביתו בהם ותורותי המילה בעצמו ובניו ועבדיו ומצות בני נח כולן שהם תורה
להם ויאמר אחתי היא ועל הבנים לא שאלוהו כי יאמר בני אשה אחרת הם לי ויהי לו
מקנה צאן ומקנה בקר ועבדה רבה אתונות וגמלי׳ וחמורים ועבדים ושפחות ויזכיר זה הכתו׳
ולא יזכיר בכסף ובזהב כאשר נאמר באברהם בעבור כי גדולתו אשר נתגדל שם בארץ
פלשתים במקנה ובעבודה היתה ויקנאו אותו פלשתים בענין ההוא וזה טעם כי עצמת ממנו
מאד אמר גם לי שאני המלך אין לי בביתי מקנה ועבודה כמוך וחרפה הוא לנו להיות ביתך
גדול מבית המלך בנחל גרר רחוק מן העיר וישב ויחפר בארות אשר חפרו בימי אברהם
אביו ופלשתים סתמום קודם שנסע יצחק מגרר חזר וחפרן לשון רש״י ונראה מדבריו שהם
הבארות הנזכרים כאן שאמר סתמום פלשתים וימלאום עפר וזה איננו כן כי היאך יתנו לו
רשות והם שאמרו תחלה הם לנו מפני גייסות אבל הם אחרים במקום אחר כי נחל גרר שם

מקום או שהנחל נמשך מגרר אל ארץ אחרת וכאשר קנאו בו פלשתים הם השרים אשר
בגרר ממדינת המלך סתמו הבארות אשר לו מירושת אביו בגבול עיר גרר והמלך שלחו
מעיר מושב כסאו והלך לו לעיר אחרת ואולי איננה ממלכותו אעפ שהיא בארץ פלשתים
ושם בארות אחרים שחפר אברהם שגר במקום ההוא ימים ופלשתים יושבי הארץ כאשר
מת אברהם ויצחק לא ישב שם סתמום ולא לשנאתו רק בימי אברהם לא רצו לסתמם מפני
כבודו כי אמרו אולי ישוב לשבת בארץ ולכן שב יצחק ויחפור אותם ורועי נחל גרר רבו עמו
לאמר לנו המים והטעם לאמר הנה הבאר בנחל ומימי הנחל הם אשר ימצו שם ומתמצית
ימלא הבור והנחל יתמעט בהם והנה הם שלנו ועל כן הזכיר הכתוב וימצאו שם באר מים
חיים לאמר כי היה מקור נובע מים חיים אין מימיו מן הנחל כאשר אמרו מריביו ויקרא
שם הבאר עשק יספר הכתוב ויאריך בענין הבארו ואין בפשוטי הספור תועלת ולא בכוד גדול
ליצחק והוא ואביו עשו אותם בשוה אבל יש בדבר ענין נסתר בתוכו כי בא להודיע דבר עתיד
כי באר מים ירמוז לבית אלהים אשר יעשו בניו של יצחק ולכן הזכיר באר מים חיים כמו שאמ
מקור מים חיים את ה׳ וקרא הראשון עשק ירמוז לבית הראשון אשר התעסקו עמנו ועשו
אותנו כמה מחלוקות וכמה מלחמות עד שהחריבוהו והשני קרא שמה שטנה שם קשה
מן הראשון והוא הבית השני שקר׳ אותו בשמו שכתו׳ בו ובמלכות אחשורוש בתחלת מלכותו
כתבו שטנה על יושבי יהודה וירושלים וכל ימיו היה לשטן עד שהחריבוהו וגלו ממנו
גלות רעה והשלישי קרא רחובות הוא הבית העתיד שיבנה במהרה בימנו והוא יעשה בלא
ריב ומצה והא׳ ירחיב את גבולנו כמו שנא׳ ואם ירחיב ה׳ אהי׳ את גבולך כאשר דבר וגו׳ שהוא
לעתיד וכתי׳ בבית ורחבה ונסבה למעלה ופרינו בארץ שכל העמים יעבדוהו שכם אחד אל
תירא כי אתך אנכי בעבור שהבריחו אבימלך מעליו מקנאתם בו וגם רועי גרר רבו עמו היה
מתירא פן יאספו עליו והכוהו הוא וביתו והבטיחו הקב״ה שלא יירא מהם ויברך אותו ואז נתן
בלבם שהלך לפניו המלך בכבוד גדול יותר מאש׳ עשה לאביו כי בא עם פיכול שר צבאו ועוד
הוסיף להביא עמו רבים רעיו אם תעשה עמנו רעה כאשר לא נגענוך יאמר אם תעשה
עמנו רעה כמו שאנחנו לא נגענוך אתה עתה ברוך ה׳ ואין לאל ידנו לעשות עמך רע אבל
ישתנה העת בעבור החמס שאתה עושה ותצטרך לשוב אל ארצנו ונשיב לך גמול וטעם לא
נגענוך שלא נפתה לבנו על אשתך ליגע באחד מכם בלשון הנוגע באיש הזה ובאשתו ועשינו
עמך רק טוב לשמור את כל אשר לך בצוותינו את העם להשמר מכם ונשלחך בשלום כי גם
בקנאתי׳ בך לא לקחנו מכל העושר אשר עשית עמנו ושלחנוך עם כל אשר לך בשלום וענין
הרעה הזאת אשר פחדו ממנו איננו נראה שירא מלך פלשתים שלא יבא עליו יצחק למלחמ׳
אבל הבטיחם אברהם לו ולנינו ולנכדו ועתה אמרו בלבם בעבור שהפרנו אנחנו את בריתנו
עם יצחק ושלחנוהו מעלינו גם הוא יפר את בריתו עמנו ויגרשו וזרעו את זרענו מן הארץ
ולכן עשו עמו ברית חדשה והתנצלו לאמר לו שלא הפרו הברית הראשונה שלא עשו עמו
רק טוב וזה טעם תהי נא אלה בינותינו שנבא עתה עמך באלה להחרים על כל מי שיעבור
על הברית כטעם לעברך בברית ה׳ אהיך ובאלתו ויתכן שהיה אברהם גדול מאד ורב כח
שהיו בביתו שלש מאות איש שולף חרב ולו בעלי ברית רבים והוא גם בן חיל אשר לבו כלב
האריה ורדף ארבעה מלכים גבורים מאד ונצחם וכאשר ראו הצלחתו כי היא מאת האהים
פחד ממנו מלך פלשתי׳ פן יכבוש ממנו מלכותו ונקל ואת ממלחמת ארבעת המלכים אולי
שמע עוד דבר השם שנתן לו הארץ ולכן בא עמו בברית והשביעו פן תשקור לי ולניני ולנכדי
כי היה שקר אם ימרוד על המלך וחשב כי איפשר שיחיה אברהם עד מלוך נכדו וכמעשה
אבות עשו בנים כי היה יצחק גדול כאביו ופחד המלך פן ילחם בו בגרשו אותו מארצו ויבאו
עבדי יצחק ויגידו לו על אודות הבאר אשר חפרו הוא האמור בו למעלה ויכרו שם עבדי
יצחק באר כי החלו לחפור אותו ובא אבימלך אליו בימים ההם וביום הברית בלכתם ממנו
בשרוהו כי מצאו מים וקרוב לי שהוא הבאר שכרה אברהם ונתן לו שבע כבשות לעדה כי
סתמוהו פלשתים עם האחרים וישב יצחק ויחפור אותו ויקרא לו גם הוא בשם אשר קרא לו
אביו ועל כן שם העיר באר שבע על שם הבאר אשר קראוהו כן האב והבן כי שם נשבעו שניה׳

והבאר הזאת להם תרמוז על משכן שילה ופלשתים סתמוהו בהלקח הארון וחזר וחפרו כי
כן השיבו הארון עם הדורון לאלהים בעבור תברכך נפשי היה ברעתו לברך אותו שיזכה הוא
בברכת אברהם לנחול את הארץ ולהיות הוא בעל הברית לאלהים כי הוא הבכור ונראה שלא
הגידה לו רבקה מעול הנבוא אשר אמ׳ ה׳ לה ורב יעבור צעיר כי איך היה יצחק עובר את פי ה׳
והיא לא תצלח והנה מתחלה לא הגידה לו דרך מוסר וצניעות כי ותלך לדרוש את ה׳ שהלכה
בלא רשות יצחק או שאמרה אין אנכי צריכה להגיד נבואה לנביא כי הוא גדול מן המגיד לי
ועתה לא רצתה לאמר לו כך הוגד לי מאת ה׳ טרם לדתי כי אמרה באהבתו אותו לא יברך
יעקב ויניח הכל בידי שמים והיא ידעה כי בסבת זה יתברך יעקב מפיו בלב שלם ונפש
חפצה או הם סבות מאת ה׳ כדי שיתברך יעקב וגם עשו בברכת החרב ולו לבדו נתכנו עלילות
ואברככה לפני ה׳ לפני מותי לא נזכר בכל הפרשה לפני ה׳ רק במקום הזה כי אמרה לו אמו
הברכה לפני ה׳ תהיה ברוח הקדש ואם יתברך בה עשו אחיך תתקיים בו ובזרעו לעולם ואין
לך עמידה לפניו אולי ימשני אבי אין הטעם שימוששהו להכיר אותו אבל אמר אולי יקרב
אותי אל עצמו לנשק לי או לשום ידיו על פני כדרך חבת האב על בנו וימצא כמשוש שאני
חלק ואני תמה איך לא פחד מהיכר הקול וכל בני אדם נכרים בקולם כמו שאמרו רבותינו
היאך סומא מותר באשתו והיאך בני אדם מותרין בנשותיהן בלילה אלא בטביעות
קלא ואם סתם בני אדם מכירין כן מה יהיה ביצחק החכם והבקי להכיר בין בניו שתהיה
לו באמת טביעות בקול אולי היו האחים האלה דומים בקולם ולכך אמר כי הקול קול
יעקב דבריו שמדבר בלשון רכה ומזכיר שם שמים או שהיה משנה קולו לדבר כלשון אחיו
כי יש כבני אדם יודעים לעשות כן וטעם הזכיר הכתוב עשו בנה הגדול ויעקב בנה הקטן
להפליג בענין הצדקת כי המנהג במולידים להכיר את הבכור בברכה ובכבוד ובמתן והיא
בדעתה צדקת הקטן ורשעת הגדול תשתדל בכל הטרח הזה להעביר הברכה והכבוד מן
הגדול אל הקטן וכן יאמר למטה ויגד לרבקה את דברי עשו בנה הגדול ותקרא ליעקב בנה
הקטן גשה נא ואמושך בני לשון ר״ש אמר בלבו אין דרך עשו להיות שם שמים שגור בפיו
וכן בבראשית רבא ואני תמה כי לא היה עשו רשע בעיני אביו ואולי היה חושב בלבו כי בעבו׳
היותו איש שדה ולבו על הציד איננו מזכיר שם שמים מפחדו שלא יזכירנו במקום שאינו
טהור או מבלי כונה ונחשב לו זה בעיני אביו ליראת שמים ועל דרך הפשט יהיה זה בעבור
טביעות הקול מטל השמים אין הברכה שיתן לו האלהים מטל השמים כי הטל ירד בכל מקום
ואלו אמר שיתן לו רבוי טל או שירד בעתו כענין ונתתי גשמיכם בעתם היתה ברכה אבל
פירושו כי הזכיר בו ברכת ה׳ כריח שדה אשר ברכו ה׳ והטעם אשר ברכו ה׳ לבני כי השם ברך
אותו בשדה לומר שיצליחנו שם בצידו ולא ימות ולא תבואהו בו רעה ואמר ויתן לך האלהים
ברכה מטל השמים ומשמני הארץ והברכה תוספת ורבוי או שיהיה ורב דגן ותירוש בתוספ׳
הזו ושיעורו ויתן לך האלהים מטל השמים ומשמני הארץ רב דגן ותירוש והנכון בעיני כי
מתת האלהים תמיד הוא ואין לו הפסק לעולם ולכן אמר ויתן לך האלהים כל ימיך על אדמתך
מטל השמים ויתן לך משמני הארץ כלומר השמנה בכל הארצות כענין שכתוב צבי היא לכל
הארצות ולא אמר כי מם מטל מושך עצמו ואחר עמו וממשמני הארץ ולעשו לא נתנו
במתת אלהים ולא ברבוי אבל אמר גם לך אצלתי אחריו משמני הארץ ומטל השמים יהיה
מושבך בעיר אשר תשב שם ירמוז כי יכלה ויאבד אך בעודו יהיה חלקו טוב אורריך ארור
ומברכיך ברוך ובבלעם הוא אומר מברכיך ברוך ואורריך ארור הצדיקים תחלתן ייסורין
וסופן שלוה ואורריהן קודמין למברכיהן והרשעים תחלתן שלוה וסופן ייסורין לפיכך הקדים
בלעם ברכה לקללה לשון ר״ש מבראשית רבא ואם כן למה אמר הב״ה לאברהם ואברכה
מברכיך ומקללך אאור וזה איננו קשה כי חזר שם ונברכו בך והנה הברכה בראש ובסוף או
בעבור מה שפירשנו שם כי שם דבר בלשון יחיד ורבים כי הכל יברכוהו והיחיד אשר יקלל
אותו יואר מי אתה כאשר אמר לו יקום אבי היה חושב שהוא יעקב וידע שאבל מציד עשו
וברך אותו ועשה גם הוא מטעמים שיברך גם אותו ולכן שאלו מי אתה לדעת האמת בטרם
תבא ואברכהו גם ברוך יהיה אין דרך החרד חרדה גדולה עד מאד וצועק מי הוא אשר

רמני לברך אותו שישלים צעקתו לומ׳ מיד גם ברו׳ יהיה אבל היה ראוי שיקללהו ועוד כי היה
עשו צועק עליו לומ׳ ולמה תברכהו עת אבי ואיך יאמין עשו כי במרמ׳ היה מתחל בראותו כי
עתה יברך אותו ברצונו והנכו׳ בעיני שהוא לשו׳ הווה יאמ׳ מי איפה הוא הצד ציד אשר היה
יכול לרמותני שאברכהו וגם שיהיה ברוך על כל פנים כי ידעתי כי ברו׳ הוא או טעמו גם ברו׳
יהיה על כרחי שא׳ אפשר לי להעביר הברכה ממנו כי מאו שברך אותו ידע ברוח הקדש
שחלה ברכתו עליו וזהו טעם החרדה הגדולה אשר חרד כי ידע שאבד בנו האהוב לו ברכתו
לעולם וזה טעם בא אחיך במרמה כי אחר שאמר מי איפה נתן דעתו שהבא אליו היה יעקב
שא׳ אפשר שתחול הברכה רק בזרעו ואת כל אחיו נתתי לו לעבדים איננו ברכת הוה גביר
לאחיך שכבר אמר הן גביר שמתיו לך אבל יתכן שיהיה הוא גביר ולא היו הם עבדים כענין
כי יהודה גבר באחיו אבל אמר נתתי לו לעבדים ממאמרו וישתחוו לך בני אמך כי הוא
השתחואת העבד לאדניו כמו שאמר יעבדוך עמים וישתחו לך לאמים וטעם ואת כל אחיו
כטע׳ אחיך ובני אמך יזכירם בלשון רבים לרמוז על כל זרעו של עשו ורא׳ אמ׳ בני הפילגשים
הנה משמני הארץ יהיה מושבך טעם הנה לאמר הנה אוכל לתת לך משמני הארץ ומטל
השמי׳ כי לשניכם יספיק שיהיה משמני הארץ וטל שמי׳ אבל בענין הממשלה שלו תהיה ולו
תעבוד ולא נתן לו גם כן רב דגן ותירוש כאחיו כי רצה לבכר המבורך ראשונה עליו ואחרי
כן אמר ליעקב ויתן לך את ברכת אברהם לרשתך את ארץ מגוריך להיות לו רב הדגן
והתירוש בארץ כנען מתנת אברהם ולעשו יהיה הטל ומשמני הארץ בארץ אחרת וטעם
ועל חרבך תחיה כמו בחרבך וכן כי לא על הלחם לבדו יחיה האדם בלחם ואין הברכה שתהי׳
מחיתו משלל האויבים בחרבו כי הנה נתן לו משמני הארץ ומטל השמים ובה יחיה אבל
הענין לומר שיהיה במלחמותיו כי ינצח ולא יפול בחרב אויב ועל כן אמר ואת אחיך
תעבוד שלא תתגבר עליו והוא יגבר עליך והיה כאשר תריד בשיחך מתגרת ידו ופרקת עלו
מעל צוארך ירמוז לישרא׳ שלא יתגרו בם יותר מדי לעשות עמם רעה והוא מה שצוה הכתו׳
ונשמרתם מאד אל תתגרו בם וגו׳ וכך הזכירו רבותי׳ אמרו כי ששה חדשים ישב יואב שם
וכל ישרא׳ עד הכרית כל זכר באדום אמר לו הקב״ה אני אמרתי אל תתגרו בם ואתה התגרי׳
בם חייך שאין ששה חדשים הללו נמנין לך ולמלכותך מדכתי׳ והימי׳ אשר מלך דוד על ישרא׳
ארבעים שנה והוא מלך ששה חדשים יותר דכתי׳ בחברון מלך על ישרא׳ שבע שנים וששה
חדשים ועוד אמרו אמר לו הקב״ה דוד ידיך חרוזות וחרוצות ואני מבקש לררות בהם את
עולמי וכו׳ ויאמר עשו בלבו אמ׳ רא׳ יתכן שגלה סודו לאחד מאוהביו ואין צורך כי ההס במ׳
בדבר אשר ימלך אדם עם לבו תקרא אמירה עם הלב אעפ׳ שיהיה בה דבור בשפתים וכן
בלב ולב ידברו כי הרצון יקרא לב וכל ישרא׳ לב אחד להמליך את דוד שהיו כלם על אותה
ההסכמה והיו מדברים בה וכן ויאמר ירבעם בלבו וכן אמר אליעזר אני טרם אכלה לדבר
אל לבי והיתה שם תפלה בשפתיו ויאמר ה׳ אלהי ארני אברהם אבל טרם אכלה לדבר אל לבי
טרם השלימי מה שעלה בדעתי ויאמר כאן כי כאשר באה משטמה גדולה בנפש עשו לשטו׳
את יעקב על הברכה עלה בלבו שיהרוג את אחיו והיה מתנחם בזה מרוע לבו וזה טעם ויגד
לרבקה דברי עשו ולכך אמרה מתנחם לך ורש׳ כתב ברוח הקדש הוגד לה מה עשו מהרהר
בלבו וכן בבראשית רבא ואם כן יהיה דברי עשו מחשבתו עם הלב כמו דברתי אני עם לבי
והנה עשו היה אומר יקרבו ימי אבל אבי כי בחייו לא יצערנו או מפחדו שלא יקללנו ותהפך
ברכתו לקללה ורבקה פחדה שמא ימות הזקן פתאו׳ ויהרגנו או שמא יזדמן לו בחייו ויהרגנו
וטעם ותשלח ותקרא ליעקב כי היה יעק׳ במקום אחר איננו באהל אביו ואמו כי היה מתחבא
מפני עשו אחיו שהיה צועק עליו והיה מתבייש ממנו או מתפחד מתנחם לך להרגך מתנחם
הוא על הברכות בהריגתך לשון רש׳ ופשוטו מתנחם בך וכן כי בוחר אתה לבן ישי והחזיק לו
ורבים כן או פירו׳ מתנחם עליך כמו וישאלו אנשי המקום לאשתו ויפל לאפיו כי כן צוה לו
המלך אבל אנקלוס אמר כמין לך אורב לך ונרא׳ מדעתו כי טעם מתנחם לך שמראה עצמו
לך מנוחם על ענין הברכות וכאלו איננו מקפיד בהן והוא מארב כדי שלא תשתמר ממנו ותרג׳
הענין אל הלשון אחי רבקה אם יעקב ועשו בעבור שאמר שצוה את יצחק את יעקב לקחת

לו אשה מבנות לבן אחי אמו הזכיר הכתו׳ שהיה גם בן אחי אמו של עשו ודאוי היה שיצוה
גם בן לעשו אבל מדעתו שברכת אברהם תהיה ליעקב ולזרעו עשה בן והזכיר כי עשו שמע
שצוה אותו שלא יקח אשה מבנות כנען ושילך אל לבן אחי אמו והוא שמע לעשות רצון אביו
שלא לקחת אשה מבנות כנען אך לא עשה כראוי שיקח מבנות לבן אעפ׳ שהוא אחי אמו ועוד
הזכיר שלקח אותן על נשיו ולא גרש את הרעות כי הלך על תאות נפשו יותר מרצון אביו

סדר ויצא יעקב

והנה סלם מצב ארצה וראשו מגיע השמימה והנה
מלאכי אהים עולים ויורדים כו הראהו בחלום הנבואה
כי כל הנעשה בארץ נעשה על יד המלאכים והכל בגזרת
עליון עליהם כי מלאכי אהים אשר שלח ה׳ להתהלך בארץ
לא יעשו קטנה או גדולה עד שובם להתיצב על ארון כל הארץ לאמר לפניו התהלכנו בארץ
והנה היא יושבת ושלוה או מלאה חרב ודם והוא יצוה עליהם לשוב לרדת בארץ ולעשות
דברו והראהו כי הוא יתעלה נצב על הסלם ומבטיחו ליעקב בהבטחה גדולה להודיע שהוא
לא יהיה ביד המלאכי׳ אבל יהיה חלק ה׳ ויהיה עמו תמיד כמו שאמ׳ והנ׳ אנכי עמך ושמרתי׳
בכל אשר תלך כי מעלתו גדולה משאר הצדיקים שנא׳ כהם כי מלאכיו יצוה לך לשמרך בכל
דרכיך ועל דעת ר׳ אליעזר הגדול היתה זאת המראה בענין בין הבתרים לאברהם כי הראוהו
ממשלת ארבע מלכויות ומעלתם וירידתם וזה טעם מלאכי אהים כמו שנאמר ברניא׳ שר
מלכות יון ושר מלכות פרס והבטיחו כי הוא יתעל׳ יהיה עמו בכל אשר ילך ביניהם וישמרנו
ויצילנו מידם אמרו הראה לו הקב״ה ארבע מלכויות מושלן ואברן הראהו שר מלכות בבל
עולה שבעים עוקים ויורד והראהו שר מלכות מדי עולה מאה ושמונים עוקים ויורד והראהו
שר מלכות אדום עולה ואינו יורד אמר לו יעקב אך אל שאול תורד אמר לו הקב״ה אם
תגביה כנשר וגומר כי׳ אם בית אהים וזה שער השמים הוא בית המקדש שהוא שער לעלות
משם התפלות והקרבנות לשמי׳ וכתב רש״י אר׳ אע״ו בר׳ יוסי בן זמרא הסולם הזה עומד בבאר
שבע ושיפועו מגיע עד בית המקדש שבאר שבע עומד בדרומו של יהודה וירושלם בצפונו
בגבול שבין יהודה ובנימין וביתאל היה בצפון של נחלת בנימין בגבול שבין בית בנימין ובין
בני יוסף נמצא סלם רגליו בבאר שבע וראשו בביתא׳ מגיע שפועו כנגד ירושלם ושאמרו
רבותי׳ צדיק זה בא לבית מלוני ועוד אמרו יעקב קראו בית א׳ וזה לוז היא ולא ירושלם ומהיכ׳
למדו לומר כן אני אומר שנעקר הר המוריה ובא לכאן וזו היא קפיצת הארץ האמורה
בשחיטת חולין שבא בית המקדש לקראתו עד בית א׳ וזהו ויפגע במקום ואם תאמר כשעבר
יעקב אבינו על ביתאל מדוע לא עכבוהו שם איהו לא יהב דעתיה להתפלל ועד חרן אזל
כדאמרינן בפרק גיד הנשה וקרא מסייע לן וילך חרנה כי מטא לחרן אמר אפשר עברתי על
מקום שהתפללו בו אבותי ולא התפללתי בו כי יהב דעתיה למהדר וחזר עד ביתאל קפצה
ליה ארעא עד בית א׳ כל א׳ו דברי הרב ולא נראו לי כלל שאין קפיצת הארץ שהזכירו ביעקב
א׳א כאותה שאמרו באליעזר עבד אברה׳ שבא ליום אחד לחרן כמו שאמרו בסנהדרין שלשה
קפצה להם הארץ אליעזר עבד אברהם ויעקב אבינו ואבישי בן צרויה ופירשו אליעזר עבד
אברהם דכתיב ואבא היום אל העין למימרא דההוא יומא נפק יעקב דכתיב ויפגע במקום
כי מטא לחרן אמר אפשר שעברתי על מקום שהתפללו אבותי ולא התפללתי כיון דהדהר
בדעתיה למהדר קפצא ליה ארעא מיד ויפגע במקום הנה בפירוש אומרים שכיון שעלה
בלבו בחרן לחזור קפצה לו הארץ ופגע במקום שהתפללו בו אבותיו לא שחזר לביתאל ולא
שקפץ הר המוריה ובא לשם ובבראשית רבא עוד עשו שניהם שוים בקפיצה אמרו ויקם וילך
אל ארם נהרים בר יומו ואבא היום אל העין היום יצאתי והיום באתי וביעקב דרשו כן וילך
חרנה רבנן אמרין בר יומו ומה טעם שיקפוץ הר המוריה ויבא עד ביתאל אחר שיטרח
יעקב לחזור מחרן ועד ביתאל מהלך כמה ימים ועוד כי ביתאל איננו סוף גבול ארץ ישראל
מפאת חרן כי חרן ארץ קדם הוא ועוד שאין האמצעות נקרא שפוע הסולם ועוד מה טעם
להיות כנגד בית אל והאמצע איננו מורה על דבר יותר מכולו אבל מדרשים הללו ענין אחר
להם אמרו שם בבראשית רבא אמר׳ הושעיא כבר כתיב וישמע יעקב אל אביו ואל אמו וילך

פרנה ארם ומיה תל׳ ויצא יעקב מבאר שבע אא אמר אבא בשעה שבקש ל צאת לחוצה לארץ
מיהכן הורשה לו לא מבאר שבע אף אני הריני הולך לבא שבע אם נותן לי רשות הריני יוצא
ואם לאו איני יוצא לפיכך צרך הכתוב לומר ויצא יעקב מבאר שבע וכוונת המדרש הזה כי
הם סבורים שיעקב בחברון נתברך שהוא ארץ מגורי אביו ולשם חזר אליו שנ׳ ויבא יעקב אל
יצחק אביו ממרא קרית הארבע היא חברון אשר גר שם אברה׳ ויצחק ואם כן הכתו׳ שאמ׳ ויצא
יעקב מבאר שבע כי כאשר צוהו אביו ללכת אל לבן הלך שם ליטול רשות והוא המקום שלן
בו וראה מראות אלהים ונתן לו הרשות לצאת כמו שאמ׳ ושמרתיך בכל אשר תלך והשיבותי
אל האדמ׳ הזאת והסולם שרא׳ לדעת ר׳ יוסי בן זימר׳ ראה שרגליו בבאר שבע במקום אשר
הוא שוכב שם וסוף שפועו שהוא ראש הסולם מגיע עד כנגד בית המקד׳ נסמך בשמים כפתח
שהמלאכים נכנסים ויוצאים בו והשם הנכבר נצב עליו ולכן ידע שבאר שבע הוא שער השמי׳
טוב לתפלה ובית המקדש בית אלהים ובבקר נשא יעקב רגליו מבאר שבע וילך חרנה בן יומו
זהוא קפיצת הדרך שלו וזהו דעת ר׳ יוסי בן זימרא שאמר בבראשית רבא הסולם הזה עומד
בבאר שבע ושיפועו מגיע עד בית המקדש שנ׳ ויצא יעקב מבאר שבע וירא ויאמר מה נורא
המקום הזה והאבן אשר שם מצבה לא במקום שכיבתו הקים אותה שהרי באר שבע אינגו
ביתא׳ והוא בבית א׳ העמיד אותה ולשם חזר בשובו שנא׳ קום עלה ביתאל ועשה שם מזבח
לא׳ הנראה אליך וגו׳ אבל הקים אותה כנגד השפוע במקום שראש הסולם עומד שקרא אותו
בית אלהים והיא עיר לוז ולדעתו של ר׳ יוסי בן זימרא לוז היא ירושלם שקרא׳ ביתא׳ ואפשר
שיהיה כן לפי מקראות שבספר יהושע ובאמת שאינו ביתא׳ הסמוך לעי כי כן שם העיר ההי׳
לראשונה בימי אברהם וקודם לכן ור׳ יהודה בר׳ סימון חלק שם על ר׳ יוסי בן זימרא ואמר
הסולם הזה עומד בבית המקדש ושיפועו מגיע עד ביתא׳ מאי טעמי׳ וירא׳ ויאמ׳ וגו׳
ויקרא שם ההוא ביתא׳ ודעת ר׳ יהודה בר׳ סימון כי ויפגע במקום הוא הר המוריה וילן
שם כי בא השמש בלא עתו שאמרו צדיק זה בא לבית מלוני ויפשר בלא לינה וראה הסולם
רגליו במקום ההוא ושפועו שהוא ראשו מגיע עד כנגד ביתאל זה והיא עיר לוז ואמר כי זה
המקום בית אלהים ושפוע הסולם שער השמים והנה הר המוריה טוב להתפלה וגם ביתאל
מקום ראוי לעבוד שם האלהים והקים המצבה בביתא׳ כי לדעת כלם כנגד השפוע הקים אותה
ויסבים דעתו של ר׳ יהודה בר׳ סימון עם המדרש שבגמ׳ בפרק גיד הנשה ובפרק חלק שיעקב
יצא מבא׳ שבע והלך להרן וכשנמלך לחזור ולהתפלל במקום שהתפללו אבותיו בהר המורי׳
אז קפצה לו הארץ ויפגע מיד בהר המוריה ושמא דעתם שקפצה לו בהליכה ובחזרה כרברי
האומר וילך חרנה בן יומו ויפגע במקום מיד בפתע פתאום ומצאתי עוד מפורש בפירקי ר׳
אליעזר הגדול בן שבעים ושבע שנה היה יעקב בצאתו מבית אביו והיה הבאר מהלכת לפניו
מבאר שבע ועד הר המוריה מהלך שני ימים והגיע לשם בחצי היום וכו׳ אמר לו הקבה׳
יעקב הלחם בצקלונך והבאר לפניך לאכול ולשתות ולשכב במקום הזה אמר לפניו רבון כל
העולמים עד עכשו יש לשמש ירידות מעלות חמשים ואני שוכב במקום הזה ובלא עתו בא
השמש ממערב והביט יעקב וראה את השמש באה במערב וילן שם שנא׳ וילן שם כי בא
השמש לקח יעקב שתים עשרה אבנים מאבני המזבח שנעקד עליו יצחק אביו ושם אותו
מראשותיו להודיעו שעתידין לעמוד ממנו שנים עשר שבטים ונעשו כלן אבן אחת להודיעו
שכלן עתידין להיות גוי אחד בארץ שנ׳ ומי בעמך ישרא׳ עד השבים יעקב בבקר בפחד גדול
ואמר ביתו של הקבה׳ במקום הזה שנ׳ וירא ויאמר מה נורא המקום הזה מכאן אתה למד
שכל המתפלל בירושלם באלו מתפלל לפני כסא הכבוד ששער השמים הוא פתוח לשמוע
תפלתן של ישרא׳ שנא׳ וזה שער השמים ושב יעקב ללקט האבנים ומצא אותן כלן אבן אחת
ושם אותה מצבה בתוך המקום וירד לו שמן מן השמים ויצק עליה שנא׳ ויצק שמן על
ראשה מה עשה הקבה׳ נטל רגל ימינו וטבע את האבן עד עמקי תהומות ועשה אותה סניף
לארץ כאדם שהוא נותן סניף לכיפה לפיכך נקראת אבן שתיה ששם הוא טבור הארץ ומשם
נפתחה הארץ ועליה היכל ה׳ עומד שנ׳ והאבן הזאת אשר שמתי מצבה יהיה בית אלהים
ומשם נשא רגליו וכהרף עין בא לחרן עכ׳. והנה המדרשים כולם אעפ׳ שיש ביניהם חלוף

במקצת אבל כולם מורים שקפיצת הארץ היתה ליעקב שהלך מהלך כמה ימים כהרף עין
ויתכן שכולם מורים זה לזה ובכל הליכותיו קפצה לו בלכתו מבאר שבע לחרן וברציתו לשוב
להר המוריה ובצאתו משם לחרן ואין אחד מכל המדרשים שיאמר כדברי רש״י וישם אותה
מצבה כבר פירשו רבותי׳ ההפרש שבין המצבה למזבח שהמצבה אבן אחת והמזבח אבנים
הרבה ונראה עוד שהמצבה תעשה לנסך עליה נסך יין וליצוק עליה שמן לא לעולה ולא
לזבח והמזבח להעלות עליו עולו׳ ושלמי׳ ובבאם לארץ נאסר עליהם המצב׳ מפני ששמו אותה
הכנענים להם לחק יותר מן המזבחות אע״פ שכתוב בהם את מזבחותיהם תתוצון או שלא רצה
לאסור הכל והשאיר המזבח שראוי לנסך ולקרבנו׳ אם יהיה ה׳ עמדי לשון רש״י אם ישמור לי
הבטחות הללו שהבטיחני וט״ע התנאי שלא יגרום החטא וכך אמרו בבראשי׳ רב׳ ר׳ הונא בשם
ר׳ אחא כתי׳ הנה אנבי עמך אם וכתי׳ יהיה אלהים עמדי אלא מיכאן שאין הבטחה לצדיקי׳ בעולם
הזה ויתכן עוד על דרך הפשט שאין הספק בדבר אבל בכל העתיד יאמר הכתוב כן כמו עד
אשר עם עשיתי וכן אם יהיה היובל לבני ישרא׳ אם יבא העת שיהיה התנאי או יתקיים המעש׳
בלומר כבואו והיה ה׳ לי לאלהים איננו תנאי כדברי רש״י אבל הוא הנדר ועניינו אם אשוב אל
בית אבי אעבוד השם המיוחד בארץ הנבחרת במקום האבן הזאת שתהיה לי לבית אלהים ושם
אוצ״א את המעשר ויש בענין סוד ממה שאמ׳ כל הדר בחוצה לארץ דומה כמי שאין לו אלוה
וירא והנה באר בשדה והנה שם שלשה עדרי צאן רובצים עליה יאריך הכתוב בספור הזה
להודיענו כי קויי ה׳ יחליפו כח ויראתו תתן עז כי הנה יעקב אבינו בא מן הדרך והוא עיף ויגל
לבדו האבן אשר היו צריכים אליה כל הרועים ושלשה עדרי צאן אשר להם רועים רבים
ושומרים כולם רובצים עליה אינם יכולי׳ להניעה כלל ולרבותי׳ בבראשית רבא גם בזה להם
סוד רמז לעתיד כי נזדמן לו בבה שנכנס בדרך הבאר ולא נאספו כל העדרים רק שלשה מה
ובא כזמן שהאבן על פי הבאר והעדרים שומרי׳ לה וכל הענין המסופר כאן להודיעו שיצליח
בדרך הזה ויצא ממנו זרע זוכה לרמז הזה כי הבאר ירמוז לבית המקדש וג׳ עדרי צאן עולי
שלשה רגלים כי מן הבאר ההיא ישקו העדרים שמשם היו שואבין רוח הקדש או שירמוז כי
מציון תצא תורה שנמשלה למים ודבר ה׳ מירושלם ונאספו שמה כל העדרים כא״ם מלבא
חמת עד נחל מצרים וגללו את האבן והשקו שמשם היו שואבין רוח הקדש והשיבו את האבן
מונח לרגל הבא הידעתם את לבן בן נחור היה נכר וידוע בשם אבי אביו כי הוא נכבר
מאביו וראש בית אבות כדכתיב אחי אברה׳ ואחי נחור ויתכן שהיה בתואל אדם פחות מעלה
ולא ירצה לבן שייחסו אותו האנשים רק לאבי אביו כי כן מצאנו ויען לבן ובתואל אולי היה
כל זה למעלת אברהם כי היו כל המשפחה מתיחסים לנחור אחי אברהם
וטעם כי רועה היא להגיד כי אין לצאן לבן רועה אחר זולתה כי לה לבדה מסר אביה
העדר והיא לבדה רועה אותם כל הימים לא תלך בהם לאה אחותה כלל ולא היה עניינם
כבנות יתרו שהיו שבע בנותיו כלן רועות כאחת כמו שאמ׳ ותבאנה ותדלנה ואולי בעבור
כי עיני לאה רכות היה השמש מזיק לה או בעבור שהיתה לאה גדולה ראויה לאיש וחשש
לה אביה אבל יתרו נכבד במקומו וכהן הארץ ויראו מגשת לא בנותיו או שהיה לבן צנוע
ממנו כי משפחת אברהם בשרה וצנועה ורחל היתה קטנה ואין לחוש לה וזה ענין וישק
יעקב לרחל או הוא כדברי ר״א כי נשיקה בלמ״ד איננה בפה רק נשק אותה על ראשה או על
כתפה ותגד לאביה לשון רש״י אמה מתה וכך בבראשית רבא ולפי פשוטו לבשרו בביאת
קרובו ושיצא אליו ויכבדהו כי אמה מה לה ומה תעשה לו אבל רבקה הראה את אמה
התכשיטין אשר נתנו לה כמנהג הנערות הכי אחי אתה ועבדתני חנם לא ספר הכתוב
כי היה יעקב עובד אותו ויתכן כי מעת שאמר וישק את צאן לבן אחי אמו לא יצא הצאן מידו
כי בראותו את רחל כי רועה היא חמל עליה שלא תשוב לרעות צאן עוד והיה הוא רועה
אותן באהבתו אותה ואפשר עוד לאמר כי לבן דבר בערמה אמר לו מתחלה כי עצמו ובשרו
הוא ויחמול עליו כאשר יחמול האדם על עצמו ועל בשרו וכאשר ראה שהיה יעקב מתעסק
שם מתפרנס מאשר ללבן אמר לו הכי אחי אתה ותעבדני חנם כי ידעתי כי מעתה תעבור
אותי כי איש מוסר אתה ולא תתפרנס משל אחרים וגם אני איני רוצה שתהיה העבודה

שתעברנני בחנם בלא משכורת שלימה והגידה לי מה תבקש אתה במשכורת ואתן או הכיר
יעקב רעתו ואמר לו שיעבור אותו שבע שנים ברחל והעבודה מן הסתם היא מרעה הצאן
כי לה היו צריכים ובה היו מרברים כי מלאו ימי שאמרה לי אמי ועור כי מלאו ימי הריני
בן פד שנה ואימתי אעמיד יב שבטים לשון רש מלא שבוע זאת דבק הוא בחטף שבוע של
זאת והן שבעת ימי המשתה גם זה לשון רש ואם כן למה לא פירש הרב מלאו ימי על שני
העבודה והתנאי ששלמו כרברי אנקלוס והוא משמעות הכתו באמת ובשביל הימי שאמרה
לו אמו גם מפני זקנתו לא יתן לו לבן בתו קודם ומנו אשר התנו שניהם ורי שיקיים תנאו
וכרברי אנקלוס הוא שנצרך לפרש מלא שבוע זאת על המשתה כי ימי העבודה שלמים היו
כאשר אמר לו יעקב גם כן פירש רא ואני לא ירעתי כי שבעת ימי
המשתה תקנת משה רבי לישראל ואולי נאמר שנהגו בהם מתחלה נבברי האומות בענין
באבלות רכתי ויעש לאביו אבל שבעת ימים ומה שלמדו מכאן נמי בירושלמי גם כן בבראשי
רב שאין מערבין שמחה בשמחה סמך בעלמא ממנהגי הקדמונים קודם התורה אבל בגמר
שלנו לא למדוה מכאן ודרשוה מויעש שלמה את החג ויתבן לו כי היה זה מחלוקת משטרתו
עשרת מונים כי יעקב אמר לו מתחלה כי מלאו הימים ולבן שתק ונתן לו לאה ואחר כן
אמר לו לבן מלא שבוע זאת כי עדיין לא מלאו ימי עבורת לאה וקודם זמני נתתיה לך ויעקב
שמע אליו וימלא אותם כרברי לבן כי מה יוכל לעשות והוא ברחל יחפוץ ולכך לא
אמר הכתו בתחלה ויהי במלאת הימים ויאמר יעקב וגו ועור יתבן לומר כי כאשר היו כשנה
השביעית אמר יעקב ללבן הבה את אשתי כי מלאו ימי טוו שנת מלאת הימים וכן זקן
עם מלא ימים הוא אשר הגיע לשנת סופו וכן עד יום מלאת ימי מלואיכם עד היום השביעי
שבו ימלאו ימי המלואים או שאמר מלאו בעבור שהיו קרובים להמלא וחשובים כמלאים
וכמוהו רבים וכן בסדר האחר בצאת נפשה כי מתה כהיותה קרובה לכך וחשובה כאו מתה
וזה טעם ואבואה אליה כלומר לא שתתן אותה ואלכה אבל שאשאנה ואשלים מעט הימים
אשר עלי כי מעתה לא תירא ממני שאעזבך ורבותי עשו מדרש בלשון ואבואה אליה בעבור
שאיננו דרך מוסר להזכי בן אדם כי בצדיקי אבל הבונ היא מה שאמרתי ואחרי בן אמ לו לבן
מלא שבוע השנים של לאה זאת כי אולי בעבור שעברתי על דעתך לא תשלים אותן או כדי
שיהיה ידוע מתי התחילו ימי עבודת רחל ואו אתן לך האחרת בעבודה אשר תעבור עמדי
לאחר הנישואין ונתנה לך לשון רבי נדרה ונבלה שם ונשרפה את זה לשון ונתן זה פי רש
ולא אמ למה יתפוס היחיד לשון הרבים אולי יחשוב שהוא דרך הנכברים בלשון הקדש
במאמר אחרי ורא אמ כבאן שהוא נפעל והוו השיבו לעתיד ופירו ותנתן לך והנכון בעיני כי
דברי לבן בערמה אמר ליעקב לא יעשה כן במקומנו כי לא יניחוני אנשי המקום לעשות כן
כי נבלה הוא אצלם אבל תמלא שבוע זאת ונתן לך אני וכל אנשי המקום גם את זאת שבולנו
נסבים ברבר ונעשה לך כבור ומשתה כאשר עשינו בראשונה ויאהב גם את רחל הזכיר
הכתוב שגם אהב רחל יותר מלאה והטעם בעבור כי הטבע לאהוב יותר האשה אשר ידע
הארם בראשונה כענין שהזכירו חכמים בנשים ואינה כורתת ברית אלא למי שעשאה כלי
והנה יעקב אהב רחל מלאה שלא כדרך הארץ וזה טע גם כי שנואה לאה כי מאשר רמתה
את אחותה גם ביעקב כי אם נאמר שנהגה כבור באביה שאחו בה והכניסה אליו ואל תמר
בו היתה לה להגיד או לרמוז כי היא לאה אף כי היתה מתנכרת כל הלילה ולפיכך לא הכיר
עד שראה אותה בבקר ולכן שנאה יעקב והאלהים יודע כי להנשא אל הצדיק עשתה כן ורחם
עליה וכך אמרו בבראשית רבא כיון שראה יעקב מעשים שרמתה לאה באחותה נתן דעתו
לגרשה וכיון שפקדה הקבה בבני אמ לאמן של או אני מגרש וזה טעם וירא אלהים כי חמל
עליה שלא יעזבנה ויש אומרין כי שתים נשים שהאחת אהובה מאד תקרא השניה שנואה
בנגדה כמו שאמר ויאהב גם את רחל מלאה לא ששנאה והיתה בושה בדבר וראה אלהים
את עניה הבה לי בנים אמרו המפרשים שתתפלל עלי ואם אין מתה אנכי לשון רש שמי
שאין לו בנים חשוב במת והוא מדרש רבותי ואני תמה אם כן למה חרה אפו ולמה אמר
התחת אלהים אנכי ושומע אל צדיקים ה ומה שאמ דו אבא לא היו לו בנים אני יש לי בנים

הממך מנע ממני לא מנע וכי הצדיקים אינן מתפללים בעד אחרים והנה אליהו ואלישע
התפללו בעד נשים נכריות ונראה שבשביל זה תפשוהו רבותינו אמרו בבראשית רבא אמר
לו הקב״ה כך עונין את המעיקות חייך שבניך עתידין לעמוד לפני בנה ועל דרך הפשט אמרה
רחל ליעקב שיתן לה בנים ובאמת דעתה לאמר שיתפלל עליה עד שיתן לה
בנים על כל פנים ואם אין שתמית עצמה בצער דברה שלא כהוגן בקנאתה וחשבה כי
באהבתו אותה יתענה יעקב וילבש שק ואפר ויתפלל עד שיהיו לה בנים שלא תמות בצערה
ויחר ליעקב שאין תפלת הצדיקים בידם שתשמע עכ״פ ובעבור שדברה דרך געגועי הנשים
האהובות להפחידו במיתתה חרה אפו ולכך אמר לה שאינו במקום אלהים שיפקוד העקרות
על כל פנים ואיננו חושש בדבר כי ממנה נמנע פרי הבטן ולא ממנו וזה ליסר אותה ולהכלימ
והנה הצדקת בראותה שלא תוכל להסמך על תפלת יעקב שבה להתפלל אל עצמה אל שומע
צעקה וזהו וישמע אליה אלהים ואולי נתקן על דעת רבותי כי יעקב אי אפשר שלא נתפלל על
אשתו האהוב׳ כי עקרה היא אלא שלא נתקבלה תפלתו ובאה עתה רחל להתעולל עליו לאמ׳
שיתן לה בנים על כל פנים בתפלתו כי לא נופל הוא מאביו שעשה כן ויחר אפו ואמר לה
כי הדבר ביד האלהים ולא בידו ואביו נשמעה תפלתו שהוא צדיק ועתיד להיות לו זרע אבל
היא נמנע ממנה פרי בטן ונבון הוא ותלד ליעקב בן הזכי׳ בכל השפחות ליעקב להגיד כי הוא
חפץ ומורה בהם ואיננו נקרא לו בן האמה רק בן יעקב כבני הגבירות המתיחסים אליו ואמר
בלאה בן חמישי ובן ששי ליעקב בעבור רבוי הבנים לומר כי בכולן יחפוץ ואת כולם יקרב
ולא הזכיר בראשונים כן ותרא לאה כי עמדה מלדת לא ידעתי מה המעש׳ הזה ללאה ולמה
נתנה שפחתה לבעלה והיא לא היתה עקרה שתבנה ממנה ואין דרך הנשים להרבות נשים
לבעליהן אבל נצטרך לומר כי היו נביאות ויודעות שעתיד יעקב להעמיד שנים עשר שבטים
ורצתה שיהיו רב הבנים לה ממנה או משפחתה שהיא ברשותה ולא תתגבר אחותה עליה
בבנים ולכך אמר׳ נתן אלהים שכרי אשר נתתי שפחתי לאישי וכן יעקב בעבור זה שמע אליה
שיעמיד בנים רבים כי ידע כן מדברי רבותי׳ ויתכן כי מדעתם שנתנה הארץ לזרעם ואברהם
ויצחק לא הרבו בנים היה חפץ יעקב בנשים רבות להרבות זרעו לנחול את הארץ כי דור
רביעי ישובו הנה ולכן רצתה לתת לו שפחתה שלא תשא נכרית דודאים סיגלי ובלשון
ישמעא׳ יאסמין כך מצאתי בפירוש רש״י ואינו כן כי יאסמין בלשו׳ ערבי כך שמו כדברי רבותי׳
בי׳אמרינן בפרק במה טומנין האי כוספא דיאסמין שרי וסיגלי אומרים שהם כנפסג שאמרו
בהן מברכין עליהם בורא עשבי בשמים אבל אין זמנם בימי קציר חטי׳ אולי מצא שם במקרה
והראוי לקבל בדודאים דעת אנקלוס שתרגם בהן יברוחין ובבראשית רבא גם כן ר׳ חייא בר׳
אבא אמר יברוחין והן יברוח בלשון ערבי וכתב ר״א דודאים אמר המתרגם יברוחין וכן
יקראו בלשון ישמעא׳ ויש להן ריח טוב וכן כתוב הדודאים נתנו ריח והן על צורת בן אדם כי
יש להן דמות ראש וידים ויש אומ׳ כי יועילו להריון ואנכי לא ידעתי בעבור שתולדתם קרה
אל הבריו והנכון כי רצתה בהן להשתעשע ולהתענג בריחן כי בתפלה נפקדה רחל לא בדרך
הרפואות וראובן הביא ענפי הדודאים או הפרי והוא כדמות תפוחים ולהן הריח הטוב אבל
השרש והוא העשוי בצורת ראש וידים לא הביא והשרש הוא שאומרים עליו האנשים שיועי׳
להריון ואם הדבר אמת הוא בסגולה בהן לא בטבע אבל לא ראיתי כן באחד מספרי הרפוא׳
המדבר׳ בהם המעט קחתך את אישי הטעם המעט ממך שתקחי לך את אישי באלו את
אשתו ואני האמה אף כי תעשי עצמך גברת לקחת הדודאים אשר אני מתענגת בריחן ויתכן
שרצתה בהן לכבוד יעקב לבשם יצועיו כי דרך נשים לה כענין שכתו׳ נפתי משכבי מר אהלי׳
וקנמון ולכן אמרה לאה המעט קחתך את אישי ממני אף כי תקחי דודאי בני לפתותו בהם
ויש אומ׳ כי הדודאים עשבים יוסיפו התאוה לנשים נגזר מלשון עת דודים ולכן אמרה לאה
המעט קחתך את אישי כאשר הזכרתי זבדני אלהים אותי זבד טוב לא מצאו למלה הזאת
מוצא בלשון הקדש ויתכן שנאמ׳ שהיא מלה מורכבת וזה בר כמלת מדוע ומלת בגד בכתיבה
והסגול והפתח אומרים במקומות רבים וכל שכן במלות המורכבות וכן מלת צלמות ומלת
בלעדי ויצאה מלשון ברים ברי עצי שטים ותעש ברים ותשלח פארת כי ענפי האילן הגסים

נקראים בן והשאילוה לבנים יאכל בדיו בכור מות לא כן כריו ולכן אמרה לאה כי עשה לה
האלהים זה הבן בר טוב להיות בעלה מתלונן בצלו כי יזבלני יתלונן בצלי וכן בנה בניתי בית
זבול לך בית להתלונן בצלו ולכבוד עליון יאמר כן כמו שאמר הנה השמים ושמי השמים לא
יכלכלוך אף כי הבית הזה אשר בניתי וכן שמש ירח עמד זבולה עמד במקום שיתלונן בו כמו
שאמ׳ לשמש שם אהל בהם ואנקלוס תרג׳ זבד טוב חולק טב ולא הבינותי סברתו עד שראיתי
בתרגום הירושלמי זוור יתי מימרא דה׳ זוודין טבין ולמדתי שעשו המלה באלו כתובה בזו׳
וטפלו אותה אל הלשון הארמית שמתרגמין צידה זוודין אמרה שהבן הזה עשאו השם לה
צידה טובה וחלק טוב כי בעלה יהיה עיקר דירתו עמה לרוב בניה ותתפרנס עמו בטוב לו
והזו והבית ישתנו בלשוננו במקומות כמו תאוה ותאבה גוי נתתי למכים כמו על גבי חרשו
חורשים וכן לקצבי הרים ירדתי כמו לקצוי וכן לפרבר למערב ארבעה יאמרו ממנו פרוור
רכתי׳ אל לשכת נתן מלך הסרים אשר בפרורים ופירוש שניהם מה שהוא מקיף החומה
לחוצה ומגרש לערים תרגום ירושל׳ ופרור וכת׳ מגרושות וכמשנ׳ מלא תרוד תרבד בטבלה
שאין לה לובו במקומו׳ שונין ממנו לוביז איצטוה איצטבה וכן כיוצא בזה נהגו הרבה בירוש׳
אביר בבית במקום וו׳ שאינם מקפידים בכך אסף אלהים את חרפתי הכניסה במקום שלא
תראה וכן ולא יאסף הביתה אספו נגהם וירחך לא יאסף לא יטמן לשון ר״ש ור״א אמר בטעם
ברת ונאספה שמחה וגיל והנבון דעת אנקלוס שעשאן כולן לשון קבוץ וכנוש כפשוטן מלשון
ויאספו את השלו כי מאספיו יאכלוהו נקראת המית אסיפה בהיותו נקבץ על אבותיו המתי׳
ולא יאסף הביתה להקבץ לאנשי ביתו ואספו נגהם שקבצו האור בתוכם ולא הוציאו אורם
לחוץ או שנאספו אל האהל אשר להם ברקיע השמים ויאמרו אסיפה בחרפה שתתקבץ
ולא תתפזר בין בני ארם להיות נרכרים בה עוד בחוצות נחשתי ויברכני ה׳ בגללך בעבורך
ובזכותך כי איש צדיק אתה ולשו׳ נהשתי נסיתי וכל נחש נסיון ויש אומ׳ שהיה מנחש בתרפי׳
ויעקב אמר ויברך ה׳ אותך לרגלי לא רצה לומר בגללי דרך ענוה ואמ׳ לרגלי כי מעת שבאה
רגלי בביתך היית מתברך ואת אשר היה מקנך אתי את חשבון מיעוט מקנך שבא לידי במה
הוא לשון ר״ש כלומר אתה ידעת כמה היה מקנך בשבאו אתי ויותר ראוי שיאמר ואת מקנך
אשר היה אתי ידעת כי מעט אשר היה לך טרם בואי פרץ לרוב

או נפרש אתה ידעת את אשר עבדתיך כי בכל כחי עשיתי וידעת את
אשר היה מקנך אתי כי ימים רבים הם וידעת כי מעט אשר היה לך לפני ויפרץ לרוב מאד
שלא כדרך כל הארץ רק ברכת ה׳ היא אשר באת מעת בוא רגלי בביתך והוא הנבון אעשה
גם אנכי לביתי עכשו אין עושים לצרכי אלא בני וצריך אני להיות עושה עמהן וסומכן וזה
הוא גם לשון ר״ש ולא מצינו שיהיה ליעקב צאן ולא שידעו אותן בניו הקטנים והגדול שבהם
בן שש שנים או פחות כי לבן יתכן שהיו לו בנים קטנים מרחל בטרם בא יעקב ועתה הם
ראויים לרעות הצאן ואולי על נשיו ועל עבדיו אמר שהיו עושים לו במלאכה ואין כל זה נכון
אבל פירוש מתי אעשה גם אנכי לביתי מתי אעשה אנכי גם לביתי כאשר עשיתי לביתך וכן
ויאהב גם את רחל מלאה וגם אהב את רחל מלאה וכן גם אותך הרגתי גם הרגתי אותך
ורבים כן טעם נקוד וטלוא נקוד או טלוא וכל שה חום פירשו בו שחור כי השחרות מפני
החום ואיננו נכון בעיני כי רובי הכשבים שחורים את בי בארץ קדם שהיא חמה ואם כן יהיו
כלם ליעקב והנבון בעיני דעת אנקלוס שחום והוא קרוב לאדום וקורין אותו רוש וכן פירש
ר״ש ויהיה חום מגודת ואור החמה יהיה שבעתים שהוא דומה לשמש אשר יתאדם קצת
והיה שכרי לשון ר״ש אותן שילדו מכאן ולהבא נקודים וטלואים בעזים ושחומים בכשבים יהיו
שלי וכן דעת ר״א ופירש כל שה נקוד וטלוא תיש וטלוא ונקוד בעזים הנקבות כמו שאמרו
ויסר ביום ההוא את התיש׳ ואת כל העזים ופירוש כל אשר לבן בו כנטרי׳ וכל חום בכשבים
ולפי׳ דעתי כי כל נקוד וטלוא בכשב׳ וכל חום בהם היה שכרו שהרי לא עשה במקלות מראה
חום והיה מפסיד שכרו מן הכשבים שהם מיטב הצאן וכן בחלומו הראוהו העולי׳ על הצאן
עקדים נקודים אין בהם חום ופירוש הכתוב הסר משם כל נקוד וטלוא וכל חום בכשבים
והסר נקוד וטלוא בעזים והיה שכרי שלשת המראות בכשבים והשנים בעזים ואמר וענתה

כי צדקתי ביום מחר כי כל אשר איננו נקוד וטלוא בעזים וגם חום בכשבים גנוב הוא אתי
וטעם ויסר ביום ההוא את התישים ספר כי יעקב אמר סתם הסר משם טלוא ונקוד בעזים
בעזים ולבן חושש לזרע האב והפריש הזכרים והנקבות והפריש אפי' העקודים אשר להם לובן
מועט ברגליהם במקום העקרה והפריש בכשבים כל אשר לבן בו וכל חום ואם יהיה כל אשר
לבן בו לומר שהפריש בתישים ובעז' כל אשר בו מראה לבן בין עקוד בין ברוד יהיה וכל חום
מוסף על המראות הנזכרות וטעם הוסיפו בשכר הכשבים חום מפני שאין בתולדתם להיותם
בעלי גוונים בתיישים והעזים ואין בתולדת העזים להיות בהם חום ויקח לו יעקב מקל לבנה
כיון שהסכימו להיות שכרו באלה היה רשאי לעשות כל מה שיוכל להולידם כן ואולי התנה
יעקב שיעשה בהן כל מה שירצה כי לבן לא היה יודע בתולדת הזו והרועים לא היו מרגישים
בדבר בראותם המקלות ברהט' פעם אחת בשנה בימי ניסן כי בהעטיף הצאן בימי תשרי
לא ישים שלא ישאר ללבן עד פרסה ויש אומרים כי השנה הראשונה נולדו ליעקב נקודים
וטלואים רבים בברכת השם אשר הרא' לו המלאך ושם המקלות בפני אילו שהיו שלו שיולידו
ברמותם שלא יאמר לבן כי גנוב הוא אתו וזה פירו' בכל יחם הצאן המקושרות שהן הנולדים
לו ובהעטיף הצאן שללבן לא ישים והיה העטופים ללבן אשר לא יולדו נקודים והקשורים כולם
ליעקב כי יולדו נקודים והכשבים הפריד יעקב פירש רש' הנולדים עקודים נקודים הבדילן
לעצמן ועשה אותם עדר לבד והוליך אותו העדר העקוד לפני הצאן ופני הצאן ההולכות
לאחוריהן צופות באלו וזהו שאמר ויתן פני הצאן אל עקוד שהיו פני הצאן אל עקוד ואל כל חום
שנמצא בצאן לבן וישת לו עדרים לבדו ולא שתם על הצאן לבן כמו שפירשתי זה לשון הרב
ואין דבריו בכאן נכונים כי למה הפריד הכשבים ולא נשאר בעדר לבן נקוד או חום לא
בכשבים ולא בעזים ואם היו הנפרדין אותם אשר הולידו הצאן עקודים נקודים וטלואים
שהיו שלו ומהם עשה העדר הזה העקוד למה הפריד הכשבי' לבדן ולא לקח גם התישי' והעז'
אשר נולדו לו כן ויעשה מכולם העדר העקוד הזה אשר הולך לפני הצאן ועוד שלא אמ'
שנולד שם חום ועוד כי לפי דעת הרב אין בכשבים עקוד וטלוא שאינם שכרו ולא עשה להם
מקלות אבל פירוש הכתוב כי הפריד הכשבים מן העזים ועשה מהם עדר מיוחד והנה היו לו
עדר כשבים ועדרי עזים ונתן פני כל הצאן עדר הכשבים ועדרי העזים אל העקודים ואל כל חום
אשר בכל צאן לבן ששם העקודי' לפני העז' וכל חום לפני הכשב' על דעת הראשונ' או העקוד'
וכל חום לפני הכשב' על דעתנו כי צורך ההפרדה מפני החום אשר היה שכרו בכשבים לבדך
והנכון בעיני שיאמר כי הכשבים הפריד יעקב ונתן פני הצאן הנזכר שהם הכשבים אל עקוד
ואל כל חום וישת לו עדרים לבדו מן העקוד והחום והוליכם לפני הכשבים ולא שתם על
צאן לבן כי היו שכרו וטעם בצאן לבן שעשה כן בכל צאן לבן והנה העקוד בכשבים היו שלו
ואל תשאל למה אמר הכשבים ואמר פני הצאן כי דרך מקראות לדבר כן ובפרשה הזאת
ברומיה לו בהר הגלעד וטעם עשותו כן בכשבים מפני שלא היה במקלות חום או שידע
בתולדת הכשבים שצריכים לסימנים רבים בכברותם יותר מן התיישים לקלותם הצאן
המקושרות הנכון בעיני בלשון הזה שהם הצאן אשר הזכרים מהם הולכים אחר הנקבות בכל
עת לא יתפרדו מהם לרב תאותם מלשון ונפשו קשורה בנפשו ולשון חכמים בן הוא חויר
כרוך אחר רחל בברובין אחריה ויקראו הנולדים בעת ההיא קשורים על שם אביהם ורבים
אמרו כי קשורים הם החזקים אשר איבריהם קשורים וזה בזה קשר אמיץ כי זה סבת הבריאות
והעטופים הם החלושים אשר נפשם בהם תתעטף ואין להן תאוה מלשון העטופים ברעב
והתרגום אמר בכיריא ולקישיא כי כן הדבר כי בכל כחי עבדתי את אביכן מתחלה ונתברך
לרגלי ויתכן שהיה ללבן צאן רבות כי נתברכו גם העטופים לרגל יעקב כי לא צעקו בניו רק
בקנאתם ליעקב שעשה כל הכבוד הזה ואביכן התל בי והחליף את משכורתי עשרת מונים
זה היה אמת ואם לא ספרו הכתוב מתחלה וכן אמר לו ותחלף את משכרתי עשרת מונים
וכזה במקומות רבים בתורה ובפרשה הזאת למעלה לא ספר שנתנה לאה הדודאים לרחל
וטעם אם כה יאמר עקודים יהיה שכרך כי מתחלה נתן לו שני המראות נקודים וטלואים גם
החום בכשבים וחזר בו לתת מראה אחר והיה מחליף אותו בכל שנה והיו הצאן יולדות כן

ולא היה זה במקלות כי הוא יספר להן מעשה ה׳ הגדול שעשה עמו להפליא מדי שנה בשנה
כאשר אמר ולא נתנו אלהים להרע עמדי גם יתכן שהיה מחליף את משכורתו אחרי שהיו
הצאן מעוברות והיו יולדות כרצון יעקב כאשר ישר בעיני היוצר לעשות ובבראשית רבה צפה
הקב״ה מה לבן עתיד לעשות ליעקב אבינו והיה צר צורה כיוצא בה   אם כה אמר אין כתוב
כאן אלא אם כה יאמר וכו׳ ויהי בעת יחם הצאן זה היה אחרי שהחליף את משכורתו ולכך
אמר כי ראיתי כל אשר לבן עושה לך וטעם והנה העתודים העולים על הצאן הראה לו בחלום
כי יעלו על הצאן העתודים וכולם עקודים ואחרי כן היו כלם נקודים ושוב היו כלם ברודים
והגיד כי הוא רואה החמס שעשה לו לבן להחליף את משכורתו   ויעשה הנולדים במראה
אשר יצטרך או יעקב ומכאן ואילך לא יעשה יעקב מקלות כי בוטח בה׳ ישוגב והנה העתודי׳
העולים על הצאן התישים   והאילים יקראו עתודים כי כל גדול בצאן יקרא כן   את בגדולי
האנשים כל עתודי ארץ   וכתב ר״ש אע״פ שהבדילן לבן כלם שלא יתעברו הצאן דוגמתן
היו המלאכים מביאים אותם מעדר המסור לבני לבן לעדר שביד יעקב ועל דרך הפשט היה
זה מראה להבטיחו כי יולידו כהם והעד מלת והנה כי בכל חלום יאמר כן בשעם באו הדבר
לפניו ובבראשית רבה לא הזכירו המלאכים אלא ממדרש אמרו עולים אין כתוב כאן אלא
העולים כי פשוטו של מקרא כמו שאמרנו אנכי הא׳ בית א׳   יספר יעקב לנשיו כל מה שאמר
לו מלאך האלהים בחלום כי הכל פיוס להן שתלכנה עמו אבל מה שיספר לא חלום אחר הוא
כי מאמר שא נא עיניך וראה כל העתודים היה בהיותו עובר את לבן כצאנו בעת יחם הצאן
באחר מן השני׳ם הראשונו׳ ומאמר אנכי הא׳ בית א׳ היה אחרי כן בעת הנסיעה כי אחר שאמ׳
לו קום צא מן הארץ הזאת לא נתעכב בחרן לרעות עוד צאן לבן ויעלו התישים על הצאן
ותלדנה נקדים וטלואים רק ממחרת החלום שלח לרחל וללאה ויספר להן חלומו והלבו להם
וטעם אנכי הא׳ בית אל פי׳ ר״ש ההא יתר׳ והוא כמו אנכי אל בית א׳ וכמוהו א׳ הארץ כנען ובעלי
הלשון תקנו אנכי הא׳ א׳ בית א׳ וכן ועץ הדעת טוב ורע העבות׳ הזהב והמלאך ידבר בלשון
שולחו ועל דרך האמת יאמר המלאך הזה אנכי הא׳ בית הא׳ וכן ויקרא למקום א׳ בית א׳ כמו
שאמ׳ ציון קדוש ישרא׳ ויונתן בן עוזי׳ אמר קדיש בשמי מרומא בית שכינתי׳ והוא המלאך
הגוא׳ וכן בכל ביתי נאמן הוא והמשכיל יבין וטעם אשר משחת שם מצבה אשר נדרת לי שם
נדר כי אתה נדרת להיות עובד לשם המיוחד בארץ הנבחרת   ולהיות לך האבן בית אלהים
ולהוציא שם מעשרותיך ואם תאחר נדריך עוד יקצוף האלהים על קולך   ותגנב רחל את
התרפים לא נתכוונה אלא להפריש אביה מעו׳ לשון   ר״ש ואיפשר כי היו ללבן לעו׳   כאשר
אמר למה גנבת את אלהי אבל לא היו כל התרפים נעבדים כי איך תמצא עו׳ בבית אדננו
דוד והקרוב מה שאומרים שהם כלים לקבל השעות ויקסמו בהם לדעת עתידות והמלה
נגזרת מלשון רפה ידים נרפים אתם נרפים יקראו אותם רפים לרמוז בשמם כי דברם כמו
נבואה רפה תבא כרב ותכזב לעתים רחוקות כמו שאמר כי התרפים דברו און וגו׳ והנה יעשו
אותם קטני אמנה לאלהים לא ישאו בשם הנכבד ולא יתפללו אליו   רק כל מעשיהם בקסמים
אשר יגידו להם התרפים וכתוב והאיש מיכה לו בית אלהים ויעש אפוד ותרפים ושם כתוב
שאל נא באלהים ונדעה התצליח דרכנו כי בתרפים היו שואלים וכן היה הענין בישרא׳ באפוד
כי אחרי אשר הורגלו באפוד הקדש עשו כדמותו והיו שואלים בו ומאמינים בדבריו ותועים
אחריו גם בחלום לא ידרשו את השם כי אם בהם וזה טעם ויעש אותו גדעון לאפוד ויצג אותו
בעירו בעפרה ויזנו כל ישרא׳ אחריו שם ויהי לגדעון ולביתו למוקש כי סרו מאחרי ה׳ והנה
לבן היה קוסם ומנחש כאשר אמר נחשתי וארצו ארץ הקוסמים מעולם כדכתיב כי מלאו
מקדם ועוננים כפלשתים ובלעם בן בעו׳ הקוסם היה מעירו וזה טעם למה גנבת את אלהי ביום
השלישי שהרי שלשה ימים היה ביניהם דרך שבעת ימים כל אותן שלשה ימים היה ביניהם
דרך והלך המגיד להגיד את לבן שהלך יעקב לדרכו נמצא רחוק מלבן ששה ימים ובשביעי
השיגו ולמדנו שכל מה שהלך יעקב בששה ימים הלך לבן ביום אחד לשון ר״ש מבראשי׳ רבא
ונכון הוא שילך לבן כגבור לרוץ אורח כי כן דרך הרודפים אבל לבן דרך שלשת ימים שם בין
צאנו ובין הצאן אשר ביד יעקב לא בין העיר ובין צאנו כאלו לבן רועה צאנו למזרח העיר

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main

ויעקב למערבה וביניהם דרך שלשת ימים והנה יעקב מן העיר נסע כי שם ביתו בניו
ובנותיו וכל אשר לו מלבד הצאן והוגד ללבן ביום השלישי כי לא הרגישו ביום הראשו׳
ושב לבן לעירו ולקח את אחיו משם וירדף אחריו מעירו שבעת ימים והשיגו ביום השביעי
אבל נאמ׳ על דעת בראשית רבא כי מן השדה אשר שם הצאן נסע יעקב ולבן לקח את אחיו
עמו מגוזי הצאן ובפירקי ר׳ אליעזר נראה כי לבן שב לעירו ומשם לקח כל גבור וכל בן חיל
וירדף אחריו משם וידבק אותו בהר הגלעד כי ביום השביעי בערב הגיע לבן אל תחת ההר
וראה את יעקב חונה עליו מרחוק ולן בלילה ההוא למטה ובא אליו החלום וטעם אל לבן
הארמי להגיד כי אע״פ שהוא ארמי והוא ואנשי מקומו אנשי תרפים ושננים בפלשתים בא
אליו חלום הנבואה לכבוד הצדיק וכן ויגנוב יעקב את לב לבן הארמי אע״פ שהוא הארמי
הקוסם בעל התרפים מטוב עד רע כל טובתן של רשעים רעה היא אצל הצדיקים לשון רש״
ופשוטו השמר לך פן תדבר עמו לעשות לו טובה אם ישוב לו עמך מדרכו או פן תפחידנו
לעשות לו רעה אם לא יבא עמך כי אני צויתיו לשוב אל ארצו באהל יעקב ובאהל לאה כתב
רש״י באהל יעקב הוא אהל רחל שהיה תדיר אצלה וכן הוא אומר בני רחל אשת יעקב ובכולן
לא נאמר אשת יעקב ויבא באהל רחל כשיצא מאהל לאה חזר לו לאהל רחל קודם שיחפש
באהל האמהות וכל כך למה שהיה מכיר בה שהיא ממשמשנ׳ ועל דרך הפשט איננו נכון
שיקראנו בפסוק אחד בשני שמות ור״א אמר שבא באהל יעקב ובאהל לאה ובאהל שתי
האמהות כי אהל אחד לשתיהן ואחרי כן שב שנית אל אהל לאה ואחרי כן אל אהל רחל וגם
זה איננו נכון ועוד כתב והקרוב אלי שהכתוב אחז דרך קצרה ואחר להזכיר אהל רחל להזכי׳
במירן ולא מצא כי לא היו שם וחזר ופירש כי בעת צאתו מאהל לאה בא באהל רחל
אשר שם התרפים והוא הנכון אבל כי אהלים היו לכולן כי היה זה מצניעות הצדיק כי לכל
אחת מארבע הנשים היה אהל מיוחד בעבור שלא תדע האחרת בבואו אל רעותה גם אסור
הוא בדין התורה כמו שהזכירו חכמים במסכת נדה ולעקב אהל מיוחד ושם תאבלנה על
ייחודנו עם בניו ועם בני ביתו וטע׳ אשת יעקב שהזכיר ברחל על דעתי בפשוטו בעבור שהיא
נזכרת בין הפילגשים בפרשה ההיא ולכך לא אמר כן בסדר וישלח יעקב שימנה לאה ורחל
ואחרי כן השפחות אל יחר בעיני אדני כי לא אוכל לקום מפניך לא הבינותי מה התנצלות
זה וכי הנשים אשר להן הארח לא יקומו ולא יעמדו אולי אמרה כי ראשה ואיבריה כבדים
עליה והיא חולה בבא הארח כי כן דרכן וכל שכן במעוטות הילדה כרחל שדמיהן מועטין
והארח יכבד עליהן מאד והנכון בעיני כי היו הנדות בימי הקדמונים מרוחקות מאד כי כן
שמן מעולם נדות להיחיקן כי לא יקרבו אל אדם ולא ידברו בו כי ידעו הקדמונים בחכמתן
שהבלן מזיק וגם מבטן מוליד גנאי ועושה רושם רע כאשר בארו הפילוסופים עוד אני עתיד
להזכיר נסיונם בזה והיו יושבות בדד באהל לא יכנס בו אדם וכמו שהזכירו רבותי׳ בברייתא
של נדה ר׳ נחמיה אומ׳ אפלו הדבור שהוא יוצא מפיה טמא הוא אמ׳ ר׳ יוחנן אסור לאדם
להלך אחר הנדה ולדרוס את עפרה שהוא טמא כמת כך עפרה של נדה טמא ואסור ליהנו׳
במעשה ידיה ולכך אמרה רחל ראויה הייתי לקום מפני ארני לנשק ידיו אבל דרך נשים לי
ולא אוכל להתקרב אליך וגם ללכת באהל כלל שלא תדרוך אתה עפר רגלי והוא החריש ממנ׳
ולא ענה אותה כי לא היו מספרים עמהן כלל מפני שדבורה טמא ויחר ליעקב וירב בלבן
מתחלה נתן לו רשות לחפש כי אמר עם אשר תמצא את אלהיך ואמ׳ נגד אחינו הכר לך מה
עמדי ואיך ימצא אם לא יחפש וימשש אבל מתחלה היה חושש אולי אחת הנשים או העבדי׳
גנבו את אלהיו ועתה בראותו שאינם עמהם חרה אפו כי אמר לא אבד את אלהיו רק תואנה
הוא מבקש ממני ואמר לו למה דלקת אחרי כאשר ירדוף אדם אחר הגנב הנה לא מצאת
עמי מכל כלי ביתך דבר והיה ראוי לי לקחת ממך כל מה שאוכל כי אתה החלפת את
משכורתי עשרת מונים והיית מבקש ממני הטרפות ושלמתי לך שלא כדין ופחד יצחק לא
רצה לומר אלהי יצחק לפי שאין הקב״ה מיחד שמו על הצדיקים בחייהם ואע״פ שאמר לו
בצאתו אנכי אלהי אברהם אביך ואלהי יצחק בשביל שכהו עיניו והרי הוא כמת נתייר׳ יעקב לומ׳
לרש״י וכן דעת אונקלוס כי פחד יצחק אלהיה דדחיל ליה יצחק ור״א אמר יראת יצחק את השם

הועילתני כי זכות אב יועיל לבן וישבע יעקב בפחד אביו יצחק במי שיצא מתפחד ממנו והנה
אין פירוש שוה עוד כתב ויש אומ׳ כי זה הפחד רמז ליום העקדה ואיננו רחוק ועל דרך האמת
יבוא הלשון כפשוטו ומשמעו והוא מדת הדין של מעלן וממנו אמ׳ הכתוב אחר ישובו בני
ישראל ובקשו את ה׳ אלהיהם ואת דוד מלכם ופחדו אל ה׳ ואל טובו באחרית הימי׳ יאמ׳ כי יבקשו
הרחמים ומדת הדין של מטה ויביאו פחד יצחק אל השם ואל טובו הנוכרים ויוכח אמ״ש לשון
תוכחה ולא לשון הוכחה זה לשון רש״י ויותר נכון לשון הוכח כי אמ׳ למעלה ויוכיחו בין שנינו
ואמר עתה כי האלהים היודע הנסתרות הוא הוכיח בין שניהם ולכן לא אמר ויוכח אותך אמ״ש
ולבנותי מה אעשה לאלה היום אמרו שהוא כמו ולבנותי מה אעשה להן היום והיא תוספת
ביאור ובן אשר נשבענו שנינו אנחנו בנינו ובנותינו אנחנו ויותר נראה שהוא דרך חמלה
ולבנותי מה אעשה לאלה אשר לפני כי נכמרו רחמי׳ עליהן או לבניה׳ הנולדי׳ בביתי והם לי
כבני וזה טעם אשר ילדו ואמ׳ זה מתנצל על דברי יעקב כי באתי אחריך לראות בנותי ומה
אוכל לעשות להן טובה או לבניהן ועתה איטיב להן שתכרות לי ברית שלא תענה אותן ולא
תקח עליהן נשים והיה לעד ביני הקב״ה לשון רש״י ואינו במשמע אבל יאמר והיה הברית
לעד בינותינו כי העובר עליו יקולל בכל אלות הברית בטעם והיו בך לאות ולמופת או טעמו
נברתה ברית בדבר קיים שיהיה לעד בינותינו על כן הרים יעקב אבן והוא מה שאמרו עד
הגל הזה ועדה המצבה כטעם ויאמר יהושע הנה האבן הזאת תהיה בנו לעדה ויאמר
יעקב לאחיו לאחי לבן הנוכר אשר באו עמו כי לא רצה לאמר בן לחמיו שהיה נוהג בו בכבוד
זבן ויקרא לאחיו לאכל לחם לאחי לבן ולא קרא ללבן דרך כבודו כאלו הכל ברשותו והכל
שלו ורומה להם ויאמר פרעה לאחיו מה מעשיכם ורש״י פירש לאחיו של יעקב כי הבאים
עם לבן אוהביו ודעיו הם ויתכן כי מה שאמ׳ בלבן ויקח את אחיו עמו הם קרוביו בני משפחתו
מזרע נחור אחי אברהם ועשה כן בעבור שלא ירצה להביא על יעקב אנשים נכרים שלא
ירדיפו עמו בכח או יחמדו ויגזלו ויגנבו מאשר לו והנה אלה קרובים ליעקב כמו ללבן על
כן יקראו אחים לשניהם ויש אומ׳ שאמר להם אחי דרך מוסר כמו שאמ׳ לרועים אחי מאין
אתם ובבר׳ רבא אמרו בויאמר יעקב לאחיו או בניו שהיה קורא אותם בלשון כבוד אחיו אבל
בויקרא לאחיו לאכל להם לא פירש והנכון מה שכתבתי תחלה ויאכלו שם על הגל אכלו
שם מעט לזכרון או שהוא דרך הבאים בברית לאכל שניהם מלחם אחד לאהבה ולחברה
ואחרי כואם בשבועה ובברית זבח להם זבח ועשה להם כרה גדולה ויתכן כי טעם ויאכלו
שם על הגל הוכח הנוכר למטה כי אמר להם לקטו אבנים ונעשה גל לאכול עליו ויהיה עד
בבואנו בברית ואחרי כן אכלו עליו זבח וטעם ויאכלו לחם שעשה להם סעודה גדולה ללון
עמו לא משתה בלבד ויאמר לבן הגל הזה עד אחרי שקראו יעקב גלעד דבר לבן בלשון
יעקב הגל הזה עד ועל כן נקר׳ שמו גלעד כי בשם הזה הסכימו שניה׳ או שדברי לבן מתורגמי׳
ללשון הקוד׳ וטע׳ והמצפה כתב רש״י והמצפה אשר בהר הגלעד כמו שכתו׳ ויעבר את מצפה
גלע׳ למה נקראת מצפה אשר אמ׳ כל אחד מהם לחברו יצף ה׳ ואם כן הוא שם מקום גבוה
בראש ההר ולפי דעתי שהיא האבן שהקים יעקב מצבה והוא נמשך על כן קרא שמו גלעד
והמצפה קרא כי אמר יצף ה׳ ואפשר שהוא מצפה גלעד שהמקום יקרא על שם האבן הזאת
לעולם ויפגעו בו מלאכי אלהים לשון רש״י מלאכי ארץ ישרא׳ יצאו
לקראתו מחנים שתי מחנות של חוצה לארץ באו עמו עד כאן ושל ארץ ישראל יצאו לקראתו
ואני תמה בזה שהרי עדיין לא הגיע יעקב לארץ ורחוק היה משם ושלח מלאכים אל עשו
מרחוק ושם נאמר ויעבר את מעבר יבק שהוא יבק הנחל גבול בני עמון שהוא דרומית
מזרחית לארץ ישרא׳ ועדיין יש לו לעבור גבול בני עמון ומואב ואחר כך ארץ ארום ותחלת
ביאתו בארץ בשכם היה שנא׳ ויבא יעקב שלם עיר שכם אשר בארץ כנען אבל היתה המראה
הזאת ליעקב באשר בא בגבול אויביו להודיעו כי רבי׳ אשר אתו מאשר אתם וקרא שם המקו׳
מחנים כי כן הדרך בשמות או מחנים מחנהו ומחנה העליונים לאמר כי מחנהו בארץ
במחנה המלאכים כולם מחנות אלהים מברכים לו ומודים ביחודו וישלח יעקב
נכתבה הפרשה הזאת להודיע כי הציל הקב״ה את עבדו וגאלו מיד חזק ממנו

וישלח מלאך ויצילהו וללמדנו עוד שהוא לא בטח בצדקתו והשתדל בהצלה בכל יכלתו ויש
בה עוד רמז לדורו׳ כי כל אשר אירע לאבו׳ עם עשו אחיו יארע לנו תמיד עם בני עשו וראוי
לנו לאחוז דרכו של צדיק שנזמין עצמנו לג׳ הדברים שהזמין הוא את עצמו לתפלה לדורון
ולהצלה בדרך מלחמה לברוח והנצל וכבר ראו רבו׳ הרמז הזה מן הפרש׳ הזאת כמו שאזכי׳
א׳ עשו אחיו ארצה שעיר בעבור היות נגב ארץ ישרא׳ על ידי ארום ואביו יושב בארץ
הנגב יש׳ לו לעבור דרך ארום או קרוב משם על כן פחד אולי ישמע עשו והקדים לשלוח
אליו מלאכים בארצו וכבר תפשוהו החכמים על זה בבראשית רבא מחזיק באזני כלב וגומר
אמר לו הקב״ה לדרכו היה מהלך והיית משלח אצלו ואומר לו כה אמר עבדך יעקב ועל
דעתי גם זה ירמוז כי אנחנו התחלנו נפילתנו ביד ארום כי מלכי בית שני באו בברית עם
הרומיים ומהם שבאו ברומה והיא היתה סבת נפילתם בידם וזה מזכר בדברי רבו׳ ומפורסם
בספרי׳ כה תאמרון לאדני לעשו כה אמר עבדך יעקב צוה אותם שיאמרו לאדני לעשו אנחנו
כלומר אנחנו שלו או שלוחים אליו ולאמר לו כה אמר עבדך יעקב עם לבן גרתי ורומה לו
בפרשה למי אתה או שקראו יעקב בפניהם אדני עשו להזהירם שלא יזכירוהו אפי׳ שלא
בפניו רק דרך כבוד בראותם כי אדונם קורא אותו אדניהם ודע כי כל הכבו׳ הזה שהיה יעקב
עושה לאחיו כפחדתו לאמר אדני ועבדך בעבור כי המנהג בצעיר לתת מעלה וכבוד אל
הבכור כאלו הוא אביו כאשר רמזה לנו גם התורה לרבות אחיך הגדול והנה יעקב לקח
בכורתו וברכתו ועשו שוטם אותו עליהם ועתה היה מראה לו כאלו אין המכירה ההיא
אצלו כלום וכי הוא נוהג בו בכבוד האב להוציא המשטמה מלבו ואשלחה להגיד לאדני
להודיע שאני בא אליך למצוא חן בעיניך שאני שלם עמך ומבקש אהבתך לשון רש׳ רוצה
לומר שאיננו מוסב למעלה אבל יאמר ואשלחה להגיד לאדני כי אני בא למצוא חן בעיניך
ולעשות כל אשר יצוה אדני ויותר נבון שיוסב למעלה ואשלח להגיד לאדני כי אני שלך ויש
לי עשר ונכסים ובכבוד לעשות בו חפצך ורצונך ירמוז שישלח לו דורון מהם או שיקח הוא
משלו מה שיחפוץ וכן אמר מי לך כל המחנה הזה אשר פגשתי ויאמר למצוא חן בעיני
אדני וישובו המלאכים אל יעקב לאמר השלוחים האלה עשו שליחותם אבל לא ספר
הכתוב זה כי אין צרך וטעם וגם הולך לקראתך לאמר כאשר אתה הולך לקראתו גם הוא
הולך לקראתך ומחר תפגש זה בזה ויירא יעקב מאד בעבור שאמרו לו כי יצא עשו
מעירו והוא בא לקראת יעקב ועוד שלקח עמו אנשים רבים ארבע מאות היה ירא לנפשו
מאד כי אמר לא לקח כל אלה רק להלחם בי והנראה בעיני בעניין הזה כי עשו לא קבל
השלוחים בהוגן ולא השגיח עליהם ואולי לא היו לפניו כי לא נתן רשות שיבאו לפניו וידברו
עמו כלל כי היה הכתוב מספר ששאל להם מה שלום אחי ומה עניינו ועניין ביתו ובניו
וקראו לו בשלום ואמרו לו כי אני הולך לראותו והן היו מגידים בן ליעקב והכת׳ לא ספר
שיאמרו השלוחים דבר בשם עשו אבל עברתו שמורה בלבו ולעשות לו תועה היה הולך
בחיל וה והנה השלוחים חקרו במחנה וידעו כי הולך לקראת יעקב וזה טעם כי אמרו באנו
אל אחיך א׳ עשו ולא ענה איתנו דבר ולא שלח לך דברי שלום וגם הולך לקראתך בארבע
וחיל ולכך הוסף לו פחד על פחדו ויירא מאד ויצר לו וכך אמרו רבו׳ בשלוחים כי הכירו בו
שנאה אמרו באנו א׳ אחיך א׳ עשו אתה נוהג בו באח והוא נוהג עמך בעשו אבל בסוף כאשר
ראה הכבו׳ הגדול שעשה לו יעקב ואשר השפיל עצמו לפניו שהשתחוה ארצה שבע פעמים
מרחוק עד גשתו אליו נכמרו רחמיו וחשב כי הוא מודה בבכורתו וגדולתו עליו כאשר פירש׳
ויתנחם בזה כי הלבבות לה׳ המה לכל אשר יחפוץ יטה אותם והיה המחנה הנשא׳ לפליטה
על דרך הפשט זה באולי כי אם אולי ינצל המחנה האחר כי בהכותו האחר יברחו או תשוב
חמתו או תבא להם הצלה מאת השם וכך אמרו בבראשי׳ רבא למדתך תורה דרך ארץ שלא
יניח אדם כל ממונו בזוית אחת ורש׳ כתב׳ והיה המחנה הנשאר לפליטה על כרחו כי אלחם
עמו התקין עצמו לג׳ דברים לתפלה לדורון ולמלחמה וראיתי במדר׳ מה עשה זיינם מבפנים
והלבישם בגדים לבנים מבחוץ ותתקין עצמו לשלשה דברים וכו׳ וכן עיקר והכונה בזה כי יעקב
יודע שאין זרעו כלו נופל ביד עשו אם כן ינצל האחד על כל פנים וגם זה ירמוז שלא יגזרו

עלינו בני עשו למחות את שמנו אבל יעשו רעות עם קצתנו בקצת הארצות שלהם מלך
אחד מהם גוזר בארצו על ממוננו או על גופנו ומלך אחר מרחם במקומו ומציל את
הפלטים וכך אמרו בבראשי׳ רבא אם יבא עשו אל המחנה האחד והכהו אלו אחינו שבדרום
והיה המחנה הנשאר לפליטה אלו אחינו שבגולה ראו כי גם לדורות תרמוז הפרשה.

קטנתי מכל החסדים נתמעטו זכיותי על ידי חסדים
ואמת שעשית עמי לכך אני ירא שמא משהבטחתני נתקלקלתי בחטא ויגרום לי להמסר
ביד עשו לשון ר״ש ואיננו נכון בלשון הכתו׳ ועוד כי אמר אחרי כן ואתה אמרת היטב איטיב
עמך ושמתי את זרעך כחול הים ומה יועיל הבטחון ההוא אם גרם החטא אחרי כן ועוד כי
יעקב הזכיר שתי הבטחות שהבטיחו הקב״ה בבית אל ובחרן והזכיר תחלה מה שאמר
לו בחרן ואמר ה׳ האומר א׳ שוב לארצך ולמולדתך ואיטיבה עמך והוא מה שנא׳ לו בצאתו
מבית לבן שוב א׳ ארץ אבותיך ולמולדתך ואהי׳ עמך והנה אחרי כן לא היטיב לו בכל החסדי׳
ובכל האמת הא׳ה שיתמעטו זכיותיו על ידיהם אבל קטנתי לומר כי קטן הוא מהיותו ראוי
לכל החסדים שעשה עמו וכן מי יקום יעקב כי קטן הוא קטן מהיותו יכול לסבול כל הנגזר
עליו שם וכך אמרו בבראשית רבא קטנתי ר׳ אבא אמר איני כדאי והחסדים הם הטובות
שעשה עמו בלא נדר והאמת הטובה אשר הבטיחו ואימת לו הבטחתו יאמר שאיננו ראוי
שיבטיחנו ויעשה לו אותן טובות שהבטיחו בהן ולא לטובות אחרות רבות שעשה עמו ולא
הבנותי דעת אנקלוס שתרגם מכל חסדין ומכל טבוון והוא רגיל לתרגם חסד ואמת ט״בו
וקשוט ואולי עשה חסדים הצלתו אשר הצילו פעמים רבות מכל צרותיו ועשה אמת כל
הטוב הזה שהיה לו כי נתן לו בנים ובנות ועושר ונכסים וכבוד והנבון בעיני כי החסדים
הק׳מים יקראו אמת כי הוא מגזרת אמנה כט״עם ונאמן ביתך וממלכתך עד עולם ענין
קיום לחמו נתן מימיו נאמנים כאשר אמר היה תהיה לי כמו אכזב מים לא נאמנו והכני
אם על בנים פירשו בו והכני והכה אם על בנים וכן רבים ואתה אמרת הטיב איטיב עמך
אעפ שהיתה פחדתו בן גרם החטא אשר עשית עמדי חסדים גדולים שלא הייתי ראוי להם
כל שכן שיש לך לעשות עמי חנם החסד הזה אשר הבטחתני עליו שתטיב לי ותרבה את
זרעי ואין חטאי ראוי למנוע ממני הטובה אשר הבטחתני בה כי גם מתחלה לא הייתי ראוי
לה אם עונות תשמור לי ולא הבטחתני עליה בעבור מעשי רק בחסדיך הרבים ויש אומרי׳
כי יעקב היה חומל על בניו ועל ביתו פן יכה אותם עשו כי לא ידע בהבטחת והיה זרעך בעפר
הארץ אם על אלה או על אחרים כי יתכן שימלט הוא לבדו וירבה עוד את זרעו ואיננו נכון
בעיני כי אם היתה זאת מחשבתו איך אמר בתפלתו ואתה אמרת היטב איטיב עמך ושמתי
את זרעך ועוד כי שם נאמר לו והנה אנכי עמך ושמרתיך בכל אשר תלך והשיבותיך אל
האדמה הזאת כי לא אעזבך ואם יהיו בניו נופלים בחרב אחיו אין ההבטחה הזאת קיימת
ולמה ירמוז באמרו היטב איטיב עמך וכן ואיטיבה עמך כי בל זה הוא ממה שנאמר לו
ואהיה עמך אבל הכל מיראת החטא כי דרך הצדיקים לירוא תמיד והיה מתירא אולי אפי׳
משיצא משם חטא בבואו בברית עם לבן עובר ע״ז או כדבר אחר ושגיאות מי יבין מן הבא
בידו יאמר כי עשה מנחה מאשר עמו כי עשרו היה צאן ובקר ומהם שלח כי בדרך היה
ואיננו מקום לשלוח לו כסף וכלי זהב ומגדנות ורוח תשימו כדי להשביע עינו של רשע
ולתוהו על הדרון וסברו בבראשית רבא שיש בזה רמז אמ׳ יעקב לפני הקב״ה רבונו של עולם
אם יהיו צרות באו על בני לא תביא אותן זו אחר זו אלא הרוח להם מצרותיה׳ עשה רמז שיהיו
המסים והארנוניות שיגבו בני עשו מזרעו ברווח והפרש בין זו לזו אכפרה פניו אבטל רוגזו
וכן וכפר בריתכם את מות לא תוכלו כפרה והנראה בעיני שכל כפרה שאצל חטא ועון ואצל
פנים כולן לשון קנוח והעברה הן ולשון ארמי׳ הוא כהרבה מקומו׳ בעא לכפורי ידיה וגם בלשו׳
מקרא נקראים המזרקים כפורי זה על שם שבהם מקנח ידיו בשפת המזרק לשון ר״ש וכן
אמר אנקלוס אניחניה לרגזיה ואם כן יהיה פירו׳ כי אמר כי חשב יעקב בלבו אכפרה פניו
והכתוב מגיד לו כי איננו ראוי שיאמרו השלוחים לעשו כבה וכן פירש ר״א ואיננו ישר בעיני
שיצטרך הכתוב להגיד לנו עתה מחשבתו זאת והיא ידועה בכל שולחי מנחה ושר שאם כן

היה ראוי שיזכיר הכתוב זה בתחלה והנה גם הוא אחרינו כי חשב אכפרה פניו כי עתה לא
הוסיף על הצואה ההיא אבל הנכון כי עתה הוסיף לפרש להם שיאמרו הנה גם הוא אחרינו
בלשון כבוד כלשון הזה גם הנה עבדך יעקב בא אחרינו והקדים אותנו לפניו לתת כופר נפשו
על ראותו פני כבודך במנחה הזאת כאשר יתנו העברים כפרם בתת להם רשות לראות פני
המלך ואחרי כן אראה פניו כי אולי ישא פני ויכבדני להיותי מרואי פני המלך וזה דרך
מעלה מיראתו ממנו ובא אכפרה פניו כדרך ואיש חכם יכפרנה יתן כפר על החמה ולשון
קנוח בכפור איננו לשון קדש רק לשון ארמית וכן כפורי זהב על שם המורק׳ בבבל כי לעולם
לא תבא כפרה בחטא אבל יאמר לכפר על נפשותיכם ונסלח לו לכפר עליו על נפשו ויאמר
אכפרה בעד חטאתכם וכולן מלשון ונתנו איש כפר נפשו שהוא פריון והוא לן בלילה ההוא
במחנה יאמר שלא בא באהלו בלילה ההוא אבל לן במחנה עם עבדיו ועם הרועים בצאן
ערוך כאיש למלחמה פן יבא אחיו בלילה ויכה בו ויקח את שתי נשיו ואת שתי שפחותיו
אין מוקדם ומאוחר בכתוב הזה להצלה אבל אמר שאסף נשיו ושפחותיו וילדיו אל שפת
הנחל ועבר הוא לבדו את מעבר יבק לראות את גבהו המים ושב ויקחם עמו כלן כאחד
ויעבירם את הנחל ואחרי כן ויעבר את כל אשר לו מקנהו ורכושו ויותר יעקב לבדו שכח פכי
קטנים וחזר עליהן לשון רש״י ועל דרך הפשט ויקחם ויעבירם את הנחל העבירם עמו ויעבר
את כל אשר לו בצווי כי חזר וצוה שיעברו לפניו ונשאר הוא אחריהם ויאבק ויתעפר כך
פירשו מנחם לשון אבק שמעלין אבק ברגליהם ולי נראה לשון ויתקשר ולשון ארמי בתר
דאביקו בה ואביק ליה מיבק זה לשון רש״י ואביקה בלשון חכמים חביקה שמשו בה הרבה
אבקתא אית בה דרגש עיולי ואפוקי באבקתא וכן אבקא בלשונם חבוקה בעבור היותה מעצ׳
דקים חגורים וקשורים יחד כי החית תכבד בלשונם והקלו אותה לא׳ ופעמים רבים יבליעו
החית מסותא במקום מסחותא תותך במקום תחותך אסיתא חסירתא ואפשר שיהיה ויאבק
כמו ויחבק מלשון ויחבקהו כי אלו כן הלשון ומצינו ברודים אמוצים כמו חמוצים מלשון
חמוץ בגדים ואמרו המפרשים כי וארווים במרבולתך כמו וחרוצים מן צוארך בחרווים וכן
אמ׳ כמלת ותאלצהו שהוא כמו ותחלצהו מהופך מן ותלחצהו ושמא הוא דעת אנקלו׳ שאמ׳
וישתדל וכן תרגם כי יפתה ארי ישדל יחבק וינשק שהוא דרך הפתוי או שלא נזדמן לו לשון
ועשאו ענין תחבולה כי כל השתדלו׳ תחבולה וצרוך ענין ובב״ר מי נתמלא אבק האיש שהיה
עמו כדברי מנחם והוא הנכון וירא כי לא יכול לו מלאכיו גבורי כח עושי דברו ועל כן לא
יכול המלאך להזיקו כי לא הורשה רק במה שעשה עמו להקע בהירכו ואמ׳ בב״ר נגע בצדיקי׳
שהם עתידי׳ לצאת ממנו זה דורו של שמד והענין כי המאורע כולו רמז לדורותיו שיהיה דור
בזרעו של יעקב יתגבר עשו עליהם עד שיהיה קרוב לקעקע ביצתן והיה זה דור אחד בימי
חכמי משנה בדור של ר׳ יהודה בן בבא וחבריו כמו שאמ׳ אמ׳ ר׳ חייא בר אבא אם יאמר לי
אדם תן נפשך על קדושת שמו של הקב״ה אני נותן ובלבד שיהרגוני מיד אבל בדורו של
שמד איני יכול לסבול ומה היו עושין בדורו של שמד היו מביאין כדוריות של ברזל ומלבנין
אותן באור ונותנין אותן תחת שיחיהן ומשיאין נפשותיהן מהם ויש דורות אחרים עשה עמנו
עשו כזה ויותר רע מזה והכל סבלנו ועבר עלינו כמו שרמזו ויבא יעקב שלם
למה זה תשאל לשמי אמר אין לך בידיעת שמי תועלת כי אין הכח והיכלת בלתי לה׳ לבדו
אם תקראני לא אענך ומצרתך לא אושיעך אבל עתה אברך אותך כי כן צווני ולא פירש הכתו׳
הברכה והקרוב מה שאמרו רבותי׳ שהודה לו על הברכות שם במקום ההוא על כרחו כי לא
רצה יעקב להמתין לו עד בית אל מי אלה לך שאל על הנשים ועל הילדים וענה הילדים
אשר חנן אלהים את עבדך דרך מוסר כי לא רצה לומ׳ שהן נשיו והבן עשו שהן אמות הילדי׳
מי לך כל המחנה הזה אשר פגשתי הנה עבדי יעקב עשו כאשר צוה אותם ולא רצה לקבל
מהם או שהוא בגאותו ועברתו לא דבר עמם ולא שאלם למי אתה ואנה הוא והם יראו
מגשת אליו ואמ׳ עתה מי לך כל המחנה הזה כי חשב שיהם ליעקב מדברי המלאכים הראשוני׳
או שאלה השלוחים הגידו כן במחנה עשו או שאין אדם אחר בדרך ההוא להיות לו כן ועתה
אמר לו מי לך כל המחנה הזה כלומר מי זה לך כי תשלח לו כל אלה כלומר מי הוא הגדול

אצלך שתשלח לו כל אלה והוא ענהו למצוא חן בעיני אדני כי אתה הגדול והאדון לעיני כי
על כן ראיתי פניך אמר לו תקח מנחתי מידי בעבור שראיתי פניך שהם לי כראות פני אלהי
ותרצני בקבלת המנחה כאשר האלהים רוצה את יראיו בקבלת מנחתם וקרבנם בענין ונרצה
לו עולותיהם וזבחיהם לרצון על מזבחי מלשון יהי רצוי אחיו ואור פניך כי רציתם כי רצו
עבדיך את אבניה כלם ענין חפץ וחשק בדבר ורש"י כתב על שנתרצית למחול לי על סורחני
ותרצני נתפיסת לי וכבר אמרתי שאיננו טוב שיהיה לו מזכיר עון קח נא את ברכתי המנחה
וכן עשו אתי ברכה השיבו לי מנחה וכן קח נא ברכה מאת עבדך ויקראו המנחה שישלח
האדם לרצונו ברכה כי הוא שולח מאשר ברך אותו השם בענין אשר ברכך ה' אלהיך תתן לו
כאשר אמ' למעלה מן הבא בידו והמנחה אשר התנו בה למלך בדבר ידוע תקרא מס ומתו
כל הצאן דרך חמלה שהיה לו לומ' ומתו כלם אבל לא יאמ' כן על הילדים וגם לא רצה לומ'
ומתו סתם על הבקר ועל הצאן כי יחמול על הילדים שלא יהיו במשמע ולא רצה להאריך
ומתו כל הצאן והבקר או יהיה פירושו כי הילדים רכים ויעפו נערים וייגעו ולא ירצו ללכת
והצאן והבקר עלות ואם ידחקום ימותו הצאן שהם בהמה דקה כי הבקר לא ימות אבל יזיק
לו עד אשר אבא אל אדני שעירה היה ליעקב בשובו אל ארצו דרך בארץ שעיר והנה אמר
לו עשו ואלכה לנגדך שלא יפרד ממנו עד שובו אל אביו לעשות לו כבוד בבואו אל ארצו
ויעקב אמר אני אלך לאטי ואדני ישוב אל עיר ממשלתו ואם אשוב דרך עירו יכבדני וילך
עמי כאשר יחפוץ ולא היה זה נדר ממנו שיבא אליו שאין עשו צריך לו ורבותי' ראו עוד שלא
היה בדעת יעקב לשוב דרך שעיר ורצונו היה להתרחק ממנו כאשר יוכל אבל הרחיב לו את
הדרך וגם זו עצת חכמה ועוד להם מדרש אחר שיקים דברו לימות המשיח שנאמר ועלו
מושיעים בהר ציון לשפוט את הר עשו יאמר כי המושיעים אשר בהר ציון יעלו לשפוט את
הר עשו למה זה אמצא חן בעיני אדני למה זה תעשה לי טובה שאיני צריך לה אמצא חן
בעיניך ולא תשלם עתה טוב גמול לשון רש"י והכונה ביעקב כי לא היה חפץ בהם ובחבורתם
כלל וכל שכן שהיה בדעתו ללכת דרך אחרת ורבותי' ראו עוד בזה עצה ר' ינאי כד הוה סליק
למלכותא הוה מסתכל בהדא פרשתא ולא הוה נסיב עמיה [redacted] חד זמן לא איסתכל בה
ונסיב עמיה [redacted] ולא הגיעו לעכו עד שמכר פינס שלו מפני שהיתה קבלה בידם שזו
פרשת גלות כשהיה בא ברומי בחצר מלכי ארום על עסקי הצבור היה מסתכל בפרש' זו ללכ'
אחרי עצת הזקן החכם כי ממנו יראו הדורות וכן יעשו ולא היה מקבל חברת אנשי המלכות
ללותו שאין מקרבין אלא להנאת עצמן ומפקירין ממונו של אדם ויבן לו בית יתכן כי היה
מקום אין שם עיר והוצרך לבנות לו בית ולעשות סוכות או ויבן לו בית שבנה לו בית גדול
ובו מגדול עז להשגב מפני עשו ויבא יעקב שלם מפרן ארם כאומר לחברו יצא פלוני מבין
שני אריות ובא שלם אף כאן ויבא יעקב שלם מלבן ומעשו זה לשון רש"י אבל ר"א פירש שבא
בשלום ולא אירע לו שום מאורע כי עתה יחל לספר מאורע דינה ולפי דעתי אמר הכתוב
כן כי בסכות היה מתפחד מעשו כי סכות בעבר הירדן מזרחה במלכו' סיחון אם הוא המוזכר
בספר יהושע ואם הוא אחר הנה הוא יותר קרוב לשעיר ועד היותו בארץ כנען לא שקט לבו
כי לא ידע שלא יגע בו כי אביו קרוב משם או שיעורוהו אנשי הארץ כי אביו נשיא
אלהים בתוכם או שובות הארץ תצילהו ולכן אמ' עתה שבא שלם אל ארץ מגורי אביו כי הצילו
אלהים בדרך מכף כל אויביו ואמרו בבראשית רבא כל אותן החדשים שעשה אבינו יעקב
בסוכות היה מכבד את עשו באותו הדורון כי היה מתיירא ממנו שם ומשלח לו כאותו הדורו'
בכל חדש וחדש או פעם אחת בראש השנה ויחן את פני העיר לא רצה להיות אכסני בעיר
אבל רצה שתהיה תחלת ביאתו בארץ בתוך שלו ולכן חנה בשדה וקנה המקום וזה להחזיק
בארץ והמעשה הזה היה רמז כי המקום ההוא יכבש לפניו תחלה טרם הורישו יושבי הארץ
מפני ודעו באשר פירשתי באברהם ורבותי' אמרו נכנס עם דמדומי חמה וקבע לו תחומין
ועל דעתם לא היה כוונה ממנו אבל על כל פנים היה המאורע לרמוז על העתיד שאמרנו
אבל ר"א אמר כי הזכיר הכתוב הזה להודיע כי מעלה גדולה לארץ ישראל ומי שיש לו חלק
בה חשוב הוא בחלק העולם הבא ויקרא לו אל אלהי ישראל לא שהמזבח קרוי אלהי ישראל אלא על

שם שהיה הקב״ה עמו והצילו קר״א שם המזבח על שם הנס להיות שבחו   של הקב״ה נזכר בקריאת המזבח כלומר מי שהוא ﭏ הוא לﭏהים לי ששמי ישרﭏ וכך מצינו במשה ויקר׳ שמו ה׳ נסי לא שהמזבח קרוי ה׳ אלא על שם הנס קרא ש״ם המזבח להכיר שבחו שלהקב״ה ה׳ הוא נסי   ורבותי׳ דרשו שהקב״ה קראו ליעקב ﭏ דברי תורה כפטיש יפוצץ סלע מתחלקין לכמה טעמים ואני ליסב פשוטו באתי כל זה לשון רש״י   והנה צדקו דברי הרב בפשוטו של מקרא ויהיה טעם לו כטעם קרא לו בנימין   וקורא לך גודר פרץ ודע כי המנהג הזה בישרﭏ כן שיקראו השמות בשבחי הﭏ כמו צורי ﭏ צורי שדי כי יגיד הקורא שהﭏ הוא צורו ושדי הוא צורו וכן עמנו ﭏ וכן שם המשיח ה׳ צדקנו ושם ירושלם ה׳ שמה וכן יעשו בשמות המלאכים גבריﭏ מיכﭏ כי בעבור גדולת כחם יגידו בשמם כי הגבורה לﭏ ומי כמוהו אבל אנקלוס אמ׳ ופלח עלוהי קדם אל ﭏהא דישראל ויהיה טעם לו כטעם בו בדרך כי בוחר אתה לבן ישי׳ והחזיק לו למי מריבה או יאמר ויקרא ﭏ ﭏהי ישראל וטעם לו כטעם אלכה לי אל הגדולים לך לך מארצך ועל דרך האמת הוא כמדרש רבותי׳ שדרשו רבו׳ במסכת מגלה מנין שקראו הקב״ה ליעקב ﭏ שנא׳ ויקרא לו ﭏ ﭏהי ישרﭏ ויש בענין הזה סוד גדול הזכירוהו עוד בבראש׳ רבא בלשון אחר אמר לו אתה ﭏוה בעליונים ואני ﭏוה בתחתונים ירמזו למה שהם אומרים תמיד שאיקונין של יעקב חקוקה בכסא הכבוד והכוונה שהשכינ׳ שורה בארץ ישרﭏ והמשכי׳ יבין   וטעם בת לאה אשר ילדה ליעקב לומר שהיא אחות שמעון ולוי המקנאים ונוקמים נקמתה והזכיר אשר ילדה ליעקב כי כל האחים קנאו בה וישכב אותה ויענה וישכב כדרכה ויענה שלא כדרכה לשון רש״י אבל ר״א אמר ויענה בעבור היותה בתולה ואין צורך כי כל ביאה באונס תקר׳ ענוי וכן לא תתעמר בה תחת אשר עניתה וכן ואת פלגשי ענו ותמת ויגיד הכתו׳ כי היתה אנוסה ולא נתרצית לנשיא הארץ לספר בשבחה וכן לא יעשה לענות הבתולות שהאומות גדרו עצמן מן העריות מפני המבול לשון רש״י ולא ידעתי זה כי הכנעני׳ שטופים בעריות ובבהמה ובזכור דכתיב כי את כל התועבות הﭏ עשו אנשי הארץ אשר לפניכם ולא התחילו בהן באותו הדור ובימי אברהם ויצחק היו יראים פן יהרגו אותן לקחת נשיהם אבל וכן לא יעשה נמשך עם בישרﭏ כי נבלה עשה בישרﭏ וכן לא יעשה בהם על כן אמר בישרﭏ כי אינה נבלה בין הכנעני׳ ואנק׳ אמ׳ לא כשר לאיתעבד׳ לומ׳ שהוא אסו׳ ולכך היא נבלה בישר׳

מה״ר ומתן מהר הדבר הנתן לבתולה כדכתיב כמהר הבתולות והם סבלונות שהבחורים שולחים לבתולות כאשר ישאו אותן ומתן מגדנות או כסף וזהב לאביה ולאחיה ובבראשית-רבא אמרו מהר פראנון מתן פרא פרנון והם כתובה ונכסי מלוג בלשון ירושלמי כלומ׳ שיתן לה הוא משלו נכסים שיהיו שלה כנכסי בית אביה ויהיו אצלו כנכסי מלוג

וטעם הפיוס הזה כדי שיתנו אותה לו לאשה ברצון כי הנערה לא היתה מתרצה ﭏיו וצועקת ובוכה תמיד וזה טעם וידבר על לב הנערה ולכך אמר קח לי את הילדה הזאת לאשה שכבר היא בביתו ובידו ולא יירא מאחיה כי הוא נשיא הארץ ואיך יגזלוה ממנו להוציאה מביתו והחשק הגדול לשכם כי היתה הנערה יפת תאר מאד אבל לא ספר הכתו׳ ביפיה כאשר עשה בשרה וברבקה וברחל כי לא ירצה להזכיר יפיה בהיותו אליה למכשול עון ובסבת הצדיקות דבר הכתוב ולא בזו וכן לא הזכיר מה נעשה בה אחרי כן ועל דרך הפשט עמדה עם אחיה צרורה באלמנות חיות כי היתה טמאה בעיניהם כדכתי׳ אשר טמא את דינה אחותם ורבותי׳ נחלקו בה והקרוב דברי האומ׳ נטלה שמעון וקברה בארץ כנען והוא כמו שאמרנו כי היתה עמו בביתו באלמנה וירדה עמהם למצרים ושם מתה ונקברה בארץ וקבורתה ידועה עד היום בקבלה והיא בעיר ארבﭏ עם קבר ניתאי הארבלי ויתכן   כי העלה שמעון עצמותיה לחמלה עליה או שהעלו אותם ישרﭏ עם עצמו׳ אחיה כל השבטי׳ כמו שהזכירו רבו׳ ויענו בני׳ יעקב את שכם ואת חמור אביו במרמה הנה חמור ושכם אל אביה ואל אחיה דברו   אבל הזקן לא ענה אותם דבר כי בניו ידברו במקומו בענין הזה לכבודו כי בעבור היות הדבר להם לקלון לא ירצו שיפתח פיו לדבר בו כלל ויש כאן שאלה שהדבר נראה כי ברצון אביה׳ ובעצתו ענו כי לפניו היו והוא היודע מענם כי במרמה ידברו ואם כן למה כעס ועוד שלא יתכן שיהי׳ רצונו להשיא בתו לכנעני אשר טמא אותה והנה כל האחים ענו המענה הזה במרמ׳ ושמעו

45

לוי לכרם עשו המעשה והאב ארר אפם להם לבדם והתשובה כי המרמה היתה באמרם
להמול להם כל וכו' כי חשבו שלא יעשו כן בני העיר ואם אולי ישמעו לנשיאם ויהיו כלם
נמולים יבואו ביום השלישי בהיותם כואבים ויקחו את בתם מבית שכם וזאת עצת כל האחים
וברשו' אביהם ושמעון ולוי רצו להנקם מהם והרגו כל העיר ויתכן שהיה הכעס ליעקב שארר
אפם על שהרגו אנשי העיר אשר לא חטאו לו והראוי להם שיהרגו שכם לבדו וזהו מה שאמ'
הכתו' ויענו בני יעקב את שכם ואת חמור אביו במרמה וידברו אשר טמא את דינה אחותם
כי כולם הסכימו לדבר לו במרמה בעבור הנבלה שעשה להם ורבים ישאלו ואיך עשו בני
יעקב הצדיקים המעשה הזה לשפוך דם נקי והרב השיב בספר שופטים ואמר שבני נח
מצווים על הדינים והוא להושיב דיינין בכל פלך ופלך לדון בשש מצות שלהן ובן נח שעבר על
אחת משבע מצוות נהרג בסיף ראה אחר שעבר על אחת מהן ולא דנוהו להרגו הרי זה
הרואה יהרג בסיף ומפני זה נתחייבו כל בעלי שכם הריגה שהרי שכם גזל והם ראו וידעו ולא
דנוהו ואין דברים הללו נכונים בעיני שאם כן היה יעקב אבינו חייב להיות קודם וזוכה במיתת'
ואם פחד מהם למה כעס על בניו וארר אפם אחר כמה ומנים וענש אותם וחלקם והפיצם
והלא הם זכו ועשו מצוה ובטחו באלהים והצילם ועל דעתי הדינין שמנו לבני נח בשבע מצות
שלהם אינם להושיב דיינין בכל פלך ופלך בלבד אבל צוה אותם בדיני גנבה ואונאה ועושק
ושכר שכיר ודיני השומרי' ואונס ומפתה ואבות נזיקין וחובל בחבירו ודיני מלוה ולוה ודיני
מקח וממכר וכיוצא בהן כענין הדינין שנצטוו ישראל ונהרג עליהן אם גנב ועשק או אנס ופתח
בתו של חברו או שהדליק גדישו וחבל בו וכיוצא בהן ומכלל המצוה הזאת שיושיבו דיינין גם
בכל עיר ועיר כישראל ואם לא עשו כן אינן נהרגין שזו מצות עשה בהם ולא אמרו אלא
אזהרה שלהן זו היא מיתתן ולא תקרא אזהרה אלא המניעה בלאו וכך דרך הגמרא בסנהדרי'
ובירושלמי אמרו בדינין של בני נח הטה דינו נהרג לקח שחד נהרג בדיני ישראל כל דין
שאתה יודע שאתה שלם ממנו אי אתה רשאי לברוח ממנו וכל שאתה יודע שאתה שלם
ממנו אתה רשאי לברוח ממנו אבל בדיניהם אעפ שאתה יודע שאתה שלם ממנו אתה
רשאי לברוח ממנו נראה מכאן שרשאי הגוי לאמר לבעלי הדין איני נזקק לכם כי תוספת
היא בישראל לא תגורו מפני איש אל תכניס דבריך מפני איש וכל שכן שלא יהרג בשלא
יעשה עצמו קצין שוטר ומושל לשפוט את אדניו ומה יבקש בהן הרב חיוב וכי אנשי שכם
וכל שבעה עממין לא עובדי עז ומגלי עריות ועושים כל תועבות השם היו והכתוב צווח עליהן
בבמה מקומו' על ההרים הרמי' ועל הגבעות ותחת כל עץ רענן וכו' לא תלמד לעשות וכו'
ובגלוי עריות כי את כל התועבות האל עשו וכו' אלא שאין הדבר מסור ליעקב ובניו לעשות
בהם הדין אבל ענין שכם כי בני יעקב בעבור שהיו אנשי שכם רשעים ודמם חשוב להם כמי'
רצו להנקם מהם בחרב נוקמת והרגו המלך וכל אנשי עירו כי עבדיו הם וסרים אל משמעתו
ואין הברית אשר נמולו נחשב בעיניהם למאומה כי היה להחניף לאדוניהם ויעקב אמ' להם
בכאן כי הביאוהו בסכנה שנ' עכרתם אותי להבאישני ושם ארר אפם כי עשו חמס לאנשי
העיר שאמרו להם במעמדו וישבנו אתכם והיינו לעם אחד והם היו בוחרים בהם ובטחו
בדברם ואולי ישובו אל ה' והרגו אותם חנם כי לא הרעו להם כלל וזהו שאמר כלי חמס
מכרותיהם ואם נאמין בספר מלחמות בני יעקב בא להם פחד אביהם כי נאספו שבני שכם
ועשו עמהם שלש מלחמות גדולות ולולי אביהם שחגר גם היא כלי מלחמתו ונלחם בם היו
בסכנה כאשר יספר בספר ההוא ורבותינו הזכירו מזה בפירוש אשר לקחתי מיד האמורי
בחרבי ובקשתי אמרו נתכנסו כל סביבותיהם להורג להם חגר יעקב כלי מלחמה כנגדן כמו
שכתב רש"י שם אבל הכתוב יקצר בזה כי היה נס נסתר כי אנשים גבורים היו ובאלו זרועם
הושיעה למו כאשר קצר הכתו' בענין אברה' באור כשדים ולא הזכיר מלחמת עשו עם החורי
כלל אבל הזכיר בכאן כי היה חתת אלהים על הערים אשר סביבותיה' ולא נאספו כולם לרדוף
אחרי בני יעקב כי היו נופלים עליהם כחול אשר על שפת הים לרוב וזה טעם חתת אלהים
כי נפלה עליהם אימתה ופחד מן הגבורה אשר ראו במלחמה ולכך אמר ויבא יעקב לוזה
הוא וכל העם אשר עמו להודיע שלא נפקד מהם ולא מעבדיהם איש במלחמה שלמים הם

אתנו היו אנשי העי' חושבים שהיו שונאים אותם כי ראו אותם עצבים וייחר להם מאד ואולי
היו נשמרים מהם ונותנים בעירם בריח ודלתים כי גבורים המה ואנשי חיל למלחמה ועתה
אמרו להם אל תפחדו ואל תתרחקו מהם כי בלב שלם הם אתנו וטעם מקניהם וקנינם
וכל בהמתם כי הבהמות אשר בעדרים בשדה הם יקראו מקנה בעבור שהם עיקר קנין
האדם בין טמאות בין טהורות כענין שכתוב הנה יד ה' הויה במקנך אשר בשדה בסוסים
בחמורים בגמלים בבקר ובצאן ואשר אינם עדר כגון בהמות יחידות בבית אין שמם מקנה
ויכנסו בכלל וכל בהמתם או היא כפל הלשון לחזק כלומ' וכל בהמתם אשר הנה רבות מאד
וישב שם ועשה שם מזבח לא ידעתי מהו וישב שם ויתכן שצוהו לשבת שם תחלה ואחר כן
יעשה המזבח להטהר מטומאת ע"ז או מן החללים שהרגו כענין ואתם חנו מחוץ למחנ' שבעת
ימי' כי לא צוו עדיין במי חטאת ויעקב נודרו במצוה והטהר טרם בואו שמה או שיהיה ונקומה
ונעלה בית אל מוקדם במעשה ואולי צוה וישב שם לפנות מחשבתו לרבקה באו ויטמן אותם
יעקב ע"ז ומשמשיה אינן מן הנקברי' אבל צריך שיהא מפרר וזורה לרוח או מטיל לים והנרא'
אלי כי בני יעקב לא לקחו ע"ז ומשמשיה משכם עד שנתבטלה והותרה להם שהגוי מבטל ע"ז
בעל כרחו והנה היא מותרת להם אבל יעקב צוה להסיר אותה לטהרת הקדש שיהיו ראוים
לעבוד את השם ולהקריב לפניו קרבן כאשר צוה להם בטבילה וחלוף הבגדים והיה די להם
בקבורה ולכן טמן אותם תחת האלה במקום שלא יעבד בו ולא יזרע ותמת דבורה מינקת
רבקה לא ידעתי למה נכנס הפסוק הזה בין ויקרא למקום אל בית אל ובין וירא אלהים אל
יעקב עוד והפסיק בענין אחר שהיה בבת אחת ובמקום אחד כי יעקב בבואו לוזה היא בית אל
בנה מזבח וקרא למקום אל בית אל ונראה לו האלהים שם ויברך אותו ולמה הושם הכתוב הזה
בתוך ענין אחד והקרוב מה שאמרו רבותי' שירמוז למיתת רבקה ולכן קרא שם המקום
ההוא בכות כי אין בכי ואנקה על המינקת הזקנה שיקרא גם המקום עליו אבל יעקב בכה
והתאבל על אמו הצדקת אשר אהבתהו ושלחה אותו שם ולא זכתה לראותו בשובו ולכן
נגלה אליו האלהים וברך אותו לנחמו כאשר עשה ליצחק אביו אחרי מות אברהם ובשניהם
אמרו חכמים ברכת אבלים ברכו וסיוע לזה מה שאמור למטה ויבא יעקב אל יצחק אביו
ממרא קרית הארבע ולא היתה רבקה שם היה מזכיר אל אביו ואל אמו כי היא השולחת
אותו שם והגורמת לו כל הטובה ויצחק בעצתה צוה אותו ללכת שם וכתב רש"י ולפי שהעלימו
את יום מותה שלא יקללו אותה הבריות כרס שיצא ממנה עשו אף הכתוב לא פרסמה ומדר'
חכמים הוא והנה גם לאה לא יזכיר אבל הכוונה להם מפני שהזכיר המיתה ברמז ותלה
הדבר במינקתה וכיון שדבר בה למה הסתיר הענין ולא גלהו וטעם הקללה אינו מחוור שהרי
הזכירו במיתת יצחק ויקברו אותו עשו ויעקב בניו אבל יתכן לומר שלא היה לה כבוד במות
במותה כי יעקב איננו שם ועשו שונא אותה ולא יבא שמה ויצחק כהו עיניו ואיננו יוצא מביתו
ולכן לא רצה הכתוב להזכיר שיקברוה בני חת וכענין הזה מצאתי כאלה הדברים רבא בפ"ש
כי תצא למלחמה אמרו את מוצא כשמתה רבקה אמרין מאן יפוק קמה אברהם מת יצחק
יושב בביתו עיניו כהות יעקב הלך לו לפדן ארם יפוק עשו רשיעא קמא ויימרון בריתא ליטין
בזייא דהא כדין ינקין מה עשו הוציאו מטתה בלילה אמר ר' יוסי בר' חנינה לפי שהוציאו
מטתה בלילה לא פירשו הכתובי' מיתתה אלא מן הצד ההר' ויקרא שמו אלון בכות שתי בכיות
ההר' וירא אלהים אל יעקב ויברך אותו מה ברכו ברכת אבלים ברכו ע"כ והנה בעבור שיהיה
עשו יחידי בקבורתה פחדו מן הקללה ולא ראו שיהיה לה לכבוד וזהו ענין הרמז והיתה
דבורה אם יעקב כי אחרי שבאה עם רבקה שבה לארצה ועתה תבא עם יעקב לראות גברתה
או שנתעסקה בגדול בני יעקב לכבוד רבקה ולאהבת והיתה בביתו ויתכן שאינה היא המינקת
שנא' בה וישלחו את רבקה אחותם ואת מיניקתה אבל היתה מינקת אחרת שנשארה בבית
לבן ובחוא ועתה יביא אותה יעקב עמו לכלכל את שיבתה לכבוד אמו כי כן דרך הנכבדים
להיות להם מיניקות רבות כי רחוק הוא שתהיה הזקנה השליח שתשלח אמו ליעקב כדברי
ר' משה הדרשן ואת הארץ אשר נתתי לאברהם וליצחק לך אתננה כאשר נתתיה להם כן
אתננה לך ירמוז זה לשבועה כי להם נתנה לשבועה שלא יגרום החטא אבל לא נתנה מתחל

בלא שבועה וזהו שאומר בכל מקום אשר נשבעתי לאברהם ליצחק וליעקב או שיהיה הכפל
הנבואה לו לשבועה כאשר פירשתי כבר ויעל מעליו אלהים כמו שאמר באברהם ויעל אלהים
מעל אברהם ובשניהם להודיע כי לא היה זה מראה וחלום נבואה כלבד או כענין ויבא אותי
ירושלימה במראות אלהים אבל שורתה עליו שכינה במקום אשר הוא עומד ועל דרך האמת
עלה מעליו אלהים במקום המדבר עמו כענין שנ׳ ברוך כבוד ה׳ ממקומו ואמר מה שהזכירו
החכמים האבות הן הן המרכבה ויצב יעקב מצבה פירש ר״א וכבר הציב בפעם הראשונה
מצבה ונסך עליה עתה נסך ויצק עליה שמן ונכון הוא ויקרא יעקב את שם המקום ביתא׳
יקראנו כן פעם אחר פעם להודיע כי הדבר אמת ונכון כי הוא בית אלהים ושם השכינה תמיד
וכן ענין שם באר שבע שמך יעקב יאמר כי עודך אתה נקרא יעקב אעפ׳ שהחליף שמך שרו
של עשו כי הוא לא נשתלח לך להחליף את שמך אבל מעתה לא יקרא שמך יעקב כי אם
ישראל יהיה שמך וזה טעם ויקרא את שמו ישראל או ירמוז שקרא את שמו ישראל מוסף
על יעקב לא שיאסר להקרא יעקב כברת הארץ מנחם פירש לשון כביר מהלך רב ואגדה
בזמן שהארץ חלולה ככברה שהניר מצוי והסתו עבר ועדיין השרב לא בא ואין זה פשוטו של
מקרא שהרי בנעמן מצינו וילך מאתו כברת ארץ ואומר אני שהוא שם מדת קרקע לשון רש׳
והנכון מה שחשב בו ר׳ דוד קמחי כי הבה׳ לרמיון ואיננה שרשית ומוצא המלה היו לברות
למו ותברני לחם ענין אכילה מועשת בבקר ופירושה שיעור מהלך ארץ מן הבקר עד לעת
האוכל כי כן ישערו כל הולכי דרך וזה כתבתי תחלה ועכשו שזכיתי ובאתי אני לירושלם שבח
לאל הטוב והמטיב ראיתי בעיני שאין מן קבורת רחל לבית לחם אפי׳ מיל והנה הוכחש הפירו
הזה וגם דברי מנחם אבל הוא שם מדת הארץ כדברי רש׳ ואין בו תאר רק הסכמה כרוב
השמות והכף לשמוש שלא נמדד בכיון ואם יהיה השם הזה מתואר יתכן שיהיה ברת כמו בת
בלשון מה ברי ומה בר בטני והוא שם למדה הקטנה שימדדו הולכי ארחות כמו למיל היו
ויאמר לה בת ארץ כי המדה כמו בת לפרסה או למדה אחרת ידועה בימים ההם וכן ראיתי
שאין הקבורה ברמה ולא קרוב לה אבל הרמה אשר לבנימין רחוק ממנה כארבע פרסאו
והרמה אשר בהר אפרים רחוק ממנה יותר משני ימים על כן אני אומר שהכתוב שאומר
קול ברמה נשמע מליצה כדרך משל לאמר כי היתה רחל צועקת בקול גדול ומספר מר עד
שנשמע הקול למרחוק ברמה שהיא לבנימין כי איננו שם והיא חרבה מהם לא נאמ׳ בכתו׳
ברמה רחל מבכה על בניה אבל אמ׳ כי שם נשמע הקול ונרא׳ בעיני כי קברה יעקב בדרך ולא
הכניסה לעיר בית לחם יהודה הקרובה שם לפי שצפה ברוח הקדש שבית לחם אפרתה יהיה
ליהודה ולא רצה לקברה רק בגבול בני בנימין והדרך אשר המצבה בה קרובה לביתא׳
בגבול בנימין וכך אמרו בספרי בחלקו של בנימין מתה כדאיתא בבר׳ ואת הברכה וראיתי
ליונתן בע׳ שהוא מרגיש בזה ואמ׳ קל ברום עלמא אשתמע ותרגם כל הכתוב על כנסת ישר׳
בן אוני בן צערי בנימין נראה בעיני לפי שהוא לבדו נולד בארץ כנען שהיא בנגב כשארם
בא מארם נהרים כמו שאמר בנגב בארץ כנען הלוך ונסוע הנגבה בנימין בן ימין לשון צפון
דמין אתה בראתם ולפיכך הוא מלא לשון רש׳ ולא הבינותי זה שתהא ארץ ישרא׳ דרומית
לארם נהרים שהרי ארם מזרחית לארץ ישראל כדכתיב וילך ארצה בני קדם וכתי׳ מן ארם
ינחני בלק מלך מואב מהררי קדם ויעקב עבר הירדן שהוא למזרחה של ארץ ישרא׳ והיה
חוזר דרך אדום שהוא בדרום ארץ ישראל נמצא ארם מזרחית דרומית לארץ ישראל וארץ
ישראל לצפונה אבל אם נולד בתחום בית לחם אפרת שהוא בארץ יהודה כדכתי׳ בית לחם
יהודה וכתי׳ ואתה בית לחם אפרת צעיר להיות באלפי יהודה הנה הוא בדרומה של ארץ
ישראל והנה כן ביתא׳ וכן בית לחם אפרת נולד ואם המקום בהר אפרים הרי הוא בצפונה
של ארץ ישראל כדכתי׳ יהודה יעמד על גבולו מנגב ובני יוסף יעמדו על גבולם מצפון ואם
בחלקו של בנימין גב׳ אינה בדרום דכתי׳ ויהי להם הגבול לפאת צפונה ומכל מקום אין טעם
לקריותו בן דרום והנכון בעיני כי אמו קראתו בן אוני ורצתה לומר בן אבלי מלחם אונים לא
אכלתי באוני ואביו עשה מן אוני הכח מלשון ראשית אונו ולאין אונים ולכן קרא אותו בנימין
בן הכח כי החוזק הוא בימין ולכן קרא׳ בן הכח או בן החוזק כי הימין בו הגבורה והצלח כענין

שכתוב לב חכם לימינו ימינך תמצא שונאיך ימין ה׳ רוממה רצה להיות קורא אותו בשם
שקראתו אמו כי כן כל בניו בשם שקראו אותם אמותם יקראו והנה תרג׳ אותו לטוב ולגבור
וראית׳ בבראשית רבא בן אוני בן צערי ואביו קרא לו בנימין בלשון הקדש ולא ידעתי מהו כי
הכל לשון הקדש וכן שם כל בניו לשון קדש הוא אבל רמזו למה שאמרתי שתרג׳ הלשון לטוב
וישמע ישרא׳ ספר הכתוב ענותו כי שמע בחלל בנו יצועיו ולא צוה שיוציאוהו מביתו מכלל
בניו ולא ינהל עמהם אבל ימנה עמהם ויהיו בני יעקב שנים עשר והוא ימנה ראשון ולכך ע״ת
משתי הפרשיות פסוק אחד כי אעפ׳ שהוא תחלת ענין שבא למנות השבטים משנולדו כולם
רמז כי ראובן לא נדחה למעשהו ועל דרך הפשט יתכן שבלבל ראובן יצועי בלהה מפחדו
שלא תלד ליעקב עוד כי הוא הבכור וחשב לקחת שני חלקים ויפסיד יותר מכל האחים ולא
פחד מאמו כי זקנה היתה ואולי מתה זלפה או חשש לכבוד אמו בעבור היותה שפחת
ולכן נטלה ממנו הבכורה מדה כנגד מדה וזהו טעם ויהיו בני יעקב שנים עשר כי לא הוליד
אחרי כן ויהיו ימי יצחק אין מוקדם ומאוחר בתורה מכירתו של יוסף קדמה למיתתו של
יצחק לשון רש׳ וכבר כתבתי שזה מנהג הכתוב בכל הדורות יספר ענין האדם ותולדותיו
ומיתתו ויתחיל בתולדות הדור האחר וראוי היה להקדים מיתת יצחק לתולדות יעקב כאשר
עשה באברהם ובכל דורות הראשונים אבל יתכוין הכתוב להגיד כי יצחק מת בשיבה טובה
זקן ושבע ימים אחרי ששב אליו בנו המבורך הנוחל מעלתו וקברוהו בכבוד עשו ויעקב בניו
גדולי העולם ולא הוצרך להזכיר כי קברוהו במערת המכפלה בעבור שהזכיר כי היה בעיר
ההיא ואנה יקברוהו רק בקבר אביו עדה בת אילון היא בשמת בת אילון ונקראת בשמת על
שם שהיתה מקטרת בשמים לע״ז ואהליבמה היא יהודית אותו רשע כינה שמה יהודית לומ׳
שהיא כופרת בע״ז כדי להטעות את אביו בשמת בת ישמעא׳ ולהלן הוא קורא לה
מחלת מצאתי בהגדת מדרש ספר שמוא׳ שלשה מוחלין להם על כל עונותיהם גר שנתגייר
והעולה לגדולה והנושא אשה ולמד הטעם מכאן לכך נקראת מחלת שנמחלו לו עונותיו
כל זה לשון רש׳ והנה לא נתן טעם באבי אהליבמה שנקרא שם בארי ובאן ענה ובשמת
בת ישמעא׳ יהיה שם העצם והוא שם תואר לקטור הבשמים ובבראשית רבא אמרו נתן
עשו דעתו להתגייר מחלת שמחל לו הקב״ה על עונותיו בשמת שנתבשמה דעתו עליו והנה
שניהם תאר אין שם העצם נודע בה ולכך אמר ר״א כי היו לה שני שמות וגם לאביה ויתכן
לומ׳ כי השתים נשים ההם מתו בלא בנים אולי נענשו בעבור שהיו מורת רוח ליצחק ולרבקה
ונשא אחות אשתו בת אילון ואחרת אהליבמה בת ענה אבל בת ישמעא׳ אחות נביות בעבור
שהיה לה שם כעור בלשו׳ הקדש מחולי קרא את שמה בשם הנכב׳ אשר היה לאשתו הראשו׳
מלשו׳ בשמים כי היתה חביבה עליו בעבור שהיתה ממשפחתו ואיננה רעה בעיני יצחק אביו
ויקח עשו את נשיו ואת בניו ואת בנותיו זה המסע היה אחרי שוב אחיו מחרן והאחוז בארץ
כנען כמו שאמור כאן ואפשר שהיה גם אחרי מות אביהם והנה בעוד אחיו בחרן היה עשו
בשעיר כבתו׳ למעלה אבל הענין כי עשו הלך לשעיר בימי אופי החרי יושבי הארץ ויהי לשר
הולך עם ארבע מאות איש וכניו וביתו היו בארץ כנען ויתכן שהיתה לו שם אחוזה במקום אחד
במישור לא בהר שעיר על כן ייחס לו ארצה שעיר שדה אדום ואחרי שחזר אחיו לארץ כנען
פנה לו מפניו כי ידע שארץ כנען נחלת אחיו אשר נתן לו אביו בברכתו ולקח בניו וכל נפשות
ביתו עם רב והלך לשעיר להתישב שם ואז נלחם בבני שעיר החרי יושבי הארץ כי אולי פחד
ממנו ולא היו נותנים אותו לבא בגבולם בהר שעיר שהיו שם המבצרים אלא שישב בשדה
אדום במקומו הראשון וישמידם ה׳ מפניהם וירשום וישבו תחתם כאמור במשנה תורה
ולכך יאמר שם כי ירושה לעשו נתתי את הר שעיר ולא יכלה ארץ מגוריהם טעמו עיר
מגוריהם היא חברון אשר גר שם אברהם ויצחק כי ארץ כנען תשא כזה וכזה אלף פעמים
אבל עשו בראותו כי לא יוכל לעמוד בעירו עזב את כל הארץ לאחיו והלך לו וטע׳ וילך א׳ ארץ
אמ׳ אונק׳ אל ארץ אחרת ורש׳ פירש׳ לגור באשר ימצא כי הלך אל ארץ אשר ימצא לו מקום
לחנותו עד שבא א׳ הר שעיר וישב שם והנכון בעיני שיאמר וילך אל ארץ שעיר וחסרו הכינוי
בעבור היותו מובן שכבר הזכיר שהיה עומד בארץ שעיר והידוע כי לשם יוליך ביתו ויזכיר

בסמוך וישב עשו בהר שעיר ונמצא כזה ויבא אל ארמון בית המלך וישרף עליו את
בית המלך ושיעורו בית המלך הזה שהיה בו וכן וישרף את הבמה לעפר ארץ וישרף אשרה
כלומר אשר לירבעם הנזכ׳ במקו׳ ההוא וכן ויאמ׳ יואב לכושי לך הגד למלך וישתחו כושי
ליואב וחמור והאריה וכן כי נשברו אניות בעציון גבר האניות וכן רבים אף כאן וילך אל
ארץ כמו אל הארץ ארץ שעיר הנזכר ואלה תולדות עשו אבי ארום בא להזכיר
התולדת אשר הולידו בניו אחרי שהלכו עמו לשעיר כי הוא לא הוליד שם והנה החל ממנו
לומר הוא הוליד את אליפז ורעוא׳ וחם הולידו בארץ שעיר תולדות הללו ויזכיר עמהם בני
אהליבמה הנולדים בארץ כנען אעפ״ שלא הזכיר להם תולדות בארץ שעיר כדי שימנו עם
אחיהם בני עשו הנזכרים בתחלת הפרשה ועוד בעבור היותם בשעיר אלופים כי כל
אלופיהם יזכיר ותמנע היתה פילגש מפני שלא הקפיר בכל האחרים להודיע שם האם דרשו
רבותי׳ כי זה להודיע גדולתו של אברהם אבינו כמה היו תאבים להדבק בזרעו שהרי תמנע
ו בת אלופים היתה שנ׳ ואחות לוטן תמנע אמרה אני זוכה להנשא לך הלוא׳ ואהיה פלגש
כמו שכתב רש׳ ויתכן כי בני אליפז החמשה היו ידועים לו כי הולידם מנשיו ועמלק בעבור
היותו בן פלגש לא היה לו שם כאחיו והיה נכלל עם בני עשו בעבו׳ היותו מזרעו והוצרך הכתו׳
לומר כי אמו פלונית אשר הוא נודע לה ילדתו לאליפז אבל איננו בכלל בני עשו ולא יושב
עמהם בהר שעיר כי בבני הגבירות יקרא לו זרע ולא כבן הפילגש כי לא יירש בן האמה עם
בניו כמו שעשה אביו והנה אנחנו נצטוינו בבני עשו שלא נתעב אותם ולא נקח את ארצם והם
כל בניו הידועים לו היושבים בשעיר כי הם הנקראים ארום על שמו אבל בן הפילגש אינן
בכלל בני עשו ולא עמהם בארצם ונצטוינו בו בהפך לתעב אותו ולמחות את שמו
וכתב רש׳ עוד ובדברי הימים מונה תמנע בבניו של אליפז מלמד שבא על אשתו של שעיר
החורי ויצאה תמנע מבינית׳ וכשגדלה היתה פילגשו וזהו ואחות לוטן תמנע ולא מנאה מבני
שעיר שהיתה אחותו מן האם ולא מן האב ואין דעתי סובלת זה כי היה ראוי לומר בדברי
הימים ותמנע בתו ולמה ימנה האש׳ בבני׳ אולי לא יקפי׳ הכתו׳ בכך בדבר הידוע כי מצינו שם
בדברי הימים ובני עמרם אהרן ומשה ומרים ובני אהרן נדב ואביהוא וגומ׳ ואם כן ראוי שנ׳
כי תמנע זאת היא בת אלפז אשר ילדה לו אשת שעיר החורי אחרי מות אשה והיתה אחות
לוטן מן האם ונשאה אליפז לפילגש שהגוי מותר בבתו או נאמר על דעת רבותי׳ כי תמנע
הנזכר בדברי הימים הוא תמנע האלוף הנזכר למטה שנמנה שם מבני אליפז כאשר נמנה
קרח והוא בן אהליבמה כי שניהם היו ממזרים נולדו מן האחד ונמנים עם בני האחר כי
רחוק שימנה האשה בין הבנים בתוכם ועל דרך הפשט יש לחשוב בו כי תמנע פילגש אליפז
אחרי לידתה את עמלק ילדה בן ותקש בלדתה ותמת ותקר׳ את שמו אמו תמנע בעבור הזכי׳
שמה ואביו אליפז קרא לו קרח ולא הזכיר הכתוב הבן הזה לתמנע אמו כדי שלא יאריך כי
הכונה היתה למנות עמלק בפני עצמו אבל בני אליפז שבעה היו ומנה הכתוב האלופים
דרך מעלתם על בן הקדים קנז וקרח לגעתם ואני עוד סובר בכתוב הזה מה שאמרו רבותי׳
בשלשים ושתים מדות שהאגדה נדרשת אמרו סדור היה ראוי להיות אלא שנחלק שנא׳ כי
מרבית העם וכו׳ וגם רודפי הפשט יאמרו כן בפסוקים אחרים וכן זה יאמר בני אליפז תימן
אומר צפו וגעתם וקנז ותמנע וחזר ואמר היתה פילגש לאליפז בן עשו ותלד לאליפז את
עמלק ולא הזכיר שם הפילגש והאמת שהיא אחות לוטן תמנע והיא הסבה שלא הזכיר שמה
כי לא רצה לאמר שני פעמים ותמנע לזכר ולנקבה והנה בני אליפז שבעה והם האלופים
הנזכרי׳ לו אבל החליפו שם זה הקטן בעבו׳ היות שמו כשם הפילגש שלא יחשב בנה וקראוהו
קרח בעלותו למעלת אלוף ור״א אמר כי קרח בן אהליבמה אשת עשו הוא נמנה פעמים כי
הוא הקטן לאהליבמה וגדלתו ערה וכן בני מיכל בת שאול בדברי רבו׳ ועל רעת הזו יהיה
פירו׳ הכתו׳ בדברי הימים בי תמנע ילדה עמלק שיהיה שיעורו ולתמנע עמלק וחסרו הלמד
בדרך ושני שרי גדודים היו בן שאול לבן שאול והנכון מה שחשבתי בו וטעם אלה בני ערה
על הרוב כי עמלק איננו בנה וכן אלה בני יעקב אשר ילד לו בפדן ארם אינו על בנימין
אלה בני שעיר החרי שם איש היה אבי אומה קדמונית תקרא על שמו כמו האמורי והפרזי

כמו שנא' אשר השמיר את החורי מפניהם ונקרא שעיר על שם הארץ שנקראת שעיר והשם הזה היה לארץ מן עשו שהוא איש שעיר מיום שהלך שם ואילך ובן שם אדום ממנו היה אבל הכתוב יפריש ביניהם כי אלה הם בני שעיר החורי שהיו יושבי הארץ למבראשונה לא בני שעיר האדומי אשר בא שם ועוד אפרש יחוס החורי במשנה תורה בע"ה וכתב ר"א הזכ' הכתו' זה להפרי' יחוסי שעיר ועשו כי ישר' יצוו על בני עשו ור"ש כת' לא הוזקק לכתו' משפחות החורי אלא מפני תמנע להודיע גדולת אברהם ואחות לוטן תמנע כמו ואחות תובל קין נעמה ואחיותיהם צרויה ואביגיל ותמר אחות וסרח אחותם כי המנהג ליחס הבת אל האחים והיה ראוי שתמנה למעלה עם בני שעיר ודישון ואצר ודישן ותמנע אחותם אבל היתה אחות לוטן בת אביו ובת אמו לא אחות שאר האחים ולכן לא רצה ליחס אותה אליו או שהית' אחותו מן האם ולא מן האב ואינה בת שעיר החורי ואלה בני צבעון ואיה וענה הוו יתרה ובן עבר אביך ואני מאו ועתה ואני עבדך דין שניהם אני ואלה ראשי בית אבותם ועפר וישעי ובמוהם רבים והנה צבעון זה הוא הבן השלישי לשעיר החורי והוליד שני בנים אלו איה וענה וספר הכתוב כי ענה זה בן צבעון הוא אותו ענה שמצא הימים ברעותו החמורים של צבעון אביו להבדיל בינו ובין ענה דודו אחי צבעון אביו וזה ענה בן צבעון הוא חמיו של עשו ואלה בני ענה דישון ואהליבמה בת ענה דרך הכתו' לאמר בבנות בן כמו ואת דינה בתו וזה ענה הוא הבן הרביעי לשעיר החורי אחי צבעון הנמנה אחריו למעלה כי הפרשה תמנה שבעה בני שעיר החרי בתולדותם והיה לזה ענה בן אחר יקרא גם בן דישון כשם דודו ולו בת תקרא אהליבמה כשם קרובתה בת ענה בן צבעון ולכך יאמר הכתו' באשת עשו אהליבמה בת ענה בת צבעון להגיד כי היא בת ענה שמצא הימים נכרת צבעון לא אהליבמה בת ענה בן שעיר החורי אחי צבעון ועל דעת קצת רבותי' אין בפרשה רק איש אחד הנקרא ענה והוא בן צבעון שבא בונות על אמו אשת שעיר החורי וימנ' אותו הכתו' כבני שעיר החרי כי יחשבוהו האנשי' בבנו ויקראוהו ענה בן שעיר וגדלו בין בניו כחשבו שהוא בנו וימנה אותו הכתוב החרי פעם אחרת על פי האמת בן לצבעון וזה מדרש של דורשי חומרות כמו שמוזכר במסכת פסחים ואיננו דברי הכל בגמ' ולא משמעו של מקרא כלל אשר מצא את הימים ברעת מקנת רבו' בתלמוד הם הפרדים וזה האיש מצא כי יולידו מין שלא במינו ואין בן בשאר מיני הכלאים ואמ' במדבר ברעותו החמורים כי היו לו שם במדבר חמורים רבים תובעים אתונות והרביעם עם הסוסיות והולידו ונראה שנחשב לו בדורו לחכמה כי הכיר במיניהם שהם קרובים בטבע ויולידו והיה נודע במעש' ההוא ועל כן יתארוהו בו ואנק' תרג' גבריא והנרא' מסברתי כי ענה זה באו עליו מן האומה הנקרא' אימים לפנים עם גדול ורב כענקים ורצו לגזול ממנו החמורי' של צבעון אביו והוא היה במדב' ואין עוזר לו ותמצא ידו להם והציל מידם והוא מלשון תמצא ידך לכל אויביך ולא המציתיך ביד שאול או יאמ' שמצא אותם ונצל והיה נודע כגבור' הואת ונבון הוא ואלה בני דישן חמדן ואשבן הוא דישון הבן החמישי לשע' כי אין קפידא שיקראנו דישן או דישון רק כשהם בפסו' אחד להבדיל בין שניה' וכן ויעש חירום את הכיורות ויכל חירם

והוצרך הכתוב בכאן לקראו דישן שלא יחשב שהוא דישון בן ענה הנזכר בסמוך ליחס לו תולדות כי כן יהיה במשמע ואלה המלכים אשר מלכו בארץ אדום נכתב זה להגיד כי נתקימה בו ברכת יצחק שאמ' לו ועל חרבך תחיה כי גברו על בני שעיר החרי ומלכו עליהם בארצם ואלה הערים מדינות בארץ אדום כי בצרה לאדום היא כמו שכתוב כי זבח להשם בבצרה וטבח גדול בארץ אדום וכן ארץ התימני מאדום כמו שנ' בו וחתו גבוריך תימן למען יכרת איש מהר עשו וכולם כך המה אבל ספר הכתוב כי לא היו מלך בן מלך כאשר היו בישרא' ולפני מלוך מלך ימים רבים קודם ואין טעם לפני מלך מלך שנמשכה מלכות אלה עד מלכות ישרא' אבל לאמר כי או לא תהיה להם מלכות לקים ואת אחיך תעבוד ויתכן שאלו כולם בימי משה כבר עברו כי היו זקנים בעת שימליכו אותם ולא יאריכו ימים וטעם המכה את מדין בשדה מואב להגיד גבורתו שבאו המדינים בשדה מואב להשגב עמים ונצח את כולם ובעל חנן בן עכבור היה ממקום שאול על כן לא הזכיר לו עיר אחרת ויתכן שהיה חנן מקום והוא בעל עליו ואחרי בן המלך ואלה שמות אלופי עשו מתחלה מנה בני בניו

שהיו אלופים בדור ההוא ואחרי כן הצליחו מזרעו למלוכה ואחרי כן פסקה מלכותם וחזרו
ונתנו את אלה אלופים בדור ההוא לראש ובך נאמר בדברי הימים וימת הדד ויהיו אלופי
אדום תמנע בך פירש רש״י ומה שאמר למשפחותם למקומותם בשמותם למושבותם בארץ
אחוזתם כי הראשונים היו כל האחים אלופים יושבים כלם בעיר אחת מושלים בעם באחד
או כענין נשיא שבט וראשי בית אבות אבל אלו אחרונים היו אלופים למשפחותם כי כל אחד
היה אלוף לכל משפחות בני עשו ולכל מקומות מושבותם והוא לבדו יקרא בדור אלוף אין
אחר נקרא כן בכל ארץ אחוזתם כי היו במלכים לארצם אבל לא ישבו לכסא להם ולא נתנו
עליהם הדר מלכות ונכתבה הפרשה בדרך נבואה כדעת רבים ואיננו נכון כי הנבואה למה
תזכיר את אלה ועד אי זה זמן תמנה והפסיק בהם אבל הנכון שכל אלה לפני התורה ונאמר
שמשלו כאחד ויהיה פירוש למקומותם שמשל כל אחד במקומו או שהיה ממשלתם ומן
מיעט ושנות רשעים תקצורנה מגדיאל זו רומי לשון רש״י ולא הבינותי זה כי אם נאמר שהיה
נבואה לימים רבים ולעתים רחוקות הנה מלכים רבים מלכו לאדום על מלכות רומי ואין
רומי אלוף אבל היא מלכות גדולה תקיפא ואימתני יתירא לא היה במוה בממלכות אבל מה
שאמרו בפירקי ר׳ אליעזר בשכר שפינה את כליו מפני יעקב אחיו נתן לו מאה מדינות משעיר
ועד מגדיאל ומגדיאל זה רומי שנ׳ אלוף מגדיאל אלוף עירם כוונתם בזה מה שהודעתיך במה
פעמים כי היו המקרים בראשונים רמז לזרעם והנה אלה האלופים האחרונים עשרה עם
מגדיאל רמז שיהיו מלכי אדום בממשלתם במלכות הרביעית עשרה ימלוכו על ארץ אדום
והעשירי מהם ימלוך על רומי ומהם תתפש אחרי כן מלכות על כל העולם ולזה ירמוז שם
מגדיאל שיתגדל על כל אלה כמו שאמרו בו ועשה כרצונו המלך ויתרומם ויתגדל על כל אל וזהו
שנא׳ וקרניא עשר מינה מלכותא עשרה מלכין יקומון בן ארעא ואחרן יקום אחריהון והוא
ישנא מן קדמאה ואמרו בבראשית רבא כולם ביוצאי ירכו של עשו הכתוב מדבר ודרשו
אלוף עירם שהוא עתיד לערום תיסוריות למלך המשיח

סדר וישב יעקב

טעם וישב יעקב בארץ מגורי אביו כי אמר שאלופי
עשו ישבו בארץ אחוזתם כלומר הארץ שלקחו להם
לאחוזת עולם אבל יעקב ישב גר כאביו בארץ לא להם
אלא לכנען והכונה להגיד כי הם בוחרים לגור בארץ הנבחר
ושנתקיים בהם כי גר יהיה זרעך בארץ לא להם ולא בעשו כי כיעקב לבדו יקרא להם זרע
אלה תולדות יעקב ואלה של תולדות יעקב אלה ישוביהם וגלגוליהם עד שבאו לכלל ישוב סבה
ראשונה יוסף בן שבע עשרה שנה וגומ׳ על ידי זה נתגלגלו וירדו למצרים זהו ישוב פשוטו של
מקרא להיות דבור על אפניו לשון רש״י ואין לשון לתולדות שיהיה על הישוב ולא אמר אלה
המאורעות שאירעו לו והקורות שבאו עליו כטעם מה ילד יום ואין אדם מוליד קורותיו רק
לימים מיוחס שיולידום ואולי יאמר אלה תולדות הימים של יעקב והנכון בעיני כי אלה
תולדות יעקב יוסף ואחיו אשר יזכור ואחז הכתוב דרך קצרה בשמותם שכבר הזכירם למעלה
אבל אמר אלה תולדות יעקב יוסף ואחיו אשר אירע להם ככה ואפשר גם כן שירמוז אלה
את כל הנזכרים בספר הזה בשבעים נפש כי כאשר הזכיר באלה תולדות עשו בנים ובני בנים
מלכים ואלופים כל אשר היו בהם עד זמן התורה כן ימנה בתולדות יעקב בניו ובני בניו וכל
זרעו רק יזכיר בהם הפרטים במולדותם והוא נער את בני בלהה שהיה עושה מעשה
נערות ממשמש בעיניו ומתקן בשערו את בני בלהה כלומר ורגיל את בני בלהה
שהיו אחיו מבזין אותם והוא מקרבן את דבתם רעה כל רעה שהיה רואה באחיו בני
לאה היה מגיד לאביו לשון רש״י ואם כן למה לא הצילוהו בני השפחות והוא אוהב אותם
ומקרבן ומגיד לאביו על האחים בבזיונם ואם נאמר שיראו מן האחים והנה הם ארבע וראובן
עמהם ויוסף עצמו ותגבר ידם עליהם ואף כי לא יבאו עמהם במלחמה ועוד נראה בכתוב
כי כולם הסכימו במכירתו אבל לדעת רבו׳ בבראשי׳ רבא על כולם היה מוציא הדבה והנכון
בעיני כי זה הכתוב שב לבאר מה שהזכיר ושעורו יוסף והוא נער בן שבע עשרה שנה היה
רועה בצאן את אחיו את בני בלהה ואת בני זלפה נשי אביו ורומה לו בסדר הזה ויחלמו

חלום שניה֝ איש חלומו בלילה אחד איש כפתרון חלומו המשקה והאופה אשר למלך מצר֝
אשר אסור֝ בבית הסהר שב לפרש שניהם אשר הזכיר ושיעורו ויחלמו חלום שניה֝ המשק
והאופה אשר למלך מצרים אשר אסורים בבית הסהר איש כפתרון חלומו וכן רבים או שיהיה
והוא מושך אחר עמו ומשפטו והוא נער והוא את בני בלהה ואת בני זלפה נשי אביו יאמר
כי הוא נער והוא עם בני בלהה ועם בני זלפה נשי אביו ותמיד לא יפרד מהם בעבור נערותו
כי להם צוה אביהם שישמרוהו וישרתוהו לא לבני הגבירות והוא מביא מהם דבה רעה אל
אביהם ולכן ישנאוהו אלה הארבעה אחים ואחר כן אמר כי אביו אהבו ויראו אחיו האחרים
כי אותו אהב אביה֝ יותר מכולם ויקנאו בו וישנאוהו נמצא שנוי מכלם כי בני הגבירות יקנא֝
בו למה יאהב אותו מהם והם בני גבירה כמוהו ובני השפחות אשר לא יקנאו בזה למעלתו
עליהם ישנאו אותו בעבור היותו מביא דבתם רעה אל אביהם וטעם דבתם רעה להפליג כי כל
דבה רעה היא ועל דעת רש֝ יתכן שתהיה דבה טובה ומביא דבה הוא אשר יראה יגיד אבל
מוציא דבה הוא כסיל האומ֝ שקר ועל דרך הפשט איננו קשה שיקראנו נער והוא בן שבע
עשרה כי בעבור היותו קטן מכולם יקראנו כן לומר כי לא היה מתחזק כאחיו ויצטרך להיותו
עם בני בלהה וזלפה בעבור נערותו וכתוב ברחבעם בן שלמה ורחבעם היה נער ורך ולא
התחזק לפניהם והוא בן ארבעים ואחת שנה במלכו וכן השלום לנער לאבשלום ובנימין
ברדתו למצרים גדול ממנו ויקראנו נער פעמים רבים ואנקלוס תרגם והוא נער והוא מרבי
עם בני בלהה יאמר כי מיום היותו נער הוא עמהם הם גדלוהו כאב והם ישרתוהו גם נכון
הוא ועל דרך שפירשתי כי הכתוב יספר כי מאלה יביא הדבה ולבני הגבירות בקנאתם וטעם
נשי אביו כי נשיו היו בשלקחם לנשים ולא יקרא אותם הכתוב שפחות רק בהיותן עם רחל
ולאה שהן הגבירות להן וכן ותשם את השפחות ואת ילדיהן לומר כי בעבור היותן שפחות
לרחל וללאה שם אותן לפניהן וכן וישכב את בלהה פילגש אביו שאז היתה גברת לא יעשה
בן ויתכן כי בחיי רחל ולאה יקרא אותן שפחות ופילגשים ועתה מתו ולקחן לנשים כי בן
זקונים הוא לו שנולד לו לעת זקנתו ואנקלוס תרגם בר חכים הוא ליה כל מה שלמד משם
ועבר מסר לו ר״א שהיה זיו איקונין שלו דומה לו לשון רש֝ וכן אמר ר״א כי בן זקונים שהולידו
לזקוניו והוא בן תשעים ואחת שנה וגם אחיו בנימין קראו ילד זקונים קטן ואיננו נכון בעיני
כי הכתוב אומר שאהב את יוסף מכל בניו בעבור שהוא בן זקונים וגם כל בניו נולדו
לזקוניו והנה יששכר וזבולון אינם גדולים מיוסף רק בשנה או שנתים והנרא֝ בעיני כי מנהג
הזקנים שיקח אחד מבניו הקטנים להיות עמו לשרתו והוא נשען על ידו תמיד לא יפרד
ממנו והוא נקרא לו בן זקוניו בעבור שישרת לזקוניו והנה לקח יעקב את יוסף לדבר הזה
והיה עמו תמיד ועל כן לא ילך עם הצאן ברעותם במקום רחוק ואנקלוס שאמר בר חכים
ירצה לומר שהיה בן דעת וחכם בעיני אביו וטעמו כטעם זקנים ותרגם בילד זקונים בר
סבתין כי לא אמר הכתוב בכאן כי בן זקונים היה אבל אמר הוא לו שהיה בן בעיניו וזאת
כוונתם באמרם כל מה שלמד משם ועבר מסר לו לומר שמסר לו חכמות וסתרי תורה
ומצאו משכיל ובעל סוד בהם כאלו היה זקן ורב ימים קמה אלומתי וגם נצבה והנה תסובינה
אלומותיכם ענין החלום באלומות כי הראוהו שעל ידי אלומות ותבואה ישתחוו לו וענין
תסובינה אלומותיכם כי יקיפו אותו כמלך עתיד לבירור אשר עבדיו יחנו סביב לו המלך
תמלוך עלינו אם משול תמשול בנו פירש ר״א אנחנו נשימך מלך עלינו או אתה תמשל בנו
בחזקה ויותר נבון דעת אנקלוס התהיה מלך עלינו או שלטון מושל בנו
כי לשניהם אדם משתחוה לא יהיה לך עלינו לעולם לא מלכות ולא ממשלת וטעם על
חלומותיו ועל דבריו שהיו שונאים אותו על החלומות וגם על הספור שהוא מספר אותו
להם כמתהלל כמו שאמר שמעו נא החלום הזה אשר חלמתי ויספר אל אביו ספר החלום
הזה לאביו ולא הראשון כי הוא עצמו המכיר בפתרונו כי השמש ירמוז לאביו והוא גער בו
וטעם אל אחיו פעם שנית כי ספר אותו לאביו בפני אחיו והיא גערתו לשכך חמתם מעליו
וטעם מה החלום הזה אשר חלמת כמו מה אדם ותדעהו כלומ֝ מה החלום הזה איננו כלום
שתגידנו כי אינם אלא דברים בטלים או טעם הגערה לאמר איך נשאר לכך לחלום החלום׳

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main

הזה אין זה כי אם גובה לב ונערות שיעלו דברים כאלה על לבבך כענין שנ׳ בחלומות רעיונך
על משכבך סליקו וכתי׳ והרהורין על משכבי הבא נבא אני ואמך והלא אמך כבר מתה והוא
לא היה יודע כי הדברים מגיעין לבלהה שגדלתו כאמו ודבותי׳ למדו מכאן שאין חלום בלא
דברי׳ בטלים ויעקב נתכוון להוציא הדבר מלב בניו שלא יקנאוהו ככך אמ׳ לו בשם שאי׳ אפשר
באמך כן בשאר בטל לשון רש׳ ולפי דעתי כי בעת שירד יעקב למצרים כבר מתה בלהה גם
ולפה כי הכתו׳ אמר בספור שבעים נפש מלבד נשי בני יעקב ולא הזכיר מלבד נשיו ונשי בניו
ואם תאמר כי בעבור היותן פלגשים לא רצה לאמר לבד מנשי בני יעקב ופלגשיו הנה כתו׳
נשי אביו ורחוק הוא שיהיה הירח רמז לפלגשו אבל ענין החלום כי השמש רמז ליעקב והירח
רמז לנות ביתו וכל נשיו שבהן היו תולדותיו ירמוז כי כל תולדותיהם ישתחוו לו והם כל
שבעים נפש יוצאי ירכו כי כלם השתחוו בבואם אליו ואחד עשר כוכבים אחיו אשר השתחוו
לו בפני עצמם טרם בוא אביהם כדכתי׳ ויבא יוסף הביתה וישתחוו לו אפים ארצה
וישלחהו מעמק חברון יזכיר הכתוב המקום אשר שלחו משם לומר כי היה מרחק רב
ביניהם ולכן עשו עמו רעה כי רחוקים היו מאביהם ולהגיד כי יוסף לכבוד אביו נתאמץ ללכת
אליהם אל מקום רחוק ולא אמר איך אלך והם שונאים אותי ולרבותי׳ בזה מדרש להשלים
עצה עמוקה של חבר הנאה הקבור בחברון וימצאהו איש והנה תועה בשדה יאמר כי הוא
תועה מן הדרך ולא היה יודע אנה ילך ונכנס בשדה כי במקום המרעה היה מבקש אותם
ויאריך הכתוב בזה להגיד כי סבות רבות באו אליו שהיה ראוי לחזור לו אבל הכל סבל לכבוד
אביו ולהודיענו עוד אם הגזרה אמת החריצות שקר כי זמן לו הקב״ה מורה דרך שלא
מדעתו להביאו לידם ולזה נתמנו רבותינו באמרם כי האישים האלה מלאכים שלא על
חנם היה כל הספור הזה אלא להודיענו כי עצת ה׳ היא תקום נסעו מזה הסיעו עצמן מן
האחוה נלכה דותינה לבקש לך נכלי׳ רשת שימיתוך בהם ולפי פשוטו מקום הוא ואין מקרא
יוצא מידי פשוטו לשון רש׳ ואין הכוונה לרבותי׳ שיפרש לו האיש נסעו מן האחוה והלכו
לעורר עליך דינין ותרעומות שאם כן היה נמנע מלכת ולא היה מסכן בעצמו אבל הכוונה
להם כי האיש גבריא׳ אשר דבר לו הגיד אמת ואמר לשון משמש לשני פנים ושניהם אמת
והוא לא הבין הנסתר בו והלך אחר הנגלה ממנו וילך אחר אחיו וימצאם בדותן כאשר אמ׳
לו ודרשו זה מפני שהאיש הזה הוא מלאך ואם כן יודע הוא אנה הם ולמה לא אמר הנם
בדתן ואמר במסתפק ששמע מהם שילכו שם ואינו יודע אנה הם עתה ולכן יעשו מדרש
במאמרו כי שמעתי אומרים שמעתי אותם שהיו אומרים נלכה דותינה וכן ורבקה שומעת
היתה שומעת ויתכן שיאמ׳ נסעו הרועים מזה כי שמעתי אנשים אומרים נלכה דותינה אולי
הם אחיך דבר עמו במסתר פנים מן הענין ויתנכלו אותו להמיתו היו חושבים להמית אותו
בנכליהם אשר יתנכלו בטרם יקרב אליהם ולא יצטרכו הם לשפוך דמו בידיהם וכך אמרו
בבראשית רבא נשסה בו את הכלבים ואולי עשו כן ולא עלתה בידם וכאשר ראו כי קרב
אליהם ולא יכלו להמיתו בנכליהם אמרו איש אל אחיו הנה בא אלינו ועתה נהרגהו אנחנו
ונראה מה יהיו חלומותיו מליצה דרך לעג נראה אחרי מותו אם נשתחוה לו והנכון בעיני
כי אמרו עתה נראה מה יהיו חלומותיו כי אם יצילוהו מידנו מלוך ימלוך עלינו אבל רבותי׳
אמרו רוח הקדש אומרת נראה מה יהיו חלומותיו כלומר דבר מי יקום ממני ומהם אל
תשפכו דם אמ׳ להם הנה הייתי סוכל לכם כאשר חשבתם להמית אותו בנכליכם כי גם אני
שנאתיו ורציתי שיומת על ידי אחרים אבל אתם אל תהיו שופכים דם בידיכם חלילה לכם
והכוונה לראובן בכל זה היתה להצילו להשיבו אל אביו והכתוב ספר מה שאמר להם ראובן
ושמעו אליו אבל דברים אחרים אמ׳ להם מתחלה שלא קבלו ממנו כמו שאמר הלא דברתי
אליכם לאמר אל תחטאו בילד ולא שמעתם וכאשר ראה שלא שמעו לעזבו אמר להם אם
כן אל תשפכו דם בידכם ולא אמר דמו כי הראה עצמו שלא יאמר כן לאהבתו רק שלא יהיו
בשופכי דמים למר אותם שאין ענש הגורם כעונש השופך דם בידיו וטעם אל הבור הזה אשר
במדבר לאמר הנה הבור הזה עמוק ולא יוכל לצאת ממנו והוא במדבר ואם יצעק אין מושי׳
לו כי אין עובר עליו וספר הכתו׳ כי היה רק ואין בו מים שאם היה בו מים לא יטביעו אותו

שבבר נמנעו משפוך דמו   וכתב רש״ מ משמע שנא׳ והבור רק איני יודע שאין בו
מים ומה ת״ל אין בו מים מים אין בו אבל נחשים ועקרבים יש בו מדברי רבותינו ואם כן היו
הנחשים והעקרבים בחורי הבור או שהיה עמוק ולא ידעו בן   שאלו היו רואים אותם ולא
יזיקו ליוסף היה הדבר ברור להם שנעש׳ לו נס גדול ושהוא צדיק גמור וידעו כי זכותו תצילנו
מכל רע ואיך יגעו במשיח השם אשר הוא חפץ בו ומצילו ובענין שנא׳ אהי׳ שלח מלאכיה
וסגר פום אריותא ולא חבלוני כל קביל די קדמוהי זכו השתכחת לי אבל הם לא ידעו בדבר
ועל דרך הפשט יאמר והבור רק אין בו מים כלל שגם אם היו בו מים מעט יקרא רק וכן
כי מת אתה ולא תחיה כלל בשום פנים והכל באוה וחזוק וכסינו את דמו ונעלים את מיתתו
לשון רש״ וכן אמר אנקלוס ונכסי   על דמיה והנכון שהוא בפשוטו כי מנהג רוצחי מסתרים
להרוג הנרצח ולקברו ולכסות דמו בעפ׳ ובענין שנ׳ ויטמנהו בחול ולכך אמ׳ להם הנה אנחנו
הורגים את אחינו ומכסים דמו בעפר כי כן יחשב לנו והנה ראובן לימר להם שלא ישפכו
דם בידם אבל ישליכוהו בבור וימות שם שאין ענש הגורם כעונש שופך הדם ובא יהודה עתה
ואמר גם זה יחשב לנו לרציחה כאלו אנחנו הרגנוהו וכן   הדבר באמת ובענין שאמר הכתו׳
ואותו הרגת בחרב בני עמון   ודינא רבא ודינא זוטא איכא בינייהו ושניהם אמרו אמת והנה
ארחת ישמעאלים באה מגלעד כאשר נשאו עיניהם וראו מרחוק אנשים באים מדרך גלעד
הכירו כי ארחת ישמעאלים היא בגמלים   וידעו כי למצרים ילכו כי מגלעד יובא הצרי
והנבאת ולמצרים היה דרכם להוליך אותו   ולכן אמר להם יהודה הנה האנשים האלה
מארץ מצרים והולכים אל ארץ רחוקה אמרו נמכרנו להם כי לא יודע הדבר וכאשר קרבו
להם מצאו כי היו בעלי הסחורה אשר להם הנבאת והצרי אנשים מדינים סוחרים כי שכרו
הגמלים מן הישמעאלים ומכרו את יוסף למדינים שקנו אותו לסחור בו כי ארחת הישמעא׳
משכירי הגמלים לא יקנו הם סחורה לעצמם ואמר וימכרו את יוסף לישמעאלים כי להם
מסרו אותו שהם מוליכים הסחורה למצרים וזה טעם מיד הישמעאלים אשר הורידוהו שמה
כי היה בידם אבל המדינים היו בעליו והם סחרו בו והוא שאמר   והמדינים מכרו אותו
אל מצרים וכל מעשה בכתוב פעם יספר אותו במושל המצוה בו ופעם בשליח שיעשנו בידו
בענין את כל מעשה ה׳ הגדול אשר עשה וכתו׳ אחר אומ׳ אשר עשה משה לעיני כל ישרא׳ וכן
אמר ותשלם כל המלאכה אשר עשה המלך שלמה וחירם עשאה כדכתיב ויבא אל המלך
שלמה ויעש את כל מלאכתו   וביוסף עצמו אמר ואת כל אשר עושים שם הוא היה עושה
נותן המעשה לשנים למצוה בו ולעושה אותו ור״א אמר כי המדינים יקראו ישמעאלים כאשר
אמר הכתו׳ על מלכי מדין כי ישמעאלים הם ואיננו כאשר חשב כי הכתוב שאמר כי נזמי זהב
להם כי ישמעא׳ הם ירמוז על בני קדם שהמלחמה ההיא להם היתה כדכתי׳ וכל מלכי מדין
ועמלק ובני קדם נאספו יחדו ובני קדם הם הישמעאלים כי על כל בני הפלגשים אשר לאברהם
אמר וישלחם מעל יצחק בנו קדמה אל ארץ קדם גם יתכן שהיו המלכים ישמעאלים והמליכו
על מדין כי למה יקראו מדין על שם ישמעא׳ אחיהם והנכון בפשט הכתו׳ ביוסף מה שאמרנו
בו אבל רבותינו אמרו שנמכר פעמים רבות   וישלחו את כתנת הפסים ויביאו אל אביהם
בצווי או ויביאו השלוחים   המביאים כי שלחו אותה ועדים בדתן ואמרו זאת מצאנו הכר נא
או ששלחו אל חברון לבית האחד מהם   ובבואם הכניסוה לפני אביהם ואמרו אליו זאת
מצאנו וכל זה להתנכר בענין כי אם שתקו היה חושד אותם לאמר אתם   הרגתם אותו כי
ידע קנאתם בו ויש מפרשים וישלחו שתקעו בה השלח לקרעה במקומות כדמות שני חיות
מלשון בשלח יעבורו וטעם הפסים כי שלחו אותה שיכירנה בפסים אשר עשה לו וכל בנותיו
בתו ובת בנו ויתכן שיכנס בכלל הזה גם כלותיו עמהן כי בכלל הבנות יקראו גם הכלות כן
או כמאמר חכמים אין אדם נמנע מלקרוא לכלתו בתו וכך אמרה נעמי לכנה שבנה בנותי
אל בנותי לכי בתי ואיננו דרך חבה בלבד כמו הלא שמעת בתי שר הטבחים שוחטי בהמות
המלך לשון רש״ וכן וירם הטבח לרקחות ולטבחות אבל יותר קרוב דעת אנקלוס בעבור היות
בית הסהר בביתו ומצינו טביחה להריגת האנשים הכינו לבניו מטבח   טבחת ולא חמלת
וראיה לדבר הכתו׳ כדגיא׳ לאריוך רב טבחיא די מלכא די נפק לקטלא לחכימי בבל כת׳ א״ש

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main

כנעני אמר אנקלוס תגרא כלומר איש סוחר שבא לגור בארץ בסחורתו ודעתו לומר כי בני
יעקב ישתמרו מלישא כנעניות כאשר צוה אביהם יצחק גם אברהם וכך הזכירו בגמ׳ במסכת
פסחים והיו נשיהם מצריות עמוניו׳ ומואביות ומיחוסי ישמעא׳ ובני קטורה ולכן ייחד הכתו׳
על שאול בן שמעון ושאול בן הכנענית כי הוא לבדו בהם וגם שם דרשו שהיא דינה שנבעלה
לכנעני ורבותי׳ נחלקו בדבר אמרו ר׳ יהודה אומר תאומות נולדו עם כל השבטים ונשאום
ר׳ נחמיה אומר כנעניות היו ויתכן שלא הקפיד ר׳ נחמיה ביחוסן לא נתכוון אלא לומר שנשאו
מנשי ארץ כנען אבל היו מן הגרים והתושבים הבאים מכל הארצות או עמוניות ומואביות
ומיתר העמים כי לא נתכוון רק לחלוק על ר׳ יהודה שלא נשאו אחיותיהם שאחותו מן האם
אסורה לבני נח ולדעת ר׳ יהודה יצטרכו בני לאה לשאת תאומות ששה האחרים והם ישאו
שלהם או שלא יודה ר׳ נחמיה בתאומות כלל ולא היתה לו בת זולת דינה כמשמע הכתו׳ ועל
דרך סברא איננו נכון שישאו כלם כנעניות שיהיה בנוחלי הארץ מזרע כנען העבד הארור
כמו מזרעו של אברהם והכתו׳ צוה להחרימו ולא תהיה לו שארית ופליטה ועל כל פנים זה
האיש תגר כי למה יצטרך הכתו׳ לאמר כי הוא כנעני ביחוסו כל אנשי הארץ ההיא כנענים
הם מן הפריזי ומן החוי והיבוסי ואחיהם כי לכנען יתיחסו כולם וערולם בארץ כנען היא
והראוי היה שיאמר ויקח שם יהודה אשה ושמה כך כאשר הזכיר שמות הנשים כתמר ונשי
עשו וזולתן אבל פירש כן שהוא תגר שאיננו מן הארץ שהיתה לחוי או לאמורי וזה טעם וירא
שם יהודה בת איש כנעני כי בעבור אביה נשאה והכתו׳ שאמר בני יהודה ער ואונן ושלה
שלשה נולדו לו מבת שוע הכנענית בעבור היותה בת האיש הנקרא כנעני תקרא כן כי האיש
ההוא יקרא להם הסוחר כי הוא ידוע ומובהק בסחורתו אשר בעטורה גר שם ור״א אמר כי
בעבור היות האשה הזאת כנענית ועבר על דעת אבותיו היו בניה רעים ומתו ולכן הזכירו
הכתו׳ ושאול לבדו הזכיר שהיה בן כנעני כי לא הוצרך שם להזכיר כן כשלה ואם כן יהיה טע׳
וירא שם יהודה לומר שראה אותה וחשק בה כענין וירא שם אשה בתמנתה דשמשון
ובפרשת ויחי יעקב כתב רש״י וישאו אותו בניו ולא בני בניו שכך צום אל ישאנו במטתי אחד
מבניכם לפי שהם מבנות כנען ויהיה זה לפי ששאול בן שמעון ושלה בן יהודה היו מבנות
כנען ולכן הוציא את כולם אבל בנוסחאות שלנו בבראשי׳ רבא מצינו כולן אחד מבני בניכם
שיש בהם מבנות כנען ובן תמר היתה בת אחר מן הגרים בארץ לא בת איש כנעני ביחוסו כי
חלילה שיהיה ארונינו דוד ומשיח צדקנו שיגלה לנו במהרה מזרע כנען העבד המקולל ורבו׳
אמרו בתמר שהיתה בתו של שם והוא כהן לא׳ עליון ויקרא את שמו ער׳ יהודה קרא לבנו
ער מלשון עורדה את גבורתך ואשתו קראה שם השני אונן ולא ספר הכתוב למה ויתכן
שתקש בלדתה כי ארח נשים לקרא שם בניהן על זה כאם יעבץ שקראה שמו יעבץ לאמר כי
ילדתי בעצב וגם כן עשתה עשרה. אם אונן והוא מלשון ויהי העם כמתאוננים מה יתאונן
אדם חי כמו בן אוני דרחל ויהודה לא הקפיד לשנות שמו כיעקב אביו ובבראשית רבא
אמרו ער שהוער מן העולם ולא שהיתה ואת כוונת יהודה אבל דרשו כי השמו׳ יורו על העתי׳
ותקרא את שמו שלה והיה בכזיב בתב רש״י אומר אני על שפסקה מלדת נקרא כזיב לשון
היה תהיה לי כמו אכזב שאם לא כן מה בא להודיענו ולא ידעתי למה יקרא שם המקום על
זה ואין במאורע ההוא כל חדש כי די לה שתלד שלשה בנים ובעת לדתה לא נודע אם פסקה
או תוליד אחרי כן. רק בעת מותה יודע הדבר ויש אומרי׳ כי היה דרכם שיקרא האב שם
הבכור ותקרא האם שם השני על כן הראשון ויקרא את שמו והשני ותקרא ואמר בשלישי
ותקרא כי יהודה היה בכזיב בלדת אותו ואיננו שם שיקרא לו שם ואין בזה טעם או דיח ודעת
ר״א שיספר הכתוב אנה נולדו ואמר בלדתה אותו כאלו אמר בלדתה אותם כי במקום אחד
נולדו כלם ועל דעתי שלה לשון דבר הפוסק והכזב וכן לא תשלה אותי אמר בו התרגום לא
תכרב פיתגמך באמתך ואולי יתיחס ללשון שגגה שלו כי השוגג כוזב במחשבתו ואמר הכתו׳
כי קראתו שלה על שם המקום כי היה בכזיב בלדתה אותו כדרך והיה הנערה וזהו מאמרם
בבראשית רבא פסקת ויהי ער בכור יהודה רע בעיני ה׳ לא הזכיר הכתוב בפשעו כאשר
עשה באחיו אבל אמר כי בחטאו מת להודיע שלא היה זה בעונש יהודה על מכירת יוסף כי

ההצלה עמדה על המכירה ולא היה בבית האבות שכול זולתי בזה שהיה רע בעיני השם כי
זרע צדיקים יבורך ועל בן היה יעקב מתאבל על בנו ימים רבים וימאן להתנחם שהיה הדבר
בעיניו עונש גדול לו מלבד אהבתו אותו   ויבם אותה והקם זרע לאחיך הבן יקרא על שם
המת לשון רש׳ ואין זה אמת כי במצות התורה נאמ׳ גם בן יקום על שם אחיו המת ולא ימחה
שמו מישרא׳ ואין היבם מצווה לקרא שם בנו כשם אחיו המת   ואמר כבועז וגם את רות
המואביה אשת מחלון קניתי לי לאשה להקים שם המת על נחלתו ולא יכרת שם המת מעם
אחיו ומשער מקומו ותקרא׳ אותו עובד לא מחלון ועוד שאמ׳ וידע אונן כי לא לו יהיה הזרע
ומה הדעה אשר תבא עליו עד כי השחית זרעו מפניה אם יקרא שם בנו   כשם אחיו המת
ורוב בני אדם מתאוים לעשות בן ולא אמר הכתוב ויאמר אונן אבל וידע אונן כי לא לו יהיה
הזרע כי ידיעה ברורה היתה לו בזה שלא יהיה לו הזרע אבל הענין סוד גדול מסודות התור׳
בתולדת האדם ונכר הוא לעיני רואים אשר נתן להם השם עינים לראות ואזנים לשמוע והיו
החכמים הקדמונים קודם התורה יודעים כי יש תועלת גדולה ביבום האח והוא הראוי להיות
קודם בו ואחריו הקרוב במשפחה כי כל שארו הקרוב אליו ממשפחתו אשר הוא יורש נחלה
יגיע ממנו תועלת והיו נוהגים לישא אשת המת האח או האב או הקרוב מן המשפחה ולא
ידענו אם היה מנהג קדמון לפני יהודה ובבראשי׳ רבא אמרו כי יהודה התחיל במצות יבום
תחלה כי כאשר קבל הסוד מאבותיו נזדרז להקים אותו וכאשר באתה התורה ואסרה אשת
קצת הקרובים רצה הקב״ה להתיר איסור אשת האח מפני היבום   ולא רצה שירחה
מפניו איסור אשת אחי האב והבן וזולתם כי באח הרגל הדבר ותועלת קרובה ולא בהם כמו
שהזכרתי והיה נחשב לאכזריות גדולה באח כאשר לא יחפוץ ליבם וקוראים אותו בית חלוץ
הנעל כי עתה חלץ מהם וראוי הוא שתעשה המצוה הזאת בחליצת הנעל   וחכמי ישראל
הקדמוני׳ מדעתם כי הענין הנכבד הזה הנהיגו לפנים בישרא׳ לעשות המעשה הזה בכל יורשי
הנחלה באותם שלא יהיה בהם איסור השאר וקראו אותו גאולה וזהו ענין בועז וטעם נעמי
והשכנות והמשכיל יבין וטע׳ שבי אלמנה בית אביך שתנהגי אלמנותך שם עד יגדל שילה רמז
לה התאבלי ולבשי בגדי אבל ואל תסובי שמן כאשה חגורת שק על   בעל נעוריה עד שיגדל
שילה ויבם אותך כי כן המנהג במתיבמת כי היוצא׳ וחפצה להנשא לאיש זר לובשת בגדי אבל
ימים מעט כפי המנהג ומתנחמת ולובשת שנים
ותכס בצעיף ותתעלף עד שתנשא לאיש   כי אמ׳ כלומר כי רוחה היה אותה בקש שלא היה
בדעתו להשיאה לו כי אמר פן ימות גם הוא כאחיו כי מוחזקת היא שימותו אנשיה לשון רש׳
ולא ידעתי למה יתבייש יהודה המושל בדורו מן האשה הזאת ולא יאמר אליה לכי לשלום
מביתי ולמה יטעה אותה והיא אסורה לשלה כמו שאמרו בנשואין בתרי זימני הויא חזקה
ועוד כי בהיותו מקפיד על זנוניה לחייב אותה שרפה נראה שהי׳ חפץ בה להיות בביתו ורחוק
הוא שלא שמע יהודה כי בניו חטאו וישלחם ביד פשעם ואין לתמר בהם חטא והנכון בעיני
שהיה שלה ראוי ליבם אבל לא רצה אביו שייבם אותה ועודנו נער פן יחטא בה כאחיו אשר
מתו בנעוריהם כי נערים היו אין לאחד מהם שתים עשרה שנה וכאשר יגדל וישמע למוסר
אביו או יתננה לו לאשה וכאשר המתינה ימים וראתה כי גדל שלה בעיניה והוא עודנו נער
לאביו כי אין לו עשר שנים והיה ממתין לו עוד או מהרה תמר ברוב תאותה להוליד מזרע
הקדש ועשתה המעשה הזה.   ו׳על על גוזז צאנו היה עולה שם תמיד להתנחם שישים לבו
בצאן וישכח רישו והוגד לתמר כי הוא עולה שם בכל יום תמיד וארכה לו כאחד הימים או
שהיה יהודה גדול בארץ והיו מתקנים לו שם משתה בעת הגזה כמשתה המלך והיו העניים
הולכים שם והוגד לה טרם עלותו ויחשבה לזונה לפי שיושבת בפרשת דרכים כי כסתה פניה
ולא יכול לראותה ומדר׳ רבו׳ כי כסתה פניה כשהיתה בביתו היתה צנועה לפיכך לא חשדה
זה לשון רש׳ ופשטו שלהרב יתכן כי דרך הזונה לישב בפתח עינים כרכתי׳ וישבה לפתח
ביתה על כסא מרומי קרת לקרוא לעוברי דרך וגו׳ ויאמר כי כסתה פניה ולא הכירה אבל
מדרש רבותי׳ שכסתה פניה בבית חמיה לומר שהצניעה עצמה ממנו בביתו ולא ראה פניה
מעולם ואיך יכירנה והנכון עוד לפי הפשט שיאמר׳   שחשבה לזונה בעבור שתכסה הפנים

כי אחר כן אמ׳ כי לא ידע כי כלתו היא והשע׳ כי דרך הזונה לשבת בפתח עינ׳ מלעפ׳ הצעיף
מכסה קצת השער וקצת הפנים ומסקרת עיניה ושפתיה ומגלה הגרון והצואר כי בעבור
שתעיז פניה ותאמר לו ותחזיק בו ונשקה לו תכסה קצת הפנים ועוד כי הקדשות היושבות
על דרך בעבור שתזנינה גם מן הקוב״ב יכסו פניהם וכן יעשו הקדשים גם היום בארצותם
ובשובם לעיר לא יודעו ושנינו שלש שבכות הן של ילדה טמאה מדרס ושל זקנה טמ׳א טמ׳א
מת ושל יוצאת חוץ טהורה מכלום יוצאת חוץ היא הזונה נפקת ברא ונותנת סבכא על קצת
הראש לא שתשכב עליה ותהיה טמאה מדרס ולא לכסות בה ראשה ותטמא טמא מת אבל
לקשוט קווצותיה ולהיותם מתחת הסבכא נראין ואינן נראין ולכך טהורה מכלום חותמך
ופתילך עזקתך ושושיפך טבעת שאתה חותם בה ושמלתך שאתה מתכסה בה לשון רש׳
וא׳נני נכון שיתן שמלתו וילך ערום ממנו ואיך תקרא השמלה פתיל ואיך יאמר הכתוב
והפתילים בלשון רבים ואם תאמר כי על שם פתילי הציצית תקרא השמלה וחלילה שיקיים
יהודה מצות ציצ׳ ויזלזל בו לתת אותו בזונה ואולי היה בידו סודר קטן אשר יעטוף בו קצת
הראש לפעמים ויקרא פתיל בעבור שהוא קצר כפתיל והוא תרגום שושיפא ולא תמצא
לאנקלוס בכל שמלה שבתורה שיתרגם אותה שושיפא אבל לשון כסות ומלבוש תרגם בולן
מלבר ופרשו את השמלה שאמר בו ויפרשון שושיפא שהם סודרים קטנים לפי שהוא הסודר
הידוע בתלמוד שיודעו בו הבתולים וכן תרגם יונתן בן עוזיא׳ המעטיפות שושיפא שהם
סודרים קטנים יעטפו בהם הראש ויפרשו אותם הנכברים על המגבעות והפארים אשר על
ראשם וזה המנהג עודנו היום בארצות המזרח ויתכן עוד כי היה ליהודה חותם בצורת אריה
או צורה אחרת ידועה כמושלים והיו בידו פתילים שבהם כצורה ההיא לתייר בה והמטה
היה בידו כמשפט שליט ונוגש בענין שכתו׳ מטה עוז שבט למשול וכתי׳ לא יסור שבט מיהוד
ואה נתן בידה ויאמר יהודה הוציאוה אמ׳ אפרי׳ מקשאה תלמידו של ר׳ מאי׳ משום ר׳ מאיר
תמר בתו של שם היתה שהוא כהן לפיכך דנוה בשרפה וה כתב רש׳ ולא פירשו ואני לא
ידעתי הדין הזה שבת כהן אינה חיבת שריפה אלא בזנות עם זיקת הבעל ארוסה או נשואה
כמו שמפורש בגמרה בסנהדרין אבל בת כהן שומרת יבם שזינתה אינה במיתה כלל ובין
בת ישרא׳ בין בת כהן אינה אלא בלאו גרידה ואם תאמר שהיה היבום נוהג בבני נח והוא
להם בכלל אשת איש ואזהרה שלהם זו היא מיתתם והלא הם אומרים שיהודה התחיל
במצות יבום תחלה וכן בגמר דין בסנהדרין מוכיח שאין יבמה בבני נח חיבת כלל ונראה לי
שהיה יהודה קצין ומושל בארץ והכלה אשר תזנה עליו איננה נדונת במשפט שאר האנשים
אך כמבזה את המלכות ועל כן כתוב ראמ׳ יהודה הוציאוה ותשרף כי באו לפניו לעשות בה
כל אשר יצוה והוא חייב אותה מיתה למעלת המלכו׳ ושפט אותה כמחללת את אביה לכבוד
כהונתו לא שיהיה דין הדיוטות כן ועל דרך הפשט יתכן שהיה משפטם כנהוג היום במקצת
ארצות ספרד שהאשה אשר תזנה תחת אישה מוסרין אותה לבעלה והוא דן אותה למיתה
או לחיים ברצונו והנה היתה מיועדת לשלה בנו והיא להם כאשת איש בנימוסיהם צדקה
ממני צדקה בדבריה ממני היא מעוברת ורבו׳ דרשו שיצאה בת קול ואמרה ממנה ומאתי
יצאו הדברים לרש׳ והנכון שהוא כמו צדיקים וטובי׳ ממנו ויאמר אל דוד צדיק אתה ממני
כי אתה גמלתני הטובה ואני גמלתיך הרעה צדקה במעשיה יותר ממני כי היא הצדקת
ואני החוטא אליה שלא נתתיה לשלה בני והטעם כי שלה הוא היבם ואם לא יחפוץ לקחת
את יבמתו אביו הוא הגוא׳ אחריו כאשר פרשתי למעל בדין היבום ולא יסף עוד לדעתה אחרי
שקיים זרע לבניו לא רצה להיות עמה עוד אעפ׳ שהיה ברצונו כי א׳ננה אסורה עליו והיתה
אשתו במשפט היבמים וזה טעם המתרגם לא פסק בתי׳ הכא ולא יסף וכתי׳ התם קול גדול
ולא יסף מה פרצת חוקת עליך חוזק לשון רש׳ וענין פרץ בכל מקום נתיצת הגדר ועברו
מן פרוץ גדרו למה פרצת גדריה ולשונם פרצה קורא לגנב אבל יאמר בלשון הקדש על כל
עובר גבול הדבר ופרצת ימה וקדמה ויפרוץ האיש מאד מאד ולכן אמ׳ בכאן בהיות הראשון
כמשיב ידו והוא מהר לצאת מה פרצת פרץ גדול בגדר למהר לצאת ממנו ואמר עליך כי
היה הגדר עליו והוא כלוא בתוכו בלומר מה פרצת עליך פרץ גדול בגדר ויצאת ממנו ולא

אמ׳ מה פרצ׳ כאו׳ הפורץ גדר ויוצא ממנו הנה יש עליך משפט וזה הפרץ ואין בזה טע׳ זכמו דר׳
ש׳ל ר׳ נחוני׳ בן הקנ׳ יוכי׳ סור בשם אל הילודים אמרו איקרי זרח על שם החמה שהיא זורחת
תמיד ופרץ על שם הלבנה שנפרצת לעתים ונכנת׳ לעתים והרי׳ פרץ הוא הבכור וחמה גדולה
מן הלבנה לא קשיא דהא כתי׳ ויתן יד וכתי׳ ואחרי׳ כן יצא אחיו והנה לדעתם היה שם הלבנה
לפרץ מפני מלכות בית דוד והיו תאומים כי הלבנה מותאמת בחמה והנה פרץ תאום לזרח
הנותן יד והוא בכור בכח עליון כמו שאמר גם אני בכור אתנהו וזהו מאמרם בקדוש החדש
דוד מלך ישרא׳ חי וקים והמשכיל יבין כי ה׳ אתו שם שמים שגור בפיו לשון רש׳ ואינו נראה
אבל וירא ארניו כי אלהים עמו כי יצליחו מעשיו בכל עת יותר מכל האדם וירע כי מאת האלהי׳
היא לו וכן ראה ראינו כי היה ה׳ עמך וימצא חן בעיניו ושמו משרת לעצמו ופקיד על ביתו
וכל אשר לו נתן בידו להיות פקיד ונגיד על כל אשר לו בשדה ולהבו׳ בו מדרש אמרו מלחש
ונכנס מלחש ויוצא אמ׳ לו מזוג רותחין והוה רותחין מזוג פושרין והוה פושרין מה יוסף תבן
בעפרוים חרשין במצרים עד היכן עד שראה שכינה עומדת על גביו הה׳ר׳ וירא ארניו כי ה׳
אתו והענין כי בעבור היות ארוניו מצרי לא ידע את ה׳ אמרו כי בראותו הצלחתו הגדולה
היה חושש כי דרך כשפי׳ הוא כאשר בבני ארצו עד שראה שהוא מאת עליון במראה שנראת
לו בחלום או בהקיץ בעמוד ענן וכיוצא בו לכבוד הצדיק כי אם הלחם אשר הוא אוכל לשון
נקיה כדברי רבותי׳ ורא׳ אמר כי כל אשר לו היה ביד יוסף חוץ מן הלחם אשר הוא אוכל שלא
היה אפי׳ נוגע בו בעבור היותו עברי כי כן משפט המצריים את העברים שלא יגעו במאכלם
כי תועב׳ היא למצרי׳ ואפשר שהוא כן או יהיה פירו׳ הכתו׳ כי לא ידע ארוניו את יוסף מאומה
שיקח מכל אשר לו רק את הלחם לבדו אשר יאכל יוסף לא לשאר הנאות במו אשר יעשו
הבחורים ולא לאסוף לו עשר ונכסים בענין שנא׳ ולא מצאתי בו מאומה מיום נפלו עד היום
הזה ולא ידע אתו מאומה מה בבית ענין אחר שלא ישגיח לדעת מה אתו בבית כי לא ידע
אתו מאומה לשו׳ שולל ומה בבית יקים ויהי יוסף יפה תאר ויפה מראה הזכי׳ זה בכאן לומר
כי בעבור יפיו נשאה אשת ארניו אליו את עיניה ורש׳ כתב כיון שראה עצמו מושל התחיל
אוכל ושותה ומסלסל בשערו וימאן ויאמר אל אשת ארניו ספר הכתו׳ כי מאן לעשות ברצונה
אעפ׳ שהיא גברתו אשת ארניו והוא ירא ממנה כי היה ירא את השם יותר וזה טעם אל אשת
ארניו וחטאתי לאלהים בני נח נצטוו על העריות לשון רש׳ ונכון הוא רק בעבור הסרון רעת
הנשים הקדים אליה כי הדבר בגידה בארניו אשר בוטח בו ואחרי׳ כן אמר כי יש בענין עוד
חטא לאלהים ויתכן לפרש וחטאתי לאלהים בבגידה הזאת כי רעה גדולה היא שיהיה בה
לי חטא לפני האלהים כי עיניו בנאמני ארץ ולא לפניו בוגד יבא ודברו אמת רק לא הזכיר
אסור הערוה כי דבר עמה כדרך הנשים וטעם לשכב אצלה כדברי רא׳ אפי׳ שישכב אצלה
בסמוך היא בבגדה והוא בבגדו או להיות עמה לדבר שיחות כי לא מצאנו אצלה על המשגל
רק עמה או אותה שכבה עמי אם שכב ישכב איש אותה והנשים תשכבנה ויעזוב בגדו בידה
לכבוד גברתו לא רצה להוציא מידה בכחו הגדול ממנה והסיר אותו מעליו כי היה בגד
יתעטף בו כמעיל וצניף והיא כראותה כי הניח בגדו בידה פחדה פן יגלה עליה לבני הבית או
לארניו והקדימתו אליהם לאמ׳ כי הפשיט בגדו לשכב עמה ובראותו כי הרימותי קולי נבהל
לברוח וזה טע׳ ויהי כראות כי עזב בגדו ולכן לא הגידה היא ויעזוב בגדו בידי רק אמר׳ לאנשי
ביתה ולבעלה ויעזוב בגדו אצלי וטע׳ ראו הביא לנו איש עברי כי העברים שנואי׳ המצרי׳ המה
ולא יוכלו לאכל את הלחם כי תועבה היא להם לא יקנו מהם רק לכורמים וליוגבים ולא יבאו
בביתם ולכן אמרה הנה עושה עמנו דעה להביא בביתנו עברי ועשאו פקיד ונגיד וראוי לו
שיצחק בנו כענין שנא׳ מפנק מנוער עבדו וגו׳ וזה טע׳ אשר הבאת לנו כי הבאתו בביתם היתה
קשה בעיניהם ואמרה הביא לנו על בעלה ולא הזכירתו לכבוד או דרך מוסר לנשי׳ או בעבור
שהמביא ידוע וכן בספר איוב במקומות רבים ידבר על השם הנכבר בסתם בעבור דעתם
שעליו ידברו וכן ויאמר אל אבנר מדוע באת אל פלגש אבי לא יזכי׳ האומר ולא דבר בו כלל
בעבור היות ידוע שהוא איש בשת ויהי כשמוע ארניו בשעת תשמיש אמרה לו כדברים האלה
עשה לי עבדך עניני תשמיש באלה לשון רש׳ וכך אמרו בבראשית רבא ר׳ אבהו אמר בשעת

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main

תשמיש ואני תמה כי ארני יוסף סריס היה ואשתו כנעוריו נשאה והם דרשו סריס פרעה
מלמד שלא לקחו אלא לתשמיש וסרסו הקב״ה בגופו ועוד כי איך תפגום את עצמה ותמאס
בעיני בעלה לאמר לו כי ונתה באונס או ברצון וראוי היה שיהרגנה כי למה לא צעקה
מתחלה ויברח כאשר עשתה בסוף והנה לאנשי ביתה אמרה בא אלי לשכב עמי לא ששכב
אלא שבא לעשות כן וצעקתי וברח ובכל שכן שתסתיר הדבר מבעלה ואם תאמ׳ כדי שיחר אפו
ויהרגנו ודי חיוב מיתה לעבד שיבא לאנוס אשת השר ארוניו ואפשר שרצו לפרש כדברים
האלה עניני תשמיש בגלוי ערוה ומשמוש ידים לא תשמיש ממש והיה ארניו סריס בגופו
שבא אליו חולי שלא יתאוה בענין השתוף ועל דרך הפשט אין צורך כי אין הכת׳ לרמיון
בדבר אחר ופתרונו הדברים האלה וכמוהו ותגר לבית אמה כדברים האלה וכן ובדברו עמי
כדברים האלה נתתי פני ארצה וכן רבים או יאמר כי כשמוע ארניו את דברי אשתו שאמרה
לו עשה לי עבדך ככל הדברים האלה שהגרתי מ״ר לאנשי הבית חרה אפו ויתכן ששמוש הכת׳
כזה להפלגה וכן למה ידבר אדני כדברים האלה ותקראנה אותי באלה והנה מאהבת ארניו
את יוסף לא הרגו או שהיה נס מאת ה׳ או שנסתפק בדבריה מדעתו צדקת יוסף וכך אמרו
בבראשי׳ רבא אמר ליה ידע אנא דלית הוא מינך אלא שלא לערב פסולת בבני ויתנהו אל
בית הסהר מקום אשר אסירי המלך אסורים אמר ר״א כי הכתוב יפרש שבית הסהר הוא
מקום אשר אסירי המלך אסורים ולכך אמ׳ כי הוא שם מצרי כי דרך הכתו׳ לפרש לשון נכריה
כמו הפיל פור הוא הגורל ולא אמר כלום אבל ויתנהו אל בית הסהר הידוע למלך שהוא
מקום אשר יאסרו שם אסירי המלך לומ׳ כי היה זה סבה שיכנסו עמו המשקה והאופה ויתכן
כי טע׳ אסירי המלך עבדיו ומשרתיו החוטאים לו במשפט המלוכ׳ כי שאר האסירים לעם ביד
השופטים והשוטרים בבית סהר אחר ינתנו וספר הכתו׳ ששמו שם יוסף מאהבת ארניו אותו
והכל סבה מאת ה׳ ובעלי הלשון פרשו סהר כיפה עגולה מלשון אגן הסהר ולפי דעתי שהוא
בור בית בנוי תחת הקרקע ולו פתח קטן מלמעלה יכניסו בו האסורי׳ וממנו להם אורה והוא
מלשון סיהרא בארמית כאשר אמ׳ צהר תעשה לתבה מלשון צהרים ושנו בהם זה לרוב אורה
וזה למיעוט על שני סריסיו היו אלה השרים שניהם סריסים כי היו שרי המשקים והאופים גם
בבית הנשי׳ אשר למלך והמלכי׳ יסרסו אותם ודעת אנקלוס כי סריסים שרים וגדולים אמר
בפוטיפר רבא דפרעה ועל תרין רברבנוהי וכן ת׳ והיו סריסים בהיכל מלך כבל איש כפתרון
חלומו לשון פתרון בחלומו הוא המקרה אשר יקרנו לעתיד ויקרא המוריע אותו העתיד פותר
ועל דעת רבים כי פתרון הוא פי׳ וטעם איש כפתרון חלומו כל אחד ואחד חלם חלום שרומה
לפתרון העתיד לבא אליו וזה לשון רש׳ ומה טע׳ שיאמ׳ שר המשקי׳ לפרעה חלמנו חלום הרומה
לפתרון שימעט בזה חכמת הפותר ואולי לא יהיה כן חלום פרעה ולא ידענו יוסף והוא אמר
שראה כל אחד בחלומו מה שהיה פתרון חלומו כל מה שאירע לו בעתיד לומ׳ שהיה חלום
אמת לא בא ברוב ענין שלא יתקיים רק המקצת והוא הנכון וישאל את סריסי פרעה אשר
אתו במשמר בית ארניו היה ראוי שיאמר הכתוב וישאל אותם לאמר אבל האריך כי רצה
לספר בשבח יוסף שהיה נער עבד ושאל לשני שרים גדולים והם בבית ארניו אשר שנא אותו
והיה כל אחד יכול לצוות לשאת את ראשו מעליו ולא פחד מהם מלשאול אותם ולאמר
להם דעתו בפתרון כי בטח בחכמתו שאף נמלט שר האופי׳ היה תולה אותו וטע׳ ופותר אין
אותו אין מוריע העתיד ממנו ויתכן ששלחו לקצת החרטומים בבקר או שהיו אנשים עמהם
בבית הסהר ואין מהם פותר אותו או שאמרו ואין בעולם פותר אותו בפי דעתנו כי נעלם
הוא מאד הלא לאלהים פתרונים פירש ר״א כי יאמר כי המקרים העתידים לבא בחלומות
לאלהים הם כי הוא לבדו המהלים והמוריע העתיד והוא העושה שלום ובורא רע ואין בדבורי
לכם תועלת או הפסד וזה אמר שלא יענישוהו אם תבא להם רעה או כדי שיספרו אותם
אליו ולא יבוזוהו ואם כן אין למלת הלא בזה טעם ואולי יהיה פירושה כמו הנה יאמר הנה
לאלהים לבדו הפתרונים ולא לאדם הפותר והנכון בעיני כי אמר הלא לאלהים פתרונים בכל
החלומות הנעלמים והסתומים והוא יכול להוריע פתרון חלומכם ואם הוא נעלם בעיניכם
ספרו נא לי אולי יישר בעיניו לגלות סודו אלי והיא כפורחת עלה נצה רומה לפורחת והיא

כפורחת נדמה לי בחלומי כאלו היא פורחת ואחר הפרח עלתה נצה נעשו סמדר ואחר כך
הבשילו והיא כר אפרחת אפיקת לבלבין עד כאן תרגום של פורחת לשון רש׳ ואינו נכון שאם
היה מדבר במדמה מפני שהם דברי חלום היה אומ׳ והנה כגפן לפני ובגפן כשלשה שריגים
והכף הזו אינה בחלום שר האופים ולא בחלום פרעה ולמה ידמה בזה יותר מכל האחרים
אבל יאמר בכולם והנה והוא הדמיון שטעמו כאו אבל פירו והיא כפורחת עלתה נצה שראה
בחלומו הגפן כי מיד שפורחת עלתה נצה והבשילו אשכלותיה ענבים וזה להורות כי ממהר
האלהים לעשותו ובזה הכיר יוסף כי שלשת השריגים שלשת ימים הם לא חדשים או שנים
וחשב מדעתו כי ביום אחר ישא ראש שניהם או בעבו׳ כי בלילה אחר חלמו ואין צורך לדברי
ר״א שאמר שהיה יוסף יודע יום הלדת את פרעה ובזאת הכף במקומות רבים ויהי כמשיב
ידו בבא אברם מצרימה ובעת מותה ותדברנה הנצבות ובן רבים ואנקלוס שאמר והיא
כראפרחת אפיקית לבלבין תרגם עלתה שהעלת לולבי גפני׳ הוציאה פרח והעלתה לולבין
גרולים והנצו והבשילו אשכלותיה ענבים כי לא יבוא לו לשון עלתה בנץ כי איננו עולה כי אם
זכרתני אתך אם תזכרני כאשר ייטב לך תעשה עתה עמדי חסד ותזכרני אל פרעה ואם יהיה
נא לשון בקשה יאמר כי אם זכרתני ועשית בחסדך עמדי חסד תזכרני אל פרעה וטעם אתך
שתזכרני לעשו׳ עמי כטוב אשר ייטב לך שיצאת מבית הסהר או יהיה פירושו שתזכרני כלכך
כאלו אני עמך והזכירה אל פרעה שיהלל אותו אליו לאמר הנה בבית שר הטבחים עבר יפה
לפני מלכים יתיצב והנכון עוד בעיני שיאמר אם תזכרני להיות אתך כאשר ייטב לך ותשוב
למעלתך ותחפוץ לעשות עמי החסד הזה תזכרני אל פרעה לאמר לפניו זכרתי נער שהיה
משרת לי בבית הסהר תנהו אלי להיות לי משרת והוצאתני מן הבית הזה כי חטא גדול הוא
על המעמידים אותי בכאן או יהיה טעם והזכרתני אל פרעה כי ראה אותו פרעה בהיותו עבר
לשר שלו ופקיד על כל אשר לו משרת לפניו ואם תזכרני לפניו תוציאני מכאן כי אין בי עון
אשר חטא וראוי למלך שיצילני מיד עושקי כי כל דבר לא יבחר ממנו אם יחפוץ וטעם
מארץ העברים מארץ חברון אשר גרו שם אברהם יצחק ויעקב כי אברהם שהיה ראש היחס
נקרא אברם העברי כי היה מעבר הנהר וגדול שמו בגוים כי נתקיים בו ואגדלה שמך ועל כן
נקראו כל זרעו העברים והם עצמם יחזיקו את שמם כן שלא יתערבו בעמי הארצות הכנענים
והוחזק השם הזה בכל זרע ישרא׳ לעולם וזה טעם הביא לנו איש עברי כי יוסף אמ׳ להם עברי
אנכי ולא רצה שיחזיקוהו בכנעני והנה ארץ מגוריהם קראה ארץ העברים כלו הארץ אשר
העברים שם או שנקרא שמה כן כי הם גדולי הארץ ואציליה כמו שנ׳ נשיא אלהים אתה בתוכנו
וכת׳ אל תגעו במשיחי כי טוב פתר אמר אנקלוס כי יפה פתר וכן טוב טעם ודעת למדני וכן
כי טובות הנה יפות והטעם לאמר כן כי האיש הזה מבזה על יוסף חושב בו שלא ידע לפתור
אותו לעולם ולא יגיד לו החלום אם לא בראותו כי פתר לחברו יפה ובהוגן או יאמר וירא שר
האופים כי לטובה פתר לו ושמח והגיד חלומו שהיה מצטער בו יותר מחברו סלי חרי סלים
של נסרים קלופים עשויים חורים חורים זה לשון רש׳ והגאון רב סעדיה פירש סלי לחם לבן
כלחם המלך מלשו׳ ולא עתה פניו יחורו מן הארמית שתאמר ללבן חיור והוא הנכון כי היה
בכל הסלים מלחם המלך ובסל העליו׳ מכל מיני מאכל פרעה שהיה מעשה אופה ולשו׳ רבו׳
במשנ׳ פתין גריצ׳ וחורי ואמ׳ בירוש רבנין שמעין לה מן הדא והנה שלש סלי חורי על ראשי

סדר ויהי מקץ

על היאור כל שאר נהרות אינם קרוים יאורים חוץ
מנילוס מפני שכל הארץ עשויה יאורים בידי אדם
ונילוס עולה בתוכם לשון רש׳ אבל אנקלוס תרגם יאור
נהרא רק תרגם על יאוריהם על אריתיהון כי הוצרך
שם להבדיל ביניהם מפני שהזכיר על נהרותם ועל יאוריהם והנה כלם יקראו לדעתי יאורים
הגדולים נקראים נהרות ויאורים ואו העשוים חפירות ארוכות בידי אדם גם הם יקראו יאורים
ומצינו כי חדקל נקרא יאור כמו שכתו׳ ואני הייתי על יד הנהר הגדול הוא חדקל והנה איש
אחד לבוש בדים וכתיב והנה שנים אחרים עומדים אחד הנה לשפת היאור ואחד הנה
לשפת היאור ויאמר לאיש לבוש הבדים אשר ממעל למימי היאור ולדעתי בדברי אנקלוס

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main

כן הוא כי יאור ונהר לשון אחר שניהם לשון אורה וכן הגשם נקרא אור הן פרש עליו אורו
יפיץ ענן אורו וכמו שאמרו אמר ר' יוחנן כל אורה האמורה באליהוא בירידת גשמים הכתו'
מדבר ואולי בעבור שהגשמים בסבת המאורות והנהרות יעשו מהם יתיחסו אל האבות
והנה מן היאור עולות בעבור כי ארץ מצרים תשתה מן היאור וממנו להם השובע והרעב
ראה אותן עולות מן היאור והפרות סימן לחרישה והשבלים סימן לקציר כמו שאמר אשר
אין חריש וקציר ראה כי היאור לא יעלה רק מעט ואין חריש ואשר יורעו מעט במקומות
הלחים יבא קדים רוח ה' וישרוף אותם כאשר ראה אותם שרופות קדים והנראה ממשמע
הכתובים כי היה השובע בארץ מצרים לבדה כאשר נאמר שבע גדול בכל ארץ מצרים וכן
אשר היה בארץ מצרים אבל הרעב היה בכל הארצות וכן פתר יוסף וקמו שבע שני רעב
אחריהן ולא הזכיר בארץ מצרים ועל כן לא יכלו בשאר הארצות לקבוץ אכל ואפי' אם שמעו
הענין כי היה מפורסם מאד ואולי בחלום רמז בזה במה שהזכיר ותרעינה באחו כי שם
היה מרעיהן ומעמדן אבל הרעות אחרי אכלן את הטובות תתהלכנה בארץ ולא ידע פרעה
עד אנה הלכו באחו אגם כמו ישגא אחו לרש' ואיננו נכון כי אחו שם העשב הגדל כמו היגא'
גומא בלא ביצה ישגא אחו בלי מים עודנו באבו לא יקטף והנה איננו האגם ואולי ירצה
לומר שיקרא העשב הנעשה באגמים על שם האגם והנכון שיהיה אחו שם כולל הדשא
והעשב הנעשה על שפת הנהרות והאגמי' ויהיה בית באחו כמו לחמו בחלמי' ושתו ביין
מסכתי כי על שפת היאור היו רועות כמו שאמר אצל הפרות על שפת היאור ואולי הוא
מלשון אחוה בעבור היות מיני העשבי' רבי' גדלים יחד ותעמודנה אצל הפרות בצדן וקרוב
להן והוא סימן שלא יהיה הפסק בין שני השבע ושנות הרעב ואעפ' שלא ספר זה ליוסף ואולי
המראה והספור היו שוים והכתו' לא יחוש כאשר הוסיף בספורו ולא נודע כי באו אל קרבינ'
וכן עולות בקנה אחד סימן שתהיינ' שבע שנים רצופות ותאכלנה הפרות על דעתי הוא סימן
שיאכלו שני הרעב את שנות השבע ומזה למד יוסף לאמר לפרעה ויקבצו את כל אוכל השני'
הטובות והיה האוכל לפקדון לארץ לשבע שני הרעב כי ראה שהפרות והשבלים הטובות
תבואנה אל קרב הרעות ואיננה עצה כי הליועץ למלך נתנוהו רק בפתרון החלום אמר כן
ונשכח כל השבע ולא יודע השבע פתרון ולא נודע כי באו אל קרבינה ומראיהן רע כי ראת
שלא היו באכילתן בריאות וטובות רק היו להן למחיה אלו לא אכלו אותן היו מתות בכחשיהן
ולא כדברי רש' שאמר ונשכח כל השבע הוא פתרון הבליעה צומחות אחריהן לא שראה
אותן צומחות שלא ראה אלא שבלים עשויות אבל הוא כאלו אמ' צמחו אחריהן ואחו זה הלשון
להוריע שמיד שראה הטובות ראה הרעות שעלו אחריהן כי סימן התכיפה ראה בכולן וטעם
וייקץ פרעה וכו' הנה חלום שלם לפניו לרש' ולפי דעתי ירמוז כי עמד על מטתו מקיץ מחשב
בחלומו אולי יראה עוד דבר פעם שלישית וכאשר עמד בבקר ולא חלם עוד נפעם רוחו וזה
טעם ויהי בבקר ותפעם רוחו אבל בנבוכד נצר אמר ותתפעם רוחו ושנתו נהיתה עליו כי גם
בלילה לא שכב לבו והזכיר וייקץ פרעה מן הענין הנזכר בספר השינה כי חלום שיחלום אחריו
חלום אחר מענין אחר כשנתו איננו מתקיים על כן אמר כי כאשר הקיץ נהיה החלום וחשב
בו עד הבקר אולי ישתלש' חלומו כאשר נשנה והנה פרע' עצמו הכיר כי ענין אחר הוא ולכך
הזכיר והנה חלום וכך אמר חלום חלמתי ופותר אין אותו ולא הזכיר חלומות וזה טעם ואדרא
בחלומי אבל הכתוב הזכיר ואין פותר אותם לפרעה לומר שאין פותר אפלו האחד מהם
איש כחלומו לפי החלום וקרוב לענינו לשון רש' ויותר נכון שיאמר כי לכל אחד ממנו פתר
כאשר היה אמתת חלומו העתיד לבא לו כי כאשר פתר כן היה לנו וכן איש אשר כברכתו
ברך אותם כברכה הבאה אלו ועל דעתי אין צרך אבל אומר איש את חלומו פתר לנו ויהי
כאשר פתר לכל אחד כן בא והגיע אלנו הגיד כי היו חלומו שונים ולהם פתרוני' שונים כאשר
יפר' שלא יחשב שהלו' אחד חלמו שניה' ופתרון אחד להם וכן לדעתי איש כברכתו ברך שלא
ברך אותם ברכה שוה לכולם אלא ברכה מיוחדת לכל אחד כאשר פירש ואבאר לו צנומות
רקות צונמא בלשון ארמי סלע חרירן בעץ בלא לחלוח וקשות כסלע ותרגומו נצן לקיון נצן
אין כהן אלא הנץ לפי שנתרוקנו מן הורע לשון רש' והשבלים בעת שנתרוקנו מן הורע אין

בהן נץ וכן פרעה לא ראה אותן בעת הנצן כי מלאות וטובות ודקות ושדופות קדים ראה אותן
וכן צנומות שיהיה כמו סלועות מלשון צונמא אינו נכון והשבלים הרקות אינם קשות כסלע
אבל פירוש צנומות פרורות לחתיכות הרבה והוא לשון רבותי׳ פת הצנומה בקערה מברכין
עליה המוציא פת החתוכה והוא הפת שארם עושה ממנו חתיכות ונותן המרק עליו בקערה
ואוכלו חתיכה חתיכה בלא בציעה אחרת והוא לשון התרגום גם כן שאמר נצן לשון חתוך
וחסרון ממה שאמרו הם ז״ל מליא במליא נצא בנצא לא הויא חזקה שקל מוליא ושרא בנצא
הויא חזקה המקום שהוא גבוה שלם העפר נקרא מליא ושהוא חסר העפר ובו חסרון וגומא
נקרא נצא אף כאן צנומות הפך מליאות ונצן הפך מליאן והענין כי לא היו השבלים מלאות
הגרגרים אבל היה בהם מקומות חסרים אין בהם גרגרים ומקום אחר גבוה שבו גרגרים
שלקו והם דקים ולכך אמר יוסף במקום צנומות דקות כי היו בהם מקומות דקים אין בהן
גרגרים כלל יהיו שבע שני רעב בעבור שהשבע בארץ מצרים איננו חדוש גדול כי הוא כגן
ה׳ הזכיר תחלה פתרון הרעות כי הוא החדוש ותועלת החלום כי האלהים ברחמיו הראה
לפרעה הרעב להחיות לפליטה גדולה וזה טעם ותחלינה שבע שני הרעב לבא כאשר אמר
יוסף כי לא נודע דברו רק בשנות הרעב ועל השנות החלום אל פרעה פעמים טעם השנות
החלום שנשנה שני פעמים בלילה אחד כי היה אפשר שיראה בחלום אחד הפרות והשבלים
להודיעו כי אין חריש וקציר ועשה ממנו שני חלומות באים זה אחר זה בלילה אחד ואין
דרך החולמים כן להודיעו כי הדבר מוזמן וממהר האלהים לעשותו וזה טעם פעמים כי לא
נשנה כפעם אחת ורא׳ מפרש כי השנות החלום בפרות ובשבלים לעד כי הדבר נכון וקים
אבל בעבור כי היה פעמים בלילה אחד לעד כי ממהר האלהים לעשותו ואם כן נאמר שיהיה
די בשבלים כי הוא המודיע הרעב ירא פרעה איש נבון וחכם אמר לו שיצטרך לאיש נבון
וחכם שיהיה ממונה על כל הארץ ויפקד עוד פקידים תחתיו שילכו בארץ ויקבצו את כל
אבל כי לא יוכל השליט ללכת בכל הארץ ואמ׳ לו שיהיה נבון וחכם נבון שידע לנהל עם ארץ
מצרים בלחם לפי הטף מידו ולתת להם כדי חיותם וימכור המותר לארצות האחרות לאסוף
עשר וממון לפרעה וחכם שידע לקיים התבואה שלא תרקב שיערב עם כל מין דבר המקיים
אותו בטבעו כגון חומטון שהזכירו רבותי׳ והכסף החי הממית הבנימא וכיוצא בהן ואמרו
בבראשית רבא ערב בהן עפר וקיסומיות דברים שמקימין את התבואה ואמר יוסף כל זה
בעבור שיבחרו אותו כי החכם עיניו בראשו והיה האכל לפקדון לארץ יאמר שיהיה האוכל
פקדון ביד פקידי פרעה לצורך הארץ לשבע שני הרעב ולא יוציאו ממנו לדבר אחר שלא
תכרת הארץ ברעב כאשר לא מתו הפרות בכחשיהן וטעם הנמצא כזה בעבור שהיה עברי
והם שנואי נפש המצרים לא יאכלו מגעם ולא יתחברו עמה׳ כי טמאים הם אצלים על כן לא
רצה למנותו משנה בלא רשותם ולכך אמר להם שלא ימצאו מצרי כמוהו כי רוח אלהים בו
ואחרי שהודו אמ׳ ליוסף אחרי הודי׳ אלהים אותך את כל זאת כי מאשר היה הפתרון טוב ונכו׳
בעיני פרעה ובעיני עבדיו היה בעיניהם כאלו כבר בא הכל כמו שפתר להם ויתכן שירמוז את
כל זאת גם למה שספר לו שר המשקים וכמוהו ויספר ללבן את כל הדברים האלה הברכות
הנזכרות קודם לכן אמר אחרי שהודיע אלהים אותך כל החכמה הגדולה הזאת לפתור כל
החלומות הנעלמים והסתומי׳ ולא יפול דבר מכל דבריך אין נבון וחכם בכל ענין כמוך וראוי
אתה לנהוג שררה ומלכות ולהיות לי למשנה ויסר פרעה את טבעתו מעל ידו נתינת טבעת
המלך היא אות למי שנותנה להיות שני לו לגדולה לשון ר״ש והנכון שטבע המלך היא חותמו
בענין וחתמו בטבעת המלך והנה נתן לו החותם להיות נגיד ומצוה בכל המלכות ויתחום
בטבעת המלך כל אשר יחפוץ במרכבת המשנה השניה למרכבתו המהלכת אצל שלו לשון
ר״ש והנה הוא שם וכן כהני המשנה את משנה התורה הזאת והנכון כי משנה תאר כמו ואני
אהיה לך למשנה כי מרדכי היהודי משנה למלך אחשורוש וכן כסף משנה תאר כמו כסת
שני וכבר הביאו המדקדקים ראיה בהיות אלה כלם בסגול ומשנה התורה וכל השמות בצרי
במשפט הסמיכו׳ והענין כי יש למלך מרכבת ידועה לו כמו שנ׳ וסוס אשר רכב עליו המלך
ואחרת ידועה למשנהו ואחריו לשליש צפנת פענח אמר ר״א כי היא מלת מצרית לא ידענו

פירושה ואם מתורגמת לא ידענו שם יוסף ועל דעת הראשונים שאומרי המפענח נעלמים
יתכן שקרא לו שם נכבר בלשון ארצו כי שא לו או שהיה המלך יודע שפת ארץ כנען הקרובה
אליו ועניני צפונה מגלה וכן כתו קראה משה דכי כלשון עמו מן משיתיהו ואל תשומם
בעבור שיקראוהו ספרי המצרים מוניום כי ישנו השמות ללשון מוכן או מודגל להם כאשר
יעשה התרגום בקצתם כגון בין קדש ובין שור בין רקם ובין חגרא וכן בהרבה מן השמות
ובקצתם לא ישנה דבר כאשר עשה בסיחון מלך חשבון ובעוג מלך הבשן וזולתם הרבה וזה
לפי מה שהיו נקראים בלשון הארמית כרורו וכן עשו הנוצרים וכל המעתיקים בת פוטיפרע
כהן און הוא פוטיפר ונקרא פוטיפרע על שנסתרס מאיליו לפי שלקח יוסף למשכב וכור לרש
והוא מדרש רבו והוצרך ממנו רש לומ כי כל כהן משרת לאהו חוץ מזה שהוא לשון גדולה
שהרי שר הטבחים היה וכן כהן מדין ואני אומ כי לדברי רבו היה פוטים שר לפרעה ובאשר
נסתרס בגופו והכיר בו וקראוהו פוטיפר נתבייש ברב ופיר משררתו והכניס עצמו בבית עז
ונעש כומר לעז כי כן מנהג הנכברי ואפש שהיה און שם לאהו וכן כהן מדין כומר כמו שאמ
ביתרו שהיה מפסם עגלים לעז והאמת כי לשון כהונה שירות אבל לא לאהות בלבד כי הנה
ובני דוד כהני היו ובמקומו בדברי הימים ובני דוד הראשוני ליד המלך וכן מוליך כהני שולל
שרים משרתי המלך וכן יכהן פאר יתלבש פאר בכהן העובר שיעשו לו בגדים שלא כשאר
העם לכבוד ולתפארת וכן ומיודעיו וכהניו ראשי משרתיו לקמצים קומץ על קומץ על יד על
יד הוא אוצרן לשון רש ואנקלוס אמ לאוצרין כי החפירות העשויות בארץ לאוצר או לדברי
אחרים יקראו קמצים באחת הפחתים תרגם יונתן בחדא מן קומציא וכן כל פחת תרגם
קמצא והוא קרוב מן חופר גומץ כי הגימל תשמש בכאן כמו קוף כאשר תשמש כמו כף בא
יחסר המזג מן מסכה יינה וכנה אשר נטעה ימינך שהוא כמו גנה ויסכרו מעיינות תהום
כטעם ויסגרו על ארץ מכורתם מכורותיך ומולדותיך וסכרתי את מצרים הכף והגימל בהם
שוים וישתוו הקוף והכף תמיד כמו קובע וכובע תקן משלים הרבה כמו מי תכן את רוח ה׳
ורבותי מלשון קישוט יאמרו תכשיטין ותקשיט וכן ויציקו את ארון האהים ויעל אביתר עד
תום כל העם לעלות מן העיר אמר בו התרגום ואקימו ית ארונא עשאו כמו ויציגו ובענין שנ
בו ויביאו את ארון ה׳ ויציגו אותו במקו מלשון אציג נא עמך והצגתיו לפני ויקבץ את כל אוכל
יוסף הנז למעלה וגם אחרי כן ויצבור יוסף וכן כי הרל לספו יוסף הנז ואמ רא כי אין פירו כל
כי ברעב היו מתים וכן וכל הארץ באו מצרימה רק טעמו שקבץ כל אשר יכול והנכון בעיני
שקבץ את הכל אל תחת ידו והוא נתן להם ממנו בכל שנה כדי פרנסתם שלא יבזבזוהו והוא
שאמר ויקבצו את כל אכל השנים הטובות ויצברו בר תחת יד פרעה ושמרו ומפני שאמרו
ויקבצו את כל אכל ואמר ויצברו בר וכן ויקבוץ את כל אכל ויצבור יוסף בר יורה שקבצו כל
הנאכל לאדם בר ולחם ומזון אפלו תאנים וצמוקים וכיוצא בהן ויצברו מהם הבר אל תחת
יד פרעה והוא התבואה שהובאה ברחת ובמזורה לזרות ולהבר ויתן בערים כדי אכלם מכל
הפירות והיה כל האכל למשמרת לצורך שני הרעב שיקחו ממנו כדי חיתם והנשא כבר
קים באוצרות ויתכן שנתן להם דמים בשער הזול מגנזי המלך ולכן היה הבר לפרעה ומכרו
להם בשני הרעב כמו שכתו וילקט יוסף את כל הכסף הנמצא בארץ מצרים או שלקחו
המלך בחזקה כי אמר אני שמרתיו אבל אנקלו תרגם אכל ובר בשוה ויהי רעב בכל הארצו
אשר סביב ארץ מצרים כי מה יעשו הרחוקות אם היה בהן רעב כזה וכך אמרו בבראשי
רבא בשלש ארצות בפניקיא ובערביא ובפליסטני וישבר למצרים ויחזק הרעב בארץ יאמר
כי לא פתח יוסף אשר בהם עד שחזק הרעב בארץ לא כאשר צעקו אל פרעה מיד כי העם
צועקים כשיש להם מחיה מעט והוא רצה שלא ישאר להם כלום וזה טעם והרעב היה על פני
כל הארץ כי טרם פתחו אוצרותיו היה הרעב על פני כל הארץ ועוד חזר לבאר שלא מכר
להם עד שחזק עליהם מאד או שיפליג הכתוב לומר שהיה רעב של מהומה למה תתראו
אל תראו עצמכם שבעים לפני בני עשו וישמעאל באותה שעה עדיין היתה להם תבואה ומפני אחרי
שמעתי שהוא לשון כחישה למה תהיו כחושים ברעב ודומה לו ומרוה גם הוא יורה לשון רש
ודברי אחרים אין בהם ממש ומה שאומר אל תראו עצמכם שבעים בפני בני ישמעאל ובני

עשו לא הבינותי שאין בני ישמעא ובני עשו עתה בארץ כנען ולמה לא יאמר שלא יראו את
עצמן שבעים בפני בני ארץ כנען ואולי היו בני ישמעא ובני עשו באים מארץ אחוזתם אל יוסף
לשבור והיו באים דרך ארץ כנען עוברים עליו ואמר להם שלא יראו עצמן שבעים בפניהם
כי יחשדוהו שיש ליעקב תבואה ויבאו אליו לאכל עמו להם בביתו ואם כן מה שאמר ונחית
ולא נמות טעם אחר הוא הוהיר להיות נשמרים במעט אשר בידם ושילכו לקנות ממנו שלא
ימותו כאשר יתום הלחם אשר בידם והנבון למה תתראו במקום הזה כי היה לכם ליסע מיד
באשר שמעתם שיש שבר במצרים כי כבר בסכנה היו אם לא ימהרו לדבר וזה טעם ונחיה
ולא נמות הוא המשביר לכל עם הארץ איננו ראוי שיהיה השליט על הארץ משנה למלך
מצרים מוכר לכל אחד סאה או תרקב מן התבואה ולכן נתעוררו בזה רבותי ואמרו שצוה
לסתום כל הארצות חוץ מאחד בעת ההיא ועל דרך הפשט יתכן שהיו באים לפניו מכל
הארצות והוא שואל וחוקר עליהם ומצוה לפקידים תמכרו לאנשי עיר פלני כך וכך תבואה
ממין פלני והוצרכו בני יעקב לבא לפניו בתוך הבאים מארץ כנען לצוות עליהם כמה ימכרו
לארצם כי הם ראשונים לאשר באו מארץ כנען והם באו לפניו בעבור כלם וירא יוסף את
אחיו ויכירם מיד שראה אותם הכירם ופחד אולי יכירוהו הם ויתנכר אליהם ששם המצנפת
על מצחו וקצת הפנים ושינה עצמו כמו שנאמר באשת ירבעם קומי נא והשתנית ולא ידעו
כי את אשת ירבעם וכתיב ויהי בבואה והיא מתנכרה או יהיה ויתנכר בכאן שהתנכר להם
בדבריו שדבר להם קשות ואמר להם בכעס כאלו לא יבא אדם לפניו לשבר מאין באתם
לפני ויאמרו מארץ כנען לשבור אוכל וכאשר הזכירו לו זה או נתברר לו שהם אחיו באמת
וזה טעם ויכר יוסף פעם שנית כי נתוסף לו בהם היכר וידיעת אמת ורש כתב נעשה להם
כנכרי בדברים לדבר אתם קשות ועל דעתו יהיה ויתנכר לומר שדבר כאיש נכרי ואיננו נכון
והם לא הכירוהו יאמר שלא הכירוהו כלל ולא הוצרך עוד להתנכר אליהם ואמ רבותי בטעם
ההכרה לפי שהניחם חתומי זקן והם לא הכירוהו שיצא מאצלם בלא חתימת זקן ועכשו
מצאוהו בחתימת זקן והנה יששכר וזבולון אינם גדולים מיוסף רק מעט אבל כיון שהכיר את
הגדולי הכיר את כולם ועוד היה מכיר מדעתו שיבאו שם והם לא נתנו לבם שיהיה העבד אשר
מכרו לישמעאלים הוא השליט על הארץ ואמר רא ויכירם כתחלה הכיר שהם אחיו ואחרי
כן הסתכל בכל אחד והכירו ויזכר יוסף את החלומות אשר חלם להם עליהם וידע שנתקיימו
שהרי השתחוו לו לשון רש ולפי דעתי שהדבר בהפך כי יאמר הכתוב כי בראות יוסף את
אחיו משתחוים לו זכר כל החלומות אשר חלם להם וידע שלא נתקיים אחד מהם בפעם הזאת
כי יודע בפתרונם כי כל אחיו ישתחוו לו בתחלה מן החלום הראשון והנה אנחנו מאלמים
אומים כי אנחנו ירמזו לכל אחיו אחד עשר ופעם שניה ישתחוו לו השמש והירח ואחד עשר
כוכבים מן החלום השני וכיון שלא ראה בנימין עמהם חשב זאת התחבולה שיעליל אותם כדי
שיביאו גם בנימין אחיו אליו לקיים החלום הראשון תחלה ועל כן לא רצה להגי להם אני יוסף
אחיכם ולאמר מהרו ועלו אל אבי וישלח העגלות כאש בפעם השני כי היה אביו בא מיד בלא
ספק ואחרי שנתקיים החלום הראשון הגיד להם לקיים החלום השני ולולי כן היה יוסף חוטא
חטא גדול לצער את אביו ולהעמידו ימי רבי כשכול ואבל על שמעון ועליו ואף אם היה רצונו
לצער את אחיו קצת איך לא יחמול על שיבת אביו אבל את הכל עשה ים בעתו לקיי החלומו
כי ידע שיתקיימו באמת גם הענין השני שעשה להם בגביע לא שתהיה כוונתו לצערם אבל
חשד אולי יש להם שנאה בבנימין שיקנאו אותו באהבת אביהם כקנאתם בו או שמא הרגיש
בנימין שהיה ידם ביוסף ונולדה ביניהם קטטה ושנאה ועל כן לא רצה שילך עמהם בנימין
אולי ישלחו בו ידם עד בדקו אותם באהבתו ולזה נתכוונו בו רבותי בבראשית רבא אמר ר
חייא בר אבא כל הדברים שאתה קורא שדבר יהודה בפני אחיו עד שאתה מגיע ולא יכול
יוסף להתאפק היה בו פיוס ליוסף פיוס לאחיו פיוס לבנימין פיוס ליוסף ראה היאך נותן
נפשו על בניה של רחל ובו ובן אני אומר שכל הענינים האלה היו ביוסף מחכמתו בפתרון
החלומות כי יש לתמוה אחר שעמד יוסף במצרים ימים והיה פקיד נגיד בבית שר גדול
במצרים איך לא שלח כתב אחד לאביו להודיעו ולנחמו כי מצרים קרוב לחברון כששה ימים

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main

ואלו היה מהלך רב היה ראוי ליוסף להוריעו לכבוד אביו ויקר פריון נפשו ויפדנו ברוב ממון
אבל היה רואה כי השתחויית אחיו לו וגם אביו וכל זרעו אתו אי איפשר להיות בארצם והיה
מקוה להיותה שם במצרים בראותו הצלחתו הגרולה שם וכל שכן אחרי ששמע חלום פרעה
שנתברר לו כי יבאו כלם שמה ויתקיימו כל חלומותיו ויאמר אליהם מרגלים אתם העלילה
הזאת יצטרך להיות בה טעם או אמתלא כי מה עשו להיות אומר להם בכה וכל הארץ באו
אליו והם בתוך הבאים כמו שאמר לשבר בתוך הבאים כי היה הרעב בארץ כנען ואולי ראה
אותם אנשי תאר ונבכרי לבושי מכלול כלם ואמ׳ להם אין דרך אנשי נכברי בכם לבא לשבר
אבל כי עברים רבים לכם ויתכן שהיו בתחלת הבאים מארץ כנען והוא טעם ויבאו בני ישרא׳
לשבור בתוך הבאים כי היה הרעב בארץ כנען כי עתה באו משם הראשונים ויאמר להם
יוסף מרגלים אתם כי מארץ כנען לא בא אלי ארם לשבור אבל וזה טעם מאין באתם שאמר
להם בתחלה כלנו בני איש אחד נחנו יתכן לפרש בטענה הואת כי אמרו מפני היותנו
אחים בני איש אחד ולא נפר׳ זה מזה כי כן רצון אבינו באנו כלנו באחד לשבר אבל ולא שלחנו
אחר ממנו עם עבדיו וכן היה הדבר כי למה ישלחם כלם אלא שאין רצונם להפרד זה מזה
גם יתכן שעשו כן בעבור כובר הרעב שלא יגזלו מעבדיהם בדרך את השבר אשר יביאו ויתכן
שאמרו לו כלנו בני איש אחד נחנו תוכל לחקור עליו כי הוא נודע בכבוד עשרו ורוב בניו ואם
תשאל ותחקור תדע כי כנים אנחנו ואנשים צדיקים בני צדיק לא מרגלים וטעם לא היו עבדי׳
מרגלים כי כנים אנחנו מעודנו בכל דברינו לא היו עבדיך מרגלים מאז ועתה וכן לא היינו
מרגלים מעולם ורבותי׳ נתעודדו במה שאמרנו ודרשו שנכנסו בעשרה פתחים כדרך מרגלי׳
ולכך העליל עליהם וטענה נכונה היא אבל לא הזכיר אותה הכתוב ועוד שאמרו לו בתחלה
כלנו בני איש אחד נחנו והיא שמחייבת אותם ויתכן שמתחלה אמר להם נכנסתם בעשרה
פתחים ועכשו אתם נוערים במקום אחד ונקשרים יחדו אין זה רק דרך מרגלים ואמרו לו
בעבור היותנו אחים נאספנו יחד ואמר להם לא כי ערות הארץ באתם לראות כי אם אתם
אחים היה לכם ליכנס בפתח אחד כאשר אתם עתה יחדו או אמרו כי האחד איננו והלכו
לבקשו והכתוב לא יחוש להאריך בטע׳ הטענות ויאסף אותם אל משמר שלשת ימי׳ עשה כן
להפחיד ושיאמינו בו כי את האלהי׳ הוא ירא ומפני מוראו יוציא אותם שלא ימותו אנשי בית
כרעב וזה טעם ואתם לכו הביאו שבר רעבון בתיכם ועוד כי לא ישמעו להניח האחד רק
להצלת כולם אשר ראינו צרת נפשו בהתחננו אלינו חשבו להם האכזריות לעונש גדול יותר
מן המכירה כי היה אחיהם בשרם מתחנן ומתנפל לפניהם ולא ירחמו והכתוב לא ספר זה
שם או מפני שהדבר ידוע בטבע כי יתחנן ארם לאחיו בבואו לירם להרע לו וישביעם בחיי
אביהם ויעשה כל אשר יוכל להציל נפשו ממות או שירצה הכתוב לקצר בסורחנם או מדרך
הכתובים שמקצרים במקום אחד ומאריכים בו במקום אחר והנה ראובן ענה להם שכבר
אמרתי אליכם בשעת מעשה שלא תחטאו בו כי ילד הוא ומפני נערותו חטא לכם וראוי לכם
להעביר על חטאות נעוריו וגם עתה דמו הנה נדרש עם האכזריות אשר אתם אומדים או יהי׳
נדרוש גם דמו אעפ׳ שלא הרגתם אותו ידרוש השם מכם דמו ונחשב לכם כאלו שפכתם דמו
בהיותו נמכר לעבד עולם כי יתכן שמת בעבור היותו ילד שעשועים ולא נסה לעבוד ורבותי׳
דרשו דמו ודם הזקן וטעם ולתת להם צדה הדרך כדי שלא יאכלו בדרך מה שקנו והנה
הודיע להם זה כי בידם נתן הצדה דרך חסד כדי שיוכלו להביא את האח כי אמר אין דעתי
להרע לכם אם יאמנו דבריכם ויפתח האחד את שקו אחר מהם פתח את שקו במלון לתת
ממנו מספוא לחמורו והאחרים לא פתחו את שקיהם עד היותם עם אביהם כאשר אמ׳ ויהי
הם מריקים שקיהם כי אולי היו האחרים לוקחי׳ לחמוריה׳ תבן כי לא יאכלו כל משאם בדרך
וזה האחד לא היה חמורו חזק והוצרך למספוא ומצא כספו בפי אמתחתו וכתב רש׳ כי
אמתחת הוא השק ואנקלוס תרגם טוענא והנראה מדעתו שהיו לכל אחד שק גדול ושקים
קטנים להשוות משאם וכלל המשא יקרא אמתחת והנה אירע לאחד שמצא כספו בפי אותו
השק שפתח ולא קרה לאחרים כן עד היות׳ מריקים את כולם והקרוב אלי כי אמתחת שק גדו׳
יש לו שני צדדין הנקר׳ בלשון תלמו׳ מטראתא וכפי אחד מן הצדדי׳ הושם הכסף לכולם ואירע

לאחר שפתח הצד ההוא שהיה בו הכסף ולא לאחרים ונקר׳ אמתחת בעבור שימתח לצדדין
ואת הארץ תסחרו שנו לו בדבר מפני השלו׳ כדי שישמע אליה׳ לשלח אתם בנימין כי ברצונ׳
מיד היו חוזרים לולי שאמר לא ילך בני עמכם וכן אמרו לו אחיכם האחד הניחו אתי ולא
הגידו לו מאסרם ולא מאסר שמעון ויתכן שאמר להם יוסף ואת הארץ תסחרו ולא ספרו
הכתוב וטעמו שתביאו סחורה ברצונכם לקנות התבואה ולא אקח מכם בסחורתכם כי איטיב
לכם תחת בשתכם וכן שאול שאל האיש לנו ולמולדתנו התנצלות לאביהם או כאשר אמרו
לו כלנו בני איש אחד נחנו אמר להם לא כי באמת ערות הארץ באתם לראות והגידו לי אם
אביכם חי ואם יש לכם עוד אח כי אחקור עליכם וארע מה אתם ואו ענו שנים עשר עבדיך
אחים אנחנו בני איש אחד והוא בארץ כנען היום כי עודנו חי והקטן עמו והאחד איננו והוא
מה שאמר יהודה אדני שאל את עבדיו לאמר היש לכם אב או אח ויש במקומות דבים יקצר
במעשה או בספור כאשר הזכרתי ורש׳ כתב תסחרו תסבבו · וכל לשון סחורה וסוחרים על
שם שמסבבים אחר פרקמטיא נראה שרצה הרב להזהר מזה שלא אמרו אא שיהו רשאים
לסבוב הארץ ולשבו׳ בר ברצונ׳ תמיד ולא פי׳ כן שבו וסחרוה ויסחרו אותה את שני בני תמי׳
קבל עליו באה להביאו א׳ אביו כי אמר לו את שני בני תמית בהיות ענשך עלי אם לא אשיבנו
אך והוא כענין מה שאמר יהודה וחטאתי לך כל הימים ואמר את שני בני והם היו ארבעה
לאמר תחת האחד מבניך יהיה הכפל בבני והנה יעקב לא בטח בראובן כאשר בטח ביהודה
כי יהודה גבר באחיו ועוד כי ראוב׳ כבר פשע באחיו ולא יבטח בו והכלל כי היתה עצת יהודה
טובה להניחו לזקן עד שיכלה פת מן הבית כי אז ישמע והוא מה שאמ׳ לו ונחיה ולא
נמות גם אנחנו גם אתה גם טפנו ושלח לכם את אחיכם אחר את בנימין נראה על דרך
הפשט כי לא היה שמעון רצוי אביו בעבור דבר שכם ולכך לא אמר את שמעון בני ואת
בנימין כי לא יזכרנו ברצונו כאשר עצבו במצרים ימים ואלו היה בביתו לחם לא שלח עדין
את בנימין ויניחנו במצרים ורש׳ כתב רוח הקדש נזנצה בו לרבות את יוסף ובבראשית רבא
גם כן אמרו ושלח לכם את אחיכם זה יוסף אחר זה שמעון ונכון הוא כי נתן דעתו בעת
התפלה להתפלל סתם גם על האחד אולי עודנו חי ולשון אחר דרשו שם בבראשי׳ רבא אמ׳
יהושע בן לוי פתר קרייא בגליות וא׳ שדי יתן לכם רחמים לפני האיש זה הקב״ה שנא׳ ה׳ איש
מלחמה וכתיב ויתן אותם לרחמים ושלח לכם את אחיכם אלו השבטים אחר ואת בנימין זה
יהודה ובנימין ואני כאשר שכלתי בחורבן ראשון שכלתי בחרבן שני לא אשכל עוד זה לשונם
ז״ל והכוונה כי ירידת יעקב למצרים ירמוז לגלותנו ביד ארום כמו שאפרש וראה הנביא הענ׳
מתחלתו והתפלל סתם לשעה ולדורות והכתוב הזה כפי מדרשם יש לו סוד גדול כי אמר
וא׳ שדי במדת הדין יתן לכם רחמים שלפניו יעלה אתכם ממדת הדין למדת רחמים והמשכ׳
יבין ואני כאשר שכלתי שכלתי ואני עד שובכם אהיה שכול מספק כאשר שכלתי מיוסף
ומשמעון שכלתי מבנימין לרש׳ והנכון שהוא אומ׳ לא תוכלו להוסיף עלי שכול כי כבר שכלתי
יתנחם מכל הבא עליו ביתרון כאבו על יוסף וכמוהו וכאשר אבדתי אבדתי כלומר כבר אני
אבודה ואם ימיתני לא יוסיף עלי אבדון להתגולל עלינו מן ועמשא מתגולל בדם ושמלה
מגוללה בדמים כאדם שיהפוך מצד אל צד על חברו ולהתנפל עלינו כאדם שיתנפל ברצונו
על חברו מלוא קומתו ואנקלוס תרגם להתגולל לאתרברבא עלנא שינשאו עלינו בשוא
הים לגליו ולהתנפל לאיסתפקא לשים עלינו דברי׳ שלא היו כי הר בר שאינו יקרא נופל כמו
לא נפל דבר אחד ותרגום עלילות דברים תסקופי מלין וכת׳ תואנה תוסקפא וטעם ולקחת
אותנו לעבדים ואת חמורנו כי יראגו על חמוריהם לאמר הנה יקחו גם את חמורנו עם
אמתחותיהם ולא נוכל לשלח לביתנו בר וימותו כולם ברעב בי אדני לשון בעיא ותחנוני׳
הוא ובלשון ארמי בייא בייא לשון רש׳ וזה דבר זר מאד לסמכו אל מלת לשון סורסי ואינה
דומה אליה כי בייא כולה מלה לא תשתנה ולא יאמר ממנה בי ועוד שהמלה ההיא אינה
לשון בעיא ותחנונים כמו שאמ׳ הרב אבל היא לשון צעקה ותרעומת על שבר ועל עוות דבר
בגון מלת אבוי בלשון קדש׳ והיא ידועה בלשון ערב ירגילו אותה בקינותיהם כולן בפתחות
הבית ובלשון יון בייא הבית רפא בשוא יאמרו אותה על הדוחק והצער ובבראשי׳ רבא בסדר

בראשי׳ מהו סלו לרוכב בערבות ביה שמו אין לך כל מקום ומקום שאין לו ממונה על ביה
שלו אגריקוס במדינה ממונה על ביה שלו אגבטוס במדינה ממונה על ביה שלו כך מי
ממונה על ביא של עולמו הקב״ה רוצה לומ׳ שבכל מקום יש ממונה על הצעקה ועל העוות
והקב״ה ממונה על צעקת העשוקים בעולם הצועקים ביא ועוד לפנינו בפרשת ויגש אליו אמר
לו יהודה ביא אתה מעביר עלינו משכך אמרת לנו ואשימה עיני עליו וו היא השמת עין
ומפרשת ויהי בשלח שמא אני מעביר ביא על בריה ובפרשת וישמע יתרו נתמנה אדם
ונטל טלית כל טרח צבור עליו אם ראה אדם מעביר ביה על חברו או עובר עביר ולא מיחה
הוא נענש עליו ובפרשת אשה כי תוריע צוח אנא ביא עליכון ובן במקומות הרבה ואנקלוס
שתרגם כי ארני בבעו לא שהוציא מלת בי מן בעו אבל דרך הענין שהוא בא בכל מקום
בענין הבקשה ור״א אמ׳ כי בי ארני דרך קצרה בלשון הקד׳ והוא כמו בי אני ארני המלך העין:
והטעם עשה מה שתרצה ותשמעני ואם כן נכון הוא שיאמר אדם בי אחי או בי שמעני ולא
מצאתי שתבא מלת בי רק עם ארני או עם השם הנכבד הנכתב באלף דלת שגם הוא לשון
ארון ולכן אני אומ׳ שפירושו בי בעצמי אתה ארון ומושל ובאו שני כנויים לחזק כמו ולי אני
עברך כי אני ארני המלך ורומה לזה כי בי בעורך כי בי עירך בעורך אני נתן לכם מטמון
באמתחותיכם אמר ר״א יתכן שהיה לארם מטמון בבר ושכחו ויצא בגורלכם כי כספכם בא
א׳ והנה הם דברים נחומים כי איך יצא לכל אחד כספו בשקו אבל כל דבר מכוסה יקרא
טמון טמן עצל ידו בצלחת יש לנו מטמונים בשדה והנה אמר להם כי דרך החמרים לוקחי
התבואה לשים כל אחד כספו בשקו והנה המשביר לקח מן הבאים שקיהם ומלא עשרה
שקים שבר והכסף טמון תחת התבואה ובא ארניו וצוה לשפכם אל כלי בני יעקב כי רצה
למהר לשלחם או מפני שלא בא הכסף אליו והנה לכל אחד בפי אמתחתו כספו במשקלו
כי כל איש יביא ברמיו כסף טוה חמור לחם וזה יקרה תמיד בשוקי׳ ובאוצרו הנמכרי׳ מרוב
מהומות העם באשר יוכלון שאת יותר מן המגיע להם בכסף אשר הביאו לו ושים כסף איש
בפי אמתחתו לרעתם כי אמר להם ידע ארני כי עשה לכם חמס ויבקש להיטיב לכם שאם
עשה זה בפעם הראשונה שלא לרעת היה להם התנצלות בגביע שנעשה בו כאשר נעשה בכס
אבל היה לרעתם וירעו בכסף כאשר ירעו במשא כי הכירו כי נתן להם כאשר יוכלון שאת
ואם היה שלא לרעתם אולי טען עליהם כי היה הכסף גם בפעם הזאת מטמון ולא יתכן כן
בגביע ומי יוכל לרין עם מי שתקיף ממנו ורע כי בעבור היות השוברים רבים מאר בכל
מצרים ומהומות רבות בתוכה היו הבאים נותנים שקיהם וכספיהם למשביר והוא מודר להם
לפי הכסף הנמצא בהם והם לוקחי׳ הניתן להם באשר רבר מלך שלטון ועוד כי באמונה הוא
עושה ועל כן לקחו בפעם הראשונה שקיהם סגורים ולא ירעו מה בתוכם גם בשנית הלא זה
אשר ישתה ארני לא הוכיר להם הגביע אבל דבר עמהם כאלו בירוע שהם לקחו הגביע ולכך
אמר הלא זה שלקחתם הוא אשר ישתה ארני בו גם הם ענו כאלו אינם יורעים מה שבקש
ואיך נגנב מבית ארניך כסף או זהב ואמרו אשר ימצא אתו מעבריך כסף או זהב גנוב ומת
וטעם אשר ישתה ארני בו עלילה להגריל עליהם אשם כי הגונב כוס המלך אשר ישתה בו
בוזה את המלכות ולא יועיל כי ירבה שחד ותשלומין והוא נחש ינחש בו כי איננו רוצה שיהי׳
הכוס שלו לאחרים וישאל למנחשים עליו וזהו שאמר איש אשר כמוני וכוונתם לומר כי על
פי המנחשים ירע שהם גנבוהו ולכך רדף אחריהן יותר מכל הבאים בביתו וכל זה להתנכר
בענין כאשר התנכר בחפושו שהחל בגרול ובקטן כלה גם עתה כרבריהם כן הוא אף זו מן
הרין אמת כרבריכ׳ כן הוא שכולכם חייבים ברבר עשרה שנמצאת גנבה ביר אחר מהם כולן
נתפסין אבל אני אעשה לכם לפנים משורת הרין אשר ימצא אתו יהיה לי עבר לשון רש״י ואין
לשון גם עתה נופל יפה על הפירוש הזה ואולי יאמר גם עתה שכרבריכם כן הוא המשפט אש׳
ימצ׳ אתו כלב׳ יהיה לי עבר אבל יוסף אמ׳ חליל׳ לי מעשו זאת ויורה כי אין משפט שיהיו כלם
נתפסים בגנבה ולכן אמר חלילה לי כי שופט כל הארץ אני וחלילה לי מעשות לכם חמס כי
אין חיוב העשרה בהמצא גנבה ביר האחר בלתי אם נוערו כי בהוסרם יחר ללכת לגנוב ולקח
אחר מהם את הגנבה לרעת כולם או יתחיבו והנכון כי מתחלה היה מאשים את כלם למה

שלמתם רעה תחת טובה הרעותם אשר עשיתם והם פטרו עצמם באמרם אשר ימצא אתו
ומת כי הוא הגנב וגם אנחנו הנקיים מן הגניבה נהיה לעבדים הנה העתם לומר שהגנב אשר
ימצא אתו הוא לבדו היודע בגנב כי אם היו כלם בגנבה למה ומת זה ויחיו הם ראוי שימותו
כלם או יהיו כולם עבדים כי הדין בהם שוה אבל הם טוענים שלא ידעו האחרים בגנבה רק
קנסו את עצמם שיהיו גם הם לעבדים ולכן אמר להם גם עתה שאתם נועדים ונמצאים יחדו
כדבריכם כן הוא אשר ימצא אתו הוא הגנב והוא לבדו הראוי להענש ויהיה לי עבד כי בתשלומיו
אני חפץ יותר ממיתתו ואתם תהיו נקיים כי אולי לא ידעתם בגנבה כאשר אמרתם או טעם
בן הוא כן יהיה גם עתה שאין כן המשפט כדבריכם כן יהיה וכמוהו ותאמר כדבריכם כן הוא
ותשלחם וילכו טעמו כן יהיה והוא הנבון בעיני והוא דבר רבו בבראשית הבא שאמר עשרה בני
אדם שנמצאו בגנב אין כולם בסידה אני איני עושה כן וכו׳ נחבוננו למה שפירשתי ולא בדברי
רש׳ ונוכל לתקן לדעת הרב שאמר יוסף חלילה לי מעשות זאת שאהיה לכם אני רע מאשר על
בותי שבפטר אתכם מתחלה ואמ׳ לכם ואת תהיו נקיים כי אני אקים הב׳ עברו ועצת מלאכי אשלי׳

סדר ויגש אליו

טעם ידבר נא עבדך דבר לאמר כי דברים מועט׳
ידבר נא ואל יחר עליו לטורח והנכון בעיני כי הדבר
הוא התמורה אשר יחלה פניו להחליף בנימין אחיו בו
כי לא יבקש ממנו דבר אחר ושאר דבריו פיוס ובקשה
לזה ואל יחר אפך בעבדך כי כמוך כפרעה יאמר אל יחר אפך כי על דברי לפניך כי כמוך
כפרעה יאמר אל יחר אפך כי על מורא גדול אני מדבר לפניך כאלו אני מדבר לפני פרעה
אדני שאל את עבדיו לא ידעתי טעם לאריכות דברי יהודה בספור מה שהיה בבר ביניהם
ומה שאמרו ז״ל וכי זו היא שימת עין שאמרת לשום עינך עליו אינה טענה כי המושל שיצוה
להביא אדם לפניו לא יעשה על מנת לפטור אותו מן הרעות שיעשה וכש׳ על הגניבה שיגנוב
מבית המלך הגביע אשר ישתה בו ומתחלה כבר שם עינו עליו לטובה וקרא לו שלום בבכור
אלהים יחנך בני ועשה לכולם לבכורו משתה לפניו בבית המלכות והרבה משאתו ונתן להם
בר כאשר יוכלון שאת יותר מן הכסף שהביאו לו כאשר פירשתי ומה לעשות לו ואשר יראה
לי על דרך הפשט שאינם רק תחנונים להעיר רחמיו כי חשב יהודה כי האלהים הוא ירא
כאשר אמר לו וכאשר נהג עמהם חמלה כי ירא חטא לנחם אותם על הצער שעשה להם
וזה ענין הספור אמר לו אנחנו באונס הגדנו באחינו וזה מפני שאלת אדני ולא הורידנו גם כן
להורידו לפניך במצותך הראשונה רק אמרנו כי לא יוכל הנער לעזוב את אביו אבל בנפשינו
נביא אותו מפני ולעפות רעב כי אמרת לא תוסיפון לראות פני ולא רצה אבינו לשמוע עד
היותנו כולנו בסכנה לשוב לשבר מעט אכל ואז הורה בפחד ובדאגה ועתה בראותו כי אין
הנער ימות בנפש מרה ולכן תפל נא תחנתי לפניך לרחם עלינו ועל הזקן וקח אותי תחת
הנער לעבד עולם כי טוב אני ממנו ולך תהיה צדקה וזה טעם כל הפרשה ויתכן שיהיה
והורידו עבדיך את שיבת עבדך אבינו בנוי לכבוד והורדת את שיבת עבדך אבינו ובן יחטאת
עמך ויש לומר עוד על דרך דבותי שאמרו זו היא השמת עין שאמר כי כמוך כפרעה ראוי
שתעמד כדבריך ונתיודך כי על פיך הבאנו אותו באונס גדול כאשר יזכיר ופחד לפרש לו
יותר אבל יש בסתר דבריו שהיה מעשה הגביע תחבולה מאתו להעלילם כי למה יבקש
לראותו על כרחם וכך אמרו בבראשי׳ רב׳ אמר לו יהודה תרע לך שבעלילה אתה באת עלינו
כמה מדינות ירדו ליקח אבל כלום שאלת אותם כמו ששאלת לנו שמא בתך אנו מבקשים
או אחותנו אתה מבקש יאמרו כי היה זה ברמז בדבריו ואשימה עיני עליו אמר ר״א הטעם
שאראה אותו ולא מצאתי בכתוב שימת עין על הראיה בלבד ושמתי עיני עליהם לטובה קחנו
ועינך שים עליו ואל תעש לו מאומה רע כי לא צוה אותם שיראנו אחרי שיקחנו אלא שישמור
אותו וייטיב לו אבל נדר להם יוסף לחמול עליו ולשמרו ואם לא נזכר בפיר׳ כאשר יקצר שם
בכל הדברים האלה אשר ספר יהודה בפניו ולא הזכיר מאסר שמעון ועלילת מרגלים אתם
דרך מוסר או אימת מלכות ועזב את אביו ומת פירש ר״א ומת אביו ואם כן היה אומר לא
יוכל אבינו לעזוב את בנו ועזב בנו ומת או לא נוכל שיעזוב הנער את אביו כי לא יתלו החמל

67

על אביהם בנער כי הם יחזיקוהו כילד לא ידע בין טוב לרע אבל פירושו לא יוכל הנער לעזוב
את אביו מפני נערותו והיותו ילד שעשועים בחיק אביו אשר אהבו ואם יעזבנו ויבא בדרך
ימות הנער כי עלינו אל עבדך אבי ונגד לו את דברי ארני אמרו כי בבואם אליו מיד הגידו
לו שלא יוספו לראות פניו בלא אחיהם הקטן ולא אבה לשלחו והיה מניח לו שמעון במאסרו
וזה טעם ויאמ' אבינו שובו שברו לנו מעט אכל כי לא רצה להודות לשלחו בכל אשר אמרנו
עד שהחזק הרעב אתם ידעתם כי שנים ילדה לי אשתי אם יאמר שהוא יחיד לאמו מה
טעם בזה שתרד שיבתו ברעה שאול אחרי שיש לו בנים ובני בנים ואמו כבר מתה לא תבכה
עליו בפניו אבל הטעם כי יעקב לא לקח אשה מדעתו רק רחל וזה טעם ילדה לי אשתי כי לא
נולד לי מאשה אשר היא אשתי ברצוני רק שנים ושמתי אהבתי בהם כאלו הם יחידים לי
והשאר כבני פלגשים הם אלי ואחיו מת וזה לבדו בני יחידי אשר אהבתי ולכן יקדים הכתוב
רחל ללאה ברחל וכלאה אשר בנו שתיהן את בית ישראל ויקרא לרחל וללאה כי היא הקודמ'
במחשבתו ואמרו המפרשים כי לכך יאמר כסדר הזה בני רחל אשת יעקב כי היא תקרא
אשתו באמת בלא מרמה ועל דעתי היה מפני שהזכירה שם בין השפחות וכבר הזכרתי בן
וקרהו אסון והורדתם את שבתי ואם יקראנו אסון באחיו תורידו את שיבתי ברעה שאולה או
וקרהו אסון שיקראנו כן מפני היותו נער ורך ולא נסה ללכת בדרך וכמו שאמ' למעלה פן
יקראנו אסון כי פי' אסון מות מקרית כמתים בידי אדם וחיה רעה או בשנוי האויר בדרך כי
עבדך ערב את הנער יאמר כי ירד ביגון שאולה עליו כי גם בכל זה שאמרנו לו לא רצה הזקן
לשלחו עד שנעשיתי לו ערב עליו ובטח כי ועל כן ישב נא עבדך תחתיו ואם יהיה פי' והורידו
עבדיך כפשוטו יאמר אנחנו הגורמים מיתת הזקן ברעה כי אנכי ערבתי בו ואמ' כי איך אעלה
אל אבי להודיעו כי יבחר להיות עבד עול מעלותו אל אבי בלתי הנער שלא יוכל לראות ברעתו כי
יבכה תמיד ויתלונן עלי כל היו והוכי' זה שלא יחשוד אותו שיעש' מרמ' כמנהגו שהיו ידע להברוח
יות מן הנער ולא יכול יוסף להתאפק לכל הנצבים עליו לא יכול לסבול שיהיו מצריים נצבים
עליו ושומעי' שאחיו מתביישים בהודעו להם לשון רש"י ורא' אמ' להתאפק לסבול לכל הנצבים
עליו טעמו עד שיצאו כל הנצבים עליו והוצרך לקרוא להוציאם אבל אנקלו' תרג' להתחסנא
להתחזק וכן ואתאפק ואעל העולה וכן כל לשון התאפקות בכל מקום חוזק והנכון בעיני שהיו
שם מבית פרעה ומן המצרים אנשים רבים יחלו פניו למחול לבנימן כי נכמרו רחמיהם על
תחנוני יהודה ולא יכול יוסף להתאפק גם להתחזק לכולם ויקר' לעבדיו הוציאו כל איש נכרי
מעלי כי אדבר עמהם ויצאו מעליו ובצאת נתן את קולו בבכי וישמעו מצרי' ואנשי בית פרעה
המוצאים מעליו כי עודם בחצר החיצונה ויתכן כי פירוש הנצבים עליו משרתיו העומדים
לפניו כמו הנער הנצב על הקוצרים שרי הנצבים להתיצב על ה' וטעם ויקרא שהרים קולו
בכעס ואמר למשרתיו הוציאו כל איש מעלי בלתי האנשים האלה וטעם בהוצאת שהוציאם
משם שלא ישמעו בהזכירו להם המכירה כי תהיה להם גם אליו למכשול שיאמרו עבדי
פרעה ומצרי' אלה אנשי בוגדו' לא יגורו בארצנו ולא יהרבו בארמנותינו באחיהם גם באביהם
בגדו מה יעשו במלך ובעמו וגם ביוסף לא יאמינו עוד כי זה שנתים הרעב בקרב הארץ הודי'
להם מה שעבר וידעו גם הם לומר כי הארץ אשר עברו עליה שתי שנים ברעב ואכלו כל
מה שהיה בידם ונתיקר השער מאד ועוד יעברו עליה חמש שנים לא היתה לכם בה מחיה
כלל אם לא שלחני ה' לפניכם כי פי' המדבר אליכם בלשון הקדש בלא מליץ וזה דעת המפרשי'
כן תרגם אנקלוס ויתכן שאמר להם כך לאמתלא ולפיוס כי אננה ראיה שידבר אדם אחר
במצרים בלשון הקדש כי על דעתי הוא שפת כנען ורבים במצרים יודעים אותו כי קרוב הוא
ואף כי המושל כי דרך המלכים והמושלים לדעת הלשונות וכמו שתראה בנבוכד נצר שאמ'
בלשון קדש חלום חלמתי ותפעם רוחי לדעת החלום בעבור שהיו שם חרטומים ואשפים
ומכשפים וכשדים מלשונות רבים ומיוחד וכלם יבינו אותו והם ענו לו בארמית וידברו הכשדי'
למלך ארמית כי הם היו הקרובים אלו היושבים ראשונה במלכות ולהם היה הרשות לדבר
אל המלך ועוד כי כאשר באו יוסף שם למצרים יבואו דנים ויותר היה להם ראיה בהופעו
שמו וענין המכירה אני יוסף אחיכם אשר מכרתם אותי מצרימה והנכון בעיני כי יאמר והנה

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main

עיניכם ועיני אחי בנימין רואות כי אני המושל והאדון לכל מצרים המגיד לכם מפי כי אני
אחיכם ומצוה להוריד אבי א׳ לכלכלו אם כן תגידו לאבי את כל הכבוד ואת כל אשר ראיתם
כי בעיניכם ותמהרו להוריד אבי א׳ כי הדברים אמת ויש בי כח להצילו ולהחיותו ברעב והוא
כמו כי פי אני דברתי וכגמ׳ במסכת מגלה אמרו כפי כן לבי וישבת בארץ גשן היה יוסף יודע
באביו שלא ירצה לעמוד בעיר מצרי׳ אשר שם הבירה למלכו׳ על כן שלח לו מעתה כי בארץ
גשן יושיבנו וטע׳ אתה ובניך מחובר בכסו׳ העליון דרה א׳ אתה ובניך ובני בניך וכו׳ ואמ׳ כן
תורש אתה וביתך דרך כבוד כי לאחיו אמר כי למחיה שלחני אלהים ולשום לכם שארית שיהו
מתים ולא ישאר להם שארית אבל לאביו לא רצה לאמר כן ואמר שאם תתעכב בארץ כנען
תורש כי אני לא אוכל לשלח לארץ כנען לחם רב מגנזי המלך כי יחשדו אותי שאני מוכרו
שם לעשות לי שם אוצרות בכח ולשוב אל ארצי ולמולדתי וכבואכם וידעו כי אתם אבי ואחי
יתן לי המלך רשות וטעם באו אחי יוסף כי היה יוסף מגיד לבית פרעה כי יש לו אחים נכבדי׳
בארץ העברים כי גנוב גנב שם ועתה שמעו כי באו אחי יוסף אשר אמר וייטב הדבר בעיני
פרעה ובעיני עבדיו כי היה הדבר להם לחרפה שימשול בהם איש נכרי עבד מבית הסורים
יצא למלוך ועתה בבא אליו אחים נכבדים ונודע כי הוא הגון להתיצב לפני מלכים שמחו כלם
בדבר ואתה צויתה זאת עשו אמ׳ לו הדבר בצואה מדעתו מוסר יוסף כי איננו שולח יד בהון
המלך ולא ידע אתו מאומה על כן חשב פרעה אולי לא ירצה לשלח לאביו דבר על כן אמר
לו אני מצוה אותך שיעשו זאת על כל פנים ולאביו שלח כזאת בחשבון הזה ומהו החשבון
עשרה חמורים לשון רש׳ ואיננו נכון שירמוז על החשבון אבל יתכן שיאמר כזאת המנחה
ויהיה שיעורו ולאביו שלח זאת המנחה עשרה חמורים וגו׳ והכף כאלו יתרה רק דרך הלשון
כן כמו ותדבר אליו כדברים האלה עשה לי עבדך או יאמר ולאביו שלח צידה בצידה הזאת
אשר נתן לאחיו ולא להשוותן רק כאשר נתן להם צידה לדרך בלכתם כן שלח לאביו בר
ולחם ומזון לדרך בבואו והוא הנכון והזכיר החמורים ואתונות כי המשא ונושאי המשא הכל
שלח לו והמנהג לשלוח זכרים ונקבות כאשר עשה אביו אל תרגזו בדרך ענין רגז הוא רתת
ותנועה ויאמר בבואו מן הפחד על הרוב לב רגז ורגזו וחלו ותחתי ארגז ומימיך ברגזה
ובדאגה תשתה ולכן הנכון בעיני בפסוק הזה שאמר להם יוסף אל תפחדו בדרך והענין כי
בעבור נשאם בר ולחם וטוב מצרים בימי הבצורת אולי יפחדו בדרך בלכתם ובכל שכן בשובם
עם כל רכושם ולא ימהרו לדבר ולכן אמר להם שילכו בודיזות וימהרו לבא כמו שאמר מהרו
ועלו אל אבי ולא יפחדו כלל בדרך כי שמו עליהם שהוא המושל בכל ארץ מצרים וחי׳ כל
הארצות ההן ביהו ומוראו יראו הכל וילכו ויבאו לשלום ויפג לבו נחלף לבו והלך מלהאמין
לא היה לבו פונה אל הדברים לשון מפיגן טעמן בלשון משנה וכמו מאן הפוגות וריחו לא
נמר מתורגם וריחיה לא פג לשון רש׳ ואיננו כן כי לשון פוגה בטול ושביתה כמו אל תתני
פוגת לך וכן עיני נגרה ולא תדמה מאין הפוגות שנגרה תמיד מאין שביתה והפסק וכן על כן
תפוג תורה תבטל ותפסק וגם זה ויפג לבו שנתבטל לבו ופסקה נשימתו כי ספסקה תנועת הלב
והיה כמת וזה הענין ידוע בבא השמחה פתאום והוזכר בספרי הרפואות כי יסבלו זה הזקנים
וחלושי הכח שיתעלפו רבים מהם בבא להם שמחה בפתע פתאום כי יהיה הלב נרחב ונפתח
פתאום והחום התולדי יוצא ומתפזר בחיצוני הגוף ויאפס הלב בהתקררו והנה נפל הזקן כמת
ואמר כי לא האמין להן להגיד שעמד זמן גדול מן היום והוא שוכב דומם בעבור שלא האמין
להם כי הידוע בעלוף הזה שיצעקו לו וירגילו אותו בשמחה ההיא עד שתקבע בו בנחת
וזה טעם וידברו אליו את כל דברי יוסף אשר דבר אליהם וירא את העגלות כי היו צועקים
באזניו דברי יוסף ומביאים לפניו העגלות ואז שב רוחו אליו וחזרה נשימתו וחיה וזהו ותחי
רוח יעקב אביהם ואנקלוס שאמר ושרת רוח נבואה בעבור שהדבר אמת הוסיף זה ודרש
כן ממלת רוח שלא אמר ויחי יעקב אביהם ועשאה מענין דנח ה׳ אלהים עלי ועתה ה׳ אלהים
שלחני ורוחו איש אשר רוח בו וכן מפיגן טעמו שמפזרין אותו ומתבטל וידברו אליו את
כל דברי יוסף יראה לי על דרך הפשט שלא הוגד ליעקב כל ימיו כי אחיו מכרו את יוסף
אבל חשב כי היה תועה בשדה והמוצאים אותו לקחוהו ומכרו אותו אל מצרים כי אחיו לא

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main

רצו להגיד לו חטאתם את כי יראו לנפשם פן יקניטו ויקלל כאשר עשה בראובן שמעון לוי
ויוסף במוסרו הטוב לא רצה להגיד לו ולכך נאמ׳ ויצוו אל יוסף לאמר אביך צוה לפני מותו
לאמר ולא ידע יעקב בענין הזה ראוי להם שיחלו פני אביהם במותו לצוות את יוסף מפיו כי
ישא פניו ולא ימרה את דברו ולא היו בסכנה ולא יצטרכו לברות דברים מלבם ויזבח
זבחים לאלהי אביו יצחק חייב אדם בכבוד אביו יותר מכבוד זקנו לפיכך תלה ביצחק ולא
באברהם לשון רש׳ ואיננו מספיק שהראוי לומר באלהי אבותיו בלי שייחד אדם כמו שאמר
האלהים אשר התהלכו אבותי לפניו אברהם ויצחק ובתפלתו אמר אלהי אבי אברהם ואלהי
אבי יצחק או יאמ׳ ויזבח זבחים לה׳ כמו שאומר באברהם ויבן שם מזבח לה׳ ומה צורך לפרש
בו יותר אבל הפסוק הזה יש בו סוד יגלו אותו לנו שם בבראשית רבא כי כאשר בא יעקב
להרת מצרים ראה כי הגלות התחיל בו ובזרעו ופחד ממנו וזבח זבחים רבים לפחד אביו
יצחק שלא תהא מדת הדין מתוחה כנגדו ועשה זה בבאר שבע שהוא בית תפלה לאבותיו
ומשם נטל רשות בלכתו לחרן ואמ׳ הכתוב זבחים להודיע שלא היו עולות כאבותיו כי אברהם
עולות הקריב ורבותי׳ אמרו לא הקריבו בני נח שלמים עולות הקריבו ובנח כתוב מפורש
ויעל עולות במזבח אבל יעקב מפני פחד ה׳ הקריב שלמים להשלים אליו כל המדות כמו
שדרשו שלמים שמטילין שלום בעולם והנה היתה תחלת כוונתו במדת הגבורה שהיא
הגבורה הקרוב׳ אליו וזהו הטעם שהזכירו בבראשי׳ רבא שחייב אדם בכבוד אביו יותר מכבוד
זקנו והוא הטעם שאמרו שם בלשון אחר בתחלה שואלין בשלום התלמיד ואחר כך שואלין
בשלום הרב וראיתי במדרשו של ר׳ נחוניא בן הקנה בלשון הזה וישבע יעקב בפחד אבי יצחק
וכי יש אדם שישבע כך באמונת פחד אביו אלא עדיין לא נתן ליעקב כח ונשבע בכח שנתן
לאביו שנא׳ וישבע יעקב בפחד אביו יצחק ומא׳ ניהו הוא דכתיב ביה ותפל אש ה׳ ותאכל את
העולה וכתיב כי ה׳ אלהיך אש אוכלה הוא וגומר עד כאן במדרש ומדבריהם נלמוד שמפני
כן לא אמ׳ ויזבח זבחים לה׳ לפי שעתה בכר זכה יעקב בחלקו שנ׳ תתן אמת ליעק׳ חסד לאברה׳
אשר נשבעת לאבותינו מימי קדם והוצרך לפרש והנה בזכות הקרבנות נראה אליו אלהי יצחק
אביו במראות הלילה במדת הדין רפה והו שאמ׳ אלהים במראות הלילה והוא מה שאמ׳ אנכי
הא׳ אלהי אביך כי הוא הא׳ ביתא׳ אשר אמר לו בחרן אנכי הא׳ בית א׳ אשר משחת שם מצבה
והוא אלהי אביך הוא השם והיא המדה והבטיחו שלא יירא במצרים כי יזכה בדינו ויגא׳ אחר
ענוי וזהו טעם ואנכי אעלך גם עלה וכתב הרב בספר מורה הנבוכים כי תרגום אנכי ארד
עמך מצרימה ואנכי אעלך גם עלה אנא איחות עמך ואנא אסקינך ונפלא הרב בזה על דעת
אנקלוס ואמר כי אנקלוס שם כל מאורו להרחיק הגשמות בכל ספור אשר בתור׳ וכל אשר
ימצא מא׳ השמות המורי׳ על מין ממיני התנועה ישים ענין התנועה לכבוד נברא או לשמיר׳
מהא׳ ומתרגם וירד ה׳ ואתגלי ה׳ ארדה נא ואראה אתגלי כען ואיחזי ואם כן למה תרגם כאן
אנא איחות ופירש הרב כי בעבור שאמר בתחלת הענין ויאמר אלהים לישרא׳ במראות הלילה
לא היה קשה לאנקלוס לספר המאמר כאשר נאמ׳ במראות הלילה כי הוא ספור אמיר׳ לא
ספור מעשה שהי׳ כי יש הפר׳ גדול בין מה שיאמ׳ בחלו׳ או במראו׳ הליל׳ ובין מה שיאמ׳ במחז׳
ובמרא׳ ובין מה שיאמ׳ בדבר מוחלט ויהי דבר ה׳ א׳ לאמ׳ או ויאמ׳ ה׳ א׳ לאמ׳ או דבריו וכן
אמ׳ שהרחיק אנקלוס השמיעה בכל מקום וישים פירושה הגעת הדבר ההוא לבורא או קבול
הפלה ויתרגם שמיע קדם ה׳ קבלא אקבל קבילתיה ואם כן הדבר כדברי הרב למה יברח
אנקלו׳ מן התנועה וירחיק השמיעה גב׳ מיראתו שתורה על גשמות ולא יברח מן האמירה
והדבור ולא מן הקריאה בשום מקום בין בחלום בין במראה בין במאמר מוחלט כי בכולן
יתרגם ואמר ה׳ ומליל ה׳ וקרא ה׳ למשה והיא גם היא תורה על הגשמות והיה לו לתרגם
ויתאמר מן קדם ה׳ או ואמ׳ יקרא דה׳ או ויתרעי ה׳ כפי הראוי בענין כמו שפירש הרב בדבור
ובאמירה ולמה ירחיק השמיעה ולא ירחיק הראיה שיתרגם אותה וחזא ה׳ ואשר אמר הרב
כי יורה על ענין השגת שכל כאשר יורה על השגת העין כל שכן שהוא זה בשמיעה כי היא
תאמ׳ על ההשגה בשכל וברצון ברוב מקומות כגון וישמע אברם לקול שרי שמע קול תחנוני
גם כי תרבו תפלה אינני שומע הנה שמוע מזבח טוב והיה אם שמוע תשמע לקול ה׳ אלהיך

וכן לב שומע וכן רוכם והנה אנקלוס לא היה לו לירוא מן השמיעה שלא תורה רק על קבלת
הרבר והרצון בו ולא ברח מן הראיה בשום מקום אבל תרג׳ אותה כפשוטה בכל מקום שהרב
מושג בראיה בלבר אבל כאשר איננו מושג בראות בלבר והוא צריך השגחה והתבוננות
יתרג׳ כפי הראוי בו כאשר אמר כי ראה ה׳ בעניי ראה ראיתי את עני עמי וירא אלהים את בני
ישרא׳ שאין הראיה בהם שיראה את גופם אבל שישגיח בעניינם וירע אותו וזה דרכו בכל
התורה לא כטעם שעלה ברעת הרב ונשתבש אז ולא השלים אותו ובלשון עברה בנה אנקלו׳
ותרג׳ ויעבר ה׳ על פניו ואעבר ה׳ שכינתיה על אפוהי שיהיה הרבר העובר נברא לרעתו ולא
יזכיר לשון תנועה בבורא כפי מה שהזכיר הרב ואם כן איך תרגם ה׳ אלהיך הוא עובר לפניך
ה׳ אלהיך הוא עבר קרמך והנה זה מין תנועה בספור מעשה ולא יירא ממנו אנקלו׳ וכן בפסוק
וירא ישרא׳ את היר הגרולה תרגם בו וחזא ישרא׳ ית גבורת ידא רבתא שיפל בו הגבורה
מפני לשון אשר עשה והשאיר בו ירא רבתא ולא היה ירא ומתפחר מן היר ולא יכנה אותה
כלל וכן נהג בתרגום כתובים באצבע אלהים באצבעא דה׳ ומה שתירץ בו הרב כי ישים אנקלו׳
האצבע כלי נברא אשר פתח הלוחות בחפץ הבורא איננו אמת כי הנה מימינו אש רת למו
כתב ימיניה ולא פחר מן הימין הכותבת שתורה על גשמות וכן מן האצבע ועור תרגם ארמת
ימינך ואמר ימינך ה׳ תברת סנאה ואמר ובמימר פומך ותרגם ירך החזקה ית ירך תקיפא
ואמר בירא תקיפא ובררעא מרממא וכן ותאחז במשפט ידי תתקיף ברינא ידי וכן תרגם
תרירא עיני ה׳ אלהיך בה מרישא רשתא והנה ביעקב כתוב בתחלת הענין ויחלום והנה סולם
מצב ארצה ופחר אנקלוס ממנו ותרגם והא יקרא רה׳ מעתר עילוהי ולא תרגם והא ה׳
בעבור שהוא בחלום ותרגם והנה אנבי עמך והא מימרי בסערך ולא אמר והא אנא עמך
כמו שתרגם אנא אזות עמך ואעפ׳ שהוא ספור רבר שנא׳ בחלום כמוהו בשוה ותרגם ואנבי
אהיה עם פיך ואנא אהי׳ עם פומך ואמר בו ויאמר כי אהיה עמך וזה לך האות ארי יהי׳ מימרי
ועור נזהר אנקלו׳ בחלומו׳ ותרג׳ ויבא אלהי׳ א׳ אבימלך בחלו׳ הליל׳ ויבא אלהי׳ א׳ לבן הארמי בחלו׳
הלילה ואתא מימר מן קרם ה׳ ואם תאמ׳ שחשש שלא תהא הביאה קורמת לחלו׳ ויחשוב בה
שהיא ממש הנה בשלמה כתו׳ בגבעון נרא׳ ה׳ א׳ שלמה בחלו׳ הליל׳ ותרג׳ אותו יונתן בן עוזיא׳
איתגלי ה׳ לשלמה ואם הרבר הנאמר בחלו׳ יספרו אותו כאשר נאמ׳ בחלום ההוא ולא יקשה
עליהם אעפ׳ שהוא מאמר יורה על הגשמות כי היותו בחלום יתרץ להם שאינו ממש גם כן
הרבר שיאמר כי הוא נראה בחלום ראוי שיספרו אותו כאשר הוא כי מה שנאמר בו שהוא
בחלום הלילה ילמר שאינו ממש אבל הוא חלום שנרמה לו ממנו כן ואל תחשוב שיהיה זה
ליונתן בע׳ מפני שלא יאמר בארמית לשון ראיה בחלומות כי ואראה בחלומי מתורגם וחזית
ובנבוכר נצר חזה הוית וכן תרגם אנקלוס לא עלינו תלונותיכם כי על ה׳ אלהין על מימרא רה׳
ואין כאן יראה ופחר מן הגשמות וכן וירבר העם באלהים ובמשה ואיתרעם עמא על מימרא
רה׳ וכן ביני וביניכם ובין אלהים ובין כל נפש חיה בין מימרי ומימרא רה׳ וביוצא בהן הרבה וכן
תרגם יצפה ה׳ יסך מימרא רה׳ אלהים עד מימרא רה׳ סהיר ואין לו כהן יראת הגשמות וגם אין
למימרא ענין בכאן שיאמר בו שיצפה ויעיר וכן השבעה לי באלהים קיים לי במימרא רה׳ ואין
הנשבעים מזכירים אני נשבע במאמר אלהים וכיוצא בא׳ רבים לאנקלוס וסורם ירוע למשכילי׳
וכן בלשון עמירה אמר הרב שיש יונתן בע׳ כוונתו לפרש בו קיום ולכך תרגם ועמדו רגליו
ויתגלי גבורתיה וכן יתרגם כל רבר עסק ותנועה גבורתא והנה אנקלוס לא יתירא מלשון
עמירה ותרגם הנני עומר לפניך שם על הצור הא אנא קאים קרמך על טינרא ומה שאמר
הרב כי אנקלוס ישים ענין התנועה גלוי שכינה והראות כבור נברא הנה אנקלוס מן הכבור
יברח מלתת בו בלשונות האלה ויתרגם וירא כבור ה׳ אל כל הערה ואיתגלי יקרא רה׳ כמו
שיאמר ויתגלי ה׳ ולא יתרג׳ ואיתחזי יקרא רה׳ וכן תרג׳ במלאכים ואיתגלי ואם ירבר אנקלוס
במלאכים ובכבור נברא בעניני הגשמות כמו שאמר הרב היה ראוי שלא יתירא מן הראית
שיראם הארם ויתרגם בהם ואיתחזי כמו שעשה כי ראיתי אלהים פנים אל פנים ארי חזיתי
מלאביא רה׳ וחס ושלום שיהיה הרבר הנקר׳ שכינה כבור נברא חוץ מהשם הנכבר ית׳ כאשר
חשב הרב כאן ובפרקים רבים מספרו והוא תרגם אם אין פניך הולכים אם לית שכינתך

מהלכא בינגא ומשה לא יחפוץ בלכת עמו כבוד נברא שכבר אמר לו הנה מלאכי ילך לפני
ולא היה מתרצה בכך אבל היה מבקש שילך עמו האל בעצמו ובכבודו ובן אחר ששמע השם
בקולו ואמר לו גם את הדבר הזה אשר דברת אעשה אמר משה ילך נא ה' בקרבנו יהך כען
שכינתא דה' בינגא וכן תרגו' לא תוכל לראו' פני לא תכול למחזי אפי' שכינתי ארי לא יחזינני
אינשא ואמר יונתן בע' בריך יקרא דה' מאתר בית שכינתיה ואם הכבוד הזה ירצה בו הכתוב
עצם הבור' ואמתו ויהיה כמו הראני נא את כבודך שפיר' בו הרב כן הנה הזכיר בו אתר ובית
ושכינה ואם יאמר שהוא כבוד נברא כדעתו של הרב בו כבוד ה' מלא את המשכן וזולתו איך
יקבעו בו ברוך והמברך ומתפלל לכבוד נברא כעובד ע"ז ובדברי רבותי' דברים רבים יורו על
שם השכינה שהוא האל יתעלה אבל הענינים האלה לאנקלוס ויונתן בע' דברים ידועים
בקבלה וסודם ליודעים חן ובמעמד הר סיני יתרגם אנקלוס בל מלת אלהים הנזכרת בפרשה
יקרא או מימרא דה' וכאשר תזכיר הפרשה השם המיוחד לא יאמ' כן והכל בהשגחה ובחכמ'
ממנו ועוד אזכיר זה בע"ה ית ומה שתרגם אנקלוס וידבר אלהים את כל הדברים האלה ומליל
ה' טעמו בזה משום שנא' פנים בפנים דבר ה' אל כל קהלכם והמשכיל יבין אבל מה שאמר
כאן אנא אחות עמך רצה לרמוז בו מה שאמרו גלו למצרים שכינה עמהם שנ' אנכי ארד
עמך מצרים גלו לעילם שכינה עמהם שנ' ושמתי כסאי בעילם והנה האמירה והירידה שוים
כמו שפירשתי למעלה ולא היה יכול לתרגם אלא כן בשום פנים כאשר רמותי אבל שם
ביעקב לא יתכן לתרגם והא אנא עמך בעבור כי שם כתוב והנה ה' נצב עליו והמשכיל יבין
ומפני שמצא אנקלוס שאינו בפשוטו ממש ברח ממנו ועשאו ענין עזר בלבד ואמר מימרי
בסעדך ולא אמר מימרי עמך כמו שאמר במשה והאל יראנו נפלאות מתורתו ויאמר
יעקב יעקב אחר שאמר לו השם לא יקרא שמך עוד יעקב כי אם ישראל יהיה שמך היה
ראוי שיקראנו בשם הנכבד ההוא וכן הוא נזכר בפרשה הזאת שלשה פעמים אבל קראו יעקב
יעקב לרמוז כי עתה לא ישור עם אלהים ועם אנשים ויוכל אבל יהיה בבית עבדים עד שיעלנו
גם עלה כי מעתה הגלות תתחיל בו וזה טעם ואלה שמות בני ישראל הבאים מצרימ' יעקב ובניו
כי בשם בני ישרא' יבאו שמה כי יפרו הבנים וירבו ויגדל שמם וכבודם אבל יעקב הוא עתה
בירדתו שם והזכיר הכתוב ער ואונן עם שמות בני ישרא' הבאים מצרים לסוד ידוע מדברינו
שכתבנו כבר והמשכיל יבין זה וטעם כל הפסוק וכן הזכירם בפקודים בני יהודה ער ואונן
וימת ער ואונן בארץ כנען ויהיו בני יהודה למשפחותם ובדברי הימים מנאם במספר אמר
בני יהודה ער ואונן שלשה נולד לו מבת שוע הכנעני ותמר כלתו ילדה לו את פרץ ואת זרח
כל בני יהודה חמשה ובנות בניו סרח בת אשר ויוכבד בת לוי לשון ר"ש ומה ירבה בבנותיו
אבל דרך הכתוב כשידבר ביחסי הרבים יאמר ביחיד לשון רבים ובני דן חושים ובני פלוא
אליאב וכן בנותיו דינה ובנות בניו סרח בת אשר אבל יוכבד לא יזכירנה הכתוב כמו שאמר
כל נפש ששים ושש אבל ירמוז אליה כדעת רבותינו שלשים ושלש וכפרטן אי אתה מוצא
אלא שלשים ושתים זו יוכבד שנולדה בכניסתן לעיר שנאמר אשר ילדה אותה ללוי במצרים
לידתה במצרים ואין הורתה במצרים זו היא שיטת רבותי' ולא השיב ואמר כי זה תמה אם
כן למה לא הזכיר הכתוב הפלא שנעשה עמה שהולידה משה והוא בת מאה ושלשים שנה
ולמה הזכיר דבר שרה שהיתה בת תשעים ולא די לנו זה הצער עד שעשו הפיטנים פיוטים
ביום שמחת תורה יוכבד אמי אחרי התנחמי והנה היא בת מאתים וחמשים שנה וכי אחיה
חיה כך וכך שנים דרך הגדה או דברי יחיד אלו דבריו והנה פן יהיה חכם בעיניו בסתירת
דברי רבותי' אני צריך לענות אליו ואומר כי על כל פנים יהיה בדבר יוכבד פלא גדול מן הנס'
הנסתרים שהם יסוד התורה כי היא בת לוי עצמו לא מתייחסת אליו כמו שכתו' אשר ילדה
אותה ללוי במצרים ועוד כתוב את יוכבד דודתו והנה אם נאמר כי הוליד אותה בבחורותו
כאשר הוליד כל בניו והיתה לירדתה אחרי רדתו למצרים מעט הנה היא בלדת משה וקנה
מאד כמנין שאמרו רבו' או קרוב לו ואם נאמר שנולדה לו אחר שבתו במצרים ימים רבים
והנה נחשוב שהוליד אותה אחר רדתו למצרים חמשים ושבע שנה והוא יהיה בן מאה שנה
כי ברדתו היה בן מ"ג והנה יהיו בזה שני פלאי' כי יהיה הוא זקן כאברהם אשר הזכיר הכתוב

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main

הלבן מאה שנה יולד וכתיב וארני זקן ותהיה היא זקנה בלדת משה בת ע״ג ואם נאחר עוד
לדתה לסוף ימי׳ לוי הנה יהיה פלא גדול משל אברהם אבל אומ׳ לך דבר שהוא אמת וברור
בתורה כי הנסים הנעשים על פי נביא שיתנבא בן מתחלה או מלאך נגלה במלאכות השם
יזכירם הכתוב והנעשים מאליהן לעזור צדיק או להכרית רשע לא יזכרו בתורה או בנביאים
וזה זהב רותח מוצק בפי החכם הנזכר ממה שהשיב על רבותינו בענין פנחס וזולתו במקומו׳
הרבה ולמה יזכירם הכתוב וכל יסודות התורה בנסים נסתרים היא ועם התורה אין בכל
ענינינו רק נסים לא טבע ומנהג שהרי יעדי התורה כולם אותות ומופתים כי לא יכרת וימות
בטבע הבא על אחת מן העריות או האוכל חלב ולא יהיו השמים כברזל בטבעם מפני זרענו
בשנה השביעי׳ וכן כל יעדי׳ התורה בטובות ההן וכל הצלחת הצדיקי׳ בצדקתם וכל תפלות דוד
מלכנו וכל תפלותינו נסים ונפלאו׳ אלא שאין בהם שנוי מפורסם בטבעו של עולם כאש׳ הזכרתי
זה כבר ועוד אפרשנו בע״ה והנה אתן לך עד נאמן על מה שאמרתי ידענו כי מעת בוא ישרא׳
לארץ עד לדת ארננו דוד היה כשלש מאות ושבעים שנה והימים האלה יתחלקו לארבע דורות
שלמון ובועז ועובד וישי ויגיע לכל אחד מהם צ״ג שנה והנה כולם זקנים קרוב לאברהם ויהיו
מולידים כל אחד בשנת מותו שלא כדרך כל הארץ כי אין החיים בזמנם מאה שנה ואם הולי׳
אחד מהם בבחורותיו במנהג יהיו האחרים זקנים מאד יותר מאברה׳ ויהיה בהם הפלא הגדו׳
יותר מאד כי ימי׳ האדם ברור אברהם ארוכים ובשנות דוד חזרו למחציתם ואולי היו יותר
כי אפשר שהיו לשלמון ימים רבים בבואם בארץ ולכן נתנו אנשי הקבלה והם חכמי אמת
לעובר ימים רבים והוא נס נסתר נעשה לאבי המלוכה בן הצדקת הבאה לחסות תחת
בנפי השכינה ובן יזכירו באמו אורך ימים רבים וכבר פירשתי כי הפלא באברהם איננו
כאשר יחשוב החכם הנזכר וזולתו מבעלי המקרא כי אברהם הוליד את יצחק טרם מותו
שבעים וחמש שנה והנה לא עברו עליו שני חלקים בימיו והאנשים בכל דור אין הזקנה בהם
עד עבור עליהם שלשת חלקי׳ ימותם כמו אשר יחשבו הרופאים הילדות והבחרות והאישות
והזקנה ובדורות האלה אשר הימים בהם כשבעים שנה לא יחשבו לו הרופאים זקן עד אחרי
ששים ועוד כי אברהם הוליד בנים רבים אחרי ארבעים שנה מלדת יצחק ויהיה הפלא כפלי׳
כפלים ואם נאמר שהחזירו הא׳ לימי בחורותיו יקשה עליו כי לא הזכיר הכתוב הפלא הגדול
הזה והוא נס גלוי ומפורסם בהפך מן הטבע ומן הידוע כי האנשים בדור הזה מהם שיולידו
בזקנתם עד מלאת שבעים שנה או שמונים ויותר כפי התקומם בהם הלחות לפי טבעם גם
הנשים אין להן זמן וכל עוד היות להן הארח תלדנה רק התמה באברהם ושרה כאשר
פירשתי שם מפני שלא הולידו בנעורים ועתה יולידו וזה מזה ועוד בשרה היה פלא כי חדל
ממנה ארח כנשים ואחרי כן לא תלדנה והנה אם יהיו ימי׳ יוכבד בימי אביה ותתקים בה
הלחות עד קרוב לזקנתה כמשפט הנשים איננו פלא אם תוליד בזמן אשר נתנו לה רבותינו
ומפני שרצה האלהים לגאול את ישרא׳ על ידי האחים האלה ולא הגיע הקץ איחר לידתם
ימים עד כי זקנה אמם ולא יפלא מה׳ כל דבר כתב רש״י ולדברי האומר תאומות נולדו עם
השבטים צריכים אנו לומר שמתו קודם ירידתם למצרים שהרי לא נמנו כאן ואין צורך לזה
שהרי אמרו ר׳ יהודה אומר לאחיותיהם נשאו השבטים והנה היו אלה התאומות נשי בניו
והכתוב אמר עליהן מלבד נשי בני יעקב ור׳ יהודה מזה הכתוב אמר כן כי מה טעם לאמר
מלבד נשי בני יעקב הכנעניות אחרי שאמ׳ יוצאי ירכו רק בעבור היות נשי בניו גם הן מיוצאי
ירכו יאמר כן אבל לא פרסם אותן בכאן כאשר לא הזכירן בעת לדתן עם השבטים ועוד כי לא
הזכיר הנה רק אשר יולידו ויתרבו במצרים להודיע הנס הגדול הנעשה ברבוי העצום אשר
רבו במצרים והם בזה שבעים נפש ונשיהם לא ימנו כי האיש עם אשתו הוא אחד אלה בני
ולפה וגומ׳ בני רחל אשת יעקב וגו׳ דרך הכתו׳ למנות בני הגבירות יחד בתחלה כמו שאמור
בסדר וישלח יעקב ובסדר ואלה שמות או למנותם בתולדותם הבכור כבכורתו והצעיר
כצעירתו כאשר עשה בברכתם בסדר ויחי יעקב אבל בכאן מפני שבא למנות מספרם כי
בשבעי׳ נפש ירדו מצרימה הקדים המרובה בנפשות ולכך הזכיר רחל בתוך השפחות והוצר׳
להזכירה בכבוד ואמר אשת יעקב כאשר הזכרתי למעלה וירא אליו יוסף נראה אל אביו

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main

ויפל על צואריו עוד לשון הרבת בכיה אבל יעקב לא נפל על צואר יוסף בנו ולא נשקו ואמרו
רבותי' שהיה קורא את שמע לשון רש' ולא ידעתי טעם בורא אליו כי בידוע שנתראו כאשר
נפל על צואריו ועוד כי איננו דרך כבוד שיפול יוסף על צוארי אביו אבל שישתחו לו או ינשק
ידיו וכתוב ויוצא יוסף אותם מעם ברכיו וישתחו לאפיו והשעה הזו ראויה יותר להשתוות לו
וכן כל עוד בכתוב תוספת על עיקר הוא איננו כמו הרבה לא על איש ישים עוד שישים עליו
כפי חטאיו ולא יותר והנכון בעיני כי כבר היו עיני ישראל כבדים קצת מזוקן או שבא יוסף
במרכבת המשנה ועל פניו המצנפת כדרך מלכי מצרים ולא היה נכר לאביו וגם אחיו
לא הכירוהו לפיכך הזכיר הכתוב כי כאשר נתראה אל אביו שהביט בו והכירו נפל אביו על
צואריו ובכה עליו עוד כאשר בכה עליו תמיד עד היום הזה כשלא ראהו ואחר כך אמר לו
אמותה הפעם ודבר ידוע הוא מי דמעתו מצויה אם האב הזקן המוצא את בנו חי לאחר
היאוש והאבל או הבן הבחור המולך ולא תחוש בעבו' אמרו ויאמ' ישרא' כי ממנו ידבר ויחזור
ויזכיר שמו וכן ויקבץ את כל אוכל שבע שנים ויצבר יוסף וליוסף יולד שני בנים וכן במקומות
רבים תמיד בתורה ובמקרא והאנשים רעי צאן כי אנשי מקנה היו אמר להם שהם רועים
אבל לא שירעו בהמו' של אחרי' כי גם בשביל עצמ' יש להם עברי' ובני בית ירעו אות' אא שעשרם
במקנה וזה טע' כי אנשי מקנה היו והיה להם עשר ועבודה רבה מאד במקנה רב אשר להם
כי לא רצה להזכירם רק לכבוד לגור בארץ באנו כי אין מרעה לצאן אשר לעבדיך כי כבד
הרעב אני תמה בטע' הזה שאמרו לו כי גם במצרים אין מרעה כי כבד הרעב בארץ מצרים
כמו בארץ כנען או יותר כי עליה היתה עיקר הגזרה ואולי יאמרו כי בארץ כנען מפני כובד
הרעב יאכלו האנשים עשב השדה ולא ישאירו מחיה לבהמה אבל בארץ מצרים יש בה שבר
יחיו בו האנשים ותשאר בה מרעה מעט ויתכן שהיה בארץ מצרים מרעה מעט באחו מפני
היאורי' והאגמים אביך ואחיך באו אליך הכנסת דברים כאומר הנה שמעתי כי אביך ואחיך
באו וארץ מצרים לפניך היא והנכון בעיני שיאמ' אביך ואחי' אליך באו לשמוע כבודך ועליך
השלכו ראה שתעשה עמהם טובה כי עליך הדבר ויש לאל ידיך ויברך יעקב את פרעה
היא שאלת שלום כדרך כל הנראים לפני מלכי' לפרקי' לרש' ואינו נראה שאין מדרך מוסר
המלוכה שישאל אדם בשלום המלך וכמו שאמרו כלום יש עבד שנותן שלום לרבו אבל
היא ברכה ממש שדרך הזקנים והחסידים הבאים לפני המלכים לברך אותם בעשר
ונכסים וכבוד והתנשא מלכותם וכענין שאמר הכתוב יחי אדננו המלך דוד לעולם ובצאתו
מלפניו חזר וברך אותו ליטול רשות מלפניו ואמרו רבותינו שעלה נילוס לרגלו
מעט ורעים היו ימי שני חיי לא ידעתי טעם הזקן אבינו כי מה מוסר הוא שיתאונן אל המלך
ומה טעם לאמ' לא השיגו את ימי שני חיי אבותי כי אולי עוד ישיגם ויהיה יותר מהם ונראה
לי כי יעקב אבינו זרקה בו שיבה והיה נראה זקן מאד ופרעה תמה על זקנתו כי אין רוב
אנשי' זמנו מאריכים ימים כל כך שכבר קצרו שנותם ולכן שאל לו במה ימי שני חייך כי לא
ראיתי כמותך זקן בכל מלכותי או ענה יעקב כי ימיו שלשים ומאת שנה ואל יתמה בהם כי
מעט הם כנגד שנות אבותיו שחיו יותר אבל מפני היותם רעים בעמל ואנחה זרקה בו שיבה
ונראה זקן מאד וטעם ויושב יוסף ויתן להם אחוזה שהושיב אותם במיטב הארץ ובאחוזה
שנתן להם כי לא רצה שיהיו כגרים בארץ וקנה להם בתים ונחלת שדה וכרם ונתן להם זה
מרשות פרעה כי הם אמרו לגור בארץ באנו לא לדור כי ברעב באנו וכשיעבו' נשוב לארצנו
ופרעה אמר ליוסף הושב את אביך שיושיבם כאנשי' הארץ התושבים בארץ גושן וילקט יוסף
את כל הכסף ספר הכתוב הזה וגמר הענין בכל הפרשה להודיע מעלת יוסף בחכמה בתבונ'
ובדעת וכי היה איש אמונים שהביא כל הכסף בית פרעה ולא עשה לעצמו אוצרות כסף
ומטמוני מסתרים בארץ מצרים או לשלחו לארץ כנען אבל נתן למלך המופת בו כל הכסף
וקנה לו האדמה גם הגופות ומצא בזה חן גם בעיני העם כי השם הוא המצליח את יראיו
ויתם הכסף מארץ מצרים ומארץ כנען ויבא כל מצרים אל יוסף הזכיר כי תם הכסף מארץ
כנען בעבור כי מצרים בבואם אל יוסף יזכירו לו זה כי אמרו אחרי שתם הכסף גם מארץ
כנען ולא יבאו עוד אליך לשבור למה נמות נגדך כי אפס כסף ותמיתנו ותשאר התבואה

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main

כירד ואין קונה ויבאו אליו בשנה השנית לשני הרעב ואעפ שאמ יוסף ועוד חמש שנים אשר
אין חריש וקציר מכיון שבא יעקב למצרים באתה לרגליו ברכה והתחילו לזרוע וכלה הרעב
וכן שנינו בתוספתא דסוטה לשון רש וכך הוזכר בבראשי רב אמ ר יוסי בר חנינא שתי שנים
עשה רעב כיון שירד יעקב למצרים כלה הרעב ואימתי חזרו בימי יחזקא וכו ואם כן לא
נתקיימו דברי יוסף בפתרונו ויבא העני לחשוד אותו בחכמתו ואולי נאמ שהיה הרעב בארץ
כנען כדבר יוסף אבל במצרים ירד יעקב אבינו אל היאור לעיני פרעה ולעיני כל מצרים וראו
כל עמי האר שעלה נילוס לקראתו וידעו כי ברכת ה היא לרגלי הנביא ואם כן יהיה ויכלכל
יוסף את אביו ואת אחיו לחם לפי הטף בשנות שבע וכל ימי חיות אביו כי גם אחרי מות אביו
אמר אנכי אכלכל אתכם ואת טפכם ועם כל זה אני תמה שאם כן לא היה החלום אמת
כי הראו לו הגזרה ולא הענין הנהיה והנעשה בהם וראיתי שם בתוספת סוטה אמר ר יוסה
כיון שמת יעקב אבינו חזר הרעב לישנו וכו ועוד שנינו בסיפרי ויברך יעקב את פרעה במה
ברכו שנמנעו שני רעב אעפכ שלמו אחר מיתתו שנא ועתה אל תיראו אנכי אכלכל אתכם
מה כלכול האמור להלן בשני רעבון הכתוב מדבר אף כלכול האמור כאן בשני רעבון הכתוב
מדבר ר שמעון אומר אין זה קדוש השם כי דברי צדיקים קיימין בחייהן ובטלין לאחר מיתהן
אמר אלעזר בר שמעון רואה אני את דברי ר יוסה מדברי אבא שזה קדוש השם שכל זמן
שהצדיקים בעולם ברכה בעולם נסתלקו מן העולם נסתלקה ברכה מן העולם עכ והנה
השלים הרעב חמש שנים הנותרות ודעת רא שהיו אלה השתי שנים אחר בוא יעקב למצרי
וכך כתב מצינו בדרש כי נסתלק הרעב בזכות יעקב ויתכן גם יתכן שהיה רעב שלש שנים ולא
היו כמו ארבע שעברו ואין דבריו נכונים כלל כי מספר החלום ושברו ישוה כל השבע שנים
ואלו היה כן יזכיר הכתוב ענינם של השנים האלה אבל על הדרך הפשט לקט יוסף את כל
הכסף הנמצא בארץ מצרים ובארץ כנען בחמש שנים והביא אותו אל פרעה כי איך יתכן כי
יתום הכסף והמקנה בשנה אחת אבל הכסף הספיק להם כל חמש שנים כי כן הדבר במנהגו
של עולם ובעבור שלא נתחדש ונשתנה דבר אחר בכל אלה השנים לא ספר בהם הכתוב רק
וילקט יוכף את כל הכסף וגו ואחרי שתם הכסף ספר שבאו אל יוסף והיה זה בשנה הששית
ונתן להם במקניהם לחם רק נהלם בו שיאכלו לפי חיתם ולא לשבעה ותתם השנה ההיא אשת
נדר להם לנהלם בלחם בכל מקניהם והיא השנה הששית ויבאו אליו בשנה השנית לזה ואמרו
לו שיקנה אותם ואת אדמתם בלחם שיאכילם בשנה הזאת השביעי ואחר שיהיה הארץ לפרע
יתן להם זרע שלא תשם הארץ כי ידעו כי כלו שבע שני הרעב ויהיה להם זרע וקציר וזה טע
ויכלכל יוסף לחם לפי הטף שנתן להם בשנות הרעב כדי צרכם לחם לפי הטף ירמוז כן
קנה אותנו ואת אדמתנו הנה אמרו לו שגם גופם יקנה לעבדים לפרעה וכן אמר הן קניתי
אתכם ואת אדמתכם אבל אמר ויקן יוסף את כל אדמת מצרים לפרעה כי מכרו מצרים
איש שדהו ולא אמ שיקנה רק האדמה והטעם כי הם אמרו לו שיקנה אותם לעבדים עושי
מלאכת המלך כרצונו והוא לא רצה רק לקנות האדמה והתנה עמהם שיעבדו אותה לעולם
ויהיו בה אריסי בתי אבות לפרעה ואחרי כן אמר להם כן קניתי אתכם ואת אדמתכם לפרעה
לא לעבדים אשר אמרתם לי רק עם האדמה תהיו לו והנה ראוי שיטול המלך שהוא ארון
הקרקע ארבע הידות ואתם החמישית אבל אני אתחסר עמכם שתטלו אתם חלק בעל הקרק
ופרעה יטול החלק הראוי לאריס אבל תהיו קנויים לו שלא תוכלו לעזוב את השדות וזה טעם
מה שנדרו לו והאדמה לא תשם שלא תשם לעולם ולכך אמרו לו נמצא חן בעיני ארני
שהקלת עלינו ליטול ארבע הידות שנוכל לחיות בהם והיינו עבדים לפרעה כאשר נדרנו
שנעבוד את האדמה לרצונו

סדר ויחי יעקב

ויחי יעקב בארץ מצרים שבע עשרה שנה בכבר הזכרתי
כי רדת יעקב למצרים ירמוז בגלות השלישית [redacted]
[redacted] [redacted] כי
בני יעקב הם עצמם סבבו רדתם שם במכירת יוסף
אחיהם ויעקב ירד שם מפני הרעב וחשב להנצל עם בנו בבית אוהב לו כי פרע אוהב ליוסף

וכבן לו והיו סבורים לעלות משם בכלות הרעב מארץ כנען כמו שאמרו לגור בארץ באנו כי
אין מרעה לצאן אשר לעבדיך כי כבר הרעב בארץ כנען והנה לא עלו אבל ארך עליו הגלות
ומת שם ועלו עצמותיו וזקני פרעה ושריו העלוהו ועשו עמו אבל כבר וכן אנחנו עם [redacted]
אחינו הסיכונו ביאתנו בידם כי כרתו ברית עם [redacted] אגריפס המלך האחרון לבית
שני ברח אליהם לעזרה ומפני הרעב נלכדו אנשי ירושלם והגלות ארך עלינו מאד לא נודע
קצו כשאר הגליות ואנחנו בו כמתים אומרים יבשו עצמותינו נגזרנו לנו ויעלו אותנו מכל
העמים מנחה לה׳ ויהיה להם אבל כבר כראותם כבודנו [redacted] ה׳ יקימנו
ונחיה לפניו ויקרבו ימי ישרא׳ למות פתרונו באשר קרבו ימי ישרא׳ למות קרא לבנו ליוסף
והוא בשנה האחרונה לימיו ועניינו כי הרגיש בעצמו אפיסת הכוחות ויתרון החולשה ואיננו
חולה אבל ידע כי לא יאריך ימים ולכן קרא לבנו ליוסף ואחרי שוב יוסף למצרים חלה והוגד
ליוסף ובא לפניו עם שני בניו כדי שיברכם וכן גמי׳ ויקרבו ימי דוד למות ושם נאמר אנכי
הולך בדרך כל הארץ כי ידע בנפשו כן השבעה לי וישבע לו לא היה יעקב חושד בנו הצדיק
האהוב לו שימרה על מצות אביו ועל הדבר אשר הבטיחו אנכי אעשה כדברך אבל עשה כן
לחזק הענין בעיני פרע׳ אולי לא יתן לו רשות להפרד ממנו ויאמ׳ לו שלח את אח׳ ואת עבד׳
ויעלוהו שם או שיחפוץ פרעה שיקברהו הנביא בארצו לכבוד להם ולזכות ולכן השביעו כי לא
יהיה נבון להעבירו על שבועתו וגם יוסף יצטרך יותר להשתדל בענין מפני השבועה וכן היה
הדבר כמו שאמ׳ עלה וקבור את אביך באשר השביע ומולדתך אשר הולדת אחריהם תוליד
עוד לא יהיו במנין בני אלא בתוך שבטי אפרים ומנשה יהיו נבללין ולא יהא להם שם כשאר
השבטים לענין הנחלה ואע״פ שנתחלקה ארץ ישרא׳ למנין גולגלותם כדכתי׳ לרב תרבה נחלתו
וכל איש נטל בשוה חוץ מן הבכורות מכל מקום לא נקראו שבטים אלא לשון רש׳ וזה איננו
נכון שאם כן אין הבכורה ליוסף אלא לענין הכבוד בלבד שיקראו בניו שבטים והכתוב אומ׳
בנחלתם ובגמ׳ אמרו לנחלה הקשתים לראובן ושמעון ולא לדבר אחר וכו׳ בהוריות והזכירו
רבותי׳ בכל מקום שהיה יוסף בכור לנחלה וירש פי שנים באחר כמשפט כל בכור לא היתה
בכורתו להקרא שבטים בלבד כדברי הרב ומזה נלמוד עוד שלא חלקו הארץ לכל שבטי ישר׳
לגולגלותם שאם כן מה הבכורה הזאת בירושה ואם נאמר שנתנו לכל אחד ואחד מבני יוסף
פי׳ שנים באחד מכל אישי שאר השבטים לא הוזכר זה בכתוב כלל ולא מצינו ביעקב שיתן
בכורה ליוסף אלא שאמר בכאן כראובן ושמעון יהיו לי ובזה אמר הכתוב נתנה בכורתו
יוסף בן ישראל אם כן היו לגמרי כשני שבטים וזהו בכורתו וכך הם דברי חכמים בכל מקום
אבל הענין איננו כמו שאמר הרב שארץ ישראל לשבטים נתחלקה שנים עשר חלקים שוים
עשו ממנה ונטל שבט שמעון הממועט שבהם כשבט יהודה שמרובה באכלוסין ונטלו אפרי׳
ומנשה כראובן ושמעון בשוה וכך העלו בגמ׳ בפר׳ יש נוחלין וכתוב תתנחלו הארץ לשני עשר
שבטי ישרא׳ ויוסף חבלים וכן אמר אנקלוס תרין שבטין יפקון מבנוהי יקבלון חולקא ואחסנתא
שיהיו שנים בקבלת הנחלה וטעם חולקא חלק בכור ואחסנתא ירושת הפשוט ומה שאמר
הכתוב לרב תרבה ולמעט תמעיט לענין בתי אבות הנזכרים בפרשה דבר הכתוב שהשבט
מחלק חלקו לבתי אבות של יוצאי מצרים ובית אב מרובה נותנין לו חלק גדול ובית אב
ממועט נותנין לו חלק קטן ומתים יורשים חיים במפורש בסיפרי ורש׳ הזכירו בפרשת פינחס
והכלל בענין יוסף שהיה בכור לנחלה ואם חלקו ישראל הארץ לשבטים בשוה כמוזכר בגמר׳
נתנו לו כראובן ושמעון בשוה ואם אולי נאמר שחלקוה לגולגלותם כנגלה מן הכתוב נתנו
להם כפלים במספרם חלק פשוט כדין שאר האנשים וחלק שני בבורה לו ויהיה טעם כראובן
ושמעון כפלים במספר אבל שיהיה יוסף כשאר השבטים בנחלה ותהיה הבכורה להקרא שני
שבטים כמאמר הרב זה דבר שאי אפשר בשום פנים בתוב בפירושי רש׳ ואקברה שם ולא
הולכתיה אפי׳ לבית לחם להכניסה לארץ ולא ידעתי מהו וכי בחוצה לארץ נקברה חס ושלום
שהרי בארץ מתה ושם נקברה כמו שנ׳ כאן כפי׳ מתה עלי רחל בארץ כנען ושם כתו׳ עוד מפור
ויבא יעקב לוזה אשר בארץ כנען היא בית אל וכתי׳ ויסעו מבית אל ויהי עוד כברת הארץ לבא
אפרתה ומתה בדרך בין בתאל ובין בית לחם אפרתה בארץ ישראל

ואקברה שם וידעתי שיש בלבך עלי אבל דע לך שעל פי הדבר קברתיה שם
שתהא לעזרה לבניה כשיגלם נבוזר ארן והיו עוברים דרך שם יצתה על קברה ובקשה רחמים
עליהם שנאמר קול ברמה נשמע רחל מבכה על בניה והקבה משיבה יש שכר לפעלתך
ושבו בנים לגבולם לשון רבי שלמה וצריך על כל פנים שיהיה רמז במקרא לטע הזה שאמרו
באגרה זו ושמא זהו מה שאמ הכתוב מתה עלי רחל בדרך ואקברה שם בדרך כלומר בדרך
אשר יעברו בה בניה מתה ושם קברתיה לטובתם והכתוב לא יפרש בעתידות רק ירמוז בהן
ועל דרך הפשט גם כן אמר לו כן כמתנצל שלא יחר ליוסף בראותו חפצו בקבורת המערה
על שלא קבר אמו עים וכאשר קבר שם את לאה ולכך אמ לו כי מתה בארץ כנען ולא נקברה
בחוצה לארץ כאשר תהיה קבורת מצרים ליעקב ומתה בדרך בפתע פתאום ולא יכול לקברה
שם כי איך יעזוב את בניו ואת מקנהו בדרך וילך מהרה עמה למערת המכפלה ואיה
הרופאים והרפואות לחנט אותה וזה טעם עלי ואעפ שמערת המכפלה אינה רחוקה משם
רק בחצי יום היה יעקב כבר מאד במקנה הגדול ובני בית ולא יגיעו שם רק בימים רבים וכן
עשה בדרך ההוא ימים רבים עד בואו אל אביו ושנו חכמים ולא של נשים לעולם מפני הכבוד
ואני סבור שהיו אלו דברי התנצלות וגם יוסף יודע שמתה בדרך ונקברה בארץ וכבוד עשה
לה במותה אבל הכוונה ליעקב שלא הוליך אותה למערה כדי שלא יקבור שם שתי אחיות
כי יבוש מאבותיו ולאה היא הנשאת לו ראשונה בהיתר ורחל באהבתו אותה ובנדר אשר
נדר לה לקחה אשר נתן לי אלהים בזה לא היה יוסף צריך להוריע לאביו כי במצרים נולדו
לו שהרי כשפירש ממנו לא היה לו אשה ובנים והוא אמר לו כבר שני בניך הנולדים לך
בארץ מצרים ונראה לי כי פירוש בזה בענין הזה שאמרת שנתנם לי השם קודם בואך אלי
מצרימה והם אשר אמרת עליהם שהם לך וכן ובזה הנערה באה אל המלך ואמר נתן לי
אלהים שעשה לי השם נסים עד שנתן לי המלך האשה והיו לי הבנים האלה ממנה ויברך
את יוסף ויאמר הטע כי לברך את יוסף באהבתו אותו ברך את בניו ויגיד כי לא היה ליוסף
זרע אחר והיתה כל ברכתו בברכת אלה הנערים או שיקראו שאר בניו על שם אחיהם
ומברכתם יבורכו גם הם והיא הנכון בעיני כי הנביא אמר ומולדתך אשר הולדת אחריהם לך
יהיו ודברו לא יהיה לריק אבל הוליד אחרי כן בנים כדעת אנקלו שאמ ובנין דתוליד בתריהו
ויהיה אשר הולדת עבר במקום עתיד כמו אשר לקחתי מיד האמורי ורבים מלבדו כי על
דרך הפשט יראה שכבר היו לו בנים שהוליד אחרי בואו אליו מצרימה ממה שהוצרך להאריך
ולא אמר ועתה שני בניך הנולדים לך אפרים ומנשה כראובן ושמעון יהיו לי ומולדתך אשר
תוליד לך יהיו וזה טעם מה שאמר וליוסף יולד שני בנים בטרם תבא שנת הרעב כי אחרי
הרעב נולדו לו עוד בנים אחרים והכתוב לא יזכיר אותם כי אין בהם צורך האלהים אשר
התהלכו אבותי לפניו אברהם ויצחק יקרא הנביא אל אלהי אבותיו אשר לו הגדולה והגבורה
ועשה עמהם את הגדולות ואת הנוראות ויקרא לאלהי האמת אשר הוא רועה אותו מעודו
ויתכן שיהיה הרועה אותי מגור רעך ורע אביך אל תעזוב כי במדה ההיא שלום ודעות והמלא
הגואל הוא העונה אותו בעת צרתו ושאמ לו אנכי האל בית אל והוא שנאמ עליו כי שמי בקרבו
ולכך אמר בקרב הארץ והרי זה מבואר למשכיל ואל יקשה עליו מעודי עד היום הזה עם מה
שכתבנו בפסוק ויזבח זבחים לאלהי אביו יצחק כי מעודו ינחהו בדרך אמת אבל לא נתיחד לו
המדה עד שובו לארץ אבותיו בפני היותו בחוצה לארץ גם בעבור שהוצרך להתנהג עם לבן
בדרך פתלתול ואיננו דרך האמת וטעם ויקרא בהם שמי אמר רא שנקראו ישראל על שם
אפרים באשר הם נקראו זרע אברה יצחק ויעק ואיננו נכון כי הכתו אמ בהם והנה לא נקראו
על שם מנשה ואולי שיקראו בית יוסף והנכון שיעמד זרעם ושמם ויהיה שם אברהם יצחק
ויעקב נזכר בהם לעולם וירע בעיניו אולי יוסף היה אוהב את מנשה יותר בעבור היותו בכור
לכן חרה לו והנכון בעיני כי חשב שטעה אביו בהם ואם היתה ברכתו בבלי דעת לא תבא עליה
כי איננה ברוח הקדש כראוי וכאשר אמר לו ידעתי בני ידעתי נתפיס ויברכם ביום ההוא
טעם ביום ההוא בעבור שיוסף יפצר בו לשום מנשה ראשון הגיד כי לא רצה להסיר יד ימינו
מראש אפרים על ראש מנשה ולא עוד אלא שחזר ואמר בפירוש במעמד ההוא בפני יוסף

בברכו אותם כאפרים וכמנשה וישם את אפרים לפני מנשה בכל ברכותיו וטע׳ בך יברך ישרא׳
אל יוסף ידבר כי בזרעך יברך עם ישראל ויאמר למתברך ישימך אלהים כאפרים וכמנשה
ואני נתתי לך שכם אחד על אחיך אחרי שבירך את בני יוסף ועשאם שני שבטים חזר אל
יוסף ואמר לו הנה אנכי מת והיה אלהים עמכם בגלות להציל אתכם מכל צרה ותפרו ותרבו
מאד וישיב אתכם אל ארץ אבותיכם לנחול אות ואני בבר נתתי לך בארץ ההיא החלק האחד
אשר בידי לתתו הוא חלק הבכור להיותך בו יתר על אחיך ליום שלקחתי אותו מיד האמורי
בחרבי ובקשתי וזה כלו פיוס ליוסף זאהבתי אותו כי הודיעו שנתן לו הבכורה להיות בניו
מעתה מתברכים להעשות שני שבטי ושיהיו שני שבטי ברגלי המדבר וחנוכת הנשיאים וגם
החלק אשר לו בנחלה נתן לו שיזכה בו כאשר יכבשו הארץ בחרב ובקשת ובמלחמ׳ והנה אמ׳
לו עשיתי עמך כל הטוב שיכולתי לעשו׳ לך לעת שהייתי יכול לעשות כי אין ברשות יעק׳ בארץ
רק שכם אחד שאין בירו לגזול מאחר מבניו את נחלתו רק הבכור׳ היתה לו לתת אות לטוב
בעיניו והנה נתן אותה או׳ וטע׳ מיד האמורי כי ישר׳ לקחו הארץ תחל׳ מיד האמורי כי סיחון
ועוג שני מלכי האמורי היו והמלחמה הראשונה והגדולה שהיתה להם בכבוש הארץ היתה
לבניו של יוסף עם האמורי היא מלחמת יהושע עמם וכה נעשה הנס הגדול ברכתי׳ או ידבר
יהושע לה׳ ביום תת ה׳ את האמורי לפני בני ישר׳ וגו׳ ומי׳ר האמורי היה הלק ונחלה לבני יוס׳
כמו שכתו׳ וילכו בני מכיר בן מנשה גלעד׳ וילכדוה ויורש׳ את האמורי אשר בה וגם בני אפרי׳
נהלו בגבול האמורי כמו שכתו׳ ויוא׳ האמורי לשבת בהר חרס באילון ובשעלבים ותכב׳ יד בית
יוסף ויהיו למס וטעם בחרבי ובקשתי כי הארץ לא תכבש להם רק בחרב ובקשת ירמוז למה
שאמ׳ הכתו׳ לא היתה עיר אשר השלימה אל בני ישר׳ בלתי החוי יושבי גבעון את הכל לקחו
במלחמה כי מאת ה׳ היתה לחזק לבם לקראת ישרא׳ למלחמה למען החרימם וייחס החרב
והקשת או׳ כי זכותו היא העושה עמם מלחמה והוא הנלחם להם לא הם עצמם וכענין שאמר
הכתוב כי לא בחרבם ירשו ארץ וזרועם לא הושיעה למו כי ימינך וזרועך ואור פניך כי רצית׳
וזהו בזכות האבות כי על דרך האמת ימינך לאברהם וזרועך ליצחק ואור הפנים ליעקב וקרו׳
א׳ עוד שעשה יעקב כדרך שיעשו הנביאים נטה ידו בחרב כנגד ארץ האמורי וזרק שם חצים
להיותה נכבשת לבניו כענין שעשה אלישע וישם ידיו על ידי המלך ויאמר אלישע ירה ויור
ואעפ׳ שלא ספר הכתוב כן ירמוזנו בפסוק הזה ויתכן שזה טעם אמרו לקחתי כי מאז לוקחה
הארץ לפניו באחרית הימים הם ימות המשיח כי יעקב ירמוז אליו ברבריו כמו שאמר
עד כי יבא שילה ולו יקהת עמים ורבותי׳ אמרו שבקש לגלות את הקץ ונסתלקה ממנו שכינ׳
כי לרברי הכל אחרית הימים ימות המשיח הם ראובן בכורי אתה שיעור הפסוק הזה ראוב׳
אתה בכורי וכחי וראשי אוני יתר שאת ויתר עז ועניננו אתה בכור כחי וראשית אוני בהיותו
ביתרון שאת ומעלה כלשון הלא שאתו תבעת אתכם משתו יגורו אלים רוממות וגדולה ובהיותו
יתרון עז למלחמה כמו ויתן עז למלכו ועזוז מלחמה כחו כמים אל תותר פחז שם רבר מן
אנשים רקים ופוחזים רקים ונמהרים קלי הדעת ורבותי׳ משתמשין בו תדיר נסתכלתי בבואה
שלי ופחז יצרי עלי כלומר קפץ יצרי עלי ואמרו עוד אפיחוייהו הוא דקא מגלי כלומר קלות
דעתם עמא פחזא ראקדמיה פומיה לאודניה עדין בפחזותיכו קימיתו נמהרים קלי דעת
ויתכן שהוא הפוך מן חפזון יאמר שפת הבא כמים א׳ תותיר בו כי עלית משכבי אביך בפחזות
וקלות דעתך אז חללת אותם כאשר יצועי עלה הפחז שלך שהוא כמים השולים ושוטפים וזה
כלשון הכתוב במים הנה ה׳ מעלה עליכם את מי הנהר העצומים והרבים ועלה על כל אפיקיו
והלך על כל גדותיו וחלף ביהודה ושטף ועבר ורבו׳ אמרו או חללת יצועי עלה שכינה שדרכו
לעלות על יצועי והכתו׳ אומר ובחללו יצועי אביו שהיצוע הוא המחולל ואולי יכנה אותו שם
ואם בדרך כנוי יתכן שיהיה העלה יעקב עצמו כלשון אם אעלה על ערש יצועי ויאמר או
חללת אותי רק דבר בנסתר דרך כבור וכן בחללו יצועי אביו כנוי בהללו העולה על יצועי
אביו ומן הכתוב הזה כפי פשוטו נראה כמו שפירשתי בסדר וישלח כי ראובן נתכוון לפסול
את בלהה מאביו כדי שלא תלד לו עוד בנים וימעטו בכורתו על כן אמר לו שהוא פחיתות
וקלות דעת שיחשוב להרויח בו ולא יבא לו ממנו יתרון רק הפסד שמעון ולוי אחים יאמר

שהם בעלי אחוה כי יחם לבם על אחותם ילמד עליהם זכות כי בקנאתם על האחוה עשו מה
שעשו לומר שאין ראוים לעונש גדול ולא החטא ראוי למחול כי הוא חמס והנכון בעיני
שאומר כי שמעון ולוי אחים גמורים דומים ומתאחים זה לזה בעצתם ומעשיהם וכבר פירשתי
כי יעקב קצף על שמעון ולוי בהרגם אנשי העיר בעבור שעשו חמס כי הם לא חטאו להם כלל
ובאו בברית ונמולו ואולי ישובו אל ה' ויהיו כולם בכלל אנשי בית אברהם ומן הנפש אשר עשו
ועוד חרה לו שלא יאמרו כי בעצתו נעשה הדבר ויהיה חלול השם שיעשה הנביא חמס ושוד
וזה טעם בסודם אל תבא נפשי התנצלות שלא היה בסודם בעצותם במרמה ובקהלם לא
נתיחד כשבאו על העיר והרגום ולכן יקלל אפם ועברתם וכן תרגם אנקלוס ברזוהון לא הות
נפשי ובאתכנשותהון למחך וכו' ופירוש כלי חמס מכורותיהם על דעת אנקלוס וכן המפרשי'
כלי חמס מגורותיהם מן מכורותיך ומולדותיך וכן על ארץ מכורתם ואמרו כי פירושו שעשו
חמס כארץ מגורותיהם ואם כן יהיה שיעור הכתוב כלי חמס להם במגורותיהם ויקרא אותה
ארץ מגורותיהם שגרו בה אחרי כן אבל לפי דעתי יאמר כלי חמס הם מגורותיהם חייהם
כלשון ימי מגורי יאמר כי כלי החמס עצמם הם מגוריהם כי בם יחיו ויזונו ודומה לזה ערבה
לו להם לנערים ובעבור זה יחלקם ביעקב שלא יוסרו ויפיצם בישראל שלא יקהלו ויהי להם
כן כי נחלת שמעון בתוך בני יהודה כדכתי' ויהי נחלת בני שמעון בתוך נחלת בני יהודה והיו
עריהם מחולקות זו מזו בכל שבט יהודה ונחלת לוי ערי מקלט מנופצות בכל ישראל וטעם
כי באפם הרגו איש וברצונם עקרו שור שעשו החמס באפם שכעסו על שכם וברצונם שהם
חפצים בו לא פשע המומתים ולא חטאתם ואמר אנקלוס כי טעם שור כמו שור בשרק
מן בנות צעדה עלי שור ותרג' בו שור סנאה מן ותבט עיני בשורי והטע' שעקרו עיר מוקפת
חומה את טפם ואת נשיה אחרי הרגם אנשיה ויהיה עקרו מן עקרון תעקר ואחרים פירשו כי
שור גדול בבהמו' רמז לחמור ושכם בנו נשיא הארץ כמו בכור שורו הדר לו ופרות הבשן אשר
בהר שומרון וכן יכנו הכתובי' השרים הגדולי' באלים ועתודים והנכון בעיני שהכתוב במשמעו
אמ' כי באפם הרגו כל איש אפם וברצונם אחרי שכבה חמתם בהריג' האנשי' עקרו כל שור רמז
למקניה וקנינ' כל אשר בבית וכל אשר בשדה והוכי' זה לומ' כי בסודם לא באה נפשו בכל אלה
אפלו לעקור להם מקנה וקנין ולבוז שלל כלל ועקרו מן את סוסיה תעקר אך הכל לשון אחד
וענין אחר לא יסור שבט מיהודה אין ענינו שלא יסור לעולם כי כתו' יולך ה' אותך ואת מלכך
אשר תקים עליך אל גוי אשר לא ידעת אתה ואבותיך והנה הם ומלכם בגולה אין להם עוד
מלך ושרים וימים רבים אין מלך בישר' והנבי' לא יכשית את ישרא' שלא ילכו בשבי בשום עון
בעבור שימלוך עליהם יהודה אבל ענינו שלא יסור שבט מיהודה אל אחד מאחיו כי מלכות
ישרא' המושל עליהם ממנו יהיה ולא ימשול אחד מאחיו עליו וכן לא יסור מחוקק מבין
רגליו שכל מחוקק בישרא' אשר בידו טבעת המלך כי הוא ימשול ויצוה בכל ישרא' ולו
חותם המלכות עד כי יבא בנו ולו יקהת כל העמים לעשות בכולם כרצונו וזהו המשיח כי
השבט ירמוז לדוד שהוא המלך הראשון אשר לו שבט מלכות ושילה הוא בנו אשר לו יקהת
העמים ולא יתכן מאמר ר"א שאמר שיהיה שילה דוד כי לא היה ליהודה שבט קודם דוד כי
אעפ' ששבטו נכבד ונוסע בתחלה אין שבט רק למלך ומושל כדכתי' שבט מישור שבט מלכות
שבט מושלים שבט למשול והכתוב הזה רומז כי יעקב המליך שבט יהודה על אחיו והוריש
ליהודה הממשלה על ישרא' והוא מה שאמר דוד ויבחר ה' אהי ישרא' בי להיות מלך כי
ביהודה בחר לנגיד ובבית יהודה בית אבי ובבני אבי בי רצה להמליך על כל ישרא' ואמר
לא יסור לרמוז כי ימלוך שבט אחר על ישרא' אבל מעת שיחל להיות ליהודה שבט מלכות
לא יסור ממנו אל שבט אחר וזהו שנא' כי ה' אהי ישרא' נתן ממלכה לדוד על ישרא' לו ולבניו
עד עולם וענין שאול היה כי בעבור שדבר שאלת המלכות בעת ההיא נתעב אצל הקב"ה ולא
רצה להמליך עליה' מן השבט אשר לו המלכו' שלא יסור ממנו לעולמי' ונתן להם מלכו' שעה
ולזה רמז הכתוב שאמר אתן לך מלך באפי ואקח בעברתי שנתנו לו שלא ברצונו ולכן
לקחו בעברתו שנהרג הוא ובניו ונפסקה ממנו מלכות והיה כל זה מפני שהיה שמוא' שופט
ונביא ולוחם מלחמותיהם על פי ה' ומושיע אותם ולא היה להם לשאול מלך בימיו כמו שאמ'

להם וה׳ אלהיכם מלככם והקב״ה אמר לו לא אותך מאסו כי אותי מאסו ממלוך עליהם ולפיכך
לא נתן להם מלכות של קיימא ומה שאמר הכתוב נסכלת לא שמרת את מצוה ה׳ כי עתה
הכין ה׳ ממלכתך אל ישרא׳ עד עולם שאם לא חטא היה לזרעו מלכות על ישרא׳ ולא על כולם
וזה טעם אל ישרא׳ אולי היה מולך על שבטי אמו על בנימין ואפרים ומנשה כי יהודה ואפרי׳
בשני עממים נחשבים בישרא׳ או היה מלך תחת מלך יהודה ולפי דעתי היו המלכי׳ המולכי׳
על ישרא׳ משאר השבטים אחרי דוד עוברים על דעת אביהם ומעבירים נחלה והם היו סומכי׳
להם על דבר אחיה הנביא שמשח לירבעם ואמר ואענה את זרע דוד למען זאת אך לא כל
הימים וכאשר האריכו ישרא׳ להמליך עליה׳ משאר השבטים מלך אחר מלך ולא היו חוזרים
אל מלכות יהודה עברו על צואת הזקן ונענשו בהם וכמו שאמ׳ הושע הם המליכו ולא ממני
וזה היה ענש החשמונים שמלכו בבית שני כי היו חסידי עליון ואלמלא הם נשתכחו תורה
ומצות מישראל ואעפ״כ נענשו עונש גדול כי ארבע בני חשמונאי הזקן החסיד המולכים זה
אחר זה עם כל גבורתם והצלחתם נפלו ביד אוביהם בחרב והגיע העונש בסוף למה שאמרו
רז״ל כל מאן דאמ׳ מבית חשמונאי קא אתינא עבדא הוא שנכרתו כלם בעון הזה ואעפ״ שהיה
בזרע שמעו׳ ענש מן הצדוקים אבל כל זרע מתתיה חשמונאי הצדיק לא אבדו אלא בעבור זה
שמלכו ולא היו מזרע יהודה ומבי׳ דוד והסירו השבט והמחוקק לגמרי והיה עונש׳ מדה כנגד
מדה שהמשיל הקב״ה עליהן את עבדיה׳ והם הכריתו׳ ואפשר ג״כ שהיה עליהם חטא במלכותם
מפני שהיו כהני׳ ונצטוו תשמרו את כהונתכם לכל דבר המזבח ולבית לפרכת ועבדתם עבודת
מתנה אתן את כהונתכם ולא היה להם למלוך רק לעבוד את עבודת ה׳ וראיתי בירוש׳ל במס׳
הוריות אין מושחין מלכים כהנים אמר ר׳ יהודה ענתוריא על שם לא יסור שבט מיהודה אמר
חייא בר אבא למען יאריך ימי׳ על ממלכתו הוא ובניו בקרב ישרא׳ מה כתי׳ בתריה לא יהיה
לכהנים ללוים הנה שנו בכאן שאין מושחין מלכי׳ מן הכהני׳ בני אהרן ופי׳ תחלה שהוא לכבוד
יהוד׳ שאין השררה סרה מן השב׳ ההוא ולפי׳ אעפ״ שישרא׳ מקיימין עליה׳ מלך משאר השבטי׳
כפי צורך השעה אין מושחין אותן ש לא יהיה עליהם הוד מלכות אלא כמו שופטים ושוטרים
יהיו והזבירו הכהנים שאעפ״ שהן בעצמן ראוין למשיחה אין מושחין אותן לשם מלכות וכל
שכן שאר השבטים וכמו שאמרו בגמ׳ שאין מושחין אלא מלכי בית דוד ור׳ חייא בר אבא פירש
שהוא מנוע מן התורה שלא יהיה לכהנים הלוים כל שבט לוי חלק ונחלה במלכות והוא דבר
ראוי והגון ולו יקהת עמים אסיפת העמים שנא׳ אליו גוים ידרושו ודומה לו עין תלעג לאב
ותבוז ליקהת אם לקבוץ קמטים שבפניה מפני זקנתה ובתלמוד דמקהו קהיאתא בשוקא
דנהרדעא ויכול לומר קהית עמים לשון ר״ש ואינו נראה לפרש ביקהת אם אסיפת אם ולשון
מקהו קהיאתא אינו אלא לשון פירכות וקושיות שהיו מקשים ומפרכים בה קושיות הרבה
כי המתקשה בדבר יקרא קוהה בלשון חכמים כמו שאמרו במדרש חזית כולם אחוזי חרב
שהיו כלם שונים הלכה כחרב שאם בא מעשה על ידיהם לא תהא הלכה קוהה להם וכן
עוד שם רבים וממנו אמרו בגמרא ר׳ יהושע קיהה וטהר שהקשה בו דברים רבים ושבר
כל דברי המטמאים עד שטיהר בהכרח וכן מצינו בנוסחאו׳ רבות ישנות בגמרא בבא מציעא
מאן דקהי׳ אוווא מיקרי נפש רעה שמדקדק בו ומתקשה לקבל אותו מחבירו ובעלי
הדקדוק אומ׳ ביקהת ששרשו יקה ופי׳ בו לשון משמעת וקבול המצוה יקהת עמים שישמעו
אליו ויעשו כל אשר יצוה עליהם תבוז ליקהת אם לקבל מצותה והנכון בעיני שהוא מלשון
האוכל הבוסר תקהינה שניו ושרשו קהה והיו׳ בו כיוד יצהר וענין כלם החולשה והשבירה
יאמר שלא יסור שבט נוגש מיהודה עד שיבא בנו אשר לו חלושת העמים ושבירתם
שיחליש את כלם לפי חרב וכן אם קהה הברזל שנחלש ואינו יכול לכרות כסכין שעמדה
בלשון חכמים או שנשבר קצת ונעשו בו פגימות וכן מצאתי עוד שם במדרש
חזית הופיע להם הקב״ה ריח טוב מבשמי גן עדן והיתה נפשם קוהה לאכול אמרו לו רבינו
משה תן לנו מה נאכל אמר להם כך אמר לי הקב״ה כל בן נכר לא יאכל בו עמדו והפרישו
הנכרים מביניהם והיתה נפשם קוהה לאכול וכו׳ והענין שהיתה נפשם נחלשת ומשתברת
בגופם מרוב תאותם לאכול מן הפסח שנרבק בו הריח הטוב וכן לא תהא הלכה קוהה להם

נחלשׁת ודופפת בירם ומקהו קהיאתא מקשים קושיות מחלישות הנפש מרוב הצער והעיון
או הוא לשון שבירה שמשברין ומפרכין כלשון פריך רב אחא וכך אמרו אף אתה הקהה את
שניו שבר אותם או תחלישם בדבריך כי הבסר מחליש ואינו משבר אא שהחלישות והשביר
ענין שוה והקהייה תכלול את שניהם חכלילי עינים אמרו המפרשים שהוא ענין ארמימות
שיתארמו עיניו מרוב שתות יין וכמיהו למי חכלילות עינים והנראה בעיני שהוא הפוך מן
כחלת עיניך להם ונכפלה בו הלמד כמנהג רבים והוא כענין מכחול העינים הידוע ומורגל
בדברי רבו׳ וכן שמו בערבי א׳ כחול יאמר שהוא כחול העיני מן היין כי כאשר אחרי׳ כוחלים
אותם כפוך שהוא הא׳ כחול כן יכחול אותם הוא ביין וכמו שהאחרים מלבנים שניהם בתמרוקי׳
כן ילבן אותם בחלב והמשל לרבוי היין והחלב בארצו באשר הזכיר אנקלוס וכן למי חכלילות
עינים כמו בחכלילות יאמ׳ שעיניו כחלות ביין ולא יוכל להסתיר שכרותו או יאמ׳ למי הכלילו׳
עינים שיצטרך לכחול עיניו תמיד למאחרים על היין כי היין יחשיך את עיניהם ויורידו דמעה
ותמקנה בחוריהן ויצטרך שיהיו עיניו במכחול תדיר יספר הכתוב בגנות היין ברעות הבאות
לו בבחוץ במדינים ובפצעים ושישבע בביתו אוי ואבוי ויזכיר הנזק ההוא ההוה לו ממנו
בגופו במחשכת עיניו ותחלואיהם הרבים וזה פירוש וענין נכון דן ידין עמו כמו כי ידין ה׳ עמו
ארי ידין ה׳ דינא דעמיה כלשון שופטני ה׳ וריבה ריבי מגוי לא חסיד ריב אמנה יאמר כי דן
יקום נקמת עמו כל שבטי ישרא׳ כאחד והטעם כי פלשתים הרעו לכל ישרא׳ כמה פעמים כי
בימי שמגר בן ענת החלו ובימי יפתח כתו׳ וימכרם ביד פלשתים וגם אחרי בן עברון בן הילל
ויתנם ה׳ ביד פלשתים ארבעים שנה ולא היה בשופטים מי שהכניעם או שנצחם כלל וא׳ע׳פ׳
שכתוב בשמגר ויך את פלשתים שש מאות במלמד הבקר איננה נקמה כי איננה מכה רבה
על כן כתוב בשמשו׳ והוא יחל להושיע את ישראל מיד פלשתים ולקח נקמת ישראל מהם כי
הרג מהם עם רב וכל סרני פלשתים המית והזכיר ידין כי היה הנוקם הזה שופט לא מלך
וא׳ אפשר שזה דעת אנקלו׳ שאמ׳ בירין יתפריק עמיה ויתבן שיהיה באחד שבטי ישרא׳ כמיוחד
שבשבטים הוא יהודה שאמ׳ בו ידך בעורף אויביך כי גם זה יגבר על אויביו וינצחם ושפיפון
שם לנחש שיפוף עקב ונכפלה בו העין ואמרו בירושל׳ במסכת תרומות מין קטן הוא ושפיפו׳
שמו ודומה לשערה ונתנה רשות לארץ ליבקע מפניו ודמה שמשון לנחש בעבור שלא היה
שמשון בא על אויביו במלחמה כשאר השופטים או המלכים רק הוא לבדו יוצא עליהם כמו
צפעוני היוצא ממאורתו על הולכי דרך או המין הקטן שבנחשים שאינו נכר כלל להולכי
דרך וטעם הנושך עקבי סוס רמז לשני העמודים אשר הבית נבון עליהם ושלשת אלפים אשר
על הגג הם הרוכב הנופל אחור כאשר ישוך הנחש בעקבי הסוס יגביה הסוס ראשו ורגליו
הראשונים ויפול רוכבו אחור לישועתך קויתי ה׳ לא היה בכל שופטי ישראל מי שנפל ביד
אויביו זולתי שמשון שהוא הנחש הזה כרכתי׳ ויהיה ה׳ עם השופט והושיעם מיד אויביהם כל
ימי השופט והוא היה האחרון לשופטים כי שמוא׳ נביא היה ולא נלחם להם ובימיו מלכו
המלכים וכאשר ראה הנביא תשועת שמשון כי נפסקה אמר לישועתך קויתי ה׳ לא לישועת
נחש ושפיפון כי כך אושע לא בשופט כי תשועתך תשועת עולמים ג׳ר גדוד יגודנו פירוש
ר׳ש׳ על דרך אנקלוס יתנבא כי גדוד יגור ממנו ואותו הגדוד יגור עקב על עקיבו שיחזור
בדרך אשר בא בו לשלום אל ארצו והנכון שיהיה כמו לעלות לעם יגודנו יאמ׳ כי יגור יגורנו
תמיד שיהיו מלחמות רבות ופשט גדוד עליו בארצו והוא יגור אותו על עקיבו שיתגבר עליו
וירדוף אותו והם ישובו על עקב בשתם שבה אותם בגבורה ונצוח כל הבאי׳ עליהם למלחמה
וזה כעניין ברכת משה רבינו בהם ברוך מרחיב גד כלביא שכן בעבור שירש ארץ רחבת ידים
וגדולה מאד והיא בעבר הירדן היו באים עליהם תמיד גדודי עמון ומואב שכיניו הרעים
התיכע בבהלה ופושטים עליהם והוא כלביא שכן על טרפו מקולם לא יירא ומהמונם
לא יחת וזה פירוש נאה למדתיו מן הירושלמי שאמרו במסכת סוטה גר גדוד יגודנו גייסא
אתי מגיסתא והוא מגייס לה לומר כי הגייס יבא לאסוף חיל ולגייס עליו והוא יגוד עליהם
ויביא גדודיו בארצם ואולי ירמוז הנביא על מלחמת יפתח הגלעדי עם בני עמון כי בני גד
ירשו כל ערי הגלעד וחצי ארץ בני עמון והיו בני עמון באים תמיד ונלחמים באנשי גלעד

והוא כמעט עבר עליהם והכה אותו ואת עריהן מכה גדולה מאד והיה העניין ההוא נס גדו׳
הזכירו הנביא כאשר הזכיר דבר שמשון נפתלי אילה שלוחה
מנהג במושלי ארץ לשלוח זה לזה האילים וכך הענין כי האילות שנולדו בארץ מלך הצפון
יגדלו אותן בהיכלי מלך הנגב ויקשרו כתב הבשורה בקרני׳ והיא תרוץ מהר ותשוב למעונה
ויתבשרו כהן וזה טעם אמרי שפר כלומר אילה שלוחה מבשר בשורות טובות והענין הזה
ידוע והוא מוזכר בירושל׳ במס׳ שביעית אמרו אין אולון לין הורין ואי בעית למבדקיה אייתו
טביין ויסלחון לארע רחיקא בסוף אינון חזרין עבר כן ואייתי טביין והפי׳ קרניהון בכסף ושלחון
לאפריקי ובסוף תלת עשר שנין הורון לאתריהון שהתירום לאחר י״ג שנה ומיד חזרו והמשל
כי נפתלי שבע רצון ומלא כל טוב וממנו תבא בשורה לכל ישראל כי עשתה ארצו פירות
לשבעה כמו שהזכירו רבו׳ בפירות גניסר בן פורת יוסף בן חן והוא לשון ארמי אפריון נמטיה
לר׳ שמעון בן פורת עלי עין חנו נפוי׳ על העין הרואה אותו לשון רש׳ ורחוק הוא מאד לסמכו
אל הלשון ההוא שלשונות כאלה בתלמוד יוני או פרסי ושאר לשונות אין להם חברה בלשון
הקדש ועוד כי לפי הנמצא ממנו איננו רק לשון ברכה ושבח והנון בו שרש וכן בבראשית
רבא ויברכו את רבקה דווין ושפופין היו ולא היו מברנין אלא בפה ודומה לי שהוא ממה
שאמרו פורנא ליתמי שפירושו השבח שהשביחו הוא ליתומים וקראו עוד הכתובה
פורנא אשה גובה פורנא מהם הכתובה שהיא שבח בית אביה וכמו
שאמרו מהר פראנון אבל בן פרת או כדעת אנקלוס מלשון פוריה ועניפה או כדברי בעלי
הדקדוק שעשו פרת מלשון ותארכנה פארותיו והם אמרו כי בן כמו נטע והביאו לו דומה
וכנה אשר נטעה ימינך ועל בן אמצת לך והענין כאלו אמר נטע שיבו פארות רבות יוסף ועל
דעתי בן כמשמעו יאמ׳ יוסף הוא בן שהוא כמו פארות אילן שתול על המעיין אשר לא יכזבו
מימיו ועשתה בנות צעדה אותן על החומות הגבוהות בשמים וכנה הברים אשר תצאנה מן
הפארה כבנות כי הן בנות לפארות הגדולות והוא דרך צחות לכן פרת ולא נסמך בן אל
פרת אבל הוא כמו אשור ארז בלבנון נפתלי אילה שלוחה בנימין זאב ולפיכך נקוד בצירי כי
או היה פירושו נטע שיש לו פארות במשפט בסגול ואמר בן דרך חבוב כמו מטרף בני עלית
ועל הכלל ראוי כי נפרש בברכת יוסף שיהיה בה זכר לשני השבטים היוצאים ממנו והוא
לשון פרת ובנות אבל מפני שהזכיר לוי ושבטי ישרא׳ אינם אלא שנים עשר לא יעשה ממנו
בן בברכתו שנים שבטים חלוקים אבל ירמוז להם וכן במשה רבי׳ בברכתו דמה אותו לשור
ולראם והזכיר בו הקרנים כי כל אחד מהן גוף אחר שממנו יתחלקו קרנים ובעבור ששם לא
הזכיר שמעון אמר בפירוש והם רבבות אפרים והם אלפי מנשה מידי אביר יעקב ואת
היתה לו מאת הקב״ה שהוא אביר יעקב ומשם זכה להיות רועה אבן ישרא׳ עיקרן של ישרא׳
לשון האבן הראשה לשון רש׳ מאל אביך היתה זאת לך והוא יעזרך ועם הקב״ה היה לנך כשלא
שמעת לדברי ארונתך והוא יברכך גם זה לשונו ורא׳ אמר כי מים מא׳ אביך נמשך ומאת
שדי והוא יברכך ועל דרך האמת הברכה הזאת דומה לברכה אשר ברך למעלה את הנערי׳
כי אביר יעקב אלהי אמת ולא בא בכתוב אביר אברהם או יצחק וזולתם רק אביר
יעקב או אביר ישרא׳ הוא יעקב והנה מידי אביר יעקב הגדולה והגבורה משם מידי אביר
יעקב רועה אבן ישרא׳ היה האבן הראשה שהיתה לראש פנה מאת ה׳ ונקרא׳ אבן ישרא׳ כמו
שאמרו חכמים כנסת ישרא׳ היא האבן הראשה וטע׳ אבן שהיא בבנין משלים הכל׳ וענין רועה
כי העז כגבורה מתעלה בימינו של הקב״ה כדכתיב וקרנים מידו לו ושם חביון עוז כלומ׳ ושם
בימינו חביון העז והביון הוא הכח המתעלה הנחבא במקום אצילותו וזהו שנא׳ וכנה אשר
נטעה ימינך מא׳ אביך האלהים הרועה אותו ואת שדי ויברכך ודעת הברכה כי מידי אביר
יעקב בן ההסר שרועה אבן ישרא׳ ומאלהי אביו יפיק רצון ויבא עזרו ועם שדי תהיה ברכתו
והנה הוא מבורך בשמים ובארץ וזה טעם ברכות אביך גברו על ברכות הורי כי הבנין שלם
בו כך העליתי הענין הזה ממדרש׳ של ר׳ נחוני׳ בן הקנ׳ והמשכי׳ יבין קברו אותי אל אבותי עם
אבותי לשון רש׳ ולא פירש אל המערה ואיננו עם ויתכן שיהיה לשון המקרא הזה קצר קברו
אותי ושאוני אל אבותי אל המערה כי כן אמר ונשאתני ממצרים וישאו אותו בניו ויתכן

שישמש אל כפנים רבים קברו אותי עם אבותי כמו ואשה אל אחותה לא תקח על אחותה
אל המערה כמערה כמו ואל הארון תתן אל העדות הנה הוא נחבא אל הכלים וכן ואחרי
כן קבר אברהם את שרה אשתו אל מערת ואמר ר' אברהם כי טעם קברו אותי אל אבותי
שילכו עם יוסף ולא היה יעקב צריך לכך אבל
צוה לכלם עתה שיקברו אותו אל המערה כאשר השביע ליוסף כי פחד אולי לא יתן פרעה
רשות ליוסף לצאת מן הארץ שלא יתעכב בארצו והלא תראה שהוצרך יוסף לחלות פני אנשי
בית פרעה שיבקשו עליו מפרעה שילך והוא ענה כאשר השביעך כי בעבור השבועה יתרצה
בזה וטעם שמה קברו את יצחק שלא אמר קברתי בעבור היות עשו עמו בקבור' אביהם ולא
ירצה עתה להזכירו ועוד שלא יצטרך להאריך לאמר שמה קברנו את יצחק ושמה קברו את
רבקה אשתו כי לא היה הוא בקבורת אמו והזכיר להם בצואתו המערה והנקברים בה לגדל
המקום ברי שיורדו לקברו שם ואמר אשר קנה אברהם לאחוזת קבר להודיע כי אברהם צוה
שיהיה המקום ההוא בית הקברות להם לאחוזת עולם אבל למטה כשאמר ויקברו אותו בניו
א' מערת שדה המכפל אשר קנה אברהם לאחוזת קבר נכתב הכתו' לרמוז כי ביעקב נשלמה
כוונת הצדיק כי לשלשתם קנאה ולא יקברו בה עוד איש ועל כן לא צוה יוסף שיקברו אותו
במערה עם אבותיו וראיתי במכילת' לר' שמעו' בן יוחאי שאמר להם יוסף וכשאת מעלין אותי
קברו אותי בכל מקום שתרצו מקובל' אני שאיני נכנס לקבר אבותי שאינו נכנס לקבר אבות
אלא ג' אבות וג' אמהות שנ' שמה קברו את אברהם וגו' ואומ' בקברי אשר כריתי לי כי הוא
פוסק ויתכן שרמז להם באמרו ושמה קברתי את לאה שכבר החזיק הוא במערה ואמר זה
כנגד עשו שלא יערער הוא או בניו בקבורתו לטעון שהמער' שלו כי הוא הבכור והוא הראוי
להקבר עם אבותיו ואע"פ שהלך אל ארץ אחרת יהיו נושאים אותו משם כאשר ישאו בניו את
יעקב כי ירצה להקבר עם אבותיו הקדושים לאחר אתם בקבורה ואם יקבר שם עשו לא יקבר
שם יעקב כי אין לשתי משפחות בית קבורה אחד וזהו גם כן מה שאמר בקברי אשר כריתי
לי שכבר ברה לו הקבר להחזיק בו וזה טעם ויעל עמו גם רכב גם פרשים כי ירע זדון עשו
ובניו וכן היה מעשה כי מצינו בספר דברי הימים ליוסף בן גוריון וזולתו מספרי הקדמוניות
כי בא צפו בן אליפז בן עשו ועשה עמהם קטטה על זה עד שערכו מלחמה ותגבר יד יוסף
ותפשו עם מבחר גבוריו והביאו למצרים ועמד שם בתפיסה כל ימי יוסף וברח משם במותו
והלך לארץ כאנפניא ומלך על כתים ובסוף המלך על ארץ איטליא והוא אשר מלך
ראשון והוא אשר בנה ההיכל הראשון והגדול מאשר נבנו וגם רבותינו
הזכירו מזה מקטטת עשו במערה והכתוב שאמר כאן וישב יוסף מצרימה הוא ואחיו וכל
העולים אתו לקבור את אביו אחרי קברו את אביו בא לרמוז שלא מת אחד מכלם במלחמה
ולא בדרך שעמד להם זכות הנביא וזכות יוסף שעלו עמו ולא צוה יוסף כאשר צוה אביו
לצאת אותו לקברו בארץ עתה כי לא יניחוהו בית פרעה כי לכבוד הוא להם ועוד שאם ילכו
עמו אחיו ובית אביו יגזלו ויגנבו אנשי הארץ את כל אשר להם ואיננו דרך כבוד שיוליכוהו
שם אחרים ואמר יוסף אל אחיו אנכי מת כי אחיו חיים היו כי האריכו ימים יותר ממנו
כאשר אתה רואה בלוי ואמר וישבע יוסף את בני ישראל כי בראותו שאחיו זקנים השביע כל
בניהם וכל בית אביו שיצוו גם את בני בניהם לעת הגאולה כי כלם יודעים הגלות ויגוע
ויאסף ומיתה לא נאמרה בו ואמרו רבותי' יעקב אבינו לא מת לשון רש' ולדעת רבותי' הרי
יעקב הזכיר מיתה בעצמו הנה אנכי מת והיה אלהים עמכם ואולי לא ידע בנפשו או שלא
רצה לתת כבוד לשמו וכן ויראו אחי יוסף כי מת אביהם כי להם מת הוא או שלא ידעו הם
בזה כלל וענין המדרש הזה כי נפשות הצדיקים צרורות בצרור החיים וזו תחופף עליו כל
היום לובשת לבושה השני שלא יפשטנה ערומה ביעקב או תתלבש לעתים מזומנות ויובן
העניין הזה במסכת שבת ובמסכת כתובות ונשלם ספר בראשית בספור
דברי האבות להגיד ראשונות וחדשות בטרם תצמחנה כלבבות וליוצר כל ראשי רוכב ערבות
תהלות רבות והודאות לרבבות ולו נתכנו עלילות וסבות מגלה עמוקות ודעות נשגבות
ומוציא לאור מחשבות המוליך אותי בארח צדקה בתוך נתיבות הגומל לחייבים טובות

ספר ואלה שמות

השלים הכתו׳ ספר בראשי׳ שהוא ספור היצירה בחידוש העולם ויצירת כל נוצר ובמקרי האבות שהם בענין יצירה לזרעם מפני שכל מקריהם צורי דברים לרמוז ולהודיע כל עתיד לבא בהם. ואחרי שהשלים היצירה התחיל ספר אחר בענין המעשה הבא מן הרמזים ההם. ונתיחד ספר ואלה שמות בענין הגלות הראשון הנגזר בפירוש ובגאולה ממנו ולכן חזר והתחיל בשמות יורדי מצרים. ומספרם אעפ שכבר נכתב זה בעבור כי ירידתם שם הוא ראשית הגלות כי מאז הוחל והנה הגלות איננו נשלם עד יום שובם אל מקומם ואל מעלת אבותם ישובו וכשיצאו ממצרים אעפ שיצאו מבית עבדים עדין נחשבו גולים כי היו בארץ לא להם נבוכים במדבר וכשבאו אל הר סיני ועשו המשכן ושב הקב״ה והשרה שכינתו ביניהם אז שבו אל מעלת אבותם שהיה סוד אלוה עלי אהליהם והם הם המרכבה ואז נחשבו גאולים ולכן נשלם הספר הזה בהשלימו ענין המשכן ובהיות כבוד ה׳ מלא אותו תמיד

סדר ואלה שמות

טעם ואלה שמות כי הכתוב ירצה למנות ענין הגלות מעת רדתם למצרים. כי אז גלו בראשונה גולים כאשר פירשתי ולפיכך יחזור אל תחלת הענין שהוא בפסוק וכל זרעו הביא אתו מצרימה ושם כתו׳ אחריו ואלה שמות בני ישרא׳ הבאים מצרימ׳ וגו׳ ואותו הפסוק בעצמו הוא שהוזכר בכאן כי אעפ שהם שני ספרים הספור מחובר בדברי׳ כאלו זה אחר זה ובאשר הזכיר בני יעקב קצר בבני בניו וכל זרעו והחזיר הכלל כאשר אמ׳ שם כל הנפש לבית יעקב הבאה מצרימה שבעים ובענין הזה בספר דברי הימים וספר עזרא שהשלים דברי הימים ובשנה אחת לכורש מלך פרס לכלות דבר ה׳ מפי ירמיהו העיר ה׳ את רוח כורש מלך פרס וגו׳ כה אמר כורש מלך פרס וגו׳ ואותם שני פסוקים בלשונם החזיר בראש ספר עזרא לחבר הספור אעפ שהם שני ספרים השלים הראשון במה שהיה קודם בנין הבית והספר השני מעת הבנין. וכן הדבר בשני הספרים האלה בראשית ואלה שמות. ור״א אמר כי בעבור שהזכיר בסוף הספר הראשון כי ראה יוסף לבנו בני שלשים הזכיר כי גם אחיו ברדתם היו מועטים ופרו ורבו ואינו נכון. ורש״י כתב אעפ שמנאן בחייהן חזר ומנאן אחר מיתתן בשמותם להודיע חבתם שנמשלו בכוכבים שמוציאן במספר ומכניסן במספר שנ׳ המוציא במספר צבאם לכלם בשם יקרא ואלו דברי אגדה והם דברים של אמת בענין החכם שהקב״ה מחבבן וכופל שמותם תדיר אבל קשור הפסוקים וחבורם כן הוא כמו שפירשתי. הבה נתחכמה לו. לא ראה פרעה וחכמי יועציו להכותם בחרב כי תהיה בגידה גדולה להכות חנם העם אשר באו בארץ במצות המלך הראשון וגם עם הארץ לא יתנו רשות למלך לעשות חמס כזה כי עמהם הוא מתיעץ ואף כי בני ישרא׳ עם רב ועצו׳ ויעשו עמהם מלחמה גדולה אבל אמ׳ שיעשו דרך חכמה שלא ירגישו ישראל כי באיבה יעשו בהם ולכן השיל בהם מס כי דרך הגרים בארץ להעלות מס למלך כמו שבא בשלמה ואחרי כן צוה בסתר למילדו׳ להרוג הזכרי׳ על האבני׳ ואפי׳ היולדות עצמן לא ידעו בהם ואחרי כן צוה לכל עמו כל הבן הילוד היאורה תשליכוהו אתם והענין שלא רצה לצוות לשרי הטבחים אשר לו להרגם בחרב המלך או שישליכו הם אותם ליאור אבל אמ׳ לעם כאשר ימצא כל אחד ילד יהודי ישליך אותו ביאור ואם יצעק אבי הילד אל המלך או אל שר העיר יאמרו שיביא עדים ויעשה בו נקמה וכאשר הותרה רצועת המלך היו המצרי׳ מחפשים הבתים ונכנסים שם בלילות ומתנכרים ומוציאין הילדים משם כי על כן נאמר ולא יכלה עוד הצפינו ונרא׳ שעמד זה ימים מעטים כי בלדת אהרן לא היתה הגזרה וכשנולד משה נראה שנתבטלה אולי בת פרעה בחמלה עליו אמרה לאביה שלא יעשה כן או כאשר נשמע כי מאת המלך נהיה הדבר הזה ביטל אותו או שהיה על פי האצטגנינים כדברי רבו׳ כי הכל התחכמות עליהם שלא יודע החמס וזה טעם מאמר האומרים למשה רבינו אשר הבאשתם את ריחנו לתת חרב בידם כי עתה יוסיפו בשנאתם אותנו וימצאו טענה כי אנחנו מורדים במלכות ויהרגו אותנו בחרב לעיני הכל לא יצטרכו עוד לעשות במרמה ועלה מן

הארץ על כרחנו ורבותי דרשו כאדם שמקלל עצמו ותולה קללתו באחרים כאו כתב ועלינו מן
הארץ והם ירשוה לשון רש״י ואם כפירוש הרב היה אומ׳ ועלה על הארץ כי כן הלשון בלוחמי
עלה נבוכד נצר מלך בבל על כל ערי יהודה הבצורות וילכדם עלה רצין מלך ארם ירושלים
למלחמה ואולי יאמר ועלה עלינו מן הארץ אשר הוא יושב בה ירמוז לארץ גושן ויתכן לפרש
שיאמר כי תקראנה מלחמה יהיה נוסף על שונאנו לשלול שלל ולבוז בז ויעלה לו מן הארץ
הזאת עם כל אשר לנו ולא נוכל אנחנו לנקום נקמתנו ממנו להלחם בו והוא כלשון אשר
העלנו מארץ מצרים אשר העלה ואשר הביא את בני ישראל מארץ צפון ומכל הארצות וכן
ושמו להם ראש אחד ועלו מן הארץ שישימו עליהם ראש ועלו לארצם מן הארץ אשר גלו בה
שרי מסים למען ענותו שם על העם מס לקחת מהם אנשים לעבודת המלך ומנה על המס
שרים מן המצרים שיקחו מהם כרצונם אנשים לפי העבודה חליפות חדש או יותר יהיו בבנין
המלך ושאר הימים בביתו והשרים האלה צוו אותם שיבנו ערים לפרעה ויבן העם ערי מסכנו׳
לפרעה במס הזה וכאשר ראו שלא יזיק זה לעם קצו בחייהם מפניהם וגזרו שיעבידו כל
מצרים את העם וכל איש מצרי שיצטרך לעבודה ימשול לקחת מהם אנשים שיעשו עבודתו
וזה טעם ויעבדו מצרים את בני ישראל בפרך ועוד גזרו עליהם עבודות קשות בחמר ובלבנים
כי מתחלה היו השרים נותנים להם הלבנים והיו אנשי המס בונים הבנין ועתה נתנו העם
בעבור וצוו שיהיו מביאים עפר ועושים החמר בידיהם וברגליהם ולא ינתן להם מבית המלך
רק התבן בלבד ונותנין הלבנים לאנשי המס הבונים לעשות הבנין וגם כל עבודה קשה אשר
לפרעה ולמצרים בשדה כגון החפירות והוצאת חובלים הכל נתנו עליהם וגם היו רודים בהם
לדחוק אותם שלא ינוחו ומכים ומקללים אותם וזה טעם את כל עבודתם אשר עבדו בהם
בפרך והיה המלך מפרנס אותם בלחם צר כמנהג לפועלי המלך וזה מאמר המתאוי׳ שאמ׳
זכרנו את הדגה אשר נאכל במצרים חנם את הקשואים כי הדגה במצרים רבה מאד והיו
לוקחים מן הצדים אותה במצות המלך ולוקחים מן הגנות קשואים ואבטיחים ואין מכלים
כי מצות המלך היא ורבותי׳ אמרו עבדים למלכים היו ולא עבדים לעבדים אם כן ויעבידו
מצרים רמז לשרי המסים אשר לפרעה וילך איש מבית לוי רבותי׳ אמרו שהלך אחר עצת
בתו ולא אמר כי בערים רבות היו ישראל יושבים וזאת האשה היתה בעיר אחרת ומה צרך
שיזכי׳ הכתוב זה ועל דעתי בעבור שלא חשש לגזרת פרעה ולקח לו אשה להוליד ממנ׳ בני אמ׳
הכתוב כן כי בכל מוזרו לעשות ענין חדש יאמר כן וילך ראובן וישכב את בלהה וילך ויקח את
גמר בת דבלים לכו ונמכרנו לישמעאלים לכו ונכנו בלשון לכו נא ונוכחה וכן זה נזררו ויקח
את בת לוי ולא הזכיר הכתוב שם האיש ולא שם אשתו אשר לקח והיה זה בעבור כי יצטרך
ליחסם ולהזכיר מי אביהם ואבי אביהם אל לוי ועכשו ירצה לקצר עד לדת המושיע ואחרי כן
ייחס גם שאר השבטים בעבורו בסדר השני ועל דרך הפשט שיהיה זה תחלת הנשואין אין
מוקדם ומאוחר בפרשה כי היה זה קודם גזרת פרעה וילדה מרים ואהרן ואחר כך גזר פרעה
כל הבן הילוד היאורה ותלד הבן השוב הזה ולא הזכיר הכתוב לדת מרים ואהרן כי לא היה
בלדתם חדוש דבר ועל דעת רבו׳ הם לקוחים שניים שפיר׳ ממנה מפני גזרת פרעה והחזירה
בנבואת בתו ועשה בה מעשה לקוחי׳ הושיבה באפריון ומרי׳ ואהרן מרקדין לפני׳ בשמחת כי
על ידי זה יגאלו ישרא׳ ואעפ שהיה אהר׳ קטן נתן ה׳ שמחה בלבו כעני׳ הזה או אחותו מלמדתו
ותרא אותו כי טוב הוא ותצפנהו ידוע כי כל הנשים אוהבות את בניהם יפים ושאינם יפים
וכלן תצפנינה אותן בכל יכלתן ואין צורך לטענת כי טוב הוא אבל פי׳ הטוב הזאת שראתה בו
טוב מחודש וחשבה כי יארע בו נס וינצל ולכן נתנה אל לבה וחשבה מחשבות בענינו וכאשר
ראתה שלא יכלה עוד להצפינו חשבה שינצל בתחבולה אחרת ועשת לו תיבת גומא ואחותו
נצבת מרחוק שלא יכירו בה לדעה מה יעשה בו וכל זה סיוע לדברי רבותי׳ שדרשו כי טוב
הוא שנתמלא כל הבית אורה ולמה שאמרו שהיתה מרים מתנבאת עתידה אמה שתלד בן
שמושיע את ישרא׳ לרחוץ על היאור סרס המקר׳ ודרשהו ותרד בת פרעה על היאור לרחוץ
בו לשון רש״י ואם כן יהיה על היאור כמו אל היאור וכן וילך אלקנה על ביתו הרמתה כה תאמרו
איש אל רעהו ואיש אל אחיו ויתכן שהיו ביאור מעלות והיא ירדה מארמון המלך לרחוץ

לרחוץ במעלה הראשונה אשר ביאור לא תכנס אל שבלת הנהר ותרא את התבה בתוך הסוף
רחוק ממנה ותשלח את אמתה ותקחה או הוא כמו לרחוץ ביאור וכן ונתת אות׳ על סל אחר
והנה נע׳ בוכה קולו כנער לשון ר״ש וכבר דחו זה ואמרו אם כן עשיתו למשה רבי׳ בעל מום
ועוד מה טעם שיזכיר הכתוב עובי קולו ור״א אמר שהיו איבריו גדולים כנער ואולי הזכיר זה
ליופי כי בעבור טובו ויפיו חמלה עליו כי הכירה בו שנולד מקרוב ואיבריו יפים ומתוקנים
כאלו הוא נער ויותר נכון שנפרש שהיה בוכה כנער בחריצות וזריזות ולכן חמלה עליו ואגדה
נער בוכה ילד היה ומנהגו כנער בא גבריא׳ והכהו למשה כדי שיבכה ותתמלא עליו רחמים
ועל דעתי אין צורך לכל זה כי הילד מיום הולדו יקרא נער כמו שנ׳ מה נעשה לנער היולד
וכן ויבקש דוד את האלהים בעד הנער ויקרא ילד והוא גדול כמו שנ׳ בישמעא׳ וישמע אלהים
את קול הנער וכן והנער נער לומר שהוא ילד קטן בן כ״ד חדשים כי כאשר נגמל מחלב מיד
העלתהו כדכתי׳ ותינק את בנה עד גמלה אותו ותעלהו עמה כאשר גמלתהו ותאמ׳ מילדי
העברים זה נתנה אל לבה המעשה כאשר היה כי אמרה לבעבור הציל אותו או שלא יראו
במות הילד שמוהו שם ואיש מצרי למה יעשה כן ויש אומרים שראתהו נמול ואם כן הסירה
בגדיו ובדקה בו ואין צורך ויגדל משה ויצא אל אחיו שגדל והיה לאיש כי מתחלה אמר
ויגדל הילד שגדל עד שלא היה צריך לגמלה אותו ואז הביאתהו לבת פרעה ויהי לה לבן כי
לפני מלכים יתיצב ואחרי כן גדל ויהי לאיש דעת וטעם ויצא אל אחיו כי הגידו לו אשר הוא
יהודי והיה חפץ לראותם בעבור שהם אחיו והנה הסתכל בסבלותם ועמלם ולא יכול לסבול
ולכן הרג המצרי המכה הנלחץ הלהרגני אתה אומ׳ מכאן אנו לומדין שהרגו בשם המפור׳
לשון ר״ש ומדרש רבותי׳ הוא ואני תמה אם כן מי הגיד לרשע כי משה הרגו אולי סמך ידו
עליו ויקללהו בשם ה׳ וזהו ויך או מפני שנפל מת לפניו פחד משה שיעלילו עליו וקברו בחול
וראה אותו עשה כן וירע שהוא הגורם או חשב שהרגו בחרב כי לא ראה רק הקבורה ועל
דרך הפשט אומרים כי אתה אומר פירושו חושב כי מצינו אמירה על מחשבת הלב אמרתי
אני בלבי אמרתי טוב ממנו הנפל ואין בכאן צורך לזה כי אמר מי שמך לאיש שר ושופט
עלינו אם בעבור שאתה חפץ להרגני כאשר הרגת המצרי אתה מוכיח אותי ואומ׳ למה תכה
רעך ולכהן מדין שבע בנות לא יזכיר הכתוב שמו כי איננו ידוע רק מן הכנוי שהוא נכבד
בכהונתו הוא יתרו כי אחרי התחתן במשה כתוב וישב אל יתר חותנו ושם כתוב ויאמר יתרו
למשה לך לשלום כמו אליהו ואליה ירמיה וירמיהו ואחרי שנתגייר נקרא חובב דכתי׳ מבני
חותן משה כי דרך כל המתיהדי׳ לקרוא להם שם אחר בישראל והוא בן רעוא׳ דכתי׳ ויאמר
משה לחובב בן רעוא׳ המדיני ומה שאמר בכאן ותבאנה אל רעוא׳ אביהן הוא אבי אביהן
כמו אלהי אבי אברהם נבוכד נצר אבי וכן הידעתם את לבן בן נחור ומפי בשת בן שאול ורבים
כן והיה זה כי הכהן לא ימצא בבית כי היה נטרד בכיהונו בבית אליו ותבאנה אל הזקן ויתבן
כי ויואל משה לשבת את האיש הוא הכהן הנזכ׳ למעלה כי הוא שנתן לו צפורה בתו ותבאנה
ותדלנה היו הרועים בכל הימים ממלאים הרהטים ומשקים צאנם בתחלה ואחרי כן היו
הנשים האלה משקות שלהן ואירע כי היום הזה קדמו הנשים ותבאנה ותדלנה כי היו חושבו׳
להשקות צאנן טרם בא הרועים והנה באו הרועים ויגרשום מן הרהטים להשקות הם תחלה
כמנהגם בכל הימים ומשה חרה לו על החמס והצילן כי כיון שיהן מלאו הרהטים הרי המים
שלהן וגם דלה דלה להן כי לא הספיקו הרהטים לכל צאנן וזה טעם מדוע מהרתן בא היום
ואמרו איש מצרי הצילנו מיד הרועי׳ שמגרשים אותנו בכל יום תמיד בבאנו לרהטים בתחלה
ויהי בימים הרבים ההם לא יאמר בימים ההם וביום ההוא רק על הזמן העומד אשר יזכיר
בו המאורע אבל לאחר העת יאמר ויהי אחרי כן והראוי בכאן שיאמר ויהי אחרי ימים רבים
וימת מלך מצרים על כן אמרו רבותינו כי לפי שהיו ימים של צער קורא אותם רבים וירמוז
לזמן ההוא וכן אמרו בפסוק שאמר למעלה ויהי בימים ההם ויגדל משה שהיה גדול שלא
כדרך העולם כלומר בזמן אחד במהרה ומכל מקום בימים ההם מיום שמת מלך מצרים
ויצעקו בני ישראל ותעל שועתם אל האלהים ימים מעטים היו אבל נפרש כי יאמר בימים
ההם ימי העני והעבודה הקשה שהיו רבים מאד כי ארך הגלות והיה זה שצעקו ותעל

שועתם וכן ויהי ימים רבים ודבר ה׳ היה אל אליהו בשנ׳ השלישי׳ שהיו ימים רבים וארע בהם זה ולפי דעתי כי טע׳ הכתוב הזה ירמוז על הימי׳ שהיה משה בורח מפני פרע׳ כי באמת בנעוריו ברח שהכתוב אמר ויגדל משה ויצא אל אחיו שהיה זה מיד כאשר גדל ועמד על דעתו והגידו לו אשר הוא יהודי ונכסף לראות בסבלות אחיו ועמלם ולחצם וביום ההוא שיצא הכה את המצרי וביום השני הלשינו עליו וברח והנה היה כבן שתים עשרה שנה כאשר הזכירו רבותי׳ ועל כל פנים לא הגיע לעשרים ובעמדו לפני פרעה היה בן שמונים אם כן עמד כמו ששים שנה בורח מלפני פרעה והקרוב כי בסוף הזמן בא למדין ונשא את צפורה כי כשהיה לו הדבור הזה עדיין לא הוליד ממנה רק בנו הבכור גרשום אבל לא הזכיר הכתו׳ בבריחתו רק וישב בארץ מדין וישב על הבאר כי לא נתחדש בימי׳ האחרים ענין שיצטרך הכתו׳ לספרו וכן הדבר כי הבורח מן המלכות לא יתעכב בעיר מושב וקרוב לו אבל יברח ממקום למקום אל ארץ מרחקים והנה עמד ימים רבים מתחבא ומתנכר מגוי אל גוי וממלכה אל עם אחר ובסוף הזמן בא למדין ונתעכב שם וזה טעם וישב בארץ מדין כי ראוי היה שיאמר וילך אל ארץ מדיין אבל רמז שלא ישב בעיר עד בסוף שבא אל ארץ מדין ושם ישב ומפני שהזכיר הכתוב בריחתו מפני פרעה ושבתו במדין ובא להזכיר מיד שהושב למצרים במצותו של הקב״ה והיה נראה שהיו כל המעשים האלו נזכרים ונעשים מיד ותכופי׳ זה לזה בשנה אחת בא הכתוב לרמוז לנו הענין כאשר היה ואמר ויהי בימים הרבים ההם שהיה משה בורח מפני פרעה ועומד במדין מהם ומת בימים ההם בסופם מלך מצרים והיה למשה גילוי השכינה בענין זה וזה שב למצרים וגאלם ועל כן לא אמר ויהי אחרי ימים רבים כי היה משמע משבת משה במדין ולא היו הימים הרבים רק בכל המסופר למעלה וימת מלך מצרים ויאנחו נצטרע והיה שוחט תינוקות מישראל ורוחץ בדמם לשון רש׳ והוא מדרש חכמים ועל דרך הפשט מנהג כל הנעכרים למלך בליעל רשע שהיו מצפים ומחכים ליום מותו ובאשר ראו שמת המלך האנחו מאד ממלוך אדם חנף מרשיע מן הראשון כי אמרו אברה תקותנו נגזרנו לנו ויבחרו מות מחיים וזה טעם נאקתם כי נאקו נאקת חלל וירא אלהי׳ את בני ישרא׳ פי׳ רא׳ כי ראה החמס שהיו מצריים עושים להם בגלוי וידע אלהים העשוי להם בסתר ור״ש פי׳ וידע אלהים נתן עליהם לב ולא העלים עינו מהן ונכון הוא על דרך הפשט כי מתחלה היה מסתיר את פניו מהם והיה לאכול ועתה שמע אלהים נאקתם וראה אותם לומר שלא הסתיר פניו עוד מהם וידע את מכאובם וכל הנעשה להם

ואת כל הצריך וכמוהו ואתה את עבדיך ידעת והאריך הכתו׳ להזכיר טענות רבות בגאולת וישמע אלהים את נאקתם ויזכור אלהים את בריתו וירא אלהי׳ וידע אלהי׳ כי ידעתי את מכאוביו כי אעפ׳ שנשלם הזמן שנגזר עליהם לא היו ראויים להגא׳ כמו שמפורש על ידי יחזקא׳ אלא מפני הצעקה קבל תפלתם ברחמיו ועל דרך האמת יש בכתו׳ הזה סוד גדול מסתרי התורה לומר כי עלה ענינם למאור פניו וקרב אותם אל הדעת כענין בקרב שנים תודיע ברגז רחם תזכר ולכן יאריך הכתוב בזה אחרי שאמ׳ כבר וישמע אלהים ויזכר אלהים ונתפרש הפסוק הזה במדרשו של ר׳ נחוניא בן הקנה תבינהו משם וירא מלאך ה׳ אליו בלבת אש אמר הכתוב מתחלה וירא מלאך ה׳ ואחר כן אמר וירא ה׳ כי סר לראות ויקרא אליו אלהים ולכן אמר רא׳ כי אלהים בכאן הוא המלאך הנזכר כמו כי ראיתי אלהים פנים אל פנים וטעם אנכי אלהי אביך כי ידבר השליח בלשון שולחו ואיננו נכון כי משה גדול הנבואה לא יסתיר את פניו מן המלאך ורבותי׳ אמרו בבראשית רבה מלאך זה מיכא׳ ר׳ יוסי הארוך בכל מקום שהיו רואי׳ אותו היו אומרי׳ שם רבי׳ הקדוש כך כל מקום שמיכא׳ נראה שם הוא כבוד השכינה נתכוונו לומ׳ שמתחלה נראה אליו מיכא׳ ושם כבוד השכינה והוא לא ראה הכבוד כי לא הכין דעתו לנבואה וכאשר כיון לבו וסר לראות נתגלה אליו מראה השכינה ויקרא אליו אלהים מתוך הסנה ועל דרך האמת המלאך הזה הוא המלאך הגוא׳ שנ׳ כי שמי בקרבו הוא שאמר ליעקב אנכי הא׳ בית א׳ וכו׳ נאמ׳ ויקרא אליו אלהים אבל יקרא במדה ההיא מלאך בהנהגת העולם וכן כתו׳ ויוצאנו ה׳ ממצרים וכתי׳ וישלח מלאך ויוצאנו ממצרים ונאמ׳ ומלאך פניו הושיעם כלומר מלאך שהוא פניו ברכתי׳ פני ילכו והניחותי לך והוא שנא׳ בו

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main

ופתאום יבא אל היכלו הארון אשר אתם מבקשים ומלאך הברית אשר אתם חפצים הנה
בא ועוד תבין זה בפסוקים הבאים בעה׳ והנה הסנה בוער באש כטעם דולק שהיה בתוך
אש בוער כמו האבות מבערים את האש מדליקים ובערו בהם אש מדוע לא יבער הסנה לא
ישרף ויאכל וכמהו כפשתים אשר בערו באש נשרפו וכן דעת אנקלוס שתרגם הראשון בער
והשני מתוקד או יהיה יבער מלשון ובערת הרע מקרבך והיה לאדם לבער כי דרך צחות
בלשון הקדש לדבר כן רבבים על שלשים עירים ושלשים עירים להם אל תקרב הלום לא
הגיע עדין למעלתו הגדולה בנבואה כי בהר סיני נגש אל הערפל אשר שם האלהים וכן ענין
הסתרת פנים שעדיין לא עלה למה שנ׳ בו ותמונת ה׳ יביט כי המקום אשר אתה עומד עליו
אדמת קודש הוא אעפ׳ שהיה רחוק מן הסנה הזהירו בזה כי נתקדש כל ההר בדרת השכינה
אל ראש ההר כאשר בשעת מתן תורה ומשה בהר היה כי שם עלה שנ׳ ויבא אל הר האלהים
חרבה והסנה היה בראש ההר והנה כלו קדוש ואסור בנעילת הסנדל וכך אמרו בכל מקום
שהשכינה נגלת אסור בנעילת הסנדל וכן ביהושע וכן הכהנים לא שמשו במקדש אלא יחפים
אנכי אלהי אביך על דרך הפשט כמו אלהי אבותיך אבל יזכיר יחיד במקום רבים אלהי כל אב
מאבותיך כי כלם יקראו לאיש אב וכן דוד אלהי אביך זה אלי ואנוהו אלהי אבי וארוממנהו אלהי
אבותי ורא״א אמ׳ כי אלהי אבי׳ אברהם כי הוא החל לקרא בשם ה׳ ואחר כך הזכירו בשם וצירת
אלו שאר האבות ודעת רבו׳ אלהי עמרם אביך כאלו אמר אנכי אלהי׳ ורצה ליחד שמו על הצדיק
שמת לא על החי ואחר כך אלהי אברהם יצחק ויעקב שהוא אלהי ישרא׳ כלם וטעם הזכירו
אלהי עם כל אחד ולא יאמר אלהי אברהם יצחק ויעקב כי יזכיר עמו וזכרו ית׳ וית׳ ועוד אבאר
זה בפרשת ויאמר ה׳ יזכירנו במדת רחמים בענין החמלה על העם ואעפ׳ שכל הפרשה בשם
אלהים וארד להצילו שנתגליתי על ההר הזה באש כטעם וירד ה׳ על הר סיני כי ירד עליו
ה׳ באש או הוא כמו ארדה נא ואראה הכצעקתה הבאה אלי וכבר פרשתי סודו אל ארץ זבת
חלב ודבש אל מקום הכנעני והחתי יזכיר בכאן ששה עממים ויניח השביעי אולי לא היתה
ארצו זבת חלב ודבש כאלה וכן בפסוק כי ילך מלאכי לפניך הזכיר אלה הששה ואולי הוא
רמז שלא כבשו תחלה כי הם אשר נקבצו על יהושע ויתנם ה׳ בידו ורבותי׳ אמרו הגרגשי פינה
ולכך לא נזכר עם הנכרתים שנ׳ בהן והכחדתיו וכן בכאן ירמוז אל כל הנלחמים שכבשו ועוד
אדבר על זה בעה׳ וטעם זבת חלב ודבש כי שבח תחלה את הארץ שהיא טובה לומר שהאויר
טוב ויפה לבני אדם וכל טוב ימצא בה ושהיא רחבה שיעמדו בה כל ישרא׳ במרחב או טעם
רחבה שיש בה רחבות שפלה ועמק ומישור גדולים וטובים ואין רובה הרים וגאיות וחזר
ושבח אותה שהיא ארץ מקנה שיש בה מרעה טוב והמים יפים ויגדל החלב בבהמות כי אין
הבהמות בריאות וטובות ומרבות החלב רק באויר טוב ועשב רב ומים טובי׳ ובעבור שימצא
זה באחו ובמרום הרים ואין הפירות שם שמנים ויפים מאד אמ׳ כי היא עוד שמינה שפירותי׳
שמני׳ ומתוקי׳ עד שתזוב כלה בדבש מהם והנה שבח אותה על כל טוב ה׳ על דגן ועל תירו׳ ועל
יצהר ועל בני צאן ובקר וזה צבי היא לכל הארצו׳ וטע׳ אל מקו׳ הכנעני שלא אמר אל ארץ הכנעני
אשר יאמ׳ בשאר המקומו׳ לרמוז שיירשו אותם ויכריתו׳ וישבו במקומ׳ לא שיהיו יושבי׳ בקרב
באבותם הנה צעקת בני ישרא׳ באה אלי אעפ׳ שאמ׳ ואת צעקתם שמעתי חזר ואמ׳ אלי כי באה אלי
הנה הגיע צעקת אל כסא כבודי ולא אוסיף עוד לעבור לפרעה כי מצרים לוחצים אותם יותר
מדאי בענין באה אלי עד לשמים הגיע ועל דרך צעקת בני ישרא׳ היא כנסת ישראל שבאה אלי
צועקת כדרך הכצעקתה הבאה אלי ושם רמזתי וטעם וגם ראיתי את הלחץ לאמר שיקח
נקמה מפרעה ומעמו מפני שעשו עמהם יותר מן הנגזר בלחץ הגדול אשר לוחצים אותם
כאשר פירשתי בסדר לך לך ויאמר כי אהיה עמך וזה לך האות רבו הפירושים במקרא הזה
והנכון על דרך הפשט כי הקב״ה אמר למשה שני דברים שירד להצילו מיד מצרים והיה
אפשר שיצילם מידם בארץ גשן עצמה או קרוב משם אבל הבטיח עוד להעלותו מן הארץ
ההיא כולה אל מקום הכנעני ומשה נתירא משתיהן ואמר מי אנכי כי אלך אל פרעה אני
שפל אנשים רועה צאן והוא מלך גדול ואם אומ׳ אליו לעזוב את העם כלל יהרגני בענין שאמ׳
שמואל ושמע שאול והרגני ואמר עוד מי אנכי כי אוציא את בני ישראל מארץ מצרים כמו

שאמרת לי להעלותם אל ארץ כנען כי עם חכם ונבון הגוי הגדול הזה ולא יחשבוני ללכת
אחרי אל ארץ עמים גדולים ועצומים מהם כאשר אמרת להעלותו אל ארץ טובה ורחבה
אל מקום הכנעני כי ההצלה מיד פרעה אינה תלויה בהם אם ישמע פרעה יקל עולו מעליהם
ויצילם או יגרשם מארצו על כרחם ועוד כי הם עצמם ישמעו אל כל אדם בזה כי מי האדם
שלא ירצה לצאת מעבודה קשה שאין כמוה אבל העליה לארץ הכנעני לא ישמעו בה וכן היה
הדבר שהיתה מלחמת העמים ההם קשה עליהם מתחלה ועד סוף ופחדו ממנה במצרים
ובמדבר ואת יראתו של משה רבי׳ מפרעה ופחדתו מהם ועל שתיהן ענהו השם אמר לו אל
תירא מפרעה כי אני אהיה עמך להצילך וזה לך האות אל העם שאנכי שלחתיך אליהם כי
בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את האלהים על ההר הזה ומאז יקבלו עבודת השם ללכת
אחרי מצותו וגם בך יאמינו לעולם ואחריך ירוצו לכל מקום אשר תצום והנה נגליתי לך
בהר הזה בלבת אש כי כן יהיה בעיני כל העם בעבדם אותי בהר הזה והנה למשה אות במה
שראה שלא יפחד מפרע׳ כיון שהבטיח להצילו ולישרא׳ יהיה להם אות שלא יפחדו מן העמי׳
בבואם אל הר סיני כי לצאת ממצרי׳ ברצון פרעה אל מקום קרוב דרך ג׳ ימים לזבח לאלהי׳ בורא
ישמעו ויעשו כן בין ברצונ׳ בין שלא ברצונ׳ ועל דרך האמת וזה לך האות כמו זה לי עשרי׳ שנ׳
בביתך יאמ׳ כי אהיה עמך והנ׳ לך האות אות הברי׳ שתהיה עמך תמיד כדרך אני הנה בריתי
אתך כי אנכי השולח אות שתעבדו את האלהי׳ בהר הזה ואז אעלה גם אנכי בקר׳ העם הזה אל
המקו׳ אשר הכינותי ואמרו לי מה שמו הפסוק הזה אומ׳ לך פרשני כי לא יתכן שיאמ׳ משה
ואמ׳ לי מה שמו להיו׳ להם אות שיאמינו בו כי שאלת שמו ואמירתו להם אינה אות למי שלא
יאמין בו מתחל׳ שאם ידעו ישרא׳ אותו ה׳ גם משה כהם ידע אותו והנה ידיעתו כידיעתם אינ׳
אות ומופת כלל ואם לא שמעו בו מה הראיה שיאמינו בדבריו כלל והנה אחרי הודיעו את
ה׳ הגדול אמר והן לא יאמינו לי ואז נתן לו אות ואמר ר״א כי שאל משה מהשם יאמר לישרא׳
משמותיו כי באל שדי לא יעשו אותות רק בשם הגדול ואין דבריו נכונים בעיני כי עדיין לא
נאמר למשה שיעשו ביציאת מצרים אותות ומופתים גדולים ונפלאים אבל שיצילם מיד
מצרים ויעלם לארץ ובשם אל שדי יוכל לבא בלב פרעה להצילם וגם לנצח העמים ובכרי הוציא
שרה מביתו בנגעים גדולים שהביא עליו ונצח אברהם לבדו המלכים הגדולים וכל זה בעזרת
אל שדי ה׳ הנודע לאבות ובכה יעשה בבנים ועוד כי יעקב אמר והיה אלהים עמכם והשיב אתכם
אל ארץ אבותיכם ויוסף אמר פקוד יפקוד אלהים אתכם והנה הפקידה באלהים ולפי דעתי
היה משה גם בעת ההיא אב בחכמה גדול במעלת הנבואה ודרך שאלה בקש ממנו שיודיעהו
מי השולח אותו כלומר באי זו מדה הוא שלוח אליהם כענין שאמר ישעיה ועתה ה׳ אלהים
שלחני ורוחו והנה אמר ישאלוני על שליחתי אם היא במדת אל שדי היא שעמדה לאבות או
במדת רחמים עליונית שתעשה בה אותות ומופתים מחודשים ביצירה וזה בעבור שאמר
לו אנכי אלהי אביך אלהי אברהם אלהי ולא פירש שם משמותיו הקדושים כלל ושמע משה
שהבטיחו על מעמד הר סיני ומתן התורה והוא הידוע כי התורה לא תנתן בשם אל שדי
הנזכר באבות רק בשם הגדול שבו היה העולם ועל כן שאל מה אומר אליהם ורבו׳ נתעוררו
בזה אמרו ויאמר משה אל האלהים הנה אנכי בא אל בני ישראל אמר ר׳ שמעון לוריא בשם
ר׳ סימון אמר משה עתיד אני לעשות סרסור בינך וביניהם בשתתן להם התורה ותאמר
להם אנכי ה׳ אלהיך אלהי אבותיכם שלחני אליכם אותה שעה נתברר משה על עסקיו שנתירא
אם ישאלו לו מה שמו מה אומר אליהם באותה שעה היה מבקש משה שיודיענו הקב״ה את
השם הגדול וזה ענין השאלה והנה ענהו האלהים אהיה אשר אהיה אהיה עמכם בצרה זו
ואהיה עמכם בשעבוד שאר מלכיות אמר לפניו רבונו של עולם דיה לצרה בשעתה אמר
לו יפה אמרת כה תאמר אל בני ישרא׳ וגומר לשון ר״ש מדברי רבותינו והכוונה להם בזה כי
משה אמ׳ לפניו ית׳ ואמרו לי מה שמו שיגיד להם השם שיורה הוראה שלימה על המציאות
ועל ההשגחה והקב״ה השיבו למה זה ישאלו לשמי אין להם צורך לראיה אחרת רק כי אהיה
עמכם בכל צרותם יקראוני ואענם והיא הראיה הגדולה שיש אלהים בישרא׳ קרובים אלינו בכל
קראנו אליו ויש אלהים שופטים בארץ וזה פירוש נכון באגדה הזו ועוד אמרו בבינא בזה

במדרש אגדה ומהו אהיה אשר אהיה כשם שאתה הווה עמי כך אני הווה עמך אם פותחין
את ידיהן ועושין צדקה אף אני אפתח את ידי שנ׳ יפתח ה׳ לך את אוצרו הטו׳ ואם אינן פותחו׳
את ידיהן מה כתיב שם הן יעצור במים וייבשו וכו׳ ועוד דרשו ר׳ יצחק אומר אמר לו הקב״ה
למשה אמו׳ להם אני שהייתי ועכשו אני הוא ואני הוא לעתי׳ לבא לכך כתו׳ כאן אהיה שלשה
פעמים ובביאור דעת ר׳ יצחק כי בעבור שהזמן העובר והעתיד כלו בבורא בהווה כי אין חליפו׳
וצבא עמו ולא עברו מימיו כלום לפיכך יקרא בו כל הזמנים בשם אחר מורה חיוב המציאות
ואנקלוס תרגם שני השמות הראשונים אהא על מאן דאהא ולא תרגם כלל השם שאמר בו
כה תאמר אל בני ישרא׳ אהיה שלחני אליכם והנראה מדעתו כי אצלו השם הנכבד שהודיע
הוא בין ארבע אותיות האלה שצוהו כה תאמר אל בני ישראל אבל הודיעו תחלה ענינו כי
שאלתו של משה לדעת דרכי השם משמו כענין שחור ואמר הודיעני נא את דרכיך ואדעך
וכאשר השיב לו שם וקראתי בשם ה׳ לפניך וחנותי את אשר אחון ורחמתי את אשר ארחם
לאמר כי בשם הנכבד הזה אשר יקרא לפניו יחון וירחם ולא יוכל אדם לבא עד עומק דרכיו
בן אמר בכאן אהא על מאן דאהא בשמי שתאמ׳ להם שהוא אהיה כי בו אני עם האדם לחונן
ולרחם והגאון רב סעדיה כתב כי ביאורו אשר לא עבר ולא יעבור כי הוא ראשון והוא אחרון
קרובים דבריו לדברי ר׳ יצחק והרב אמר במורה הנבוכים הנמצא אשר הוא נמצא כלומר
ראוי המציאות יבאר להם כי יש נמצא ראוי להמצ׳ שלא היה נעדר ולא יהיה נעדר והנה
לדעת אלה החכמי׳ צריך שנפרש כי הקב״ה אמ׳ למשה שיאמ׳ להם זה ה׳ וילמדם אותו כלומ׳
שיפרש להם ראיות שכליות אשר בהם יתקיי׳ אצל חכמי׳ זה ה׳ כלומ׳ המציא׳ או הקיו׳ אשר
לא עבר ולא יעבור כי זכירת השם בלבד יאמ׳ מה שיאמ׳ איננו ראיה לבטל מהם דעת הקדמו׳
או האפיקורוסות המחושב בביטול המציאות לגמרי ואין זה משמעותו של מקרא אבל כי
הזכרת ה׳ להם הוא הראיה והוא האות והמופת על דברים שישאלוהו ועל דעתי לא יסתפקו
זקני ישראל במציאות הבורא כאשר אמר הרב וחלילה אבל זה השם תשובת שאלתו שיפרשנו
לך להודיעו שהוא שלוח אלהים במדת הדין אשר במדת הרחמים ואמ׳ כה תאמר לבני ישרא׳
אהיה שלחני אליכם שיזכיר להם השם האחד לבדו להורות על האחרות ולכך צוהו עוד
כה תאמר אל בני ישרא׳ ה׳ שלחני כי השם הזה הוא מדת רחמים וידעו כי יוליך לימין משה
זרוע תפארתו ויחדש אותות ומופתים בעולם והנה פירש לו כי אהיה אשר צוהו לאמר להם
הוא השם הגדול הזה והם שוים בלשונם ובאותיות כי שתי האותיות האחרונו׳ שבשם הראשו׳
הם הקודמות בזה כי בראשון יורו על חכמת שלמה כרכתי׳ וה׳ נתן חכמה לשלמה ובזה יורו
על חכמת אלהים ואות האלף בראשון תורה על הקדמות והיחוד והיוד בשני על עשר ספירות
בלימה ונלקחו שתי האותיות האלה הא׳ והי׳ משני השמות הקדושי׳ ונכתבו תחלה וסוף בשם
הנכתב ונקרא באלף דלת להורות כי הוא אצילות מן הראש ועד הסוף ומדת הדין באמצע
כי שמו בקרבו ומכאן תבין למה קמצותו ונשתמש לשון הקדש בשם ההוא בכל שם
אדונות כי ממנו כל הממשלה והשלטון והקב״ה יראנו נפלאות מתורתו וזה זכרי
לדור דור יחזור אל אלהי אברהם אלהי יצחק ואלהי יעקב ולכך הוסיף כי לא לעולם ישכח ברית
אבות ובכל הדורות כאשר יזכרו אלהי אברהם יצחק ויעקב ישמע ויענם ועל דרך האמת זה
שמי לעולם אלהי אברהם ואלהי יצחק וזה זכרי אלהי יעקב ולכך הסיף בו ו׳ וזה טעם לדר
דור והמשכיל יבין ושמעו לקולך מאליהן מכיון שתאמר להם לשון זה מיד ישמעו לקולך
שכבר סימן זה מסור בידם מיעקב ומיוסף שבלשון הזה נגאלין יעקב אמר להם ואלהים פקד
יפקוד אתכם יוסף אמר להם פקד יפקד אלהים אתכם לשון רש״ אולי ידרוש הרב כי יוסף אמר
פעמים פקד יפקד להגיד שהיה מסורת בידו מאביו ובאלה שמות רבה מיד ושמעו לקולך
למה שמסורת גאולה הוא בידם שכל גואל שיבא ויאמ׳ להם בפקידה כפולה הוא גואל של אמת
זה לשונם באגדה זו ויש עליך לשאול ומנין להם שיאמינו שמא שמע משה במסורת הזו
במותם ויש לומר כך קבלו מיוסף ששמע מפי הנביא אביהן שהראשון שיבא ויאמר להם
בלשון הזה הוא יהיה הגואל אותם גלוי וידוע לפני הקב״ה שלא יבא אדם ויזוב בהם בכך
הכשיחן אבל במקום אחר מצאתי שם אמר ר׳ חמא בר׳ חנינא בן שתים עשרה שנה נתלש

משה רבי׳ מבית אביו למה שאו גדל בבית אביו ובא ואמ׳ להם המעשים לא היו מאמינים בו
שהיו אומרים אביו מסרה לו לפי שיוסף מסרה ללוי ולוי לקהת וקהת לעמרם ולכך נתלש
מבית אביו ובשהלך והגיד לישרא׳ כל הדברים לפיכך האמינו בו שנ׳ ויאמן העם ובונתן ביוסף
מסורת ללוי לומר שיעקב גלה סודו ליוסף באהבתו אותו ובו בלשון השביע יוסף לאחיו כלם
וגלה ללוי בי הוא אומר להם בלשון הזה מפני המסורת שבידו מאביו וצוה שיהיה הדבר
סוד ולא ביד חוקה כל עוד שאין אני מודיעו ידי החוקה לא יתן אתכם להלוך לשו׳ רש׳ והנכון
בעיני לא יתן אתכם להלוך בדבור ולא ביד חוקה עד שאשלח ידי בכל נפלאותי אשר אעשה
בקרבו ביד חוקה ובזרוע נטויה ובמורא גדול ובאותות ובמופתים ואחרי כן ישלח אתכם כי
כלם באו עליו טרם נותנו אותם להלוך ויען משה ויאמר והן לא יאמינו לי ולא ישמעו לקולי
אותה שעה דבר משה שלא כהוגן הקב׳ה אמר לו ושמעו לקולך והוא אמר והם לא יאמינו
לי מיד השיבו הקב׳ה בשיטתו ונתן לו אותות לפי דבריו לשון אלה שמות רבה ור׳א׳ אמר על
דרך הפשט כי השם אמר שיאמינו בו הזקנים רק לא הזכיר שיאמינו העם או שישמעו לקולו
ואולי לא יאמינו בלב ואיננו נכון אבל יתכן שנא׳ כי ושמעו לקולך איננה הבטחה רק צואה
ושמעו לקולך כי ראוי להם שישמעו ותבא אתה וזקני ישרא׳ אל מלך מצרים וכן ושמעו
מצרי׳ כי העלית בכחך ואמרו אל יושב הארץ ראוי שיהיה בכה וכן בזאת תדע כי אני ה׳ ראוי
לא מתקיים וכן והאמינו לקול האות האחרון בפרשה הזאת נרכים כן והנבון בעיני כי ושמעו
לקולך לבא עמך אל המלך ולאמר לו אלהי העברים נקרא עלינו כי מה יפסידו והנה השם
הודיעו כי לא יתן אותם מלך מצרי׳ להלוך ולכן אמ׳ משה והן לא יאמינו לי אחרי ראות שלא
יתן אותם פרעה להלוך ולא ישמעו לקולי כלל כי יאמרו לא נראה אליך ה׳ שאלו היית שליח
השם לא ימרה פרעה את דברו או שיאמרו לא נרא׳ אליך ה׳ הגדול במדת הרחמי׳ לעשות לנו
אותות ומופתי׳ כאשר אמרת כי אינך גדול מן האבות ולכך לא שמע פרעה שאו היה כדברך
היינו יוצאים על כל פנים ואין עונינו מבדילים בינינו ובין הרחמים ויאמר השליכהו ארצה
וישליכהו ארצה לא הבינותי למה עשה האותות למשה כי מאמין היה משה שהקב׳ה מדבר
עמו והראוי שיאמר המטה אשר בידך תשליך ארצה לפניהם והיה לנחש וכן באות השני
כאשר אמר בשלישי ולקחת ממימי היאור ולכן נאמנו דברי רבותי׳ שהיה לו הראשון רמז
שספר עליהן לשון הרע והשני להענישו בו וזה טעם וינס משה מפניו כי פחד שמא יענש
וינשכו הנחש וכל אדם מתרחק מן המזיק לו אעפ׳ שידע שאם יהיה כן בחפץ השם אין מציל
מידו ואולי אעפ׳ שהודיעו השם הגדול שבו נברא העולם ובו נהיה כל דבר רצה להראותו
כי בו יעשו אותות ומופתים משנים התולדת למען יתחזק הענין בלבו של משה וידע באמת
כי על ידו יעשו בעולם דברים מחודשים ורי׳ למשה בשני האותות ולא היו שם מים על כן צוהו
שיעשה האות השלישי לעיני העם למען יאמינו כי נראה אליך פתרונו שיאמינו בעשותך כן
לפניהם ויקצר הכתוב בזה כי ידוע כי על מנת שיעשה כן לפניהם ויאמינו בו יראנו נפלאות
והיו המים אשר תקח מן היאור והיו לדם והיו שני פעמים נראה בעיני אלו אמר
והיו המים אשר תקח מן היאור לדם ביבשת שומע אני שיבדו הם נהפכים לדם ואף כשיהיו
בארץ יהיו גם כן בהויתן עכשו והיו האחרון מלמדנו שלא יהיו דם עד שיהיו ביבשה לשון רש׳
ואין המשמעות הזה כן כדברי הרב ואין צריך למדרשו שכבר מצאו בעלי הלשון שדרך הרבה
מקראות לכפול תיבות לנחץ ולחזק או בעבור מיצוע ארוך שבא ביניהם וכמוהו והיה ערכך
מבן עשרים שנה ועד בן ששים שנה והיה ערכך כסף חמשים שקל וכן וכי יבא הלוי מאחד
שעריך מכל ישרא׳ אשר הוא גר שם ובא בכל אות נפשו החזיר ובא פעם שנית בעבור שהארי׳
בנתים וכן ויאמר מלך מצרים למילדות העבריות אשר שם האחת שפרה ושם השנית פועה
ויאמר בילדכן וגו׳ וכן ויאמר אלהים לישרא׳ במראות הלילה ויאמר יעקב ובענין הזה רבים גם
מתמול גם משלשום גם מאז דברך א׳ עבדך למדנו שכל שבעת הימים הקב׳ה מפתה משה
ללכת בשליחותו מתמול ומשלשום מאז דברך הרי שלשה ושלשה גמין רבוין הרי ששה והיה
עומד ביום השביעי לשון רש׳ ועל הפשט יאמר כי אני כבד פה גם מתמול גם משלשום כי
מנעורי הייתי כבד פה אף כי עתה שאני זקן וכן מאז דברך היום אל עבדך כי לא הסירות

כברות פי בצוותך אותי ללכת אל פרעה לדבר בשמך ואל איך אלך לפניו והנה משה מיודב
חפצו שלא ילך לא יתפלל לפניו ית׳ שיסיר כברות פיו אבל טען אחרי שלא הסירות כברות
פי מעת שדברת לי ללכת אל תצוני שאלך כי לא יתכן לארון הכל לשלוח שליח ערל שפתים
א׳ מלך עמים והקב״ה כיון שלא התפלל בכך לא רצה לרפאתו אבל אמ׳ לו אנכי אהיה עם פיך
והוריתיך אשר תדבר שיהיו דברי אשר אשים בפיך במלות נבונות שתוכל לבטוא להן יפה
ובאלה שמות רבה אמרו אמר לו אם אתה אינך איש דברים לא תחוש הלא אני בראתי כל
פיות שבעולם ואני עשיתי אלם מי שחפצתי וחרש ועור ופקח לראיה ופקח לשמיעה ואם
חפצתי שתהיה איש דברים היית אלא לעשות כך אני חפץ ובעת שתדבר יהיו דבריך נבונים
שאני אהיה עם פיך הה׳ ועתה לך ואנכי אהיה עם פיך ולפי זה נראה בעיני שלא רצה להסי׳
ממנו כובד לשונו בעבור שהיה בו ממעשה הנס שספרו רבותי׳ שאירע לו עם פרעה והנכון
בעיני שאמר השם למשה מי שם פה לאדם או מי ישום אלם הלא אנכי ה׳ עושה כל ובידי
לרפאת אותך ועתה כיון שלא תרצה ברפואתך ולא התפללת לפני על זה לך אל אשר אני
מצוה לך ואנכי אהיה עם פיך ואצליח שליחותי גם איפשר שיהיה רמז מיוחד את ה׳ במשה
שלא רצה לרפאתו ושלחו על כרחו מי׳ שם פה לאדם דבור בעבור היותו בפה וכן שפה אחת
מדברות שפת כנען או׳ מי ישום אלם פירשו בו שהוא נמשך לאדם או מי ישום אדם אלם
כלומר מי יברא אדם שהוא אלם והשימה לאדם כי האלמות לא יושם כי איננו דבר אבל
הוא העדר הדבור ואולי בעבור היות כאדם נפש מדברת והאלמים בהיות להם אוסם בגידי
הלשון יאלמו יתכן לומר מי ישים האלמות והרב אמ׳ במורה הנבוכים כי המסיר קנין יאמר
בו שפעל האפיסה כי יאמרו במי שיכבה הנר שהביא החשך וכן על דעתו יוצר אור ובורא
חשך עושה שלום ובורא רע ביד תשלח ביד מי שאתה רגיל לשלוח והוא אהרן ר״א ביד אחר
שתרצה לשלוח שאין סופי להכניסן לארץ ולהיות גואלם לעתיד יש לך שלוחים הרבה לשון
רש״י ואנקלוס אמר ביד מאן דכשר דתשלח יאמר שלח נא ביד אדם מדב׳ צחות שיהיה כשר
וראוי לשליחות נכבדת כזאת ואל תשלח ביד כבד פה וכבד לשון ותהיה עם פיו בדברו אל
פרעה כי איננו דרך כבוד ומעלה להיות שלוחך ערל שפתים כי לא ישמעו כל העמים בדברו
אל המלך ויהיה גרעון בעיניהם והנכון בעיני שלח נא ביד תשלח כל אשר תשלח כי אין אדם
בעולם שלא יהא הגון יותר ממני לשליחות והסבה למשה בכל הסרבנות הזאת ענותנותו
הגדולה מכל הא׳ אשר על פני הארמה שלא היה מוצא את לבו להתגדל ולדבר א׳ המלך
ושיתפאר לאמר השם שלחני ולא על ישרא׳ להוציאם ממצרים ולהיות עליהם מלך ידעתי
כי דבר ידבר הוא כלומר גלוי לפני שידבר בעבורך ברצונו לאהבתך ואפלו לא ציויתיו
וגם הנה הוא מעצמו יוצא לקראתך וראך ושמח בלבו ולא יקנא בך למעלתך על השליחות
הנכבדת הזאת ומה שהוצרך לומר לו לך לקראת משה בעבור המדברה כי הודיעו הדרך
אשר יבא בה ויתכן ששמע אהרן בצאת משה ממדין ויצא מעצמו לקראתו ואחרי כן בדרך
נאמ׳ לו לך לקראת המדבר׳ כי שם תמצאנו עם פיך להורותך אשר תדבר אל פרעה כי עתה
לא אמר שידבר אהרן בעבורו רק אל העם כמו שנ׳ ודבר הוא לך אל העם אבל לפרעה משה
ידבר ויתכן שהיה זה לכבוד המלכות ובסוף חזר משה ואמר הן אני ערל שפתים ואיך ישמע
אלי פרעה ונתן לו רשות שלא ידבר גם לפרעה והיא מעלה למשה ולכך אמ׳ שם ראה נתתי
אלהים לפרעה ואהרן אחיך יהיה נביאך וטעם ועם פיהו להיות דברי פיהו לשומעים חן ואת
המטה הזה תקח בידך אשר תעשה בו את האותות לא נזכר עדין במטה רק אות אחת שיהיה
לנחש אבל אשר תעשה בו את האותות אשר אומר אליך ויראה בעיני כי כאשר
אמר השם למשה בכל נפלאותי אשר אעשה בקרבו הודיעו אותן בפרט אבל הכתוב יקצר זה
טעם אשר תעשה בו את האותות ויאמר ה׳ א׳ משה במדין אמר ר״א כי אין מוקדם ומאוחר
בתורה ופירושו וכבר אמר ורבים בכה ואין דברו זה נכון כי הדבור הראשון לא היה במדין
רק בהר סיני ובמדין לא נדבר עמו רק הפעם הזאת אבל כאשר קבל משה ללכת בדבר ה׳
וחזר למדין ליטול רשות מחותנו היה סבור ללכת יחידי מתנכר ולכן אמר אליו אלכה נא
ואשובה אל אחי אשר במצרים ואראה העודם חיים כאומר אראה נא את אחי העודם חיים

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main

ואשוב כי הוא בדרך בקור הנכסף לראות את אחיו ואז אמר לו ה׳ במדין לך שוב מצרי׳ בלומ׳
קום צא מן הארץ הזאת ושוב אל ארץ מצרים ואל תפחד שם כי מתו כל מבקשי רעתך ותהיה
שם עם העם עד שתוצ׳אם משם ולכן לקח אשתו ובניו כי היה זה עצה נכונה להוליכם עמו
כי בעבור זה יבטחו בו ישראל יותר כי בהיותו בן חורין במדין יושב בביתו בשלום עם בניו
ואשתו חתן כהן הארץ לא יביא אותם להיות שם עבדים וימררו את חייהם בעבודה קשה רק
אם היה נכון לבו בטוח שיצאו בקרוב ויעלה עמהם לארץ כנען ולא יצטרך בצאתם לשוב
במדין לקחת אשתו ובניו משם וטעם ויקח משה את אשתו ואת בניו כמו ובני פלוא א׳אב
כי לא היה לו רק גרשום כאשר הזכיר הכתוב ואליעזר נתעברה ממנו בדרך או במצרים
אם הלכה שם ויתכן כי קודם הדבור הנדבר לו בהר האלהים לא נולד לו רק גרשום אבל היתה
צפורה הרה וכאשר שב אל יתר חתנו ילדה ובעבור כי היה דבר המלך נחוץ לא מל אותו ולא
קרא לו שם ובדרך כאשר מלה אותו אמו לא קראה לו שם כי משה היה נפגש מן המלאך
ואחרי לכתו למצרים וראה שנצל מכל המבקשים את נפשו אז קרא לו אליעזר כי אלהי אבי
בעזרי ויצילני מחרב פרעה וכך הזכירו רבותינו כי הנימול הזה הוא אליעזר וטעם וישב
ארצה מצרי׳ עם הנזכרי׳ ולא אמר וישב ארצה מצרי׳ כי הוא לבדו שב כי כאשר פגש ה׳ משה
נמול אליעזר ובהתרפאו שבה צפורה עם בניה אל אביה ויתכן זה כי בעבור שנימול אליעזר לא
היה יכול להביאו בדרך עם שיתחזק הילד ולא רצה לעכב שליחותו של הקב״ה ולכן עזבם
במלון וצוה אותם לשוב אל בית אביה בהתרפאו וזהו שנא׳ אחר שלוחיה גם אפשר שהלכו
למצרים וכאשר נתעכבו שם נכספה אל אביה ושלחה עם הבנים וזה טעם שלוחיה כי פחד
יתרו שלא היה דעתו לגרש אותה ובאלה שמות רבה וילך משה להיכן הלך שהלך ליטול
אשתו ובניו אמר לו יתרו להיכן אתה מוליכם למצרים אמר לו משהם מבקשים לצאת אתה
מוליכן אמ׳ לו למחר הן עתידין לצאת ולעמד על הר סיני ולשמוע מפי הגבור אנכי ה׳ אלהי׳
אשר הוצאתיך מארץ מצרים ובני לא ישמעו עמהם אמר לו יתרו לך לשלום ועל דעתם
ראוי שנפרש שאחרי שהסכימו בכך צוהו הקב״ה שישלים עצתו וישוב למצרים עם בניו ואשתו
כאשר פרשתי ויאמר ה׳ אל משה בלכתך לשוב מצרים אמר רא׳ כי זה נאמ׳ לו במדין הורידעו
כי יחזק את לבו ולא ישלחם בעבור כל המופתים שיראה עד המופת האחרון ירצה לפרש
בפסו׳ הזה שאמר ראה כי בעבור כל המופתי׳ אשר שמתי בידך ואתה תעשם לפני פרע׳ בכל
זה לא ישלחם ותאמר לו כי אני הורג את בנו בכורך ואז ישלחם ואין הפירוש הזה נכון כי מה
טע׳ בלכתך לשוב מצרים ראה אבל פירו׳ כי כאשר לקח את מטה האלהים בידו ממדין לשום
לדרך פעמיו הזהירו האלהים ואמר לו בלכתך בידך שים לבך וראה שכל המופתים אשר
שמתי בידך תעשה לפני פרעה לא תשכח דבר שלא תעשה לפניו ואני אחזק את לבו ואל
תתיאש אתה מלעשותם בעבור כן ועוד תזהיר אותו במכה האחרונה אשר בה ישלחם וענין
שמתי בידך שבידך שמתי אותם אתה תעשם ולא אחר שכבר הודיעו שיעשה בו אותות
ומופתים רבים כמו שאמר בכל נפלאותי אשר אעשה בקרבו וכל זה זרוז במשה כי בעבור
שיהיה מוברח בשליחות מזהירו קודם מעשה ויצוה אותו בשעת מעשה בכל מופת ומופת
ויתכן שיהיה ואמרת אל פרעה ידיעה שיצונו לאמר לו כן בסוף יאמר אני אחזק לבו ולא
ישלח את העם בכל המופתים ואמרת אליו ביום ההוא הנה אנכי הורג את בנך בכורך ואז
ישלחם כי לא מצינו שהודיעו מיתת בכוריהם רק בעת ההיא והנה כל הדבור הזה עתה ויש
לפרש ראה כל שלשת המופתים האלה אשר שמתי בידך לעשותם לישראל ותעשה אותם
גם כן לפני פרעה בעבור שידע פרעה כי זקני העם המבקשים ממנו לשלחם על פי ה׳ יאמרו
כן ולא יעליל עליהם וכן עשה משה ואעפ׳ שלא נכתב ואשר אמר עוד כי ידבר אליכם פרעה
לאמ׳ תנו לכם מופת כי ירצה מופת לו וצוה במטה שיהיה לתנין לא לנחש כאשר היה בפעם
הראשון והנה רצה להראותו שיבלע מטה אהרן את מטותם להורות לו שינצחם ויהיו אוברי׳
מן העולם על ידו ובמדרש ואלה שמות רבה ראיתי וכי על אי׳ זו מופתים אמר אם תאמר על
הנחש והצרעת והדם והלא אותן לא אמר הקב״ה לעשותן אלא לישראל ועוד לא מצינו שעשה
משה אותן האותות לפרעה אלא מהו כל המופתים אשר שמתי בידך זה המטה שהיו בתובין

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main

עליו נוטריקון   ד״צך ע״ש באח״ב ולפי זה יהיה פירו׳ הכתו׳ ראה והסתכל במשה אשר שמתי
בידך שכל המופתים שבו תעשה לפני פרעה ויפגשהו בהר האלהים הנה הר סיני בין מדין ובין
מצרים וישק לו אהרן נשק למשה כי משה העני נוהג כבוד באחיו הגדול וכן לא אמ׳ וישקו
איש לאחיו וטעם את כל דברי ה׳ אשר שלחו שהגיד לו כל הדברים שהיו בינו ובין הקב״ה כל
אשר היה מסרב בשליחו׳ וכי על כרחו נשתלח וזה ט״ע כל ובמדר׳ חזית ורבנן אמרין גלה לו
שם המפור׳ ירדשו כ׳ הגיד לו השמות הנוכרי׳ למעלה אשר שלחו בהם וה׳ היוצ׳ מהם והוא פי׳
להם פן יפגענו פן יפגעך היו רוצים לומ׳ אלא שחלקו כבוד למלכות לר״ש ור״א אמר פן יפגענו
כולל אנחנו הישראלים גם אתה פרעה וכל מצרים ולכן כראותם מכת בכורות אמרו כלנו מתי׳
כי התברברו להם דברי׳ משה שאמר פן יפגענו בדבר וגרשו אותם ללכת לזבוח ואין דברו זה
נכון כי לא צוו לאמר שיהיה בישרא׳ דבר או חרב אם לא יזבחו והם לא ישנו בשליחות השם
דבר ועל דרך האמת הוא סוד הקרבנות שהם כופר מן הפגיעה כי לפניו ילך דבר או בחרבו
הקשה ואמרו זה כי הקב״ה צוה אותם ואמרתם אליו ה׳ אלהי העברים נקרה עלינו ונזבחה
לה׳ אלהינו והם אמרו כה אמר ה׳ אלהי ישרא׳ שלח עמי והנה פרעה היה חכם גדול ויודע את
האלהים ומורה בו כאשר אמ׳ הוא או מורישו ליוסף אחרי הוריע אלהים אותך איש אשר רוח
אלהים בו אבל לא היה יודע את השם המיוחד וענה לא ידעתי את ה׳ והם ניכרו וחזרו ואמרו
לו כאשר צוו אלהי העברים נקרה עלינו כי הזכירו לו אלהי העברי׳ בלבד שהוא א׳ ואמרו נקרה
עלינו שהודיעוהו לשון המקרה כאשר נצטוו לו ופירשו לו כי במקרה הזה אשר נקרה עליהם
יצטרכו לזבח לפניו פן תהיה הפגיעה בדבר או בחרב וכענין הזה בא בדבר בלעם שנא׳ ויקר
אלהים אל בלעם ויאמר אליו את שבעת המזבחות ערכתי ואעל פר ואיל במזבח למה משה
ואהרן שאל להם שמותם והזכירם בשמם דרך כבוד תפריעו את העם ממעשיו אמר אנקלו׳
תבטלו ובן פורע מוסר ותפרעו כל עצתי לכו לסבלותיכם על דרך הפשט עבודת המלך שהיו
מכלל העם כי בפעם הזאת באו לפניו עם כל העם ולא שמע אלהם וצוה אותם שובו כלכם
אל העבודה ושבו משה ואהרן לפניו ואמר להם פרעה תנו לכם מופת ועשו כן או היו בעיניו
חרטומים וחכמים ונהג בהם כבוד ומעת החלו המכות עליו נהג בהם מורא גדול וכן נראה
עוד שלא היו כל עם בני ישרא׳ עובדים כל הימי׳ לפרעה בחמר ובלבני׳ כי היו ממלאים ארץ
מצרים ערים אבל במס היו עושים רק כי הכביד עליהם עלו לקחת מהם רבים   ור״ש פי׳
לסבלותיכם למלאכתכם שיש לכם לעשות בבתיכם אבל מלאכת שעבוד מצרים לא היה על
שבטו של לוי   ותדע שהיו משה ואהרן יוצאים ובאים ונכון הוא כי כל עבודת האדם בבית
ובשדה יקרא כן כמו לכל סבל בית יוסף ומנהג בכל עם להיות להם חכמי׳ מורי תורתם ולכן
הניח להם פרעה שבט לוי שהיו חכמיהם וזקניהם והכל סבה מאת ה׳ ובאלה שמות רבא
ראיתי אמר ר׳ יהושע בן לוי שבטו של לוי פנוי היה מעבודת פרך אמר להם פרעה בשביל
שאתם פנויים אתם אומרים נלכה נזבחה לאלהינו לכו לסבלותיכם   ור״א אמר להם
דייכם שאתם פנויים אתם אומרים נלכה נזבחה לאלהינו שמא רע לכם שאין אתם עושים
במלאכה לכו לסבלותיכ׳ סבלות העם כי ירבר עמהם בעבור כל ישרא׳ ה׳ למה הרעות נכתב
באף דלת כי בשם המיוחד שהוא מדת הרחמים לא יריע לעם   ולמעלה הזכירו משה שני
פעמים באף דלת שהיה מתחנן בו שלא יחר בו האף ואולי היה מתירא מהזכיר השם הגדול
המחורש לו ומדבר אליו למה הרעותה אחרי הוריע אלהים את משה פעמים שלא יתן אותם
מלך מצרים להלוך מדוע יתרעס ואמ׳ ר״א כי חשב משה כי מעת דברו אל פרעה בשליחות ה׳
יקל מעליהם ויחל האלהים להצילם והנה פרעה הכביד והרע   וזה טעם למה הרעות כי זה
הפך מה שאמרת לי ראה ראיתי את עני עמי וארד להצילו ואיננו נכון בעיני בעבור שאמר
והצל לא הצלת ואין ההצלה רק יציאת מן הגלות ולפי דעתי שחשב משה רבי׳ כי יאמר השם
שלא ישמע אליהם מלך מצרים להוציאם מיד במצותו ולא באות ומופת   עד שיעשה בו
נפלאותיו הרבות אבל חשב כי יביאם עליו תכופות זו אחר זו בימים מעטים וכאשר אמר לא
ידעתי את ה׳   יצוה לעשות מיד לפניו אות התנין והוא לא ישמע ויכה אותו בו ביום בדם ואח׳
כן בכל המכות וכאשר ראה שעמדו שלשה ימים והוא יריע להם בכל יום והקב״ה לא כהה בו

ולא נתגלה למשה להודיעו מה יעשה או חשב משה כי ארוכה היא ויתכן שהיו כזה המעשה
שספר הכתו׳ ימי׳ רבי׳ כי כאשר הוכו שוטרי׳ בני ישרא׳ עמדו ימים עד שדברו עם פרעה עצמו
ואמרו לו למה תעשה כה לעבדיך כי אין ברשות כל אדם לבא בהיכל מלך פנימה ולדבר
אליו פנים בפנים אף כי שוטרי העם הנבאשים בעיניו והנה סבלו עמלם ולחצם ימים והיו
באים עד לפני שע׳ המלך עד שנשמע צעקת לפני המל׳ וצוה שיבאו לפניו וידברו לו וכן אפשר
ששב משה אל ה׳ ואמ׳ למה הרעות אחרי ימי׳ מעט שפגעו בו השוטרי׳ ובאה שמו׳ רב׳ אמ׳ ויצאו
נוגשי העם ושוטריו כיון שגזר בן הלך משה למדין ועשה שם ו׳ חדשים ואהרן היה יושב במצרי׳
ואותה שעה החזיר משה אשתו ובניו למדין ועוד אמרו ויפגעו את משה ואהרן אחר ששה
חדשים נגלה הקב״ה על משה במדין ואמ׳ לו לך שוב מצרים בא משה ממדין ואהרן ממצרים
ופגעו בהם שוטרי ישראל כשהן יוצאין מלפני פרעה וכן ראיתי עוד במדרש חזית דומה דודי
לצבי מה צבי זה נראה וחוזר ונראה כך גואל הראשון נראה להם וחוזר ונכסה מהן וחוזר ונרא׳
להן וכמה נכסה מהם ר׳ תנחומא אמר שלשה חדשים הה״ד ויפגעו את משה ואת אהרן ר׳
יהודה בר׳ אמ׳ לקירסין כלומר כי לשון פגיעה לפרקים היא והנה היו ימים רבים מעט דבר לו
ה׳ ובואו אל פרעה ולכן כששב משה אל ה׳ אמר למה הרעות לעם למהר לשלוח אותי קודם
שהגיע הקץ כי לא היה ראוי לשלוח לו עד שתרצה להצילם כי עתה הרעותה להם ולא הצלת
אות ואם בכה את עושה להם יסופו ברעה אשר ימצאם ולכן ענה אותו עתה בעת הזאת בקרו׳
תראה אשר אעשה לפרע׳ כי לא אחרי׳ לו כל כך כאש׳ חשבת וקרוב לבא עתו וימיו לא ימשכו

סדר וארא

וידבר אלהים אל משה לשון רש׳ דבר אתו משפט על שהקשה
לומר למה הרעותה לעם הזה ויאמר אליו אני ה׳ נאמן לשלם
שכר למתהלכים לפני בתמים ובלשון הזה מצינו שהוא נדרש
בכמה מקומות וכו׳ וארא אל אברהם באל שדי הבטחתים הרבה
הבטחות ובכלן אמרתי להם אני אל שדי ושמי ה׳ לא נודעתי להם לא הודעתי אין כתוב כאן
אלא לא נודעתי שלא נודעתי להם במדה אמתות שלי שעליה נקרא שמי ה׳ נאמן לאמת
הדברים שהרי הבטחתים ולא קיימתי כל אלו דברי הרב ורצה לפרש שעדין לא נודע קיום
ההבטחה ואעפ׳ שעדין לא הגיע הזמן מכל מקום לא נודע להם בקיום הבטחתו ועם כל זה
לא תקן הלשון שהיה ראוי לומר לא הודעתי או שיאמר ושמי ה׳ לא נודע להם ואולי לדעתו
יאמר ושמי ה׳ לא נודעתי להם כלומר שלא נודעתי להם בו והחכם ר״א פירש כי בית באל שדי
מושכת עצמו ואחר עמו ושעורו וארא אל אברה׳ באל שדי ובשמי ה׳ לא נודעתי להם וענין הכתוב
כי נראה לאבות בשם הזה שהוא מנצח מערכות השמים ולעשות עמם נסים גדולים שלא
נתבטל בהם נוהג העולם ברעב פדה אותם ממות ובמלחמה מידי חרב ולתת להם עושר
וכבוד וכל טובה והם בכל היעדים שבתורה בברכות ובקללות כי לא תבא על אדם טובה
בשכר מצוה או רעה בעונש עבירה רק במעשה הנס ואם יונח האדם לטבעו או למזלו לא
יוסיפו בו מעשיו דבר ולא יגרעו ממנו אבל שכר כל התורה וענשה בעולם הזה הכל נסים
והם נסתרים יחשב בהם לרואים שהוא מנהגו של עולם והם באדם עונש ושכר באמת
ומפני זה תאריך התורה ביעדים שבעולם הזה ולא תבאר יעדי הנפש בעולם הנשמות כי אלה
מופתים ובנגד התולדת וקיום הנפש ודבקה באלהים דבר ראוי בתולדתה שהיא תשוב אל
האלהים אשר נתנה ועוד אפרש זה אם גומר ה׳ עלי והנה אמר ה׳ למשה נראיתי לאבות בכח
ידי אשר אני שודד בו המזלות ועוזר לבחירי אבל בשמי של יוד הא אשר בו נהיה כל הווה
לא נודעתי להם לברוא להם חדשות בשנוי התולדת ולכן אמר לבני ישראל אני ה׳ ותודיע
להם פעם אחרת ה׳ הגדול כי בו אני עושה עמהם להפליא וידעו כי אני ה׳ עושה כל וצדקו כל
דברי ר״א בענין הזה אלא שהוא כמתנבא ואינו יודע והנה גם לדבריו הנה ראוי שיאמר הכתו׳
ואודע אל אברהם באל שדי ושמי ה׳ לא נודעתי להם או שיאמר וארא ובשמי ה׳ לא נראיתי
להם אבל הוא יתכן כזה כי מפני היות נבואת האבות במראות הלילה אמ׳ בהם וארא ובעבור
היות של משה פנים אל פנים אמר לא נודעתי להם כאשר נודעתי לך ועל דרך האמת יבא
הכתוב כפשוטו ומשמע׳ יאמר אני ה׳ נראיתי להם באספקלריא של אל שדי בטעם במראה

אליו אתודע ואותי אני ה׳ לא נודעתי להם שלא נסתכלו באספקלריא המאירה שידעו אותי
בטעם אשר ידעו ה׳ פנים אל פנים כי האבות ידעו השם המיוחד אבל לא נודע להם בנבואה
ולכן כשידבר אברהם עם השם יזכיר השם המיוחד עם אלהים זולת או אלהים זולת לבדו והנה הענין
כי האבות היה גלוי השכינה להם והדבור עמהם במדת הדין רפה ונהג עמהם בה ועם משה
יתנהג ויודע במדת הרחמים שהוא בשמו הגדול כטעם מוליך לימין משה זרוע תפארתו וכתיב כן
נהגת עמך לעשות לך שם תפארת ולכן לא יזכיר משה מעתה שם אל שדי כי התורה בשמו
הגדול נתנה שנ׳ אנכי ה׳ אלהיך והוא שנ׳ מן השמים השמיעך את קולו ליסרך ועל הארץ הראך
את אשו הגדולה ובכר רמותי פירוש השמים והקב״ה יגלה עינינו ויראנו נפלאות מתורתו וטעם
וגם הקימותי את בריתי אתם וגם אני שמעתי כלומר נראיתי להם באל שדי וגם הקימותי
להם הברית ההוא לפני וגם בשמי הגדול שמעתי עתה נאקת בני ישר׳ ואזכר את בריתי אשר
הקימותי להם עמרי והמשכיל יבין ומה שדרשו רבותינו בענין הזה חבל על דאבדין ולא
משתכחין הרבה פעמים נגליתי על אברהם יצחק ויעקב באל שדי ולא הודעתי להם
ששמי ה׳ כשם שאמרתי לך ולא הרהרו אחר מדותי וכו׳ עד שלא שאלוני מה שמו כשם ששאלת
אתה ואתה תחלת שליחותי אמרת לי מה שמך ולבסוף אמרת ומאז באתי אל פרעה וגו׳ ועל
זה נאמר וגם הקימותי את בריתי אתם וגו׳ גם המדרש הזה עניינו מתישב אחר המקרא כי
הוקשה להם ז״ל למה יזכיר נבואת האבות לפחות מעלתם בנבואה ולאמר שלא נראה אליהם
רק באל שדי מה צורך היה לזה היה ראוי לומר אני ה׳ ולכן אמור לבני ישרא׳ אני ה׳ והוצאתי
אתכם וידעתם כי אני ה׳ המוציא ולכן ידרשו כי היה הדבר תוכחה למשה לאמר לו הנה האבות
שלא הגיע מעלת נבואתם כמוך ולא ראו רק באל שדי הם האמינו בי וגם הקימותי את ברית
אתם ושמעתי נאקת בניהם בעבורם ואתה כי אתה שידעתני בשמי הגדול והבטחתיך בו שיש
לך לבטוח ברחמי ולהבטיח ישרא׳ כשמי שאעשה עמהם אותות ומופתים וגם זה נכון והגון
והוצאתי אתכם מתחת סבלות מצרים יבטיחם שיוציא אותם מארצם ולא יסבלו עוד כובד
משאם והצלתי אתכם מעבודתם שלא ימשלו בהם כלל להיות להם במקומם למס עובד
וגאלתי אתכם כי יעשה בהם שפטים עד שיאמרו המצרים הנה לך ישרא׳ כפריון נפשנו כי
טעם גאולה בענין מכר וטעם בזרוע נטויה שתהיה ידו נטויה עליהם עד שיוציאם ולקחתי
אתכם לי לעם בבואכם אל הר סיני ותקבלו התורה כי שם נאמר והייתם לי סגולה וטעם
וידעתם כי אני ה׳ אלהיכם המוציא אתכם מארץ מצרים אמר ר״א כי היה במערכת המחברת
הגדולה למשרתים העליונים שיעמדו עוד בגלות ואין זה מדרך הפרשה רק יאמר כאשר
אגאל אתכם בזרוע נטויה שיראו אותה כל העמים תדעו כי אני ה׳ העושה אותות ומופתים
מחודשים בעולם ואני אלהיכם ובעבורכם עשיתי כי אתם חלק השם אשר נשאתי את ידי
הרימותי לישבע כבסאי לשון רש״י ואמר ר״א דרך משל כאדם שישא ידו אל השמים וישבע
כמו כי אשא אל שמים ידי וירם ימינו ושמאלו אל השמים וישבע ועל דרך האמת נשאתי את
ידי שהרימותי זרוע עוזי אלי שתתן להם הארץ וכן כי אשא אל שמים ידי שאשא היד הגדולה
אל השמים להיות בה לעולם החיים ואין וירם ימינו ושמאלו אל השמים מן הענין הזה כי
הוא נאמר במלאך לבוש הבדים שנשבע בחי העולם מקצר רוח ומעבודה קשה ר״א בעבור
שלא יאמינו כה׳ ובנביאו רק שלא השו אזן לדבריו מקוצר רוח כאדם שתקצר נפשו בעמלו
ולא ירצה לחיות רגע בצערו מרעתו שירוח לו אחרי כן וקוצר הרוח הוא פחדם שלא יהרגם
פרעה בחרב כאשר אמרו שוטריהם אל משה ועבודה קשה הוא הדוחק שהיו הנוגשים אצים
בהם ולא יתנום לשמוע דבר ולחשוב בו וידבר ה׳ אל משה לאמר אמרו המפרשים כי מלת
לאמר בכל התורה לאמר לישרא׳ והטעם שיאמר השם למשה אמור לישרא׳ דברי אלה
ובכאן לאמר אל פרעה והכתוב שאמר אמש אמר אל לאמר איננו בא על נכון בפירוש הזה
וכן במקומות רבות שיכפול וידבר ה׳ אל משה לאמר דבר אל בני ישראל ואמרת אליהם וכן
ויאמר ה׳ אל משה לאמר דבר אל בני ישרא׳ ואמרת אלהם ויאמרו אל כל עדת בני ישרא׳ לאמר
ויאמר בני ישראל אל משה ואל אהרן לאמר הן גוענו ואומר אליכם בעת ההיא לאמר וכיוצא
באלו רבים וכן בסדר הזה וידבר ה׳ אל משה ואל אהרן לאמר כי ידבר אליכם פרעה לאמר

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main

אינינו לאמר לאחרים על נכון והנכון בעיני כי מלת לאמר להורות על בירור הענין וידבר ה' א' משה לאמירה גמורה לא מראה מסופקת ולא כרמז דבר ולכך יתמיד זה בכל התורה כי נבואת משה פה א' פה ידבר בו ולא בחידות ולכן אמ' בן ליעקב אמש אמ' השם א' באמירה ברורה שלא אויק לכם כי לולי כן הייתי עושה עמכם רע וכן ויאמרו בני ישרא' אל משה ואל אהרן לאמר שהיו אומרים להם כן בפירוש וצועקים להם בגלוי פנים כי המקור לברור הענין פעם מוקדם ופעם מאוחר כמו אומרים אמור למנאצי' הן בני ישרא' לא שמעו אלי כי לא עשית דברי נשמעים להם ואיך ישמעני פרעה ועוד כי אני ערל שפתים ואינו הגון שאדבר בפני מלך גדול ויתכן לפרש שחשב משה אולי כי מפחיתותו לא שמעו אליו כי הוא ערל שפתים ולא יבין לדבר על לבם דברים טובים דברים ניחומים אף כי ידבר לפרעה וטעם הכתוב הזה כי מתחלה לא צוה אותו שידבר הוא אל פרעה רק אמר ובאת אתה וזקני ישרא' אל מלך מצרים ואמרת אליו והיה אפשר שידברו הזקנים והוא יחריש והיה בוש מלדבר גם אל העם ואמ' לא איש דברים אנכי והקב"ה השיבו ודבר הוא לך אל העם וכן עשה בבואם מתחלה כמו שאמר וידבר אהרן את כל הדברים האלה אשר דבר ה' אל משה ויעש האותות לעיני העם ועתה כאשר נצטוה משה לכן אמר לבני ישראל אני ה' דבר הוא להם בעצמו כאשר צוהו ולא שמעו אליו וכאשר חזר וצוה אותו לדבר אל פרעה אמר איך אדבר אליו ואני ערל שפתים והקב"ה צירף אהרן עמו וצוה את שניהם אל בני ישראל שדבר להם כל אשר יצום ואל פרעה להוציאם מארצו ור"ש פי' על דבר בני ישראל ועל דבר שליחותו של פרעה ואין צורך ויצום אל בני ישראל פי' ר"ש ודבר הצווי מהו מפורש בפרשה שניה לאחר סדר היחס אא מתוך שהזכי' משה ואהרן הפסיק הענין ללמדנו היאך נולדו ובמי נתיחסו וידבר ה' אל משה לאמר אני ה' דבר אל פרעה מלך מצרים את כל אשר אני דובר אליך הוא דבור עצמו האמור כאן בא דבר אל פרעה מלך מצרים אלא מתוך שהפסיק הענין בשביל ליחסם חזר עליו להתחיל בו ויאמר משה לפני ה' היא אמירה שאמורה כאן הן בני ישרא' לא שמעו א' וגו' ושנאה הכתו' בשביל השפסיק הענין וכך היא השטה כאדם שאומ' נחזור על הראשונות וכן דעת ר"א ואין כן דעתי אבל כאשר צוה השם את משה לדבר אל בני ישרא' לכן אמור לבני ישרא' ועשה כן ולא שמעו אליו וחזר וצוה אותו שיבא אל פרעה ויצוה אותו לשלחם ואז ענהו הן בני ישראל לא שמעו אלי והקב"ה צוה את שניהם לדבר אל העם ואל פרעה וחשב משה כי שניהם יתנבאו בכל האותות ושניהם יבאו אל בני ישראל ואל פרעה ודי שידבר האחד כי כן הדרך כל שנים השלוחים שהאחד ידבר והשני יחריש ונתפיס בזה וחזר השם ואמר אליו אני ה' הנגלה לך לכרך כשמי הגדול דבר אל פרעה מלך מצרים כל אשר אני דובר אליך כי לך יהיו הדברות כלם לא לאהרן עמך ואותך עשיתי השליח אל פרעה אז ענה משה פעם אחרת הן אני ערל שפתים והשם אמר אליו ראה נתתיך אלהים לפרעה כי אתה תבא לפניו עם אהרן ושם תצוה אתה את אהרן ולא ישמע פרעה דבריך ואהרן בשליחותיך ישמיעם דבריך באשר האלהים מצוה לנביא והנביא משמיע דבריו ומוכיח בהן והנה זו מעלה וגדולה למשה זכה בה בענותו שהיה בוש לדבר בערלת שפתיו וכן אמר גם האיש משה גדול מאד בארץ מצרים בעיני עבדי פרעה ובעיני העם מדה בנגד מדה שהיה ירא שלא יהיה נבזה בעיניהם ורבינו שלמה כתב אתה תדבר פעם אחת כל שליחות ושליחות לפי ששמעתו מפי ואהרן אחיך ימליצנו ויטעימנו באזני פרעה ואין זה נכון בעיני כלל

אלה ראשי בית אבותם לא רצה הכתוב להתחיל אלה שמות בני לוי לתולדותם שלא יראה שיהיה לוי בכור היחס מכאן ואילך לכבוד משה אבל הזכיר אחיו הגדולים ממנו וכי הוא נמנה שלישי והזכיר בבני לוי לתולדותם כי בראובן ושמעון לא הזכיר רק יורדי מצרים עמה' ובלוי יזכיר תולדותיו ושנותיו ותולדות אבות הנביאים ושנותם לכבודם ועוד כי הם בעצמם חסידי עליון ראוין לספר בהן כאבות העולם ויקח אהרן את אלישבע בת עמינדב אחות נחשון באשר הזכיר אם הנביאים לכבודם ולומר שהיא בת לוי איש צדיק ונרמז שנעשה בה נס כך הזכיר אם הכהונה שהיא מיוחסת מזרע המלוכה אחות הנשיא הגדול והזכיר אמו שלפנחס שהוא גם בן כהן שזכה בה בעצמו ואם היה זה שם פוטיא' שם איננו נדרש מה טעם להזכיר

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main

פס ארם לא ידענו מי הוא ולבן אמרו רבותי שהוא מזרע יוסף שפטפט ביצרו ומזרע יתרו
שפיטם עגלים לעז והזוכר לשבח טובו בצדקתם בכהונת עולם ועל דרך הפשט נאמ׳ שהכתובי׳
מזכירים במלכים שמות אמותם ושם אמו מעכה בת אבישלום ושם אמו עזובה בת שלחי
וכן כלם או שהיה פוטיא׳ נכבר וזרע ברורו והזכירו לשבח ואמ׳ הכתו׳ מבנות פוטיא׳ ולא אמ׳
בת פוטיא׳ כי היו לו בנות רבות והוא בחר מהן האחת או שלא היתה בתו אבל בת בתו
מתיחסת אליו למעלתו ועל כן לא הזכיר שמה ויהי ביום דבר ה׳ אל משה בארץ מצרים יתכן
לפרש שהכתוב מוסב למעלה יאמר ויהי זה שהיו הם המדברים אל פרעה מלך מצרים
בעת אשר דבר ה׳ אל משה בארץ מצרים כי בעבור שאמ׳ הוא אהרן ומשה אשר אמר ה׳ להם
הוציאו את בני ישראל מארץ מצרים היה נראה שהדבור לשניהם בשוה ועתה פירש שהיה
הדבור למשה והמצוה לשניהם שיוציאם וזה טעם הפסק הפרשה ואני אקשה את לב
פרעה אמרו במדרש רבה גלה לו שהוא עתיד לחזק את לבו בעבור לעשות בו הדין תחת
שהעבידם בעבודה קשה ועוד שם כי אני הכבדתי את לבו אמ׳ ר׳ יוחנן מכאן פתחון פה למינין
לומר שלא היתה ממנו שיעשה תשובה אמ׳ ר׳ שמעון בן לקיש יסתם פיהם של מינין אלו אלא
אם ללצים הוא יליץ מתרה בו פעם ראשונה ושניה ושלישית ואינו חוזר בו והוא נועל בו דלת
מן התשובה כדי לפרוע ממנו מה שחטא כך פרעה הרשע כיון ששיגר הקב״ה אצלו חמשה
פעמים ולא השגיח אל דבריו אמר לו הקב״ה אתה הקשית את ערפך והכברת את לבך הריני
מוסיף לך טומאה על טומאתך והנה פרשו בשאלה אשר ישאלו הכל אם השם הקשה את
לבו מה פשעו ויש בו שני טעמים ושניהן אמת האחר כי פרעה ברשעו אשר עשה לישרא׳
רעות גדולות חנם נתחיב למנוע ממנו דרכי התשובה כאשר באו בזה פסוקים רבים בתורה
ובכתובים ולפי מעשיו הראשונים נדון והטעם השני כי היו חצי המכות עליו בפשעו כי לא
נאמר בהן רק ויחזק לב פרעה ויכבד פרעה את לבו והנה לא רצה לשלחם לכבוד השם אבל
כאשר גברו המכות עליו ונלאה לסבול אותם רך לבו והיה נמלך לשלחם מכובד המכות לא
לעשות רצון בוראו ואז הקשה את רוחו השם ית׳ ואמץ את לבבו למען ספר שמו כענין שכתו׳
והתגדלתי והתקדשתי ונודעתי לעיני גוים רבים ואשר אמ׳ קודם המכות ואני אחזק את לבו
ולא ישלח את העם יודיע למשה העתיד להעשו׳ בו במכו׳ האחרונו׳ כענין שאמ׳ ואני ידעתי כי
לא יתן אתכם מצרים להלוך וזה טעם ואני אקשה את לב פרעה והרביתי את אותותי כלומר
שאקשה לבו למען רבות מופתי בארץ מצרי׳ כי בחמש מכו׳ האחרונו׳ גם בטביעת הים נאמ׳
ויחזק ה׳ כי לב מלך ביד ה׳ לאשר יחפוץ ישנו בלהטיהם אמרו רבותי׳ שהם מעשה כשפי׳ ועל
ידי מלאכי חבלה הם נעשים והמלה מגזרת אש לוהט להבה להטה רשעים והענין כי הם
נעשים על ידי לוהטים מלאכי אש מלהטת בארם ולא ידע ותבער בו ולא ישים על לב כענין
ויגל ה׳ את עיני נער אלישע והנה רכב אש וסוסי אש סביבות אלישע

ואולי יקראו כן המלאכים השוכנים באויר בגלגלי היסודות שקורי׳ אותם
שדים ועוד אבאר זה בע״ה אבל בלטיהם אמרו שהם מעשה שדים והמלה נגזרת ממלת לט
דברו אל דוד בלט כי השדים כאים בלט כי הם בעלי גופות מאויר שאינו נרגש וזהו שאמר
החכמים והמכשפים כי חכמי ההשבעות ואסיפת השדים הוו ראשיהם וזקניהם וחרטומי
מצרים יבלול את שניהם גלא ידענו גזרת המלה ואמר רא כי הוא לשון מצרים או לשון כשרי׳
כי לא מצאנוה רק בדברי שניה והקרו׳ בדברי רש׳ שהיא מלה ארמי׳ מורכב׳ חד טומי הנחרים
בעצמות כי נודע הוא כי רוב האומנות בעצמות מתים או בעצמו׳ חיות כענין שהזכירו בידעוני
והנה לא שמעת עד כה בעבור שזאת מכה ומעתה יחיל להכותו אמר לו כי רשעו גורם
לו להביא עליו עונש שלא שמע למצות בוראו והנה פרעה לא היה אומר להם בפירוש שלא
ישמע ולא ישלח רק בפעם הראשון שאמר לא ידעתי את ה׳ וגם את ישראל אשלח ולא
היה גוער בהם רק שומע דבריהם ושותק כי יפחד מן המכות מעת שעשו לפניו מופת
התנין ובלע מטותם אך במכות הראשונות מנסה את החרטומים לעשות בהם כלומר
שהם מעשה חכמים והנה הוא מתירא ומתחזק וזה טעם ויחזק לב פרעה
וירם במטה ויך את המים שהרים המטה ונטה ידו על ארץ מצרים כנגד כל הרוחות ואחר

כי הכה המים אשר ביאור לעיני פרעה ותהפכו כל המים שביאור לדם לעיניו ויהי הדם
עוד בכל ארץ מצרים ור״א אמר כי הזכיר מכת היאור ולא חשש להזכיר נטיית ידו על כל
ארץ מצרים גם לזאת למופת המטה שנהפך לתנין וגם לזה של דם לשון ר״ש ויותר נכון גם
לזאת שהיתה מכה והיה לו לירא פן תהיה בו יד השם מעתה ופסוק וימלא שבעת ימים
קשור בעליון וימלא בזה שבעת ימים שחפרו מצרים סביבות היאור ולא יכלו לשתות ממימי
היאור עד מלאת שבעת ימים אחרי ההכאה למתי אעתיר לך כתב ר״ש א״ו נאמ׳ מתי
אעתי׳ היה משמע מתי אתפלל עכשו שנ׳ למתי אני היום אתפלל עליך שיכרתו לזמן שתקבע
לי לאי זה יום תרצה שיכרתו ועל דרך הפשט בעת תפלתו היו סרות המכות כי כתוב ויצעק
משה א׳ ה׳ ויעש ה׳ ואין כתוב ויעש ה׳ ממחרת ואין למד למתי ראיה שהתפלל מיד כי הוא
כמו מתי ורבו הלמדים הבאים ככה למחר יהיה האות הזה למן היום אשר יצאת מארץ
מצרים עד למנחת הערב בנה האחד לאמות חמש ורבים ככה וטעם להכרית הצפרדעים
רמז למיתתם כלשון ונכרתה הנפש ההיא והכרתי לאחאב ואמר משה פעם אחרת וסרו
הצפרדעים לאמר כי מיד שיתפלל יסורו כלם שלא יפחד פרעה שימותו אלה ויעלו אחרים
מן היאור רק תסור המכה לגמרי וא״ע שתשארנה מהם ביאור וכל זה להודיעו כי המכה
מאת האהי׳ על ענין ישרא׳ כלבד ו״אמר למחר ידוע כי מנהג כל האדם לבקש שתסור רעתו
מיד ופירשו בשם הגאון רב שמוא׳ בן חפני שפרעה חשב אולי מערכת השמים מביאה
הצפרדעים על מצרים ומשה ידע כי הגיע עת סורם ולכן אומר אלי התפאר עלי בחשבו
שאומ׳ לו להכריתם עתה מיד ועל כן האריך למחר והנכון בעיני כי בעבור שאמ׳ למתי אעתי׳
לך חשב פרעה כי בקש זמן ועל כן נתן לו זמן קצר ויאמ׳ למחר ומשה ענה לו כדברך כן יהיה
כי אחרי שלא בקשת שיסורו מיד לא יסורו עד למחר ויעשו כן החרטומים בלהטיהם להוצי׳
את הכנים אמר ויעשו כן שהכו בעפר הארץ ואמרו השבעת השדים ועשו להטיהם כאשר
עשו בשאר פעמים להוציא הכנים ולא יכולו ויהכן שילמד ויעשו כן שעשו כהוגן דברי מוציאי
הכני׳ ולא הצליחו מעשיהם בפעם הזאת כי חכמי החרטומים יודעים היו מה בכח ידם לעשות
וככר נסו כל מעשיהם פעמים אחרות ו״אמרו החרטומים אל פרעה אצבע אהים היא אמר
ר״א כי בעבור שעשו כמעשה אהרן כדבר התנין גם במכות הדם והצפרדע ולא יכלו עתה
לעשות כן אמרו א׳ פרעה לא כאה ואת המכה על יד אהרן בעבור ישרא׳ רק מכת אהים היא
כפי מערכת הכוכבים על ארץ מצרים כי פרעה לא כחש הבורא רק השם שהזכיר לו משה
והוא בדרך כי לא ידו נגעה בנו מקרה הוא היה לנו על כן חזק לב פרעה והביא ראיה מפני
שלא אמרו אצבע ה׳ שהוא אהי ישרא׳ כאשר אמר פרעה במכת הצפרדעים העתירו אל ה׳
ועוד כי משה אמר לפרעה דבר מכת היאור ולא הזכיר לו בתחלה מכת הכנים ואין דבריו
נכונים בעיני כי המקרה לא יקרא אצבע אהים רק המכה הבאה מאתו בעונש תקרא יד ה׳
ואצבע אהים כאשר נאמר בכתוב שהביא לא ידו נגעה בנו וכתי׳ וירא ישרא׳ את היד הגדולה
והיתה יד ה׳ בכם ובאבותיכם כבדה מאד יד אהים שם ועוד כי לא עמדו החרטומים לפני
משה אחרי כן גם במכת הערוב שהיתה בהתראה ולא בשאר המכות אבל הענין כפשוטו כי
בראות החרטומים שלא יכלו להוציא את הכנים הודו במעשה אהרן שהיה מאת האהים ולכן
לא קרא להם פרעה מעת הזאת והלאה ולהמעיט הענין אמרו אצבע אהים ולא אמרו יד ה׳
כלומר מכה קטנה היא מאתו ולא אמרו אצבע ה׳ כי פרעה ועבדיו לא יזכירו השם המיוחד
רק בדברם עם משה בעבור שהוא יזכירנו להם ומה שלא יכלו החרטומים להוציא את
הכנים סבה מאת ה׳ היתה להם סכל עצתם כרצונו שהכל שלו והכל בידו והנראה בעיני עוד
כי מכת הדם להפוך תולדות המים לדם ומכת הצפרדעים להעלותם מן היאור יכלו לעשות כן
כי אין בהם בריאה או יצירה כי לא אמר הכתוב ויהיו צפרדעים רק ותעל הצפרדע שנאספו
ועלו רק מכת הכנים היתה יצירה ואין טבע העפר להיות כנים על כן אמר והיה לכנים ואמר
להוציא את הכנים בענין תוצא הארץ נפש חיה ויהי כן ולא יוכל לעשות במעשה הזה זולתי
היוצר ית׳ ואמר ויעשו כן ולא יכולו כי השביעו שדיהם לעשות מאמרם ואין בהם כח ומה
שיחוס דברי בצפרדעים אמרם ר׳ עקיבא אומר צפרדע אחת היתה השריצה ומלאת כל ארץ

מצרים אמר לו ר׳ אלעזר בן עזריה עקיבא מה לך אצל הגדה כלה מדברותיך ולך אצל
נגעים ואהלות צפרדע אחת היתה שרקה להם והם באו שלא ראה ר׳ אלעזר בן עזריה שיוכלו
החרטומים להביא טבע חדש בצפרדעים להוליד רבות חוץ מטבען אבל אספו אותן להעלות
ועל דעת ר׳ עקיבא ושרץ היאור צפרדעים שישרוץ בהם יותר ממנהגו ועל דעת ר׳ אלעזר בן
עזריה כמו שרצו בארץ ענין תנועה כמו שפרשתי בסדר בראשית שיאספו ויתנועעו ביאור
ומשם יעלו על המצרים ורבותי׳ אמרו בכנים שאין השד שולט על בריה פחותה מכעדשה
ולא יכולו אפי׳ לאסוף כנים ממקומם ולהביאם ואמרו במדרש רבא עוד כיון שראו החרטומי׳
שלא יכלו להוציא הכנים מיד הכירו שהיו מעשה אלהים ולא מעשה שדים ועוד לא חששו
לרמות עצמן למשה להוציא את המכות ומה שאמר ר״א כי משה לא הודיעם מכת הכנים
נראה בעיני שהכה אהרן במטה לעיני פרעה כאשר עשה בפיח אבל לא התרה בו כי איך
הקב״ה מתרה בפרעה רק במכות אשר בהן מיתה לאדם וכתי׳ בצפרדעים וצפרדע ותשחיתם
שהוא רומז למיתה או להשחתה שהזכירו רבותי׳ שהיו מסרסים אותם וכן הארבה ימיתם
ברעב כי אכל יתר הפליטה הנשארת להם והכל רחמים מאתו באדם כענין שכתוב ואתה
כי הזהרת רשע מדרכו לשוב ממנה ולא שב מדרכו הוא רשע בעונו ימות ואתה את נפשך
הצלת ולכן לא התרה בו בכנים ולא בשחין ובחשך רק בדבר בעבור שהוא מיתה וראוי שתחול
גם באדם כאשר אמר לו אחרי כן ואולם בעבור זאת העמדתיך ולכן הודיעו הענין איך יהיה
ואמר במקצת המכות השכם בבקר הנה יוצא המימה ועל דרך הפשט היה בעת צאת
המלכים בבקר להשתעשע על המים וצוה הקב״ה למשה שילך שם והטעם כי ברם בעבור
היותה המכה הראשונה רצה שיעשנה לעיניו ובלי יראה ממנו וזה טעם ונצבת לקראתו
והתיצב לפני פרעה שיעמד כנגדו ביד רמה וכן במכת הערוב נאמר השכם בבקר והתיצב
לפני פרעה הנה יוצא המימה ובברד השכם בבקר והתיצב לפני פרעה והוא גם כן בצאתו
המימה כי הערוב והברד אשר בהן המיתה והעונש לבני אדם רצה הקב״ה שיהיה לעיני כל
העם כי בצאת המלך המימה ילכו מרבית העם אחריו והנה יתרה אותו לעיניהם אולי
יצעקו אל אדניהם לשוב מדרכו הרעה ואם לא יעשו כן חייבים להענש אבל בשאר המכות די
בהתראת המלך ועל כן נאמר בהן בא אל פרעה שיבא אל היכלו ולא הזכיר בכנים ובשחין
כן בעבור שהוצרך אהרן להכות העפר והיכל המלך אין שם העפר כי היא רצפת בהט ושש
וכן הוצרך משה לזרוק הפיח השמימה והנה עשו או השתים בפני פרעה בהיותו בחצר גינת
ביתן המלך או ביוצא בו והפלתי ביום ההוא את ארץ גשן בעבור היות המכות הראשונות
עומדות איננו פלא שיהיו בארץ מצרים ולא בארץ גשן אבל זאת מכה משולחת וכאשר יעלו
החיות ממעונות אריות ומהררי נמרים וישחיתו כל ארץ מצרים ראוי היה בטבעם שיבאו
גם בארץ גשן אשר היא מכלל ארץ מצרים בתוכה לכך הוצרך לומר והפליתי את ארץ גשן
שתנצל כולה בעבור שעמי עומד עליה כי רובה של ישראל היא ואמר ושמתי פדות בין עמי
ובין עמך שאפי׳ בארץ מצרים אם ימצאו החיות איש יהודי לא יזיקוהו ויאכלו המצרים כדכתי׳
ישלח בם ערוב ויאכלם וזהו לשון פדות כטעם נתתי כפרך מצרים כוש וסבא תחתיך אני
ה׳ בקרב הארץ פי׳ ר״א דרך משל כמנהג המלכים שיעמדו באמצע המלכות להיותו קרוב אל
הקצוות ואין לדבר טעם במקום הזה אבל הוא לומר כי הוא שליט ומשגיח בקרב הארץ לא
במי שיחשוב עבים סתר לו ולא יראה וחוג שמים יתהלך ויתכן שיהיה כמו כי שמו בקרבו
והוא סוד נשגב ונעלם וסר הערוב מפרעה מעבדיו ומעמו מחר כאשר אמר פרעה במכת
הצפרדעים למחר כן רצה משה לעשו׳ גם בזאת שיתפלל ויסורו מחר והנה סר הערוב והלכו
להם לא כאשר היה בצפרדעים מן הטעם שאמרו רבותי׳ שרצה הקב״ה לצער אותם במכות
לא הועיל להם כלל ומשה נשמר בכך במאמרו כי אמר לפרעה להכרית הצפרדעים שירמוז
למיתתם כמו שפירשתי במקנך אשר בשדה התרה אותם בהווה כי רוב המקנה בשדה
אבל היה הדבר גם במקנה אשר בבית כמו שאמר וימת כל מקנה מצרים ויתכן כי בעבור
היות תועבה למצרים כל רועה צאן היו מפרישים אותם מן הערים בשדה וזולתי בעת
השתמשם בסוסים לרכוב ובחמורים במשא והנה היה המקנה רחוק ממצרים בשדה גבול

ארץ גשן ויתערב במקום המרעה מקנה מצרי׳ ומקנה ישרא׳ על כן הוצרך לומ׳ והפלא ה׳ בין
מקנה מצרי׳ ובין מקנה ישרא׳ או בעבור שהדבר משנוי האויר ראוי שיתפשט בכל הפלך רק
שעשה ה׳ עמהם להפליא על כל ארץ מצרים על דעת רבותינו היה מן הפיח ההוא אבק יורד
על כל ארץ מצרים והיה האבק ההוא כשיורד על האדם ועל הבהמה בכל ארץ מצרים מעלה
בהן שחין ואבעבוע׳ כי היה חם שורף ואולי היה הרוח מכניס אבק גם בבתים ואין נצל ממנו
ונכון הוא וכן ירד פעמי׳ רבות בימי הבצרו׳ כרמו׳ אבק כרדת הטל וכתי׳ יתן ה׳ את מטר ארצ׳
אבק ועפר וכן יתכן לומר על דרך הפשט כי פירוש והיה לאבק שיהיה האבק אשר יעשה מן
הפיח במקומו נותן שחין על כל ארץ מצרי׳ שהדלקה את האויר לעשות כן וגזרת עליון היא
ולא יכלו החרטומים לעמוד לפני משה בשו׳ והכלמו׳ וחפו ראשם בהיותם מלאים שחין ולא
יכלו מלט נפשם על כן לא באו אל היכל המלך ולא נראו לפני משה בחוצות והיו בבתיהם
מוסגרים ויחזק ה׳ את לב פרעה יתכן שבמכות הראשונות היו החרטומים מחזקים את לבו
להתפאר בחכמתם אצלו ועתה לא באו לפניו ואין עוזר לו ואין סומך באולתו רק עונותיו
אשר ילכדונו או ירמוז הכתוב למה שפירשו רבותי׳ כי במכות הראשונות בפשעו היה הרב
ועתה סבה מאת ה׳ כמו שביארתי למעלה והוא האמת בעבור שאמר הכתוב אשר לא היה
כמוהו במצרים למן היום הוסדה ושנה ואמ׳ עוד כבד מאד אשר לא היה כמוהו בכל ארץ
מצרי׳ מאז היתה לגוי ירמוז כי יש מקומות אחרי׳ בעולם שירד כן עליה׳ בעני׳ וה׳ המטיר עליהם
אבנים גדולות מן השמים או כענין סדום גפרית ומלח ואש אבל בארץ מצרים שאין הגשמי׳
יורדין ולא הברד היה פלא גדול בה ולא הבינותי מה שאמרו במדרש רבה אינו אומ׳ אשר
לא היה במצרי׳ כמהו אלא אשר לא היה כמוהו במצרי׳ שלא היה כמוהו בעול׳ ולא במצרי׳ וטע׳
למן היום הוסדה באומר לא ראו בה כן אבותיה מעולם ולא יתכוון לומר שהיה כן טרם הוסד
העיר או טרם היות הארץ לגוי ואולי בעבור שהברד הזה ענש על חטא יושביה ואיננו כנוהג
שבעולם יאמר כן שלא בא כבה בעונות אבותם כי טרם היותה לגוי דבר ברור הוא שלא בא
כן הנני ממטיר כעת מחר ועתה שלח העז כל אלה דברי השם אל משה ובידוע שבא משה
ואמר אל פרעה את כל דברי ה׳ אשר שלחו ולא הוצרך להאריך רק אמר הירא את דבר
השם שדבר משה להם כן והיתה העצה הזאת בחמלת השם כי מכת הברד לא שלח רק
להשחית יבול הארץ ולא על האדם על כן יורה חטאים בדרך להצילם ממנו רק בארץ גשן
אשר שם בני ישראל בעבור שנטה ידו על השמים והוריד הברד היה ראוי שירד גם על ארץ
גשן שהאויר שלה ושל ארץ מצרי׳ אחד הוא ולכן פי׳ הכתו׳ שניצל אויר ארץ גשן בעבור ששם
בני ישראל חטאתי הפעם ביאורו הפעם אודה להשם כי חטאתי לו והוא הצדיק ואני ועמי
הרשעים שמרדנו בדברו מאז ועד עתה כצאתי את העיר על דרך הפשט יתכן לומר שהיה
משה מתפלל בביתו רק בפע׳ הזאת ראה להיות כפיו פרושות השמים ויחדלו הקולות והמט׳
מיד ולא יתכן לעשות כן בעיר על כן אמר כצאתי את העיר וכן נאמר עוד ויצא משה מעם
פרעה את העיר ובראשונה אמ׳ הנה אנכי יוצא מעמך ורבותי׳ אמ׳ שלא היה מתפלל בתוך
העיר לפי שהיא מלאה גלולים וכל שכן שלא היה נדבר עמו אלא חוץ לכרך אם כן נאמ׳ כי
בעבור שהיה פרעה מבקש עתה שיסור הברד מיד הוצרך משה לפרש לו כי יצטרך לצאת
מן העיר ואחרי כן יפרוש כפיו אל ה׳ ויסור בתפלתו והוא האמת ידעתי כי טרם תיראון יפה
תפס ר״א על דברי רש׳ שאין טרם כמו לא אבל הוא כטעם קודם ופירש׳ כי הכתו׳ יחסר מלה
אחת טרם זה תיראון כלומר טרם שאפרוש כפי ויחדלו הקולות והברד אתם יראים את השם
כי בסור המכה תשובו ותמרו והנכון עוד שנפרש כי ירמוז גם לפעמים הראשונים יאמר כבר
ידעתי מכם כי כטרם אתם יראים ובאחרית אתם מורדים כי לעולם קודם סור מכם המכות
אתם יראים את השם כאשר עשיתם בצפרדעים ובערוב ותשובו ותמרו את פי ה׳ וכן תעשו
לעולם ומפני זה לא הזהירו עוד בשובו אבל התפלל עליו בארבה על דעת שיוסיף לחטא
והפשתה והשעורה ספר הכתו׳ מה שאירע ולא ידעתי למה נכנסו שני הפסוקים האלה במקו׳
הזה טרם השלים דבר משה בתפלתו וסור הברד ואמרו בשם הגאון רב סעדיה שהם דברי
משה אל פרעה שאמר לו קודם שתראון ואמרתם ה׳ הצדיק כבר הוכתה הפשתה והשעורת

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main

וזה לא ישוב לרפואה אבל החטה והכוסמת לא נכו עדיין ומעתה לא יפסד לכם דבר ואין לי טעם כפירוש הזה כי הברד הכה כל עשב השדה וכל העץ שבר ולא נמלטו החטה והכסמת רק מפני שהן אפילות לא צמחו כלל או שמפני קטנותן לא נפסדו כי עוד תצמחנה ואם כן אפי' ירד עליהם הברד עוד ימים לא יזיק ואין צורך להודיע לו מה שנפסד ומה שלא נפסד כי בסור הברד יראה ועל דעתי שהם דברי משה אל פרעה שאמר להם ידעתי כי טרם סור המכות תיראון ואחרי כן תשנו באולתכם אבל הפשתה והשעורה נכתה והחטה והכסמ' שהן לכל חיתכם לא נכו במכה הזאת והן ביד האלהים לאבד אותן מכם אם תשובו ותחטאו לפניו רמז להם למה שאמר ואכל את יתר הפליטה הנשארת לכם מן הברד

סדר בא אל פרעה

כי אני הכבדתי את לבו הודיע הקב"ה למשה שהוא הכביד את לבם עתה אחרי שפחדו ממנו בברד והתודו על עונם ואמר לו הטע' כי עשיתי כן למען שאשית בקרבם אלה האותו' אשר אני חפץ לעשות בהם שידעו מצרים את גבורתי לא שאעניש אותם יותר מפני הכובד הזה ועוד כדי שתספר אתה וכל ישראל לדורות הבאים כח מעשי ותדעו כי אני ה' וכל אשר אחפוץ אעשה בשמים ובארץ וטעם התעללתי כי אני מצחק בו שאני מכביד את לבו ועושה בו הנקמות כטעם יושב בשמים ישחק ה' ילעג למו והנה עתה מודיע הקב"ה למשה מכת הארבה ושיגיד אותה לפרעה כי מה טעם בא אל פרעה אם לא יאמר לו כלום ולא נזכר רק בדברי משה אל פרעה כי הכתוב קצר בזה וכן קצר למעלה במכת הברד שסיפר דברי הקב"ה אל משה התיצב לפני פרעה ואמרת אליו ולא הזכיר דברי משה אל פרעה כלל כמו שפירשתי וסבת זה שלא ירצה להאריך בשניהם ופעם יקצר בזה ופעם בזה ובאלה שמות רבה ראיתי ולמען תספר באזני בנך הודיעו הקב"ה למשה מה מכה יביא עליהם וכתב אותה משה ברמז ולמען תספר באזני בנך וכן בנך זו מכת הארבה כמה דתימא עליה לבניכם ספרו ובניכם וכו' ויבא משה ואהרן כתב ר"א ידענו כי לעולם לא יבא משה אל פרעה בלא אהרן עמו כי הוא המליץ אבל הזכיר עתה משה ואהרן בעבור שצוה פרעה להשיב את שניהם וגירש אות' באחרונה שלא עשה כן בכל המכות הנני מביא מחר ארבה אמרו המפרשים שהיו ימים רבים בין מכת הברד ומכת הארבה בעבור הצומח לכם מן השדה ועל דעתי לא היו ימים רבים ביניהם רק מעט כי בידוע הוא שלא נמשך דין המצרים יותר משנה כי משנות משה רבי' יודע זה וכמו ששנינו במסכת עדיות משפט המצרים במצרים שנים עשר חדש וכן אמר יתר הפלטה הנשארת לכם מן הברד וכתי' אשר השאיר הברד כי היה בשנה ההיא בעצמה אם כן היה הברד בחדש אדר בשנה ההיא לא קודם לכן כי השעורה אביב והחטה אפילה ולא יזיק אליה אם יכה הברד מה שצמח ממנה כי תשוב ותצמיח ועדין לא פרחה הגפן ולא הנצו האילנות ולכך אמר הכתוב את כל עץ השדה שבר כי שבר ענפים והפארת ואחרי כן בחדש ימים בניסן צמחה החיטה והכוסמת והיא הפליטה נשארת להם מן הברד והתחילו העצים להוציא פרח והנצנים נראו וזה טעם הצומח כי בא הארבה ואכל ברחיהם והשחית הכל אשר לא השאיר להם פרח או ציץ ובחדש הזה בעצמו נגאלו והכתוב שאמר ואת כל פרי העץ על הנץ שיעשה פרי כמו שאמר כל ירק בעץ ויפן ויצא מעם פרעה בעבור שפחדו מאד בברד חשב משה שיפחדו גם עתה שימותו ברעב אם יאכרו יתר הפליטה הנשאר' להם ויצא בלא רשותו טרם שיענוהו הן או לאו כדי שיתיעצו בדבר חשב מחשבת אמת כי כן עשו ואמרו לפרע' הטרם תדע כי אבדה מצרי' ובדברי רבו' ראה אותן שבונין זה לזה והיו מאמינ' לדבריו יצא משם כדי שיטלו עצה לעשות תשובה והנכון בעיני כי כן היה עושה בכל עת בואו אל פרעה אל היכלו מתרה בו ויוצא מלפניו אבל הוצרך הכתו' להזכיר זה בכאן בעבור ויושב את משה וגו' מי ומי ההולכים היה פרעה רוצה שילכו ראשיהם וקניהם ושוטריהם אנשים נקבו בשמות ומשה ענהו כי גם הבנים והבנות ילכו כי חג ה' לנו ומצוה על כלנו לחוג לפניו או חרה לפרעה על הבנים והבנות ואמר שלא ישלח הטף בשום פנים כי הם לא יזבחו אבל ישלח כל הזכרים הגדולים בעבור החג שאמרו וישארו הטף והנשים כי רעה נגד פניהם

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main

בתרגומו זה לשון ר"ש ומה טוב היה שיפרשהו אלינו והנוסחאות מן התרגום מתחלפות כי יש שכתוב כהן ארי בישא דאתון סבירין למעבד לקביל אפיכון אסתחרת ונראה לזו הנוסחא שרצה אנקלוס לפרש הרעה שאתם חושבים לעשות יש בה לנגד פניכם להעיד בכם שאתם רוצים לברוח כלשון ויושיבו אנשים בני בליעל נגדו ויעידוהו לאמר והוא כלשון וישבו לאכול לחם שמתרגמינן ואסחרו קום נא שבה איסתחר ויש נוסחאות כתוב כהן לקבל אפיכון לאסתחרה יאמר הנה הרעה הזאת מזומנת לסוב לנגד פניכם כי עליכם תחזור מלשון ולא תסוב נחלה לא תסתחר וזה במדרש חכמים שאמרו באלה שמות רבה דרך הבחורים והזקני' לזבח שמא הקטנים והטף ומי שאומר דבר זה אין דעתו אלא לברוח ראו כי אותה רעה שאת' מבקשים לעשות שיש ברעתכם לברוח היא תשוב נגד פניכם שלא תצאו מכאן כלומר מדה בנגד מדה ועוד מצאתי בו נוסחא אחרת לית קביל אפיכון לאסתחרא יאמר אין בהכשת פניכם להסב ממנה הרעה אשר בלבבכם כי הכרת פניכם ענתה בכם ודרך הפשט דעו כי רעה עומדת נגד פניכם ענתה בכם וקרובה לבא אליכם מאתי כי אגמול אתכם רעה בראותי שאתם חפצים לברוח ואחריו לא יהיה כן הכתוב מודיע אותנו מדרך הנבואה שאחריו לא יהיה כן וכתב ר"ש ואותו שהיה בימי יואל שנאמר בו כמהו לא נהיה מן העולם למדנו שהיה גדול משל משה אותו של יוא' היה על מינים הרבה יחד ארבה וחסיל ילק וגזם אבל של משה מין אחד וכמהו לא היה ולא יהיה וקשה עלי מאמר הרב שהרי כתיב ויתן לחסיל יבולם ויגיעם לארבה וכתוב אחר אומר אמר ויבא ארבה וילק ואין מספר ואולי יאמר הרב שהיה מין הארבה שלמשה גדול משל יוא' ושאר המינין של יואל גדולים משל משה ואלה דברים בטלים אבל בכל גבול מצרים נמשך לפניו לא היה כן בו ארבה כמוהו ואחריו לא יהיה כן שם ויתכן כי בעבור היו' ארץ מצרי' לחה מאד ביאר לא יהיה שם ארב' גדול כי דרכו לבא בשני' עציר' המטר וכאשר הוא מזכר ביוא' וכת' רבי' חננא' בפי' התורה שלו מעת עתר' משה רבי' ועד עכשו אין ארבה מפסיד בכל גבול מצרים ואם יפול בארץ ישראל ויבא ויכנס בגבול מצרים אינו אוכל מיבול הארץ כלום עד עכשו ואו' כי זה דבר ידוע הוא לכל בא ודאה כי בצפרדעים אמר רק ביאר תשארנה ולפיכך נשאר בו אל תמאסיח אבל בארבה כתיב לא נשאר ארבה אחד וגומר ועל זה נאמר שיחו בכל נפלאותיו עד כאן לשון הרב

ודעתי בפשט הכתוב כי בעבור שמכת הארבה רגילה לבא לפעמים בכל הדורות ועוד שבא הזאת כדרך המקרים כי רוח הקדים נשאו בעבור זה אמר כי היה גדול מכל אשר נהיה' במקרה העולם כי לפניו ואחריו איננו בא כמוהו ובגדלו ידעו כי מכת האלהים היא שאין רגילות לבא כן באחר הזמנים וגם אותו של יואל מכה מאת אלהים וטעם שא נא חטאתי דרך כבוד למשה כי אלהים לפרעה וגדול מאד בארץ מצרים והעתירו לה' אלהיכם לשניהם כי כן יאמר פרעה בכל פעם דרך מוסר כי יודע פרעה כי משה הוא המעתיר כי כן אמרו לו למתי אעתיר לך והעתרתי אל ה' אפרוש כפי אל ה' כי לא ידבר משה כזה לשון רבים שלא יוציא שקר מפיו וטע' לא ראו איש את אחיו ולא קמו איש מתחתיו כי לא היה החשך הזה אפיסת אור השמש שבא שמשה והיה כמו לילה אבל היה החשך אפלה כלומר אד עב מאד שירד מן השמים כי על כן אמר נטה ידך על השמים להוריד משם חשכה גדולה נופלת עליה' והיית' מכבה כל נר כאשר בכל החפירות העמוקות ובכל מקומו' החשך העצום לא יתקיים הנר וכן העוברים בהרי חשך לא יעמד להם שם הנר ולא האש כלל על כן לא ראו איש את אחיו ולא קמו ואלמלא כן היו משתמשים בנרות וזהו שאמר הכתוב שלח חשך ויחשך כי היה שלוח החשך לא אפיסת אור היום בלבד ויתכן שהי' עוד עב מאד מורגש שהיה בו כמו ממש כדברי רבותינו כאשר יבא כים אוקיאנוס בערות ר' אברהם וטעם צאנכם ובקרכם יוצג כי אנשי מקנה היו וכל רכושם וחילם היה במקנה וחשב פרעה כי לא יניחו כל ממונם ויברחו ואם אולי יעשו כן הנה ישאר לו עושר גדול כי היה מקנה כבד מאד להם גם אתה תתן בידינו זבחים ועולות לא אמר משה דבר זה על מנת להעשות ולא עשה כן כלל אבל הם דברי חזוק יאמ' כי תכבד מאד יד ה' עליו ועל עמו עד כי זבחי' ועולות וכל אשר לו יתן בעד נפשו ובאמת כי כאשר אמר להם וברכתם גם אותי היה נותן ברצונו כל מקנהו לכפר עליו אבל לא עלה

על רעת משה לעשו וכח רשעים תועבה כי חפץ השם דכאו לא כפר עליו רק להענישו ולנער
אותו ואת כל חילו בים ורבו אמרו כי כאשר רברתם הוא על מאמרם אתה תתן בידינו
זבחים ועולות ואולי רצו לומר שרמז להם לתת בָל אשר אמרו לו שלקחו ממנו כלל או
זבחים ועולות להם כדי שיצאו לא להקריבם עליו וגם זה איננו נכון לא אוסיף עוד ראות
פניך פעם אחרת אחרי צאתי כי במכת הבכורות לא ראוהו כי טעם ויקרא למשה ולאהרן
שהלך עד פתח ביתם וצעק בחשך קומו צאו מתוך עמי או ששלח להם על יד המצרים שנ׳
בהם ותחזק מצרים על העם למהר לשלחם מן הארץ ויתכן שיאמר לא אוסיף עוד ראות
פניך בהיכלך שלא אבא עוד אני אליך וכן אמרו באלה שמות רבא יפה אמרת אל תוסף
ראות פני עוד איני בא אצלך אתה בא אצלי ויאמר ה׳ אל משה עוד נגע אחר בעמדו לפני
פרעה נאמר לו זה שהרי משיצא מלפניו לא הוסיף ראות פניו לשון רש״ וכך אמרו רבותינו
קפץ עליו האלהים כביכול נכנס בגולטין של פרעה בשביל משה שאמר לא אוסיף עוד ראות
פניך שלא ימצא בדאי ואת מוצא שלא דבר הקב״ה עם משה בביתו של פרעה אלא אותה שעה
מנין כצאתי את העיר וגומר ועכשו קפץ הקב״ה ודבר עם משה בביתו של פרעה שנ׳ עוד נגע
אחר אביא על פרעה והודיעו הנגע ההוא ואמר לו כחצות הלילה אני יוצא בתוך מצרים וכל
ענין הפרשה ההיא אבל לא רצה הכתו׳ להאריך באמירה שאמר למשה כי די במה שיספר
משה לפרעה כה אמ׳ ה׳ כמו שפירשתי בארבה ובאו בענין הזה פרשיות רבות בתורה ובסדר
הזה פרשת קדש לי כל בכור תקצר בדבור הקב״ה למשה ותאריך בויאמר משה אל העם זכור
את היום הזה וגמר הפרשה כולה והם דברי השם אל משה שאמרם לישראל בו בלשון
שנצטווה ואמר דבר נא באזני העם בצאתך מלפני פרעה וטעם ויתן ה׳ את חן העם בעיני
מצרים שלא היו אנשי מצרים שונאים אותם על המכות אבל מוסיפים בהם אהבה ונושאים
חן בעיניהם לאמר אנחנו הרשעים עושים חמס וראוי הוא שיחונן אתכם האלהים וגם האיש
משה המביא עליהם המכות גדול מאד בכל ארץ מצרים בעיני עבדי פרעה אנשי ריבו ובעיני
העם ישרא׳ אחרי שאמרו לו ירא ה׳ עליכם וישפוט ואחרי ולא שמעו אל משה כי נתגדל מאד
בעיניהם בראותם כי נאמן הוא לנביא לה׳ ויש אומ׳ בעיני העם עם מצרים ולא אמר בעיני
פרעה ובעיני עבדיו כי השם אמץ את לבבו כנגד משה ודבר לו שלא כהוגן עתה פעמים כי
רצה השם שיבא אליו וישתחוה לו כבא אדם אל שונאו כי כל זה גדולה ומעלה למשה ולא
יתכן לפרש כי ויתן ה׳ את חן העם בעיני מצרים הוא חן ההשאלה כי עתה בזמן ההבטחה לא
יאמר ויתן ה׳ אבל היה אומר ואני אתן את חן העם ולמטה בשעת מעשה נאמר וה׳ נתן
ויאמר משה כה אמ׳ ה׳ כחצות הלילה אל פרעה אמר כן ואל עבדיו כמו שאמר בסוף דבריו
וירדו כל עבדיך אלה אלי ולא פירש עתה אי זה לילה תהיה המכה הזאת כי הדבור הזה
והאמירה אל פרעה קודם ראש חדש ניסן היה וכשיאמר כחצות הלילה לא יודע אי זה לילה
הוא והנה לא הודיעם משה ליל מכתם אבל אמר בחרי אף לא אוסיף אני ראות פניך אבל
אתה תקראני ועבדיך ישתחוו לי בחצות הלילה לצאת מארצך ובפרשה השניה פירש לישרא׳
הלילה ועברתי בארץ מצרים בלילה הזה וגו׳ ובפרשה השלישי׳ אמר ויהי בחצי הלילה הנזכר
שעשו בו הפסח ויאמר ה׳ אל משה לא ישמע אליכם פרעה בעבור שהיה ראוי שיפחד פרעה
ועבדיו במכת הבכורות וייראו ממנה יותר מכל אשר בא עליהם ובכר ראו כל דברי משה
מתקימין בהם בעבור כן הודיעו ה׳ שהוא מחזק את לבו כדי שירבה בו מופתיו במכת הבכורו׳
באדם ובבהמה ושפטים באלהיהם ורש״ אמר מכת הבכורות וקריעת ים סוף ולנער המצרים
בתוכו ולא יתכן זה בעבור שאמר ולא שלח את בני ישראל מארצו וטעם ומשה ואהרן עשו
את כל המופתי׳ האלה הם המופתים הנזכרים למעלה ואמר זה בעבור שהשלים כל המעש׳
שעשו וגזרת מכת בכורות שכבר הודיעו אותה לפרעה כי במיתת הבכורו׳ אין למשה ואהרן
בה מעשה החדש הזה לכם ראש חדשים זו מצוה ראשונה שצוה הקב״ה את ישראל על ידי
משה ולכן אמר בארץ מצרים כי שאר מצות שבתורה היו בהר סיני או שבא לומר בארץ
מצרי׳ ולא בעיר מצרי׳ כמו שאמ׳ רבו׳ חוץ לכרך והיה ראוי שיאמ׳ תחלה דברו אל כל עדת בני
ישרא׳ לאמ׳ החדש הזה וגמר הפרש׳ אבל משה ואהרן הם במקו׳ ישרא׳ ואמ׳ לכם כנגד ישרא׳

לדורות וחזר ואמ׳ דברו א׳ כל עדת בני׳ ישרא׳ שיתום במצות שעה לקחת פסח מצרי׳ מבעשור
ולפי מדרשו לכם לומר שקדוש החדש צריך בד׳ מומחין ולכך לא נאמר בתחלה דברו א׳ כל
עדת ישרא׳ שאין בקדוש החדש א׳ משה ואהרן ובויוצא בהם וט׳ החדש הזה ראש חדשים
שימנו אותו ישרא׳ חדש ראשון וממנו ימנו כל החדשים שני ושלישי עד תשלום השנה בשנים
עשר חדש כדי שיהיה זה זכרון בנס הגדול כי בכל עת שנזכיר החדשי׳ יהיה הנס נזכר ועל כן
אין לחדשים שם בתורה אלא יאמר בחדש השלישי׳ ואומר ויהי בשנה השנית בחדש השני
נעלה הענן ובחדש׳ השביעי באחד לחדש וגומר וכן כלם וכמו שתהיה הזכירה ביום השבת
במנותנו ממנו אחד בשבת ושני בשבת כאשר אפרש כן הזכירה ביציאת מצרים
במנותינו החדש הראשון והחדש השני והשלישי לגאולתינו שאין המנין הזה לשנה שהרי
תחלת שנותינו מתשרי דכתי׳ וחג האסיף תקופת השנה וכתי׳ בצאת השנ׳ אם כן כשנקר׳ לחדש
ניסן ראשון ולתשרי שביעי פתרונו ראשון לגאול ושביעי א׳ה וזה ט׳ ראשון הוא לכם שאינינו
ראשון לשנה אבל הוא ראשון לשם שנקרא לו לזכרון גאולתנו וכבר הזכירו רבו׳ זה הענין
ואמרו שמות חדשים עלו עמנו מבבל כי מתחלה לא היו להם שמות אצלנו והסבה בזה כי
מתחלה היה מנינם זכר ליציאת מצרים אבל כאשר עלינו מבבל ונתקיים מה שאמר הכתוב
לא יאמ׳ עוד חי ה׳ אשר העלה את בני ישרא׳ מאר׳ מצרי׳ כי אם חי ה׳ אשר העלה ואשר הביא
את בני ישרא׳ מאר׳ צפון וגו׳ חזרנו לקרא החדשים בשם שנקראים בארץ בבל להזכיר כי שם
עמדנו ומשם העלנו השם ונזכיר בחדשים הגאולה השנית כאשר עשינו עד הנה בראשונה
כי א׳ה השמות ניסן אייר וזולת הם שמות פרסיים ולא ימצאו רק בספרי נביאי בבל ובמגלת
אסתר לכן אומר הכתוב בחדש הראשון הוא חדש ניסן כמו הפיל פור הוא הגורל ועוד
הגוים בארצות פרס ומדי בכה הם קוראים אותם איש שה לבית
אבות טעם המצוה הזאת בעבור כי מזל טלה בחדש ניסן בכחו הגדול כי הוא מזל הצומח
לכך צוה לשחוט טלה ולאכול אותו להודיע שלא בכח המזל יצאנו משם א׳ בגזרת עליון
ועל דעת רבותי׳ שהיו המצריים עובדים אותו כל שכן שהודיע במצוה הזאת שהשפיל א׳היהם
וכחם בהיותו במעלה העליונה שלו וכך אמרו קחו לכם צאן ושחטו א׳היהם של מצרים בין
הערבים משש שעות ולמעלה קרוי בין הערבים שהשמש נוטה לבית מבואו ולשון בין הערבי׳
נראה בעיני אותן שבין עריבת היום לעריבת הלילה עריבת היום בתחלת שבע כי ינטו צללי׳
ערב ועריבת הלילה בתחלת הלילה ערב לשון נשף וחשך כמו ערבה כל שמחה לשון ר״ש
ור״א השיב מן הכתוב שאמר ובהעלות אהרן את הנרות בין הערבים כי שם כתוב יערוך אותו
אהרן ובניו מערב עד בקר ועוד מן הכתוב בפסח עצמו שם תזבח את הפסח בערב כבא השמ׳
מועד צאתך ממצרים כי בבא השמש שקיעת החמה ואין זה תשובה על הרב שכבר אמרו
רבותי׳ בערב אתה זובח כבא השמש אתה אוכל מועד צאתך ממצרים אתה שורף וכבר כתב
הרב זה והנכון בעיני בזה כי הלילה נקרא ערב כמו שנא׳ בערב תאכלו מצות והוא בלילה
שנא׳ ואכלו את הבשר בלילה הזה צלי׳ אש ומצות וכן ויהי ערב ויהי בקר על תחלת הלילה
בצאת הכוכבים וכן בנשף בערב יום באישון לילה ואפלה ויקרא גם כן סוף היום ערב והן עוד
היום גדול כמו שנא׳ ויבאו שני המלאכים סדומה בערב ולוט יושב בשער סדום וכן ויהי בערב
ותעל השלו ולא בא השלו בלילה וכן רבים וכתי׳ ערב ובקר וצהרים אשיחה ואהמה והנה א׳ה
השלשה עתים כוללים כל היום אם כן אחרי הצהרים יקרא ערב מיד ובעלות השמש וכל עת
היותו במזרח יקרא בקר והוא ארבע שעות כמו שהעידו על תמיד של שחר שקרב בארבע
שעות ואחר הבקר יקרא העת צהרים כמו שנאמר מהבקר ועד הצהרים והם שתי השעות
החמישית והשישית והוא מלשון צוהר תעשה לתיבה בענין זוהר ויזכיר בהן לשון רבים בעבו׳
שהן שתים והנה הם שני צהרים או מפני שיזהירו כל הצדדין כי בבקר האור במזרח
ובמערב הוא במערב ובאמצע היום בגובה הקרקע מאיר לכל הצדדין וכאשר יעברו הצהרי׳
ויסור השמש מזרוח בשני הצדדין יקרא ערבים מפני שיערוב השמש מפני הצדדין ההם
והזמן הזה הוא כל עת זרוח השמש ברקיע אבל בשקיעת החמה והוא כמו שעה ורביע על
דעת רבותי׳ אינו זמן השחיטה ואינו נקרא ערבים אבל הוא ערב יום ואמר בין הערבים כי

כאשר עשינו עד הנה בראשונה

ובערב

בין במקום הזה איננו מבדיל אבל הוא כענין בתוכם והוא כמו בינותינו בינינו וביניך ביני
וביניך מה היא על בין עבותים מבינות לגלגל כמו בתוכם וכן מבין השריפה מתוכה כענין
שנא׳ ותקם בעוד לילה כתוך לילה וכן בין הערבים בעוד זמן הערבים כי זמן השחיטה מן
התורה הוא משש שעות ולמעלה עד תחלת שקיעת החמה וכן אמר בארבעה עשר יום
לחדש בין הערבים פסח לה׳ שהוא זמן השחיטה וכן בין הערבים תעשו אותו על תחלת העשיה
שהיא השחיטה וכן בין הערבים תאכלו בשר הם השעות הנזכרות כי היה להם לאכילת הבשר
זמן גדול ואמר ויהי בערב ותעל השלו כי עלה ביום הראשון לשעה אחת בערב ויתכן שיהיה
הלשון כדברי ר״ש שני ערבים ערב בקר וערב יום כי כן יאמר הכתוב מנחת הבקר ומנחת
הערב שנ׳ ויהי בבקר כעלות המנחה ואומר למנחת הערב ובמנחת הערב קמתי מתעניתי
ומנחה לשון מנוחת השמש והקש״ט אורו הגדול כדמתרגמי׳ למנח יומא והן מנחה גדולה
ומנחה קטנה שהזכירו חכמים והנה כל הזמן הזה להדלקת הנרות ולקטורת שאינן בשרין
בלילה ﭏא בזמן תמיד של בין הערבים וקודמין לו ולזה יטה דעת אנקלוס שאמר בין שמשיא
שמש המזרח ושמש המערב. ואמ׳ הכתו׳ יערוך אותו אהרן מערב עד בקר שתהיינה דולקות
כל הלילה והנה נוכל לפרש שם תזבח את הפסח בערב בזמן הנזכ׳ כי נקר׳ ערב כבא השמ׳
מועד צאתך ממצרי׳ מחובר עם ובשלת ואכלת וכן רבים אבל על דעתי אין תזבח את הפסח
על השחיטה אבל יאמר במקו׳ אשר יבחר ה׳ ﭏהיך שם תעשה זבח הפסח בלילה כבא השמש
שהוא מועד צאתך ממצרים כמו שאמר הוציאך ה׳ ﭏהיך ממצרים לילה ואמר על זו העשיה
ובשלת ואכלת במקו׳ ההוא הנזכר והפסח עצמו יקרא זבח לא תשחט על חמץ דם זבחי פסחי
וזה טע׳ כל הפרש׳ שמור את חדש האביב ועשית פסח לה׳ ﭏהיך כי בחדש האביב הוציאך ה׳
ﭏהיך ממצרים לילה לא תאכל עליו חמץ הזכיר העשייה והלילה וצוה אך יאכלוהו והזכיר
שבעת ימים וכן בכל הפרש׳ ההיא זכר ליום ארבעה עשר ושחיטה בו וכן אמ׳ ולא ילין מן הבש׳
אשר תזבח בערב ביום הראשון לבקר והנה בערב ביום הראשון יום חמש׳ עשר הראשון בשבע׳
ימים הנזכרי׳ כי יום ארבעה עשר׳ לא הוזכר כאן כלל וכן בארבע׳ עשר יום לחדש בערב תאכלו
מצות הוא ליל חמשה עשר והנה פירוש אשר תזבח בערב שלא ילין לבקר מן הבשר אשר
תעשה אותו זבח בערב ביום הראשון ומצות על מרורים יאכלוהו שיעורו ואכלו את הבשר
בלילה הזה צלי אש ומצות עם מרורים יאכלוהו וכן על מצות ומרורים כמו עם וכמוהו
ויבאו האנשים על הנשים וכן ראשו על כרעיו ועל קרבו ולא אמר עם ללמד שאינו חובה
שיהא כורכן בבת אחת ואוכלן ויחסר הכתוב בית כמו ירחצו מים וימת סלד לא בנים ולימד
הכתו׳ שאין מצוה במרורים ﭏא עם אכילת הבשר אבל המצות חזר וצוה בערב תאכלו מצות
אפי׳ בפני עצמן כדעת רבו׳ ﭏ תאכלו׳ ממנו נא וו מצוה לדורו׳ שכל המצוה כבאן בגוף הפסח
מצוה לדורות אבל המצוה באוכלים כגון מתניכם חגורים והדם על המשקוף איננו רק
בפסח מצרים וכן אמר הכתו׳ בפסח שני על מצות ומרורים יאכלוהו ולא ישאירו ממנו עד
בקר וכו׳ שהן צלי אש לא נא ולא מבושל ובכל ﭏהי מצרי׳ אעשה שפטים של עץ היה נרקב
ושל מתכת היתה נתכת ולא פירש הכתוב בשפטים האלו בעבור כי מוסר הבלים עץ הוא וכן
בשעת מעשה כתוב וה׳ הכה כל בכור וכל בכור בהמה ולא הזכיר השפטים בﭏהיהם לא
נודעו עד הבקר שהלכו לבית תועבותיהם וכתיב ומצרים מקברים את אשר הכה ה׳ בהם כל
בכור ובﭏהיהם עשה ה׳ שפטים ועל דעתי ירמוז הכתוב לשרי מעלה של מצרים בענין
יפקוד ה׳ על צבא המרום במרום ועל מלכי האדמה באדמה והנה השפיל מזלם ושרי המזלו׳
שלהם והכתוב ירמוז ויקצר בנעלם אעשה שפטים אני ה׳ אני בעצמי ולא על ידי שליח וזה
לשון ר״ש ומדרש חכמים איננו כן ﭏא ועברתי בארץ מצרים אני ולא המלאך והכתי כל בכור
אני ולא השרף ובכל ﭏהי מצרים אעשה שפטים אני ולא השליח אני ה׳ אני הוא ולא
אחר ופי׳ כי בעבור שהפרשה דבור משה עם ישרﭏ היה ראוי שיאמר ועבר ה׳ בארץ
מצרים והכה כל בכור ולכך ידרשו כי ועברתי אני בעצמי לא על ידי מלאך שלוח מאתו
במגפות כענין בדוד ובסנחריב והכיתי כל בכור אני ולא שרף כלו׳ כי גם המכה תהיה על יד
הקב״ה לא כמלך שיעשה נקמה בשונאיו לפניו על יד ספקלטו׳ שלו שהם השרפי׳ שמהם תצא

אש שורפת באויביו כענין אליהו בשרי החמשים ובכל אלהי מצרים אעשה שפטים ולא על ידי
שליח השלוח מאתו ית׳ לכל המעשים הנעשים בארץ והוא המלאך הגדול הנקרא בעבור כן
מטטרון כי פירוש המלה מורה הדרך כמו שאמרו בספרי אצבעו של הקב״ה נעשה לו
למשה והראהו כל ארץ ישרא׳ ובילמדנו וישמע בלק כי בא בלעם ששלח מטטרון לפניו
ועוד שם ראה החלותי תת לפניך א׳ אכפת לך אני מטטרון שלך ואל תתמה שהרי
אני עתיד לעשות מטטור לפני אדם ערל לפני כורש שנא׳ אני לפניו אף לפני אשה אני עתיד
לקדם לפני דבורה וברק שנאמר הלא ה׳ יצא לפניך וכן במקומות רבים וכן שמעתי כי שליח
בלשון יון מטטור ודרשו אני ה׳ אני הוא ולא אחר שהוא אחד ואין אלהים עמו למחות על ידו
וזהו ענין המדרש הזה כל מלאכה לא יעשה בהם פירש רש״י אפי׳ על ידי אחרים ולא הבינותי
זה שאם האחרים האלו ישרא׳ הן עצמן מוזהרין עליה ואין אני מוזהר במלאכתי שלא תעשה
על ידו אלא שאם אני מטעה אותו באיסור מוזהר עליה משום ולפני עור לא תתן מכשול בין
במלאכתי בין במלאכת העושה עצמו ואם אחרים הללו גוים אין אנו מוזהרים בתורה על
מלאכה של גוי כלל לא ביום טוב ולא בשבת אלא שיש בה שבות מדבריהם עם האמירה
שלנו כמו שאמרו אמירה לגוי שבות וזה דבר מבואר בגמרא אבל מצאתי במכילתא כל
מלאכה לא יעשה בהם לא תעשה אתה ולא יעשה חברך ולא יעשה גוי מלאכתך
אתה אומר לא תעשה אתה ולא יעשה חברך ולא יעשה גוי מלאכתך או לא תעשה אתה
ולא יעשה חברך ולא יעשה גוי מלאכתו ת״ל ששת ימים תעשה מלאכה הא לא תעשה
אתה ולא יעשה חברך אבל יעשה הגוי מלאכתו דברי ר׳ יאשיה ר׳ יונתן אומר אינו צריך
והלא כבר נאמר ששת ימים תעבוד ועשית כל מלאכתך והרי דברים קל וחומר ומה שבת
חמורה אין אתה מוזהר על מלאכת הגוי כמלאכתך וכו׳ ע״כ בבריתא זו ובודא׳ היא אסמכתא
בעלמא שרצו לאסור מדבריה׳ אמירה במלאכ׳ שלנו וסמכו אותה למקר׳ הזה אבל במלאכת
הגוי בשלו מותר ולפי דרבנן למדנו שלא גזרו באמירה לגוי אלא בשלנו אבל בשלו אומר
לגוי ועושה וכך פירש רש״י בגמ׳ בבא מציעא ושם במכלתא עוד אין לי אלא דברים שהן משום
מלאכה דברים שהן משום שבות מניין ת״ל ושמרתם היום הזה להביא דברים שהן משום
שבות ובריתות כאלה משעות ואין ראוי לסמוך כפשוטן שגם זה נראה שהוא אסמכת׳ בעלמא
ויש לי בזה פי׳ נכון עוד ארכב עליו בע״ה לכל נפש אפי׳ נפש בהמה יכול אף לגוים ת״ל לכם
לשון רש״י וגם זה איננו כהלכה אבל לכם ולא לגוים לכם ולא לכלבים לא ימצא בבתיכם מנין
לגבולים ת״ל בכל גבולך מה ת״ל בבתיכם מה ביתך ברשותך אף גבולך ברשותך יצא חמצו
של נכרי שהוא אצל ישראל ולא קבל עליו אחריות זה לרש״י ואיננו מכוון אצלי שאין במשמע
ברשותך להוציא חמץ של נכרי שהרי ברשותו הוא ובתים וגבולין שוין הן בו שהרי שתיהן
רשות שלו וממון של אחרים ועוד שחמץ של נכרי שלא קבל עליו אחריות אינו בא בהיקש
הזה שאין של בתי׳ פשוט להיתר יותר משל גבולין אבל בבתי׳ הוא במשמ׳ איסו׳ מן המקר׳ הזה
דכתיב לא ימצא והיתרו יוצא לנו מדכתי׳ לא יראה לך שאור שלך אי אתה רואה אבל אתה
רואה של אחרים ושל גבוה ואין לי אלא בגבולין בבתים מנין ת״ל שאור שאור לג״ש כמו
שמפורש בתחלת מסכת פסחים אבל המדרש הזה שדרשו מה ביתך ברשותך אף גבולך
ברשותך אינו אלא להוציא חמצו של ישרא׳ שהוא ברשות נכרי וכן שנויה במכילתא בבתיכם
למה נאמר לפי שנאמר בכל גבולך שומע אני במשמעו ת״ל בבתיכם מה ביתך ברשותך אף
גבולך ברשותך יצא חמצו של ישרא׳ שהוא ברשות נכרי אע״פ שהוא יכול לבערו אבל אינו
ברשותו יצא חמצו של נכרי שהוא ברשו׳ ישרא׳ וחמץ שנפל עליו מפולת אע״פ שהוא ברשותו
אבל אינו יכול לבערו וכו׳ ופירושה שהיה במשמע ולא יראה לך שאור בכל גבולך שלא נניח
חמצנו בכל גבולינו אפי׳ בבית של נכרי ולכך בא בבתיכם להוציא ביתו של נכרי ולמדנו מן
הבריתא הזו שלא הוזהרנו מן התורה אלא שלא נקיים חמץ שלנו ברשותנו בין בבתינו בין
בגבולינו אבל אם הפקדנו אותו ביד גוי בבית שלו אין אנו עוברים עליו בבל יראה ובל ימצא
וכן הדבר שאם לא תאמר כן על חמץ שלו עובר בכל מקום ואפי׳ הפקידו ביד גוי במדינת
הים ועל של נכרי אינו עובר עליו אפלו בביתו של ישרא׳ ואם כן למה נאמ׳ בבתיכ׳ ולא נאמ׳

גבולך אין בין בתינו וגבולנו לבתי הגוי וגבולו שום הפרש אלא שלא הוזהרנו בלל מן התורה
אלא מרשותנו אבל מדברי סופרים הוצרכנו לבער חמץ שלנו מכל מקום ולפי זה אמרו
בגמ׳ ייחד לו בית אינו עובר עליו לומר שחמץ שלנכרי שקבל עליו אחריות אעפ׳ שנדון כשלו
אינו אסור אלא ברשות ישרא׳ אבל ברשות גוי מותר ואפי׳ מדבריהם לא גזרו עליו כלל והרב
לא סבר כן בפירוש גמרא דפסחי׳ וזה שסימו בברייתא שכתבנו יצא חמצו של נכרי שהוא
ברשות ישרא׳ מהקש בתים לגבולין קאמ׳ דמה בגבולין מותר דכתיב לך שלך אי אתה רואה
אבל אתה רואה של אחרים אף בבתים נמי מותר ומוציא נמי חמץ שנפלה עליו מפולת
גדולה שאין בידו לפקח הגל והוא אסור ממנו ומכל אדם שהוא מותר דלא קרינא ביה שלך
כל מחמצת להביא את תערובתו לשון רש׳ וגם זה אינו שהלכה היא כדברי חכמים על חמץ
דגן ענוש כרת ועל עירובו כלא כלום ויקרא משה לכל זקני ישרא׳ ויאמר אליהם הפרשה
הזו תקצר כאשר צוה אותו ה׳ בפרשה של מעלה כי בידוע שאמר משה לישראל הכל בפרט
ולימד אותם כל הענין ונכלל הדבר בכתוב כאשר צוה ה׳ את משה כן עשו אבל תזכיר זאת
הפרשה כלבד ובכלל כי קרא משה לכל זקני ישראל והם אספו אליו כל העם ואז אמרו אל
כל עדת בני ישרא׳ משכו הצאן מן העדר אל בתיכם להיות לכם למשמרת מבעשור לחדש
ויתכן שאמר משכו בעבור היות צאנם רחוק מאד מהם בארץ גשן כי תועבת מצרים כל רועה
צאן ואמר וקחו לכם קחו אותם למשפחותיכם איש שה לבית אבות שה לבית ושחטו הפסח
בין הערבים ככל המפור׳ למעלה במצוה ושנו במכילת׳ ויקרא משה לכל זקני ישראל מגיד
שעשאן כב׳ ויאמר אליהם הדבר מפי משה לאמר לכל ישרא׳ דברי ר׳ יאשיה ר׳ נתן אומר
הדבר מפי משה לאמר לזקנים וזקנים לאמר לכל ישרא׳ והנה לדעת ר׳ יאשיה יהיה ויקרא
משה לכל זקני ישרא׳ שיאספו אליו כל העם כמו שפירש׳ ועל דעת ר׳ נתן הן יאמרו לקהל
ויהיה דברו אל כל עדת בני ישרא׳ הזקנים הנועדים להם כמו והיה אם מעיני העדה והוספה
בזאת הפרשה ביאור בנתינת הדם שתהיה באגודת אזוב וטבילה בסף שלא נאמר למעלה
בפירו׳ אבל שם נאמר סתם ולקחו מן הדם ללמד שכל לקיחה האמורה בתורה סתם שתהא
באגודה ושל כל קבלת דם טעונה כלי במדרש רבותי׳ ופירש להם בפרשה הזאת ואתם לא
תצאו איש מפתח ביתו עד בקר כי בעבור זה נצטוו בנתינת הדם על המשקוף שיהיו שמורי
שם כמו שאמ׳ ולא יהיה בכם נגף למשחית וכתב רש׳ ואתם לא תצאו מגיד שמאחר שניתנה
רשות למשחית לחבל אינו מבחין בין צדיק לרשע ולילה רשות למחבלים הוא שנ׳ בו תרמוש
כל חיתו יער ולא הבינותי דבריו במה שאמ׳ ולילה רשות למחבלים שנא׳ בו תרמוש כל חיתו
יער וכי אסור לאדם בכל לילה לצאת מפתח ביתו עד בקר מן המקרא הזה והיה לו לומר
שהלילה הזה נתנה בו רשות למשחית לחבל ולכן הזהירם ממנו אבל לא ראה הרב לומר
כן מפני שהקב״ה בעצמו ובכבודו הוא המכה ובענין הזה שנוי הוא במכילתא בלשון אחרת
ואתם לא תצאו איש מפתח ביתו עד בקר מגיד משנתנה רשות למשחית לחבל אינו מבחין
בין צדיק לרשע שנ׳ לך עמי בא בחדריך ואומר הנני אליך והוצאתי חרבי מתערה והכרתי
ממך צדיק ורשע ואומר והיה בעבור כבודי ללמדך שיהא נכנס בכי טוב ויוצא בכי טוב וכן
אתה מוצא שהאבות והנביא׳ נהגו בדרך ארץ וישכם אברה׳ בבקר וישכם יעקב בבק׳ וישכם
משה בבקר וישכם יהושע בבקר וישכם שמוא׳ לקראת שאול בבקר והרי דברים קל וחומר
ומה האבות והנביאים הלכו לעשות רצונו של מי שאמר והיה העולם נהגו בדרך ארץ שאר
בני אדם על אחת כמה וכמה וכן הוא אומר תשת חשך ויהי לילה הכפירים שואגים לטרף
תזרח להם ילקוטון תזרח השמש יאספון מכאן ואיל׳ יצא אדם לפעלו ולעבודתו עד ערב ע״כ
הברייתא והענין לומר שהזהיר הכתוב את ישראל במצרים שלא יצאו מפתח ביתם בלילה
ההוא לפי שהקב״ה עובר במצרים כמלך שעובר ממקום למקום וספקלטורים לפניו שלא
יפגעו בו אדם ולא יסתכל בו כענין ובא ה׳ אלהי כל קדושים עמך וכן והיה בעבור כבודי ושמתי׳
בנקרת הצור להגין עליו משרפי׳ ופמליא של מעל וכיון שמצינו בשעה שניתנ׳ רשות למשחי׳
לחבל שאינו מבחין בין צדיק לרשע לפיכך אין אדם רשאי לשנות דרך העולם שיצא בלילה
לפי שהוא זמנן של חיות שניתן להם לטרוף ואין להבחין בין צדיק לרשע וטע׳ ולא יתן המשחי׳

הוא המלאך המשחית בעולם בעת הנגף כענין ויאמר ה' למלאך המשחית בעם רב הרף ידך
לא המשחית במצרים כי הקב"ה הוא המכה ושמרתם את הדבר הזה הוא דבר הפסח עצמו
שאמר למעלה ושחטו הפסח ואם הוא רחוק לא מתן הדמים הסמוך לו כי בפסח מצרים
בלבד נצטוו בכך כמו שאמר ועבר ה' לנגוף את מצרים וראה את הדם וגו' וכן ושמרתם את
העבודה הזאת זבח הפסח וכמוהו ואף לאמתך תעשה כן וילכו ויעשו בני ישראל שיצאו
מלפני משה והלכו אל הצאן ועשו הפסח בערבים ודרך הכתוב לכפול ולאמר כן עשו לבאר
שלא הפילו דבר מכל אשר צוו כמו שפירשתי בנח וכן וירא משה את כל המלאכה והנה
עשו אותה כאשר צוה ה' כן עשו ולרבו' בזה מדרש לפי שלא היה צריך הכתו' להזכיר ההליכה
אמרו ליתן שכר להליכה ושכר לעשייה ויעשו וכי בכר עשו אלא מכיון שקבלו עליהם לעשות
העלה עליהם הכתוב כאלו עשו כאשר צוה ה' את משה ואת אהרן כן עשו להודיע שבחן של
ישראל שכשם שאמר להם משה ואהרן כן עשו ר"א מה ת"ל כן עשו אלא שאף משה ואהרן כן
עשו דרשו תחלה כי הכפל לשבח ישראל שלא שכחו ולא נפל להם דבר מכל אשר אמרו להם
והוא דרך הלשון במקומות רבים כי אין בית אשר אין שם מת אין שם בכור גדול הבית מת
שקרוי בכור מת שנ' גם אני בכור אתנהו ר"א מצריות מזנות תחת בעליהם ויולדות מרווקים
פנויים והיו להם בכורות הרבה פעמים הם חמשה בכורות לאשה אחת וכל אחד בכור לאביו
ועל דרך הפשט הבכורות שמתו במצרים בכורי פטר רחם היו ועל בן קדש תחתיהם כל בכור
פטר רחם בבני ישראל באדם ובבהמה והית בכור פרעה היושב על כסאו פטר רחם לאמו
וכן מנהג המלכים לקחת הגבירה המולכת בתולה כענין שנא' באחשורוש אבל דעת רבותי'
נתרץ שהכה במצרים כל בכוריהם כלומר בכור האב ראשית אונו ובכור האם פטר רחם וגם
גדול הבית ולא רצה לקדש תחתיהם בישראל רק בכו' האם שהוא ידוע ומפורסם יותר
ובבהמה לא יודע כלל רק בכור האם ובחר מכלם המין ההוא ויקרא למשה ולאהרן לילה
מגיד שהיה מחזר על פתחי העיר וצועק היכן משה שרוי לשון רש"י והיה זה כי משה ואהרן
לנו במצרים בלילה ההוא לקיים דבריו שאמר וירדו כל עבדיך אלה אלי וישתחוו לי לאמר
ובכא פרעה אליהם שלחו מלאכים אל ארץ גשן אשר שם בני ישראל לתת להם רשות ונאספו
כלם ברעמסס והיה יום גדול ומשם נסעו ביד רמה ומשה בראשם כמו שנ' ויסעו מרעמסס
בחדש הראשון בחמשה עשר יום לחדש ממחרת הפסח יצאו בני ישראל ביד רמה לעיני כל
מצרים והכתוב שאמר הוציאך ה' אלהיך ממצרים לילה כי מעת שפטרם פרעה יקראו יוצאים
וכך אמרו בסיפרי והלא לא יצאו אלא ביום שנ' ממחרת הפסח אלא מלמד שנגאלו מבלילה
וכגמ' במסכת ברכות הכל מודים כשנגאלו לא נגאלו אלא בלילה שנ' הוציאך ה' אלהיך ממצרים
לילה וכשיצאו לא יצאו אלא ביום שנ' ממחרת הפסח יצאו בני ישראל ביד רמה לעיני כל מצרי'
ויש אומרים שיצאו ממצרים בלילה ומארץ מצרים שהיא רעמסס ביום כי רבים מהם יושבים
בעיר מצרים ויצאו בלילה ונאספו עם כל אחיהם ברעמסס ואיננו נכון כי הכתוב אמר ואתם
לא תצאו איש מפתח ביתו עד בקר שהיו אסורים לצאת כלל מן הבתים בלילה וכך אמרו
במכילתא ויקרא למשה ולאהרן לילה ויאמר קומו צאו אמר לו משה כך נצטוינו ואתם לא
תצאו איש מפתח ביתו עד בקר וכי גנבים אנחנו שנצא בלילה לא נצא אלא ביד רמה לעיני
כל מצרים ואנקלוס פירש כי הנסים שנעשו בהם בלילה יקרא הוציאך כי בעבורם יצאו וטעם
קומו צאו מתוך עמי מצות מלך שיצאו מיד מתוך עמי כי לא אתן לכם רשות לעמד בתוך
עמי כלל כי נהרגים עליכם גם אתם המכים גם בני ישראל כלם תצאו ולא תתעכבו בכאן
בשום פנים וזה לקיים גרש יגרש אתכם מזה ואמרו לכו עבדו את ה' כדברכם פיוס שירצו
לצאת וישמעו אליו כי אותם חפצים ללכת למדבר לעבור את ה' וטעם וברכתם גם אותי
באשר תזבחו לה' אלהיהם כאשר דברתם ותתפללו על נפשותיכם שלא יפגע אתכם בדבר או
בחרב תזכירו גם אותי עמכם ואמר רש"י התפללו עלי שלא אמות שאני בכור ופשוטו שיברכו
אותו ואת ממלכתו כי בכלל ברכת המלך שלום המלכות ובמכילתא התפללו עלי שתכלה
ממני הפורענות כלומר שלא יענש עוד בעבורם וטעם ויאפו את הבצק שאפו אותו מצות
מפני המצוה שנצטוו שאור לא ימצא בבתיכם כי כל אוכל מחמצת ונכרתה ואמר כי גורשו

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main

ממצרים לומ׳ שאפו אותו בדרך בעבור כי גורשו ממצרי׳ ולא יכלו להתמהמה לאפות אותו
בעיר ולשאת אותו אפוי מצות ועל כן נשאו אותו בצק ומשארותם צרורות בשמלותם על
שכמם ומהרו ואפו אותו טרם יחמץ בדרך או בסכות שבאו שם לשעה קלה כדברי רבותי׳
ומושב בני ישר׳ אשר ישבו במצרי׳ שלשים שנה וארבע מאות שנה משנולד יצחק עד עכשיו
היו ארבע מאות שנה כי משעה שהיה זרע לאברהם נתקים בו ארבע מאות שנה משנולד
יצחק תמצא מביאתן למצרים עד יציאתם מאתים ועשר זה לשון רש׳ והוא דעת רבו׳ אא
שאינו מתוקן בפירושיו כל צרכו שהרי כתוב ואברם בן חמש שנים ושבעים שנה בצאתו
מחרן ומעמד בין הבתרים היה אחרי זה ימים רבים אבל יצטרך לתרץ התירוץ כמו ששנינו
בסדר עולם אבינו אברהם היה בשעה שנדבר עמו בין הבתרים בן שבעים שנה שנא׳ ויהי
מקץ שלשים שנה וארבע מאות שנה יצאו כל צבאות ה׳ מארץ מצרים חזר לחרן ועכב שם
חמש שנים שנא׳ ואברם בן חמש שנים ושבעים שנה בצאתו מחרן ויהיה ענין הכתוב לומר
כי בצאתו מחרן ארץ מולדתו שלא חזר וראה עוד בית אביו היה בן שבעי׳ וחמש שנה ודעתי
בדרך הפשט כי השם אמר לאברהם ידוע תדע כי שרם תתי לך הארץ הזאת גר יהיה זרעך
בארץ לא להם ימים רבים ארבע מאות שנה ולא חשש להודיע השלשים כי אמר לו עוד ודור
רביעי ישובו הנה להודיעו שלא ישובו מיד בסוף ארבע מאות עד הדור הרביעי שיהיה שלם
עון האמורי ירמוז לשלשי׳ שנה הללו כי עמדם במדבר ארבעי׳ שנה לא היה מפני עון האמו׳
שלא נשלם ויהיה שיעור הכתו׳ ומושב בני ישרא׳ אשר ישבו במצרים עד שלשים שנה וארבע
מאות שנה שישבו שם למלאת להסבן בארץ לא להם הודיענו הכתו׳ כי עתה בצאתם נשלמה
הגלות הנגזרת עליהם והוציאם מעבדות לחירות לא שיוציאם ממצרי׳ ויהיו עוד גרים בארץ
לא להם ובעבור שכבר הזכיר הענין הזה והודיע בו לא הוצרך להאריך כי לא בא הכתוב הזה
רק להודיע השלשים שנה שנאספו עליהם ולכך אמר דרך קצרה שהשלימו במצרים ארבע
מאות שנה הנאמרים לאביהם וידועים להם ועוד שלשים שנה וחזר ואמר ויהי מקץ שלשים
שנה וארבע מאות שנה לגלותם יצאו מארץ מצרים לחירות עולם ודומה לו והימים אשר
הלכנו מקדש ברנע עד אשר עברנו את נחל זרד שלשים ושמונה שנה להשלים החשבון כי
לא הלכו מקדש ברנע עד נחל זרד שלשים ושמונה שנה אבל ישבו בקדש שנים רבות ואחרי
כן הלכו משם וחזרו לאחור דרך ים סוף ובשנת שלשים ושמונה שנה עברו נחל זרד והנה
שיעור הכתוב והימים אשר הלכנו מקדש ברנע עד אשר עברנו את נחל זרד שלשים ושמונה
שנה וכמהו אשרי המחכה ויגיע לימים אלף שלש מאות שלשים וחמשה שיגיע לקצם לא להם
עצמם ואמר ליל שמורים הוא לה׳ להוציאם כי שמר להם הדבר מן העת שגזר עליהם הגלות
שיוציאם בלילה הזה כבא הקץ מיד כי בעתה אחישנה או טעמו ליל שמורי׳ לה׳ שהוא ישמר
ומצפה ללילה שיוציאם מארץ מצרים שהקב״ה מצפה לעת שיהיו ראויין להוציאם משם והנה
אם נאמר שטעם כי גר יהיה זרעך מעת שיהיה לך זרע ונתחיל החשבון משנולד יצחק תהיה
עמידתם במצרים מאתים וארבעה שנה כפי הפירוש שהזכרנו וגם זה לדעתי איננו דרך
הפשט על נכון שכל ימי אברהם לא יקרא הגלות בזרעו והנכון שיאמר כי יהיה זרעך בארץ
לא להם ארבע מאות שנה מן היום הזה והענין לאמר לו לא ינחלו בניך בארץ הזאת אשר
נותן להם מיד אבל יהיו גרים כמוך בארץ לא להם ימים רבים ארבע מאות שנה ועוד לא
ישובו הנה עד דור רביעי למלאת ארבע מאות ושלשים שנה ואם כן תהיה עמידתם במצרים
כמו מאתים ועשרים שנה או קרוב לזה ואם יהיה חשבון אותיו׳ של רדו שמה מסורת בישרא׳
יתכן שירמוז ליורדים עצמם שאחרי מות יעקב יעמדו הרי שם ר״י שנה ועם י׳ שניו יהיו רכ״ו
וכבר הזכרתי פירוש ר״א שיאמ׳ כי גר יהיה זרעך בעבדות ענוי עד ארבע מאות שנה מן היום
הזה ואמר כי השלשים הנוספים היו מיום צאת אברהם מארצו והנה יהיה הכתוב ומושב בני
ישרא׳ אשר ישבו במצרים על מלאת שלשים שנה וארבע מאות להיותם גרים הם ואבותיהם
בארץ לא להם ועוד אני אומר כי הפשט המהודר מן הכל הוא שנאמר כי הגזירה היתה
ארבע מאות שנה מן היום ההוא כאשר הזכרנו והשלשים שנה האלו הם תוספת עליהם בעון
הדור ההוא כי אם נגזר על האדם בחטאו גלות וענוי שנה או שנתים והוא יוסיף על חטאתו

פשע בהם יוסיפו עליו ו׳ על חטאתיו וגלות ויסורין כהנה וכהנ׳ רבות שאין ענשו הראשון הבטח׳
לו שלא יענש בעון שיעשה והנה היה על אברה׳ אבינו גזיר׳ שיהיה זרעו גר בא׳ לא להם ארב׳
מאות שנ׳ ושלא ישובו הנה עד דור רביעי כי לא שלם עון האמורי ולא היתה לו הבטחה רק
באחרי כן יצאו ברכוש גדול והוא מיד או מופלג כמה וגם הוא על תנאי כמו שאמ׳ וגם הגוי
אשר יעבודו דן וכו׳ שיעמיד בדין את הגוי אם עשו שלא כראוי לישראל לפי מעשיהם ולפי
הנגז׳ עליה׳ ועוד שאין שום הבטח׳ שלא יגרום החטא לבטלה ﭏא כמקו׳ שבועה ומן הידוע שהיו
ישרא׳ במצרי׳ רעים וחטאים ובטלו גם המילה וכתי׳ וימרו בי ולא אבו לשמוע אלי איש שקוצי
עיניו לא השליכו ואת גלולי מצרים לא עזבו ואומר לשפוך חמתי עליה׳ בתוך ארץ מצרים וגו׳
וכתי׳ הסירו את אלהים אשר עבדו אבותיכ׳ בעבר הנהר ובמצרי׳ ועבדו את ה׳ ועל כן ארך גלות׳
שלשים שנה והיה ראוי שיתארך יותר ﭏא שצעקו והרבו תפלה וזה טעם ויאנחו בני ישרא׳
מן העבודה ויצעקו ותעל שועתם וישמע אלהים את נאקתם ועתה הנה צעקת בני ישרא׳ באה
אי׳ וכתי׳ ונצעק אל ה׳ אלהי אבותינו וישמע ה׳ את קולינו וירא את ענינו ואת עמלנו ואת לחצנו
כי לא היו ראויים להגא׳ מפני הקץ שבא ﭏא שקבל צעקתם ונאקתם מפני הצער הגדול
שהיו בו כאשר פירשתי בסדר ואלה שמות ולמה יהיה קשה על הראשונים לפרש כי נתארך
גלותם על הקץ שלשים שנה והנה נתארך עליהם ארבעים שנה בחטא המרגלים כי כל
הארבעים שנה ההם היה להם עינוי כמו שאמר וזכרת את כל הדרך אשר הוליכך ה׳ אלהיך
זה ארבעים שנה במדבר למען ענותך וכתי׳ ויענך וירעיבך והיה להם גלות שלימה בארץ לא
להם רק לנחש שרף ועקרב ולא נתקיים להם ודור רביעי ישובו הנה כי בארבעי׳ שנה נתחלף
הדור ההוא בודאי שכבר נולד אבל החטאי׳ גרמו להם הכל ואפש׳ שהיה זה סבת בני אפרים
שיצאו ל׳ שנה קודם לביאת משה רבנו כמו שהזכירו רבותי׳ כי הם מנו ולא טעו ועונותיו
ילכדונו הרשע והקב״ה ימחול לנו על כל חטא ושגיאה וטעם הוא הלילה הזה לה׳ שמורים לכל
בני ישרא׳ לדורותם שזה הלילה שהיה שמור לשם להוציאם ממצרים הוא לה׳ כלומר מקודש
לשמו שמורי׳ לכל בני ישרא׳ לדורותם שישמרו אותו לעבוד בו לפניו באכילת הפסח וזכירת
הנסים לתת הלל והודאה לשמו כמו שאמ׳ ושמרת את החוקה הזאת ואמר שמור את חדש
האביב ור״א אמר כי טעם ליל שמורים הוא לה׳ שהשם שמרם ולא נתן המשחית לבא אל
בתיהם ואינו נכון בעבור שאמר להוציאם מארץ מצרים ויאמר ה׳ אל משה ואל אהרן
זאת חקת הפסח בארבעה עשר בניסן נאמרה פרשה זו לשון רש׳ וכן הדבר שהרי כתי׳ בסופה
ויעשו כל בני ישרא׳ כאשר צוה ה׳ ללמד עליהם שנימולו הם ועבדיהם אם כן היה בדין להקדי׳
הפרשה הזאת קודם ויהי בחצי הלילה אבל הטעם כי פרשת החדש הזה לכם נאמרה בראש
חדש וכו כיום עשה משה שליחותו ויקרא לכל זקני ישרא׳ ויאמר אליהם צוה אותם הפסח
והבטיחם שיגאלו בליל חמשה עשר והם האמינו ויקד העם וישתחוו וסמך הכתוב לזה ויהי
בחצי הלילה לומר שקיים להם הבטחת׳ וכשהשלי׳ זה חזר לענין ראשון להשלים חקת הפסח
והוסיפה זאת הפרשה מצות רבות אסור בן נכר וערל והוצאה מן הבית ושבירת עצם ופסח
הגר׳ והן מצות מיד ולדורות והשלים כי עשו בני ישרא׳ ועשו כאשר צוה ה׳ ואמר בכאן כל
בני ישראל לבאר שלא היה להם עובר את פי ה׳ בכל אשר צוה בדיני הפסח בכל הפרשיות
הנזכרות ור״א אמר כי זאת הפרשה בפסח דורות נאמרה אחרי פסח מצרי׳ ואמר ויעשו כל
בני ישראל על פסח מדבר שעשו בשנה השנית ונכתב עם הצואה כדרך ויניחהו אהרן לפני
העדות למשמרת וזה שבוש כי לא נצטוו בכל הפרשיות האלו ﭏא בפסח מצרי׳ ובפסחי הארץ
כמו שנ׳ למעלה והיה כי תבאו אל הארץ וגו׳ אבל פסח מדבר מצוה שנצטוו בה באותו הפרק
כל בן נכר׳ שנתנכרו מעשיו וכו׳ לשון רש׳ ממכילתא והכתוב לא הוצרך ﭏא לישרא׳ ומן תרגם
אנקלוס כל בר ישרא׳ וכול שיתנכר לאחיו ולאביו שבשמים במעשיו הרעים והוא
[illegible] שהזכירו רבו׳ בכל מקום ופירושו מנוכר מלשון ואשתמודע יוסף לאחוהי וכול
וחסרו העין כמו שהבליעוה במלות רבותינו כמו דורקטי דור קטוע בקי׳
תושב זה גר תושב שכיר׳ זה הגוי ומה ת״ל והלא ערלים הם ﭏא בגון ערבי׳ מהול וגבעוני מהול
לשון רש׳ ולא ידעתי למה יכתוב הרב הדברים הנדחים בגמ׳ שהרי הקשו על זה והני מולין

בינהו והתנן הנודר מן הערלים מותר בערלי ישראל ואסור במולי אומות העולם שנא׳ כי כל
הגוים ערלים וכל בית ישראל ערלי לב והעמירו הכתוב כגר שמל ולא טבל ויהי בעצם היום
הזה הוציא ה׳ מפני שאמר למעלה ליל שמורים הוא לה׳ להוציאם מארץ מצרים חזר ופירש
כי לא יצאו בלילה כלם מן הארץ אלא שניתן להם רשות לצאת והיו בני חורין אבל בעצ׳ היום
יצאו מכל גבול מצרים על צבאותם צבא הנשים וערב רב הנלוים עליהם ורא׳ פי׳ כי ויהי בעצ׳
היום הזה שהוציא ה׳ את בני ישראל מארץ מצרים דבר השם אל משה לאמר קדש לי וטעם
קדש לי שיקדש אותם מיד שתהיה המצוה נוהגת במדבר והוסיף הפרש׳ הזאת מצות רבות
שיזכירו היום והחדש שיהיה אביב וישמרו החקה הזא׳ למועדה וזה רמז לעבור השנה כי לא
נעשה פסח רק בחדש אביב והוסיפה בחמץ לא יראה לך שאור בכל גבולך ומצות הטוטפות
והיה כי יביאך ה׳ אל ארץ הכנעני אעפ׳ שלא

מנה אלא חמשה עממין כל שבעה עמים במשמע שכלם בכלל הכנעני הם ואחת מן
המשפחות היתה שלא נקרא לה אא כנעני לשון רבינו שלמה ובאמ׳ שהם בכלל כנעני שהם
בניו כלם ולכך כשאמ׳ והיה כי יביא׳ ה׳ אל ארץ הכנעני יכלול בו את כלם וכן אומ׳ הכתו׳ בכל
מקום ארץ כנען אבל בכאן אין טעם שיזכיר רובם ויניח קצתם בכלל כנעני ודעת רבותינו
שהיתה ארץ חמשה עממין הללו ארץ זבת חלב ודבש ולא היה כן ארץ השנים הנשארים
ולכך יבשר אותם בארץ הזאת כך שנינו בסיפרי לענין הבכורים ויתן לנו את הארץ
הזאת ארץ אשר היא זבת חלב ודבש מה ארץ זבת חלב ודבש האמורה להלן ארץ חמשה
עממים אף ארץ זבת חלב ודבש האמורה כאן ארץ חמשה עממין ר׳ יוסי אומר אין
מביאין בכורים מעבר לירדן שאינה זבת חלב ודבש הרי מיעטו ארץ שני העממין
מן הבכורים לפי שאינה זבת חלב ודבש ור׳ יוסי מעט אף עבר הירדן שהיתה של אמורי לפי
שגם היא אינה זבת חלב ודבש והאמורי הנזכר כאן הוא אותו שבארץ ישרא׳ עצמה וכענין
זה שנוי במכילתא בפרשה הזו ועוד שנו בסיפרי ונחלה לא יהיה לו זו נחלת חמשה עממין
בקרב אחיו זו נחלת שני עממין הפרישו בפני עצמן חמשה עממין הללו לפי שהם עיקר
הארץ שבה הבטיחם שהיא זבת חלב ודבש ור׳ש׳ בפרשת שופטים ושוטרים נתקשה בזו
הבריתא ועל הדעת הזו הכתוב למעלה אל ארץ טובה ורחבה אל ארץ זבת חלב ודבש והם
הששה גוים הנזכרים בכל מקום כי הגרגשי פינה ולא נזכר בתורה רק בפסוק ונשל גוים
רבים מפניך וגומ׳ ולכן אמר רבים וכן כתיב כי החרם תחרימם החתי והאמורי והכנעני
והפרזי והחוי והיבוסי ולא הזכיר הגרגשי ירמוז כי לא יבא עמהם במלחמה ויפנה מפניהם
וטעם וביום השביעי חג לה׳ שיביאו חגיהם ביום השביעי ולא יאחרו עוד שאין לו תשלומין
אחר כן אבל הראשון יש לו תשלומין כל שבעה לענין החג ושניהם שוים לענין מקרא קדש
כמו שאמר למעלה וביום הראשון מקרא קדש וגו׳ בעבור זה עשה ה׳ לי כמו שעשה וכן
והודעת להם את הדרך ילכו בה כמו אשר ילכו בה ורבים כן ואמר כי בעבור זה שעשה ה׳
לי בצאתי ממצרים אני עובד את העבודה הזאת כענין שאמר למטה על כן אני זובח לה׳ כל
פטר רחם ואמר זה כלומר הגיד לו שאתה רואה בעיניך שעשה ה׳ לך בצאתך ממצרים ורבו׳
אמרו כי על מצה ומרור שמונחים לפניו ירמוז ויתכן שיהיה שיעורו והגדת לבנך זה שעשה
ה׳ לי בצאתי ממצרי׳ כאומר כך וכך עשה לי כי מלת בעבור תשמש גם בעצם ענין כמו בעבור
הילד חי׳ צמת והנך איננו בכלל ורא׳ אמר כי בעבור זה שאני עושה ועובר לפניו באכילת
הפסח והמצה עשה לי אותות עד שהוציאני ממצרים ואיננו נכון ועוד אפרש הכתוב והיה
לך לאות על ידך ולזכרון בין עיניך למען תהיה תורת ה׳ בפיך שיעורו והיה לך לאות על ידך
ולזכרון בין עיניך כי ביד חזקה הוציאך ה׳ ממצרים למען תהיה תורת ה׳ בפיך ופירושו שיכתוב
על ידיך ועל בין עיניך יציאת מצרים ותזכור אותה תמיד למען שתהיה תורת ה׳ בפיך לשמור
מצוותיו ותורותיו כי הוא אדניך הפודך מבית עבדים והיה כי יביאך ה׳ אל ארץ הכנעני
בעבור כי מצות פטר המור איננה נוהגת אא בארץ ועל דרך הפשט קדש לי כל בכור כל
הנמצאים בישרא׳ היום כי בעבור שפדאם ממות בהכותו בארץ מצרים צוה שיהיו קדושים
לו לעבוד את עבודת ה׳ לכל אשר יצוה בהם ולא נתן להם עתה פריון עד שהחליפם בלויים

וצוה בפריון העורפים אבל המצוה בנולדים לא נהגה במדבר וצוה כי כאשר יבאו אל הארץ
תנהג באדם ובבהמה ובפטר חמור וצוה בפריונם לדורות וטעם כאשר נשבע לך ולאבותיך
שנשבע לאבותיך לתתה לך כמו שאמר למעלה אשר נשבע לאבותיך לתת לך או שיקרא
דבר השם שבועה כי אמר בן פעמים וארד להצילו מיד מצרי׳ ולהעלותו אל ארץ טובה ורחבה
ועוד והבאתי אתכם אל הארץ אשר נשאתי את ידי והעברת כל פטר רחם לה׳ לשון הפרשה
שתעבירנו מן הערך להיות לה׳ וחזר ופירש מה היא העבורה וו שבל פטר שגר בהמה הזכרי׳
ופטר חמור ובכור אדם בבניו יהיה לה׳ ור״ש כתב והעברת כל פטר רחם לה׳ בבכור אדם
הכתוב מדבר ולטוטפות בין עיניך אין למלה הזאת משפחה ידועה אבל בעלי הלשון יחשבו
ליחס אותה אל לשון הטף אל דרום ועלימו תטוף מלתי ענין מוטאל מן והטיפו ההרים עסיס
יאמ׳ שתעשה מיציאת מצרי׳ על ידך אות ובין עיניך דבור יזל כטל על שומעיו אבל רבו׳ יקראו
הדבר המונח בראש טוטפת כמו שאמרו לא בטוטפת ולא בסנבוטין אמר ר׳ אבהו טוטפת
המקפת מאזן לאזן והם בעלי הלשון שמדברי׳ בו ויודעי׳ אותו ומהם ראוי לקבלו ואמ׳ טוטפות
ולא טוטפת בעבור שהם בתים רבים כאשר קבלנו צורתם מן האבות הקדושים שראו הנביא׳
והקדמנים עושים בן עד משה רבי׳ והנה שרש המצוה הזאת שנניח כתב יציאת מצרי׳ על היד
ועל הראש כנגד הלב והמוח שהם משכנות המחשבה והנה נכתב פרש׳ קדש והיה כי יביאך
בטוטפות מפני המצוה הזאת שנצטוינו בהם לעשות יציאת מצרים טוטפות בין עינינו ובפרש׳
שמע והיה אם שמוע נצטוינו שנעשה המצוות גב׳ טוטפות דכתי׳ והיו הדברים האלה אשר
אנכי מצוך היום וגו׳ והיו לטוטפות בין עיניך ולכך אנו כותבין גם שתי הפרשיות ההן לטוטפות
שהם היחוד וזכרון כל המצות וענשן ושכרן וכל השרש באמונה ואמר בשל יד והיה לך לאות
על ידך ודרשו בו שהוא שמא׳ שהלב נוטה לו ועל דרך האמת מה שאמ׳ הכתו׳ בעצו׳ זה עשה
ה׳ לי כמו זה אל׳ ואנוהו יאמר כי בעבור שמו וכבודו עשה עמנו והוציאנו ממצרים והיה זה
לך לאות על זרוע עוך בטעם כי תפארת עוזמו אתה והנה האות כאות המילה והשבת ובעבור׳
שהכל בכל הוא האות על היד העתיקו אבותינו ממשה מפי הגבורה שיהיה בית אחד בענין
שאמר הכתוב אחותי כלה בעבור שהיא מתאחת וכלולה משלשים ושתים נתיבות וכתיב
שמאלו תחת לראשי ואמר לזכרון בין עיניך שיונחו במקום הזכרון בין העינים שהוא
ראשית המוח והוא תחלת הזכרון מעמד הצורות אחרי הפרכן מלפניו והם מקיפים את
כל הראש ברצועותיהם והקשר שהוא על אחרית המוח המשמר לזכירה ולשון
בין עיניך שיהיו באמצע הראש לא מצד אחד או שם שרשי העינים ומשם יהיה הראות
וכן לא תשימו קרחה בין עיניכם ולפרש זה חזר ואמ׳ ולטוטפות לבאר שאין המצוה בין העיני׳
למטה אבל בגובה הראש מונחים שם בטוטפת ואמר לשון רבים שהם בתים רבי׳ כאשר קבלנו
ועתה אומר לך כלל בטעם מצות רבות הנה מעת היות ע״ז בעולם מימי אנוש החלו הדעות
להשתבש באמונ׳ מהם כופרים בעיקר ואומ׳ כי העולם קדמון כחשו בה׳ ויאמרו לא הוא ומהם
מכחישים בידיעתו הפרטים אמרו איכה ידע אל ויש דעה בעליון ומהם שיודו בידיעה ומכחיש׳
בהשגחה ויעשו אדם כדגי הים שלא ישגיח הא׳ בהם ואין עמם עונש או שכר עזב ה׳ את
הארץ וכאשר ירצה האלהים בעדה או ביחיד ויעשה עמם מופת בשנוי מנהגו של עולם וטבעו
יתברר לכל בטול הדעות האלה כלם כי המופת הנפלא מורה שיש לעולם אלוה מחדשו יודע
ומשגיח ויכול וכאשר יהיה המופת ההוא נגזר תחלה מפי נביא יתברר ממנו עוד אמיתת
הנבואה כי ידבר אלהים את האדם ויגלה סודו אל עבדיו הנביאים ותתקים עם זה התורה
כלה ולכן יאמר הכתוב במופתים למען תדע כי אני ה׳ בקרב הארץ להורות על ההשגחה כי
לא עזב אותם למקרים כדעתם ויאמר למען תדע כי לה׳ הארץ להורות על החדוש כי הם
שלו שבאם מאין ואמ׳ בעבור תדע כי אין כמוני בכל הארץ להורות על היכולת שהוא שליט
בכל אין מעכב בידו כי בכל זה היו המצרים מכחישים או מסתפקים אם כן האותות והמופתי׳
הגדולים עדים נאמנים באמונת הבורא ובתורה כלה ובעבור כי הקב״ה לא יעשה אות ומופת
בכל דור לעיני כל רשע או כופר יצוה אותנו שנעשה תמיד זכרון ואות לאשר ראו עינינו
ונעתיק הדבר אל בנינו ובניהם לבניהם ובניהם לדור אחרון והחמיר מאד בענין הזה כמו

שחייב כרת באכילת החמץ ובעויבת הפסח והצריך שנכתוב כל מה שנראה אלינו באותות
ובמופתים על ידינו ועל בין עינינו ונכתו׳ אותו עוד על פתחי הבתים במזוזות ושנזכיר זה בפינו
בקר וערב כמו שאמרו אמת ויציב דאוריתא ממה שכתוב למען תזכר את יום צאתך מארץ
מצרים כל ימי חייך ושנעשה סוכה בכל שנה וכן כיוצא בהן מצות רבות זכר ליציאת מצרים
והכל להיות לנו בכל הדורו׳ עדות במופתי׳ שלא ישכחו ולא יהיה פתחון פה לכופר להכחיש
אמונת אהים כי הקונה מזוזה בזוז אחד וקבעה בפתחו ונתכון בענינה כבר הודה בחדוש
העולם ובידיעת הבורא והשגחתו וגם בנבואה והאמין בכל פנות התורה מלבד שהודה שחסד
הבורא הגדול מאד על עושי רצונו שהוציאנו מאותו עבדות לחרות בכבוד גדול לזכות
אבותי׳ החפצים ביראת שמו ולפיכך אמרו הוי זהיר במצוה קלה כמצוה חמורה שכלן חמודו׳
וחביבות מאד שבכל שעה אדם מודה בהן לאהיו וכונת כל המצות שנאמין באהנו ונודה לו
שהוא בוראנו והוא כוונת היצירה שאין לנו טעם אחר ביצירה הראשונה ואין לעליון בתחתוני׳
חפץ מלבד זה שידע האדם ויודה לאהיו שבראו וכונת רוממות הקל בתפלות וכונת בתי
כנסיות וזכות תפלת הרבי׳ זהו שיהיה זכות לבני אדם מקום שיתקבצו ויודו לא׳ שבראם והמציא׳
ויפרסמו זה ויאמרו לפניו בריותיך אנחנו וזו כוונתם במה שאמרו ז״ל ויקראו אל אהים בחזקה
מכאן אתה למד שתפלה צריכה קול חציפא נצח לבישא ומן הנסים הגדולים והמפורסמים
אדם מודה בנסים הנסתרים שהם יסוד התורה כלה אין לאדם חלק בתורת משה רבי׳ עד
שיאמינו שכל דברינו ומקרינו כולם נסים שאין בהם טבע ומנהגו של עולם בין ביחיד בין
ברבים אבל אם יעשה המצות יצליחנו שכרו ואם יעבור עליהם יכריתנו ענשו הכל בגזרת
עליון כמו שהזכרתי כבר ויתפרסמו הנסים הנסתרים בענין הרבים כאשר יבא ביעדי התורה
בענין הברכות והקללות כמו שכתוב ואמרו כל הגוים על מה עשה ה׳ ככה לארץ הזאת ואמ׳
על אשר עזבו את ברית ה׳ אהי אבותם שיתפרסם הדבר לכל האומות שהוא מאת ה׳ בענשם
ואמ׳ בקיום וראו כל עמי הארץ כי שם ה׳ נקרא עליך ויראו ממך ועוד אפרש זה בעה׳

סדר ויהי בשלח

כי קרוב הוא ונוח לשוב באותו הדרך למצרים
ומדרשי אגדה יש הרבה לד״ש וגם הוא דעת
ר״א כי טעם ולא נחם אהים דרך פלשתים בעבו׳
כי קרוב הוא וינחמו וישובו אל מצרים מיד
ועל דעתי אם היה כדבריהם היה לו לומר כי אמר אהים כי קרוב הוא פן ינחם העם אבל
הנכון שיאמר כי לא נחם אהים דרך ארץ פלשתים אשר הוא קרוב וטוב לנחותם בדרך ההוא
כי אמר אהים פן ינחם העם בראותם מלחמה ושבו מצרימה וטעם המלחמה שיהיה לעבור
דרך ארץ פלשתים ופלשתים לא יתנום לעבור בשלום וישובו למצרים אבל בדרך המדבר
לא יראו מלחמה עד היותם בארץ סיחון ועוג מלכי האמורי שהיא נתונה להם ורחוקים הם
ממצרי׳ בעת ההיא ומלחמת עמלק ברפידים לא היתה ראויה לשוב בעבורה כי הם לא יעברו
עליהם והוא שבא מארצו ונלחם בהם לשנאתו אותם ואם יתנו ראש לשוב למצרי׳ לא יועילו
כי ילחם בהם בדרך וגם רחוקים היו ממצרים בדרך העקום אשר הלכו בה ולא ידעו דרך
אחרת ולשון ר״ש בראותם מלחמה כגון מלחמת הכנעני והעמלקי אם הלכו בדרך ישרה
היו חוזרין מה אם כשהקיפם דרך מעוקם אמרו נתנה ראש ונשובה מצרימה אם הולכין
בפשוטה על אחת כמה וכמה מכילתא והענין הזה שאמר ולא נחם ויסב אהים את העם דרך
המדבר כי בנסעם מסכות החל עמוד האש ללכת לפניהם ולא הלך דרך ארץ פלשתים אבל
הלך דרך מדבר איתם וישראל הלכו אחריו וישכן הענן באיתם ויחנו שם והוא בקצה המדבר
וטעם וחמושים עלו בני ישראל לומר כי אעפ״ שהסב השם אותם דרך המדבר היו יראים פן
יבאו עליהם פלשתים או הערים הקרובו׳ להם והיו חלוצים כמו היוצאים במלחמה ויש אומ׳
שספר הכתו׳ שיצאו ביד רמה וחשבו להיות גאולים ולא הלכו כדמות עבדים בורחים וה׳ הולך
לפניהם יומם כבר אמרו שכל מקום שנאמר וה׳ הוא ובית דינו אם כן פירוש הכתוב שהשם
שוכן בתוך הענן והולך הוא לפניה׳ ביום בעמוד הענן ובלילה בית דינו שוכן בתוך עמוד האש
להאיר להם כטעם אשר עין בעין נראה אתה ה׳ ועננך עומד עליהם ובעמוד ענן אתה הולך

לפניהם יומם ובעמוד אש לילה וראיתי בו״אה שמות רבא כי לא בחפזון תצאו כי הולך לפניכ׳
ה׳ לשעבר אני ובית דיני הייתי מהלך לפניכם שנא׳ וה׳ הולך לפניהם יומם אני ובית דיני אבל
לעתיד לבא אני לברי שנא׳ כי הולך לפניכם ה׳ ומאספכם וגו׳ וסוד המדרש הזה כאשר הזכרתי
כי בגאולה הראשונ׳ היה הקב״ה עמהם ביום ובית דינו עמהם בלילה אבל לעתיד לבא תתעלה
מדת הדין ברחמים ויהיה הולך לפניהם השם המיוחד כי אחי יעקב מאסף אותם עמו ולילה
כיום יאיר כחשכה כאורה כי הכל במדת רחמי׳ מיוחדת ור״א אמר כי הכתו׳ הזה ידבר כלשון
בני אדם בעבור כי כח השם ושלוחו הולך עם ישרא׳ כדרך מוליך לימין משה זרוע תפארתו
אבל לא כאשר יבין ר״א ממנו וכתיב כן נהגת עמך לעשות לך שם תפארת וחזקתי את לב
פרעה ורדף אחריהם בעבור שפחד פרעה מהם במכת הבכורות ובקש מהם וברכתם גם
אותי לא היה בלבו לרדוף אחריהם אפי׳ יברחו אלא שיעשה משה בהם כרצונו ועל כן הוצרך
לומ׳ כי הוא יחזק את לבו לרדוף אחריה׳ ולמטה אמ׳ פעם אחר׳ ואני הנני מחזק את לב מצרי׳
ויבאו אחריה׳ כי בראותם שנקרע הים לפני בני ישראל והם הולכים ביבשה בתוכו איך ימלאם
לבם לבא אחריהם להרע להם ואין בכל המופתים כפלא הזה וזה באמת שגעון בהם אבל
סכל עצתם וחזק לבם ליכנס בים ויוגד למלך מצרים כי ברח העם איקטורין שלח עמהם
וכיון שהגיעו עד שלשת ימים שקבעו לילך ולשוב וראו שאינן חוזרין למצרים חזרו והגידו
לפרעה ביום הרביעי חמישי וששי רדפו אחריהם ליל שביעי ירדו לים בשחרית אמרו שירה
והוא יום שביעי של פסח לכך אנו קורין שיר׳ ביום השביעי זה לשון רש״י וכך הוא במכילתא ועל
דרך הפשט הוא אשר דבר ה׳ ואמר פרעה לבני ישרא׳ כי כאשר עשו כן בני ישרא׳ ושבו ויחנו
לפני פי החירות לפני בעל צפון הוגד זה למלך מצרים כי ברח העם והם נבוכים במדבר
ואינם הולכים אל מקום ידוע לזבח וזה טעם ובני ישראל יוצאים ביד רמה שעשו להם דגל
ונס להתנוסס ויוצאים בשמחה ובשירים בתף ובכנור כרמות הנגאלים מעבדות לא כעבדים
העתידים לשוב לעבודת׳ וכל זה הוגד לו ויראו מאד ויצעקו בני ישרא׳ אל ה׳ ויאמרו אל משה
המבלי אין קברים אינגו נראה כי בני אדם הצועקים אל השם להושיעם יבעטו בישועה אשר
עשה להם ויאמרו כי טוב להם שלא הצילם אבל הנכון שנפרש ⸗⸗⸗ כתות והכתוב יספר כל
מה שעשו כלם אמר כי הכת האחת צועקת אל ה׳ והאחרת מכחשת בנביאו ואינה בוחרת
בישועה הנעשית להם ועל זאת כתוב וימרו על ים בים סוף ולכך יחזיר הכתוב בני ישרא׳
פעם אחרת ויצעקו בני ישרא׳ אל ה׳ כי הטובים שבהם יצעקו אל ה׳ והנשארים מרו בדברו
ולכך אמר אחרי כן וייראו העם את ה׳ וגו׳ לא אמר וירא ישרא׳ את היד הגדולה וייראו ישרא׳
את ה׳ וגו׳ אבל אמר העם כי בני ישראל שם ליחידים והעם שם להמון וכן וילונו העם וכך
הזכירו רבותי׳ ויחל העם כל מקום שנא׳ העם לשון גנאי הוא וכל מקום שנא׳ ישרא׳ לשון שבח
הוא והנה לא אמרו לקחתנו למות במדבר וממותנו במדבר כי טרם יראו מלחמה לא היו
חפצים לצאת אל המדבר פן ימותו שם ברעב ובצמא ויתכן שאמרו לו כן בצאתם ועודם בארץ
מצרים כאשר הסב אותם אלהים דרך ארץ המדבר ים סוף או שאמרו לו מתחלה אנה נצא
אם דרך ארץ פלשתים ילחמו בנו ואם דרך המדבר טוב לנו לעבוד את מצרים ממותנו שם
ואפש׳ עוד לומ׳ כי היו העם מאמינים בה׳ ומתפללי׳ אליו להצילם אבל במשה נכנס ספק בלבם
פן יוציאם למשול עליה׳ ואע״פ שראו האותות והמופתים חשבו שעשה אותם בדרך חכמה או
שה׳ הביא עליה׳ המכות ברשעת הגוי׳ ההם כי או חפץ ה׳ ביציאת׳ לא היה פרעה רודף אחריה׳
ואנקלו׳ תרג׳ בכאן ויצעקו וזעיקו עשאו ענין תרעומת לומ׳ שלא התפללו אבל היו מתרעמים
לפניו על שהוציאם ממצרים בלשון ויצעקו אל פרעה לאמר למה תעשה כה וכמוהו ותהי
צעקת העם ונשיהם גדולה אל אחיהם היהודים מתרעמים עליהם בקול גדול וצעקה
ובמכילתא ויצעקו תפסו להם אומנות אבותיהם ויאמרו אל משה המבלי אין קברים במצרים
מאחר שנתנו שאור בעיסה באו להם אצל משה אמרו לו הלא זה הדבר וכו׳ ושאור שבעיסה
הוא יצר הרע ודעתם לומר כי מתחלה צעקו אל ה׳ לתת בלב פרעה לשוב מאחריהם וכאשר
ראו שלא היה חוזר אבל היה נוסע וקרב אליהם או אמרו לא נתקבלה תפלתנו ונכנסה
בלבבם מחשבה רעה להרהר אחרי משה כאשר בתחלה כי אשר ראיתם את מצרים היום

לא תוסיפו לראותם עוד על דעת רבותי׳ זו מצות לא תעשה לדורות ואם כן יאמר הכתוב אל
תיראו התיצבו במקומכם וראו את ה׳ שיושיע אתכם היום מידם ואל תשובו לעבודתם כי
מצרים אשר ראיתם אותם היום הקב״ה מצוה אתכם עוד שלא תוסיפו ברצונכם לראותם
מעתה ועד עולם ותהיה מצוה מפי משה לישראל ולא הוזכרה למעלה וכן ולא ישיב את
העם מצרימה למען הרבות סוס וה׳ אמר לכם לא תוסיפו׳ לשוב בדרך הזה עוד שהיא מצוה
באמת לא הבטחה מה תצעק אלי אמר ר״א כי משה כנגד כל ישרא׳ שהיו צועקים לו כמו
שאמר ויצעקו בני ישרא׳ א׳ ה׳ ואם כן למה אמר מה תצעק וראוי להם לזעוק ואולי יאמר
מה תניחם לצעוק דבר להם ויסעו כי כבר אמרתי ואכברה בפרעה ורבותי׳ אמרו שהיה
משה צועק ומתפלל והוא הנכון כי לא ידע מה יעשה ואע״פ שאמ׳ לו ה׳ ואכברה בפרעה הוא
לא היה יודע איך יתנהג כי הוא על שפת הים והשונא רודף ומשיג והיה מתפלל שיורנו ה׳
דרך יבחר וזה טעם מה תצעק שהיתה צריך לשאול מה תעשה ואין לך צורך לצעוק כי כבר
הודעתיך ואכברה בפרעה ולא ספר הכתו׳ צעקת משה כי הוא בכלל ישרא׳ ויסע מלאך האלהי׳
אמר ר״א מלאך האלהי׳ הוא השר הגדול ההולך בענן והוא הכתו׳ עליו וה׳ הולך לפניהם יומם
וכאשר נסע זה המלאך ההולך לפני מחנה ישרא׳ והלך מאחריהם נסע עמוד הענן עמו ויהי
הענן והחשך בין מחנה ומחנה ויאר לישראל את הלילה בעמוד האש כאשר יעשה בשאר
הלילות לעבור הים כי בלילה עברו ועל דעתי זה שאמר הכתוב ויסע מלאך האלהים היה
בתחלת הלילה ומלאך האלהים ההולך לפני מחנה ישרא׳ רמז לבית דינו של הקב״ה שנקראת
מדת הדין מלאך במקומות מן הכתו׳ והוא השוכן בעמוד האש והולך לפניהם לילה להאיר
להם ולכך הזכיר האלהים ויתכן שאינו נסמך אבל הוא באור וראיתי במכילתא ר׳ שמעון בן
יוחאי שאל ר׳ נתן את ר׳ שמעון בן יוחאי מפני מה בכל מקום כתי׳ מלאך ה׳ וכאן כתוב מלאך
האלהים אמ׳ לו אין אלהים בכל מקום אלא דין וכו׳ ירמוז למה שאמרנו ועתה הנה נסע בעמוד
האש מלפני מחנה ישראל והלך מאחריהם ונסע עוד עמוד הענן מפניהם ויעמוד מאחריה׳
והנה שני העמודים מאחריהם ושב לבאר כי
בא עמוד הענן הזה בין מחנה מצרים ובין מחנה ישרא׳ לומר שלא הפסיק עמוד הענן
בין עמוד האש למחנה ישרא׳ אבל הפסיק בין מחנה מצרי׳ ובין עמוד האש ויהי הענן והחשך
בין מחנה למחנה והיה לישרא׳ אור בעמוד האש אע״פ שהוא מאחריהם מפני שהוא למעלה
ולא היה עמוד הענן מפסיק אותו להם כאשר למצרים וזה טע׳ ויאר את הלילה כי האיר להם
הלילה אבל לא כשאר הלילות לנחותם הדרך כי לא היה הולך לפניהם והיה זה שאלו היה
עמוד האש הולך לפני ישרא׳ כשאר הלילות ועמוד הענן בין מצרים ובין ישראל היו ישראל
ממהרין ללכת והמצרים לא יראום ולא יבאו אחריהם ועתה הלכו ישרא׳ לאטם ואין המרחק
רב ביניהם והיו המצריים רואים אותם מתוך הענן והולכי׳ אחריה׳ כי יראו האש מתוך הענן
אלא שלא היו יכולים ליקרב אליהם מפני הפסק שני העמודים וזה טעם ולא קרב זה וגו׳
ויהי באשמורת הבקר וישקף ה׳ אל מחנה וגו׳ כי הסיר עמוד האש ממחנה ישראל כמנהג
כל הימים ושמו היום משקיף על מחנה מצרים בינם ובין עמוד הענן אשר ישתמשו בו ישרא׳
היום ויהם את מחנה מצרים בהשקיף עמוד האש עליהם כי יגיע עליהם חומו הגדול ולהבה
תלהט רשעים וכבר פירשתי במעשה בראשי׳ כי יסוד האש יקרא חשך והענן והחשך הוא
עמוד אש וענן אבל עמוד האש היה מאיר לכל ישרא׳ בעמודו
והיה מחשיך למצרים מפני היותו בא בעמוד הענן אשר יחשיך עליו כשמש אשר הענן יכסנו
והנה עשה הכל בשני עמודים הללו וזהו הנכון בפסוקים האלה וי״ט משה את ידו על הים
ויולך ה׳ את הים ברוח קדים היה הרצון לפניו ית׳ לבקע הים ברוח קדים מיבשת שיראה כא׳
הרוח היא המחרבת ים כענין שכתוב יבא קדים רוח ה׳ ויבוש מקורו ויחרב מעינו השגיא
למצרים ויאבדם כי בעבור זה חשבו אולי הרוח שמה הים לחרבה ולא יד ה׳ עשתה זאת בעבו׳
ישרא׳ אע״פ שאין הרוח בוקעת הים לגזרים לא שמו לבם גם לזאת ובאו אחריהם מרוב תאות
להרע להם וזה טעם וחזקתי את לב פרעה ויבאו אחריהם שחזק לבם לאמר ארדוף אויבי
ואשיגם בים ואין מציל מידי ולא זכרו עתה כי ה׳ נלחם להם במצרים ויכסו את הרכב ואת

הפרשים לכל חיל פרעה   כך דרך מקראות לדבר כלמד יתרה כמו לכל כלי המשכן לכל
כליו תעשה נחשת ואינה אלא לשון תקון לשון ר״ש ואינו כן במקום הזה רק פירושו ויכסו את
הרכב ואת הפרשים ולכל חיל פרעה הבאים אחריהם   והחיל אינם הרכב והפרשים אבל
הם עמו אשר לקח עמו כמו שאמר למעלה כל סוס רכב פרעה ופרשיו וחילו וכמוהו כסוי
בלמד כמים לים מכסים ועשית מכסה לאהל ובעל המכסה על הקרב וכן רבים
וירא ישרא׳ את היד הגדולה את הגבורה הגדולה שעשתה ידו שלהקב״ה   הרבה לשונות
נופלים על לשון יד וכלן לשון יד ממש הן והמתקן יתקן הלשון אחר ענין הדבור לשון ר״ש אבל
אנקלוס לא פירש היד גבורה אבל אמר ית גבורת ידא רבתא ור״א אמר המכה הגדולה וכן
הנה יד ה׳ הויה במקנך כברה מאד יד האלהים שם ועל דרך האמת יאמר שנגלת להם היד
הגדולה והיא מדת הדין שעשה ה׳ במצרים כי היתה שם במצרים מכה בהם   וזה כמו ועל
הארץ הראך את אשו הגדולה והיא הימין אשר תרעץ אויב והיא זרוע ה׳ שאמר הכתוב עורי
עורי לבשי עז זרוע ה׳ הלא את היא המחרבת ים ולא יתעלם ממך מה שאמר לבשי עז ממה
שכתבנו בפסו׳ מידי אביר יעקב אז ישיר משה לשון ר״ש כשראה הנס עלה בלבו שישיר שירה
וכן עשה ויאמרו לאמר וגו׳ וכן אז ידבר יהושע בשראה הנס אמ׳ לו לבו לדבר וכן עשה ויאמ׳
לעיני כל ישרא׳ וכן שירת הבאר שפתח בה אז ישיר ישרא׳ פירש אחריו עלי באר ענו לה וכן
ובית יעשה לבת פרעה חשב בלבו לעשות לה בית   אז יבנה שלמה פירשוהו חכמי ישרא׳
שבקש לבנות ולא בנה והו לישב פשוטו   ומה יאמ׳ הרב בפסוק יעשו עגל בחורב כמה
ימרוהו במדבר יעציבוהו בישימון וכל המזמור כן יהרג בברד גפנם ישלח בהם ערוב   וכן
ומאין יבאו אליך מן המכים אשר יכוהו ארמים וכן ומשה יקח את האהל כי איננו לשון הווה
שלא לקחו אלא פעם אחת אבל דרך הלשון הוא לומר עתיד במקום עבר וכן יאמרו במקומו׳
רבים ההפך והטעם כי מנהג הלשון שהמספ׳ ענין יעמיד עצמו בזמן שיחפוץ וירמוז למעשה
ממנו פעם יעמיד עצמו בזמן המעשה ודבר בו בענין הווה ועומד עליו בתחלתו ויאמר ישיר
ישראל כאלו משוררים לפניו וכן כלם ופעם יאחר עצמו ויאמר זה נעשה בבר והכל לאמת
ענין ולכן רוב שיבא זה יהיה בענין הנבואות כי גאה גאה על השירות   ועל כל מה שאקלס בו
עוד יש בו יוספות לשון ר״ש עשאו לשון רוממות וגדל ואולי כן הוא וכמוהו ופא אשית בגאון
גליך כי גאו המים ויגאה כשחל תצודני לשון גדל ורבוי והנכון דעת אנקלוס לשון גאות ממש
כי נתגאה על הסוס שמתגאה במלחמה ועל הגבור הרוכב בו כי את שניהם רמה בים   וכן
וברוב גאונך וכן כלם לשון גאות כי המתגאה ירומם עצמו במעלה   עז׳ וזמרת יה פי׳ ר״א כי
מלת עזי מושכת עזי וזמרת עזי יה   והטעם הודה כי עזו ותקפו אשר יזמר בו הוא השם והוא
היה ישועתו זה אלי ואנוהו   ואשיבנו בנוה זה אלהי אבי וארוממנו שאספר גבורותיו וזה וראי
פשוטו של מקרא אבל לא הזכיר השם שלם והזכיר ממנו שתי אותיות בלבד ודרך משה רבי׳
בכל התורה להזכיר השם הגדול אשר אמר לו זה שמי לעולם וזה זכרי לדור דור   וכבר
דרשו בפסוק כי יד על כס יה נשבע הקב״ה שאין הכסא שלם ואין השם מלא עד שימחה זרעו
של עמלק ועל דרך האמת בעבור כי ישועת הים כולה היתה על יד מלאך האלהים הוא שבתו׳
עליו כי שמי בקרבו וכמו שאמר וירא ישרא׳ את היד הגדולה כי היד ירמוז למדת הדין אשר
היא היד הגדולה והנוקמת והיא המקרעת הים כמו שפירש הנביא עורי עורי לבשי עז הלא
את היא המחרבת ים מי תהום רבה וכמו שכתב׳ למעלה בעבור כן אמ׳ כי עזו וזמרתו ה׳ הוה
כי ביה ה׳ צור עולמים וכן ביאר מה לך הים כי תנוס מלפני אלוה יעקב וכן אמרו במכילתא
ירדו לים שכינה עמהם שנא׳ ויסע מלאך האלהים ובאלה שמות רבא אמ׳ אין עוז אלא דין שנאמר
ועוז מלך משפט אהב זה אלי ואנוהו ואעלה אותו אל נוה עליון אלהי אבותי שנראה להם באל
שדי ועתה ארוממנו אותו בשם השלם כי מעתה יהיה השם איש מלחמה ויהיה ה׳ שמו כטעם
עתה ארומם עתה אנשא ויתכן שירמוז זה לשבע ספירות בחכמה   כמו זה שמי לעולם וזה
זכרי ובמכילתא אלי עמי נהג במדת רחמים   ועם אבותי במדת הדין ומנין שאין אל אלא
מדת רחמים שנאמר אלי אלי למה עזבתני אל נא רפא נא לה אל ה׳ ויאר לנו   ואם כן יאמר זה
אלי כי עמי הוא אל בזה כי יתעלה עם הרחמים להיות רחמים בדינו ימינך ה׳ תרעץ אויב

לשון רש׳ פשטו של דבר ימינך ה׳ הנאדר בכח מלאכ׳ וכו׳ תרעץ אויב וכמה מקרא׳ ריגמתו כי
הנה אויביך ה׳ וכו׳ עד מתי רשעים ה׳ וכו׳ נשאו נהרות ה׳ נשאו נהרות קולם ורבים הב״א בכח
ואינו נכון לדעתי כי הפסוקים יכפלו מלות לומר כי תמיד יהיה בכח מגלי׳ שיבארו ענין רק
בפעם השנית ואלו אמר ימינך ה׳ ימינך ה׳ תרעץ אויב היה כמו אלו הנזכרים ור׳ אברהם
אמר כי פירושו ימינך ה׳ שאתה נאדר בכח ימינך ה׳ תרעץ אויב הוא כמו אלו הנזכרים
ויותר נכון לומר ימינך ה׳ הוא נאדר בכח להשפיל כל גאה וגם ימינך ה׳ תרעץ אויב׳ו
בכח גדול והזכיר ימין בלשון זכר ונקבה כמו יד שלוחה אלי והנה בו מגלת ספר והוא כפול
כדרך הנבואות ודרך האמת ידעהו המשכיל מן הפסוקים הראשונים שפירשתי וכך אמרו
היתה ידו אחת משקעתן וידו אחת מצלת אותם כי הכח מציל בענין ועתה יגדל נא כח ה׳ אמ׳
אויב לעמו כשפתם בדברים ארדפם ואשיגם ואחלק שלם עם שרי ועבדי לשון רש׳ וראיתי
במדרש חזית כן תני ר׳ ישמעא׳ אמ׳ אויב ארדוף אשיג היה ראוי להיות תחלת השירה ולמה
נכתב אלא שאין מוקדם ומאוחר בתורה ואנקלוס סובר כן ולכך תרגם דרוח אמר שנאה
על תחלת מחשבתו ברדפו אחריהם ולדעתי בדרך הפשט הוא סדור בפסוק הראשון ממנו
כי מתחלה אמר שטבעו בים וירדו במצולות והיה זה כאשר טבו המים ויכסו את הרכב ואת
הפרשים ואחר כך שב לאמר איך נעשה זה כי ברוח אפך הוא רוח קדים עזה נערמו המים
מתחלה וקפאו התהומות ומפני זה חשב האויב שירדוף וישיגם בים ויחלק שללם ותמלא
נפשו מהם ונשפת עליהם ברוחך ובסמו הים והזכיר זה כי גם במחשבה ואת סבה ופלא מאת
ה׳ שחזק לבם וסכל עצתם לבא בים כאשר פירשתי למעלה על כן אמר אחריו מי כמוכה
באלים ה׳ עושה גדולות ונפלאות כדבר והפכו נשפת ברוחך אמר ר״א מגזרת נשף כי בנשף
הב״א רוח שהטביעה אותם ורש׳ פי׳ לשון הפחה כמו וגם נשף בהם ויבשו ויפה פירש ודעתי
עוד שענינו עוד כמו בבית נשבת ברוחך מלשון כי רוח ה׳ נשבה בו ישב רוחו יזלו מים כי
שתי האותיות האלה ישמשו בענין אחד וכן על גפי מרומי קרת על גבי אם בגפו יבא אם בגבו
וכן ורבוש להם יבזור בזר עמים לשון פזור וכן בשמות יחליפו אותם שובך ושופך ולרבותינו
במשנה הבקר לעניים הבקר כמו הפקר ומן עבשו פרודות יאמרו עפוש וכן על דעתי
הכפישני באפר כמו הכבישני מלשון ומלאו את הארץ וכבשוה ובבוש עונותינו ובלשונם עיר
מרה בפושה כמו בבושה וענין הכתוב כי ברוח אפך העזה והקשה נערמו מי הים ונשבת
ברוחך אשר אתה מנהג הים ובסמו ים והו וישב הים לפנות בקר לאיתנו כי שב לנהוג בו
הרוח כאשר יעשה באיתנו בשוא גליו וטעם צללו כעופרת שבאו במצולות כמו העופרת
והזכיר זה בשירה פעמים כמו אבן כעופרת כי גם זה להם מיד ה׳ שהיו בהם אנשים רבים
יודעים לשחות והיו קרוב ליבשה אף כי הורכבי הסוסים כולם היו ראויים להנצל כי הסוסים
שטים הרבה על פני המים וכן תופשי המגנים נצולים בימים ובכאן לא נמלט להם אחד
וזה טעם וינער ה׳ את מצרים שהיה השם מגביהם ברוחו הקשה ומפילם בים מלשון וינערו
רשעים ממנה והיה החסון לנעורת מה שמפיץ ומפיל מן הפשתן המתקן אותו מי כמוכה
באלים ה׳ מי כמוכה בחוקים כמו ואת אילי הארץ לקח אילותי לעזרתי חושה לשון רש׳ ובאמת
שהלשון לשון תוקף וחוזק אבל מי כמוך באלים במלאכי מעלה שהם נקראו אלי׳ מלשון זה
אלי ואנוהו והקב״ה נקרא אל עליון שהוא עליון על כולם וכן ועל אל אלהים ידבר נפלאות כמו
הוא אלהי האלהים וכן הבו לה׳ בני אלים כמו בני האלהים כי יקראו אלהים ובני אלים וכן יקראו
אלהים ובני האלהים כי גדול ה׳ מכל האלהים ויבאו בני האלהים להתיצב על ה׳ ויש אומר כי בני
אלהים איננו סמוכות וכן בני שלשים אנשי מחקה על הקיר וזה טעם מי כמוכה נאדר בקדש
שאין כמוהו אדיר במעון הקדש בשמים ובמכילתא מי כמוכה באלו שהם משמשי׳ לפניך
במרום שנ׳ כי מי בשחק יערוך לה׳ ידמה לה׳ בבני אלים אל נערץ בסוד קדושי׳ רבה נורא תהלות
ירוא מלהגיד תהלותו פן ימעט כמו לך דומיה תהלה לשון רש׳ גם כן פירש ר״א כי כל
המהללי׳ יראים להלל שמו כי מי ישמיע כל תהלתו והם הריבי׳ להלל שמו כי הוא לבדו עושה
פלא ולפי דעתי כי טעם נורא תהלות שהוא נורא בתהלות כי יעשה דברים נוראים ומתהלל
בהם שעשה נקמות בעוברי רצונו והושיע בם את עבדיו והנה הוא בוה נורא ומהולל מאד

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main

ובעבור כי מלכי ארץ נוראים בעסק ונלוו אמר כי השם הוא נורא בדברים אשר הוא מהולל
בהם וכן לך דומיה תהלה על דרך הפשט התוחלת לך תהלה כי כל המיחלים לך יפיקו רצונ׳
ויהללו שמך בציון וישלמו שם את נדרם אשר נדרו בעת צרתם מלשון אך לאלהים דומי נפשי
כי ממנו תקותי וידום השמש וירח עמד וכן אך לאלהים דומיה נפשי מיחלת כך נראה לי
ואחרים שמעתי אומרים לך משתתקת התהלה כי לא תשיג תהלה לפעליך הגדולים והנורא׳
מלשון ולילה ולא דומיה לי ויהיה טעם אלהים בציון האלהים אשר בציון כלומר השוכן שם
והנכון מה שאמרנו נט׳ית ימינך תבלע׳ ארץ הטעם כי אחר שנשפת ברוחך וכסמו ים נט׳ית
עליה ימינך וזרועך הנטויה ותבלע׳ הארץ והענין כי אחר שטבעו השליכם הים כמנהג הימים
וכן אמ׳ וירא ישראל את מצרי׳ מת על שפת הים ושם יבלו וישוב העפר על האר׳ כשהיה והנ׳ הם
נבלעים ונשחתי׳ כמו יחד סביב ותבלעני בלע ה׳ לא חמל ודרך אורחותיך בעלו השחיתו ורבו׳
אמ׳ שפתח הארץ את פיה ובלעה אותם שזכו לקבורה בשבר שאמ׳ ה׳ הצדי׳ ואין לשון ימין ויד
נטויה רק לנקמה ולהשחתה ואולי יפרשו נטית ימינך להמיתם בים ותבלעמו ארץ אחרי כן
והיא הקבורה שזכו אליה נחית בחסדך נהלת בעזך אמ׳ ר׳א׳ כי הוא עבר במקו׳ עתיד כי כן יבא
גם בנבואו׳ ועל דעתי יאמר נטית ימינך על האויב ותבלעם האר׳ ונחית בחסדך בעמודי הענן
לנחותם הדרך עם זו שגאלת ונהלת אותם בעז ידך אל נוה קדשך כי אלו הולכים וכן ונהרו אליו
כל הגוים ונוה קדשך הוא בית המקד׳ כאשר יאמ׳ עוד מקדש ה׳ כוננו ידיך וכן אמ׳ במכילתא
אין נוה אלא בית המקדש שנ׳ חזה ציון קרית מועדנו עיניך תראינה ירושלם נוה שאנן שמע׳
עמים ירגזון מתגרת ידך וחיל אחז יושבי פלשת בעת ששמעו ויתכן שיאמר כי כבר שמעו
העמים כל אשר עשה ה׳ בארץ מצרי׳ וירגזון תמיד מן המחלה אשר שם בהם ויתפלל שתפול
עליהם עוד אימה ופחד שלא יצאו לקראת ישראל למלחמה ואמר ר׳א׳ כי תפול עליהם שב אל
פלשת אדום ומואב לא אל כנען וזהו שאמר עד יעבור עמך כי עליהם עברו טרם בא אל ארץ
כנען ולא נלחמו עמהם ואם יצאו אדום לקראתו בעם כבד וביד חזקה לבל יעברו בארצו
לא נלחם בהם ולולי כי נפל עליהם אימתה ופחד חפצים היו להלחם בם משנאתם אותם
ויתכן שגם על הכנעני נפל פחדם ולא נלחם בהם עד עברם כי הכנעני נפל פחדם ולא נלחם
בהם עד עברם כי הכנעני מלך ערד יושב הנגב איננו כנעני ביחוסו כדעת רבו׳ ה׳ ימלוך לעולם
ועד׳ יאמר כי הראה עתה כי הוא מלך ושלטון על הכל שהושיע את עבדיו ואבד את מורדיו
כן יהיה הרצון מלפניו לעשות בכל הדורות לעולם לא יגרע מצדיק עינו ולא יעלימהו מן
הרשעים המריעים ובאו בזה פסוקים רבים כגון ה׳ ימלוך וכגון ימלוך ה׳ לעולם אלהיך ציון
לדור ודור יהי שם ה׳ מבורך מעתה ועד עולם והיה השם למלך על כל הארץ ואנקלוס
נתירא ממנו בעבור כי המלכו׳ באמת הלא לאלהים הוא לעולמי׳ עד לפיכ׳ עשאו לשון הווה ה׳
מלכותיה קאים לעלם ולעלמי עלמיא כדרך מלכות מלכות כל עולמי׳ ולא הבינותי דעתו בזה
שהרי כתי׳ יהי כבוד ה׳ לעולם וימלא כבודו את כל הארץ יתגדל ויתקדש יאמן ויגדל שמך
ויתכן שטעמם בסוד הברכות כ׳ בא סוס פרעה אמר ר׳א׳ שגם זה מן השירה כי היו משוררים
ואומרים כי בא סוס פרעה ברכבו ופרשיו בים וישב ה׳ עליהם את מי הים בעוד בני ישראל
הולכים ביבשה בתוך הים והוא נס בתוך נס ואיננו כלשון השירה והנבואות אבל פירוש׳ או
ישיר משה כי בא סוס פרעה בים ביום ההוא מיד לא מיום המחרת או אחרי כן או טעמו
או ישיר כאשר בא סוס פרעה בים והשיב עליה השם מי הים בעוד בני ישראל הולכים ביבשה
בתוכו להגיד כי בלכתם בתוכו ביבשה אמרו השירה ואמר עוד כי או לקחה מרים הנביאה
את התוף וענתה להם הפסוק הראשון של השירה שתענינה כן אחרי משה וישראל אחות
אהרן הנכון בעיני כי מלפני שהוזכרו בשירה משה ומרים ולא הוזכר אהרן בכאן רצה הכתו׳
להזכירו ואמר אחות אהרן דרך כבוד לו שהוא אחיהם הגדול ואחותו הנביאה מתיחסת אליו
שגם הוא נביא וקדוש ה׳ ויתכן שדרך הכתוב ליחס אל גדול האחים וכן ואחות לוטן תמנע
וברדך את עוץ בכורו ואת בוז אחיו וכן ובני כלב אחי ירחמאל שהיה גדול אחיו שנ׳ את ירחמאל
ואת ארם ואת כלוב שם שם לו חק ומשפט ושם נסהו במרה ונתן להם מקצת פרשיות של
תורה שיתעסקו בהם שבת פרה ארומה ודינין ושם נסהו לעם לשון ר׳ש׳ והוא דעת רבותינו

ואני תמה למה לא פירש כאן החקים האלה והמשפטים ויאמר וידבר ה׳ אל משה לאמר
צו את בני ישראל כאשר אמר בפרשיות הנזכרות למעלה דברו אל כל עדת בני ישראל וגו׳
וכן יעשה בכל המצות באהל מועד וערבות מואב ופסח מדבר ולשון רש״י שאמר פרשיות
שיתעסקו בהם משמע שהודיעם החקים ההם ולמר אותם עתיד הקב״ה לצוות אתכם בכך
על הדרך שלימד אברהם אבינו את התורה והיה זה להרגילם במצוות ולדעת אם יקבלו
אותם בשמחה ובטוב לבב והוא הנסיון שאמר ושם נסהו והודיעם שעוד יצום במצות רבות
והו שאמר אם שמוע תשמע לקול ה׳ אלהיך והאזנת למצותיו אשר יצוה אותך בהם ועל דרך
הפשט כאשר החלו לבא במדבר הגדול והנורא וצמאון אשר אין מים שם להם במחיתם
וצרכיהם מנהגים אשר יתנהגו בהם עד ארץ נושבת כי המנהג יקרא חק כענין הטריפני לחם
חקי חקות שמים וארץ ויקרא משפט בהיותו משוער כהוגן וכן כה יעשה דוד וכה משפטו
כל הימים כמשפט הראשון אשר היית משקהו במנהג וארמון על משפטו ישב על מרתו או
שייסרם בחק המדבר לסבול הרעב והצמא ולקרוא בהם אל ה׳ לא דרך תלונה ומשפטים
שיחיו בהם שם לאהוב איש את רעהו ולהתנהג בעצת הזקנים והצנע לבת באהליהם בענין
הנשי׳ והילד׳ ושינהגו שלום עם הבא׳ במחנה למכור להם דבר שיצטרכו מהם ותוכחו׳ מוסר
שלא יהיו כמחנות השוללים אשר יעשו כל תועבה ולא יתבוששו ובענין שצוה בתור׳ כי תצא
מחנה על איבך ונשמרת מכל דבר רע וכן ביהושע נאמ׳ ויכרות יהושע ברית לעם ביום ההוא
וישם לו חוק ומשפט בשכם אינם חוקי התורה והמשפטים אבל הנהגות וישוב המדינות כגון
תנאין שהתנה יהושע שהזכירו חכמים וכיוצא בהם ואמר ושם נסהו להודיע כי הוליכם
בדרך הזה שאין שם מים והביאם אל מקום המים המרים לנסיון כמו שנא׳ ויענך וירעיבך
לנסותך להטיבך באחריתך וטעם ויורהו ה׳ עץ שהראה אותו עץ ואמר לו השלך העץ הזה
אל המים וימתקו ובעבור שלא מצאתי מורה אלא בענין למור ויורני ויאמר לי למדני וכן
כלם נראה בדרך הפש׳ כי העץ ההוא ימתיק המים בטבע והוא סגולה בו ולימד אותו למשה
ורבו׳ אמ׳ שהיה עץ מר והוא נס בתוך נס כענין המלח שנתן אלישע במים ואם כן יאמ׳ ויורהו
עץ מר כי לא היה העץ נמצא במקום ההוא הקב״ה הורהו את מקומו או שהמציאו אליו בנס
ושוב מצאתי בילמדנו ראה מה שכתוב שם ויורהו ה׳ עץ ויראהו לא נאמר אלא ויורהו הורהו
דרכו כלומ׳ שהורהו ולמדו דרכו של הקב״ה שהוא ממתיק המר במר אם שמוע תשמע לקול
ה׳ אלהיך פי׳ רא״ להבין טעם מה שיצוך לעשות והישר בעיניו תעשה מצות עשה והאזנת
למצותיו מצות לא תעשה ובמכילתא אמרו והישר בעיניו תעשה זה משא ומתן מלמד שכל
מי שנושא ונותן באמונה ורוח הבריות נוחה הימנו מעלה עליו הכתוב כאלו קיים כל התורה
כולה ועוד אבאר זה בהגיעי אל פסוק ועשית הישר והטוב אם ייטיב עמי האל הטוב כל
המחלה אשר שמתי במצרים לא אשים עליך לשון רש״י לא אשים ואם אשים הרי הוא
כאלו לא הושמה כי אני ה׳ רופאך וזהו מדרשו ופשוטו כאדם שאומ׳ אני הוא הרופא המזהיר
שלא לאכול דברי׳ המחזורים האדם לחליו ע״כ ואין פשוטו של מקרא שיהיה רופאך תאר ואין
דרך שיבטיח הארון את עבדו אם תעשה כל רצוני וחפצי לא אמית אותך בתחלואים רעים
ולא כן ההבטחות שבתורה אבל זו אזהרה היא שיזהירם שלא יהיו במורדיו כמצרי׳ כי בשמע
בקולו ינצלו מכל אותה המחלה כי המחלה ההיא ראויה לבא על כל עובר רצונו כאשר באה
על מצרים שלא שמעו אליו וזה כדרך שאמר והשיב בך כל מדוה מצרי׳ אשר יגורת מפניה
ודבקו בך ואמר כי אני ה׳ רופאך הבטחה שאסיר מקרבך מחלה באה כדרך כל הארץ כאשר
רפאתי המים ואמר רא״ כי האות הזה והוא הראשון במדבר הפך המכה הראשונה שמצרי׳
כי מימי היאור היו מתוקים והפכם לרעה ואלה היו מרים וריפא אותם והנה השם יעשה
דבר והפכו על כן יש לך לירוא מפניו שלא תמר בו פן ידיע לך בהם ולאהוב אותו כי ייטיב
לך כאשר ריפא להם המים וענין הכתוב שמדבר בשני לשונות ומצותיו וחקיו ולא אשים
עליך כי אני ה׳ כבר כתבתי לך שלישים ביאור ענינו ויובן ממלת לקולו וממלת אני כי אם
נשמע בקול אלהינו לשמור מצות ה׳ וחקיו יהיה השם הנכבד רופאנו ומכאן תקנו בברכות
ברוך אתה ה׳ אלהנו מלך העולם אשר קדשנו במצותיו וצונו כי הברכה יש בה מלכות

והמצות נצטוו לנו מן העולם ועד העולם והמשכי׳ יבין והנני מאיר עיניך כי כל ברכה שיש בה
מלכות היא בן שהלקו כבוד למלכות והעול אשר קדשנו ואשר עשה לנו והסמוכה לחברתה
אשר לא יזכירו בה מלכות הן לנבח אתה גבור אתה קדוש ובן כלם ותקנו בעלינו לשבח דבר
נסתר מפני שמזכירין בו לפני מלך מלכי המלכים והבן זה ושם שתי׳ עשרה עינות מים ושבעי׳
תמרים איננו דבר גדול להמצא במקום אחד שבעים תמרים כי בשפל מקומות ימצאו אלף
תמרים ויותר ועינות מים רבים יוצאים בבקעה ובהר ולמה יספר זה ור״א אמר כי יספר
הכתוב שבאו במקום טוב הפך מרה כי באלים עינות מים רבות והם מים מתוקים ויפים
כי התמרים לא יצליחו בארץ שמימיה מרים ולכן אמר ויחנו שם כי נתעכבו שם בעבור זה
ימים יותר משאר המקומות שעברו בהן אבל בפרשת אלה מסעי לא ספר דבר מי מרה
ואמר ויסעו ממר׳ ויבאו אלימה ושם שתים עשרה עינות מים ושבעים תמרים ויחנו שם ולא
האריך כן באחת מכל המסעים ור״ש כתב שתים עשרה עינות מים כנגר שנים עשר
שבטים נזרמנו להם ושבעים תמרים כנגר שבעים זקנים ולא ידעתי מהו הזימון הזה אם
במעשה הנסים נעשן שם באותה שעה אבל ראיתי במכילתא ר׳ אעזר המודעי אומר מיום
שברא הקב״ה את עולמו ברא שם שנים עשר מבועים כנגר שנים עשר שבטים ושבעים דקלים
כנגר שבעים זקנים ויספר הכתו׳ זה כי חנו עליהם כל שבט על מבועו והזקנים ישבו בצלם
לשבח לא׳ עליהם שהכין להם כן בארץ ציה ועוד לרבותינו במדרשו של ר׳ נחוניא בן הקנה
בכתוב הזה פירוש נפלא ענינו ויסעו מאלם ויבאו אל מדבר סין אחז הכתוב דרך קצרה כי
בנסעם מאלם חנו על ים סוף ויסעו מים סוף ויחנו מדבר סין כי המדבר הזה גדול מגיע מאלם
ועד סיני וכאשר נסעו מאלים חנו על ים סוף במדבר ההוא ונסעו משפת הים ונכנסו עוד
בתוך המדבר ועשו בו מסעות דפקה ואלוש ויסעו מאלוש אשר במדבר סין ויחנו ברפידים
ועל דעת רבותי׳ היה דבר המן באלוש כי בראותם שהיו חונים ונוסעים וחונים במדבר בדפקה
ואלוש ולא יצאו ממנו פחדו ונתרעמו וזה טע׳ וילנו במדבר כי לא היתה התלונה ביום בואם
שם רק היתה בהיותם במדבר וטעם אשר בין אלים ובין סיני להפריש בין מדבר סין וה
למדבר סין האחר הכתוב בצדי שבאו שם בשנת הארבעים ותמת שם מרים ובך הזכיר שם
ויחנו במדבר צין היא קדש להפרישו מזה וילונו כל עדת בני ישרא׳ על משה היה ראוי
שיספר הכתו׳ תחלה טענת התלונה כאשר אמ׳ במרה וברפידי׳ ובכל התלונות ויאמ׳ כאן ואין
בשר לאכול ואין לחם לשבוע וירעב שם ללחם ור״ש כתב שאמר הכתוב בחמשה עשר יום
לחדש השני לפרש חניה זו לפי שבו ביום נשלמה החררה שהוציאו ממצרים והוצרכו למן
ללמדך שאכלו משירי הבצק ששים ואחת סעודות וקבלת רבותי׳ היא ולזה לא פירש תלונות
לפי שלא האריך בנס הזה הנעשה להם בסתר ובבר כתבתי הטעם בסדר ויגש אליו ור״א
אמר כי הזכיר הכתוב בחמשה עשר יום לחדש השני לאמר שכבר להם חדש ימים שיצאו
ממצרים ואכלו הלחם אשר הוציאו ומקניהם כי קהל רב היו ועל דעתי הזכיר הכתוב ויבאו
אל מדבר סין להודיע תלונותם כי בבאם אל מדבר ובכר רחקו ממצרים אמרו מה נאכל
ומה יספיק לנו במדבר הגדול אשר אנחנו באים בו כי מתחלה היו סבורים שיבאו אל הערים
אשר סביבותיהם אחרי ימים מועטים ועתה יש להם חדש ועיר מושב לא מצאו ואמרו כלנו
מתים במדבר הגדול שבאנו בו וזה טעם וילנו על משה ועל אהרן במדבר כי תלונותם
מפני המדבר וכן אמרו כי הוצאתם אותנו אל המדבר הזה להמית את כל הקהל הזה
ברעב הזכירו המדבר והקהל לאמר כי קהל גדול כזה ימותו בלי ספק ברעב במדבר גדול
כזה והקב״ה שמע אליהם והחל עתה לערוך להם שלחן במדבר עד בואם אל ארץ נושבת
הנני ממטיר לכם אמר ר״א כי בעבור היותו יורד ברמות מטר מן השמים יקרא ממטיר
ומצאנו ימטר על רשעים פחים אש וגפרית וה׳ המטיר על סדום ועל עמורה גפרית ואש
ואולי היו באים עם המטר ודעת אנקלוס שהוא לשון ירידה הא אנא מחית ויתכן שיהיה
מענינו במטרה לחץ אע״פ שהוא שרש אחר כי בכל זריקה אשר תבא מלמעלה יאמרו בן
ותקרא מטרה על שם שימטירו עליה החצים ואמר וימטר עליהם בעפר שאר וכחול ימים
עוף כנף או שיאמרו כן בעוף השמים כי ירד עליהם במטר לחם בעבור שיעשו ממנו לחם:

כמו שכתוב ועשו אותו עוגות כי כל פת יקרא לחם לא בהיותו מן החטים או מן השעורים
בלבד ואמר ממטיר לחם כי להיות לחם ימטירנו להם וכן ארץ ממנו יצא לחם וכן להוציא
לחם מן הארץ שיוציא החטה שיעשו ממנה לחם ויש מפרשים הנני ממטיר
לכם מאכל וכן לחם אשה כי את לחם אלהיך הוא מקריב כי תשב ללחום את מושל כלם ענין
מאכל והנכון כי ללחום לאכול לחם ולחם אלהיך כנוי שהוא סעודה לאלהיך כלחם לאדם כי
מצאנו כי לא על הלחם לבדו יחיה האדם למען אנסנו הילך בתורתי אם לא אם ישמרו מצות
התלויות בו שלא יותירו ממנו ולא יצאו בשבת ללקוט לשון רש״ ואינו נכון אבל הוא כמו
שאמר המאכילך מן במדבר אשר לא ידעון אבותיך למען ענותך ולמען נסותך להטיבך
באחריתך כי נסיון הוא להם שלא יהיה בידם מזון ולא יראו להם עצה במדבר רק המן שלא
ידעו מתחלה מהו ולא שמעו מאבותם ויורד להם דבר יום ביומו וידעבו אליו ועם כל זה
שמעו ללכת אחרי השם במדבר לא מקום לחם ובכה אמ׳ להם עוד וזכרת את כל הדרך אשר
הוליכך ה׳ אלהיך זה ארבעים שנה במדבר למען ענותך לנסותך לדעת את אשר בלבבך התשמו׳
מצותיו אם לא כי היה יכול להוליכם בדרך הערים אשר סביבותיהם והוליכם במדבר נחש
שרף ועקרב ושלא יהיה להם לחם רק מן השמים דבר יום ביומו לנסותם ולהטיב להם
באחרונה שיאמינו בו לעולם וכבר פרשתי טעם הנסיון בפסוק והאלהים נסה את אברה׳ והרב
אמ׳ במורה הנבוכים לדעת כל יודע ולנסות היש תועלת בעבודת הא׳ ואם יש בה ספוק צורך
אם לא ואם כן היה ראוי שיאמר למען ינסה לדעת הילך בתורתו והנה לא הזכיר כאן רק
דבר המן שהוא הלחם שהמטיר להם אבל כאשר אמ׳ משה להם בתת ה׳ לכם בערב בשר
לאכול ולחם בבקר לשבוע ידענו כי הכל נאמר לו אבל הכתוב יקצר בדברים הנכפלים בענין
הצווי או בספור כמו שהזכרתי לך פעמים רבים ופעמים לא יזכיר האחר כלל ככתוב בפרשה
הזאת זה הדבר אשר צוה ה׳ מלא העומר ממנו ולא נכתבה הצואה כלל וכן מקומות רבים
ועל דעת האומרים כי לחם כל מאכל יתכן שאמר הנני ממטיר לכם לחם על המן ועל השלו
כי יתן להם שאלתם ששאלו לחם ובשר ומשה פירש שיהיה הבשר בערב לאכול והלחם בבקר
לשבוע כדרך כל הארץ ערב וידעתם כי ה׳ הוציא אתכם מארץ מצרים ולא אנחנו המוציאים
אתכם משם כאשר אמרתם כי הוצאתם אותנו ובקר וראיתם את כבוד ה׳ לא נאמר זה על
הכבוד הנראה בענן כי בו ביום היה כדבר להם אהרן ויפנו אל המדבר ופי׳ רש״ אלא כך אמ׳
להם ערב וידעת כי היכולת בידו ליתן תאותכ׳ ובשר יתן לכם אך לא בפנים מאירו׳ יתננה לכם
כי שלא כהוגן שאלתם אותם ומכרס מלאה והלחם ששאלתם לצורך בירידתו תראו לבקר את
כבוד פניו שיורידנו לכם דרך חבה בבקר שיש שהות להכינו ואיננו נכון שיאמר ובקר
וראיתם את כבוד ה׳ מפני שיקדים להם מתנת המן בבקר כי מה כבוד ה׳ בזה ועוד שסמך
לזה בשמעו את תלונותיכם והמדרש הזה לרבותינו איננו כפירוש וראיתם את כבוד ה׳ אבל
אמ׳ כן מפני שחלק להם הפרנסה בשני עתים מן היום ולא נתן הכל בבקר וכך אמ׳ במכילתא
ויאמר משה בתת ה׳ לכם בערב בשר מכאן אתה למד שבפנים חשוכות נתן השלו לישרא׳
והמן ששאלו כהלכה נתן להם בפנים מאירות כלומר בבקר ור׳ אברהם אמר
כי ובקר נמשך בפסוק הראשון כי בעבור שאמרו כי הוצאתם אותנו אמר שני אותות
יעשה השם לכם שתדעו כי הוא הוציא אתכ׳ האחד בערב היום הזה והשני למחר בבקר והיה
ראוי שיאמר ערב ובקר וידעתם כי ה׳ הוציא אתכם שאין ובקר דבק עם וראיתם את כבוד
ה׳ כי ביום עצמו ראו הכבוד וגם זה איננו נראה כן והנכון בעיני כי היה הפלא במן גדול מאד
כי השלו הגיז אותו מן הים ברוח נסע מאתו כדרך העולם אבל המן נוצר להם עתה יצירה
חדשה בשמים כענין מעשה בראשית והוא מה שאמרו בו שנברא בין השמשות ולכך אמר
הכתוב כאות אשר יעשה לכם בערב תדעו כי הוא הוציא אתכם מארץ מצרים כי יערוך לכם
שולחן במדבר אבל בפלא הגדול אשר יעשה לכם בבקר תראו את כבוד ה׳ ומלכותו אשר
מי אל בשמים ובארץ אשר יעשה כמעשיו וכגבורותיו כי בגדולות ובנפלאות שיעשה השם
יראה כבודו כענין לקבץ את כל הגוים והלשונות ובאו וראו את כבודי ובתי׳ והגידו את כבודי
בגוים וכן רבים וכן הוא דעת אנקלוס שאמר ותחזון ית יקרא דה׳ ולא תרגם בו ויתגלי ודע

כי יש במן ענין גדול רמזוהו רבותי׳ אמרו במסכת יומא לחם אבירים אכל איש לחם שמלאכי
השרת אוכלין דברי ר׳ עקיבא אמר לו ישמעא׳ טעית וכי מלאכי השרת אוכלין לחם והלא
בכר נאמר לחם לא אכלתי ומים לא שתיתי אא׳ לחם אבירים לחם שנבלע באיברים והענין
הזה שאמ׳ ר׳ עקיבא הוא שקיום מלאכי השרת בזיו השכינה וכן דרשו ואתה מחיה את כלם
ואתה מחיה לכלם ועליו נאמר ומתוק האור שישיגו בו טוב טעם והמן הוא מתולדת האור
הזה העלין שנתגשם ברצון בוראו ית׳ ונמצא שאנשי המן ומלאכי השרת ניזונין מדבר אחד
ור׳ ישמעא׳ תפשו מפני ששם קיומם בדבר המתגשם מתולדת האור שיקרא לחם כי הם
קיומם באור העליון עצמו ומפני זה היו מוצא׳ במן טעם כל מה שירצו כי הנפש במחשבתה
תדבק בעליונים ותמצא מנוח חיים ותפק רצון מלפניו ואמרו במכילתא היום לא תמצאוהו
ר׳ אעז׳ חסמ׳ אומ׳ היום אין אתם מוצא׳ אותו אבל אתם מוצא׳ לעולם הבא וזה יסבול שני פירו׳
שיהיה בבני העולם הבא מי שלא תגיע מעלתם ליהנות תמיד מזיו השכי׳ ויהיה קיומם בדבר
המתגשם מן הזיו ההוא כמעלת דור המדבר שהשיגו לזיו השכינה בים כמו שאמרו ראתה
שפחה על הים מה שלא ראה יחזקא׳ הנבי׳ ומאותה שעה נתעלית נפשם להתקיים בתולדותיו
שהוא המן ויותר נכון שנאמר שרמזו הכתוב לדברי ר׳ אעזר חסמא במלת היום שבני העולם
הבא יהיה קיומם ביסוד המן שהוא הזיו העליון כמו שאמרו אין בו לא אכילה ולא שתיה אא׳
צדיקים יושבים ועטרותיהם בראשיהם והם נהנין מזיו השכינה שבני העולם הבא יתקיימו
בהנייתן מזיו השכינה בהדבקם בו בעטרה שבראשם והעטרה היא המדה הנקראת כן שאמ׳
בה הכתו׳ יהיה ה׳ צבאות לעטרת צבי ובה נאמר בעטרה שעטרה לו אמו רמוז על קיום בני
העולם הבא ורמוז על עיקר המן ואמר הכתוב ויצו שחקים ממעל ודלתי שמים פתח וימטר
עליהם מן לאכול ודגן שמים נתן למו לחם אבירים אכל איש וכן אמר ולחם שמים ישביעם
שנראה מזה שהיה הדגן הזה בשמים והורידו להם בפתיחת דלתיו והוא מה שפירשתי
שנתגשם האור כי באור העליון יאמר הכתוב כלשון הזה נפתחו השמים ואראה מראות
אהים או שכבר היה בשמים כמאמרם שנברא בין השמשות ונחנו מה׳ אמר רא׳ ונחנו מה
בידנו לעשות כי לא עשינו דק מה שצונו ואינו כן אבל הוא כמו מה אנו׳ כי תזכרנו מה אדם
ותדעהו כי במה נחשב הוא וזה דרך ענותו כי מה אנחנו שתלונותיכם עלינו שהוצאנו אתכם
מארץ מצרים והן אנחנו אין ופעלנו הכל ולא עלינו תלונותיכם כי על ה׳ שהוא המוציא אתכם
מארץ מצרים ולא אנחנו ובמכילתא וכי מה אנחנו ספורים שאתם עומדים ומתרעמין עלינו
בתת ה׳ לכם בערב יפרש מאמרו הראשון כי בתת ה׳ לכם בערב בשר לאכול וידעתם כי ה׳
הוציא אתכם ובתתו לכם לחם בבקר לשבוע וראיתם את כבוד ה׳ שמעתי את תלונות בני
ישראל דבר אליהם לאמר בין הערבים זה הדבור דבר משה לישראל אבל נשתנה בעבור
שיאמר שמעתי את תלונות בני ישרא׳ כי מתחלה אמר הנני ממטיר לכם בעשה עמהם
חסד ברצונו או לזכותם ועתה הגיד כי נחשב להם לעון ובעבור התלונה יעשה עמהם כן כדי
שתדעו כי אני ה׳ אהיהם כי עד עתה אינכם מאמינים בה׳ אהיכם על כן אתם מתלוננים על
נביאיו ויתכן שמתחלה לא הבטיח להיות להם המן כל ימי המדבר והיו חושבים כי אולי
יהיה ליום אחד או לשנים בהיותם במקום ההוא ובנסעם משם יבאו אל מקום לחם ועתה
אמר להם כי בין הערבים יאכלו בשר תמיד וכל בקר ישבעו לחם כל ימי המדבר וכן דעת
רבו׳ שהיה השלו עמהם מן היום ההוא והלאה כמו המן וכן נראה כי על ידי שני הדברים
נתלוננו וכשניהם שמע את תלונותם ותאותם יביא להם כי מה יתן להם ומה יוסיף להם בשר
ליום אחד או לשנים והפרשה שתפרש ותאריך בענין המן בעבור כי כל מעשיו נפלאים
ותקצר בשלו ויהי בערב ותעל השלו כי הוא בנוהג שבעולם וענין השלו השני בקברות התאוה
כי לא בא להם ממנו עתה לשבוע כאשר יאמר כאן תמיד בשר לאכול ולחם לשבוע ויתכן
שהיו גדולים לוקטים אותו או שהיה מזדמן לחסידים שבהם וצעיריהם היו תאבים לו ורעבים
ממנו כי לא יספר בשלו וילקטו המרבה והממעיט כאשר אמ׳ במן ולכן אמ׳ שם והאספסוף
אשר בקרבו התאוו תאוה וישובו ויבכו גם בני ישרא׳ שהיו גם הם בוכים לו ולא כולם ואז
נתן להם ממנו לרוב מאד כאשר אמר הממעיט אסף עשרה חמרים ואכלו חדש ימים בשפע

ההוא ושב לענינו הראשון ועל דרך הפש׳ היו כל מעשה השלו לעתים והמן שהיה חיתם הם
להם תמיד כי עיקר תלונתן עליו כי הוצאתם אותנו אל המדבר הזה להמית את כל הקהל
הזה ברעב דק מחספס על דעת אנקלוס מן מחשוף הלבן חשף ה׳ בחלוף השין בסמך ועין
הפעל כפולה דק ככפור הוא הנופל בימי הקור וכן כפור כאפר יפזר ותרגם אנקלוס דעדק
בגיר כגלידא על ארעא וכתב רש׳ ז״ל כאבני גיר והוא מין צבע שחור כדאמרינן גבי כסוי הדם
הגיר והזרניך דעדק כגיר דגלידא על ארעא דק היה כגיר ושוכב מוגלד כקרח על הארץ
וכן פירש דק ככפור שטוח קלוש ומחובר בגליד דק שהיה מגליד גלד דק מלמעלה ומה
שתרגם אנקלוס תוספת הוא על לשון העברית ואין לו תיבה בפסוק ואין כל זה נכון כי הגיר
הוא העפר הלבן הנדבק לאבנים וינפצו אותו וטחין בו הכותלים בסיד והוא לבן מאד וטוב מן
הסיד לטוח על הקירות וכן כתו׳ על גירא די על כתל היכלא ועל כן ייחס בו המן שהוא לבן
ומפוזר על הארץ כגיר המנופץ ואנקלוס תרגם במלת כפור שני פנים עשאו תחלה מן
וכפרת אותו מבית ומחוץ בכופר ולכן אמ׳ כגיר שבו טחין ומכסין ועשאו עוד מן כפור כאפר
יפזר שהוא הקרח הדק היורד בקור כמו שתרג׳ וקרח בלילה וגלידא נחית עלי בליליא וממנו
מינים והאחד יקרא גליד כמו ששנינו במשנ׳ מקואות אלו לא מעלין ולא פוסלין השלג והברד
והכפור והגליד וכן יתרגם אנקלוס בשני פנים בכתובים רבים אבל בנוסחאות הברוקות מן
התרגום כתוב בהן דעדק דגיר בגלידא על ארעא ופי׳ עשוי חמרים חמרים בגליד על ארעא
והוא האמת שאם היה מלשון גיר היה מתורגם כגירא דגלידא כי כן דרך הלשון ההוא
וירם תולעים ויבאש הרי זה מקרא הפוך שבתחלה הבאיש ולבסוף התליע בענין שנא׳ ולא
הבאיש ורמה לא היתה בו וכן הוא הדרך לכל דבר שהוא מן המתליעים לשון רש׳ ואלו היה
המן מתליע בדרך הטבע כשאר המתליעים היה הדבר כן אבל זה שהתליע בדרך נס יתכן
שהרים תולעים תחלה ואין צורך שנהפוך המקרא ועוד כי הכתוב שאמר ולא הבאיש ורמה
לא היתה בו הוא המוכיח כן כי אלו לא היה מרים תולעים עד אשר עלה באשו תחלה כשאמ׳
ולא הבאיש כבר הבטיחנו שלא היתה בו רמה ולא יכפול אחרי כן ורמה לא היתה בו אבל
אם הרים תולעים תחלה כפשוטו של מקרא הוצרך לומר שזה לא הבאיש וגם לא עלתה בו
רמה כלל ואף מן המתליעים בטבע לא יבאשו רק החמים ולחים מהם אבל היבשי׳ ירומו
תולעים ולא יבאשו כלל כעצים המתליעים והפירות המרימים תולעים באביהן או אחרי כן
וספר הכתוב שגם זה הבאיש בנס וכאלה שמות רבא אמרו וכי יש לך דבר שבתחלה עושה
תולעי׳ ואחר כך מבאיש אלא שהקב״ה בקש להראות מעשיהם לבריות שלא יריחו את ריחו
בערב וישליכו אותו שהיה עושה כל הלילה שורות של תולעים מיד ויקצוף עליהם משה את
אשר תאפו אפו פי׳ רש׳ מה שאתם רוצים לאפות בתנור או לבשלו במים אפו ובשלו היום
לשני ימים ואם כן יאמ׳ את אשר תאפו משני העומר אשר בידכם אפו היום ואת אשר תבשלו
משניהם בשלו עתה ואת כל העודף לכם משבעכם היום הניחו לכם למשמרת עד הבקר
ובבקר כאשר ראו שלא הבאיש באו לפניו כי לא רצו לאכל ממנו מיום אל יום אעפ׳ שהתיר
להם להניחו עד הבקר ובבקר התיר להם אכלוהו היום הזה כלבד כי על כן אמרתי להניחו
למשמרת והודיעם בטעם המצוה כי היום לא ימצאוהו בשדה כי השם יעשה כן בעבור שהוא
שבת קדש לה׳ ומה שאמר ואת כל העודף יתכן שלא יתן להם מדה בזה אבל יאכלו כרצונם
בששי כי הערך יספיק לשבת כי ברכת ה׳ היא ורא׳ אמר את אשר תאפו במנהגכם אפו לכם
היום העומר הידוע להם ואת כל העודף שהוא העומר השני הניחו לכם למשמרת עד הבקר
ולא הגיד מה יעשו ממנו ובבקר אמר להם אכלוהו היום ואם כן יאכלוהו בשבת חי מבלי
שיאפו או יבשלו בברור ועשו ממנו עוגות כמנהגם והראשון יותר נכון וכן דעת אנקלוס
ויסעו כל עדת בני ישראל ממדבר סין למסעיהם על פי ה׳ ויחנו ברפידים יאמר שנסעו
ממדבר סין שחנו שם בנסעם מאלים והלכו למסעים רבים שעשו על פי השם ואחרי כן חנו
ברפידים ואמר זה דרך קצרה כי בנסעם תחלה ממדבר סין חנו ברפקה ואחרי כן באלוש
ומאלוש לרפידים וזה טעם למסעיהם כי היו להם מסעים ממדבר סין אל רפידים ולא באו
שם במסע הראשון אבל לא בא עתה אלא לפרש תלונתם כי בתחלת בואם במדבר ההוא

ילונו על הלחם ועתה ירִיבו על המים ואין מים לשתות העם כאשר באו אל המקום ההוא ולא מצאו שם עיינות מים מיד עשו מריבה עם משה וזה טעם וירב העם עם משה כי התלונות במקומות שנא׳ בהן וילונו הוא תרעומת שהיו מתרעמים על ענינם לאמר מה נעשה מה נאכל ומה נשתה אבל וירב שעשו מריבה עמו ממש ובאו עליו לאמר תנו לנו מים אתה ואהרן אחיך כי עליכם הדבר ודמנו עליכם ומשה אמר להם מה תריבון עמדי מה תנסון את ה׳ כי הריב הזה לנסות את ה׳ הוא היוכל לתת לכם מים כי אם תחרישו מעלינו ותתפללו אליו ויענה אתכם וכן היה בלבם לנסות כאשר אמר ועל נסותם את ה׳ לאמר היש ה׳ בקרבנו אם אין ואז רפתה רוחם מעליו ועמדו יום או יומים מסתפקים במים שבכליהם ואחרי כן ויצמא שם העם למים וילן העם עם משה בענין התרעומת אשר המה עושים בכל מקום בבקשם דבר שיאמרו למה זה העליתנו ממצרים ובראות משה כי צמאו במריבה שעשו עמו בראשונה אמר ר״א כי היו שתי כתות האחת מריבה והאחת מנסה את ה׳ והנכון מה שאמרתי להמית אותי ואת בני ואת מקני בצמא יזכירו לו בתלונתם גם המקנה לאמר לו כי הם צריכים מים רבים וצריך לתת להם עצה לבלם ולכך נאמר שם בשנית ויצאו מים רבים ותשת העדה ובעירם ורבותי׳ אמרו השוו בהמתן לגופן אמרו בהמה של אדם היא חייו המהלך בדרך אם אין בהמתו עמו מסתכן הוא וטעם הזכירם אותי ואת בני ולא אמרו סתם להמיתנו בצמא או להמית את כל הקהל הזה שיכלול אנשים ונשים וטף במאמרם כשאר המקומות כי יזכירו לו הבני׳ להרבות עליו תלונה שימהר לדבר כי הקטנים לא יסבלו הצמא בלל וימותו לעיני אביהם כטעם דבק לשון יונק אל חכו בצמא עבור לפני העם בלשון העביר אותו לערים והעברתי את אויביך בארץ אשר לא ידעת שתעבור מהם אל מקום אחר או כמו ויעבר את הכושי והוא עבר לפניהם שקדם ללכת קודם להם וענין הכתוב הזה כי העם היו ברפידי׳ והצור אשר יצאו ממנו המים היה בחורב והוא הר סיני על דעת הראשוני׳ או מקום עיר לפני ההר קרוב לו על דעתי כאשר אפרש עוד והנה הוצרך משה לקדם לפני העם לעבר מרפידים אל חורב כמהלך פרסה או פרסאות רחוק מן המחנה ולפניהם ועל כן אמר לו עבור לפני העם וקח אתך מזקני ישרא׳ והלכת כלומ׳ שתלך עד שתראה אותי עומד לפניך על הצור בחורב והנה הכה בצור ויצאו ממנו מים ולא ספר הכתוב ותשת העדה ובעירם כאשר בשניה אבל בידוע שעשו כן וברור הוא שלא הלכו העם אל חורב לשתות כי לא באו לפני הר סיני עד אחרי כן בחדש השלישי אבל שלחו שם נעריהם ובהמתם לשאוב מים ולהביא להם במנהג המחנות והקרוב אלי שיצאו מן הצור בחורב מים קדים נוזלים הלכו אל רפידים ושם שתו אותם והוא שאמר הכתוב ויוציא נוזלים מסלע ויורד בנהרות מים וכתיב פתח צור ויזובו מים הלכו בציות נהר ומה שאמר הן הכה צור ויזובו מים ונחלים ישטופו גם הוא על הצור הזה בחורב על דרך הפשט והסלע השני אשר היה בקדש נבקע בו כמו באר נובע מים ועל כן אמ׳ היא הבאר אשר אמ׳ ה׳ למשה ואמר בשירה באר חפרוה שרים כי היה כמו באר חפרוה ולכן אמר שם ותשת העדה ובעירם ששתו מיד שם באותו המקום אבל כאן היו נהרות שוטפים ממנו ושותין בבתיהם לרצונם ואעפ׳ שהיה הכל בארה של מרים בקבלת רבותינו יתכן שהיה בפעם הראשון וכל המ׳ שנה מושך מים בנהרות ובפעם השנית מפני העונש אשר היה שם נעשה כמו באר חפירה מלאה מים חיים וטעם ומטך אשר הכית בו בצווי לאהרן והזכיר בו מכת היאור ולא אמר והמטה אשר נהפך לנחש או והמטה אשר עשית בו את האותות להזכיר כו פלא כי או הפך המים לדם והוציא אותם מטבעם ועתה יביא מים בצור החלמיש והנה יעשה בו דבר והפכו הנני עומד לפניך שם על הצור בחורב בעבור כי הפלא במים במקום הזה עתה היה קבוע שיהיה הבאר עמהם כל ימי המדבר כדברי רבותי׳ בעבור זה נגלית עליו השכינה במקום ההוא כמו שאמ׳ במן ובקר וראיתם את כבוד ה׳ בעבור היותו פלא קיים ויאמר משה אל יהושע נראה מכאן כי משה מיום היותו לפניו היה קורא אותו יהושע וכן כתו׳ וישמע יהושע את קול העם והכתו׳ שאמר בענין המרגלי׳ ויקרא משה להושע בן נון יהושע למבראשונה ידבר הודיענו כי זה הושע בן נון אשר בחרו המרגלים הוא אשר קראו משה יהושע ובדברי רבותי׳ שאמ׳ יה יושיעך מעצת מרגלים להגיד

כי בעבור זה המעשה שהיה משה יודע שהוא עתיד ללכת עם המרגלים קרא לו השם הזה
או נאמר כי אז קבע לו משה אותו השם בפני העדה שלא יקרא שמו עוד הושע ויהיה שמו
יהושע והטעם שצוה משה את יהושע להלחם בעמלק בעבור שיתפלל הוא בנשיאות כפים על
על ראש הגבעה ועלה שם כדי שיראה את ישראל הנלחמים וישים עינו עליהם לטובה וגם
הם יראו אותו פורש כפיו השמימה ומרבה בתפלה ויבטחו בו ויוסיפו אומץ וגבורה
ובפירקי ר׳ אליעזר עוד כל ישרא׳ יצאו חוץ לאהליהם וראו את משה כורע על ברכיו והם כורעי׳
על ברכיהם נופל פניו ארצה והם נופלים על פניהם ארצה פורש את ידיו לשמים והם
פורשים את ידיהם לשמים כשם ששליח צבור מתפלל כך כל העם עונין אחריו והפיל הקב״ה
את עמלק ואת עמו ביד יהושע ואם כן יהיה טעם ומטה האלהים בידי לומר כי כאשר עלה
אל ראש הגבעה וירא את עמלק נטה ידו במטה עליהם להביא עליהם מכות דבר וחרב
ואברן כענין הנאמר ביהושע נטה בכידון אשר בידך אל העי כי בידך אתננה כי בעת היותו
מתפלל ובפיו פרושות השמים לא יתפוש בידו דבר והיה כל הענין הזה שעשה משה רבינו
מפני שהיה עמלק גוי איתן וחזק מאד וישרא׳ אינם מלומדי מלחמה ולא ראו אותה מעולם
כאשר אמר פן ינחם העם בראותם מלחמה והיה עיף ויגע ככתוב במשנה תורה על כן פחד
מהם והוצרך לכל התפלה והתחנה הזאת ויתכן שפחד משה פן יתגבר בחרבו מפני היותו עם
נוחל החרב מברכת הזקן שאמ׳ לו ועל חרבך תחיה כי המלחמה מן המשפחה
הזאת היא הראשונה והאחרונה לישרא׳ כי עמלק מזרע עשו וממנו באה אלינו המלחמה
בראשית הגוים ומזרעו של עשו [illegible]
[illegible] וכאשר ינוצח הוא ויחלש הוא ועמים רבים אשר אתו ממנה נושע לעולם
כאשר אמר ועלו מושיעים בהר ציון לשפוט את הר עשו והיתה לה׳ המלוכה והנה כל אשר
עשו משה ויהושע עמהם בראשונה יעשו אליהו ומשיח בן יוסף עם זרעם על כן התאמץ משה
בדבר וכאשר יניח ידו על דרך הפשט כאשר הניח ידו באונס מפני כובד ידיו ראה שגבר
עמלק וצוה לאהרן וחור שיתמכו בהם ולא יניחם עוד ורבו׳ אמ׳ כמדרך וכי משה היה עושה
שיגבר אלא אסור לאדם לשהות שלש שעות כפיו פרושות השמים וטעם ויהי ידיו אמונה
שהיו עומדות וקיימות ברוממותן כלשון ואמנה על המשוררים דבר יום ביומו וכן אנחנו
כורתים אמנה דבר קים בברית וכן היתד התקועה במקום נאמן חוק ועל דרך האמת נשא
עשר אצבעות לרום השמים לרמוז על עשר ספירות לרבקה באמונה הנלחם לישרא׳ ובכאן
נתבאר ענין נשיאות כפים בברכת כהנים וסודו כתוב זאת זכרון בספר אמר ר״א כי הוא
ספר נודע והוא ספר מלחמות ה׳ וכתוב בו המלחמות שעשה השם בעבור יראיו ויתכן שהיה
מימות אברה׳ ואין בדבריו אלה דק תואנה והנכון בעיני כי בספר ירמוז לספר התורה כענין
שכתוב לקוח את ספר התורה הזה יאמר כתוב זאת בספר תורתי שיזכרו בני ישרא׳ מה
עשה עמלק כי מחה אמחה את זכרו ונתתי נקמתי בו ביד עמי ישרא׳ וזו היא המצוה שכתו׳
לנו במשנה תורה זכור את אשר עשה לך עמלק וגו׳ ואמר ושים באזני יהושע לצותו להזכיר
לישראל את כל התלאה אשר באה להם על ידו כי הוא היודע ועד וירמוז כי אחרי שיירשו
הארץ ימחו אותו כי מצוה עליהם תחלה להכרית שבעת הגוים וינחלו הארץ והו שנא׳ שם
והיה בהניח ה׳ אלהיך לך וגו׳ ואם היה בימי יהושע כן היה מזהירם למחות אותו אבל נשארה
הארץ לרשתה בימיו הרבה מאד ולא הגיע ומנה עד מלוך שאול כי יד על כס יה ידו של
הקב״ה הורמה לישבע בכסאו להיות לו מלחמה ואיבה בעמלק עולמית ומהו כס ולא נאמ׳
כסא ואף ה׳ נחלק לחציו נשבע הקב״ה שאין הכסא שלם ואין ה׳ מלא עד שימח׳ שמו של עמלק
בן עשו ומשנמחה שמו יהי שם ה׳ מלא והכסא שלם שנ׳ האויב תמו חרבות לנצח זה עשו שנ׳
ועברתו שמרה נצח אבד זכרם המה מה כתיב אחריו וה׳ לעולם ישב הרי השם כונן למשפט
כסאו הרי כסא שלם לשון רש׳ ומדרש חכמים הוא ויש מפרשים כי כאשר תהיה יד על כסא
ה׳ תהיה מלחמה לה׳ בעמלק וכן תהיה מדור לדור והענין כי כאשר יהיה מלך בישרא׳ יושב
על כסא ה׳ תהיה מלחמה לה׳ בעמלק כענין שנא׳ וישב שלמ׳ על כסא ה׳ למלך ילחם בעמלק
והוא רומז לשאול המלך הראשון וכן מדר לדור לאמ׳ כי כל מלך בישרא׳ חייב להלחם בהם

עד שימחו ועל דרך הפשט נכון הוא וע״ד״ה כי היד אשר על כסא יה והיא מלחמה לה׳ הויה בעמלק מדר דר כי מדת הדין של מעלה תהיה בו למחותו לעולם מדור דור ומדרש חכמי בשם המלא ובכסא השלם ירמוז לזה והטעם שנענש יותר מכל העמים בעבור כי כל העמים שמעו וירגזון ופלשת אדום ומואב ויושבי כנען נמוגו מפני פחד ה׳ ומהדר גאונו ועמלק בא ממרחק כמתגבר על השם ולכך אמר לו ולא ירא אלהים ועוד כי הוא נין עשו קרוב לנו עובר ומתעבר על ריב לא לו

סדר וישמע יתרו

כבר נחלקו רבותינו בפרשה הזאת יש מהם אומ׳ כי קודם מתן תורה בא יתרו כסדר הפרשיות ויש מהן שאמרו שלאחר מתן תורה בא וזה ודאי יסתייע מן הכתו׳ שאמר ויבא יתרו חתן משה ובניו ואשתו אל משה אל המדבר אשר הוא חונה שם הר האלהים הנה אמר שבא אליו בחנותו לפני הר סיני שחנו שם שנה אחת וזה טעם אשר הוא חונה שם ועוד שאמר והודעתי את חקי האלהים ואת תורותיו שהם הנתונין לו בהר סיני ועוד כי כאן אמ׳ וישלח משה את חותנו וילך לו אל ארצו והיה זה בשנה השנית בנסעם מהר סיני כמו שאמר בפרשת בהעלותך ויאמר משה לחובב בן רעואל המדיני חותן משה נוסעים אנחנו ושם כתוב ויאמ׳ אליו לא אלך כי אל ארצי ואל מולדתי אלך והיא ההליכה הכתובה בכאן וילך לו אל ארצו ועוד הביאו ראיה ממה שאמר הכתו׳ ה׳ אלהינו דבר אלינו בחורב לאמר רב לכם שבת בהר הזה פנו וסעו לכם ושם נאמר ואומ׳ אליכם בעת ההיא לאמר לא אוכל לבדי שאת אתכם ואקח את ראשי שבטיכ׳ אנשים חכמים וגו׳ וזו עצת יתרו ושם כתוב ונסע מחורב כי נסעו מיד ואם כן נצטרך טע׳ למה הקדים הפרשה הזאת למותבה בכאן ואמר ר״א כי היה זה בעבור דבר עמלק כי כאשר הזכיר הרעה שעשה עמנו עמלק וצוה שנגמלהו כרעתו והזכיר שעשה לנו יתרו טובה להורותינו שנשלם לו גמול טוב וכשנבא להכרית את עמלק במצוה עלינו שנזהר בבני הקיני העומדים עמהם ולא נוסיפם עמם והוא דבר שאול שאמר להם כן ועם כל זה אני שואל על הדעת הזו כשאמר הכתוב וישמע יתרו כל אשר עשה ה׳ למשה ולישראל עמו כי הוציא ה׳ את ישראל ממצרים ולמה אמר עוד ששמע מה שעשה למשה ולישראל במתן התורה שהוא הנפלאות הגדולות שנעשו להם כמו שאמר כי שאל נא לימים ראשונים אשר היו לפניך למן היום אשר ברא אלהים אדם על הארץ ולמקצה השמים ועד קצה השמים הנהיה כדבר הגדול הזה או הנשמע כמוהו השמע עם קול אלהים מדבר מתוך האש כאשר שמעת אתה ויחי וכשאמר ויספר משה לחותנו את כל אשר עשה ה׳ לפרעה ולמצרים על אודות ישראל את כל התלאה אשר מצאתם בדרך ואמ׳ יתרו מזה עתה ידעתי כי גדול ה׳ למה לא ספר לו מעמד הר סיני וממנו יודע כי השם אמת ותורתו אמת ואין עוד מלבדו כמו נמי שאמר אתה הראית לדעת כי ה׳ הוא האלהים אין עוד מלבדו מן השמים השמיעך את קולו וגו׳ ואולי נאמ׳ ששמע יתרו בארצו מיד כי הוציא ה׳ את ישראל ממצרים ונסע מארצו והגיע אל משה אחרי היותו חונה בהר סיני אחר מתן תורה ולא סיפר שהזכי׳ לו ענין המעמד ההוא כי הדבר ידוע קרוב ועודם שם ובידוע כי סופר לו והקרוב אלי לתפוש סדר התורה שבא קודם מתן תורה בהיותם ברפידי׳ כמו שאמרו במכילתא ר׳ יהושע אומר מלחמת עמלק שמע ובא שהיא כתובה בצדו ונסע עמהם מרפידים אל הר סיני והכתוב שאמר אל המדבר אשר הוא חונה שם הר האלהים ענינו כי היה הר סיני בדרך מדין קרוב משם שהרי משה הלך שם לרעות צאן מדין ובאהרן אמר ויפגשהו בהר האלהים והנה יתרו יצא עם בתו והבנים ממדין ובאו אל הר סיני ומשה היה ברפידים שהוא מקום אחר במדבר סין שהכתוב אמר ויסעו מאלים ויבאו כל עדת בני ישראל אל מדבר סין אשר בין אלים ובין סיני לומר כי מדבר סין מגיע עד הר סיני ויכלול דפקה ואלוש ורפידים ואע״פ שאמר ויסעו ממדבר סין ויחנו ברפידים כך אמ׳ ויסעו ממדבר סין ויחנו בדפקה ואלוש והם ממדבר סין עצמו כי המדבר כלו יקרא מדבר סין והמקום שלפני ההר יקרא מדבר סין וכמוהו אל ארץ פלשתים והנה יהיה פירוש הכתוב ויבא יתרו חותן משה ובניו ואשתו אל משה אל המדבר אשר הוא חונה שם ויבא הר האלהי׳ כי אל ההר׳

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main

בא ושם עמד והוא כמו שאמר ויבא אל הר האלהים חורבה ויפגשהו בהר האלהים וכן רב לכם
שבת בהר הזה ומן ההר שלח אליו אני חותנך יתרו בא אליך ויצא אליו משה ולא נצטרך
לומר כי ויאמר יהיה מוקדם ואפי׳ לא יהיה רפידים במדבר סין על כל פנים במדבר הוא
כי לא באו ישראל בארץ נושבת כל ארבעים שנה וקרוב מהר סיני היה שבאו משם אל ההר
ביום אחד מחנה קהל גדול כמוהו וכמו שנתבאר בענין הצור ששתו ממנו ברפידים כאשר
פירשתי והנה יהיה הפירוש שאמרתי נבון וראיתי נמי במכילתא אל המדבר אשר הוא
חונה שם הרי הכתוב מתמיה עליו שהוא שרוי בתוך כבודו של עולם ובקש לצאת אל המדבר
תוהו שאין בו כלום רעתם לפרש אל המדבר אשר הוא חונה שם הוא מדבר הר האלהים כי
מאילים עד הר סיני היה מדבר סין וספר הכתוב שבא אל קצה המדבר אשר הוא חונה שם
מדבר הר האלהים חורבה והזכיר בו שבח ליתרו שעזב ארצו ובא אל המדבר אשר הוא שם
בעבור שידע שהוא הר האלהים כי בו נגלו אליו האלהים שכבר שמע כל הענין כי ישראל יצאו
ממצרים לעבור את האלהים על ההר הזה ובא לשם ה׳ אלהי ישראל וגם זה נבון הוא וכן נראה
לי כי מה שאמר כאן וישלח משה אל חותנו וילך לו אל ארצו שהיה זה בשנה הראשונה
והלך אל ארצו וחזר אליו ויתכן שהלך שם לגייר את משפחתו וחזר למשה ועודנו בהר סיני
כי קרוב הוא למדין כמו שהזכרתי שהרי בנסוע המחנה באייר בשנה שנייה כשאמ׳ לו משה
נוסעים אנחנו לכה אתנו וענה אותו לא כי אל ארצי ואל מולדתי אלך התחנן לו משה מאד
ואמר לו אל נא תעזוב אותנו וכו׳ והיית לנו לעני׳ והיה כי תלך עמנו והיה הטוב ההוא
אשר ייטיב ה׳ עמנו והטבנו לך ולא השיב אותו דבר ונראה שקבל דבריו ועשה ברצונו ולא
עזבם אבל בימי שאול היו בניו עם עמלק ובאו והתחברו עוד אל ישראל והיו בירושלם בני
יונדב בן רכב אולי במות משה חזר לארצו הוא או בניו ואפשר שהיה הקני היושב עם עמלק
ממשפחת יתרו לא בניו ועשה חסד עם כל המשפחה בעבורו כאשר עשה יהושע עם משפחת
רחב ודעת רבותינו כך היא שהלך עמהם אמרו בסיפרי שנתנו לו דשנה של יריחו והיו
אוכלין אותה עד שנבנה בית המקדש תמ׳ שנה ור״ש עצמו הוא כתב בסדר בהעלותך אם כן
חזר אליו ובמכילתא אמר לו הריני הולך ומגייר את בני מדינתי שאביאם תחת כנפי שמים
יכול שהלך ולא חזר תלמוד לומר ובני קני חותן משה עלו מעיר התמרים וכולי
למשה ולישראל עמו הנפלאות שעשה למשה שעשה עמו חסד וטובה שיבא אל פרעה תמיד
ולא יפחד ממנו ויביא עליו המכות עד שיצאו ממצרים הוא והעם עמו כמלך עליהם ולא
אמ׳ למשה ולישראל בעבור משה וישראל והטעם על המכות וטביעת פרעה וכן נראה מדעת
רבותי׳ שאמרו שקול משה כישראל וישראל כמשה וטעם עשה אלהים כי הוציא ה׳ הזכיר אלהים
השם שהיה יתרו יודע מלפנים וכי הוציא ה׳ כשמו הגדול שנודע עתה על ידי משה שבו
נעשו האותות אחר שילוחיה בעבור שהזכיר הכתוב ויקח משה את אשתו ואת בניו וישב
מצרים הוצרך לומר כאן שהיתה בבית אביה כי משה שלחה שם ויתכן שיאמ׳ כי לקחה יתרו
להשיבה אליו אע״פ ששלחה ממנו בעבור ששמע כל אשר עשה אלהים למשה כי מעתה ראוי
ללכת אחרי המלך בכל אשר ילך ואת שני בניה אשר שם האחד גרשום אע״פ שאין זה מקום
מולדתם יפרש שם הבני׳ כי לא היה מקום להזכי׳ שם אליעזר בהולדו כאשר פירשתי בסדר
ואלה שמות ובכאן רצה להזכיר החסר שעשה הקב״ה למשה שהיה גר בארץ נכריה ונותן
שם הוראה לשם שהצילו מחרב פרעה בברחו ועתה הוא מלך על ישראל והטביע פרעה ועמו
בים וטעם כי אמר נמשך למשה הנזכר בפסוק הראשון וכן שם האחד אליעזר כי אלהי אבי
בעזרי נמשך על כי אמר וכן רבים ויאמר אל משה אני חתנך יתרו בא אליך שלח לו הדבר
באגרת כתוב בה כן כי השליח לא יאמ׳ אני חותנך אבל יאמ׳ הנה חותנך יתרו בא אליך וכן
לא יתכן שיאמר לו בכה פה אל פה כי יאמר הנה באתי אליך ואין דרך להזכיר שמו אני פלוני
כי בראותו אותו יכירנו וכמוהו ויאמר חירם מלך צר בכתב וישלח אל שלמה אשר הציל
אתכם מיד מצרי׳ ומיד פרעה כי עשה עמהם נס גדול שלא הרגו אתכם פרעה ועמו כי יבאו
בעבורכם עליהם מכות גדולות בארצם והיה הנס גדול במשה על כן הזכירו לנכח בכלל ואמ׳
אתכם אתה והעם ועוד נס אחר אשר הציל את העם מתחת יד מצרים שהיו הם ביד מצרים

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main

ויצאו משם לחירות עולם ור״א אמר כי ברך תחלה השם אשר הציל אתכם אתה ואהרן שבאו המכות על ידכם לפרעה ולמצרים ואחרי כן ברך אשר הציל את העם מתחת יד מצרים במצרים ובים כי בדבר אשר זדו עליהם פירושו כדבר אשר הזידו המצרים על ישרא׳ ידעתי שהוא גדול מכל האלהים וטעם זה מפני שהשם גזר על ישראל ועבדום וענו אותם ולא היה על המצרים בזה העונש הגדול אבל הזידו עליהם וחשבו להכרית אותם מן העולם כמו שאמ׳ הבה נתחכמה לו פן ירבה וצוה למילדות להמית הבנים וגזר עליהן כל הבן הילוד היאורה תשליכוהו ומפני זה היה עליהם העונש המשחית אותם לגמרי וזהו שאמ׳ וגם את הגוי אשר יעבודו דן אנכי כמו שפירשתיו והנה השם ראה את מחשבתם ונקם מהם על זדון לבם ובן אמר הכתוב עד כי ידעת כי הזידו עליהם כי העונש בעבור הזדון שחשבו לעשות להם והנה ה׳ רואה ללבב ועושה משפט העשוקי׳ ונוקם ובעל חמה ואין מוחה בידו ואנקלו׳ שאמר ארי בפתגמא דחשיבו מצראי למידן ית ישרא׳ ביה דנינון ירצה לומר כי היה ענשם על טביע׳ הילדים ביאור שאיננו בכלל ועבדום וענו אותם ועל כן אבדם במים ויקח יתרו חתן משה עולה וזבחים לאלהים היה כל זה טרם בואם אל הר סיני גם יתכן לפרש שסידר הכתוב כל ענין יתרו אבל היה זה אחר שעמד עמהם ימים רבים ונתגייר במילה וטבילה והרצאת דמים כמשפט ויבא אהרן וכל זקני ישראל לאכול לחם עמו ביום חתונתו כי חתן דמים הוא ויהי ממחרת היום שעשו זה שנזכר ישב משה לשפט את העם ואמרו במכילת׳ ממחרת יום הכפורים ואין דעתם לומר שיהיה ממחרת רומז ליום הכפורים כי יום הכפורים לא נזכר בכתוב שיאמר עליו ממחרת וגם כן אין הכוונה שיהיה ממחרתו ממש כי לא אכלו ביום הכפורים אם היה להם יום הכפורים בשנה ראשונה קודם שנצטוו בו ועוד כי ביום הכפורים נתנו לוחות אחרונות וממחרתו ירד משה ודבר עם בני ישרא׳ ויצום את כל אשר דבר השם אתו בהר סיני ואיננו יום המשפט שיעמוד העם עליו מן בקר עד ערב וגם אי אפשר שיהיה בשנה שניה ביום הכפורים כי בנסוע הרגלים אמ׳ כי אל ארצי ואל מולדתי אך אבל הכוונה לברית הזו לומר שהיה זה אחר יום הכפורים כי אין להם יום פנוי למשפט מיום באם להר סיני עד אחר יום הכפורים של שנה ראשונה הזאת ואמר עולה וזבחים לאלהים בעבור שיתרו עדין לא ידע ה׳ כי משה אמר אשר עשה ה׳ לפרעה ולמצרים ויצילם ה׳ אבל יתרו הקריב לאלהים וככה לא ימצא בכל הקרבנות שבתורת כהנים כאשר אפרש בע״ה וכן כי יבא אלי העם לדרוש אלהים והודעתי את חקי האלהים דברי משה לחמיו ויתכן שאמ׳ לו כן בעבור כי המשפט לאלהים הוא כמו שמזכירין רבותינו תמיד אלהים זו מדת הדין כי יבא אלי העם לדרוש אלהים השיב משה לחותנו צריכים הם שיעמדו עלי זמן גדול מן היום כי לדברים רבים באים לפני כי יבא אלי העם לדרוש אלהים להתפלל על חוליהם ולהודיעם מה שיאבד להם כי זה יקרא דרישת אלהים וכן יעשו עם הנביאים כמו שאמר לפנים בישרא׳ כה אמר האיש בלכתו לדרוש אלהים לכו ונלכה עד הרואה וכן ודרשת את ה׳ מאתו לאמר האחיה מחולי זה שיתפלל עליו ויודיענו אם נשמעה תפלתו וכן ותלך לדרוש את ה׳ כמו שפירשתי שם ועוד שאני שופט אותם כי יהיה להם דבר בא אלי ושפטתי ועוד אני מלמד אותם תורה והודעתי את חקי האלהים ואת תורותיו ויהי אלהים עמך בעצה זו אמר לו צא המלך בגבורה לשון רש״י ור״א פי׳ שמע בקולי ויהי השם בעזרך להצליחך בעצתי אבל למטה אמר אם את הדבר הזה וגומר שפירושו אם תעשה את הדבר הזה וצוך אלהים לעשותו אז תוכל לעמוד שימלך בגבורה ואין ספק שעשה כן היה אתה לעם מול האלהי׳ נגד האלהים יאמר היה אתה בעבורם עומד נגד האלהים להתפלל אליו בטעם יום צעקתי בלילה נגדך והבאת אתה את הדברים שיבקשו אל האלהים הורה לו על הדבר הראשון שאמר כי יבא אלי העם לדרוש אלהים ויתכן שיהיה גם בזה עצה ממנו יאמר היה אתה לעם מול האלהים לשבת באהל מועד מזומן לפניו לדרוש אותו ולא יהיה זה במקום המשפט והזהרת אתהם את החקים ואת התורות והודיע להם את הדרך אשר ילכו בה על פי התורה והמצוה שתזהיר אתה מאד ותלמדם התורה והמצו׳ הורה לו גם במה שאמר והודעתי את חקי האלהים ואת תורותיו וגם בזה עצה להזהיר אותם מאד ולהתרות אותם במצות וענשם אחרי שלא יעשה הוא בהם את הדין אבל במשפט אשר

אמרת ושפטתי בין איש ובין רעהו שים לך שופטים עמך כי כבד ממך המשפט יותר
מן הכל וטוב לך ולהם להקל מעליך ונשאו אתך וכידוע כי היו עם משה שוטרים נוגשים
בעם להביא הנתבעים לפניו ולנגשם בדבר המשפט והרבה מהם עם השופטים האלה ולכך
אמר במשנה תורה ושוטרים לשבטיכם ואין צריך להזכיר זה כבאן כי לא היה מעצת יתרו
וטעם אנשי חיל אנשים ראוים להנהיג עם גדול כי כל קבוץ ואוסף יקרא חיל ואיננו ביוצאי
צבא המלחמה בלבד וכן חיל גדול מאד וכארבה חילי הגדול ובממון כחי ועוצם ידי עשה לי
את החיל הזה ישאו על בתף עירים חיליהם ובפירות תאנה וגפן נתנו חילם והנה יקרא איש
חיל במשפטים החכם הזריז הישר ובמלחמה הגבור הזריז היודע מערכו׳ המלחמה ותקרא
גם האשה אשת חיל בהיותה זריזה ויודעת בהנהגת הבית והנה יתרו דבר בכלל ופרט אמר
שיחזה אנשים ראויים להנהיג העם הגדול במשפטים ופרט שיהיו יראי אלהים אנשי אמת
ושונאי בצע כי לא יהיו אנשי חיל במשפט בלי מדות הללו ולא הוצרך להזכיר חכמתם
ובינתם כי הדבר ברור שהוא בכלל אנשי חיל ובאשר נאמר למשה ויבחר משה אנשי חיל
הנה הכל בכלל שהיו יראי אלהים אנשי אמת שונאי בצע וחכמים ונבונים ועוד שאמר מכל
ישראל וטעמו המובחר מכל ישראל והם שיש בהם כל המדות הללו כי כיון שאמר מכל
ישראל לומר שהיו המובחרים מכלם כידוע כי הטובים שבישרא׳ כל מדות טובות בהם אבל
יתרו מפני שלא היה רגיל בעם הוצרך לפרש ויש מפרשים אנשי חיל אנשי כח וזריזות וכן
אשת חיל בעלת כח וזריזות בעבודת הבית כאשר נפרש בה בענין ואשר כח בהם לעמוד
בהיכל המלך וכן הניעמו בחילך בכחך וכן וברב חילו לא ימלט מלשון הארמית שיאמר
ביש לא ידי את חילא כידי ולמטה אם ויבחר משה אנשי חיל מכל ישרא׳ המובחרים מכל
העם והכל בכלל כאשר פירשתי שונאי בצע ששונאין את ממונם בדין כההיא דאמרינן כל
ריינא דמפקין מיניה ממונא בדין לאו דיינא הוא לשון רש׳ ירצה לפרש שכל ממון שידעו בו
שאדם יכול להוציאו מידם בדין ישנאו אותו ויחזירוהו מעצמם ואפי׳ הוא שלהם באמת כגון
שקנה עבד שלא בעדים וכיוצא בו אבל הלשון במכילתא אינו כן אלא כך שנויה שם שונאי
בצע שהן שונאין לקבל ממון בדין דברי ר׳ יהושע ר׳ אלעזר המודעי אומר שונאי בצע או שהן
שונאין ממון עצמם ואם ממון עצמם שונאין קל וחומר ממון חבריהם פירש ר׳ יהושע שונא
בצע שונאי שוחד כמו כלו בוצע בצע איש לבצעו ר׳ אלעזר המודעי דרש כי הם השונאים
הממון הרב ואין להם חפץ ברבוי כסף וזהב כענין אם אשמח כי רב חילי וכי כביר מצאה ידי
כי הממון יקרא בצע מה בצע כי נהרוג את אחינו ואם בצע כי תהם דרכיך והחרמתי לה׳
בצעם וחילם לאדון כל הארץ ושוב ראיתי בילמדנו שונאי בצע ששונאין ממון עצמן ואין צריך
לומר ממון אחרים יהיו אומר אפי׳ שורף גדישי אפי׳ קוצץ נטיעותי כהוגן אני דנו וזה ענין
ששונאין ממון עצמן שאמ׳ ר׳ אלעזר המודעי שלא יחמלו על ממונם בענין הדין אם יבא להם
הפסד ממנו ומשה הזהיר עוד בזה ולא תגורו מפני איש והבצ׳ ממון כמו שפירשתי ואנקלוס
אמר שנו לקבלא ממון ואין הממון אצלו שחד רק שלא יקבלו ממון מבני אדם במתנה או
בהלואה לעולם שלא ישאו להם פנים בעת המשפט ובענין שאמרו האי דיינא דשאיל שאלתא
אסור למידן דינא ועל דרך הפשט אנשי אמת שונאי בצע שהם אוהבים האמת ושונאים
העושק וכי יראו עושק וחמס אין דעתם סובלת אותו אבל כל חפצם להציל גזול מיד עושק
וטעם ושפטו את העם בכל עת כי בהיות להם שופטים רבים ילך העשוק אל השופט בכל עת
שירצה וימצאנו מזומן כי אליך לא יוכל להתקרב בכל עת מפני ההמון הגדול אשר לפניך
והטרדה הגדולה אשר לך ורבים מהם יסבלו החמס הנעשה להם מפני שלא יזדמן להם
להגידו לך ולא ירצו לעזוב מלאכתם ועסקיה׳ עד בא עת הפנאי שיוכלו לגשת אליך וזה טעם
איש על מקומו יבא בשלו׳ כי עתה מפני שלא יוכלו לגשת למשפט בכל עת לא ינוחו בשלום
כי זה פתח לגוזלים לעשות חמס ולעשוקים לעשות מריבה וטעם על מקומו אל כל המקום
אשר יבאו שמה בהיות במחנה במדבר ודקדקו רבו׳ מלשון ושפטו את העם בכל עת שדיני
ממונות גומרין אפי׳ בלילה כי לא אמר כל היום בחדש השלישי היה ראוי שיאמר הכתו׳
ויסעו מרפידים ויחנו במדבר סיני בחדש השלישי לצאתם מארץ מצרים כמו שנא׳ למעלה

במדב׳ סין אבל בעבור היות ביאתם במדבר סיני שמחה להם ויום טוב ומעת צאתם ממצרי׳
נכספו אליו כי ידעו ששם יקבלו את התורה כי משה הגיד להם   מה שנאמר לו תעבדון
את האלהים על ההר הזה   וגם לפרעה אמר נלכה נא דרך שלשת ימים במדבר ונזבחה לה׳
אלהינו והוא המהלך ממצרים ועד הר סיני   בעבור זה התחיל הפרשה כי בחדש השלישי
ביום הזה שהתחיל החדש באו לשם ואחרי כן חזר לומר כשאר המסעות ויסעו מרפידים
והיה ראוי גם כן שיאמר ויסעו מרפידים ויחנו במדבר סיני אבל כתב ויבאו מדבר סיני לומ׳
כי מיד שבאו אל מדבר סיני חנו במדבר בראותם ההר מנגד   ולא המתינו עד שיכנסו בו
אל מקום טוב לחנות שם אבל חנו במדבר או בחורב שהוא מקום חורב שממה לפני ההר
וזה טעם ויחנו במדבר ויחן שם ישרא׳ נגד ההר ויתכן שהבדילו מתוכם כל האספסוף אשר
בקרבם וחנו בני ישרא׳ לבדם לפני ההר וערב רב אחריהם כי לישרא׳ יתן התורה כמו שאמ׳
כה תאמ׳ לבי׳ יעק׳ ותג׳ לבני ישרא׳ וזה טע׳ ויחן שם ישרא׳ או הוא להזכירם דרך כבוד בקבלם
התורה ורש׳ כתב ויסעו מרפידים מה הוצרך לחזור ולפרש מהיכן נסעו והלא כבר נאמר כי
ברפידים היו חונים בידוע שמשם נסעו אלא מקיש נסיעתם מרפידים לחנייתם במדבר סיני
מה חנייתן בתשובה אף נסיעתן בתשו׳ לשון רש׳ ולא הבינותי זה שכך נאמר בכל המסעות
ויסעו מאילים ויבאו אל מדבר סין ויסעו ממדבר סין ויחנו ברפידים וכן כל פרשת אלה מסעי
וירצה הכתוב לפרש שלא היו חניות אחרות ביניהן   ולשון מכילתא ויסעו מרפידים ויבאו
מדבר סיני והלא כבר נאמר בפרשת מסעות ויסעו מרפידים ויחנו במדבר סיני   ומה ת״ל
ויבאו מדבר סיני מקיש נסיעתם מרפידים וכו׳ והענין לומר מפני שכל המסעות שספר
בהן כאן מאילים ורפידים נשנו בפרשת אלה מסעי בשביל דברים שנתחדשו בהן שם בכתו׳
אבל המסע הזה סיפר אותו הכתוב כאן וכאן בשוה   והוצרך לדרוש שהיה לצורך ההיקש
ומשה עלה אל האלהים מיום באם אל הר סיני כסה הענן את ההר ושם כבוד השם וזהו שכתו׳
וישכן כבוד ה׳ על הר סיני ויכסהו הענן ששת ימים קודם מתן תורה   ולפיכך אמר ומשה
עלה אל האלהים כי עלה אל קצה ההר להזדמן לפניו   ולא בא אל הערפל אשר שם האלהים
ויקרא אליו השם מראש ההר כה תאמר לבית יעקב ורא׳ אמר כי ויקרא אליו מוקדם שקרא
לו ועלה אליו ולא נראה לי כי הקריאה היא כה תאמר לבית יעקב   והוא יפרש ויקרא אליו
לאמר לו כה תאמר לבית יעקב ואיננו נכון וטעם עלה אל האלהים ויקרא אליו ה׳ כי עלה אל
כבוד השם ששכן בהר לאמר לישראל עשרת הדברות ובשמו הגדול ידבר עם משה כטעם
אם יהיה נביאכם וגו׳   ואביא אתכם אלי אל מקום כבודי ההר הזה אשר שכנתי שם עמכם
ואנקלוס שתרגם וקריבית יתכון לפולחני דרך כבוד של מעלה תפס לעצמו   וטעם ושמרתם
את בריתי הברית אשר כרתי את אבותיכם להיות להם לאלהים ולזרעם אחריהם ורא׳ אמר
הברית שיכרות משה עם ישראל אחר מתן תורה כמו שאמר הנה דם הברית אשר כרת ה׳
עמכם על כל הדברים האלה ועל דרך האמת שתשמרו את בריתי לדבקה בו כטעם כי אם
שמוע תשמע בקולו ועשית כל אשר אדבר   והייתם לי סגולה מכל העמים שתהיו בידי סגול
כדבר נחמד לא ימסרנו המלך ביד אחר   כמו וסגולת מלכים והמדינות ואמר כי לי כל
הארץ כטעם אשר חלק ה׳ אותם לכל העמים ואתכם לקח ה׳   וכך אמר ואבדיל אתכם
מן העמים להיות לי או יהיה סגולה רבקות כי לי הארץ הנקראת כל כמו שפירשתי בפסוק
וה׳ ברך את אברהם בכל והמשכיל יבחר   וכן ואתם תהיו לי שתהיו אתם לי ביחוד
לא כשאר העמים   וכך אמרו במכילתא ואתם תהיו לי בביכול איני מעמיד ואיני משליט
עליכם אלא אני וכן הוא אומר הנה לא ינום ולא ישן שומר ישראל
ממלכת כהנים   ותהיו ממלכת משרתי וגוי קדוש לדבקה באל הקדוש כמו שאמר קדושים
תהיו כי קדוש אני ה׳ והנה הבטיחם בעולם הזה ובעולם הבא וישם לפניהם את כל הדברים
האלה טעמו שאמר להם הנה נתתי לפניכם הדברים בחרו לכם היום אם תעשון כן ולכך
ענו אותו כל אשר דבר ה׳ נעשה כטעם הנה נתתי לפניכם היום את החיים ואת הטוב ואת
המות ואת הרע וכן ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם שיאמרו שאם יבחרו ויקבלו עליהם
לעשותם ועל כן אמר שם ויבא משה ויספר לעם את כל דברי ה׳ ואת כל המשפטים ויען כל

העם כל הדברים אשר דבר ה' נעשה וכן וזאת התורה אשר שם משה לפני בני ישרא' שאמ'
לדור הבא בארץ אשר יקבלו עליהם את התורה כי בא לכרות עמהם ברית בערבות מואב
כאשר כרת עם אבותיהם בחורב והגאון רב סעדיה אמר כי וישם לפניהם כמו שימה בפיהם
ואיננו אלא כמו שפירשתי וכן טעם ויענו כל העם יחדו כי משה קרא לזקני העם חכמיהם
ושופטיהם כי להם הבחירה ושם לפניהם כל הדברים האלה במעמד כל העדה כי על כולם
צוה כה תאמר לבית יעקב ותגד לבני ישרא' והם לא המתינו לעצה ובחירה ויענו כל העם
יחדיו למקטן ועד גדול כל אשר דבר ה' נעשה וכן אמר עוד ויענו כל העם קול אחד ויאמרו
וישב משה את דברי העם אל ה' ששב לפניו אל ההר עם מענה העם והנה הכל גלוי
לפניו ולא שאלו מה ענה לך העם הזה וכענין שכתוב וישמע ה' את קול דבריכם בדברכם אלי
ובבואו לפניו אמר ית' הנה אנכי בא אליך בעב הענן בעבור ישמע העם בדברי עמך וגם
בך יאמינו לעולם ואז הגיד לפניו ואמר רבונו של עולם בניך מאמינים הם ומקבלין עליהם
כל אשר תדבר וכן וישיבו אותם דבר ויראום את פרי הארץ שובם אליהם עם הדברים שראו
כי אחרי כן אמר ויספרו לו ויאמרו ואין צורך לדברי ר"א בזה בע"ל הענן הוא הערפל אשר
שם האלהים והכל רואים ומכירים כן כמו שאמר ומראה כבוד ה' כאש אוכלת בראש ההר
לעיני בני ישראל בעבור ישמע העם בדברי עמך אמ' ר"א כי היו בישרא' אנשים שהיתה להם
הנבואה בספק וא"ע"פ שכתוב ויאמינו בה' ובמשה שם אמר וירא ישראל ולא כל ישראל וזהו
שאמרו אליו היום ראינו כי ידבר אלהים את האדם וחי כי לא היו מאמינים כן מתחלה וזה
טעם בעבור ישמע העם בדברי עמך עשרת הדברים וגם בך יאמינו שאתה נביא' כי עתה
יתאמת אצלם ענין הנבואה ואיננו נכון כי זרע אברהם לא יסתפקו בנבואה כי האמינו בה
מאבותם וכבר אמר עוד ויאמן העם ויאמינו בה' ובמשה עבדו ואם לא אמר שם כל העם
וכל ישראל אף כאן לא נאמר בעבור ישמע כל העם והנכון בעיני שיאמר אני בא אליך בעב
הענן כי תגש אתה אל הערפל בעבור ישמע העם דברי ויהיו הם עצמם נביאים בדברי לא
שיאמינו מפי אחרים כמו שנ' באמור ה' אלי לאמר הקהל לי את העם ואשמיעם את דברי
למען ילמדו ליראה אותי הימים וגם בך יאמינו לעולם ולנצח בכל הדורות ואם יקום בקרבם
נביא או חולם חלום כנגד דבריך יכחישוהו מיד שכבר ראו בעיניהם ושמעו באזניהם שהגעת
למעלה העליונה בנבואה ויתברר להם ממך מה שכתוב אם יהיה נביאכם ה' במראה אליו
אתודע בחלום אדבר בו לא כן עבדי משה בכל ביתי נאמן הוא פה אל פה אדבר בו ולכך
אמר בעבור ישמע העם בדברי עמך כי ישמעו דברי מתוך האש וידעו כי אני ה' מדבר עמך
ויאמינו בדברי עמך וגם בך לעולם וכך מה שאמ' היום הזה ראינו כי ידבר אלהי' את האדם
לומר הנה נתקיי' אצלנו הדבר בראיית עינינו כאשר היה חפץ ה' ומעתה קרב אתה שידענו
בך שהגעת למעלה הגדולה ושמע כל אשר יאמר ה' ושמענו מפיך ועשינו שכבר נאמנה
נבואתך כי היא העליונה על כל הנביאים ובמכילתא ראיתי בעבור ישמע העם בדברי עמך
מלמד שאמר המקום למשה אני קורא לך מראש ההר ואתה עולה שנ' ויקרא ה' למשה וגם
בך יאמינו לעולם גם בך גם בנביאים העתידים לעמוד אחריך מטין דבריהם לדעת ר"א
וקדשתם היום ומחר פי' רש' וזמנת וכן דעת אנקלו' וכמוהו אני צויתי למקודשי וכן התקדשו
למחר ואכלתם בשר ור"א אמר שירחצו במים ומה טעם היום ומחר ואין צריך לרחוץ רק
בפע' אחת והנכון שיהיו קדושי' שלא יגעו אל אשה ואל כל טומאה כי הנשמר מכל טומאה
יקרא מקודש כמו שאמר בכהנים לנפש לא יטמא קדושים יהיו לאלהיהם וכתי' כי הכהנים
לא התקדשו למדי ולא הטהרו וכן כי אם אשה עצורה לנו ויהיו כלי הנערים קדש ובידוע כי
ירחצו במים והוא נלמד מכבוס הבגדי' וכך אמ' במכילת' אין כבוס בגדים בתורה שאין טעון
טבילה במשוך היובל הוא שופר של איל ושופר אילו של יצחק היה לשון רש' ולא הבינותי
זה כי אילו של יצחק עולה הקרי' אותו והקרנים והטלפים הכל נשרף בעולות אולי גבל הקב"ה
עפר קרנו והחזירו למה שהיה אבל לפי דעתי האגדה הזו יש לה סוד יאמ' שהקול הזה הוא
פחד יצחק ולכך ויחרד כל העם וכו' ולא השיגו דבור בגבורה הזאת וזולתי קול ירד ה' לעיני כל
העם שכלם יראו ברדתו שם כי יראו מראה הכבוד באש אוכלתברא' ההר לא שיראו את ה'

דכתי' לא יראני האדם וחי וירד' משה' מן ההר אל הע' לומ' כאן שגם הדבור הזה שאמ' בו ויאמ'
ה' אל משה לך אל העם היה בהר שהיה משה עולה לה' בכל פעם לדבר אתו ובמכילת' דרשו בו
מלמ' שלא היה משה פונה לעסקו ולא היה הולך לתוך ביתו אלא מן ההר אל העם משה' ידבר'
והאלהים יעננו בקול אמרו במכילת' שזה היה בשעת מתן תורה שהיה משה משמיע הדברות
לישרא' כמו שכת' רש' ועל דרך הפשט לא ידבר בזה עדיין אבל ירד ה' הנכבד אל ההר ביום
השלישי והוציא משה את העם מן המחנה לקראת הכבוד הנראה להם ויתיצבו הם בתחתית
ההר ומשה עלה למעלה קרוב לראש ההר ששם הכבוד מחיצה לעצמו ומדבר עם ישראל
להורותם מה יעשו וישרא' שומעים קול האלהים שעונה אותו ויצונו והם לא יבינו מה יאמ' לו
ויצוה אותו בצואות האמורות אחר כן בפרשה רד העד בעם וגו' לך רד ועלית אתה ואהרן
עמך וגו' והיה זה קודם מתן תורה וכך אמר אנכי עומד בין ה' וביניכ' בעת ההיא להגיד לכם
את דבר ה' כי יראת' מפני האש ולא עלית' בהר כאש' עליתי אני ויש מפרשי' כי ישרא' יראים
מאד מקול השופ' שהולך וחזק מאד משה היה אומר תחלה כוונו דעתכם כי עתה
תשמעו קול כענן כך ומיד האלהים יעננו באותו קול וירד ה' אל הר סיני אם תשכיל בפרש' זו
תבין כי שמו הגדול ירד על הר סיני ושכן עליו באש והוא מדבר עם משה והדבור עם משה
בכל הפרשה בשם המיוחד והעליה והיציאה לקראת מקום הכבוד כמו שפירשתי והזהיר
פן יהרסו אל ה' לראות כי גם אצילי בני ישרא' לא חזו אותו וכל ישרא' שמעו קול השם מתוך
האש והוא שנא' וידבר אלהים את כל הדברים האלה כמו שאמרו רבו' אין אלהים אלא דיין ואמרו
מפי' הגבורה שמענום ובמשנה תורה כתיב את כל הדברים האלה דבר ה' אל כל קהלכם בעבו'
שפירש מתוך האש וזה טעם פנים בפנים דבר ולכך נאמר אנכי ה' אלהיך ואל יקשה עליך
מה שאמרו הם למשה כי מי כל בשר אשר שמע קול אלהים חיים מדבר מתוך האש כי לא
אמרו אשר שמע אלהים מדבר מתוך האש אבל אמרו קול אלהים אמרו מה שהשיגו ולכך
אמרו קרב אתה ושמע את כל אשר יאמר ה' אלהינו וכן אמר להם משה השמע עם קול אלהים
מדבר מתוך האש כי מדבר תאר לקול כענין וישמע את הקול מדבר אליו ומזה תבין
מה שאמרו רבותי' תמיד כמדרשי' הגדות כי בשבעה קולות ניתנה התורה והם שהזכיר דוד
בהבו לה' בני אלים והוא המנין הנרמז בפרשה הזאת כי ויהי קולות וברקים חסר וימנה אחד
וכן וכל העם רואים את הקולות יחסר ממנו זו הרבים והנה הם ששה וכבר נאמר בפירוש
וידבר אלהים וכן במשנה תורה הזכיר שבעה קולות במתן התורה ובמסכ' ברכות אמרו בגמר'
שניתנה בחמשה קולות שהם יחשבו הקולות הנסתרים והשנים מפורשים להם בכתוב
והכוונה כי למשה רבי' נתנה בחמשה קולות והוא השומע ומתבונן בהם אבל ישראל בקול
אחד ישמעו כמו שאמר קול גדול ולא יסף וגו' ונאמר קול דברים אתם שומעים ותמונה
אינכם רואים זולתי קול ואף כאן רמז וכל העם רואים את הקולות בחסרון זו' אחד כי כל
הקולות יראו אחד והוא מה שנאמר אחת דבר אלהים שתים זו שמענו על דרך האמת והנה
הפרשיות מבוארות לא יתחלף לך דבר בדבר וגם הכהנים הנגשים אל ה' שהם מגישים לשם
הנכבד קרבנות ונגשים בהם אליו אנכי' ה' אלהיך הדבור הזה מצות עשה אמר אנכי ה' יורה
ויצוה אותם שידעו ויאמינו כי יש ה' והוא אלהים להם כלומר הוא קדמון מאתו היה הכל
בחפץ ויכלת והוא אלהים להם שחייבים לעבוד אותו ואמר אשר הוצאתיך מארץ מצרים כי
הוצאתו אותם משם תורה על המציאות ועל החפץ כי בידיעה ובהשגחה ממנו יצאו וגם
תורה על החידוש כי עם קדמו' העולם לא ישתנה דבר מטבעו ותורה על היכלת והנה היכלת
תורה על הייחוד וכמו שאמר בעבור תדע כי אין כמוני בכל הארץ וזה טעם אשר הוצאתיך
כי הם היודעים ועדים בכל אלה וטעם מבית עבדים שהיו עומדים במצרים בבית עבדים
שבוים לפרעה ואמר להם זה לאמר שהם חייבים שיהיה השם הגדול הנכבד והנורא הזה
להם לאלהים שיעבדוהו כי הוא פדה אותם מעבדות מצרים כטעם כי עבדי הם אשר הוצאתי
אותם מארץ מצרים וכבר רמזתי עוד למעלה טעם שני השמות הקדושים על דרך האמת
וזו המצוה תקרא בדברי רבו' קבלת מלכות שמים כי המדות האלה אשר הזכרתי הן כמלך
בנגד העם וכך אמרו במכילתא לא יהיה לך אלהים אחרים על פני למה נאמר לפי שהוא

אומ׳ אנכי ה׳ אלהיך משל למלך שנכנס למדינה אמ׳ לו עבדיו גזור עלינו גזירות אמ׳ להם לאו כשתקבלו מלכותי אגזור עליכם גזירות שאם מלכותי אינכם מקבלין גזרותי היאך מקבלין כך אמר הקב״ה לישר׳ אנכי ה׳ אלהיך לא יהיה לך אני הוא שקבלתם מלכותי עליכם במצרי׳ אמרו לו הן כשם שקבלתם מלכותי קבלו גזרותי כלומר אחר שאתם מקבלים עליכם ומודים שאני ה׳ ואני אלהיכם מארץ מצרי׳ קבלו כל מצותי ונאמרו כל הדברו׳ כלן בלשון יחיד אלהיך אשר הוצאתיך ולא כאשר התחיל להם אתם ראיתם דברתי עמכ׳ שמוע תשמעו להזהיר כי כל יחיד מהם יענש על המצות כי עם כל אחד ידבר ולכל אחד יצוה שלא יחשבו כי אחר הרוב ילך והיחיד ינצל עמהם ויבאר להם משה זאת הכונה בסוף התורה בפרש׳ אתם נצבים

לא יהיה לך אלהים אחרים על פני׳ כתב רש״י לא יהיה לך למה נאמר לפי שנאמר לא תעשה לך אין לי אלא שלא יעשה העשוי כבר מנין שלא יקיים ת״ל לא יהיה לך וזו באמת בריתא היא שנויה במכילת׳ ואם כן תהיה זאת מצות לא תעשה כלבד אזהרה למקיי׳ ע״ז ברשותו ואין בה מיתת ב״ד ולמה הקדים הקיום שהוא בלאו להשתחוא׳ ועבודה שהם בכרת ומית׳ ב״ד ולפי דעתי שאין הלכה כדברי זו הברייתא וכדברי יחיד היא שנויה שכך שנו בסיפרא ואלהי מסכה לא תעשו לכם יכול יעשו להם אחרי׳ ת״ל לא לכם אין לי אלא לכם יכול הן יעשו לאחרים ת״ל לא תעשו ולא לאחרים מכאן אמרו העושה ע״ז לעצמו עובר משום שתי אזהרות משום לא תעשו ומשום לא לכם ר׳ יוסי אומר משום שלש משום לא תעשו ומשום לא לכם ומשום לא יהיה לך הרי של׳ יוסי יחיד במקום רבים הוא האומר כי לא יהיה לך אזהרה למקיים צלמים ולדברי ת״ק אינו כן והנכון גם לפי הפשט שהוא מלשון והיה ה׳ לי לאלהים להיות לכם לאלהי׳ יאמר שלא יהיה לנו בלתי השם אלהים אחרי׳ מכל מלאכי מעלה ומכל צבא השמים הנקרא׳ אלהים כענין שנא׳ זובח לאלהים יחרם בלתי ה׳ לבדו והיא מניעה שלא יאמין באחר מהם ולא יקבלהו עליו באלוה ולא יאמר לו אלי אתה וכן דעת אנקלוס שאמר אלה אחרן בר מיני ודע כי בכל מקום שיאמ׳ הכתו׳ אלהים אחרים הכונה בו אחרים זולתי השם הנכבד ויתפוס זה הלשון בקבלת אלהות או בעבודה לו כי יאמר לא תקבלו עליכם אלוה בלתי השם לבדו אבל כשידבר בעשיה לא יאמר בכתוב אחרים וחלילה אבל יאמר אלהי מסכה לא תעשה לך ואלהי מסכה לא תעשו לכם ויקראם כן בעבור שיעשם בכונה שיהיו אלוה אבל בהם אמר הכתוב כי לא אלהים המה כי אם מעשה ידי אדם עץ ואבן והנה הזהיר בדבור הזה השני תחלה שלא נקבל עלינו אדון מכל האלהי׳ זולתי ה׳ ואחרי כן אמר שלא נעשה פסל וכל תמונה להשתחוות להם ולא לעבדם בשום עבודה בעולם ולכך לא אמר ולא תשתחוה להם כי הוא נסמך אל העשייה שמנע אותנו מהשתחוות להם והנה כלם אזהרות מעבודה זרה וכולן חייבי׳ מיתה ואין בפסוק הזה אזהרה לעושה מאה צלמים שלא עבדם אבל למטה יזהיר מזה אלהי כסף ואלהי זהב לא תעשו לכם וכן אלהי מסכה לא תעשה לך לא תעשו לכם אלילים וטעם על פני׳ כמו אם לא על פניך יברכך ועתה הואילו פנו בי ועל פניכם אם אכזב יזהיר לא תעשה לך אלהים אחרים כי על פני הוא שאני מסתכל ומביט בכל עת ובכל מקום כעושם כי הדבר העשוי בפניו של אדם והוא עומד עליו יקרא על פניו וכן ותעבר המנחה על פניו וכן וימת נדב ואביהוא ויכהן אלעזר ואיתמר על פני אהרן אביהם שהיה אהרן אביהם רואה ועומד שם ובדברי הימים וימת נדב ואביהוא לפני אביהם ובנים לא היו להם והנה אמר לא תעשה לך אלהים אחרים שאני נמצא עמך תמיד ורואה אותך בסתר ובגלוי ועל דרך האמת תבין סוד הפנים ממה שכתבנו כי הכתוב הזכיר במעמד הזה פנים בפנים דבר ה׳ עמכם ותדע סוד מלת אחרים ויבא כל הכתוב כפשוטו ומשמעו וכן רמז אנקלוס והוא שנא׳ לא תעשון אתי וגו׳ כי אנכי ה׳ אלהיך לבדי ואין ראוי שתשתחו׳ עמי אחרים ואנכי אל תקיף ש״ש לא ירי׳ וקנא שאקנא בנותן כבודי לאחר ותהלתי לפסילים ולא נמצא בכתוב בשום מקום שיבא לשון קנאה בשם הנכבד רק בענין ע״ז בלבד ואמר הרב במורה הנבוכים שלא תמצא בכל התורה ובכל ספרי הנביא׳ לשון חרון אף ולא לשון כעס ולא לשון קנאה אלא בענין ע״ז בלבד והנה בקדושי עליון ויחר אף ה׳ במשה ויחר אף ה׳ בם וילך וכתיב חרה אפי בך ובשני רעיך כי לא דברתם אלי נכונה וכו׳ אבל בלשון קנאה אמת הוא וכך אמרו במכילתא בקנאה אני נפרע מע״ז אבל חנון ורחום

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main

כדברים אחרים ולפי דעתי כי יזכיר קנאה בעבודה זרה בישראל בלבד והנה הראיה כי
ישרא׳ סגלת ה׳ הנבדל אשר הבדילם לו כאשר פירשתי למעלה והנה אם העם שלו משרתיו
פונים אל אלהים אחרים יקנא השם בהם כאשר האיש מקנא באשתו בלכתה לאחרים ובעברו
לעשות לו ארון אחר ולא יאמר הכתוב כן בשאר העמים אשר חלק להם צבאות שמים ובכאן
אני מזכיר מה שיורו הכתובים בענין ע״ז כי היו שלשה מיני הראשוני׳ החלו לעבוד המלאכי׳
שהם השכלים הנבדלים בעבור שידעו למקצתם שררה על האומות בענין שבתו׳ שר מלכות
יון ושר מלכות פרס וחשבו שיש בהם יכולת כם להטיב או להרע וכל אחד עובר לשר שלו
כי היו הראשונים יודעים אותם ואלה הם הנקראים בתורה ובכתובים כלם אלהים אחרים
מאלהי העמים כי המלאכי׳ נקראי׳ אלהים כמו שנא׳ הוא אלהי האלהים וישתחוו לו כל אלהים כי
גדול ה׳ מכל האלהים ואעפ׳ שהיו העובדים יודעים שהכח הגדול והיכלת הגבור׳ לאל עליון וכך
אמרו רבותינו דקרו ליה אלהא דאלהיא ובזה אמר הכתוב זובח לאלהים יחרם הזכירם בשם
הידיעה והמין השני בע״ז שחזרו לעבור לצבא השמים הנראה מהם עובדי השמש או הירח
ומהם למזל מן המזלות כי כל אחת מן האומות ידעה כח המזל בה לפי משטרו על הארץ
שלהם וחשבו כי בעבודתה יגבר המזל ויועיל להם כענין שכתוב ושטחום לשמש ולירח ולכל
צבא השמים אשר אהבום ואשר עבדום ואשר הלכו אחריהם ואשר דרשום ואשר השתחוו
להם וכמו שנ׳ בתורה באיסור של ע״ז ופן תשא עיניך השמימה וראית את השמש ואת הירח
ואת הכוכבים כל צבא השמים ונדחת והשתחוית להם ועבדתם אשר חלק ה׳ אלהיך אותם
לכל העמים תחת כל השמים יאמר כי בעבור שחלק השם אותם לכל העמים ונתן לכל עם
כוכב ומזל לא תהיה נדח אחריהם לעבדם ואלה האנשים הם שהחלו לעשות הצורות הרבות
בפסילים ואשרים והחמנים כי היו עושים צורות מזלם בשעות אשר להם הכח כפי מעלות
היו נותנין בעם כפי מחשבתם כח והצלחה וקרוב בעיני שהוחל זה בדור הפלגה כאשר
הפיצם השם אל הארצות ומשלו בהם הכוכבים והמזלות למחלקותיהם כי היו רוצים הבונים
לעשות להם שם ולא יתחלקו כאשר רמזתי במקומו והיו כל אלה הכתות נביאי שקר מגידי׳
להם מן העתידות ומודיעים קצת הבאות עליהם בחכמת הקסם והניחוש כי יש גם למזלות
שרים שוכנים באויר במלאכים בשמים יודעים בעתידות וממין העבודה הזאת היו מהם
עובדים לאנשים כי בראותם לאחר מבני אדם ממשלה גדולה ומזל עולה מאד כנבוכד נאצר
היו אנשי ארצו חושבים כי בקבלם עליהם עבודתו וכונתם אליו יעלה מזלם עם מזלו והוא
גם כן יחשוב כי בהדבק מחשבתם בו תוסיף לו הצלחה בכח נפשותם המכונות אליו וזה היה
דעת פרעה כדברי רבותי׳ וסנחריב שאמ׳ הכתו׳ במחשבתו אעלה על במתי עב אדמה לעליון
וחירם וחביריו שעשו עצמן אלוהות כי היו רשעים לא שוטים גמורים והמין השלישי בע״ז
חזרו אחרי כן לעבוד את השדים שהם רוחות כאשר אפרש בע״ה כי גם מהם יש ממונים על
האומות שיהיו הם בעלי הארץ ההיא להזיק לצריהם ונבשלים בהם כידוע מעניינם בחכמת
נגרמונסיא גם כדברי רבותי׳ ובזה אמר הכתו׳ יזבחו לשדים לא אלוה אלהים לא ידעום חדשים
מקרוב באו לא שערום אבותיכם ילעג להם הכתוב שהם זובחים גם לשדים שאינם אלוה
כלל כלומר שאינם כמלאכים שנקראים אלוה אבל הם אלהים שלא ידעום כלומר שלא מצאו
בהם שום אלהות וכח שולטנות והם חדשים להם שלמדו לעשות כן מחדש מן המצריים
המכשפי׳ וגם אבותיהם הרשעי׳ בתרח ונמרוד לא שערום כלל ומזה מזהיר ולא יזבחו עוד את
זבחיהם לשעירים אשר הם זונים אחריהם והנה התורה אסרה בדבור הזה השני כל עבודה
בלתי לה׳ לבדו ולכך הזהיר בתחלה לא יהיה לך אלהים אחרים שהם המין הראשון וזהו על
פני כאשר רמזתי סודו והזהי׳ עוד על הפסל וגם על התמונה שהיא תרמוז גם לדבר הרוחני
המרומה בענין שכתוב יעמוד ולא אכי׳ מראהו תמונה לנגד עיני וכך אמרו אשר בשמים
לרבות חמה ולבנה כוכבים ומזלות ממעל לרבות מלאכי השרת כי גם בהם יעשו צורות
לשכלים הנבדלים אשר הם נפש למזלות כאשר בענין מעשה העגל שאני עתיד לפרש בע״ה
ואמר אשר במים מתחת לארץ לרבות השדים מתחת מים ושוכניהם וכך אמרו להביא
את הבובי״א ואמר בכלם לא תשתחוה להם ולא תעבדם בשום עבודה כלל ואפילו לא יהא

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main

רעיתו להוציא עצמו מרשותו של הקב״ה והנה ריקן כל העבודות כלן לשם המיוחד ית׳ וית׳
פוקד עון אבות על בנים אמר ר״א כי טעם פקידה כטעם זכירה כמו וה׳ פקד את שרה שהוא
כמו ויזכרה ה׳ והטעם כי השם יאריך לרשע אולי ישוב ויוליד בן צדיק אבל אם הלך הבן
בדרכי אביו גם הדור השלישי גם הרביעי יאבד וכרם כי השם יזכור מה שעשו האבות ולא
יאריך עוד ובזה אמרו כל המפרשים ואם כן לא יפקוד עון אבות על בנים ועל שלשים ועל
רבעים וראוי הוא שיאמר פוקד עון אבות ובנים ושלשים על רבעים ואולי יאמרו שהוא
זוכר העון על הבנים לאמר אתה ואביך חטאתם וכן יעשה עם השלשים ועם הרבעים ואז
ינקום מהם ולא יפקוד להם עוד כי יכריתם בעון כלם ואין פירוש נכון שיאמר הכתוב הזכירה
בכולם בשוה ולא יזכיר הנקמה שתהיה ברבעים בסוף ולשון פקידה עם מלת על לא תבא על
זכירה אבל הוא הנקמה וכן ביום פקדי ופקדתי עליהם חטאתם וכן יפקד ה׳ בחרבו הקשה
והגדולה והחזקה על לויתן נחש בריח ועל לויתן נחש עקלתון והרג את התנין אשר בים וכן
יפקוד ה׳ על צבא המרום במרום כלם הנקמה והעונש והנכון בעיני שיאמר כי הוא פוקד
העון אשר עשה האב על בניו ומכריתם בעון אביהם בענין שנ׳ הכינו לבניו מטבח בעון אבותם
וכן יפקוד אותם על שלשים כשלא יהיה ענשם שלם בשני הדורות בענין כי לא שלם עון האמורי
עד הנה ופעמים יפקוד עון כלם על הרבעים שנתמלאת סאתם ויכריתם אבל בדור חמישי לא
יענש הבן בעון אביו הראשון והוסיף במשנה תורה ועל שלשים ועל רבעים כטעם או ואמר
ר״א כי בני הבני׳ נקראים בנים על כן אחז דרך קצרה כי ממלת שלשים ורבעי׳ יתבונן
זה ואיננו כן אבל שלשים הדור השלישי בעון ורבעים כן כי הם ארבעה חטאים
והכתוב שאמר בשלש עשרה מדות פוקד עון אבות על בנים ועל בני בנים על שלשים ועל
רבעים יפרש על בני הבנים השלשים והרבעים ולפיכך חזר משה במרגלים ואמר על בנים
על שלשים ועל רבעים ולא הזכיר בני בנים והכל אחד ואמר הכתוב לשונאי כשיהיו הבנים
שונאי השם שאם הוליד בן צדיק לא ישא בעון האב כמו שפירש יחזקא׳ ומדברי רבותי׳ נראה
כפירוש הזה שפירשתי שלמדו מכאן מדה טובה מרובה על מדת פורענות שמדת פורענות
לארבע׳ דורות וכו׳ ואם היה כפירו׳ הזה שפירש׳ הראשון היתה מדה טובה אם יאריך גם דור
עשירי ויתכן שתהיה המדה החמורה הזאת בע״ז בלבד כי בה יזהיר אבל בשאר המצות איש
בעונו בלבד ימות והסוד הנסתר בפוקד עון אבות על בני׳ בתחלת ספר קהלת תמצאנו וכבר
כתבתיו לאוהבי׳ ולשמרי׳ מצותי הנראה כפי משמעות הכתוב שזו הבטחה בענין המצות הא׳
אשר הזכיר אמ׳ כי הוא עושה בהן חסד לאלפי׳ לאוהביו הם המוסרים נפשם עליו כי המודים
בשם המיוחד ובאלהותו לבדו ויכפרו בכל אלהי נכר ולא יעבדו אותם על סכנת נפשם יקראו
אוהביו כי זו היא האהבה שנתחייבנו בה בנפשותינו כמו שאמר׳ ואהבת את ה׳ אלהיך בכל
לבבך ובכל נפשך שתמסור נפשך וחייך באהבתו שלא תחליפנו בא׳ אחר ולא תשאהו עמו אל
נכר ולכך נאמר באברהם זרע אברהם אוהבי שנתן נפשו שלא יעבוד ע״ז באור כשדים ושאר
הצדיקים יקראו שומרי מצותיו ורבו׳ פירשו כי אוהביו הם העובדים מאהבה שלא על מנת
לקבל פרס כמו שהזכירו חכמים ומצאתי במכילתא לאוהבי זה אברהם וכיוצא בו ולשומרי
מצוותי אלו הנביאים והזקנים ר׳ נתן אומר לאוהבי ולשומרי מצוותי אלו שהם יושבים בארץ
ישרא׳ ונותנין נפשם על המצות מה לך יוצא ליהרג על שמלתי את בני מה לך יוצא לישרף
על שקראתי בתור׳ מה לך יוצא ליצלב על שאכלתי מצה מה לך לוקה מאפרגל על שנטלתי
את הלולב ואומר אשר הכיתי בית מאהבי המכות הא׳ גרמו לי ליאהב לאבי שבשמים הרי
פירש ר׳ נתן כי האהבה מסירת הנפש על המצוה והכתוב ודאי על ע״ז כי בה נתחייבנו ביהרג
וא׳ יעבור בכל הזמנים לעולם אבל הרחיב הענין בכל המצות לפי שבשעת השמד אנו נהרגין
על כלם מן הכתוב האחר ולא תחללו את שם קדשי ותק׳ שאמר זה אברהם ואלו הנביאים
אינו נכון שיאמר שהיו הנביאים עושים על מנת לקבל פרס אבל יש בזה סוד אמר שאברה׳
נתן נפשו באהבה בענין שכתוב חסד לאברהם ושאר הנביאים בגבורה והבן זה לא תשא את
שם ה׳ אלהי׳ לשוא כבר נתפרש זה הכתו׳ בדברי רבו׳ שהוא אסו׳ להשבע בשם הנכב׳ לריק בגון
שנשבע על הידוע לארם לשנותו או לקיימו על עמוד של שיש שהוא שלוהב או שהוא שלשיש

והוא עומד לפניהם ומכירם בו ועל דרך הפשט יאסור עוד שלא ישא על שפתיו השם הנכבר
לחנם בלשון לא תשא שמע שוא וכל אשא את שמותם על שפתי כי הדבור יקרא כן בעבור
שישא בו קול וכן משא דבר ה׳ וכן ישא ביום ההוא לאמר לא אהיה חובש שישא קולו לאמר
כן ובאמת שגם זה אסור ונקרא בלשון חכמים מוציא שם שמים לבטלה וכבר אמרו מנין
שלא יאמר אדם לה׳ עולה לה׳ חטאת אא יאמר עולה לה׳ חטאת לה׳ ת״ל קרבן לה׳ והלא דברי
קל וחומר ומה אם מי שהוא עתיד להקדיש אמר׳ תורה לא יחול שמי אא על הקרבן קו׳ וכו׳
וסדר זו המצוה אחר אזהרת ע״ז כי כאשר ראוי ליראה את השם הגדול והנורא שלא לתת
כבודו לאחר כן ראוי לתת כבוד לשמו והנושא אותו לשוא מחללו בענין שכתוב ולא תשבעו
בשמי לשקר וחללת את שם אלהיך וכמו שהחמיר בע״ז וכתב הענש שהוא אל קנא ובה פוקד
עון אבות על בנים כן כתב בזה הענש כי לא ינקה אותו ואמר בלשון הזה ולא אמר כי יפקוד
עליו בעבור שאינו אצל הנשבעים עבירה חמורה ויחשוב שראוי למחול לו אמר כי לא
ינקה כל הנוגע בה ודברי ר״א על הכתוב הזה כהוגן והנה לשון הכתוב הזה את שם ה׳ אלהיך
כאלו משה ידבר וכן בכל הדברות אחרי כן ובשנים הפסוקים הראשונים השם ידבר אנכי
אשר הוצאתיך על פני כי אנכי לאוהבי ולשומרי מצותי ומפני זה אמרו רבותינו אנכי ולא
יהיה לך מפי הגבורה שמענום שהם עיקר הכל ור״א הקשה כי הכתוב אמר וידבר אלהים את
כל הדברים האלה ומפורש מזה את הדברים האלה דבר ה׳ אל כל קהלכם ושם כתוב עוד
ויכתבם על שני לוחות אבנים כי כאשר אמר׳ אל כל קהלכם כן כתבם על הלוחות ואני אפרש
לך קבלת רבותי׳ בודאי שכל ישראל שמעו עשרת הדברות מפי האלהים כפשוטו של פסוק
אבל בשני הדברו׳ הראשונות היו שומעים הדבור ומבינים אותו ממנו כאשר יבין אותם משה
ועל כן ידבר עמהם כאשר ידבר הארון אל עבדו כאשר הזכרתי ומכאן ואילך בשאר הדברות
ישמעו קול הדבור ולא יבינו אותו ויצטרך משה לתרגם להם כל דבור ודבור עד שיבינו אותו
ממשה וכך הם מפרשים משה ידבר והאלהים יעננו בקול ועל כן היו בהם כל דברי השם עם
משה שיאמר להם כן והכונה היתה בזה כדי שיהיו כלם נביאים באמונת השם ובאיסור ע״ז
כאשר פירשתי לפי שהם העיקר לכל התורה והמצוה כמו שאמר הקהל לי את העם
ואשמיעם את דברי אשר ילמדון ליראה אותי כל הימים אבל בשאר הדברות יקבלו
מפי משה כיאורן עם שמיעתם קול הדברים וכשאר המצות יאמינו במשה בכל
זכור את יום השבת לקדשו אחר שצוה שנאמין בשם המיוחד ית׳ שהוא הנמצא הוא הבורא
הוא המבין והיכול ושניחד האמונה בכל אלה והכבוד לו לבדו וצוה שנזכור זכר שמו צוה
שנעשה בזה סימן וזכרון תמיד להודיע שהוא ברא הכל והיא מצות השבת שהוא זכר למעש׳
בראשית ואמר זכור את יום השבת לקדשו ובמשנה תורה כתוב שמור את יום השבת לקדשו
ורבותי׳ הקפידו בזה ואמרו זכור ושמור בדבור אחד נאמרו ולא הקפידו בלשונות אחרים
שנתחלפו בהם והכוונה להם ז״ל כי זכור מצות עשה צוה שנזכר יום השבת לקדשו ולא
נשכחהו ושמור אצלם מצות לא תעשה שכל מקום שנאמר השמר פן ואל אינו אא לא תעשה
יזהיר שנשמור אותו לקדשו שלא נחללהו ואין ראוי למשה שיחליף בדברי השם ממצות
עשה למצות לא תעשה אבל אם החליף בדבור השני וכל תמונה ואמר כל תמונה בחסרון וו
והוסיף אותה בו על שלשים וכן כיוצא בזה בשאר הדברות אין בכך כלום כי הכל אחד והטעם
הזה לא יסבל אותו אא מי שאינו רגיל בתלמוד ומפורש אמרו נשים חייבות בקדוש היום
דבר תורה שנ׳ זכור ושמור כל שישנו בשמירה ישנו בזכירה והני נשי הואיל ואיתנהו בשמיר׳
איתנהו בזכירה שהנשים חייבות בשמירה שבכל מצות לא תעשה הן חייבות ולא היו חייבות
בזכירה שהיא מצות עשה שהזמן גרמה ונשים פטורות בו אא שההקש הזה מחייב אותן ואני
תמיה אם נאמר שמור מפי הגבורה למה לא נכתב בלוחות הראשונות ויתכן שהיה בלוחות
הראשונו׳ ובשניו׳ כתו׳ זכור ומשה פי׳ לישרא׳ כי נאמ׳ שמור עמו וזו כונתם באמת ובמדרשו
של ר׳ נחוניא בן הקנה הזכירו עוד סוד גדול בזכור ושמור ועל הכלל יהיה הזכירה ליום
והשמירה בלילה וזהו מאמר החכמים שאומרים בערב שבת בואי כלה בואי כלה באו ונצא
לקראת כלה מלכה ויקראו לברכת היום קדושא רבא שהוא הקידוש הגדול ותבין זה ואמת

הוא גֹּב כי מדת זכור רמוז במצות עשה והוא היוצא ממדת האהבה והוא למדת הרחמים
כי העושה מצות ארניו אהוב לו וארניו מרחם עליו ומדת שמור במצות לא תעשה והוא למה
ויוצא ממדת היראה כי הנשמר מעשות דבר הרע בעיני ארניו ירא אותו ולכן מצות עשה
גרולה ממצות לא תעשה כמו שהאהבה גרולה מן היראה כי המקיים ועשה בגופו ובממונו
רצון ארניו גרול מן הנשמר מעשות הרע בעיניו ולכך אמרו ראתי עשה ורחי לא תעשה
ומפני זה יהיה הענש במצות לא תעשה גרול ועושין בו רין כגון מלקו׳ ומית׳ ואין עושין רין
במצו׳ עשה כלל אלא במורדים בגון לולב איני נוטל סוכה איני עושה שמכין אותו עד שיקבל
עליו לעשות או עד שתצא נפשו ובת׳ ר׳ש בפירו׳ זכור תנו לב לזכור תמיד את יום השבת שאם
נזרמן לו חלק יפה יהא מזומינו לשבת וזו בריתא היא ששנויה במכילתא כך אלעזר בן חנניה
בן חזקיה בן גרון אומר זכור את יום השבת לקרשו תהא זוכרו מאחר בשבת שאם נתמנה
לך חפץ יפה תהא מתקינו לשם השבת אבל בלשון יחיד היא שנויה ואינה בהלכה שהרי
בגמ׳ אמרו תניא אמרו עליו על שמאי הזקן כל ימיו היה אוכל בכבור שבת כיצר מצא בהמ׳
נאה אומ׳ תהא זו לשבת למחר מצא אחריה נאה הימנה מניח השנייה ואוכל את הראשונ׳
אבל הלל הזקן מרה אחרת היתה בו שכל מעשיו לשום שמים שנ׳ ברוך ה׳ יום יום תניא נמי
הכי בית שמאי אומר מחר בשבוך לשבתיך וכ׳ה אומר ברוך ה׳ יום יום ובמכילתא אחריתי
שמאי הזקן אומ׳ זכרה ער שלא תבא שמירה מ שתבא ומעשה בשמאי הזקן שלא היה זכרון
שבת זז מתוך פיו לקח חפץ טוב אומר זה לשבת כלי חרש אומר זה לשבת הלל הזקן היה בו
מרה אחרת שהיה אומר כל מעשיך יהיו לשם שמים והלכה כרברי ב׳ה ועל דרך הפשט
אמרו שהיא מצוה שנזכור תמיד בכל יום את השבת שלא נשכחהו ולא יתחלף לנו בשאר
הימים כי כזכרנו אותו תמיד נזכור מעשה בראשית ונורה שיש לעולם בורא והוא צוה אותנו
באות הזה כמו שאמר כי אות היא ביני וביניכם וזה עיקר גרול באמונת הא׳ וטעם לקרשו
שיהא זכרוננו בו להיותו קרוש בעינינו כמו שאמר וקראת לשבת עונג ולקרוש ה׳ מכובר
והטעם שתהא השביתה בעינינו בעבור שהוא יום קרוש להפנות בו מעסקי המחשבו׳ בהבלי
הזמנים ולתת בו עונג לנפשותינו ברדבי ה׳ וללכת אל החכמים ואל הנביא׳ לשמוע דבר ה׳ כמו
שאמר מרוע את הולכת אליו היום לא חרש ולא שבת שהיה דרכם בן וכן אמרו ז׳ל מכלל
בחרש ושבת בעי למיזל וזה טע׳ שביתת הבהמה שלא יבא בלבנו מחשבה עליה ולכך אמרו
שהשבת שקולה כנגר כל המצות שבתור׳ כמו שאמרו בע׳ז מפני שבה נעיר כל עיקרי האמונ׳
בחרוש ובהשגחה ובנבואה ובמכילתא ר׳ יצחק אומר לא תהא מונה כררך שאחרים מונים
אלא תהא מונה לשם שבת ופירושה שהגוים מונין ימי השבוע לשם הימים עצמן יקראו לכל
יום שם בפני עצמו או על שמות המשרתים כנוצרים או שמות אחרים שיקראו להם וישרא׳
מונין כל הימי׳ לשם. שבת אחר בשבת שני בשבת כי זו מן המצוה שנצטוינו בו לזכרו תמיד
בכל יום וזה פשוטו של מקר׳ וכן פיר׳ ר׳א ואומ׳ אני שזה הוא מררש על שמאי הזקן שפי׳ מצו׳
זכור ער שלא תבא כלומ׳ שלא נשכחהו בשום פנים אבל הזכירו בבריתא עור מדת חסידותו
שהיה הוא מזכירו גם במאכליו ואוכל בכבור שבת כל ימיו והלל עצמו מורה במררשו של
שמאי אבל היתה בו מרה אחרת במאכלים מפני שכל מעשיו לשום שמים והיה בוטח בה׳
שיזמין לו לשבת מנה יפה מכל הימים אבל לרבותינו עור בו מררש ממלת לקרשו שנקרש
אותו בזכרון כענין וקרשתם את שנת החמשים שנה שהוא טעון קרוש ב״ר לומר ביובל מקורש
מקורש אף כאן צוה שנזכור יום השבת בקרשנו אותו וכן אמרו במכילתא לקרשו קרשהו
בברכה מכאן אמרו מקרשין על היין בכניסתו אין לי אלא ליום ללילה מניין ת׳ל ושמרתם
את יום השבת וזהו קרוש היום והוא מן התורה אינו אסמכתא וכך אמרו נשים חייבות
בקרוש היום רבר תורה וזה על קרוש הלילה לפי שכל הטעונים קרוש מתקרשין בכניס׳ פעם
אחת כגון קרוש החרש וקרוש היובל אבל ביום אסמכתא ואין אומרי׳ בו מקורש כלל שריינו
בפעם אחת בכניסתו וכן על היין אסמכתא ואינו קבע כלל ובגמ׳ פסחים אמרו זכור את יום
השבת לקרשו זכרהו על היין בכניסתו אין לי אלא ביום בלילה מניין ת׳ל את יום השבת הא׳
תנא מהרר אלליא ונסיב ליה קרא רימצא ועור עיקר קירושא בלילה הוא אלא הכי קאמא

זכור את יום השבת לקדשו זכרהו על היין בכניסתו אין לי אלא בלילה ביום מנין ת״ל את יום
השבת וכן הברית שבמכילתא יתרץ בה אין לי אלא לילה שהוא עיקר הקדו׳ ליום מנין וכו׳ והא
אסמכתא בעלמא ומשם תלמו׳ שהמצוה הזו למרה ממלת לקדשו אבל זכור את יום השבת
מצוה לזוכרו תמיד בכל יום כמו שפירשנו אלא שכל מצות הזכירה כמנין אחד בחשבון רמ״ח
מצות שנצטוינו ודע זה   ששת ימים תעבוד ענין עבודה היא מלאכה שאינה להנאת הגוף
כאוכל נפש וכיוצא בה כענין שנ׳ ובכל עבודה בשר׳ כי תעבוד את האדמה וזרעתם ונעבדתם
וכאשר אפרש עוד בעזרת ה׳ ולכך אמר ששת ימים תעבוד את האדמה ועשית כל מלאכת
אשר היא לצורך גופך ולהנאתך כענין את אשר תאפו אפו וגו׳ וכשבת לא תעשה שום מלאכ׳
אתה ובנך ובתך הקטנים הזהירנו בשבת שלא יעשו הבני׳ הקטנים מלאכה לדעתנו וברצוננו
ועבדך ואמתך הם העבדים שמלו וטבלו שחייבין בכל דיני השבת כישרא׳ כמו שאמ׳ במשנה
תורה למען ינוח עבדך ואמתך כמוך ואלו חייבין בכל המצות כנשים כמו שמפורש בדברי
רבותינו וראוי היה שיזהיר להם בעצמם כי הם עצמם מצווים בשבת אבל דבר הכתו׳ עמנו
מפני שהעבדים ברשותי׳ לומר ששביתתם עלינו ואם לא נמנעם אנחנו נענשים עליהם ועוד
בעבור שעם ישראל ידבר האלהים בכל עשרת הדברות וגרך אשר בשעריך על דרך הפשט
גר שער לעולם הוא גר תושב שבא לגור בשערי עירנו וקבל עליו שבע מצות בני נח והוא
הנקרא גר אוכל נבלות שאמר בו הכתוב לגר אשר בשעריך תתננה ואכלה ולכן לא היתה
בו המצוה שיאמר לא תעשה בו מלאכה האזרח והגר אבל לנו יצוה שלא יעשה לנו מלאכה
לצרכנו כקטני׳ והבהמה והוא בעצמו אין עליו זאת המצוה ועושה מלאכה לעצמו בשב׳ והכתו׳
שאמר וינפש בן אמתך והגר הוא גר צדק שנתיהד וחזר לתורתנו שצוה אותו בשבת וכן בכל
שאר המצות כאשר אמר תורה אחת ומשפט אחד יהיה לכם ולגר הגר אתכם

אבל מצאנו לרבותינו שדרשו בהפך אמרו כי וגרך אשר בשעריך גר צדק והוא חייב
כמונו בשביתה וינפש בן אמתך והגר לרבות גר תושב הערל ורצונם שיהיה המוזהר תחלה
הגר הנמול שחייב כמונו והכתוב השני לרבות הערל ולפיכך הוקש לבהמה שאמר למען
ינוח שורך וחמורך וינפש בן אמתך והגר   צונו בשביתת כלם בשוה שלא יעשו לנו ויעשו
ברצונם לעצמם וכן יהיו העבד והגר הנזכרים בעשרת הדברות שוין וחייבין בכל דין השבת
כמונו כמו שאמר למען ינוח עבדך ואמתך כמוך ברך ה׳ את יום השבת ויקדשהו אמ׳ שיהיה
יום השבת מבורך וקדוש כי צוה בזכירה לברך אותו ולהדרו וצוה בשביתה שיהיה לנו קדוש
ולא נעשה בו מלאכה ורא׳ כי ברך ה׳ היום הזה וקדשו שזימן אותו לקבל בו הנפש תוספת
חכמה יותר מכל הימים ודרך האמת כתבתיו בפסוק ויכולו ומשם תשכיל   כי ששת
ימים עשה ה׳ לא יחסר בית אבל כי ששת ימים עשה ה׳ וביום השביעי שבת וינפש
כבד את אביך הנה השלים כל מה שאנו חייבים בדברי הבורא בעצמו ובכבודו וחזר לצוות
אותנו בעניני הנבראים והתחיל מן האב שהוא לתולדותיו כענין בורא ומשתתף ביצירה כי
השם אבינו הראשון והמוליד אבינו האחרון ולכן אמר במשנה תורה כאשר צויתיך בכבודי
כן אני מצוך בכבוד המשתתף עמי ביצירתך ולא פירש הכתוב הכבוד שהוא נלמד מן הכבוד
הנאמר למעלה באב הראשון ית׳ שיודה בו שהוא אביו ולא יכפור בו לאמר על אדם אחר
שהוא אביו ולא יעבדנו כבן לירושתו או לענין אחר שיצפה ממנו ולא ישא שם אביו וישבע
בחיי אביו לשוא ולשקר ויכנסו בכלל הכבוד דברי׳ אחרי׳ כי בכל כבודו נצטוינו ומפורשי׳ הם
בדברי רבו׳ וכבר אמרו שהוקש כבודו לכבוד המקום וכאשר המצוה הזאת היא כתחתוני׳ כן
נתן שכרה באריכות ימים בארץ אשר יתן לנו ועל דעת רבותי׳ ענין הכתוב למען יאריכון ימיך
על האדמה יבטיח כי במצוה הזאת יהיו כל ימותינו ארוכים כי ימלא ה׳ ימינו בעולם הזה
ויהיו ארוכי׳ בעולם הבא שכולו ארוך ותהיה ישיבתנו לעד על האדמה הטוב׳ שיתן לנו וכמש׳
תורה פי׳ למען יאריכון ימיך ולמען ייטב לך על האדמה והנה הם שתי הבטחות לא תרצח
לא תנאף לא תגנוב אמר הנה צויתיך להודות שאני בורא את הכל בלב ובמעשה ולכבד
האבות בעבור שהם משתתפים ביצירה אם כן השמר פן תחבל מעשה ידי ותשפוך דם האדם
אשר בראתי לכבודי ולהודות לי בכל אלה ולא תנאף אשת רעך כי תחבל ענין כבוד האבות

לכפור באמת ולהורו׳ כשקר כי לא ידעו את אביהם ויתנו כבודם לאחר כאשר יעשו עובדי ע״ז
אומרים לעץ אבי אתה ולא ידעו אביהם שבראם מאין ואחר כן הזהיר לא תגנוב נפש כי הוא
כמו בן גורם בזאת וכן סדר המצות בחומרן וענשן כך הוא אחר ע״ז שפיכות דמים ואחרי כן
גלוי עריות ואחר כך הזכיר גנבת נפש ועדות שקר וגזל — ומי שלא יחמוד לא יזיק לעולם
לחברו והנה השלים כל מה שאדם חייב בשל חברו ואחר כן יבאר המשפטים בפרט כי
המתחייב לחברו במשפט מן המשפטים אם לא יחמד ולא יתאוה למה שאינו שלו ישלם
מה שעליו ואמר ר״א כי אחז הכתוב דרך לאמר תחלה בית רעך כי המשכיל יקדים להיות
לו בית ואחרי כן יקח אשה להביאה אל ביתו ואחרי כן יקנו עבד ואמה ובמשנה תורה הזכיר
האשה תחלה כי הבחורים יתאוו לשאת אשה תחלה — או שחמדת האשה האיסור הגדול
שבהם והנה עשרת הדברות חמשה בכבו׳ הבורא וה׳ לטובת האדם כי כבד את אביך כבוד
הא׳ כי לכבוד הבורא צוה לכבד האב המשתתף ביצירה ונשארו חמשה לאדם בצרכו וטובתו
והנה הזכיר בקצת הדברות גמולם ובקצתם לא הזכיר כי בדבור השני אל קנא בשלישי כי
לא ינקה בחמישי למען יאריכון ולא הזכיר באחרים עונש או שכר והיה זה כי החמשה דברי׳
האחרונים טובת האדם הם והנה שכרו ופעולתו לפניו אבל בע״ז צריך אזהרת עונש לחומר
הגדול שבה ושהיא לכבוד הבורא והנראה א׳ כי אמר א׳ קנא על לא יהיה לך ואמר ועושה
חסד על אנכי כי העונש יבא על מצות לא תעשה והשכר על מצות עשה וקבלו מלכות הא׳
ואזהרת עבודה זולתו ענין אחד והשלים הדבר ואחר כך הזהיר על העובר והבטיח בשכר על
העושה והזהי׳ בשבוע שוא בעונש לא ינקה ולא הזכי׳ בשבועה גמול כלל ולא אמ׳ על המחלל
השבת עונש הכרת או עונש אחר זולתו ולא הזכי׳ שכר על השומר שבת מחללו מפני שהשב׳
נכלל בשתים מצות הראשונות כי השומר שבת מעיד על מעשה בראשי׳ ומודה במצות אנכי
והמחללו מכחיש במעשה בראשי׳ ומודה בקדמו׳ העולם להכחיש במצות אנכי והנה בכלל א׳
קנא פוקד ובכלל ועושה חסד לאלפי׳ ובדבור החמישי בכבוד האבות הזכיר שכר כי היא מצות
עשה והנראה במכתב הלוחות שהיו הה׳ הראשונות בלוח אחד — והה׳ השניות בלוח אחר
שיהיו חמש כנגד חמש — בענין שהזכירו בעשר ספירות בלימה כמספר עשר אצבעות ה׳
כנגד חמש וברית יחיד מכוונת באמצע — ומזה יתברר לך למה היו שתים כי עד כבד את
אביך הוא כנגד תורה שבכתב ומכאן ואילך כנגד תורה שבעל פה ונראה שלזה רמזו רבותינו
ז״ל שאמרו שתי לוחות כנגד שמים וארץ וכנגד חתן וכלה וכנגד שני שושבינ׳ וכנגד שני
עולמו׳ וכל זה רמז אחד והמשכי׳ יבין הסוד וכל העם רואים את הקולות ויאמרו א׳ משה דעת
המפרשי׳ שהיה זה אחר מתן תורה והוא שאמ׳ ותקרבון אלי׳ כל ראשי שבטיכ׳ וזקניכ׳ ותאמרו
הן הראנו ה׳ אהינו וגו׳ אם יוספים אנחנו לשמוע את קול ה׳ עוד ומתנו וגו׳ ואין כן דעתי בעבו׳
שאמר בכאן ואל ידבר עמנו אהים ולא אמר עוד ומשה אמר בכאן אל תיראו ושם נאמר
היטיבו את אשר דברו — ועוד כי בכאן לא ספר שיפחדו רק מן הקולות והלפידים ומן ההר
שהוא עשן ושם פחדו מדבור השכינה שאמרו כי מי כל בשר אשר שמע קול אהים חיים
מדבר מתוך האש כמונו ויחי ועוד כי בכאן אמ׳ ומשה נגש א׳ הערפל ולא אמר שבא בתוכו
והנכון בעיני בפרשה ובסדור הענין כי וכל העם רואים ויאמרו אל משה היה קודם מתן
תורה ומתחלה הזכיר בסדר כל דברי האהים מה שצוה למשה בהגבלת ההר ואזהרת העם
ועשרת הדברות ועתה חזר והזכיר דברי העם א׳ משה ואמר כי מעת שראו את הקולות ואת
הלפידים נעו לאחור ועמדו מרחוק יותר מגבול ההר אשר הגביל משה והסדר בדברים כי
בבקר היו קולות וברקים וקול שופר חזק ועדין לא ירדה שכינה בענין ורוח גדולה וחזק מפר׳
הרים ומשבר סלעי׳ לפני ה׳ לא ברוח ה׳ ויחרדו העם במחנה במקום תחנותם ומשה חזק לבם
והוציאם לקראת האהים ויתיצבו בתחתית ההר ובהיות שם בתחתית ההר מצפים ירד ה׳ על
ההר באש ויעל עשנו עד לב השמים חשך ענן וערפל וחרד ההר עצמו ונזדעזע כאשר יעשו
ברעש הנקרא זלזלה או יותר מכאן וכן כתוב ההרים רקדו כאילים גבעות כבני צאן ואיננו
משל כאשר איננו משל הים ראה וינס הירדן יסב לאחור ונתחזק קול השופר מאד או ראו
העם וינועו לאחור ויעמדו מרחוק יותר מן הגבול ואז אמרו אליו כלם שלא ידבר עמם האהי׳

UB Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main

כלל פן ימותו כי במראה נהפכו ציריהם עליהם ולא עצרו כח ואם ישמע הדבור ימותו ומשה חזקם ואמר להם אל תראו ושמעו אליו ויעמד העם מרחוק במעמדם כי לא רצו בכל דבריו להתקרב אל הגבול ומשה נגש אל הערפל לא בא בתוכו ואז דבר אהים עשרת הדברות ואחר הדברות לא הזכיר כאן מה שאמרו הזקנים למשה כי רצה לבאר בסדר המצות והמשפטים אבל במשנה תורה הזכיר משה כי אחרי הדברות קרבו אליו כל ראשי שבטיהם וזקניהם ואמרו לו אם יוספים אנחנו לשמוע את קול ה׳ אהינו עוד ומתנו כי שערנו בנפשותינו שלא נוכל עוד לסבול משא דבר ה׳ אהים כי חשבו שירצה האהים לדבׄ איהם כל המצות ולכך אמרו קרב אתה ושמע את כל אשר יאמר ה׳ אהינו ואת אשר תדבר אלינו ושמענו ועשינו והקבה הודה לדבריהם ואמר היטיבו כל אשר דברו כי כן היה החפץ לפניו שלא ישמיעם רק עשרת הדברות והיראה יתרה לפניו וינועו על דעת רבותי׳ אין נוע בכאן אלא זיע וכן הוא אומר נוע תנוע ארץ כשכור ואם כן יאמר כי נזדעזעו ומפחדם חזרו עוד לאחור ועמדו מרחוק ועל דעת בעלי הפשט וינועו שנעו ממקומם לאחוריהם ועמדו מרחוק מלשון נע ונד תהיה בארץ וכן ויניעם במדבר ואל ידבר עמנו אהים השגיח הרב במורה הנבוכים באנקלוס שתרגם ואל ידבר עמנו אהים ואל יתמלל עמנא מן קדם ה׳ ולא עשה כן בשאר המקומות כי תרג׳ וידבר אהים את כל הדברים האלה ומליל ה׳ וכן בכל מקום וידבר ה׳ אל משה ומליל ה׳ והטעם אצלו כי הדיבור הראשון אעפ׳ ששמעוהו כל ישראׄ אין מעלתם בו כמעלת משה רבי׳ ואם כן כדעתו למה תרגם כי מן השמים דברתי עמכם מללית עמכון והיה לו לומר איתמלל מן קדמי עמכון וכן במשנה תורה את הדברים האלה דבר ה׳ אל כל קהלכם תרגם אותו מליל ה׳ וכן אמרו הם ואת קולו שמענו ותרגם קל מימריה וכו׳

וכן פנים בפנים דבר ה׳ עמכם מליל ה׳ ועוד

שהרי תרגם והאהים יעננו בקול ומן קדם ה׳ מתענה ליה בקל וככר בא בלשון התורה כן במשה עצמו וישמע את הקול מדבר אליו ותרגומו מתמלל וכן ירד עמוד הענן ודבר עם משה ומתמלל אבל הטעם לאנקלוס מבואר שלא נאמר בכל מתן תורה דבור השם לישראׄ רק מתוך האש ומן האש שמעו והוא מה שהשיגו הם וכן מן השמים על דרך האמת מתוך השמים והוא מתוך האש בשוה וכבר נתבאר ענינו והנה כשראה אנקלוס בכאן ואל ידבר עמנו אהים שלא הוזכר בו מחיצה לא ראה לתרגם בו ולא ימלל עימנא ה׳ ואין בלשונו כנוי למלת אהים ולכך שלל בכאן מהם הדבור ממש ומן המופלא בחכמת אנקלוס שלא הזכיר במעמד הר סיני יקרא דה׳ או מימרא דה׳ ותרג׳ הא אנא מיתגלי לך יתגלי ה׳ לעיני כל עמא על טורא דסיני ולא תרגם ואיתגלי יקרא דה׳ כאשר הוא מתרגם תחלה הר האהים טורא דאיתגלי עלוהי יקרא דה׳ כן עשה בכל מקום שהזכיר השם המיוחד בירידה הזאת אבל כאש יזכיר הכתו׳ אהי׳ תרג׳ לקראת האהים לקדמות מימרא דה׳ ותרג׳ בא האהי׳ יתגלי לכון יקרא דה׳ ולא אמר יתגלי לכון ה׳ דתמן יקרא דה׳ וכן אמ׳ ומן קדם ה׳ מתעני ליה וכל זה מבואר ומפור׳ למי שישכיל דברינו המפורשי׳ למעלה וכן ראיתי בנוסחאות מדוקדקות ויעל משה אל הר האהים וסליק משה לטורא דה׳ כי אחרי מתן תורה יאמר כן וכתי׳ ויסעו מהר ה׳

כי לבעבור נסות אתכם בא האהים לגדל אתכם בעולם שיצא לכם שם בגוים שהוא בכבודו נגלה עליכם נסות לשון השמה וגדולה כמו הרימו נס כנס על הגבעה שהוא זקוף לשון רש׳ ואיננו נכון אבל יתכן שיאמר כי לבעבור הרגילכם באמונה בא האהים שכיון שהראה לכם גלוי השכינה נכנסה אמונתו בלבבכם לדבקה בו ולא תפרד נפשיכם ממנה לעולם ולמען תהיה יראתו על פניכם בראותכם כי הוא לבדו האהים בשמים ובארץ ותיראו ממנו יראה גדולה או יאמר שתהיה על פניכם יראת האש הגדולה הזאת ולא תחטאו מיראתכם ממנה ויהיה הלשון מן כי לא נסיתי ללכת באלה ויואל ללכת כי לא נסה בענין רגילות והרב אמר במורה הנבוכים כי אמר להם אל תיראו כי זה אשר ראיתם היה שבשינסה ה׳ אהיכם אתכם להוריע ערך אמונתכ׳ וישלח לכם נביא שקר שירצה לסתור מה ששמעת לא תמער אשוריכ׳ לעולם מדרך האמת כי כבר ראיתם האמת בעיניכם ואם כן יאמ׳ בעבו׳ שיוכל לנסות אתכם לעתיד בא האהים עתה כדי שתהיו עומדים לו בכל נסיון ועל דעתי הוא נסיון ממש יאמר

הנׄ רצה האׄהׄ לנסותכם התשמרו מצותיו כי הוציא מלבכם כל ספק ומעתה יראה הישכם
אוהבים אותו ואם תחפצו בו ובמצותיו וכן כל לשון נסיון בחינה כי לא נסיתי ללכת באלה
לא בחנתי נפשי מעולם ללכת בהם ויתכן שהיה הנסיון הזה כטובה כי הארון פעם ינסה
עברו בעבודה קשה לדעת אם יסבלנה לאהבתו ופעם ייטיב עמו לדעת אם יגמול
אותו בטובה אשר עשה עמו להוסיף לאדניו עבודה וכבור בענין שאמרו חכמים אשרי אדם
שעומד בנסיוניו שאין לך בריה שאין הקבׄהׄ מנסה אותה העשיר מנסה אותו אם תהיה ידו
פתוחה לעניים העני מנסה אותו אם יוכל לקבל יסורין וכוׄ ולכך אמר הכתוב הטיב לכם
האׄהׄים להראותכם את כבורו אשר לא עשה כן לכל גוי לנסותכם אם תגמלו לפניו כטובה
אשר עשה עמכם להיות לו לעם נחלה כענין שאמׄ הלהׄ תגמלו זאת ואמׄ רק אתכם ידעתי
מכל משפחות הארמה על כן אפקוד עליכם את כל עונותיכם כי העמים אינם חייבׄ לי ככם
אשר ידעתי אתכם פנים בפנים אתם ראיתם כי מן השמים דברתי עמכם צוה שיאמר
להם אחרי שראיתם בעיניכם כי מן השמים דברתי עמכם ואני הוא הארון בשמים ובארץ
אל תשתתפו עמי אׄהׄי כסף ואׄהׄי זהב כי אין לכם צורך אתי אׄ עוד אחר ושיעור הכתוׄ לא
תעשון אתי אׄהׄי כסף ולא תעשו לכם אׄהׄי זהב ולדעתי פירושו לא תעשון אתי אׄהׄי כסף ואׄהׄי
זהב להיות לכם לאׄהׄים אתי ולא תעשו כלל לכם הזהיר מן האמונה בהם וחזר והזהיר מן
העשייה לברה בענין ופסל ומצבה לא תקימו לכם ועל דרך האמת טעם אתי כטעם על פני
ובבר רמותי פירושו וכתב רשׄ כי מן השמים דברתי עמכם וכתוׄ אחר אומר וירד השם על
הר סיני בא השלישי להכריע ביניהם מן השמים השמיעך את קולו ליסרך ועל הארץ הראך
את אשו הגדולה כבורו בשמים ואשו וגבורתו בארץ ואיננו נכון אבל הכרע הפסוקים מדרש
חכמים הוא ואמת הוא כי השם בשמים וכבורו בהר סני כי באש הׄ וכתוׄ ועל הר סיני ירדת
ודבר עמהם משמים והמקראות כלן מבוארות בלשונן לכל יודע וכבר בארתי הכל למעלה
ואמׄ ראׄ כי מי שיש לו לב יבין הטעם בפרשת כי תשא ודבדי פי חכם חן מזבח אדמה תעשה
לי פירש ראׄ כי אמר לא תעשון אתי אׄהׄי כסף ואׄהׄי זהב לקבל כח עליונים בצורתם להיות
אמצעיים ביני וביניכם כי בכל המקום אשר אזכיר את שמי אבא אליך אני בכבודי וברכתיך
אין לך צורך לאמצעי ועל דעת רבותׄ במזבחות שהם הנעשים במשכן ובמקדש הזכיר מצות
המזבחות בארמה ובאבנים לאמר שיעשו גם כן המזבחות לשם לבדו ושם יזבחו העולות
והשלמים ולא לשדים על פני השדה ובכל המקום אשר יזכירו את שמו יבא בכבורו עליהן
לשכן שכינתו בתוכם ולברך אותם וטעם ואם במצות חובה לאמׄ אם יגיע הזמן שתזכו לרשת
הארץ ולבנות לי מזבח אבנׄ בבית הבחירׄ השמׄ שלא תבנה אתהן גזית שתחשוב לעשות כן
למעלת הבנין ודעת ראׄ שהמצוה על המזבח הברית שבסדר ואלה המשפטׄ כפירושיו ועל
הדרך האמת הכתובים בסדרן אתם ראיתם כי מן השמים דברתי עמכם בשמי הגדול ולא
תעשון על פני אׄהׄי כסף ואׄהׄי זהב אבל אני מתיר לכם שתעשו מזבח לי לבדי ולזבח עליו
עולות גם שלמים בכל המקום אשר אזכיר אני את שמי כי אבא אליך וברכתיך ברכות
שמׄ מעל ברכוׄ תהום רובצת תחת ואזכיר מן וברנו יברך ולא תעלה במעלות על מזבחי
בעבור כי התחיל לצוות במזבח השלים מצותו ולא איחר זה עד צוותו בדברי הקרבנות
בתורת כהנים וזו ראיה לדברי חכמים ואין צריכין חיזוק כי חרבך הנפת עליה לאסור בהם
נגיעת הברזל כמו שנׄ אבנים שלימות תבנה את מזבח הׄ אׄהׄיך לא תניף עליהן ברזל והזכיר
כאן הברזל בלשון חרב כי כל כלי ברזל אשר בהם פיות כורתות יקראו חרב יאמר בסיף
ויעש לו אהוד חרב ולה שני פיות ובאומל קח לך חרב חדה ויאמר בכשיל וכלפות אשר
יסתרו בו הבנין ומגדלותיך יתץ בחרבותיו וכן זה המסתת אבנים יקראנו חרב וטעם המצוה
בדברי רבותׄ להדור מצוה שלא יונף המקצר על המאריך ולא אמר שלא ישאר הנפסל מן
האבן באשפתות והמקצת בנוי במזבח השם או שלא ילקח ממנה לעשות מזבח לעׄ כי
עובדיה יעשו כן אולי יצליחו והרב אמר במורה הנבוכים שהיא הרחקה שלא יבאו לעשות
בהן צורה ותהיה אבן משכית כי היה כן מנהג עובדי עׄ ואני אומר כי טעם המצוה בעבור
היות הברזל חרב והוא המחריׄ העולם ולכן נקרא כך והנה עשו אשר שנאו השם הוא היורש

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main

החרב שאמר לו ועל חרבך תחיה והחרב הוא כחו בשמים ובארץ כי במאדים ובמזלות הרם והחרב יצליח ובהם תראה גבורתו ולכן לא יובא בית ה׳ ולא היה במשכן ברזל כי גם יתדותיו שהיו טובות יותר מברזל עשה נחשת וכן בבית עולמי׳ לא נעשה בו כלי ברזל מלבד הסכינים כי השחיטה אינה עבודה והכתו׳ לא אסר לבנות גזית רק בהניף עליהן ברזל כי פי׳ כאשר חרבך הנפת עליה ומפורש בזה לא תניף עליהן ברזל ואם בא לפתח אותן בכלי כסף או בשמיר שהזכירו רבותי׳ הרי זה מותר אעפ שאינן שלימות וזה ישבר טעמו של ר״א גם טעם הרב בעבו׳ זה איננו נכון והנה שלמה הוסיף במצוה שלא נשמע כל כלי ברזל בבית בהבנותו אעפ שהי׳ מותר שכך שני׳ במכילת לא תבנה אתהן גזי׳ בו אי אתה בונה אבל אתה בונה בהיכל ובקדשי׳ קדשי׳ ומה אני מקיי׳ ומקבו׳ והגרזן כל כלי ברזל לא נשמע בבית בהבנותו בבית אינו נשמע אבל בחוץ נשמע והיה הענין הזה שהיו עוקרין האבנים מהרריהן בכלי ברזל ומסתתי׳ אותם שם בברזל כאשר יכרתו גב׳ בברזל העצי׳ והברושי׳ אשר היו בבית וכן כתו׳ ויסיעו אבנים גדולות אבנים יקרות ליסר הבית אבני גזית וכאשר יביאו אותן אל הבית לבנות הקירות לא יתקנו אותן בברזל ולא יניפו אותו עליהן כלל כדרך הבונים וזהו שאמ׳ אבן שלמה מסע נבנה לא שהיא שלמה לגמרי רק שהיא שלימה שאין בה פגם כדי שתחגור בה צפורן אבל היא חלקה ונאה ופירוש מסע שהיא גדולה כאשר הסיעו אותה מן ההר לא חלקו הסלע לאבנים מרובות במנהג הבונים רק יתקנו אותה בכאן ולא ישיבוה במקבות והגרזן במנהג כל בנין אחר כי לא רצה שלמה שישמע בהר הבית קול ברזל וכל זה להרחיק הברזל ממנו וזה בדעת ר׳ ירמיה במסכת סוטה אבל לדעת ר׳ יהודה אבני גזית בביתו שם אותן לא בבית המקדש ועל דעתו פי׳ המקרא ויסיעו אבני׳ גדולות אבנים יקרות ליסר את הבית אבני גזית בלו׳ שהסיעו גם אבני גזית והם לביתו וכן נראה כפשט הכתו׳ כי החצר עשה אבני גזית דכתי׳ ויבן את החצר ג׳ טורי גזית ולא החמיר רק בהיכל ובדביר וכל זה ריחוק הברזל מן הקדש

והברזל אשר הקדיש דוד שלא נחקר משקלו לעשות ממנו כלים לכרות העצים ולחצוב האבנים היה וטעם המעלות יראת המזבח והרודו לכבוד השם ולמצות השם טעמים רבים בכל אחת כי יש בכל אחת תועלות רבות לגוף ולנפש

סדר ואלה המשפטים

טעם ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם כי רצה להקדים להם המשפטים כי כאשר היה בעשרת הדברו׳ הדבור הראשון בידיעת השם והשני באיסור ע״ז חזר וצוה את משה כה תאמר אל בני ישרא׳ אתם ראיתם כי מן השמים דברתי עמכם שתזהירם אתה עוד שיתנו לבם למה שראו ויזהרו במצות האל שצויתם כי אתם ראיתם כנגד דבור אנכי ולא תעשון אתי כנגד לא יהיה לך להשלים ענין ע״ז ואלה המשפטים בנגד לא תחמוד כי אם לא ידע האדם משפט הבית או השדה ושאר הממון יחשוב שהוא שלו ויחמדהו ויקחהו לעצמו לפיכ׳ אמר תשים לפניהם משפטים ישרים ינהיגו אותם ביניהם ולא יחמדו מה שאינו שלהם מן הדין וכן אמרו במדרש רבה כל התורה כלה תלויה במשפט לכן נתן הקב״ה דינין אחר עשרת הדברות וכן יפרש באלה המשפטים המשפט בע״ז ובכבוד האב והרציחה והניאוף הנזכרי׳ בעשרת הדברות ודרשו לפניהם ולא לפני גוי׳ מפני שהיה ראוי לומ׳ אשר תשים להם כמו שאמר שם שם לו חק ומשפט ואמר לפניהם שהם יהיו הדיינין כי על השופט יבא הלשון הזה ועמדו שני האנשים אשר להם הריב לפני ה׳ לפני הכהנים והשופטים עד עמדו לפני העדה למשפט לפני כל יודעי דת ודין ודרשו עוד לפניהם ולא לפני הדיוטות מפני שכתב במשפטים והגישו אדניו אל האלהים עד האלהים יבא דבר שניהם וכתוב גם כן ונתן בפלילים שהם הדיינין המומחים הסמוכים עד משה רבי׳ ולכך אמר בכאן שהמשפטים האלה ישים אותם לפני האלהים שיזכיר ולא לפני הגוים ולא לפני מי שאינו שופט על פי התורה והוא הדיוט לזה שאסור לבא לפניו כשם שאסור לבא לפני הגוים ואעפ שיודע שדיניהם כדיננו או שההדיוט הזה יודע שורת הדין ודין לו כהוגן אבל הוא אסור לשומו דיין ולצעוק לו שיבוף את בעל דינו לדון לפניו וההדיוט עצמו אסור לדון להם ואעפ שהזכירו

חכמים שתי הכתות האלה באחת יש הפרש ביניהם שאם רצו שתי בעלי הדין לבא לפני
ההדיוט שבישרא׳ מותר הוא ובדקבלום עילויהו דינו דין אבל לפני הגוים אסורין הם לבא
לפניו שידון להם בדיניהם לעולם ואפי׳ היו דיניהם כדיננו באותו ענין כ׳ תקנה עבד עברי
התחיל המשפט הראשון בעבד עברי מפני שיש בשילוח העבד בשנה השביעית זכר ליציאת
מצרים הנזכר בדבור הראשון כמו שאמר בו וזכרת כי עבד הייתי בארץ מצרים ויפדך ה׳
אלהיך על כן אנכי מצוך את הדבר הזה היום ויש בה עוד זכר למעשה בראשית כשבת כי
השנה השביעית לעבד שבתון ממלאכת אדניו כיום השביעי ויש בה עוד שביעי בשנים שהוא
היובל כי השביעי נבחר בימים ובשנים ובשמטות והכל לענין אחד והוא סוד ימות העולם
מבראשית עד ויכלו ולכן המצוה הזאת ראויה להקדים אותה שהיא נכבדת מאד רומזת
דברי׳ גדולים במעשה בראשי׳ ולכך החמיר בה הנבי׳ מאד ואמ׳ אנכי כרתי ברית את אבותיכ׳
מקץ שבע שנים תשלחו איש את עבדו ואיש את שפחתו וגזר בעבורה הגלות כאשר תגזור
התורה גלות על שמטת הארץ וכמו שאכתוב עוד בע״ה וכאשר השלים משפט המצוה הזאת
בעבדים העברים החל במשפט לא תרצח שהיא החמורה ובכבוד האבות ובלא תגנוב וחזר
למשפט מכה איש בלי שימות בה ואחרי כן לרציחת העבד שהיא חמורה ממיתת הולדות
ואחרי כן לאברי הישראים והעבדים ואחרי כן לנזקי הבהמות במיתה וכל הפרשיות בסדור
ובכונה נבונה ויצאה אשתו עמו כתב רש׳ וכי מי הכניסה שתצא אא מגיד שהקונ׳ עבד עברי
חייב במזונות אשתו ובניו ומדרש חכמים הוא והכניסו עמה הבנים מכתוב שאמר אחר כן
ויצא מעמך הוא ובניו עמו ולא נתברר לי בדין הזה אם מעשה ידי האשה והבנים לאדון כל
הימים אשר יזון אותם והנראה בעיני שהוא נכנס במקום הבעל כי חמלה התורה על האשה
והבנים שחייהם תלויים להם מנגר מצפים לידי הבעל ועתה שנמכר יאבדו בצרתם ולכן
צוה את האדון אשר הוא לוקח מעשה ידיו להיות להם במקומו ואם כן לא יהיה על האדון
רק חיוב הבעל בלבד ויקח מעשה ידיהם כאשר יעשה הבעל ויזון ויפרנס וזהו לשון ויצאה
אשתו עמו׳ כי היתה אשת העבד עם בעלה כשפחה לאדניו שהרי מעשה ידי׳ שניהם שלו והוא
חייב במזונות אין ביניהם אא שהרשו׳ ביד האשה ללכת לנפש׳ וכן הבני׳ אינו חיי׳ להם במזונות
אא בקטנן בזמן שהאב מצווה או נוהג לזון אותם וכן פירש רש׳ במס׳ קידושין וכל זה חמלה
מאת השם עליהם ועל העבד שלא ימותו בצערו בהיות עמלו בבית נכרי ובניו ואשתו יהיו
נעזבי׳ ואעפ׳ שלא היה הוא מחוייב במזונותם מדין התורה כמו שמתבאר בתלמוד בכתובות
אבל כיון שדרך כל הארץ לפרנס אדם אשתו ובניו הקטנים צוה הא׳ ברחמיו להיות הקונה
כאב רחמן להם וכונת חכמים בבניו הבנים והבנות וראיתי במכילתא יכול שיהא חייב
במזונות ארוסה ושומרת יבם ת׳ל אשתו להוציא שומרת יבם שאינה אשתו עמו להוציא
ארוסה שאינה עמו וגם זה ראיה לדין שאמרתי כי אין מנהג הארוסה ושומרת יבם לסמוך
על האיש ולכן לא הטילה התורה מזונותיהן על האדון ואפי׳ נתחייבו היבם והארוס לזון אות׳
מן הדין בזמן הידוע בתלמוד הוא עליו כשאר חובותיו ולא נתחייב בהן האדון ושוב מצאתי
במכילת׳ אחרית דר׳ שמע׳ אם בעל אשה הוא מה הוא חיי׳ במזונותיו אף מאשתו ובניו חייב
במזונותיהן ערין אנ׳ אומ׳ אשה ובני׳ שהיו לו עד שלא לקחו רבו רבו חיי׳ במזונותיה׳ שמתחלה
לא לקחו אא על מנת כן יכול אשה ובני׳ שהיו לו משלקחו רבו לא יהא חיי׳ במזונותיה׳ ת׳ל אם
בעל אשה הוא וגו׳ שתי נשים כאן אחת עד שלא לקחו רבו ואחת משלקחו רבו יכול אפי׳ היה
לו ארוס ושומר׳ יבם שהוא אינו חיי׳ במזונותיהן רבו חיי׳ במזונותיהן אשתו ובניו יוכיחו שהוא
אין חייב במזונותיהן ורבו חיי׳ במזונותיהן ת׳ל ויצאה אשתו עמו אשה שהיא עמו חייב יצאת
זו שאינה עמו יכול אפי׳ התחילה והיתה לו אלמנה לכהן גדול גרושה וחלוצה לכהן הדיוט
ת׳ל ויצאה אשתו עמו אשה שראויה להתקיים עמו יצאה זו וכו׳ יכול אפי׳ נשא אשה שלא
מדעת רבו ת׳ל הוא מה הוא מדעת רבו אף אשתו מדעת רבו יכול יהא מעשה בניו ובנותיו
של רבו ודין הוא ומה עבד כנעני שאין רבו חייב במזונותיו מעשה בניו ובנותיו של רבו עבד
עברי שרבו חייב במזונותיו אינו דין שיהא מעשה בניו ובנותיו של רבו ת׳ל הוא הוא מעשה
ידיו של רבו ואין מעשה בניו ובנותיו של רבו ויצאה אשתו עמו אל תפרישנו מאשתו אל

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main

תפרישנו מבניו עד כאן הבריתא הזו ועדיין אני אומ׳ שאם רצו אשתו ובניו ליזון משל ארון
הוא לוקח מעשה ידיהם כמו שכתבתי ולא באו למעט בבריתא הזו אלא שאינם שלו כדין עבד
כנעני וכדין העבד עצמו אלא יכולים הם לומר אין אנו ניזונין ואין אנו עושין ונתחדש לנו מן
הבריתא הזו שאם נשא אשה שלא ברצון ארניו אינו חייב במזונותיה ולא במזונות ולדיה
שכיון שברשות ארניו למסור לו שפחה כנענית אינו חייב במזונות הישראלית הזאת ודרשו
עוד ממלת עמו שלא תפרישנו מאשתו ומבניו לומר שאין רבו יכול לומר לו עם השפחה
שמסרתי לך תתיחד ותישן בלילה ולא עם אשתך הישראלית אלא הרי הדבר ברשות העבד
אם ארניו יתן לו אשה בכנענית הכתו׳ מדבר או אינו אלא ישראלית תל׳ האשה וילדיה תהיה
לארניה הא בכנענית הכתוב מדבר זה לשון הבריתא השנויה במכילתא וכתב רש״י שהרי
העבריה אף היא יוצאה בשש ואפי׳ לפני שש אם הביאה סימנין שנא׳ כי ימכר לך אחיך
העברי או העבריה ואין זה מכוון בהוגן כי אם נאמר שהיא בישראלית לא במוכר את בתו
לאמה שיוצאה בסימנים כי היאך יתננה לו ארניו והוא אין בידו למסרה לשום ארם אחר
וכן הראיה שאף היא יוצאה בשש אינה אלא לדבריו שכתב במוכר עצמו שאינו נמכר אלא
לשש והם בתלמוד דברי יחיד והלכה במוכר עצמו שנמכר לשש ויותר על שש ואם כן אין
אשה יוצאה אלא בשמכרה אביה אבל מה שאמרו הא בכנענית הכתוב מדבר מפני שאמר
האשה וילדיה תהיה לארניה שהולדים בכנענית לארון שולד שפחה ונכרית כמוה אבל
בישראלית אפי׳ היתה עבריה גדולה שמכרה עצמה בניה של אב הן והגישו ארניו אל האלהי׳
לכר׳ צריך שימלך במוכריו שמכרוהו לו ואמר ר״א כי נקראו השופטים אלהים בעבור שיהם
מקיימי משפטי האלהים בארץ ולדעתי יאמר הכתוב והגישו ארניו אל האלהים עד האלהי׳ יבא
דבר שניהם לרמוז כי האלהים יהיה עמהם בדבר המשפט הוא יצדיק והוא ירשיע וזהו שאמר
אשר ירשיען אלהים וכך אמר משה כי המשפט לאלהים הוא וכך אמ׳ יהושפט כי לא לארם
תשפטו כי לה׳ ועמכם בדבר המשפט וכן אמר הכתוב אלהים נצב בעדת אל בקרב אלהים ישפוט
כלומר בקרב עדת אלהים ישפוט כי האלהים הוא השופט וכן אמר ועמדו שני האנשים אשר
להם הריב לפני ה׳ וזה טעם כי לא אצדיק רשע על הפירוש הנכון ובאלה שמות רבה אלא
בשעה שהדין יושב ודן באמת כביכול מניח הקב״ה שמי השמים ומשרה שכינתו בצדו שנא׳
וכי הקים ה׳ להם שופטים והיה ה׳ עם השופט ועבדו לעולם פירשו רבו׳ כי הוא עד היובל ואמ׳
ר״א כי פירוש עולם זמן בלשון הקדש כבר היה לעולמים אשר היה מלפנינו ומנים וישב שם
עד עולם ולכן אמר ועבדו לעולם לזמנו של יובל שאין במועדי ישרא׳ זמן ארוך ממנו ויציאת
חירות כאלו עולם מתחדש לו ויהיה פירושו שישוב לזמנו הראשון שהיה חפשי והמשכיל
יבין כי לעולם כמשמעו כי העובד עד היובל עבד כל ימי עולם ולשון מכילתא ר׳ אומר בא
וראה שאין עולם אלא חמשים שנה שנא׳ ועבדו לעולם עד היובל ושכח ר״א מה שהשכיל
וכתבו במקום אחר לא תצא כצאת העבדים כיציאת עבדים כנעניים בשן ועין לשון רש״י וכך
דרשוהו רבותי׳ וכך הוא שאין עבד עברי נקרא עבד סתם ואני תמיה ולמה הוצרך הכתוב
לומר כן ואולי לא נדון בעבריה שתצא גם בשן ועין בק״ו מן הכנענית ואמר זה בעבריה והק״ש
איה העברי אבל בעל הלכו׳ גדולו׳ כתב מפני שיציאת העבדים בשן ועין קנס הוא ואין למדין
מן הקנסות עשה זה מצות לא תעשה יזהיר את הארון שאם בא להוציאה מרשותו בשן ועין
שיעבור בלאו אבל ישלם דמי השן והעין ותהיה עמו ליעוד עד הזמן כי יהיה זה רעה רבה
שהפיל את שנה בכעסו עמה ויוציאנה מביתו אשר היתה מיחלת ליעודו לאחר שפגם אותה
ועוד כי פעמים רבות יהיו דמי הנזק בראשי האיברים יותר מדמי עבודתה בהיות קרוב
לבא עתה והחמיר הכתו׳ על הארון בלאו שלא יגזול ממנה דמי ראשי אבריה אפי׳ ירצה
להוציאה בהם ואפשר שההוצאה עצמה אסורה עליו עד הזמן כי חייבו הכתוב במזונותיה
ולעמוד עמו אולי תמצא חן בעיניו ותתיעד כאשר הזהיר בלאו בשארה כסותה ועונתה
לא יגרע ולזה הדעת ימנה לא תצא כצאת העבדים בכלל שש״ה מצות לא תעשה לעם נכרי
לא ימשול למכרה אינו רשאי למכרה לאחר לא הארון ולא האב בבגדו בה אם בא לבגוד
בה שלא לקיים מצות יעוד וכן אביה שבגד ומכרה לזה לשון רש״י ואם בן יהיה לעם נכרי כמו

לאיש נכרי ולא מצינו לו חבר בכל הכתוב ושמא יהיה למר לעם נמשך לעם נכרי לא ימשול
למכרה לעם ופירש לנכרי כלומר לאיש נכרי מכל העם ויהיה נכרי כמו ועצביך בבית נכרי
בבית איש אחר מנכריה אמריה החליקה שאינה אשתו וכל זה לקיים דברי חכמים שאומ׳
כך שאין אדם רשאי למכור את בתו לשפחות אחר שפחות ואמרו כיון שבגר בה שוב אינו
רשאי למכרה אבל ראיתי במכילתא לעם נכרי לא ימשול למכרה הרי זו אוהרה לב״ד שלא
ימכרנה לנכרי ונראה מלשונם שאינה אוהרה שלא ימכרנה פעם אחרת לא לזה ולא לאחר
אבל היא מניעה לגמרי מן הנכרי שלא ימכור אדם בתו לגוי לשפחות כי מפני שאמ׳ בעבד
עברי ונמכר לגר תושב עמך או לעקר משפחת גר הוצרך לומר שלא יעשה כן באשה והט״ע
ידוע וזה פשוטו של מקרא בוראי שאמ׳ כי אחרי שהפרה האב המוכר לא יוכל למכרה לגוי
והוא הדין מתחילה אבל כי לפעמים אדם רוצה מאד לפרות את בתו מן הארון שלא יערה
ויחפוץ למכרה לגוי לשנה או לשנתים להוציאה ממנו והוהירו הכתוב מזה או יחזור לתחלת
הענין כי ימכור את בתו לאמה לא ימשל למכרה לנכרי ואם כן מה שדרשו בתלמוד שלא
ימכור אדם את בתו לשפחות אחר שפחות הוא מיתור בבגדו בה שהרי לעם נכרי איננו
רשאי למכרה לעולם ואם כן למה אמר בבגדו בה שמשמעו לומר דכיון שבגר בה פעם אחת
ומכרה לשפחות לא יבגור בה פעם אחרת לפיכך ידרשו הכתוב כן לעם נכרי לא ימשול
למכרה ובבגדו בה כלומר ולא ימשל למכרה בבגדו בה שכיון שמכרה שוב לא ימכרנה
ובהרבה מקומות דרשו כך קרי ביה הכי לגר אשר בשעריך תתננה ואכלה או מכור תתננה
ואכלה או מכור לנכרי וכן דרשו בכאן ויצאה חנם אין כסף ומפני היתור עשו מהן שתי יציא׳
ויצאה חנם ויצאה אין כסף ולמדו ממנה יציאה בנערות ובבגרות למי שאין לה נערות בגר
דאילונית כמו שאמור בתחלת קידושין ודרך הפשט בפרשה הזו שיאמר כי ימכור איש את
בתו הקטנה לאמה לא תצא כצאת העבדים האלה הנזכרים בשביעית ויובל שלא יוכל האב
להוציאה מביתו לעולם אם תיטב הנערה בעיניו ותשא חסד לפניו אבל יקחנה לו לאשה
כרצונו ואם רעה בעיני ארניה אשר יערה להיות לו לאשה כי הקונה בת ישרא׳ לקחתה לו
אשה יקנה אותה והנה היא מיועדת לו מן הסתם ועתה אם לא יחפוץ בה ארוניה והפדה
האב הנזכר כי אסור לו להניחה עוד ביד הארון מעת שיאמר לא חפצתי לקחתה ולא יוכל
למכרה לעם נכרי בבאו לבגור בה כי זאת בגידה שימכור אדם בתו וזולתי למי שיוכל לישא
אותה או טעמו שכל מוכר בתו בגר בה ואם שלש אלה היעוד לו או לבנו או הפריון לא
יעשה לה או תצא חנם אין כצאת העברים כמשפט הבנות יעשה לה על דרך הפשט יתכן
שיאמ׳ שאם ייערנה הקונה לבנו והוא השידוך שישרכנה לו כי יעוד לשון ומון הוא מן המוער
אשר ייערו כמשפט אשר יעשה האדם לבנותיו יעשה לה שיתן לה משלו כמהר הבתולות
וצוה בזה כאשר צוה בהענקה והכל חסר מאתו יתעל ועל דרך רבותי׳ והוא האמת במשפט
הבנו׳ אשר ישיאו אותן האבו׳ יעשה לה הבן ופי׳ משפטן כי אם יקח אחרת שאר׳ כסות ועונת
של זו לא יגרע ואין צורך לומ׳ אם לא ישא אחרת כי הכתוב דבר בהווה ופי׳ רש׳ שארה מזונו׳
כסותה כמשמעה עונתה תשמיש וכן אמר אנקלוס וזונה ובגמרה אמרו על מי שאמר כך
והאי תנא סבר מזונות ראוריתא דתניא שארה או מזונות וכן הוא אומ׳ וימטר עליהם כעפ׳
שאר וגו׳ והמובן בסוגיות הגמרא שהם דברי יחיד והלכה מזוני תקינו לה רבנן וגם על ד״ך
הפשט למה יזכיר במזונות שאר שהוא הבשר והראוי שיזכיר לחמה כי על הלחם יחיה
האדם ובו יהיה החיוב וחשב ר״א לתיקן זה ופי׳ שארה מזון שיעמיר שארה שהוא בשרה ואין
בזה טעם שיאמר הכתוב לא יגרע הבעל בשרה ולכך אני אומר כי פי׳ שאר בכל מקום בשר
הרבק והקרוב לבשרו של אדם נגזר מלשון שארית כלו׳ שאר בשרו מלבד בשר גופו ויקראו
הקרובים שאר אל כל שאר בשרו שארה הנה כענין אך עצמי ובשרי אתה ויאכל חצי בשרו
וכן שם ושאר נין ונכר זרעו הקרוב אליו וכן כבלות בשרך ושארך עצמך ובניך שהם הבשר
הקרוב לך ויקרא הבשר הנאכל שאר וימטר עליהם כעפר שאר כי הבשר הנאכל ירבק
באוכל ויחזור לבשרו ויתכן שיהיה מזה כבלות בשרך ושארך בשר גופך ושאר הבשר הנעשה
מן המאכל יכלה ולא יהיה כך לבשר ותקרא האשה שאר לבעל כמו שדרשו כי אם לשארו

שארו זו אשתו והוא מן הענין שאמ׳ ודבק באשתו והיו לבשר אחד והנה שארה קרוב בשרה
וכסותה כסות מטתה כמו שנ׳ כי היא כסותו לבדה במה ישכב ועונתה הוא עונה שיבא אליה
לעת דודים ואם יהיה פי׳ שאר בשר כדברי המפרשים ונאמר כי אל כל שאר בשרו כמו
בשר בשרו בענין כי אחינו בשרנו הוא גם כן נפרש שארה לא יגרע שלא ימנע ממנה בשרה
כלומר הבשר הראוי לה והוא בשר הבעל אשר הוא עמה לבשר אחד וענין הכתוב שאם
יקח אחרת קרוב בשרה של זו וכסות מטתה ועת דודיה לא יגרע ממנה כי כן משפט הבנות
והטעם שלא תהיה האחרת יושבת לו על מטה כבודה והיו שם לבשר אחד וזו עמו כפילגש
ישכב עמה בדרך מקרה ועל הארץ כבא אל אשה זונה וכך אמרו חכמים שארה זו קרוב
בשר שלא ינהג בה כמנהג פרסיים שמשמשין מטתיהן בלבושיהן וזה פירוש נכון כי דרך
הכתוב בכל מקום להזכיר המשכב בלשון נקי ובקצור ולכן אמר באלו ברמז שארה כסותה
ועונתה על שלשת הענינים אשר לאדם עם אשתו בחבורן ויבא זה כהוגן על דין ההלכה ויהיו
המזונות ומלבושי האשה תקנה מדבריהם ומכה אביו ואמו מות יומת כבר למדו חכמים
שמיתתו בחנק ולכך סמך לו וגונב איש ומכרו שגם הוא באותה מיתה והפרי׳ ממנו ומקלל
אביו ואמו מפני שהוא בסקילה שנא׳ בו אביו ואמו קלל דמיו בו וכל מי שנאמר בו בלשון
הזה הוא בסקילה נלמ׳ ממה שכתו׳ באבן ירגמו אותם דמיהם בם והחמי׳ במיתת המקלל יותר
ממיתת המכה מפני שחטא הקללה מצוי יותר שהכסיל כאשר יכעס והתקצף וקלל במלכו
ובאביו ואמו תמיד כל היום והעביר כפי מציאות תמיד צריב׳ ויסור גדול או מפני שיש בקלל
חטא גדול יותר שהיא בהזכרת ה׳ והנה צריך להענישו על חטאו באביו ואמו ועל אשר נשא
שם ה׳ אלהיו לפשע וחטא והגאון רב סעדי׳ אמר כי הכניס דבר הגונב איש בינתים בעבו׳ כי על
הרוב הנגנבי׳ הם הקטני׳ ויגדלו במקו׳ אחר ולא יכירו אבותם ויבא שיכום ויקללום ולכן ראוי
להעניש הגנ׳ במית׳ כהם כי העונש הוא עליו ונמצ׳ בידו שראוהו עדים שגנבו ומכרו ונמצ׳ בידו
קודם המכירה לרש׳ ולא הבינותי זה אם ללמד שיראוהו עדים בידו קודם המכירה וכי תעלה
על דעתך שיהא זה נהרג עליו עד שיראוהו עדים שגנב ומכר אבל הכתוב הזה בא ללמד על
מה ששנינו הגונב נפש מישרא׳ אינו חייב עד שיכניסנו לרשותו ואמר׳ בבריית׳ גנבו ולא מכרו
מכרו ועדין הוא ברשותו פטור והענין ללמד שדינו כדין שאר הגנבים בממון שאם טבח ומכ׳
ברשות הבעלים פטור ואם הגביהו או שהוציאו מרשות הבעלים חייב וכן זה צריך שיביא
הנגנב לרשותו וכן אם הגביה הנער על כתפו ומכרו לאחר חייב הוא דהא קרינא ביה ונמצא
בידו ולא תהא חצרו קונה לו יותר מידו וכן מה שאמ׳ מכרו ועדין הוא ברשותו שלא הוציאו
הלוקח מרשותו כלל ואעפ׳ כי נתן בו מעות כיון שלא הוציאו משם פטור ולא ידעתי אם לומר
צריך קנין במשפט הקניות שימשכנו מרשות מוכר לסימטא עד שיגביהנו או היא גזרת
הכתו׳ בנפש לומר שאפי׳ נגמר המכר בינייהן וקנה בהגבהה או במשיכה בחצר של שניהם
יהיה פטור עד שיצא מרשותו לרשות לוקח וכן נראה ורש׳ פי׳ שם בפירושיו בגמ׳ ועדין הוא
ברשותו של נגנב עצמו ופטור מפני שאין כאן גנבה כלל ואם כן לא נתחדש כאן דבר שלא
במשפט גנבי ממון ועל כל ענין שיעור הכתוב וגונב איש ונמצא בידו ומכרו מות יומת ויתב׳
שהיה עוד בסדרו ונמצא בידו של לוקח שאם גנב את הנפש והביאו לביתו והביא שם הלוקח
ומכרו לו ולא הוציאו הלוקח משם אינו חייב שלא נגמר המכר ביניהן או אפי׳ כשנגמר
המכר יפטר כמו שכתבתי באבן או באגרוף על לשון רבו׳ אגרוף הוא היד שיקבצו האצבעות
לתוך הכף להכות בה כמו שאומרין בעלי אגרופין אגרופו של בן בטיח וכן באגרוף רשע יר
רשע המכה והזכיר הכתוב שתי הכאות אחת קשה והיא האבן ואחת קלה לא תמית על הרוב
לומר כי בשתיהן צריך אומד וחושבין אותו ואם ימות זה כגון שהכהו על נפשו רוצח הוא
מות יומת ואם לא ימות ישלם שבת ורפוי ובמכילתא ר׳ נתן אומ׳ הקיש אבן לאגרוף ואגרוף
לאבן מה האבן שיש בה כדי להמית אף אגרוף שיהיה בו כדי להמית ומה אגרוף בידוע אף
אבן בידוע הא אם נתערבה באבני׳ אחרות הרי זה פטור לומר שאם נתערבה באבנים אחרות
משערין את הקלה שבהן ואם אין בה כדי להמית פוטרין אותו ואחרים אמרו כי אגרוף רגב
עפר מלשון עבשו פרודות תחת מגרפותיהם והא׳ כא׳ אזרוע והוא דעת אונק׳ שאמ׳ בכורמיזא

והזכיר את אה גב לאמר כי ברגע יומת אם הכהו במקום שיש בו כדי להמית וזה להבדיל
החרב מהם שאין צריך אומר כמו שהזכירו חכמים על משענתו על בריו וכחו לשון רש
ואמ רא כי טעמו שלא ישען על אחר כדרך החולים רק על עצמו אז ינקה המכה שיוציאוהו
מבית הסהר ולפי דעתי משענתו כפשוטו כמו ואיש משענתו בידו משענת קנה ואמר
הכתוב כי כאשר יתחזק המוכה והוא מתהלך תמיד בחוץ בשוקים וברחובות על משענתו
במשפט החלושים שנתרפאו מחולי ונקה המכה ולמד שאפי פשע בנפשו ומת בחולשתו
אחרי כן לא יומת ודבר הכתו בהווה כי המוכים שנפלו למשכב לא יתהלכו בחוץ עד שתחיה
מכתם ויצאו מידי הסכנה וזה טעם והתהלך בחוץ כי אם יקום והתהלך בביתו על משענתו
לא ינקה ובמכילתא אם יקום והתהלך שומע אני מתוך הבית תל בחוץ אי בחוץ שומע אני
אפי מתנונה תל אם יקום וגם זה נכון מאד שיאמר הכתו אם יקום ממשכבו לגמרי והוא
מתהלך תמיד בחוצות שלא יחזור למשכבו כבוא מן החוץ במנהג המתנונים אעפ שהוא
חלוש ונשען על משענת ינקה המכה והכלל כי זה כמין משל כהווה והדין הוא שיאמרוהו
לחיים ולכך תרגם אנקלוס על בורייה ואמר רק שבתו יתן ורפא ירפא ולא אמר שבתו
ורפואתו יתן להגיד שיתן השכר לרופאים וירפאו אותו ולא יוכל לתבוע שיתן לו השכר והוא
יעשה בו דברים אחרים רק ירפא בו על כל פנים וכי יכה איש את עבדו בכר למדו רבותי
בהכרח מטעם כי כסף הוא שבעבד כנעני הכתו מדבר ופשוטו של מקרא כדבריהם כן הוא
באמת כי לא יקראו עבד ואמה סתם אחיו העברי או העבריה ואמר בשבט כידוע כי דרך
מושל וארון להיות בידו שבט והזהיר כי אעפ שהוא שבט מוסר ואיננו מקל יד ישמר ממנו
ולא יכה בו אפי העבד הכנעני מכה בלתי סרה וזה טעם תחת ידו שהיה מכה אותו מכה
רבה עד שמת ולא הוצרך לפרש משפטו אבל אמר שלא יפטר בעבור שהוא כספו רק נקם
ינקם כנקמת כל מכה איש ומת ומה שאמר בו מות יומת ועל דרך הפשט אך אם יום או
יומים יעמד שיקום העבד ויעמד על רגליו ולכך הוצרך לומר יום או יומים וטעמו אם ביום
ההוא או גם ביום המחרת יעמוד על רגליו לא יוקם ושיעורו אך אם ביום או ביומים או
ליום או ליומים וכמוהו רבים והנה בתחלה אמר ומת תחת ידו והיה במשמע שימות בעת
הכאתו מיד ושב לבאר שאם עמד ביום ההכאה על רגליו או אפי לא היה יכול לעמד כלל
ביום ההוא ועמד ביום המחר יפטר הארון אבל אם לא עמד כלל חייב אעפ שמת ביום השני
כי גם זה מת תחת ידו ולא הזכי עמידה ביום השלישי כי כיון שחיה שלשה ימים פטור שהרי
אין אני קורא בו ומת תחת ידו ועל דעת רבותינו הזכיר יום או יומים להודיע שצריך לחיות
עשרים וארבעה שעות וטעמו יום שלם או יומים שאין בהם יום שלם ואלו אמר יום בלבד
היה צריך שיעמוד לילה ויום כיום התורה במעשה בראשית ובשבתות ובמועדים ויהיה
יעמוד שיתקיים וכן למען יעמדו ימים רבים יתקיימו והוא הנכון והאמת

כאשר ישית עליו בעל האשה כשיתבענו הבעל בבד להשית עליו עונש על כך לשון רש ונכון
הוא וכן כאשר ייטב לך ורבים ככה והכוונה כי הוא חייב בדמי הולדות כאשר ישית עליו
הבעל ולא כאשר תשית עליו האשה כי אין לה חלק וזכות בהן אבל אנקלו תרג כמה דישוי
עלוהי ואמ רא כבל אשר ישית עליו בעל האש או יתן בפלילי כאו אמ שיתפשר עמו לרצונו
או ישלם ממון כפי דמיהן על פי בד ואיננו נכון כי מה טעם להזכיר זה ולפי דעתי כי בעבור
שאין בולדות היזק ניכר כי מי יודע שיצליחו אמ הכתוב אעפ שאין כאן ממון תשלומין נשים
עליו עונש והוא כמו קנס וממון שיטילו אחרים עליו על כרחו וכן ויתן עונש על הארץ ויין
ענושים ישתו ואמ שיהיה העונש ככל אשר ישית עליו בעל האשה שהוא חפץ בילדיו וחשובי
הם אצלו ויתן זה בפלילים שלא יתן עליו עונש גדול יותר מכדי דמיהן ובמכילתא כאשר
ישית עליו שומע אני כל מה שירצה תל ונתן בפלילים ואין פלילים אלא דיינין וכו עין תחת
עין הידוע בקבלת רבו שזה ממון ויבא כלשון הזה בתשלומין ומכה בהמה ישלמנה נפש תחת
נפש ואמר רא כי כונת הכתוב לומר שהוא חייב בכך אם לא יתן כפרו והכתוב אסר עלינו
שלא נקח כפר לנפ רוצח אשר הוא רשע למות אבל נקח כופר במי שהוא רשע לכרות אבר
מאבריו ולכן לא נכרות אותו לעולם אבל ישלם כדי דמיו ואם אין לו יהיה דמיו עליו חוב

עד שתשיג ידו ונגאל והראיה לדברי חכמים מה שאמר למעלה רק שבתו יתן ורפא ירפא
ואם נעשה באיש אשר יכה את רעהו כאשר עשה בו מה ישלם אחרי כן והוא גם הוא צריך
שבת ורפוי ואין הטענה מפני המתרפא מהרה כי אין זה פשטו של מקרא אבל הכתוב ידבר
בכל אדם וגם אם נתרפא יותר מהם כבר לקחנו נקמתו ממנו כי עשינו לו כאשר עשה בשוה
ועל דרך הפשט אין הצלה מזאת השאלה לבד אם יאמרו כי המכה אשר יתן מום בעמיתו
והוא מום קבוע שישאר בו בעין ויד ורגל וכויה שתשאר ממנה היו שם לעולם או נעשה
כמותה בגופו והוא מה שאמר כאשר יתן מום באדם כן ינתן בו ואין בזה תשלומי שבת ורפוי
כלל אבל אשר יכה אותו באבן או באגרוף על בגריו ונפל למשכב ונתרפא רפואה שלימה
ולא נשאר בגופו מום בזה אמר רק שבתו יתן ורפא ירפא והנה הכתוב שהזכיר כויה ופצע
וחבורה כפי משמעו כל הנוקים בכלל הזה והפצע והחבורה יתרפאו לגמרי ומה שאמר
הכתוב שהזכיר כויה ופצע וחבורה שם ואיש כי יתן מום בעמיתו רצה לכלול כל המכות שלא
האריך שם להזכי׳ פצע וחבורה וכויה ואמ׳ מום כי כל מכה עשה מום לשעתו ואפי׳ המתרפא
נקרא מום כאמרנו מום עובר והתורה קראה גרב או ילפת או מרוח אשך מום וכלן עוברין
ומתרפאין וכתיב ילדים אין בהם כל מום והכלל כי הקבלה בכל מקום אמת וגם בעליו יומת
קבלו רבותי׳ שהיא מיתה בידי שמים וכמהו והזר הקרב יומת ומתו בו כי יחללוהו וראיתי
שלא בא כתורה בחייבי מיתות ב״ד יומת כלבד אבל מות יומת נאמר בכלן ואין טענה מן
מכה אדם יומת ולא משבת ונביא המסי׳ שכבר פורש בהם במקו׳ אחר ולא ידעתי ט״ע לתרגו׳
של אונק׳ שאמר יתקטיל ואולי ירצה לומר כי ראוי היה שיהרג אלא שיש עליו כופר או רצה
לפרש שאמר הכתו׳ וגם בעליו יומת כאשר מת האיש המנוגח כי יומו יבא או במלחמה ירד
ונספה לא ינקה ה׳ אותו ואמ׳ כפסוק והזר הקרב יומת יתקטיל כי היה סובר כדברי ר׳ עקיבא
שאמ׳ הזר ששמש במקד׳ ר׳ עקי׳ב או בחנק אם כפר יושת עליו בעבו׳ היות הכופר כפרה כנגד
הקרבנו׳ ואם הוא אינו חפץ בה אין מכריחין אותו לבא לב״ד לחייבו בכך ואפי׳ אם חייבוהו אין
ממשכנין אותו בעבו׳ זה ואמ׳ אם או בן יגח או בת יגח אמ׳ או שהוא מוסף ושיעורו והמי׳ איש
או אשה או בן או בת משפט אחר להם ויש אומר שיבא במקום אם וכן או בנבלת חיה טמאה
או עשיתי בנפשי שקר או נודע כי שור נגח הוא וכן רבים לדעתם וכלם עדי שקר תשכיל בהם
במקומם והוצרך הכתוב לפרוש משפט הקטנים על דעת רבו׳ בעבור כי הוצרך למעלה לומר
איש או אשה ללמד שהשוה אשה לאיש לכל נוקים שבתורה ויכול לא יהא חייב אא על איש
ואשה גדולים ת״ל או בן יגח לחייב על הקטנים כגדולים וכן עשה הכתוב בכי יכה כל נפש
אדם כמו שכתב ר״ש ועל דרך הפשט בעבור שאמר שהשור הממית אדם גדול הוא רע מאד
כדוב שכול במדבר ואם הועד בבעליו ולא ישמרנו הנה פשע פשיעה גדולה וראוי שיתחייב
מיתה וכופר אבל הממית את הקטנים איננו רע כל כך ודרך רוב השוורים שלא ייראו מהן
ויעלה על הדעת שלא יתחייב בעליו ולפיכך הוצר׳ הכתו׳ לאמר כמשפט הזה יעשה לו והמת
יהיה לו לניזק ושמין את הנבלה ונוטלה ברמים ומשלם לו המזיק עליה תשלומי נזקו לר״ש
ולא בירר את דינו כי אין צורך לומ׳ בנבלה הזאת שיטלנה הניזק בחשבון התשלומין כשיביא
אותה לב״ד לשלם הניזק שאפי׳ היו למזיק נבלות וטרפו׳ אחרות בביתו יפרענו בהן כפי דמיה׳
שכבר אמרנו לרבות שוה כסף אפי׳ סובין אבל הענין לומר כי הנבלה של ניזק היא וממונו
תחשב לפי׳ אם פחתו דמיה אחרי כן או שנגנבה אין על המזיק לשלם אא דמי המית אם היה
השור כשהוא חי שוה מנה וכשמת שוה חמשים זו יש עליו חמשים וזו וזה יטפל בנבלתו
וישמרנה לעצמו וזה הדין בכל הנזוקים וזהו שקורין חכמים פחת נבלה ומפורש הוא בגמר׳
ולא ישמרנו בעליו ידוע כי גם התם אם ישמרנו בעליו כראוי ויצא והזיק במקרה שאירע
בוראי שהוא פטור וזה שאמר במועד ולא ישמרנו על דעת האומר בתלמוד שהמועד צרי׳
שמירה מעלה מן התם יאמר הכתו׳ ואם שור נגח הוא והועד בבעליו ולא הוסיף בו שמירה
מפני דעתו ויצא והזיק ישלם נזק שלם ועל דעת האומר שהשמירה בתם ובמועד שוה
יאמר ואם נועד לו ששור נגח הוא וגם עתה לא ישמרנו בעבור פשיעתו הגדולה יתחייב
נזק שלם והמת יהיה לו לניזק ועליו ישלם המזיק עד שישתלם הניזק נזק

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main

שלם זה לרש״י כדרך רבו׳ ואם כן ראוי שנפרש שלם ישלם שור תחת השור עם המת שיהיה
לו וכן ויוסף היה במצרי׳ עם יוסף וכן לא אוכל און ועצרה בעצרה כאומרו שונא גזל בעולה
ויתכן לומר על דרך הפשט והמת יהיה לו למזיק כלומר שלם ישלם שור תחת השור והמת
יהיה לו למזיק המשלם בתשלומין הא׳ שיכניסהו לניזק בחשבון ועל שני הלשונות הדין שוה
הוא שיהיו הבעלים מיטפלין בנבלה ומשעת מיתה תכנס בחשבונו כדברי רבותי׳ אם זרחה
השמש עליו אין זה אלא כמין משל וכו׳ ואנקלוס שתרגם ואם עינא דסהדיא נפלת עלוהי לקח
לו שיטה אחרת לומר שאם מצאוהו עדים קודם שבא בעל הבית וכשבא בעל הבית כנגדו
התרו בו שלא יהרגנו דמים לו חייב עליו אם הרגו מאחר שיש להם רואים שאין הגנב בא
על עסקי נפשות ולא יהרג את בעל הבית לשון רש״י ואני תמיה שהרי כשאמר למעלה אין לו
דמים לפטרו על הריגתו ודאי בשהתרו בו הוא שאין רוצח חייב מיתה לעולם אלא בהתראה
ואם תאמר שלא בא הכתוב אין לו דמים אלא להתיר לו דמו מידי שמים לומר שהוא מותר
להרגו זה איננו אמת אלא הכתוב הראשון פוטרו בכל ענין מידי שמים ומבית דין בהתראה והשני
מחייבו בדין שניהם ואולי יתכון הרב לומר שאם מצאוהו עדים קודם שבא בעל הבית
והכירוהו והגנב ידע בהם אינו בא על עסקי נפשות עכשו שכבר ראה שהכירוהו העדים ואם
יהרוג יבאו עדים לבית דין ויהרגוהו וזה אם זרחה השמש עליו כי בלילה שלא הכירוהו העדים
יהרגנו לבעל הבית ויברח ועל דעתי נתכון אנקלוס לומר שאם יצא הגנב מן המחתרת ובא
זה לומר עליו יש לי עדים שבא במחתרתי דמים לו כשאר החיים ואיננו מותר להרגו ואם
הרגו נהרג עליו אבל ישלם אם לקח משם דבר ואמר הכתוב אם זרחה השמש עליו שדבר
בהווה שדרך באי מחתרת לבא בלילה שאין אדם מכיר בהן וההורגו שם פטור ומותר אבל
המתעכב שם עד זרחה השמש עליו הוא מיטמר ויוצא ובורח לנפשו ואם בא לחייבו על פי
עדים אינו מתחייב מיתה לא בבית דין ולא בעל הבית ואם כן על דעת האומר בתלמוד שהבא
במחתרת ונטל כלים ויצא פטור בדמיה קננהו יהיה שלם ישלם אם אין לו ונמכר חוזר למעל׳
אל כי יגנב איש כדרך ואת לאמתך תעשה כן ודרך הפשט ידועה יאמר שאם חתר בחדר
בתים ונמצא במחתרת בלילה יהרג ואם זרחה השמש על הגנב ואדם רואהו ומכירו לא
יהרג אבל ישלם מה שגנב והוציא משם ביום וטעם השמש האור לעיני רואים וכן לעיני
השמש הזאת בגלוי וטעם הדין כאשר הזכרנו כי זה יהרוג את בעל הבית וזה יברח ממנו
כי יתן איש אל רעהו כסף או כלים לשמור פרשה זו נאמרה בשומר חנם ולפיכך פטר בו
את הגנבה כפי קבלת רבותי׳ ונזכר סתם בכתוב מפני שדרך שומרי כסף או כלים לשמרם
בחנם והפרשה השניה שבשומר שכר הזכירה חמור או שור או שה וכל בהמה ודרך הבהמו׳
לתת אותן ביד הרועים לשמר וירעו אותם הרועים בשכר וגנב מבית האיש פי׳ רש״י לפי דבריו
לומר שהוא טוען כך והביאו לו דומים כי יקום בקרבך נביא חנניה בן עזור הנביא כי לא
יקראנו בזה הלשון השם על האמת רק שהוא יאמר כן ואין צורך כי הכתוב יאמר אם גונב
מבית האיש וימצא הגנב ישלם שנים ואם לא ימצא הגנב יבאו לבית דין ונשבע על הגנבה אם לא
שלח ידו במלכת רעהו ואשר ירשיען אותו בית דין בגנבה הזאת שהוא הגונב ישלם שנים כי כבר
לא ירשיע אותו לשלם שנים אם לא גנבו הוא כי חיוב התשלומין בכפל בגנב הוא כאשר
אמר למעלה חיים שנים ישלם וטעם אם לא שלח ידו במלאכת רעהו על דעת רש״י שיקרב
אל האלהים לישבע שלא שלח ידו בשל חברו ונכון שיקרב אל האלהים לישבע שגונב כמו שהוא
טוען אם לא שלח ידו להשתמש לצרכו במלאכת רעהו כי השולח יד בפקדון נעשה עליו גזלן
וחייב באונסין אשר יאמר כי הוא זה כתב רש״י לפי פשוטו אשר יאמר העד כי הוא זה
ללמד שאין מחייבין אותו שבועה אלא אם כן הודה במקצת כך וכך אני חייב והמותר נגנב
ממני וזה הענין שכתבו הרב דברי יחידים הוא ואינו הלכה שהשומרין אינן צריכין כפירה
במקצת והודאה במקצת ואפי׳ בשטוען טענת גנב בכל הפקדון חייב הוא לישבע שבועת השומרין
ועוד מתבאר בגמ׳ בראיות גמורות כי כשהוא כופר בעיקר הפקדון ואומר לא הפקדת אצלי
אם כופר בכל פטור ואם מודה במקצת חייב שבועה וזה לדברי הכל אעפ״י שהרב אינו אומר
כן בפרושיו בגמר׳ ואם כן נאמר כי הכתוב הזה לפי מדרש חכמים היא בטוען לא הפקיד

אצלי מעולם שאם כפר בכל פטור ואם מודה מקצת וכפר במקצת חייב שבועה ויאמר אם לא ימצא הגנב ונקרב בעל הבית אל האלהים על כל טענת פשע שיטענו עליו פשעת בשמירה או אשר יאמר השומר כי הוא זה פקדון שבידי ולא הפקדת לי יותר הנפקד אשר ירשיעון אותו אלהים ישלם שנים לרעהו והנה שניהם ישלמו אבל אין תשלומי השנים אלא בטוען טענת גנב וטענת מודה מקצת נוהגת בכל התביעות ואפלו בהלואה וגזלה ושאר ענייני ובאלה הדיני מקרא מועט והלכות מרובות אין צרך לבאר מהם בכאן אלא בברי ישוב המקראות אם יטרף יטרף על ידי חיה רעה יביאהו עד יביא עדים שנטרפה באונס ופטור זה לשון רש"י ויש לתמוה למה הצריך הכתוב בכאן עדים ולמעלה אמר שבועת ה' תהיה בין שניה' והדין בהם שוה הוא שאם יש לו עדים פטור במת ונשבר ונשבה וכן בנטרף ואם אין לו עדים נשבע על כולן ואינו משלם ושמא כי דבר הכתוב בהווה שהשור כשימות באבוס בעליו או יעלה לצוק ונשבר אין רואה בו וכן הנשבה בליסטים מזוין שבא עליו ונטלו מן העדר והלך לו אבל האריה והדוב כאשר יטרף יקרא עליו מלוא רועים ולכן יאמר שיביא אותם לבית דין ויפטר או שנפרש שבא הכתו' ללמד על דינו שלאיסי בן יהודה שאומר אין רואה פטור הא יש רואה יביא עדים ויפטר ופירושו שאם אירע האונס במקום שהאנשים מצויין שם כל היום אין סומכין על שבועתו וצריך להביא עדים ודרך הטרפה שתהיה כן כאשר אמרנו ולכן הצריך בה הכתוב שיביא עדים ורא' פי' יביאהו עד שיביא קצת הנטרף שתי כרעים או בדל אוזן להיות לו לעד וכן ראיתי במכילתא ר' שמעון בן יוחאי אבא שאול אומר יביא עדים שנ' כה אמר ה' כאשר יציל הרועה מפי הארי וכו' וכי יפתה מדבר על לבה וכן ארי ישדל שידול בלשון ארמי כפתוי בלשון הקדש מהר ימהרנה לו לאשה יפסוק לה מהר כמשפט איש לאשתו שכותב לה כתובה וישאנה לשון רש"י ואיננו נכון אבל ענין פתוי הטיית רצון בשקר וכן יפתה לבבכם ויפת בסתר לבי אם נפתה לבי על אשה ולכן האנשים אשר אין דעתם שלימה להשכיל ויטעה לבם בדברים בתחלת ענינם יקראו פתאים וכמו שאמר פתי יאמין לכל דבר והמסית את הבתולה לשכב עמה יטה רצונה לחפצו בדברי שקר ונקרא מפתה ואנקלוס חלק הלשון למחלוקת אמר כאן ישדל והוא לשון תחבולה ועסק אשר יעשה האדם עם אחר לעשות בו ברצונו יהיה השתדלותו בדברים או במעשה כי כן אמר בויאבק איש עמו ואישתדל ויונת ת' ושוכבתיך ונתתי חחים בלחייך ואשדלינך ובתרגום מגלת רות ואנה עשית ולאן אשתדלת למעבד ושם האיש אשר עשיתי עמו בועז ראשתדלית עמיה כי תחבולת ענין אשר אדם מצדד לעשותו יקרא השתדלות ואמרו במשנה ובמקום שאין אנשים השתדל להיות איש ובגמ' לעולם ישתדל אדם לקראת מלכי ישראל ובכתוב יהוה משתדר לשיזבותיה ועושה תחבולות ועל דעתי מזה הלשון הוא ומרד ואשתדור מתעביד בגווה מרד ותחבולה רבה כי יחליפו האותיות האלו אף בלשון הקדש מזלות ומזורות נמלצו נמרצו מפלשי עב מפרשי עב וכן בארמית ואלו עינין וארו ארבע חוין שרשרת אמרו כה חכמים שלשלת ויש נוסחאות שכתו' כהן במשנה השתדר להיות איש ולכן אמר אנקלוס כי יפתה ארי ישדל יסובב וישובב את הבתולה בעניינים עד שישכב עמה ובעבור כי פתוי הבתולות בענייני רבים פעם בדברים פעם בממון פעם בשקר שיטעה אותה פעם באמת שרצונו לישא אותה לאשה לא ייחד לו לשון ועשאו השתדלות אבל כמו יפתה לבבכם אמר בו אנקלוס דילמא יטעה ומה שפירש הרב במהר ימהרנה לו שיפסק לה מהר כמשפט איש לאשתו שכותב לה כתובה אינו אמת שהמפתה אם ישאנה אינו נותן קנס ואם יגרשנה אחרי הנשואין אין לה עליו כלום מן התורה שהכתובה מדברי סופרים היא אבל פי' מהר השלוחים שאדם משלח לארוסתו כלי כסף וכלי זהב ובגדי' לצרכי החופ' והנשואין נקראין סבלונות בלשון חכמי' וכך אמ' מוהרי הדרי ואנקלו' תרגם בהרבו עלי מאד מהר ומתן אסגו עלי' לחדא מוהרין ומתנן ולא היה נודר להם לכתוב לה כתובות הרבה מאד אבל המהר סבלונות כמו שפירשנו ויתכן שהלשון נגזר מן מהרה חושה לפי שהוא הדבר הראשון הנמהר בנשואין כי החתן ממהר ומקדים לשלוח לפניו המנחה ההיא ואחרי כן הוא בא לבית חמיו לעשות הנשואין או השמחה כמו שהזכירו חכמים סעודת סבלונות ופי' מהר ימהרנ' לו לאשה שישלח לה סבלונות וצרכי חופה להיות

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main

לו לאשה רמז שהם יכולים לעכב ואמר הכתוב בלשון הזה ולא אמר שיקחנה לו כי אין מצוה
עליו שישאנה רק אם רצה ואם לא יחפוץ בה מתחלה יפרע ואחר כן אמר שאם ימאן אביה
לתתה לו שישקול על ידו כסף במהר אשר יתנו האנשים לבתולות הנשואות להם והטעם
כי פסלה בעיני הבחורים ויצטרך אביה להרבות אליה מתן והם לא יתנו לה מהר וראוי הוא
שיפרענו המפתה ואמרו רבותי׳ כי המהר הזה הוא נקצב כענין האונס כי הוא חמשי׳ כסף
ודין האונס והמפתה שוים בזה אבל חלק הכתו׳ בין אונס למפתה ששם נאמ׳ ולו תהיה לאשה
לא יוכל שלחה כל ימיו והטעם כי דרך הארץ להיות בחורי חמד מפתים בנות הגדולים
היפות ואיננו הגון שיהא חוטא נשכר ולכן פירש שלא ישאנה על ברחם וישלם להם ובעבור
שגם היא חטאה ברב׳ לא נתן עליו עונש שישאנה על כרחו ודי שישלם הקנס ואחרי שישאנה
לדעתה ודעת אביה הרי היא עמו ככל הנשים אין לה עליו כתובה בתור׳ וכן דרך בני הגדולים
לאנוס בנות הפחותים במעלה אשר אין להם כח כנגדם ולכן אמר באונס ולו תהיה לאשה
על כרחו ועל דעת רבותי׳ גם שם בין היא בין אביה יכולין לעכב כי איננו הגון שיקחנה על
ברחם ויעשה עמה שתים רעות ופעמים שתהיה נכברת ממנו ולא יתכן שתתגוה בחטאו
והמשפט הישר שיהו הנשואין בידה ולא בידו שהוא ישאנה על כרחו שלא יהו בנות ישראל
הפקר לבעלי הזרוע והנה הדין הזה איננו רק בנערה כדין האונס אבל שם פירש הכתוב כי
ימצא איש נערה בתולה וכאן לא הזכיר נערה והטעם כי הנערה הנזכרת שם איננו אלא
להוציא את הבוגרת שהיא אשה אבל הקטנה גם היא בכלל וכאן לא הוצרך להוציא את
הבוגרת כי בידוע בבוגרת המפותה שלא ישלם כלום כי מדעתה עשה והאב אין לו בכתו
שום זכות אחרי ימי הנעורים כדכתי׳ בנעוריה בית אביה ואמ׳ כאן אם מאן ימאן אביה לתתה
לו לרמוז שהוא הנותן אותה לאיש שהוא זכאי בכסף קדושיה בקטנה ובנערה כמו שדרשו כל
שבח נעורים לאביה אבל באונס הוצרך לכתוב נערה להוציא את הבוגרת כי היה עולה על
דעתנו שישלם אליה אלא שגזרת הכתוב היא והטעם כי בעמדה על דעתה תשמר מן האונס
ואמר ר״א כי מהר לשון קשור וכן ירבו עצבותם אחר מהרו ואיננו נכון אבל הוא כמו
שבארתי מדברי רבו׳ ועל דעתי אחר מהרו שהיו נמהרי לב אחר ללכת אחריו במהירותם
בלי השגחה ובלי דעת ובדברי המדקדקים שנתנו מהר לא׳ אחר והטע׳ שנתנו לו זבח ומנחה
מכשפה לא׳ תחיה אמ׳ למעלה בכל חייבי מיתות מות יומת והטעם שהוא חייב מיתה ומצות
עשה עלינו להמית אותו ממה שנא׳ ובערת הרע מקרבך או מזה בעצמו שיצוה יומת אבל
בכאן לא אמר מכשפה מות תמות כי החמיר בה להזהיר אותנו בלאו שלא נחיה אותה
והטע׳ מפני שהיא טמאת השם רבת המהומ׳ והשוט׳ נפתים אחריה החמיר בה בלאו וכן בכל
מרובי התקלה כגון שאמר במסית לא תחמול ולא תכסה עליו ואמ׳ ברוצח ולא תקחו כופר
לנפש רוצח זובח לאלהים יחרם לע״ז והוא נקוד פתח כלומר לאותן אלהים שהוזהרתם עליהם
במקום אחר כך פי׳ רש׳ ואמר ר״א כי על דרך הפשט אינו מדבר בישראל שכבר הזהיר על
ע״ז בדבור השני רק בעבור הגר הכתוב אחריו כי על זה התנאי יגור בארצנו שלא יזבח לאלהי
ע״ז כאשר היה עושה והכל יפצה פיהו כי בעשרת הדברות הזהיר על ע״ז בלאו ובאן מפרש הענש
והמשפט שנעשה בו כאשר עשה בלא תרצח ולא תנאף כי אלה הם המשפטים אשר ישים
לפניהם והנה חייב אותו מיתה כי יחרם מיתת ב״ד וכן כל חרם אשר יחרם מן האדם לא יפדה
מות יומת ואמ׳ יחרם כי מפני שזבח לחרם יהיה חייב שיחרם בענין והיי׳ חרם כמוהו שקץ
תשקצנו כי חרם הוא ויתכן שיכלול הכתוב הזובח הזובח גם הזבח שהכל יהיה לחרם לרמוז שהוא
אסור בהנאה והזכיר הכתו׳ זביחה והוא הדין להשתחויה ולכל עבודת פנים אבל שאר עבודות
כגון המכבד והמרבץ והמגפף והמנשק אינו במיתה בשלא כדרכה אבל בדרך עבודתה בכל
ענין הוא מתחייב ואפלו פוער עצמו לפעור והנכון במלת לאלהים בפתחות הלמד שהם
מלאכי מעלה ונקראו אלהים בהרבה מקומות בכתוב אין כמוך באלהים ה׳ הוא אלהי אלהים
וארני הארונים וכן וישתחוו לו כל אלהים ויקראו גם אלים כאשר הזכרתי כבר ואמר בלתי לה׳
לבדו בעבור שהזובחים למלאכיו יחשבו לעשות חפצו שיהיו הם אמצעים להפיק להם רצון
מאתו באו הזבחים לא׳ ולמשרתיו על כן אמר בלתי לה׳ לבדו ויש בכאן עוד בדרך הזה

עמוק יובן ממנו ענין הקרבנות ויכול המשכיל לדעתו ממה שכתבנו במקום אחר ואנקלוס
רמז לו בכאן ועוד נרמזנו אנחנו בתורת כהנים בעזרת הא׳ ית׳ שמו לעד ולנצח כי גרים
הייתם בארץ מצרים לא הוכשרו כל הגרים בעבור היותנו גרים בארץ ומן ואין טעם שיהו
מוכטחי׳ לעולם בעבו׳ כן פי׳ רש׳ כי הוא טע׳ ללא תוננו יזהיר שלא תונה אותו בהוניית דברי׳
שאם הוניתו אף הוא יכול להונותך ולומ׳ לך אף אתה מגרים באת מום שבך א׳ תאמ׳ לחברך
ורא״א זכור כי גרים הייתם בארץ כמוהו ואין בכל זה טעם בעיק׳ והנכון בעיני כי יאמ׳ לא תונה
הגר ולא תלחצנו ותחשוב שאין לו מציל מידך כי אתה ידעת שהיית גרי׳ בארץ מצרי׳ וראיתי
את הלחץ אשר מצרי׳ לוחצים אתכם ועשיתי בהם נקם כי אני רואה דמעת העשוקים אשר אי׳
להם מנחם ומיד עושקיה׳ כח ואני מציל כל אדם מיד חזק ממנו וכן האלמנה והיתו׳ לא תענון
כי אשמע צעקתם שכל אלה אינם בוטחים בנפשם ועלי יבטחו ובפסוק האחר הוסיף טעם
ואתם ידעתם את נפש הגר כי גרים הייתם בארץ מצרים כלומר ידעתם כי כל גר נפשו
שפלה עליו והוא נאנח וצועק ועיניו תמיד א׳ ה׳ וירחם עליו כאשר רחם עליכם כמו שכתוב
ויאנחו בני ישרא׳ מן העבודה ויצעקו ותעל שוועתם אל האלהים מן העבודה כלו׳ לא בזכותם
רק שרחם עליהם מן העבודה וטעם כל אלמנה אפי׳ עשירה ובעלת נכסים כי דמעתה
מצויה ונפשה שפלה עליה ואמר אם ענה תענה אותו כל יחיד מהם על כן אמר אחריו והיו
נשיכם אלמנות בענש האלמנה וצעקתה ובניכם יתומים בצעקת היתום והעונש הזה לא
מנו אותו רבותי׳ בכלל חייבי מיתה בידי שמים בברייתא דואלו שבמיתה השנויה בסנהדרין
והטעם שאין זה מיתה כמיתת בני אדם בידי שמים שנאמר בהם ומתו בו כי יחללוהו ולא
תמיתו אבל ענש בכאן שיהרוג אותם בחרב אויב או במלחמה ירד ונספה בלא הודע והיו
נשיכם אלמנות לעולם ובניכם יתומים לעולם אם ענה תענה אותו הרי זה מקרא קצר
גיזום ולא פירש ענשו כמו לכן כל הורג קין ולא פירש העונש אף כאן אם ענה תענה אותו
לשון גיזום סופך ליטול את שלך למה כי יצעק אלי ואשמע ואנקמנו לשון רש׳ ואיננו נכון וגם
הער שהביא לא יעיד כן אבל יתכן שיהיה כי במקום הזה כמו אם שהוא אחר משמושין שלו
ויאמר אם יצעק אלי שמוע אשמע צעקתו והכפל לנחוץ הענין וחוזקו כדרך המבלי׳ אין קברים
הדק אך כמשה והנכון בעיני כי יאמר אם ענה תענה אותו רק צעק יצעק אלי בלבד מיד
אשמע צעקתו איננו צריך לדבר אחר כלל כי אני אושיענו ואנקום אותו ממך והטעם כי
אתה לוחץ אותו מפני שאין לו מושיע מידך והנה הוא נעזר יותר מכל אדם כי שאר האנשי׳
יטרחו אחרי מושיעם שיושיעוהו ואחרי עוזרים לנקום נקמתו ואולי לא יועיל לו וזה בצעקתו
בלבד נושע בה׳ וינקום ממך כי נוקם ה׳ ובעל חמה ויבא בענין זה כתובים רבים כגון שאמר
אל תגזול דל כי דל הוא וא׳ תדכא עני בשער כי ה׳ יריב ריבם וגו׳ יאמר אל תגזול דל בעבור
שהוא דל ואין לו עוזרים ואל תדכא עני אשר בשעריך כי השם יריב בעבורם וכן אמר ובשדה
יתומים אל תבא כי גואלם חזק ה׳ צבאות שמו שיש להם גוא׳ חזק וקרוב יותר מכל אדם אף
כאן אמר כי בצעקתו בלבד יושע וכמוהו כי כאשר ירד הגשם והשלג מן השמים ושמה לא
ישוב כי אם הרוה את הארץ והולידה והצמיחה ונתן זרע לזורע ולחם לאוכל כן יהיה דברי
אשר יצא מפי לא ישוב אלי ריקם כי אם עשה את אשר חפצתי בשניהם יאמר שלא יעשו
דבר אחר כי אם שירוה את הארץ מיד וכן אם שיעשה מה שחפצתי והנה הוא כטעם אלא
וכן כי אם אל ארצי ואל מולדתי תלך אם כסף לא תהיה לו כנושה הוא המלוה יאמר
שלא תהיה במלוה שהוא כמושל ללוה כענין שכתוב ועבד לוה לאיש מלוה אבל תהיה לו בכל
דבר כאלו לא לוה ממך מעולם ולא גם כן תשים עליו נשך שהוא נשך כסף נשך אכל אבל
תהיה ההלואה אליו חסד לא תטול ממנו תועלת כבוד ולא תועלת ממון ושמעתי כי חנון
אני חונן ומקבל תחנת כל אדם אע״פ שאינו הגון מגודת חנם והענין שלא יחשוב לא אחבול
שמלת הצדיק אבל שמלת אדם שאינו צדיק אקח ולא אשיבנו כי צעקתו לא ישמע א׳ לפיכך
אמר כי חנון אני ושומע צעקת כל מתחנן לי אלהים לא תקלל אמ׳ אנקלו׳ על הדיין שלא יקלל
אותו כאשר יחייבנו בדין לא תקל לשון קללה הוא בארמית מיקל להו יברכת ה׳ לאיש אשר
יעשנה עד ועונה וכן הרבה בלשון ירושלמי ונשיא בעמך הנשיא על העם והוא המלך

והזהיר שלא יאור אותו כאשר יחייב אותו במשפטו ועל דעת רבותי׳ בגמר׳ אהים לא תקלל
אזהרה על ברכת השם אפי׳ בכנוי והנה הזהיר על המלך העליון ית׳ ועל המולך בארץ והם
אמרו בגמ׳ כי יכנס בכלל אהי׳ השם הנכבד והשופט אשר ישב מושב אהי׳ בארץ ולא נתבאר
אם יכנס בכלל הנשיא ראש סנהדרי׳ גדולה שנקרא נשיא בגמר׳ והרב ר׳ משה אמר שהוא
בכלל האזהרה הזו וכן נראה לי ממה ששאל ר׳ יהודה הנשיא על עצמו כגון אני מה אני
בשעיר וכו׳ ואם כן יאמר לא תאר כל נשיא בעם שהוא ראש שררה על כל ישרא׳ בין שתהיה
השררה ההיא בממשלת מלכות או ממשלת תורה כי נשיא הסנהדרין הוא במעלה העליונ׳
בשררת התורה מלאתך ודמעך לא תאחר מצינו מלאה בורע כן תקדש המלאה הזרע אשר
תזרע ועוד כמלאה מן היקב התירוש והיצהר כענין שנ׳ והשיקו היקבים תירוש ויצהר והנרא׳
לי בלשון הזה כי יקרא פרי השדה והכרם תבואה בעבור שיביאו אותה כאחת אל הבתים
ותקרא גם כן אסיף אוסף בלי יבא חג האסיף ולכך תקרא מלאה כי לאוסף הדבר׳ וקבוצו
יקראו מלוי אשר יקרא עליו מלא רועים קראו אחריך מלא יחד עלי יתמלאון יאספו ויבאו
וכן וזרעו יהיה מלא הגוים קבוץ ורבוי עמים ועוד יתכן שתקרא מלאה בכנוי לברכה שימלאו
הגרנות בר והיקבים תירוש ויצהר וימלא ידו קוצר וחסנו מעמר וכוצר כי כאשר תקולל
חלקתם יאמרו יהיו כחציר גגות שקדמת שלף יבש שלא מלא כפו קוצר וחסנו מעמר
והמתברכת יקראו מלאה ויהיה דמעך רמז לתירוש ויצהר מושאל מן דמעת העין בעבור
שידמה לה בררתו טפות או שכל טפות היורדות שמם דמעה ותדד עיני דמעה טיפות מים
ואיננו שם לכבי בלבד וענין הכתוב כי כאשר תאסוף פרי השדה וימלאו הגרנות בר וברדך
הנסחטים שתול דמעת ישיקו היקבים תירוש ויצהר לא תאחרם בידך כי בראשיתם תתנם
לי כמו שאמ׳ ראשית דגנך תירושך ויצהרך ועל דעת רבותינו לא תאחר שלא תאחר המוקדם
ולא פירש אי זהו כי בכאן יזהיר במצות דרך כלל ואחר כן יבארם והם סדרו בכורים ותרומה
ומעשר ראשון ושני ואנקלו׳ אמר בכורך ודמעך היא תרומה ופי׳ רש׳ מלאתך חובה המושלת
וכו׳ וכן במכילתא מלאתך או בכורי׳ הניטלין מן המלא ודמעך זו תרומה ואולי כאשר יקראו
לדעתם במקום בכורי׳ מלאה בעבור שניטלין מן המלא יקראו התרומה דמעה בעבור שיביאו
אותה תירוש ויצהר לא פרי והזכי׳ שני המינין ממנה לרמוז כי דינה להפריש תירוש ויצהר
אין חיוב להקדימה בענבים וזתים והנה לא יזכי׳ המצות בכאן רק ברמז כי היה זה לכתבם לא׳
המצות בספר הברי׳ אשר יזכיר בפרש׳ האחרת ועוד יחזור ויבארם כלם במקום אחר כל אחת
ואנשי קדש תהיון לי טע׳ הכתוב הזה כי עד הנה יזכיר המשפטים והזהיר מהדברים המכוערי׳
ועתה כשבא להתחיל באיסור המאכלו׳ פתח ואמר ואנשי קדש תהיון לי כי ראוי הוא שיאכל
האדם כל מה שיחיה בו ואין האיסורין במאכלים רק טהרה בנפש שתאכל דברים נקיים שלא
יולידו עובי וגסות בנפש על כן אמר ואנשי קדש תהיון לי כלומר אני חפץ שתהיו אנשי קדש
בעבור שתהיו לי ראויין לדבקה כי שאני קדוש לפיכך לא תגאלו נפשותיכם באכילת הדברי׳
המתועבים וכך אמר אל תשקצו את נפשותיכם בכל השרץ השורץ ולא תטמאו בהם ונטמאתם
בם כי אני ה׳ אהיכם והתקדשתם והייתם קדושים כי קדוש אני והנה השרצים משקצים
הנפש והטרפה אין בה שקוץ אבל יש בשמירה ממנה קדושה תשמטנה מעבודה ונטשתה
מאכילה אחר ומן הביעור דר״א תשמטנה מעבודה גמורה כגון חריש וזריעה ונטשתה מלזבל
ומלקשקש לרש׳ ואינו נכון כי לא הוזהרנו מן התורה אלא על חרישה וזריעה אבל המקשקש
והמזבל ואפי׳ מנכש ועודר וכוסח וכל שאר עבודת קרקע אינו אסור מן התורה וכן העלו
בתחלת מסכת משקין דחרישה וזריעה אסר רחמנא אבל תולדות לא אסר רחמנא וכולהו
מדרבנן וקרא אסמכתא בעלמא וכן הביעור אינו נלמד מן המקרא הזה ור״א אמר תשמטנה
שמוט כל בעל משה ידו ונטשתה שלא תזרע ואינו כלום אבל הכתוב דבק בראשון אמר שש
שנים תזרע ותאסוף התבוא׳ אבל הז׳ תעזבנה ויאכלו אביוני עמך וחית השדה פרי העץ ותבוא׳
הכרם וכן ונטש השנה השביעית למען ינוח שורך וחמורך מפני שמלת למען כמו בעבור
נפרש שיאמר שש ימים תעשה כל מלאכה בבית ובשדה בעבור שינוח בשביעי בן אמתך
והגר להיות כולם עדי במעשה בראשית כטעם אשר תאפו אפו וכן אמר שש

ימים תעבור ועשית כל מלאכתך כאשר פירשתי שם ובכל אשר אמרתי אליכם תשמרו. פי'
רש' לעשות כל מצות עשה באזהרה שכל שמירה ושביתה שבתורה אזהרה היא במקום לאו
ולפי דבריו יצטרך הרב לומר שיהיה לאו שבכללות שאם לא כן היו לוקין על כל עשה ועשה
שבתורה אבל בזה הלאו שיכלול דברים רבים ולא יזכיר שם העבירה כלל הכל מודים שאין
לוקין בו אבל כבר אמרו השמר דעשה עשה ואם כן לא הוסיף בכאן אלא עשה ובמכילתא
נחלקו במקרא זה ודרשוהו בפנים רבים ועל דרך הפשט טעמו בכל אשר אמרתי לכם
מאהים אחרי' תשמרו כי הכתו' נקשר בסופו יאמ' בכל האזהרות הרבות אשר אמרתי אליכם
מאהים אחרים תשמרו מאד שלא תעבדום ולא תשתחוו להם ותחרימו הזובח להם ולא
תעשו פסל וכל תמונה ועוד תשמרו שלא תזכירו שם אהותם להזכי' כמוש אהי מואב מלכום
אהי בני עמון אשימא אהי חמת ולא ישמע על פיך שמם אפי' בלא זכר אהות להזכיר מלכום
ואשימא כלל אבל תכנה אותם לגנאי שקוץ מואב תועבת בני עמון או לא ישמע בפי עבדיו
על דבריך כענין שאמרו רבותי' שלא יעשה שותפות עם הגוי וישבע לו בעז שלו
ויתכן שיהיה לא תזכירו יוצא שלא תזכיר אותו לעובדיו לאמר
באהיך תעשה עמי חסד ולא ישמע על פיך זכר שמו כלל והוא שנאמר בספר יהושע ובשם
אהים אחרים לא תזכירו ולא תשביעו ולא תעבדום הוסיף שם לבאר כי האזהרה שלא יזכי' או
ישביע שום אדם באותו הנכר וחג הקציר בכורי מעשיך לא ידעתי למה יזכירם הכתוב בשם
הידיעה כי לא צוה בהם ולא הזכיר' עד עתה וראוי שיאמ' ועשית חג קצי' בכורי מעשיך כאשר
אמר במשנה תורה ועשית חג שבועות לה' אהיך ואולי בעבור שאמר שלש רגלים תחג לי
בשנה ופירש את חג המצות תשמור בחדש האביב שתשמור לעשות חג בתחלת אביב חזר
ואמ' והאחר תשמור שיהיה חג הקצי' בכורי מעשיך והשלישי תשמור שיהי' חג האסי' בצאת
השנה והנה כלם באספו כל מעשיו מן השדה לתת בהם הודאה לאהים שהוא שומר חקות
שמים ומוציא להם מן הארץ להשביע נפש שוקקה ונפש רעבה מלא טוב וזה טעם אל פני
הארון ה' שהוא הארון המפרנס עבדיו ובנטלם ברס מלפניו יבאו אליו לראות מה יצום והנה
אל פני כמו לפני ועל דרך האמת יהיה מן פנים וכבר רמזתי לך פי' הפנים בעשרת הדברו'
ולכן אמר הארון ה' כמו שאמר בפעם השנית הארון ה' אהי ישרא' וכן הנה ארון הברית ארון
כל הארץ מלפני ארון חולי ארץ לא תשחט על חמץ דם זבחי לא תשחט את הפסח בארבעה
עשר בניסן עד שתבער את החמץ לשון רש' ולא תבין ממנו שירצה לדרשו אזהרה על ביעור
החמץ שיהיה קודם זמן השחיט' כמו שהוזכר זה בפרק ראשון דפסחי' זמן שחיטה אמר רחמ'
שאין זה עקר מדרש הכתו' לפי פסק ההלכ' שם כי ביעור חמץ בער' הפס' אין בו לאו מן התור'
ולא אפי' לאוכל אותו אבל לפי הענין שהוא כהלכה הוא אזהרה לשוחט את הפס' על החמץ
וענינו שלא יהא חמץ לאחד מבני חבורה הנמנין על הפסח בשעת השחיטה וכך כתב רש'
בפרש' כי תשא וראוי למקרא שיאמר לא תזבח על חמץ דם זבחי כי הדם איננו נזבח אבל על
דעת רבותינו הוא לרבות את הזריקה שלא יזרוק על חמץ יאמר לא תשחט על החמץ ולא דם
זבחי כלומר ולא דם זבחי יהיה על חמץ ומקר' קצר הוא הנה אנכי שולח מלאך לפניך כאן
נתבשרו שעתידין להטוא ושכינה אומרת כי לא אעלה בקרבך כי שמי בקרבו מחזר לראש
המקרא השמר מפניו כי שמי משותף בקרבו ורבותי' דרשו זה מטטרון ששמו כשם רבו
מטטרון בגימטריא שדי זה לשון רש' ובאלה שמות רבא גם כן יש מי שדורש כן שזה על דבר
העגל ויש לשאול שהרי הגזרה ההיא לא נתקיימה שהקב"ה אמר לו ושלחתי לפניך מלאך
כי לא אעלה בקרבך ומשה בקש עליה רחמים ואמר אם אין פניך הולכים אל תעלנו מזה
ובמה יודע אפה כי מצאתי חן בעיניך אני ועמך הלא בלכתך עמנו ונתרצה לו הקב"ה ואמר
לו גם את הדבר הזה אשר דברת' אעשה וכך אמרו אפלו בפרונקא לא קבילניה דכתי' אם
אין פניך הולכים אל תעלנו מזה והתשובה לפי הדעת הזאת כי הגזרה ההיא לא נתקיימה
עם משה רבי' בימיו הוא שאמר ונפלינו אני ועמך ואמר כי מצאת חן בעיני וארעך בשם ועוד
אמר וראה כל העם אשר אתה בקרבו אבל לאחר מיתתו של משה רבינו שלח להם מלאך
וזהו שאמ' הכתוב ויהי בהיות יהושע ביריחו וירא והנה איש עומד לנגדו וחרבו שלופה בידו

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main

ויאמר לא כי אני שר צבא ה׳ עתה באתי   ושם תראה ששאלו יהושע מה אדני מדבר אל
עבדו ולא צוה דבר שנגלה אליו בעבורו ﭏא שאמר לו של נעליך מעל רגליך ולא בירר למה
בא   אבל היתה המראה להודיע אותו כי מעתה יהיה מלאך שלוח לפניהם לצבא כבאם
במלחמה וזהו שאמר עתה באתי וכך אמר בתנחומ׳ אני הוא שבאתי בימי משה רבך ודחה
אותי ולא רצה שאלך עמו ומפורש אמרו בטל שלא ימסרו להם שר כל ימי משה וכיון שמת
משה חזר אותו השר למקומו שכן יהושע רואה אותו שנ׳ ויהי בהיות יהושע ביריחו ויאמר
לא כי אני שר צבא ה׳ עתה באתי לכך נאמ׳ הנה אנכי שולח מלאך ועל דרך האמת המלאך
הזה שהובטחו בו בכאן הוא המלאך הגוﭏ אשר השם הגדול בקרבו כי ביה ה׳ צור עולמים
והוא שאמר׳ אנכי האל ביתﭏ כי דרך המלך לשכון בביתו ויקראנו הכתוב מלאך בעבור היות
כל הנהגת העולם הזה במדה ההיא ורבותי׳ אמרו כי הוא מטטרון והוא שם למורה הדרך
וכבר פרשתי זה בסדר בא אל פרעה וזה טע׳ לשמרך בדרך ולהביﭏ ﭏ המקום אשר הכינותי
הוא בית המקד׳ כדכתי׳ מקד׳ ה׳ כוננו ידיך והטע׳ אשר הכינותי לי להיות בית קדשי ותפארתי
כי שם הכסא שלם ועוד אוביר כוונתם בשמו כשם רבו   והנה קולו הוא קול ﭏהים חיים
והמצוה לשמוע בקולו מפי הנביאים או הטעם שלא יקצצו בנטיעות ויעזבו תורה שבעל פה
כענין שדרשו ואת אמר׳ קדוש ישרﭏ נאצו זו תורה שבעל פה והנה פירו׳ ושמע בקולו לדברי
וכן אמר׳ כי אם שמע תשמע בקולו ועשית כל אשר אדבר   ואנקלוס רמז זה שתרגם ארי
כשמי מימרי׳ כי בו ידבר ואמר ואיבתי את אויביך שגם במדת הרחמים אהיה להם אויב
וצרתי את צורריך על ידו במדת הדין ולכן פירש כי ילך מלאכי לפניך והביאך אל האמורי
והכנעני והכחדתיו בהביאו אותך אליהם להודיע כי הוא המכחיד אותם והזכירם בלשון יחיד
כי כלם כאיש אחד יכחידם והנה כאשר המלאך הזה שוכן בקרב ישרﭏ לא יאמר הקב״ה כי
לא אעלה בקרבך כי שמו בקרבו והוא בקרב ישראל אבל כשחטאו בעגל רצה לסלק שכינתו
מתוכם ושיהיה מלאך משלוחיו הולך לפניהם ובקש משה רחמים וחזר ושכן שכינתו בתוכם
ושם אפרש הפסוקים בע״ה   וגם שם במדרש רבה רמוז לזה אמרו ר״א הנה אנכי שולח
מלאך אמר לו הקב״ה מי ששמר את האבות ישמור את הבנים   וכן אתה מוצא באברהם
כשבירך את יצחק אמ׳ הוא ישלח מלאכו לפני׳ ביעקב המלאך הגוﭏ אותי אמ׳ להם הוא גאלני
מיד עשו הוא הצילני מיד לבן   הוא זנני ופרנסני בשני רעבון אמר הקב״ה למשה אף עכשו
מי ששימר את האבות ישמור את הבנים שנﭏ הנה אנכי שולח מלאך לפניך ועוד אמרו שם
בפירוש אמר להם הקב״ה לישראל הזהרו בשליח שאינו חוזר בשליחותו מדת הדין הוא אל
תמר בו וכו׳ ומכל מקום לדברי הכל המדרש שהזכרתי אמת הוא   שכל ימי משה לא היה
מלאך שר צבא הולך עמהם כי משה היה ממלא מקומו בענין שנ׳ והיה כאשר ירים משה
ידו וגבר ישרﭏ ובימי יהושע הוצרך לו שיבא אליו מלאך שר צבא ה׳ ללחום מלחמותם והוא
גבריﭏ הנלחם להם וזהו שראה אותו וחרבו שלופה בידו כי בא לעשות נקמה בגוים תוכחות
בלאומים כי לא ישﭏ לפשעכם כי שמי בקרבו יאמר ﭏ תמר בו שלא ישא לפשעכם אם תמר
בדברו כי הממר בו ממר בשמי הגדול אשר בקרבו וראוי להכחידו במה ויתכן שיהיה שמי
בקרבו מחובר למעלה ושמע בקולו כי שמי בקרבו וקולו הוא קול ﭏ עליון   לא תשתחוה
לﭏהיהם ולא תעבדם התורה תזהיר על ע״ז בכמה מקומות ואע״פ שהמקראות מיותרין בה
אין להקפיד בכך שמפני חומר שבה שכל המודה בה כופר בכל התורה כלה תזהיר ותחזור
ותזהיר כאומר לעבדו זכור תמיד ולא תשכח העיקר הגדול שצויתיך שהכל תלוי בו   ויתכן
שתזהיר בעשרת הדברות שלא יעשה לו ע״ז ולא יעבדנה ועכשו הזהיר על ע״ז שימצאו אותה
עשויה ונעבדת לגוים שבארץ שלא יעבדו אותה כלל אבל יעקור אותה מן הארץ ולא תעשה
כמעשיהם יתכן שהיא אזהרה מדרכי האמורי שמנו חכמים   כמו שהזהיר במקום אחר
ובחקותיהם לא תלכו ואמרו אלו דרכי האמורי שמנו חכמים   והנראה יותר׳ כי יזהיר על
ע״ז שלא יעבוד אותה כדרכה אפי׳ בעבודה שאינה דרך כבוד כמו שדרשו בפסוק איכה יעבדו
הגוים הﭏה את ﭏהיהם ואעשה כן גם אני והטעם כי אמ׳ לא תשתחוה לﭏהיהם ולא תעבדם
ועבודה הוא הכבוד אשר יעשה העבד לאדניו וחזר ואמר כי אפי׳ ענין שאינו עבודה ﭏא בזיון

כגון פעור שפוער עצמו לפעור וזורק אבן למרקוליס אם נהגו בה לעשות להם כן לא תעשנו
אתה להם כלל ואמרו אעג דקא מכוין לבזויה לפעור ואעג דקא מיכוין למירגמיה במרקולי׳
ועברתם את ה׳ אהיכם וברך את לחמך וכו׳ כונת הכתוב הזה בעבור שרוב עובדי ע׳ז יכירו
וידעו כי השם הנכבד הוא אהי האהים וארני הארוני׳ ואין כונתם בע׳ז רק שיחשבו כי בעבודות
ההם תהיה להם הצלחה כגון שיעבדו השמש בעבור שמצאו לו ממשלת בתבואות והירח
במעינות ובכל התהומות וכן כיוצא בהם בכל צבא השמים וכל שכן שיחשבו כי תהיה להם
תוספת טובה בעבודת המלאכים בעבור שהם מכברים משרתי הא׳ הגדול ועל כן אמר
הכתוב הזה כי בעבודת הקבה בלבד תהיה להם ההצלחה והשמירה ועקירת ע׳ז לא תזיק אבל
תוסיף לכם טובה וברכה כי הקבה יברך לחמך והוא כלל לכל מאכל אשר יאכל ויברך
מימיך שהוא אב לכל משקה אשר ישתה והברכה היא תוספת בהן שיהיה מהן לך לרב מאד
ואמ׳ והסירותי מחלה מקרבך כלומר שאסיר בהן מחלה מקרבך שיהיו המאכלים והמשקים
טובים ובריאים לא יולידו מחלה אבל ירפאו ממנה ואמ׳ עוד שלא תהיה בהם אשה משכלה
ברחם משכיל ולא עקרה ברחם ושרים צומקים כי בהיות המאכלי׳ והמשקים והאויר מבורכי׳
יהיו הגופים בריא׳ ואברי הזרע נכונ׳ לעשות מעשיה׳ כהוגן והזכ׳ הנקבו׳ כי בהן ימצא השכול
והעקור יותר מן הזכרים ויתכן שיהיו הזכרים בכלל והסירותי מחלה מקרבך כי העקור מחלה
בגופים ועם האנשי׳ ידבר מן הסתם ואב׳ הזכיר הנשי׳ כמו שאמר לא יהיה בך עקר ועקר׳ וטע׳
בארצך להכניס גם הבהמות כמו שאמר שם ובבהמתך ואמר את מספר ימיך אמלא שלא
ימות במלחמה או במגפה בשנוי האויר רק בזקנה שימלא ימים כמספר אשר הם חיי האדם
ברורותיו כגון שבעים ושמונים שנה כרוד המלך וכבר הזכרתי כי כל אלה נסים שיעשה
השם בשמים ובארץ מופתי׳ בעבור עושי רצונו ואמר כי באשר יעשה עמהם אות לטובה כן
יעשה בשונאיהם לרעה שיתן להם לב רגז ומחררים אימה ועוד ישלח בהם את הצרעה והוא
מין ידוע כגון הדבורה ומזכירין אותו חכמים תריך צרעין ודבורה דבש דבורין דבש צרעין
והענין כי ישלח המכה הזו באויר ארצם כמו הארבה ששלח במצרים והילק החסיל והגזם
חילו הגדול שבא בימי יואל וטעם וגרשה כי היא סבה בהם להתגרש מן הארץ כי תכסה את
עין הארץ ותחשך ולא יוכלו לבא במלחמה ועוד כי תאכל כל יגיעם בשדה כענ׳ שאמר בקללו׳
זרע רב תוציא השדה ומעט תאסוף כי יחסלנו הארבה וכל עצך ופרי ארמתך יירש הצלצל
כן אמר בכאן שיעשה בשונאינו והזכיר הכתוב החוי והכנעני והחתי דרך קצרה והכונה בכל
הנזכרים למעלה והנכון בעיני כי ג אלה לא יצאו דוכם במלחמה ולא נפלו להם בחרב והיו
נשגבים במבצרים ושלח בהם רק את המות הזה כענין שאמר במצרים ומלאו בתיך ובתי
כל עבדיך ובתי כל מצרים והוא מה שאמר במשנה תורה וגם את הצרעה ישלח ה׳ אהיך בם
עד אבוד הנשארים והנסתרים מפניך והצרעה הזאת עברה עם יהושע את הירדן וכך העלו
במס׳ סוטה ואמרו שהיתה מטלת בהם ארס ומתים בה והאמת כי יש בה גם היום ארס
מזיק וממית וכתיב ביהושע ותעברו את הירדן ותבאו אל ירחו וילחמו בכם בעלי יריחו
האמורי והפרזי והכנעני והחתי והגרגשי החוי והיבוסי ואתן אותם בירכם וכת׳ ואשלח לפניכ׳
את הצרעה ותגרש אותם מפניהם שני מלכי האמורי לא בחרבך ולא בקשתך וטעמו ותגרש
אותם הנשארים בהם כי אחרי נתני בירכם כל הנזכרים שלחתי הצרעה לגרש הנשארים
והנסתרים ואמר שני מלכי האמורי והם סיחון ועוג שהזכ׳ מתחלה ולא בחרבך ולא בקשתך
עשית כל אלה ואר׳א כי הצרעה חולי בגוף מגורת צרעת ואין צרך וטעם ועברתם את ה׳ אהיכ׳
רקן העבוד לשם המיוחד ואמ׳ וברך והסירותי כרד׳ כי אני ה׳ רופאך וכבר פירשתיו והמשכ׳
יבינהו משלא תכרות להם ולאהיה׳ ברית הוזה׳ שלא יכרו׳ להם כרי׳ להחיות מהם כל נשמה
ולאהי׳ יזהיר שלא יכרות להם ברית להניח ע׳ז שלהם אלא שיהרסם וישבר מצבותיה׳ ויתכן
שיאמ׳ שלא יכרות להם ברית ועם אהיה׳ כאחת אלא שיהרסם וישבר מצבותיה׳ והכוונה לומר
כי בעודם עובדי׳ את אהיהם לא יכרות להם ברית אבל אם קבלו עליהם שלא לעבוד ע׳ז רשאי
הוא לקיימם כי תעבור את אהיהם כי יהיה לך למוקש או כי משמשין בלשו׳ אשר וכן בכמה
מקומו׳ וזהו לשון א׳ שהוא אחד מד׳ לשונות שהכי משמש שמצינו בכמה מקומות וזהו אם

משמ׳ בלשו׳ אשר וכו׳ לר״ש ואינו כן אבל שיעור הכתו׳ לא ישבו בארצ׳ כי יהיה לך למוקש פן
יחטיאו כי תעבור את אהיה וכן אמ׳ פן תכרות ברי׳ ליושב האר׳ פן יהיה למוקש בקרבך והט״ע
כי ישיבתם בארצך יהיה לך למוקש ולמכשול פן יחטיאו אותך לי בדרכיהם הרעים ובעלילות
הנשחתות כי תעבור את אהיהם כי יפתוך וישיאוך בכך ואל׳ משה אמר וגו׳ פרשה זו קודם
עשרת הדברות בארבעה בסיון נאמר׳ לו גם אל דברי ר״ש ואין הפרשיות באות כסדרן ולא
כמשמען כלל ועוד כתיב ויבא משה ויספר לעם את כל דברי ה׳ ואת כל המשפטים שהם
המשפטים האלה הכתובים למעלה שאמר בהם ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם כי
איננו נכון שיהיה על המשפטים שנצטוו בני נח ושנאמרו להם במרה שכבר שמעו וידעו
אותם ולא יאמר ויספר אלא בחדשות אשר יגיד וכבר היטיב לראות ר״א שפירש הענין כסדרו
ואמר כי עד הנה ספר הברית והנה הפרשיות כלן באות כהוגן כי אחר מתן תורה מיד בו
ביום אמר השם אל משה כה תאמר אל בני ישרא׳ אתם ראיתם כי מן השמים דברתי עמכם
והתחיל לחזור ולזהיר על ע״ז לא תעשון אתי וצוה אותו ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם
וכל המצות הבאות אחרי כן והשלים באזהרת הע״ז שימצאו בארץ ובעובדיה ואמר לו אחרי
צוותך זה להם עלה אל ה׳ אתה ואהרן והזכ׳ הפרשה כי משה עשה במצות ה׳ ובא אל המחנה
ויספר לעם את כל דברי ה׳ כאשר צוה אותו כה תאמר אל בני ישרא׳ וגו׳ ואת כל המשפטים
כאשר צוהו ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם וקבלו הכל בשמחה ואמרו כל אשר דבר
ה׳ נעשה והט״ע כל הדברי׳ האלה אשר דבר לך השם נעשה כי מאמינים אנחנו בדבריך כמו
שספר במשנה תורה ואת תדבר אלינו את כל אשר יאמר ה׳ אהינו אלינו ושמענו ועשינו ואז
כתבם משה והנה משה כתב בספר כל מה שנצטווה חקים ומשפטים ותורות
והשכים בבקר ממחרת היום ההוא לכרות להם ברית על הכל ובנה המזבח וזבח הזבחים
ונתן חצי הדם על מזבח ה׳ וחצי הדם שם באגנות ולקח הספר שכתב מאמש וקראו באזניהם
וקבלו עליהם עוד לבא בברית עמו ואמרו כל אשר דבר ה׳ נעשה ונשמע אליך מכל אשר
תצוה מאתו ית׳ ואז זרק עליה׳ חצי הדם כי זאת אות הברית לבא השנים בחלקים שוים ואחרי
שהשלים מעשיו עמהם הוצרך למלאת דבר ה׳ שאמר לו ה׳ עלה אתה ואהרן וגו׳ וזהו שאמ׳
ויעל משה ואהרן נדב ואביהוא וגו׳ ועשה עד מה שצוה ונגש משה לבדו אל ה׳ והוא שאמר
ויבא משה בתוך הענן וגו׳ והנה מעשה הברית ביום המחרת למתן תורה ובו היתה העליה
שעלה משה אל ההר וממנה נתעכב שם ארבעי׳ יום והוא שפיר׳ הכתוב ויקרא אל משה ביום
השביעי וגו׳ ונא׳ ויבא משה בתוך הענן וגו׳ וכל זה מתוקן ומבואר וראיתי במכילתא שנחלקו
בדבר יש שאמרו שהיה קודם מתן תורה בחמישי ואמר להם הרי אתם קשורים תפוסים
וענובים מחר באו וקבלו עליכם את כל המצות ור׳ יוסי בר׳ יהודה אמר בו ביום נעשו כל
המעשים כלומר בו ביום לאחר מתן תורה נעשו המעשים של סיפור העם וכתיבת ספר
הברית הכל כמו שפירשנו ולזה שומעין שאמר כהלכה וטעם ואל משה אמר בעבור שהיו
עד כאן המצות והמשפטים אל בני ישראל אמר עתה שהיה זה המאמר אל משה שהיא
מצוה שיעשנה הוא בעצמו כי צוה אותו אחר שתשים לפניהם המצות והמשפטים ותכרות
עמהם הברית עלה אתה אלי ולכך עשה המצוה הראשונה בששי והשכים בשביעי בבקר
וכרת עליה הברית ואחרי כן עלה אל ההר הוא והנקראים על הדרך אשר נצטוו וטעם עלה
אל ה׳ על דרך הפשט יזכיר שם במקום הכנוי כמו נשי למך ואת יפתח ואת שמוא׳ וכן והאר
פניך אל מקדשך השמם למען ה׳ אבל בתלמוד שאלו עלה אלי מיבעי ליה ובבאן אמרו זה
מטטרון ששמו כשם רבו כלומ׳ ואל משה אמר השם הנזכר בתחלת הענין ויאמר ה׳ אל משה
עלה אל מטטרון שנקרא כשמי ה׳ והטעם עלה אל מקום הכבוד אשר שם המלאך הגדול
והכונה כי משה יבא בתוך הענן אשר שם כבוד ה׳ ולא יבא אל השם המיוחד כי לא יראני
האדם וחי ואין כונת רבותי׳ כלל במה שכתב ר״ש למעלה גם במס׳ סנהדרין הפך הרב הענין
וכבר הזכרתי כונתם בשם הזה וכל דבריהם אמת אלא שדברו בהגדה ההיא כמסתיר פנים
כי לא גלה למין ההוא השוא ענין מטטרון הגדול וסודו וחלילה אבל הזכיר לו כי על
המלאך מורה דרך בעולם התחתון הכתוב הזה מדבר ולפיכך אמר לו דאפי׳ בפרונקא לא

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main

קבילניה דכתיב אם אין פניך הולכים שאנו לא קבלנו שליח בלתי השם הנכבד ובכבר פרשתי
סוד הפנים וכל הענין בביאור במשכילים בו במתן התורה. ונגש משה לבדו אל ה׳ גם זה
על דעת ר״א שם במקום כנוי שהיה ראוי לומר אחר עלה ה׳ ונגשת לבדך אבל מנהג הלשון
כן כאשר הזכרתי וכן וה׳ המטיר על סדום ועל עמורה מאת ה׳ והטעם מאתו ויאמר משה
לחובב בן רעואל המדיני חותן משה הטעם חותנו וכן וישלח ה׳ את ירובעל ואת בדן ואת יפתח
ואת שמואל וכן אז יקהל שלמה את זקני ישראל ואת כל ראשי המטות אל המלך שלמה
והנכון בעיני בכאן כי הדבור הזה היה גם לאהרן שגם הוא שמע כאשר קול ה׳ אומר למשה
עלה אל ה׳ אתה ואהרן נדב ואביהוא ושבעים מזקני ישראל והשתחוי׳ מרחוק ואם כן היה
צריך להזכיר הנגש בשם ואם ידבר אליו לנכח גם כן היה צריך לבאר ונגשת אתה משה
אל ה׳ ולא יספיק הכנוי בו ולפיכך אמר ונגש משה לבדו והם לא יגשו וזה טעם לבדו למעט
גם אהרן הנכלל עמו בדבור ויתכן שהיה רמז לדבור המתעלה שיצוה לאמר למשה שיגש
אל ה׳ והמשכיל יבין ויבא משה ויספר לעם היה משה בעת הדבור הנזכר כלו במקום אשר
נגש בו אל הערפל אשר שם האלהים ועתה בא אל מקום רחוק משם שהיו בו העם בשעת
מתן תורה וספר להם כל מה שנצטווה ושמעו בקולו ולא אמר בכאן וירד כי כלם בתחתית
ההר היו לא כראשו ששם כבוד השם אלא שמשה היה קרוב אל מקום הערפל והם עמדו
מרחוק בשעת הדברות כאשר פירשתי וכאשר נפרד משה ממקומו והחל לבא אל העם
קרבו אליו כל ראשי שבטיהם וזקניהם אל מקום מעמד הכהנים הנגשים אל ה׳ ואמרו לו
ועתה למה נמות כי תאכלנו האש הגדולה הזאת קרב אתה ושמע וכו׳ כי היו סבורים שידבר
להם השם הנכבד כל המצות כאשר דבר להם עשרת הדברים ומשה בא עמהם אל מקום
העם וספר לכלם את כל דברי ה׳ והם אמרו נעשה כל דברי ה׳ אשר צוה אותנו בעשרת
הדברות ונשמע לקולך לכל אשר צוית או תצוה בשמו ית׳ וכאשר חזר משה אחרי כן ועלה
אל קצה ההר עם הזקנים כאשר צוה אותו אלהים או אמר לו השם פעם אחרת עלה אלי
ההרה והיה שם ובעת הזאת הודיעו שמעתי את קול דברי העם הזה אשר דברו אליך הטיבו
אשר דברו וצוהו לך אמור להם שובו לכם לאהליכם ואתה פה עמוד עמדי ואדברה אליך
את כל המצוה והחקים והמשפטים אשר תלמדם והוא שאמר בכאן ואתנה לך את לוחות
האבן והתורה והמצוה כי לך לבדך אתן את התורה והמצוה אשר תלמדם ועשו אותה כאשר
נדרו לעשות נערי בני ישראל הם הבכורות כדברי אנקלוס כי הם המעלים העולות והשלמים
ולא ידעתי למה יכנה הבכורות בלשון נערי אולי בעבור שהזכיר הזקני׳ שהם אצילי בני ישראל
קרא הבכורות נערים כי הם נערים כנגדם ירמוז כי לא בעבור מעלתם בחכמה שלחם כי
לא היו זקנים רק מפני הבכורה כי הם המקודשי׳ לקרבנות ועל דרך הפשט נערי בני ישראל
הם בחורי ישראל שלא טעמו טעם חטא שלא נגשו אל אשה מעולם כי הם הנבחרים בעם
והקדושים בהם כענין שאמרו עתידין בחורי ישראל שלא טעמו טעם חטא ליתן ריח בלבנון
וכו׳ וטעם לה׳ פרים כי ישראל כל ימי היותם במדבר פחדו ממדת הדין וזאת טעותם במעשה
העגל והנה העלו העולות וזבחו השלמים כולם פרים כטעם פר כהן משיח ופר העלם דבר
ופר ע״ז גם פרה אדומה כן ובענין העגל אזכיר זה וישם באגנות הם כלים עשוים כדמות כלי
המזבח ולכך אמר כי חצי הדם שהיה דעתו ליתן על העם שהם בכלים ההם והחצי האחר
זרק על המזבח מן המזרקות שקבל אותו בהם כדרך הקרבנות ור״א אמר כי באגנות ישמש
בעבור שניהם וכן דעת אנקלוס שתרגם במזרקיא ויראו את אלהי ישראל פי׳ ר״א במראה
הנבואה כמו ראיתי את ה׳ נצב על המזבח ותחת רגליו כמעשה לבנת הספיר הוא שראה
יחזקאל במראה אבן ספיר דמות כסא וכעצם השמי׳ לטוהר שראו תחת לבנת הספיר בעצם
השמים לטהר הוא הרקיע כענין הקרח הנורא הנטוי על ראשי החיות והנה בכאן כתו׳ ויראו
את אלהי ישראל ושם כתוב היא החיה אשר ראיתי תחת אלהי ישראל כי תפס דרך קצרה כי
היא תחת הרקיע שהוא תחת הכסא והכל תחת השם הנכב׳ ועל דרך הפשט טעם אלהי ישראל
לומר כי זכות ישראל אביהם עמהם לזכותם במראה הזאת ועל דרך האמת בעבור כי הזכיר
במתן תורה וידבר אלהים והוא כאשר אמר הן הראנו ה׳ אלהינו את כבודו ואת גדלו ואת קולו

שמענו מתוך האש ביאר בכאן שראו אלהי ישראל ולא אמר כאשר יאמר בכל מקום
ה' אלהי ישרא' והזכיר בהם זה לומר שהשיגו הזקנים במראה הזאת יותר משאר העם שראו
על הארץ את אשו הגדולה כי היה לעם במחיצת ענן וערפל ואנקלוס ירמוז לזה שתרגם וחזו
ית יקר אלהא דישרא' ולא תרגם ואתגלי להון יקרא דה' כמנהגו במקומות אחרים ואל אצילי
בני ישראל הם נדב ואביהוא והזקנים הנזכרים וקראם כן כי נאצל עליהם רוח אלהים ובן
מאציליה קראתיך הנאצלים שנאצל עליהם מרוח או הגדולים שנאצל עליה' כבוד מן המלכו'
וטעם לא שלח ידו בעבור שאמר והכהנים והעם אל יהרסו לעלות אל ה' פן יפרץ בם הודיע
בכאן שנזהרו בכך ולא פרץ בהם כי היו אצילי בני ישראל ראויים למה שחזו במחזה
הזה והטעם כי חזו את האלהים ולא הרסו לעלות אל ה' וטע' ויאכלו וישתו שאכלו שם השלמים
בתחתית ההר לפני האלהים טרם שישובו אל אהליהם כי השלמים טעונן מחיצה ונאכלין
בירושלם לפנים מן החומה ובשילה בכל הרואה ובאן היו נאכלין לפני המזבח תחת ההר
לא במחנה וטעם וישתו שעשו שמחה ויום טוב כי כן חובה לשמוח בקבלת התורה כאשר
צוה בכתבם כל דברי התורה על האבנים וזבחת שלמים ואכלת שם ושמחת לפני ה' אלהיך
וכתיב בשלמה החכמה והמדע נתון לך וגומר מיד ויבא ירושלם ויעש משתה לכל עבדיו
ואמר ר' אלעזר מכאן שעושין משתה להגמרה של תורה ונאמר ברוך אבין בהתנדבם
לבנין בית המקדש ויזבחו לה' זבחים ויעלו עולות לה' וגומר ויאכלו וישתו לפני ה' ביום
ההוא בשמחה גדולה ואף כאן ביום חתונת התורה כן עשו ויאמר ה' אל משה עלה
אלי ההרה היא המצוה שאמר לו מאמש עלה אל ה' ונגש משה לבדו אל ה' ועתה ביום השביעי'
הוסיף לו לאמר והיה שם ואתנה לך כי יתעכב בהר עד כי יתן אליו לוחות האבן והתורה
והמצוה ואשר כתבתי יחזור על הלוחות ולהורותם על התורה והמצוה ושיעור הכתו' ואתנה
לך את לוחות האבן אשר כתבתי והתורה והמצוה להורותם והוא כאשר אמר
במשנה תורה ואדברה אליך את כל המצוה והחקים והמשפטים אשר תלמדם ור"ש כתב
אשר כתבתי בתוך לוחות האבנים להורותם שכל שש מאות ושלש עשרה מצות בתוך עשרת
הדברות הם ור"א אמר התורה הדבור הראשון והשני והמצוה השמנה הנזכרים ואינו כלום
כי הכתוב במשנה תורה ואדברה אליך יעיד כי על כל המצות כולן ידבר ועל דעת רבו' יתכן כי
יהיה רמז שהיתה כל התורה כתובה לפניו קודם שנברא העולם כאשר הזכרתי בתחלת ספר
בראשית ויקם משה ויהושע משרתו לא ידעתי מה טיבו של יהושע בכאן ואומר אני שהיה
התלמיד מלוה את הרב עד מקום הגבלת תחומי ההר שאין רשאי לילך משם והלאה ומשם
ויעל משה לבדו אל האלהים ויהושע נטה שם אהלו כל ארבעים יום שכן מצינו כשירד משה
וישמע יהושע את קול העם ברעה למדנו שלא היה יהושע עמהם לשון ר"ש ועל דעתי היה
יהושע מכלל שבעים הזקנים כי אין בישרא' שבעים זקנים ראויים לקרבה אל האלהים יותר
ממנו וכאשר פירש משה מהם היה מלוה את רבו עד הגבול ואל תקשה עלי ממאמר רבו'
בענש הזקנים האו' בתבערה כי יאמרו כן על כלן חוץ מיהושע לפי שהוא ראוי למראות אלהי'
ולכל נבואה וטעם ואל הזקנים אמר שבו לנו בזה כי בהפרדו מהם עם משרתו צוה אותם
שישבו להם בזה ואין הטעם שיעמדו שם כל היום וכל הלילה עד שובם כי אמר הנה אהרן
וחור עמכם מי בעל דברים יגש אליהם ובמחנה יהיו בעלי הדברים ושם מקום המשפט
וכבר אמר לכולם שובו לכם לאהליכם אבל הטעם שיעמדו ויבאו עד מקום ההוא ולא
יהרסו לעלות אלהים אפי' אל מקום יהושע עד שיבאו אליהם ולפי דעתי יתכן להיות פירושו
שבו בעבורנו ובמוקמנו במחנה ואהרן וחור עמכם ומי בעל דברים מן הדבר הקשה אשר
יקרבון אלי יגש אליהם במקומי ואמר אליהם דרך מעלה לאהרן וחור כי לפני כולם יצוה
לבא ובמעמד אחר יהיו כאשר אמר עמכם והנה צוה שישבו הזקנים ואהרן וחור מושב כב'
במשה על שרי האלפים והמאות עד שובו כי ידע שיתעכב בהר ואמר לנו דרך כבוד לתלמיד
כאשר אמר בחר לנו אנשים וזה פירוש נכון אבל ר"ש כתב ואל הזקנים אמר בצאתו מן
המחנה שבו לנו בזה התעכבו שם עם שאר העם להיות נכונים לשפוט לכל איש ריב ולא
יתכן כי לא היו עתה במחנה ומה טעם שיאמ' להם כן והם במחנה ישבו וכבר נתמנו שופטים

סדר ויקחו לי

כאשר דבר השם עם ישרא׳ פנים בפנים עשרת
הדברו׳ וצוה אותם על ידי משה קצת מצות שהם
כמו אבות למצותיה של תורה כאשר הנהיגו רבותי׳
עם הגרים שבאים להתיהד וישרא׳ קבלו עליהם לעשות כל מה שיצום על ידו של משה וכרת
עמה ברית על כל זה מעתה הנה הם לו לעם והוא להם לאלהים כאשר התנה עמהם מתחלה
ועתה אם שמוע תשמעו בקולי ושמרתם את בריתי והייתם לי סגולה ואמר ואתם תהיו לי
ממלכת כהנים וגוי קדוש והנה הם קדושים ראוים שיהיה בהם מקדש להשרות שכינתו ביניה
ולכן צוה תחלה על דבר המשכן שיהיה לו בית בתוכם מקדש לשמו ושם ידבר עם משה
ויצוה את בני ישראל והנה עקר החפץ במשכן הוא מקום מנוחת השכינה שהוא הארון כמו
שאמר ונועדתי לך שם ודברתי עמך מעל הכפרת על כן הקדים הארון והכפרת בכאן כי הוא
מוקדם במעלה וסמך לארון השולחן והמנור׳ שהם כלי׳ כמוהו ויורו על ענין המשכן שבעבורו
נעשה אבל משה הקדים בפרשת ויקהל את המשכן את אהלו ואת מכסהו וכן עשה בצלא׳
לפי שהוא הראוי לקדם במעשה וסוד המשכן הוא שיהיה הכבוד אשר שכן על הר סיני
שוכן עליו בנסתר וכמו שנא׳ שם וישכן כבוד ה׳ על הר סיני וכתיב הן הראנו ה׳ אלהינו את
כבודו ואת גדלו כן כתיב במשכן וכבוד ה׳ מלא את המשכן והזכיר במשכן שני פעמים וכבוד ה׳
מלא את המשכן כנגד את כבודו ואת גדלו והיה במשכן תמיד עם ישרא׳ הכבוד שנראה
להם בהר סיני ובבא משה היה אליו הדבור אשר נדבר לו בהר סיני וכמו שאמ׳ במתן תורה
מן השמים השמיעך את קולו ליסרך ועל הארץ הראך את אשו הגדולה כך במשכן כתיב
וישמע את הקול מדבר אליו מעל הכפרת מבין שני הכרובים וידבר אליו ונכפל וידבר אליו
להגיד מה שאמרו בקבלה שהיה הקול בא מן השמים אל מעל הכפרת ומשם מדבר עמו
כי כל דבור עם משה היה מן השמי׳ ביום ונשמע מבין שני הכרובי׳ בדרך ודבריו שמע׳ מתוך
האש ועל כן היו שניהם זהב וכן אמ׳ הכתו׳ אשר אועד לכם שמה לדבר אליך שם ונקדש בכבודי
כי שם יהיה בית מועד לדבור ונקדש בכבודי והמסתכל יפה בכתובים הנאמרים במתן תורה
ומבין מה שכתבנו בהם יבין סוד המשכן ובית המקדש ויוכל להתבונן בו ממה שאמר שלמה
בחכמתו בתפלתו בבית המקדש ה׳ אלהי ישראל כמו שאמר בהר סיני ויראו את אלהי ישרא׳
והוסיף שם לפרש ה׳ לענין שרמזנו שם למעלה כי אלהי ישרא׳ יושב הכרובים כמו שאמר
וכבוד אלהי ישרא׳ עליהם מלמעלה היא החיה אשר ראיתי תחת אלהי ישרא׳ בנהר כבר וארע
כי כרובים המה ואמר דוד ולתבנית המרכבה הכרובים זהב לפורשים וסוככי׳ על ארון ברית
ה׳ וכן יזכיר תמיד בבית המקדש לשם ה׳ לשמך ויאמר בכל פעם ואתה תשמע השמים במרת
רחמים וכתיב והתפללו אל ה׳ דרך העיר אשר בחרת בה והבית אשר בניתי לשמך ושמעת
השמים ובביאור אמר כי האמנם ישב אלהים את האדם על הארץ הנה השמים ושמי השמים
לא יכלכלוך וכתי׳ על הארון להעלות משם את ארון האלהים אשר נקרא שם שם ה׳ צבאות
יושב הכרובי׳ עליו ובדברי הימי׳ להעלות משם את ארון האלהי׳ ה׳ יושב הכרובי׳ אשר נקרא שם
כי השם יושב הכרובים וזאת התרומה על דרך האמת הוא כמו וה׳ נתן חכמה לשלמה וכן
כתוב וזאת אשר דבר להם אביהם ויברך אותם וכתי׳ וזאת הברכה וכתי׳ מאת ה׳ היתה זאת
וכבר רמוז זה בבראשית רבה במדרש מוקנים אתבונן והמבין יתבונן ובאלה שמות רבה וזאת
התרומה אשר תקחו מאתם כנסת ישרא׳ שהיא תרומ׳ שנ׳ קודש ישרא׳ לה׳ ראשית תבואתה
ושם עוד אמר להן הקב״ה לישרא׳ מכרתי לכם תורתי וכביכול נמכרתי עמה שנא׳ ויקחו לי
תרומה כי התרומה תהיה לי ואני עמה כדרך דודי לי ואני לו וכן אמר ככל אשר אני מראה
אותך כי אני הוא המראה ואמר הראה אותך רמז למלת אני וכן אשר אתה מראה וכן אמר
דוד הכל בכתב מיד ה׳ עלי השכיל כי היתה עליו יד ה׳ בשמים לשמן המשחה ולקטרת
הסמים יש אומ׳ שזה מקרא קצר בשמים לשמן המשחה וסמים לקטרת הסמים ואחרים
אמרו שהוא כאן בהפוך ולקטורת יביאו הסמים והזכירם בידיעה לומר הסמים הטובים
להקטיר כי גם שם לא פירש אותם ולא אמר שהוא כמשמעו ובשמים לשניהם לשמן המשח׳
ולקטורת כי יכנסו בקטרת בשמים שבלת נרד וכרכם וקנמון כדברי רבותינו ולא הוצרך

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main

להזכיר ובשמים וסמים לקטרת בעבור שהזכיר קטורת הסמים כאשר לא הזכיר שמן לשמן
המשחה וזהו הנכון והוצרכו לכל אלה הסברות כי דעת בעלי הלשון שהסמים הם התרופות
כגון הלבונה והחלבנה ובשמים הם הנאכלים שיקראו מסערים אשר להם בישום בריחן
הטוב אבל על דעת רש״ סמים שם לבשמים וכך היא כוונת רבותי׳ במדרש אחד עשר סמנין
נאמרו למשה בסיני וכן מתרגם אנקלו׳ בושמין בשניהם והוא הנכון בכתוב הזה אבל בעבור
ששינה הכתוב הלשון יתכן שנאמר כי החשובים בבעלי הריח והבושם נקרא׳ בשמי׳ ועניינו
המובחרים והידועים בשמים כמו שאמר בשמים ראש כראש כל בושם גם נכון הוא שנאמ׳
כי מלת בשמים ובושם מלה מורכבת בו שם בה סמים והראיה על דבריהם שאמר בשמים
ראש מר דרור והמור בשמים יחשב שהוא תרופה לא מסער ואמר הכתוב נרד וכרכם קנה
וקנמון עם כל עצי לבונה וכתיב מר ואהלות עם כל ראשי בשמים ועל כלם אמר הפיחי גני
יזלו בשמיו ועוד שהכתו׳ אמ׳ ואת הבשם ואת השמן למאור ולשמן המשח׳ ולקטרת הסמים
ולא הזכיר שהביאו סמים אם כן כולם בכלל הבשם אבני׳ שהם ואבני מלואים לאפוד ולחשן
על שם שעושין לה בזהב מושב כמין גומא׃ ונותנין האבן שם למלאת הגומא קרויין אבני
מלואים ומקום הגומא קרוי משבצת לאפוד ולחשן השהם לאבני האפור ואבני המלואים
לחשן לשון רש״ וכן פירש משובצים זהב יהיו במלואותם מוקפים משבצות בעומק שיעור
שיתמלא בעובי האבן זהו לשון מלואות וכן כל לשון מלוי האמור בענין הזה ואיננו נכון בעיני
בלל שיקרא אותם עתה אבני מלואים על שם שעתיד עוד לצוות למלא בהם הגומא שיעשו
להם ועוד כי גם אבני השהם היו מוסבות משבצות זהב ולא קרא אותם מלואים ועוד שכבר
אמרו רבותינו בגמר׳ אבנים הללו אין מפרשין עליהם באיזמל שנ׳ במלואותם ואם היה פירו׳
במלואותם שימלאו האבני׳ את הגומות לא היה ראיה מכאן שלא לחרוץ בהן השמות באיזמל
בלל ועוד כי ענין מושב האבנים שאמר הרב שהוא עשוי כמין גומא איננו כן אבל הוא כדברי
אנקלוס שתרגם מרמצן והוא שעשו מלמטה מושב במדת האבן ומוציאין ממנו מולג שלש
השנים שיאחזו את האבן מלשון חכמים ומפקי ליה ברמצא דפרולא כגון דבצעא ברמצא
דפרולא וכן יעשו גם היום בכל אבן יקרה בטבעות כדי שתתראה מכל צד ולא יטמן יפיה
והדרה בתוך הגומא תדע לך שהוא כן שהרי שתי שרשרות זהב התחובות בשתי הטבעות
שבחושן תקועים במשבצות שבכתפות האפוד ואם המשבצות בתים הם למושב אבנים היאך
יתקעו בהן שרשרות ומה ישמשו שם גומות שבהן אבל הן מולגות כמו שאמרנו ונקבי
השרשרות נכנסין בהן וממנו לפי דעתי כי אחוני השבץ אנשים בידם הרמחים ובראשם
מולגות לתפוס הבורחים כמו שאמר והנה הרכב ובעלי הפרשי׳ הדביקוהו ופירו׳ מוסבות
משבצות שיעשה רמצי זהב סביב ועל דעת אנקלו׳ שאמ׳ משקען היו האבנים משוקעות בתוך
הכתי׳ והיו יוצאין מהם רמצין מקיפין אותן ואוחזין בהן מלמעלה אבל ענין מלוא׳ הוא שתהיינ׳
האבני׳ אבני׳ שלמות שנבראו כך ולא תהיינ׳ אבני גזית שנכרתו ממחצב גדול או שנחצ׳ מהן
כלום כי גם כתולדת ידוע שאין שלמות כחות האבני׳ היקרות והסגולות שבהן זולתי באבן אשר
היא כחלוקי אבנים מן הנחל ולכך תרג׳ אנקלו׳ אשלמותא כי לשון מלוי כלים או גומא בתרגו׳
מלוי ממש ותמלא כדה ומליאת וכן כולם אבל כאן תרג׳ המלוי ללשון שלמות וכן מלא אות׳
חכמת לב אשלם כי איננו דבר שימלא כלי אבל הוא שלימות שהיו שלמים בחכמה וזה טעם
ובחרש אבן למלאת שידעו לפתח פתוחי חותם באבנים במלואותם והנה באבני האפוד נאמ׳
מעשה חרש אבן פתוחי חותם תפתח את שתי האבנים על שמות בני ישרא׳ כי היו עושין חרץ
בהם בכתיב׳ השמות כאש׳ יעשו חרשי האבן והנ׳ לא היו במלואות אבל אבני החשן כת׳ ומלא׳
בו מלואת אבן וכתיב יהיו במלואתם והאבנים על שמות בני ישרא׳ שתים עשרה על שמותם
לא מעשה חרש ולכן לא היה למשה רבינו עצה בהם זולתי בשמיר שהזכירו רבותינו כמו
שאמרו במסכת סוטה אבנים הללו אין כותבין עליהן בדיו שנא׳ פתוחי חותם ואין מפרשין
עליהן באיזמל שנ׳ במלואותם אבל מביא שמיר ומראה להן והן נבקעין מאיליהן ובמלואותם
לא נאמר אא׳ באבני החשן ולא תחוש למה שהוזכר באגדה איכא שמיר דאייתי משה לאבני
אפוד שהחשן יקראו לו אפוד בדרך העברה מפני שהוא מחובר בו וכתיב נמי הגישה האפוד

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main

ובחשן היו שואלין והנה פי׳ הכתוב אבני שהם שלש שתים לאפוד ואחת לחשן ואבני מלואים
לחשן ואם היה דעת רבותי׳ שיהיו גם אבני האפוד מלואים מן הכתוב הזה יהיו לאפוד ולחשן
שניהם אבני שהם ואבני מלואים וכן תעשו לדורות אם יאבד אחד מן הכלים או כשתעשו
כלי בית עולמים כגון שולחנות ומנורות וכיורות ומכונות שעשה שלמה בתבנית אלו תעשו
אותם ואם לא יהיה המקרא מחובר למעלה הימנו לא היה לו לכתוב וכן תעשו אלא כן
תעשו והיה מדבר על עשית אהל מועד וכליו לשון ר״ש ולא ידעתי שיהיה זה אמת שיתחייב
שלמה לעשות כלי בית עולמים בתבנית או׳ ומזבח הנחשת עשה שלמה עשרים אמה ארך
ועשרים רחב ור״א אמר וכן תעשו הכלים כי בתחלה אמ׳ ועשו לי מקדש ועל דרך הפשט אין
צורך לכל זה אבל בא הכפל לחזוק וזרוז אמר ועשו לי מקדש בית וכלים במקדש מלך ובית
ממלכה ושכנתי בתוכם בבית ובכסא הכבוד אשר יעשו לי שם ככל אשר אני מראה
אותך את תבנית המשכן הזה אשר אמרתי שאשכון בו בתוכם ואת תבנית כל כליו ובכפל וכן
תעשו כולכם בזריזות וחריצות והוא בהכפל ויעשו בני ישראל ככל אשר צוה ה׳ את משה כן
עשו כי מפני שהוא צואה אמר וכן תעשו ועשו ארון יחזור אל בני ישרא׳ הנזכרים למעלה
ואחרי כן וצפית אותו ויצקת לו וכולן בלשון יחיד כי משה כנגד כל ישרא׳ ויתכן שירמוז שיהיו
כל ישרא׳ משתתפין בעשית הארון בעבור שהוא קדוש משכני עליון ושיזכו כולם לתורה וכן
אמרו במדרש רבה מפני מה בכל הכלים כתוב ועשית ובארון כתי׳ ועשו ארון אמר ר׳ יהודה
בר שלו׳ אמר הקב״ה יבאו הכל ויתעסקו בארון שיזכו לתורה והעסק שיתנדב כל אחד כלי זהב
אחד לארון או יעזור לבצלא׳ עזר מעט או שיכונו לדבר ארבע פעמותיו כתרגומו ארבע
זויתיה ובזויות העליונות סמוך לכפרת היו נתונין ושתי טבעות על צלעו האחת הן הן ארבע
טבעות שבתחלת המקרא ופירש הכתוב ושתי׳ מן הטבעות האלו על צלעו האחת כך פי׳ ר״ש
ויפה פירש אבל לא ידעתי למה אמר שבזויות העליונות סמוך לכפרת היו הטבעות שהכובד
היה יתר מאד ועוד כי דרך הכבוד הוא שיהיה הארון נשא וגבוה למעלה על כתפות הכהני׳
ור״א אמ׳ חפשתי בכל המקרא ולא מצאתי פעם שהוא זוית רק רגל מה יפו פעמיך רגלי עני
פעמי דלים על כן הוצרכתי לפרש כי רגלים היו לארון ופי׳ כי הם שמונה טבעות ארבע
תחתונות לשאת אותו בהם והעליונו׳ היו ליופי ואין דבריו נכונ׳ כלל אבל אם כדבריו שהפעם
רגל יצוה הכתוב שיהיו הטבעות בזויות התחתונות אשר הארון יושב בהן ויקרא הצדדים
התחתונים רגלים כי לשון הקדש יתפוש כל הצורות לדמות האדם ויאמר לכל דבר לעליונו
ראשו ולצד התחתון רגל וזה באמת כך הוא שבזויות התחתונות היו הטבעות והארון נשא
למעלה כמו שפירשתי למעלה אבל לפי דעתי אין פעם רגל אבל הוא שם הפסיעה מה יפו
פעמיך פסיעותיך כענין שנאמר בתלמוד כמה נאות פסיעותיה של ריבה זו וכן מדוע אחרו
פעמי מרכבותיו ואמר הכתו׳ בכאן פעמותיו לפסיעות הכהנים הנושאים אותו רמז שני דברי׳
שיהיו הטבעות בזויות למטה ממש סמוכים למושב הארון ושיהיה כל ארכו של ארון מפסיק
בין שני הטבעות כי הארון ארכו למזרח והטבעות שנים בצפון אחד בראש המזרחי ואחד
במערבי ושנים בדרום ופעמי הכהנים הולכים בין טבעת לטבעת ולפניהם ובמשנת המשכן
שנו ארבע טבעות של זהב היו קבועות בו שתים בצפונו ושתים בדרומו שבהם היו נתונין
הבדים ולא היו זזים משם לעולם וכו׳ ואל הארון תתן את העדות לא ידעתי למה נכפל שהרי
כבר אמור ונתת אל הארון את העדות ויש לומר שבא ללמד שבעודו ארון בלא כפרת יתן
תחלה העדות לתוכו ואחר כך יתן הכפרת עליו וכן מצינו כשהקים המשכן נאמר ויתן את
העדות אל הארון ואחר כך ויתן את הכפרת על הארון מלמעל׳ לר״ש ואם היה זה צואה משמע
יותר שאחר שיתן הכפרת על הארון כאשר אמ׳ יתן בארון את העדות כי ארון יקרא גם בהיות
הכפרת עליו ועוד כי יש לשאול גם כן למה החזיר אשר על ארון העדות כי בידוע שהכרובים
הם על ארון העדות ומה צרך לפרש עוד כיון שאמר מעל הכפרת מבין שני הכרובים אבל
פירושו כי בעבור שיצוה בכרובים להיותם פורשי כנפים למעלה ולא אמר למה יעשם כלל
ומה ישמשו במשכן ולמה יהיו בענין הזה לכך אמר עתה ונתת הכפר׳ עם כרוביו שהכל דבר
אחד על הארון מלמעלה כי אל הארון תתן את העדות אשר אתן אליך כדי שיהיה לי כסא

כבוד כי אני אועד לך שם ואשכון שכינתי עליה ודברתי אתך מעל הכפרת מבין שני הכרובים
בעבור שהיו על ארון העדות והנה הוא כמרכבה אשר ראה יחזקא שאמר היא החיה אשר
ראיתי תחת אהי ישרא בנהר כבר וארע כי כרובי המה ולכך נקר יושב הכרובי כי היו פורשי
כנפים להורות שהם המרכבה נושאי הכבוד וכמו שנאמ ולתבנית המרכבה הכרובים זהב
לפורשים וסוככים על ארון ברית ה׳ כאשר הזכרתי ועל דעת רבותי הם צורות ארם מ לשון
ארמי שתאמ לעלם רביא והחזיר בשם הזה הכף שרש כי כן השם בנערי להורות על ענינם
ואם תחשוב עוד למה היו פניהם איש אל אחיו ולמה היו מקשה תוכל לדעת כי ראוי להם
שיהיו פורשי כנפים למעלה כי הם כסא עליון וסוככים על העדות שהוא מכתב אהים וזה טע
ולתבנית המרכבה כי הכרובים שראה יחזקא נושאים הכבוד תבנית לכרובים שהם כבוד
ותפארת והכרובים אשר במשכן ובמקדש תבנית להם כי גבוה מעל גבוה שומר וגבוהי עליה
וזה טעם וארע שראה באחד וידע באחר ולפיכך אמ המה והמשכיל יבין זר זהב סימן לכתר
מלכות שהשלחן שם עשר וגדולה הוא כמו שאומרים שלחן מלכים לשון רש וכן הדבר שוה
סוד השולחן כי ברכת ה׳ מעת הוות העולם לא תברא יש מאין אבל עולם במנהגו נוהג דכתי
וירא אהים את כל אשר עשה והנה טוב מאד אבל כאשר יהיה שם שרש דבר תחול עליו
הברכה ותוסיף בו כאשר אמר אלישע הגידי לי מה יש לך בבית וחלה הברכ על אסוך השמן
ומלאת את כל הכלים ובאליהו כד הקמח לא תכלה וכן השולחן בלחם הפנים בו תחול
הברכה וממנו תבא השבע לכל ישרא ולכך אמ כל כהן שמגיעו כפול אוכל ושבע פיר רש כי
קערותיו דפוסיו וכפותיו בזיכין שנותנין בהן הלבונה וקשותיו כמין חצאי קנים ומנקיותיו הם
סניפין מפוצלין שסומכין את הקנים וכן הוזכרו הכלים האלה בגמ ואמר הרב ולשון מכילתיה
סובלותיו מלשון נלאיתי כלכל נלאיתי הכיל ונחלקו בו חכמי ישראל שיש אומ קשותיו הינו
סניפין ומנקיותיו או הקנים אבל אנקלוס שתרג מכילתיה היה שונה כדברי האומר מנקיות
הם סניפין או דבריו זל ולא נתכונו דבריו אצלי לפי שאין מכילתי בלשון ארמי אלא שם למדות
כגון האיפות וכיוצא בהן שכן תרג איפת צדק מכילן דקשו לא יהא לך בביתך מכילת ומכילת
וכן בכל מקום בתלמוד ובדברי חכמי כייל מיכל במכילת דכייל איניש בה מיתכיל וכן נלאתי
הכיל לשון מדה מחזקת מן אלפים בת יכיל וכל בשליש קטן מהכיל את העולה וכן רבים וכן
נלאתי כלכל על דעתי אינו לשון סבל אבל הוא מן הלשון הזה בעצמו נלאיתי להכיל כלשון
לא תוכל הארץ להכיל את כל דבריו וכן רוח איש יכלכל מחלהו שיכיל אותו בתוך נפשו ולא
יקוץ בו הנה השמים ושמי השמים לא יכלכלוך לא יכילו ויחזיקו גודל רוממותך כי אין לך
קצב ומדה אף כי הבית הזה הקטן אשר בניתי מכלכל דבריו במשפט שלא יהיה כסיל יוציא
כל רוחו אבל מכיל דבריו בקרבו כראוי ומוציא מהן כראוי ויכלכל יוסף שנתן להם מזון כאש
יכילו לא החסיר ולא העדיף רק לחם לפי הטף וכן כולם אבל דעת אנקלוס לא נתברר ואולי
מנקיותיו לדעתו שם למדות כי היתה שם מדה מחזקת שני עשרונים קמח למדוד בה החלה
האחת לא היו מודדין בעשרון של מנחות ולית ליה מתני דקתני שתי מדות של יבש היו
במקדש עשרון וחצי עשרון אבל היו שם שלש מדות עשרון וחצי עשרון ושני
עשרונים והנכון בעיני כדעתו כי המכילא הוא הדפוס העשוי לבצק כמו שאמ שלשה דפוסין
היו שם נותנה בדפוס ועדין היא בצק וכמין דפוס היה בתנור וכשהוא רודה נותנה לדפוס
כדי שלא תתקלקל והדפוס ה זה שהוא כדי שלא תתקלקל אינו צריך להיות בצורת הלחם
ובשעורו אבל הוא עשוי כעין קער לסמוך דפנותיו של לחם והוא קערותיו אבל הדפו הראשון
של בצק עשוי במדתו שללחם ובשיעורו ארכו עשרה ורחבו חמשה וקרנותיו שבע אצבעות
ובו מושיבין הבצק ומודדין אותו ומתקנין אותו ולפיכך הוא נקרא מכילא שהוא עשוי למדה
ולשון מנקיות שם כמו איפה וסאה כשם קערותיו וקשותיו ושאר השמות אין בהן תאר ואולי
המדות המצודקות איפת צדק והין צדק יקראו אותן מנקיות שהם נקיות מן השקר ומנקות
בעליהן מן האונאה והחטא הקשוות שם כולל הקנים והסניפין אולי בעבור הפיצולין יקראו כן
בחלוף הצדי בשין כמו ויראו יושבי קצוות מאותותיך בחלוף צדי בשין כמלת שחוק וכתב ר׳
אברהם ויש שבוש בדברי הימים שהזכיר תחת קערות מזרקות ותחת הכפות כפורים והזכיר

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main

הקשוות באשר הם ותחת המנקיות מולגות והכל זהב לצורך השולחן אולי כלים אחרים היו
שציוה דוד לשומם בשולחנות שיעשה שלמה ואין ככה שלחן אהל מועד והשכוש בדברי רא
הוא כי מה שאמר הכתוב והמזלגות והמזרקות והקשוות זהב טהור ולכפורי הזהב במשקל
לכפור וכפור איננו מחובר עם לשלחנות המערכת בלבד אבל הוא חוזר למה שאמר ולכל
עבודת בית ה׳ ואמר לזהב לכל כלי עבודה ועבודה והזכיר המזלגות והמזרקות שהם כלי
המזבח והקשוות לשלחן והכפורים למזבח והזכ׳ ולמזבח הקטורת במשקל זהב מזוקק ואמר
הכל בכתב מיד ה׳ עלי השכיל לכל מלאכת התבנית והנהו כלל לכל צרכי בית המקדש לחם
הפנים שיש לו פנים רואין לכאן ולכאן לצדי הבית מזה ומזה ונותן ארכו לרחבו של שולחן
וכותליו זקופין כנגד שפת השלחן לשון רש׳ ולשון המשנה בן זומא אומר לחם פנים שהיו לו
פנים אבל כל זה יהיה לדברי האומר כיצד עושין אותו כמין תיבה פרוצה אבל לדברי האומר
במין ספינה רוקדת איננו כך ורא׳ אמר שנקרא לחם פנים בעבור לפני תמיד ועל דרך האמת
כי תבין מלת לפני תבין שמו וסוד שמו כי בעבור היותו בן הוא מונח בצפון כי ברכת ה׳ היא
תעשיר כענין שנא׳ בכל המקום אשר אזכ׳ את שמי אבא אליך וברכתי׳ וכבר רמזתי בו חכמת
המנור׳ בגביעיה וכפתורי׳ ופרחי׳ מאין תמצא ונעלמה מאד אבל היותה מקשה בששה קנים
יוצאים מן השביעי ועליהם נר אהים ומאירים כלם אל עבר פניה כל זה תוכל להבין מדברינו
שכתבנו במקום אחר וזהו מאמרם שנתקשה משה במנורה ככר זהב טהור שלא יהא
משקלה עם כל כליה אלא ככר לא פחות ולא יותר לשון רש׳ וכן הוא פשוטו של מקרא אבל
אם הדבר כן תמה גדול שלא יתן הכתוב משקל למנורה כמה יהיה בה מן הככר ויוכל
לתת חצי הככר או יותר במלקחים ובמחתות שהם כלים נפרדים ממנה וימעט בה או שיתן
במנורה ככר פחות מנה ובכל הכלים האלה מנה ועוד מה טעם שתשקל המנורה עם כלים
רבים נפרדים במשקל הככר ולמה לא נתפרשו כמה יהיו המלקחים והמחתות שיעשו ממנו
אבל אין דעת רבו׳ כמו שאמר הרב אלא כך שנו חכמים במנחות מנורה ונרותיה באה מככר
ולא מלקחיה ומחתותיה ומה אני מקיים את כל הכלים האלה לרבות את הנרות דברי ר׳
יהודה ר׳ נחמיה אומר מנורה באה מככר ולא נרותיה ומלקחיה ומחתותיה ומה אני מקי׳
את כל הכלים האלה שיהיו כלן של זהב ושם אמרו לדברי ר׳ יהוד׳ שהיו הנרות מקשה עמה
ואעפ״כ יקראם הכתוב הכלים האלה מפני שהן כלים לקבול השמן ויש להם שם בפני עצמן
ובשאר המנורות נעשים נפרדים ולדברי ר׳ נחמיה אמרו שם שאין הנרות עמה מקשה
והנה על דעת ר׳ יהודה לא יבא במשקל הככר אלא גוף המנורה במה שהוא עמה מקשה לא
כלים נפרדים ממנה כלל ולדברי ר׳ נחמיה אמרו שם ומה אני מקיים את כל הכלים האלה
שיהו כולן של זהב ולא נצרכא אלא לפי נרות ועל דרך הפשט יאמר ככר זהב טהור יעשה
אות את כל הכלי׳ האלה יעשה זהב טהור כי לא פירש תחלה בנרות שיהו זהב כלל וכן במעש׳
אמר ויעש את נרותיה שבעה ומלקחיה ומחתותיה זהב טהור ואין זהב טהור חוזר רק על
המלקחים והמחתות וחזר ואמר ככר זהב טהור ואין זהב טהור כל כליה שעשה כל כליה
זהב טהור לא מן הככר ויכנס עוד בכלל כל כליה כלי השמן שהרי עשה לה כלים רבי׳ מלבד
אלה הנזכרים כמו שנא׳ במסעות וכסו את מנורת המאור ואת נרותיה ואת מלקחיה
מחתותיה ואת כל כלי שמנה אשר ישרתו לה בהם והכתו׳ שאמ׳ עד ירכה עד פרחה מקשה
היא כפי פשוטו כך נראה שגופה מקשה ולא נרותיה וכל זה לפי שיטת הגמרא אבל בברית׳
של מלאכ׳ המשכן שנויה בענין אחר מנורה שעשה משה במדבר היתה באה של זהב וטעונה
מקשה וטעונה גביעים כפתורים ופרחים שנ׳ ועשית מנורת זהב טהור שומע אני יעשה אברים
אברים וידביקם ת״ל ממנה יהיו מנין לרבות את נרותיה שיהיו ממנה ת״ל תעשה יכול שאני
מרבה גביעיה כפתורי׳ ופרחי׳ תלמו׳ לומר אותה ומה ראית לרבות נרותיה ולהוציא גביעיה
כפתוריה ופרחיה אחר שריבה הכתוב מיעט מרבה אני את נרותיה שהן נעשין עמה ומוציא
אני גביעיה כפתוריה ופרחיה שאין נעשין עמה ומנין לרבות מלקחיה ומחתותיה ת״ל תעשה
יכול שאני מרבה את הצבתים ואת המלקטאות תלמו׳ לו׳ אותה ומה ראית לרבות מלקחיה
ולהוציא את הצבתים ואת המלקטאות אחר שריבה הכתוב מיעט מרבה אני מלקחיה

ומחתותיה שהן משתמשין עמה ומוציא אני את הצבתים ואת המלקטאות שאין משתמשין
עמה ר׳ יהושע בן קרחה אומר אותה מכבר ואין כליה מכבר שנ׳ כבר זהב טהור יעשה אותה
ומה אני מקי׳ ואת כל כליה שיהו זהב טהור ע״כ הברייתא ונראה מזה שהיו הנרות
והמלקחים והמחתות כולן עמה מקשה ואין המלקחים צבתים אבל עשה על פי הנרות
טס של זהב פותח וסוגר ושוכב עליו שלא יפול כשמן דבר כאשר עושין היום במנורות של
מלכים והוא מלשון ולשוני מורבק מלקוחי שיקרא מה שעל הלשון ומתחתיו מלקוחים שהם
לוקחים הלשון באמצעם והמחתות הם ספלים שתחת כל נר ונר לחתות ניצוצי אש שיפלו
ממנה והכל מקשה ובאין מן הככר אבל הצבתים והמלקטאות שאין תשמישן בעצמה אבל
הם כלים נפרדים ממנה ואינן חבור בה אין באין מן הככר כלל וכן מיעטו בברייתא זו גביעיה
כפתוריה ופרחיה שאם רצה שלא לעשותם עמה מקשה ונתן הטעם לפי שאין נעשין
עמה כלומ׳ שאינן מעכבין בה שאם עשאה של שאר מיני מתכות אינה באה גביעים כפתורי׳
ופרחים אבל קנים מעכבין בה לעולם ולפי הברייתא הזו אמר הכתוב ואת כל כליה לרבות
לה כל הכלים הצריכין לשימושה והראויין לה זהב והם הצבתים והמלקטאות
שצריכים לכל המנורות בתשמישן וכן לכל כלי המשכן וגומר כלים הצריכין למשכן אבל
לא פירש אותם ולא הזכיר כהן רק שיהיו נחשת
ככר זהב טהור יעשה אותה את כל הכלים האלה הם הנזכרים בה וכלם מקשה עמה ויתכן
שגם מה שאמר במעשה ואת כל כליה רמז לכלים האלה הם הנזכרים בה שהיו כולם עמה
ככר זהב כפשוטו של מקרא אבל כלי שמנה לא הוזכרו במעשה כאשר לא הוזכרו בצואה
וברצון עצמם עשו אותם ואולי לא עשאם בצלא׳ אבל יחידים עשו אותם ומסרום לצבור ועל
הכלל גופה באה ככר ואין דבר שחוץ לגופה בא מן הככר לדברי הכל שתי ידות לקרש האמ׳
כתב רש׳ היה חורץ את הקרש מלמטה באמצעו בגובה אמה ומניח רביע רחבו מכאן ורביע
רחבו מכאן והן הן הידות והחריץ שבאמצע הידות חצי הרחב הקרש ואותן הידות מכניס
בארנים שהיו חלולין והארנים היו גבוהים אמה ויושבין רצופין ארבעים זה אצל זה וידות
והקרשים הנכנסות בחלל הארנים חרוצות משלשת צדיהן רוחב החריץ בעובי שפת הארן
שיכסה הקרש את כל ראש הארן שאם לא כן נמצא ריוח בין קרש לקרש בעובי שפת שני
הארנים שיפסיק ביניהן וזהו שנא׳ ויהיו תואמים שיחרוץ את הידות בצדיהן כדי שיתחברו
הקרשים זה אצל זה כך מצאתי לשון הרב ואני תמה בו שאם היה החריץ שבאמצע חצי רוחב
הקרש והן ד׳ טפחים וחצי יצטרך שיהיה עובי הארן כרביע רוחב הקרש ב׳ טפחים וגודל ברי
שיהיה עובי שני הארנים ממלא החריץ שבאמצע שהוא חצי רוחב הקרש ולא יהיה ריוח בין
ארן לארן ואם כן כשאתה חורץ הקרשים משלשת צדיהן כך לא ישאר מהן כלום ושפתי
הארנים שוות היו בכל צד ועוד מה שהביא הרב כך שנויה משנת מעשה המשכן סדר
הקרשים למלאכת המשכן היה עושה את האבנים חלולין וחורץ את הקרש מלמטה רביע
מכאן ורביע מכאן והחריץ חציו באמצע ועושה לו שתי ידות כמין שני חווקין ומכניסן לתוך
שני ארנים וגם זאת הברית כפי משמעה יש בה תמה גדול שחורצת מן הקרש רביע מכאן
ורביע מכאן ובאמצע עושה חריץ חציו של רוחב הקרש נמצא כולו חרוץ לא נשאר בו יד
ורגל כלל אבל לפי דעתי הבריתא הזו לא נתנה שיעור לחריץ לפי שלא נתנה תורה שיעור
לעובי שפתי הארנים ולפיכך אמרו שהיה חורץ את הקרש רביע חרצו מכאן לכסות שפה
אחת של ארן ורביע חרצו מכאן ובאמצעו של קרש היה חורץ חציו של כל הארן שבאותו
הקרש לכסות שפת שני הארנים ולדברי הכל צריך תלמוד שלא במשכן מלמטה בגובה
אמה רוחב עשר אמות שהרי עובי שני ארנים שמכאן ומכאן ממעט בו ואולי אין קפידא
בכך ומדברי רש׳ הקרש שהיה עביו אמה היה חורץ בעובי הידות מכפנים כפי עובי שפת
הארנים והוא נכון אלא שלא הוזכר זה בברייתא משולבות אשה אל אחותה עשויות כמין
שליבות סולם אשה אל אחותה מכוונות זו כנגד זו ומובדלות זו מזו ומשופין ראשיהם ליכנס
בתוך חלל הארן כשליבה הנכנסת בנקבי עמודי הסולם ושיהיו חריצין שוין זו כמדת זו שלא
יהיו שתי ידות זו משוכה לצד פנים וזו משוכה לצד חוץ בעובי הקרשים שהוא אמה לשון רש׳

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main

והנה לדבריו משולבות יחזור על הידות שיהו משופות בראשן ליכנס בחלל הארנים ואשה אל אחותה לא יבא רק על הקרשים שתהיינה מחוברות בשוה והקרשים לשון זכר והיה לו לומר איש אל אחיו ואולי יאמר אשה אל אחותה שתהיינה השליבות מכוונות זו כנגד זו וחריצהן שוין כי בכך יהיו הקרשים חוברות והידות אין ראשין משופין בשפוע ממש כי חלל הארנים שוה הוא בכל הארן אלא שיהא חריץ בצדדיהן שלהן כדי שיתחברו קרש בקרש אבל בבריתא של מלאכת המשכן מצאתי ושני הסנין יוצאין מן הקרשים שני׳ לכל אחד ואחד שמשקיע את הזכר בתוך הנקבה שנ׳ משולבות אשה אל אחותה דברי ר׳ נחמיה ר׳ נחמיה אומר אין תלמוד לומר משולבות מה ת״ל משולבות שעושה להם שלבי׳ כסולם המצרי ופי׳ סנין כעין ששים בארגים להדק ולחבר הדפין כמין יתדות של עץ כמו ששנינו במשנה כליך עשאן בסנין או בשוגמין אינו צריך למרח מן האמצע ואומרין בתלמוד קנים וסנאין וכפי זה נראה שיאמר הכתוב שיעשה שליבה יוצאה מן הקרש כעין הוצין זכרים וכנגדו בקרש שבצדו שליבה אחרת נקובה ומכניס הזכר לתוך הנקבה וכן בקרש האחר שתהא בכל קרש שתי שליבות נכנסות זו בזו ומשולבות ואשה אל אחותה שם לשליבות עצמן והוא לשון נקבה כבא וכן הזכירו אותן חכמים נשמטה שליבה מתחתיו בסולם אחר שליבותיו ואע״פ שמצינו בין השלבים הוא כמו נשים ופילגשים וטעם קדמה מזרחה כי לשון הקדש יקרא למזרח קדם בענין ומדותם מחוץ לעיר את פאת קדמה ויקרא למערב אחור בענין שנא׳ הן קדם אהלוך ואיננו ואחור ולא אבין וכן עד הים האחרון המערבי ושניהן כנויי׳ כי יתפוש הלשו׳ כנוייו כארם הפונה אל אור השמש וכן יאמר ויהיו לאחור ולא לפני׳ ויקרא הדרום נגב בהיותו נגוב מפני החורב ופעמי׳ שיזכי׳ הכתוב הכנוי ויבאר אותו בשם יאמר קדמה שהוא כנוי ויבאר מזרחה שהוא השם

שהוא השם יאמר נגבה בכינוי ויבאר תימנה והמערב יזכירנו בכנוי כי יתפוש אותו כאנשי ארץ ישראל שהים הגדול להם מערבי והצפון יזכירנו בשמו ונקרא כן כי הוא צפון אין השמש נראה בו לעולם ויקרא התימן דרום כענין שנ׳ הולך אל דרום וסובב אל צפון והיא מלה כפולה תחסר ריש אחת להתחבר שתי אותיות שוות דרדום כי השמש ילך ברום הרוח ההוא ויקראו לדרום ימין ולצפון שמא׳ בכנוי׳ האדם הפונה למזרח כאשר הזכרתי והסוד בשמות הללו נודע ממעשה המרכבה העליונה וכן שם המערב ים ממה שאמרו שכינה במערב כי הים חכמת שלמה כמו שאמרו במדרש אין ים אלא תורה שנ׳ ורחבה מני ים ואני עתיד להזכיר זה בפרשת וזאת הברכה בספוקים ים ודרום ירשה אם יברכני צורי להגיעי שם ויחדו יהיו תמים על ראשו אל הטבעת האחת על הדרך שכתב רש״י הכתוב הזה יחזור לפרש בכל הקרשים שיהיו כולן תואמי׳ מלמט׳ להרוץ הקרשי׳ בצדיהן ויחדו יהיו כולן תמים אל ראשו אל כל קרש וקרש או ראשו רמז למשכן אל עליונו וכן אל הטבעת האחת שבכולן ופי׳ כן יהיה לשניהם וכן יהיה לשניהם של שני המקצועות ולא ידעתי למה לא פירש בהן הכתו׳ ויאמר ועשרי׳ טבעות כסף תעשה ויזכיר החריץ שיעשה בקרשים ועוד היאך אמר אל הטבעת האחת ואולי׳ בעבור שדרך כל בתי הקרשים להחברן כן בטבעת אחת בראשן קצר הכתו׳ ואמר הידוע והנהוג בו וכן אמר בבריחים ואת טבעותיהם תעשה זהב הידועים בהם במנהג וכן וויהם זהב ומצאתי בבריתא של מלאכת המשכן היה חורץ את הקרש מלמעלן אצבע מכאן ואצבע מכאן ונותנן בתוך טבעת אחת של זהב כדי שלא יהיו נפרדין זה מזה שנאמר והיו תואמים מלמטה ויחדו יהיו תמים אל ראשו אל הטבעת האחת שאין ת״ל אל הטבעת האחת מקום שנותנין את הבריח ולפי זה פי׳ הכתוב ויחדיו יהיו תמים אל ראשו של קרש בחריץ שיעשה בו אל מקום הטבעת העליונה של הבריחים שיכנס החריץ עד מקום הטבעת ולא הקפיד הכתו׳ במה יחברם אם בטבעות כסף או זהב קבועות או מיטלטלות או בחשוקים והבריתא אמרה שעשה משה טבעות להם ועל דרך הפשט הכתוב הזה בקרשי׳ המקצועות לבדן והבאת שמה מבית לפרכת את ארון העדות לא יצונו עתה שיעשה בסדר הזה שיתן הפרכת תחת הקרסי׳ ואחרי כן יביא שמה אל בית לפרכת את הארון כי אין עתה הצואה בהקמת המשכן אלא בעשייתו וכן ונתת את הכפרת על ארון העדות בקדש הקדשים אין פירושו שיתן הכפרת על

ארון העדות כשהארון שם בקדש הקדשים אבל הענין שיצוה אותו הכתוב שישים הפרכת
תחת הקרסים כדי שיהיה הארון שמה מבית לפרכת ותבדיל הפרכת בין הקדש ובין קדש
הקדשים וכן אמר ונתת את הכפרת על ארון העדות שם בקדש הקדשים להודיע שהכפרת
עם כרוביו על הארון יהיו כלם שם בקדש הקדשים הנזכר אשר הוא מבית לפרכת אבל
בשמגיע לצוואת הקמתו אמר ושמת שם את ארון העדות ואחר כך וסכות על הארון את
הפרכת וכן במעשה ויתן את הכפרת על הארון מלמעלה ויבא את הארון אל המשכן ואחר
כך וישם את פרכת המסך

סדר ואתה תצוה

אמר הכתוב בכאן ואתה תצוה בעבור שאמר
במשכן תמיד ועשית והוא בצווי אמר בכאן
ואתה בעצמך תצוה להם שיקחו אליך שמן
המאור כי אין להם דרך לעשות אותו במדבר
רק אם היה אצלם משמרת והנשיאים הביאוהו וכן צו את בני ישראל ויקחו אליך וטעם מאת
בני ישראל שיקחו אליך השמן מאת בני ישראל מאשר ימצא בידם כמו שאמר מאת כל איש
אשר ידבנו לבו וכן אמ׳ ואתה הקרב אליך את אהרן אחיך כי אתה בעצמך תקראם ותבשרם
במעלה הזאת ועשית להם בגדי קדש בצווי לחכמים העושים המלאכה כדרך כל מלאכת
התבנית וכן ואתה תדבר אל כל חכמי לב שידבר עמה הוא בעצמו כי הוא יכיר את חכמת
וידע המלאכה הראויה להמסר לכל אחד מהן ובעבור שאמר ואתה הקרב ועשית הוצרך
לפרש ואתה תדבר אל כל חכמי לב כי בצווי יעשו הבגדים כשאר המלאכה אשר יאמר בה
ראה קראתי בשם וכו׳ להעלות נר תמיד כל לילה ולילה קרוי תמיד כמו שאתה אומר
עולת תמיד ואינה אלא מיום ליום וכן במנחת חבתים נאמר תמיד ואינה אלא מחציתה בערב
אבל תמיד האמור בלחם הפנים הוא משבת לשבת לשון ר״ש ומדרש רבותינו אינו כן אלא
כך שנינו בסיפרי יארו שבעת הנרות שומע אני שיהיו דולקין לעולם ת״ל מערב עד בקר או
מערב עד בקר ויכבם ת״ל יארו שבע הנרות הא כיצד יארו שבע הנרו׳ מער׳ עד בקר לפני ה׳
תמיד שיהא נר מערבי דולק תדיר שממנו מדליקין את המנור׳ בין הערבי׳ ובתור׳ כהנים נמי
כך אמרו להעלו׳ נר תמיד שיהא נר מערבי תדיר וקתני התם מצאו שכבה מדשנו ומדליקו
ממזבח העולה דאפי׳ ביום נמי מדליק נר מערבי לפי שהוא תמיד לעולם ובמסכת תמיד
שנינו כך מי שזכה בדשון המנורה נכנס ומצא שתי נרות מזרחיים דולקין מדשן את השאר
ומניח את אלו דולקין במקומן מצאן שכבו מדשנן ומדליקן מן הדולקין ואח״כ מדשן את השאר
וסתם משנה זו שנויה כדברי ר׳ שאמר בנרות מזרח ומערב היו מונחין ולדעתו נר מערבי
הוא השני ונקרא מערבי לפי שהוא מערבי לראשון ולפי שהוא צריך להדליק נר מערבי
לקיים בו לפני ה׳ תמיד צריך להדליק המזרחי שאין השני נקרא מערבי עד שיהא זה מזרחי
אצלו אבל לדברי האומ׳ צפון ודרום נר מערבי הוא האמצעי שבגופה של מנורה והוא לבדו
מדליק בבקר ועל הכלל לפני ה׳ תמיד בנר מערבי שהוא דולק תמיד ביום ובלילה וטעם נדב
ואביהוא אלעזר ואיתמ׳ בני אהרן שלא יחשוב כי בהמשח האב לכהנו יהיו הבנים האלו כהנים
אבל להם בעצמם יכהן והנה יצא פנחס ושאר הנולדים שלא נתכהנו רק אלה הארבעה
הנמשחים עמו ומולדתם אשר יולידו אחרי כן לכבוד ולתפארת שהיה נכב׳ ומפואר במלבושי׳
נכברים ומפוארים כמו שאמר הכתוב כחתן יכהן פאר כי אלה הבגדים לבושי מלכות הן
ברמותן ילבשו המלכים בזמן התורה כמו שמצינו בכתונת ועשה לו כתנת פסים שפירושו
מרוקמת ברמות פסים והוא כתנת תשבץ כמו שפירש׳ והלביש בכן מלכי קדם וכן הדרך
במעיל וכתו׳ ועליה כתנת פסים כי כן תלבשנ׳ בנות המלכ׳ הבתולות מעילי׳ ופירושו כי עליה
כתנת פסים נראה ומגלת כי המנהג ללבוש בנות המלך הבתולות מעילים שתתעלפנה
בהן ונמצא שכתנת הפסים עליה מלבוש עליון ולכן אמר וכתנת הפסים אשר עליה קרעה
והמצנפת ידועה גם היום למלכים ולשרים הגדולים ולכן אמר הכתוב בנפול המלכות הסיר
המצנפת והרם העטר׳ וכן כתוב וצניף מלוכה וכך יקראם הכתו׳ פארי המגבעות וכתי׳ פארי
פשתי׳ יהיו על ראשם שהם פאר ושבח למכתירים בהם והאפוד והחשן לבוש מלכות כענין

שכתו׳ והמניכא די דהבא על צוארך והציץ נזר המלכים הוא וכתוב יציץ נזרו והם זהב וארגמ׳
ותכלת וכתי׳ כל כבודה בת מלך פנימה ממשבצות זהב לבושה וכתי׳ ארגונא תלבש והמניכא
די דהבא על צוארך והתכלת גם היום לא ירים איש את ידו ללבוש חוץ ממלך הגוים וכתיב
ומרדכי יצא וכו׳ ותכריך בוץ וארגמן והתכריך הוא המעיל שיעשה בו ועל דרך .האמת לכבוד
ולתפארת יאמר שיעשו בגדי קדש לאהרן לשרת בהם לכבוד השם השוכן בתוכם ולתפארת
עם כדכתי׳ כי תפארת עוזמו אתה וכתיב בית קדשנו ותפארתנו וקדשנו הוא הכבוד
ותפארתנו תפארת ישרא׳ ועוד נאמר עוז ותפארת במקדשו וכן לפאר מקום מקדשי
ומקום רגלי אכבד שיהיה מקום המקדש מפואר בתפארת ומקום רגליו שהוא בית המקדש
מכובד בכבוד השם וכן ובישרא׳ אתפאר שיהיה מראה ומיחד בהם תפארתו וכן אמר למטה
גם בבגדי הבנים כלם לכבוד ולתפארת ואמר בקרבנות יעלו על רצון מזבחי ובית תפארתי
אפאר והנה המזבח רצונו והכבוד בית תפארתו והיו הבגדים צריכים עשייה לשמן ויתכן
שהיו צריכין כונה ולכך אמר ואתה תדבר אל כל חכמי אשר מלאתיו רוח חכמה שיכינו
מה יעשו וכבר אמרו דמות דיוקנו מנצח לפני בבית מלחמתי והם יקחו את הזהב הנה
כל הצואות עד כאן היו במשה עצמו ועשית תעשה ועתה צוה שידבר אל חכמי לב שיעשו
הבגדים ולכן אמר והם יקחו את הזהב שיקבלו את הנדבה מן הצבור ויעשו בה את הבגדים
והטעם לאמר שלא ישקול להם הנדבה ולא ימנה כי נאמנים הם בענין ולא יחשבו את
האנשים אשר יתנו את הכסף על ידם לתת לעושי המלאכה כי באמונה הם עושים ובאשר
נאמר בבגדים הוא הדין בכל מלאכת המשכן כי ביום הראשון בלבד כתוב ויקחו מלפני משה
וגם הוא שלא בחשבון לקח והכל מלפניו ובשאר הימים הביאו אליהם ולכך כתוב ויאמרו
אל משה לאמר מרבי׳ העם להביא כי להם היו מביאים לא שיתנו למשה והוא ישקול על ידם
אבל הם לאחר שגבו הכל מנו ושקלו ואמ׳ למשה כדכתי׳ ויהי זהב התנופ׳ וגו׳ ולא יזח החשן
לשון נתוק ולשון ערבי הוא כדברי דונש בן לבראט לשון ר״ש והקרוב אלי כי הוא כמו ולא
יסח מן בית גאים יסח ה׳ ובוגדים יסחו ממנה ענין נתיצה ונתוק בחלוף הסמך והזין כמו
יעלזו חסידים בכבוד עם נתעסלה באהבים ונתצתם את מזבחותיהם עם נתסו נתיבתי וכן
ושמרתם את משמרתי הבית מסח מהנתץ יזהירם שלא יפרד אחד מהם וינתץ המשמר
ואולי גם כן ולמזח תמיד יחגרה להרס ונתיצה יאמר שיחגור הקללה תמיד עד שיהרס
וינתץ בה כאשר אחרים מתאורים בחגורתם אין מזח עוד אין הריסה עוד יאמר לצור עברי
באנשי ארצך כיאר אל ארץ תרשיש שהיתה סוחרתך ואין הריסה ופירוד עוד שלא יפרד
אחד מכולכם משם ולא ישוב לצור כי תחרב לגמרי הנפרד ממעמד חבריו יקרא הורס
בלשון אל יהרסו אל ה׳ לראות וכתי׳ וממעמדך יהרסך וכן ומזיח אפיקים רפה
האפיקים הם הנחלים השוטפים והורסים ההרים והגאיות ומזח בשקל מצח שניה׳ בעלי הנון
כי הוא מלשון נצוח כי חזוק הראש במצח ונתת אל חשן המשפט את האורים ואת התומים
סבר ר״א להתחכם בענין האורים והתומים ואמר כי הם מעשה אמן כסף וזהב והאריך
בענינם כי חשב שהם על הצורות שיעשו בעלי הכוכבי׳ לדעת מחשבת השוא ולא אמר כלום
אבל הם כדברי ר״ש כתב שם המפורש נתון בין כפלי החשן ולכך הוצרך להיות כפול והראיה
כי לא נזכרו אורים ותומים כלל במעשה האומנים ולא הזכירם להם בצואה ולא במעשה כלל
ופרט בבגדים ויעש את האפוד ויעש את החשן ולא אמר ויעש האורים והתומים ואלו היו
מעשה חרש חכם היה מאריך בהם יותר מן הכל ואם אולי ירצה לקצר בהם לעמקם היה
אומר ועשית אורים ותומים באשר הראה אותך בהר וזהב טהור תעשה אותם או כסף מזוקק
ועוד תשוב תראה כי לא הזכיר בהא הידיעה אחר מכל הכלים שלא נזכרו כבר אבל אמר
ועשו ארון ועשית שולחן ועשית מנורת וכן בולם ובמשכן אמר ואת המשכן תעשה בעבור
שכבר הזכירו ועשו לי מקדש וגו׳ והנה באורים ותומים אמר ונתת אל חשן המשפט את
האורים ואת התומים ולא צוה אותם בעשיתם והזכירם בשם הידיעה ולא הזכירם הכתוב
רק במשה לבדו שאמר בצואה ונתת אל חשן המשפט ובמעשה ויתן אל החשן את האורים
ואת התומים כי לא היו מעשה אמן ולא היה לאומנים ולא לקהל ישראל בהם מעשה

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main

ולא נרבה כלל אבל הם סוד מסור למשה מפי הגבורה והוא כתבם בקדושה או יהיו מעשה
שמים ולכך יזכירם סתם ובידיעה כמו וישכן מקדם לגן עדן את הכרובים

והנה משה לקח האורים והתומים והניחם שם בחשן המשפט אחרי שהלביש
את אהרן האפוד והחשן כמו שאמר ויתן עליו את האפוד ויחגור אותו בחשב האפוד וישם
עליו את החשן ויתן אל החשן את האורים ואת התמים כי לאחר כן נתנם בין כפלי החשן
והענין הוא כי היו שמות קדושים נבחם יאירו האותיות מאבני החשן אל עיני הכהן השואל
במשפטם והמשל כי כאשר שאלו מי יעלה לנו אל הכנעני בתחלה להלחם היה הכהן מכוין
בשמות שהם האורים והאירו לעיניו אותיות יהודה ויוד מלוי ועין משמעון ולמד מלוי והא
מאברהם הכתוב שם על דעת רבו׳ או שהאירה פעם אחרת לנגד עיניו הא מיהודה והנה
כאשר האותיות מאירו׳ אל עיני הכהן עדין לא ידע סדורן כי מן האותיו׳ אשר סדר מהן יהודה
יעלה היה אפש׳ להעשות מהן הויהר עלה או היעל ידוהה ותיבות אחרות רבות מאד אבל
היו שם שמות הקדש אחרי׳ נקראים תומים נבחם יהיה לב הכהן תמים בידיעת ענין האותיות
שהאירו לעיניו כי כאשר כיון בשמות האורים והאירו חוזר מיד ומכוין בשמו׳ התומים ועודם
האותיות מאירות לעיניו ויבא בלבו שחבורם יהודה יעלה וזאת מדרגה ממדרגות רוח
הקדש והיא למטה מן הנבואה ולמעלה מבת קול שמשתמשין בה בבית שני לאחר שפסק
הנבואה ופסקו האורים והתומים כמו שהזכירו רבותי׳ ואפשר שאחרי שנתן משה בחשן
השמות הקדשים של האורים והתומים היו נודעים במסורת ממנו לגדולי חכמי ישראל
שמסרם להם עם סתרי תורה ולפיכך היה ביד דוד אפוד והיה בדמות אפוד משה ובו חשן
בדמות חשן הקדש אבל נראה שהיו בד כאשר נאמר בשמוא׳ נער חגור אפוד בד ואמר
בנב עיר הכהנים שמונים וחמשה איש נושא אפוד בד וילבישו אותו את הכהן שהוא מבני
הנביאי׳ ושואלי׳ בו ונענים לפעמי׳ כאשר השב בזה ר״א ומה שאמר שאו ראה תשובת רבינו
האיי לא אמ׳ בכה בכר ראינו וחשבנוה וידענו כי ר״א לא נתכון איה מעיל כתב רש׳ הוא כמי
חלוק וכן הכתנת אלא שהכתנת סמוך לבשרו ומעיל קורא חלוק העליון ואין הדבר כן כי
המעיל בגד יתעטף בו כמו שאמר והוא עושה מעיל וכתי׳ מעיל צדקה יעטני ולא תבא עטיה
על הכתנת רק על השמלה אשר יכסה בה דכתי׳ עוטה אור כשמלה כי הוא עטוף וכן על שפם
יעטה יתעטף והוא תרגום שליונתן בן עוזא שהזכיר הרב קרדוטין כי הוא עטוף קרוב לצורת
האפוד שיתעטף בו חצי הגוף שכלפי רגליו כי אם היה חלוק איננ דומין זה לזה כלל וראיה
עוד שאמר ויחזק בכנף מעילו ויקרע והנה יש לו כנפים ואינו כמין חלוק אבל המעיל כסות
מקיף את הגוף כולו מצוארו ולמטה עד רגליו ואין לו בית יד כלל ובשאר המעילין
יש לו בית צואר כנגד כל הצואר תפור בו ואותו בית צואר נקרא פי המעיל וצוה הכתוב
שיהא ארוג עמו והמעיל כלו מחולק מלפניו עד למטה מכניס ראשו בנקב פיו ונמצא
צוארו חגור בפי המעיל ומלפניו שתי כנפים מכסה בו ומגלה ברצונו כעין גלימא שאין לה
בית ראש שחלקו התפירה של פניה מקמי׳ שפה ולמטה ולכן יבא בו לשון עטיה לעולם ולא
ידעתי גם כן למה עשה הרב הפעמונים לעצמן פעמון בין שני רמונים כי אם כן לא היו
הרמונים משמשין כלום ואם לנוי למה היו עושין כרמונים חלולים יעשם כמין תפוחי זהב
ועוד שהיה צריך הכתוב לפרש כמה יתלה הפעמונים ואם יעשה בהן טבעות להלותן בהם
אבל הם בתוכם ממש כי הרמונים חלולין ועשויין כמין רמונים קטנים שלא פתחו פיהן
והפעמונים טמונים בהם ונראים מתוכם ולא פירש הכתוב מנינם אבל רבותי׳ אמרו שהיו
שבעים ושנים זגין ובהן שבעים ושנים ענבלים ותולה שלשים וששה מצד אחד ושלשים וששה
מצד אחר כראית בזבחים בפרק המזבח ומכאן תלמוד שאינו כמין חלוק וכתנת אלא יש לו
כנפים וכן כתב רש׳ שהמצנפת כמין כובע שהרי במקום אחר קורא לה מגבעת ומתרגמינן
כובעים וגם זה אינו שהרי אמרו שהמצנפת ארכה שש עשרה אמה והרי הוא כעין צניף
שיצונף בו את ראשו מגלגל ומחזיר מגלגל ומחזיר סביב ראשו כפל על כפל ומצנפת של
כהן גדול אינה קרויה מגבעת בשום מקום אבל בכהן הדיוט אמר הכתוב מגבעת ואף היא

מצנפת היא אלא שקושר בה כל ראשו ומעלה הכפלים עליו כעין מגבעת שהוא כובע כדברי
אנקלוס כי מגבעת כמו מקבעת באשר אמרתי בסדר ויהי מקץ בחילופי הגימל והקוף אלא
שהמגבעת כמו המצנפת ולכך יזכירו חכמים תדיר בכהן גדול והדיוט מצנפת כתב ובמסכת
יומא שנינו כהן גדול משמש בשמונה כלים והדיוט בארבע בכתנת ומכנסים מצנפת ואבנט
מוסף עליו כהן גדול חשן ואפוד ומעיל וציץ על פתיל תכלת ובמקום אחר הוא אומר ויתנו
עליו פתיל תכלת ועוד כתיב כאן והיה על המצנפת ולמטן הוא אומר והיה על מצח אהרן
ובשחיטת קדשים שנינו שערו היה נראה בין ציץ למצנפת ששם מניח תפלין למדנו כי
המצנפת למעלה בגובה הראש ואינה עמוקה ליכנס בה כל הראש עד המצח והציץ מלמטה
היה מניח בין ציץ למצנפת וג נקבים היה עושה בו בשני ראשיו ואמצעיתו ששה בשלשה
מקומות הללו פתיל מלמעלה אחד מבחוץ ואחד מכפניס כנגדו וקושר ראשי הפתילים
מאחורי העורף שלשתם נמצאו בין אורך הטס ופתילי ראשיו מקיפי את הקרקד והפתיל
האמצעי שבראשו קשור עם ראשי השני הולך על פני רחב הראש מלמעל ונמצ עשוי כמין
כובע ועל פתיל האמצעי הוא אומ והיה על המצנפת והיה נותן את הציץ על ראשו כמין
כובע על המצנפ ועל ידי פתיל האמצעי הוא מחוקו שאינו נופל והטס תלוי כנגד מצחו הרי
נתקיימו כל המקראות הללו פתיל על הציץ וציץ על הפתיל ופתיל על המצנפת מלמעלה
כל זה לשון רש ואני תמה בדבריו שהכתוב איננו מצוה רק לעשות פתיל תכלת אחד והוא
עושה ו ועוד שהוא צורך מקראות של הצואה והעשייה ומרבה פתילים כנגד כולן וכן תוכל
למנות בארון ושולחן ומנורה ואם הכתוב צוה שישימו אותו על פתיל תכלת היאך נתנו הם
עליו פתיל תכלת ואנה צוו לעשו כן ומה צורך לחוטין שבאמצע והוא קשור מאחורי העורף
כדרך כל ציץ כאנשים ובנשים אבל אין הדבר כמו שאמר הרב ולא היה שם אלא פתיל אחד
שהטס מקיף מאזן לאזן ונקוב בשתי קצותיו ופתיל תכלת נכנס בשני הנקבים והציץ נקשר בו
כנגד העורף והנה היה כצונף המצנפת סביב הראש לא על המצח כלל אלא למעלה במקום
שער ועל דעת רבותי היה מניח גם מקצת שער ראשו כנגד פניו לתפילין והיתה הצניפה
בגובה שבראש כנגד המוח האמצעי והוא מכסה בה כל הראש כנגד אחוריו והרי הצניפה
בשפוע ומניח הציץ כנגד מצחו מאזן לאזן ואין הפסק בין מצחו לציץ אכן מאזן לאזן מאחוריו
כנגד כל העורף תהיה המצנפת והפתיל שנקשר בו יבא עליה וזהו שאמר ושמת אותו על
פתיל תכלת שיכניס הפתיל בנקבי הציץ והיה הפתיל על המצנפת לאחורי אזניו כנגד הערף
אל מול פני המצנפת יהיה הציץ ויהיה על מצח אהרן המצנפת כפניו וזהו שאמר ושמת
המצנפת על ראשו כלומר למעלה בעליון שבראש לא כמו המגבעות שנא בהן וחבשת להן
מגבעות שהן חובשות הראש כמי שחושש בראשו וחובשו לחזוק ואמר ונתת את נזר הקדש
על המצנפת כי עליה יקשרנו מאחוריו וכן אמר ויתנו עליו פתיל תכלת לתת על המצנפת
מלמעלה כי שם ינתן בקשר וכן וישם על המצנפת אל מול פניו את ציץ הזהב ששם בקשירתו
על המצנפת ואל מול פניו ציץ הזהב והנה הנתינה בכל הכתובים על המצנפ כי היא הקשירה
אבל הציץ אל מול פני המצנפת במצח ואין להקפיד בין ויתנו עליו פתיל תכלת ובין ושמת
אותו על פתיל תכלת כי בשניהם ושמת אותו בתפיל תכלת ויתנו בו פתיל תכלת בדרך
ונתת אותם על סל אחד בסל וכמוהו המלט על נפשך או ישמש במקום אל ונתת אותו אל
פתיל תכלת ויתנו עליו פתיל תכלת כי הפתיל נתן עליו והוא אל הפתיל כי בו יסמך והכלל
שאין ענין הכתובין אלא שיכניסו הפתיל בנקבי הציץ וגם כן הוא שהפתיל על הציץ והציץ על
הפתיל וכן וירכסו את החשן מטבעותיו אל טבעות האפוד בפתיל תכלת שהביא רש ראיה
ממנו פתיל אחד הוא שהיו מכניסין פתיל אחד בטבעות החשן וכטבעות האפוד שכנגדו וכן
בקצה האחר פתיל אחד כי שני מקומות הן וכל אחד בפתיל אחד ירכסו אותו והלבשת
אותם את אהרן אחיך ואת בניו אתו אותן הכתובין כהן לשון רש וטעם אתו שביום אחד
ילבישם כולם וימשחם ומשחת אותם ומלאת את ידם כל מילוי ידים לשון חינוך כשהוא
נכנס להיות מוחזק בו מאותו היום והלאה לשון רש ולא הבינותי בדבריו היאך יבא לשון
מלוי ידים לחנוכת כל דבר ומה שאמר הרב כי בלשון לעז כשממנין אדם על פקודת דבר

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main

נותן השליט בית יד של עור שקורין גנט ועל אותו בית יד הוא מחזיקו ברבה׳ והוא מלוי ידים
לא ידעתי אם ירצה הרב לומר שעל שם הבית יד יקרא החנוך מלוי ידים ויביא ראיה מן
השוטים ודע כי הענין ההוא להם יצא מן התורה שהוא אצלם קנין החליפין של בועז וכך
מתורגם להם שלף איש נעלו ששולף הגנט שלו והם אומר׳ שהגוא׳ נתן לבעז וזה מנהגם
הזוכר בכפרי חכמיהם והנה דברנו בדברי הבא׳ והנכון בלשון מילוי ידים בתורה שהוא
לשון שלמות כלשון כי מלאו ימי׳ ובמלאת הימים האלה עד יום מלאת בהשלימם וכן בכסף
מלא מחיר שלם והטעם כי הזר אשר לא תשיג ידו בטהרתו להקריב קרבן או לעבוד עבודת
המלכות הנה ידו חסרה בעבודה ההיא וכאשר יכשר לעשות כן הנה ידו שלימה ראויה לכל
העבודות והמלאכות וכן מלאו ידיכם היום כי עתה ידיכם מלאה בכל עבודת השם כמו איש
בבנו ובאחיו עברתם אותו או שירמוז להם כי בזכות זה יהיו נבחרים לעבור עבודת ה׳ במשכן
כמו שאמ׳ בעת ההיא הבדיל ה׳ את שבט הלוי ודוד המלך אמ׳ לישרא׳ בברכת הבית ברצותי
בבית אהי׳ יש לי סגלה זהב וכסף נתתי לבית אהי׳ ואמר להם ומי מתנדב למלאת ידו היום
לה׳ כי בהתנדבכם לבנין הבית תהיה ידכם שלימה בכל הקרבנות ובכל העבודות כי אין עבודת
ישראל להקב״ה שלימה בבית המקדש וכן איל המלואים בפרשה הזאת שמלואי הכהנים
בו כי חטאת והעולה לכפר וזה למלאת ידם בהקרבה ויש מפרשים ומלאת את ידם שימלא
ידם מן הקרבנו׳ וכן החפץ ימלא את ידו שיקריב מהן כרצונו מלוא ידיו והנכון מה שפירשתי
ופירוש החפץ ימלא את ידו ויהי׳ כהני הבמות שיביא מלואים לו בקרבן כאשר ברא מלבו
לחנכו ואחרי כן יהיה כהן לבמות כי ברומה לדרכי׳ התורה יעשו ולא ימות מכלל לאו את
שומע הן אם יהיו עליו לא יתחייב מיתה הא אם יכנס מחוסר אחר מן הבגדים הללו חייב
מיתה לשון רש׳ ואינו נכון בעיני שהיה לו לכתוב פסוק זה לאחר שיזכיר כל שמונה בגדים
ולמה הזכיר זה בשלשה בגדים חשן ואפוד ומעיל קודם שיזכיר ציץ וכתנת מצנפת ואבנט
ומכנסים וכן אמר ובצאתו ולא ימות ואין ביציאה עבודה שיתחיב עליה משום מחוסר בגדים
וכן והיו על אהרן ועל בניו כת׳ רש׳ והיו כל הבגדי׳ האלה על אהרן ועל בניו הראויין לו והאמורי׳
בהם ומתו הא למדת שהמשמש מחוסר בגדי׳ חייב מיתה וכן נרא׳ זה בדרך הפשט אבל לפי
העולה מן הסוגיות שבגמ׳ אין דעת רבו׳ כן אבל אצלם המצוה הוא שוה בכולם באהרן ובבניו
והיא על המכנסים והענש גם כן בהם כי צוה בעשיה ועשה להם מכנסי בד וצוה על הלבישה
והיו על אהרן ועל בניו בשאר הבגדים צוה למעלה בעשייתם וצוה בלבישה והלבשת אותם
את אהרן אחיך ואת בניו אתו וגו׳ אם כן הצואה הזו כולה על המכנסים ועליהן יהיה העונש
למדנו זה ממה שאמרו בסנהדרין ובשחיט׳ קדשים מחוסר בגדים ששימש מנא לן דבמיתה
אמר ר׳ אבהו אמר ר׳ יוחנן ומטו בה משמשיה דר׳ אלעזר בר׳ שמעון וחגרת אותם אבנט
וחבשת להם מגבעות והיתה להם לחקת עולם בזמן שבגדיהם עליהם כהונתם עליהם אין
בגדיהם עליהם אין כהונתם עליהם והוו להם זרים ואמר מר זר ששימש במיתה ואם
היתה הכתוב הזה אצלם בכל הבגדים הנה בכאן ענש מפורש למחוסר בגדים כמאמר הרב
אבל הוא במכנסים בלבד והכתוב האחר בשאר הבגדים ולא הוזכרו שם המכנסים והראיה
על דעתם שלא הזכיר למטה בסדר הלבישה מכנסים כלל כי בעבור שענש עליהן בכאן
אין צורך לחזור ולהזכירם כי בידוע שילבשם ומה שאמר למעלה ונשמע קולו בבואו אל
הקדש ולא ימות הוא על דעתי ביאור למצות הפעמונים כי מפני שאין בהם צורך בלבישה
ואין דרך הנכבדים להעשות להם כן לכך אמר כי צוה בהם בעבור שישמע קולו בבואו אל
הקדש ויכנס לפני אדניו כאלו ברשות כי הבא בהיכל מלך פתאום חייב מיתה בטכסי
המלכות בענין אחשורוש וירמוז למה שאמרו במסכת יומא ירושלמי וכל אדם לא יהיה
באהל מועד אפי׳ אותן שכתוב בהן ודמות פניהם פני אדם לא יהיו באהל מועד על כן צוה
להשמיע קולו כמי שיקרא הוציאו כל איש מעלי׳ ויבא לעבוד את המלך ביחוד וכן ובצאתו
לצאת ברשות ושיודע הדבר כדי שיוכלו משרתי המלך לשוב לפניו שם ובפרקי היכלות יודע
זה הענין והנה הטעם שלא יפגעו בו מלאכי אהים והזכיר זה בכהן הגדול למעלתו וזה טעם
לפני ה׳ כי זה העובד לפניו שתשרה שכינתו בעבודתו לפניו כי מלאך השם צבאות הוא כי

ההריוטים יכנסו בהיכל להקטיר ולהטיב וראיתי במדרש ואה שמות רבא באבני החשן מה טעם שיהא הקבה מסתכל בהן בבגדי הכהן בכניסתו ביום הכפורים ונזכר לזכות השבטים ר׳ יהושע בשם ר׳ לוי אומ׳ משל לבן מלכי׳ שהיה פרגוג נכנס אצלו מלמד על בנו סניגורי׳ והיה מתירא מן העומדים עליו שמא יפגעו בו מה עשה הלבישו פורפירא שלו שיהיו רואין אותו ומתיראין ממנו כך אהרן היה נכנס בכל עת לבית קדש הקדשים ואלולי זכיות הרבה שהיו נכנסות עמו ומסייעות אותו לא היה יכול ליכנס למה שהיו מלאכי השרת שם מה עשה הקבה נתן לו מדמות לבושי הקדש שנ׳ וילבש צדקה כשרין עכ׳ אגרה זו ואעפ שלא היה נכנס לפני לפנים בבגדים אלו אף באהל מועד הוצרך לכך ביום הכפורים שהרי כתוב וכל אדם לא יהיה באהל מועד והקרבת אותם בסל נמשך לפניו יאמר כי הלחם בסל והפר והאילים ואהרן ובניו יקריבו אל פתח ורחצת אותם במים לאהרן ובניו ויותר נבון כי והקרבת אותם בסל לא יפרש כי מן הסתם הוא ידוע שיקריבם אל המקום אשר יצוה לבא הכהנים והכתוב השני ידבר על אהרן ועל בניו ולכך אומר ורחצת אותם במים ולקחת את שמן המשחה ויצקת על ראשו אמר רא כי זה לפני שומו המצנפת על ראשו כי על ראש עצמו יצוק השמן ואיננו נכון בעיני כי גם במעשה אמר וישם את המצנפת על ראשו וכו׳ ואחר כך אמר ויקח את שמן המשחה וימשח את המשכן וגו׳ ואחר כך ויצק משמן המשחה על ראש אהרן אבל הנכון שהיתה הצניפה סביב סביב ואמצע הראש מגולה ועליו יצק השמן ואם היתה המשיחה בכל הראש כדברי רש תהיה היציקה במקום הנחת תפילין שהיה מניח מגולה ומשם ימשכנו כמין כי וחגרת אותם אבנט ירמוז לאהרן ובניו ושב לפרש אהרן ובניו כמו יביאה את תרומת ה׳ אשר לא יעבדו אותו ואת נבוכד נצר כדברי רא ואם בן יחזגי׳ וחבשת להם מגבעות למקצתם כי אהרן אין לו מגבעת והמצנפת כבר היא על ראשו ויתכן שיהיה שיעור הכתוב וחגרת אותם אבנט ואהרן ובניו יאמר תחגור בניו הנזכרים אבנט ואהרן עצמו עם בניו ובעבור שהאבנט שוה בכולם לא הוזכר עם בגדי אהרן למעלה והוצרך עתה לומר שיחגרנו אבנט כבניו ולא הזכיר המכנסים כי לא הוצרך כאשר פירשתי והטעם בהפריש המכנסים משאר הבגדים כי כל הבגדים היה משה מלביש אותם כמו שצוה והלבשתם אבל המכנסים שהם לכסות בשר הערוה היו הם לובשים אותם בהצנע ולכן לא הזכיר עתה בכלל ולקחת את הבגדים והלבשת ולפי הפרישם במצוה ובענש כמו שהזכרתי למעלה והקרבת את הפר לפני אהל מועד אמר רא כי טעמו כאשר תקריב את הפר לפני אהל מועד יסמוך אהרן ובניו עליו כי כבר הזכיר זה למעלה והנבון בעיני כאשר פירשתי ששם יצוה להקריבם ולא פירש אל אהל מועד רק שיקריב אותם והטעם שיקריבם אל מקום הכהנים שיהיו מוזמנים ודי שיהיו לפני פתח חצר המשכן ועכשו הצריך שיקריבם לפני אהל מועד אל פתח האהל כאשר יפרש בשחיטה כי הסמיכה תהיה שם החלב המכסה את הקרב הוא הקרום שעל הקרס שקורין טילא לשו׳ רש ולפי דעתי כי החלב המכסה את הקרב הוא הקרום אבל כאשר יאמר כל החלב המכסה את הקרב ירמוז לשני חלבים אשר שם לחלב הקרום הזה ולחלב הגס אשר על הקרב כמו שנא בסדר ויקרא ואת החלב המכסה את הקרב ואת כל החלב אשר על הקרב והנה על הקרב שני חלבים פעם יזכיר הכתוב את שניהם ופעמים יכלול אותם כאחד במלת כל והנה בכאן בכל החלב המכסה את הקרב כלל גם החלב אשר על הקרב ושם במעשה הצואה הזאת אמר ויקח את כל החלב אשר על הקרב ואת יותרת הכבד כללם בכל החלב אשר על הקרב ולמטה בפרשה זו אמר ולקחת מן האיל החלב והאליה ואת החלב המכסה את הקרב והראשון המוזכר סתם הוא החלב אשר על הקרב תשרף באש לא מצינו חטאת חיצונה נשרפת אלא זו לרש והוראת שעה היתה כדברי רבותי׳ והטעם בזה שהכל גלוי לפניו והיה פר חטאת זה לכפר על מעשה העגל וקרבנו של כהן משיח הוא ושם יצוה להביא את דמו אל מבית לפרכת ולא רצה עתה להכניסו שם לפנים כי שם אמר בטעם אל פני פרכת הקדש וכאן עדין לא נתקדש ולא שרתה עליו שכינה שיקרא פרכת הקדש והנה החיצון כפנימי והסמיכ בבניו מפני שהתאנף על אהרן להשמידו והוא בלוי בנים הוצרכו גם הם להתכפר בו וטעם השריפה בטעם פרה ארומה וסודה יודע

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main

מן השעיר המשתלח מאיל המלואים אשר לאהרן לא הזכיר בניו והאיל הוא מלואים לכלם
והטעם כי יצוה הכתוב ולקחת את חזה התנופה מאיל המלואים בעבור שהוא לאהרן ואין
החזה ראוי לו כי לא יהיה לבעלים ואחר שנתן טעם שאינו ראוי שיהיה לאהרן אין צורך לומ׳
שלא יהיה לבניו כי אחריו יזכו הם ולמשה אמר מאשר לאהרן ומאשר לבניו כלומר כאשר
לוקח מקרבן העם כלם החזה והשוק כן יקחו הם האב והבנים מקרבנות המקריבים על ידם
למשחה בהם להתגדל בהם שיש משיחה לשון שררה כמו לך נתתים למשחה אל תגעו
במשיחי לשון רש״י ואולי כן הוא כי בעבור ששררת ישראל למשוחים היא למלך ולכהן גדול
ישאלו הלשון לכל שררה וכן ומשחת את חזא׳ למלך על ארם ואת אלישע בן שפט תמשח
לנביא תחתיך אבל כבאן הנכון הוא למשחה בהם למשוח בבגדים הכהנים הגדולים מבניו
ולמלא בם את ידם להקריב הקרבנות וכן לך נתתים למשחה שנתתים להיות שלך בעבור
שמשחתיך לכהן לי וכן אל תגעו במשיחי כי הנוגע בהם נוגע במשיח ה׳ העתידים לצאת מהם
כמו שאמר ומלכים מחלציך יצאו מלכי עמים ממנה יהיו ויתכן שנאמר עוד כי ומשחת את
חזא׳ למלך על ארם שישלח לו שמן למשחו למלך להודיעו כי דבר ה׳ ועשה בן אלישע במצות
דבו כאשר הגיד שימלוך ואע״פ שלא נכתב שם ומשח את אלישע לנביא תחתך ואולי כן עשו
בכרש משחוהו כמלכי ישראל בעבור שידע כי נביא בישראל המליך אותו ויקרא את שמו
בעבור ה׳ ולכך אמ׳ למשיחו לכרש ורבותי׳ אמרו וכי כרש משיח הוא וכו׳ והנה כולן משיחות
ממש והכתו׳ שאמר רוח ה׳ אלהים עלי יען משח ה׳ אותי לבשר ענוים דרך משל שימשיל רוח
הקדש אשר תחול עליו לשמן הטוב כענין טוב שם משמן טוב ובשלת את בשרו במקום קדש
לא ידענו את הוראת שעה היא שיהא בשר המלואים טען כהן בבשולו או יהיה ובשלת בצווי
כמו ומפך אשר הבית בו את היאור ויבן שלמה את הבית כדברי ר״א והצריך במקום קדוש
שהן כזבחי שלמי צבור שנאכלין לפנים מן הקלעים ונאכלין ליום ולילה עד חצות תעשה ליום
על הכפורים בשביל הכפורים לכפר על המזבח מכל זרות ותיעוב ומדרש ת״כ אומר כפרת
המזבח הוצרכה שמא התנדב אדם דבר גזל במלאכת המשכן והמזבח לרש״י והנכון כי על
הכפורים על שני האילים שהם כפורים לאהרן ולבניו כמו שאמר כאן ואכלו אותם אשר
כפר בהם ואף כי החטאת כפרה וכתיב כאשר עשה ביום הזה צוה ה׳ לעשות לכפר עליכם
כדברי ר״א לשכני בתוכם על מנת לשכון בתוכם לשון רש״י ושמוש הלמד בתנאי כזה אינו
נמצא ויתכן שיאמר וידעו בשכני בתוכם כי אני ה׳ אלהיהם אשר הוצאתי אותם מארץ מצרים
כי ידעו כבודי ויאמינו שאני הוצאתי אותם מארץ מצרים והוא כדרך ויהי דוד לכל דרכיו
משכיל כי בוחר אתה לבן ישי על אשר מריתם פי למי מריבה והרומים להם אבל ר״א אמר
כי לא הוצאתי אותם מארץ מצרים רק בעבור כי אשכון בתוכם וזהו תעבדון את האלהים על
ההר הזה ויפה פירש ואם כן יש בענין סוד גדול כי כפי פשט הדבר השכינה בישראל צרך
הדיוט ולא צורך גבוה אבל הוא כענין שאמר הכתוב ישראל אשר בך אתפאר ואמר יהושע
ומה תעשה לשמך הגדול ופסוקים רבים באו כן אוה למושב לו פה אשב כי אויתיה וכתוב
והארץ אזכר ועשית מזבח מקטר קטורת הנה מזבח הקטרת מן הכלים הפנימים היה ראוי
שיזכירנו עם השולחן והמנורה שהוא מונח עמהם וכן הזכירם במעשה בפרשת ויקהל אבל
הטעם להזכירו כאן אחר המשכן וכל כליו והקרבנות בעבור שאמר בתשלום הכל ונקדש
בכבודי ושכנתי בתוך בני ישראל אמ׳ כי עוד יתיחד להם שיעשו מזבח מקטר קטרת להקטיר
לכבוד השם וזהו רז שנמסר למשה רבינו שהקטורת עוצרת המגפה כי הקטרת במדת הדין
שנ׳ ישימו קטורה באפך מן וחרה אפי והוא מה שאמר בקטורת זרה ועל פני כל העם אכבד
שידעו כבודי כי לא ישא לפשעכם ויזהרו בכבודי ולכך אמ׳ כאן ונתת אותו לפני הפרכת אשר
על ארון העדות אשר אועד לך שמה כי מה צורך להאריך בכל
אלה ולא אמר ונתת אותו לפני ארון העדות באהל מועד כאשר אמר בפרש׳ ויקהל אבל הוא
להורות על ענינו והקטיר עליו אהרן אין המצוה הזו בכהן גדול בלבד אלא היא אף בכהנים
הדיוטים כדין הדלקת הנרות שבצרה שאמר גם כן ובהעלות אהרן את הנרות ואינה בכהן
גדול בלבד כמו שאמר למעלה יערוך אותו אהרן ובניו ולא ידעתי למה הזכ׳ אהרן בשניהם

ולא אמר הכהן ואולי מפני שיטת הכתוב למטה וכפר אהרן על קרנותיו שהוא כאהרן בלבד
או שירמוז שאהרן יתחיל בקטרת ובנרות וכן אמר בסוף אמור א׳ הכהנים יערוך אותו אהרן
ולא הזכי׳ בניו בעבור שהוא יתחיל בה והזכיר שם חקת עולם במצוה קטורת זרה שום קטרת
של נדבה שכולן זרות לו חוץ מזו לשון רש׳ אבל אנקלוס אמר קטורת בוסמין נוכראין ולא
תרגם נוכריתא   רצה לפרש שלא יעשה קטרת מסמים אחרים זולתי הקטורת אשר יצוה
אותה וכן אם הוסיף בה סמים אחרים יעבור בלאו הזה

סדר כי תשא

צוה הקב״ה   את משה כאשר תשא ראש בני ישראל
במנין יתנו כפר נפש מחצית השקל ואמ׳ לו ולקחת
את כסף הכפורים הנזכר ונתת אותו על עבודת אהל
מועד ומזה ילמוד משה שימנם עתה   וכן עשה כמו
שאמ׳ וכסף פקודי העדה מאת ככר ולא הוצרך להאריך ולומ׳ ועתה תשא ראשם ונתת הכסף
על עבודת אהל מועד כי הדבר מובן מעצמו שימנם עתה ולפיכך כלל המצוה כאשר תשא
ראשם תעשה כן שיכנס בכלל כל פעם שימנם   והנראה אלי כי לא הצריך אותו עתה לבא
באהליהם ולמנותם כאשר יעשה בחומש הפקודים רק שיעשה כאשר יאמרו רבותי׳ בשקלי
הקרבנות צוה עליהם שכל היודע בעצמו שהוא מבן עשרים שנה ומעלה יתן הסך הזה והם
הביאו אליו הכפר נרבה עם כל שאר הנרבה בבקר בבקר   ולכן לא אמר רק ונתת את כסף
הכפורי׳ כלומר הנה צויתיך כאשר תמנם שיתנו כפרם ועתה יתנו מעצמם הכופר ותתן אותו
על עבודת אהל מועד ולכך לא הוצרך עתה לאהרן ונשיא׳ שיהיו עמו ואין טענה מכל העורם
על הפקודי׳ כי פירושו הראוי לעבור ומפני שלא נתפרש כאן אם היא מצות דורות או לשעה
למשה במדבר טעה דוד ומנה אותם בלא שקלי׳ והיה הנגף בהם והתורה עליו ויאמר דוד א׳
ה׳ חטאתי מאד אשר עשיתי ורבותי׳ דרשו מכאן שלש תרומות מרבוי המקראות וכן נראה
ממה שאמר הכתוב מדוע לא דרשת על הלוים להביא מיהודה ומירושלם את משאת משה
עבד ה׳ והקהל לאהל העדות יראה מזה כי משאת משה מצוה לדורות להביאו לבדק הבית
אעפ׳ שלא ימנם   וכן בקרבנות כדברי חכמים וכן כתוב והעמדנו עלינו מצות לתת לנו שלישי׳
השקל בשנה לעבודת בית אלהינו ללחם המערכת למנחת התמיד ולעולת התמיד והשבתות
והחדשים למועדים ולקדשים   ולחטאת לכפר על כל ישרא׳ וכל מלאכת בית אלהינו   מכאן
מפורש שהיו מביאים שקלים בכל שנה לקרבנות ולבדק הבית ואמר שלישית השקל כי בימי
עזרא הוסיפו עליהם והיה שלישית השקל עשרים גרה ובמסכת שקלים שנינו שכשעלו ישרא׳
מן הגולה היו שוקלין דרכונות חזרו לשקול סלעים חזרו לשקול טבעין ובקשו   לשקול דינרין
ופירושה   כשעלו מפני שהיה ברק הבית צריך להוצאות מרובות היו שוקלין דרכונות שהם
גדולים מן הסלעים והיה כל אחד שוקל דרכמין אחד לשקול סלעים שלמים חזרו לשקול
טבעים ומפורש בירושלמי שהוא פלגות סלעין לשקול דינרין ולא קבלו מהן שיכול הצבור
להוסיף ליתן יותר מחצי סלע ובלבד שתהא יד כולן שוה כמו ששנינו במשנת מסכת שקלים
ומכל מקום אין אדם רשאי לפחות וליתן פחות מחצי סלע בין יחיד בין רבים   כי אין כופר
הנפש בפחות מכאן כדכתי׳ זה יתנו וגו׳ ובירושלמי אמרו בשלישית השקל מכאן שאדם חייב
באחריות שקלים שלשה פעמים בשנה   מיכאן שאין מטריחין
על הצבור יותר משלשה פעמים בשנה וכתב רש׳ לפי׳ שרמז כאן שלש תרומות אחת תרומת
הארנים שמכאן כשהתחילו בנדבת המשכן אחר יום הכפורים בשנה ראשונה ונתנו כל אחד
מחצית השקל ועלה למאת הככר שנ׳ וכסף פקודי העדה מאת ככר וגו׳ והשנית אף היא על
ידי מנין שמנאן משהוקם המשכן הוא מנין האמור בחומש הפקודים   באחד לחדש השני
בשנה השנית ונתנו כל אחד מחצית השקל לקנות מהן קרבנות צבור ואם תאמר וכי אפשר
שבשניהם היו ישראל שוין שש מאות אלף ושלשת אלפים וחמש מאות וחמשים והלא בשתי
שנים היו וא׳ אפשר שלא היו בשעת מנין הראשון בני תשע עשרה ונעשו בני עשרים תשובה
לדבר אצל שנות האנשים בשנה אחת נמנו אבל למנין יציאת מצרים היו שתי שנים של
יציאת מצרים מונין מניסן ולשנות האנשים מונין למנין שנות עולם המתחילין מתשרי

נמצאו שני המנינין בשנה אחת המנין האחר בתשרי לאחר יום הכפורים שנתרצה הקב״ה
לישראל ונצטוו על המשכן והשני באחד באייר כל אלו דברי הרב ואני תמה ואיך יתכן שיהיה
קהל גדול כמוהו ולא ימותו בו בחצי שנה למאות ולאלפים והנה לפי דברי הרב עמדו בשבעה
חדשים ולא מת אחד וכתיב ויהי אנשים אשר היו טמאים לנפש אדם ועוד קשה לי כי מנין
שנות האנשים איננו למנין שנות עולם מתשרי אבל הוא מעת לעת מיום הולדו שכך נאמר
בהם עשרים שנה ומעלה שיהיו שנים שלמות להם וכן בכל מניני התורה בשנות האדם
כך הם נמני׳ מעת לעת כמו שאמרו במסכת ערכין שנה האמורה בקדשים ובבתי ערי חומה
ושתי שנים שבשדה אחוזה ושש שבעבד עברי ושבבן ושבבת בולן מעת לעת בקדשים מנא
לן אמר קרא כבש בן שנתו שנה שלו ולא שנה של מנין עולם וכו׳ ומפרש התם שבבן ושבבת
למאי הלכתא אמר רב גדל אמר רב לערכין והטעם מפני שכתוב בהן ומעלה ובכל מניני
המדבר כך כתוב בהן גב׳ ומעלה ומנין המדב׳ כמנין הערכין בכל דבר כמו שאמ׳ בבבא בתרא
גמר ומעלה ומעל מערכין אם כן כל הנולדי׳ מתשרי ועד איי׳ השלימו שנה בינתי׳ ונתרבו בין
שני המנינים עם רב אבל יותר נכון שנאמר שכן אירע מעשה שהיו ישרא׳ בשעת מנין ראשון
תר״ג אלף ותקן ומתו מהם הרבה בשבעה חדשים כנוהג שבעולם ובני עשרים משלימים
שנתם מתשרי ועד אייר ואירע הדבר שהיו המשלימים כמנין המתים אבל לפי דעתי אין
השואת המנינין שאה כלל כי במנין הראשון נמנה שבט לוי עמהן כי עדין לא נבחר ולא יצא
מכלל העם ובמנין שני נאמר לו אך את מטה לוי לא תפקוד ואת ראשם לא תשא והנה
אות המשלימי׳ שנתם שנעשו בין שני המנינין בני עשרי׳ שנה היו קרוב לעשרים אלף וזה דבר
ברור כי ממה שהוצר׳ לומ׳ במנין שני אך את מטה לוי לא תפקוד ואת ראשם לא תשא ראיה
שהיה נמנה עמהם עד הנה ועתה נבחר השבט ההוא ונמנה לעצמו להיות לגיון למלך והנה
ישרא׳ בשיצאו ממצרים היו כשש מאות אלף רגלי לא שש מאות ומתו מהם עד המנין ההוא
ונתרבו במשלימי׳ שנותיהם ואולי הגברים אינם בני עשרים אבל כל הנקרא איש מבן שלש
עשרה שנה ומעלה בכלל כי הוא להוציא הנשים והקטנים בלבד באשר אמר לבד משף וכן
נראה לי כי שלש תרומו׳ שרמז כאן האחת לקרבנו׳ הצבור איננה על ידי המנין האמו׳ בחומ׳
הפקודים כדברי הרב כי שם נאמר אך את מטה לוי לא תפקוד והשקלים של קרבנות לויים
חייבים בהם לדברי הכל וכדברי חכמים את הכהנים וכן הלכה כמו שמפורש במס׳ שקלים
ועוד כי השקלים לקרבנות אינם מבן עשרים שנה ומעלה אלא משהביא שתי שערות חייב
לשקול וכן מפורש שם אבל צוה הכתוב שיביאו למלאכת המשכן תרומה חצי השקל לכל
העובר על הפקודי׳ מבן כ׳ שנה ומעלה ורמז העשיר לא ירבה והדל לא ימעיט ממחצי׳ השקל
לכפר על נפשותיכם שכל הצריך כפרה שהגיע לכלל חיוב המצות יביא מחצית השקל אחר
לקרבנות מחצית השקל בשקל הקדש קבע לו משה רבי׳ מטבע כסף בישראל כי מלך גדול
היה וקרא למטבע ההוא שקל בעבור שכל המטב׳ במשקל שלם אין בו פחת ולא כסף סיגים
ובעבור שמשקלי הערכין ופדיון הבכור במטבע ההוא שהם קדש וכן כל שקלי המשכן וכן כל
כסף קצוב האמור בתורה יקרא לו הכתוב שקל הקדש וכן הטעם אצלי במה שרבותי׳
קורין לשון התורה לשון הקדש שהוא מפני שדברי התורה והנבואות וכל דברי קדושה
כלם בלשון ההוא נאמרו והנה הוא הלשון שהקב״ה ית׳ שמו מדבר בו עם נביאיו ועם עדתו
אנכי ולא יהיה לך ושאר דברות התורה והנבואה וכו נקרא בשמותיו הקדושים א׳ אהים
צבאות ושדי ויוד הא והשם הגדול המיוחד ובו ברא עולמו וקרא שמות שמים וארץ וכל
אשר בם ומלאכיו וכל צבאיו לכלם בשם יקרא מיכא׳ וגבריא׳ בלשון ההוא ובו קרא שמות
לקדושים אשר בארץ אברהם יצחק ושלמה וזולתם והרב אמר במורה הנבוכים אל תחשוב
שנקרא לשוננו לשון הקדש לגאותנו או לטעותנו אבל הוא כי זה הלשון קדוש לא ימצאו
בו שמות לאבר הבעילה בזכר או בנקבה ולא לטפה ולשתן ולצואה רק בכנוי ואל יטעה
אותך שגל כי הוא שם אשה המזומנת למשכב ואמ׳ ישגלנה על פי מה שנכתב עליו ופירושו
יקח אשה לפילגש והנה אין צרך לטעם הזה כי הדבר ברור שהלשון קדש קדשים הוא כמו
שפירשתי והטע׳ שהזכיר על דעתי איננו אמת כי מה שיכנו ישגלנה ישכבנה יורה כי משגל

שם עצם לבעילה וכן יכנו לאכול את חוריהם כי הוא שם מגונה ואם מפני טעמו של הרב
היו קורין לו לשון נקיה כענין ששנינו עד שיקיף זקן התחתון ולא העליון אלא שדברו חכמים
בלשון נקיה ואמרו כי אם הלחם אשר הוא אוכל לשון נקי וכן במקומות רבים ופירש הכתוב
כי השקל עשרים גרה של כסף ותרגם אנקלוס מעין כי הגרה שם למטבע הנקרא בארמית
מעה וכן תרגם יונתן בן עוזיא לאגורת כסף למעה דכסף וכן אמר בשקל הקדש סילעא כי כן
שם המטבע בארמית ושיעורו ידוע נמי בתלמוד וכתב רש׳ שהשקל משקלו ארבעה זהובים
שהוא חצי אוקי׳ למשקל הישר של קלוניא מצא הרב מפורש בגמר׳ שהסלע ארבעה דינרין
וקבל במשקל הדינרין שהוא במשקל הזהובים וכן כתב בפירושיו בגמר׳ בבבא קמא הדינר
משקלו זהוב וכך קורין בקוסטנטיאה הזהוב דינר וכל זה אמת הוא אבל שיער הרב בזהובים
הנמצאים בדורו וגם בדורנו והם כמשקל חצי האוקי׳ שהזכיר ואיננו כן כי מלכי הגוים פחתו
הזהובים וכבר מצינו בדברי בעל הלכות והגאונים הראשונים כי הדינר הנזכר בכל מקום
בתלמוד הוא דינר ששרנג והוא יתר על דינר ערבי שתות ולפי השיעורין הנמצאים בדבריה׳
הדינרין שבתלמוד גדולים מן הזהובים הנמצאים היוצאים בזמנו קרוב לשליש והשקל שלשה
רביעי אוקיא למשקל של הארץ הזאת והוא האוקי׳ שהזכירה הרב ז״ל ודע כי שקלי התורה
הם הסלעים האלו שכל סלע מהן ארבעה דינרין אבל שקל המוזכר בדברי חכמים כגון
ששנינו שקל הלויתני עליו וסלע היה שוה סלע הלויתיך עליו ושקל היה שוה הוא ב׳ דינרין
חצי הסלע וטעם זה מפני שהעם קונין שקלים לחצייא הסלעים שהיו שוקלים בכל שנה וכן
הונהג בלשון חכמים במשנה ועל כן אומר אדם לחברו שקל הלויתני כלומ׳ המשקל שישרא׳
שוקלים ויתכן שעשו בזמן בית שני מטבע כסף של ב׳ דינרין כדי שיהא מצוי לתת לגזבר
ההקדש ולא יצטרכו לקלבון וקראו לזה המטבע שקל והיו קורין לשקל של משה שהוא שקל
של תורה סלע כתרגומו ויש אומ׳ כי הטעם ממה שאמרו מנה של קדש כפול היה וכן כל
המטבעות ואינו נכון כי שקלי עבד ואונס ומפתה אינם של קדש וטעם העשיר לא ירבה
והדל לא ימעיט שיביאו השקלים בהשויה הנזכרת והנראה מן הכתו׳ הזה שאם הביא הדל
בשקלו פחות ממחצית השקל שהוא עובר בלאו הזה שהכתו׳ הזה מניעה שאם נאמ׳ בהעשיר
לא ירבה שיהיה שלילות לומר שבכך די לו לא נוכל לפרש בו בוהדל לא ימעיט ואם כן שתיה׳
מניעות אם שקל העשיר היחידי יותר ושקל הדל פחות עברו בלאו ושמא מה שהיו תורמין
בקופות על האבור ועל העתי׳ לגבות יתקן להם זה כי הדל הממעיט בנותר עתיד לגבות הוא
ומן העשיר המרבה לא יתרמו הגבאין ביתרון ולא יהו מוכן במותרות וראיתי לבעל הלכות
ולכל המונים המצות שלא הזכירו הלאו הזה ורחצו אהרן ובניו וכו׳ הרחיצה הזו דרך כבוד
שלמעלן כי כל הקרב לשולחן המלכים לשרת וליגע בפת בג המלך ובין משתיו רוחץ ידיו
בעבור היות הידים עסקניות והוסיף כאן לרחוץ הרגלים בעבור היות הכהני׳
משרתים יחפים ויש בבני אדם שיש ברגליהם זוהמא וכיעור ועל דרך האמת בעבור היות
ראשי׳ האר׳ וסופו הידים והרגלי׳ כי הידים למעלה מכל גופו כהגביהו אותן והרגלים למטה
והם בצורת האדם רמז לעשר הספירות שיהיה כל גופו ביניהן וכמו שאמ׳ בספר יצירה כרת
לו ברית בין עשר אצבעות ידיו ובין עשר אצבעות רגליו במלת הלשון ובמלת המעור ולפיכך
נצטוו משרתי עליון לרחוץ הידים והרגלים והרחיצה הזאת לקדושה תרגם אותה אנקלוס
ומן הענין הזה תקנו רבו׳ נטילת ידים בתחלה שיתכוין לזה כטעם נשיאות כפים והרחיצה היא
המצוה אבל הכיור צוה בו להזמנה ואיננו מעכב ולא מצוה כי ביום הכפורי׳ כהן גדול מקדש
ידיו ורגליו מקיתון של זהב שהיו עושין לכבודו אבל למדנו מן הכיור כי צריכה כלי מר׳ דרור׳
חמש מאות הסכימו המפרשים והרב ר׳ משה מכללם כי המור הוא הנקרא מוסך ורא׳ השיב
כי איננו בשם אע״פ שריחו טוב ואולי בעבור זה הפרידו הכתוב מן הבשמים והוא הקשה כי
כתוב אריתי מורי שהוא דבר מלוקט ואומרים המביאים אותו כי הוא נעשה בגרון הצבי ועוד
מן הכתו׳ וידי נטפו מר ואולי כן הוא כהיותו לח ויתכן שיאמר אריתי מורי בעבור כי הוא דם
נצרר בבטן החיה הדומה לצבי הידועה בארץ הודו ובלכתה בין השיחים בימי החום הגדול
מגרדת בנפח ההוא והדם יוצא צרור ולוקטים אותו מן האחו ואמר וידי נטפו מר כי הכתו׳

ירמה ריחו כאלו ירין תשופנה כריח ההוא נטפי מים ואחרים אמרו איך יכנס בקטורת
ובשמן הקדש דם חיה טמאה גם זו אינה קושיא כי הלחות ההוא הנאספת מרוב הדם
ויזוב ממנה בחייה אין בו לא טומאה ולא מאוס ופירשו דרור מלשון וקראתם דרור שיהיה
חפשי מן הזיוף והתערובת ואולי נאמר שהצריך הכתוב להיותו חפשי לומר שיוקח מן הצבי
ההוא בהיותו חפשי מתהלך בין ערוגות הבשמים ומתענג ברצונו כי כאשר ילכד ויעמד
ברשות אדם לא יעשה מור כי אם מעט ואיננו מבושם וזה דבר ברור ועם כל זה הנראה
אלי מדברי רבותי שאין המור מוסך שהם אמרו במדרש חזית מור אינמרנון והמוסך אף
בלשון חכמי כך שמו מוסך כמו שאמ׳ בברכו׳ חוץ ממוסך מפני שהוא מין חיה וכן שם בירושל
בר ממוסכין וכתב בעל הערוך כי גם כן שמו בלשון יון ועוד אמרו שם במדרש חזית צרור
המור דודי לי זה אברה׳ מה המור הזה ראש לכל מיני בשמים כך אברה׳ ראש לכל הצדיקים
מה המור הזה אין מפיח אלא באור כך אברהם לא נודעו מעשיו עד שהושלך לכבשן האש
ומה המור הזה כל מי שלוקטו ידיו מתמרמרות כך אברהם ממרר עצמו ומסגף עצמו
בסורין והנה המוסך ריחו מפיח בלא אור ועוד שנינו אלו חוצצין בכלים הזפת והמור וכו׳ על
המרדעת רשב״ג אומ׳ עד כאיסר האיטלקי וקתני זה הכלל כל המקפיד עליו חוצץ וכל שאינו
מקפיד עליו אינו חוצץ ואין המוסך דבר נדבק כזפת שיחוץ ואם שמא מתקנין אותו בענין
שידבק בכלים אנן מקפיד עליו שיחוץ אפי׳ על המרדעת והקרוב שהוא הנקרא בן בלשון
ערבי מור שיש ממנו מינין מור אחמר ואביץ ובו מקטירין וריחו מפיח באור ביותר והנה
כל הלשונו׳ עברי׳ וארמי׳ וגם הערבית שוות בו ובלשון אגר׳ פרסית או יונית נקרא אנמירנון
קרוב לזה וגם בלשון רומיים נקרא מירא ולהשואת הלשונות בו נראה שהוא המין ההוא
והוא יחשב בסמים ומה שאמרו שהוא ראש לכל הבשמי׳ שהזכירתו תורה בראשם או שהוא
בהקטרה משובח מכולם ואפשר שימצא עוד במינו בעל ריח מבושם ביותר והוא הנקרא
דרור והלוקטו לזה ידיו מתמרמרו׳ שהוא מר כלענה ושנו בספרא דברים שא׳ אפשר לרעתן
כגון המערב מים ביין קומוס במור כי זה מזייפין אותו בקומוס הנקרא צמג אל ערבי שהוא
נרמה לו ולכך אמר מר דרור שיהיה נקי מן הזיוף שמזייפין אותו תמיד ויתכן כי לשון דרור
בכל מקום נקיות וכן וקראתם דרור בארץ לכל יושביה שיהיו כל בעלי הארץ נקיים מעבדות
ומכל שעבוד בגופם ובארצות ובעל השור נקי ומה שאמ׳ הכתו׳ וידי נטפו מר ואצבעותי מור
עובר יתכן שיהיה שיעורו וידי נטפו שמן מור כי המנהג לסוך בו גם הידים לערן ולדבק אותן
ברכתי׳ ו׳ חדשי׳ בשמן המור ופירשו בו שמן זית שלא הביא שליש מפני שמשיר את השער
ומעדן את הבשר והענין כי השמן הזה מתקנין אותו במור ונקר׳ בן וזה טע נטפו ויתכ׳ כי יוצא
מן המור שמן כאשר נעשה במצטבי ווולתו מן הצמגים והנה ראוי לקראותו מור ושמן המור
וקנמון בשם מחציתו לפי שהקנמון קליפת עץ הוא יש שהוא טוב ויש בו ריח וטע ויש שאינו
אא בעץ לכך הוצרך לומר קנמון מן הטוב לשון רש׳ והרב ר׳ משה אמר שהוא קשר סליבה
ואחרים אמרו שהוא העץ הטוב הנקרא עוטייב ואינו כדברי כולם שהרי אמרו בבראשית
רבא ובמדרש חזית קנמון היה גדל בארץ ישרא׳ והיו עזים וצבאים אוכלים ממנו והנה הוא
כעשב השדה ירעו אותו הצאן ולפי דעתי הוא התבן המבושם הנקרא בערבי ארבר ובלשון
הרומיים אשקינגט והוא בשם חשוב והוא מרעה לגמלים במקומו ורבינו בעל ההלכות כתב
בפסחים כגון קנמון וסנבל שרומין לתבן והקדה ידועה מלשון הארמית שהיא קציעה ובן
בערבי ועשית אותו שמן משחת קדש רקח מרקחת מעשה רוקח על דרך הפשט יהיה
מעשה השמן כדברי ר׳ יהודה שאמר שראום במים שלא יבלעו את השמן ואין השרייה שיהיו
במים לברן אבל נתנו הבשמים כתושים בכלי מלא מים והציפו עליהן שמן זית הין ואחר כך
נתנו הכלי על פי כלי אחר מלא מים ונתנו על אש נחה גחלים אוממות ויבשלו עד יבשת
המים וקלטו השמן מעליו כי כן מעשה הרקחים בכל שמן מבושם ולכך קצר הכתוב וצוה
שיעשו השמן הזה רקח מרקחת כמעשה רוקח ולא פירש המעשה כי דרך הרקחים ידועה
בהם וכן מצאתיה בשקלים ירושלמי ר׳ יהודה אומר שולקן היה במים ונותן שמן מלמעלה
משהיה קולט את הריח היה מעבירו כדרך שהפטמין עושין שנא׳ ועשית אותו שמן משחת

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main

קדש רוקח מרקחׄ מעשה רוקח עלׄ זרׄ שאינו צורך כהונה ומלכות לשון רשׄ ורׄא השיב כי זר
במקום הזה כל שאיננו מזרע אהרן ובניו הנזכרים כמו והזר הקרב יומת כל איש זר חוץ מן
הנזכרים וכן וכל זר לא יאכל קדש למען אשר לא יקרב איש זר אשר לא מזרע אהרן הוא
ולכן יסבור כי המשיחה בשלמה שהוציא צדוק קרן השמן מן האהל והוא שמן המשחה
הוראת שעה על פי הנבואה ואין כן דעת רבותיׄ ואומר אני כי הכתוב אמר שמן משחת קדש
יהיה זה לי לדורותיכם והיה ראוי שיאמר שמן משחת קדש יהיה זה לאהרן ולבניו לדורותם
כאשר אמר בבגדים ובגדי הקדש אשר לאהרן יהיו לבניו אחריו או שיאמר ואת אהרן ואת
בניו תמשח וקדשת אותם לכהן לי והיתה להם חקת עולם לדורותם כי עכשו
שלא הזכיר רק הם עצמם ואמר שלא ינתן על זר יהיה במשמע על כל אדם חוץ מן הנזכרים
עצמם וכן אמר על בשר אדם לא יסך והנה הכתוב מפרש הכהן המשיח תחתיו מבניו אבל
כך הדבר צוה שימשח בו עתה אהרן ובניו ואמר שמן משחת קדש יהיה זה לי למשוח בו
משיח קדשי אשר אבחר בו לדורותיכם ולא ינתן על זר שאיננו לי ולכן ימשחו בו המלכים
והכהנים הגדולים כי שניהם משיחי השם וכתוב מצאתי דוד עבדי בשמן קדשי משחתיו
בשמן שהוא משחת קדש לי ופירוש על בשר אדם לא יסך אזהרה בכל אדם כי לא אמר על
בשר זר לא יסך והטעם שיצוק מן השמן על ראש אהרן למשחו וימשח גם בניו אבל לא יסוף
בו בשר שום אדם אפׄ הכהנים המשוחים כאשר סכין הבשר בשמנים הטובים ומורחין בהן
הבשר בידים משוחות אחרי הרחיצה כענין ורחצת וסכת וארחצך במים ואסוכך בשמן וזהו
פשוטו של מקרא ומשמעו וכך אמרו רבותינו מנין לכהן גדול שנטל משמן המשחה שעל
ראשו ונתן על בני מעיו שחיב שנׄ על בשר אדם לא יסך קׄח לךׄ סמׄים אמרו בדרך הפשט
כי פירושו קח לך סמים הם נטף ושחלת וחלבנה אלה הסמים ולבונה זכה עמהם ואיננו נכון
להחזיר פעם אחרת סמים כי אין דרך בכתוׄ לשנות מה שהזכיר רק בהפסיקו הענין באריכות
או בדברים שהן כן תמיד והאמת כדברי רבותיׄ כי הם סמים אחרים וכתב רשׄ סמים שנים
נטף ושחלת וחלבנה הרי חמשה סמים לרבות עוד כמו אלו הרי עשרה ולבונה הרי אחת
עשרה ויש לתמוה ולמה לא יזכירם הכתוב ואולי יאמר הכתוב קח לך סמים נטף ושחלת
וחלבנה סמים רבים ולבונה זכה ולא יקפיד הכתׄ רק באלה הארבע כי בהם ענן עשן הקטורת
עולה רק צוה שיתן עמהם סמים רבים אשר להן ריח טוב כדי שיהיה בתמרות עשנו מבושם
ולכן לא פירש המשקל ובמה יקטיר ממנה כי לא הקפיד רק שיהיו אלה הארבעה בשוה
ושיוסיף עמהם עוד סמים טובים להקטיר והטעם כי כאשר אמׄ בשמן שיעשה אותו במשפט
מעשה הרקחים ולא לימד על מעשהו רק סמך עליהם כן אמׄ בזה שיקח מאלה ארבעה הסמיׄ
במשקל שוה ויוסיף עמהׄ סמים ויעשה מכולם קטרת מרוקח כמעשׄ הרוקחים בסמים הידועׄ
להם שהם טובים עם אלה ובעשיה אשר הם עושין ויתן ממנה לפני הערות כדי שתעלה תמרתו
במנהג המוגמרות לפני המלכים וכן קצר בעשיה ולא הזכיר אותה כהזכירו האחרים כולם
וכזה אמרו בגמׄ אמׄ ריש לקיש מה לשון קטרת דבר שקוטר ועולה כי לא צוה בה התורׄ רק
בדברי שקוטרין ועולין על דרך מעשה הרוקחׄ ועל פה נתפרש למשה בסיני הסמים הנבחרׄ
לזה וכל מעשה הקטרת כי כן נתפרש לו גם מעשה השמן איך יעשו אותו אעׄפׄ שתלאו במנהג
הרוקחים ויתכן עוד כי לשון סמים ובשמים לשון אחד הוא כאשר הזכרתי ואלה השלשה
אשר הזכיר אינם סמים כי הנטף והחלבנה שרפים והשחלת צפורן יוצא מן הים ואמר הכתוב
קח לך סמים הנזכרים ונטף ושחלת וחלבנה וסמים עוד ולבונה זכה ותעשה קטרת מרוקח
במעשה הרוקחים כי הסמים הנזכרים למעלה בשמן מר דרור וקנמון וקדה נכנסין בקטורת
וקנה בושם על דעתי הוא הקליפה שהזכירו בה חכמים והוא דראציני בלשון ערבי וכן בלשׄ
הגמרה והוא קנה כדמות הקנים והסמים שצוה להוסיף הן שבלת נרד וכרכם והקוסט לפי
מה ששנו חכמים ואולי אין קפידא בכתוב אלא באלה התשעה שהזכיר אבל במה שכפל
להוסיף בו עוד סמים לא יקפיד רק בבשום שיעשה קטורת מרוקח וקצר במעשהו ובמשקלׄ
האחרים מפני שצוה שיעשנו כמעשה רוקח ונראה לי שבחרו חכמים באלה השלשה מפני
שהוזכרו בשיר השירים נרד וכרכם ואהלות והוא הקסט יקראנו בלשון רבים מפני שהוא

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main

שני מינין המתוק והמר והנה הזכיר שם קנה וקנמון ולבונה ומור עם אלה השלשה ואמר
עם כל ראשי בשמים להביא הקדה והנה הם כל סמי הקטרת והזכיר תחלה כפרים עם
נרדים להביא נטף ושחלת וחלבנה שהם שרפים כי כפרים מן וכפרת אותה שרף נדבק
והמתרגם הירושלמי אמר ואהלות אקסי לאלואון והוא העץ הטוב הנקרא בלשון רומית
לינגאלובן כי אקסי עץ בארמית לאואן כשמו וכן שמו בערבי א׳ עודטיב אבל אנקלוס תרג׳
כאהלים נטע ה׳ כבושמיא לא ייחד לו שם נטף הוא צרי וכתוב בפרושי רש׳ והצרי קורין לו
טריגא ועל שם שאינו אלא שרף הנוטף מעצי הקטף קרוי נטף ולא ידעתי אם הוא טעות
הסופרי׳ או המגיד כחש לו כי התריאק אינה סם אחת אבל היא מרקחת רבת ההרכבה יכנס
בה שאר ורבש ובשר שקצ׳ ורמשים כי יכנסו בה אבק עקרבים ובשר האפעה כי לכך נקרא
בן כי הארס בלשון יון תריאק וכן בלשון תלמוד תרקיה חויא וכן הזכירה המרקחת בלשונם
כי תריאקא לכולי גופא וחלילה שיכנס בקטורת בשר שקצים ורמשים ושאר ורבש וכתי׳ כי
כל שאר וכל רבש לא תקטירו ממנו אבל הצרי הוא השרף כעין שמן שנוטף מעץ הבלסמון
הנקרא בלשון חכמי׳ קטף והוא מה ששנינו רשב״ג אומר הצרי אינו אלא שרף הנוטף
מעצי הקטף ושמא יקראוהו קטף בעבור ששוברים ענפיו בימי החום והצרי זב מן הקטיפה
ההיא ואמרו בגמ׳ בפרק במה מדליקין ר׳ שמעון בל׳ אמ׳ אין מדליקין בצרי וכן היה ר׳ שמעון
ב״א אומר הצרי אינו אלא שרף מעצי הקטף ופירשו בו מאי טעמא מפני שריחו נודף גזירה
שמא יסתפק ממנו והוא השמן החשוב הנזכר ואני תמה כי אנקלוס תרג׳ נכאת וצרי ולוט
שעף וקטף וכן מעט צרי נכאת ולוט ותרגם נטף נטיפא ולא תרגם נטף הצרי ויונתן בע׳ תרגם
צרי בכל מקום שעף והוא לשון שמן משיחה מלשון תלמוד עברי ליה שיפא בצעא והוא
מבולע העין שעיפא דשייף ליה מההוא מינה בפומיה דשעיף והנראה מדעתם כי אילן
הצרי ופריו שניהם יקראו צרי בלשון הקדש כשם תאנה ורמון ואתרוג וזולתם רבים והנכאת
אצלם הוא שם לכל שמן חשוב ומבושם ולכך אמר ויראם את כל בית נכותו שהאוצר אשר
בו השמן הטוב יקרא על שמו שהוא מבחר הסגולה ושם כתוב ואת השמן הטוב ולכך אמר
אנקלוס במנחה של יוסף שהביאו לו שעף שהוא שם משיחת השמן החשוב הזה והביאו
מענפי העץ שהוא הצרי הנקרא קטף ובשאר מקומות כשיזכיר הכתוב צרי לבדו ויזכרנו
לתרופה ולשבח כמו הצרי אין בגלעד ותרגם אותו יונתן על השמן שהוא שעף ותרגם אנקלו׳
נטף נטופא והוא השמן הזה הנקרא כן בעבור שהוא נוטף משברי הענפים ואין כאן מקום
לתרגמו שעף כי איננו בקטורת למשיחה וראיתי לרב ר׳ משה שמכניס בקטורת עץ האילן
הנזכר הוא הנקרא בערבי עוד בלסאן נראה שסובר כי רשב״ג שאמר הצרי אינו אלא שרף
מעצי הקטף בא לחלוק ולומר שאין הצרי מסמני הקטורת כי הוא אינו אלא שרף ובקטורת
אין השרף נכנס בו אלא הקטף לעצמו ממולח טהור שיהא מלוח במלח כמו שאמרו מלח
סדומית רובע ואנקלו׳ תרג׳ מערב ירצה לעשות ממולח נמוח שיעשה הסמים כולם שחוקים
מאד ומעורבים יפה עד שיהיו נמחים ולא יוכר סם מהם מלשון כי שמים כעשן נמלחו וכן
בלויי מלחים ארץ פרי למלחה כולם ענין השחתה ובלייה ורש׳ פי׳ כי לשון ממולח
שיהא מעורב יפה בשחיקתן זה עם זה והביא דומה לו מלחיך וחובליך על שם שמהפכין את
המים במשוטות כשמנהיגין את הספינה כאדם שמהפך בכף בצים טרופות לערבן יפה ועל
דעתי נקראו חכמי הספנין מלחים בעבור שהם יודעים טעם הים כאלו הם המרגישים
במליחותו ומתיקותו כלו׳ היודעים מתי יהיה מתוק ונאות להולכי הים או מתי הוא רע ומר
ואין תופשי המשוטות נקראים מלחים שהרי כתו׳ לצור יושבי צידון וארוד היו שטים לך זקני
גבל וחכמיה היו בך מחזיקי בדקך כל אניות הים ומלחיהם היו בך כי הספנים הזקנים יודעי׳
הים הם מלחים וכתוב וירדו מאניותיהם כל תופשי משוט מלחים וכל חובלי הים על הארץ
יעמודו והנה שם שלשה תופשי משוט והמלחים והחובלים וכן ארץ פרי למלחה לארץ
מלחה שמקום המלח לא יצמיח כענין שכתוב בסדום גפרית ומלח שרפה כל ארצה לא
תזרע ולא תצמיח וכתיב ויזרעה מלח ויתכן שיהיה הלמד נוסף בכי שמים כעשן נמלחו ירצו
לומר נמחו והלמד כלמד בלאומים שלאנן ושלו ונתת ממנה לפני העדות יתכן שנפרש כי

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main

הזכיר הכתוב בכאן כל מעשה הקטרת אמר שיקטיר ממנה לפני הערות בקדש הקדשים והוא קטרת של יום הכפורים ויקטיר ממנה באהל מועד בכל יום ואשר אועד לך משה יחזור אל הערות ויתכן שיזכיר כי יתן ממנה במזבח הפנימי שהוא מונח לפני ארון הערות כי כן יאמר בפרשת ויקהל ראה קראתי בשם בצלא בן אורי בן חור אמר השם למשה ראה קראתי בשם ומשה אמר לישרא ראו קרא ה׳ בשם והטעם כי ישרא במצרים פרוכים בעבודת חומר ולבנים לא למדו מלאכת כסף וזהב וחרושת אבנים טובות ולא ראו אותן כלל והנה הוא פלא שימצא בהם ארם חכם גדול בכסף וזהב וכחרשת אבן ועץ וחושב ורוקם ואורג כי אף בלמדים לפני חכמים לא ימצא בקי בכל האומניות כולם והיודעים ורגילים בהם בכא ידיהם תמיד ברפש וטיט לא יוכלו לעשות בהן אומנות דקה ויפה ועוד שהוא חכם גדול בחכמה בתבונה ובדעת להבין סוד המשכן וכל כליו למה צוו ולמה ירמזו ולכן אמ׳ ה׳ למשה שיראה הפלא הזה וידע כי הוא מלא אותו רוח אהי׳ לדעת כל אה בעבור שיעשה המשכן כי היה רצון לפניו לעשות משכן במדבר ולכבודו נראו כי הוא הקורא הדורות מראש כדרך בטרם אצרך בבטן ידעתיך ובטרם תצא מרחם הקדשתיך וגומ׳ ובלשון הזה ראו כי ה׳ נתן לכם את השבת על כן הוא נותן לכם ביום הששי לחם יומים ולדבותי׳ בזה מדרש הראה אותו ספרו של ארם הראשון ואמר לו כל אחד התקנתיו מאותה שעה ואף בצלאל מאותה שעה התקנתי אותו שנא׳ ראה קראתי בשם בצלאל והוא כענין שפירשנו ועוד אמרו יודע היה בצלא לצרף אותיות שנבראו בהן שמים וארץ והענין כי המשכן ירמזו באו והוא היודע ומבין סודו ואת בגדי השרד לא ידעתי למה לא צוה תחלה לעשות הבגדים האלה כאשר עשה בכל מלאכת המשכן ובבגדי אהרן ובניו כי היה ראוי שיאמ׳ לו ועשית בגד כליל תכלת לכסות בו הארון ובגד ארגמן לכסות בו המזבח ובגד תולעת שני לכסות בו השולחן ועתה כאשר יצוה על העושים יכלול אות עם שאר המלאכ׳ ואולי לא היתה בהם קפידא ויעשו אותם כרצונ׳ בגדי שרד ממין אחר לבדו והם עשו מן התכלת והארגמן ותולעת שני ולא רצו כשש כי איננו נכבד כמותם ואחרי שנעשו כן רצה השם שיהיה התכלת לארון והארגמן למזבח והשני לשלחן ולכן הספיק להם הצואה בקצרה כאשר צוה על העושים כי לדעתם יעשו בגדי השרד ואיננו הגון שיהיה בגדי המכסה עשוי נקבים כדברי ר״ש אבל הוא מלשון שריד בעבור היותם מין אחר כדברי ר׳ אברהם

נא ואת בגדי השר׳ העולה מדברי רבו כי הם בגדי כהונה עצמם ונזכר זה בגמר׳ במסכ׳ יומא ואם כן הנכון שנפרש בגדי השרד בגדי היחוד כלומר בגדים שיתיחד בלבישתם אחד העם הגדול מאחיו כמו מן השרידים אשר ה׳ קורא מן פליט ושריד ויקראם כן שלא ילבשם רק יחיד ברורו אהרן בחייו ואחריו הכהן הגדול אשר יוצק על ראשו וגו׳ והכתוב יזכיר בגדי אהרן לעולם דרך כבוד כמו שאמר לכבוד ולתפארת בגדי קדש הם ציץ הזהב נזר הקדש ועל כן יקרא בגדי השרד בגדי מלכות וזה טעם את בגדי השרד לשרת בקדש ואת בגדי הקדש לאהרן הכהן כי שב לבאר וטעמו שהם בגדי שתי מעלות בגדי השר׳ ובגדי הקד׳ להגיד שלא ילבשם רק אחד העם לשר׳ בקדש ומפני שלא הזכיר בכאן לשרת בקדש הוסיף לבאר שהם בגדי שרד ובגדי קדש ובאו כמ׳ ווין יתרות בכתו׳ ופי׳ ומן התכלת והארגמן ותולעת השני עשו בגדי שרד לשרד בקדש שהוא מבאר אלה פקודי המשכן ונתן חשבון בזהב ובכסף ובנח׳ כמה הביאו ישראל ומה עשו בה׳ בעבור חשיבות ואח״כ אמ׳ כי מן התכלת והארגמן ותולעת השני אשר הובא להם עשו בגדי השרד לא הוסיף ולא הזכיר השש כי איננו חשוב ואולי הביאו ממנו הרבה והותר ושב לבאר ויעשו את בגדי הקדש אשר לאהרן כאשר ה׳ את משה ויעשו את האפד וגו׳ הענין אך את שבתותי תשמורו אעפ שתהיו רדופין כזריזות המלאכה א׳ תרחה שבת מפניה כל אכין ורקין מיעוטין למעט שבת ממלאכת המשכן לשון ר״ש ולא נתכון א׳ צלי בי לפי מדרש רבו׳ באכין ורקין למעט בשמירת השבת כי המיעוטין אצלם בכל מקום ימעטו בדבר המצוה בו ואם תדרוש המיעוט בענין מלאכת המשכן יהיה מותר לעשותה בשבת אבל המיעוט הזה למילה או לפיקוח נפש וכיוצ׳ בהן שהן דוחין את השבת ומלאכת המשכן שאינה דוחה שבת מפני שהזהיר בה בבא ועל דרך הפשט הוא כן יאמר תעשו מלאכת אהל

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main

מועד אבל שבתותי תשמרו לעולם׳ ובת׳ יכול יהא בנין בית המקדש דוחה שבת ת״ל את
שבתותי תשמורו ומקדשי תיראו אני ה׳ וטעם שבתותי בעבור כי שבתות השנה רבים ועל
דרך האמת צוה כאן בזכור ושמור כאשר רמזתי בסודם וזה טעם שבתותי ואמר בשניהם כי
אות היא שהיא ביני וביניכם לדעת ואמר ושמרתם בשבת וחייב במחלליה כרת כי הרוח
תשוב אל האלהים אשר נתנה וזו תכרת משם ואמ׳ ביום השביעי שהוא שבת השבתון קדש לה׳
בעבור שהוא יסוד עולם והזכיר בשבת שהיא ברית עולם וחזר ואמר ביני ובין בני ישרא׳ אות
היא השבת ביום השביעי והטעם שהיום אות והשבת היא אות לעולם וזה טעם שבת וינפש
והיא נשמה יתירה הבאה מיסוד עולם אשר בידו נפש כל חי והנה הפרשה מבוארת וכבר
רמזתי ענינה בעשרת הדברות והמשכיל יבין ויתן א׳ משה נמשך לפניו א׳ אהי׳ הנזכר בסוף
הפסוק ויתן אלהים אל משה כאשר הזכיר בדבור וידבר אלהים את כל הדברים האלה וכמעשה
ובמכתב והלוחות מעשה אלהים המה והמכתב מכתב אלהים וכן בנתינה ויתן אלהים אל משה
אשר ילכו לפנינו אוהות הרבה אוו להם כי משה זה האיש אשר העלנו מארץ מצרים והיה
מורה לנו הדרך נעלה בה עתה צריכין אנו לאוהות הרבה אשר ילכו לפנינו לרש׳ ואין לשונו
מכוון אבל הכתוב הזה הוא מפתח לדעת נבון ענין העגל ומחשבת עושיו כי בידוע שלא היו
ישראל סבורין שמשה הוא האלהים ושהוא בכחו עשה להם האותות והמופתים ומה טעם
שיאמרו כיון שהלך משה ממנו נעשה אלהים ועוד כי בפירוש אמרו אלהים אשר ילכו לפנינו
לא שיהיו נותנין להם חיים בעולם הזה או בעולם הבא אבל היו מבקשין משה אחר אמרו
משה שהורה לנו הדרך ממצרים ועד הנה שהיו המסעים על פי ה׳ ביד משה הנה אבד ממנו
נעשה לנו משה אחר שיורה הדרך לפנינו על פי ה׳ בידו וזה טעם הזכירם האיש משה אשר
העלנו לא הא׳ אשר העלם כי יצטרכו לאיש אלהים וכן תוכל להבין זה מתשובת אהרן א׳ משה
דבי׳ מה עשה לך העם הזה כי הבאת עליו חטאה גדולה וה יתה תשובתו ויאמרו לי קום עשה
אלהים וגו׳ ואומר להם למי זהב התפרקו ויתנו לי ואשליכהו באש והנה אהרן מתנצל למשה
ואמ׳ לו אל יחר אף אדני והוא כמוסיף על חטאתו פשע שאומ׳ כי הם בקשו ממנו עז ועשאה
להם בידיו ולמה לא יחר אפו ומה חטאה גדולה מזו אבל הענין כמו שאמרתי שלא יבקשו
העגל להיות להם לא ממית ומחיה וקבלו עבודת אלהותו עליהם אבל ירצו שיהיה להם
במקום משה מורה דרכם וזהו התנצלותו של אהרן טען כי לא אמרו לי רק שאעשה להם
אלהים אשר ילכו לפניהם במקומך אדני שלא ידעו מה היה לך אם תשוב אם לא ולכן הם
צריכין למי שיורה להם דרכם כל זמן שלא תהיה אתה עמהם ואם אולי תשוב יעזבוהו וילכו
אחריך כבראשונה וכן היה הדבר כיון שראו העם את משה מיד הניחו את העגל ובעטו בו
שהניחו לו לשרפו ולזרות עפרו על פני המים ולא היה מהם חולק עליו כלל וכן תראה שלא
הוכיחם ולא אמר להם כלום אבל כבואו במחנה וירא את העגל ומחולות ברחו ממנו והוא
לקח העגל וישרוף אותו להם ולא מאנו כלל ואלו היה להם
לאלהים אין דרך שיניח אדם מלכו ואלהיו לשרפת אש הן ישרוף את תועבתם לעיניהם ולא
יסקלוהו והנה אהרן הוא אשר הוציא הצורה הזאת כי הם לא אמ׳ לו מה יעשה שור או כשב
או עז וזולתם וזהו מאמר החכמים שאמרו מלמד שאוו לאוהות הרבה כי הם לא ידעו במה
יבחרו ואי זה הטוב להם והכונה לאהרן היתה מפני שישראל היו במדבר קורב שממה
והחרבן ושממות עולם יבואו מן הצפון כרכתי׳ מצפון תפתח הרעה על כל יושבי הארץ שאין
הכונה במלך בבל בלבד כאשר יראה בנגלה מן הכתוב אבל כי מן השמא׳ תבא מדת הדין
לעולם להשיב על כל יושבי הארץ ברעתם והנה במעשה המרכבה אמר פני שור מהשמאל
לארבעתם ולכן חשב אהרן כי המחריב יורה דרך מקום החרבן כי שם כחו הגדול ובהיותם
עוברים שם לא יערה עליו רוח ממרום כאשר נאצל על משה וזהו שאמ׳ חג לה׳ מחר שיהיה
העבודה והזבחים לשם המיוחד להפיק רצון ממנו אל בעל הצורה כי בהיותה לפניהם יכונו
א׳ ענינה ורבותי׳ למדו אותנו הענין הזה והם שגלו סודו אמרו ראה ראיתי את עני עמי אמר
לו הקב״ה למשה משה אתה רואה ראיה אחת ואני רואה שתי ראיות אתה רואה אותן באין
לסיני ומקבלין תורתי ואני רואה היאך מתבוננין בי שאני יוצא בקרונין שלי שאתן להם את

התורה ש״נ רכב אלהים רבותים ושומטין אחר מן טטראמולין של׳ שכתו׳ ופני שור מהשמא׳ ומכעיסין אותי בו טטראמולין ארבע פרדות טטרא בלשון יון ארבע כמו שאמרו טטרגון מולין פרדות כמו מוליאות שלבית ר׳ משל לארבע חיות הנושאות המרכבה ובויקרא רבה אמר אהרן מתוך שאני בונה אותו אני בונה אותו לשמו של הקב״ה שנא׳ ויקרא אהרן ויאמר חג לה׳ מחר חג לעגל אין כתוב כאן אלא לה׳ ולא אמר כי אלהים במקום הזה כבוד חונה בצורת גויה ואם תשים לבך אל המסע הראשון תבין זה ואיננו נכון בעיני שלא נעשה העגל במלאכת חכמת המזלות להיות בצורתו חונה כבוד או הרב׳ רק שעשו הצורה לכון בעבודת א׳ ענינה וכבר פירשתי סוד המסע הראשון והלילה שרצה אהרן להרמות אליו רק ממנו יקח שיהיה מסעם מצד המדה ההיא והמשכיל יבין פרקו נזמי הזהב בחר בזהב ולא בכסף בעבור שהוא מורה על מדת הדין ומראהו כמראה אש וכמו שאמרו עור והב פרוים שדומה לדם פרים ולכן עשה בזה הקרבנות כלו בזהב וכן מזבח הקטורת וכן הכרובים ודרשו בהן שאם עשאן של כסף הרי הן כאלהי כסף ואלהי זהב וגם דמות עגל בזהב יותר מן הכסף ויאמרו אלה אלהיך ישראל אשר העלוך מארץ מצרים גם זה הכתוב יורה אותנו כי אין טפש בעולם שיחשוב כי הזהב הזה אשר היה באזניה׳ הוא הוציא׳ ממצרי׳ אבל אמרו כי כח הצורה הזו העלם משם והנה לא תמצא שיאמר בעגל בשום מקום אשר הוציאנו ממצרים כי הם מודים במי שאמר אנכי ה׳ אלהיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים כי שמו הגדול הוא המוציא אותם משם אבל יאמרו במקומות רבים אשר העלוך כי יקחו זה במקום היד הגדולה המחרבת ים השמה מעמקי ים דרך לעבור גאולים וזהו שנאמר וימירו את כבודם בתבנית שור אוכל עשב ושם נאמ׳ שכחו א׳ מושיעם עושה גדולות במצרים נפלאות בארץ חם נוראות על ים סוף שכחו דברו אשר צום והנה עברו על לא יהיה לך אלהים אחרים על פני כאשר רמזתי שם ותבין זה וירא אהרן טעם הכתוב הזה שראה אותם ברע מכונים אל העגל וקם ובנה מזבח וקרא חג לה׳ שיזבחו לשם המיוחד על המזבח אשר בנה הוא לשמו ולא יבנו הם מזבחות לבשת ולא תהיה כונתם בזבחים בלתי לה׳ לבדו ויתכן שאמר מחר להאריך להם אולי יבא משה ויעזבו את העגל והם השכימו בבקר ויעלו עולות ויגישו שלמים ולא אמ׳ הכתו׳ ויעלו לו עולות ויגישו לו שלמים והענין מפני שיהיו בהם מכונים לשם הקב״ה כאשר אמר אהרן ומהם משחיתים וזובחים לעגל ועל אלה אמ׳ הקב״ה למשה וישתחוו לו ויזבחו לו כי הם החוטאים ואם אולי היה אהרן המקריב הקרבנות אמר סתם ויעלו עולות ויגישו שלמים כי הוא מכוין לשם ה׳ והם דעתם אל העגל אשר עשו והיו הבעלים מפגלין וטעם וישב העם לאכל ושתה שישבו כלם כאחד לאכל לשבעה ושתה לשכרה כאשר יעשו בחגים ובמועדי׳ ואחרי כן קמו לצחק בעצביה׳ ולשמחה וספר זה בעבו׳ מה שאמ׳ קול ענות אנכי שומע כי משה מצאם מצחקי׳ לפני העגל ויגבה לבו בדרכי ה׳ לקחת אותו לפניה׳ ולשרפו לעיניהם וישק אותו להם והשלים הכתו׳ כל מה שעשו בעגל ואח״כ ספר מה שאמר הקב״ה למשה לך רד אבל היה הדבו׳ הזה למש׳ בבק׳ השכם כאש׳ השתחוו לו ויזבחו לו וברדת משה ישבו לאכו׳ ושתה ויקומו לצח׳ ומצאם בשחוק וגם זו ראיה למה שפירשנו שלא נאמ׳ למש׳ לך רד כי שחת עמך ביום שעשה אהרן העגל והמזבח שהיה יורד מיד אבל כשזבחו והשתחוו לו העם או אמר למשה שירד כי שחת עמך אמר השם למשה כי עשו שתים רעות האחת כי שחת עמך וענין ההשחתה הריסת בנין כענין שנא׳ ואיש כלי משחתו בידו הנני אליך הר המשחית בבל ההורס כל חומה ומגדל ופי׳ ההשחתה בכאן הדבר שקראו רבותי׳ מקצץ בנטיעות והשנית כי עשו עגל מסכה והשתחוו לו ויזבחו לו והנה העבירה הראשונה לא ידענה רק השם לבדו שהוא יודע תעלומו׳ לב והשנית מעשה הזובחים החוטאים שבהם כאשר פירשתי והנה רוב העם חטאו במעשה העגל כי כן כתוב ויתפרקו כל העם את נזמי הזהב ולולי זה לא היה הכעס בכולם לכלותם והנה הנהרגים והנגפים מועטים כי ברובם היה החטא במחשבה הרעה שפירשתי וטעם אשר העלית מארץ מצרים יובן מפסוק ויסע משה את ישראל מים סוף או שרצה לאמר לו במאמרם אשר אמרו כי זה משה האיש אשר העלנו מארץ מצרים וכן במשנה התורה אשר הוצאת מארץ מצרים כי על ידך יצאו כמו שהם אומרים ומשה אמר בתפלתו אשר הוצאת

מארץ מצרים בכח גדול וביד חזקה ימין ה׳ תרעץ אויב וכן אמר בכחך הגדול ובזרועך הנטויה
כאשר רמזתי בסוד מדת הזרוע ואין טע׳ שיאמר הניחה לי ואכעוס כי אם לא חרה אפו עדין
איך יחרה אפו אחרי שיניחנו משה אבל בדרך הפשט שיאמר הניחה לי ואכלם בחרון אפי
כדרך הרף ממני ואשמידם ועל דרך האמת הניח רחמי׳ ומדת הדין שלי תתחרה בהם
ואכלם כה בחרון אפי כי עמי אין לה רשות בהם וזה טעם ויחל משה את פני ה׳ אלהיו והוא
כטעם את פני האדון ה׳ אלהי ישרא׳ וכך הזכיר במשנה תורה השם באלף דלת ויוד הא אחריו
ויתכן שיהיה ויחל מלשון תחלה כין ותרע למה ה׳ יחרה אפך בעמך הנה בחטא הגדול הזה
היה ראוי שיתפלל דרך וידוי ותחנה בענין אנא חטא העם הזה חטאה גדולה וכמו שהתפלל
עזרא והתודותו על מעל הגולה ואין טעם שיאמ׳ למה ה׳ ורבותינו מתעוררים בזה על דרך
ההגדות להזכיר במה טעמים למעט החטא לפניו ועל דרך האמת יאמר שלא תתן רשות
במדת הדין להיות שולטת בעמך כי עתה הוצאת אותם לשמך מארץ מצרים במדת רחמים
בהם ובמדת הדין על שונאיהם והתפלה הזאת למה ה׳ למה יאמרו מצרים נראה כאמת כי
זאת התפלה אשר הזכיר במשנה תורה ואתפלל אל ה׳ ואומ׳ ה׳ אלהים אל תשחת עמך כי ענין
התפלה שוה בשניהם והנה הזכיר כאן התפלה קודם רדתו מן ההר ושם הזכירה אחרי רדתו
מן ההר ודעת ר״א כי משה לא יתפלל בעד ישרא׳ כל זמן שהיתה עו׳ ביניהם אבל כאשר אמר
לו הרף ממני ואשמידם התבונן כי הדבר תלוי בו וירד ובעד העגל ושב להתפלל בארבעים
יום ואין מוקדם ומאוחר בתורה ואני אין דעתי כן בעבור שהתפלה שעשה בשובו היא אשר
יספר אנא חטא העם הזה חטאה גדולה ואם הכל תפלה אחת שעשה בארבעים היום אחרי
שובו להר למה יחלק אותה ויזכיר כאן מקצתה ואחרי הירידה יזכיר המקצת האחר אבל הן
שתי תפלות ולכן נראה כי כאשר אמר לו הניחה לי ויחר אפי בהם ואכלם מיד חלה פני ה׳
ולא אחר בלל כי היה ירא פן יצא הקצף מלפני ה׳ ויחל הנגף לכלותם ברגע ומיד אמר למה
ה׳ יחרה אפך בעמך וגו׳ וכך מצאתי באלה שמות רבא אמר משה אם מניח אני את ישראל
ואירד לי אין לישרא׳ תקומה בעולם אבל איני זז מכאן עד שאבקש עליהם רחמים מיד התחי׳
משה ללמד עליהם סניגוריא וגו׳ וכן נתפלל עליהם ונחם השם על הרעה אשר דבר להרוג
אותם ולכלותם לא שנתרצה להם רק שאמר נחמתי לא אעשה כלה וכיון שהיה לו פנאי ירד
משה ושרף את העגל והרג עובדיו ואחרי כן אמר לעם אעלה אל ה׳ אולי אכפרה בעד
חטאתכם שימחול לכם אבל במשנה תורה ספר הענין כסדר אחר כי אחרי דבר השם שאמר
הרף ממני ואשמידם אמר ואפן וארד והטעם לפי שהיה משה מסדר להם שם כל חטאיהם
והטורח שטרח עליהם והנה ספר מה שעשו בחורב בעגל ושהוצרך הוא לשבר הלוחות
ולהתפלל עליהם ארבעים יום וארבעים לילה וגם על אהרן ושטרח לשרוף העגל וספר מה
שעשו גם בתבערה ובמסה ובקברות התאוה ובשלוח השם אותם מקדש ברנע ואחרי שהשלי׳
ממרים הייתם את ה׳ מיום דעתי אתכם חזר אל ענין תפלותיו אשר הזכיר וסדר את שתי
התפלות ואמר ואתנפל לפני ה׳ את ארבעים היום ואת ארבעים הלילה כי אמר ה׳ להשמיד
אתכם ואתפלל אל ה׳ ואומר ה׳ אלהים אל תשחת עמך וגו׳ כאומר הוצרכתי להתנפל לפני ה׳
בעבורכם ארבעים יום כי מתחלה אמר השם להשמיד אתכם עד שהתפללתי אליו אל תשחת
עמך ולא הוצרך להזכיר התפלה השנית כי כבר אמ׳ שארבעים יום התנפל עליה כי גם בכאן
לא הזכיר כי מי יוכל לכתוב כמה תחנונים ובקשו׳ אשר התפלל עליה׳ ארבעי׳ יום ואם תבין מה
שפירשתי תכיר באמת שהיו שתי תפלות כי מתחל׳ חלה את פני ה׳ אלהיו ובסוף התנפל לפני
ה׳ ארבעי׳ יום כאשר יתבאר בפרש׳ ויאמר משה אל ה׳ והזכיר במשנה תורה ובאהרן התאנף ה׳
ואתפלל גם בעד אהרן בעת ההיא ולא הזכיר בכאן זה כלל וזה לכבוד אהרן כי לא רצה משה
להזכי׳ בחייו שהוצר׳ לתפלתו שלא יבוש ושם אחרי מותו הודיענו האמת וזהו הסדר הנכון
בפרשיו׳ הא׳ והלוחות מעשה אלהים המה היה ראוי שיזכיר הכתו׳ כל מעשה הלוחות בפסוק
ויתן אל משה כאשר אמ׳ כתובי׳ באצב׳ אלהים אבל הזכירו בכאן לספר במעלתן לומ׳ כי לא נמנע
משה בכל זה מלשבר אותם כי חרה לו בראותו המעשה הרע ההוא ולא יכול להתאפק או
בענין שהזכירו רבותי׳ שפרח הכתב עתה בבואו בגבול העגל במקום הטומא׳ והחטא וטע׳ קול

עֲנות אנכי שומע איננו מפני ידיעתו הדבר כי היה אומ' קול ענות הוא אבל הטעם כי משה
אב בחכמה הוא ומכיר דיגום הקולות ואמר כי קול ענות הוא הנשמע אז וכך אמר בהגדת
שאמר לו משה מי שעתיד לנהוג שררה על ישראל אינו מבחין בין קול לקול והנה משה
בענותו הגדולה לא הגיד הענין ליהושע כי לא רצה לספר בגנותן של ישרא' אבל אמר לו כי
קול שחוק הוא ויזר על פני המים וישק את בני ישרא' אחרי שהיה דק לעפר וזרקו על פני
מי הנחל היורד מן ההר והשקה אותם מאותן המים ואפשר שהזהב השרוף שאינו נתך
אבל הוא טרוף ונטחן עד אשר דק כאשר הזכיר ר' אברהם קל הוא על פני מים על כן היה
צף והשקהו להם או היה זורהו על הנחל מעט מעט ושואב ומשקה להם טרם ישקעו
או שהיה ממעשה הנסים והנה רצה לבזות מעשיהם טחן האות
שלהם והכניסו בבטנם שיוציאוהו ברעי ובצואה כמו שנא' תורם כמו דוה צא תאמר לו ועל
דעת רבותי' עוד נתכוון לבדקם כסוטות וצבתה בטנם ונפלה ירכם והוא האמת מה עשה לך
העם הזה כי הבאת עליו חטאה גדולה כמה יסורין סבלת שיסרוך עד שלא תביא עליהם
חטא זה לשון רש' ואינו נכון בעיני כי החטא הזה מן החטא' שיהרג עליהם ולא יעבור ואולי
אמר לו כן להגדיל אשמתו והנכון בעיני כי הוא כמו מה עשיתי ומה עוני ומה חטאתי לפני
אביך כי מבקש את נפשי יאמ' מה שנאה היתה לך עם העם הזה כי סבבת להשמידם ולכלות
ומפני שהיה אהרן להם למוכיח ולמכפר והי' ראוי שיחוס וירחם עליה אמר לו כן כלו נהגת
עמהם באויב החפץ ברעתם לא בפשעם ולא חטאתם לך והנה היה ראוי משה להאשים אותו
תחלה על חטאתו אשר חטא הוא ואחר כן יאשים אותו לאשמת העם ויאמר אך חטאת
חטאה החטאה הגדולה הזאת לאלהים וגם הכשלת רבים והבאת עליהם חטאה גדולה אבל
משה בענותו נהג כבוד באחיו הגדול ולא הזכיר לו רק מכשול העם ויתכן שגם משה נבוך
לכו בטוח בצדקת אחיו כי כוונתו לא היתה רעה אבל על אשמת העם האשים אותו כי היה
ראוי להוכיחם והם נכשלו על ידו והוא השיב שהטעוהו בדבריהם אתה ידעת את העם כי
ברע הוא יאמר הם בדרך רעה כי אמרו לי לעשות להם מורה דרך במקום אדני עד שובו
אולי ישוב ונתנו לי הזהב ואשליכהו באש והנה יצא להם העגל הזה כי הם חשבו מחשבת
רעה שהשתחוו לו ויזבחו לו ובעבור שלא ירצה אהרן להאריך בסורחנם קצר ואמר ויצא
העגל הזה שיצא להם לענין הרע הזה אשר אדני רואה וטעם וירא משה את העם לומר
כי אעפ' שהתנצל אהרן שלא פשע בהם ראה משה בלבו את העם כי פרוע הוא כי גוי אובד
עצות המה אין בהם תבונ' ויפרעו כל עצתו כמו שאמר כי הפריע ביהודה ומעול מעל בה כי
פרעה אהרן ובטל מהם כל עצה ומוסר והנה הם כעם הנפוצים על ההרים בלא יועץ ומדריך
ואמר זה מפני שהיו הם חושבים שהעגל מורה להם הדרך והנה הם כאלו אין
להם עצה ולא ידעו הדרך ילכו בה והמעשה אשר יעשון כי מהם חשבוה לטובה כפי סברתם
ומהם לרעה גמורה וכל אחד מהם פונה לדרכו ואמר לשמצה בקמיהם כי אפלו אותם אשר
אין מחשבתם רעה יוציאו עליהם לדורות שמץ ודבה והנה כל העם פרוע עצה ומוסר מהם
לרעה ומהם להעלות על שפת לשון ודבת עם ואמר זה כנגד אהרן לומר כי לכולם חטא וזה
ברעת אנקלוס שתרגם לשמצה בקמיהם לאפקא שום ביש בדריהון ולפי שאמר בדריהון
נראה שרצה לפרש כי העגל אשר עשו יהיה שמץ רעה לדורות ישרא' כי יאמרו לא לחנם
עשו אבותיהם את העגל ועבדוהו רק שידעו בו כי הוא אשר העלם מארץ מצרים ומצאו
בעבורתו תועלת להם ואף אנחנו נעשה כן כי טוב לעברו כאשר היה הדבר בירבעם שאמר
רב לכם מעלות ירושלם הנה אלהיך ישרא' אשר העלוך מאר' מצרי' ראה משה רב' כי לדורו'
יפשעו בו ושמצה ענין דבה רעה הוא לדברי אנקלו' והוא לשון מורגל בדברי רבו' שמץ פסול
ואולי לדעתם מה שאמר הכתוב ותקח אזני שמץ מנהו שלקח אזנו פגם הארם ודופי שבו
לומר אף כי שוכני בתי חומר אשר בעפר יסוד' וכן ומה שמץ דבר נשמע בו שאין בכל דרכיו
דפי ודבה כלל רק שבח ותהלה ועל דרך הפשט שמץ לשון מיעוט לקח אזני מעט ממנו ומה
שמץ דבר נשמע בו שכל הנשמע והנאמר בכח האל וגבורתו דבר מועט הוא כנגד גודל
מעשיו וכן לשמצה בקמיהם יאמר כי פרעה אהרן לעם למעט אותם באויביהם כי השן

הגדול הזה ימעיטם בפני אויביהם או ימעיט זכותם בבואם במלחמה עם אויב והוא כענין
והמעטתים לבלתי רדות בגוים או כענין שאמר יסרני ה׳ אך במשפט אל באפך פן תמעיטני
וטעם ויעמד משה בשער המחנה רבק במה שאמר כי כיון שראה את העם שיהיו לשמצה
ולקלסה באויבים וזה חלול השם עמד בשער המחנה וקרא בקול גדול מי לה׳ אלי והרג
בפרהסיא עובדי העגל כדי שישמע הדבר בקמיהם ויתקדש שם שמים בהם תחת החלול
שעשו ואמר אלהי ישרא׳ בעבור שחשבו עושי העגל לזבח לה׳ והנה מדת הדין פוגעת בהם
בעבור שקצצו בנטיעות ועוד כי המשפט לאלהים הוא ומפני זה אמר בלוים כי הבדיל אלהי
ישראל אתכם כי העבודה לאלהי ישראל ולשמו נבדלו בזבות זאת שימו איש חרבו על ירכו
היו עובדי העגל רבים ולא יוכלו להביאם בב״ד על כן צוה לכל בני ישראל לחגור חרבם על
דרך מה שאמרו רבותי׳ שאם אין אתה יכול להמיתו במיתה הכתובה בתורה בו אתה ממיתו
בכל מיתה שאתה יכול להמיתו והנה זאת הוראת שעה לקדוש ה׳ שלא היתה בהם התראה
כי מי התרה בהם אבל היו בני לוי מכירים באו הנהרגים שהם היו עובדיו ועל דעת האומר
עדים והתראה בידי אדם כמו שכתב ר״ש נאמר שצוה אותם לחגור חרבם לתפוש אותם
ולהביאם לפני משה או הסנהדרין ואשר מצאוהו בעדים והתראה הרגוהו בסקילה כמשפט
עובדי ע״ז שהיתה מיתתם בסיף כעיר הנדחת והנה כל בני לוי היו לה׳ ומתרים בעם שלא
ישתחוו לו ולא יזבחו לו כי אהרן לא צוה לחוג בלתי לה׳ לבדו כאשר פרשתי והנכון בעיני
באומר זבח וקטר בסיף גפף ונשק במיתה לדורות וטעם והרגו איש באחיו שלא תחמלו ולא
תכסו על אח ורע וקרוב ועתה אם תשא חטאתם לשון ר״ש אם תשא חטאתם הרי טוב איני
אומר לך מחני ואם אין מחני נא וזה מקרא קצר וכן הרבה מספרך מכל התורה כולה שלא
יאמרו עלי שאיני כדאי לבקש רחמי׳ עליהם ואם כן מה תשובה השיבו הקב״ה מי אשר חטא
לי אמחנו מספרי ואין אחר למחות מספרו ואולי יאמר אני אין מוחה אלא מי שחטא ואתה
לא חטאת לי ואיננו נכון ולא אמר כי מספרך אשר כתבת כמו דינא יתיב וסיפרין פתיחו
והספרים לדעתו הם מערכות השמים של גזרת השפלים תלויין בהם ואמר מי אשר חטא
לי אמחנו מספרי לומ׳ לא אמחה אותך רק אמחה מן העם החטאי׳ אשר חטאו לי במחשבת
ולא נהרגו והוא שאמר ויגף ה׳ את העם ואיננו נכון בעיני כי מלבד הנהרגים בחרב בני לוי
והמתים במגפה היו רוב הקהל חוטאים לו כאשר כתבתי ולפי דעתי כי משה אמר ועתה
אם תשא חטאתם ברחמיך ואם אין מחני נא תחתם מספר החיים ואסבל אני ענשם כענין
שאמר הכתוב והוא מחולל מפשעינו מדוכא מעונותינו מוסר שלומנו עליו ובחבורתו נרפא
לנו והקב״ה השיבו החוטאים אמחה מספרי ולא אותך שלא חטאת ועתה לך נחה את העם
כי אחרי אשר נחמתי מלכלותם נחם אתה אל אשר דברתי לך אל מקום הכנעני והאמורי
וכול אבל לא רצה להזכיר כן שוה דרך כעס כאומר מה שדברתי לך אעשה לכבודך אבל לא
אשא חטאתם כי ביום פקדי אפקוד אותו עליהם אחרי בואם אל הארץ וזה רמז לעת הגלות
ממנה או למה שאמרו רבותינו שאין לך פורענות שאין בה אוקיא מעון העגל ויגוף ה׳ את
העם לא ספר הכתוב כמה היו המתים במגפה כאשר ספר הנהרגים ביד בני לוי וכאשר פי׳
במגפה של דבר קרח ושל בעל פעור אולי לא מתו במגפה אחת אבל נגפם השם למות בלא
עתם כענין שכתוב כי אם ה׳ יגפנו או יומו יבא ואולי לא חשש למנותם כי כן לא מנה המתי׳
בתבערה ובקברות התאוה שאמר ויך ה׳ בעם מכה רבה מאד אבל הנופלים על יד בני לוי
פרט לכבודם לומר שהרגו רבים בעם ולא פחדו מהם כי על ה׳ בטחו ואמר על אשר עשו
את העגל שלא היו מן המשתחוים לו והזובחים לו אבל היו מן העושים אותו כלומר מן
הנקהלים על אהרן והמביאים לו הזהב ובעבור שאמר שנענשו על מעשה העגל לא על
עבודתו והם לא עשאוהו פירש אשר עשה להם אהרן במצותם ואנקלו׳ תרג׳ על דאישתעבדו
לעגלא דעבד אהרן ורצה לומר כי המגפפים ומנשקים וחפצים בו הם שהיו במגפה ואנקלו׳
לא יתן בתרגומו מעשה אחר לשנים וכן כל אשר עושים שם הוא היה עושה תרג׳ וכל דעבדין
תמן על מימריה הוה מתעביד והמגפה הזאת היתה אחרי שהרג משה העובדים ונתפלל
עליהם ואמר ואם אין מחני נא כי בעבור שהיה מוסר נפשו עליהם רחם עליו הקב״ה ואמר

לו להעלותם אל הארץ ושישלח עמהם מלאך ורצה לנקות להם מן העון הגדול כדי שיהיו
ראויין לזה ושלח המגפה הזאת בהם או גזר עליהם כן והחל הנגף ואחרי זה חזר ואמ׳ לך עלה
מזה אתה והעם לומר כי המגפה לא תמחה חטאתם לשכני בתוכם והזכיר אל הארץ אשר
נשבעתי לאברה׳ ליצח׳ וליעק׳ ואמר וגרשתי את הכנעני וגו׳ כי בעבור המגפה שהביא או גזר
עליהם נמחה קצת חטאתם ונתרצה להם מעט להזכיר זכות אבותם ושיקיים להם השבועה
להביא׳ א׳ ארץ טובה זבת חלב ודבש רמז לו שלא תשחת הארץ ולא תחנף תחת יושביה מפני
חטאם ושיגרש כל ששה העממים שהבטיחו מתחלה עליהן ואמר דרך רצוי כי לא אעלה
בקרבך לטובתך פן אכלך בדרך בקשי ערפך והנה בכאן לישראל שתי פורעניות האחת שלא
ישרה שכינתו בתוכם והשנית שישלח מלאך לפני משה עד שיגרש האומות אבל אחרי
שיירשו את הארץ לא הבטיחם אפי׳ במלאך לעזור להם כי לכך הזכיר בדרך ועל כל זה אמר
וישמע העם את הדבר הרע הזה ויתאבלו ולא שתו איש עדיו עליו באבלים והנה השם רחמן
מלא רחמים וכאשר ראה שנתאבלו חזר ואמר בדרך רחמים אמור לבני ישרא׳ כי עד עתה
הזכיר עמך והעם ועתה יזכירם בשמם החביב וצוה לאמר להם כי לטובתם לא אעלה בקרבם
שלא אכלה אותם כרגע אבל הטיבו אשר עשו להנחם ולהתאבל על חטאתם וכן יעשו תמיד
וארעה מה אעשה להם כלומר אפקוד חטאתם לרעתי כפי התאבלם והנחמם על עונם כי
אני בוחן לב וחוקר כליות ועל דרך האמת יהיה וארעה מה אעשה לך כי בדעת הרחמים
יעשה בהם כמו ואם לא ארעה וכבר פרשתיו וטעם ויתנצלו בני ישרא׳ את עדיים כי בשמעם
זה התנצלו ויתפרקו מכל עדי יותר ממה שעשו תחלה ואנקלוס שתרגם בעדי תקון זין דעתו
כדברי האומר בבראשית רבה זינאות חגר להם כלומר שחגר להם הקב״ה בשעת מתן תורה
כלי זיין להנצל מכל פגע וממלאך המות כמו שדרשו חרו׳ על הלוחות חירות ממלאך המות
והם שמותיו של הקב״ה והנה ישרא׳ קבלו עליהם את המיתה ברצון נפשם מפני עונש העגל
וזה ענין תשובה גדולה וחרטה בחטאם ומשה יקח את האהל כתב רש׳ הדבר הזה היה
משה נוהג מיום הכפורים עד שהוקם המשכן לא יותר שהרי בי״ז בתמוז נשתברו הלוחות
בי״ח שרף העגל ודן החוטאים בי״ט עלה ועשה שם ארבעים יום בראש חדש אלול נאמר לו
ועלית בבקר לקבל לוחות שניות ועשה שם מ׳ יום אחרים בעשו׳ בתשרי נתרצה הקב״ה ומסר
לו לוחות האחרונות וירד והתחיל לצוות על מלא׳ המשכן ועשאוהו באחד בניסן ומשהוקם
המשכן לא נדבר עמו א׳ משם וכן דעת ר״א כי היה כל זה אחר שהוריד את הלוחות השניות
ואין מוקדם ומאוחר בתורה ואיננו נכון בעיני כי מה טעם להזכיר זה בכאן באמצע הפרשה
ודברי רבותי׳ בכל המדרשי׳ שהיה משה בעבור חטאת העגל׳ דרש משה מנודה לרב מנודה
לתלמיד וכמו שהזכיר רש׳ אני בכעס ואתה בכעס אם כן מי יקרבם ואם היה הוצאת האהל
אחרי יום הכפורים הנה גם הקב״ה גם משה ברצון הי׳ו אבל הנראה כי ביום רדתו בי״ז בתמוז
שרף העגל ודן עובדיו ויהי ממחרת אמר להם אל ה׳ לכפר עליהם ועלה א׳ ההר ששם הכבוד
וזהו וישב משה אל ה׳ והתפלל תפלה קצרה אנא חטא העם הזה והשם ענה אותו מי
אשר חטא לי ועתה לך נחה את העם והחל בהם הנגף וציוהו לך עלה מזה אתה והעם והוא
הגיד זה לישרא׳ ויתאבלו ויתנצלו את עדים אז ראה משה כי הדבר ארוך מאד ולא ידע מה
יהא בסופו ולקח האהל ונטה לו חוץ למחנה שתהיה שכינ׳ מדברת לו משם כי איננה שורה
בקרב העם ואם יהיה האהל בקרב המחנה לא יהיה לו הדבור משם ואמר כל מבקש ה׳ טעם
שיהיה כל מבקש ה׳ יוצא א׳ו והכתוב ישלים לספר כל מה שהיה בעוד האהל ה׳ עד שהוקם
המשכן והוא מיום הכפורים עד אחד בניסן על דעת רבותינו וראיתי בפרקי ר׳ אליעזר ר׳
יהושע בן קרחה אומר ארבעים יום עשה משה קורא בדת מקרא ביום ושונה בדת משנה
בלילה ולאחר ארבעים יום לקח את הלוחות וירד א׳ המחנה בשבעה עשר בתמוז ושבר את
הלוחות והרג את חוטא׳ העגל ועשה ארבעים יום במחנה עד ששרף את העגל וכתתו כעפר
הארץ והכרית ע״ז מישרא׳ והתקין כל שבט במקומו ובראש חדש א׳ול אמר לו הקב״ה עלה אלי
ההרה והעבירו שופר במחנה שהרי משה עלה להר שלא יתעו עוד אחר ע״ז והקב״ה נתעלה
באותו השופר שנ׳ עלה א׳הים בתרועה וכן התקינו חכמים שיהו תוקעין בשופר בראש חדש

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main

אלול בכל שנה ושנה עׄכׄ דברי אגדה זו ומשה יקח את האהל וכל הפרשה   מׄיׄח בתמוז עד
סוׄףׄ ארבעׄ ומיום הכפורׄ עד אחר בניסן אבל לא יבא זה כהוגן ממה שאמר הכתוב ואתנפל
לפני הׄ כבראשונה ארבעים יום וארבעים לילה לחם לא אכלתי וגוׄ וכתׄ ואתנפל לפני הׄ את
ארבעים היום ואת ארבעים הלילה אשר התנפלתי כי אמר הׄ להשמיד אתכם   ואׄי אפשר
שיהיה כל זה בארבעים יום האחרונים אחר שנׄ לו פסל לך ועלה אלי ההרה היו ברצון וכבר
ביׄטל להשמיד אתכם   ומשׄרׄתׄו יהׄושׄעׄ בן נון נער   כתב רׄאׄ היה יהושע מאה ועשר שנים
וחכמים אמרו כי שבע שנים כבׄשׄ ושבע שנׄים חלק אם כן היה בן חמשים ושש שנה ואׄךׄ
יקראהו הכתוב נער ובכה פירושו   ומשרתו יהושע בן נון שירות נער ועל דעתי דרך לשון
הקדש שיקרא כל משרת נער כי בעל השררה הנכבד הוא האיש והמשרת לו יקרא נער וכן
גׄיחזי נערו יקומו נא הנערים וישחקו לפנינו וכן עשרה נערים נושאים כלי יואב כי יואב לא
ימסור כליו רק לאנשים גבורי חיל כי יעמדו על ידו וכן רבים וכן נערי המלך משרתיו כׄיאר
שהם האנשים העומדים לפני המלך משרתי גופו לא משרתי החצר ואם כן יאמר ומשרתו
יהושׄ בן נון משרת תמיד שלא ימוש מתוך האהל ושׄעׄ בן נון בא בחרק תמורת סגול וכן דברי
אגור בן יקה שבן לילה היה ובן לילה אבד אם בן הכות הרשע ועם כל זה אני תמה מדוע לא
נמלט בשם הצדיק הזה אחד שיבא כמנהג   ואני חושב כי נהגו לקרותו כן לכבוד כי היה
הגדול בתלמידי משה רבׄ ויקראו לו בינון בלומר הנבון כי אין נבון וחכם כמוהו או יהיה
ענינו יהושע שהבינה מוליד יעשו   נון מלשון לפני שמש ינון שמו   ויׄאמׄר משׄה אל הׄ ראה
אתה אומׄ אׄי היה זה בהר סיני בעלותו שם בׄיׄטׄ בתמוז ולא הוצרך הכתׄ לומר ויעל משה אׄ
הׄ ויאמר אליו ראה אתה אומר אׄ כי כל עת היות הכבוד שוכן בהר סיני בידוע ששם הדבור
וכן אמר ועתה אעלה אׄ הׄ ואמר וישב משה אל הׄ ששב אל המקום אשר עמד שם את פני הׄ
ואׄתׄהׄ לאׄ הודעתני את אשר תשלח עמי שאמרׄ לי הנה אני שולח מלאך ואין זו הודעה שאׄ
אני חפץ בו לדׄשׄ ואיננו נכון בלשון הכתׄ ועוד כי למה יאמר עתה כן ובעת שנאׄ לו הדבור
שתק ממנו וכי יבקש עתה להרויח בעבׄ מעשה העגל אבל הענין כי הקׄבׄהׄ אמר כבאן למשה
ושלחתי לפניך מלאך ומשה אמׄ לו לא הודעתני מי הוא המלׄאׄ שתשלח עמׄ אם הוא המלׄאׄ
הראשון ששמך בקרבו וזה טׄעׄ ואתה אמרת ידעתיך בשם שידעתני ותרוממני בשמך וכן כתב
רׄאׄ   ועל דעתי המלׄאׄ אשר יבחרו בו הוא מיכאׄ הכין   בטוב שכלו בפסוקׄ כי המלׄאׄ הראשׄ
רצׄוׄ למשה ולישראׄ אבל לא יוכל לדעת האמת כי לא שמע ולא ינבא   וטׄעׄ פׄנׄיׄ ילׄכׄוׄ על דעת
כל המפרשׄ אני בעצמי אׄךׄ והביאו לו דומה ופניך הולכׄ בקרב וטׄעׄ אם אין פניך הולכׄ עׄדׄ
רׄשׄ בזה אני חפץ כי על ידי מלאך לא תעלנו מזה וחלילה שיאמר אם אין פניך הולכים אחריׄ
שהבטיחו פני ילכו ורׄאׄ פׄ כי הׄ אמׄ אני בעצמי אלך והניחותי לך לברך כי עמך לברך אלך
ומשה השיב אם אין פניך הולכׄ עם הגוי כלו אׄ תעלנו מזה ולבך אמר תעלנו לשון רבׄ גם זה
איננו מתוקן כי משה אמר תחלה לא הודעתני את אשר תשלח עמי לשון יחיד והנה גם בעת
רצון קודם החטא אמר הנה אנכי שולח מלאך לשמרך ולהביאך ואם ידבר עם ישראׄ גם
זה בעבורם יאמר כן ועוד אם כן היה משה מבקש שיודיענו מי המלאך שישלח עמו והנה
היה רוצה במלאך שנׄ בו כי שמי בקרבו   והשם ענהו בטובה כפולה ומכופלת יותר ממה
ששאל שילך הוא בעצמו   אבל הפרשה הזאת אי איפשר להולמה למי שלא שמע בסתרׄ
התורה   וכך הוא הענין על דרך האמת כי משה אמר ואתה לא הודעתני מי המלאך אשר
תשלח עמי ובקש שיקיים לו שני דברים שאמר לו האחד ידעתיך בשם בלומר שאודע בשמי
בעבורך ויתכן שיהיה ואתה אמרת אמר וזה ממה שאמר לו ושמי הׄ לא נודעתי להם כאשר
פירשתיו והדבר השני וגם מצאת חן בעיני שיהיה מוצא החן והוא דבקות הדעת ואמר ועתה
אם נא מצאתי חן בעינׄ במדׄ הדין הודיעני נא נתיבׄ הדרכׄ כאשר אתה נודע בשמך וארעך
ליחדך למען אמצא החן הגדול וראה כי עמך הגוי הזה אתה אביהם והם בניך ולזה יתכון
אנקלׄ שאמׄ אודיענו כען את אורח טובך וארע רחמך או ענה הקׄבׄהׄ פני ילכו מלאך הברית
אשר אתם חפצים שבו יראו פני שעליו נאמר בעת רצון עניתיך   כי שמי בקרבו והניחותי
אותו לך שלא אתנהג במדת הדין עוה אׄאׄ במדה בלולה ממדת הרחמים מלשון והיה כהניח

ה׳ אהיך לך מכל אויביך והוא כענין שנא׳ וכלה אפי והניחותי חמתי בם והנחמתי או ענה
משה אם אין פניך בעצמך ובכבודך הולכים אל תעלנו מזה שתהיה עמנו פנים בפנים כי
כן היו התנאין בפרש׳ וארא וכך הזכ׳ למעלה בכח גדול וביד חזק והנה יבקש שיעלה אותם
א׳ הארץ בכח גדול וביד חזקה כאשר הוציאם בהם ממצרים וטעם ונפלינו אני ועמך שיהא
חלקנו במופלא ואין כן לכל העם אשר על פני האדמה גם את הדבר הזה אשר דברת
אעשה אולי היה הרצון הזה בסוף ארבעים יום השניים על דעת רבו׳ כאשר נתרצה לו הקב״ה
ואמר פסל לך שני לוחות אבנים כראשונים ויאמר הראני נא את כבודך בקש שיהיה
רואה במראה ממש את כבוד השם ויתכן כי יהיה כבודך בכאן הכבוד הגדול אספקלריא
המאירה וה׳ ענה אותו אני אעביר מדת כל טובי על פניך שתשיגנו ותתבונן בכל טובי יותר
מכל אדם כי מראה הפנים ששאלת לא תוכל לראותם וקראתי בשם ה׳ לפניך שאקרא
לפניך השם הגדול שלא תוכל לראותו והנותי בו את אשר אחון ורחמתי בו את אשר ארחם
שתדע בקריאה ההיא מדת החנינה ומדת הרחמים אשר יחוננו וירוחמו בשמי ובטובי ועל
זה נאמר בכל ביתי נאמן הוא כי טוב האדם ביתו ואין טעם כי לא יראני האדם וחי שיראה
אותו וימות אבל כי טרם שישיג לראיה תפרד נפשו מעליו כי אפי׳ במראות המלאכים נאמר
במראה נהפכו צירי עלי הנה מקום אתי בהר הזה אשר שכינתי שם ונצבת על הצור שהיא
בהר כמו שנא׳ הנני עומד לפניך שם על הצור בחורב וטעם ופני׳ לא יראו פנים המאירים
כאשר פירשתי ויתכן שיהיה מלת אחרי כלשון אחוך וקדם צרתני על פירוש רבותי׳ ואי״ש
לא יעלה עמך שלא יעלו עמך כלל וזקני ישראל כאשר עשו בלוחות הראשונות וגם איש אל
ירא בכל ההר גם בתחתית ההר מקום מעמד ישראל בראשונה גם הצאן והבקר אל ירעו
אל מול ההר ההוא מנגד כי בראשונות לא הוזהרו רק שלא תגע בו יד אם בהמה אם איש
והנה עדין היו עומדים באזהר׳ ההיא כי הכבוד היה תמיד בהר עד שנתנו הלוחות הראשונו׳
אבל עתה החמיר בשעת מתן הלוחות האלו יותר ממעמד הראשון והטעם בכל זה כי
בראשונות היה המעמד בעבו׳ כל ישרא׳ וזה למשה בלבד בזכותו ובתפלתו וגדול יהיה הכבוד
הנגלה על ההר האחרון מן הראשון ויתיצב עמו שם ה׳ נתיצב כענין ויבא ה׳ ויתיצב ועמו עם
משה שבא כענין כאשר בראשונה וטעם ויעבר ה׳ על פניו שקיים אני אעביר כל טובי על
פניך ויקרא ה׳ ה׳ אל שלש תיבות הללו הן שמות הקדש וחכמים יקראו אותן מדות כי הם
מדת בעל התשובה ומדת רחמיו ומדת טובו והשם המיוחד לא יתרבה בהן והנה המדות
שהם מקרים באדם הן עשר מדות רחום וחנון וכו׳ והנה כולן מדות מצד אחד ומצד אחר
הן שמות עצם והעשר מדות והמדות נאמרו על השמות כי רחום וחנון וארך אפים בא׳
עליון על כן לא אמר מרחם וחונן ומאריך אפים כי השם פעול למדות האו ורב חסד ואמת
נוצר חסד לאפים במדת רחמים שהוא מרבה החסד על גבורתו ועזו והאמת ברחמיו ונוצר
חסד לאפים כי זכר חסדו ואמונתו לבי׳ ישרא׳ או נוצר מצמיח כמו ונצר משרשיו יפרה ובטובו
הוא נושא עון ופשע וחטאה מלשון אני עשיתי ואני אשא וגו׳ ונקה לא ינקה פוקד עון
אבות על בנים פירוש לנשיאות ויקרא מדה כי ינקה אותו בפקידה ההיא ומפני כי הנשיאות
איננו שוה בעון ופשע ובחטאה אבל בכל אחד ענין מיוחד לו יקרא בכל אחד מדה אחת והנ׳
משה השתחוה לשם שעבר על פניו ובקש שילך תמיד בקרבם ויסלח לעונם ולחטאת בכל
מה שיעשו וינחילם את הארץ ולא אמר ולפשעינו כי לא יתכן לסלוח הפשעים שהם המרדים
רק שישא אותם ולא יכלם בהם ולא יתעלם ממך למה נכתבו שני השמות הללו באף דלת
ומפני זה אמר הנה אנכי כורת ברית ואת מעשה ה׳ כי נורא הוא וטעם כי עם קשה עורף
הוא כפשוטו שילך בקרבם בעבור שהם עם קשה עורף כי אחר שנתרצה להם הקב״ה יהיה
השם טוב לקשי ערפם יותר ממלאך ומבקש להגדיל טובם יותר כי הם עמו ונחלתו וכאשר
בשעת הכעס היה נוח להם שישלח לפניהם מלאך בעבור שהם עם קשה ערף כמו שאמר
פן אכלך כן בעת הרצון טוב להם בשכינ׳ בעבו׳ שהם עם קשי עורף שיותר יחונן וירח׳ על עבדיו
והשם ענהו שיעש׳ כן שיברות הכרי׳ ויעשה בו נפלאו׳ כאשר בקשו ונפלינו אני עמך ואמ׳ נגד
כל עמך וראה כל העם אשר בקרבו כי הגדולו׳ והנוראו׳ האלה עם משה יעשה אותם ובעבודו

והעם יהיו כברית ולא יתכן לפרש שיבטיח לעשות עם ישראל עתה נפלאות אשר לא נבראו
מקודם בכל הארץ ובכל הגוים כי לא נעשו להם נפלאות גדולות אחרי זה יותר ממה שנעשה
עמהם מתחלה במצרים ועל הים אבל נבראו ונעשו עמהם מתחלה יותר גדולות אלא שהענין
ירמוז אל שכון השכינה בהם ועל היותו עם משה לכבוד ולתפארת בנעלם ובמופלא כאשר
אמר ונפלינו וכמו שפירשתי והקב״ה יראנו נפלאות מתורתו שמר לך את אשר אנכי
מצוך היום לא אמר בכל המצות שעברו אנכי מצוך ועל כן נפרש שיאמר שמור
המצות שאנכי מצוך היום ולא תעשה בהן כאשר עשית כמה שצויתיך תחלה שעברת על
הכל לעבור ע״ז והבטיח לגרש העמים ולהזהיר על ע״ז שלהם ועל בריתם כאשר עשה
בפרשת הנה אנכי שולח מלאך לפניך שיחזרו אל התנאים הראשונים והוסיף כאן אלהי
מסכה לא תעשה לך שלא יעשו כאשר עשו בעגל אפי׳ במחשבת השמים אותו לפניהם והחזי׳
ענין שלש הרגלים לראות כהן את פני הארון ה׳ אלהי ישראל כאשר עשה שם והטעם ידוע כי
יבא אחר אזהרת ע״ז וכבר פירשתיו בסוף וישמע יתרו ואכלת מזבחו כסבור אתה שאין עונש
באכילתו ואני מעלה עליך כמודה בעבודתם לשון רש״י ואני אומר על דעת רבו׳ שזו אזהרה
באוכל תקרובת ע״ז שהם אמרו שאסור הוא מן התורה ולא מצינו בו אלא זה וכן משמעו פן
תכרות ברית ליושב הארץ וזנו אחרי אלהיהם כי יזבחו להם תמיד ופן יקרא לך ואכלת מזבחו
אשר יזבח לאלהיו בזנותו אחריו ופן תקח מבנותיו לבניך והנה כלן אזהרות נמשכות בלאו
הראשון שאמר פן תכרות ברית בחריש ובקציר תשבות על דרך הפשט הזכיר חריש וקציר
שבהם עיקר חיי האדם והזכיר השבת באמצע הרגלים כי סמך אותו לחג המצות ולקדוש
הבכורות בעבור שכולם זכר למעשה בראשית כי ביציאת מצרים אות ומופת בו כאשר
פירשתי בעשרת הדברות ועוד כי הכתוב אמר שיש גם בשבת זכר ליציאת מצרים כמו שאמ׳
בעשרת הדברות האחרונות וזכרת כי עבד היית בארץ מצרים ויוציאך ה׳ אלהיך משם על כן
צוך ה׳ אלהיך לעשות את יום השבת ושם אפרש כ״ה ית׳ ויתרומם ולא ילין לבקר זבח חג הפסח
כפי פשוטו יזהיר בכל החג שלא ילין עד הבקר מן הבשר כי הנותר ממנו עד בקר באש
ישרף ומן החלב שלא יקריב אותו אלא עד הבקר ואנקלו׳ תרגמו על החלב העולה לגבוה כי
הוא החג כאשר אמר שם ולא ילין חלב חגי עד בקר כי כל המצות האלה שניות וכתב רש״י
ולא ילין כתרגומו אין לינה מועלת בראשו של מזבח ואין לינה אלא בעמוד השחר
זבח חג הפסח אמוריו ומכאן אתה למד לכל הקטר חלבי׳ ואיברי׳ ובפרש׳ צו אבאר זה בע״ה
ולינה בראשו של מזבח מחלוק׳ הוא בגמ׳ ולדעת רבא יש לינה בראשו שלמזבח ואם לנו שם
האיברי׳ וירדו לא יעלו שאם לא ירדו אפי׳ לנו בקרקע ימי׳ רבי׳ ועלו לא ירדו כדאית בפ׳ המזב׳
ראשית בכורי׳ אדמתך בעבור כי הזכיר שיביא בכורי כל אשר בארצם לבית ה׳ שם יסמוך לזה
לא תבשל גדי בחלב אמו כי בעת בכורי האדמה יביאו גם כל בכור בהמה הגדיים והטלאים
ובעת ההיא יגדלו הגדיים ויהיה החלב פעמים רבים יעלו האם עם הבכור בהיותו יונק
בעבור שלא ימות והנה הבאים לחוג יתענגו לאכול הבכורות בכל המטעמים עם הכהנים
ולכך הזכיר אסורם עם הבכורים אבל במשנה תורה הזכיר המצוה הזו עם אסור המאכלי׳
אחר שהזכיר בהמה טמאה ודגים ועופות טמא׳ ונבלה כי שם יאות להזכיר זה כי הוא איסור
מאכל לא איסור הבשול בלבד כאשר יחשבו קטני אמנה מחוסרי הדעת כתב לך את
הדברי׳ האלה צוה שיכתו׳ ספר ברית ויקרא אותו באזני העם ויקבלוהו עליהם בנעשה ונשמע
כאשר עשו בראשונה כי כל המעשה אשר היה בלוחות הראשונות ירצה לשנותו עמהם
בלוחות השניות ואין ספק שעשה כן אבל לא חשש הכתוב להאריך לאמר ויעש כן משה
כאשר הראיתיך במקומות רבים והנכון בעיני כי בעבור שישראל הם החוטאים והעוברים על
הברית הוצרך הקב״ה לחדש להם ברית חדשה שלא יפר הוא להם בריתו ואמר למשה
שיכתוב התנאין וזה טעם כי על פי הדברים האלה כרתי אתך ברית ועם ישראל וטעם אתך
כי בעבורך עשיתי עמהם ולא הוצרכו הם להביא עצמם במסורת הברית הזאת אבל הוא ית׳
הצריך לכרות להם ברית במחילה שמחל להם וכתב המחילה והתנאין ויהי שם עם ה׳
ארבעים יום וארבעים לילה ויכתוב על הלוחות יאמר שהיה משה שם בראש ההר ארבעים

יום וארבעים לילה ויכתב שם על הלוחות ועל דעת רבותינו ענין הכתוב שהיה שם עם ה׳
ארבעים יום בעת שכתב על הלוחות את דברי הברית הזאת השנית אבל ארבעים יום אחרים
עמד שם קודם לזה להתפלל כל ענין הבקשה שאמר ראה אתה אומר אלי העל את העם
הזה ובהם נאמר במשנה תורה ואתנפל לפני ה׳ את ארבעים היום ואת ארבעים הלילה אשר
התנפלתי כי אמר ה׳ להשמיד אתכם וכאן לא פירש כמה ימי התחנה והתפלה הזאת כי הוא
ידוע מעת עלותו א׳ ההר עד רדתו לפסול הלוחות האחרונות אבל סיפר כי היה ענין הלוחו׳
השניות כפל ענין הראשונות במכתב אלהים ובימים שעמד שם לפני השם שלא יחשוב שכבר
למד התורה בפעם הראשון ולא יצטרך עתה לעמד שם הרבה וטעם ויכתוב על הלוחות
ויכתוב אלהים על הלוחות פי׳ ה׳ ולא יחזור למשה כי כן אמ׳ וכתבתי על הלוחו׳ וכן במשנ׳ תורה
ואפסול שני לוחות אבנים כראשני׳ ואעל ההרה ושני הלוחות בידי ויכתב על הלוחו׳ כמכתב
הראשון ומפני שאמ׳ כמכתב ידענו כי הם כתובים באצבע אלהים ויהיה פירו׳ וכתבתי באצבעי
וידעת פירוש וכתבתי באצבע מן היד וידבר משה אליהם לשון הזה הוא כל הענין הזה
ואחרי כן נגשו אחר שלמד לזקנים חוזר ומלמד הפרשה או ההלכה לישראל לשון רש׳ ואינו
כן אבל יאמר הכתוב כי בצאת כל ישרא׳ לקראתו ראו קרני ההוד פחדו מגשת אליו וחזרו
אחורנית אולי חשבו שהיה שם כבוד השם או מלאכי עליון עמו ופחדו פן יפרוץ בהם ה׳ וקרא
להם משה ושבו אליו אהרן וכל הנשיאים ההולכים לפניהם ודבר משה אליהם דברי שלום
ובשרם בסליחת עונם ובלוחו׳ שהוריד ואחרי כן ראו כל בני ישרא׳ כי הוא מדבר עם הנשיא׳
ונגשו לפניו כולם ואז צוה להם כל אשר דבר ה׳ אתו בהר סיני והוא עשר׳ הדברות השניות
שנתן לו וכל הנאמר לו מתחלה שמור לך את אשר אנכי מצוך היום עד סוף הפרשה כי
הגיד להם שצוהו לכרות עמהם ברית חדשה על פי הדברים האלה והכתוב קצר בזה וספר
הענין בכלל ואחרי כן אמר כי כלה לדבר אתם כל הענין הנזכר ונתן על פניו מסוה כי
התבונן בשובם אחור כי קרן עוד פניו או הגידו לו ואחר שספר מעשה היום ההוא אמר ובבא
משה וזהו הענין ההווה לומר שנהג כן כל ימיו עמהם

סדר ויקהל

ויקהל משה את כל עדת בני ישרא׳ יכלול כל עדת בני
ישרא׳ האנשים והנשים כי כלם התנדבו במלאכת
המשכן והנה משה אחר ש צוה לאהרן והנשיאים וכל
בני ישרא׳ האנשי׳ כל אשר דבר ה׳ אתו בהר סיני אחרי
שבור הלוחות ונתן על פניו המסוה חזר וצוה והקהילו א׳ו כל העדה אנשים ונשים ויתכן
שהיה זה ביום מחרת רדתו ואמר לכולם ענין המשכן אשר נצטוה בו מתחלה קודם שבור
הלוחות כי כיון שנתרצה להם הקב״ה ונתן לו הלוחות שניות וכרת עמו ברית חדשה שילך
השם בקרבם הנה חזרו לקדמותם ולאהבת כלולותם ובידוע שתהיה שכינתו בתוכם בענין
שצוהו תחלה כמו שאמר ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם ולכן צוה אותם משה עתה בכל
אשר נצטוה מתחלה אלה הדברים אשר צוה ה׳ לעשות על מלאכת המשכן וכל כליו וכל
עבודתו והקדיש השבת לאמר כי ששת ימים תעשה מלאכה אלה הדברים ולא ביום השביעי
שהוא קדש לה׳ ומכאן שאין מלאכת המשכן דוחה שבת ולא ממדרש אך כמו שפירשתי
בסדר כי תשא לא תבערו אש בכל מושבותיכ׳ ביום השב׳ ענין הכתוב הזה וראי׳ ראוי לאסור
בשבת גם מלאכת אוכל נפש כי אמר כל העושה בו מלאכה יומת ופירוש שלא יבערו גם
אש לאפות לחם ולבשל בשר כי האש צורך כל מאכל והוצרך לומר כן מפני שלא אמר
העושה בו כל מלאכה כאשר אמר בעשר׳ הדברו׳ לא תעשה כל מלאכה ואמר מלאכה סתם
והיה אפשר שנוציא מן הכלל מלאכת אוכל נפש כי כן נאמר בחג המצו׳ לא תעשה מלאכה
ואין אוכל נפש בכללו ולכך הזכיר בפירוש שאף אוכל נפש אסור בו ובלשון הזה מצאתי
במדרש ר׳ נתן אומר לא תבערו אש בכל מושבותיכם ביום השבת למה נאמר לפי שהוא
אומר ויקהל משה את כל עדת בני ישרא׳ שומע אני יהא רשאי להדליק לו את הנר להטמי׳
לו את החמין ולעשות לו מדורה בשבת ת״ל לא תבערו אש בכל מושבותיכם ביום השבת וזה
קרוב למה שאמרנו שלא היו מלאכות הללו שהן הנאה לגופו בכלל איסור הראשון ורצה

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main

ר׳ נתן לומר שלא הוצרך הכתו׳ לאסור אפייה ובשול ושאר צרכי אוכל נפש שכבר אמר להם
את אשר תאפו אפו ואת אשר תבשלו וגו׳ אבל ערין כל מלאכו׳ שארם נהנה בהן ואינן עושין
אלא הנאה לגופו כגון הרלקת הנר ומדורה ודחיצת גופו בחמין יהו מותרות כי זה מענג
השבת לכך נאמר לא תבערו לאסור הכל ולרבותי׳ עוד בו מדרש בתלמוד מפני שלא אמר
כל העושה בו כל מלאכ׳ יומת או שיאמר כל המבעיר אש בכל מושבותי׳ יומת אמרו שיצאת
להקל בה להיות בלאו ויש אומ׳ שיצאת לחלק לפי שהית׳ בכלל לא תעשה כל מלאכה יביאה
את תרומת ה׳ כמו יביא את תרומת ה׳ אבל יכנה ויפרש וכן ותפתח ותראהו את הילד
כבואו האיש אשר לא יעברו אותו את נבוכר נאצ׳ אשר אני נותן להם לבני ישרא׳ ורבי׳ כן ועל
דרך האמת הוא כמו יביאה עם תרומת ה׳ שיביא התרומה העליונה בסור ויקחו לי תרומה
ובבר פרשתיו ולרבותי׳ בותפתח ותראהו את הילר שראתה עמו שכינה והנה משה הוצרך
לספר לכל הערה כל המלאכה שצוה אותו השם כרי להוריע להם שצריכין להביא נרבה
רבה כי המלאכה גרולה ולכך ספר להם המשכן את אהלו ואת מכסהו וגו׳ כולן הזכירן על
דרך הכלל וטעם את המשכן את הארון את השולחן וכל הנזכרים בהא הידיעה כאומר את
המשכן ואת הכלים אשר נגיר לחכמים העושים במלאכה בפרטן ובשעורן כי עתה לכל הערה
יגירם אלא בשמותם בכלל ויבאו כל איש אשר נשאו לבו על החכמים העושים במלאכה
יאמר כן כי לא מצינו על המתנרבי׳ נשיאות לב אבל נריבות יזכיר בהם וטע׳ אשר נשאו לבו
לקרבה אל המלאכה כי לא היה בהם שלמר המלאכות האלה ממלמר או מי שיאמן בהן ידיו
כלל אבל מצא בטבעו שירע לעשו׳ כן ויגבה לבו כרכ׳ ה׳ לבא לפני משה לאמר לו אני אעשה
כל אשר ארני רובר וכבר הזכרתי זה בספ׳ האחר והנה אמ׳ שבאו לפני משה כל אשר נשאו
לבו לקרבה אל המלאכה וכל אשר נרב׳ רוחו אותו הביאו התרומה והנה משה אמ׳ לכולם כי
קרא ה׳ בשם בצלא׳ ואהליא׳ ואחרי כן קרא להם משה ואל כל חכם לב שיבאו לפניו ונתן להם
הנרב׳ וטע׳ ויבאו האנשי׳ על הנשים בעבור כי הנרבה בתכשיטין מצואה אצל הנשי׳ יותר ובלן
היו להן ופרקו נזמיהן וטבעותיהן מיד ובאו תחלה והאנשים אשר נמצאו להם הביאו עמהם
כי פט׳ על הנשי׳ שהן היו שם בראשונ׳ והאנשי׳ נטפלו להן וכן נחה ארם על אפרי׳ כי המלחמה
ההיא לאפרים ולא שתם על צאן לבן ועליו מטה מנשה והרומים להם ואמר שבאו כלם
אנשים ונשים בחח ונזם וטבעת וכומז ובכל כלי זהב כצמידים ועגילים כי נמצאו לכלם כלי
התכשיט ואמר כי יש מהם שהניפו תנופת זהב שבור או כמטבע ואמר וכל איש אשר נמצא
אתו תכלת וארגמן כי לא ימצאו מאלה רק למקצתם וחזר ואמר אשר נמצא אתו עצי שטים
כי היו יותר מעטים שבידם עצי שטים ואמר כל מרים תרומת כסף ונחשת כי לרוב האנשי׳
היה כסף ונחשת במטבעות ובלים אבל לא הזכיר זה למעלה עם כלי הזהב בעבור שהזכיר
שם הנשים ואין להם כסף או נחשת רק הזהב בתכשיטין באשר אמר נזמי הזהב אשר באזני
נשיכם וכל איש אשר הניף תנופ׳ זהב לא היו רבים כמרימי הכסף והנחש׳ ולא היתה הרמת
הזהב מרובה ככסף והנחשת על כן תקרא זו תנופה וזו תרומה כי המביא זהב ינופף ידו
לחשיבות הנרבה או הלוקחים יניפו הזהב להראותו לשבח המביא על נרבתו ובפרשת אלה
פקודי יקרא הזהב גם הנחשת תנופה כי לא הזכיר שם תרומה כלל רק בכסף פקודי הערה
ויתכן שיקרא גם הנחשת תנופה שהיה חשוב להם יותר מן הכסף מפני שלא היה נמצא
ביד ממנו או שהיה חשוב מאר בענין שנ׳ וכל נחשת מוצהב טובה שנים חמורות בזהב ויקחו
מלפני משה הנה ביום אחר הביאו כל הנרבה הזאת אל אהל מוער שהוא של משה והחכמי׳
לקחו בו ביום מלפניו ובמחר׳ת בהשכמה וכן בשני הביאו אליו עוד אל אהלו נרבה והוא צוה
להביא אותה אל האומנים ער שאמרו לו שהם מרבים להביא והיתה רים והותר ולא היתה
היתרון רבר חשוב שיספר בפרשת אלה פקודי מה עשו בו אולי היה מונח באהל לחזק בה
את ברק המשכן או לעשות בה כלי שרת כאשר יעשו במקרש במותרות והזכיר הכתו׳ מרבים
העם להביא לשבח את העם המביאים בנרבתם ולפאר החכמים באמנותם וגם הנגיר
עליה משובח בזה שהעביר קול במחנה למנעם כי אין לו חפץ בכספם וזהבם כשאר המושלי׳
בעמים בענין שאמר לא חמור אחר מהם נשאתי איש ואשה אל יעשו עוד מלאכה התמון א׳

יקרא מלאכה וכן אם לא שלח ידו במלאכת רעהו לרגל המלאכה אשר לפני וכל המלאכה
נעשה ונמס והענין שלא יביאו עוד שום דבר למלאכת הקדש אבל אמר אל יעשו עוד
מלאכ להכניס הנשי׳ שלא יהיו עוד טוות את העז׳ והנה גם ההבאה יקרא מעשה ומנע מהם
הכל ויעשו כל חכם לב בעושי המלאכה את המשכן עשר יריעות הנה החזיר כתורה מלאכ
המשכן חמש פעמי׳ כי הזכיר את כולה בצואה בפרט ובכלל תחלה אמ׳ ועשית כך ועשית כך
ואחרי כן הזכיר כולם בדרך כלל ועשו כל אשר צויתיך אל אהל מועד ואת הארון לעדות עד
בכל אשר צויתיך יעשו והטעם בזה שצוה השם למשה שיגיד א׳ בצלא׳ ואהליאב ולכל החכמי׳
המלאכה בכללה ואחרי כן יקרבו אליה לעשותה כי לא יכשרו למלאכת הקדש עד שישמעו
כל המלאכה ויבינו אותה ויקבלו עליהם שידעו להשלימה ובשעת המעשה הזכיר אותה
תחלה בדרך הכלל הנזכר ואמר ויבאו ויעשו את כל אשר צוה ה׳ את המשכן את אהלו וגו׳
ויחסר מכאן פרט אחד כי בודאי הוצרך משה לאמר אל החכמים העושים המלאכה עשו
המשכן עשר יריעות ארך היריעה כך ורחב כך וכן בכל המלאכה ולא הזכיר הכתוב זה כי
בידוע שאמר להם הכל כסדר אחרי שעשו כן כל דבר ודבר והטעם בזה כי לא הוצרך משה
לפרוש להם כל המעשה דבר בדבר כאשר הוזכר בצואה ובמעשה אבל קצרו להם כאן אמר
שיעשו משכן בעשר יריעות חמש כנגד חמש והם הבינו כי יעשו לולאות מקבילו׳ וקרסי זהב
וכיוצא בזה בכל המלאכה בקצרה רמז להם הענין והם הבינו הכל על כן לא האריך בפרט
הזה ירמוז הכתוב חכמתם ובינתם וטוב השכל שבהם ואחר כן החזיר המלאכה כולה בדרך
הפרט הראשון ויעשו כל חכם לב בעושי המלאכ׳ את המשכן ויעש יריעות עזים ויעש קרשים
וגו׳ והיה מספיק בכל הענין שיאמר ויאמר משה אל כל עדת בני ישראל כל המלאכה אשר
צוה ה׳ אותו ויאמר ויעשו בני ישראל ככל אשר צוה ה׳ את משה כן עשו וירא משה את כל
המלאכה והנה עשו אותה כאשר צוה ה׳ כן עשו אותה ויברך אותם משה אבל רצה לומר כי
משה הזכיר אל כל עדת בני ישראל והחכמים שם כל המלאכ׳ בכלל כי נתכון בזה שיתנדבו
העם כדי העבודה למלאכה הגדולה ובעבור שישמעו החכמים וידעו אם יקבלו לעשותה
כאשר נצטווה ואחר כן הזכיר בפרט המעשה להגיד שעשו כל החכמים במשכן וזהו שנאמר
ויעשו כל חכם לב בעושי המלאכה את המשכן עשר יריעות ואמר ויעש יריעות עזים ויעש
את הקרשים ירצה לומר ויעש כל חכם לב יריעות עזים והזכיר בארון ויעש בצלאל להגיד
כי האומן הגדול שבהם הוא שעשה לבדו הארון והטעם בעבור שהוא מלא רוח אלהים בחכמ׳
בתבונה ובדעת שיתבונן בו ויעשנו בבונה רצויה כי אין במעשהו אומנות גדולה אבל יש שם
מלאכות שצריכות לאומנות יתרה ממנו וחזר ואמ׳ סתם ויעש את השולח׳ ויעש את המנורה
ועל דעת ר״א ירמוז אל בצלאל שעשה כל כלי הקדש ואין כן דעתי שגם בחצר המשכן אמר
כן אבל הוא חוזר לרמוז אל כל חכם כאשר אמר במשכן ואחר שהשלים כלל ופרט במעשה
הזכיר ההבאה אל משה בדרך הכלל ואמר ויביאו את המשכן אל משה את האהל ואת כל
כליו וגו׳ להגיד חכמתם שהביאו אליו הכל כסדר כי לא הביא אחד מהם מלאכתו לפניו עד
שנשלמה כל המלאכה כאשר אמ׳ ותכל כל עבודת משכן אהל מועד ואחרי שנשלמה נאספו
כלם והראו אותה אליו כסדר אמרו תחלה רבנו הנה האהל והנה כליו ואחרי כן הנה הארון
והנה בדיו וכן הכל והנה לא הזכיר במשכן וכל כליו כאשר צוה ה׳ את משה אבל באלה
הפקודים בבגדי כהונה יזכיר כן בכל דבר ודבר והטעם כי כלל מלאכת המשכן בפסוק שאמ׳
בסוף ובצלא׳ בן אורי בן חור עשה את כל אשר צוה ה׳ את משה ואולי היה זה מפני שנוי
הסדר כמו שהזכירו רבותינו ועל הכלל כל זה דרך חבה ודרך מעלה לומר כי חפץ השם
במלאכה ומזכיר אותה בתורתו פעמים רבות להרבות שכר לעוסקים בה כענין מה שאמרו
במדרש יפה שיחת עבדי בתי אבות לפני הקב״ה מתורתם של בנים שהרי פרשתו של אליעזר
שנים ושלשה דפין היא אמורה ויעש את שמן המשחה קדש ואת קטורת הסמים טהור לא
פירש כאן כאשר פי׳ באחרים שעל דרך השאר ראוי שיאמר ויקח בשמים ראש מור דרור
וגו׳ ויעש אותו שמן משחת קדש ויקח סמים נטף ושחלת וגו׳ ויעש אותה קטורת רקח מרקח
מעשה רוקח והטעם כי בעבור שלא נאמרה בהם הצואה בתשלום המעשה כאשר פירשתי

שם ובקטרת לא הזכיר גם כל הסמים וסמך עליהם במה שאמר מעשה רוקח לא הזכיר
במעשה כלום אבל אמר שעשוהו על דעת הרקחי׳ וזה טעם קדש טהור מעשה רקח במראו׳
הצובאות בנות ישראל היו בידן מראות שרואות בהן כשהן מתקשטות ואף אותן לא עכבו
והיה משה מואס בהן מפני שעשוין ליצר הרע אמר לו הקב״ה אלו חביבין מן הכל שעל
ידיהן העמידו הנשי׳ צבאות רבות במצרי׳ וכו׳ ונעשה הכיור מהם שהוא לשום שלום בין איש
לאשתו להשקות מן המי׳ שבו לאשה שקנא לה בעלה ונסתר׳ לרש״י והטע׳ במדרש הזה שבכל
מלאכת המשכן קבלו התכשיטין מן הנשים כדכתי׳ ויבאו האנשים על הנשים והביאו חח ונזם
וטבעת וכומז והכומז כפי מדרשו יותר נמאס אבל שם נתערבה כל הנדבה אבל שיעשו כלי
מיוחד מן התכשיט העשוי ליצר הרע לא היה משה בוחר בכך עד שנאמר לו כן מפי הגבור׳
ולא ידעתי איך יתפרש לפי זה אשר צבאו פתח אהל מועד ואולי יאמ׳ שהביאו הנשים הנדבה
ההיא אל אהל מועד שהוא אהל משה והוא עצמו קבל מהן על פי הדבר כי אהל המשכן לא
נעשה עדיין ואנקלוס תרגם דאתיאן לצלאה לתרע משכן זימנא נוטים דבריו לדברי ר״א
שאמר שהיו הנשים האלה עובדות ה׳ וסרו מתאות זה העולם ונתנו מראותיהן נדבה ובאות
בכל יום ויום א׳ פתח אהל מועד להתפלל ולשמוע דברי המצות ויתכן עוד שנא׳ בדרך הפשט
שעשה הכיור וכנו ממראות הנשים אשר באו מהן צבא גדול ונאספו אל פתח אהל מועד
לתת מראותיהן בנדבת לכן והיה נחשת המראו׳ נחשת קלל ממורט ויפה מאד ועל כן ייחד
אותו מתחלה לכלי השם והנשי׳ בראותן כן נאספות ובאות צבאות צבאו׳ לתת כולן מראותיהן
להעשות בהן כל הכיור וכנו וגם נכון הוא שיתכונו בכך מתחלה מפני ענין הסוטה והן קבלו
כן בשמחה והתנדבו לתת בו כל מראותיהן

סדר אלה פקודי

אמ׳ המשכן משכן העדות בעבו׳ כי ידיעות שש
משור הם שיקראו משכן במצוה ובמעשה אבל
משכן העדות כולל הבית בכללו שהוא המשכן
הנעשה ללוחות העדות ועל דעת רבים אלה
פקודי המשכן יחזור אל הנזכרים למעלה יאמר כי המשכן וכליו שהוא הבית והחצר וכל
הנעשה להם פקודי עבודת הלוים שפקדם משה ביד איתמר ואין כלי הקדש הארון והשולחן
והמנורה והמזבחות בכלל המשכן כי הם ביד אלעזר ואין כן דעתי כי למה יזכיר פקודת
איתמר ולא יזכיר פקודת אלעזר שהיא הנכבדת אבל אלה פקודי ירמוז אל אשר יזכיר בפרש׳
למטה יאמר כי כסף פקודי העדה מאת ככר שעשה בו הארנים והווים לעמודים וצפוים
וחשוקיהם ונחשת התנופה שהוא שבעים ככר שעשה בה מזבח הנחשת והמכבר וכל כליו
ואדני החצרו׳ והיתדו׳ הכל נתן משה במספר במשקל ביד איתמ׳ ולא ספר בפרש׳ מה נעשה
בזהב ממנו ביד איתמר ציפוי הקרשי׳ והבריחים וממנו ביד אלעזר הארון והכפרת והמנורה
והשולחן ומזבח הזהב והנה בעבור שלא יודע צפוי כל כלי כמה זהב יש בו לא ספר שנתנו
משה להם במנין ובמשקל ולכך לא הזכיר כאן פקודת אלעזר כי לא בא הכתוב עתה רק לדבר
על מלאכת המשכן לא על המסעות ואל יקשה עליך בעבור שימנה כאן מזבח הנחשת והוא
פקודת אלעזר כי יצטרך לומר שעשאוהו מנחשת התנופה ולא יחוש להוציא דבר אחד מכלל
הדברים שאמר כהן שהם ביד איתמר כי כן דרך הכתוב במקומות הרבה ולא הזכיר בכאן
הכיור וכנו כי לא נעשה במשקל אבל כל המראות שהביאו הנשים הצובאות שם בהם ולא
ידע משה במשקלו ויתכן שלא היה בפקוד איתמר כי יכנס בכלל מה שאמ׳ הכתוב ומשמרת
הארון והשלחן והמנורה והמזבחות וכלי הקדש אשר ישרתו בהם כי בכיור וכנו ישרתו למזב׳
והנה איננו בחשבון הפרשה הזו ובצלא׳ בן אורי בן חור למטה יהודה עשה את כל אשר צוה
ה׳ הענין כי על פיו נעשה הכל כי הוא המורה לכל החכמים ולפניו היו עושים כולם ומראים
אליו כל מלאכתם כמו שאמר ולהורות נתן בלבו אבל גם כל חכמי לב עשו במלאכה כמו
שאמר ויעשו כל חכם לב בעושי המלאכה את המשכן ועל דעת רבותי׳ יהיה זה לשבח אותו
ולומר שאפי׳ דברים שלא אמר לו רבו הסכימה דעתו למה שנ׳ למשה בסיני ולא בא הכתוב
לומר שהוא עשה הכל אלא שקיים בכל הנעש׳ על ידו כל אשר צוה ה׳ את משה ולפי׳ לא אמר

בכל הנעשה עד הנה כאשר דבר ה׳ אל משה כי היה כמשמע כאשר אמר לו כדבר ה׳ והוא
השינה הסדר בהם ממה שאמר לו משה ולפיכך כלל זה בכאן לומר שעשה הכל כאשר
אמר השם כמו שכתבתי למעלה את אדני הקדש ואת אדני הפרכת יקרא הכתוב המשכן
קדש ולהבדיל הפרכת בעבור היותו מבדיל בין הקדש ובין קדש הקדשי׳ כאלו אמר את ארני
הקדש ואת ארני קדש הקדשים וירקעו את פחי הזהב לא הוסיף בכל מלאכת הקדש לפרש
דרך האומנות איך נעשה זולתי בכא׳ והראי׳ שיאמר ויעשו את האפוד זהב תכלת וכו׳ מעשה
חושב כתפות עשו לו וגו׳ כי כן הדרך בכולם ויתכן שספר בכאן המחשבה שחדשו בחוטי הזהב
כי היה תמה בעיניהם להיות זהב טווי ושזור כאשר יעשו בצמר ופשתים כי לא נשמע עד
היום ההוא לעשות כן ויעשו את הכתנת שש מעשה אורג לאהרן ולבניו נראה מכאן שהיו
הכתנות שוות באב ובבנים אעפ׳ שאמר באהרן ושבצת הכתנת שש ובבניו אמר סתם תעשה
כתנות כי הכוונה תעשה כתנות כמו הנזכרת וכן כתוב חשן ואפוד ומעיל וכתנת תשבץ
מצנפת ואבנט כי הם שוים בכולם וכן מה שאמר כאן ואת המצנפת שש ואת פארי המגבעו׳
שש כלל אהרן ובניו כי המצנפת והמגבעות אחד הם במעשה אא הוא יצנף אותה ובניו
יחשבו בהן ראשם כאשר פירשתי ולשון פארי המגבעות שהיו עולות על הראש כפארים
מלשון הפארים והצערות פארי פשתים יהיו על ראשם ופי׳ באבנט שעשו אותו שש משזר
ותכלת וארגמן ותולעת שני ולא נתפרש זה בצואה רק מה שנא׳ בו ואבנט תעשה מעשה
רוקם נודע שהוא רקום בארבע מינין הללו כמו שנ׳ במסך ועשית מסך לפתח האהל תכלת
וארגמן ותולעת שני מעשה רוקם והאבנט הזה הוא גם כן לאהרן ולבניו כדעת האומ׳ אבנטו
של כהן גדול זהו אבנטו של כהן הדיוט פירש בשל אהרן שהוא מעשה רוקם ולא הוצרך
להזכיר של בניו שהוא שש כמו שאמר ולבני אהרן תעשה כתנות ועשית להם אבנטים
ומגבעות תעשה להם וכולן שש בכתנת וטעם ויעשו על שולי המעיל רמוני תכלת וארגמ׳
שעשו הרמונים לתת אותם על שולי המעיל סביב ועשו פעמוני זהב טהור וישימו הפעמוני׳
בתוך הרמונים קודם שיתנו אותם במעיל והנה הפעמונים בתוך הרמונים בתלוש וישימו
הרמונים על שולי המעיל סביב והפעמוני׳ בתוכם ולכך כפל הכתוב בתוך הרמונים פעמים
כי היו בתוכם מתחלה ובשעה שתלו אותם על שולי המעיל סביב וגם זו ראיה למה שפירשנו
בסדר ואתה תצוה ויביאו את המשכן אל משה את האהל ואת כל כליו שיעור הכתוב הזה
כמו בזו ויביאו את המשכן אל משה את האהל ואת כל כליו כי יריעות שש משזר הן ששמן
משכן כמו שאמ׳ ואת המשכן תעשה עשר יריעות שש משזר ואמר בהן וחברת את היריעות
והיה המשכן אחד ויריעות העזים הן האהל כאשר יאמר בהן ועשית יריעות עזים לאהל על
המשכן וחברת את האהל והיה אחד וכן את המשכן את אהלו ואת מכסהו ואת אהלו את
כאן ויביאו את המשכן אל משה את האהל ואת כל כליו כאשר יזכיר שמות הכל ולפעמים
יקרא כל הבית אהל מועד כאשר אמר ועשו כל אשר צויתיך את אהל מועד ואת הארון
לעדות כי אהל מועד הוא הבית בכללו אשר אועד אלי שמה וכן כל כלי עבודת המשכן לאהל
מועד את נרותיה נרות המערכה יתכן שדרך המנורות להיות בהן נרות לנוי או להרבות
בהן אור לפרקים ואין כן במנורת הקדש כי לא היו בה רק שבעת הנרות ועל כן פירש נרות
המערכה כי הן אשר יערוך אותן בין הערבים וטעם כן עשו בני ישרא׳ את כל העבודה כל
מלאכת המשכן ויקראנה עבודה לומר כי עשו אותה לעבודת השם הנכבד בענין ועבדתם את
ה׳ אלהיכם ואותו תעבודו ויתכן שיאמר בכאן כל העבודה על הכלים כלשון שאמר את כל כלי
עבודת הקדש והזכיר תחלה הכלים לאמר כי אפי׳ בכלים נזהרו ועשו כמצווה בהם ואחרי כן
הזכיר וירא משה את כל המלאכה ביום החדש הראשון באחד לחדש תקים את משכן אהל
מועד על דעת רבו׳ שהוא יום שמיני למלואים טעם הכתוב שתקים את המשכן ויעמד כן ולא
תורידנו ולא תקימנו עוד כי בנסוע המחנות הלוים יורידו אותו ויקימו אותו ולא הוצרך
לצוות עתה על הקמת שבעת הימים הראשונים כי אמר לו מתחלה והקמות את המשכן
כמשפטו אשר הראית בהר וכיון שפירש לו עתה כי ביום החדש הראשון תהיה הקמתו
לעמדה הנה ידע כי שבעת ימי המלואים יצטרך להקים ולהוריד ואולי היה כן להרגיל הלוים

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main

במעשהו כי ממנו יראו וכן יעשו או היה להכתיר היום בעטרה זו ונראה לדעתם כי בשבעת
הימים הראשונים היה מקים אותו בבקר בבקר ועומד כן כל היום וכל הלילה ובעלות השחר
היה מוריד אותו וחוזר ומקימו מיד כי הכתו׳ אמר ופתח אהל מועד תשבו יומם ולילה ואין
פתח לאהל רק בעת הקמתו ובכר דרשו אל פתח אהל מועד בזמן שהוא פתוח ולא בזמן
שהוא מפורק ואמרו שלמים ששחטן קודם שיפתחו דלתות ההיכל פסולין שנ׳ ושחטו פתח
אהל מועד בזמן שפתוח לא בזמן שנעול וכן במשכן עד שלא העמידו הלוים את המשכן ואחר
שפרקו הלוים את המשכן פסולין ועוד שהיה מקריב בו תמיד של בין הערבים ומדליק את
הנרות בערב ובויקרא רבה ראיתי היה משה מעמידו ומפרקו שני פעמים בכל יום ר׳ חנינא
הגדול אומ׳ שלשה פעמי׳ בכל יום שנ׳ הקים הוקם ויקם אחת לתמיד של שחר ואחת למלוא׳
ואחת לתמי׳ של ערב ויתכן שכל זה רגילות להודיע ענין הקמתו והסדר ולא יעמידנו מפורק
כלל והכתו׳ שאמ׳ באן ויכס הענן את אהל מועד וכבוד ה׳ מלא את המשכן על דעתם היה זה
ביום השמיני כי אמ׳ ויכל משה את המלאכ׳ וכאשר כלה הקמה זו של אחד בניסן כסה הענן
את המשכן ובת׳ ר״ש מה שדרשו ויצאו ויברכו את הע׳ לפי שכל ימי המלוא׳ שהעמי׳ משה את
המשכן והיה משמש בו ומפרקו לא שרתה בו שכינ׳ והיו ישרא׳ נכלמי׳ ואמ׳ למשה משה רבי׳
כל הטורח שטרחנו שתשר׳ שכינ׳ בינינו ונדע שנתכפ׳ לנו עון העגל אמ׳ להם אהרן אחי כדאי
וחשוב ממני שעל ידי קרבנותיו ועבודתו תשרה שכינה בכם ובפרשת מלוא׳ :- יכול הוקם
המשכ׳ בדא׳ חדש ושרת שכינ׳ בשמיני בחד׳ תל׳ וביום הקים את המשכן כסה הענן את המשכן
לאהל העדות מלמד שביום שהוקם המשכן שרת שכינ׳ על ידי מעש׳ אהרן וכו׳ הנה יאמ׳ כפי
כי בסוי הענן את המשכן בשמיני למלואים היה והוא אחד בניסן אם כן תהיה כל הפרש׳ הזו
לדעתם ביות השמיני והיה זה מפני שהכתוב יסדר כי צוה השם את משה שתהיה הקמת
המשכן לכלותה ביום החדש הראשון באחד לחדש ואמר כי משה עשה כן וכלה כל המלאכ׳
ואז כסה הענן את האהל וכן תמיד וחזר הכתו׳ אל תחלת הדיבר אשר היה למשה מן האהל
ואמר ויקרא אל משה וגו׳ וכל זה בסדר נכון וברמות ראיה להם מה שכתוב ויהי ביום כלות
משה להקים את המשכן ואם לא הוריד אותו מה טעם ביום כלות כי ביום אחד החל וכלה
והראוי שיאמר ויהי ביום הקים משה את המשכן ועוד שאמר שם זה הדבר אשר צוה השם
תעשו וירא אליכם כבוד ה׳ אל כל העם ומשמעות זה שעדין לא כסה הענן את האהל ולא
מלא כבוד ה׳ את המשכן ומכל מקום ביום ראשון שלמלואים נדבר למשה משם כל הפרשיות
הנאמרות מתחלת ספר ויקרא עד ויהי ביום השמיני אבל לא היה הענן מכסה אותו והיו
סבורין שהיה הדבור למשה שם מן השמים כאשר היה גם בארץ אבל במדרש חזית מצאתי
ויהי ביום השמיני זה היה ראוי להיות תחלת הספר ולמה נכתב כאן אלא שאין מוקדם ומאוחר
בתורה ואם כן יהיה ויקרא אל משה מאהל מועד אחר וירא כבוד ה׳ אל כל העדה ותצא אש
ותאכל על המזבח ויהיה הדבור לאהרן יין ושכר ממחרת כי לא יתכן שנדבר לאהרן מאהל
מועד קודם למשה ואיני יודע אם זה דברי הכל או הם דברי יחיד כי על דברי ר׳ ישמעא׳
נאמרו שם תקים את משכן אהל מועד לא פי׳ לו בצואה הזו כיצד סדר ההקמה כאשר פי׳
במעש׳ ויתן את אדניו וישם את קרשיו והיה זה מפני שכבר הראה אותו ההקמה במראית
העין כמו שאמר והקמות את המשכן כמשפטו אשר הראית בהר וכן קצר כאן ואמר ושמת
שם את ארון העדות יבין זה כי לא יקרא הארון כן רק בהיות בו לוחות העדות וכבר נצטוה
מתחלה ונתת את הכפרת על הארון מלמעלה ואל הארון תתן את העדות אשר אתן אליך
ולא הוצרך כאן אלא לצוותו בהקדמה כי תשומת הארון עם הלוחות יקדים לכל הכלים וכן
קצר בענין השולחן והמנורה שכבר צוה אותו באי זה מקום מן המשכן יעמידם וקצר בענין
לבישת אהרן ובניו שאמר והלבשת את אהרן את בגדי הקדש וכבניו אמר והלבשתם כתנות
כי כבר צוה אותו בפרט בסדר לבישתם ולא בא עכשו אלא לסדר לו שעת הלבישה שתהיה
אחר הקמת המשכן כלו והזכיר כתנות שבהן יתחיל הלבישה וטעם וסכות על הארון במקום
אל כי וכסות מלשון מסך וכן וישם את פרכת המסך ויסך על ארון העדות והיה המזבח קדש
קדשי׳ בעבור שיקריבו בו גם קדשי הקדשי׳ אמ׳ בו כן אעפ׳ שהיה בחצר ואמ׳ גם במשכן והיה
קדש כי לא נקרא קדש קדשים רק מקום משכן הארון כמו שנ׳ והבדילה הפרכת לכם בין

הקדש ובין קדש הקדשים ויתכן שאמר במזבח קדש קדשים בעבור שיקדש כמו שאמר והיה
המזבח קדש קדשים כל הנוגע במזבח יקדש ויהי בחדש הראשון באחד לחדש על דעת רבותי'
הזכיר הכתוב שהוקם המשכן לעמוד כן לחדש הראשון כאשר צוה ואמר ויקם משה את
המשכן לספר מה שעשה בהקימו אותו מן היום הראשון שהתחיל בו שהוא כג באדר ולא
הזכיר בכאן משיחת המשכן וכליו ולא משיחת אהרן ובניו וקרבנות המלואים כי לא עשה
אותם עד שסיים כל ההקמה שנצטוה בהם פעם שנית קח את אהרן כמו שמפורש בפרשת
צו והנה המשכן וכליו לא נתקדשו לעבודה אלא במשיחה כמו שנאמר ומשחת את המשכן
ואת כל אשר בו וקדשת אותו ואת כל כליו על כן פירוש יערוך עליו ערך לחם ויעל הנרות כי
עשה כן בזמנם אחרי המשיחה והנה הם כטעם לעשות כן ומה שאמר גם כן למעלה והבאת
את השולחן וערכת את ערכו יצוה שיערוך אותו אחרי המשיחה וכן אמר ונתת את מזבח
הזהב לקטורת וכן ויעל עליו את העולה ואת המנחה בזמנם כי עדין לא הקים החצר סביב
למשכן ואין מקריבים בלא קלעים כי יהיו שחוטי חוץ אלא כולם בזמנם וטעם ויקח ויתן את
העדות שלקח הלוחו' מארון עץ שהיו שם בתוך אהל משה והביא אותם אל המשכן ויקטר עליו
קטורת סמים משה הקטיר עליו כל ז ימי המלוא' ואעפ שלא אמ' בצואה ותקטיר עליו קטור'
סמים הבין זה משאר העבודות כולן שהרי צוה אותו בכאן שיסדר הלחם ויעלה הנרות וכן ויעל
עליו את העול' ואת המנח' משה הוא המעלה שכך נצטוה וזה אשר תעש' על המזבח שיתחיל
הוא לעשות כן בעבדו בימי המלואים כי הצואות כלם שם על עבודת משה ואמר אחרי כן
עולת תמיד לדורותיכם שיעשו כן הכהנים לדורות ולכך אמר בה בסדר פנחס עולת תמיד
העשויה בהר סיני שהתחיל אותה משה שם והנה משה רבנו בכל העבודות הכהן הראשון
ולפי' הקטיר גם הקטורת ואולי בכלל ונתת את מזבח הזהב לקטור' שתקטירנו עליו מיד ומה
שאמר בצואה ונתת אותו לפני הכפרת והקטיר עליו אהרן קטורת סמים להורות על ענינו
מיום שהתחיל אהרן בכהונתו ולעולם שכך אמר ובהעלות אהרן את הנרות בין הערבים ואין
הדבר אלא מיום זה ואילך כי בכאן צוה למשה בפירו' והעלית את נרותיה ובפירוש רש' ראיתי
ויקטר עליו אהרן קטורת שחרית וערבית כמו שנ' בבקר בבקר בהיטיבו את הנרות ובהעלות
אהרן את הנרות בין הערבי' וגו' ולא ידעתי אם טעות סופרים ויכס הענן את אהל מועד יאמר
כי הענן כסה את האהל מכל צד והוא מכוסה וטמון בו וכבוד השם מלא את המשכן כי
תוכו מלא הכבוד כי הכבו' שוכן בתוך הענן תוך המשכ' בענין שנ' בהר סיני אל הערפ' אשר שם
ה' ואמר כי לא יכול משה לבא אל אהל מוע' אפי' אל הפת' מפני שהענן היה מכסה אותו ולא
היה רשאי לבא בתוך הענן ועוד כי המשכן מלא כבו' ה' ואיך יכנס בו והטע' שלא יבא שם בלא
רשות אבל יקראנו ויבא מתוך הענן כאשר עשה בהר סיני ויקר' אל משה ביום השביעי מתוך
הענן ואמ' ויבא משה בתוך הענן וער"ה בעבור שאמ' וידב' ה' אליו מאהל מועד לא נכנס משה
במשכן אבל קרא אותו מאהל מוע' ועמד פתח האהל וידב' אליו ורבו' אמ' כתו' אחד אומר ולא
יכול משה לבא אל אהל מועד וכתו' אחר אומ' ובבא משה אל אהל הכריע כי שכן עליו הענן כי
לדעתם ובבא משה אל אהל מועד שיבא שם בלא קריאה מדעתו או מפני שאמר שם וישמע
את הקול מדב' אליו מעל הכפר' נרא' להם שהיה משה עומד בתוך האהל לפני הכפר' וכל עת
היות כבוד ה' מלא את המשכן לא נכנס משה בתוכו ולכך יאמרו שהיה זה לאחר שנסתלק
הענן כלומר שנסתלק מלכסות כל האהל כי לא היה זה רק ביום השמיני בדרת שם הכבוד
והקריאה שאמ' ויקרא אל משה וידבר ה' אליו מאהל מועד על דעתם קודם לכן היתה כאשר
פירשתי למעלה ויתכן שהכתו' שאמר פעם אחרת וכבוד ה' מלא את המשכן ירמוז אל הכבוד
השוכן בקרבו והנה נשלם ספר הגאולה אשר ה' אלהי ישרא' בא בו לבני ישרא' עם
קרובו הושיעו מיד שונאו וגאלו מיד אויבו ואליו יבא באלפי שנאן ורכב רבוא לתת לו
תורת אמת להנחיל יש את אוהבו בנה בנה בית זבול לשכון שכינתו על כרובו ומקדש
למקדש שהמלך במסבו וברוך ה' החפץ שלום עבדו אשר עד הנה עזרו לבא המחרש
נעוריו בשיבו המשביע בתורתו רעבו ויניקהו דבש וחלבו כי הבין כל לבבו ולשמו יברך
בקרו וערבו ברוך שאכלנו משלו וחיינו בטובו ברוך דיהב חילא לעבדיה בר אמתיה
ברוך נותן ליעף כח ולאין אונים עצמה ירבה נעתק ע' עובדיה ומנשה ובנימן מרומא

172

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main

ספר ויקרא הספר הזה הוא תורת כהנים והלויים יבאר בו עניני הקרבנות כלן ומשמרת המשכן כי כאשר ה״ה ספר אחר בענין הגלות והגאולה
ממנו והשלימו בענין אהל מועד וכבוד השם אשר מלא את המשכן צוהו בקרבנות ובמשמר׳
המשכן שיהיו הקרבנות כפרה להם ולא יגרמו העונות לסלוק השכינה וצוה בכהנים
הנגשים אל ה׳ שיתקדשו שהוהי׳ על טומאת מקדש וקדשיו וגם שלא יהרסו לעלות אל ה׳
כמו שאמר דבר אל אהרן אחיך ואל יבא בכל עת אל הקדש א׳ פני הכפרת אשר על הארון
ולא ימות כי בענן אראה על הכפרת באזהרת פן יהרסו אל ה׳ לראות ונפל ממנו רב ואחרי
כן יגב״ל המשכן כהגבלת הר סיני בעת היות שם הכבוד אהי׳ ישרא׳ והנה רוב הספר הזה
בקרבנות בתורת הקרבן והמקריבים ובמקום שיתקרב בו ויבאו בו קצת מצות נגררות עם
אה כי מתחלה צוה בקרבנות הנדבה ואסר החלב והדם כעבורם ואחרי כן בקרבנות החטא
ונגרר אחר זה להזכ״ר המאכלים האסורים בעבור שהם מטמאים והאוכל או הנוגע בהן
בכל קדש לא תגע ואל המקדש לא יבא ואם נכנס שם בטומא׳ יהיה חייב בקרבן עולה ויורד
שהזכירו כבר והוצרך להזכי׳ תורת המצורע ומשפטי היולדת ותורת הזב והזבה לחייב אות׳
בקרבן ולהזהיר עוד מטומאתם כאשר אמר בסופם והזרתם את בני ישראל מטומאותם
ולא ימותו בטומאותם בטמאם את משכני אשר בתוכם ונגרר אחר זה שיזהיר על העריות
כי משכבם מטמא ועונם יקרא טומאה גורמת לסלוק השכינה ולגלות ועוד כי השוגג בהן
מחוייב חטאת שהזכיר כבר בו אם נפש אחת תחטא בשגגה ואחרי כן הזהיר מצות השבת
ומועדי ה׳ בעבור הקרבן כמו שאמר אלה מועדי ה׳ אשר תקראו אותם מקראי קדש להקריב
אשה לה׳ עולה ומנחה זבח ונסכים דבר יום ביומו ורב פרשיות הספר הזה ידבר בהם עם
הכהנים דבר א׳ אהרן וא׳ בניו צו את אהרן ואת בניו ובפרש׳ קדשים תהיו קצת מצות לבני
ישרא׳ רובם נגררות עם עניני הקרבנות או ברומים להם ובמקומם אפרש בעזרתו של הקב״ה

סדר ויקרא ויקרא אל משה וידבר ה׳ אליו ולא כן בשאר המקומות אמר הכתוב בכאן בעבור שלא היה יכול
לבא אל אהל מועד להיותו נגש אל המקום אשר שם האלהים רק בקריאה שיקרא אותו
שכבר באמר למשה ודברתי אתך מעל הכפורת אשר אועד לכם שמה וכיון שירע שהית
שם יושב הכרובים נתיירא לבא באהל מועד כלל עד שקרא אליו כמו שעשה בהר סיני
שאמר ויקרא אל משה ביום השביעי מתוך הענן או שלא היה משה יודע שהכבוד באהל
ושיהיה לו הדבור משם כי לא כסהו הענן עד יום השמיני כדעת רבותינו ואחרי הקריאה
בא משה באהל לפני לפנים כמו שדרשו אהרן בכל יבא ואין משה בכל יבא ואין זה דרך
פשט הכתוב הזה וכבר פרשתיו למעלה ורבותינו אמרו כי לכל הדברות ולכל האמירות
ולכל הצווים קדמה קריאה כלומר שיאמר אליו משה משה ויאמר הנני וזה דרך חבה
וזירוז למשה והנה על דעתם הזכיר זה בכאן בעבור שהוא תחלת הדבור אשר היה אליו
מאהל מועד ללמד על כלם כי כן יהיה משפטו כל הימים בכל התורה ומאהל מועד
לדעתם הוא מוקדם ויקרא אליו מאהל מועד וידבר אליו ה׳ באהל כי משה שם היה ושיעו׳
הכתוב כפי פשוטו ומשמעו ויקרא ה׳ א׳ משה וידבר אליו מאהל מועד ועל דרך האמת
היא כמו ואל משה אמר עלה אל ה׳ וסודו ידוע ממעמד הר סיני ובעשרת הדברות וכבר
רמותי לו עד וסמך **אדם** כי יקריב מכם קרבן לה׳ מן הבהמה שיעור
הכתוב הזה אדם מכם כי יקריב מן הבהמה לה׳ קרבן מן הבקר ומן הצאן תקריבו
והענין בעבור שיצוה אחרי כן בקרבן העוף ובקרבן המנחה אמר כאן כי כשיקריב אדם
קרבן מן הבהמה יקריב מאלו השנים לא חיה ולא שאר בהמות והנה זה לאו הבא מכלל
עשה במקריב חיה כמו שאמרו בזבחים פרק שלישי המעלה אברי חיה ר׳ יוחנן אמר
עובר בעשה תקריבו מלמד ששנים מתנדבים עולה בשותפות קרבנכם מלמד שהיא
באה נדבת צבור היא עולת קיץ למזבח הבאה מן המותרות לשון רש״י פירש הרב כן לומר
שאם יתנדבו רבים להביא עולה עולת השותפין היא מה בין שנים המשתתפין בקרבן וכין

עשרה ואלף שנשתתפו בו אבל קיץ המזבח הבאה מן המותרות לבית דין מתנה עליהן ולפי
היא עולת צבור והנה לדעתו כל עולה שיביאו דבים חוץ מן המותרות דינה כדין עולת
השותפין וטעונה ונסכים קרבין משל לדעתו עולת העוף נדבת שנים ואינ באה
נדבת צבור וכן השלמים שאמרו בהן שהשותפין מביאין אותן נדבה ואין הצבור מביאין אותן
נדבה בכולן יכולין הרבים להתנדב להם כתחלה דעולת השותפין היא נקראת ושלמי שותפין
הן נקרין ולא מיעטו אא שלא יביאו אותן מן הקופות ואפשר שנאמ׳ שאם רצו צבור להפריש
בתחלה לנדבה ויגבו אותה כאשר יגבו השקלי׳ לתמידין ומוספין שתהיה נדבת צבור בעולת
בהמה ואין בה סמיכה שנתרבה מן הכתוב הזה וכל זמן שיתנדבו רוב ישרא׳ היא נדבת
צבור ואינה בעולת העוף ולא בשלמים ומיעוטן נידונין כיחידים והוא העיקר וסמך ידו
בשתי ידיו כי מצאנו וסמך אהרן ובניו את ידיהם על ראש הפר וסמכו אהרן ובניו את ידיה׳
על ראש האיל ודרשו בו ידי כל יחיד ויחיד והנה היא בשתי ידיו ובשעיר המשתלח מפירש
וסמך אהרן את שתי ידיו על ראש השעיר החי ולא ידעתי אב׳ למה כתב בכל שאר הסמיכו׳
את ידו ואולי להוציא ממנו מה שדרשו ידו ולא יד שלוחו כי שמא היה במשמע ידיו להביא
את שתיהן ולא נתמעט בו את השליח אבל עכשו שהסמיכה בשתי ידים לא כתב לשו׳ יחיד
אלא למעט את השליח שאעפ׳ ששלוחו של אדם כמותו בשאר המקומות לא נדון כן
בסמיכה ובתורת כהנים וסמך אהרן את שתי ידיו מלמד שהסמיכה בשתי ידים בנין אב
לכל הסמיכות שהן בשתי ידים ונרצה לו׳ לכפר עליו על מה הוא מרצה אם תאמר על
כריתות ומיתות בית דין או מיתה בידי שמים או מלקות הרי ענשן אמור הא אינו מרצה
אלא על עשה ועל לא תעשה שניתק לעשה לשון רש׳ וברייתא היא בתורת כהנים ואני תמה
וכי היאך ענשו אמור כי הקרבנות בשוגגין הם מרצין ונוכל לומר שיכפרו על חייבי מיתה
בידי שמים שוגגין ועל חייבי מלקות שוגגין ועל חייבי מיתות בית דין שוגגין באותן שאין
חייבין עליהם חטאת בגון מכה אביו ואמו ומקלל בשם שחטאת מכפר׳ בחייבי כריתות שוגגין
ואולי בעבור שפירש הכתוב בחייבי מיתות ב״ד ובחייבי כריתות ענשן במזיד ובשוגג ופירש
בחייבי מיתה בידי שמים ענשן במזיד למיתה ובחייבי לאוין במלקות ולא פירש בהן שום
עונש בשוגג נראה להם לחכמים שכל העונש שבהן פרשו הכתוב כי למה יפרש ענשן של
אלו אלא במזיד ובשוגג ויפרש עונש האחרים במזיד ולא יפרש אותו בשוגג ויאמר שיהא
מחויב להביא בהן עולה ולכך ראו שאין בחייבי מיתה בידי שמים ובחייבי מלקות אא ענשן
המפורש בהן במזיד אבל בשוגג אין עליהם שום נשיאות חטא ואין צריכין רצוי כלל וזהו
שאמרו כבר ענשן אמור שכל העונש שרצה להטיל עליהם כבר אמרו הכתוב אבל על עשה
ועל לא תעשה הניתק לעשה המזידין שלא הזכיר בו שום עונש ואי אפשר שלא יענש בהן
בזה ירצה העולה הזו אם יביאנה בנדבת נפשו ויתכן לומר כי בעבור שלא הזכיר בקרבנות
הנדבה לכפר עליו ועל שגגתו אשר שגג כאשר בקרבנות החטא ואמר ונרצה היה לרבותי׳
במשמעות הזה שיכפר על המזידין שאינם רצויין לפניו כי השוגג אעפ׳ שחטא רצוי השם
הוא אם כן אי אפשר לו לכפר על המזידין זולתי על עשה ועל לאו הניתק לעשה שלא נגזר
בהם עונש אלא שאינם רצויים למלך שעברו על מצותו ובמה יתרצו אל אדניהם ברורון
הזה וראיתי באגדה בויקרא רבה תני ר׳ שמעון בן יוחאי אין העולה באה אלא על רצוי הלב
אמ׳ ר׳ לוי מקרא מלא הוא והעולה על רוחכם היה לא תהיה העולה מכפרת על רוחכם וכן
איוב הוא אומ׳ והעלה עולות מספר כולם כי אמר איוב אולי חטאו בני וברכו אלהים בלבבם
הדה אמרה אין העולה באה אלא על הרהור הלב והטעם שלפי שהוא חטא שאין מכיר בו
אלא ה׳ לפיכך עולה כליל לה׳ ולשון ונרצה לו יחזור אל השם הנכבד הנזכר שיתרצה לו בקרבן
הזה לכפר עליו מלשון במה יתרצה זה אל אדניו ואור פניך כי רציתם וכן רבים ויתכן כי ונרצ׳
בנוי לחטא שנרצ׳ לו חטאו לכפר עליו מלשון כי נרצ׳ עונה עד רצת הארץ את שבתותיה והם
ירצו את עונם לשון השלמה יתכן שהוא כענין הראשון כאלו העון רצוי לפני השם אל יחר אפו
עוד ושחט והקריבו הכהנים מקבלה ואילך מצות כהונה לימד על השחיטה שהיא כשרה
בזר והקריבו זו קבלה ומשמעה לשון הולכה למדנו ששתיהן בבני אהרן לשון רבינו שלמה

ז״ל ואינו נכון אלא מדרש רבותי׳ והקריבו זו קבלת הדם שאין לשון והקריבו קריבת הדם
למזבח שהיא ההולכה אבל הוא לשון קרבן שיעשו מן הדם קרבן והוא לקבלו ולזרקו על
המזבח כי הזכיר בבעל הקרבן הבאה וסמיכה ושחיטה ואחרי השחיטה הזכיר בני אהרן
מ״ר אם כן את הקבלה עצמה מצות כהונה ואינה אלא בכהן כשר ובכלי שרת וכל שכן
הולכה וזריקה ועוד שהולכת האיברים לכבש פסולה בזר שכך דרשו והקרי׳ הכהן את הכל
והקטיר המזבחה זו הולכת איברים לכבש אם כן את הולכת הדם צריכה כהן בכיהונו
והפשיט את העולה עד ואם מן הצאן מצוה שיפשיטנה כולה ואחרי כן ינתח אותה ואמר
והפשיט ונתח כי בבעל הקרבן ידבר כאשר אמר וסמך ושחט כי ההפשטה והניתוח אינן
עבודות וכשרות בזר ולכך חזר אחרי כן ונתנו בני אהרן וכן רחיצת הקרבנות כשרה
בזר ולכך אמר וקרבו וכרעיו ירחץ במים בעל הקרבן ואחרי כן והקטיר הכהן ואמר
לשון רבים ונתנו וערכו כי בכל מצות כהונה יאמר כן בעבור שהכהנים רבים יאספו בבית
השם לעשות העולה וברב עם הדרת מלך אבל אינו עכוב שהרי לימד למשה וערך הכהן
אותם והפשיט ונתח ונתנו בני אהרן אש אין זה הסדר שהראוי שיערכו הכהנים המערב
ואחרי כן ינתחו העולה וכך היה סדר המערכה ותמיד וכן מה שאמר וערכו בני אהרן
הכהנים את הנתחים ואת הראש ואת הפדר על העצים אשר על האש ואחרי כן והקרב
והכרעים ירחץ במים אין הצואה שיעשה בסדר הזה כי העריכה היא הקטרת הנתחים
שצוה למשה והקטיר הכהן את הכל ואם כן אין הסדר שיעלה הנתחים והראש והפדר
על האש שבמזבח ואחרי כן יקטר הקרב והכרעים ויקטירם אבל תחלה ינתח וירחץ ואחרי
כן יעלה הכל על האש ויקטיר אבל ענין הכתוב שהקדים זריקת הדם ללמד שהיא קודמת
לכל דבר ואחרי כן צוה בהקטרת האיברים ואמר שיפשיט וינתח להעריך אותם על האש
אחרי רחיצת הקרב והכרעים ואז יקטיר הכל כאחת וזהו שאמר את הכל והכוונה ששנה
הכתוב באיברים לומר וערכו עצים על האש והקטיר ללמד שאחר שיסדרם על האש לא
יניחם עד שיבער בהם האש ויאכל אותם ותעלה מהן הקטרת וכן מה שהקדים הפשט
וניתוח למערכת האש ללמד שאין בעולת הנדבה חובה להקדים לה מערכת כעולת התמי׳
שנצטוינו וביער עליה הכהן עצים בבקר בבקר והיא קודמת לכל דבר המזבח כמו שמפורש
במס׳ יומא את הפדר׳ אמר בו אנקלוס תרבא וכן דברי כל המפרשים פה אחד ואין למלה
חבר ולפי דעתי שאיננו שם לחלבי כלם רק לחלב הדק הפרוס ומבדיל בין הקרבים והמלה
מן ההפוכים פדר שמפריד בין הקרבים העליונים לתחתונים ולכך אמרו רבותי׳ שיהא פורס
הפדר על בית השחיטה שזהו דרך כבוד של מעלה שהחלב ההוא ראוי לפרסו לכסות בו
וכן נהגו חשובי האומות לפרסו על הצלי׳ ואם יהיה שם לחלבים כולם יקרא החלב כן
בעבור שהוא השומן הנפרד מן הבשר וכן הוא כנויו כפי חכמי הטבע כאשר אזכיר עולה
לשם עולה אשה כשישחטנו יהא שוחטו לשם האש וכל אשה לשון אש ניחוח נחת רוח לפי
שאמרתי ונעשה רצוני לשון רש״י ולא פי׳ הרב מהו לשם האש ובגמרא אמרו לאפוקי כבבא
דלא ופירשו בו שישחטנו על מנת להעלותו על גבי האש בוערת במערכה ולא להעלות על
גבי גחלים אוממות שמתכבות והולכות ולי נראה שצריך לכוין שתאכלנו האש לגמרי לא
שיצלה שם מעט והוא מלשונם בבן סורר ומורה דבשר כבא דאבלי גנבי ובמסכת עירובי׳
וניכיב וניכול ויש שגורסים שם לאפוקי גבבא דלא שיתכוין להעלותו על גבי אש של עצים
ברכתיב על העצים אשר על האש ולא יחשוב להעלותו על גבי אש אש של קש ושל גבבא
כענין ששנינו כירה שהסיקוה בקש ובגבבא והנה בכתוב הזה טעם הקרבנות שהם אשה ריח
ניחח לה׳ ואמ׳ הרב במורה הנבוכים כי טעם הקרבנות בעבור שהמצריים והכשדים אשר
היו ישראל גרים ותושבים בארצם מעולם היו עובדים לבקר ולצאן כי המצרים עובדי טלה
והכשדים עובדים לשדים אשר יראו להם כדמות השעירים ואנשי הודו עד היום לא
יזבחו בקר לעולם בעבור כן צוה לשחוט אלה השלשה מינים לשם הנכבד כדי שיודע הדבר
שהיו חושבים כי הם בתכלית העבירה הוא אשר יקריבו לבורא ובו יתכפרו העונות כי כן
יתרפאו האמונות הרעות שהם מדוי הנפש כי כל מדוה וחולי לא יתרפא כי אם בהפכו

אלה דבריו ובהם האריך והנה הם דברי הבאי ידפאו שבר גדול וקושיא רבה על נקלה יעשו
שולחן ה׳ מגואל שאיננו רק להוציא מלבן של רשעים ושפשי עולם והכתו׳ אומ׳ כי הם אשה
לריח ניחוח וגם לפי שטותם של מצריים לא תתרפא מחלתם בזה אבל תוסיף מכאוב כי
מחשבת הרשעים הנוכריים לעבוד למזל טלה ומזל שור שיש להם כח בהם כפי מחשבתם
ולכן לא יאכלו אותם לכבוד כחם ויסורם אבל אם יזבחו אותם לשם הנכבד זה כבוד להם
ומעלה והם עצמם כך הם נוהגים כמו שאמ׳ ולא יזבחו עוד את זבחיהם לשעירים ועושי
העגל זבחו לו והרב הזכיר שהיו מקריבים ללבנה בכל ראשי חדשיהם ולשמש בעלותה
במזלות הידועות להם בספריהם ויותר תתרפא המחלה באכלנו מהם לשובע שהוא אסור
להם ומגונה בעיניהם ולא יעשו כן לעולם והנה נח בצאתו מן התיבה עם שלשת בניו אין
בעולם מצרי או כשדי הקריב קרבן וייטב בעיני השם ית׳ ואמ׳ וירח ה׳ את ריח הניחוח וממנו
אמ׳ אל לבו לא אוסיף לקלל עוד את האדמה בעבור האדם והבל הביא גם הוא מבכורות
צאנו ומחלביהן וישע ה׳ אל הבל ואל מנחתו ולא היה עדין בעולם שמץ ע״ז כלל ובלעם אמ׳
את שבעת המזבחות ערכתי ואעל פר ואיל במזבח ואין דעתו עתה לשלול ממנו אמונות רע׳
ולא נצטווה בכך אלא עשה כן לקרבה אל האלהים כדי שיחול עליו הדבור ולשון הקרבנות
את קרבני לחמי ריח ניחוח חלילה שלא יהא בהם שום תועלת ורצון רק שוללות לע״ז
מדעת השוטים ויותר ראוי לשמוע הטעם שאומרים בהם כי בעבור שמעשה בני אדם נגמרי׳
במחשבה ובדבור ובמעשה צוה השם כי כאשר יחטא יביא קרבן יסמוך ידיו עליו כנגד
המעשה ויתודה בפיו כנגד הדבור וישרוף באש הקרב והכליות שהם כלי המחשבה והתאוה
והכרעים כנגד ידיו ורגליו של אדם העושים כל מלאכתו ויזרוק את הדם על המזבח כנגד
דמו בנפשו כדי שיחשוב אדם בעשותו כל אלה כי חטא לאלהים בגופו ונפשו וראוי לו שישפך
דמו וישרוף גופו לו לולי חסד הבורא שלקח ממנו תמורה וכפר הקרבן הזה שיהיה דמו
תחת דמו נפש תחת נפש וראשי איברי הקרבן כנגד ראשי איבריו והמנות להחיות כהן
מורי התורה שיתפללו עליו וקרבן התמיד בעבור שלא ינצלו הרבים מחטוא תמיד ואלה
דברים מתקבלים מושכים את הלב כדברי אגדה ועל דרך האמת יש בקרבנות סוד נעלם
תכנס בו ממה שאמרו רבותי׳ בספרי ובסוף מנחות אמ׳ ר׳ שמעון בן עזאי בא וראה מה כתי׳
בפרשת קרבנות שלא נאמ׳ בהם לא אל ולא אלהי׳ ולא אלהים ולא שדי ולא צבאות אלא יוד
הא שם המיוחד שלא ליתן פתחון פה לבעל הדין לחלוק ושמא תאמר לאכילה הוא צריך
ת״ל אם ארעב לא אומר לך כי לי תבל ומלואה לא אמרתי לכם זבחו אלא כדי שאמ׳ ויעשה
רצוני ובתחלת תורת כהנים ר׳ יוסי אומ׳ כל מקום שנאמר קרבן אמור ביוד והא שלא ליתן
פתחון בה למינין לרדות אלו דבריהם ז״ל ואמת כי בפרשת הקרבנות לא נאמר לא אל ולא
אלהים אבל מצאנו והעלית עליו עולות לה׳ אלהיך וכתי׳ לחם אלהיהם הם מקריבים וקדשתו
כי את לחם אלהיך הוא מקריב וכתי׳ במזמור הנזכר זבח לאלהים תודה ועוד כתי׳ כי מעלו
אבותינו ועשו הרע בעיני ה׳ גם סגרו דלתות האולם ויכבו את הנרות וקטרת לא הקטירו
ועולה לא העלו בקדש לאלהי ישראל אבל הענין כלו מבואר בתורה שנ׳ את קרבני לחמי לאשי
ואמ׳ לחם אשה שהם לחם לאש ה׳ וממנו לאישים ואשה מלשון אש ואמר ר׳ אברהם שהוא
שם התאר וטעמו קרבן אש והוא תאר למלת הכל ובמנחה שאמ׳ והקטיר הכהן את אזכרתה
אשה ריח ניחוח יהיה תואר לקומץ ואינו כן אבל אשה שם כמו אש ועולה אשה כמו עולת
אש וריח ניחוח לה׳ וכן כלם כי טעמם כמו לחם אשה אבל לא אמ׳ אש ואמ׳ אשה כמשמעו
כאשר הראה אותך בהר במתן תורה והנה הקרבן במדת הדין והזביחה לשם ה׳ לבדו שלא
יתכוין לדבר בעולם רק לשם ה׳ לבדו וזה טעם עולה הוא אשה הוא ולכך אמ׳ הכתו׳ כי את
אשה ה׳ לחם אלהיהם הם מקריבים כי הם לאשה ה׳ קרבן אלהים ולכך אמרו שלא הזכיר
בנואת של קרבנות לא אל ולא אלהים אלא אשה ריח ניחוח לה׳ כי הכוונה לה׳ לבדו תהיה
לא יכוון המקריב ולא יעלה במחשבתו רק לשם המיוחד והוא מאמר החכמים דיקן כל
העבודות כלן לשם המיוחד ובתורת כהנים לשם מי שעשה את העולם והוא מה שאמר
המזמור זבח לאלהים תודה ושלם לעליון נדריך כי ה׳ עליון נורא מלך גדול על כל אלהים

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main

ואין נודרין אלא לשמו המיוחד והוא שאמר אֱהים אֱהיך אנכי לא על זבחיך אוכיחך כאשר אמר אנכי ה׳ אֱהיך וזה טעם המזמור כלו שאמר א׳ אֱהים דבר ויקרא ארץ וגו׳ הזכי״ר שהזכיר שם מלא על עולם מלא והזכיר בהם הקרבנות והוא שנא׳ יעלו על רצון מזבחי ובית תפארתי אפאר יאמר שיהו הקרבנות על הרצון שהוא מזבחו ובית תפארתו יפאר בעלותם לריח ניחוח והנה ניחוח מן נחה רוח אליהו על אלישע ותנח עליהם הרוח וכל קרבן לשון קריבה ואחרות ולכך אמ׳ ועולה לא העלו בקדש לאֱהי ישרא׳ כי העולה בקדש תהיה לאלהי ישרא׳ והמלאך לימר למנוח ענין הקרבנו׳ אמ׳ אם תעצרני לא אוכל בלחמך שאם יעשה לו לחם לא יקבל ממנו כי הוא פגול וזבח תועבה לש״ם אבל אם תעלה עולה לה׳ לכדו תעלנה ותהיה לרצון על אשה ה׳ ואז עלה בלהב המזבח והנה הענין מפורש מבואר וה׳ יכפר בעד ואם מן הצאן קרבנו עד ואם מן העוף הפרשה הזאת בעולת הצאן ודינה כדין עולת הבקר בכל מעשיה ולכך קצר בכאן ולא הזכיר וסמך ונרצה והוסף לומר על ירך המזבח צפונה לפני ה׳ לבאר כי לפני ה׳ שכתו׳ בבן הבקר והוא ירך המזבח בצפון ופירוש ירך המזבח צדו והוא בצפון לימר כי כבש המזבח בדרום ושם פני המזבח שנא׳ כהן לפני ה׳ אל פני המזבח וטעם השחיטה שהיא בצפון כבר פרשתיו ואמ׳ סתם על המזבח סביב כי הוא המזבח הנזכר אשר פתח אהל מועד ולא הזכיר והפשיט שכבר הוזכר ואמ׳ וערך הכהן אות׳ ללמד כי די בכהן אחד כמו שפירשתי כי הפרש״ות למירות זו מזו מה שיחסר באחת ביאר באחרת ואם מן העוף עד והסיר והקריבו הכהן אל המזבח ההקרבה הזו היא ההעלאה שיעלה העוף אל המזבח ושם ימלוק אותו שהמליקה אינה אלא בראשו של מזבח ומפני זה דרשו הכהן וכי עולת על לב שהזר קרב לגבי מזבח אם כן למה נאמ׳ הכהן ומלק מלמד שלא תהא מליקה אלא בעצמו שלכהן ומלק והקטיר ונמצא אפשר לומ׳ כן מאחר שהוא מקטיר מוצה אלא מה הקטרה הראש בעצמו והגוף בעצמו אף מליקה הראש בעצמו והגוף בעצמו ומלק והקטי׳

ופשוטו מקרא מסורס הוא קודם הקטרה ונמצא דמו כבר לשון רש״י ולא יתכן לומ׳ שימלוק את הראש ויקטירנו ואח׳ ונמצה דם הגוף על קיר המזבח והקטיר אותו לפי שאין איברים קרבין לעולם בשום קרבן אלא לאחר הוצאת דמים כי הדם הוא בנפש יכפר בכל הקרבנות ולפיכך דרשו כן שלא בא הכתו׳ אלא להקיש מליקה להקטרה שיהא בשניהם הראש בעצמו והגוף בעצמו אבל פשוטו של מקרא ומלק את ראשו להקטיר המזבח ילמוד על המליקה שתהא להקטיר הראש כאשר יקטיר הגוף כמו שאמ׳ והקטיר אותו הכהן כי דרך הכתו׳ בכל הקרבנות לומ׳ כן כמו שפרשתי בנתחי העולה אבל אמ׳ בכאן והקטיר אותו הכהן ולא אמ׳ והקטיר את הכל כי שתי הקטרות הן יקטיר הראש ויקטיר המוראה ושסע אותו ויקטיר והגוף כמו ששנינו בזבחים והסיר את מוראתו מקום הרעי זה הזפק בנוצתה עד ונפש עם בני מעיה ונוצה לשון דבר מאוס וכן כי נצו גם נעו וזהו שתרגם אנקלוס באבליה וזהו מדרשו של אבא יוסי בן חנן שאמר נוטל את הקרקבנין עמה ורבותי׳ אמרו קודר את הזפק בסכין כעין ארובה ונוטלו עם הנוצה לשון רש״י ואינו נכון שאין נוצה בשום מקום אלא נוצה ממש וכי ינצו גם נעו יאמר שהעלו נוצה לעופף ממקומם אל הגולה וגם ינועו שם ולא מצאו מנוח וכמוהו וכי נצא תצא והמתרגם הירושלמי אמ׳ בו ארי יתקטטו אף יטלטלו עשאו מן כי ינצו אנשים יאמר כי הם נצים בכל העמי׳ ונודדים מהם ולא יוסיפו לגור בתוכם ויפה פי׳ אבל לשון נוצה לא ימצא כדברי הרב ומדרשו של אבא יוסי שהצריך ליטול את הקרקבנין עמה מפני שהזפק והושט עם הקרקבן כלי מאכל הכל בכלל מוראתו כי בקרקבן יעשה הרעי ולא חלק אבא יוסי כלל על מה שאמ׳ תנא קמא יטלנו עם הנוצה שהרי שנינו במשנה בא לו לגוף והסיר את המוראה ואת הנוצה ואת בני מעים היוצאים עמה והשליכן לבית הדשן ומשנה זו משנת אבא יוסי היא וקתני נוצה ודעת אנקלוס כדעת החכמים שאינו מסיר רק הזפק בנוצתו עם האוכל הכנוס בו שהוא המוראה ולפי שהכהן תופס בזפק ומסי׳ בו את המוראה אמ׳ ית זקפיה באבליה כאלו הוא אובליה בזפקיה כי אובליה תרגו׳ מוראתו ופקיה תרגו׳ נוצתה שהכתו׳ אמ׳ שיסיר המוראה שהוא האוכל בנוצה שעליה שנוטל הזפק

בעורו ובנוצה שעליו וכך אמר אנקלוס ארי כשמי ממריה וכפי העברי יאמר ארי שמ׳ במימריה אבל הפך תרגומו לצורך דבר שידע בו ותרגם ואת שתי קצות שתי העבותות בן בהפוך וית תרתין גדילן דעל תרתין סטרוהי וכן רבים בכנפיו עם כנפיו אינו צריך למרוש כנפי נוצתו כנפיו נוצה ממש לשון רבי׳ שלמה ואינו נכון שאם כן לא יזכיר הכתו׳ מאי זה מקום ישסע אותו אם מלפניו אם מגבו אבל פירושו ושסע אותו במקום כנפיו כי הבית בית הכלי כאמרך בארון בבית או בשדה ואין כנפיו נוצה אבל הוא ככל הכנפי׳ שבכתוב צפור כל כנף יפרוש כנפיו לתימן וכן בכנף מעילו ונוצה הוא השיער אשר על גוף העופות כענין שכתו׳ הנשר הגדול גדול הכנפים ארך האבר מלא הנוצה וכך שנינו הכנפים והנוצה מטמו׳ ומטמאות ומצטרפות ואמרו פרט לחרטום ולצפרנים ולכנפי׳ ולנוצה ונפש כי תקריב וכו׳ עד כל המנחה ויצק ונתן והביאה מלמד שיציקה ובלילה כשרה בזר הכהנים וקמץ מקמיצה ואילך מצות כהונה לשון ר״ש וצרי׳ שנבאר שאין מצות כהונה מתחלת בקמיצה שהרי הגשה קודמת לקמיצה והיא פסולה בזר כמו שאמר והקריבה אל הכהן והגישה אל המזבח ואחר כך והרים הכהן את אזכרתה שהוא הקומץ שהרי הכהן הוא מגישה אל המזבח לקרן מערבית דרומית ואחר כך קומץ וכן שנינו הסמיכות והתנופות וההגשות והקמיצות נוהגות באנשים ואין נוהגות בנשים ואמר הגשות דכתי׳ וזאת תורת המנחה הקרב אותה בני אהרן ולא בנות אהרן אם כן ההגשה בבני אהרן היא אבל מה שאמרו מקמיצה ואילך מצות כהונה מותנם כי מקמיצה זו הכתובה בפסוק הזה ואילך מצות כהונה לא כדברי׳ שהקדים הכתו׳ בכאן לקמיצה שהרי הפרשה זו הזכיר יציקה ונתינת לבונה והבאה אל הכהן וקמיצת ולא הוזכרה כאן הגשה אל המזבח נמצא שכל האמורין כאן קודם קמיצה כשרין בזר שהם יציקה ובלילה והבאה כל המנחה אשר תקריבו לה׳ לא תעשה חמץ עד ואם תקריב אסר להביא המנחה חמץ ואחר כך אמר לא תקטירו ממנו לאסור שלא יחמיץ הקומץ ויקטירנו ויכנס בכלל לא תקטירו ממנו אשה לה׳ כל הקטרה כגון קטורת הסמים שהפטמים אומרי׳ יפה היה הדבש לקטורת אלא שאסרתו התורה ואמר ממנו לאסור מקצתו כלו חצי קומץ וכן על עירובו לוקה מרבוי הכתוב שאמ׳ כי כל שאור כמו שמפורש במנחות ובפסחים וטעם הכתוב שיזכיר מנחה היא ויכתוב הוא וכן בכל מקום מפרשת הנה אנכי שולח מלאך וכן האשה ההיא בעבור שהנקב׳ בכלל הזכר בכח וטעם השאור והדבש יתכן שיהיה כדברי הרב במורה הנבוכים אמר שמצא בספריהם שהמנהג היה לעובדי ע״ז להקריב כל מנחתם חמץ ולערב הדבש בכל קרבניהם ולכן אסרם לגבוה ובזה אמרו רבותי׳ במצבה שהיתה נבחרת בימי אבות ואחר כך שנאה השם מפני שעשאוה לע״ז חוק כמו שאמר אשר שנא ה׳ אלהיך ובטעם המלח אמר כן בעבור שהם ימאסו אותו ולא יקריבוהו כלל ויתכן מפני שאיננו דרך כבוד להיות לחם השם תפל מבלי מלח כטעם הקריבהו נא לפחתך ולפיכך מיעטו העצים והדם שאין טעונים מלח או שיש בכל אלה סוד נעלם ממנו ואמ׳ הכתו׳ כשאור ודבש לשון רבים כי על אהרן ובניו ידבר וחזר ואמר וכל קרבן מנחתך במלח תמלח כי יחזור אל מביא המנחה שאמר בו בתחלת הפרשה ואם מנחת מרחשת קרבניך והטעם כי המליחה כשרה בזר כמו יציקה ובלילה וטעם על כל קרבנך על כל קרבנותך שכל הקרבנות טעונין מלח כמו המנחה ולא תשבית מלח ברית אלהיך שהברית כרותה למלח מששת ימי בראשית שהובטחו המים התחתונים ליקרב במזבח במלח ובנימוסך וניסוך המים בחג לשון ר״ש ומדרש חכמים הוא ור׳ אברהם אמר על דרך הפשט הכנסתיך בברית והשבעתיך שלא תקריב תפל ולא יאכל כי הוא דרך בזיון ובעבור שהוא ברית בקרבנות יעשה הכתו׳ ואת הברי׳ אב לכל הבריתות ויאמר במתנות כהונה ומלכות בית דוד ברית מלח כי הוא קיים כברית המלח בקרבנות אבל ר׳ אברהם פי׳ ברית כרותה מגזרת ארץ מליחה ומקום המלח נכרת ואין טעם לדבריו ומפני שאמ׳ בכאן ברית אלהיך ולא אמ׳ ברית ה׳ כלשון הפרשה וכדרך כל הקרבנות או שיאמר ברית ה׳ אלהיך אני סובר בו ענין שהמלח מים וככח השמש הבא בהם יעשו מלח והמים בתולדותם ירוו את הארץ ויולידו ויצמיחו ואחרי היותם מלח יכריתו כל מקום וישרפו לא תזרע ולא תצמיח והנה הברית כלולה מכל המדות והמים והאש באים

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main

כה ועי״ה תאהה ובאה הממשלה הראשונה ממלכת השם כמלה שיתן טעם בכל המאכלים
ותקים ותברית במליחתה והנה המלח כברית ולכן אמר הכתוב הלא לכם לדעת כי ה׳ אלהי
ישרא׳ נתן ממלכה לדוד על ישרא׳ לעולם לו ולבניו ברית מלח עולם פי׳ כי הוא גם כן מרתו
של דוד ולכך אמ׳ בקרבנות ברית מלח עולם ה״א כי הברית מלח העולם בו יתקיים ויברית
וכבר הוריתיך להתבונן מדברינו במקומות אחרים פי׳ שלש תיבות הללו ברית עולם היא
ואם תקריב מנחת בכורים עד ואם זבח הרי אם משמש בלשון כי שהרי אין זה רשות שהרי
במנחת העמר הכתו׳ מדבר שהיא חובה וכן ואם יהיה היובל לבני ישרא׳ לשון ר״ש והנבון כי
בעבור שלא יצוה עתה לעשות המצוה הזאת אמ׳ כן יאמר כי תקריב מנחתו מחבת תעשינה
כן ואם תקריב מנחת מרחשת בכה תעשה ואם מנחת בכורים תהיה המנחה אשר תקריב
כמשפט הזה תעשה אותה והנה האם בפשוטו וטעם ואם יהיה היובל לבני ישרא׳ כי אמרו
גם אם ינחלו בני ישרא׳ את הארץ כל הימים ויזכו לקדש את שנת היובל לא תחזור לנו
הנחלה ואפשר גם כן שאמ׳ ואם תקריב מנחת בכורים כאומ׳ אם יביאך ה׳ אלהיך אל הארץ
ותקצור את קצירה ותביא מנחת בכורים כן תעשה אותה כי ירושת הארץ בתנאי יזכרנה
להם כמו שאמ׳ אם שמור תשמרון את כל המצוה הזאת והוריש ה׳ את כל הגוים מלפניכם
וכן במקומות רבים ואם זבח שלמים קרבנו אם זכר אם נקבה עד והקטירו אותו הטעם
בעולה שיהיה זכר ובשלמים שיהיו אם זכר אם נקבה ובחטאת שתהיה נקבה דבר ברור הוא
כי העולה כשמה והשלמים מלשון וכל חפצי ישלים אבנים שלימות והחטאת לכפר פניו
במנחה ההולכ׳ לפניו וכבר כתבתי זה והאשם זכר בעבור כי החטאת בחייבי כריתות שתשוב
הנפש אל האלהי׳ אשר נתנה והאשם לא יבא על חיוב כרת ובאו הוא לריח ניחח בעולה ושעיר
הנשיא בעבו׳ כי הוא המולך אשר לו המשפט והלוחם מלחמות השם ועל חרבו יחיה כדרך
שעירי ע״ז והקטירו אותו בני אהרן עד והקריב זבח השלמים בנוי לאשה הנזכר והקרים
מזבח השלמים אשה לה׳ והוא שוה עם מה שאמר למטה והקטירם מה תלמוד והקטירו
אותו והקטירם כי שם ירמוז לכל האמורין ומדרשו והקטירו אותו והקטירו הכשר ולא
הפסול והקטירו שלא יערב חלבים בחלבים והקטירם כלם כאחת חלבו האליה עד ואם
ע״ז קרבנו שם חלב בלשון הקדש השומן הנפרד שאינו עם הבשר כדבר אחר כי השומן
המתערב בבשר שאינו נפרד ממנו יקרא שומן כענין שאמר הכתו׳ וישמן ישורון ויאכלו
וישבעו וישמינו השמן לב העם הזה ובשרי כחש משמן והיה דשן ושמן כמו חלב ודשן תשבע
נפשי וכן בכל מקום והחלב הוא הנפרד עליו קרום ונקלף לא יתערב הלשון בהן בשום מקום
באמרנו בשר שמן לא בשר חלב וכן בשאר לשונות הגוים שמותיהן חלוקין ויאמר דרך
השאלה כבתו׳ בהרומכם את חלבו ממנו כי הטוב אשר יורם מן התבואה כנה אותו בחלב
באשר החלב מורם בקרבנות חלב כליות חטה ידמה החטה לכליות ואת החלב אשר בם
באשר יאמר ודם ענב תשתה חמר ואין היין דם ואכלו את חלב הארץ שיאכלו כל חלב שור
וכשב ועז וכל החיה דרך משל זה והנה אין באליה חלב כלל אבל יש בה שומן שאינו נפרד
כמו שיש בכל נתח טוב ירך וכתף וכן ידעו הרופאים בטבעיהם שאין החלב נעשה לעולם
סמוך לעור ולא באבר שינוע תמיד ואמרו כי טבע השומן שאינו נפרד מן הבשר בצלעות
ובצרדין ובאליה הוא חם ולח והנפרד מן הבשר כמו אשר על הכליות קר ולח וגס ועבה
וקשה להתבשל באצטומכה וממהר לבלות ויוליד לחה לבנה וסותם ואם כן הכתו׳ שאמר
כל חלב וכל דם לא תאכלו אין שומן שעל גבי האליה בכלל כי איננו חלב בשמו ובטבעו ואם
היה כל שומן חלב אם כן יאסר כל שומן שבבהמה בכתפות ובצרדין כי הכתוב לא אמר כל
חלב אשר יקריבו לה׳ לא תאכלו אבל אמר כי כל בהמה אשר תקרב על המזבח יאסר כל
חלב שבה ולא יתכן שנאמר שאסר מה שנקריב מן הבהמה שאם כן יהיו הכליות והיותרת
על הכבד אסורין אבל כל הנקרא חלב נאסר אע״פ שאינו קרב למזבח כגון החלב אשר על
הטחול ושאינו נקרא חלב מותר אע״פ שהוא קרב כגון הכליות והיותרת והכבד וכן האליה
וכן אמ׳ הכתו׳ במלואים בצוו׳ ולקחת מן האיל החלב והאליה ובמעשה ויקח את החלב ואת

האליה כי אין האליה חלב והכתוב הזה שאמ׳ חלבו האליה תמימה פי׳ כשיקריב ממנו חלבו
באליה תמימה כי כאשר יסיר האליה יסיר האליה תמימה עד העצה יוסר עמה חלב רב
אשר הוא מחובר מצד הפנימי וכן אמר בתורת כהנים להביא את החלב הסמוך לאליה זה
החלב שבין הפסיקלות ועל דעתי עוד שיעור הכתו׳ הזה כמו הכתו׳ האחר ואת כל חלבו
יקריב ממנו את האליה אף כאן יאמר מזבח והקריב מזבח השלמים אשה לה׳ כל חלבו
בשני הפסוקים יכלול תחלה שיקריב כל חלבו ואחר׳ בן פרט והזכיר כל מה שיקריב ממנו
ואין כל הנפרשים חלב כי שתי הכליות והיותרת על הכבד אינן בכלל חלב כלל וכך אמרו
בפרשת ביום השמיני ואת החלב ואת הכליות ואת היותרת מן הכבד הזכיר החלב לבדו
ושאר הקרבן לבדו כאשר אמר מן האיל החלב והאליה אם כן אף האליה אינה בכלל
חלבו אבל משיקריב מזבח השלמים כל חלבו ואחר כך פירש כל הקרבים אשר הם חלב
ואשר אינם חלב והכתוב שאמר בחטאת ואת כל חלבה יסיר כאשר הוסר חלב מעל זבח
השלמים אין ענינו בחלב לבדו שאם כן לא יהיו הכליות והיותרת על הכבד קריבים בחטאת
אבל ענינו שיסיר החלב עם כל המוסרים עמו בזבח השלמים וכן ואת כל חלבה יסיר כאשר
יוסר חלב הכשב מזבח השלמים שיסירנו בהסרתו בזבח השלמים עם כל המוסרים שם
לרבות האליה בחלבה וכן וישימו את החלבים על החזות ויקטר את החלבים המזבח עם כל
המוסרים עמהם והוצרכתי להאריך בזה לסתום פיהם של צדוקים ימחה שמם כי כדברי
תורה נאמ׳ ענה כסיל כאולתו ואמרו הוי שקוד ללמוד תורה כדי שתשיב לאפיקרו והגאון
רב סעדיה ברח להם שאמ׳ כי חלבו האליה יחסר ואו׳ והאליה ור׳ אברהם השיב שהיה ראוי
להיות חלבו אליתו או החלב האליה ואינה תשובה כי מצינו וכל ישרא׳ וזקניו ושופטים
ושוטריו ועוד איביר טעותגדולה שטעה ר׳ אברהם בטענותיו עמהם הרע לומר מהם אבל
פירו׳ הגאון אינני נבון וכל שכן שאינו מוכרח להתיר בו והמדרש שעשו רבותי׳ כל חלב שור
וכשב ועז שלא אסר אלא חלב השוה בכולם מדרש הגון הוא אבל שלא ליתן פתחון פה לבעל
הדין לחלוק הוצרכנו לראיות וטענות שכתבנו ואם עז קרבנו עד דבר אל וכו׳ נפש כי
תחטא הזכיר המין אם ממין העזים קרבנו כדעת אנקלוס שאמר מן בני עזיא וכן מה שאמ׳
בעולה מן הכבשים או מן העזים ממינם ועל דעתי לא הקפיר לשון הקדש בשם הבהמות כי
ברובם שם אחד לזכר ולנקבה כגמל וחמור ושפן וארנבת וחזיר ובעופות יונה תור וגם במיני
אשר להם שמות לזכר ולנקבה כגון שור ופרה כשב כשבה תיש ועז לא יפקיד ואמ׳ כשב שור
לנקבה כענין שכתו׳ ושור או שה אותו ואת בנו והוא בפרה וכשבה בלבד כדעת האומר אין
חוששין לזרע האב וכן מן העזים וכר תמים יקריבנו מן התישים ואם עז קרבנו זכר או נקבה
וכן אם לא הגיע ידו די שה כשבה או שעיר עזים נפש כי תחטא בשגגה עד ונודעה החטא
וכו׳ בעבור היות המחשבה בנפש והיא השוגגת הזכיר כאן נפש וטעם הקרבנות על הנפש
השוגגת מפני שכל העונות יולידו גנאי בנפש והם מום בה ולא תוכה להקביל פני יוצרה וכן
במותה טהורה מכל חטא ולולי זה היו טפשי העמים זוכים לבא לפניו ולכן הנפש השוגגת
מקריב קרבן שתוכה לקרבה אל האלהים אשר נתנה ובעבור זה גם כן הזכיר נפש ורבותינו
דרשו נפש לרבות הגרים והעבדים ולא הזכי׳ חטאת בכהן המשיח וכפר עליו ונסלח לו כאשר
הזכיר בשאר החוטאים בקהל ובנשיא ובהדיוט אילי לא יתכפר לרוב מעלתו לא יתכפר
ונסלח לו לגמרי עד שיתפלל ויתחנן לאלהיו כי מלאך ה׳ צבאות הוא וצריך להיותו נקי וטהר
ידים ולא הזכיר כאן בפרים הנשרפים בהקטרת האמורים ריח ניחוח ולא אשה לה׳ והטע׳
בעבור היות בהם חלק בחוץ אינינו לאשה לה׳ ובשעיר הנשיא הזכיר כפרה ולא הזכיר אשה
ריח ניחוח לה׳ בעבור היות הקרבן שעיר ובחטאת היחיד הזכיר לריח ניחוח לה׳ ולא הזכיר
אשה כי בידוע שהוא אשה כי הכונה כולה באשה לה׳ והמשכיל יבין
ונודעה החטאת אשר חטאו עליה עד אשר נשיא בידוע שלא יקריבו חטאת עד שידעו
שחטאו אבל דרך הלשון שיאמר וכאשר יודע להם שחטאו יביאו קרבנם ולא הזכיר כאן
במשיח כי אין צורך ויתבן שיצוה שלא יתחייבו בחטאת הזו אלא בידיעה לא על הספק כאש׳
באשם התלוי ורבותי׳ שאם ידעו שהורו וטעו מה הורו יכול יהו חייבין ת״ל ונודעה החטאת

ולא שיודיעו החוטאים ולא הזכיר במשיח בעבור שאמ׳ לאשמת העם הרי משיח כצבור
אשר נשיא יחטא לשון אשרי הדור שהנשיא מביא כפרה על שגגתו תורת כהני׳
או הודע אליו או הודע הדבה או יש שמשמש כלשון אם ואם במקום או וכן או נודע כי
שור נגח הוא לשון רש״ו ור׳ אברהם כתב אשר נשיא יחטא הפוך אשר יחטא נשיא והוא דבק
למעלה ואם כל עדת ישרא׳ ישגו כאלו אמ׳ ואם אשר יחטא הוא נשיא או הודע אליו אחז
הכתו׳ דרך קצרה והטעם שיודע לנשיא מעצמו שחטא או הודע אליו הודיעו איש אחר
שראהו ויהי הדקדוק הודע פעל עובר כמו והסר לך ויחסר המודיע כמו אשר ילדה אותה
ללוי ואין צורך לכל זה כי שמושי אשר רבים יש מהן יורו על הזמן כגון כאשר בא יוסף אל
אחיו כאשר כלו לאכול את השבר ודומיהם אף כאן כאשר נשיא יחטא ויחסר כף העת וכן
את הברכה אשר תשמעו את מצות ה׳ אהיכם כאשר תשמעו אשר ראיתם את מצרים לא
תוסיפו לראותם עוד כאשר ראיתם שבעת ימים תאכל מצות אשר צויתך כאשר צויתך
ופעמים תחסר המלה הזו בית ויסירה מגבירה אשר עשתה מפלצת לאשרה
כאשר עשתה מפלצת לאשרה בטעם בעבור כמו באשר את אשתו וטעם או הודע אליו
על ואשם יאמר כשיעשה אחת מכל מצות ה׳ אשר לא תעשנה ואשם להיו׳ עליו עונש או
יודע אליו ויתכפר לו בקרבן והטעם או יהיה אשם או יביא קרבן ויתכפר לו וטעם ה׳ אהיו
לומר כי אעפ׳ שהוא המלך הארון שאין עליו מורא בשר ודם יש לירוא מה׳ אהיו כי הוא
ארני הארנים וכן למען ילמד ליראה את ה׳ אהיו כלומר שישים אל לבו כי יש עליון שהוא
אהיו אשר בידו נפשו וממלכתו ואת דמו ישפוך וכו׳ עד אל
מזבח העולה הוא הנזכר אבל דרך הלשון להזכיר השם במקום הידיעה וכן וסמך את ידו
על ראש הפר ושחט את הפר ולרבותי׳ בהם מדרשים כי תורת ה׳ תמימה אין בה חסר ויתר
והוא עד או ראה או ידע אינם שלשה ענינים כי אין עד בלא ראיה ובלא ידיעה אבל אם
יאמר שמע קול אלה שנשאו עליו להאלותו בדבר שהוא עד בין בראיה בין בידיעה אם לא
יגיד יש עליו עון והנה לא יתחייב בקרבן הזה אלא אם כן יודע עדות שיזכה בימנו המשביע
בדינו ולכך פירשו רבותי׳ כי יש עדות שתועיל בראיה בלא ידיעה ויש שתועיל בידיעה בלא
ראיה כיצד מנה מניתי לך בפני פלוני ופלוני וטוען לא היו דברים מעולם יבואו ויעידו זו
היא ראיה בלא ידיעה ועל דרך הפשט אין צריך לראיה בלא ידיעה אבל או ראה שהוא
יראה ההלואה או המקח לגמרי או ידע ששמע אותם מודים במעשה ההוא בפני מנה הודית
לו בפני פלוני ופלוני יבאו ויעידו זו היא ידיעה בלא ראיה עדים ולא ראה המעשה ולא אמ׳
כאן ונעלם ממנו כי הוא חייב במזיד או בשגגת השבועה עם זדון העדות אבל אם היה שכוח
בעדות בשעת שבועה אין עליו כלום ונעלם ממנו והוא טמא עד והיה כי יאשם וכול
והתודה שנעלמה ממנו הטומאה ואשם באכילת קדשים או ביאת מקדש לשון רש״ו ואין
הכוונה שיהו אכילת קדשים וביאת מקדש נלמדים מן ואשם כי בכל הקרבנות למעלה
נאמר כן אבל הפרשה הזו תקצר בדבר המובן כי מפני שאין בנגיעת נבלה ושרץ שום חטא
ולא הוזהרו ממנה אפי׳ הכהנים אי אפשר שיחייב הכתו׳ בנגיעתם קרבן אבל אמ׳ כי כאשר
יטמא האדם ונעלם ממנו הטומאה או כאשר ישבע ונעלם ממנו השבועה ויחטא בהעלמה
של אחת מאלה יתחייב להביא קרבן ובידוע שאין בהעלמת הטומאה חטא זולתי שיאכל
קדשים או יבא למקדש ואין בהעלמות השבועה חטא זולתי שיעבור עליה וזה ישוב פשוטן
של מקראות בפרשת זו ולרבותי׳ בה עוד מדרשים לחזוק הענין הזה והתודה אשר חטא
עליה והביא את אשמו עד ואם לא וכו׳ די שה אין הסדר כאן אבל הוא מביא החטאת וסומך
עליה ומתודה בענין שנאמ׳ להלן וסמך אהרן את שתי ידיו על ראש השעיר החי והתודה
עליו את כל עונות בני ישרא׳ אבל לא אמר כאן וסמך ידו בעבור שפירש בכל החטאות
למעלה שהם טעונין סמיכה וכן בקרבנות הנדבה ולא פירש הוידוי למעלה בשאר החטאות
ועל דרך הפשט יראה שאמ׳ בכאן והתודה בעבור כי שבועת העדות יביאו קרבן על זדונה
וכן בשבועת הפקדון הזכיר והתודו את חטאתם אשר עשו אבל בחטאות השגגה לא יזכיר
וידוי אבל על דעת רבותי׳ והתודה אשר חטא עליה על כל הנזכרים בפרשה אף טומאת

מקדש וקדשיו ושבועת ביטוי שהן בשוגג ובשאר כל החטאות נלמדנו מכאן אבל הזכירה וידוי בכאן מפני שבועת הערות ושבועת ביטוי אין בזדונן כרת והצריכן וידוי וכל שכן למעלה בחטאות קבועות שיתודה על חייבי כריתות ורבותי אמרו כי והתודה אשר חטא עליה כלל לכל חטאת שטעונה וידוי והכתוב בפרשת נשוא ואשמה הנפש ההיא והתודו את חטאתם אשר עשו להביא כל האשמות כך מפורש בספרי ויש דרשו הנפש ההיא והתודו בנין אב לכל המתים שיטענו וידוי ואם לא תגיע ידו די שה עד נפש כי תמעול וכו׳ והביא היקל הכתו׳ על החוטא באלו להביא קרבן עולה ויורד ויתכן שהטעם בשבועות מפני שאינן חייבי כריתות ובטומאת מקדש וקדשיו מפני שהוא בדבר מצוה כי הכהן האוכל קדשים והבא למקדש להשתחוות או להקריב קרבן עוסק הוא במצוה ודעתו לשמים ולפיכך אע״פ שחטא בהעלמת הטומאה ריבה לו הכתו׳ כפרות ואמר ר׳ אברהם כי טעם אחר לעולה שיקרב על המזבח כנגד האמורין בחטאת הבהמ׳ ויפה פי׳ והביא את אשמו לה׳ עד סוף כל הפרשה נקרא הקרבן הזה אשם כמו שאמ׳ בשקל הקדש לאשם אבל והביא את אשמו לה׳ האמור למעלה בקרבן עולה ויורד טעמו והביא את קרבנו לה׳ כי הקרבן ההוא חטאת הוא כמו שאמ׳ כשבה או שעירת עזים לחטאת ולא נתברר מה טעם יהיה שם הקרבן האחד חטאת ושם האחר אשם וכולן יבאו על חטאת ולא נוכל לומר בעבור שהחטאת נקבה כי יש חטאת זכר שעירים ופרים ואין לומר שיהא מפני חומר החטאת כי הנה המצורע מביא שני קרבנות ושם האחד חטאת והשני אשם והנראה בעיני כי שם אשם מורה על דבר גדול אשר העושו יתחייב להיות שמם ואבד בו מלשו׳ האשימם אלהים ויאשמו נאות מדבר וכן תאשם שומרון כי מרתה באלהיה וכן אשמים אנחנו נענשים וחטאת מורה על דבר נטה בו מן הדרך מלשון אל השערה ולא יחטיא והנה אשם גזלות ואשם שפחה חרופה בעבור שהם באים אף על המזיד יקרא קרבנם אשם וכן אשם הנזיר אבל אשם מעילות אע״פ שהוא בשוגג בעבור שהוא בקדשי ה׳ יקרא הקרבן אשם כי החטא גדול יתחייב להיותו אשם בו כאשר יקרא מעילה וענין המצורע בעבור שהמצורע חשוב כמת והנה הוא כבר שמם ואבד יקרא קרבנו הראשון אשם שיגן עליו מן האשמה אשר הוא שמם בה והשני חטאת שהוא מכפר שגגותיו וטעם אשם תלוי מפני שבעליו סבור שאין עליו ענש כי לא נודע שחטא מפני זה החמיר עליו הכתו׳ בספקו יותר מודאו והצריכו איל בכסף שקלים ואו נודע חטאו היה מביא חטאת בת דנקא וקראו אשם לאמר שהוא בשני סלעים באשמות החמורי׳ לרמוז לו שאם יהיה נקל בעיניו ולא יביא כפרתו יהיה שמם בעונו וזה טעם אשם הוא אשום אשם לה׳ יאמר כי הקרבן הזה אע״פ שהוא בא על הספק אשם הוא כי אשום אשם לה׳ היודע כל תעלומות ואם אולי חטא לו יעגישנו וכן מה שאמר למעלה והביא את אשמו בעבור כי מן הנזכרים מזידין כגון שבועת הערות יזכיר בו אשם והוא חטאת ועל דרך האמת עוד הקרבן הבא נקבה על חטא יקרא חטאת והזכר יקרא אשם והשעירים והפרים יקראו גם כן חטאת בעבור שהם לחטאת

סדר צו את אהרן

אמ׳ הכתו׳ בפרשת ויקרא דבר אל בני ישרא׳ כי שם יצוה בהבאת הקרבנות וישרא׳ מביאים אותם וכאן אמ׳ צו את אהרן כי ידבר במעשה הקרבנו׳ והכהנים יעשו אותם וכתב רש״י אין צו אלא זירוז מיד ולדורות אמ׳ ר׳ שמעון ביותר היה צריך הכתו׳ לזרז במקום שיש בו חסרון כיס ומדרשו של ר׳ שמעון אינו על זו הצואה כי כאן אין בו חסרון כיס לבני אהרן המצווין בה אבל יש להם ריוח ושכר בכל הקרבנות גם בעולה אבל אמר ת״ק אין צו אלא זירוז מיד ולדורות לומר שהפרשיות שירצה הכתו׳ לזרז בהם ולומר שיעשה מיד וינהג הדבר לדורות יאמר בהן צו ובשאר הפרשות יאמר דבר אל בני ישרא׳ או אמור להם ובא ר׳ שמעון לחלוק ולומ׳ שפעמים יבא הכתו׳ הזה בדבר שאינו מיד ולדורות בעבור שיש בה חסרון כיס כגון הצואה האמורה בשמן המאור וכגון שאמ׳ הכתו׳ צו את בני ישרא׳ ונתנו ללוים ערים לשבת ויתכן שנאמר שיש צו בזה חסרון כיס לכהנים בעבור זה קרבן אהרן ובניו הנמשך בצואה זו אבל בתחלת ספרי בענין מחלקת היא שנויה שם זאת תורת העולה הרי הענין הזה בא ללמד על הקטר חלבים ואברים שיהא כשר כל הלילה

וֹלימד על הפסולים א׳ וה אם עלה ירד ואם עלה לא ירד שכל תורת׳ לרבות היא לומר
תור׳ אחת לכל העולים ואפי׳ פסולים שאם עלו לא ירדו לשו׳ ר״ש ואין התורה הזו לכל העולים
אלא לכל העולות שהנסכים אם עלו ירדו ואם נסכים כשרים והזבח פסול או הזבח כשר
ונסכים פסולים וכל שכן שניהם פסולים בטלן הזבח לא ירד ונסכים ירדו שזהו ריבויו של
מקרא תורת העולה תורת אחת לכל העולות ולא לנסכים ולא לדם כדברי ר׳ יהושע והנה
הכתו׳ הזה מלמד שלא נקריבה עולה בלילה אבל אם נשחטה וזרק דמה ביום נקטיר איבריה
כל הלילה וכן חלבי השלמים פי׳ והיא העולה כמו תהיה העולה על מוקדה על המזבח כל
הלילה ואמר היא למיעוט שדרשו בו וכפי המדרש אין הכתו׳ מלמד שנעלה האיברים מן
הארץ למזבח בלילה שכבר למדו זה מפסוק אחר לא ילין חלב חגי עד בקר כי משם ילמדו
שיהו נפסלין בלילה על גבי הצרפה ומעלין כל הלילה וכאן ידבר באיברים שהם כבר
על גבי המזבח ביום שמהפכין בהן כל הלילה עד הבקר ולכך אמ׳ היא העולה על גבי המזבח
ומלמד עוד שאפי׳ פסולין לא ירדו ובלבד שיהא פסולן בקדש ושהנסכים ירדו וכן הדם כמו
שכתבתי ׳ואש׳ המזבח תוקד בו׳ יאמר שתוקד המזבח כל הלילה כי מצוה שם שישימו ביום
עצים הרב׳ כדי שלא יתאכלו לגמרי ויכבה האש ממנו ולפי דעתי מה שאמ׳ אש תמיד תוקד
על המזבח לא תכבה מצוות לכהנים בקיום האש כמו שאמר ובער עליה הכהן עצים וצוה
שיזהירו בזה ויערכו אש ועצים הרבה שתוקד האש תמיד כל היום וכל הלילה והזהיר
בלאו שלא תכבה לעולם והנה אם נתעצלו הכהנים וכבת האש עברו בלאו ומפני זה אמרו
רבותי׳ שהיתה מערכה שנייה לקיום האש ומה שאמ׳ והאש על המזבח תוקד בו לא תכבה
מקרא יתר ונדרש לרבותי׳ בכל אדם מלמד שכל המכבה עובר בלא תעשה ואפי׳ כבה מן
המערכה גחלת אחת לוקה בין שכבה אותה בראשו של מזבח בין שהורידה וכבה אותה
למטה וכמדומה לי שאינו עובר אלא בלאו אחר ׳ולבש׳ הכהן מדו בד׳ היא הכתונת ומה
ת״ל מדו בד שתהא כמדתו על בשרו שלא יהא דבר חוצץ בנתים לשון ר״ש והנה תרומת
הדשן צריכה בגדי כהונה ואין עבודה בשני הבגדים מהם אבל הזכיר אלה השנים לבד
שנתחדש בהם כאן לימד שתהא הכתונת כמדתו והענין לומר שאם היו מסולקין קצרים
ואינן מגיעין עד רגליו ועבד הכהן עבודתו פסולה ולימד שלא יהא בינו ולא בין המכנסים
בבשרו כלום והוא הדין שצריכה בגדי כהונה כי כיון שהזכיר הכתו׳ שהיא צריכה בגדים
למדנו שהיא צריכה ארבעה בהדיוט ושמונה בכהן גדול וכן מפורש במ׳ סכ׳ יומא בספ׳ שני
ובתורת כהנים מה ת״ל ילבש להביא את המצנפת ואת האבנט ואנקלוס תרגם מדו לבושי׳
ונראה כי אצלו מדו יכלול כל בגדיו באלו אמר ולבש הכהן בגדי בד וכן מדיו קרועים שיורד
על פי מדותיו על פי מלבושיו חגור מדו לבושו ויהיה זה כדעת האומ׳ אבנטו שלכהן הדיוט
לא הוא אבנטו של כהן גדול ׳ופשט את בגדיו׳ עד ׳וזאת תורת המנחה׳ אין זה חובה אלא דרך
ארץ שלא ילכלך בגדים שהוא משמש בהם בהוצאת הדשן בגדים שבשל בהן קדרה לרבו אל
ימזוג בהן כוס לרבו לכך אמ׳ ולבש בגדים אחרים פחותים מהם לשון רבינו שלמה והכונה
לרבותי׳ בזה לומר שהוצאת הדשן צריכה בגדי ואין בגדים אחרים בגדי חול אבל לא ידעתי
מנין אמ׳ הרב שאינה חובה כי נראה שמצוה היא על הכהן שהבגדים שיעשה בהם הקרבנות
גם הרמת הדשן יהיו בגדים נקיים לא ישמש באותן אשר הוציא הדשן והמצוה דרך מוסר
העבד לרבו ולכך יהיו לכהנים הבגדים החמודות לעבודות והפחותים להוצאת הדשן וכל
זה לפי הסברא הזו שכתבה הרב אבל יש מרבותי׳ שם במסכת יומא שאין הוצאת הדשן
צריכה בגדי כהונה ויאמרו ולבש בגדים אחרים בגדי חול ופשוטו של מקרא בכך הוא ויצוה
עליו שלא ילכלך בגדי הבד בגדי הקדש בהוצאת הדשן אבל ילבש בגדי חול **וזאת תורת**
המנחה עד וידבר ה׳ א׳ משה לאמ׳ דבר אל אהרן ואל בניו לאמ׳ זאת תורת החטאת הוסיף
הפרשה הזו כפי פשוטה ארבע מצות במנחה שתהא נאכלת מצות ושתהא נאכלת בחצר
אהל מועד ושיאכל אותה כל זכר בבני אהרן ושיקדש כל אשר יגע בהן וכפי מדרשו דברים
הרבה מחודשים בה שאפי׳ מנחת כהנים ונקמצת שיגיש אותה לפני ה׳ שהוא קרן מערבית
ואל פני המזבח שהוא קרן דרומית ונמצא שטעונה הגשה לקרן מערבית דרומית והדים

ממנו מן המחובר שלא יביא עשרון אחת בשני כלים ושלא יעשה מדה לקומץ ואמ׳ לא
תאפה חמץ להקיש כל המלאכות לאפייה שאף לישתה ועריכתה וכל מעשה ומעשה שבה
עובר בלאו ולוקה עליו בפני עצמו חלקם נתתי אותם מאשי שאף לחלק אינן רשאין אלא
לאחר מתנות האשים ומכאן למדנו לכל הקדשים דכתי׳ כי קדש קדשים היא ולא תאפה
חמץ חלקם שאף השירים אסורין בחמוץ וכחטאת וכאשם לימר מה חטאת מן החולין ביום
וביד ימנית אף זו מן החולין ביום וביד ימינית וכל זכר בבני אהרן שאפי׳ בעלי מומין במחלוקת
והוסיפה בכהנים וכל מנחת כהן כליל תהיה לא תאכל ואמ׳ הרב במורה הנבוכים כי הטעם
בעבור שכל כהן מקריב קרבנו הוא בעצמו ואם יקריב מנחה ויאכלנה הוא בעצמו כאלו לא
הקריב דבר כי מנחת יחיד לא יקריב ממנה כי אם הלבונה והקומץ ולא די מיעוט זה הקרב
אלא שיאכלנו וידמה שלא הקריב קרבן כלל ולכך ישרפו את כולה וזאת תורת החטאת עד
כל אשר יגע היה הצווי בסדר ויקרא עולה ומנחה וזבח ונסכים ושלמים והחטאת והאשם
כי בתחלה ידבר בקרבנות הנרבה ואחרי כן בקרבנו׳ החובה על חטא אבל כאן היה הביאור
לעולה ולמנחה ואחרי כן בחטאת ובאשם כי רצה לבאר דיני קדשי קדשים כי המשפט
אחד להם כמו שאמ׳ במנחה קדש קדשים היא כחטאת וכאשם ואחרי כן יבאר דין קדשי׳
קלים והנה יחדש בפרשה זו דברים רבים זאת תורת החטאת תורה אחת לכל החטאות
שאף חטאות הפנימיות דמן טעון כיבוס יכול אף חטאת העוף תל׳ זאת ואמ׳ במקום אשר
תשחט העולה תשחט החטא׳ לפני ה׳ שכל החטאות לא תהא שחיטתן אלא בצפון לפי שלא
נאמר כן אלא בפרשת ויקרא אלא בחטאת נשיא ויחיד וכאן נתרבו כולן הצואות חטאות הצבו׳
וחטאות הפנימיות ועוד דרשו קדש קדשים לרבות שלמי הצבור שלא תהא שחיטתן אלא
בצפו׳ לפי שבכל קדשי הקדשים הטעון צפון הוא פרט לתודה ואיל נזיר ועוד נתן עתה בשאר
החטאות לבני אהרן וצוה שיאכלוה בחצר אהל מועד הזכרים מהן ולא בנות אהרן וחידש
דינין בנבלעים מן החטאת תכבס במקום קדוש עד וכל חטאת החמיר הכתו׳ בדם הנבלע
בבגד לעשותו כאשר היה קודם הזיה שלא יצא חוץ לקלעים ואמר וכלי חרש אשר תבושל
בו ישבר ואף הוא במקום קדוש הוא נשבר והחרסין נבלעין במקומן ואין עושין בו מריקה
ושטיפה כלל וכן המריקה והשטיפה בכלי נחשת במקו׳ קדוש הוא כי כל הכתובים נמשכין
אל מקום קדוש שהזכיר וכל חטאת אשר יובא מדמה עד והכהן המקרי׳ שאם הכניס מדם
חטאת החיצונ׳ לפנים פסול לשון רש׳ וכפי הדעת הזו מה שאמ׳ לכפר בקדש אינו כמשמעו
שזו אינה מכפרת שהרי נפסלה בהבאה זו ומפני זה פסול שלה היא נשרפת אבל אמ׳ לכפר
שאם הכניסה לפנים על דעת לכפר שיזה ממנה שם כמעשה חטאת פנימית אעפ׳ שלא
כפר בה כלומר שלא הזה מדמה כלום נפסלה משעת כניסה ותשרף ואפשר שאם הכניסה
על דעת שלא להזות ממנה כלל שתהא כשרה ובדברי ר׳ שמעון אינה פסולה אלא אם כן
כפר בדמה שעשה בה הזאות כמעשה חטאת פנימית ולכך אמר הכתו׳ לכפר לא שכפרה
אלא שהוא הביא מדמה לכפר בה וכפר בה כפי מחשבתו ופי׳ לפנים שהכניס הדם להיכל
וכן אם הכניס מדם פר כהן משיח והעלם דבר ושעירי ע״ז לפני לפנים שכולן לפנים ממקומן
הכניסן ופסולין ואמר מדמה שאפי׳ מקצת דמה פוסל שאם קבל דמה בשני כוסות והכניס
אחד מהן לפנים פסולה ועל דרך הפשט אין הכתו׳ מדבר אלא בחטאות הפנימיות שצוה כבר
בשריפתן ובא כאן ליתן לא תעשה על אכילתן כי הפרשה להשלים דיני החטא׳ וזהו מדרשו
של ר׳ יוסי הגלילי בתורת כהנים ובזבחים והכהן המקריב את עולת איש הדין הזה נוהג
בכל הקדשים ואמר הכתו׳ עולה והוא הדין לחטאת ואשם הנזכרים למעלה ואין זבחי
השלמים כן ולכך הזכיר הכתו׳ משפט הכהנים באמצע הקרבנו׳ קודם שידבר בשלמי׳ ומדרשו
בתורת כהנים אין לי אלא עולה עורות קדשי קדשים מנין תל׳ אשר יקריב או יכול שאני
מרבה עורות קדשים קלים תל׳ עולה מה עולה מיוחדת קדשי קדשים יצאו קדשים קלים
ועל דרך הפשט לא הוצרך לומר כן בחטאת ואשם שהם מתנות הכהונה והכהנים זוכים
בבשר וזוכים בעור אבל בעולה הוצרך לומר שיזכו בעור וזהו מדרשו של ר׳ שאמ׳ כל עצמנו
לא צרכנו אלא לעור העולה שבכל מקום מהלך אחר הבשר בתורת כהנ׳ וכל מנחה אשר

תאפה בתנו׳ עד וזאת תורת זבח השלמים דרך הפשט ידוע כזה צוה בנודר אחת משלש
מנחות מאפה התנור והמרחשת והמחבת שיהיה לכהן המקריב אותן לבדו ויאמר בכל
שאר המנחות כגון הנודר מנחה סתם שהוא מביא סלת ובמנחת הבכורים שהן בלולות
ובמנחת חוטא ושוטה שהן חריבות שיהו מתחלקות לכל בני אהרן כלו׳ לכל בית שלהם ופי׳
וכל מנחה בלולה בשמן וחרבה מנחה שאין בה אלא סולת ובלולה או חרבה לא מאלה
הנזכרות ויהיה טעם ההפרש ביניהן מפני שטרח הכהן באפייתן וראו להרבות שכרו אבל
רבותי׳ לא רצו בכך מפני שאמ׳ וכל מנחה בלולה בשמן וחרבה שכל המנחות שבעולם יכלול
זה שהן כולן בלולות או חרבות ולכך ראו שפי׳ לכהן המקריב אותה לכהנים הטהורי׳
הנמצאים וכן מה שאמר והכהן המקריב את עולת איש והכהן אשר יכפר בו לו יהיה כולם
לא באו אלא לומר שלא יהיו לבעלים אבל יהיו כשכר ההקרבה לכהנים הטהורים הנמצאים
שם שכלם הם המקריבים ביד או בצווי כי היחיד מהם או השנים ושלשה המקריבים ברשות
כלם הם עושים ובשליחותם וכולם עומדים על הקרבן כחלק היורד במלחמה וכחלק היושב
על הכלים יחדו יחלוקו ואחר שאמר שיהיה לכהנים בשר עבודתם חזר וביאר וכל מנחה
בלולה בשמן וחרבה שהוא כלל המנחות לכל בני אהרן המקריבים הנזכרים תהיה
איש כאחיו כלומר לבית אב הטהורים מהם שכלם הם המקריבים הנזכרים והפריט הכתו׳
כל המנחות בשמותם מאפה ומרחשת ומחבת ואחר כך חזר וכלל לומר איש כאחיו שלא
יהא לזה אלא ממה שיש לזה ואפי׳ מנחת הסולת בה יחלוקו ואמר הכתו׳ כי הדין הזה במנחו׳
וכל שכן בשאר הקרבנות שדמיהן מרובין והקבלה הכריע ותקנת הכהנים היא ושלום הבית
ויתכן שיהיה שיעור הכתוב כפי הדעת הזו וכל מנחה אשר תאפה וכל נעשה במרחשת ועל
מחבת לכהן המקריב אותה לו תהיה וכל מנחה בלולה בשמן וחרבה כן ולכל בני אהרן
תהיה איש כאחיו והקריב על זבח התודה בכאן מתחיל וזאת תורת זבח השלמים עד והקרי׳
ממנו פי׳ עם זבח התודה וכן על חלות לחם חמץ עמהן והנכון שהוא על חלות לחם במשמעו
שיוסיף על הזבח לחם וכן על חלות לחם חמץ יקריב קרבנו שיביא חלות לחם חמץ ועליהם
יוסיף להביא קרבנו שהוא לחם המצה הנזכר והכל יביא על הזבח ועשה העיקר לחם החמץ
ושאר הלחם עליו בעבור שהוא מרובה כנגד כל שאר המינין ושינה הכתו׳ לאמר על זבח
תודת שלמיו למה שדרשו בו שאין הלחם קדוש קדושת הגוף עם מה שישחט הזבח וישחט
עליו כלומ׳ על מנת שיקדש הלחם עמה וכת׳ רש׳ והקריב על זבח התורה ארבעת מיני לחם
מצה וכתיב על חלות לחם חמץ ורקיקים ורבוכה מיני מצה וכתי׳ על חלות לחם חמץ וכל
מין ומין עשר חלות כך מפורש במנחות ושיעורן חמש סאין ירושלמיות שהן שש מדבריות
עשרים עשרון ולא הזכיר הרב בעשרים עשרונות הללו שמהן עשרה לחמץ ועשרה למצה
ועשרה לחמץ שלש חלות לעשרון דרשו כן מן הכתו׳ הזה על חלות לחם חמץ כנגד חמץ הבא
מצה נמצאו עשרים עשרון עשרה למצה ועשרה לחמץ עשרון לחלה עשרה
למצה שלש חלות נמצא ארבעים חלות והקריב ממנו אחד מכל קרבן חלה אחת
שלמה נמצא נוטל תרומה ארבע חלות ואני תמה בשהוצי׳ הכתו׳ מלאו השאור קרבן ראשי׳
תקריבו למה לא אמ׳ גם כן וקרבן תורה וזו אינה שאלה כי הכתו׳ אמ׳ ואל המזבח לא יעלו
לריח ניחוח ולחם התורה אין ממנו למזבח כלום שאינו טעון תנופה ואעפ שאמרו בלחם
שעובר עליו בחמצו מפני שהלבונה שעליו שהיא ללחם לאזכרה אשה לה׳ אבל לחם התורה
אין ממנו למזבח כלום ואולי לא הוצרך הכתוב לשיור ההוא אלא בעבור הרבש שלא נתפרש
בבכורים שיבואו מן הרבש וכלל השאור עמו ואמר בשניהם קרבן ראשית תקריבו אותם
אבל בשאור המפורש במקומו אין צורך לפרוט אותו כי לא יתנה הכתו׳ במחלליה מות
יומת חוץ מעבודת הקרבנות ובעבור אשת אחיך חוץ מן היבמה ובשר זבח תודת שלמיו
יש כאן הבויין הרבה לרבות חטאת ואשם ואיל נזיר וחגיגת ארבעה עשר שיהו נאכלין ליום
ולילה לשון רש׳ ואין זה נכון שחגיגת ארבעה עשר נאכלת לשני ימים ולילה אחד כשאר
שלמים וכן שנינו במסכ׳ פסחים אשר תזבח בערב ביום הראשון בחגיגת ארבעה עשר
הכתוב מדבר שנאכלת לשני ימים ולילה אחד שבשהוא אומר ביום הראשון לבקר הרי

בקר שני אמו׳ ור״ש עצמו כתב זה בסדר ראה אנכי   אבל בכאן סבר הרב כדברי בן תימא
ראמ׳ חגיגת ארבעה עשר שהיא באה עם הפסח הרי היא כפסח ונאכלת ליום ולילה ואינה
נאכלת אלא צלי עד חצות ואינה נאכלת אלא בלילה אבל לדברי בן תימא אינה באה אלא
לדברים הללו אלא שהיא כפסח לכל דבר ואינה באה אלא מן הצאן וזכר בן שנה מדכתי׳ לא
ילין לבקר זבח חג הפסח וכו׳ כדאיתא התם   אבל כתב הרב מן הבריתא השנויה בתורת
כהנים דקתני ובשר זבח תודת שלמיו ביום קרבנו יאכל הרי זה בא ללמד על הנאכלין ליום
אחד שלא יהו נאכלין אלא ליום אחד אין לי אלא תודה ומנין לרבות את הלחם ת״ל קרבנו
ומנין לרבות את הולדות ואת התמורות ת״ל ובשר ומנין לרבות חטאות ואשמות ת״ל זבח
ומנין לרבות שלמי נזיר ושלמים הבאים מחמת הפסח ת״ל שלמיו זו היא הבריתא הזאת ופי׳
הרב בשלמים הבאים מחמת הפסח שהיא חגיגת ארבעה עשר שהיא באה עם הפסח וכאן
מצאתי לו במס׳ פסחים בפר׳ מי שהיה שפירש בשתי לשונות בשלמים הבאים מחמת הפסח
וכתב לשון אחר חגיגת ארבעה עשר וזו שמעתי וסמך הרב בכאן על שמועתו ואין הדבר כן
אלא שלמים הבאים מחמת הפסח היינו מותר הפסח כגון תמורתו ופסח שנתכפרו בעליו
באחר דכיון שמתחלתו אינו נאכל אלא ליום ולילה אין סופו כן   אבל חגיגת ארבעה עשר
נאכלת היא לשני ימים כדברי חכמים וכן שנוי בתורת כהנים באותה בריתא גופה דקתני
סופה וממחרת הרי זה בא ללמד על הנאכלים לשני ימים שיהו נאכלים לשני ימים אין לי
אלא שלמים מנין לרבות את החגיגה שבאה בזמנה ארבה את החגיגה מנין חגיגה הבאה עם
הפסח וכו׳ וממחרת והנותר ממנו יאכל ואו׳ יתרה היא זו ויש כמוה הרבה במקרא   כגון
ואלה בני צבעון ואיה וענה וכן תת וקדש וצבא מרמס לשון ר״ש וכן פירש ר׳ אברהם   ולפי
דעתי ענין שאמ׳ הכתו׳ הזה בעבור שאמ׳ ביום הקריבו את זבחו יאכל וממחרת והיה במשמע
שתהיה מצוה שיאכל בשני ימים יאכל מקצתו ביום הראשון ויניח מקצתו למחר ולפיכך חזר
לבאר והנות׳ ממנו בראשון יאכל וממחרת לא שישאר ממנו בכונה ולא שיהא רשאי להני׳
כלו ליום המחרת אבל מצוה שיאכל ממנו בראשון   והנותר במקרה יאכל במחרת הנזכר
והענין הזה מדברי רבותי׳ למדנוהו אמרו בתורת כהנים ביום הקריבו יאכל מצוה להאכל
ממנו יום ראשון יכול כלו ת״ל וממחרת יכול מצוה לאכלו בשני ימים ת״ל והנותר אם הותי׳
הותיר או והנותר יכול אם הותיר כולו לשני ימי׳ יהא פסול ת״ל יאכל אפי׳ כלו ואם תעשה
הואו יתרה גם כן יתפרש וממחרת הנותר ממנו יאכל לא שיותיר לדעת ולא ידעתי למה
היתה הוא׳ כתת וקדש וצבא מרמס   והנותר מבשר הזבח ביום השלישי עד׳   ונפש כי
תגע בכל טמא ענין הכתוב שיהיה הנותר ליום השלישי נשרף ויאכל בלילה שכבר למדו
רבותי׳ מן הכתוב בפרשת קדושים תהיו והנותר ביום השלישי באש ישרף שכל מה שישאר
משני ימים כלל טעון שריפה אבל ביום השלישי אינו דבק עם והנותר אבל הוא דבוק עם
באש תשרף יאמר כי הנותר מבשר הזבח שלא נאכל ביום הקריבו וממחרת ישרף באש
ביום השלישי בבקר וזהו שאמרו נאכלין לשני ימי׳ ולילה אחד כי בלילה השני אינו נאכל ולא
נשרף כי הצריך הכתו׳ לשריפת פסולי המוקדשין הללו שתהיה ביום כמו שהקרבת הבשרי׳
ביום או׳ בבהמה טמאה   אחז הכתוב דרך קצרה והזכיר קצת הטמאים והוא הדין לכולן כי
אף כנבלת בהמה טהורה   אם נגע בה ואכל קדשים חייב הכרת הזה וענין הכריתות אבאר
אותו בפרשת עריות   כ׳ כל אוכל חלב   בכאן מתחיל וידבר ה׳ אל משה לאמר דבר אל בני
ישראל לאמר כל חלב וכו׳   עד וידבר ה׳ וכו׳ דבר אל בני ישראל המקריב מן הבהמה אשר
יקריבו ממנו לא שיתכן שיהיה פירוש מן הבהמה שהיא עצמה קרבן ולהוציא את החולין
כי הכתוב כבר אסר בסדר ויקרא סתם כל חלב ואין שם תנאי ושיור וגם כאן אסר תחלה
כל חלב שור וכשב ועז   ואסר חלב העולה והטרפה באסור החלב ואינן קרבות לשם ועוד
שאמ׳ שם חקת עולם לדורותיכם בכל מושבותיכם ולא ימצא בכל עניני הקרבנות   בכל
מושבותיכם ובמתנות כהונה אמ׳ לחק עולם פעמים רבות ולא הזכיר בכל מושבותיכם מפני
שאין הקרבנו׳ חקת עולם בכל מושבותינו רק במשכן ובמקום אשר יבחר ה׳ ואל יעור עינך
המשתבש בפסוק ולחם   וקלי וכרמל לא תאכלו עד עצם היום הזה עד הביאכם את קרבן

אהיכם חקת עולם לדורותיכם בכל מושבותיכם כי החדש אסור מן התורה בכל מקום כי
אמר הכתו שלא נאכל לחם וקלי וכרמל לעולם בכל מושבותיכם עד עצם היום שנביא
הקרבן בבית הבחירה ואם אין קרבן לא יאסר מכאן ואילך כי לא אמ לא תאכלו עד הביאכם
את קרבן אהיכם אבל האיסור הוא עד עצם היום הזה בלבד אבל פירש עד עצם היום הזה
שתביאו הקרבן כשתוכלו להביא אותו והוא טעם ברי שיהיה הקרבן מנחה חדשה ויתכן
שיהיה היום נמשך עד עצם היום הזה עד הביאכם את קרבן אהיכם והראיה הגמורה
שפי מן הבהמה אשר יקריבו ממנה קרבן לה מן המין הקרב כי כן נאמ בערכין ואם בהמה
אשר יקריבו ממנה קרבן לה כל אשר יתן ממנו לה יהיה קדש ופי בהמה שמקריבין ממנה
קרבן לה וכך ואם כל בהמה טמאה אשר לא יקריבו ממנה קרבן לה ואמ כפירוש מן
הבהמה הטמאה שאין מקריבין ממנה ואין הפרש ושום חילוק בין שמזכיר בלשו רבים אשר
יקריבו ואשר לא יקריבו ובין שיאמר בלשון יחיד אשר יקריב כי פירוש אשר
יקריב אדם ממנה וכן אמר וכי ימות מן הבהמה אשר היא לכם לאכלה המין הנאכל לא
שהיא עצמה תאכל ולפי שאסר כל חלב מן הבהמה אשר יביא הקרבן ממנה לא מן המין
שלא יתקרב ושמא יעלה על הדעת לומ כי הנבלה והטרפה יחשבו במין שלא יתקרב ממנו
הוצרך להזכיר שיהא אסור וזהו שנאמר ואכול לא תאכלוהו שיהיו בכרת כשאר כל חלב
כי כל המין הקרב יאסור ואפי הנבלות והטרפות ממנו ואמ יעשה לכל מלאכה לומ שאין
בו טומאת נבלות כי יאמר בנבלות ובנבלתם לא תגעו ובחלב שלהן יאמר שיגעו בו ויעשה
ממנו כל מלאכה ואם היה. אסור החלב בקרבנות בלבד למה הוצרך לומר בו כל חלב לא
תאכלו שם בפרשת ויקרא ובכבר צוה שיעלה על המזבח לריח ניחוח ואיך נאכל אשה ה
ולמה לא הזהיר גם ביותרת הכבד ובשתי הכליות מן הקרבנות ועוד למה הוצרך להזכיר
שור וכשב ועז כי בידוע שלא יביא קרבן אלא מהן וממה שאמ הכתו בפסולי המוקדשין רק
את דמו לא תאכל ולא הזכיר החלב יגיעני המקום למקומו ואפרשנו כאן מתחיל וידבר ה
וכול דבר אל בני ישראל המקריב וכול עד אשר צוה ה את החלב על החזה הנראה מן
הכתוב הזה על דרך פשט שהחזה הוא מונח עם החלבים ולא השוק והכתוב שאמר
ואת החזות ואת שוק הימין הניף אהרן תנופה כי אחרי כן יחזור ויניחם בפני עצמם ורבותי
אמרו שיהיה נותן החלבים על יד הבעלים וחזה ושוק למעלה מהן ולדעתם הזכיר תנופה
בחזה לבדו לדרוש מה שאמרו נטמאו ונשתייר אחד מהם מנין שהוא טעון תנופה תל חזה
להניף אותו להם ביום משחו אתם עד אשר צוה ה את משה שיעורו אשר צוה ה ביום
משחו אותו לתת להם מאת בני ישראל חוקת עולם ופי ביום משחו בעת המשיחה וכן ביום
הקריב אותם לכהן בעת ההיא כאשר הבדילם ור אברהם אמ כי ביום משחו מיום משחו
וכן הנותר בבשר ובלח אשר צוה ה את משה בהר סיני על דרך רבותי כי כל המצות נאמרו
למשה בהר סיני בללותיהן ופרטיהן ודקדוקיהן ונשנו מהן באהל מועד והנה מצות ויקרא
שניות ועל דרך הפשט שעורו אשר צוה ה משה בהר סיני וביום צוותו את בני ישרא במדב
סיני להקריב את קרבניהם לה כי צוה במלואים בהר סיני וכן בעולה וחטאת וצוה במנחה
ואשם ובזבחי השלמים במדבר סיני באהל מועד ויתכן כי טעם בהר סיני במקום הזה לפני
הר סיני והוא באהל מועד וכן עולת תמיד העשויה בהר סיני כי איננו בהר ממש כי עולת
התמיד לא התחילו בה רק באהל מועד וכתי וזה אשר תעשה על המזבח וגו וכן ויסעו מהר
ה דרך וכו וכן רב לכם שבת בהר הזה והטעם בכל אלה כי ישרא חנו לפני הר סיני
בקרוב לו דכתי ויחן שם ישראל נגד ההר ושם עמדו עד נסעם משם למדבר פארן והנה
עשו אהל מועד והקימו אותו לפני ההר במזרחו ושם התחילו בעולת התמיד ובשנה השני
נצטוו על הדגלים והעמידו האהל בתוך המחנות בנסעם ולפיכך אמ הכתוב בכאן כי זאת
התורה לעולה ולכל הקרבנות שצוה השם בהר סיני ביום צוותו במדבר סיני יגיד כי היה
בהר סיני ובמדבר סיני להודיע שלא היתה בהר ממש במקום הכבוד ששם דבר עמו עשרת
הדברות ולא במדבר סיני אחרי שנסעו מלפני ההר אבל היה במדבר סיני מלפני ההר
בתחומו וקרוב לו ושם אהל מועד כמו שאמ בתחלת הענין ויקרא אל משה וידבר ה אליו

מאהל מועד הוריע אותנו עתה מקום אהל מועד קח את אהרן ער ויקרב משה פרשה זו
נאמרה שבעת ימים קודם הקמת המשכן שאין מוקדם ומאוחר בתורה לשון רש״ ולמה נהפ׳
דברי אהים חיים ועוד כי צוה בפרשה ביום החדש הראשון בכל הקמת המשכן ובלבישת
אהרן ובניו ובמשיחת כלם וספר שם מעשה משה בענין ההקמה ולא הזכיר כאהרן ובניו
דבר ער המקום הזה ואיך הפריש ענין אחד בשתי פרשיות ואחר המוקדם אבל הנכון שנאמ׳
כי נצטוה בהקמת המשכן כבג׳ באדר והקים אותו וכאשר עמד המשכן על מעמדו מיד
קרא לו השם ית׳ שהוא יושב הכרובים וצוה אותו על מעשה הקרבנות כל הפרשיות האלה
שמתחלת ויקרא עד כאן כי רצה ללמדו מעשה כל הקרבנו׳ ומשפטיהם קודם שיקריב מהם
כלל כי יש בקרבנות המלואים חטאת ועולה ושלמים ולא יודעו כל דיניהם רק מן הפרשיו׳
האלה שהקדים לו ואחר כן אמר לו קח את אהרן ואת בניו אתו לורו אותו במעשה ובשעת
מעשה במה שאמר לו מתחלה וזה הדבר אשר תעשה להם לקדש אותם לכהן לי וגו׳
והוסי׳ לו בכאן ואת כל העדה הקהל אל פתח אהל מועד שיעשה במעמ׳ כלם שירעו שהשם
ית׳ בחר באהרן ובזרעו ועל דרך הישר נצטוה משה במלאכת המשכן קודם למעשה העגל
וכשנתרצה לו הקב״ה והבטיחו שישרה שכינתו בתוכם ירע מעצמו שמצות המשכן במקומה
עומדת וצוה לישרא׳ עליה כמו שפירשתי בפרשת ויקהל ואחרי שהשלימו המלאכה נאמר
לו פרשת ביום החדש הראשון באחד לחדש תקים את משכן אהל מועד ושם נאמר לו
והקרבת את אהרן ואת בניו וגו׳ והנה ירע שגם אהרן ובניו במעלתם ובחיבתם לפני המקו׳
ועכשו חזר וזרזם ביום ראשון של מלואים ובשעת מעשה והנה כל הפרשיות כסדרן אלא
שהקדים ויכס הענן את אהל מועד שהוא ביום שמיני למלואים כדעת רבותי׳ לסדר כל ענין
הקמת המשכן כי כן דרך הכתובים בכל מקום להשלים הענין אשר התחיל בה וירחץ אותם
במים הקרוב אלי שספר הכתו׳ כי לכלם רחץ אבל לא היתה רחיצתם באחת אבל רחץ אהרן
והלבישו בגדיו ומשחו ואחרי כן רחץ בניו וילבישם ויתן עליו את הכתנ׳ ויחגור אותו באבנט
עד ויקח משה את שמן המשחה זה היה הסדר שעשה כו משה אבל בצואה אמ׳ והלבשת
את אהרן את הכתנת את מעיל האפוד כי רצה שם לכלול את האבנט בכלם בצואה אחת
ואמר וחגרת אותם אבנט אהרן ובניו והנה הלבישו הכתונת עם האבנט ואחרי כן המעיל
והאפוד כסדר האמור שם והקדים בכאן ויחגור אותו בחשב האפוד קודם שישים עליו החשן
כי משה יורע בדרך הלבישה כי לעולם הבגדים תכף ללבישת הבגר יחגור אותו בחגורה
העשויה לו באבנט תכף לכתונת ובחשב תכף לאפוד ואין ראוי שתהיה לבישת האפוד
בהפסקות אבל שם נאמר ואת האפוד ואת החשן ואפדת לו בחשב האפוד לפי שקצר שם
בענין החשן ולא אמר שיתן אותו באפוד ולא שישים שם האורים והתומים שכבר צוה כל זה
במעשה האפוד והחשן ויקח משה את שמן המשחה כשמשח את המשכן ויצוק משמן
המשחה על ראש אהרן גם זה עשה משה בסדר נכון כי כן נצטוה במעשה השמן ומשחת בו
את אהל וגו׳ ואת אהרן ואת בניו תמשח על כן לא רצה למשוח המשכן עד שהלביש אהרן
ומשח אותם באחת כדי שיהיה המקריב כמזומן לעבוד לבא אל המקדש והיה די באהרן
שהוא קדוש ה׳ אעפ׳ שכתוב במצו׳ הקמ׳ המשכן ומשח׳ את המשכן ואת כל אשר בו ואחר כך
והקרבת את אהרן ואת בניו ורחצת אותם והלבשת את אהרן כי שם הסדיר כל הנעש׳
לאהרן ולבניו כאחת ויז ממנו על המזבח עד וישחט ויקח משה את הדם כתב רש״ ולא
ירעתי היכן נצטוה בהזאות הללו ואיפשר כי מה שאמ׳ במזבח וקדשת את
המזבח והיה המזבח קדש קדשים שיוסיף עליו הקדוש הזה בהזאות ואיננו במשיחה בלבד
כי והיה קדש קדשים שיוסיף אליו קדוש יותר משאר הנמשחים במשכן וכל כליו נעשה לו
קידוש בקידוש אשר נצטווה לעשות במקריבים שאמ׳ והזית על אהרן ועל בגדיו כי אין
המזבח שהוא בא לקרבנות פחות מכלי המקריבים וקו׳ הדבר וכן נאמר ביום הכפורים והזה
עליו מן הדם באצבעו שבע פעמים וטהרו וקדשו מטומאות בני ישראל שכל קדוש המזבח
בהזאות וכל שכן בתחלה שצריך קדוש מטומאה וזרות ולא הזכיר בכאן משיחת בניו כי בירו׳
שעשה להם כאשר עשה לאביהם כאשר נצטווה ומשחת אותם כאשר משחת את אביהם

ובלל זה במה שאמר לבנים כאשר צוה ה׳ את משה והנראה בעיני כי לא היתה משיחת
הבגדים והבנים ביציקת שמן על ראשם כי לא נאמר זה אלא כאהרן ויצקת על ראשו
ומשחת אותו ולא הזכיר שם משיחת הבנים כלל שלא היתה ביציקה כמוהו ויתכן שלא היתה
בבנים משיחה זולתי ההזאות שהזה משמן המשחה על בניו ועל בגדיהם וזה נראה בפרשת
וזה הדבר אשר תעשה להם לקדש אותם לכהן לי שצוה למשח האב ולקחת את שמן המשח
ויצקת על ראשו ולא צוה למשוח הבנים כלל לא ביציקה ולא במשיחה אבל בפרשת הקמת
המשכן אמר ומשחת אותם כאשר משחת את אביהם שלא הזכיר שם הזאות כלל וכן בפרש׳
השמן לא הזכרו משיחה והזאות בבנים במקום אחר לכך אני אומר שלא עשה בהן אלא אחת
מהן והן ההזאות ויחטא את המזבח עד ואת הפר חטאו וטיהרו מזרות ליכנס בקדושה
ויקדשהו בעבודה וז מעתה לכפר עליו כל הכפרות לשון רש׳ ואם כן הכתו׳ יספר כי בזה
נתקדש וראוי לכפר עליו מכאן ואילך וזה כענין שנאמר ביחזקאל שבעת ימים יכפרו את
המזבח וטהרו אותו ומלאו את ידיו ויכלו את הימים והיה ביום השמיני והלאה יעשו הכהני׳
על המזבח את עולותיכם ואת שלמיכם ונשאתי אתכם נאם ה׳ ולמד בכאן כי בדם נעשה זה
ואין הקטרת האימורין מעכבת בחינוך המזבח שכן לדורות אינה מעכבת לכפרה אבל
בתוספתא של פרשת מלואים ראיתי כפרה זו איני יודע מה היא ומנין אתה אומ׳ שלא היתה
כפרה זו אלא שאמ׳ משה בשעה שיצא כרוז להתנדב במשכן דחפו ישרא׳ איש ואשה
והביאו שלא כטובתן תהה כפרה זו שלא יתנדב דבר גזול למקדש וכן הוא אומ׳ כי ה׳ אוהב
משפט שונא גזל בעולה וכבר הזכיר רש׳ בפרשת ואתה תצוה ואת הפר ואת עורו ואת
בשרו ואת פרשו עד ואת האיל יבלול בפר הקרב שאיננו בכלל בשרו עצמות וגידין קרנים
וטלפים שהם מלבד עורו ובשרו ופרשו או יהיה הא׳ מן המשמשין ביתר והוא כמו ושרפת
את הפרה לעיניו עורה ואת בשרה ואת דמה על פרשה ישרוף ואת האיל נתח לנתחיו עד
ויקרב את האיל השני אין נתוח אלא לאחר הפשט אבל קצר בהפשטה בכאן שכבר צוה
בזה בפרשת העולה ואמ׳ ויקטר משה את הראש ואת הנתחי׳ בזמן ההקטרה והוא אחר ואת
הקרב ואת הכרעים אלא שהפרידם ללמד שאין הנתחים טעונין רחיצה ויקרב את האיל
השני עד ויקח משה משמן המשחה איל המלואים כבר פרשתי כי ענין המלוי שתהיה
להם יד שלמה לעבוד את עבודת ה׳ ואמ׳ כן במזבח עצמו והעובדים והנה כל הקרבנות הא׳
באים למלא את ידם כדכתי׳ וזה הדבר אשר תעשה להם לקדש אותם לכהן לי לקח פר אחד
בן בקר ואלים שנים תמימים אבל נקרא האיל השני איל מלואים בעבור שהוא סוף
הקרבנות הללו ובו נתמלא ידם וכהנו לפניו לפרש כי כולם מעכבין בענין ויתכן כי החטאת
לכפר על המזבח ולקדשו כי כן כתו׳ והעולה להרצאת על הכהנים בכפרת על עולת נדבה
והשלמים תורה לשם שנתן להם בביתו ובחומותיו יד ושם והנה השלמים לבדם באין
על מלוי ידים ולכך יקראו מלואים ולא מלוי בעבור כי החלבים והשוק גם תרומ׳ הלחם הכל
קרב ויקח משה משמן המשחה ומן הדם אשר על המזבח עד והנותר בבשר ובלחם לא
ידעתי אם מעכבין להזאות הללו כמו ולקח מדם הפר ומדם השעיר ונתן על קרנות המזבח
וכן לא נתבר׳ לי מה טעם אחר ההזאות הללו לאחר הקטרה שלמלואים כי בצואה הקדים
ההזאות ואחר כן אמ׳ ולקחת מן האיל החלב והאליה ואולי בעבו׳ שאמ׳ שם וקדש הוא ובגדיו
ובניו ובגדי בניו אתו למד משה כי הדבר המאוחר הנעשה בהם שבו יהיו קדושים לגמרי
כי לא הזכיר שם במשיחה קדוש ולא במתן בהונות וכאן אמ׳ וימשח אותו לקדשו לא שקדש
לגמרי עד שעשה ההזאות ואמ׳ בהן ויקדש את אהרן ואת בניו והנה השלים קדושת האב
והבנים כאחת בהזאות הללו וכן אמרו בתב ויקדש את אהרן הא למדת שלא שלם קדוש
אהרן והבנים אלא בהזאת הדם והנותר בבשר ובלחם עד ופתח אהל מועד בית תשמש
כמו מם והנותר מן הבשר ומן הלחם וכן ביום השמיני והלאה בשנה ההיא שמנה עשרה
שנה ולא פירש הכתוב והנותר עד הבקר כי כבר למדו משפט הקרבנות וידעו ששלמים
הללו נידונין כחמורין שכהן שנאכלין ליום ולילה או שקצר הכתוב בכאן בעבור שהוא מפור׳
בצואה ואם יותר מבשר המלואים עד הבקר ופתח אהל מועד תשבו יומם ולילה שבע׳

ימים ושמרתם את משמרת ה׳ ולא תמותו על דעת הבריתא של תורת כהנים ענין הכתוב
שלא יצאו מפתח אהל מועד יומם ולילה בשעת עבודה כלומר עד שישלימו כל העבודה
המוטלת עליהם באותו העת והיא מצוה נוהגת לדורות שלא יניח כהן עבודה ויצא וחייבין
עליה מיתה והוא שאמר בכהן גדול ומן המקדש לא יצא ולא יחלל אמרו אימתי אינו
יוצא ואינו מחלל הוי אומר בשעת עבודה ודרשו פן תמותו ממשמע לאו אתה שומע הין אין
לי אלא אהרן ובניו שנמשחו בשמן המשחה שאם יצאו בשעת עבודה חייבין מיתה מניין
לכל הכהנים שבכל הדורות ת״ל כי שמן משחת ה׳ עליכם פי׳ שלא אמר כי בשמן משחת ה׳
אתם משוחים ואמר עליכם כמו והיתה להיות להם משחתם לכהונת עולם לדורותם
ויעש אהרן ובניו את כל הדברים אשר צוה ה׳ ביד משה יאמר בכל מקום כאשר צוה ה׳ את
משה אבל בכאן מפני שהוסיפו על המצוה לא אמר כן כי לא עשו כאשר צוה השם אבל
עשו ככל הדברים אשר צוה השם ועוד נוסף עליהם מה שיאמר באש אשר לא צוה אותם

סדר ויהי ביום השמיני

ויאמר אל אהרן קח לך עגל בן בקר נצטווה
משה רבינו בקרבנות הללו כמו שאמר בסוף
זה הדבר אשר צוה ה׳ תעשו ואם לא נזכר זה
וכן ויאמר משה זה הדבר אשר צוה ה׳ מלא
העומר ממנו למשמרת וכן אנכי הא׳ כיתא׳ ספר יעקב ולא נזכרה האמירה לו ובכר הראיתי
בפרשת של מצות הפסח כאלה רבות וטעם ואל בני ישראל תדבר לאמר שיאמר להם
אהרן כן כי רצה שיהיה אהרן המצוה בשם ה׳ והוא המקריב הקרבנו׳ לגדלו בעיני העם והנכו׳
שטעמו ואל בני ישרא׳ תדבר אתה והזקנים הנזכרים כי לכך קראם שידברו לישרא׳ בדרך
ויקרא משה לכל זקני ישראל ויאמר אליהם משכו או אמר לכל אחד מן הזקנים ואל בני
ישרא׳ תדבר ושיעור הפרשה ויאמר אל אהרן קח לך ואל הזקנים אמר ואל בני
ישראל תדבר לאמר כי המדבר לרבים יאמר סתם לכל אחד מצותו בדרך ואצוה אתכם
בעת ההיא לאמר חלוצים תעברו וכן רבים במשנה תורה ור׳ אברהם אמר כי טעם ויאמר
משה זה הדבר אשר צוה ה׳ תעשו שכבר אמ׳ להם משה זה הדבר ואם כן יתכן שיהיה שיע׳
הכתובים האלה כך קרא משה לאהרן ולבניו ולזקני ישרא׳ ויאמר משה זה הדבר אשר
צוה ה׳ אותו תעשו וירא אליכם כבוד ה׳ ויאמר א׳ אהרן קח לך עגל וכו׳ ואל בני ישרא׳ תדבר
לאמר קחו שעיר עזים וגו׳ והנה קצר בתחלה ופי׳ בסוף ואיננו נכון אבל הזכיר להם אחר
שהזכיר להם הקרבנות ויקחו את אשר צוה משה חזר ואמר להם זה הדבר אשר צוה ה׳
תעשו שיקריבו הקרבנות הסדר שיצום ואחר כן יראה להם הכבוד ובעבור שאמ׳ כי היום
ה׳ נראה אליכם חזר ואמר שיראה להם בכבודו והנה הקרבנות האלו לא הוזכרו בפרשת
וזה הדבר אשר תעשה להם לקדש אותם לכהן לי כי שם לא צוה רק על המלואים ובשבע׳
הימים וקרבנותיהם מלאו ימי מלואיהם כי עתה ביום השמיני הם עצמם יקריבו הקרבנו׳
והנה קרבנות הללו כחנוכה להם כענין מנחת חביתים לדורות כיום המשח אותם
ויתכן כי לכפר על מעשה העגל הוסיף להם עתה קרבנות הללו כי כאשר צוה וזה הדבר
אשר תעשה להם לקדש אותם לכהן לי עדין לא נעשה העגל כאשר פירשתי ולכך לא הזכירם
שם ולא כדברי ר״ש שאומר שם פר לכפר על מעשה העגל אבל היו הפרים ההם לחטא על
המזבח ועל אהרן ובניו ולקדש אותם והעגל הזה ביום השמיני לכפר על מעשה העגל והנה
קרבן אהרן כקרבנו ביום הכפורים בשוה וחטאת העם כחטאתם ביום הכפורים שעיר עזים
לחטאת וכך אמרו בתוספתא של פרשת מלואים בתורת כהני׳ שהעגל הזה לכפר על מעשה
העגל ודרשו וכי מה ראו ישרא׳ להביא יותר מאהרן אלא אמר יש בידכם בתחלה ויש
בידכם בסוף יש בידכם בתחלה שנא׳ וישחטו שעיר עזים ויש בידכם בסוף שנ׳ עשו להם
עגל מסכה יבא שעיר ויכפר על מעשה שעיר יבא עגל ויכפר על מעשה עגל ונראה כי בעבו׳
היות טעם החטאת של אהרן כטעמו ביום הכפורים שרף אותו כאשר ישרוף של ביום
הכפורים אע״פ שהיה זה חטאת חיצונה כי לא פורש משה שיעשה כן ואולי נצטווה בכך
והכתוב לא חשש להאריך כי לא יעשה רק מה שאמ׳ משה ולא יאמר משה רק מה שצוה ה׳

וטעם קרב אל המזבח ויקרב אהרן אל המזבח וישחט על דעתי בדרך הפשט יאמר קרב אל
צפון המזבח ועשה שם העולה והחטאת כי שחיטתן בצפון וקבול דמן בכלי שרת בצפון ואמ׳
משה כאן בדרך קצרה שכבר ידע אהרן זה אבל בתורת כהנים נתעוררו רבותי׳ בזה ואמרו
משלו משל למה הדבר דומה למלך בשר ודם שנשא אשה והיתה מתביישת מלפניו נכנס
אצלה אחותה אמרה לה אחותי למה נכנסת לדבר זה לא לשמש את המלך הגיסי דעתך
ובאי ושמשי את המלך כך אמ׳ לו משה לאהרן אחי למה נבחרת להיות כהן גדול לא
שתשרת לפני המקום הגס דעתך ובא ועבוד עבודתך ויש אומ׳ היה אהרן רואה את המזבח
כתבני׳ שור והיה מתירא ממנו ונכנס משה אצלו אמר לו אהרן אחי לא ממה שאתה
מתירא הגס דעתך ובא קרב אליו לכך נאמר קרב אל המזבח ויקרב אהרן אל המזבח עד
יקרב את המנחה בזריזות וטעם דבר זה כי בעבור זה שהיה אהרן קדוש ה׳ ואין בנפשו חטא
זולתי ענין העגל היה החטא ההוא קבוע לו במחשבתו כענין שנאמר וחטאתי נגדי תמיד
והיה נדמה לו כאלו צורת העגל שם מעכב בכפרותיו ולכך אמר לו הגס דעתך שלא יהיה
שפל רוח כל כך שכבר רצה אלהים את מעשיו ואחרים מפרשים שהיה השטן מראה לו
כן כמו שאמרו שם אהרן אחי אע״פ שנתרצה המקום על עונותיך צריך אתה ליתן לתוך פיו
ש׳ל שטן שמא ישטינך בביאתך למקדש וגו׳ בתורת כהנים וטעם וכפר בעדך ובעד העם יאמר
קרב אל המזבח לעשות את כל הקרבנות ועשה תחלה את חטאתך ואת עולתך וכפר בעדך
בראשונה בקרבנותיהם ובעד העם אחרי כן שתעשה קרבן העם וכפר בעדם בקרבנם לימד
אותו שיבא זכאי ויכפר על החייב מלבד עולת הבקר עד ואת החלבים הוצרך הכתוב
להזכיר זה כאן ללמד שאין עולת העם פוטרת עולת התמיד ולא קודמת לה ולא הוצרך
להזכיר כן בימי המלואים לפי שהם קרבנות יחיד למלא יד הכהנים ובידוע שלא פטרו את
התמיד ולא קדמו אליו ובתורת כהנים שנו ויקטר על המזבח מלבד עולת הבקר מה בא זה
ללמדנו אם ללמד שאם לא מצא מנחה יביא בהמה והלא כבר נאמ׳ ויקרב את העולה ויעש׳
שקרבה במשפט אם כן למה נאמ׳ ויקטר על המזבח מלבד עולת הבקר מלמד ששתי מנחו׳
היו שם אחת על העולה ואחת בפני עצמה ופי׳ שאלו אמ׳ ויקרב את העולה ויעשה במשפט
מלבד עולת התמיד היה ללמדו שהתמיד קדם כמו שאמ׳ בפרשת המוספין על עולת התמי׳
יעשה ונסכו מלבד עולת הבקר אבל כשהזכיר המנחה וימלא כפו ממנה ויקטר על המזבח
ועליו נאמר מלבד עולת הבקר נראה שעל המנחה הוא אומר ולפיכך דקדקו שאם לומר
שהקריב זו המנחה לבדה ולא הקריב מנחת נסכים לתמיד ולא לעולת העם שלא מצא אלא
לנדבה זו והלא כבר נאמר ויקטר על המזבח מלבד עולת הבקר ומנחתה שאין המנחה הזו
מנחת נסכים אלא מנחת נדבה של ישרא׳ והמכסה עד וישא אהרן חלב המכסה את הקרב
רש״ ואינו נכון בעיני כי למה יזכיר החלב הזה ולא יזכיר החלבים האחרים אבל על דעתי
המכסה שם לכלם כי כל חלב שיקריב על גבי המזבח הוא מכסה כי האחד חלב המכסה את
הקרב והשני כל החלב אשר על הקרב וגם הוא מכסה והחלב אשר על הכליות יכסה עליה׳
וכן אשר על הכסלים וכמו שאמרו חלב שהבשר חופה אותו מותר שעל הכסלי׳ אמ׳ רחמנא
ולא שבתוך הכסלים והנה הכתו׳ הזה נמשך למעלה וימציאו בני אהרן אליו את הדם של
שור ואיל הנזכרי׳ ואת החלבים מן השור אבל מן האיל המציאו אליו האליה והחלב ומשני׳
הכליות ויותרת הכבד ואמר וישימו החלבים על החזות כי האליה והכליות ויותרת הכבד
יתנו למטה והחלבים עליהם והכל על החזות והנה החלבים לבדם יראו למעלה והוא דרך
כבוד בהקטרה ויקטר החלבים המזבחה עם שאר הנזכרים אבל בעבור היות ההקטרה גדולה
בחלבים יזכירם וכן ותאכל על המזבח את העולה ואת החלבים וישא אהרן את ידיו אל
העם ויברכם עד ותצא אש ברכת כהנים יברכך יאר ישא לשון רש״ ואם כן תהיה פרשת דבר
אל אהרן ואל בניו לאמר כה תברכו שבחומש הפקודים מוקדמת לזה ואולי כן הוא כי סמו׳
למה שנאמר שם ויהי ביום כלות משה להקים את המשכן ויתכן שנאמר כי אהרן פירש
כפיו השמים וברך את העם כאשר עשה שלמה המלך ע״ה שנא׳ ויעמד שלמה לפני מזבח
ה׳ ויפרש כפיו השמים ושם נאמר ויעמד ויברך את כל קהל ישרא׳ קול גדול לאמר

ולפיכך לא הזכיר הכתוב שצוה אותו משה לעשות כן ובברייתא של פרשת מלואים בתורת
כהנים ראיתי ויברכם זו פרשת סתומה שא׳ אתה יודעה חזר הכתוב ופירש להלן יברכך ה׳
וישמרך יאר ה׳ פניו אליך ויחנך ישא ה׳ פניו אליך וישם לך שלום ועדיין יש לי לומר
שכך אמרו ברכה זו שבירך אהרן נתפרשה והיא שוה בכל הכהנים לעולם או שהם סבורים
שכאן צוה אותו בנשיאות כפים ליום זה ולהלן והנה נתנה ברכה זו לו ולבניו לדורות ותצא
אש מלפני ה׳ ותאכל על המזבח עד ויאמר משה אל אהרן טעם מלפני ה׳ כמו מאת ה׳
והמשכיל יתבונן שכבר פירשתי זה החטא בנדב ואביהו׳ תדענו ממה שאמ׳ ויקריבו לפני ה׳
אש זרה ולא אמר ויקריבו לפני ה׳ קטורת אשר לא צוה אותם והנה הם שמו קטורת על
האשה בענין שאמר הכתוב ישימו קטורה באפך ולא שתו לבם רק לזאת והנה לא היה
אשה ריח ניחוח וזה טעם וישימו עליה קטורת שלא אמר וישימו עליהן אש כאשר נאמר
בעדת קרח ותנו בהן אש ושימו עליהן קטורת ושם עוד ונתתם עליהם קטורת אבל
אמר בכאן עליה לרמוז כי על האש בלבד שמו קטורת ותצא אש מלפני ה׳ ותאכל אותם
ויתכן שירמוז לזה ממה שאמר הכתוב לא תעלו עליו קטורת זרה שלא יעשוה זרה והוא
מה שאמר בקרבתם לפני ה׳ וימותו כי בהקריבם לפניו מתו הוא אשר דבר ה׳ לאמר
היכן דבר ונקדש בכבודי אל תיקרי בכבודי אלא במכובדי אמ׳ לו משה לאהרן אהרן אחי יודע
הייתי שיתקדש הבית במודעיו של הקב״ה והייתי סבור או בי או בך עכשו אני רואה שהם
גדולים ממני וממך לשון רש׳ ממדרש רבותי׳ ואם כן יהיה טעם ונקדש בכבודי שיהיה
קדוש בעיני כל העם ובמכובדי׳ וידעו כי אני שוכן בו ור׳ אברהם גם כן אמר הוא אשר דבר
ה׳ לאמר כבר אמר לי השם שיראה קדושתו בקרובים אליו וטעם רק אתכם ידעתי מכל
משפחות האדמה וכאשר אראה בם קדושתי או אהיה נכבד על פני כל העם וייראו ממני
ואם כן הוא דבור ולא נכתב כי דבר השם הודיעו דרכיו שכך המדה הזאת לפניו ולדעתי
בדרך הפשט אין צורך לכל זה כי דבר השם גזרותיו ומחשבותיו וענין דרכיו והדבור יאמר
בכל אלה דברתי אני עם לבי חשבתי מחשבה זו וזה הדבר אשר מל יהושע וזה הענין על
דבר הכסף וכן ותהי אשה לבן אדניך כאשר דבר ה׳ גזר וכמו באבירם בכורו יסדה ובשגוב
צעירו הציב דלתיה כדבר ה׳ אשר דבר ביד יהושע בן נון והנה אמ׳ משה רבי׳ המקרא הזה
הוא אשר גזר השם לאמ׳ אל לבו בקרובי אקדש שלא יהרסו את קדושתי ועל פני כל העם
אכבד שיהיו נוהגים כבוד במשכני וטעם וידם אהרן שהיה בוכה בקול ואז שתק או כטעם
ואל תדום בת עיניך קרבו שא׳ את אחיכם עד ויאמר משה אל אהרן מצאתי בתורת
כהנים בפרשת מלואים ר׳ אליעזר אומר לא מתו אלא בחוץ מקום שהלויים מותרין ליכנס
בו שנא׳ ויקרבו וישאום בכתנותם אם כן למה נאמר וימותו לפני ה׳ נגפם המלאך והוציאן
לחוץ ר׳ עקיבא אומר לא מתו אלא בפנים שנ׳ וימותו לפני ה׳ אם כן למה נאמר ויקרבו
וישאום בכותנותם שהטילו בהן חכות של ברזל וגררום והוציאום לחוץ ע״כ בברייתא והט׳
שאע״פ שגם הכהנים אסורין לבא בהיכל אלא בשעת עבודה אינו אלא בביאה ריקנית אבל
להוציא משם טומאה או לבדק הבית שנינו בתורת כהנים יכול לא יכנס לעשות רקיעות
ת״ל כך הוא מצותן הכהנים נכנסין שם אם אין כהנים נכנסין לויים אם אין טהורים נכנסין
טמאים אם אין תמימין נכנסין בעלי מומין ועכשו היום הזה אין שם כהנים שהרי נצטוו
שלא יטמאו להם אבל כיון שהיה אפשר בחכות ובגרידה לא היו רשאין ליכנס שם ועל
דעת ר׳ אליעזר מפני שאמ׳ הכתוב ויקרבו סבר שהיו בחוץ ולכך לא אמר ויגררום בכותונות׳
וטעם בכותונותם כי היו לובשים בגדי כהונה והנה צוה משה להוציא אותם אל מחוץ למחנה
ושם יפשיטום בגדי כהונה וילבישום תכריכי מתים ויקברו אותם כמנהגם בשאר המתים
במדבר והנה אחר כן טהרו הבגדים הקדושים והיו לשאר הכהנים אל תפרעו עד וידבר
ה׳ אל אהרן לאמר אל תגדלו שער מכאן שאבל אסור בתספורת אבל אתם אל תערבבו
שמחתו שלמקום ולא תמותו הא אם תעשו תמותו לשון רש׳ וזה שאמ׳ מכאן שאבל אסור
בתספורת אסמכתא בעלמא הוא ועוד כי לפי זה לא ידרוש הא אם תעשו תמותו אבל יהיה
רשות בבני אהרן שיאמר אינכם חייבים לפרוע ראשיכם ולפרוע בגדיכם בשאר האבלים

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main

133

ולא תמותו שלא תהיו חייבים מיתה בכך כי שאר האבלי׳ חייבי׳ מיתה אם לא עשו כן וכך
אמרו בגמ׳ משקין אבל שלא פרע ושלא פרם חייב מיתה שנא׳ ראשיכם אל תפרעו ובגדיכם
לא תפרומו ולא תמותו הא אחר שלא פרע ושלא פרם חייב מית׳ וכל זה בדרך האסמכתו׳
בתלמוד ואין פריעה ופרימה באבלות אבל מדברי סופרים או שיהיה יום ראשון הלכה
למשה מסיני וילמד מן האנינות כפי דעו׳ הגאוני׳ אבל עיקר הכתו׳ הזה אוהרה בבני אהרן
ושמע פי׳ כבר אמרו רבו׳ שכהן גדול מקריב אונן ואינו אוכל ואם מת לו מת אסור לפרוע
ולפרום עליו ולהטמא לו שנא׳ את ראשו לא יפרע ובגדיו לא יפרום ועל כל נפשות מת
לא יבא ובעבור שהוא רשאי להיות מקריב כשהוא אונן אמר בו הכתו׳ ומן ההקדש לא יצא
ולא יחלל מקדש אלהיו והטעם שיזהיר אותו שלא יצא מן המקדש ויניח את העבודה כי זה
חלול הוא והנה זו האזהרה שלא יצא מן המקדש בשעת העבודה נוהגת בכל כהנים אבל
ללמד בכהן גדול שמקריב אונן וכיון שכן אם יניח העבודה ויצא באנינותו יתחייב בכל כהן
שמניח עבודה ויוצא לרצונו והנה משה הזהיר כאן לאהרן שלא יפרע ולא יפרום כי היא
מצוה נוהגת בו לדורות שהוא הכהן הגדול אבל בניו שהיו משאר הכהנים לא היו רשאין
להקריב ביום הזה כי היו אוננין ואונן שעבד חלל והיו חייבין ליטמא לאחיהם וכן היו רשאי׳
או חייבין לפרוע ולפרום ומשה הזהירם מכל זה הוראת שעה ולכן צוה אל מישאל ואל
אלצפן שיטמאו הם ולא הכהנים וצוה להם שלא יפרעו ושלא יפרומו כאביהם ולא יבכו
כלל וזה טעם ואחיכם כל בית ישרא׳ יבכו את השרפה ולא אתם והנה הכל שלא לערבב
שמחתו של מקום והחמיר בזה להיות להם חיוב מיתה אם יערבבו השמחה כלל ויתכן
שנצטוה משה בכך מפי הגבורה ואעפ׳ שלא נכתב או שלמד זה ממה שנצטוה ושמרתם
את משמרת ה׳ ולא תמותו כי משמרת ה׳ יוסיף גם ביום השמיני והנה גלוי וידוע היה
לפני מי שאמר והיה העולם כי עתידין בני אהרן להיות אוננין ואעפ״כ צוה שלא יניחו
המקדש אם כן לא יטמאו ולא יתאבלו כלל והנה בני אהרן הכהנים המשוחים
אעפ׳ שהם כהנים הדיוטים עשה דינם בימי המלואים כדין משוח מלחמה לדורות שהוא
אינו פורע ואינו פורם ולא מטמא לקרובים ככהן גדול אבל אינו מקריב אונן וגם הם לא
הקריבו באותו היום כמו שדרשו הן היום הקריבו את חטאתם ואת עולותם וכי הם הקריבו
שהם הדיוטות אני הקרבתי שאני כהן גדול והנה בכל המקרה הזה לא נתבטל דבר במלוא׳
שכבר קרבו הקרבנות ולערב אכלום כלם הראוי לאכילה ואיפשר שהיה זה כל ימיהם באסור
ואיתמר שהיה דינם כמשוח מלחמה בעבור שנמשחו בשמן המשחה ויהיה זה טעם כי
שמן משחת ה׳ עליכם וכבר הזכרתי הברייתא של תורת כהנים שאמרה ומפתח אהל
מועד לא תצאו יכול בשעת עבודה ושלא בשעת עבודה ת״ל ומן המקדש לא יצא ולא יחלל
אימתי אינו יוצא ואינו מחלל הוי אומר בשעת עבודה פן תמותו ממשמע לאו אתה שומע
הן כי שמן משחת ה׳ עליכם מה ת״ל שיכול אין לי אלא אהרן ובניו שנמשחו בשמן המשחה
שאם יצאו בשעת העבודה חייבין מיתה מניין לכל הכהנים שבכל הדורות ת״ל כי שמן משחת
ה׳ עליכם וכן ראיתי עוד בתוספ׳ של סנהדרין אמרו לו לר׳ יהודה אין מן המקדש לא יצא
אלא בשעת עבודה בלבד והנה לפי האזהרה הזו והעונש היו באהרן ובניו שאם יצאו מפתח
אהל מועד בשעת עבודה יהיו חייבין ואהרן היה מקריב ביום הזה והזהירו שלא יניח עבודה
ויצא אבל בניו ביום זה אוננין היו ואינן עובדין ואיך יהיו בכלל זה ואולי נאמר שמשה אמר
לכולם ומפתח אהל מועד לא תצאו בשעת עבודה פן תמותו והם היודעים כי אהרן מקריב
אונן והוא באזהרתו מעתה ובניו בכלל האזהרה והעונש כשיהיו ראויים לעבודה מיום זה
ואילך ומפני זה אמר בכאן סתם ומפתח אהל מועד לא תצאו ולא פירש עד מתי אם עד
הערב או למחרתם כי הכוונה שלא יניחו עבודה והיא מצוה נוהג׳ לדורות ויתכן שהיה לבניו
הוראת שעה שלא יצאו משם היום הזה כאביהם לכבוד השמחה אבל הכהנים שבכל הדורו׳
מוזהרים שלא יניחו עבודה מן הכתוב שנא׳ ומן המקדש לא יצא ולא יחלל כי כל כהן שיצא
ויניח עבודתו מחלל ולא הוצרכו ללמוד מכאן אלא העונש שנתרבה
כל מניח עבודה ויצא חייב מיתה כי שמן משחת ה׳ עליכם שהמשיחה לדורות היא עליה׳

כמו שנאמר והיתה להם משחתם לכהונת עולם לדורותם ובן שנו שם בברייתא שלתור'
כהנים מכאן אמרו הרוגי בית דין אין מתעסקין עמהם לכל דבר   שמא תאמרו הרי אנו
הולכים לבתינו מתאבלים אונני' ובוכים והלא כבר פקרנו   המקום שלא תצאו מן המקדש
נראה מכאן שהוראת שעה היתה שיהיו המתים בבית דין שלמעלה כנהרגים בבית דין על
העבירות שבאין ושואלין בשלום הדיינין ובשלום העדים אף כאן יעמדו לפני ה' ביום חתונתו
וביום שמחת לבו
ביום חתונתו זה סיני וביום שמחת לבו
זה שמחת אהל מועד   יין ושכר דרך שכרות לשון רש' ופי' שאם הפסיק בו או שנתן לתוכו
מעט מים פטור ודעתו שלהרב שלא הוזהרו אלא על היין לא על שאר המשכרים ונלמוד
שכר מנזיר ובן הדבר לפי דעתי   אבל על דעת הרב ר' משה על שאר המשכרים באזהרה
ושכר כפשוטו והטעם בצואה הזאת עתה שלא יטעה הכהן בשכורת היין ויבא לידי מחשבה
שאינה כהוגן וימות בה כאשר עשו בניו ויתכן כי מה שדרשו שהיו נדב ואביהוא שתויי יין
לומר כי מפני יינם טעו באש זרה לא שיהיה העונש מפני היין כי עדיין לא הוזהרו ממנו
אבל ענשם שטעו באשה ה' כאשר דמותי בבואכם אל אהל מועד אין לי אלא בבואכם להיכל
בגשתם למזבח מניין נאמר כאן ביאת אהל ונאמר בקידוש ידים ורגלים ביאת אהל   מועד
מה להלן עשה גישת מזבח כביא' אהל אף כאן   עשה גישת מזבח כביאת אהל לשון רש' ות"כ
והנראה לפי ההיקש הזה שאין הכהן חייב מיתה בגישת המזבח ולא בביאת האהל אלא אם
עבד שם עבודה בדרך קדוש ידים שאין האזהרה שם אלא שלא יעבוד   כמו שנאמר או
בגשתם אל המזבח לשרת להקטיר אשה לה' ובלשון הזה שנוי שם בספרי   ר' אומ' נאמר
כאן בבאכם אל אהל מועד ונאמר להלן בבואם אל אהל מועד   מה להלן עשה היציאה
כביאה ואת המזבח כאהל מועד ואינו חייב אלא בשעת עבודה כלומר שאין החיוב אלא שלא
יעבוד בין שנכנס שכור או שתוי או ששתה שם ועבד   ושם אמרו חוקת עולם לרבות את
היציקות והבלילות והתנופות וההגשות   הקמיצות וההקטרות המליקות וההזאות כי מפני
שאמ' הכתו' להקטיר אשה הוצרכו אלו לרבותם ונראה עוד שאין החיוב הזה במקריב בבמה
ולכך אמרו שם אין לי אלא אהל מועד מנין לרבות שילה ובית עולמים   ת"ל חקת עולם כי
האזהרה לכהנים בעבודתן ואין כהן בבמה והנה פי' בבואכם כאשר תעבדו עבודה   ואמר
בלשון הזה כי כל העבודות שם היו או בתוך האהל או במזבח העולה אשר פתח אהל מועד
והכלל כי האזהרה והעונש באלו אינן אלא שלא יעבוד שתויי יין או שלא רחצידים ורגלים
ובן מחוסר בגדים אבל על הכניסה אין בה בתורה שום מניעה מאלו וממה ששנינו ר' יוסי
אומר בחמשה דברים בין האולם ולמזבח שוה להיכל שאין בעלי מומין ופרועי ראש ושלא
רחץ ידים ורגלים נכנסים לשם וכו' וכולה מתני' מעלות דרבנן הם ועל דעת הרב ר' משה
יש בכניסה בלא עבודה לאו שאין בו מיתה   שוק התרומה וחזה התנופה לשון אשר הונף
ואשר הורם תנופה מוליך מביא תרומה מעלה ומוריד ולמה חלקן הכתוב תרומה בשוק
ותנופה בחזה לא ידענו ששניהם בהנפה והרמה לשון רש' והנראה אלי בטעם זה כי במלוא'
היה השוק תרומה לה' והוקטר עם הלחם והחלבים והמורם מן השלמים יקרא תרומה
כמו שנא' והקריב ממנו אחד מכל קרבן תרומה לה' וכל שכן שאו' שהעלו אותם לגבוה שהם
כולם תרומה לה' ולא יקרא בשם תנופה כי תנופה היתה החלבים והחלבים כדי להקטירם
לשם אבל החזה הונף בפני עצמו ולא היה חלוק משאר הבשר אלא בתנופה ובתנופה זו בלב'
נתקדש וזכה בו משה להיות לו למנה   ומפני שזכות אהרן ובניו בחזה ושוק לדורות היה
מיום המלואים זכו בשוק בתרומתו לה' ובחזה בתנופתו ושאר הבשר לבעלים יקרא לעול'
השוק תרומה והחזה תנופה כאשר היה בהם ביום הזכות   על אשי' החלבים   כמו על חלבי
האשים מכאן שהחלבים למטה בשעת תנופה לשון רש'   ואין צריך כי אשה תואר לחלבים
כמו שאמר להם אשה ה' ונחלתו יאכלון ופי' הכתו' הזה שהוא טעם למה שאמר כי חקך וחק
בניך נתנו מזבחי שלמי בני ישרא' הנזכרים   יאמר בשוק התרומה וחזה התנופה על אשי
החלבים יביאו אותם בני ישראל הנזכרים להניף תנופה לפני השם שיהיו קדושים לפניו
ויהיו לך ולבניך לחק עולם כי הצואה כתנופה אין זה מקומה   אבל לפי דרכנו למדנו בה

שהחלבים למטה בשעת תנופה ש עיר החטאת שעירי מוספי ראש חדש ושלשה שעירים
קרבו בו ביום קחו שעיר עזים לחטאת ושעיר נחשון ושעיר ראש חדש ומכלם לא נשרף אלא
זה ונחלקו בדבר חכמי ישראל יש אומ׳ מפני טומאה שנגעה בו נשרף ויש אומ׳ מפני אנינות
נשרף לשון ר״ש ועל דעת האומר מפני הטומאה נשרף כתב הרב בפסוק ואכלתי חטאת
היום הייטב בעיני ה׳ היום אסור אבל אנינות לילה מותר שאין אונן אלא יום קבורה כי לפי
זה מפני אנינות היה להם לאכלו בערב אלא קא סבר אנינות לילה דאוריתא הן היום הקריבו
מהו אומר אלא אמר להם משה שמא זרקתם דמה אננין שהאונן שעבר חלל אמ׳ לו אהרן
וכי הן הקריבו שהן הדיוטות אני הקרבתי שאני כהן גדול ומקריב אונן לשון ר״ש וכך הוא
בגמ׳ בפרק טבול יום ודילמ׳ אקריבתיה ופסילתיה ואני תמה שהרי קודם האנינות נעשו כל
הקרבנו׳ דכתי׳ וירד מעשות החטאת והעולה והשלמים ואחר כן נכנסו לאהל מועד והתפללו
ואחר כך ירדה אש לקרבנות ואז הקטירו נדב ואביהוא קטורת זרה ושמא לא היה משה
רואה את מעשיהם וחשש שמא מצאו דם השעיר הזה שלא נזרק עדיין וזרקוהו ואהרן אמ׳
לו הלא הזריקה שלי היא וכשנזרקה מידי נזרקה ולא נפסלה באנינו׳ ומשא ומתן של הלכה
היא אבל לא נעשה בהן דבר באנינות כלל אל משה ואל אהרן דברו אל כל בני ישראל
המצוות בפרשיות האלה נוהגות בישרא׳ ובכהנים אבל ענינם מרובה בכהנים כי הם צריכים
להשתמר תמיד מנגיעת הטומאה בעבור שיצטרכו לבא במקדש ולאכל הקדשים ועוד כי
אם שגגו ישראל בהם חייבים להביא עליהם קרבן שיקריבוהו הכהנים ועוד שצוה אתכם
להבדיל בין הקדש ובין החול ובין הטמא ובין הטהור והנה הם צריכין להורות לישרא׳ הטמא
והקדש שיזהרו בהם על כן היה הדבור הזה אל משה ואל אהרן שניהם או למשה שיאמר
לאהרן וצוה לשניהם דברו אל בני ישראל ולכך נאמרו בספר תורת הכהנים ויזהיר בפרשה
באבילה ובטומאה שלא יטמאו המשכן וקדשיו מכל הבהמה אשר על הארץ פשוטו מכל
הבהמה אשר על פני כל הארץ כטעם מכל אשר בעולם ומדרשו מפני שיש חיה בים ואין
תורתן בסימנין הללו אלא כדגים לפיכך אמר אשר על הארץ להוציא את שבים כל מפרסת
פרסה ושוסעת שסע מעלת גרה טעם הכתוב הזה שכל בהמה שיהיו בה שני הסימנין האו
תאכלו אבל לא תאכלו באחד מהם והיה ראוי שיאמ׳ כן בדרך כלל אלא שפרט הגמל והשפן
הארנבת בגרה והחזיר בפרסה מפני שאין אחרים בעולם בסימן האחד לבדו וחזר ואמר
מבשרם לא תאכלו ללאו וכתב ר״ש אין לי אלא אלו שאר בהמה טמאה שאין בהם שום סימן
טהרה מנין אמרת קל וחומר מה אלו שיש בהן קצת סימנין טהרה אסור וכו׳ לשון ספרי מה
אלו שיש בהן סימני טהרה הרי הן בלא תעשה על אבילתן שאר בהמה טמאה שאין בהן
סימן טהרה אינו דין שתהא בלא תעשה על אבילתן נמצאו הגמל והשפן והארנבת והחזיר
מן הכתוב ושאר בהמה טמאה מקל וחומר ונמצאת מצות עשה שלהן מן הכתו׳ מצות לא
תעשה מקל וחומר ע״כ הבריתא אבל לפי דעתי אינה עולה כהוגן לפי סוגיית התלמוד שאם
כן לא יהיה לוקה על שאר בהמה וחיה טמאה שאינה באה אלא מדין קל וחומר שאין
מזהירין מן הדין וכך אמרו באחותו שאסר הכתו׳ אחותו בת אביו או בת אמו והוצרך לרבות
בכתוב אחותו שהיא בת אביו ובת אמו אע״ם שבאה בקל וחומר ויש בה שם שתיהן לומר
שאין מזהירין מן הדין כדאיתא ביבמות בפר׳ כיצד אבל הבריתא הזו או שהיא שניה כדברי
האומ׳ עונשין מן הדין במסכת סנהדרין או שאינה מתרצא והטעם במלקות שאר בהמה
טמאה מפני שאמר הכתו׳ באיסור השפן מפני שאין מפריס פרסה ובחזיר מפני שאינו
מעלה גרה אם כן כל שאינו מעלה גרה ומפרי׳ פרסה הוא בשם האיסור הזה אין צריך לקל
וחומר כלל אותה תאכלו ולא בהמה טמאה והלא באזהרה היא אלא לעבור עליה בעשה
ולא תעשה לשון ר״ש וכך היא בתורת כהנים והרב ר׳ משה אמר שהוא למעט בשר האדם
אותה תאכלו ולא אדם ובשרו וחלבו בעשה ולא מצינו שידרש כן לרבותי׳ ז״ל ושמא חשב זה
ממה ששנו שם בתורת כהנים יכול אף בשר מהלכי שתים וחלב מהלכי שתים בלא תעשה על
אכילתן וידון הרב מזה שאינו בלא תעשה אבל הוא בעשה ודרשו מן הכתוב אותה תאכלו
ואין הדבר כן שבפירוש אמרו חכמים בדם מהלכי שתים וחלב מהלכי שתים שאפי׳ מצות

מצות פרוש מדבריהם אין בו ואם היה בסרו אסור כל היוצא מן הטמא טמא ודם השרץ
ודם האדם מעטו אותם חכמים מאיסור דם ואמרו דם השרץ כבשר ולוקה עליו משום
שרץ שאין בו משום דם ועשאוהו כבשר אבל מה שאמרו שאינן כלא תעשה על אכילתן
לומר שלא נמנעו ממנו והן מותרין אבל לפי דעתי יהיה זה כבשר מן החי אבל המת למדו
בו מגש מעגלה ערופה שאסור בהנאה ואת הארנבת מין הוא שיקראו בן בלשון הקדש הזכ׳
והנקבה ממנו וכן היענה ובעופות היונה אין שם הזכר חלוק מן הנקבה ויש רבים ששמותם
בלשון זכר ואין לנקבותיהם שם אחר גמל שפן חזיר רוב אורב פרה ודוב תרענה וכן תור
בעופות ולכך אמר הכתוב שתי תורים או שני בני יונה יזכיר בתורים שהן בלשון זכר שתי
וביונה שני להודיע שאין קפידא בהם ואל תשוב עלי מלשון רבותי שאמרו פרה וחזירה
ויאמרו גמל הבא מן הגמלה כי ישאלו בהן לשון לבאר כונתן וטעם האסור באלו שאינן
בעלי שני הסימנין ובנבלתם לא תגעו אינה אזהרה לאסור לנו הנגיעה אבל יאמר
ובנבלתם לא תגעו כי טמאים הם לכם כלומר לא תגעו בהן בלתי אם תטמאו והענין לומ׳
שיחשוב כל נוגע בהן שהוא טמא ויזהר מן המקדש ומן הקדשים ושמא המדרש שאמרו
ובנבלתם לא תגעו כי טמאים הם ברגל כלומר שלא תגעו בו בשעה שאתם חפצים להיות
טהורים כי טמאים הם ולא תעלו בהם לרגל אבל אם הנגיעה נמנעת בלאו שאין הנוגע
בנבלה ברגל מן הלוקין את הארבעים ומה שאמרו חייב לטהר עצמו ברגל מצוה מדברי
סופרים ואין בזה מן התורה עשה או לא תעשה וולתי מצות העליה או שיהיה ובנבלתם לא
תגעו ברגל אסמכתא כשאר אסמכתות הרבה ששנויות שם בתורת כהנים ועיר שני שם
אחרים אומ׳ יכול אם נגע אדם בנבלה ילקה ארבעים ת״ל ולאלו תטמאו יכול אם ראה אדם
את הנבלה ילך ויטמא ת״ל ובנבלתם לא תגעו הא כיצד הוי אומר רשות וזהו עיקר הדין מן
התורה סנפיר וקשקשת סנפירים אלו השט בהן קשקשים אלו הקבועים בו לשון ר״ש וכן
אמרו בגמ׳ במסכת חולין אבל לא תכין מלשונם שהן קבועין בגופן ממש ודבוקים בעור
הדג אבל קראם קבועים שאינם נדים ממנו ולא מזדעזען בו כסנפיר והם הקלופין העגולין
שגלדן דומה לצפורן שהם נפשטים מעור הדג כיד או בסכין אבל כל שהוא קבוע ודבוק
בעור הדג ואינו נפרד מן העור אין קשקשת ובעליו אסור הוא ולכך אמרו בגמ׳ וקשקשת
לבושא הוא ולשון התוספתא אלו הן הקשקשים שמלובש בהן וסנפירין ששט בהן וזהו תרגומו
של אנקלוס שאמ׳ קלפין שהן קליפין שלהעור נפשטים ונקלפין ממנו כקליפי האילנות
והפירות מן ענין הכתוב שאמ׳ ושריון קשקשים הוא לבוש שהשריונות כולן עשוין מן הטבעו׳
ויש שעושין בהן קלפית לסתום פיות הטבעות שלא יכנס בהן חץ דק והקליפין ההן נקראי׳
קשקשים ולכך הזכירו חכמים בגמ׳ בפרק חלק לבושי שריון קלפה ות״ת ושריון גלבים מלשו׳
תער הגבלים שהן הרצענין לומר כי היה בסוי פי הטבעת השריון ההוא בקליפי עור הדג
שמבטלין העור החוץ ומכסין השריונות בהן כי כן עושין גם היום והבין זה וטעם
הסנפיר והקשקשת שבעליהם שוכנים לעולם בעליון המים ובצלוליהם ויקבלו גידול
האויר הנכנס שם ולכן יש בהם קצת חום ודחה מהם שפעת הליחו׳ כאשר יעשה הצמר
והשער וגם הצפרנים באדם ובבהמה ושאין לו סנפיר וקשקשת ישכון לעולם בתחתית
המים ובעבוריהם ולרוב הלחות ואסיפת החום לא ידחה מהם דבר ועל כן הם בעלי ליחה
קרה דבקה קרובה להמית והיא הממיתה בקצת המימות באגמים המעופשים מכל שרץ
המים אמ׳ ר׳ אברהם כי שרץ הקטנים שיבראו מן המים ונפש החיה מזכר ונקבה ולפי
דעתי כי שרץ המים כלל לרבים השטים במים כי כל לשון שריצה תנועה ומכל נפש החיה
הם חיות שבים שיש להם רגלים והולכים עליהם כחיות השדה והנה לכולם דין אחד
ומדרש תורת כהנים חיה זו חית הים נפש להביא בן הסירני יכול יהא מטמא באהל כדברי
בן חכינאי ת״ל שרץ ואת נבלתם תשקצו לרבות יבחושין שסננן יבחושין כל מושלונש
לשון ר״ש ואני תמה בו שהמין ההוא פורש מן היין תמיד ופורח באויר ונח על הארץ ואפי׳
משעת פריחתו נאסר כדאמרי׳ בפר׳ אלו טרפות בעי רב יוסף פירשה לאויר העולם מהו כל
שכו שנח על הכלים ועל הארץ למרחוק בכל בית האוצר כל היום תדיר וקרינן ביה שרץ

השורץ על הארץ אבל המין ההוא יתוש שמו ונעשה ביין כדאמרי׳ באגרה של טיטוס הרשע והיבחושין שהזכירו כאן מין שטמון כמי׳ וכוחשין אותו בכף ומוציאין אותו מלשון בוחשין את השתית בשבת ונמצאין כשמרי היין תמיד תולעים לבנים קטנים שהם נבראית מגסות היין ומסננין אותן ואת אלה תשקצו מן העוף לא נאסרו מכל העופות אלא אלו הנזכרים בפרשה הזאת כלבר עם מיניהם באותן שנאמ׳ בהן למינו ולמינה כי הכתוב לא הזכיר סימן בעוף טמא לאסור או בטהור להיתר אבל אמרו ואת אלה תשקצו מן העוף לא אחרים מלבר אלה וכן בשרצים הטמאים שהזכירם בפרט אינן בדין הזה בלתי או הנקובים בשמות בפרשה ורבותי׳ למדו סימנין בעופות והן להכיר בהן שאין בעלי אותן הסימנין מן המינין האלה האסורים והסימן הגדול בעופות הוא הדריסה שכל עוף הדורס לעולם טמא כי התורה לעולם הרחיקתהו מפני שדמו מחומם לאכזריותו שחור וגס ומוליד המרירה השרופה השחרחורת ונותן אכזריות בלב ואין בכל העולם שידרוס בלבד הנזכרים בפרשה והנה כל עוף שידרוס נדע שהוא מאלו הנזכרים ואם בידוע שאינו דורס ודאי מותר שאין בכל האסורי׳ עוף שאינו דורס זולתי אחד והוא פרס או עוניה ולא חשו לו חכמי׳ מפני שאינו מצוי בישוב אלא במדברות הוא שוכן תמיד ואולי מפני שהוא שוכן בחרבות דמו נשרף ודע ברורסין ואסרהו תורה עמהם ועוד מנו חכמים בסימנין שאם נמצא עוף שיש לו אצבע יתרה וזפק וקרקבן נקלף ביד טהור הוא כי ידוע להם שאינו דורס אבל בשיש בו שני סימנין מן השלשה הנזכרים נאסור אותו כי העורב יש בו אצבע יתרה וקרקבן נקלף ואנו חוששין לו ולמיניו שהם כולם בעלי שני סימנין ואין צריך לומר שאם לא היה לו אלא סימן אחד מן השלשה האלו הנזכרים שנאסור אותו כי שאר העופות האסורין בילן כך הם בסימן אחד בלתי הנשר שאין בו אחד מכל אלו השלשה וענין הדריסה הוא הצד ציד שירדוף העופות ויתפשם חיים וידרסם בידיו ויאכל אותם כאשר יעשה הנץ הגס הנקרא אסטור והנץ הדק הנקרא אשפריויר בלעז ובערבי ביץ וזה משפט העופות באסורם והיתרם על הדרך הנבון והמתחויר בגמ׳ ואשר חקרנוהו ומצאנוהו כן בבדיקת העופו׳ והנה טעם אסור העופות מפני אכזריות תלרותם והבהמות יתכן שיהיו מפני כן שאין בבעלי הגרה והפרסה השסועה דורס והשאר כלם ישרופו והנה נמצא בתולדתם שני מה שהזכירו חכמים חלב הטהורים עומד וחלב הטמאים כלם איננו נקפא ולא יתגבן לעולם והנה הם משונים ויתכן מזה שידקו באיברי הזרע ויהיה הזרע המתאס מן הלחה שבהם קרה ולחה לא תוליד כלל או לא תוליד בטוב ונבון מלבר שיש במותרין טובה ידועה בדרך הרפואות שרץ העוף הן הדקין הנמוכין ורוחשין על הארץ כגון זבובין וצרעין ויתושין וחגבין לשון רש׳ ואינו נכון אצלי כי לא יקרא העוף שרץ בעבור קטנו ולא יהיה שמו עוף סתם בעבור גודל גופו והעטלף קטן הרגלי׳ ורבים ממיני הארבה אשר רגליו גדולים ממנו ולמה לא יקרא שרץ העוף בהם אבל שרץ העוף פי׳ בצדו ההולך על ארבע כי כל עוף שילך על שני רגלים צווארו זקוף וראשו למעלה וסומך על כנפיו המעופף תמיד ולכן יקרא עוף כנף ועוף סתם אבל בעלי ארבע רגלים הולכים נמוכים וצואריהם וראשם למטה כשרצים ולכך יקראו שרץ העוף כאשר פירשתי בסדר בראשית וכן חזר כאן ופירש וכל שרץ העוף אשר לו ארבע רגלים שקץ הוא לכם ופי׳ באומר כל שרץ העו׳ אשר לו ארבע רגלים בלבד ואין לו כרעים הנזכרים שקץ הוא לכם ומדרשו בתורת כהנים ר׳ אומ׳ וכל שרץ העוף אשר לו ארבע רגלים הא אם יש חמש טהור והנה אין בפרשה הזו בשרץ העוף אלא מצות עשה אבל במשנה התורה נאמרה בו אזהרה וכל שרץ העוף טמא הוא לכם לא יאכלו משם לוקין עליו ולאלה העתידים להאמר למטה בענין תטמאו כאן למדך שנבלת בהמה טמאה מטמאה ובענין שבסוף הפרשה פירש על בהמה טהורה לשון רש׳ ואם כן למה חלקן הכתוב ולמה פרט בהן היה ראוי שיאמר כל הנוגע בנבלת בהמה יטמא עד הערב וכל הנושא מנבלתה יכבס בגדיו וטמא עד הערב והנכון כי כאן הזכיר בנבלתם סתם ולא הזכיר בהן מיתה ללמד שאין בהן שחיטה וכל הנוגע בהן בזמן שאינן בחיים יטמא אבל שם אמר וכי ימות מן הבהמה לומר שאם נשחטה אינה מטמאה וענין הפרשה הזכיר ולאלה תטמאו שאין בנזכרים בדגים ובעופות ובחגבים הטומאה וו דס

לאלה אשר יזכיר והם הבהמה אשר איננה שוסעת ומעלת גרה ואמר טמאים כל הנוגע
בהן יטמא בטומאה הנזכרת וחזר ואמר שכל הולך על כפיו בחיה גם כן יטמא הנוגע עד
הערב והנשא יוסיף לכבס בגדיו וכן וזה לכם הטמא בשרץ על העתיד להזכר ונשתבש ר׳
אברהם בכאן והנה למעלה בענין אסור המאכל הזכיר הבהמה שאינה שוסעת שסע ומעלת
גרה ולא הזכיר הולך על כפיו בחיה אולי בעבור שאין דרך לאכלם לא פרט בהם והניחם
בתוך הכלל שאמר שנאכל הבהמה המפרסת פרסה ושוסעת שסע ומעלה גרה ולא אחרת
וחיה בכלל בהמה כמו שנאמר זאת הבהמה אשר תאכלו איל וצבי ויחמור ולרבותי׳ בתורת
כהנים כפרשת כל המדרשים לכל הבהמות טמאים הם לכם באבר מן החי וכל הולך על
כפיו כאבר מן המת כי יאריך הכתו׳ ויזכיר בהם טומאות רבות לרמוז שיטמאו כלם ומקצתם
במיתת כל הגוף ובמיתת האבר ממנו כשיתלש מן הגוף החי וטעם יטמא עד הערב בכל
הפרשה כי בערב יטהר אם רחץ בשרו במים אבל קצר ברחיצה בכאן בעבור שהזכיר כבוס
בגדים הנושא שהוא הטבילה וכל שכן שירחץ גופו וכשהשלים להזכיר כל הטמאות בנבלות
ובשרצים הזכיר הטבילה בכלים במים יובא וטמא עד הערב וטהר והוא הדין לאדם כי ממנו
נלמוד לפרשה אחרת פי׳ וכל הנפש אשר תאכל נבלה וטרפה באזרח ובגר וכבס בגדיו
ורחץ בשרו במים וטמא עד הערב והזכיר גם העונש ואם לא יכבס ובשרו לא ירחץ ונשא עונו
והוא כלל לכל טומאת הנבלות וממנו נלמוד לשרצים וכבר הוזכרה כאן הרחיצה בשרצים
כמו שכתבתי והחמיר הכתוב במשא יותר מן המגע בכבוס הבגדים מפני שדרך הנוגעים
ליגע בידו בנחת אבל הנושא אותם ודרך משא שיכביד עליו ובגדיו יסיעו ברוב הפעמי׳ וכל
אשר יפול עליו מהם במותם יטמא מכל כלי׳ עץ הקרוב אלי בזה כי מהם במותם ירמוז לכל
הנזכרים למעלה בהמה טמאה ושרץ וחיה כי למה יזכיר טומאת הכלים והבגדים בשרצים
כיח ור והיא נוהגת גם בנבלות וכן כל המשפטים אשר יזכיר בהכשר האוכלין כולן שוין בכל
הטמאות ובכלל דבר הכתוב ואל יקשה עליך היות בהם במותם שבכתב הראשון בשרצי׳
ומהם במותם בכתוב השני בכולן כי כן במקומות רבים ויתכן לומר שהמתין הכתוב עד
שהזכירו כל הטמאים בבהמה ובחיה ובשרצים ואחר כן בסוף הזכיר הטומאה בכלים כאחד
אשר ישלים בו ללמוד ממנו לכל האחרים כי דעת רבותי׳ שיהיה מהם במותם בשרצים
וממנו ילמדו על השרץ שהוא מטמא בכעדשה וכן נהג הכתו׳ בטבילה שהזכיר בסו׳ הטמאות
טומאת הכלים וטבילתן וממנו נלמוד לאדם וכלים בכל שאר הטמאות הנזכרות במים
יובא ואף לאחר טבילתו טמא הוא עד הערב השמש ואחר כך הוא נטהר בהערב שמשו
לשון ר״ש ומדרשו בתורת כהנים וטמא עד הערב יכול לכל דבר ת״ל וטהר אי וטהר יכול
לכל דבר ת״ל וטמא עד הערב הא כיצד טהור לחולין מבעוד יום ולתרומה משתחשך ושיע׳
הכתוב לפי המדרש במים יובא וטהר וטמא עד הערב ועל דרך הפשט במים יובא וטמא
עד הערב וטהר בהערב והנה הזכיר בכל הפרשיות עד הערב כי יתפוס הטהרה לתרומת
הקדשים כמו שאמר וטמאה עד הערב ולא יאכל מן הקדשים כי אם רחץ בשרו במים
ובא השמש וטהר ואחר יאכל מן הקדשים כי לחמו הוא אבל הטהרה לחולין או למעשר
היא בטבילה בלבד ולא יזכירנה בכאן כי איננו מצוה ליטהר לחולין ואם רצה אוכלן
בטומאה מכל האוכל אשר יאכל פי׳ ר״ש הכתוב הזה כפי מדרשו ולמד בו דברים הרבה
וכללם אמר ולמדנו עוד שאין אוכל מטמא אחרים אלא אם יש בו כביצה שנא׳ יאכל אבל
הנאכל בבת אחת ושיערו חכמים אין בית הבליעה מחזיק יותר מביצת תרנגולת זה לשון
הרב וי״ש בו קיצור כי הכתוב הזה בטומאת האוכלין הוא ואינו מדבר בטומאתן לאחרים אבל
הוציא הרב זה ממה שאמרו בתורת כהנים אבל יטמא מלמד שמטמא בכל שהוא וכבר
חלקו על הרב והביאו ראיות שאין האוכלין מקבלין טומאה מן התורה כלל אלא בכביצה
והמדרש בתורת כהנים אסמכתא מדבריהם שהרי הוסיפו שיקבלו טומאה בכל שהוא
ועיקר הכתוב ידרש כמה שאמ׳ שם האוכל להוציא אוכלי בהמה מכל האוכל להביא אוכל
בהמה שיחשב עליהם למאכל אדם אשר יאכל פרט לאוכל סרוח תנור וכירים יותץ בא
הכתוב ללמד שיהיה דין התנור והכירים שהן עשויין מן הטיט ומסיקין האור בתוכן ואופן

הפת בהן בחבורן לקרקע כרין כלי חרש **שיהן הקדרות והקיתונות האפויין בכבשן והן**
מיטלטלין שאף הם יקבלו טומאה ואין להם טהרה במקוה ואמר יותץ ולא אמר ישבר
ללמד שאין צריך לשברן עד שלא ימצא במכתתו חרש לחתות אש מיקוד שלא יהרסס ולא
יבנם לעשות מלאכתם וללמד עוד שאין מקבלים טומאה אעם שמחוברין בארץ ויתיץ אשר
בנה כי ענין נתיצה הריסת בנין כמו ותתצו הבתים ונתץ את הבית אך מעין ובור מקוה מים
יהיה טהור יאמר שאין המים במקוה מקבלין טומאה בחיבור לקרקע אםיפול בהן הטומאה
ואמ׳ ונוגע בנבלתם יטמא ושיעורו ומים אשר נוגע בנבלתם יטמא כי המים התלושים
אשר יגעו בהן בנבלתם יטמאו כי במקוה לא יגעו המים בנבלתם אבל נבלתם יפול אל תוכו
והזכיר המים בלשון יחיד כדרך מי נדה לא זורק עליו או שיאמר הכתו׳ וכל נוגע בנבלתם
יטמא והכוונה לרבות המים והמשקים הנזכרים ועל הכלל כי בא זה ללמד על המים שהם
מקבלין טומאה בתלוש ולא כמחובר שלא הוזכר זה עד עתה ובתו׳ כהני׳ ר׳ יוסי הגלילי אומ
הנוגע בנבלתם יטמא במגע הן מטמאין ולא במשא וגם זה יתכן שיחזור אל כל הענינים
הנזכרים ויאמר ש אין לשרצים רק טומאת מגע ועוד לרבותי׳ בכתו׳ הזה מדרשי׳ ביתור לשון
וכלם הלכה למשה מסיני והזכיר טהרת המקוה והמים המחוברים בשרצים והוא הדין
לנבלות אך המתין עד שהשלים להזכיר כל מיני המטמאין או בעבור שדרך השרצים למות
במעין ובור וכבר הזכרתי דעתי זרע זרוע ורע שלמיני זרעוני׳ ודוע שם דבר ויתנו לנו מן
הזרעונים טהור הוא לימדך שלא הוכשר ונתקן להיות אוכל לקבל טומאה עד שיבא עליו
מים לשון ר״ש והנה למעלה הזכיר הכתוב מכל האוכל אשר יאכל אשר יבא עליו מים
ללמד על ההכשר אבל שם אמרו שאין האוכל מיטמא מאויר כלי חרש אלא בהכשר מים
וכאן הוסיף שאין מין השרצים אין מקבל טומאה אלא בהכשר כך מפורש בתו׳ כהני׳ ויתכן
עוד לומר כי מכל האוכל אשר יאכל הנזכר למעלה הבשר והמאכלים הנזכרים וכאן אמר
שאף הזרעים כאשר יוציאו אותם לזרעים יטמאו בהכשר מים וטעם ההכשר בעבור כי לכלוך
השרץ והמטמאים ידבק במאכלים בלחות ולא בן ביבשים ועשתה התורה הרחקה יתרה
לטמא המוכשרים במים וניגבו שלא ליתן דברינו לשיעורין והנה גם כן ההכשר נוהגת
בטומאת הנבלות והזכירו הכתוב כאן לענין שאמרנו והאוכל מנבלתה על דרך הפשט
ידבר באוכל כדרך האוכלים שנוגע ונשא מה שהוא אוכל ונטמא במגע או במשא והוצרך
להזכיר זה שלא יעלה על דעת שתהיה טומאתו יותר גדולה בעבור האכילה והזכיר זה
בבהמה טהורה בעבור שיטעה אדם בה ויאכלנה שיחשוב שהיא שחוטה ואין דרך לטעות
כך במינים האסורים ודרך התור׳ לדבר בהווה וכפי מדרשו שבא ליתן שיעור לנושא ולנוגע
כדי אכילה והיא כזית גם כן הזכיר זה בנבלת בהמה טהורה והוא הדין טומאת ה נזכרת כי
השלים כאן דין הטומאות ועל דעת מדרש תורת כהנים כל טומאת נבלות נתרבו מכאן
ופרשה שלמעלה באיברים היא וכבר הזכרתי מזה וכל השרץ השורץ על הארץ טעם הכתו׳
הזה כי הזכיר למעלה השרצים לענין הטומאה ופרט הטמאים ולא דבר שם בענין איסור
אכילה כלל ול כך אמר עתה וכל השרץ השורץ על הארץ שקץ הוא לא יאכל לאמר כי בענין
האכילה אין הפרש ביניהן שכולן אסורין וחזר ופרט בהן והרבה בהן לאוין למלקיות כמו
שהזכיר ר״ש להבדיל בין הטמא ובין הטהור שנבדיל בכל הנזכרים בין הטמאים לטהורים
לענין הטומאה ובין החיה הנאכלת נמשך לנפש הנזכרת ובין נפש החיה הנאכלת ויאמר
שנבדיל לענין אכילה בין נפש החיה הנאכלת על פי התורה על הארץ ובין החיה אשר
לא תאכל בהם ובתורת כהנים אמרו חכמי׳ אומרים בין החיה אשר לא תאכל ליתן אוהרה
להיה ואם כן הוא לאו ולשון ר״ש בין הטמא ובין הטהור צריך לומ׳ בין פרה לערוד והלא כבר
מופרשין הן אלא בין טמאה לך לטהורה לך בין שנשחט חציו של קנה לנשחט רובו וקתני
התם וכמה הוא בין רובו כמלא שערה ואל תחוש בזה ממה שאמרו בגמ׳ רוב הנראה לעינים
בעינן שאין פירושו אלא להוציא מדברי האומר מחצה על מחצה כרוב ולכך אמרו דבעי׳
שיהא השחוט רוב ממש כדי שיראה בעינים לא המחצה שנחשוב אותו בלבנו כרוב ונאמר
רוב השחוט מאחר שאין במה שלא נשחט יותר ממנו אבל כל שישחטו ממנו יותר מן

החצי כשר הוא ואפי׳ במלא חוט השערה כמפורש בזו הברייתא ואף בגמ׳ כך הוא עולה

סדר אשה כי תזריע

כתב רש״י כי תזריע וילדה לרבות ילדתו מחוי שנמחה ונעשה כעין זרע אמו טמאה לידה ופירוש הענין שנוצר הולד בצורת אדם ואחר כך נימוח שכל מי שאין בו צורת אדם אינו ולד וכל מי שאינו ראוי לברית נשמה אינו ולד אבל בשעת הלידה אפי׳ מחוי מטמא אם אינן מכירין צורתו כגון שפי״ר מרוקם טמאה ודאי ואם לאו בספק וזהו דבויו של מקר׳ וזה בדברי רבותי׳ ובמשמעותו אמרו אשה כי תזריע אשה מזרעת תחלה יולדת זכר ואין כוונתם שיעש הולד מזרע האשה כי האשה אע״פ שיש לה ביצים כביצי זכר או שלא יעשה בהן זרע כלל או שאין הזרע ההוא נקפא ולא עושה דבר בעובר אבל אמרם מזרעת על דם הרחם שיתאסף בשעת גמר ביאה באם ומתאחז בזרע הזכר כי לדעתם הולד נוצר מדם הנקבה ומלובן האיש ולשניה׳ יקראו זרע וכך אמרו שלשה שותפין יש בו באדם איש מזריע בו לובן שממנו גידים ועצמות ולובן שבעין אשה מזרעת אודם שממנו עור ובשר ודם ושער ושחור שבעין וגם דעת הרופאים ביצירה כך היא ועל דעת פילוסופי היונים כל גוף העובר מדם האשה אין בו לאיש אלא הכח הידוע בלשונם היולי שהוא נותן צורה בחומר כי אין ביצת התרנגולת הבאה מן הזכר לנולדת מן המתפלשת בעפר שום הפרש וזו תגדל אפרוח וזו לא תזרע ולא תצמיח בהמנע ממנו החום והיסודי שהוא לה היולי ואם כן יהיה מלת תזריע כמו וזרועיה תצמיח וכן אמר אנקלו׳ ארי תעדי דותה לשון דבר הזב מגופה לשון מדוה וחולי שאין אשה רואה דם שלא תחלה וראשה ואיבריה כבדין עליה לשון רש״י ולא ידעתי מאי זה מוצא יהיה דותה לשון דבר הזב בלשון קדש אבל יתכן שיהיה לשון מדוה ממה שאמרו וראשה ואיבריה כבדים עליה וכן דעת ר״א שאומר כי דותה שם וטעמו חולי כי הדם היוצא חולי באשה ובאמת שהוא ניקוי מותרות ומפני שראשה ואיבריה כבדין עליה אולי יקרא חולי והנכון לשון מדוה שהוא כמו נגע וצער עלי לבי דוי היה דוה לבנו כמו נגע לבנו והנה היבה נגע באשה אע״פ שהוא בתולדתה וכן על ערש דוי תשב אין לשון ישיב אלא לשון עכבה כמו ותשבו בקדש וישב באלוני ממרא לשון רש״י ואם כן יאמר ושלשים יום ושלשת ימים תמתין עוד עד שלא תגע בכל קדש ולא תבא למקדש אע״פ שהם ימי טוהר אצל הבעל וזה טעם בדמי טהרה ואמר בלשון הזה להודיע כי אפי׳ לא תראה בימים האלה תמתין בהן מפני הלידה ויתכן לומר כי לשון תשב כבאן כמו ימים רבים תשבי לי לא תזני ולא תהיי לאיש כי האשה היושבת עם בעלה יושבת לו ולפי שאמר בשבעה וטמאה שבעת ימים כימי נדת דותה תטמא שתטמא לבעל ולקדשים כל שבעה אמ׳ כי אחרי השבעה תשב לבעלה שלשים ושלשה ימים בדמי טוהר אבל לא תגע בקדש ולא תבא אל המקדש אע״פ שלא תראה ותשב עם בעלה אע״פ שתראה והנכון בעיני כי האשה בימי ראותה תקרא נדה בעבור שינדוה ויריחקוה כל בני אדם והאנשים והנשים ירחקו ממנה ויושבת בדד לא תספר עם אדם כלל כי גם דבורה טמא אצלם והעפר אשר תדרוך טמא להם כעפר רקב עצמות המית והזכירו זה גם רבותי׳ ואף מבט שלה מוליד הזק וככר הזכרתי זה בסדר ויצא יעק׳ והיה משפט הנדות לשבת באהל מיוחד והוא מאמר רחל לאביה כי לא אוכל לקום מפניך כי דרך נשים לי כי מנהגן שלא תלך ולא תדרוך כף רגלה על הארץ ולכך החמירה התורה במושב הנדה והמשכב יותר מן המגע וכן אמ׳ הכתו׳ במצורע בדד ישב מחוץ למחנה מושבו ולא אמר כאשר אמר בשאר הטמאים ויצא אל מחוץ למחנה לא יבא אל תוך המחנה כי והזכיר בו ישיבה שלא ילך כלל כי ריחו והבלו מזיקין ולכך אמ׳ הכתוב בכאן כי גם שלשים שלשת ימים תשב בדמי טהרה על מושבה אשר ישבה בימי נדות הלידה והזהיר בלאו שלא תגע בקדש ולא תבא אל המקדש ומדרשו תשב להביא המקשה בימי אחד עשר שתהא טהורה מן הזיבה יכול תהא טהורה מן הנדה ת״ל דותה תטמא וטעם דמי טהורה על דעת רש״י לומר שאע״פ שרואה טהורה מן התורה וכך אמר ר׳ אברהם כי הטעם שהוא דם טהור בנגד דם הנדה ואינו מטמא והשם גזר על הזכר במספר הימים שתשלם צורתו

בבטן והנקבה כפלים וזה דבר ברור ומנוסה ולפי דעתי כי טעם טהרה נקיון כלשון זהב טהור
צרוף ומזוקק וכן וישב מצרף ומטהר כסף וטהר את בני לוי וזקק אותם והענין כי צוה
ביולדת זכר שתטמא שבעה כנדתה כי המנהג שתהיה שופעת דם מן המקור וצוה שתוחיל
עוד שלשים ושלשה ימים תשב בביתה לנקות גופה כי בכל אלה תוציא תמצית הדמי' והלחו'
העכורות המעופשות הבאו' מתמצית הדם ואז תנקה מלידה ומבטן ומהריון ותבא בית ה'
ורבותי' קבלו שהיא טהורה לבעלה בימים האלו מפני שאמר בשבעה שהם כימי נדת דותה
באלה אמר שתטמא לקודש ולמקדש לא לחולין ולא לבעל וכמו שאמרו בעלת חולי היא
וטעם הכפל בנקבה או כדברי ר' אברהם על דעת ר' ישמעא' שאמר שהזכר נגמר לארבעים
ואחר והנקבה לשמונים ואחד אבל לדעת חכמים שאמרו אחד זכר ואחד נקבה לארבעים
ואחד הטעם כי בעבור כי טבע הנקבה קר ולח והלבנה ברחם האם רבה מאד וקרה ועל כן
ילדה נקבה ועל כן צריכ' נקיון גדול מפני רבוי הלחות והדם המעופש' שבהן ומפני קרירות'
בידוע כי החליים הקרין צריכין בנקיונן אריכות זמן יותר מן החמים והקריבו לפני ה' וכפר
עליה וטהרה ממקור דמיה יאמר שתקריב כפר נפשה לפני השם שתטהר ממקור דמיה
כי האשה בלדתה תהיה לה מעין נרפס מקור משחת ואחרי עמדה בימי הנקיון או
בימי יצירת הולד לזכר או לנקבה תביא כופר נפשה שיעמד מקורה והטהר כי השם יתע'
רופא כל בשר ומפליא לעשות ורבותי' אמרו בשעה שכורעת לילד קופצת ונשבעת לא אזקק
עוד לבעלי' ועיקר הכונה בה בעבור שהיא נשבעת מתוך הצער ואין השבועה ראויה להתקיי'
מפני היותה משועבדת לבעלה רצתה התורה לכפר לה מעלות רוחה ומחשבות השם יתע'
עמוקות ורחמיו מרובים שהוא רוצה להצדיק בריותיו אל משה ואל אהרן בעבור כי
על פי הכהן יהיה כל ריב וכל נגע היה הדבור גם אל אהרן או למשה שיאמ' לאהרן על דעת
רבותי' ולא אמ' בכאן דבר אל בני ישראל כי הכהנים בראותם הטמאים יבריחום להסגר
ולהטהר ואמר בפרשת הטהרה אל משה לאמר זאת תהיה תורת המצורע כי אין צריך
להזהיר ישראל בטהרה וגם לא הכהן להקריב קרבנות כי ברצון יעשו כן ובפרשת הזב אמר
דברו אל בני ישראל ואמרת אליהם בעבור שהוא דבר סתום ואין מכיר בו יזהירם שיודיע
כל אחד הליו לכהן שאת או ספחת או בהרת שמות נגעים הם ולבנים זה מזה לשון רש'
ואמ' ר' אברהם כי שאת לשון שריפה מן והמשאת החלה וישאם דוד ויתבן שנקרא כן בעבו'
שהאש בתולדתה להנשא למעלה וספחת מגזרת ספחני נא ונספחו על בית יעקב חולי
שיתחבר אל מקום אחד בהרת מגזרת בהיר הוא בשחקים שיעשה כדמות אות וסימן ואם
כן תהיה שאת שם הנגע הנעשה מן המרה הירוקה הנשרפת והבהרת מן הליחה הלבנה
והספחת הנאספת משתיהן ורבותי' אמרו אין שאת אלא לשון גבוהה וכן הוא אומר על
ההרים הרמים ועל הגבעות הנשאות ואין ספחת אלא טפלה וכן הוא אומ' ספחני נא עמוק
מעור בשרו כל מראה לבן עמוק הוא כמראה חמה עמוקה מן הצל לשון רש' ומפני זה
כשהגיע הרב אצל הכתו' השני שאמר ואם בהרת לבנה היא ועמוק אין מראיה מן העור כתב
הרב לא ידעתי פי' הוקשה אצלו כיון שהיא בהרת לבנה אי אפשר לו שלא יהיה מראה
עמוק כמרא' חמה עמוקה מן הצל והנה אנחנו יכולין לתקן הקושיא הזו שלא יאמרו במרא'
נגע שיהיה עמוק מן העור אלא כשיהפך בו שער לבן אבל כשאמר ושערה לא הפך ללבן
יאמר ועמוק אין מראיה מן העור שכן מראה החמה אם יהיה במקום ההוא דבר שחור
מפוזר בו לא יהיה המראה להם להסתכל בו עמוק והנה השער בתולדתו שחור ומבטל
עמק הנגע וכשיהפו' לבן או צהוב יהיה הלובן כלו מזהיר ויראה בעמוק לכל מביט בו מרחוק
עם כל זה מה שאמ' הרב כל מראה לבן עמוק הוא אינו נכון בעיני שהרי אמרו אין שאת
אלא לשון גבוהה והשאת לבנה היא כדכתי' שאת לבנה ואמרו שאת כצמר לבן שנייה לה
כקרום ביצה והנה היא לבנה הרבה וראוי שתהיה עמוקה ולמה יקראוה גבוהה והכתוב גם
כן לא אמר במראה השאת עמוק מן העור ובתורת כהנים אמרו מה לשון שאת מוגבהת
כמראה הצל שהן גבוהין ממראה החמה ואם כל מראה לובן עמוק הנה הדבר בהפך ואולי
נאמ' שלשון שאת מוגבהת היא כנגד הבהרות שאת תקיף את שתיהן הבהרת במרא' החמה

והשאת בצרה במראה הצל שהן כנגד העור שתיהן עמוקות אבל הכתוב לא אמר במראה
השאת עומק מן העור אבל כך נראה לי הענין הזה שיש לובן נותן זוהר ולטישות בעינים
במראה החמה והעין אינו מקבל גוון הלובן ההוא ולכן יראה אצלו בעמוק כי מראה החמה
שהיא עמוקה מן הצל בעבור שהעין מקבל גוון השחרות ונקבע בו וגוון הלובן מפזר כח הראו׳
ויתרחק לו ולכן יראה בעמוק והנה לובן הבהרת שהוא בהיר ועז כשלג הראותו נחלש ממנו
כאשר יחלש במקום החמה ובלב׳ שלא יהיה בו שער שחור כי או יתפוס כח הראות בשחרו׳
וממנו יתפשט בכל מקום הנגע ולא יברח ממנו והשאת היא לבנה אבל אין הלובן מזהיר
ולא יחליש הראות ויתפשט ויתקרב אליו ויראה כקרובה אצלו ומוגבה כענין הראו׳ת בכוכבי׳
שהן נראים כמו גבהין ברקיע והזכיר הכתוב בשחין שני מראות שאת לבנה או בהרת פתוכה
בארמימו׳ ואמ׳ בה מראה שפל לא עמוק כי הבהר׳ ההיא אע״פ שהיא לבנה עזה הארמדמות
שבתוכה מגרע ממנו העמוק ויחזור לשפלות מעט ועל דרך הפשט לא יחזור והנה
מראה שפל מן העור רק לבהרת אבל בשאת לבנה לא יאמר כן ואמר בשתיהן ואם בה
שער לבן ושפלה איננה מן העור והיא כהה כי בעבור שיש בה מראה הארמדמות ושחר׳
השער אבר ממנהגם השפלות והיא כהה והזכיר במכוה לבנה ארמדמת או לבנה ואמר
מראה עמוק על הלבנה וחזר ואמ׳ והנה אין בבהרת שער לבן ושפלה איננה מן העור כי
הזכיר ענין השפלות ללבנה ארמדמת ללמד כי העומק והשפלות שבהם סימן טומאה ואין
בהם טהרה רק בשאין בהן שפלות כלל והיא כהה והתורה רצתה בטהרת ישראל ונקיות
גופם והרחיקה החולי׳ בתחלתו כי המראות האלו אינן עדין צרעות גמורה אבל תבאנה
לידי כך ויאמרו הרופאים בספריהם הבהרות נראה מהן מהצרעת ולכך יאמר הכתו׳ בהן
בתחלתן נגע צרעת היא כלומ׳ מכה של צרעות איננה צרעות גמורה ובעינן סימני הטומאה
גמורין לאחר ההסגר שיאמר צרעת היא יתבן שהיא צרעות גמורה ופעם יאמר בטומאה
וטמאו הכהן נגע צרעת היא והכונה לומר שיטמא בו מעכשו כי הוא נגע שיבא וראו׳ לידי
צרעות וראוי להבדל מעתה מן העם וכן וטמא הכהן אותו נגע הוא ואמר שהוא נגע גדול
שלא יתרפא אבל יגדל כל היותו ויפשה כאשר פשה עתה ומה שאמר ר״ש בשער לבן שהוא
סימן טומאה וגזרת הכתוב הוא רנא פשייה רמלתא וגזירת עילאה היא כי מטא על גברא
ההוא כי הנגע שלא יהפוך השער ללובן איננו רק כיעור בעור לא ליחה שתחליא כלל
והנה הנגע עמד בעיניו במראהו ובשיעורו הראשון לשון ר״ש וכמוהו ועינו כעין הבדולח וכן
בעין הקרח הנורא אבל בתורת כהנים שנינו אין לי אלא בעיני עצמו בעיני תלמידו מנין ת״ל
ואם בעיניו עמד הנגע אם כן פירש ואם בעיני הכהן הנזכר עמד הנגע כלומר שעמד על
עמדו לא שינה את מקומו ולא פשה לעיני מראה הכהן ולשון מורגל בדברי חכמים כך נראה
בעיני וכן ועתה תיקר נא נפשי בעיניך ברעתך ומחשבתך וירמוז הכתו׳ כי לפי מראית עיניו
ישפוט בפסיון אינו צריך למדוד את הנגע והנה כהה הנגע ולא פשה הנגע כתב ר״ש כהה
שהוכהה ממראיתו הא אם עמד במראיתו ולא פשה טמא והוא באמת משמעות הכתו׳ אבל
לפי מדרש רבותי׳ אינו כן שבביאור אמרו בתורת כהנים שבבגרים עומד בראשון מסגיר
ובשני שורף ובאדם עומד בראשון מסגי׳ ובשני פוטרו ועוד אמ׳ במגלה בג׳ יצא מצורע מוסגר
שאין צרעתו תלויה בגופו אלא בימים ואו׳ היה צריך שתהיה כהה היתה טהרתו תלויה בגופו
ור״ש עצמו פי׳ שם כלשון הזה שאין תלוייה בגופו שאם לא ימצא בשביעי סימן טומאה שיער
לבן או פסיון יטהרנו אע״פ שנגעו עומד בעיניו כגון בסו׳ שבוע שני אבל כך אמרו חכמי׳ שבסוף
שבוע שני בין שכהה הנגע ממראה השלג לסיד ההיכל או שידמה לקרום ביצה ואפי׳ העזה
שהיתה כסיד וחזרה לשלג וכל שכן עמדה במראיתה כל שלא פשה מטהרו ואם כן פירש
הכתוב והנה כהה הנגע שחזר למראה נגע אחד כגון משלג לסיד הואיל ולא פשה מספחת
היא שלא תאמר כיון שנשתנית הנגע למראה נגע אחר תראה כתחלה בא הכתוב ולמד
שהוא טהור והוא הדין אם העזה שכבר למדך הכתוב שאין השנוי ממראה למראה סימן
טומאה אלא בעומד בעיניו הוא וכל שלא פשה טהור ואם תשאל ולמה לא הזכיר הכתוב
העזה וכל שכן כהה בה ללמדך שאע״פ שכהה אם פשה טמא ופי׳ כהה שהוכהה לאחר

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main

ממראות נגעים כגון משלג ועד קרום ביצה שעדין נגע הוא אבל למטה ממראות נגעים
כבר נתרפא ואין כאן נגע ואין פסיון כוהה מטמאו כלל ובענין הזה הוא מתבאר בתורת כהני׳
והנה׳ שא׳ת לבנה בעור והיא הפכה שער לבן ומחית בשר חי בשאת פירוש הכתוב הזה אינו
שיהיה צריך לשניהם לשער לבן ומחיה שהרי טמא הכתו׳ בשער לבן לבדו בפרשה הראשונ׳
ובן המחיה לבדה סימן טומאה היא אם כן פירושו והיא הפכה שער לבן או מחית בשר חי
בשאת והזכיר שער לבן בשאת אע״פ שכבר הזכירו בבהרת ללמד שבשתיהן הוא סימ׳ טומא׳
ורבותי׳ דרשו ליתן שיעור למחיה שתהא כדי לקבל שער לבן שהוא שתי׳ שערות ואם פרוח
תפרח הצרעת בעור וכסתה הצרעת את כל עור הנגע הנה הפריחה אינה סימן טהרה עד
שתפרח בכל הגוף חוץ מן המקומות שמנו חכמים במשנה שאין מעכבין את ההופך כולו
לבן אם כן מהו את כל עור הנגע אבל פירושו וכסתה הצרעת את כל עור הנגע ומראשו ועד
רגליו יאמר שהפך לבן מקום הנגע וכל הגוף הא אם הפך לבן כל הגוף ומראה הנגע חוזר
לבהק או נתרפא טמא הוא בראש או בזקן בא הכתוב לחלק בין נגע שבמקום שער לנגע
במקום בשר שזה סימנו בשיער לבן וזה סימנו בשער צהוב שהפך שער שחור שבו לצהוב
נתק הוא כך שמו של נגע שבמקום שער לשון רש׳ והנראה מן הלשון הזה שהפרש שבין
נגע הראש והזקן לנגע עור הבשר הוא זה שהזכיר בגוון השער הלבן והצהוב כי הנגע בארבע
מרשותיו שהוא בתוך שער הראש והזקן אם נצהב בו שער טמא כאשר הוא טמא בעור
הבשר אם הוא לבן וכל זה אינו כן שהראש או הזקן בעור שער בהן אינן מטמאין במראות
נגעים כלל אבל כאשר ימרט מקום בראש וינשר השער שבו מעיקרו עד שנעשה המקום
חלק ופנוי מכל שער ונולד במקום הנתוק ההוא שער צהוב ודק הוא הנגע הטמא ולכך נקר׳
נתק בעבור שנתק משם השער לא שהוא שם בלבד כמו שאמר הרב ז׳ל אבל כשמו כן הוא
שצריך נתוק השער ההוא בגריס ואחר נתוק השער הראשון התולדי מן המקום ההוא אם
נולד שם השער הזה הצהוב הדק הלקוי הוא סימן טומאה לא בשנולד תחלה קודם הנתוק
ובן שנינו נולד בראש או בזקן חזר הראש והזקן ונקרחו טהורים הראש והזקן עד שלא
העלו שער ונקרחו ר׳ אליעזר בן יעקב מטמא שתחלתן וסופן טמא וחכמים מטהרין ולענין
שער צהוב הקודם נמי שנינו שער צהוב שקדם לנתק טהור ור׳ יהודה מטמא ר׳ אליעזר בן
יעקב אומר לא מטמא ולא מציל ובן הענין הזה כלו עוד שנינו בספרא וטעם הכתוב בשלא
הזכיר הנתוק בתחלה מפני שהזכיר נגע בראש או בזקן במראה עמוק ושער צהוב ולא יתכן
שיהיה המראה עמוק במראה חמה עמוקה מן הצל בעור השער השחור התולדי עליו ולפי׳
תפס סתם בנהוג בבני אדם כי בבא הנגעים בראשם ינתקו מתחלה ויולד בנתוק נגע ויצמח
בו השער הצהוב הדק הקצר ואחר כך פירש נתק הוא לבאר בפירוש שלא יטמא עד שיהיה
נתק ודעת כל רבי המפרשים שהנגע הזה שהוא הנתק אינו צריך שיהא בו בהרת ושאת
ולא תולדותיהן ולא שום שנוי בעור הראש אבל כיון שניתק השער כגריס בראש או בזקן
ויעקר משרשו לגמרי הוא הנגע ואם נולד בו שער צהוב דק טמא וזהו צרעת הראש או
הזקן שהרי טמא הכתוב בתחלה מראהו עמוק בשער צהוב וחזר והזכיר כשאינו עמוק
הסגר וטמא אותו בפסיון ומשמעות זה שאין מרא׳ הנתק עמוק ולא שאין משונה כלל בוראי
הסימנין הא׳ שהן הפסיון והשער הצהוב שוים הם בדינם ואם כן באו הכת׳ ללמד דינין מראהו
עמוק כמראה הבהרת או שאינו עמוק ולא משונה כלל כיון שנתק מטמא בשער צהוב או
בפשיון ובריתות הרבה שנויות בספרא בענין הזה אבל היה נראה שאחר שימרט המקום
בראש אינו נגע עד שתולד במקום החלק בהרת ותולדתה או שאת ותולדתה ואז תטמא
הבהרת והשאת בשער צהוב כמו שתטמא בעור הבשר בהפך לבן כי הכתוב שהזכיר נגע
בראש או בזקן ואמר והנה מראהו עמוק מן העור ירמוז למראות הנגעים הנזכרים למעלה
והזכיר בהרת ותולדתה ובן שאת ותולדתה ואין הפרשה הזאת אלא לטעון טעם אחר שלא
בענינו והוא שלא יטמאו מראות נגעי׳ בראש אלא אחרי הנתוק ויש בו להקל ולהחמיר להקל
שלא יטמאו בשער לבן ולהחמיר שידונו בשער צהוב ורכתוב שאם וכי יראה הכהן את נגע
הנתק והנה אין מראהו עמוק מן העור ושער שחור אין בו והסגיר את נגע הנתק פי׳ כמו

ואם בהרת לבנה היא בעור בשרו ועמוק אין מראיה מן העור כי נגע הנתק ירמוז שהיו
מראות נגעים בנתוק וזה צריך עיון בתוספתא במסכת נגעים והפרשה השניה ואיש כי ימרט
ראשו לימרה כי אין דין הנתקין אלא כאשר ימרט אמצעות הראש וישאר השער מקיף את
הנתק מכל צד אבל אם ימרט אחורי הראש או פאת הפנים וינתק כל הצד ההוא אינו נידון
בסימני הראש וזקן אלא בסימני עור ובשר והטעם כי בטבע בני אדם רבים שיקרה להם
מיעוט השער בצדדי הראש לאחור או לפני ואין הנתוק בהם חולי אחר אלא הרי הוא כשאר
הגוף אבל כאשר ינתק השער באמצעו מקום השער אינו אלא נגע והוא הנגע שקורין לעוות
שלנו טיניא ובערבי אל סעפה ומיעט הכתוב שנמרט מפאת פניו ומאחוריו שכן דרך בני
אדם להקרח וטעם הכתו שאמ והתגלח ואת הנתק לא יגלח כפי פשוטו יזהיר שלא יעביר
תער על מקום הנתק שאעפ שאין בו שער אם יעביר תער על המקום ההוא ינתק העור ויהיה
סבה להצמיח בו שער שכן בעלי חטטין שברא וכל המשירין שערותיהן לגרור במקום ההוא
וגם לעשות בהם חבורות באומיל אבל כתב דרשו ואת הנתק לא יגלח וכי מה יש בו כלומר
והלא ניתק השער ממנו אלא סמוך לנתק לא יגלח הא כיצד מגלחו חוצה לו ומניח שתי
שערות סמוך לנתק כדי שיהא ניכר אם פשה וזהו שתרג אנקלו ויגלח סוחרני נתקא ודעים
נתקא לא יגלח שיניח בכל סביביו שתי שערות להוכיר בהן הפשיון ויהיה טעם את כמו ויגש
דוד את העם וישאל להם לשלום שבא סמוך להם ולא בא בתוכן או טעמו כטעם עם ויחסר
מלת אשר יאמר ואשר עם הנתק לא יגלח וכמוהו רבים והבגד כי יהיה בו נגע צרעת זה
הענין איננו בטבע כלל ולא הווה בעולם וכן נגעי הבתים אבל בהיות ישראל שלמים לה יהיה
רוח ה עליהם תמיד להעמיד גופם ובגדיהם ובתיהם במראה טוב וכאשר יקרה באחד מהם
דבר חטא ועון יתראה כי עור בבשרו או בבגדו או בבתו להראות כי השם סר מעליו ולכך
אמר הכתו ונתתי נגע צרעת בבית ארץ אחוזתכם כי היא מכת השם בבית ההוא והנה איננו
נוהג אלא בארץ שהיא נחלת ה כמו שאמר וכי תבאו אל ארץ כנען אשר אני נותן לכם
לאחוזה ואין הדבר מפני היותו חובת קרקע אלא מפני שלא יבא הענין ההוא אלא בארץ
הנבחרת אשר השם הנכבד שוכן בתוכה ובתורת כהנים דרשו עוד שאין הבית מטמא אלא
אחר כבוש וחלוק ושיהא כל אחד ואחד מכיר את שלו והטעם כי או נתישבה דעתם עליהם
לדעת את ה ותשרה שכינה בתוכם וכן אני חושב בנגעי הבגדים שלא ינהגו אלא בארץ ולא
הוצרך למעט מהן חוצה לארץ כי לא יארעו שם לעולם ומפני זה עוד אינם נוהגים אלא
בבגדים לבנים לא בצבועים כי אולי הצבע הוציא הכיעור ההוא במקום ההוא בטבעו ולא
אצבע אלהים היא ולפיכך הצבועין בידי שמים מטמאין כדברי ר שמעון ועל דרך הפשט מפני
זה יחזירו הכתוב בכל פסוק ופסוק הבגד או העור או השתי והערב כי הוא דבר נסי ולדרכותי
בהם מדרשים בכלם בתורת כהנים צרעת ממארת היא לשון סלון ממאיר ומדרשו תן לו
מארה שלא תהנה ממנו לשון רש ואנקלו תרגם סגירות מחורא שעשאו כן מן סלון ממאיר
שכן קורין בארמית לקוצים המכאיבים חורי כחורא בגבבא דעמרא שקילי טיבותך ושדי
אחורי והאמת שהוא לשון מארה כלו שהיא קללת אלהי בבגד ובבית כאשר הזכרנו והמדרש
שאמ שהוא אסור בהנאה מיתור הלשון וכן הדין בבית המנוגע ונלמוד מונת את הבית וכך
מצאתי במס ערלה ירושלמי אבנים מנוגעות שעשאן סיד אית תניי תנו עלו מידי טומאתן
ואית תניי תנו לא עלו מטומאתן מאן דאמר עלו מותרות ומאן דאמ לא עלו אסורות דכתי
צרעת ממארת היא תן בו מארה ואל תתהנה בו ר אבהו אמ בשם ר יוחנן כל הנשרפין
אפרן מותר חוץ מאפר עז התיב ר חייא בר יוסי קומי ר יוחנן הרי אפר הבית אינו בא
מחמת עז ותימר אסור אמ ליה שניא היא דכתיב ביה נתיצה

סדר ואת תהיה

המצורע והובא אל הכהן יאמר שתהיה ואת תורת
המצורע ביום שירצה להטהר שיובא אל הכהן כי
אין לו טהרה לעולם אלא על פיו ואחר כך פירש
כי הכהן יצא אליו אל מקום מושב ומחוץ למחנה והוא
לא יבא אליו אעפ שנתרפא ומדרשו בתורת כהנים בן והובא אל הכהן שלא ישהא ואם כן

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main

ואמ' כי ביום שיטהר שיתרפא מנגעו יובא על כרחו אל הכהן וכן כי יטהר הזב מזובו ואם
טהרה מזובה כשיפסוקו ויהיו מנוקים ממנו כאשר פירשתי והוא הנכון חיות פרט לטרפות
טהורות פרט לעוף טמא לפי שהנגעים באים על לשון הרע שהוא מעשה פטוט לפיכך
הוצרכו בטהרתו צפורין שמפטפטין תמיד בצפצוף קול לשון רש' ומפני שאמר טהורה פרט
לעוף טמא ונלמוד שא' הצפורים מין ידוע אבל שם הוא כולל כל העופו' ואם כן הוא הפטפוט
הזה שמצאו להם כי עופות רבים אין בהם פוצה פה ומצפצף ועוד כי מדרש חיות פרט לטרפו'
יבא למחלקת ולמאן דאמר טרפה חיה אינו כן וכתב' חיות לא שחוטות טהורות לא טמאות
טהורות לא טרפות ובעלי הפשט אומר' כי כל עוף יקרא' צפור ממה שאמ' צפור שמים ודגי
הים צפור כל כנף בן אדם אמור לצפור כל כנף וכן ואת הצפור לא בתר על תורין ובני יונה
והנכון בעיני ששם צפור כלל לעופות הקטני' המשכימים בבקר לצפצף ולשורר מלשון ארמי
צפרא וכן ישוב ויצפור ישכים בבקר ואמר צפור שמים עליהם כי הם לרובם יגביהו לעוף
בשמים וכל צפור כל כנף שני מינין הקטנים וכל הגדולים כי יקרא קן צפור לפניך
הם הקטנים שהם רבים שאפילו בקטניהם יחוס וכן אשר שם צפרים יקננו כי הם השוכני'
בענפי ארזי הלבנו' אמור לצפור כל כנף שיתאספו אפי' הקטנים עליהם כי הטורפים יבאו
מעצמם וכן התשחק בו כצפור ותקשרנו לנערותיך כי דרך הנערים וכן דרכן לשחוק בעוף
הקטן ולשון חכמים כך הוא כל שיש בידו מקל או צפור האורג משער נזיר מלא הסיט בבגר
בצפרתא ואמרו צפורת כרמים ואמרו בשר צפרים מחזירים החולה לחליו ואמר הכתוב
כל צפור טהורה תאכלו על המינין הרבים ההם ונתרבה של מצורע מכל ואמר וזה אשר
לא תאכלו מהם כאומ' ואלה אשר לא תאכלו מהם מכשרם ולכך דרשו טהורות לא טמאות
ומכל מקום כלם בעלי פטפוט הם וכן גם צפור מצאה בית ודרור קן לה כן נראה שאינו
שם כולל העופות כלם וכן אשר שם צפרים יקננו חסידה ברושים ביתה והנראה מדברי
רבותי' שכל עופות טהורים נקראים צפור אבל מצותו של מצורע בצפרי דרור דתניא כתב
ושלח את הצפור החיה אל מחוץ לעיר אל פני השדה ר' יוסי הגלילי אומר צפור שהיה חוץ
לכל עיר ואי זו זו דרור ומן המדרש הזה הזכירו הפטפוט ויתכן שאינו אא למצוה ודיעבר
כלן כשרין בו ולפיכך הוצרכו בתורת כהנים למעט טמאות וכן שנינו במשנה במס' נגעים
ומביא שתי צפורים דרור ושנו עוד שם שתי צפרי' מצותן שיהיו שוות במראה ובקומה
ובדמים ולקיחתן כאחת אעפ' שאינן שוות כשרות שחט את אחת מהן ונמצאת שלא דרור
יקח זוג לשנייה והטעם בזה שאעפ' שבדיעבד כולן כשרות בשהן שני מינין פסולות ובפרק
ואלו טרפות אמרו עוף המסרט כשר לטהר בו את המצורע וזו היא סנונית לבנה שנחלקו
בה ר' א'עזר וחכמים ומכאן שאין צפרי המצורע מין אחד בלבד ושאין מטהרין בכל עוף טהור
אבל מצותו בכל עוף דרור כלומר שדרה בבית ובשדה ולפיכך אמרו בסנונית דכיון דהיא
טהורה לדעת חכמים כשרה לטהר בה שהיא בכלל דרור ומכל מקום כל הטהורים כשרים
בדיעבד שכולן בכלל שתי צפרים טהורות ושנו בספרי אמ' ר' יאשיה כל מקום שנאמר צפור
בטהורה הכתוב מדבר אמ' ר' יצחק עוף טהור נקרא עוף ונקרא צפור וטמא לא נקרא אלא
עוף וכן הזכירו בגמר' בפרק שלוח הקן ושם העלו כי חיות שחיין ראשי האיברים שלהן
למיעוטי מחוסרות אבר וכן הטורפות פסולות בהן ודרשו טהורות למעט אסורות כגון צפרי
עיר הנידחת עוף שהרג את הנפש והחלופין בעו' ומדרשם זה שם מן הלשון עצמו שאין צפור
אלא עוף טהור ומשמע מכאן שכל עוף טהור בכלל צפור וראיתי עוד בירושלמי במס' נזיר
שאמרו וכי נזיר טמא צפרים הוא מביא תורים ובני יונה הוא מביא אית תני תני כל עוף
טהור קרוי צפרין אית תנא תני כל העופות בין טמא בין טהור קרוי צפרים והנה נשאר
בידנו מחלקת ומכל מקום יתכן שיהיה השם בקטני' בלבד ובגמ' כך הוא נראה ממה שאמרו
במס' סוטה הבא מים שדם צפור נכר בהם וכמה הם רביעית ושא' גדולה שדוחה את המים
קטנה ונדחית מפני המים מהו ופרשו כל שעורי חכמים כך הם בצפור דרור שיערו חכמים
אין לה גדולה שדוחה את המים ואין לה קטנה שנדחת מפני המים ואלו היה כל עוף טהור
כשר בו היה מהם מי שדמו דוחה במה לוגין ואולי אמרו כן בצפור דרור שהוא מצוה

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main

למתחלה ממדרשו של ר׳ יוסי הגלילי וכבר הזכירו בגמ׳ ודילמ׳ צפורא רב׳ חוא ואסיק שמיה גמל והנכון שיעלה מכל זה הוא שנאמר שכל צפור שאינו דרור פסול אפילו בדיעבד מן המדרש הזה שלא שנו במשנתנו מצותן שיהו דרור אע״פ שאינן דרור כשרות כמו ששנינו וכל הדורדים בעלי פטפוט הן ומה שאמרו בתכ׳ לא טמאות שיש אף בטמאין מינין שהם דרור כגון הסנונית לר׳ אליעזר או יהיה פירושו למעט טמאות לך שהן האסורות והטרפות כמו שהעלו בגמ׳ בפ׳ שילוח הקן וזהו ההגון בעיני ובהגדה דרבה אמ׳ יהודה בר׳ סימון אלין צפורייא קולנין זה האומ׳ לשון הרע אמר הקב״ה יבא קול ויכפר על קול ור׳ יהושע בן לוי אמ׳ צפרים צפור דרור שאכלה מפתו ושתה מן מימיו והלא דברים ק״ו וכו׳ ועץ ארז ושני תולעת ואזוב אמר אבא הוא הקטן והגדול במיני הצמחים והער מדברי חכמת שלמה

והנה המצור׳ ותורת הבית המנוגע וטומא׳ המת קרובין והנה הם כדמות פסח מצרים וטעם על פני השדה מקום אשר אין שם ישוב שלא תרבק הצרעת ובתכ׳ אמרו על פני השדה שלא יעמד ביפו וישלחנה לים ושלא יעמוד בגינת וישלחנה למדבר ואם כן יהיה הטעם כסוד שעיר המשתלח ושם ישלח לעזאזל המדברה וכאן לפורחות השדה ועוד אפרש זה בע״ה את כל שערו כלל ופרט וכלל להביא כל מקום כנוס שער הנראה לשון ר״ש אבל בתורת כהנים יגלח את כל שערו יכול אף בית הסתרים ת״ל גבות עיניו מה גבות עיניו בנראה אף כל שערו בנראה פרט לבית הסתרים א׳ מה גבות עיניו מקום כנוס שער בנראה אף כל מקום כנוס שער בנראה מניין כנוס שער בשאינו נראה פזור שער בשאינו נראה ת״ל את כל שערו יגלח יקח שני כבשים תמימים וכבשה אחת לא פירש הכתוב מה יעשה בשני הכבשים ובכבשה אבל הזכיר בכבש האחד שיקריב לאשם והזכיר שיעשה החטאת ואחרי ישחט את העולה וזה בעבור שכבר הזכיר בפרשת ויקרא בחטאת שתהיה נקבה והזכיר בכל עולה שהוא זכר לכך לא הוצרך להאריך כי בידוע שהכבש השני יהיה העולה והכבשה היא החטאת יתן על ראש המטהר וכפר עליו הכהן לפני ה׳ במעשה דם האשם והשמן תהיה הכפרה הזאת וכן לכפר עליו לפני ה׳ ובתכ׳ והנותר בשמן אשר על כף הכהן יתן על המטהר לכפר אם נתן כפר ואם לא נתן לא כפר דברי ר׳ עקיבא ר׳ יוחנן בן נורי אומר שירי מצוה הן בין שנתן כפר בין שלא נתן כפר וא״כ על דעת ר׳ יוחנן בן נורי יהיה לכפר עליו על האש׳ והנה אמר הכתו׳ באשם וכפר וחזר ואמר בחטאת וכפר על המטהר מטמאתו ואמר עוד בעולה ובמנחה וכפר עליו הכהן וטהר ולא ידענו מה ענין הכפרות הללו כולן אולי האשם יכפר על מעלו אשר מעל קודם נגעו והחטאת על חטאו אשר חטא בימי הנגע אולי בצערו נתן תפלה לאלהים וזה טעם מטומאתו והעולה והמנחה יהיו לו כפר נפש שיזכה להטהר ולשוב אל אהלו ולכך אמר וכפר עליו הכהן וטהר ובתורת כהנים ועשה הכהן את החטאת וכפר מה ת״ל לפי שנאמר והעלה הכהן את העולה ואת המנחה המזבחה יכול יהו כולן מעכבין אותו ת״ל ועשה הכהן את החטאת וכפר מלמד שכפרה תלויה בחטאת ויתכן כי וכפר עליו הכהן וטהר רמז לכל הנעשה בו כי גם הצפרים יבואו לכפרה ולטהרה כי כן נאמר בנגע הבית וכפר על הבית וטהר אמר הכתוב בנגעי הבתים ונתתי נגע צרעת לרמוז כי יד ה׳ תעשה זאת לא טבע כלל כמו שפירשתי ואמר כי תבאו אל הארץ בבית ארץ אחוזתכם כי עם כל ישרא׳ ידבר והיה ראוי אחרי וידבר ה׳ אל משה ואל אהרן שיאמר דברו אל בני ישראל אבל יקצר הכתוב כמו כן שידבר עמהן במקו׳ כל ישרא׳ וירמוז כי אין הכוונה עתה רק ללמד להם דיני הצרעת כולם ושילמדו אותם לכהנים ולא יזהיר משה עתה אל ישראל בה רק לבאי הארץ יזהיר השמר בנגע הצרעת לשמור מאד ולעשות ככל יורו אתכם הכהנים הלוים כאשר צויתים כי להם צוה מתחלה במשפטים האלה

ואם ישוב הנגע ופרח בבית הנה הנגע הזה שיבא באבנים האחרות ובעפר אחר איננו הנגע הראשון ואינו דומה לפריחה האמור׳ בארם ולפשיון שהוא שב למקומו הראשון בטבעו כי פעמים רבים תסתתר הליחה תחת העור ותשוב אל פנימי הגוף ואחרי כן תשוב ותמשוך אל העור ואל חיצוניו אבל הענין הוא כאשר פירשתי וכתבתי בסדר אשה כי תזריע שהוא נגע ומכת אלהים שתהיה רוח ה׳ רעה באה במקום ההוא ובתכ׳ אמרו אם ישוב הנגע ופרח בבית משל חזר איש פלו׳ למקומו והכונ׳

לומר שאין ופרח האמור כאן כשיון כמו אם פרח תפרח הצרעת בעור אלא שהוא צומח במקום ההוא כענין פרח מטה אהרן והמשל שהזכירו לרמוז הענין שאמרנו שאין זה נגע נולד ופושה אלא צומח וחוזר וצומח כאיש שהלך לו וחזר לישב במקומו הראשון בכסא אחר אשר הוכן שם וטעם הפריחה כבר פרשתיה וכן צרעת פורחת היא בבגדים ולא אמר הכתו' ואם ישוב הנגע ופרח באבנים ההם אלא אפי' נולד במקום אחר מן הבית ואפי' ממראה אחר שאינו כמראה נגע הראשון נדון אותו כחוזר ופורח ואינו נדון כנגע הנולד מתחלה וזה טעם בבית כי בכל הבית יהיה דינו כן והטע' כי הרוח הרעה לא תסור מן הבית ההוא אבל תמיד תהיה בבית ההוא באחת המקומות להבעית את בעליו וכן אמרו בתורת כהנים אין לי אלא מקומו מניין לרבות את כל הבית ת"ל בבית אין לי אלא במראיו שלא במראיו מניין ת"ל ופרח וענין הכתובים האלו כפי המדרש ואם ישוב הנגע ביום השביעי וחזר בבית אחר חלץ את האבנים והקצות והטוח או בא הכהן ביאה שנית וראה והנה עתה פשה הנגע בבית במשפט הראשון צרעת ממאר' היא ונתץ את הבית לומ' כי הפושה בראשון או הפושה בשני משפט אחר להם ולא הוצרך לומר ובא הכהן וראה והנה פשה הנגע בבית וצוה וחלצו את האבנים ובולה פרשה כי הכתוב נמשך למעלה לומר אם ישוב הנגע אחר חלץ האבנים בראשון או בשני כאשר בא הכהן וראה הפשיון צרעת ממארת היא ואמר עוד ואם בא יבא הכהן בביאה השנית הנזכרת וראה והנה לא פשה הנגע בבית אחרי הטוח את הבית יטהר הכהן את הבית כאשר נרפא הנגע ממנו כלו' שלא חזר בו ונלמור שהעומד בעיניו בראשון ובשני חולץ וקוצה וטח ונותן לו שבוע ואם חזר נותץ וזה תקון המקראות במדרשים שאי אפשר לחותכם בסכין להקדים ולאחר בדבר שאינו כלל במשמע כלל ויתכן עוד שנאמר בתקון הענין הזה כי פשה במקום הזה כטעם פרח ושניהם ענין צמיחה כי כשיש שם נגע יאמ' פשה בגדולו והתפשטו ובשאין שם נגע יאמר פשה בצמיחתו ושובו כי הכל ענין גדול וכן אנקלוס פתר בכולם אוסף ולשון תוספת יאמר בדבר הגדול ונוסף על האחר כגון ונוסף גם הוא על שונאינו ונוספה נחלתן ויאמר בדבר החוזר יוסיף ה' שנית ידו ויתנבאו ולא יספו לא חזרו עוד להנבא והנה ענינו שחזר הנגע והנה אחר חלץ את האבנים כשיזכיר הכתוב פשיו' יהיה ענינו כטעם צמיחה כאשר הזכרתי במלת פריחה ואם כן יאמר הכתו' ואם ישוב הנגע וצמח בבית אחר חלץ את האבנים ובא הכהן וראה והנה צמח הנגע בבית ונתץ אותו כי כל הנגע החוזר טמא מוחלט ואם בא יבא הכהן וראה שלא צמח הנגע כלל בבית אחרי הטוח יטהרנו כי נרפא בחליצה וטיחה והנה נתפרש כאן דין הבית בפרשה בראשון שחולץ וקוצה וטח ונותן לו שבוע ואם חזר טמא ואם לא חזר טהור אבל העומד בעיניו בראשון ופושה בראשון כשני לא נתפרש תורת דינו אבל נכון בו ג"ש זו היא שיבה זו היא ביאה לומר שדין הביאה שהיא אמורה בסוף שבוע שני כדין השיבה שהיא אמורה בסוף שבוע הראשון שבשתיהן אם פשה בו חולץ וקוצה וטח ונותן לו שבוע וכן העומד בעיניו בראשון ובשני ופושה בשלישי ולא הוזכר בתורה אבל נלמוד מג"ש אחרת שאמ' ואם בא יבא הכהן שנידון ביאה שלישית כביאה שנייה והנה הכתובין כמשמען והמדרשות למדו אותן מג"ש אחרת למשה מסיני ומה שאמרו בתור' כהנים במה הכתו' מדבר וכו' סמך מדבריהם הוא שירצו להזכיר בכתוב הענין המקובל להם בג"ש וכן מה שאמרו שם אם סופנו לרבות את החוזר אע"פ שאינו פושה מה ת"ל ובא הכהן וראה והנה פשה הנח לו לומ' שנניח הכתו' במשמעותו ונלך אחר המדרש לא שנעקור הכתוב ממקומו ונקבענו במקום אחר וזו הנראה אלי בענין הפרשה הזאת כדי שיהו דברי חכמים קימים והוא דבר נאה ומקובל וכפר על הבית וטהר הנה הכפרה הזאת בצפור המשתלח שתשא הצפור את כל עונותינו אל מחוץ לעיר אל פני השדה כענין הכפרה בשעיר המשתלח ובעבור שאין עונש הנגע הנראה בביתו של אדם כעונש הנגע שבגופו לא הצריכו הכתו' לאשם וחטאת כי די לו בכפרה הראשונה שיביא המצורע לטהרתו שהם הצפרים ועץ הארז והאזוב זאת התורה לכל נגע הצרעת הוא צרעת השחין והמכוה והזכירם בכאן תחלה מפני תדירותם ואחרי כן הזכיר הנתק שהוא גם כן מצוי ואחרי כן הזכיר צרעת הבגד והבית ואחרי כן אמר ולשאת ולספחת

ולבהרת והם הנגעים הראשונים שפתח בהם אדם כי יהיה בעור בשרו וכול׳ מכל מקום
יאחר הבהרות בעבור שהיא העוה והקשה שבכולם וידיו לא שטף במים יקרא הכתוב
הטבילה שטיפה במים כמו שאמ׳ בכאן וכל כלי עץ ישטף במים וכן יקראנה בבגדים בכוס
ובובס שנית וטהר והטעם בעבור כי הטבילה צריכה שלא יהא בה דבר חוצץ אלא ישטף
גופו וידים במים כלשון ומורק ושוטף במים וכן נחל שוטף וענין הכתוב בעבור כי הנגיעה
בידים אמ׳ כי אשר יגע בו הזב בידיו ועדין לא שטף אותם בשטיפת כל גופו במים יהיה טמא
כאלו אמר וכל אשר יגע בו הזב בידיו ועדיין לא רחץ ושטף במים ביום טהרתו ויכבס בגדיו
והוצרך לומר לשון שטיפה ללמד על החציצה שזכיר ורחץ בשרו במים חיים שתהיה
בשטיפה ושפשוף להסיר החציצה כמו שפירשתי ואיננו נבון שיאמ׳ כי אשר יגע בו הזב
אחרי שישטוף ידיו במים לא יטמא שכבר נאמ׳ כי כל הנוגע בבשר הזב בא׳ זה מקום שיהיה
ממנו יטמא וכן במשכבו ובמרכבו ובכלי אשר ישב עליו עד אשר יטהר מזובו ורחץ בשרו
במים חיים וטהר אבל הכתו׳ ירמוז לטהרתו בטבילה גמורה כמו שפירשתי ורבותי׳ אמרו
שהוציא הכתו׳ טבילת גופו של זב כלשון שטיפת ידים ללמדך שאין בית הסתירה טעון ביאת
מים אלא אבר הגלוי כמו הידים וטעם טומאת הזוב כאיש מפני הידוע שהוא חולי כבר
מן החליים הנדבקים וצריך קרבן לתת הודאה לשם שריפא אותו וטיהרו וצריך חטאת לכפר
על חטאו שלא יגרום לו עוד חולי וטעם טומאת שכבת הזרע אעפ׳ שהוא בטבע התולדת כטע׳
טומאת המת כי המקרה מושחת והשוכב לא יודע אם ישחת זרעו או יהיה ממנו ולד
נוצר ובזוכרי טומא׳ המת בעזרת הממית והמחיה יתברר לך הקרי ועוד אוביר בנדה עקרי׳
הקל הכתוב בזוב האשה ובעת נדתה ולא חייב בה קרבן בעבור שהוא כטבעה ולא נתרפאת
מחולי וטמא אותה שבעת ימים בין שתראה יום אחד או כל השבעה כי הנשים בטבען לא
תהיה כהן יותר משבעה וזולתי בהיות כהן שפע יותר מחולי אבל כי יזוב דמה ימים רבים
בלא העת הידוע לה או שתוסיף על העת ויזוב זוב דמה ימים אחרי השבעה ההם הנה הוא
חולי כזוב האיש והצריך אותה קרבן בהתרפאה כדין הזב ולא הזכיר הכתו׳ הטבילה באשה כי
הזכיר זוב האיש וטמאתו ואמ׳ בסו׳ ורחץ בשרו במי׳ חיים וטהר וחזר ואמר באשה ואשה כי
תהיה זבה כאיש הזב דם יהיה הזוב שלה לא לובן כאיש והזכיר הטומאה בנדה ובזבה ואחרי
כן הזכיר בזבה ואם טהרה מזובה כאשר יטהר הזב מזובו וספרה לה שבעת ימים כאשר
יספור הזב ואחר תטהר כטהרת הזב ויהיה על דרך הפשט שתהיה צריכה רחיצה במים
חיים כזב אבל רבותי׳ הקלו בטהרת הזבה שתטהר כדרך שאר הכשרים מטומאתם
במי׳ מקוה והטעם להם מפני שלא היה צריך להזכיר כלל ואחר תטהר שבכלל האיש היא
שלא בא הכתוב אלא להזכיר החלוק שבין הזכר לנקבה שיהיה זבה בדם ולחלק בין עת
נדתה ובין בלא עתה ולפיכך סברו שבא הכתוב לרבות לה טהרה לומר ואחר תטהר
כנטהרים בתורה גם בלא מים חיים

סדר אחרי מות

טעם אחרי מות שני בני אהרן כי מיד שמתו בניו הזהיר
את אהרן מן היין ומן השכר שלא ימות ואמ׳ עוד למשה
שיזהיר אותו שלא ימות בקרבתו לפני ה׳ והקרוב שהיו
שתי המצוות האלו ביום המחרת למיתתם כי בו ביום
אונן היה ואין רוח הקדש שורה מתוך עצבות ואזהרת היין הדבור לאהרן היה ובאותו היום
היתה גם זאת המצוה למשה אבל הקדים הכתוב האזהרות שתזהיר את ישרא׳ שלא ימותו
בטומאתם בטמאם את משכני אשר בתוכם ואחרי כן כתב אזהרת היחיד ועל דעתי כל
התורה כסדר שבכל המקומות אשר בהם יאחר המוקדם יפרש בו כגון וידבר ה׳ אל משה
בהר סיני בספר הזה וכגון ויהי ביום כלות משה להקים את המשכן בספר השני וכיוצא בהן
ולכך אמ׳ בכאן אחרי מות להודיע כי היה זה אחרי מותם מיד ועל דברי רבותי׳ שאמרו שלא
תמות כדרך שמת פלוני זה ודוו יותר מן הראשון היה טעם הכתוב שאמר השם למשה
בלשון הזה שמתו בני אהרן בקרבתם לפני ה׳ אמור אליו שלא יבא בכל עת אל הקדש ולא
ימות וטעם אחיך שתזהירנו כי אחיך הוא ואעפ׳ שאתה אינך בכל יבא אהרן אחיך בכל יבא

ואמר ר׳ אברהם שזאת הפרשה לאות כי בני אהרן הכניסו את הקטורת לפנים וא״נו כן על
דעתי כי הכתו׳ שמזכיר תמיד העון אומר בהקריבם אש זרה ואם תהיה ראיה שנכנסו לפנים
בעבור האזהרה שהזהיר למשה על אביהם שלא ימות כל שכן שתהיה ראיה שנכנסו לפנים
שתויי יין בעבור האזהרה שנאמ׳ לאהרן עצמו מ״ד ועוד כי איך יעלה על דעתם לבא היום
אל המקום אשר לא נכנס שם אביהם כי אהרן הקטיר הקטורת על המזבח הפנימי ולמה
יכניסו הם הקטורת שלהם לפנים משלו וכבר רמזתי על חטאם ולשון הכתובים יורה עליו
אבל על מלת בקרבתם כפי הפשט כמו או בקרבתם אל המזבח לשרת יאמ׳ כי בשרתם לפני
ה׳ מתו אם כן יזהר אהרן שלא ישרת אלא במקום אשר יצווה ובעת אשר יצווה ויתכן שיהיה
טעמו כטעם שאמרו רבותי׳ שהיו מליזן אחר הקטורת שעל ידו מתו נדב ואביהוא וכו׳ ויאמ׳
הכתוב כי אחרי מות בני אהרן בקרבתם לפני ה׳ בקטורת ה׳ אמר לאהרן כי הוא יקרב יותר
מהם אל ה׳ בקטורת ימות אם יבא אל הקדש וזולתי בקטורת כי בו יכנס תחלה כמו שאמ׳
והביא אל מבית לפרוכת וכסה ענן הקטורת את הכפורת אשר על העדות ולא ימות וזה
טעם כי בענן אראה על הכפרת שלא יכנס רק בקטורת שיעלה עננו שם כמו שאמר וכסה
ענן הקטורת את הכפרת וטעם בכל עת שכבר הזכיר יום הכפורים שאמר וכפר אהרן על
קרנותיו אחת בשנה מדם חטאת הכפורים אחת בשנה אמ׳ בכאן שלא יבא בכל עת אל הקדש
רק בזאת כלומר ביום אשר יקריב הקרבנות האלה לכפורים ואחר כן יפרש כפרשה במה
יכנס כמו שאמ׳ והביא אל מבית לפרוכת ויפרש היום שהיה בעשור לחדש השביע׳ ויחזור
ויאמר כי יהיה אחת בשנה וסוד בזאת יבא אהרן אל הקדש בסוד זאת אות הברית אשר
הקימותי וכבר פרשתיו ורבותי׳ רמזו בו אמרו בויקרא רבה ר׳ יודן פתר קראי בכהן גדול
בכניסתו לבית קדשי הקדשים חבלות חבלות של מצות יש בידו בזכות התורה וזאת התורה
בזכות מילה וזאת בריתי אשר תשמרו בזכות שבת אשרי אנוש יעשה זאת בזכות ירושלם וזאת
ירושלם בזכות שבטים וזאת אשר דבר להם אביהם בזכות יהודה וזאת ליהודה בזכות כנסת
ישראל זאת קומתך דמתה לתמר בזכות התרומה וזאת התרומה בזכות המעשרות ובחנוני
נא בזאת בזכות הקרבנות בזאת יבא אהרן וזה צריך פירוש ארוך אבל הכל מבואר בדברינו
כתונת בד קדש ילבש שיהיו משל קדש לשון רש׳ ויאמר בגדי קדש הם שיהיו בן כלם של
קדש ובתורת כהנים קדש ילבש שיהיו משלקדש אין לי אלא אלו כלבד מניין לרבות שאר
בגדי כהונה גדולה ובגדי אחיו הכהנים ת״ל בגדי קדש הם בניין אב לכל הקדשים שיהיו
משל קדש ועל דרך הפשט כאשר אמ׳ ועשו בגד׳ קדש לאהרן אח׳ בשמונ׳ הבגד׳ ואמר שגם
אלה בגדי הקדש וסודם כמו האיש לבוש הבדים ולכך הודיע כי בגדי קדש הם ובויקרא רבת
כשירות של מעלה כך שירות של מטה מהו שירות של מעלן איש אחד בתוכם לבוש בדים
אף שירות של מטן כתנת בד קדש ילבש יחגור יצנוף נדרש בתור׳ כהנים לפי שסופנו לרבות
לו כלים אחרים בין הערבים אין לו יכול לא ילבש של שחרית ת״ל ילבש יחגור יצנוף וכתב
רש׳ יצנוף יניח בראשו כמו ותנח בגדו אצלה ואחתת׳ ואני לא נתברר לי דעת
אנקלוס כזה כי הצניפה סביב שיגלגלנה בראשו בצניף ולמה יתרגם אותה בהנחה ב לבד
ולא יתרגם בה הלשון שמיוחד בה לצניפה ממש ואולי איננו בלשון הארמי׳ כי גם הצניפות
והרדידים שבישעיה ותרגם יונתן כתרא ואין לשניהם לשון בצניף ובמצנפת רק לשון הקדש
מצנפתא וגורל אחר לעזאזל הר גבוה צוק קשה שנא׳ ארץ גזרה לשון רש׳ ובתורת כהנים
לעזאזל למקום הקשה שבהרים יכול בישוב ת״ל המדברה ומניין שיהא צוק ת״ל אל ארץ
גזרה ולפי זה יהיה פירוש מלת לעזאזל הקשה והוא כפול הזין כמו עזוז וגבור ור״א כתב אמ׳
רב שמוא׳ אעפ׳ שכתו׳ בשעיר החטאת שהוא לשם גם השעיר המשתלח הוא לשם ואין צורך
כי המשתל׳ איננו קרבן שלא ישחט ואם יכולת להבין הסו׳ שהוא אחר מלת עזאז׳ תדע סודו
וסוד שמו כי יש לו חברים במקרא ואני אגלה לך קצת הסוד ברמז בהיותך בן שלשים ושלש
תדענו והנה ר׳ אברהם נאמן רוח מכסה דבר אבל אני רכיל אגלה סודו שכבר גלו אותו
רבותי׳ במקומות רבים אמרו בבראשית רבא ונשא השעיר עליו זו עשו שנאמר הן עשו אחי
איש שעיר את כל עונותם עונות תם שנ׳ ויעקב איש תם ומפורש מזה בפרקי ר׳ אליעזר

הגרול לפיכך היו נותנין לו לסמאל שוחד ביום הכפורים שלא יקטרג את קרבנם שנא׳ גורל
אחר לה׳ וגורל אחר לעזאזל גורלו של הקב״ה לקרבן עולה וגורלו של עזאזל שעיר חטאת וכל
עונותיהם של ישראל עליו שנ׳ ונשא השעיר עליו וגומ׳ ראה סמאל שלא נמצא בהם חטא
ביום הכפורים אמ׳ לפני הקב״ה רבון כל העולמים יש לך עם אחד כמלאכי השרת שבשמים
מה מלאכי השרת יחיפי רגל כך הן ישרא׳ יחיפי רגל ביום הכפורים מה מלאכי השרת אין
בו אכילה ושתייה כך ישרא׳ אין בהם אכילה ושתיה ביום הכפורים מה מלאכי השרת אין
להם קפיצה כך ישרא׳ עומדין על רגליהן ביום הכפורים מה מלאכי השרת שלום מתווך
ביניהם כך ישרא׳ שלום מתווך ביניהם ביום הכפורי׳ מה מלאכי השרת נקיים מכל חטא כך
ישרא׳ ביום הכפורי׳ והקב״ה שומע ערותן של ישרא׳ מן הקטיגור שלהן ומכפר על המזבח ועל
המקרש ועל הכהנים ועל כל עם הקהל שנאמ׳ וכפר את מקדש הקדש וגו׳ ער כאן אגדה זו
והנה הודיעונו שמו ומעשהו וזהו סוד הענין כי היו עובדי אלהים אחרים הם המלאכים
עושים להם קרבנות והם להם לריח ניחוח בענין שנ׳ ושמני וקטרתי נתת לפניהם ולחמי
אשר נתתי לך סולת ושמן ודבש האכלתיך ונתתיהו לפניהם לריח ניחח ויהי נאם ה׳ אלהים
ואתה צריך להתבונן בכתוב במקרא ובמסורת והנה התורה אסרה לגמרי קבלת אלהותם
וכל עבודה להם אבל צוה הקב״ה ביום הכפורים שנשלח שעיר במדבר לשר המושל במקומו
החרבן והוא הראוי לו מפני שהוא בעליו ומאצילות כחו יבא חורב ושממון כי הוא העילה
לכוכבי החורב והדמים והמלחמות והמריבות והפצעים והמכות והפירוד והחורבן והכלל
נפש לגלגל מאדים וחלקו מן האומות עשו שהוא עם היורש החרב והמלחמות ומן הבהמו׳
השעירים והעזים השדים הנקרא׳ מזיקין בלשון רבותי׳ ובלשון הכתוב שעירים כי כן יקרא
הוא ואומתו שעיר ואין הכונ׳ בשעיר המשתלח שיהיה קרבן מאתנו אליו חלילה אבל שתהיה
כונתנו לעשות רצון בוראנו שצונו בכך והמשל במי שעשה סעודה למלך וצוה המלך את
האיש העושה תן מנה אחת לעבדי פלוני שאין העושה סעודה נותן כלום לעבד ההוא ולא
לכבודו יעשה עמו רק הכל נתן למלך והמלך נותן פרס לעבדו ושמ׳ זה מצותו ועשה לכבודו
של מלך בכל אשר צוהו ואמנם המלך לחמלתו על בעל הסעוד׳ רצה שיהיו כל עבדיו נהנין
ממנה שיספרו בשבחו ולא בגנותו וזה טעם הגורלות כי אלו היה הכהן מקדיש אותם בפה
לה׳ ולעזאזל היה כעובד אליו ונודר לשמו אבל היה מעמיד אותם לפני ה׳ פתח אהל מועד
כי שניהם מתנה לה׳ והוא נתן מהם לעבדו החלק אשר יבא לו מאת השם הוא הפיל להם
הגורל וידו חלק להם בענין שנא׳ בחיק יוטל את הגורל ומה׳ כל משפטו וגם אחרי הגורל
היה מעמידו לפני ה׳ לומ׳ שהוא שלו ואין אנחנו מכוונים בשלוחו אלא לרצון השם כמו שאמ׳
יעמד חי לפני ה׳ לכפר עליו לשלח אותו וכו׳ ולכך לא נשחוט אותו אנחנו כלל ותרגם אנקלו׳
לשמא דה׳ ולעזאזל כי האחר לשם ה׳ ולא לו והשני לעזאזל ולא לשמו של עזאזל ומפני זה
אמרו רבותי׳ בחוקתי דברים שיצר הרע ואומות העולם מקטרג בהם ואומות העולם משיבי׳
עליהם לבישת שעטנו ופרה ארומה ושעיר המשתלח ובענין הקרבנות לא מצאו תשובה
לאומות עלינו כי הם על אשי ה׳ אבל בשעיר המשתלח ישיבו עלינו כי יחשבו שאנו עושין
כמעשיהם וכן בפרה ארומה מפני שהיא נעשית מחוץ למחנה וענינה רומה לענין שעיר
המשתלח להעביר רוח הטומאה בענין שנאמ׳ בעתיד ואת הגלולים ואת רוח הטומאה אעבי׳
מן הארץ ומזה תבין טעם כבוס בגדי המשתלח את השעיר לעזאזל והשורף את הפרה
ומה שהזכירו רבותי׳ בכבוס הבגדים של פרים הנשרפים ושעירים הנשרפים והנה רמז
לך רא׳ שתדע סודו כשתגיע לפסוק ולא יזבחו עוד את זבחיהם לשעירים והמלה מורכבת
וחביריה רבים והענין מבואר מאד זולתי אם תחקור מה ענין לשכלים הנבדלים ולהיות
בקרבן וזה יודע ברוחות בחכמת נגרומנסיא ויודע גם בשכלים ברמזי התורה למבין סודם
ולא אוכל לפרש כי היינו צריכים לסתום פי המתחכמים בטבע הנמשכים אחרי היוני אשר
הכחיש כל דבר זולתי הנרגש לו והגיס דעתו לחשוב הוא ותלמידיו הרשעים כי כל ענין שלא
השיג אליו בסברתו איננו אמת ויצא אל המזבח אשר לפני ה׳ הזאות שלפני הכפורת
מכפרת על טומאת מקדש וקדשיו שלפני לפנים והזאות שעל הפרכת באהל מועד

מכפרות על טומאת היכל וקדשיו כגון מנורה ושולחן ולחם הפנים ופרוכת עצמה ומתנות
מזבח הפנימי והזאות שעליו מכפרות על טומאת מזבח עצמו וקדשיו כגון הקטורת ולבן
הכתוב מחלק בהן ומזכיר כל כפרה לבדה וכתב דורש זה מן הכתוב בסוף וכלה מכפר
את הקדש וגו' אמרו מכפר את הקדש זה לפני לפנים אוהל מוע' זה ההיכל המזבח זה מזב'
הפנימי מלמד שכל אחד כפרה בפני עצמו מכאן אמרו נתן מקצת מתנות שבפנים ונשפך
הדם יביא דם אחר ויתחיל בתחלה במתנות שבפנים גמר את המתנות שבפנים ונשפך
הדם יביא דם אחר ויתחיל במתנות שבחוץ נתן מקצת מתנות שבחוץ ונשפך הדם יביא
דם אחר ויתחיל בתחלה במתנות שבחוץ גמר מתנות שבחוץ ונשפך הדם יביא דם אחר
ויתחיל בתחלה במתנות המזבח ונתן אותם על ראש השעיר לא
נאמר בפרו של אהרן ולא בשעיר החטאת של שם ולא בשום סמיכה שבקרבנות בלשון
הזה מפני שהקרבנות לרצון על אשי ה' והם מרצים ומכפרים אבל זה שאינו לשם והמקבלו
אינו מכפר ואינו מרצה אינו אלא נושא עונותם ועונה אמן בעל כרחו ובהיות ישרא' נקיים
מכל חטא ופשע הוא ישא חטאו כאשר בא בפסוקים רבים בתור' ובנביאים וזהו ונשא השעיר
עליו ולכך לשון של זהורית מלבין בשעת שלוחו של שעיר ברחיתו לצוק בשנעשה איברים
איברים כמו שמוזכר בדברי חכמים ובא אהרן אל אהל מועד אמרו רבותי' שאין זה
מקומו של מקרא זה ונתנו טעם לדבריהם במסכת יומא ואמרו כל הפרשה כולה נאמרה
על הסדר חוץ מביאה זו שהיא אחר עשיית עולתו ועולת העם והקטרת אמורי פר ושעיר
שנעשין בחוץ בבגדי זהב וטובל ומקדש ופושטן ולובש בגדי לבן ובא אל אהל מועד
להוציא את הכף ואת המחתה שהקטיר בה את הקטרת לפני לפנים ופשט את בגדי הבד
אחר שהוציאה ולובש בגדי זהב לתמיד של בין הערבי' לשון רש' ובאמת שהכתוב הזה אומר
לנו דרשוני שלא יתכן בשום פנים שיצוה שיבא אהרן אל אהל מועד ללא דבר רק לפשוט
שם בגדיו ולהיותו ערום בהיכל ה' ולהניחם שם לרקבון אבל על ברחנו ובא אהרן אל אהל
מועד לעבוד עבודה לא הוצרך הכתוב להזכירה והיא הוצאת הכף והמחתה וטעם הכתוב
כי הזכיר בתחלה ונתן את הקטורת על האש לפני ה' וכסה ענן הקטורת את הכפרת אשר
על העדות ולא ימות לומר שיתן הקטורת על האש עד שיעלה ענן הקטורת ויצא מיד
והנה הכף והמחתה שם ועל כל פנים יצטרך להוציאה ולכך אמ' ובא אהרן אל אהל מועד
לבא אל מבית לפרוכת למה שהניח שם והנה הפרשה לא הזכירה כלל מה שיעשה הכהן
בתחלה בבגדי הזהב כגון תמיד של שחר אבל התחילה בעבודת היום בבגדי לבן
וסדרה הפרשה שיעשה בהם קטורת
שלפני לפנים ופר ושעיר הפנימי' וענין השעיר המשתלח וכל זה עשוי בסדר אחד ולא נשאר
לעשות בבגדים האלו כלל לבד הוצאת הכף והמחתה ודרך הכתובים בכל מקום להשלים
הענין אשר התחיל בו אעפ' שיש בו קצת ענין מאוחר למה שיזכיר אחר כן ולכך אמ' ובא
אהרן א' אהל מועד בבגדים האלו להשלים עבודותיו בהם והיא הוצאת הכף והמחתה שהוא
צריך להוציאה משם ופשט אחרי צאתו את בגדיו אשר לבש בבקר בעת בואו אל הקדש
והניחם שם במקום אשר יפשטם ללמד שלא ילבש אותם ביום הכפורים אחר והנה
נשלם כל הנעשה בבגדי לבן בכל היום בסדר אחד וחזר ואמר ורחץ את בשרו במים ולבש
את בגדיו הירועים לו שבהם יע בוד כל השנה ללמד שהוא טעון טבילה בין בגדים לבגדים
ואמר ויצא ועשה את עולתו ואת עולת העם כי כל הנעשה קורם לוה בבגדי לבן הכל מעשה
פנים ואילו ואיל העם שיזכיר הם נעשים על המזבח החיצון והנה הזכירה הפרשה הלבישה
הראשונה של בגדי הלבן והצריך בה טבילה ולמדנו שהוא טעון טבילה והזכירה הפשיטה
אחרונה והצריך בה טבילה ולמדנו שהוא טעון טבילה בכל חליפות בגדים ועל דעת רבי' ש'
תהיה הטבילה הזאת של הוצאת כף ומחתה אחרי אילו ואיל העם בין המוספים לתמיד של
בין הערבים ובן דעת כל הגאונים ובן יראה מן הברייתא השנוייה בתכ' בפשוטה אבל אנו
מצאנו בירושלמי אמר ר' יוחנן הכל מורים בהוצאת כף ומחתה שהיא לאחר תמיד של בין
הערבים ובן כתבה הרב ר' משה ובן הסדר השני במשנתנו קדש ופשט ירד וטבל והביאו לו

בגדי זהב נכנס להקטי׳ את הקטרת אא כך הוא הסדר סדר היום בבגדי לבן ואילו ואל העם
והמוספין ואמורי החטאות ותמיד של בין הערבים בבגדי זהב בטבילה שלישית והוצאת כף
ומחתה בבגדי לבן בטבילה רביעית קטור׳ חבתים ונסכים ונרות בבגדי זהב בטבילה חמישית:
והטעם בזה לפי שאינה עבודה ואחרו אותה לאחר כל מעשה היום ובלבד שנקיים בה חמשי
טבילות ולכך הפסיקו בסדר התמיד של בין הערבים ומוציאין כף ומחתה בין התמיד לקטור׳
ויוציא אל מחוץ למחנה יוציא אהרן הנזכר בצוי על דעת ר׳ אברהם והנכון יוציא המוציא
וכן ושרפו השורפי׳ ואמר ושרפו לשון רבים ללמד שאם נתעסקו רבים בשריפה אחר מביא
האור ואחר מסדר עצי המערכה ואחר מבעיר את האש לא יטמאו בגדים אלא המצית:
את האור בפרים עצמן משיציתנו ברובו ולכך חזר ואמר בלשון יחיד והשורף אותם תענו
את נפשותי׳ כבר ביאר ר׳ אברהם כי כל ענוי שימצא במקרא דבק עם נפש הוא הצום לסתום
פיהם של הקראים מחוקי׳ שם ואשר ימלא את ידו ללבוש שיכול אין לי אא המשוח בשמן
המשחה מרובה בבגדים מניין ת״ל ואשר ימלא את ידו ללבוש את הבגדים והן כל הכהנים
הגדולים שעמדו מיאשיהו ואילך שבימיו נגנזה צלוחית של שמן המשחה לשון רש״י ואין
המונה לרב שלא יהא במקדש כהן גדול מרובה בבגדים אלא מיאשיהו ואילך שהרי בגמ׳
אמרו משוח בשמן המשחה ומרובה בבגדים אי זה מהם קודם ואמרו במיתת כולן הוא
חוזר או במיתת אחד מהן הוא חוזר שכולן נמצאים בזמן אחד אבל בכל הזמנים אם נתרבה
בבגדים כשר לעבודת יום הכפורים שהרי לעולם מתקנין כהן אחר ביום הכפורים ואין
מושחין אותו ואם אירע פסול בכהן גדול משמש זה תחתיו שהוא כשר בריבוי הבגדים בלא
משיחה וטעם ויעש כאשר צוה ה׳ את משה שקיים אהרן כל מה שנצטוה נזהר כל ימיו שלא
בא אל מבית לפרכת זולתי ביום הכפורים ועשה ביום הכפורים קרבנותיו ככל אשר צוה
השם ית׳ אל משה אל אהרן ואל בניו ואל כל בני ישראל בעבור היות הפרשה
אזהרה להקריב כל הקרבנות באהל מועד יזהיר הכהנים שהם המקריבים הקרבן שלא
יקריבום בחוץ ויזהיר גם ישראל שיביאום להם שם ולא יקריבו אותם בחוץ על ידי עצמן
והנכון בפרשה מה שהזכירו רבו׳ שאסר בשר תאוה לישרא׳ במדבר לא יאכלו רק שלמים
שיעשו על מזבח ה׳ ולכך אמר שכל מי שישחוט משלשת מיני הבהמות אשר מהם יבואו כל
הקרבנות שהם שור וכשב ועז שיביאום כלם אל אהל מועד ויעשו אותם זבחי שלמים
להקריב החלב והדם על מזבח ה׳ ואז יאכל הוא הבשר במשפט ואמר שאם ישחטם במקום
אחר יהיה חייב כרת והקרו׳ בלשון הכתו׳ כי מתחלה חייב כרת בכל שוחט בחוץ אפי׳ החולין
והוא האסור בבשר התאוה ונתן הטעם בעבור שיקדישום לה׳ ויזרוק הכהן הדם על מזבח
ה׳ ויקטר עליו החלב ואחרי כן הזהיר לא יעשה מזבח לה׳ בחוץ ויקטר עליו השלמים
הנזכרים או עולה בענין הנעשה במוקדשין בשעת היתר הבמות רק בפתח אהל מועד יעלה
אותם לשם והנה כל השחוטות בחולין ובמוקדשין להיות כלם לפנים ובמוקדשין ולכך
אמר במשנה תורה ועברתם את הירדן וישבתם בארץ וגו׳ והיה המקום אשר יבחר ה׳ שמה
תביאו עולותיכם וזבחיכם ואמר השמר לך פן תעלה עולותיך בכל מקום אשר תראה וגו׳
להיות איסור שחוטי חוץ במוקדשין עומד במקומו בשעת בית הבחירה אבל התיר אותו
בחולין זהו שאמר רק בכל אות נפשך תזבח ואכלת בשר וגו׳ לימר שלא תתנהג בארץ
המניעה הנאמרת כאן שלא ישחוט חולין כלל ושיעשה מכל זבחו השלמים על מזבח ה׳ ופיר׳
שם הטעם כי ירחיב ה׳ אלהיך את גבולך וגו׳ לומ׳ כי היה האיסור מתחלה בהיותם במדבר
שיקל להם להביא כל זבחיהם אל פתח אהל מועד אבל אחרי שירחיב גבולם יאכלו בשר
תאוה וישחטו בשעריהם אך לא המוקדשים וזה טעם מה שהזכיר בכאן אשר ישחט במחנה
או אשר ישחט מחוץ למחנה יזכיר גם השוחטים חוץ למחנה שיהיו חייבים להביא אותם אל
פתח אהל מועד כי אעפ׳ שיתיר בשר תאוה אחרי שירחיב השם גבולם מפני שאינם במקום
המקדש לא יתיר במדבר כן אפי׳ חוץ למחנה לפי שאינם רחוקים מן המזבח כאשר יהיו
בארץ שירחיב השם גבולם כי אז יתיר להם בשר תאוה וזהו דעתו של ר׳ ישמעא׳ בפרשיות
הללו ומכאן אמרו המעיקר׳ איתסר להו בשר תאוה והוא הנאות בכתו׳ על דרך הפשט וזהו

מאמרם בהגדה דבנין אמרין הרבה דברים אסר אותם הקב״ה וחזר והתירם במקום אחר
תדע לך אסר הקב״ה לשחוט ולאכול לישראל עד שיביאנו פתח אהל מועד מנין שנא׳ ואל
פתח אהל מועד וכו׳ מה כתי׳ שם דם יחשב לאיש ההוא וגו׳ וכאן חזר והתירן להם שנא׳ בכל
אות נפשך תאכל בשר מנין שקראו בענין כי ירחיב ה׳ אלהיך ומה שכתב ר״ש במוקרשין הכתו׳
מדבר וגו׳ הוא מדרשו של האומר בשר תאוה לא איתסר כלל ועל דעתו נשנית הברייתא
שכתב כן אבל דרך ישוב המקראות על אפניהם ודרך חכמים בהגדות וברוב המקומות כמו
שפירשנו וטעם דם יחשב ממעשה בראשית יאמר הנה בכל בעלי חיים זולתי ארם עשיתי
דמם במים ולחומם בגללים כמו שאמר כירק עשב נתתי לכם את כל אבל אם ישחט מחוץ
למחנה יחשב כשופך דמים לשעירים לשדים וכן הוא אומר ושעירים ירקדו שם לשון
ר״ש ואמר ר׳ אברהם שנקראו השדים כן בעבור שישתער הגוף הרואה אותם והקרוב בעבור
שיראו אותם המשוגעים בדמות שעירים ומלת עוד תורה שכן היו ישראל עושים במצרים
אשר הם זונים כי כל מבקש אותם ומאמין בהם הוא זונה מתחת אלהיו שיחשוב כי יש מי
שמטיב או ירע חוץ מהשם הנכבד והנורא וכבר רמז ר׳ אברהם במלת עוד האמת כאשר
כתבתי למעלה וכן שם השעירים יתברר לך משם ויקראו שדים בעבור שמשכנם במקום
שדוד כגון המדבר ועיקר מציאותם בקצוות כגון פאת צפון החרב מפני הקור ודע כי באשר
הבריאה מתחלה במעשה בראשית כגון הארם וכל בעלי הנפש והצמחים והמתכות
מארבע יסודות ונתחברו ארבעתם בכח אלהי להיות מהן גוף גס מורגש לכל חמש ההרגשו׳
לעביו ולגסותו כך היתה יצירה משתי יסודות מן האש והאויר והיה מהם גוף איננו מורגש
ולא מושג לאחת מן ההרגשות כאשר נפש הבהמה איננה מושגת להרגשו׳ לדקותה והגוף
הזה הוא רוחני יטוס לדקותו וקלותו כאש וכאויר וכאשר ההרכבה בכל דבר סבת ההויה
וההפסד במורכבים מארבע יסודות כך היא במורכבים האלו משני היסורות כי בהתחברות׳
יהיה בעל הגוף חי ובהפרד׳ יהיה במת ולכך אמרו רבותי׳ ששה דברים נאמרו בשדים שלשה
במלאכי השרת ושלשה כבני ארם שלשה כמלאכי השרת יש להם כנפים כמלאכי השרת
וטסים כמלאכי השרת ויודעין מה שעתיד לבא כמלאכי השרת יודעין ס״ד אלא אימא שומעין
מה שעתיד להיות שלשה כבני ארם אוכלין ושותין כבני ארם פרין ורבין כבני ארם ומתין
כבני ארם וסיבת המיתה פירוד החבור היא הסיבה בכל המורכבים וסבת הטיסה בקלות
יסודותם כאשר נראה גם בעוף כי מפני שגברו עליו האש והאויר והיסורות האחרים בו
מעטים הוא טס ופורח וכל שכן אלו שאין בהם מן היסודות הכבדים כלום שטיסתן גדולה
יעופו ולא ייגעו וענין האכילה ללחוך מן המים והאש הריחות והליחות כענין האש שתלחוך
המים אשר בתעלה והוא ענין ההקטרות שיעשו בעלי נגרמונסיא לשדים וסבתה היובש אשר
תיבש האש אשר באויר בגופן וצריך להחזירה כאשר היא באכילה בארם לצורך מה שנתך
ממנו וענין מה שאמרו שומעין מה שעתיד להיות כי מטיסתן באויר השמים יקבלו העתידו׳
משרי המזלות השוכנים באויר והם נגידי התלי׳ ומשם יגידו גם בעלי הכנפים בעתידות
כאשר הוא מנוסה בנחשים וכאשר אפרש במקומו בע״ה ואלו ואלו אינם יודעים במה שעתי׳
להיות לימים רבים ולעתים רחוקות רק יודיעו בעתיד להיות בקרוב כי ידענו בנסי׳ ונותם
שיקבלו מן השדים בנגור לבא ולכך תרגם אנקלוס יזבחו לשדים לא אלוה דבחו לשדין דלית
בהון צרוך יאמר שאין בהם שום צורך כי לא ימנעו הנזק העתיד ולא יעשו שום תועלת וגם
לא יודיעו ברחוק שישתמר ממנו הארם ברעתו והוא לשון הכתוב גם כן לא אלוה כאלו אמ׳
לא כח וממשלה כי אלהים לשון אילות וכח אליהם ויאמר שאין בשדים אילות ושום כח ולכ׳
אין צורך להם כי לא ירעו גם היטיב אין אותם כי נפש כל בשר בדם היא ואני נתתיו
על המזבח המשמע מן הכתוב הזה שיאמר שיאסר לנו הדם מפני שנתנו לנו להיות
על המזבח לכפר על נפשותנו והוא חלק השם כטעם החלב ואם נקשה למה אסר דם
החיה והעוף אשר לא יקרב נרחה את השואל לאמר לו שרצה להרחיקנו מכל דם שלא
נשגה אע״פ שלא עשה כן בחלב כי ניכר הוא והרב כתב במורה הנבוכים כי היו הבשרי׳
מואסים הדם ויחשבוהו להם לטומאה אבל יאכלו ממנה הרוצים להתחבר לשדים ולהנבא

מהם בעתידו׳ והתורה תכוין לעולם לסתור בניני סכלות כהפוך מחשבותיה׳ ולכך אסרה דם
באכילה ובחרה בו להטהר בהזאות ולזרקה על המזבח לכפרה ולכך אמר ונתתי את פני
בנפש האוכלת את הדם כמו שאמר בנותן מזרעו למולך שהוא מביא למין ממיני עו׳ כ׳
לא נאמר כן במצות אחרות ואלה דברים מיושבים אבל לשון הכתובים לא יורו כן שהם
יאמרו תמיד בטעם האיסו׳ כי נפש כל בשר דמו בנפשו הוא כי נפש הבש׳ בדם היא והחזיר
במשנה תורה רק חזק לבלתי אכול הדם כי הדם הוא הנפש ולא תאכל הנפש עם הבשר
והראוי שנפרש בטעם איסורו כי השם ברא כל הנברא׳ התחתונים לצורך האדם כי הוא
לבדו בהם מכיר את בוראו ואעפ״כ לא התיר להם באכיל׳ מתחלה רק הצמח לא בעלי הנפש
כאשר בא בפרשת בראשית שנאמר הנה נתתי לכם את כל עשב זורע זרע וגו׳ וכאשר הי׳
במבול שניצלו בזכותו של נח והקריב מהם קרבן והיה לרצון לו התיר להם השחיטה כמו
שאמר כל רמש אשר הוא חי לכם יהיה לאכלה כירק עשב נתתי לכם את כל כי חיותם
בעבור האדם והנה התיר גופם אשר הוא חי בעבור האדם שיהיה להנאתו ולצרכו שלאדם
ושתהיה הנפש שבהם לכפרה לאדם בקרבים לפניו ית׳ לא שיאכלהו כי אין ראוי לבעל נפש
שיאכל נפש כי הנפשות כלן לא׳ הנה בנפש האדם וכנפש הבהמה לו הנה ומקרה אחר
להם כמית זה כן מות זה ורוח אחד לכל ועל הדרך שיראוהו חוקרי היונים מן השכל הפועל
התניצץ זיו וזוהר צח מאד ובהיר וממנו יצא ניצוץ נפש הבהמה והנה היא נפש גמורה בצר
מן הפנים ולכך יש בה דעת לברוח מן הנזק וללכת אחרי הנאות לה והיכר ברגילים ואהבה
להם באהבת הכלבים לבעליהן והיכר מופלא באנשי דעת בעליהם וכן ליונים דעת והכירה
מן הידוע עוד כי הנאכל ישוב בגוף האוכל והיו לבשר אחד ואם יאכל אדם נפש כל בשר
והוא יתחבר בדמו והיו לאחרים בלב תהיה עובי וגסות בנפש האדם ותשוב קרוב לטבע הנפ׳
הבהמית אשר בנאכל כי הדם לא יצטרך עכול כשאר הנאכלים שישתנו בעכולים ויתלה בו
נפש האדם בדם בהמה והכתוב אמר מי יודע רוח בני האדם העולה היא למעלה ורוח
הבהמה היורדת היא למטה לארץ ולכך אמר כי נפש כל בשר בדם היא כי לכל בשר באדם
ובבהמה נפש בדם ואין ראוי לערב הנפש הנבראת בנפש הקיימת אבל תהיה לה כפרה על
המזב׳ לרצון לה לפני ה׳ וזה טעם על כן אמרתי לבני ישר׳א בעבור שהדם הוא הנפש וא׳ ראוי
שתאכ׳ הנפש את הנפש ואני חמלתי על נפש האדם ונתתיו לכם על המזב׳ שתהי׳ נפש הבהמ׳
מכפרת על נפשו ושנו בספרי רק חזק לבלתי אכול הדם ר׳ יהודה אומר מגיד שהיו שטופי׳
בדם וכו׳ כי הדם הוא הנפש להגיד מה גרם ולא תאכל הנפש עם הבשר זה אבר מן החי׳ וזה
דמו וראיה למה שפירשנו ולכך צוה עוד לכסות כל דם בחיה ובעוף כי לא יתקרב דמם על
המזבח כי גם בעופות לא יקרב מהן רק שני מינין בלבד וגם הן אינן נשחטין אבל בבהמו׳
רוב המצויין נשחטים לשם הנכבד ודמם לכפר ואין ראוי לכסותו ולא חשש לכסות דם
החולין בבהמה כי אין חולין במדבר וגם אחרי כן על הרוב יצוה דמו׳ בנפשו׳ הוא דמו לו
במקום נפש כי הנפש תלויה בו לשון רש׳ ואיננו נכון אבל אפשר לפרש שיהיה בנפשו כבאן
בגופו יאמר כי נפש כל בשר דמו בגופו הוא וכן ברזל באה נפשו שבע׳ נפש על נפש מת לא
יבא הגוף כי גוף בעל נפש יקרא נפש ועל דעתי הזכיר הכתוב בדם שלשה דברים והם טעם
אחד אמר תחלה כי נפש הבשר בדם היא אחר כך הפך ואמר כי נפש כל בשר דמו בנפשו
הוא לומ׳ כי הדם הוא בנפש והנפש היא בדם ששניהם מעורבין יחד ויהיה זה כענין יין המזוג
במים שהמים ביין והיין במים כל אחד בחברו ואחר כך פירש כי הדם הוא הנפש עצמו
לומר שהיו לבשר אחד לא יתפרדו לא ימצא דם בלא נפש ולא נפש בלא דם כי ידוע ברוח
אשר תחלתו מן הלב שהוא היולי לרוחות כולן וממנו יבא הזן שעושה הדם והדם הוא
המולידו והמקיימו בענין הגולם והצורה בכל בעלי הגוף שלא ימצא האחד בלתי האחר
ורבו׳ דרשו שלש כריתות בדם אחת לדם הנפש ואחת לדם שחיטה ואחת לדם כסוי וזה
טעמם לכריתות אבל הטעם בשנוי הלשון בנפש ובדם כאשר פירשתי אמר בעריות דבר
אל בני ישראל בלבד בעבור היות אזהרת העריות שוה בכל ישראל לא יתיחדו בה הכהנים
ולכן כללם באחד ואמר בתחלה אני ה׳ אלהיכם בטעם בעשרת הדברות וטעם דבר אל בני

ישו אל ואמרת אליהם אני ה׳ אלהיכם כאלו אמ׳ ואמרת להם בשמי אני ה׳ אלהיכם וכן קדושי׳
תהיו כי קדוש אני ה׳ אלהיכם ואיפשר כי הטעם כי בצאת משה מלפני השם בלי מסוה ויצא
ודבר אל בני ישרא׳ את אשר יצווה איננו צריך לאמר להם כה אמר ה׳ כי ידוע להם כי רוח
השם ידבר בו ומלתו על לשונו לא ידבר מעצמו וכן במקומות רבים במשנה תורה וכך
ידבר כמו והיה אם שמוע תשמעו אל מצותי אשר אנכי מצוה אתכם לאהבה את ה׳ אלהיכם
ולעבדו בכל לבבכם ובכל נפשכם ונתתי מטר ארצכם בעתו ונתתי עשב בשדך ואין משה
הנותן מטר על פני ארץ ומצמיח עשב בשדה אלא שהם דברי השם הנכבד ית׳ וכן לא נתן
ה׳ לכם לב לדעת ואולך אתכם במדבר לחם לא אכלתם ויין ושכר לא שתיתם למען תדעון
כי אני ה׳ אלהיכם וטעם לאהבה את ה׳ אלהיכם כבר נתפרש ועל דעת ר״א הזכיר כמעשה ארץ
מצרים על השעירים הנזכרים וכמעשה ארץ כנען על העריות שהיו הכנענים בהם רעים
וחטאים ואשר אמר בסוף כי את כל התועבות ההם עשו אנשי הארץ ועל דעת רבותי׳ בתורת
כהנים היו גם המצריים שטופים בזמה בכל העריות ובזכור ובבהמה והוא האמת כי גם
קדש היה בארץ כזכור מאז ועד עתה והכתוב מעיד בהן כני מצרים גדלי בשר ואומר אשר
בשר חמורים בשרם וזרמת סוסים זרמתם והבשר כנוי וכן זב מבשרו דם יהיה זובה בבשרה
את משפטי תעשו   אלו דברים האמורים בתורה שאלו לא נאמרו כדי היו לאומרן לשון
ר״ש ובת״כ אלו דברים הכתובים בתורה שאילולי לא נכתבו בדין הוא לכתבן כגון הגזילות
והעריות וע״ז ושפיכות דמים וקללת השם ועל דרך הפשט משפטי כמשמען הדינין האמורי׳
בפרשת ואלה המשפטים ובכל התורה ולכך יאמר אשר יעשה אותם האדם וחי בהם   כי
הדינים ניתנו לחיי האדם בישוב המדינות ובשלום האדם   שלא יזיק איש את רעהו ולא
ימיתנו וכן יחזקאל הזכיר פעמים רבות במשפטים   אשר יעשה אותם האדם וחי בהם
ובשבתות אומר להיות לעד ביני וביניכם וכן בעזרא ובמשפטיך חטאו בם אשר יעשה
אותם האדם וחי בהם ורבותינו אמרו וחי בהם ולא שימות בהם ללמד על פקוח נפש שדוחה
המצות   ומדרשו עוד וחי בהם לעולם הבא אם
תאמר בעולם הזה והלא סופו הוא מת ואם כן יחזור אשר יעשה אותם האדם גם על חקותי
ודע כי חיי האדם במצוות כפי הכנתו להם   כי העושה המצוות שלא לשמן על מנת לקבל
פרס יחיה בהן בעולם הזה ימים רבים בעושר ונכסים וכבוד ועל זה נאמר ובשמאלה עושר
וכבוד ופירשו למשמאילים בה עושר וכבוד וכן אותם אשר הם מתעסקין במצות על מנת
לזכות בהן לעולם הבא שהם העובדים מיראה זוכים בכוונתם להנצל ממשפטי הרשעים
נפשם בטובה ילין   והעוסקים במצוות מאהבה כדין וכראוי   עם עסקי העולם הזה בענין
הנזכר בתורה בפרשת אם בחוקותי והשיג לכם דיש את בציר וגו׳   יזכו בעולם הזה לחיים
טובים במנהגו של עולם ובחיי העולם הבא זכות שלמה שם והעוזבים כל עניני העולם הזה
ואינם משגיחים עליו כאלו אינם בעלי גוף וכוונתם ומחשבתם בבוראם בלבד כאשר היה
הענין באליהו בהדבק נפשם בשם הנכבד יחיו לעד בגופם ונפשם כנראה בכתוב באליהו
וכידוע ממנו בקבלה   וכמו שבא במדרשים בחנוך ובבני העולם הבא העומדים בתחיית
המתים ולכך יאמרו הכתובים בשכר המצוות למען יארכו ימיך למען תחיה והארכת ימים
כי הלשון יכלול מיני החיים כולם כפי הראוי לכל אחד ואחד   אל כל שאר בשרו לא
תקרבו לגלות ערוה טעם איסור העריות בשאר הבשר איננו מפור׳ והרב אמ׳ במור׳ הנבוכי׳ כי
הוא למעט המשגל ולמאוס אותו ולהסתפק ממנו במעט והנשים האלה אשר אסר הכתוב
בשאר האשה הן המצויות עמו תמיד וכן בשאר עצמו מצויות לו והוא נסתר עמהן וכטעם
הזה יגיד הרב על כולן וכבר כתב ר׳ אברהם גם כן כי בעבור היות יצר לב האדם כבהמות
לא יתכן לאסור כל הנקבות והנה אסר כל הנמצאות עמו בכל שעה וזה טעם חלוש מאד
שיתחייב הכתו׳ כרת על אלה בעבור המצאן עמו לפעמים ותתיר שישא אדם נשים רבות למאו׳
ולאלפים ומה יזיק אם ישא את בתו לבדה כמותר לבני נח וישיא שתי אחיות כיעקב אבינו
ואין לאדם נשואים הגונים כמו שישיא את בתו לבנו הגדול ממנה וינחילם בנחלתו ויפרו
וירבו   כי הארץ לא תוהו בראה לשבת יצרה ואין בידנו דבר מקובל בזה   אבל כפי

הסברא יש בענין סוד מסורות היציר׳ דבק בנפש והוא מכלל סוד העבור שכב׳ רמזנו לו ורע
כי המשגל דבר מרוחק ונמאס בתורה זולתי לקיום המין ואשר לא יולד ממנו הוא אסור
וכן אשר איננו טוב בקיום ולא יצלח בו תאסור אותו התורה וזה טעם אל כל שאר בשרו
כי את שארו הערה ירחיק הדבר מפני השאר והלשון נגזר מן הנשא׳ בציון והנותר בירושל
ולכך יאמר שארה הנה זמה היא כלו אינם נישואין ואישות כי לא יצליח אבל הס זמה מחשב
תאוה בלבד והנה העריות מכלל החוקים דברים שהם גזירת מלך והגזרה היא הדבר
העולה על דעת המלך שהוא החכם בהנהגת מלכותו והוא היודע הצורך והתועלת במצוה
ההי׳ שיצוה בה ולא יגיד אותו לעם זולתי לחכמי יועציו ערות אביך וערו׳ אמך לשון רש׳ ערות
אביך זו אשת אביך וערות אמך להבי׳ אמו שאינו אשת אביו ערות אשת אביך לרבות לאחר
מיתה וכן פי׳ ערות אחי אביך לא תגלה ומהו ערותו אל אשתו לא תקרב ובן הוא
אומר באמת כפי משמעותו הנבון אבל בגמ׳ במסכת סנהדרין העלו כי ערות אביך וערות
אחי אביך על הזכרים ממש ולחייבו בשוגג שתים ואני תמה לדעתם למה לא יזהיר בן בבן
ובאח עם ערות נשיהם אולי חששה התורה בכבוד הזקנים יותר אבל כל פסוק ופסוק בפר׳ש
אזהרה אחת לאב או בפרשה שתי אזהרות בלאו אחד כי האחיות כלן וכן הבנות אחת הנה
והנכון בעיני על דרך הפשט כי ערות אביך וערות אמך לאו אחד הוא ואזהרה אחת ימנע
שלא יבא על אמו כי בבואו עליה יגלה ערות אביו וערות אמו וזהו שאמ׳ אמך היא כי עשית
בה שתים רעות שגלית ערות אם וערות אב ואחרי שהזהיר על ערות אביו שהיא אמו חזר
והזהי׳ על ערו׳ אשת אביו שאינה אמו ואמ׳ ערות אשת אבי׳ לא תגלה ערות אבי׳ היא וכן ערות
אחי אביך לא תגלה פירושו אל אשתו לא תקרב ולכך לא אמ׳ ואל מולדת בית או מולד׳ חוץ
בין שאומ׳ לאבי׳ קיים את אמה בין שאומ׳ לאביך הוצ׳ את אמה כגון ממזר׳ או נתינה לש׳ון רש׳
ואינ׳ נכון כי יצא מזה שאחותו מן העריות לא תהיה בכלל האיסור הזה וכן כולן בכרת חוץ
מן הנולדת משפחה ונכרית ואני תמה על הרב שהרי בגמ׳ במס׳ יבמות בפר׳ השני מפרש
ואימא פרט לאחותו מחייבי לאוין א׳ רב פפא חייבי לאוין תפסי בהו קידושין דכתי׳ כי תהיין
לאיש שתי נשים האחת אהובה והאחת שנואה וכי יש אהובה לפני המקום ויש שנואה לפני
המקום אלא אהובה אהוב׳ בנישואיה שנואה שנואה בנישואיה ואמ׳ רחמנא כי תהיין ואימא
פרט לאחותו מחייבי כריתות אמ׳ רבא אמ׳ קרא ערות אחותך בת אביך או בת אמך מולדת
בית או מולדת חוץ בין שאומרין לאביך קיים בין שאומרין לאביך הוצא ואמר רחמ׳ אחותך
היא והנה פירושו שאומ׳ לו הוצא שתוציאנה מביתך שאינה אשתך ואין קידושין תופסין בה
שהם חייבי כריתות ומיתות בית דין ואעפ״כ חייב עליה משום אחותו אבל אחותו מן השפחה
ומן הנכרית אינה בכלל האיסו׳ הזה מפני שהולד כמוה ועל׳ הפשט יאמ׳ ערות אחותך בת
אמך מולד׳ מן הנישואין שהכניסה איש לו לבית או מולד׳ חוץ שמצ׳ איש אותה בחוץ ותפשה
ושכב עמה וילדה לו לא תגלה ערותה הזכיר בבת אמו בין שתולד מן הנשואין או מן הזנות
כי אע״פ שכל אחת משתיהן בת אמו ולא בת אביו יעלה על הדעת שראוי
לנהוג בכיר האחוה כמולדת הנישואין ולא בבאים מן הזנות שהבל הפקר ולכך הוצרך
הכתו׳ להזהיר על הכל ועוד הזכיר באחותו מן האב כתוב אחר ערות בת אשת אביך מולדת
אביך והיא אחותו בת אביו מן הנישואין והוצרך להזכיר זה בעבור שהזכיר ערות אחותך בת
אביך סתם ופי׳ בבת אמו מולדת בית בנישואין או מולדת חוץ בזנות ויחשב מזה בבת האב
מן הזנות שתהיה מותרת כי אולי לא תחוש התורה לשאר האיש הבא מן הזנות בעבור
שאין הנולדים ידועים לו ולכך ביאר ואמר ערות בת אשת אביך מולדת אביך להגיד כי בת
אביו הנזכרת בתחלה אינה בת אשת אביו ובעבור שהיה בבני נח איסור באחוה מן האם ולא
מן האב יפרש הכתוב כי בישראל כולן שוות באיסור והנבון בפשט הכתוב הזה מה שאמרו
הכמים בגמ׳ במסכת יבמות הבא על אחותו והיא בת אשת אביו שאינה אמו חייב משום
אחותו ומשו׳ בת אשת אביו ומפרש שם מכדי כתיב ערות אחותך בת אביך בת אשת אביך
מולדת אביך למה לי שמע מ׳ משום אחותו ומשום בת אשת אביו ויכפול הכתו׳ בלאוין להיי׳
על כל שם ושם כי אפי׳ בשרצים יכפול לאוין רבים בשם אחר ללקות עליהם ומ״ה היא תרג

אנקלוס עצת חטאין היא וכתב רש״י שיצרך יועצך לחטוא ולא ידעתי טעם לזה שכל העריות
גם העבירות האחרות היצר יועצו לחטוא אבל הענין הוא כי שם זימה גזרו מן כאשר זמם
לעשות לאחיו ולמחשבה ההגונה יקראו מזמה ולא יבצר ממך מזמה ולזנות העשוי
במחשבה בסתר יקראו זמה בענין שנאמ׳ אם נפתה לבי על אשה ועל פתח רעי ארבתי כי
היא זמה והוא עון פלילי וכן זמתך ותזנותיך זמת זנותך הניאוף בסתר ובגלוי ולפי דעתי
אמר הכתוב זמה היא באשה ובתה ואשה ואמה לגנות הענין לומר כי כשישכב עם האחת
שהיא אשתו יחשוב באחרת בעבו׳ קרבתן ודמיונן והנה תהיה שכבת שתיהן לו זמה והוא
הענין שהזכירו רבותי׳ וברותי מכם המורדים והפושעים כי אלו בני תשע מדות וכו׳ ולכך
אמר הכתוב ערות אשה ובתה וכן יאמר ואיש אשר יקח את אשה ואת אמה ולא אמר ערות
בת אשתך לא תגלה וערות אם אשתך ל״ת וטעם הכתו׳ כי בתחלת הפרשה אמר איש איש אל כל
שאר בשרו לא תקרבו כי אסר הקרובו׳ לו משום שארו ונתן בהן טעם כי ערותך הנה ועכשו
כשאסר קרובות אשתו אמ׳ שארה הנה לומ׳ שגם הנה אסורות מפני שהן שאר זו לזו ותהיה
משכבו בשתיהן זמה כמו שפירשתי וכן אמ׳ הכתו׳ ואיש את כלתו טמא בזמה שטמאה לבעל
כי גם בהיותו עמו תחשוב באביו בעבור דמיונם וקרא הכתוב שכיבת הבהמה תבל שיבלבל
זרע אדם וזרע בהמה וכן אמ׳ בשכיבת הכלה תבל הוא שתערב האב והבן להיותם לה כאיש
אחד תשכב עם שניהם יחד במחשבה לצרור לגלות ערותה עליה בחייה בכאן יפרש הכתוב
טעם האיסור יאמר שאינו ראוי שתקח אשה אל אחותה לצרור אותן זו לזו כי הן ראויות
שתהיין אוהבו׳ זו את זו לא שתהיינ׳ צרות ולא אמ׳ כן באשה ובתה ואשה ואמה כי הנה שאר
ואסורות אפי׳ לאחר מיתה ואל אשה בנדת טומאתה אסר הכתוב הנדה מפני טעם
שהזכרתי כי לא תתיר התור׳ המשכ׳ רק לקיום הזרע והנה הולד נוצר מדם האשה כולו או
רובו כאשר הזכרתי כבר ומדם הנדות לא יהיה נוצר כלל ואיך יעשה ממנו ולד והוא סם
המות ימות כל בעלי חיים שישתה אותו או יאכלנו והנה בהיות ברחם דם נדה הרבה לא
תתעבר ממנו כי לא יוצר כלל ואף אם תתעבר מדם אחר ויהיה ניזון מזה הוא ימיתנו
וכבר הזכירו הרופאים עוד שאם יהיה ניזון מדם משובח וכל מזונו מדם טוב אלא שנשתקע
בתוכו מדם הנדות יחמיץ אותו ויוליד בולד השחין והאבעבועות למיניהם ועל דעת רבותי׳
אם ישאר ממנו בגופו קצת יהיה הולד מצורע ומכל הפגים האלה ראוי שתרחיק התורה
משכב הנדה ועוד הגידו בו נסיון אמיתי והוא ממפלאות תמים דעים בתולדת כי הנדה
בתחלת זובה אם תביט במראה של ברזל הבהיר ותאריך לראות בה יראו במראה טיפות
האדומות כטיפות דם כי הטבע הרע המזיק שבה תוליד גנאי ורוע באויר ידבק במרא׳ והנה
היא כאפעה הממית בהבטתו וכל שכן שתזיק לשוכב עמה אשר תדבק גופה ומחשבתה בו
ומחשבתו ולכך גזר עליו הכתוב ותהי נדתה עליו כי דעתה רוע מתדבק והוא שאמ׳ בנדת
טומאתה ויאמר טומאת הנדה כי יזכיר בה לעולם טומאה שהיא כשרץ וכאיש המצורע
שטומאה להם בגופם ויתכן שזהו טעם ואת מקורה הערה והיא גלתה את מקור דמיה כי
המקור המושחת ההוא ראוי להסתם לא שיגלה וישאבו ממנו מים הרעים המזיקים מאד
והנה נאסר לזרע הקד׳ כל ימי טומאת עד שתטבול במי׳ כי או תטהר גם במחשבתה ותהיה
נקיה לגמרי ואל אשת עמיתך לא תתן שכבתך לזרע אמר ר׳ אברהם כי המשגל לשלשה
חלקים נחלק האחד לפריה ורביה והשני להקל מליחות הגוף והשלישי לתאוה הנמשלת
לתאות הבהמות ואמר הכתוב לזרע וטעמו אפי׳ לזרע והנה היא אסורה לגמרי ואפשר
שאמר לזרע להזכיר טעם באיסור כי לא יודע הזרע למי הוא ויבאו מזה תועבות גדולות
ורעות לשניהם ולא הזכיר זה בעונש כי אפי׳ הערה בה ולא הוציא זרע יתחייב ולכך אמר
בשוטה ושכב איש אותה שכבת זרע כי בעבור הזרע תהיה קנאתו וכן בשפחה חרופה הזכיר
שכבת זרע כי האסור בעבור שיוליד זרע מן השפחה והנכון בעיני כי בעבור היות אשת
עמיתו אסורה לו לגמר׳ לא ינקה כל הנוגע בה הוצרך לומ׳ לזרע שאם אמ׳ לא תתן שכבתך
בלבד היה נראה שיזהיר אפי׳ השוכב עמה להבק ולנשק וכאן בחייבי כריתות יזהיר על כן
הוצרך להזכיר שכיבה לזרע לפרש כי במשגל יזהיר ולא אמ׳ בכאן לגלות ערותה כי לא

יזכיר בן ויק בשאר הבשר וכנרה ושהאסור בהן בעבור הגלוי כמו שאמ׳ כי את שארו הערה ורבותי׳ דרשו באשת איש למעט משמש מת ואמרו בשפחה חרופה שאינו חייב אא בגומר ביאתו כמו שמפורש ביבמות למולך ע״ז ששמה מולך ויזכירו הכתוב בשם הידיעה כי היה במצרים וידוע להם ור׳ אברהם אמ׳ כי יתכן שהוא מלכום תועבת בני עמון וכן נראה כי כת׳ב או יבנה שלמה במה לכמוש שקוץ מואב ולמולך שקוץ בני עמון וגם הוא היה ידוע להם וכתב רש״י וזו היא עבודתה שמוסר בנו לכומרים והכומרים עושין שתי מדורות גדולו׳ ומעבירין את הבן ברגליו בין שתי מדורות האש לא תתן זהו מסירתו לכומרים להעביר למולך זהו העברת מדורת האש וזה אינו נכון שהרי אמרו בגמ׳ סנהדרין העבירו ברגל פטו׳ אלא כמשוורתא דפוריא שהוא מעבירו בתוך האש ממש והזכיר בו הכתוב נתינה והעברה שאינו חייב עד שימסרנו לכומרים והעבירו באש כמו שמפורש בסנהדרי׳ וכן מה שאמר הרב שמוסרו לכומרים והם מעבירין אותו וכך כתב אף בפירושיו במס׳ סנהד׳ אינו נראה כן מלשונם שם בגמ׳ ועוד איך יתחייב הוא מיתה בעבודת אחרים ולשון הכתוב עצמו מעביר בנו ובתו כך נדרש שהאב בעצמו מעבירו אבל הענין כך הוא שהאב עצמו מוסרו לכומרים לשם שיקוצם וזהו שכתו׳ נתן למולך כענין שעושין בפנים כדכתי׳ ונתנם אל הכהן ואולי הכומרים עושין בו תנופה או הגשה לפני המולך והם מחזירין אותו לידי האב והוא לוקחו ומעבירו בלהב האש וזהו מעביר בנו ובתו באש וכך אמרו בירושלמי לעולם אינו חייב עד שימסרנו לכומרים ויטלנו ויעבירנו כלומר שיטלנו מהם ויעבירנו הוא אבל לא היה שורפו שהרי אמרו המעביר את עצמו פטור שהוא חי אף לאחר העברה וכך פי׳ רש״י ועם כל זה הנראה בעיני מהכרע הפסוקים כי היה הבן למאכולת האש שהכתוב אומר וגם את בניהם העבירו באש לאכלה ושם נאמר ובשחטם את בניהם לגילוליה שהיו מעבירין אותו באש עד שישרף או שימות באש והיא שחיטתן כי הלשון הזה העבירו להם למולך במולך הוא ואמר בו הכתוב לאכלה והזכיר בו שחיטה אם כן מה שאמר כמשוורתא דפורי׳ לומר שיהיו מעבירי׳ אותו על השלהבת פעמים רבות והוא מת בלהב האש והנה הוא חייב בדין התורה משעת העברה הראשונה משתמשול בו האור כגון שנתפש האש באחד מאבריו ולכך הוצרכו לומ׳ שהמעביר עצמו פטור אבל היה האש אוכלת בו פטור כי זה היה קרבנם למולך ולשון מעביר באש יאמר בכל מקום על הדבר שהוא בוער באש ואיננו אוכל מפני שנותנים אותו באש ומעבירים אותו ממנו ואינו נעשה אפר כנשרפין כענין כלי הגוים שמלבנין אותו באש שנא׳ בהן תעבירו באש וטהר ואמר בבני עמון והעביר אותן במלבן לומר ששרף אותן כאשר יעשו הלבנים במלבן אם כן מעביר בנו ובתו באש היא נתינתו באש שתמשול בו האור לא העברה בעלמ׳ והיא העברה הנזכר׳ במולך שהיא באש על דעת רבותי׳ שלמדו בג״ש העברה העברה מה להלן באש אף כאן באש מה כאן למולך אף להלן למולך וראיה לדבריהם שכתו׳ ביאשיה וטמא את התפת אשר בגיא בן הנום בלתי להעביר איש את בנו ואת בתו באש למולך אם כן העברה הנזכרת במולך היא באש וכן כתוב במנשה והוא העביר את בניו באש בגיא בן הנום ומצאתי שכתוב באחז וגם את בנו העביר באש כתועבות הגוים אשר הוריש ה׳ אותם מפני ישראל ובדברי הימים נאמר ויבער את בניו באש כתועבות הגוים אשר הוריש אם כן ההעברה היא ההעברה באש ממש ומה שאמ׳ הכתו׳ והספרוים שורפים את בניהם לאדרמלך וענמלך אהי ספרוים והיא ע״ז אחרת שעבודתם לשרוף אותם לגמרי כעולה וכן היו עושין לבעל כמו שכתו׳ בירמיהו ויצאת אל גיא בן הנום ושם כתיב ומלאו את המקום הזה דם נקיים ובנו את במות הבעל לשרוף את בניהם באש עולות לבעל אשר לא צויתי ולא דברתי ולא עלתה על לבי ועוד כתיב ויבנו את במות הבעל אשר בגיא בן הנום להעבי׳ את בניהם ואת בנותיהם למולך אשר לא צויתים ולא עלתה על לבי לעשות התועבה הזאת אבל מפני ששני הפסוקים האלה בבמות הבעל ושניהם בגיא בן הנום והאזהרה בשניהם אשר לא צויתי ולא דברתי ולא עלתה על לבי ושם במקום ההוא הטמא היה שם מולך כמו שכתו׳ ביאשיהו נראה מכל זה שהיו שורפין את בניהם עולות למולך והוא הבעל ושניה׳ לשון קרוב מלכות וארונות ואיננו בעל פעור ובעל זבוב כי זה יקרא הבעל סתם באשר

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main

יקרא המול׳ אבל הזכיר בו הכתו׳ העברה כי עקר עבודתו בהעבר׳ משתמשול בו האור ותקר׳
שריפה כי ימותו שם ולכך יקראו עולות וכן אני סובר כי אה׳י ספרוים הוא המולך כי הכנוי
בהם מלך אבל היו שניהם נעבדים כנו לאחר ארר בלשון כבוד ולשני עז מלשון ענה ושתפו
בשניהם מלך והוא כמו מולך והשריפה היא מותם באש כאשר פ׳רשתי ואם נאמ׳ שהשקוצ׳
האלה אינם המולך יתכן כי בעבור היות עבורתם בבנים ובבנות להביאם באש כענין במולך
ישתפו בהם שמו מלך ובעל ואין עבודותם שוה כי המולך בהעברה ואה׳י ספרוים בשריפה
ולבעל בשחיטה ושריפה בעולות ונאמר שהיו במקום התופת אשר בג׳ בן הנם במות לבעל
ושם עוד מולך ומה שאמר הכתוב ויבנו את במות הבעל אשר בג׳א בן הנו׳ להעביר את בניה׳
למולך יהיה פירושו ולהעביר את בניהם למולך ורבותי׳ אמרו אף חזקיה מלך יהודה בקש
אביו לעשות לו כן שישרוף אותו באש אלא שסכתו אמו סלמנררא והנה אחז למולך העביר
אותו ברכתי׳ב וגם את בנו העביר באש כתועבות הגוים אשר הוריש ה׳ מפני בני ישרא׳ וזהו
הלשון הכתוב במולך אם כן היא העברה שתמשול בו האור וימות ונוצל הצריק בסלמנררא
הזו שבראה הקב׳ה בעבורו ועל דרך הפשט אמרו כי מעביר בנו ובתו באש מין ממיני
הכשפים כי בענין הכישוף נאמר מעביר בנו ובתו באש קוסם קסמי׳ מעונן ומנחש ומכשף
ואמר במנשה והוא העביר את בנו באש בגיא בן הנם ועונן ונחש וכשף ועשה אוב וירעוני
וכתי׳ב ויעבירו את בנותיהם ואת בניהם באש ויקסמו קסמים וינחשו והמולך היא ע״ז
שמקריבין לו הקטנים אבל אחר שמצאנו כתוב לבלתי להעביר איש את בנו ואת בתו באש
למולך נאמרו דברי רבותי׳ שהכל למולך באש אבל יתכן שהיתה העבודה ההיא להם
לקסום שוא והיו מתנבאים בה כפי סכלותם והם נביאי הבעל המקריבים לו הבנים והבנות
ויראו להם חלומות שוא ומקסם כזב ולכן תיחס התורה ענין המולך בענין הקסמים כי בכאן
סמכו אל הנפש אשר תפנה אל האובות ואל הידעוני׳ ובמשנה תורה כל הפרשה במתנבאי׳
לדעת העתידות בשקר והנה הזכיר הכתוב כי העברת הזרע למולך הוא חלול השם וכפרש׳
האחרת הוסי׳ף למען טמא את מקדשי ולחלל את שם קדשי ואולי טעמו למען טמא את
העם המקודש לשמי שציויתי והתקדשתם והייתם קדושים כי קדוש אני ה׳ מקדשכם ולחלל
את שם קדשי בעברם על העבירה החמורה לפני כי כן יאמר בעבירות החמורות איש ואביו
ילכו אל הנער׳ה למען חלל את שם קדשי ויתכן שיאמר כן מפני שהמקריב מזרעו למולך
ואחרי כן יבא אל מקדש ה׳ להקריב קרבן מטמא את המקדש כי קרבנותיו טמאים ותועבה
לשם והוא עצמו טמא לעולם שנטמא ברעה שעשה כמו שאמ׳ באוב וידעוני לטמא בהם וכתי׳
ובגלוליהם טמאוה והזכיר בו חלול השם כי כאשר ישמעו הגוים שעבד את המולך בזרעו
ויקר׳יב מבהמתו קרבן לשם הוא חלול השם וזה שיאמר הנביא וגם את בניהם אשר ילדו
לי העבירו להם לאכלה עוד זאת עשו לי טמאו את מקדשי ביום ההוא וגומ׳ ובשחטם את
בניהם לגלוליהם ויבאו אל מקדשי ביום ההוא לחללו והנה כה עשו בתוך ביתי ועל דרך
האמת ישראל זרע קדש נולדים בבית ה׳ וזה טעם אשר ילדו לי והנה המקריב אותו למולך
מטמא את מקדשו ומחלל שמו הגדול בלשון ולא יחלל זרעו בעמיו ולכך אמ׳ בו ואני אתן
את פני והמשכיל יבין וטעם הזכור והבהמ׳ מפורסם כי הוא דבר נתעב ואיננו לקיום המינך
כי אדם ובהמה לא יולידו וכתב ר׳ אברהם אחר שמצאנו הן שכבתי אמש את אבי הנה
לא תשכב אזהרה לשוכב ולנשכב ואם כדבריו למה לא היתה האשה בכלל ובכל בהמה לא
תתן שכבתך כי הנשים בכלל האזהרות בכל התורה אבל טעם שכבתי אמש את אבי בעבור
שהן השוכבות כדי שיצא ממנו הזרע בידוע שהזרע יבא מן התנועה או מן הגוף כלו כמו
שיתהוה הקצף בפיות הסוסי׳ במרוצתם או שיתילד בגידי׳ הקרובי׳ משם ויאסף שם בחמום
התנועה ויצא ואם לא שכבו אותו לא יצא ממנו זרע כי היה כאבן דומם בשכרותו ותטמא
הארץ ואפקוד עונה עליה ותקיא הארץ החמיר הכתו׳ בעריות בעבור הארץ שתטמא בהם
ותקיא הנפשות העושות והנה העריות חובת הגוף ואינן תלויות בארץ אבל סוד הדבר בכתו׳
שאמ׳ בהנחל עליון גוים בהפרידו בני אדם יצב גבולו׳ עמים וגו׳ כי חלק ה׳ עמו וגו׳ והענין
כי השם הנכב׳ ברא הכל ושם כח התחתונים בעליונים ונתן לכל עם ועם בארצותם לגוייהם

כוכב ומזל ידוע כאשר נודע באצטגנינות וזהו שנא׳ אשר חלק ה׳ אלהיך אותם לכל העמים כי
חלק לכלם מזלות בשמים וגבוהים עליהם מלאכי עליון נתנם להיותם שרים עליהם כענין
שכתוב ושר מלכות פרס עומד לנגדי וכתי׳ והנה שר יון בא ונקראים מלאכים דכתי׳ ואני
נותרתי שם אצל מלכי פרס והנה השם הנכבד הוא אלהי האלהים ואדוני האדונים לכל
העולם אבל ארץ ישראל אמצעות הישוב היא נחלת ה׳ מיוחדת לשמו לא נתן עליה מן
המלאכים קצין שוטר ומושל בהנחילו אותה לעמו המיחד שמו זרע אהביו וזהו שאמ׳
והייתם לי סגולה מכל העמים כי לי כל הארץ וכתי׳ והייתם לי לעם ואנכי אהיה לכם לאלהים
לא שתהיו אתם אל האלהים האחרים כלל והנה קדש העם היושב בארצו בקדושת העריות
וברובי המצות להיות לשמו ולכך אמר ושמרתם את כל חוקותי ואת כל משפטי ועשיתם
אותם ולא תקיא הארץ אתכם וכתי׳ ואמר להם אתם תירשו את אדמתם ואני אתננה לכם
לרשת אותה אני ה׳ אלהיכם אשר הבדלתי אתכם מן העמים יאמר כי הבדיל אותנו מכל
העמים אשר נתן עליהם שרים ואלהים אחרים בתתו לנו את הארץ שיהיה הוא יתעלה לנו
לאלהים ונהיה מיוחדים לשמו והנה הארץ שהיא נחלת השם הנכבד תקיא כל מטמא אותה
ולא תסבול עובדי ע״ז ומגלים עריות והפרש׳ הזאת הזכירה המולך בכלל ע״ז עם וכרן העריו׳
ועל כלם אמ׳ אל תטמאו בכל אלה כי בכל אלה נטמאו הגוים ותקיא הארץ את יושביה וכן
אמר בפרשה השנ׳ה ואבדיל אתכם מכל העמים להיות לי שהוא חומר איסור ע״ז ולכך אמ׳
כי מפני שהם מיוחדים לשמו בעבור כן נתן להם הארץ שנא׳ ואומר לכם אתם תירשו את
אדמתם ואני אתננה לכם לרשת אותה אני ה׳ אלהיכם אשר הבדלתי אתכם מכל העמים והנה
בחוצה לארץ אע״פ שהכל לשם הנכבד אין הטהרה בה שלמה בעבור המשרתים המושלים
עליה והעמים תועים אחרי שריהם לעבוד גם אותם ולכך יאמר הכתוב אלהי כל הארץ
יקרא כי הוא אלהי האלהים המושל על הכל והוא יפקוד בסוף על צבא המרום במרום להסי׳
ממשלת העליונים ולהרוס מערכת המשרתים ואחרי כן יפקוד על מלכי האדמה באדמה
וזהו ענין הכתו׳ ע״א בגזרת עירין פתגמא ומאמר קדישין שאלתא יאמר כי הדבר ההוא
הנגזר על נבוכדנצר היא גזרת עירין פתגמא ומאמר קדישין שאלתא שגזרו על הרוחות
הנאצלין מהן לעשות כך ויקראו עירין כי מאצילותם יתעוררו הכחות בכל הפעולות כמו
שאמר ואלו עיר וקדיש מן שמיא נחית קרא בחיל וכן אמ׳ גדו אילנא וגו׳ ומאמר קדישין
שאלתא ומאמ׳ קדישין שאלה כלום ששאלו מה רצון העליון עליו ואחרי כן גזרו להעשות כן
וזהו שאמר לו דניא׳ וגזרת עילאה היא כי הכל מאתו ית׳ והנה השם הנכבד ית׳ אלהי האלהים
בחוצה לארץ ואלהי ארץ ישרא׳ שהיא נחל׳ ה׳ וזהו טעם וזנה אחרי אלהי נכר הארץ כי האומות
נכרים בארץ השם ובנחלתו וזהו שנא׳ לא ידעו את משפט אלהי הארץ וישלח בם את האריות
והנם ממיתים אותם כאשר אינם יודעים את משפט אלהי הארץ והנה הכותים לא היו ענושים
בארצם בעבדם את אלהיהם לשלח בהם את האריות ובבואם בארץ השם ועשו שם כמעשיהם
הראשונים שלח בהם האריות הממיתים אותם וכן שנו בספרא ולא תקיא הארץ אתכם
וגומ׳ ארץ ישרא׳ אינה כשאר ארצות אינה מקיימת עובדי עבירה ובספרי ואין עמו אל נכר
שלא תהא רשות לאחד משרי האומות לבא לשלוט בכם כענין שנא׳ ואני יוצא והנה שר יון
וגו׳ והוא מאמרם שאמרו כל הדר בחוצה לארץ דומה כמי שאין לו אלוה שנא׳ לתת לכם את
ארץ כנען להיות לכם לאלהים ואומר כי גרשוני היום מהסתפח בנחלת ה׳ לאמור לך עבוד
אלהים אחרים ואמרו בתוספתא רע״ו הרי הוא אומר ושבתי בשלום אל בית אבי והיה ה׳ לי
לאלהים ואומ׳ לתת לכם את ארץ כנען כל זמן שאתם בארץ כנען הייתי לכם לאלהים אין אתם
בארץ כנען כביכול אין אני לכם לאלהים וכן הוא אומר בארבעים אלף חלוצי צבא עברו לפני ה׳
ואומר ונכבשה הארץ לפני ה׳ ולפני עמו וכי תעלה על דעתך שישראל מכבשין את האר׳
לפני המקום אלא כל זמן שהן עליה כאלו היא מכובשת הא אינן עליה אינה מכובשת ומן
הענין הזה אמרו בספרי ואבדתם מהרה אע״פ שאני מגלה אתכם מן הארץ לחוצה לארץ היו
מצויינין במצות שכשתחזרו לא יהו עליכם חדשים משל למלך שכעס על אשתו וטרפה
לבית אביה אמר לה הוי מתקשט בתכשיטי׳ כשתחזרי לא יהיו עליך חדשים כן אמר ירמיה

הציבי לך ציונים אֹו המצות שישרא מצויינין כהן והנה הכתו שאמר ואבדתם מהרה
ושמתם את דברי וגו אינו מחייב בגלות בחובת הגוף כתפלין וכמזוזות ופירשו בהם
ברי שלא יהו חרשים עלינו כשנחזור לארץ כי עקר כל המצות ליושבים בארץ ה' ולפיכ אמ
בסיפרי וירשת וישבתה בה ושמרת לעשות ישיבת ארץ ישראל שקולה כנגד כל המצות
שבתורה וכך היא בתוספתא רעו וזו היא מחשבת הפושעים שאמרו ליחזקאל רבנו יחזקאל
עבר שמכרו רבו יש לו עליו כלום שנא והעולה על רוחכם היו לא תהיה אשר אתם אומרי
נהיה כגוים וכמשפחות הארמה לשרת עץ ואבן וזו היא מצות יעקב אבינו לביתו ולכל אשר
עמו בשעת ביאתן לארץ הסירו את אהי הנכר אשר בתוככם והטהרו והשם לו לבדו נתכנו
עלילות שמתה רחל בדרך בתחלת ביאתם לארץ כי בזכותה לא מתה בחוצה לארץ
ובזכותו לא ישב בארץ עם שתי אחיות והיא היתה הנישאת באיסור האחוה ונראה שנתעברה
מבנימין קודם בואם בשכם ולא נגע בה בארץ כלל ומפני הענין שהזכרנו אמ הנביא ושלמתי
ראשונה משנה עונם וחטאתם על חללם את ארצי בנבלת וכו והענין הזה הוא במקומו רבים
בכתובים והראנו מפורש בהם אחר שפקחתי בו עיניך וכתב ר' אברהם בפרשת וילך ירענו
כי השם אחד והשינוי יבא מהמקבלים והשם לא ישנה מעשיו כי כלם הם בחכמה ומעבודת
השם לשפור בח הקבול כפי המקום על כן כתוב את משפט אהי הארץ ואמ יעקב הסירו
את אהי הנכר והפך המקום הרבק בעריות שהם שאר והמשכיל יבין או דבריו זל ואל תשיב
עלי מפסוק מיכא שרבם כי הוא שר לבקש רחמים על ישרא לאשר מלכות וממשלה וכן היה
שר צבא הנראה ליהושע ביריחו הראה לו כי ה' שלחו ללחום מלחמותיה כענין בחזקיהו וגם
היה זה בהיותם בחוצה לארץ ואין רשות לפרש בענין הארץ יותר מזה אבל אם תזכה להבין
הארץ הראשונה הנזכרת בפסוק בראשית והנזכרת בפרשת אם בחוקותי תדע סוד נשגב
ונעלם ותבין מה שאמרו רבותי בית המקדש שלמעלה מכוון כנגד בית המקדש של מטה
וכבר רמזתי לו בפסוק כי לי כל הארץ והנה הזכיר הכתוב כי אנשי ארץ כנען
נענשו בעבור העריות ורבותי אמרו שהוזהרו עליה מעת היצירה לאדם ולנח שלא ענש
אלא אם כן הזהיר אבל הכתוב לא יזכיר האזהרה אבל יאמר כי הארץ תקיא אותם כי הארץ
תתעב כל התועבות האל והנה לא אנשי ארץ כנען בלבד היו המוזהרים והפרשה הזכירה
במעשה ארץ מצרים שהיו גם הם עושים בכל התועבות האלה ולא תקיא אותם ארץ מצרים
ולא שאר ארצות הגוים את גוייהם אבל הענין כלו למעלת הארץ וקדושתה ואמר הכתוב
ותקיא כי מעת שפקד עונה עליה שנגו על הכנענים להכרת כאו כבר הקיאה איתם או תקיא
למעלה כענין סר צלם מעליהם ונכרתו הנפשות העושות מקרב עמם ורעו נכרת וימיו
נכרתים לשון רש והנה בכריתות בתורה שלשה ענינים האחר שנא בו ונכרת האיש ההוא
והשני הנאמר בהם ונכרתו הנפשות העושות ונכרתה הנפש ההיא מלפני והשלישי שנאמ
בהן הכרת הכרת הנפש ההיא עונה בה ואמר ביום הכפורים והאבדתי הנפש ההיא מקרב
עמה ואמ בספרא לפי שהוא אומ כרת בכל מקום ואיני יודע מהו כשהוא אומ והאבדתי למד
על הכרת שאינו אלא אבדן וביאור הענין כי האוכל חלב או דם והוא צדיק ורובו זכיות אבל
גברה תאותו עליו ונכשל בעבירה ההיא יכרתו ימיו וימות בנעורים קודם שיגיע לימי זקנה
והם ששים שנה ואין נפשו בהכרת אבל יהיה לו חלק בעולם הנשמות כפי הראוי לו למעשיו
הטובים כי צדיק היה ויהיה לו עוד חלק לעולם הבא הוא העולם שאחרי התחיה ובזה אמר
ונכרת האיש ההוא ואשר עמו החטא החמור ההוא ויהיו עונות מרובי מזכיותיו עונש הכרת
שבעביר החמור ההיא מגיע לנפש החוטא לאחר שתפרד מן הגוף והיא נכרתת מחיי העולם
הנשמות ומחוייבי הכרת הזה רומז הכתוב באומ ונכרתה הנפש ההיא מלפני וכתי והאבדתי
את הנפש ההיא מקרב עמה ואלו אין להם כרת בגופם או פעמים שיחיו ויגיעו לימים וגם
עד זקנה ושיבה בענין שכתוב ויש רשע מאריך ברעתו וזהו שאמרו רבותי אבל מי שעונותיו
מרובין מזכיותיהם ובכללם עין פושעי אומות העולם בגופם ואמר רב בעבירה כלומ בערוה
מן העריות יורדין לגיהנם ונידונין שם שנים עשר חדש לאחר יב חדש גופן כלה ונשמתן
נשרפת ורוח מפזרתן תחת כפות רגלי הצדיקים וכו ויש כרת הגמור שנכרת גופו ונפשו והוא

הנאמ׳ בו כי דבר ה׳ בזה ואת מצותו הפר הכרת תכרת הנפש ההיא עונה בה ודרשו הכרת
בעולם הזה תכרת בעולם הבא לומר שהוא ימות בנוער וחיתו בקדשים שלא תחיה נפשו
בקדשים ואין לה חלק לעולם הבא ואין כפל הכרת הזה נאמר בתורה אלא בעניני ע״ז
ומגדף ורבותי׳ דרשו עוד במסכת שבוע׳ כי דבר ה׳ בזה זה הפורק עול ומגלה פנים בתורה
ואת מצותו הפר זה המפר ברית בשר אבל אינו בכל הכריתות ושם מבואר זה בגמ׳ שאין
הכפל של הכרת תכרת בשאר חייבי כריתות שבתורה אלא באלו הנדרשים מן הכתוב הזה
כי הכתוב הוא במגדף ועובד ע״ז והם הוסיפו במדרשים הכופרים בעיקר והרשעים המוחלטי׳
וכמו שנא׳ בהם בקבלה כי תולעתם לא תמות ואשם לא תכבה והם אותם שמנו במשנה
ובבריתא ואלו שאין להם חלק לעולם הבא וכן נראה שאין כל חייבי כריתו׳ בערירות אין
כרת כורעם אלא באותן שכתוב בהן ערירים ויתכן שהוקשו על העריות זו לזו אבל שאר
הכריתות כגון חלב ודם אין לנו וכתב ר׳ אברהם יש הפרש בין והאברתי ובין ונכרתה ולא אוכ׳
לפרש יחשוב החכם כי האובדת תאבד והנכרתת תכחד ולא ישא אלהים נפש ותרע ותשכיל
כי הכריתות הנזכרים בנפש בטחון גדול בקיום הנפשו׳ אחרי המיתה ובמתן השכר בעולם
הנשמות כי באמרו ית׳ ונכרתה הנפש ההיא מלפני ונכרתה הנפש מקרב עמה יורה כי
הנפש החטאת היא תכרת בעונה ושאר הנפשות אשר לא חטאו תהיינה קיימות לפניו בזיו
העליון ולכך הוא מפר׳ הנפש ההיא עונה בה כי העון אשר בה הוא יכריתנה וטע׳ זה הענין כי
נשמ׳ האדם נר ה׳ אשר נפחה באפינו מפי עליו׳ ונשמ׳ שדי כמו שכתו׳ ויפח באפיו נשמ׳ חיים
והנ׳ היא בענינה לא תמות ואיננה מורכבת שתפרד הרכבתה ותהיה לה סבת הויה והפסד
כמורכבים אבל קיומה ראוי והוא עומד לעד בקיום השכלים הנבדלים ולכך לא יצטרך הכתו׳
לומ׳ כי בזכות המצות תהיה קיומה אבל יאמר כי בענש העברות תתגא׳ ותטמא ותכרת מן
הקיום הראוי והוא הלשון שתפסה כהן התורה כרת בענף הנכרת מן האילן שממנו יהיה
שרשו והוא מה שא׳ רבו׳ מקרב עמה ועמה שלום כי הכרת של הנפש החטאת יורה על קיום
שאר הנפשות שלא חטאו והן עמה שהן בשלום וכבר פי׳ כי כל היעדים שבתורה בהבטחות
או בהתראות כלם מופתים מן הנסים הנסתרי׳ שבדבר מופתי תבטיח ותזהיר התורה לעולם
ולכן תזהיר בכאן בכרת שהוא ענין נסי ולא תבטיח בקיום שהוא ראוי והנה הבריתות
שבתור׳ הם ל״ו ומהם רבים באיסורי׳ הערוה ר״ל על בעילה האסורה וכן מיתות של ב״ד בענין
הבעילה רבות שש עשרה ואין באסור המאכלים מיתה כלל והטעם בהיות העונשין גדולים
במיתת ב״ד והכרת בענין הבעילה מפני שגלוי עריות דבר נמאס מאד אצל התורה כנזכר
בזאת הפרשה במקומות רבים בכתוב והחכמים מזכירין לעולם ע״ז גלוי עריות ושפיכות דמים
ויזכירו אותם אחר ע״ז וקודם שפיכות דמים וכמו שאמרו אלהיהם של אלו שונא שונא זמה הוא
ויש בענין סוד גדול בסוד היצירה והרב אמר במורה הנבוכים בעבור היות יצר האדם גדול
בענין המשגל והתאוה בו רבה והדברים שהם רבי המכשולות צריכים עונש גדול ליסר
מהם וגם זה אמת

סדר קדושים תהיו

אל כל עדת בני ישרא׳ כבר אמרו רבותי׳
שהפרשה הזו נאמרה בהקהל מפני שרוב גופי
תורה תלויים בה וזה טעם אל עדת בני ישרא׳ אבל
הזוברה כאן בתורת כהנים מפני שידבר בה על
קרבן התורה ומפני שיזכיר בה המשפט שיצוה לעשות בעושי התועבות הנזכרות והעריות
והתועבות הזוכר בספר הזה מפני הטעם שכתבנו בתחלת הספר קדושים תהיו הוו פרושי׳
מן העריות ומן העבירה שבכל מקום שאתה מוצא גדר ערוה אתה מוצא קדושה לשון רש״
אבל בתורת כהנים ראיתי סתם פרושים תהיו וכן שנו שם והתקדשתם והייתם קדושים
כי קדוש אני ה׳ כשם שאני קדוש כך אתם תהיו קדושים כשם שאני פרוש כך אתם תהיו
פרושים ולפי דעתי אין הפרישות הזו לפרוש מן העריות כדברי הרב אבל הפרשות הוא
המוזכרת בכל מקום בתלמוד שבעליה נקרא׳ פרושים והענין כי התורה הזהירה בעריות
ובמאכלים האסורים והתיר הביאה איש באשתו ואכילת הבשר והיין אם כן ימצא בעל

התאוות מקום להיות שטוף בזמת אשתו או נשיו הרבות. ולהיותו בסובאי יין וזוללי בשר למו
וידבר כרצונו בכל הנבלות שלא הוזכר איסור זה בתור׳ והנה יהיה נבל ברשות התורה לפי
בא הכתו׳ הזה אחרי שפרט האסורי׳ שאסר אותם לגמרי וצוה בדבר כללי שנהיה פרושי׳ מן
המותרו׳ ימעט במשגל כענין שאמרו שלא יהו ת״ח מצוי׳ אצל נשותי׳ כתרנוגלין ולא ישתמש
בו אלא כפי הצריך לקיום המצוה ממנו ויקדש עצמו מן היין במיעוטו כמו שקרא הכתוב הנזי׳
קדוש ויזכור הרעות הנז׳ ממנו בתור׳ בנח ובלט וכן יפריש עצמו מן הטומא׳ אע״פ שלא הוזהרנו
ממנה בתור׳ כמו שהזכירו בגדי עם הארץ מדרס לפרושין וכמו שנקרא הנזיר קדוש משמרו
מטומא׳ המת גם כן וכן ישמור פיו ולשונו מהתגאל ברבוי האכילה הגסה ומן הדבור הנמאס
כענין שהזכיר הכתוב וכל פה דובר נבלה ויקדש עצמו בזה עד שיגיע לפרישות מה שאמרו
על ר׳ חייא שלא שח שיחה בטלה מימיו באלו וביוצא בהן באה המצוה הזאת הכללית אחרי
שפרט כל העבירות שהן אסורות לגמרי עד שיכנס בכלל זאת הצואה הנקיות בידיו ובגופו
כמו שאמרו והתקדשתם אלו מים ראשונים והייתם קדושים אלו מים אחרונים כי קדוש זה
שמן ערב כי אע״פ שאלו מצות מדבריהם עיקר הכתו׳ ביוצא בזה יזהיר שנהיה נקיים וטהורי׳
ופרושין מהמון בני אדם שהן מלכלכין עצמן במותרות ובביעורים וכן דרך התורה לפרוש
ולכלול ביוצ׳ בזה כי אחרי אזהרת פרטי הדינין וכל משא ומתן שבין בני אד׳ שאמר תור׳ לא
תגנוב ולא תגזול ולא תונו ושאר האזהרות אמר בכלל ועשית הישר והטוב שיכניס בעשה
היושר וההשויה ובל לפנים משורת הדין לרצון חברו כאשר אפרש בהגיעי למקומו כרצון
הקב״ה וכן בענין השבת אסר המלאכות באלו והטרחים בעשה כללי שנא׳ תשבות ועוד אפרש
זה בע״ה ית׳ וטעם הכתוב שאמ׳ כי קדוש אני ה׳ אהיכם לומ׳ שאנחנו זוכה לדבקה בו בהיותנו
קדושים והנה זה כענין הדבור הראשון בעשרת הדברות וצוה איש אמו ואביו תיראו כי שם
צוה על הכבוד וכאן יצוה על המורא ואמ׳ את שבתותי תשמורו כי שם צוה על הזכירה וכאן
צוה על השמירה וכבר פירשנו ענין שניהם ואמר אל תפנו אל האלילים והוא מלשון ואם
יפנה לבבך אשר לבבו פונה היום יאמר שלא יפנה לבו באלילים להאמין שיהיה בהם תועלת
או שיבאו העתידות אשר יתנבאו מהם אבל יהיו הם וכל מעשיהם אפס ותהו בעיניו ולא
תבא העתידה רק בגזרת עליון וכך אמרו רבותי׳ דיוקנאות עצמן אסור להסתכל בהן משום
שנאמר אל תפנו אל האלילים הכניסו אפי׳ ההסתכלות בהן בכלל האיסור שלא יתן דעתו
בעניינם כלל ואמר אהי׳ מסכה לא תעשו לכם להזהיר עליהם מעשת עשייה והאזהרות
בעו׳ יבאו בתורה במקומות רבים ובמדרש ויקרא רבה הזכירו על הפרש׳ הזו ר׳ לוי אמ׳ מפני
שעשרת הדברות כלולין בתורה אנכי ה׳ אהיך וכתי׳ הכא אני ה׳ אהיכם לא יהיה לך וכתיב
הכא אל תפנו אל האלילי׳ וכו׳ התם כתי׳ זכור את יום השבת לקדשו וכתיב הכא את שבתותי
תשמורו לא תשא את שם ה׳ אהיך וכתיב הכא לא תשבעו בשמי לשקר כבד את אביך ואת
אמך וכתי׳ הכא איש אמו ואביו תיראו לא תרצח וכתיב הכא לא תעמו׳ דם רעך לא
תנאף וכתיב הכא אל תחלל את בתך להזנותה לא תגנוב וכתי׳ הכא לא תגנובו לא תענה
ברעך וכתי׳ הכא לא תלך רכיל בעמך לא תחמוד וכתי׳ הכא ואהבת לרעך כמוך עד כאן
במדרש ואמ׳ וכי תזבחו זבח שלמים כי אחר שאסר הזביחה וכל עבודה לאלילים ולאהי׳ מסכה
דיקן כל העבודות לה׳ המיוחד אמ׳ באשר תזבחו לה׳ לא תזבחו לו אלא לרצונכ׳ שתהי׳ עבודתכ׳
לרצון לפניו וירצה בכם כעבד יתרצה אל ארניו בעשותו כל אשר יצונו כלשון ונרצה לו לכפ׳
עליו ואור פניך כי רציתם והטעם שלא תחשבו שיהיו בעבודת הצלמים שום תועלת ולא
תעשו עבודת השם הנכבד על מנת לקבל פרס אלא לעשו׳ רצונו כי רצונו הפשוט הוא הראוי
והמחויב ואמ׳ זה בזבחים שהם הקדשים הקלים הנאכלים לבעלים עצמן שישמרו במחשבתם
להיותם בכוונה רצויה וכל שכן בקדשי הקדשים או מפני שהשלמים מדתם שלישראל
כמו שאמרו רבותינו לא הקריבו בני נח שלמים והמשכיל יבין
ורבותי׳ אמרו לרצונכם תזכחו לרעתכם זבוחו שהמתעסק בקדשים פסול ולא
תשבעו בשמי לשקר למה נאמר לפי שנאמר לא תשא את שם ה׳ אהיך לשוא יכול לא יהא
חייב אלא על שם המיוחד מניין לרבות כל הכנויין ת״ל לא תשבעו בשמי לשקר כל שם שיש

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main

לי לשון ר״ש ועל דרך האמת לא תשבעו בשמי הוא השם המיוחד וחללת את שם אלהיך הוא האלהים שממנו נתרבו כל הכנויין ושם נאמר תהלה שם ה׳ אלהיך וכי לא ינקה ה׳ בשמו הגדול המיוחד וזה טעם וחללת כי כאשר ישבע בשם המיוחד לשקר יהיה מחלל שם אלהיו לא תקלל חרש אין לי אלא חרש מניין לרבו׳ כל אדם ת״ל בעמך לא תאור א״כ למה נאמ׳ חרש מה חרש מיוחד שהוא בחיים יצא המת שאינו בחיים לשון ר״ש והוא שנוי בתור׳ כהנים אבל המדרש בגמ׳ אינו כן אלא הזכיר הכתוב בנכבדי׳ בעם הדיין והנשיא שאמר אלהי׳ לא תקלל ונשיא בעמך לא תאור וחזר והזהיר באמללים שבעם והוא החרש ומהם ילמדו בבנין אב את כל שאר העם כי מן הראש ועד הסוף בכלל האזהרה ומלת בעמך לדרוש בעושי מעשה עמך להוציא הרשעים ועל דרך הפשט הזכי׳ החרש בקללה כי אע״פ שלא ישמע ולא יתקצף בקללתו הזהירה התורה עליו ואין צריך לומר בשומעים שיתביישו ויחר להם מאד ועוד כי יזהיר בהווה שאדם מקלל חרש ומכשיל עור שלא ירא מהם כי לא ידעו ולא יבינו על כן נאמר ויראת מאלהיך שהוא רואה הנסתרות והוסיף

לאו אחר במושלים הנשיא והדיין בעבור שדרך האנשים לקלל בחדרי משכבם כאשר בהשפטם יצא רשע ובקללת הנשיא והדיין תקלות רבות כי המון העם בסכלותם ישנאו אותם ויתעררו לקום עליהם והם במשפט יעמידו ארץ לא תלך רכיל בעמך אומר אני על שם שכל משלחי מדנים ומספרי לשון הרע הולכים לבית ריעיהם לרגל מה יראו רע או מה ישמעו רע לספר בשוק נקראים הולכי רכיל הולכי רגילה וכו׳ לא תיכול קורצין ואכלו קורציהון די יהודאי אכלו ביה קורצא בי מלכא נראה בעיני שהיה משפט לאכול בבית המקבל דבריהם שום הלעשה והוא דרך חזוק שדבריו מקויימים ויעמידם על האמת ואותה הלעשה נקראת אכילה קורצין לשון קורץ בעיניו שכן דרך הולך רכיל לקרוץ בעיניו ולרמוז דברי רכילות שלא יבינו השומעין כל זה לשון הרב ז״ל ואין במה שפירש בתרגו׳ הזה טעם או ריח כי השומע מן הרכיל לא ישבע לו שיאמין דבריו ולא יתן אות או מופת וגם המלשין עבד אל אדניו ולא יבטיחנו הארון ששמע אליו ומה טעם לאכילה הזאת ונבוכדנצר בהוראת הצדיקים עשה מה שעשה לא האכילם למלשינים ולא נשבע להם וגם לא האמין להם אבל שאל הגזרא שדרך מישך וכו׳ וצוה שישתחו מכאן ואילך והיה מעביר על מה שעבר ודריוש לא האכיל למלשיני דניא׳ רק לענה וראש וכתי׳ בהם די אכלו קרציהון ואפי׳ אם אמת הדברי׳ שיעשה כן בזמנים ההם אחר שהכתוב אמר לא תלך רכיל למה יזכיר אנקלוס מנהג השטות ההוא ואין לאזהרה ענין בו אבל עיקר לשון הארמי בכאן איננו אלא לשון השמעת קול והוא מורגל בדברי חכמים ועיזא לאו אכלויי מכלו להו ולאו גברא בעו לאכלויינהו ות׳ קרא בגרון אכלי ושרק לו מקצה הארץ ויכלי ליה וינהום עליו כנהמתים ויכלי עליהון וכן במקומו׳ רבים והנה הוא לשון כל משמיע קול שיודיע חפצו בלא חיתוך מלות ולכן יאמר כן לצועק לעוים הנכנסות בשדה ויתרגמו כן הנוהם והשורק ודרך הרכילים לבא ברבים או לפני המושל וינהמו בגרונם ויקרצו בעיניה׳ לרמוז כי שמעו דברים עד שיפצרו בהן ויגידו אותם על כן נקראים אוכלי קורצין נוהמים ברמזים ואונקלוס תרגם רכילות ענינו וכן שמו בלשון הארמית ולא חשש לפרש לשון הכתוב וכן דרכו תמיד כי להכין הענין הוא מתכוין אבל בלשון הקודש היו קוראין אותם הולכי רכיל מן אבקת רוכל רכולתך כי הרוכל הולך כל היום קונה מכאן ומכאן והולך ומוכר במקומות אחרים לכאן ולכאן כמו שהזכירו חכמים רוכלים המחזורים בעירות וזה טעם בעמך כי הולך ברבים ולהבדיל בין שניהם היה שם זה רוכל ושם זה רכיל שם תאר בעצמו כמו סריס נזיר ירמוז השם כי בנפשו הוא ועליו תשוב

לא תשנא את אחיך בלבבך בעבור שדרך השונאים לכסות את שנאתם בלבם כמו שאמ׳ בשפתיו ינכר שונא הזכיר הכתוב בהווה ואמ׳ הוכח תוכיח את עמיתך מצוה אחרת ללמדו תוכחות מוסר ולא תשא עליו חטא שיהיה עליך אשם כאשר יחטא ולא הוכחת אותו ולזה יטה לשון אונקלו׳ שאמ׳ ולא תקבל על דיליה חובה שלא תקבל אתה עונש בחטא שלו ואחרי כן צוה שתאהו׳ אותו והנה השונא את רעהו עוב׳ בלאו והאוהב לו מקיים עשה והנבון בעיני כי הוכח תוכיח כמו והוכיח אברהם את אבימלך ויאמ׳ הכתו׳ אל

תשנא את אחיך בלבבך בעשותו לך שלא כרצונך אבל תוכיחנו מדוע ככה עשית עמדי ולא
תשא עליו חטא לכסות שנאתו בלבך ולא תגיד כי בהוכיחך אותו יתנצל לך או ישוב ויתודה
על חטאו ותכפר לו ואחרי כן יזהיר שלא תנקום ממנו ולא תטור בלבך מה שעשה לך
כי יתכן שלא ישנא אותו אבל יזכור החטא בלבו ולפיכך יזהירנו שימחה פשע אחיו וחטאתו
מלבו ואחר כן צוה שיאהו׳ לו כמוהו וטע׳ ואהבת לריע׳ כמוך הפלגה כי לא יקבל לב האדם
שיאהוב את חברו כאהבתו את נפשו ועוד שכבר בא ר׳ עקיב׳ ולימד חייך קודמי׳ לחיי חברך
אבל תצוה התורה שיאהוב לחברו בכל ענ״ין כאשר יאהוב את נפשו בכל הטוב ויתכן בעבור
שלא אמ׳ ואהבת את ריעך כמוך והשוה אותם במלת לרעך וכן ואהבת לו כמוך דבר שיהיה
פירושו להשוות אהבת שניהם בדעתו כי פעמים רבים יאהוב אדם את רעהו בדברים ידוע׳
להיטיבו בעושר ולא בחכמ׳ וכיוצא בזה ואם יהיה אוהב בכל יחפוץ שיזכה רעהו האהוב לו
בעושר ונכסים וכבוד ודעת וחכמה ולא שישוה אליו אבל יהיה חפץ בלבו לעולם שיהיה הוא
יתר ממנו בכל טובה ויצוה הכתו׳ שלא תהיה פחיתות הקנאה הזאת בלבו אבל יאהוב ברבות
הטוב לחברו כאשר אדם עושה לנפשו ולא יתן שיעורין באהבה ועל כן אמר ביהונתן כי
אהבת נפשו אהבו בעבור שהסיר מדת הקנאה מלבו ואמר כי אתה תמלוך על ישראל
ואנכי אהיה לך למשנה וענין הנקימה והנטירה כבר פרשוהו רבותינו שהוא
בדבר שאין בו חיוב ממון השאילני מגלך השאילני קרדומ׳ כי בדבר שנתחייב לו ממון כגון
בנזקים וכיוצא בהן אינו מחוייב להניח לו אבל יתבעוהו בב״ד וישולם ממנו מפסוק כאשר
עשה כן יעשה לו והוא מעצמו חייב לשלם לו כאשר ישלם מה שלוה או מה שגזל וכל שכן
בענין נפש שיהיה נוקם ונוטר לו עד שיגא׳ דמי אחיו מידו על פי ב״ד המורים במשפטי התור׳
את חוקותי תשמורו ואלו הן בהמתך לא תרביע כלאי׳ וגו׳ חוקים או גזרת מלך שאין טעם
לדבר לשו׳ רש׳ ולא הזכירו רבותי׳ שיהיה הטעם נעלם ושיהא יצר הרע ואומות העולם משיבי׳
עליהן אלא בלבישת שעטנז לא בכלאי בהמה ואין הכוונה בהם שתהיה גזרת מלך מלכי
המלכים בשום מקום בלא טעם כי כל אמרת אלוה צרופה רק החקים הם גזירת מלך אשר
יחוק במלכותו מבלי שיגלה תועלתם לעם ואין העם נהנין בהם אבל מהרהרין אחריהם
בלבם ומקבלין אותן ליראת המלכות וכן חוקי הקב״ה הם הסודות אשר לו בתורה שאין העם
במחשבתם נהנים בהם כמשפטים אבל כולם לטעם נכון ותועלת שלימה והטעם בכלאים
כי השם ברא מינין בעולם בכל בעלי הנפשות בצומחים ובבעלי הנפש התנועה ונתן בהם כח
התולדת שיתקיימו המינין ההם לעד כל זמן שירצה הוא יתברך בקיום העולם וצוה בכחם
שיוציאו למיניהם ולא ישתנו לעד לעולם שנאמר בכלם למינהו והנה צוה סבת המשכב
שנרביע הבהמות זו עם זו לקיום המינין כאשר באים האנשים על הנשים לפריה ורביה
והמרכי׳ שני מינין משנה ומכחיש במעשה בראשית כאלו יחשוב שלא השלים הקב״ה בעולמו
כל הצורך ויחפוץ הוא לעזור בבריאתו של עולם להוסיף בו בריות והמינין בבעלי החיים לא
יולידו מין משאינו מינו וגם הקרובים בטבע שיולידו מהם כגון הפרדים יכרת זרעם כי הם
לא יולידו והנה מצד שני הדברים האלה פעולת ההרכבה במינין מעשה נמאס ובטל וגם
הצמחים אשר ירכיבו מין בשאינו מינו אין פרים צומח אחרי כן ויהיה באיסורם שני הטעמי׳
הנזכרים וזה טעם שדך לא תזרע כלאים שהוא בהרכבה על דעת רבותינו ואסר אף כלאי׳
זרעים מפני שישתנו בטבעם גם בצורתם בהיותם יונקים זה מזה ויהיה כל גרעין ממנו באלו
הורכב משני מינין ואסר לחרוש בשור ובחמור מפני שדרך כל עובד אדמתו להביא צמדו
ברפת אחת ויבא לידי הרכבה ומחברינו מי שמוסיף בטעם הכלאים שלא לערבב הכחות
המגדלים הצמחים להיות יונקים זה מזה ממה שאמרו בבראשית רבא אמר ר׳ סימון אין
לך כל עשב ועשב מלמטה שאין לו מזל ברקיע מלמעלה ומכה אותו ואומר לו גדל הה״ד
הידעת חקות שמים אם תשים משטרו בארץ והנה המרכיב כלאים או זורען בכדי
שינקו זה מזה מבטל חקות שמים ולכך אמ׳ כהן את חוקותי תשמורו כי הם חוקות שמים
וכך אמ׳ ר׳ חנינא משום ר׳ פנחס משום חוקים שחקקתי בהם את בעולמי וכבר כתבתי בסדר
בראשית שהצומחים כלם יסודותם בעליונים ומשם צוה להם את הברכה חיים עד העולם

והנה המרכיב כלאים מכחיש ומערבב מעשה בראשית ובגד כלאים שעטנז למה נאמ׳
לפי שנאמ׳ לא תלבש שעטנז צמר ופשתים יחדו יכול לא ילבש גיזי צמר ואניצי פשתן ת״ל בגד
ומנין לרבות את הלברין ת״ל שעטנז דבר שהוא שוע טווי ונוז ואומ׳ אני נוז לשון דבר הנמלל
ושזור זה עם זה לחברו לשון ר״ש ואינו נכון בעיני שהלברין אין אסורין מדברי תורה אלא
מדברי סופרים שאינן אלא שוע בלבד וכך שנינו הלברין אסורין מפני שהן שוע ובגמרא
אמרו ואימא או שוע או טווי או נוז והעלו הלכתא כמר ושרא מדאפקינהו רחמנא בחד
לישנא אבל הברייתא השנוייה בתורת כהנים אין לי אלא בגד מנין לרבות את הלברין ת״ל
שעטנז בא לרבות את הדברים שאינן בגד מלא תלבש שעטנז שלא הזכיר בגד והמדרש הוא
עיקר שאפי׳ דבר שאינו בגד אסור בכלאים מן התורה כגון הקולע חוטין ועושה מהן חגורה
וכיוצא בזה ובלבד שהוא שוע טווי ונוז ותפס אלו הדברים לאסמכתא בעלמא שהן אסורין
מדבריהם ואינן בגד וכן מה שפירש הרב בשוע שהוא דבר המלל ושזור זה עם זה ובפירו׳
הזה כתב עוד בפירושיו בגמר׳ בכר השיבו עליו שאין פירושו עולה ממה שאמרו שמע
מינה קשר העליון בציצית דאורייתא דאי סלקא דעתך לאו דאורייתא כלאים דשרא רחמנא
בציצית למה לי הא קיימא לן התוכף תכיפה אחת אינו חבור והנה גלו לנו שהבגד שהוא
מפשתים ונקשור בו ציצית של צמר בשני קשרים הוא כלאים מן התורה אע״פ שאינו נמלל
ושזור זה עם זה אבל הענין כך הוא שאמר הכתוב ובגד כלאים שעטנז לומ׳ שכל בגד הנעשה
מחוט שהוא שוע טווי ושזור לא נלבש אותו כלאים שהוא עירובין ובמשנה תורה הוסיף
לבאר שלא נלבש שוע טווי ונוז מצמר ופשתים שיהיו יחדו כלומר מחוברין יחד בשתי
תכיפות לומר שהצמר ופשתים שכל מין מהם שוע טווי ונוז בפני עצמו לא נחברם יחדו כי
יחדו הוא הכלאים כמו שאמר לא תחרוש בשור ובחמור יחדו כלומר קשורים ומחוברי׳
יחד והחבור בבגדי׳ הוא בשתי תכיפו׳ כי מלשון יחדו למדו כן ושתי תכיפ׳ הם חבור ומשם
למדו שהכלאים אסורין אע״פ שאינן בגד אלא אפילו בקולע החוטין מעשה עבות ועושה מהם
אבנטים ואע״פ שאינן אריגה וכענין ששנינו לא יקשור סרט של צמר בשל פשתים להגור
בו את מתניו ולשון נוז מלה מקוצרת בתיבה המורכבת הזאת כמו הטווי שאין ממנו בה אלא
הטית ועניינה כפי דעתי נלוז מלשון כי תועבת ה׳ נלוז מטה ומעקם דרכיו ונלוזים במעגלות
פתלתולים ומטים כי כן הדבר השזור פתול ומעוקם כמו ששנינו ר׳ שמעון אומר נלוז ומליז
אביו שבשמים עליו מטה השם הנכבד מדרכי רחמיו עליו כענין שנא׳ ועם עקש תתפתל
ובלשון חכמי׳ ישמשו בקוצר משל לבן מלכי׳ שנוז לבו עליו ונטל את הצפורן לחתור על אביו
ובול שנטה לבו לדרך רעה ומזה אמרו בתלמוד במסכת סנהדרין התם מנוייתיה
דמר לא אמרינן ביה ולא מידי כלומר אם היית רוצה להתעקם ולהטות הדברים לא היינו
יודעים לנגדך כלום נוייתיה כמו נלוייתיה כלומ׳ הטייתו וזהו האמת והנכון בענין ולפיכך
הוצרך להתיר כלאים בציצי׳ אע״פ שאין הציצי׳ ארוג ואינו בגד וזהו דין תורה אבל חכמי׳ אמרו
אפי׳ מה שאינו עשוי אלא באחד מהן או שוע או טווי או נוז ולפיכ׳ שנינו הלברי׳ אסורין מפני
שהן שוען פי׳ של צמר ושל פשתן אסורין מפני שהן חוגרין באריג והכל מדרב׳ וט״ע כלאי׳
הבגדים להרחיק תערובת במינין ואסר הרגילין להעשות מהן בגד והרב אמ׳ במורה הנבוכי׳
כי טעם השעטנז מפני שהיה בזמן ההוא בגד ידוע לכומרי ע״ז בעלי הכשפי׳ שבהם היו עושין
כל מעשיהם ואמר שמצא זה כתוב בספריהם ולפי שהיה ענין גדול ורצוי להם
מאד שיפעלו בו פעולותם הרעות לע״ז ולשדים הרחיק אותו התורה מכל אדם כי התורה
תבא למחות מעשיהם ולהכחיד וכרם והיא שפחה נחרפת לאיש מיוערת לאיש ואיני יודע
לו דמיון במקרא לשון ר״ש והנראה אלי כי הוא מלשון כאשר הייתי בימי חרפי בימי נעורי
וכן לא יחרף לבבי מימי שלא יהיה לבי לב נער ויקרבו ימי הנעורים ימי חורף כי החורף
בראשית השנים וימי הזקנה כנגד הקיץ שהם ימי האסיף אמר הכתוב שהיא שפחה נערה
לאיש ידוע כי הפילגש אשר היא משרת את האיש וישכב עמה תקרא נערה לו כי גם כל
משרת האדם יקרא נערו ומורגל בלשון חכמים לומר על השוכבת עם האיש משמשת
עמו והיא נחרפת שנעשית נערה לאיש וידועה לו מסיפרא בלע״ז וכן בלשון חכמים דקרו לה

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main

ודביתא דפלניא והענין שאינה אשתו לגמרי אבל נתן לה קידושי׳ והיא לו נערה משמשת
בקורת תהיה יש על בית דין לבקר הדבר שלא לחייבו מיתה כי לא חופשה ואין קדושיה
קדושין גמורין לשון רש״י וכן אמרו כל המפרשים ואם כן יזהיר הכתוב בבקור הזה מפני שהיא
דומה לאשת איש אולי יטעו בה ואין פירושם מתוק בפי כי בידוע שיבוקר הדבר ולא
ימיתו האדם חנם וכן יבקרו בכל חייבי מיתות ואני סבור שהיא מלה יחידית בכתוב אבל
היא מורגלת בלשון ארמית ובדברי רבותי׳ מלשון הפקר כי עקר הלשון הבקר כמו שאמרו
בש״ אומ׳ הבקר לעניים הבקר ובה׳ אומ׳ עד שיבקיר אף לעשירים כשמטה ותנן נמי אוכלין
על המובקר אבל לא על השמור ות׳ אנשים רקים ופוחזים סריקן ובקרין כלו׳ בעלי הפקר
בשקריהם ובפחזותם ובקרותהון ואמרו כי תשמטנה ונטשתה תרגום ירושלמי ותבקרינה
וכן בכל מקום במשנה הלשו׳ בבית אבל הרגילו בגמ׳ לומר ממנו הפקר כי האותיות האלה
מתחלפות אצלם תמיד כאשר אמרו מן עבשו פרודות עפוש וכן בכתו׳ במקומות הרבה כמו
שהזכרתי בפסו׳ נשפת ברוחך ופי׳ הפסוק הזה שאמ׳ בשפחה הזאת אעפ׳ שהיא נחרפת לאיש
לא תהיה לו לאשה כי בקורת תהיה לו כלו׳ מופקרת תחשב אצלו ולא ימותו כמשפט הנואף
והנואפת באשת איש כי לא חופשה להיות אשתו גמורה אבל יביא זה עליה אשם בעבו׳ שהיא
נחרפת אליו ואנקלו׳ שאמ׳ בקורתא תהא יהא לשונו כלשו׳ יונ׳ בן עוזיא במלת בקרין וערלת׳
ערלתו את פריו ואטמתם אטימתו יהא אטום ונסתר מליהנות בו לשון רש״י ויפה פירש ואם
כן יהיה וערל לב סגור לב כמו שנא׳ ואקרע סגור לבם וכן ערלה אזנם שהיא סגורה ואטומה
אין הקול נכנס בה וערל שפתים סגור שפתים כי הערלות אוטם וסגירות בגידי הלשון ופעמי׳
בגידי השפתים שלא יפתחו כראוי והדבור יקרא פתיחא פתח פיך לאלם פתח איוב את פיהו
ומפתח שפתי מישרים משוכבת חקיך שמור פתחי פיך והזכיר הכתו׳ אטימות בפרי
הבא בתוך שלש שנים לאסרו בהנאה ולא יאמר כן בשאר איסורי הנאה כי ביאת הפרי
בתחלתו יקרא פתיחה כמו שאמ׳ פתח הסמדר ולכך אמ׳ שלש שנים יהיה לכם ערלים כאלו
הפירו׳ סגורים באילנות לא הוציאו פרח ולא פתחו סמדר וטעם המצוה הזאת לכבד את
ה׳ מראשית כל תבואתנו מפרי העץ ותבואת הכרם ולא נאכל מהם עד שנביא כל פרי שנה
אחת הלולים לה׳ והנה אין הפרי בתוך שלש שנים ראוי להקריבו לפני השם הנכבד לפי
שהוא מועט ואין האילן נותן בפריו טעם או ריח טוב בתוך השלש שנים ורובן לא יוציאו פירו׳
כלל עד השנה הרביעית ולכך נמתין לכלם ולא נאכל מהם עד שנביא מן הנטע שנטענו כל
פריו הראשון הטוב קדש לפני השם ושם יאכלוהו ויהללו את שם ה׳ והמצוה הזאת דומה
למצות הביכורים ואמת הדבר עוד כי הפרי בתחלת נטיעת האילן רב הלחות דבק מאד
מזיק מאד לגוף ואיננו טוב לאכילה כרג שאין לו קשקשת והמאכלי׳ הנאסרים בתורה שהם
רעים גם לגוף והרב נתן גם בזה טעם במורה הנבוכים כטעמו ברוב המצות כי היו
לחרטומים ולמכשפים בזמן ההוא מיני כשוף יעשו אותן בעת נטיעת האילן ויחשבו כי בהם
ימהר האילן להוציא פריו קודם ומנו הידוע במנהגו שלעולם ובבואו יקריבו הפרי לפני
ע״ז שעשו בשמה הכשוף ההוא ולכן צותה התורה באיסור הפרי הבא קודם לשלש שנים שלא
יבואו לעשות המעשים הרעים ההם כי רובי האילנות יביאו פירות בשנה הרביעי׳ וכשנאכלהו
לפני השם ית׳ הפך אוכלם אותן לפני ע״ז לא תאכלו על הדם הרבה לשונות נדרש בסנהדרי׳
לשון רש״י והעולה משם לפי הסוגייא שהם כלם מן התורה שכלל הכתוב כל אכילת הדם
בלאו אחד ואם כן מה שאמר הכתוב בשאול הנה העם חוטאים לה׳ לאכול על הדם שהיו
חוטאים באחד מן השמות הנכללים בלאו הזה כי היו אוכלים מן הבהמה קודם שתצא
נפשה וזהו מה שאמר ויעט העם מהשלל שהיו בעיט שדורס ואוכל ויקחו צאן ובקר
וישחטו ארצה ויאכל העם על הדם כי מרוב השלל בבהמות כשהיו שופכים דמם ארצה
היו תולשים אבריהם ואוכלים קודם שימותו ועל דרך הפשט הוא מין ממיני הכשוף או
הקסמים כי הוא דבר למד מענינו והיו שופכין הדם ומאספין אותו בגומא והשדים מתקבצי׳
שם כפי דעתם ואוכלין על שולחנן להגיד להן העתידות וכאשר היו ישרא׳ עם שאול במחנה
ההוא היו מתפחדים מאד מן הפלשתים ולא היה שאול עושה דבר בלתי שאלת אורים

ותמים כמו שנאמר נקרבה הלום אל האלהים והעם היו שואלים בשדים או בכשפים לדעת דרכם ומעשיהם ואוכלין על הדם לעשות המעשה ההוא ולכך אמ׳ הכתו׳ ויגידו לשאול לאמר הנה העם חוטאים לה׳ לאכול על הדם ויאמר בגדתם לומר הנה השם עושה לכם תשועה היום ואתם שואלים ללא אלהים כגירה היא זאת ועוד אפרש איסור מעונן ומנחש אל תחלל את בתך להזנותה במוסר בתו פנויה שלא לשום קידושין ולא תזנה הארץ אם אתה עושה כן הארץ מזנה את פירותיה לעשותם במקום אחר ולא בארצכם וכן הוא אומר וימנעו רביבים ומלקוש לא היה ומצח אשה זונה היה לך לשון רש׳ ולא הבינותי דעתו שאין זנות בתורה בפנויה שהלכה פסוקה היא פנוי הבא על הפנויה שלא לשם אישות לא עשאה זונה ומפורש אמרו בסנהד׳ ובת איש כהן כי תחל לזנות יכול אפי׳ פנויה והקשו והא לזנות כתי׳ ותרצו כר׳ אלעזר דאמ׳ פנוי הבא על הפנויה שלא לשום אישות עשאה זונה וכן אמרו אשה זונה וחללה לא יקחו שאינה בפנויה אלא בגיורת ומשוחררת או שנבעלה בעילת זנות ממי שאין קידושין תופסין בה כמו שמפורש ביבמות ובספרא אשה זונה ר׳ יהוד׳ אומ׳ זו אילונית וחכמים אומ׳ אין זונה אלא הגיורת והמשוחררת ושנבעלה בעילת זנות ר׳ אלעזר אומר אף פנוי הבא על הפנויה שלא לשום אישות וכך אמרו לענין לא תביא אתנן זונה שאינה בפנויה כלל אבל הברייתא השנויה בתורת כהנים או שהיא כר׳ אליעזר ואינה הלכה או שהיא במוסר את בתו למי שאין לו אישות כגון גוי ועבד וחייבי כריתות ומיתות ב״ד שזה נקרא זנות לדעת חכמים ווהו שאמרו במוסר את בתו פנויה שלא לשום אישות כלומר למי שאי אפשר להיות אישות ביניהם וכן מה ששנינו שם בספרא ולא תזנה הארץ מזנים הם הפירות והוא דרך אגדה נדרש ממלת הארץ מדלא כתי׳ ולא יזנו אנשי הארץ אבל עיקר הכתו׳ שהוא לאו שני וכבר מנאו בעל הלכות גדולות בחשבון הלאוין והיא אזהרה לאיש הזונה ולבת עצמה שלא תמסור עצמה לשום זנות ומכאן הוא שאמרו שם בברייתא וכן היא המוסרת עצמה שלא לשום אישות וטעם הכתוב כי בעבור שהבת ברשות אביה והוא רשאי בנעוריה לקדש אותה ולהכניס לחופה והאונס והמפתה אותה נותן קנסה לאביה פירש הכתוב שאיננו רשאי למסרה למי שיהיה זנות והזהירו מזה בלאו ואחרי אזהרת האב הזהיר גם הזונים עצמם האיש והאשה ורש׳ כתב בפרשת אמור אל הכהנים זונה שנבעלה לישרא׳ האסור לה כגון חייבי כריתות או נתין או ממזר וזו הוראה ממנו שאי׳ זנות בכשרים אלא שהוא מרבה בה אף חייבי לאוין וזה דעתו גם בפירושיו בגמ׳ וגם זה איננו נכון אלא מחייבי כריתות וגוי ועבד שאין להם קידושין בה היא נעשית זונה וכהן לוקה עליה משום זונה אבל מחייבי לאוין כגון ממזר וגר עמוני ומואבי אינה זונה ואינו לוקה עליה אלא שנפסלה מן התרומה ומן הכהונה דכתי׳ כי תהיה לאיש זר כיון שנבעלה לפסול לה פסולה ומחייבי לאוין שבכהונה נעשת חללה את שבתותי תשמורו האזהרות בשבת רבות בתורה כמו בע״ז מפני שגם היא שקולה בנגד כל המצות כי מי שאינו משמר אותה מכחיש מעשה בראשית ואין לו תורה כלל ולרבותי׳ כהן מדרש אמרו בכאן יכול יהא בנין בית המקדש דוחה שבת ת״ל את שבתותי תשמורו ומקדשי תיראו אני ה׳ כתב ועל דרך האמת יצוה בשבת הגדול ובשבת שהוא מקדשו וצוה בו שמירה ומורא והנה אין מלאכת בית המקדש דוחה שבת והמקדש ואם תשכיל תבין מפני שיבה תקום לשון רש׳ יכול מפני זקן אשמאי ת״ל זקן אין זקן אלא שקנה חכמה לשון ת״כ והוא השנוי בגמ׳ במסכת קידושין ת״ל זקן אין זקן אלא חכם שנא׳ אספה לי שבעים איש מזקני ישרא׳ ר׳ יוסי הגלילי אומר אין זקן אלא שקנה חכמה שנא׳ ה׳ קנני ראשית דרכו והנה לדברי שניהם אין המצוה אלא בחכם ואנקלו׳ תרגם מן קדם דסבר באורייתא תקום ותהדר אפי׳ סבא ומשמעות דבריו שגם הוא סובר כן ועם כל זה העולה מן הגמרא לפי פסק הלכה איננו כן שהרי אמרו איסי בן יהודה אומ׳ כל שיבה במשמע ואמ׳ ר׳ יוחנן הלכה כאיסי בן יהודה והנה יצוה בכל שיבה אפי׳ על אשמאי שהוא הבור ויחזור ויצוה על הזקן שהוא הקונה חכמה ואפי׳ יניק וחכים ויתכן שיהיה גם כן דעת אנקלוס אבל יתרגם יניק וחכים בשיבה דאתא זקן וגלי׳ כשיבה שבכללה כל השבות בין שיבת התורה בין שיבת הימים למע׳ טמא את מקדשי לשון רש׳ את כנסת ישרא׳ שהיא

מקודשת לי׳ וכבר רמותי זה איך תטמא כנסת ישרא׳ שהיא מקודשת לשמו הגדול באיש
אחר אשר יחטא וכבר רמזו זה במדרשים שאמרו כל הנהנה מן העולם הזה בלא ברכה
כאלו גוזל הקב״ה וכנסת ישרא׳ שנ׳ גוזל אביו ואמו ואומר אין פשע חבר הוא לאיש משחית
אין אביו אלא הקב״ה ואין אמו א״א כנסת ישרא׳ חבר הוא לאיש משחית חבר הוא לירבעם
בן נבט שהשחית את ישראל לאביהם שבשמים כי החפץ ביצירה שיברכו עליה לשמו הגדול
ומשם יהיה קיום העולם ואם לא יתברך בשמו הגדול תסתלק השכינה מישרא׳
וכל שכן כשיקריב הפרי למולך שהוא מתעב את גאון יעקב ומשכנו ועוד תוכל להבין סודו
ממה שהזכיר הכתוב במולך ואני אתן את פני באיש ההוא וכן ושמתי אני את פני כי שמו
הגדול והנורא יכרית אותו ולא הזכיר בכרת אוב וידעוני מלת אני ולא בשום כרת אחר ובכ׳
הודעתי טעם זה לכל מבין לזנות אחרי המולך לרבות שאר ע״ז שעבדה בכך ואפ׳ אין זו דרך
עבודתה בכך לשון רש׳ וכבר כתב עוד כסדר אחרי מות שהמולך היא ע״ז ששמה מולך
וזו היא עבודתה שמוסר בנו לכומרים וכו׳ וכל זה איננו עולה ומתוקן כהוגן לפי העולה
בגמ׳ כי לדברי האומר מולך ע״ז הוא אין עבודתה של אותה ע״ז בהעברת הבנים לה שאם
כן לא הו׳ צריך הכתוב להזכיר זה כלל שהרי הוא באזהרת עובד ע״ז שבאו בה כמה אזהרות
בתורה כלליות והוא גם כן בכלל העונש הנאמר בפרשת כי ימצא בקרבך איש או אשה
אשר יעשה את הרע בעיני ה׳ אלהיך לעבור בריתו וילך ויעבד אלהים אחרים וישתחו להם אבל
על כרחנו נדרוש שכל עיקר לא בא הכתוב אלא לחייב על העבודה הזאת של העברת הזרע
בשלא כדרכה וכך אמרו בגמר׳ ולמאן דאמ׳ מולך ע״ז הוא כרת דמולך למה לי למעביר בנו
שלא כדרכה והוא הדין לעונש והאזהרה דאמורין בו שלא הוצרכו א״א למעביר בנו שלא
כדרכה ונראה שלפי דעת הזה לשון מולך אינו שם לפסל וצלם מיוחד אלא שם לכל נעבד
בכללם כל שתמליכהו ותקבלנו עליך באלוה והנה כפי הדעת הזו יקראו בני עמון לשקוץ
שלהן מולך כי הוא מלכם והוא שם כולל כל נעבד כי הוא מלשון מלכות ולא כדברי הרב
ז״ל שאמ׳ שהוא ע״ז ששמה מולך ועבודתה בכך וכן מה שכתוב שהוצרך לזנות אחרי המולך
לרבות ע״ז שעבדה בכך ואפ׳ אין זו דרך עבודתה גם כן א׳ אפשר מן הטעם שהזכרנו שכל
עצמו לא נאמ׳ הכרת במולך א״א לחייבו בשאין דרכו וכל ע״ז במשמע ולא יתכן שנאמר חייב
הכתו׳ כרת באותה ע״ז ששמה מולך במעביר לו שלא כדרכו וחזור ורבה בו אף׳ פעור ומרקולי׳
לכרת כי למה יצטרך הכתוב בכך מאי שנא אותה ע״ז משאר כל העבודות שבעולם ועוד
שאם כן היה צריך לרבות עוד מעביר בנו לפעור ומרקוליס בסקילה כשם שריבה אותו
לכרת אלא לא הזכיר הכתוב מולך כל עיקר בין באזהרה בין בעונש כרת וסקילה אלא
למעב׳ בנו בשלא כדרכה לכל ע״ז שבעול׳ ובין שתאמ׳ שהמולך הוא שם לכל ע״ז כמו שפירשנו
או שתאמר שהיא ע״ז ידועה שתקרא כך הזכיר הכתוב אותה ע״ז בשלא כדרכה והוא הדין
לכולן שהחומר הזה הוא בעבור העבודה הקשה הזו וכך מוכיח כל זה בגמ׳ במסכ׳ סנהדרי׳
לפי הדעת הזו שכתב הר״ב שהמולך ע״ז הוא אבל משנתינו היא שנויה כדברי האומר מולך
לאו עבודה זרה היא כלומר שאינו נעבד שיקובל עליהם באלוה כלל אבל הוא במעשה כישוף
לדרוש בעד החיים אל הכלב המת ההוא ולפי הדעת הזו העביר בנו לפעור או למרקוליס
פטור גם דברי רש׳ בפירושיו בסנהדרין כך הם כמו שכתבנו והברייתא השנויה בת״כ והכרתי׳
אותו ואת כל הזונים לזנות אחרי המולך לרבות שאר ע״ז בהכרת ואין לזנות אחרי המולך
מיותר במשמע מדברי הרב אבל יאמר כי הכרת הזה כא׳ מיותר הוא ונדרוש אותו לשאר
ע״ז והוא מה שאמרו בגמ׳ שלש כריתות בע״ז למה אחת כדרכה ואחת לשלא כדרכה כלומר
לזבוח וקטור ונסוך וזבוח והשתחויה שנתרבו שלא כדרכה למיתה ומחיי׳ אותן כבאן בהכרת
ואחת למולך ולמאן דאמ׳ מולך ע״ז הוא למעביר בנו שלא כדרכה כלומר בכל העבודות שבע״ז
כמו שהזכרנו וטעם כי איש איש אשר יקלל את אביו ואת אמו יחזור לראש הפרשה שאמר
איש אמו ואביו תיראו ואמ׳ כאן כי איש איש אשר לא ישמע וכו׳ ומקלל אביו ואמו מות יומ׳
ועל דרך האמת בעבור שאמר והתקדשתם והייתם קדושים כי אני ה׳ אלהיכם ואומר אני
ה׳ מקדשכם כי השם הנכבד הוא המקדש אותנו כי הוא אבינו וגואלינו מעולם שמו אם כן

המקלל את המשתתפין ביצירה חייב מיתה וזה טעם הנואף והנואפת אשר סמך לכאן
והקדימו לכל העריות ובבר רמזתי זה למעלה והזכי׳ הכתוב קצת העריות לחייב בהן מיתה
והן אשת איש ואשת אב והכלה והזכור ואשה ואמה והוא הדין לבתה ובת בתה כי הזכיר
קצת שאר האשה והוא הדין לכל הנזכרים שם באזהר׳ וכל שכן שאר עצמו בת בנו ובת בתו
הנזכרים ואין צריך לומר בתו ובכלל זה עוד מדרשי רבי׳ לחייב אותם וכן הזכיר חיוב הרביעה
במיתה וחזר והזכיר כרת אחר כנרה לחייבו בהעראה בלא גמר ביאה הוא שאמ׳ את
מקורה הערה וכן באחות אם ואחות אב כי את שארו הערה והזכיר דודתו וכן אשת אחיו
לחייבם בערירות בין שלא היו לו בנים או היו לו והכרת הבא באחותו הוא מיותר ונדרש
להבותי׳ למה יצא כרת באחותו וכו׳ ועל דרך הפשט הוסיף בכרת לעיני בני עמ׳ לומר
שתמות בנוער נפשם בענין שיראו ויבינו וישכילו יחדו כי יד ה׳ עשתה ואת וקדש ישראל
בראה וטעם עונם ישאו שיהיה החטא ההוא דבק בו מן העת ההיא מעשיו לא יצליחו ורבצה
בו האלה כי יבהו השם בתחלואים רעים עד השמידו בכרת כענין שאמרו סימן לעבירה
הדרוקן ולא הוצרך להזכיר חייבי הכרת האחרים כגון אמו ואחות אשה שכבר למדנו מן
הנזכרים כל הצריך ואיש אשר יקח את אחותו הזכיר הכתוב קיחה באחותו אעפ׳ שאין לו
בה קידושין בעבור כי האח עם אחותו בבית אחד שוכבים יחד וכאשר יגבר עליו תאותו יקחנ׳
וימשוך אותה אליו ואינו צריך לבא אליה כבא אל אשה זונה וכן דרך הכתוב להזכיר קיחה
בכל המתיחדים כי אשה ואמה ובת בנה ובת בתה ואש׳ ואחותה ואשת אחיו כולן עמו בבית
וכן לא יקח איש את אשת אביו ואמר וראה את ערותה דרך מוסר כי הכתוב יכנה בעריות
פעם יקרא הבעילה גלוי ערוה כאשר יאמר ברובן לא תגלה ערותה וזה ממנהג הזונים שהם
מגלים שוליה כענין שנא׳ וגליתי שוליך על פניך ופעם יכנה אותה ביאה ובא אליה ושנא׳
לבא עלינו ויבא אליה ותהר לו ופעמים רבים יקראנה שכיבה ובכאן יכנה אותה בראיה
כי האח עם אחותו ישנים יחד ואין צריך לגלות שוליה וכן יכנה אותה בידיעה
בלשון והאדם ידע את חוה אשתו ולא יסף עוד לדעתה בתולה ואיש לא ידעה ואמר והיא
תראה את ערותה שגם היא חמדה בלבה ערותו ורצתה לעשות כן והזכיר זה באחות בלבד
בעבור כי כל העריות כאשר יקרב האיש לגלות ערותה לרצונה הוא כי אם לא יהיה לרצונה
תתרחק ממנו ותצעק אבל באח הישן עמה אולי שלא מדעתה יערה בה על כן הזכיר שהיא
גם היא תראה את ערותו וטעם חסד הוא על דעת המפרשים חרפה כי האנשים כלם בטבעם
יהיה להם בשת וכלמה בחטא המכוער הזה והוא כלשון ארמית שתרגם אנקלוס כי חרפה
היא לנו ארי חסורא היא וית ושמתיה חרפה חיסורא ובלשון חכמים מפני שחסרו ברכים
וכן פן יחסדך שומע יעשה לך חרפה בגלותך סוד אחר וטעם ונכרתו לעיני בני עמם לאמר
אתה תעשה זה בסתר והשם יגלה עונך בהביאו עליך עונש לעיני לכל בני עמך והזכיר כן
בחטא הנעשה בחדרי חדרים והוא הדין בכל הכריתות כאשר הזכרתי וטעם ערות אחותו
גלה עונו ישא ואם גלה ערות אחותו באונס עונו ישא הוא לבדו כדברי ר״א ועל דעתי טעמו
כי ערות אחותו גלה עונו ישא כל אחד מן הנזכרים כמו כי את שארו הערה עונם ישאו
והנכון בעיני במלת חסד שהוא כמשמעו וכן דעת רבו׳ ז״ל יאמר כי שאר האחי׳ חסד הוא ואין
ראויין לגלוי׳ ערוה כי בקרובים יזכיר טעם מפני שאר הבש׳ ובאחים יזכיר החסד אשר ביניה׳
ויהיה איש מושך עצמו ואחר עמו או הוא כדרך ואני תפלה כי חמודות אתה הנני אליך
ודון שיחסר מהן מלת איש או שיכנה האיש בתארו יאמר ואיש אשר יקח את אחותו וראה
את ערותה איש חסד הוא ונכרתו כי ערות אחותו גלה עונו ישא הזכיר כי היה ראוי להיותו
גומל נפשו איש חסד והוא עוכר שארו אכזרי והכתוב יתלה הסרחון בזכר כמו ערות אחיו
גלה ערירים יהיו וכן על דעתי פן יחסדך שומע יסיר ממך כל חסד שלא שמרת חסדך את
רעך שמסר לך סודו במלת לדשנו ובכל תבואתי תשרש וכיוצא בהן כי רחוק הוא אצלי להיו׳
מלת חסר בלשון הקדש משמש בהפוכים האלה והכתובים משבחים ומתפללים במלת
חסד אבל חיסורא בלשון ארמית לשון אחרת וגם אותו הלשון מבדיל ביניהם זה מתורגם
חסדא וזה מתורגם חיסודא וכתב רבינו חננאל

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main

כי חסר לאמים חטאת לשון חרפה ולפי דעתי גם זה לשון תהפוכות כי צדק וחסד נזכרים בפסוק אחר והם האחי׳ התאומים הנזכרים בכל מקום כמו רודף צדקה וחסד אני ה׳ עושה חסד משפט וצדקה בארץ אבל פשט הכתוב על דעתי צדקה תרומם גוי כאשר יעשה וחסד לאמים חטאתם כאשר לא יעשוהו יאמ׳ כי בצדקה ובחסד רוממות כל גוי ומכשולם או יאמר צדקה תרומם הגוי המיוחד שיעשנה ולאמים רבים חוטאים בחסד ואינם עושים אותו ודמיון הפסוק הזה הוא סמוך לו בלב נבון תנוח חכמה ובקרב כסילים תודע שפירושו תודע שאינה בקרבם כי כל רואיהם יכירום במעשיהם כי כסילים הם ואין בהם תבונה והם שניהם בשוללות הענין

סדר אמור אל הכהנים

אמור ואמרת להזהיר גדולים על הקטני׳ לשון ר״ש מדברי רבותי׳ והאזהרה הזאת לומ׳ שלא נסייע בטומאת הקטנים בידים ובאו בזה אזהרות רבות בתורה כפי מדרש רבותי׳ בדם ובשרצים וטומאה ומהם נלמוד לכל איסורין שבתורת שלא נסייע באחד מהם שיסברו עליו הקטנים אבל אם יעשו הם לדעת עצמן אין אנו מצווין עליהם להפרישם וטעם הכתו׳ על פי מדרשו אמור אל הכהנים ותחזור ותאמר אליהם שלא יטמאו ורבוי האזהרות שיצוה להזהירם שיהיו כל בני אהרן נשמרים מזה גם הקטנים ואמר ר׳ אברהם בדרך הפשט אמור אל הכהנים הפרשה הנזכרת למעלה כי הם מורי התורה והם יזהירו את העם ואמרת להם המצות שהם לבדם חייבים לשמרם ואינו נבון ועל דעתי בפשט הכתו׳ טעם אמור כמו דבר אמרי האזינה ה׳ דברי ובן אמרים אמת וכן כי היא שמעה את כל אמרי ה׳ וכתי׳ בא אל פרעה ודברת אליו כמו ואמרת וידבר משה אל אהרן ואל בניו קחו את המנחה וכמו ויאמר וכן במקומות הרבה דבר אל בני ישראל ואמרת אליהם והוא נאמ׳ בפרשיות אשר ירצה להזהיר להם מאד או לחומר הענין או להיותם מורגלים לחטוא בהנה וכן יאמר אמור אל הכהנים ואמרת אליהם וכמוהו כה אמ׳ ה׳ אלהי ישראל הלוך ואמרת אל צדקיהו מלך יהודה כה אמר ה׳ וגו׳ שטעמו דבר אל צדקיהו וכן ותאמר האשה התקועית אל המלך ותפול על אפיה ארצה ותשתחו ותאמר הושיעה המלך כמו ותדבר האשה את המלך ותאמר הושיעה המלך והנה טעם אמור אל הכהנים כטעם דבר אל הכהנים דבר אל בני ישראל כטעם קריאה דבר אל בני ישרא׳ שיתאספו אליך ותאמר אליהם בכה וכן אמור אל הכהנים שיקבצו וישמעו וטעם הכהנים כי במצות אשר הם בעניני הקרבנות יאמר אל אהרן ואל בניו ולא יזכירם בשם הכהנים כי הענינים ההם בקרבנות או במעלת הקדש אבל בכאן יזהיר שלא יטמאו במת לעולם אפי׳ בעת שלא יבואו במקדש והיא מעלה להם בעצמם ולכך הזכיר הכתוב הכהנים לאמר כי בעבור שהם כהני ה׳ ומשרתי אלהינו יאמר להם שינהגו כבוד וגדולה בעצמם ולא יטמאו לעולם והנה החללים מוצאים מן הכלל הזה וטעם לא יטמא שתאמר להם שלא יטמא אחד מהם לנפש בעמיו או ימשך אל בעל בעמיו המוזכר למטה ושיעורו לנפש לא יטמא הבעל בעמיו וטעם בעל בעמיו כמו מבעלי יהודה בעלי גוים הנכברי׳ בהם או הארונים מלשון בעליו אין עמו בעל הבית כי הנכברים יקראו ארונים יאמר לא יטמא נכבד בעמיו להחל את כבודו יפרש הכתוב כי למעלת הכהן בעבור שהוא ראוי להיות הגדול והנכבד בעמיו להחל את כבודו יזהירנו שלא יחלל מעלתו בטומאת המתים ויתכוין הכתוב בזה שלא יעלה על דעתנו לומר שאין האזהרה אלא בבואם אל אהל מועד לשרת בקדש וכן בכל הפרשה יזהיר כי הכל למעלת ולא יחלל זרעו וכן תרגומו של אנקלוס לא יסתאב רבה בעמיה את אביה היא מחללת לאחלותיה וכתב׳ נדרש בבעל באשתו כמו שכתב ר״ש קדושים יהיו לאלהיהם הקדושה היא הפרישות כאשר פירשתי בסדר של מעלה יאמר שאפי׳ שמותר לישרא׳ יהיו הכהנים פרושי׳ יבטלו מטומאת המתי׳ ונישואי הנשים שאינם הגונות להם בטהרה ובנקיות וטעם כי אני ה׳ מקדשכם עם הכהנים ידבר כאשר החל אמור אל הכהנים או אני ה׳ מקדשכ׳ בלכם הכהנים והעם והטעם כי מאחר שהוא מקריב לחם אלהיך קדוש יהיה לך כי על ידו אני מקדש את כלכם ומשרה שכינתי במקדשכם ויתכן על דרך האמת שיחזור לראש הפסוק וכבר נתפרש

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main

את ראשו לא יפרע וגו׳ ועל כל נפשו׳ מת נמש׳ לפניו עם נפשו׳ מת יאמ׳ שלא יפרע ולא יפרו׳
על כל נפשו׳ מת ולא יבא ומן המקדש לא יצא אינו הולך אחר המטה ועוד מכאן למדו
רבותי׳ שכהן גדול מקריב אונן ובן משמעו אף אם מתו אביו ואמו אינו צריך לצאת מן המקד׳
אלא עובר עבודה ולא יחלל את מקדש אלהיו שאינו מחלל בכך את העבודה אמר אם עבד
כשהוא אונן שהתיר לו הכתו׳ לעבור הא כהן הדיוט שעבר אונן חלל לשון ר״ש ושני המדרשי׳
הללו חלוקים הם וזה על זה שאם הכתוב הזהיר בכהן גדול שאינו צריך לצאת מן המקדש
מפני אנינותו כהדיוט אבל יכול הוא לעבור בשהוא אונן אם כן אין כבאן אוהרה כלל . שלא
יצא אחר המטה וכן לא יחלל את מקדש אלהיו כפי הלשון הזה אינו אלא לומר שאין עבודתו
מחוללת וללמד שההדיוט שעבר אונן חלל ואם׳ הכתו׳ הזה שלילות לאוהרה ובעל ההלכות
מנאוהו בלאוין בהלכות פסוקות ובהלכות גדולות ועוד שכבר כתבתי הברייתא שהיא שנויה
בתורת כהנים ומפור׳ בה שהוא לאו גמור כדקתני ומפתח אהל מועד לא תצאו יכול בשעת
עבודה ושלא בשעת עבודה ת״ל ומן המקדש לא יצא ולא יחלל אימתי אינו יוצא ואין מחלל
הוי אומר בשעת עבודה וקתני אין לי אלא אהרן ובניו שנמשחו בשמן המשחה שאם יצאו
בשעת עבודה חייבין מיתה מניין לכל הכהנים שבכל הדורות וכו׳ והרי הוא לאו גמור אוהרה
שלא יניח עבודה ויצא לפיכך אני אומר כדי לקיים כל דברי חכמים שעיקר הכתו׳ הזה יזהיר
בכהן גדול שלא יצא מן המקדש בשעת עבודה על כל נפשות מת ולא יחלל את המקדש
שיעזוב עבודתו לכבוד המת אבל יהיה בכוד המקד׳ ועבודתו׳ גדול עליו מכבוד המת ואהבתו
אותו וכ״ש שמניח עבודתו ללא דבר ויוצא שעובר בלאו׳ הזה אבל הזהירו הכתו׳ בענין המת
להתיר לו העבודה כשהוא אונן ומאחר שהיא מותרת לו אם יניחנה מרצון עצמו יהיה
חלול המקדש וזה הוא פיל׳ הכתוב הזה וכבר כתבתיו בסדר ויהי ביום השמיני ועוד מצינו
שנחלקו רבותי׳ בפרק שני של מסכת זבחים ואמרו אונן מנא לן דמחיל עבודה רבתי׳ ומן
המקדש לא יצא ולא יחלל הא אחר שלא יצא חלל ור׳ אלעא אמ׳ מהכא הן היום הקריבו
את חטאתם ואת עולתם אני הקרבתי מכלל דאי אינהו אקרבוה שפיר וכו׳ ור׳ אלעא
מא׳ טעמא לא אמ׳ ומן המקדש לא יצא אמר לך מי כתיב הא אחר שלא יצא חלל והענין
לומר כי כיון שאמר הכתוב אוהרה בכהן גדול שלא יצא ולא יחלל העבודה בהניחו אותה
אין לכהן הדיוט במשמע הזה שיחלל כשיעבור ומכאן ראיה עוד שאיננה רשות להתיר
העבודה לכהן גדול ולהודיענו שאין עבודתו מחוללת בכך כי היה יוצא מזה בורא׳ שכהן
הדיוט מחלל אותה והנה יראה מזה בפשוטו כי על דעת הפירוק הראשון הוא שלילות
בכהן גדול שאינו מחלל עבודתו כלשון ר״ש אבל מפני שהברייתא מפורשת שהוא אוהרה
נאמר שהם יסברו כי מאחר שאין האוהרה אלא בכהן גדול ומכלל שההדיוט יוצא ומניח
העבודה מזה נלמוד שהיא מחוללת ואלו היתה כשרה לא יתיר לו להניחה וכך שנויה
בתורת כהנים בפרשה הזאת ומניין שאם עבר עבודתו כשרה ת״ל ולא יחלל את מקדש
אלהיו הא כהן הדיוט שעבר עבודתו פסולה והסוגיא ששנויה בסנהדרין ומן המקדש לא יצא
שאינו יוצא אחר המטה עמהם אלא הם נכנסין והוא נגלה הם נגלין והוא נכסה דברי ר׳
מאיר ור׳ יהודה אומר אינו יוצא מן המקדש כלל שנא׳ ומן המקדש לא יצא ופירושו בטעמו
של ר׳ מאיר ומן המקדש לא יצא מקדושתו וכיון דאית ליה היכירא לא אתי׳ למנגע ור׳ יהוד׳
אגב מרדיה דילמ׳ מיקרי ונגע כל זה אסמכתא מדבריהם שאם הנהיגו סילסול בכהן גדול
שלא יצא אחר המטה לפי שהוא מטמא לקרובים ואדם בהול על מתו שמא יגע כהן כענין
ויפל יוסף על פני אביו אבל כהן הדיוט על קרוביו הוא מטמא ועל אחרים אינו בהול שיטמא
להן וכל זה בכהן גדול מעלה מדבריהם וסמכו אותה לכתוב הזה כדרך האסמכתות בתלמוד
וכך מצאתי בתוספת בסנהד׳ אמ׳ לו לר׳ יהודה אין מן המקדש יצא אלא בשעת עבודה בלבד
ועוד שם בירושלמי ראות אין כאן מקום הזכרתם והוא אשה בבתוליה יקח פירוש אבל
לא בעולה והוא לאו הבא מכלל עשה ואחרי כן הזהיר בלאו על האלמנה והפסולות ואמ׳ כי
אם בתולה מעמיו יקח אשה לצוות עליו שיקחנה וזהו שאומרים רבותי׳ מוזהר על האלמנה
ומצווה על הבתולה וכך שנו בתג׳ כי אם בתולה מלמד שהוא מצווה עד הבתולה ולא יחלל

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main

ורעו הא אם נשא אחת מן הפסולות זרעו ממנה חלל מדין קדושת כהונה לשון רש
פירשו הרב לשלילות בלבד את אלה לא יקח שלא יתחלל זרעו ועל דעת רבותי הוא
לאו שני ובך אמרו קדש ובעל לוקה שתים אחת משום לא יקח ואחת משום לא יחלל ואמרו
בעל ולא קדש לוקה משום לא יחלל והנה הם שני לאוין ונדרש להם גם כן בטעם קדש
ולא בעל אינו לוקה מה טעם לא יקח משום לא יחלל אם כן פירוש את אלה לא יקח כי אני
מזהירו בלא יחלל זרעו ומאלינו נלמוד שהזרע מן הפסולות היא מחולל דבר אל אהרן
איש מזרעך לא אמר בכאן דבר אל אהרן ואל בניו כאשר יאמר בפרשיות כלן והטעם כי שם
יצוה בפרשיות הקרבנות זאת תורת העולה וזאת תורת החטאת והאשם וביוצא כזה אבל
בכאן אמר דבר אל אהרן ואל בניו ראוי שיאמר איש מכם לדורותיכם ולא רוצה להזהיר
את אהרן עצמו בתורת המומין כי אהרן קדוש ה׳ כלו יפה ומום לא יהיה בו. אבל יזהירנו על
זרעו שיורה ויזהיר אותם לדורותם ובפרשת הטומאה בסמיך דבר אל אהרן ואל בניו וינזרו
מקדשי בני ישרא׳ כי יתכן שגם באהרן יארע טומאת המגע במת או בשרץ ובאשר בא להזכ׳
הצרעת והזוב חזר ואמ׳ איש איש מזרע אהרן כי לא יארע זה בגופו כי מלאך ה׳ צבאות הוא
ואמ׳ בסוף הפרשה וידבר משה אל אהרן ואל בניו שרצה משה להזהיר גם בניו שיקחו מפיו
תורה ואמר כן לבני ישראל להזהיר ב״ד של ישראל על כך ובת״כ מצאתי כל איש מה ת״ל
לפי שנאמר זרע אהרן אין לי אלא זרעו אהרן עצמו מניין ת״ל כל אשר בו מום וכן שנו שם
זרע אהרן אין לי אלא זרעו אהרן עצמו מניין ת״ל והוא צרוע או זב ופי׳ אהרן עצמו הכהן
הגדול תחתיו מבניו כי בעבור שהתיר האנינות לכהן גדול אולי יתיר לו המום והצרעת
והוצרך לרבותו או שתרמוז דין אהרן עצמו לא תסמוך התורה באזהרותיה על הנס אבל
בסתה על אהרן לכבודו ולרמוז לנו שלא יארע כן חרום או שרוע כל שחוטמו שקוע בין
שתי העינים שכוחל שתי עיניו באחת לשון רש׳ ובתורת כהנים ובגמ׳ בכורות שנינו חרום
שחוטמו שקוע חוטמו בלום חוטמו סולד חוטמו נוטף מניין ת״ל או חרום אבא יוסי אומ׳ אין
חרום אלא הכוחל שתי עיניו באחת אמרו לו הפלגת אע״פ שאינו יכול לכחול שתי עיניו
באחת ולשון חרום מלשון כל חרם אשר יחרם והחרמתי עד״הם ענין חרבן ויקרא חרום כי
החוטם הדרת פנים כמו שאמ׳ אי״ן מעידין אא על פרצוף פנים עם החוטם ואשר אין חוטמו
בתאר בני האדם צורתו חרבה וטעם או גבן נמשך אל מלת בעינו או שהוא גבן בעינו או
דק או תבלול בו והוא שגבות עיניו שוכבות עליהן מלשון גב המזבח על גבי חרשו חורשים
והזכיר תחלה המום בחסרון האיברים עור או פסח ואח״רי כן בקטנות כגון החירום וגודל
כגון השרוע וא״כ בשברון העצמות אע״פ שכל אבריו עמוכין שנשב׳ העצם בסול וא״כ פסל אפי׳
בביעור התוא כגון הגבן ואשר בעיניו הגרעינין וא״כ בבשר הגוף כי צריך שיהיה נקי וחלק וא״כ
הוסיף בעל הרוח אשר ביציו נפוחים בו אע״פ שהוא חולי נהוג בזקנים ואינו מום בע צם
או בבשר ורבותי׳ ביארו מומים רבים נלמדם מאלה כי הנזכרים בתורה אבות להן ולא
יחללו את שם קדשי אשר הם מקדשים לי סרס המקרא ודרשהו וינזרו מקדשי בני ישרא׳
אשר הם מקדישים לי ולא יחללו את שם קדשי אשר הם מקדישים לי לרבות קדשי כהני׳
עצמן לשון רש׳ ואם נפרש אשר הם מקדישים לי בכהנים עצמן אין צריך לסרוס הזה אבל
יאמר הכתוב וינזרו מקדשי בני ישראל ולא יחללו בהן את שם קדשי ואשר הם מקדישים
לי שלא יחללו את אשר אהרן ובניו הם עצמ׳ מקדישים לי, ובת״כ כך הוא נדרש וינזרו מקדשי
בני ישרא׳ על קדשי בני ישרא׳ חייבים משום פיגול נותר וטמא ואין חייבים על קדשי גוים
משום פגול נותר וטמא קדשי ישראל אין לי אלא קדשי ישרא׳ קדשים עצמן מניין ת״ל אשר
אשר הם מקדישים לי אני ה׳ לרבות את כולם ולא הוזכר שם סרוס המקר׳ כלל ועל הדרך
האמת אשר הם מקדישים לי אני ה׳ שלא יחללו השם המקודש לו כי שמו במקדש ה׳ וכבר
רמזתי זה בפרשת ויקחו לי תרומה נבלה וטרפה לא יאכל לטמאה בה יאמר שיזהר מאכיל
נבלה וטרפה שלא יטמא בה ויצטרך להנזר מן הקדשים ולא יאכל בהם עד שירחץ בשרו
במים ובא השמש וטהר והטעם בעבור שהזכיר טומאת האדם לכל טומאותיו כי הזכיר
הצרעת והזוב שיכלול הזכר והנקבה וטומאת המת ושכבת הזרע והשרץ חזר להזהיר מן

הקדשים בטומאת הנבלות והזהיר בהם דרך התראה באכילתן והטעם כי בעבור שנפש
האדם קצה באכילת השרצים ולא תקוץ בנבלה וטריפה הזהיר על הטומאה בהווה והטרפה
הנזכרת כאן טריפת הארי והרוב שהמית אותה בשרה כי מחיים לא תטמא כי מעת
שתטרף הבהמה מן הארי תקרא טרפה בין מחיים בין לאחר שתמות והנה הזכיר כל הטמא׳
כולן כי הבהמה הטמאה אחרי שאמ׳ בה שאין לה שחיטה כאשר פירשתי בסדר ויהי ביום
השמיני והנה היא בכלל נבלה וזה דרך פשוטו ומדרשו גם כן לענין הקדשים בטומאה הזהיר
כאן ובנבלת עוף טהור הכתוב מדבר שאין לה טומאת מגע ומשא אלא טומאת בית הבליעה
ואסרו לאכול בקדשים וצריך לומר וטרפה מי שיש במינו טרפה יצא נבלת עוף טמא שאין
במינו טריפ׳ כלשון ר״ש וטומא׳ שאר נבלות רבו אותה כת׳ אשר יגע בשרץ אין לי אלא השרץ
מנין לרבות את הנבלה ת״ל בכל ונתן לכהן את הקדש דבר הראוי להיות קדש שאינו פורע לו
מעות אלא פירות של חולין והם נעשין תרומה לשון ר״ש והנה טעם הקדש כי יאכל קדש
ויסף חמישתו על הקדש ההוא ונתן לכהן את הקדש הזה שהוא הקרן והחומש ומפני
שקראו קדש למדנו שהוא נעשה כתרומה בדבר הראוי לכך וזהו הנכון בפשוטו ובמדרשו
וכך כתב ר״א ונתן לכהן את הקדש טעמו עם הקדש או תהיה מלת ונתן מושכת עצמה ואחר׳
עמה וכן הוא אומר ויסף חמישיתו עליו ונתן לכהן את הקדש ולפי דעתי אין צריך בעבור
מלת עליו ולא יחללו את קדשי בני ישראל להאכילם לזרים והשיאו אותם עון אשמה את
עצמם יטעינו עון באכלם את הקדשי׳ שהובדלו לשם תרומה וקדשו ונאסרו עליהם במיכ׳להון
לסואבה שלא לצורך תרגמו כן לשון ר״ש ז״ל ולא הבינותי דעתו כי יראה מדבריו שזה הלאו
אזהרה בכהנים הוא שלא יאכילו התרומה לזרים ואם כן ראוי שנפרש שיהיה והשיאו אותם
כנוי לישרא׳ שיטעינו הכהנים את ישרא׳ עון אשמה כאשר יאכלו הקדשים ולמה לא הוצרך
ר׳ ישמעא׳ לדרשו בעצמם ועוד שלא הוזכר בה הלאו בתלמו׳ אלא הוא אסור לעשו׳ כן ככשא׳
כל האיסורין אבל טעם הכתוב כי בני ישרא׳ נמשך למעלה ולא יחללו את קדשי בני ישראל
את אשר ירימו לה׳ והוא אזהרה שנית בזה שלא יאכל קדש בעבור שירצה להזכי׳ בו העונש
ואמר והשיאו את עצמם כאשר יאכלו את קדשיהם ורבו׳ דרשוהו מפני יתורו באוכל טבל
אמרו מניין לאוכל טבל שהוא במיתה שנא׳ ולא יחללו את קדשי בני ישרא׳ את אשר ירימו
לה׳ בעתידין לתרום הכתוב מדבר ויליף חלול חלול מתרומה אבל כת׳ מצאתי ולא יחללו
להבי׳ את הסך ואת השותה את קדשי בני ישרא׳ על קדשי בני ישרא׳ חייבין קרן וחומש ואין
חייבין על קדשי גוים חומש יכול יהו חייבין על התרומה שבטבל ת״ל את אשר ירימו לה׳ על
המורם חייבין ואין חייבין על התרומ׳ שבטבל והשיאו אותם עון אשמה מלמד שאת על הטבל
חייבין מיתה וזה אינו כדרך הגמ׳ אלא שאני אומ׳ רבוי הסך והשותה אסמכתא כי שתיה
בכלל אכילה וסיכה מדרבנן כך מפור׳ בירוש׳ ומפני שאמ׳ בטבל ולא יחללו את קדשי בני
ישרא׳ בעבור שהם עתידין להרים ממנו לה׳ דרשו מזה שהמורם הוא הנקרא קדש לא
הטבל ואם כן אינינו בכלל כי יאכל קדש בשגגה שיתחייב בחומש ולכך חזר ושנה ו והשיאו
אותם עון אשמה מלמד שאת על הטבל חייבין מיתה כי התרומה שבטבל היא שהזכירה כאן
והכלל כי הכתוב הזה בטבל והזהיר וענש תחלה על הקדש המורם וחזר והזהיר עד שירימו
בעתיד כפי מדרש רבותי׳ לכל נדריהם ולכל נדבותם נדריהם הרי עלי נדבותם האומ׳
הרי זו לשון ר״ש והנראה בעיני בעבור שאמ׳ הכתו׳ לפלא נדר או לנדבה וכן יאמר בכל מקו׳
בפרשת נסכים וכן כי יפליא נדר בערכך נפשות וכן בפרשת נזיר כי הנדר הוא הבא על דבר
שיפליא ממנו שידור לה׳ בצר לו אם תעשה עמי להפליא להצילני מן הצרה הזאת אביא
עולה או שלמים כענין וידר יעקב נדר לאמר אם יהיה אלהים עמדי וידר ישראל נדר לה׳
ויאמר אם נתון תתן וידרו נדרים וכן כולם ורבותי׳ אמרו אי זהו נדר האומר הרי עלי עולה
נדבה האומר הרי זו עולה ומה בין נדר לנדבה נדר מת או נגנב חייב באחריותו וכו׳ להגיד
החלוק שביניהם כי דרך הנודרים בצרתם לאמר אם יהיה אלהים עמדי בזה עלי לעשות עולה
או זבח וזה לא יקרא נדבה סתם ואשר יפרישו ויתן מיד הוא נדבה כי בעת המתן נדבה
רוחו אתו והנה אמ׳ הכתוב כי בין שיקריב עולה או שלמים אשר נדר על צרתו או שיקריב

אותו בנדבת רוחו יהיה תמים אולי נחשוב כי הנדר ראוי להיותו תמים יותר מן הנדבה וזה
טעם הכתו׳ נדבה תעשה אותו לבדק הבית ולנדר לא ירצה על המזבח אי זהו קדש שבא
לרצות הוי אומר זה הקדש מזבח לשון רש׳ ולפי זה צריך שנדרוש נדבה תעשה אותו ולנדר
לא ירצה יאמ׳ שיעשה אותו נדבה או נדר לבדק הבית אבל לא לרצון על המזבח כי אין בין
נדר ונדבה בענין זה כלם שניהם מותרין לבדק הבית ואסורין למזבח וכבר הזכיר הכתוב
בעולה לכל נדריהם ולכל נדבותם ובשלמים לפלא נדר או לנדבה וכך הוא מדרש רבו׳
בתורת כהנים ויתכן שנתקן ביישוב לשון המקרא כי בעבור שרוב הנדבה לבדק
אבל לא לרצון על המזב׳ כי אין נדר ונדבה בענין זה כלום שניהן מותרין לבדק הבית ואסורין
למזבח וכבר הזכיר הכתוב בעולה לכל נדריהם ולכל נדבותם ובשלמים לפלא נדר או
לנדבה וכך הוא מדרש רבותי׳ כמו שאמ׳ במשכן כל נדיב לב הביאו את תרומת ה׳ וכן במדר׳
אני ביושר לבי התנדבתי וכן בבית שני עם הנדבה לבית אלהים וכן כתוב בבדק הבית כל כסף
אשר יעלה על לב איש להביא בית ה׳ והוא הנדבה והטעם כי אין בענין בדק הבית חיוב רק
נדבת הנפש והנדר יאמר סתם לקדשי המזבח לך אזבח זבח תודה נדרי לה׳ אשלם נגדה
נא לכל עמו בחצרות בית ה׳ אבא ביתך בעולות אשלם לך נדרי עלי אלהים נדריך אשלם
תודות לך ולפיכך יאמר הכתוב בכאן ושור או שה שרוע וקלוט נדבה תעשה אותו לכל אשר
ידבנו לבו ולנדר לה׳ לא ירצה כמו שאמר לא תקריבו כי לא לרצון יהיה לכם כי לא אמר
הכתוב נדבה תקריב אותו כלשון הבא בכל הפרשה אבל אמ׳ תעשה אותו כלומ׳ תעשה אותה
ממנו וכל אשר תמצא ידך לעשות בכחך אבל לנדר לרצון לא יהיה והוצרכו חכמים לאמר
כך כי לא יתכן בשום פנים שיהיו המומים כלם הגרב והילפת ואפי׳ המעוך והכתות אסורין
בכל קרבן בין בנדר בין בנדבה ויהיה השרוע והקלוט אסורין במקצתן ומותרין במקצתן ולא
ימצא ככה בתורה במומי המקריבים ובטומאה לחלק בקרבנות ולכך אמרו כי תעשה אותו
אינינו כמו תקריב אותו והוא האמת בלי ספק והזכיר הכתו׳ היתר הנדב׳ לבדק הבית בשרו׳
וקלוט שהן מומין ביצירה מן הבטן וכל שכן מומי המקרה הקטנים עורת אשר בו עורון
בשבהתה עינו והשבור ואין צריך לומר בעל הגרב והילפת ויתכן כי הכתוב דבק עורת או
שבור או חרוץ או יבלת או גרב או ילפת וכל שור ושה שרוע וקלוט נדבה תעשה לכל אחר
מאלה ולנדר לא ירצה אחד מהן שאפי׳ עלו ירדו וכתב׳ מניין לרבות כל הפסולין שבשור ושה
ת״ל ושור ושה שרוע וקלוט לרבות כל הפסולין שבשור ושה וכללו רבותינו עוד בכלל נדבה
תעשה אותו שהוא יעשה לנדבה לכל אשר ירצה אבל לא התמימי׳ שהמקדיש אותם לבדק
הבית עובר בעשה אותו ואת בנו נוהג בנקבה שאסור לשחוט האם והבן או האם והבת
ואינו נוהג בזכרים ומותר לשחוט האב והבן לשון רש׳ פוסק הרב הלכה כדברי האומר אין
חוששין לזרע האב וכן דעת אנקלוס והוא הנכון בגמ׳ ודין אותו ואת בנו אבל דרך הכתוב
כשמזכיר הנקבה ביחוד לקרות אותה פרה ואם כן היה ראוי שיאמר הכתוב ופרה או כשבה
אותה ואת בנה אלא מפני שהזכיר שור או כשב או עז כי יולד והזכיר האם והבן והיה שבעת
ימים תחת אמו אמר כי במינין הנזכרים האו שהם שור ושה עוד מצוה אחרת בהן כי אותו
ואת בנו הנזכרים לא ישחטו ביום אחד וטעם ושמרתם מצותי בכאן יזהיר את ישרא׳ לשמור
המצות שיזהרו בקרבנות במומים ובמחוסרי הזמן קודם שבעה ויום שנשחטה האם ולעשות
ה זבחים והתורה ולשחטם לרצון ויכלול כל המצות ביחד וכבר הזכיר כאן למעלה בחוקים
ובמשפטים ושמרתם את כל חוקותי ואת כל משפטי ואמ׳ ולא תחללו את שם קדשי להיות
בכם נבל וזבח משחת לה׳ כמו שאמ׳ בבני אהרן ולא יחללו את שם קדשי שיזהיר הקרבנות
מן הטומאה או מן המומין וטעם ונקדשתי בתוך בני ישרא׳ על דעת רבותי׳ מצות עשה
שנקדש את שמו במצות ליהרג עליהן ולא נעבור וזה טעם המוציא אתכם מארץ מצרים
להיות לכם לאלהים שהוא טעם יכלול כל המצוות שראוי לקדש שמו עליהם בעבור שאנחנו
עבדיו אשר גאלנו ממצרים דבר אל בני ישראל אין לכהנים עסק בענין המועדות יותר
מאשר לישרא׳ בהם על כן לא הזהיר בפרשה הזאת אהרן ובניו רק בני ישרא׳ שיכלול את
כולם כאחד כי לא פירש בקרבנות המוספים בפרש׳ הזאת אבל הזכיר המועדים כאן בתורת

כהנים בעבור שהם ימי הקרבנות וירמוז אליהם כמו שאמר והקרבת אשה לה׳ ואמ׳ בסוף
הפרשה אלה מועדי ה׳ אשר תקראו אותם מקראי קדש להקריב אשה לה׳ עולה ומנחה זבח
ונסכים אבל לא האריך לבאר המוספים שלא רצה שינהגו להם במדבר ואחרי שמנה כאי
הארץ בחומש הפקודים וצוה לאלה תחלק הארץ ביאר המוספים כלם בפרשת פנחס שעשו
אותם בארץ מיד ולדורות ועל כן אמר ביום הכפורים ויעש כאשר צוה ה׳ את משה שעשה
כן במדבר והזכיר בפרשה הזו כבש העומר וכבשי עצרת כי בידוע שלא ינהגו אלא בארץ שהן
בא״ם בגלל הלחם שאמר בו כי תבאו אל הארץ וקצרתם את קצירה וגו׳ אבל הימים עצמם
נוהגים מיד והזכיר השבת במועדי ה׳ אשר תקראו אותם מקראי קדש שגם הוא יום ונקרא
אותו מקרא קדש ואחרי כן הבדיל שאר המועדות ממנו ואמר אשר תקראו אותם במועדם
כלומ׳ באי זה יום מן השבוע שיגיע בו כי השבת קבוע הוא בזמנו יבא ולא נצטרך לקרוא
אותו במועדו ועל דעת רבותי׳ אשר תקראו אותם במועדם רמז לעבורים שתקראו אותם
להם מועדים והנכון בעיני כי פירוש אלה מועדי ה׳ אשר תקראו אותם מקראי קדש אלה
הם מועדי על הנזכרים למטה בפרשיות בחדש הראשון ולכן חזר שם פעם אחרת אלה
מועדי ה׳ בעבור שהפסיק בענין השבת והנה אמר אלה מועדי ה׳ אשר תקראו אותם מקראי
קדש אלה הם מועדי במלאכת עבודה אבל השבת תשמרו לעשות אותה שבת שבתון מכל
מלאכה שבעולם כי יזהיר בשבת פעמים רבות וירמוז עוד בכאן כי גם בבואו באחד מן
המועדים לא תרחה לעשות בה אוכל נפש וכמוהו אלה הדברים אשר צוה ה׳ לעשות אותם
על המשכן וכליו אשר יזכיר בפרשה השנייה והפסיק בשבת ששת ימים תעשה מלאכה וגו׳
וחזר ואמר זה הדבר אשר צוה ה׳ קחו מאתכם תרומה והוא המצוה הראשונה כי בעבור
שהפסיק בה הוצרך לחזור ולהתחיל כראשונה וראיה לפירוש הזה שלא הזכיר בשבת
והקרבתם אשה לה׳ כאשר יזכיר בכל מועד ומועד ואמר בסוף הפרש׳ אלה מועדי ה׳ מקראי
קדש להקריב אשה לה׳ מלבד שבתות ה׳ שאין השבתות בכלל מועדי ה׳ וראיה עוד כי לא
אמר בפרשה השניה וידבר ה׳ אל משה לאמר כאשר אמר בכל מועד ומועד כי הדבור
הראשון הוא היה מצות המועדים אלא שהזכיר להם השבת לשלול ממנו דין המועדים לא
לבאר מצותיו ותורותיו ולכן לא אמ׳ בו והקרבתם אשה לה׳ כאשר אמ׳ במועדים והזכירה
בסוף עם הנדרים והנדבות שלא נזכרו כאן כאשר פירשתי וזהו מדברי חכמים שאמרו מה
ענין שבת אצל המועדות וכו׳ כי אין השבת בכלל מועדי ה׳ כלל רק סמכו הכתוב להם וטעם
מקראי קדש שיהיו ביום הזה כולם קרואים ונאספים לקדש אותו כי מצוה היא על ישראל
להקבץ בבית האלהים ביום מועד לקדש היום בפרהסיא בתפלה והלל לאל בכסות נקיה
ולעשו׳ אותו יום משתה ושמחה כמו שנא׳ בקבלה לנו אכלו משמנים ושתו ממתקים ושלחו
מנות לאין נכון לו כי קדוש היום לאדננו ואל תעצבו כי חדות ה׳ היא מעוזכם והנה מקרא
קדש מלשון קרואי העדה ואחרי כן יאכלו הקרואים וכן על מכון הר ציון ועל מקראיה
המקומות שנקראים שם שיתקבצו בהם קריאי העדה ואנקלוס עשאו מלשון אשר יקרא
אתכם באחרית הימים לשון מאורע בכל יום שיארעו תעשו אותם קדש כל מלאכת עבודה
אפי׳ המלאכות החשובות לכם עבודה וצורך שיש חסרון כיס בבטלה שלהן כגון דבר האבד
כך הבנתי מתכ׳ דקתני יכול אף חולו של מועד יהא אסור במלאכת עבודה וכו׳ לשון רש׳
אינני נכון כלל כי מה טעם שיאמר הכתוב לא תעשה מלאכה דבר האבד ויבאו שאר
המלאכות מקו׳ ואם כן ראוי שיאמר אף בשבת כן ועוד שאם כן הרי הוא חולו של מועד רמוז
בתורה שמותר בדבר האבד והם אמרו לא מסרה הכתוב אלא לחכמים שאין בתורה רמז
א׳ זו מלאכה מותרת ואי זו מלאכה אסורה ולשון עבודה כולל הוא כל המלאכות והשמושי׳
עובד אדמתו ישבע לחם עבדך שש שנים ועבדת את אויביך ואינו משמש בשום מקום
בדבר האבד בלבד שאם לא תעשה היום לא תעשה למחר אבל פירוש מלאכת עבודה כל
מלאכה שאינה לאוכל נפש כענין שנא׳ ששת ימים תעבוד ועשית כל מלאכתך ובכל עבודה
בשדה ונעבדתם ונזרעתם וקין היה עובד אדמה והמלאכה שהיא באוכל נפש מלאכת הנאה
לא מלאכ׳ עבודה וזה מתבאר בתורה כי בחג המצות שאמ׳ תחלה כל מלאכ׳ לא יעשה להם

הוצרך לפרש אך אשר יאכל לכל נפש הוא לבדו יעשה לכם ובשאר כל ימים טובים יקצר ואמר כל מלאכת עבודה לא תעשו לאסור כל מלאכה שאינינה אוכל נפש ולהודיע שאוכל נפש מותר בהם ולא יאמר הכתו׳ לעולם באחד מכל שאר ימים טובים כל מלאכה ולא יפרש בהן היתר אוכל נפש כי מלאכת עבודה ילמד על זה אבל בפרשת כל הבכור בחג המצות אמ׳ וביום השביעי עצרת לה׳ אלהיך לא תעשה כל מלאכה והטעם מפני שכבר התיר בו כפי׳ אוכל נפש ולא הוצרך לומ׳ בו כל מלאכת עבודה והזכיר מלאכה סתם ולא אמ׳ כל מלאכה כמו שנ׳ בשבת וביום הכפורים כי הכונה לא תעשה מלאכה אשר הזהרתיך עליה

וכת׳ ר״ח כל מלאכת עבודה מגיד שאין מות׳ אלא במלאכת אוכל נפש כרכתי׳ בענין הזה במקו׳ אחר ביום הראשון מקר׳ קדש יהיה לכם כל מלאכ׳ לא יעש׳ כהן ומפני שמזכיר שם כל מלאכ׳ הוצרך לפרש אך אשר יאכל לכל נפש הוא לבדו יעש׳ לכ׳ פירו׳ מלאכ׳ עבו׳ מלאכ׳ המשתמר׳ לעבו׳ קנין כגו׳ זריע׳ וחפיר׳ ותפיר׳ וקציר׳ וביוצ׳ בהן אבל אוכל נפ׳ איננ׳ מלאכ׳ עבו׳ זה לשונו ובתורת כהנים כך היא שנויה בנוסחאות המדוקדקות כל מלאכה לא תעשו הרי זה בא ללמד על ימי מועד שהן אסורין במלאכה יכול יהו אסורין בכל מלאכת עבודה ת״ל הוא הוא אסור בכל מלאכת עבודה ואין ימי מועד אסורין בכל מלאכת עבודה דברי ר׳ יוסי הגלילי ר׳ עקיב׳ אומר מה ת״ל אלה מועדי ה׳ אשר תקראו אותם מקראי קדש אם לענין ימים טובים הרי כבר ימים טובים אמורים אם כן למה נאמר אלה מועדי ה׳ אשר תקראו אותם מקראי קדש אלו ימי מועד שהם אסורין בעשיית מלאכה יכול יהו אסורין בכל מלאכת עבודה ת״ל הוא וכו׳ ופירוש ר׳ יוסי הגלילי דורש לא תעשו אלה מועדי ה׳ וכו׳ לומר שהכתוב אוסר עשיית מלאכה במועדי ה׳ כולם יכול שיהו כולם שוים באסור ויאסרו בכל מלאכת עבודה כראשון ושמיני ונדרוש כל מלאכת עבודה לא תעשו אלה מועדי ה׳ שהמקרא נדרש לפניו ולפני פניו מיעט הכתו׳ עצרת היא כל מלאכת עבודה לא תעשו שמיני עצור בכל מלאכת עבודה ואין חולו של מועד אסור בכל מלאכ׳ עבודה אלא במלאכה בלבד אמ׳ לא תעשו ולא הזכירה הכתוב ולא רמז לה כלל ומסרה לחכמים ולפי גרסת ר״ש גם בן כך היא מתפרשת והברייתא הזו היא שנויה בגמ׳ במסכת חגיגה דקתני כל מלאכת עבודה לא תעשו לי מד על חולו של מועד שאסור בעשיית מלאכה דברי ר׳ יוסי הגלילי ר׳ עקיבא אומ׳ וכו׳ ושם שנו עוד מה שביעי עצור אף ששי עצור אי מה שביעי אסור בכל מלאכה אף ששי אסור בכל מלאכה ת״ל השביעי שביעי עצור ואין הששי עצור בכל מלאכה שלא מסרה הכתוב אלא לחכמים וכו׳ שנו בגמרה בכל מלאכה ושנו כת״ב בכל מלאכת עבודה שתפשו להם במדרש לשון הכתו׳ שאין לומר ביום טוב בכל מלאכה אלא בכל מלאכת עבודה ושניהם לדבר אחר נתכוונו שיו׳ טוב אסור בכל מלאכ׳ עבודה וחולו של מועד אינו אסור בכל מלאכת עבודה אבל אסור הוא בשום מלאכ׳ שלא נתפרש׳ בתורה ומסרה הכתוב לחכמי׳ ובסיפרי ר׳ ישמעא׳ אומר לפי שלא למדנו שימי מועד אסורין במלאכה ת״ל ששת ימים תאכל מצות וביום השביעי עצרת מה שביעי עצור בכל מלאכה אף ששי עצור בכל מלאכה ת״ל השביעי עצור בכל מלאכה ואין הששי עצור בכל מלאכ׳ וגם זו כפי השטה שאמר׳ הרי הארכנו בענייני הבריתו׳ השנוי׳ בענין הזה כדי להעלות דברי ר״ל עם הפירוש הברור והנכון מה שאמרנו בכתובי׳ הא׳ ועם כל זה מצאתי קושיא על דברי מברייתא השנויה בסיפרי כל מלאכת עבודה לא תעשו מגיד שאסור בעשיי׳ מלאכה מנין להתיר בו אוכל נפש נאמ׳ כאן מקרא קדש ונאמר להלן מקרא קדש מה להלן להתיר בו אוכל נפש אף כאן להתיר בו אוכל נפש ונראה לי כי עבו׳ אצל ר״ל טורח ועמל שאדם עובד בו לאחר מלשון עבדות עבד עבדים יהיה לאחיו עבדו את כרך לעומר וכן עבודת עבו׳ ועבודת משא עבודת כל טורח שבאהל ועבודת משא בכתף ואא״כ היה באפשר שמלאכות קלות שאדם עושה להנאת עצמו מותרו׳ ואע״פ שאינם אוכל נפש ושיהיה אוכל נפש מרובה שהשמש עובד בו לרבו אסור ועל כן ש״א מנין שההיתר הזה הוא באוכל נפש עד שנתיר כל אוכל נפש אפי׳ בטורח ונאסור כל שאר המלאכות שאפי׳ הקלות שבהם מלאכ׳ עבו׳ אקרו ת״ל מקרא קדש לג״ש שתם באת כל מלאכ׳ לאיסור וכל אוכל נפש להית׳ וראיתי עוד במכילת׳ דתני אך אשר יאכל לכל נפש כל אוכל נפש רוחה י״ט ואין כל עבודה

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main

דוחה יט׳ ויהא מקצת אוכל נפש דוחה שב׳ והדין נותן ומה במקום שאין עבודה דוחה יט׳ כל
אוכל נפש דוחה יט׳ מקום שמקצת עבודה דוחה שבת אינו דין שיהא מקצת אוכל נפש דוח׳
את השבת ופי׳ מקצת עבודה כגון חובת היום תמידי׳ ומוספי׳ ואין כל עבודה דוחה יט׳ נדרים
ונדבו׳ או עולת נדבה אבל מקצת אוכל נפש לא נתברר לי פרושו אלא שידמוז למה שאמרנו
שהבא בטורח גדול בדומה לעבודה יהיה בכלל איסור והבא בנקל במנהגו של אדם לעצמו
יהיה מותר או מקצתו כדי חייו ומקצתו תבשילין מרובין לתענוג והכלל במלאכת עבודת
שהוא להתיר אוכל נפש והקרבתם אשה לה׳ שבעת ימים
יאמר שיהיו כל שבעת הימים חג להקריב אשה לה׳ לא להאסר במלאכה כראשון ושביעי
ולא פירש האשה כי הוא עתיד להזכירו בפרשה מיוחדת לכל אשה המועדים כאשר רצה
שינהגו בהן וכפי מה שפירש ומדרש רבותי׳ לומ׳ שנקריב בהן אשה מכל מקום אעפ׳ שאין
לנו כל המוספין שלימים ונכון הוא דבר אל בני ישרא׳ ואמרת אליהם כי תבואו אל הארץ
בעבור שיחדש בכאן בכל אחד מן המועדים מצוה חדשה מלבד השבתון ומקרא קדש
תתיחד בכל מועד פרשה בפני עצמה שיזהיר בה דבר אל בני ישראל ומפני שחג השבוע׳
ומנו תלוי בעומר אמ׳ הכל בפרשה אחת ו בעבור שיום הזכרון ויום הכפורים בחדש אחד
ושניהם מענין אחד בדין העונות וכפרתם לשבים לא אמ׳ ביום הכפורים דבר אל בני ישרא׳
כי יספיק לו בדבור הראשון ועשה מהן שתי פרשיות שהם ענינים שוים ממחרת השבת
יניפנו הכהן ממחרת יום טוב הראשון של פסח שאם אתה אומ׳ שבת בראשית אי אתה יודע
אי זהו לשון רש׳ ובאמת שזו גדולה שבראיות בגמ׳ כ׳ מה טעם שיאמר הכתוב כי תבאו אל
הארץ וקצרתם את קצירה תביאו העומר ממחרת שבת בראשית כי יש במשמע שבאי זה
זמן מן השנה שנבא לארץ ונקצור קצירה יניף הכהן העומר ממחרת השבת הראשונה
שתהיה אחר ביאתנו לארץ והנה אין לחג השבועות זמן שנמנה ממנו ועוד על דרך הזה לא
נירע בשנים הבאות אחרי כן מתי נחל לספור רק מיום החל חרמש בקמה כפי רצונו ואלה
דברי תוהו אבל אם יהיה ממחרת השבת יום טוב כפי קבלת אבותינו יבא הענין כהוגן כי
צוה הכתוב תחלה שנעשה בחדש הראשון חג המצות שבעת ימים וביום הראשון שבתון
וביום השביעי שבתון וכל מלאכת עבודה לא נעשה ואחרי כן אמר כי כאשר נבא אל הארץ
נביא ממחר׳ השבת הנזכרת עומר התנופה והוא השבת הראשונה הנזכרת כאן ולימר שלא
ינהוג העומר במדבר ובחוצה לארץ אבל ממחרת השבת השביעית ושבע שבתות לא יתכן
לפרש אותם יום טוב אבל אמ׳ בו אנקלוס לשון שבוע ואם כן יהיו שתי לשונות בפסוק אחד
והמפרשים אמרו כי הוא דרך צחות כמו רוכבים על שלשים עיירים ושלשים עיירים להם
ובמקום אחר פירש׳ שבעה שבוע׳ וכן באי השבת עם יוצאי השבת שבוע וכן מתי יעבור
החדש ונשברה שבר והשבת ונפתחה בר כי בעבור שיש בכל שבעה ימים שבת אחר וחשבון
הימים ממנו יקרא שבוע אחר שבת אחת והוא לשון ידוע ומורגל בדברי רבותינו
שפעמים בשבת בתי דינין יושבין בעיירות ויתכן שיהיה כל השבת הנזכר בפרשה שבוע ויהיה
טעם ממחרת השבת לומר כי ביום הנפת העומר יתחיל לעשות השבוע במנינו אם כן יהיה
היום ההוא מחרת השבוע שעבר כאלו אמ׳ יהיה יום התנופה מחרת שבוע לימים העוברים
וראשון לשבועות שיספור עד שישלים שבע שבתות ובעבור שהזכיר ובחמשה עשר יום אמר
שיניף את העומר ממחרת השבוע הנזכר ויספיר ממנו שבע שבתות ואין לטעות ביום ארבע׳
עשר כי לא הזכיר ממנו רק בין הערבים וטעם תמימות תהיינה כי השבת עם ששת ימים
תקרא שבת שלימה ופי׳ ממחרת השבת כמו במחרת השבת וכן עד ממחרת השב׳ השביעי׳
תספרו חמשים יום וכן ביום ההוא יאכל וממחרת ואמרו כי לא יבא בית במלת מחר
ומחרת ויהי ממחרת וישב משה לשפוט את העם ויעש ה׳ את הדבר הזה ממחרת וכן כולם
וטעם וקצרתם את קצירה שלא תקצרו בארץ קציר עד שתקצרו את העומר ותביאו אותו
ראשית קצירכם אל הכהן וכן מהחל חרמש בקמה תחל לספור מהחל לך חרמש בשום קמה
כי אסור להניף חרמש על הקמה עד יום שתחל לספור וטעם וספרתם לכם כמו ולקחתם
לכם שתהא ספירה ולקיחה לכל אחד ואחד שימנה בפיו ויזכיר חשבונו כאשר קבלו רבותי׳

ואם כן וספר לו וספרה לה דוב שלא ישכחוהו וכן וספרת לך דיובל שתזהר במספר שלא
תשכח ובתב׳ וספרת לך בבי׳ דין ולא ידעתי אם בא לומ׳ שיהו ב״ד הגדול חייבין לספור שנים
ושבועות בראש כל השנה ולברך עליהם כמו שנעשה בספירת העומר או לומר שיזהרו
בית דין במנין ויקדשו שנת החמשים והנה מספר הימים מיום התנופה עד יום מקרא קדש
כמספר השנים משנת השמיטה עד היובל והטע׳ בהם אחד על כן אמ׳ תספרו חמש׳ ם יום
שיספור שבע שבתות תשע וארבעים יום ויקדש יום החמשים הנספר בידו כמו שנא׳ ביובל
וזה טעם תמימות תהיינה מכוונות לא פחות ולא יותר בטעם תמימים יהיו
והנה טעם הפרש׳ שיתחיל לספור בתחלת קציר שעורים ויבי׳א ראשית קצירו כרמל מנחה
לשם ויקריב עליו קרבן וישלים מספרו בתחלת קציר חטים בעלות גריש בעתו ויבי׳א ממנו
סלת חטים מנחה לשם ויקריב עליו קרבנו ולכך הזכי׳
הקרבנות האלה בפרשה כי הם בכלל המנחות שהם העיקר בחג הזה ולא הזכיר המוספין
בהם כאשר לא הזכירם בשאר המועדים וטעם מנחה חדשה שלא יובא בית ה׳ מנחה עד
שיביאו זאת כמו שפירשו רבותי׳ והוצרך לומר חוקת עולם לדורותיכם בכל מושבותיכם
כאיסור החדש ובשבית ת חג השבועות מפני שהוא תלוי בהנפת העומר ובמנחה החדשה
לומר שאפי׳ אחרי גלות ינו בחוצה לארץ שאין עומר ומנחה ינוה בהם כי החדש אסור מן
התורה בכל מקום ולא הוצרך להזכיר כן ביום הזכרון וכן בחג הסוכות לא הזכיר בכל
מושבותיכם והזכיר כן ביום הכפורים כי בעבור שתלה כפרתנו בקרבנות כאשר הזכיר בפרש׳
אחרי מות אמר בכאן כי איסורו נוהג בכל מקום כי יום הכפורים הוא לכפר עלינו בענוי
ובשבית׳ת המלאכ׳ ואין הקרבנ׳ מעכבין הכפרה ממנו וכן לא הזכיר בכאן בחג המצות חוקת
עולם בכל מושבותיכם לדורותיכם אבל בפרשת החדש הזה לכם הזכיר כן מפני שתלה ש ם
הדבר בפסח על מצות ומרורים יאכלוהו הוצרך לומר שיהיה חוקת עולם בכל מושבותיכם
והזכיר בשבת בכל מושבותיכ׳ והטע׳ מפני שהותרה מלאכ׳ בשבת במקדש בגבולים בתמידין
ומוספי׳ אמ׳ שינהיג האיסו׳ בכל מושבותי׳ כי לא נאמ׳ בו חוקת עולת לדורותי׳ בכל מושבותיכ׳
כי אינינו אא לומר בכל מושבותיכם לא בבית השם וכך אמרו במכילתא במושבות אי אתה
מבעיר אבל אתה מבעיר בבית המקדש וכן נאמר חוקת עולם בכל מושבותיכם באסור
הלב ודם כי הוא נאסר מפני הקרבנות וכך אמרו במסכ׳ קידושין מושבותיכם דכתב רחמנא
בחלב ודם למה לי כ״א הואיל ובעינא דקרבנות בתי׳ בזמן דאיבא קרבן אין בזמן דליכא
קרבן לא קמ״ל ושם אמר מושבותי׳ דכת׳ רחמנ׳ בשבת למה ליש״א הואיל ובעינא דמועדות
כתיב תיבעי קידוש ב״ד במועדות קמ״ל והכלל כי לא יזכיר בתורה כן בכל המצות שהן חובת
הגוף רק מפני צורך ענין ואין ממשבותיכם תביאו לחם תנופה כמו מכל מושבותיכם אבל
טעמו מארץ מושבותיכם להוציא חוצה לארץ כמו שנא׳ כי תבאו אל ארץ מושבותיכם אשר
אני נותן לכם וכן שנינו כל קרבנות הצבור והיחיד באין מן הארץ וחוצה לארץ חוץ מן העומר
ושתי הלחם ואפילו לדברי האומ׳ עומר בא מחוצה לארץ מודה בשתי הלחם שאינן באין
אא מן הארץ חמץ תאפינה צוה הכתו׳ שתהיינה חמץ לפי שהם תודה לשם כי חוקות קציר
שמר לנו וקרבן התורה יבא על לחם חמץ ואולי איסור החמץ מפני שירמוז אל מדת הדין
כי נקרא חמץ כאשר יקרא היין אשר יקהה חומץ יין וחומץ שכר והלשון נגזר מלשון מעל
וחומץ כי נגול מהם טעמם ולא יאבלו וכן כי יתחמץ לבבי יבעוס ויאבד טעמו ממנו ובעבור
שהקרבנות לרצון השם הנכבד לא יובאו מן הדברים אשר להם הדר החזקה לשנות הטבעים
וכן לא יובאו מן הדברים המתוקין לגמרי כגון הדבש רק מן הדברים הממוזגים כאשר אמרו
בבריאת העולם שיתף מדת רחמים במדת הדין ובראו והנה בחג שבועות שהוא יום מתן
תורה יבוא הקרבן בדין תורה כי הוא יום העצרת והמשכיל יבין וזה סוד מה שאמרו רבותי׳
לעתיד לבא כל הקרבנות בטלין וקרבן תודה אינו בטל לעולם וכו׳ שיש בו חלה וחמץ בענין
בעולם הבא ובקצרכם את קציר ארצכם לשון ר״ש חזר ושנה בהם לעבור עליהם בשני
לאוין ור׳ אברהם אמ׳ כי הטעם בעבור כי חג השבועות בכורי קציר חטים הזהיר שלא תשכח
מה שצ׳׳ זך לעשות בימים ההם והנבון בעיני כי ובקוצרכם את קציר ארצכם רמז לקציר

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main

הנזכר בראש הפרשה יאמר כי כשתבאו אל הארץ וקצרתם את העומר ראשית קצירכם לא
תכלה פאת השדה ההוא לצורך העומר ולא תלקט הלקט לומר שלא תרחה המצוה הת״א
את הלאוין האלה יהיה לכם שבתון שיהיה יום שביתה לנוח בו ואמרו רבותי׳ שבתון עשה
הוא והנה העושה מלאכ׳ ב״ט עובר בלאו ועשה והשובת בו מקיים עשה ועל דעתם המועדו׳
כולם הוקשו זה לזה כי לא נאמר שבתון בחג המצות ולא בעצרת ובמכילתא ראיתי בפרש׳
החדש הזה ושמרתם את היום הזה למה נאמ׳ והלא כבר נאמ׳ כל מלאכה לא יעשה בהן
אין לי אלא דברים שהם משום מלאכה דברים שהם משום שבות מניין ת״ל ושמרתם את
היום הזה להביא דברים שהן משום שבות יכול אף חולו של מועד יהא אסור משום שבות
והדין נותן ת״ל ביום הראשון שבתון והנה ידרשו שבתו׳ לשבות בו לגמרי׳ אפי׳ מדברים שאינן
מאבות מלאכ׳ ותולדותי׳ אבל לא נתברר לי זה שאם תאמ׳ שהוא אסמכת׳ מה טעם שיאמרו
בלשון הזה כי שבות בלשונם נאמר לעולם על של דבריהם והיאך יתכן לומר דברים שהן
אסורין משום שבות של דבריהם מניין שיהו אסורין מן הכתוב ודרך האסמכתות לשנות
שהן מן התורה לא שיאמרו דבר זה שהוא מדברי סופרים מניין מן התורה אבל היה לו
לומר דברים שאינן מלאכה מנין ת״ל שבתון ונראה לי שהמדרש הזה לומר שנצטווינו מן
התורה להיות לנו מנוחה ביום טוב אפי׳ מדברים שאינן מלאכה לא שיטרח כל היום כלו
למדוד התבואות ולשקול הפירות והמתכות ולמלא החביות יין ולפנות הכלים וגם האבנים
מבית לבית וממקום למקום ואם היתה עיר מוקפת חומה ודלתו׳ נעולו׳ בלילה יהיו עומסי׳
על החמורים ואף יין וענבים ותאנים וכל משא יביאו ביום טוב ויהיה השוק מלא מכל מקח
וממכר ותהיה החנות פתוחה והחנוני מקיף והשולחנים על שולחנם והזהובים לפניהם
ויהיו הפועלים משכימים למלאכתם ומשכירין עצמן בחול לדברים או וביוצא בזה והותרו
הימים טובים והשבת עצמה שבכל זה אין בהם משום מלאכ׳ לכך אמ׳ תורה שבתון שיהיה
יום שביתה ומנוחה לא יום טורח ועמל וזה פירוש טוב ויפה ואחריכן ראיתי במכילתא
אחריתי דר׳ שמעון בן יוחאי ששנו בה לשון אחר אין לי אלא מלאכה שחייבין על מינה חטאת
מלאכה שאין חייבין על מינה חטאת מניין כגון לא עולין על אילן ולא רוכבין על גבי בהמה
ולא שטין על פני המים ולא מספקין ולא מטפחין ת״ל כל מלאכה אין לי אא דרשות
דמצוה מניין אין מקדישין ואין מעריכין ואין מחרימין ואין מגביהין תרומה ומעשרות ת״ל
שבתון שבות ובענין הזה היא שנויה בת״כ בן ביום הכפורים ואע״פ שאלו הברייתות חלוקות
בלשונם ובמדרשיהן שמא לדבר אחר נתכונו להביא אסמכתא לשבות דרבנן ומכל מקום
בין שיהיה פירוש הבריתא הראשונה כמו שאמרנו א׳ שהן כולן אסמכתות אבל פי׳ שבתון
כך שתהיה לנו מנוחה מן הטורח והעמל כמו שביארנו והוא ענין הגון וטוב מאד והנה
הוזכרו המלאכות בשבת בלאו ועונש כרת ומיתה והטרחים והעמל בעשה הזה וביום טוב
המלאכה בלאו והטורח בעשה וממנו אמר הנביא מעשות דרכיך ממצוא חפצך ודבר דבר
וכן שבת שבתון יהיה לארץ שבת של מנוחה שלא יחרוש ולא יעבוד אותה כלל וזהו מה
שדרשו שאין בחולו של מועד משום שבות וזה מן התורה שאלו מדבריהם כל דבר שאינו
עשה אינו אומר לגוי ועושה שאפי׳ בשבות דאמירה החמירו בו זכרון תרועה פסוקי זכרונות
ופסוקי דשופרות לזכור להם עקידת יצחק שקרב תחתיו איל לשון ר״ש והיה צריך הרב
להביא גם פסוקי המלכיות מן המדרש שלא יתכן שיפרש הכתוב פסוקי זכרונות ושופרות
ולא יזכיר המלכיות וכבר דרשו אותם מפסוק והיו לכם לזכרון לפני ה׳ אלהיכם שאין ת״ל אני
ה׳ אלהיכם מה ת״ל אני ה׳ אלהיכם אלא זה בניין אב שבכל מקום שאתה אומר זכרונות אתה
סומך להם את המלכיות כדאיתא בתורת כהנים ובמסכת ראש השנה אבל כל זה אסמכתא
מדבריהם ומפורש אמרו הולכין למקום שתוקעין ואין הולכין למקום שמברכין פשיטא הא
דאוריית׳ והא דרבנן לא צריכא דאע״ג דהא ודאי והא ספק אבל זכרון תרועה כמו יום תרועה
יהיה לכם יאמר שנריע ביום הזה ויהיה לנו לזכרון לפני השם כמו שנא׳ להלן ותקעתם
בחצוצרות והיו לכם לזכרון לפני אלהיכם ובעבור שאמר שם וביום שמחתכם ובמועדיכם
ובראשי חדשיכם ותקעתם בחצוצרות על עולותיכם ועל זבחי שלמיכם וכאן צוה בתרועה

סתם במוע הזה בלבד ואחר כך אמ׳ והקרבת אשה הנה התרועה הזאת אינה התרועה ההיא
שהיא בחצוצרות על הקרבן וזו אינה על הקרבן אבל היא חובה בכל ישראל והיא בשופר כי
לא צוה עדיין לעשות בחצוצרות וסתם כל תרועה בשופר היא כמו שנאמר והעברת שופר
תרועה ולא פירש הכתוב טעם המצוה הזאת למה התרועה ולמה נצטרך זכרון לפני השם
ביום הזה יותר משאר הימים ולמה יצוה להיותו מקרא קדש אבל מפני שהוא בחדשו של
יום הכיפורים בראש החדש נראה שבו יהיה דין לפניו ית׳ כי בם ידין עמים בראש השנה
ישב לכסא שופט צדק ואחרי כן בעשרת הימים ישא לפשע עבדיו נרמז בכתו׳ הענין כאשר
נודע בישרא׳ מפי הנביאים ואבות קדושים ועל דרך האמת תרועה היא שעמדה לאבותינו
ולנו שנא׳ אשרי העם יודעי תרועה וכענין שנא׳ תרועת מלחמה כי השם הוא איש מלחמה
אם כן יום תרועה יהיה לכם שיהיה היום לתרועה לנו וכן זכרון תרועה מקרא קדש שיהיה
הזכרון בתרועה ולפי׳ הוא מקרא קדש ולא הוצרך להזכיר שופר כי השופ׳ רמז ביום והתרוע׳
בלילה והנה הוא יום הדין ברחמי׳ לא תרוע׳ מלחמה ומפני זה הזכיר הכתוב התרועה שכבר
קבלה ביד רבותינו וכל ישראל רואים עד משה רבינו שכל תרועה פשוטה לפניה ופשוטה
לאחריה ולמה יזכיר הכתוב התרועה ולא יזכיר התקיעות כלל לא בראש השנה ולא ביום
הכיפורים אבל התקיעה הוא הזכרון והוא השופר והתרועה בשמה ומפני שהיא בלולה מן
הרחמים תקיעה לפניה ולאחריה ולפיכך אמר ביודעי׳ תרועה כי בצדקה ירומו כי תפארת
עוזמו אתה והנה זה מבואר כי הכל תלוי בתשובה אלא בראש השנה מתיחד במדת׳ הדין
ומנהיג עולמו וביום הכפורים במדת רחמים והוא מאמרם מלך יושב על כסא דין וכו׳ ראש
השנה יום הדין ברחמים ויום הכפורים יום רחמים בדין ומן הענין שפירשנו תבין טעם
הכתוב במסעו׳ תרועה יתקעו למסעיהם ובהקהיל את הקהל תתקעו ולא תריעו כי במסעיה׳
כתיב ויסע מלאך האלהים וכתיב ויפוצו איבי׳ וינוסו משנא׳ מפני׳ כט׳ פני ה׳ בעושי׳ רע ובהקהיל
את הקהל נאמ׳ שובה ה׳ רבבות אלפי ישרא׳ כט׳ ויהי בישורון מלך בהתאסף ראשי עם ועשרת
הימים שבין ראש השנה ליום הכפורים ירמוז עשרת ספירות כי ביום הכפורים יתעלה
בהם ויגבה השם צבאות במשפט כידוע בקבלה וגם יש כזה אות בשמים שהחדש הזה
מזלו מאזנים כי בו פלס ומאזני׳ משפט לה׳ אך בעשור לחדש הזה כל אכן ורקן שבתורה
מיעוטין מכפר הוא על השבים ואינו מכפר על שאינן שבים לשון רש׳ מדברי רבותי׳ ואם כן
יהיה טעם הכתו׳ כי באחד לחדש יהיה לכם ולכלכם יום זכרון תרועה שתהיו כלכם נידונין
לפניו אך יהיה למקצת בעשור לחדש הזה יום הכפורים והנה הוא בטעם בלבד וכן שא נא
חטאתי אך הפעם וכן הרק אך במשה הבלבד במשה וכן אך בחמשה עשר יום לחדש השביעי
הזה יאמר בלבד בחמשה עשר תחוגו את חג ה׳ שבעת ימים לא רצופים שאין חגיגה דוחה
את השבת וכדרך הזה תפרשנו בכל המצות כפי קבלת רבותי׳ וכמוהו אך טרוף טורף שלא
נעשה בו ענין אחר לבד הטרף וכן כי היו בני ישרא׳ ובני יהודה אך עושים הרע בעיני
וכו׳ כי בני ישרא׳ אך מכעיסים אותי שלא יעשו דבר אחר ועל דרך הפשט אך כמו
אכן לאמת הענין אכן נודע הדבר אכן כארם תמותון אך בעשור לחדש יום הכפורים הבטחה
באמיתת הענין יאמר באחד לחדש יום הדין אמנם בעשור לחדש יום הכפורים על כן תענו
את נפשותיכם וכל מלאכה לא תעשו וכן אך עצמי ובשרי אתה אך מלך ישראל הוא אך טוב
לישרא׳ אלהים וכך פירוש אך את שבתותי תשמורו הנה ציויתי אתכם במלאכת המשכן אך
את שבתותי תשמורו וכולם יתפרשו לך בדרך הזה אם תשכיל בהם בעצם היום הזה אמרו
המפרשים שפירושו בגוף היום הזה וכן ובעצם השמים לטוהר גוף השמים וכן ולחם וקלי׳
וכרמל לא תאכלו עד עצם היום הזה עד גוף היום ולא נוכל לפרש שירמוז אל עצם היום
וכחו כמו שאמרו רבותי׳ בעצם היום הזה יצאו כל צבאות ה׳ הוציא ה׳ את צבאותיכם כי כתב
בתשעה לחדש בערב מערב עד ערב וכן וקראתם בעצם היום הזה מקרא קדש גם הלילה
בכלל והנה לא הזכיר בעצם היום הזה בשבת ולא במועדים רק בחג השבועות וביום הכפורי׳
וכן באיסור החדש שאמר עד עצם היום הזה והנראה בטעם הדבר כי בעבור שאמ׳ בשבועות
מיום הביאכם את עומר התנופה תספרו חמשי׳ יום ואמ׳ והקרבת׳ מנחה חדשה ממושבותיכ׳

תביאו לחם תנופה תספרו חמשים יום ואמ׳ והקרבתם וגמר הענין שהאריך לצוות בקרבנות הוצרך לומר וקראתם בעצם היום מקרא קדש כי גוף היום קדוש ואסור בעשיית מלאכה איננו תלוי בעומר ולא בקרבנו׳ וכן ביום הכיפורי׳ מפני שאמ׳ ועניתם את נפשותי׳ והקרבתם אשה לה׳ ובפרשת אחרי מות תלה עוד הכפרה בקרבנו׳ ובשעיר המשתלח מפני כן הוצרך לומר וכל מלאכה לא תעשו בגוף היום ההוא כי יום כפורים הוא בגופו לכפר עליכם מלבד כפרת הקרבנו׳ וכן עד עצם היום הזה דחדש עד גוף היום הזה שהוא יום הבי׳אכם את קרבן אלהיכם שאפי׳ לא הובא הקרבן המצוה נוהגת בגוף היום להיותו קדש אסור לפניו ומותר לאחריו וזה טעם אמרו חוקת עולם לדורותיכם בכל מושבותיכם כמו שפירשתי ומצאנו עוד שהזכיר הכתוב בעצם היום הזה בענינים נגורים לעתים מזומנות אמ׳ בנח בעצם היום הזה בא נח וגו׳ ויהי בעצם היום הזה יצאו כל צבאו׳ ה׳ מארץ מצרי׳ וידב׳ ה׳ א׳ משה בעצם היום הזה עלה אל הר העברים והטעם באו׳ מפני שיתכן שהכניס נח בתבה קודם לכן הרבה מן החיה והעוף וכן יתכן שיצאו מקצ׳ ישרא׳ ממצרי׳ קודם לכן וכו׳ הזה נגמ׳ הענין קודם ולכן כיום ההוא היתה צואה למשה ר׳ בעלילה ההיא וביום ההוא לכך פי׳ הכתוב בכולן שהיו בגוף היום ההו׳ לא שהותחל בהם מתחלה ונשלם ענינם ביום ההוא רק הכל היה בגוף היום הזה וכן בעצם היום הזה נמול אברהם וגו׳ שנמילו עם רב ביום אחד להגיד זריזותו במצות וכן נראה לי עוד כי עצם כל דבר כחו ותקפו נגזר מלשון כחי ועוצם ידי עוז ותעצומו׳ וכן זה ימות בעצם תומו בתוקף שלמותו ובעבור שהעצמות מוסרות הגוף ותקפו יקראו כן והנה בעצם השמים שטהרת הדבר שראו ברורה וחזקה כחוזק טוהר השמים ולכך יזכיר בימים הנזכרים עצם היום כי הענין בהם בעצמם לא בדבר אחר נוסף בהם שהוא הקרבנות אשר יקריבו בהם וכן אמר אנקלוס בקרן יומא הדין בקרנו של יום בגופו ובחזו מלשון וכל קרני רשעים אגדע מגיני וקרן ישעי כי בעבור שהכח בקרנים יקרא גוף הדבר קרנו ובלשון חכמים משלם את הקרן ואינו משלם את החומש ויש שגורסין בתרגום כברן והכל אחר כי בכתוב כובע וקובע שוים וישתמשו חכמים בכל לשון עכבה בבח נגזר מולא יעקבם כי ישמע קולו ויאמרו מתקשט מן תכשיטין ואמ׳ כרסמוה נמלים מן יכרסמנה חזיר מיער והנאמר במקומות הנזכרים בעצם היום הזה גם כן פירשו בכח היום ההוא שהם ענינים לא יעשו ביום אחד במנהגו של עולם לפיכך אמר כי כל החיה וכל הבהמה וכל העוף וכל רומש על האדמה נאספו בכח היום ההוא בגזרת האל עליהם כי פיו הוא צוה ורוחו הוא קבצן וכן לא יאספו שש מאו׳ אלף רגלי הגברי׳ לבד מטף ויצאו כאיש אחד מארץ מצרים רק בכח היום הנגזר עליו כן מפי עליון וכן בענין משה רבי׳ להגיד כי ביום שנצטו׳ לקוח את ספר התורה וכתב אותה וילמדה את בני ישראל ויכל לדבר את כל הדברים האלה נגזר עליו שיעלה בכח היום ההוא שהגזירה בו אל הר העברים ואמ׳ וזאת הברכה ועלה שם והוא ענין ראוי לימים רבים אבל נעשה בכחו ועצומו של יום וכן מלת שלש מאות ועשרים איש ביום אחד בבית אברהם מה היא ואמ׳ יחזקא׳ הנביא המה ואבותם פשעו בי עד עצם היום הזה להכניס היו׳ ההוא בכלל וכן עד עצם היו׳ הזה היום בכלל דחדש שהוא עד ועד בכלל כי גוף הדבר כחו ותקפו ורבו׳ דרשו מלשון בעצם היום ההוא דמוערים עצומו של יום כלו מעת צאת הכוכבים עד צאתם בלילה האחרת למעט התוספת שלמדו להוסיף מחול על הקדש וידרשו בנח ויציאת מצרים ומשה בעיצומו של יום בחצי היום כדאיתא בספרי וכתבו רש׳ בסדר האזינו עֲצֶרֶת הִיא עצרתי אתכם לפני כמלך שזימן את בניו בסעודה לכך וכך ימים כיון שהגיע זמנן ליפטר אמ׳ בבקשה מכם עכבו עמי עוד יום אחד שקשה עלי פרידתכם לשון רש׳ ואגדה זו שנויה בויקרא רבה ועל דרך האמת ששת ימים עשה ה׳ את השמים ואת הארץ וביום השביעי הוא שבת ואין לו בן זוג וכנסת ישרא׳ היא בת זוגו שנאמר ואת הארץ והנה היא שמינית עצרת היא כי שם נעצר הכל וצוה בחג המצות שבעה ימים בקדושה לפניהם ואחריהם כי כלם קדושים ובתוכם ה׳ ומנה ממנו תשע וארבעים יום והשבועות כימי עולם וקדש יום שמיני כשמיני של חג והימים הספורים בנתים כחולו של מועד בין הראשון והשמיני בחג והוא יום מתן תורה שהראם בו את אשו הגדולה ודבריו שמעת מתוך האש

ולכך יקראו חכמי׳ בכל מקום חג השבוע׳ עצר׳ כי הוא כיו שמיני שלחג שקראו הכתו׳ כן ווהו
מאמרם שמיני רגל בפני עצמו הוא לענין פו״ר קש״ב ותשלומין דראשון הוא כי הוא אצילו׳
הראשונים ואיננו כאחרות שלהם ולכך יזכיר בפרשת כל הבכור בשלש רגלים חג המצות
וחג השבוע׳ וחג הסכו׳ שבעת ימים ולא יזכיר השמיני כי שם אמר יראה כל זכורך והנה זה
מבואר באספכם את תבו את הארץ שיהא חרש שביעי זה כזמן אסיפה מכאן שנצטוו לעבר
שנים שאם אין העיבור פעמים שהוא בא באמצע הקיץ או החורף לשון ר״ש ולשון ת״כ עבר
את השנים שתעשה החג באסיפת הפירות יכול באסיפת כל הפירות ת״ל מגרנך ומיקבך
מגרנך ולא כל גרנך ומיקבך ולא כל יקבך א׳ באספך מגרנך ומיקב׳ יכול מקצת ת״ל באספכם
את תבוא׳ הארץ הא כיצד השתדל לעבר את השנה שתעשה את החג ברב אסיפת כל הפירו׳
וכבר למדו העיבור מחדש האביב אבל שם למד על האביב וכאן לימד על פירות האילן
שכך שנו חכמים על שלשה מעברין את השנה על האביב ועל פירו׳ האילן ועל התקופה והנה
העיבור נלמוד מאליו שהחג הוה בזמן אסיפה אבל ענין שיטת הכתו׳ שיאמר אלה מועדי
ה׳ אשר תקראו אותם כלם מקרא׳ קדש להקריב בכולן אשה ה׳ אכן ביום חמשה עשר לחדש
השביעי הזה בעבור שהוא עת באספכם את תבואת הארץ תחוגו את חג ה׳ שבעת ימים
ו הוסיף לאמר בכאן כיום הראשון שבתון וביום השמיני שבתון שתשביתו ותנוחו בהם כאשר
פירשתי ואמר עוד שתוסיפו לשמוח לפני השם בלולב ואתרוג שבעת ימים כי הוא זמן
שמחה שיברך השם אותך בכל תבואתך ובכל מעשה ידיך והיית אך שמח לפניו וטעם
תחוגו את חג ה׳ שתחוגו לפניו לתת הוראה לשמו על אוסף מעשיכם כי בא וחזר ואמר עוד
וחגותם אותו חג לה׳ לסמוך אליו בסכות תשבו וטעמו וחגותם אותו עוד שבעת ימים בשנה
ש׳ תשבו בסכות וכל האזרח בישרא׳ ישבו בסכות לומ׳ שיעשו חג שבעה בלולב ושמח׳ ובסוכה
ומדרשו וחגותם אותו חג לה׳ מה ת״ל לפי שנאמר שבעת ימים תחוג לה׳ יכול יטעון חגיגה
כל שבעה ת״ל אותו וכו׳ בתור׳ כהני׳ פרי׳ עץ הדר׳ שטעם עצו ופריו שוין הדר באילנו משנה
לשנה ווהו אתרוג לשון ר״ש והן אסמכתות שעשו רבותי׳ לקבלתם ור׳ אברהם כתב והאמת
אמרן כי אין פרי העץ יותר הדר ממנו ודרשו כן הדר באילנו אסמכתא והנכון בעיני כי
האילן הנקרא בלשון ארמית אתרוג נקרא שמו בלשון הקדש הדר כי פי׳ אתרוג חמדה
כדמתרגמי׳ דמרגג למחזי לא תירוג ואמרי׳ שבר ארג נכסין ולשון חמדה והדר שוים בפע׳
ונקרא העץ והפרי בשם אחד כי כן המנהג ברוב תאנה אגוז רמון זית ווולתם וכן זה שם העץ
והפרי שניהם בארמית אתרוג ובלשון הקדש׳ הדר׳ ופשוטו של מקרא יאמר שנקח לנו פרי
עץ הדר ונקח כפות תמרים וענף אחר מעץ עבות וענף ערבי נחל וחנה הם אחר מכל מין
כי כפות תמרים מחובר אל ולקחתם לכם שהם הרבים כי הלכה כר׳ עקיבא שאומר שם
שלולב אחד ואתרוג אחד כך הדס אחד וערבה אחת ולכך תרגם אנקלוס כלם בלשון רבים
מחובר אל ולקחתם לכם ובטעם המצוה הזאת אמרו על דרך האגדות שהמינין הללו באין
לרצות על המים ועל דרך האמת פרי עץ הדר הוא הפרי שבו רוב התאוה ובו חטא
אדם הראשון שנאמר ותרא האשה כי טוב העץ למאכל וכי תאוה הוא לעינים ונחמד העץ
להשכיל ותקח מפריו ותאכל והנה החטא בו לבדו ואנחנו נרצה לפניו עם שאר המינין וכפו׳
תמרים הוא הראשון האמצעי כפול וגבוה על כולם וענף עץ עבות רמז לשלש ספירות בבר
אחד כענין שנ׳ מירי אביר יעקב וערבי נחל בענין שנא׳ סולו לרוכב בערבות ביה שמו כי
יתערבו מדת הדין במדת רחמים ומכאן תבין ותדע שאין האתרוג עמהם באגודה והוא
מעכב בהם כי הוא כנגד העצרת שהוא רגל בפני עצמו ותשלומין דראשון והנה הם אחד
בכח ולא אחד בפעל וכבר פירשתי טעם זה והנה טעם כל הפרשה תחוגו את חג השם
הגדול שבעת ימים שבמעשה בראשית ותסמכו להם השמיני עצרת כענין שנאמר למנצח
על השמינית וכן באותם השבעה תקחו בהן פרי עץ הדר זה לולב באגוד׳ ולכך הקדים האתרו׳
אבל בשמיני אינו צריך כי הוא עצמו הדר וזה טעם וחגותם אותו חג לה׳ שבעת ימים בשנה
שתחוגו שבעת ימים עם השנה ענין סבוב והקפה מלשון וחוג שמים ובמחוגה יתארהו וכן
המון חוגג וכבר רמזו רבותינו בלשון הזה אמרו בויקרא רבה פרי עץ הדר זה הקב״ה שנאמ׳

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main

הוד והדר לפניו עז וחדוה במקומו כפות תמרים זה הקב״ה שנ׳ צדיק כתמר יפרח וענף עץ
עבות זה הקב״ה שנ׳ והוא עומד בין ההדסים וערבי נחל זה הקב״ה שנא׳ סולו לרוכב בערבות
ובמדרשו של ר׳ נחוניא בן הקנה מא׳ פרי עץ הדר כדמתרגמי׳ פירי אילנא אתרוגין ולולבין
ומאי הדר היינו הדר הכל והכי הכל הדר שיר השירי׳ דכתי׳ בהו מי זאת הנשק׳ כמו שחר
וגו׳ ולמה נקרא שמו הדר זה אתרוג שהוא נפרד מאגד הלולב ואין מצות לולב
קיימת אלא בו והוא אגוד עם הכל שעם כל אחד הוא ועם כולם יחד הוא ומאי לולב כנגד
חוט השדרה וענף עץ עבות שענפיו חופין את רובו משל לאדם שבור ושתיו יגן על ראשו ענף
לשמאל עבות לימין נמצא עץ באמצע ולמה נאמ׳ בו עץ שהוא שורש האילן ומאי ערבי נחל
על שם המקום שהן קבועין בו ששמו נחל דכתי׳ כל הנחלים הולכים אל הים וגו ומאי
ניהוי ים הוי אומ׳ זה אתרוג ומנא לן דכל מדה ומדה מא׳ השבע׳ איקרי נחל שנא׳ וממתנה
נחליאל אל תקרי נחליא׳ לא נחל א׳ והמדרש הזה על דעת שלשה הדסים ושתי ערבות לולב
אחד ואתרוג אחד והיא הלכה לדברי הגאונים והראשונים כולם אזרח זה אזרח האזרח
להוציא את הנשים שלא תלמוד מחמשה עשר של חג המצות לחייבן בסוכה במצה בישרא׳
לרבות את הגרים לשון רש׳ ובתורת כהנים אזרח זה אזרח האזרח להוציא את הנשים כל
האזרח לרבות את הגרים ועבדים משוחררים ופשוטו של מקרא על דרך הקבלה מפני שאמ׳
הכתוב תורה אחת יהיה לכם לגר ולאזרח הארץ ואמר ככם כגר יהיה לפני ה׳ לא יצטרך
לשוב ולהזכיר בכל מקום כל האזרח והגר ואמר כל האזרח בישרא׳ כאומר כל אשר
מישראל מגדולם ועד קטנם שלא יהיה די באחד מבני הבית לדור בסוכה: והשאר ישבו
בבתים אבל כולם יש׳ בו בסכות ויתכן שיאמר כל האזרח כל אשר באזרח רענן בביתו להוציא
מפרשי ימים והולכי דרך כי בסכות הושבתי את בני ישרא׳ ענני כבוד לשון רש׳ והוא הנכון
בעיני על דרך הפשט שיצוה שידעו חרורות את כל מעשי ה׳ הגדול אשר עשה עמהם
להפליא ששכן אותם בענני כבוד בסוכה כענין שנא׳ וברא ה׳ על מכון הר ציון ועל מקראיה
ענן יומם ועשן ונוגה אש להבה לילה כי על כל כבוד חופה וסוכה תהיה לצל יומם מחורב וגו׳
ומפני שבבר פירש שענן ה׳ עליה׳ יומם ועמוד האש בלילה אמ׳ סתם כי בסכות הושבתי את בני
ישרא׳ שעשיתי להם ענני כבודי סוכות להגין עליהם והנה צוה בתחל׳ ימות החמ׳ בזכרון יציא׳
מצרים בחדשו במועדו וצוה בזכרון הנס הקים הנעשה להם כל ימי עמידתם במדבר בתחלת
ימות הגשמים ועל דעת האומר שסוכות ממש עשו להם החלו לעשותם בתחלת החרף
מפני הקור כמנהג המחנות ולכן צוה בזמן הזה והזכרון
שידעו ויזכרו שהיו במדבר לא באו בבית ועיר מושב לא מצאו ארבעים שנה והשם היה
עמהם לא חסרו דבר וטעם וידבר משה את מועדי ה׳ אל בני ישרא׳ כי הפרשיות שלמעלה
אזהרות באהרן ובניו ומשה ידבר בהן אל אהרן ואל בניו ופעמים יזהיר אחריהם גם בני
ישראל כמו שאמ׳ בסוף פרשת מומין וידבר משה אל אהרן ואל בניו ואל כל בני ישראל
כי אע״פ שלא נצטוה אלא דבר אל אהרן איש מזרעך ראה להזכיר בר׳ שלישרא׳ על כך ואולי
הטעם מפני שאדם מכסה מומין והכהן אינו רוצה להפסל מן העבודה כ׳ בשת היא
ובלמה לו על כן יזהיר בר׳ בדבר הזה אבל בכאן אמר שדבר את מועדי ה׳ א׳ בני ישרא׳ כולם
באחד לא יחד בהם בני אהרן והטעם מפני שהאזהרה בכולן שוה כי עיקר הפרשיות לשבות
בשבתות ובמועדים ולקחתם מקרא קדש ולא נזכר בהן מן הקרבנות לבד קרבנות העומר
ושתי הלחם שהם הגורמים ובפרשת עיקר הקרבנות שלום הכפורים אמ׳ דבר אל אהרן
אחיך ורבותי׳ דרשו בוידבר משה את מועדי ה׳ א׳ בני ישרא׳ מלמד שהיה משה אומ׳ לישרא׳
הלכות הפס׳ בפס׳ והלכ׳ עצר׳ בעצר׳ והלכ׳ החג בחג בלשון שהוא שומע בו בלשון ההוא אומ׳
להם כל הפרשיות ואנקלוס ג״כ תבוון לזה שאמ׳ ומליל משה ית סדר מועדיא דה׳ ואלפינון
לבני ישראל והנרא׳ כי דעתו לרמוז שילמדם סדר המועדות בתיקוני העיבור הנמסר לו על
פה בסיני ונרמז באשר תקראו אותם מקראי קדש והוא למדם על פה בסיני כל הסדר
המקובל בסוד העבור צו את בני ישראל זו פרשת מצות הנרות ופרשת ואתה תצוה לא
נאמרה אלא על סדר המשכן לפרש צורך המנורה וכך משמעה ואתה סופך שתצוה את

בני ישראל על כך לשון רש״ וא׳נו נכון כעיני שאין הפרשה ההיא סמוכה לפרשת המנורה
וכבר נאמ׳ ויעל הנרו׳ לפני ה׳ כאשר צוה ה׳ את משה והנה המצוה והמעשה נזכרים ונעשים
כבר   אבל צורך הפרש׳ הזאת לשני דברים ששם צוה ויקחו אליך תרומה מאת בני ישרא׳
כלומר מאת כל איש אשר נמצא אתו שמן זית זך למאור עם שאר תרומת המשכן וכן עשו
כמו שנא׳ והנשיאם הביאו וכו׳ את הבשם ואת השמן למאור   ואעפ׳ שאמ׳ שם חוקת עולם
לדורותיכ׳ הוא על ההדלקה ועכשו כלו השמן ההוא שהביאו הנשיא׳ נדבה וצוה שיקחו בני
ישרא׳ משל צבור לדורות׳ שמן זית זך כתית כשמן הראשון כטעם ויקחו אליך פרה אדומה
שיבקשו אותה ויביאוה הצבור ושם עוד לא אמ׳ אלא יערו׳ אותו אהרן ובניו וגו׳ והיה במשמ׳ על
המנורה או כלא מנורה אם תשבר או תאבד כאשר היה כשובם מן הגולה ועכשו אמ׳ בפירו׳
על המנורה הטהורה על טהרה של מנורה שלא יסמכם בקסמים ובצרורו׳ יערוך את הנרות
לפני ה׳ שלא יתקן   מבחוץ ויכניס תמיד אף בשבת תמיד אף בטומאה   והיה׳ לאהרן ולבניו
ה׳ מנחה הזאת שכל דבר הבא מן התבואה בכלל מנחה הוא ואכלוהו מוסב על הלחם לשון
רש׳ ויתכן כי והיתה על כל אחת מן המערכות   ועל דרך האמת והיתה לאהרן ולבניו ברית
עולם כדרך בריתי היתה אתו החיים והשלום   ויצ׳א בן אשה ישראלית טעמו   ויצא בתוך
בני ישראל וכן ויצא בתוך העיר כי יצא מביתו או ממקום מושבו אל תוך העיר וכן זה יצא
מאהלו או ממקומו ובא בתוך העם וינצו שם   וטעם במחנה כי היתה המריבה במחנ׳
ושמעו רבים ותפשו בו ויביאו אותו אל משה האהלה   וטעם הזכיר זה בכאן כדברי האומר
מפרשה של מעלה יצא   כי חטא בשפתיו על אשה ה׳ והוכיחו האיש הישראלי וינצו שניהם
ויחר אפו וקלל בנפשו וטעם בן הישראית ואיש הישרא׳ להורות כי הגוי הבא על בת ישרא׳
הולד אינו ישראלי ואעפ׳ שפסקנו בגמ׳ דגוי הבא על בת ישראל הולד כשר בין בפנויה בין
באשת איש הרי אמרו מוהמין את הולד לומר שהוא פגום לכהונה וכל שכן שאיננו ישרא׳
בשמו לענין היחס ברגלים ובנחלת הארץ כי לשמות מטות אבותם כתוב כהן ומה שאמר
בתכ׳ בתוך בני ישרא׳ מלמד שנתגייר אינו שיצטרך לגירות ככל ישרא׳ לברית במילה וטביל
והרצאת דמים בשעת מתן תורה אבל נתכוונ׳ לומ׳ שהלך אחרי אמו ונדבק בישרא׳ וזה טעם
בתוך בני ישרא׳ שהיה עמהם ולא רצה ללכת אחרי אביו להיות מצרי וכן מה שאמרו בתכ׳
אעפ׳ שלא היו ממזרים באותה שעה הוא היה כממזר כדברי יחיד היא שנויה והלכה הולד
כשר והצרפתים אומ׳ כי טעם הגרות מפני שהיה קודם מתן תורה והיה משבטו לילך אחר
הזכר ממה שאמרו באומות הלך אחר הזכר וכאשר נולד זה לא מלו אותו כי מצרי היה
ברינו אבל כשגדל נתגייר לדעתו ונימול   ואין דעתי כך כי מעת שבא אברהם בברית היו
ישרא׳ ובגוים לא יתחשבו וכמו שאמרו בעשו ודילמא ישראל משומד שאני קו׳ הדבר אם
לאחר מתן תורה שהגוי הבא על בת אברהם מחייבי לאוין ואין לו בה קידושין היא מקוה
טהרה לאומות להכשיר את ולדה להיות כמוה   לא כל שכן קודם התורה שתהא מטהרת
ולדה להיות כמוה להיבו במילה כורעו שלאברה׳ ויהיה מכלל בני ישרא׳
אין נפש תחת נפש בבהמה ממש   שיצטרך לקנות לו
בהמה כבהמתו אבל שישלם לו דמים כשווי הנזק אשר עשה לו   וכן שבר תחת שבר עין
תחת עין על דעת רבותי׳ ובני ישרא׳ עשו כאשר צוה ה׳ את משה אף לסמיכה אף לדחייה אף
לתלייה אף ללא תלין נבלתו על העץ תורת כהנים ורא׳ אמ׳ בפשטו של מקרא כי עשו מאותו
היום והלאה במשפט הזה כחובל ואינו נכון שיהיה כתוב על העתיד   ופשוטו וירגמו אותו
אבן כי עשו בני ישרא׳ המצוה אשר צוה ה׳ את משה כי כן יכפול בכל השומרים מצות השם
כמו שנא׳ בפרשת הפסח וכמו שאמר בפרשת הפקודים ויעשו בני ישראל ככל אשר צוה ה׳
את משה כן עשו   וכן במטות הנשיאם ויעש משה כאשר צוה ה׳ אותו כן עשה   והנכון בעיני
בכאן מפני שפרט בתחלה הסקילה ואחר כן חזר לאמר ובני ישראל   עשו כי טעם הכתוב
לומר כי כאשר דבר משה אל בני ישראל הוציאו מיד   את המקלל ורגמו אותו ועשו כן כל
בני ישראל לשמור ולעשות   כאשר צוה השם את משה לא לשנאת בן המצרי שנצה עם
הישראלי אלא לבער הפגום מתוכם

סדר בהר סיני

וידבר ה׳ אל משה בהר סיני מה ענין שמטה
לענין הר סיני והלא נאמרו כל המצות מסיני
אלא מה שמטה נאמרו כללותיה ופרטיה
ודקדוקיה מסיני אף כולן נאמרו כללותיהן
ופרטיהן ודקדוקיהן מסיני כך שנויה בתכ׳ ונראה לי שכך פירושו לפי שלא מצינו שמטת
קרקעות שנשנית בערבות מואב למדנו שכללותיה ופירושיה כולן נאמרו מסיני ובא
הכתוב ולימד כאן על כל דבור שנדבר למשה שמסיני היו כללותיהן ודקדוקיהן וחזרו
ונשנו בערבות מואב לשון ר״ש ואינו נכון בעיני כלל שהרבה מצות נשנו בשמטה שלא נשנו
בערבות מואב ונדע בהן שנאמרו כללותיהן ופרטיהן מסיני או באוהל מועד ועוד מנין
שהוקשו שאר הדברות שנשנו בערבות מואב לשמטה ולא יהיו כללותיהן מסיני ופרטיהם
בערבות מואב וכך היה ראוי יותר לומר כי הנשנות נשנו לבאר פרטיהם כי לא נאמרו
בסיני אלא כללותיהן אבל הברייתא בתכ׳ פירוש׳ ברור שהשמטה נאמרו כללותיה מסיני
דכתי׳ בפרשת ואלה המשפטים והשביעית תשמטנה ונטשתה ואכלו אביוני עמך וגו׳ ואלו
דיני השמטה בדרך כלל ובכאן חזר ואמר כי בהר סיני עוד נאמרו כל פרטיה שהרי כלם
נזכרו בפרשה הזאת ובסוף הענין כתי׳ אלה המצות אשר צוה ה׳ את משה אל בני ישרא׳ בהר
סיני להקיש כל המצות אל השמטה הנזכר׳ שכלן היו כן שנאמרו בכלל ופרט והכל מסיני
ובך שנו שם בתכ׳ אלה המצות אין נביא רשאי לחדש עוד דבר מעתה אשר צוה ה׳ את משה
כדי השליח לשלחו את משה אל בני ישראל זכות ישראל גרמה בהר סיני שכולם נאמרו
מסיני עד כאן בתורת כהנים אבל ענין ערבות מואב שנצטווה שם משה לבאר התור׳ לבנים
כך נראה לי כפתור ופרח וענין הפרש׳ הזאת שנכתב כבאן אמ׳ ר״א כי זאת הברית הכתוב
בפרשת ואלה המשפטים וכשקבלו על נפשם נעשה ונשמע אז נכרתה הברית ואמ׳ להן כל
הפרשה הזאת והזכירה במקום הזה לחבר תנאי הארץ כי כאשר אמ׳ על העריות כי בעבור׳
תקיא אותם הארץ כן אמר בפרשת אם בחקותי על שבתות הארץ והוצרך תחלה להזכיר
השבתות ולפי׳ דעתי כי נכתבה כאן בסדר נכון כי פירוש בהר סיני בעלותו שם לקבל לוחות
שניות וביאור הענין כי בתחילת ארבעים יום הראשונים של לוחות הראשונות כתב בספר
הברית את כל דברי ה׳ ואת כל המשפטים הנאמרי׳ שם ויזרוק דם הברית על העם וכשחטאו
בעגל ונשתברו הלוחות כאלו נתבטלה הברית ההיא אצל הקב״ה וכשנתרצה הקב״ה למשה
בלוחות שניות צוהו בברית חדשה שנא׳ הנה אנכי כורת ברית והחזיר שם המצות החמורו׳
שנאמרו בסדר ואלה המשפטים בברית הראשונה ואמר כתב לך את הדברים האלה כי על
פי הדברים האלה כרתי אתך ברית ואת ישרא׳ ורצה הקב״ה להחמיר עליהם בברית הזאת
השנית שתהיה עליהם ברכות ובקללות ושתהיה כראשונה על כל המצות הראשונות ועל
כל המשפטים כמו שנא׳ בברית הראשונה את כל דברי ה׳ ואת כל המשפטים ולפיכך אמר
בכאן בסוף התוכחות אלה החקים והמשפטים והתורות אשר נתן ה׳ בינו ובין בני ישרא׳ בהר
סיני ביד משה הוא רומז אל כל המצות והמשפטים שנאמרו בברית הראשונה בסדר ואלה
המשפטים שהיו כלן בברית הזאת והנה בספר הברית הראשון נאמרה השביעית בכלל כמו
שהזכרתי שנא׳ והשביעית תשמטנה ונטשתה וגו׳ ועתה בברית הזאת השנית נאמרה בפרט׳
ודקדוקיה ועונשיה ובעת הברית הראשונה שהוא בארבעים יום ראשונים נצטוה משה על
המשכן וכשנתרצה לו הקב״ה וצוהו לכרות להם ברית שנייה ירד משה ויצום את כל אשר
צוה ה׳ אותו בהר סיני והיה מעשה המשכן מכללם ואז הקהיל משה את כל עדת בני ישרא׳
ויאמר להם כבתחלה אלה הדברים אשר צוה ה׳ לעשות אותם במלאכת המשכן והנה קבלו
הדבר בשמחה ויצאו מלפניו מיד ובאו כלם ונתנו הנדבה ועשו המשכן והשלימו מלאכתו
וכאשר הוקם מיד ויקרא אל משה וידבר ה׳ אליו מאהל מועד וצוהו בקרבנות ובכל תורת
הכהנים ומשה צוה הכל אל אהרן ואל בניו ואל כל בני ישרא׳ מיד וכאשר השלים אמ׳ להם
עוד צוה אותי השם בהר סיני לפרש לכם השמטה והיובל ולכרות להם על כל המצות
והמשפטים ברית חדשה באלות ובקללות אלה וזה טעם אשר נתן ה׳ בינו ובין בני ישראל

בהר סיני כי הוא הנותן להם הברית הואת כי מחל להם על פי התנאים האו כמו שפירשת
בקוה כי תשא וכן ברית ערבות מואב בן היה שקבלו עליהם התורה באלות וקללות ההם
והיא הברית כמ שנאמ אלה דברי הברי אשר צוה ה את משה לכרות את בני ישרא בארץ
מואב מלבד הברית אשר כרת אותם בחורב ואמת אמרו כי בתנאי הארץ השמטה והיובל
באשר יזכיר בתוכחות ועל כן נתחדשו בברית הזאת השנית שבת לה לשם ה כשם שנאמר
בשבת בראשית לשון רש ורבותי לא כך נתכוונו במדרשם כי כל השבתות גם במועדים לשם
ה הן ולא יאמר באחר מהן לה אבל יאמר יהיה לכם שבתון ואמר ביום הכפורים שבת
שבתון הוא לכם ולשון הברייתא בתורת כהנים שבת לה כשם שנאמר בשבת בראשית כך
נאמר בשביעית שבת לה אבל פי שבת לה אהיך הוא האמור בשבת בראשית כי בו שבת
וינפש על כן לא תעשה כל מלאכה ולכך אמרו כי כן נאמר בשמטה כי היא שביעית בשנים
והנה בכאן עוררו אותנו בסוד גדול מסודות התורות בבר רמז לו רא שכתב וטעם שבת לה
כיום השבת וסוד ימות עולם רמוז במקום הזה וכוף אונך לשמוע מה שאני רשאי להשמיעך
ממנו בלשון אשר אשמיעך ואם תוכה תתבונן בבר כתבנו בסדר בראשית כי ששת ימי
בראשית הם ימות עולם ויום השביעי שבת לה אהיך כי בו יהיה שבת לשם הגדול כמו
ששנינו בשביעי מה היו אומרים מזמור שיר ליום השבת לעתיד לבא שכולו שבת ומנוחה
לחיי העולמים והנה הימים רמז לאשר ברא במעשה בראשית והשנים ירמזו לאשר יהיה
בבריאת כל ימי עולם ועל כן החמיר הכתוב בשמטה יותר מכל חייבי לאוין וחייב הגלות
עליה כמו שהחמיר בעריות שנ או תרצה הארץ את שבתותיה והחזיר הענין פעמים רבות כל
ימי השמה תשבות ונאמר והארץ תעזב מהם ותרץ את שבתותיה וכן שנינו גלות באה על
עינוי הדין ועל עוות הדין ועל השמטת הארץ מפני שכל הכופר בה אינו מודה במעשה
בראשית ובעולם הבא וכן החמיר הנביא וגזר גלות על שלוח עבדים בשנה השביעית שנא
אנכי כרתי ברית את אבותיכם מקץ שבע שני וגו כי גם בעבור שביעית ויובל והיובל יודע
עוד מבראשית עד ויבולו כי ישובו הכל איש אל אחוזתו ואיש אל משפחתו כי הוא מוסר
מוסר המאמין יחריש וזהו שאמר ושבתה הארץ שבת וקראתם דרור בארץ כי היא ארץ
החיים הנרמזות בפסוק הראשון שבה נאמר והארץ אזכור וכבר זכרתי זה פעמים ושמא
לזה רמזו רבותי באמרם חמשים שערי בינה נבראו בעולם וכלם נמסרו למשה חוץ מאחד
כי כל שמטה שער בית אחד והנה הודיעוהו כל ההויה מתחלה ועד סוף חוץ מן היובל קדש
שש שנים תזרע שדך דרך הכתוב לומר כי ששת ימים תעבור ועשית כל מלאכתך ששת ימים
תעשה מעשיך וביום השביעי תשבות ועל דרך רבותי שש שנים תזרע שדך ולא בשביעית
והוא לאו מכלל עשה שהוא עשה ונמצא הזורע בשביעית עובר בעשה זה ובלא תעשה
ומדרש אגדה ר ישמעא אומר כשישרא עושין רצונו של מקום עושין שמטה אחת בשבוע
אחת שנאמר תזרע שדך וכשאין עושין רצונו של מקו עושין ד שמיטין בשבוע אחר כיצד נרה
שנה וזורעה שנה נרה שנה וזורעה שנה נמצאו ארבע שמיטין בשבוע אחד את ספיח
קצירך אפי לא זרעת והיא צמחה מן הזרע שנפל בשעת הקציר והיא קרוי ספיח לא תקצור
להיות מחזיקים בו כשאר קציר אלא הפקר יהיה לכל נזירך שהנזרת והפרשת אותם מבני
אדם ולא הפקרתם לא תבצור אותם אינך בוצר אלא מן ההפקר לשון רש והכוונה לרב בזה
שהוא סובר שהשומר שדהו ופירותיו בשביעית אין הפירות נאסרין וכן כתוב בפירושיו במס
יבמות ובמסכת סוכה ואין הדבר הזה כדין התורה בראיות ברורות וזו ששנוי בתור כהני ואת
ענבי נזירך לא תבצור מן השמור בארץ אין אתה בוצר אבל בוצר אתה מן המופקר יפרש
הרב לומר ענבי נזירות לא תבצור אותם בנזירותם אבל תפקיר הכל ותבצרם עם העניים
והנכון בפיר הכתוב שענבי נזירך כמו ספיח קציר ולא תבצור כמו לא תקצו כי הענין בכל
הפרש לכפול הדין בשניהם יזהיר בשדה ויזהיר בכרם תזרע שדך ותזמור כרמך שדך לא תזרע
וכרמך לא תזמור וכן ושש שנים תזרע את ארצך והשביעית תשמטנה ונטשתה כן תעשה
לכרמך ופירו הכתוב כי הצומח מאליו בשדה מבלי חרישה וזריעה לדעת יקרא ספיח קצירו
שהוא נספח אל קציר השנה שעברה מגורת ונספחו על בית יעקב והגפן שלא עברו לא

חפר ולא זמר אותו יקרא נזיר כי הזירו והפרישו ממנו כאלו אינו שלו מגורת אשר נזורו
מעלי בגילוליהם פירשו ממנו וכן וינזרו מקדשי בני ישרא׳ ואמר אנקלו׳ שבקך שהנחת
אותם לשמיר ולשית ויתכן כי המנהג בישרא׳ שהכרם אשר הוא בתה לא יזמר ולא יעבר
ועלה שמיר ושית יקראו לו נזיר כלו׳ שהוא כרם הנזיר מפני שהנזיר אסור ביין ובענבים
לחים ויבשים ואינו עובר כרמו כי כן יקראו השער הארוך על שם הנזיר גוי נזרך והשליכי
וזה טעם ענבי נזירך והכלל שהם הצומחים מבלי עבודת הכרם והנה אמ׳ הכתוב כי הספי׳
הנולד מאליו בשדה לא יבצור אותם והענבי׳ הצומחי׳ בכרם מבלי עבודה לא יבצור אותן ופי׳
הלאוין לא תקצור אותן אתה לבדך לצורך עצמך ולא תבצור אותן לעצמך אבל תהיה שנת
שבתון לארץ מן הזריעה והזמירה ותהיה שבת הארץ כל אשר תוצא בשביתתה מן הספיח
והנזיר לכולכם יחד לאכלה לך ולעניים ולחיה ולבהמה ועכשו אשוב לפרש הכרי׳ השני׳
בתכ׳ בענין הזה לפי שהן מטעות שנו שם כבסו׳ הן לא נזרע ולא נאסוף את תבואתנו אם אין
זורעין מה אוספין אמ׳ ר׳ עקיבא מכאן סמכו לספיחין שהן אסורין בשביעית וישנה לוו בגמ׳
בפרק מקום שנהגו וקתני בתכ׳ וחכמים אומרי׳ אין ספיחים אסורין מדברי תורה אא מדברי׳
סופרים אם כן למה נאמר הן לא נזרע ולא נאסוף אמרת לנו לא תזרעו מה אנו
אוספין ואין מכניסין לקיום אמרת לנו בערוהו מה אנו אוכלין מן הביעור ואילך עד כאן הרי׳
לדברי חכמים אין איסור הספיחים אלא מדבריהם כלומר שגזרו כהן לאוסרן לגמרי משום
חשד שלא יזרעו ויאמרו ספיחים הם ולכך אמרו בירושלמי׳ אמ׳ ר׳ ינאי כל הספיחין אסורי׳
חוץ מן העולים בשדה בור בשד׳ ניר בשדה כרם בשדה זרע שדה בור דלא משגח עליה שדה
ניר דהוא בעי מתקנ׳ חקלי׳ שדה כרם שלא לאסור כרמו שדה זרע שאינו רוצה בקיומן ומן
המחלקת הזה שנו שם בתכ׳ את ספיח קצירך לא תקצור מכאן סמכו לספיחין שיהו אסורי׳
בשביעית שנו משנתינו דלא כרברי ר׳ עקיב׳ דלא תקצור כלל אלא כדברי חכמי׳ שלא תעשה
אותם קציר לעצמך ולא תעשה אותם בציר לעצמך אא נהוג בהם מנהג הפקר וכן לא נאסוף
את תבואתנו שלא נאסוף אל בתינו פירות האילן והספיחים כי בהפקירם לעניים ולחיה
ולבהמה ובביעור לא נוכל לחיות בהן והספיחין האלו האסורין הם הגדלים בזמן האסור
בתבואה כל שהביאה שליש בשביעית וכן הירקות כל שצמחו בשביעית אסורין מן התורה
לדברי ר׳ עקיבא ולדברי חכמים אסורין מדברי סופרים חוץ מן העולים באותן שדות שהזכירו
בירושלמי שכתבנו למעלה אבל הירקות שצמחו בששית ונלקטו בשביעית יש בהן משום
קדושת שביעי׳ לכל דיניה להפסר ולסחורה ולקרבנות ולביעור ואעפ׳ שגדלו לגמרי בששית
מפני שאנו הולכין אחר לקיטה בירק בין למעשר בין לשביעית אבל אין בהם משום ספיחים
שאינן ספיחי שביעית שהרי בששית צמחו ואפי׳ הוסיפו בשביעית אין בהן דין ספיחים ובהם
שנינו האומ׳ לפועל הילך איסר זה ולקט לי ירק היום וכו׳ וכן שנינו לא יהא לוקט ירקו׳ שבה
ומוכר בשוק אבל לוקט הוא ובנו מוכר על ידו ותנן מי הפיגם והירבוזין וכולה
מתני׳ עד וניקחין מכל אדם בשביעית שאין כיוצא בהם נשמר ויש אומ׳ שאלו הנזכרים וכל
שכיוצא בזה שאין דרך בני אדם לזורען אבל הם מאליהן יוצאין בהרים ובנהרות אין בהן
איסור ספיחין כלל אעפ׳ שצמחו בשביעית שלא גזרו אא בנזרעים כדי שלא יבאו
לזורעם וכן נראה זה מן הגמ׳ וזהו ענין הספיחים שהזכירו חכמי׳ בכל מקום וכן מן
התורה שלא יהא אדם שומר שדהו ונועל בפני עניים בשביעית ואפי׳ רוצה להפקיר אותן
בשעת לקיטה אא יהא השדה כל השנה מוזמן ומופקר לעניים כך שנו במכלת׳ ואכלו אביוני
עמך וכי מפני מה אמרה תורה לא שיאכלו אות׳ עניים הרי אני מכניסה ומחלקה
לעניים ת׳ל והשביעית תשמטנה ונטשתה מגיד שהוא פורץ בה פרצות אלא שגזרו חכמים
מפני תיקון העולם והגדר שגדרו חכמים שלא יפרצו פרצות בשדה ובכרם אבל לא שיהא
הוא משמר שדהו ומכניס הפירות לעבור על דברי תורה ולא עוד אא שגזרו שלא ליקח
פירות מן המשומר ולא מן החשוד בכך והו ששנינו ונלקחין מכל אדם בשביעית שאין כיוצא
בהן נשמר ואמרו׳ במסכת סוכה שאין מוסרין דמי פירות בשביעית לעם הארץ יותר ממזון
שלש סעורות בר״א בלוקח מן המופקר אבל בלוקח מן המשומר אפי׳ בחצי איסר אסור

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main

או שיודע שהביאם מן המקום המופקר והטעם מפני
שהלוקח מן המופקר כלומר דברים שדרך בני אדם להביאם מן ההפקר בהיתר הוא
לוקח ממנו אלא שאם ירבה לו בדמים יותר מסעודתו לבו ביום ולמטבים חוששין בעם
הארץ שמא יעשה בהן סחורה אבל לוקח דברים שדרכן להשמר אפי׳ בבחצי איסר חוששי׳
שמא שמרן ואסור ליקח ממנו הא בלוקח בפרוטה ופחות מכאיסר לא גזרו מפני שדרך
בני אדם ללוקטן בכל מקום ואפי׳ בשאר שני שבוע וזהו שאמרו גוי שהיה מוכר פירות בשוק
ואמר פירות הללו של ערלה הן של עויקה הן לא אמ׳ כלום לא נתכוון זה אא׳ להשביח מקחו
ופירש ר״ש בשם הראשונים שלעויקה מפרדס מעוזק וגדר לו סביב והיא שנה שביעית ואם
הי׳ מאמינין לו היה אסור ליקח ממנו לפי שאין קנין לגוי בארץ ישרא׳ להפקיע דיני השביעי׳
וגורו עליו כישרא׳ או שהפירות של ישרא׳ ומוכר על ידו ומכל מקום לא אסרו חכמי׳ פירות
השדה המשומר לכל אדם אא׳ שלא יקחו אותם מן המשומר ולכך שנו בתורת כהנים ואת
ענבי נזיריך לא תבצור מן השמור בארץ אי אתה בוצר אבל אתה בוצר מן המופק׳ לא תבצו׳
כדרך הבוצרים מכאן אמרו תאנים של שביעית אין קוצצין אותן במקצע ואין דורכין ענבים
בגת אבל דורך הוא בעריבה ופי׳ מדלא כתיב ענבי הנזר לא תבצור וכתי׳ נזיריך לדרוש לא
תבצור אותם כדרך נזיר שלך אבל תבצור אותם עם העניים כדרך שהם בוצרים לומ׳ שלא
ישמרם לעצמו אבל ילקוט אותם עם העניים בהפקר וינהוג בהם גם כן כדרך שהעניים
נוהגים לדורכן בעריבה וקתני התם והיתה שבת הארץ לכם לאכלה מן השבות בארץ אתה
אוכל אבל אין אתה אוכל מן השמו׳ מכאן אמרו שדה שנטייבה בש׳ אומ׳ אין אוכלין פירותיה
בשביעית ובה׳ אומ׳ אוכלין כלומר כיון שאמרה תורה שיהא השבות לנו לאכלה ולא השמור
אמרו בש׳ שהפירות עצמן אסורין ובה׳ סוברין שאין הפירות נאסרין שלא בא הכתוב אלא
לאסור לנו שלא נשמור ויהיו הפירות מן השבות וכן הענין שאמרו שאין קוצצין התאנים
במוקצה ולא דורכין הענבים בגת גדר ואסמכתא מדרבנן כדי שלא יבואו לידי שימור
ואסיפת הפירות ויגזלו אותם מן העניים וזה הענין השני כאן בברייתות הללו והוא
דרך טוב ומחוור בסוגיות שבגמרא בבלית והחכם הבקי ישכיל וימצא והיתה
שבת הארץ לכם לאכלה בעבור שאמ׳ שבת שבתון יהיה לארץ אמ׳ שתהיה השביתה הנזכ׳
לכם לאכלה ותחיו בה כלכם אתה ועבדיך והבהמה והחיה שתחיו כולכם מאשר תוציא
הארץ מעצמה בשביתתה או שהשנה תקרא שבת הארץ כאשר יקרא היום שבת ה׳ ושבת
סתם והטעם על תבואת השבת כי השבת לא תאכל ולבהמתך ולחיה אם חיה אוכלת
בהמה לא כל שכן שמזונותיה עליך ומה ת״ל ולבהמתך הקיש בהמה לחיה כל זמן שחיה
אוכלת מן השדה אתה מאכיל לבהמתך מן הבית כלה לחיה מן השדה כלה לבהמתך מן
הבית לשון ר״ש והבילוי הזה לא פירש הרב מהו ענינו שיכלה הפירות אחר זמן מביתו
להפקירם והוא ביעור שביעית שהזכירו חכמים בכל מקום ואין הענין שיהיו הפירות אחר
זמן הביעור אסורין בהנאה ובאכילה ויהא מחויב לאבדם ולא מנו חכמים במשנה פירות
שביעית לא מן הנשרפים ולא מן הנקברים ואינו אא׳ שהוא צריך לבערם מרשותו ולהפקיר׳
לעניים ולכל אדם כענין בערתי הקדש מן הבית וכן שנינו העניים אוכלין אחר הביעור אבל
לא העשירים דברי ר׳ יהודה ר׳ יוסי או׳ אחד עניים ואחד עשירים אוכלין אחר הביעור ופי׳
עניים כל שלקטו הפירות משדות של אחרים מן ההפקר ועשירים בעלי׳ השדות עצמן
שלקטו אותן מן השדות שלהן בהפקרן ור׳ יהודה אסרן להם מדבריהם מפני חשד ור׳ יוסי
מתיר והלכה כדבריו ושנו בתכ׳ בתוספתא בראשונה היו שלוחי ב״ד מחזרין על פתחי עיירות
כל מי שמביא פירות לתוך ידו היו נוטלין אותן ממנו ונותנין לו מזון שלש סעודות והשאר
מכניסין אותו לאוצר שבעיר הגיע זמן תאנים שלוחי ב״ד שוכרין פועלים וגודרין אותן ועושי׳
אותם דבילה וכו׳ הגיע זמן זתים שלוחי ב״ד שוכרין פועלים ומוסקין אותן ועוטנין אותן בבית
הבד וכונסין אותן בחביות ומכניסין אותם באוצר שבעיר ומחלק להן מהן בערבי שבתות כל
אחד ואחד לפי ביתו הגיע שעת הביעור עניים אוכלין אחר הביעור אבל לא עשירים דברי
ר׳ יהודה ר׳ יוסי אומ׳ אחד עניים ואחד עשירים אוכלין אחר הביעור ר׳ שמעון אומר עשירים

אוכלין מן האוצר אחר הביעור מי שיש לו פירות שביעית והגיע שעת הביעור מחלק מהן
לשכיניו לקרוביו ולמיודעיו ומוציא ומניח על פתח ביתו ואו׳ אחינו בית ישרא׳ מי שצריך
ליטול יטול וחוזר ומכניס לתוך ביתו ואוכל והולך עד שעה שיכלו כל זה שנוי בתוספתא
ולמדנו מפורש שאין ביעור שביעית אׇא לבער הפירות מרשותו ולהפקירם ועשו להם
הקנות מדבריהם בראשונה היו עושין בׄרׄ אוצר בכל עיר ועיר ומתחלת יציאת הפירות היו
נוטלין אותן מיד מביאין ומכניסין אותן לאוצר וכשיבא זמן לקיטת כל אותו המין כגון שבא
זמן קציר ועת הבציר הגיע בׄרׄ שוכרין פועלין ובוצרין ומוסקין ולוקטין כל אותו המין ונותנין
לאוצר שלהן ואלו הפירות המכונסין לאוצר בׄרׄ אינן צריכין ביעור אחר שכבר מבוערין
הם מן הבית ואחר עניים ואחר עשירים מותרין לאחר הביעור לקבל מהם מיד בׄרׄ
ולאכלן וכל זו התקנה והטורח על בׄרׄ מפני חשר שלא יבאו לעכבם או לעשות מהם סחורה
וכשאין אוצר בעיר ולא בׄרׄ והפירות ביד המלקט אותם מן ההפקר הוא צריך לבערם מן
הבית בשעת הביעור ומפקיר׳ על פתח ביתו ואוכלין והולכין לעולם וזו היא שביעית שאוסרת
במינ׳ במסהו לביעור כמו שמוזכר במס׳ נדרי׳ מפני שיש היתר בביעור מביתו ומצאתי לרש׳
שכתב במסכת פסחים וזהו ביעורם שמפקירם במקום דריסת רגלי אדם ובהמה אולי חשב
הרב שצריך שיהא מפקירם גם לחיה ולבהמה לקיים בהם ואכלו אביוני עמך ולבהמתך
ולחיה אשר בארצך והפליג ומכל מקום אינן נאסרין באכילה כלל והרב ר׳ משה והרבה מן
החכמים סבורין שהביעור אוסר לגמרי וטוענין שריפה או מפרר וזורה לרוח או מטיל לים
ואינו כן כמו שנתבא׳ אבל אם עכבם בביתו אחר הביע׳ ברי לאכלן אסורין הם באכילה לגמרי
וזו היא שביעית שאוסרת בנותן טעם לאחר הביעור שאין לה מתירין ואיפשר שהאיסור הזה
מדבריהם ואולי אפי׳ הביעור כולו חומר מדברי סופרים והבריתות השנויות כתׄב בענין
הביעור אסמכתא מדרבנן ועל דרך זו תתפרש יפה משנת הכובש שלשה כבשים בחבית
אחד וכו׳ וכן משנת שלש ארצות לשביעית דקתני כל שהחזיקו עולי בבל מארץ ישראל עד
כזיב לא נאכל ולא נעבד כל שהחזיקו עולי מצרים מכזיב ועד הנהר ועד אמנה נאכל אבל
לא נעבד הקלו באכילה לאחר הביעור יותר מן העבודה והוזכר בירושלמ׳ חד בר נש הוה
חשיד על שמיטתא אמר לאתתיה אפקין חלתא אמרה ליה ההוא גברא חשיד על שמיטתא
ואמרת אפקין חלתא אמ׳ ליה חלא דבר תורה שביעית מן ר״ג וחבירוי אותו ריקה היה חשוד
לעכב פירות שביעית ולאכלן אחר הביעור ואמר שאיסור אכילת הטבל והביעור מן התורה
ואסור אכילת פירות שביעית אחר הביעור מן רבן גמלי׳ וחבירוי או שהביעור מן התורה
ואסור האכילה מדבריה׳ ולא היה חושש אׇא שלא יאכל איסור תורה וכיון שהזכירו חכמים
דבריו נראה שהוא אמת או שמא אותו רשע כדברי ר׳ שמעון דאמ׳ בשתי שמטות הכתוב
מדבר ושביעית בזמן הזה דרבנן אׇם שחלה דאורייתא ביום הכיפורים ממשמע שנא׳ ביום
הכיפורי׳ איני יודע שהוא בעשור לחדש אם כן למה נאמ׳ בעשור לחדש אלא תקיעת בעשור
לחדש דוחה שבת בכל ארצכם ואין תרועת ראש השנה דוחה שבת בכל
ארצכם אלא בבׄרׄ כלבר לשון רש׳ והנה הרב מפני בקיאותו בתלמוד והכל לפניו בשולחן
ערוך אינו חושש וסתם הברייתו׳ והן מטעו׳ לשאר בני אדם שידו׳ הוא וברור בגמ׳ כי התקיע׳
כולן של ראש השנה ויום הכפורי׳ ואפי׳ של רשות מותרות הן בשבת לפי שהיא חכמה ואינה
מלאכה ותוקעין היו בדין תורה בשבת של ראש השנה ושל יום הכפורים בכל מקום וענין
התקיעה בבׄרׄ תקנת רבן יוחנן בן זכאי היא משחרב בית המקדש לפי שגזרו בה מפני שהכל
חייבין בתקיעת שופר ואין הכל בקיאין בתקיעת שופר שמא יטלנו בידו וילך אצל בקי ללמוד
ויעבירנו ארבע אמות ברשות הרבים והתיר לנו רבן יוחנן בן זכאי בבׄרׄ בלבד ואין לזה
עיקר בענין הכתו׳ כלל ומה שהזכירו תקיעת בעשור דוחה שבת לומר שהיא נעשית בכל יום
הכפורים כי הרחיה ביום הכפורים שחל להיות בשבת ושחל להיות בחול אחת היא שיום
הכפורים כשבת לכל מלאכה בין להוצאה בין לכל המלאכות ומכל מקום רצה הרב ללמדנו
שתקיעת שופר ביום הכיפורים נעשית בכל מקום שפירוש תעבירו שופר בכל ארצכם
ללמד שכל יחיד חייב לתקוע ואין התקיעה בבית דין בלבד כמו הספירה יובל היא שנת זו

נגרלת משאר שנים בנקיבת שם לברה ומה שמה יובל על שם התקיעה בשופר לשון
רש׳ וכן דעת המפרשים מלשון במשוך היובל שופרות היובלים ואינו מחוור לי בעבור שאמ׳
תהיה לכם כי מה טעם שיאמר בשנה תקיעה היא תהיה לכם ושבתם ואולי יאמר הכתו׳ יובל
היא נקובה בשם הזה שקראתי לה ותהיה לכם לכלכם ידועה בתקיע׳ שיתקע בה לזכור ענינה
שתשובו בה איש אל אחוזתו ואיש א׳ משפחתו וכן יובל היא שנת החמשים שנה תהיה לכם
שתהיה לכם יובל שלא תזרעו ולא תקצרו כלומר ידועה בשם להיות בה ככה וכל זה איננו
נכון בעיני כי פי׳ שופרות היובלים קרני האי׳ם וכן ת׳ שופרייא דקרן דכרייא וכן בגמרה
מאי משמע דהאי יובלא לישנא דדיכרא הוא שכן בערביא קורין לדיכרא יובלא והשופר ביו׳
הכיפורים אינו מיוחד להיותו מן האיל אבל כל השופרות כשרים בו ועל דעת משנתינו וכל
התנאין מצותו בשליעלים אם כן למה תקרא השנה שנת האיל ולא אמר כי יובל כטעם
שלוח ולפי דעתי לא קראו הכתו׳ יובל על תתקיעה רק על הדרור כי לא הזכיר השם הזה
בכתוב הראשון שאמ׳ והעברת שופר תרועה אבל אמ׳ וקראתם דרור בארץ לכל יושביה
שיהיו כלם בני חורין לדור בכל מקום שירצו ואמר יובל היא שבה יובל כל איש אל אחוזתו
ואל משפחתו יובילוהו רגליו מרחוק לגור ונשתמשו בלשון הזה בענינים רבים יובל שי לה׳
צבאו׳ ואמר ועל יובל ישלח שרשיו כי פלגים יבלי מים הם העמקים ששם יובלו המים
ונתנה הארץ יבולה ואין יבול בגפנים ענין הבאה גם כן כמו שיקרא תבוא׳ וכן בארמי׳ והולך
מהרה ואוביל בפריע ויהיה פירו׳ יובל היא תהיה לכם הבאה היא ותהיה כן לכלכם ותשובו
איש אל אחוזתו ואיש אל משפחתו וחזר ואמר יובל היא שנת החמישים
שנה תהיה לכם שתהיה לכם שנת החמשים ליובל ולא לדבר אחר ולא תזרעו לא תקצרו
אבל תהיה קדש ותשובו איש אל אחוזתו להיות לכלכם יובל בשמה ועל דרך האמת דרור
מלשון דור הולך ודור בא וכן יובל שישוב אל היובל אשר שם שרשיו והיא תהיה לכם
מן השדה תאכלו על ידי השדה תאכלו מן הבית שאם כלה לחיה מן השדה אתה צריך לבע׳
מן הבית כשם שנא׳ בשביעית לשון רש׳ ואם כן לא יהיה הפסו׳ מחובר אבל יאמר לא תזרעו
ולא תקצרו כי יובל היא קדש תהיה לכם ומן השדה תאכלו את תבואתה לא מן הבית ורא׳
אמר מן השדה תאכלו ממה שתוציא השדה מעצמו תאכלו מלכם ככתוב בשנת השמטה
ולדעתי אמ׳ לא תקצרו ולא תבצרו בשנה הזאת כי יובל היא וקדש תהיה לכם מן השדה
תביאו התבואה ותאכלו שתצאו השדה ללקוט ולאבול עם העניים והאביונים החיה והבהמ׳
לא שיהיה לכם עת קציר ובציר ותאספו לכם את הבית והאוצרות בתבואת שאר השנים
ומה ששנו בת״כ מכאן אמרו הכובש שלשה כבשים בחבית אחת ר׳ אלעזר אומר אוכלין על
הראשון ור׳ יהושע אומר אף על האחרון רבן גמליא׳ אומר כל שכלה מינו מן השדה יבער
מינו מן הבית והלכה כדבריו ר׳ שמעון אומ׳ כל ירק אחד לביעור וכל זה מדרש מפני שלא
אמר מן השדה תביאו ותאכלו וסמך האכילה בשדה שלא יאכלו אלא בו ויתכן שהוא סמך
מדבריהם ולכך היה ר׳ ישמעא׳ מקיל בו ור״ג מיקל בטעמו וכבר כתבתי זה למעלה ואיפשר
לדברי ר״ג שמצות הביעור מן התורה אבל הטעם כיון שנבלע מתחלה מבוער הוא אל תונו׳
זו אונאת ממון במסס׳ שנים אחר היובל פשוטו של מקרא על אפניו על האונאה בא להזהי׳
כשתמכור או תקנה קרקע דע כמה שנים יש עד היובל ולפי השנים ימכור המוכר ויקנה
הקונה שהרי סופו להחזיר לו בשנת היובל ואם יש שנים מועטות וזה מוכרה בדמים יקרים
הרי נתאנה לוקח ואם יש שנים מרובות ויאכל ממנה תבואות הרבה צריך לקנותה לפי
הזמן וזהו שנא׳ במספר שני תבואות ימכר לך לפי מנין שני התבואות שתהא עומדת ביד
הלוקח תמכור לו ורבותי׳ דרשו מכאן שהמוכר שדהו אינו מותר לגאול פחות משתי שנים
אפי׳ יש שלש תבואות באותן שתי שנים ואינו יוצא מפשוטו מספר שנים של תבואות ולא
של שדפון ומישט שנים שתי׳ לשון רש׳ ובאמת שהוא הנכון בישוב המקרא אבל רבותי׳ אמרו
שאין אונא׳ לקרקעו׳ שנא׳ או קנה מיד עמית׳ דבר הנקנה מיד ליד והמקרא הזה כפי פשוטו
ולפי מדרשו לדברי הרב בקרקעות הוא אבל על כרחנו נצטרך להטות מקראות מפשוטן
ונא׳ שיהיה כל פסוק עומד בעצמו יאמ׳ וכי תמכרו ממכ׳ לעמיתך או קנה ביד עמיתך דבר

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main

הנקנה מיד ליד אל תונו איש את אחיו ויחזור ויאמר כמספר השנים אחר היובל תקנה
מאתו התבואות וכמספר שני התבואות ימכרם לך לפי השני׳ תרבה ותמעט כי על כל פנים
תשיבנו לו ביובל וכל זה אזהרה ביובל שיזהרו בו לעולם וחזר ואמ׳ לא תונו איש את עמיתו
בדברים ואני חושב עוד סברא שורא׳ המאנה את חברו לרעת עובר הוא בלאו בין
במטלטלין בין בקרקעות שבהן דבר הכתוב אל תונו איש את אחיו במספר שנים אחר היוב׳
שהוא מזהיר שיקנו וימכרו לפי השנים ולא תונו איש את אחיו אבל רבותינו חרשו באונאה
תשלומין בשתות המקח ובטול ביותר משתות ומזה בלבד מיעטו הקרקעות לפי שהאונאה
בהן אפי׳ יותר משתות מחילה כמו שהוא מחילה כמטלטלין בפחות משתות אעפ׳ שהוא
אסור להונות בן לרעת אבל אין דרך בני אדם לבטל ממכרם מפני אונאה מועטת זו ודרשו
חכמים מפני שאמר הכתוב וכי תמכרו ממכר לעמיתך או קנה דבר הנקנה מיד ליד אל
תונו איש את אחיו למדו שיש באונאה דין מיוחד במטלטלין שאינו נוהג בקרקעות והוא
חזרת הממון אבל אזהרת הלאו נוהגת בכולן ולכך אמ׳ וכי תמכרו ממכר לשון רבים למוכר
הקרקעות ולמוכר המטלטלין או קנה מיד עמיתך היחיד מהם המוכר מטלטלין מיד ליד
ואמר לכולן אל תונו וכיון שיחד והפריש המטלטלין ריבה בהן דין אונאה והוא בחזרת
התשלומין וזה הדבר נכון כפי המדרשים שקבלו רבותי׳ ברמזי התורה ואולי יהיה כל זה
אסמכתא כי הלאו אזהרה בין בקרקע בין במטלטלין וחזרת הממון ב״דם קבלה במטלטלין
ולא בקרקעות כמו שאמרו דבר השוה לכל כסף בי השיעורים כלם בשתות ויתר על שתות
כפי דעות בני אדם ולמה לא יוציאו הקרקעות מן הדין הזה והם הוציאו ממנו כלי בעל
הבית ואמרו לא שנו אלא בלוקח מן התגר אבל בלוקח מבעל הבית אין לו אונאה מפני
שדרך בעלי בתים שלא ימכרו כלי תשמישן וגם יתכן לומ׳ כי הכתו׳ יזהיר שידעו מספר השני׳
עד היובל ולפיהם ימכרו בהם ויקנו ולא יונו בהם איש את אחיו להטעותו במספר או
להטעותו במכירה שיחשוב בה שהוא לחלוטין ויטעהו בכך אבל ידעו שניהם ויודיעו זה לזה
המספר כי המכירה היא במספר שנים עד היובל שגם בקרקעות יש אונאה בטועים במדה
ובמנין ואפי׳ בפחות משתות וכל שכן במטלטלין ועשיתם את חוקותי ואת משפטי תשמרו
יזהיר בחוקים מפני השמטה והיובל הנזכרים שהם מכלל החוקים והמשפטים מפני דין
חזרת הממכרים והעבדים ביובל והאונאה ואמר וישבתם על הארץ לבטח שבעון שמטה
ויובל ישרא׳ גולים וחזר ואמר ונתנה הארץ פריה וישבתם לבטח עליה שלא תצטרכו לצאת
ממנה לגור בארץ אחרת מפני חוסר לחם וכי תאמרו מה נאכל בשנה השביעית כמו
מסורס וכי תאמרו בשנה השביעית מה נאכל כי הדאגה להם בעבור השמינית כי כיון
שתחלת שנת השמט׳ והיובל מתשרי מפירות הששית יאכלו בשביעית כמנהג בכל השנים
לאכול עד אחרי הקציר שהוא בחג השבועות וגם אחרי כן עד כלות מלאכת התבואות לזרו׳
ולהבר׳ ועל כן הנכון כפי׳ ועשת את התבואה לשלש השנים בעבור שנת היובל שתעשה
הששית לכל שנת השמטה והיובל והשנה שאחרי היובל כי כולה ישן יאכלו והבטיח הכתו׳
כי תפחדו בשנה השביעי׳ לאמר מה נאכל אני אצוה את ברכתי בשנה הששית שתעשה
התבואה לשלש השנים הבאים אחריה והיא תוספת ברכה כדי שתספיק גם בשמטה
והיובל ואמר וזרעתם את השנה השמינית לומ׳ שתזרעו בשנה השמינית במנהג הארץ ולא
תמהרו לחרוש ולזרוע ולא בקציר כי עד בא תבואה לבית בעת אוסף השנים בחג הסכות
תאכלו ישן ובתורת כהנים לשלש השנית לששית ולשביעי׳ ולמוצא׳ שביעית ד״א לשלש השני׳
לשביעית וליובל ולמוצאי יובל והארץ לא תמכר לצמיתות ליתן לאו על חזרת שדות
לבעלים ביובל שלא יהא הלוקח כובשה לשון רש׳ ואם כן למה יזהיר במכירה והראוי לא
תקנה לצמיתות ואולי יאמר והארץ לא תמכר לכם לצמיתות לאו על שדות וכן לא ימכרו
ממכרת עבד אזהרה ללוקח שיוציאנו ביובל כפי פשוטו ויתכן שיהיה לא תמכר לצמיתות
לאו במוכר שלא ימכור אותה לחלוטין לומר הריני מוכרה לך לעולמים גם אחרי היובל
ואעפ׳ שהיובל מפקיע הזהיר הכתוב למוכר או לשניהם שלא יעשו ממכרם לצמיתות ואם
יעשו כן יעברו בלאו הזה ולא יועיל להם כי תחזור ביובל וכך פירשו הרב ר׳ משה והטעם

כזה כי ידוע כדיעות בני אדם שאם יעשו ממכרם מתחלה במספר שנים עד היובל יקל
בעיניהם הענין ואם יקנה לחלוטין תקשה בעיניו החזרה מאד ויהיה כענין שאמרו במאי
דאמר רחמנא לא תעביד אי עבר לא מהני ולקי משום דעבר אהורמנא דמלכא והנכון
בעיני שאין זה לאו ללקות עליו אבל הוא טעם יאמר הנהיגו ביניכם היובל ואל יקשה בעיניכ׳
כי לי הארץ ואיני רוצ׳ שתמכ׳ לצמיתות כשאר הממכרי׳ וזו היא כוונת כתב לצמיתו׳ לחלוט׳
כי לי כל הארץ אל תרע עינך בה כי גרים ותושבים אתם לא תעשו עצמכם עיקר אתם
עמדי דיו לעבד שיהא כרבו בשהיא שלי הרי היא שלכם וטעם כי לי הארץ על דרך האמת
במו ויקחו לי תרומה וזהו שרמזו כאן דיו לעבד שיהא כרבו כי יהיה היובל נוהג בעולם
והמשכיל יבין ובכל ארץ אחוזתכם לרבות בתים עבד עברי ודבר זה מפורש בקידושין בפרק
ראשון ולפי פשוטו סמוך על פרשה של אחריו שהמוכר רשאי לגאלה לאחר שתי שנים או
הוא או קרובו ואין הלוקח יכול לעכב לשון רש״י ואי׳ נכון בעיני שיכלול בפרש׳ היובל ובכל ארץ
אחוזתכם גאולה תתנו ויאמר בפרשה השניה כיצד כי ימוך אחיך והנכון בעיני שיאמר ובכל
ארץ אחוזתכם הארץ אשר אני נותן לכם לאחוזה תתנו הגאולה הזאת שליובל ואמ׳ גאולה
כמו כי גאל ה׳ עבדו יעקב שהוציא עבדו מיד המחזיקים בו וכן וגאלתי אתכם בזרוע נטויה
אף זה תתנו גאולה לארץ שאני רוצה לגאול ארצי מיד המחזיקים בה שלא נתתיה אני
להם בחלק אחוזתם והוצרך לאמר כן בעבור שאמר לי כל הארץ והנה כל הארץ היא לו
לפיכך חזר ופירש שינהוג היובל בארץ אחוזתינו בלבד לא בחוצה לארץ ואמר ובכל זמן
שהיא תנהג בארץ אחוזתנו גם בעבר הירדן ובכל מקום האחוזה לא בארץ ה׳ אשר שם
המקדש בלבד ואיש כי ימכור בית מושב עיר חומה בעבור שממכר ביתו של אדם קשה
בעיניו מאד ויבוש ממנו בעת שימכרנו רצתה התורה שיגאלנו בתוך השנה הראשונה
ובעבור כי הארם לשדה נעבר וממנו יצא לחם למחיתו רצה שיצא השדה ביובל אבל הבית
לאחר היאוש ששינה דירתו ועמד שנה בבית אחר לא יזיק לו כי לא תמעט מחיתו אם יחלט
ובתי החצרים עשויים לשמירת השדות ולהיותם מושב לעובדי אדמה ועל כן דינם כשדה
הארץ ואשר יגאל מן הלוים הנראה בפשוטו של פסוק זה כי אמ׳ גאולת עולם תהיה ללוים
לגאול מיד הגואל ולגאול לעולם ולא פירש בהם אם יגאלנו הקרובים ולא אם ינהג בהם
יובל לפיכך חזר ואמר ואשר יגאל מן הלויי׳ יהיה הגואל שיגאל הוא עצמו או הלוי הקרוב
אליו ויצא ממכר בית ועיר אחוזתו ביובל מיד הקונה על דעת כן יגאל שיחשוב את שני
ממכרו והשיב את העודף לימר שהיובל נוהג בהם ותהיה גאולה הלוים כאשר אמ׳ בישרא׳
וחשב את שני ממכרו וכו׳ ורבותי׳ אמרו שהכתו׳ מדבר בלוי שקנה מלוי ולפי דבריהם יראה
לי בפירוש הפסוק כי היה לפנים בישרא׳ כשצריך אדם למכור שדהו שיבא הקודם בירושתו
ויקנה אותה והוא הנקרא גאולה כמו שנא׳ קנה לך את שדי אשר בענתות כי לך משפט
הגאולה לקנות וכן מפורש עוד בענין בועז ונראה לי שהיו דנין לו דין קדימה כאשר הנהיגו
לנו רבותי׳ בדינא דבר מצרא והיו קונים מן הגוא׳ הראשון בקנין סודר כמו שעשה בועז
והנה יאמר בכאן הכתוב כי כאשר יגאל הלוי נחלת הלוי קרובו כלומר שיקנה אותה ממנו
בדין הגאולה יצא הממכר ההוא ביובל לימר שיהא היובל נוהג בהם בגאולה כמכירה
האחרת ולא היא צריך להזכיר הדין המכירה לבדה כי הם בכלל ישרא׳ אא׳ שיפה בגאולת
עולם והדין הזה של הגאולה גם בישראל יהיה נוהג אבל הזכירו הכתוב בלויים שלא תאמ׳
לא תתנו הערים אא׳ לשבט לוי ולכן יצאו מישרא׳ אבל לא מלוי וכל שכן מגוא׳ קרוב שאנחנו
חייבנוהו לקנות ולכך אמר שאף הגאולה תצא ביובל ומן הלוי נלמוד לישרא׳ ואיפשר גם
כן שאין הלויים רשאין למכור בעריהם לישרא׳ שום מכר ולכך יקרא כל קנינם גאולה וטעם
וחי אחיך עמך שיחיה עמך והיא מצות עשה להחיותו שממנה נצטוינו על פקוח נפש במצו׳
עשה ומכאן אמרו וחי אחיך עמך זו דרש בן פוטיר שנים שהיו מהלכין בדרך וביד אחד
כיתון של מים אם שותה הוא מגיע לישוב ואם שניהם שותים שניהם מתים דרש בן
פוטיר מוטב ישתו שניהם וימותו ולא יראה האחד במיתתו של חבירו עד שבא ר׳ עקיבא
ולימד וחי אחיך עמך חייך קודמין לחיי חבירך וחזר ואמר וחי אחיך עמך לחזק ולהזהי׳

ומדרשו אהדר ליה רבית דליחי עמך צוה בחזרת רבית קצוצה בענין שאמ׳ בגזל והשיב את
הגזלה אשר גזל ואנקלוס עשה גר ותושב וחי עמך הכל מן המצוה ירזר ויתותב וחי עמך
אבל על דעת רבו׳ בגמ׳ והחזקת בו ובגר ותושב וחי כל אחד מהם עמך נשך ותרבית חד
שויה רבנן ולעבור בשני לאוין לשון רש״י ולפי פשוטו נראה בעיני כי הנשך הוא שילונו מנה
ליתן לו ברביתו חמשת שקלים בכל שנה ויקרא כן בעבור כי אחריתו
כנחש ישך שמבצבץ ועולה והתרבית הוא שילונו עד זמן פלוני ואז יפרענו ויתן לו רבית
חמשת שקלים ואין בו רבית אחר הזמן ההוא כי זה איננו נושך שלא יעלה יותר מן הסך
ההוא אבל הוא רבית ולכן אמ׳ את כספ׳ לא תתן לו בנשך ובמרבית לא תתן אכלך כי המנהג
להלוות את הכסף בנשך כל שנה יתן כך והאוכל ילונו עד הקציר ואז יפרענו מן גרנו בתוספ׳
קצוב וטעם כשכיר כתושב יהיה עמך שלא יהיה עמך בביתך כעבד אלא כשכיר שנה שהוא
הנשכר לעבודת בני חורין ולא יכבידו עליו או כתושב שדרך התושבים הבאים לגור בארץ
שיעבדו את בעל הבית אשר הם מתגוררין עמו לרצון להם כענין יעקב עם לבן שאמ׳ הכי
אח׳ אתה ועבדתני חנם הגידה לי מה משכורתך ובתב׳ כשכיר מה שכיר ביומו תתן
שכרו אף זה ביומו תתן שכרו כתושב מה תושב בטוב לו לא תוננו אף זה לא תוננו בטוב לו
יהיה עמך במאכל עמך במשתה עמך בכסות נקיה וגו׳ משפחת גר זה הגוי כשהוא אומ׳
לעקר זה הנמכר לע״ז עצמה להיות לה שמש ולא לאלהות אלא לחטוב עצים ולשאוב מים
לשון רש״י מת״כ ואם כן יאמר לעקר ומשפחת גר וקרא לע״ז עקר בעבור שארם חייב לשרש
אחריה ולעקרה ואנקלוס תרגם לארמאי והוא הנכון והזכיר הכתוב ונמכר לגר תושב עמך
והנמכר לעקר משפחת גר שהוא הגוי עצמו והוא מלשון עיקר שרשוהי ואמר משפחת גר
שהגר ותוש׳ שהשיג ידו עמנו הוא סבב באח שמך עמו שימכר לעקר משפחתו וצוה הכתו׳
שתהיה לו גאולה והיא מצות עשה לישראל שנגאל אותו ואחר כך צוה בקרובים שהן
קודמין וטעם המצוה ברור כדי שלא ישמע וילמד מעשיהם כי בשאר הנמכרים הגאולה
בקרובים רשות ולכך אמר כאן כי לי בני ישרא׳ עבדים עבדי הם לומר אעפ״ שאין הגר תושב
והעקר חייבין במצות היובל לא יקנו את עבדי להם לעבדים לא תעשו לכם אלילים כנגד זה
הנמכ׳ לגוי הכתו׳ מדבר שלא יאמ׳ הואיל ורבי עובד ע״ז אף אני אעבוד ע״ז הואיל ורבי מגלה
עריות אף אני מגלה עריות הואיל רבי מחל שבת אף אני אחל שבת ת״ל לא תעשו לכם אלילי׳
את שבתותי תשמורו ומקדשי תיראו הזהיר הכתוב על המצות לשון ת״כ ופירושה שהזכיר
הכתוב ע״ז ושבת שיזהר בהם העבד הנמכר לגוי ומורא המקדש שיבא שם ברגלים וירא
ממנו והוא הדין לכל המצות אבל הזכיר אותן שהן אבות ללמד על כולן ויש גורסין הזכיר
כאן ואם הגירסא כך רמוז שכל המצות בכלל השבת והמקדש והמשכיל יבין

סדר אם בחקתי

ונתתי גשמיכם בעתם הקדים דבר הגשמים כי בבואם
בעתם כאשר יאות יהיה האויר זך וטוב והמעיינות
והנהרות טובים ויהיה זה סבת בריאות לגופים
והפירות כלם ירבו ויתכרבו כהן כאשר יאמר ונתנה
הארץ יבולה ועץ השד׳ יתן פריו והנה עם זה לא יחלה האדם ולא יהיה בהם משכלה ועקרה
ובבהמתם וימלאו ימיהם כי בהיות הגופים גדולים ובריאים יתקיימו כימי האדם והנה היא
הגדולה שבברכות והנה אמר כי השמי׳ יענו את הארץ בגשמים בעתם והארץ תענה את
יבולה והם הצמח ובעלי נפש התנועה בהמה וחיה ורמש ועוף גם הדגים כי הארץ תכלול
הכדור התחתון כלו כמו בראשי׳ ברא אלהי׳ את השמי׳ ואת הארץ ויכלו השמי׳ והאר׳ וכן הללו
את ה׳ מן הארץ תנינים וכל תהומות וכן ברוב מקומות הכתוב והנה כל תולדות שבתחתוני׳
יבול הארץ ונתתי שלום בארץ שיהיה שלו׳ ביניכ׳ ולא תלחמו איש באחיו אז השלו׳ שישבית
חיה רעה מן הארץ והחרב לא תעבור בארצכם כלל אבל אתם תרדפו את אויביכ׳ לצאת
אליהם למלחמה וינוסו ועל דרך האמת שיתן השלום מחובר בארץ והוא שלום הכל והוא
השקול כנגד הכל והשבתי חיה רעה מן הארץ על דעת ר׳ יהודה שאמר מעבירן מן העולם
הוא כפשוטו שלא יבאו חיות רעות בארצם כי בהיות השבע וברבות הטובה והיות הערים

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main

מלאות ארב לא תבאנה החיות ביישוב ועל דעת ר׳ שמעון שאמר משביתן שלא יזיקו יאמר
והשבתי חיה רעה מן הארץ והוא הנבון כי תהיה ארץ ישרא׳ בעת קיום המצוות כאשר היה
העולם בתחלתו קודם חטאו של אדם אין חיה ורמש ממית את האדם וכמו שאמרו אין
ערוד ממית אלא החטא ממית וזהו שאמר הכתוב ושעשע יונק על חור פתן וכן ופרה ודוב
תרעינה ואריה כבקר יאכל תבן כי לא הושם הטרף בחיות הרעו׳ רק מפני חטאו של אדם
כי נגזר עליו להיות טרף לשניהם והושם הטרף טבע להם גם לטרוף זה את זה בידוע כי
בטרפם האדם פעם אחת יוסיפו להיות רעים יותר וכן אמ׳ הכתו׳ וילמד לטרוף טרף אדם
אכל והנה בבריאתו של עולם נאמר בחיות שנתן להם העשב לאכלה דכתי׳ ולכל חית הארץ
ולכל עוף השמים ולכל רומש על הארץ אשר בו נפש חיה את כל ירק עשב לאכלה ואמר
הכתו׳ ויהי כן כי הוא הטבע אשר הושם בהם לעד ואחריכן למדו הטרף מפני החטא הממית
כאשר פירשתי וכשהותר שחיטת בעלי חיים לבני נח אחר המבול והוהיר על האדם ואך את
דמכם לנפשותיכם אדרוש מיד כל חיה אדרשנו מיד האדם מיד איש אחיו אדרוש את נפש
האדם ולא נפש החיה מיד החיה חברתה נשארו על מנהגם לטרוף ובהיות ארץ ישראל
על השלמות תשבת רעת מנהגם ויעמדו על הטבע הראשון אשר הושם בעת יצירתם וכבר
הזכרתי זה בסדר תולדות נח ועל כן אמ׳ הכתוב, על הגוא׳ היוצא מגזע ישי שישוב השלום
בעולם כי חדל הטרף ורעת כל חיה ורמש כאשר היה בטבעם בתחלה והכונה היתה בו על
חזקיהו שבקש הקב״ה לעשותו משיח ולא עלתה זכותם ויהיה המעשה על המשיח לעתיד לבא
ונפלו אויביכם לפניכם לחרב הבטיח תחלה כי ירדפו את אויביהם ויפלו בחרבם וחזר וכפל
ונפלו אויבכם לפניכם לחרב שיתן להם אומץ לב וגבורה לרדוף חמשה מאה ויתן מורך
בלב האויבים שינוסו מאה מפני חמשה ויפלו כלם בחרב החמשה כי יתכן שינוסו מפני
פחדם ולא יוכלו להמית אותם בחרב מפני מיעוטם ורא׳ אמר כי הכפל שיפלו פעם
אחרי פעם מבלי תקומה וטעם והפרתי שיעשו כולם פירות פרי הבטן ולא יהיה בהם עקר
ועקרה וחזר ואמ׳ והרביתי שיעשו פירות רבים ולא ישכלו וימלאו ימיהם ולכך יהיו עם רב
ונתתי משכני בתוכבם ולא תגעל נפשי אתכם זה בית המקדש ולא תגעל נפשי אתכם אין
רוחי קצה בכם כל געילה לשון פליטת דבר הבלוע בדבר כגון כי שם נגעל מגן גבורים לא
קבל המשיחה שמושחין מגן של עור מבושל כדי להחליק מעליו מכת החץ או חנית שלא
יקוב העור לשון רש׳ ולא ידעתי מה הטעם הזה שיאמר הקב״ה כי כשמרנו כל המצוות
ועשותינו רצונו ולא ימאס אותנו בגועל נפשו והן בעברנו על בריתו ועשותינו נאצות גדולות
אמר לא מאסתי ולא געלתים ואמר הנביא בשעת הקלקלה המאוס מאסת את יהודה
ואם בציון געלה נפשך אבל הענין סוד מסתרי התורה אמ׳ שיתן משכנו בתוכנו והנפש אשר
ממנה יבא המשכן לא תגעל אותנו ככלי שמגעילין אותן ברותחין אבל בכל עת יהיו בגרינו
לבנים וחדשים כי הגעילה פליטה בדברי רש׳ מלשון שורו עבר ולא יגעיל תפלט פרתו
ולא תשכל ואמר נפשי בדרך נשבע ה׳ אהים בנפשו והנביא אמר כתמיה אם בציון געלה
נפשך שהיא עיר ואם בישרא׳ השלכת אותה מלפניך להיות כל בניה לבושים בגדים צואים
נגעלים והנה הברכות האלה לפי פשוטן עם היותם רבות בלליות כענין המטר והשובע
והשלום ופריה ורביה אינם כמו הברכות שברך כבר בקצרה וברך את לחמך ואת מימיך
והסירותי מחלה מקרבך כי שם יבטיח במאכל ובמשתה ושיהיה לברכה עד שלא יארע שום
חולי בגופנו ועל כן יהיו כלי הזרע שלמים ובריאם ונוליד כהוגן ונחיה ימים מלאים כמו
שאמר לא תהיה משכלה ועקרה בארצך את מספר ימיך אמלא וכן אמר תחלה כי אני ה׳
רופאך והטעם בזה כי הברכות ההם אעפ׳ שהם נסים הם מן הנסים הנסתרים שכל התורה
מלאה מהם כאשר פירשתי והם אפי׳ ליחיד העובד כי כאשר יהיה האיש החסיד שומר כל
מצות ה׳ אהיו ישמרהו מן החולי והעקרות והשיכול וימלאו ימיו בטובה אבל אלו הברכות
שבפרשה הזאת הם הכלליות בעם והם בהיות כל עמינו כלם צדיקים ולכך יזכיר תמיד בכאן
הארץ ונתנה הארץ פריה וישבתם לבטח בארצכם ונתתי שלום בארץ מן הארץ וחרב לא
תעבור בארצבם וכבר ביארנו כי אלה הברכות כולם נסים שאין בטבע שיבאו הגשמים ויהית

השלום לנו מן האויבים ויבא מורך בלבבם לנוס מאה מפני חמשה בעשותינו החקים והמצוו
ולא שיהיה הכל הפך מפני זורעינו השנה השביעית ואעפ שהם נסים נסתרים שעולם
כמנהגו נוהג עמהם אבל הם מתפרסמים מצד היותם תמיד לעולם בכל הארץ כי אם
הצדיק האחד יחיה ויסיר השם מחלה מקרבו וימלא ימיו יקרה וזה גם
במקצ הרשעים אבל שתהיה בארץ אחר כלה שפת אחת ועם אחר תמיד ברכת הגשם בעתו
ושובע ושלוה ובריאות וגבור ושברון האויבים בענין שאין כמוהו בעולם יורע לכל כי מאת ה
היתה זאת ועל כן אמר וראו כל עמי הארץ כי שם ה נקרא עליך ויראו ממך והפך זה יהיה
בקללות בעונש הארץ שאמר והיו שמיכם כברזל ועונשי החולי כמו שאמר וחלאים רעים
ונאמני שיקולל המאכל והמשתה ויחליא הגוף ויתפרס הנס בהיותו תמיד קים בכולם ועל
כן כתוב ואמר הדור האחרון בניכם אשר יקומו מאחריכם והנברי אשר יבא מארץ רחוקה
וראו את מכות הארץ ההיא ואת תחלואיה שלא יתמהו באיש ההוא אשר רבצה בו כל האלה
כי יהיה כן פעמים רבות במנהגו של עולם בכל האומות שיבאו מקרים רעים באיש אחד
רק בארץ ההיא יתמהו וישאלו ויאמרו כל הגוים על מה עשה ה ככה לארץ הזאת כי כלם
יראו וירעו כי יד ה עשתה זאת ואמרו על אשר עזבו את ברית ה אהי אבותם והכלל כי בהיו
ישראל שלמים והם רבים לא יתנהג ענינם בטבע לא בגופם ולא בארצם לא בכללם ולא
ביחיד מהם כי יברך השם לחמם ומימם ויסיר מחלה מקרבם עד שלא יצטרכו לרופא
ולא להשתמר בדרך מדרכי הרפואות כלל כמו שאמר כי אני ה רופאך ובן היו הצדיקים
עושים בזמן הנבואה גם כי יקרם עון שיחלו לא ידרשו לרופאים רק בנביאים כאשר היה
ענין חזקיהו בחלותו שאמר הכתוב גם בחליו לא דרש את השם כי אם ברופאים ואלו היה
דבר הרופאים נהוג בהם מה טעם שיזכור הרופאים אין האשם רק בעבור שלא דרש השם
אבל הוא כאשר יאמר אדם לא אכל פלוני מצה בחג המצות כי אם חמץ אבל הדורש
השם בנביא לא ידרוש ברופאים ומה חלק לרופאים בבית עושה רצון השם אחר
שהבטיח ובירך את לחמך ואת מימיך והסירותי מחלה מקרבך והרופאים אין על מעשיהם
רק על המאכל והמשתה להזהיר ממנו ולצוות עליו וכך אמרו כל עשרים ותרתין שנין
דמליך רבה רב יוסף אפי׳ אומנא לביתיא לא קרא והמשל להם תרעא דלא פתיח למצותא
פתיח לאסיא והוא מאמרם שאין דרכן של בני אדם ברפואות אלא שנהגו שאלו לא היה
דרכם ברפואות יחלה האדם כפי אשר יהיה עליו עונש חטאו ויבריא ברצון השם אבל הם
נהגו ברפואות והשם הניחם למקרה הטבעים וזו היא כוונתם באמרם ורפא ירפא מכאן
שנתנה רשות לרופאי לרפאות לא אמרו שנתנה רשות לחולה להתרפאת אלא כיון שחלה
החולה ובא להתרפאות בנהוג ברפואות והוא לא היה מעדת השם שחלקם בחיים אין לרופא
לאסור עצמו ברפואתו לא מפני חשש שמא ימות בידו אחרי שהוא בקי במלאכה ההיא ולא
בעבור שיאמ׳ כי השם לבדו הוא רופא כל בשר שכבר נהגו ועל כן הנצים זה את זה באבן או
באגרוף יש על המכה תשלומי הרפואה כי התורה לא תסמוך דיניה על הנסים כאשר
אמרה כי לא יחדל אביון מקרב הארץ מדעתה שכן יהיה אבל ברצות השם דרכי איש אין לו
עסק ברופאים וטעם והתהלכתי בתוככם שתהיה הנהגתי בכם מפורסמת כמלך מתהלך
בקרב מחנהו מספיק לכם כל צרכם וזה דרך דברי הברית כפשוטן והוא אמת וכן יעשה
בהן בורא׳ ולא הזכיר הכתוב בכאן שכר קיום הנפשות בעולם הנפשות ובעולם הבא אחר
תחיית המתי׳ כי קיומן מחויב בדרך היציר׳ כמו שפירשתי בברייתות והעונש הוא שמכרית
את החייבין מהן והשאר כולן יתקיימו בדרך יצירתם אבל על דרך האמת הברכות האלה
עוד הם ברכות שמים בעליונים כמו שפירשתי ונתתי שלום בארץ ולא תגעל נפשי אתכם
וכן והתהלכתי בתוככם רמז למדה שיקרא׳ רבותי׳ שכינה מן ונתתי משכני בתוככם ואומרים
שכינה שורה בישראל ואמרו בבראשית רבה עיקר שכינה
בתחתונים היתה והנה הזוכר כאן גן עדן ועולם הבא ליודעיו ואלה הברכות בתשלומן לא
תהיינה רק בהיות כל ישרא׳ עושין רצון אביהם וכבנין שמים וארץ שלם על מכונתו ואין ברכות
בתור׳ שלמות כאלה שהם דברי הברי׳ והתנאין אשר היו בין הקבה ובינינו יורע כי לא השיגו

ישרא׳ מעולם לברכות האלה בשלמותן לא הרבים ולא היחידים בהם שלא עלתה זכותם
לכך כמו שאמרו על דוד והוא עורר את חניתו על שמונה מאות חלל והיה מצטער על
מאתים יצתה בת קול ואמרה לו רק בדבר אוריה החתי ועל כן תמצא לרבותי׳ שיזכ׳ ירו
בפסוקי׳ האלה לעתיד לבא מלמד שיהא תינוק מישרא׳ עתיד להיות מושיט וכולי׳ עתיד הקב״ה
לטייל עם הצדיקים לעתיד לבא כי לא נתקיים אבל יתקיים עמנו בזמן השלמות אם בחוקותי
תמאסו בעבור היות החקים מצות לא נתפרש טעמן להמון ימאסו אותן הכסילים יאמרו
מה החפץ לשם שלא אלבש הבגד הזה המרוקם בקרמי׳ שש ותכלת ומה נועיל כי נשרוף
הפרה ונזרוק עלינו האפר אבל המשפטי׳ הכל חפצי׳ בהם והכל צריכי׳ להם אין ישוב לעם
המדינה בלתי משפט ולא תגעל נפש שום אדם משפט מכה איש ומת וכי ינצו אנשים ודיני
השור והבור והשומרי׳ וכיוצא בהם אבל המשפ׳ אשר עשה בעוברי המצו׳ כא״ש אשר יבעול
את הערוות או יחלל השבת או יעשה אוב וידעוני בזה יקוצו מפני המצות שיתן עול בכר
על הרשעים ולכך אמ׳ ואם את משפטי תגעל נפשכם לבלתי עשות את כל מצותי כי הגעילה
במשפטים כדי שלא יעשו המצות וטעם להפרכם את בריתי שתופר הברית לגמרי ויהיו בלא
תורה להתיר לעצמם עריות בפרהסיא וכל תאוה תערב לנפשם ועל דרך האמת שתופר
זאת הברית ותבטל הפך ונתתי שלום בארץ והוא מה שאמר אשר המה הפרו את בריתי
אנכי בעלתי בם כי בעבור שבטלו את בריתי שלום בעלתי בם בעצמם וטעם אף אני אעשה
את לכם על דרך האמת כמו בהפוך אף אעשה אני זאת לכם והוא שמזכיר תמיד בפרשה
אני והכיתי אתכם גם אני והלכתי אף אני אף אני אלך עמם ובמדרשו של ר׳ נחוניא בן הקנה
שלא די שאני ארון הדין אלא אף אני איסר אתכם וכו׳ והכלל כי הקב״ה כולל את הברית הזאת
וזה טעם שבע על חטאתי׳ שבע כחטאתי׳ והאלות הם אלות הברי׳ כי הדבור מפי הגבורה
ובלשון עצמו אעשה יסרתי הכיתי ולכך אמר אשר נתן ה׳ בינו ובין בני ישרא׳ כי הוא בשמו
הגדול נתן הברית הזאת אבל במשנה תור׳ אמ׳ אם לא תשמע בקול ה׳ אלהיך לשמור לעשות
את כל מצותיו ויזכיר שם תמיד בלשון ארירה ופתח בהם ארור אתה כי הברכה נעדרת
מהם ואמר יתן ה׳ וזהו מאמר רבותי׳ קללות שבתורה בלשון רבים ומשה כי אמרן מפי
הגבורה אמרן ושבמשנה תורה בלשון יחיד ומשה כי אמרן מפי עצמו אמרן כי הגבורה
עשתה משה שליח בינה ובין בני ישרא׳ ודע והבן כי האות האלה ירמזו לגלות הראשון כי בבית
ראשון היו כל דברי הברית הזאת הגלות והגאולה ממנו שכן תראה בתוכחות שאמר אם
בחקותי תמאסו ואם את משפטי תגעל נפשכם ואמ׳ להפרכם את בריתי והזכיר בהם במות
וחמנים וגלולים כי היו עוברי ע״ז ועושין כל הרעות והוא שאמר והשמותי את מקדשכם ולא
אריח בריח ניחוחכם יתרה בהם לסלק מהם מקדשו וקבול הקרבנות שהיו לרצון לו במקדש
ההוא והעונשים עליהם וחרב חיה רעה ודבר ורעב וגלות בסוף כי כל זה היה שם כאשר
פירש בספר ירמיהו ואמ׳ בגלות אז תרצה הארץ את שבתותיה כל ימי השמה תשבות אשר
לא שבתה שהיו שנות הגלות כשנות השמטה אשר בטלו וכן אמ׳ הכתו׳ בגלות ההוא למלאת
דבר ה׳ מפי ירמיהו עד רצתה הארץ את שבתותיה כל ימי השמה שבתה למלאת שבעים
שנה כן התרה בהם וכן הגיע אליהם אם כן דבר ברור הוא שעל הגלות ההוא דבר הכתוב
הסתכל עוד בענין הגאולה ממנו שאינו מבטיח רק שיזכור ברית אבות ובזכירת הארץ לא
שימחול עונם ויסלח חטאתם ויוסיף אהבתם בקדם ולא שיאסוף את נדחיהם כי היה כן
בעלותם מבבל שלא שבו רק יהודה ובנימן והנלוים אליהם מעט מקצת השבטים אשר גלו
לבבל ושבו בגלות ועבודת מלכי פרס וגם לא אמר שישובו בתשובה שלימה לפניו רק
שיתודו בעונם ועונות אבותם ומצינו אנשי בית שני עושים כן כמו שהתודה דניאל
חטאנו ועוינו והרשענו ומרדנו וסור ממצותיך וגומר למלכנו לשרינו ולאבותינו וכתיב כי
בחטאנו ובעונות אבותינו ירושלם ועמך לחרפה לכל סביבותינו וכן נחמיה התודה ועזרא
אמ׳ למלכנו לשרינו כהנינו ואבותינו לא עשו תורתך כי כלם למדו מן התורה שיתודו עונם
ועון אבותם וכל אלה הדברים ברורים בברית הזאת שהיא באמת תרמוז לגלות הראשון
והגאולה ממנו אבל הברית שבמשנה תורה רמז לגלותינו זה ולגאולה שנגאל ממנו כי

נשתכלנו בתחלה שלא נרמז שם קץ וקצב ולא הבטיח בגאולה רק תלה אותה בתשובה
ולא הזכיר בעבירות ההן שיעשו אשרים וחמנים ויעבדו ע״ז בלל אבל אמ׳ והיה אם לא תשמע
בקול ה׳ אהיך לשמור לעשות את כל מצותיו וחוקותיו יאמר כי מפני שיעברו על קצת
מצותיו שלא ישמרו ויעשו את כלם יענשו שכך היה בבית שני כמו שאמרו בית ראשון
מפני מה חרב מפני ע״ז וגילוי עריות ושפיכות דמים בית שני בקי״ם אנו בהם שהיו עוסקין
בתורה ובגמילות חסדים מפני מה חרב מפני שנאת חנם שהיתה ביניהם ולא הזכיר
שם בית המקדש וריח הניחח כאשר הזכיר כאן שלא היתה האש יורדת מן השמים ואוכלת
הקרבנות בבית שני כמו שהעירו רבותי׳ במסכת יומא ושם אמר בקללות ישא ה׳ עליך גוי
מרחוק מקצה הארץ כאשר יראה הנשר שבאו עליהם עם רומי הרחוקים מהם מאד ואמ׳
שם גוי אשר לא ידעת גוי אשר לא תשמע לשונו מפני רחוקם מארצנו ואין כן בדברי הברית
הזאת מפני שגלו לבבל ואשור שהם קרובים לארץ ונלחמים בהם תמיד ויחוס ישרא׳
משם היה ויודעים לשונם כענין שנא׳ דבר נא א׳ עבדיך ארמית כי שומעים אנחנו וכן והפיצך
ה׳ בכל העמים מקצה הארץ ועד קצה הארץ הוא גלותינו היום שאנו מפוזרים מסוף העלם
ועד סופו ואמר והשיבך ה׳ מצרים באניות ובגלותינו זה היה כן שמלא טיטוס מהם ספינות
וכן כתוב בספר הרומיים וכן מה שאמר שם בניך ובנותיך נתונים לעם אחר ועיניך רואות
בנים ובנות תוליד ולא יהיו לך כי ילכו בשבי אינינו הגלות ראשון שגלו אבות ובנים רק השבי
ההוא לבנים לבדם והאבות נשארים בארץ ולא נאמר כן בברית הראשון מפני שגלו גלות
שלמה אבל בברית השני הזכיר כן שהיו האומץ׳ מושלים בארצנו ולוקחים הבנים והבנות
ברצונם וכן ועבדת את אויביך אשר ישלחנו ה׳ בך ברעב ובצמא היא עבודתנו שעברנו את
הרומיים בארצנו ושריהם מושלים בארץ ומכבידים עליהם עול בכר ולוקחים גופם וממונם
באשר הוא ידוע בספרים ועוד ראיה שאמר יולך ה׳ אותך ואת מלכך אשר תקים עליך אל
גוי אשר לא ידעת אתה ואבותיך כי הלך אגריפס המלך בסוף בית שני לרומה ועל הליכתו
שם נחרב הב״ית ולא אמר הכתוב המלך אשר ימלוך עליך אבל אמר מלכך אשר תקים
עליך רמז השם ית׳ שלא היה ראוי למלוך ואסור היה להיות מלך על ישראל מדין התורה
אבל הקימו עליהם הוא ואבותיו שלא כרת כמו שהוזכר זה במסכת סוטה ובל אלה רמוים
באלו יזכירו בפירוש ענין גלותינו זה והגאולה בברית ההיא השנית גאולה שלימה מעולה
על כלם אמ׳ והיה כי יבאו עליך כל הדברים האלה הברכה והקללה וגו׳ והבטיח והשיבך
והרבך מאבותיך שהיא הבטחה לכל שבט ישרא׳ לא לשפית העם ושם הבטיח שיכרית
ויכלה המגלים אותנו שנאמר ונתן ה׳ אהיך את האלות האלה על אויביך ועל שונאיך וכו׳

והנה אויביך ושונאיך רמז לשתי האומות אשר ירדפו תמיד אחרינו ואלה הדברים יבטיחו
בגאולה עתידה הבטחה שלימה מכל חזיונות דני״א וכן מה שאמ׳ בכאן ושממו עליך אויביכ׳
היא בשורה טובה מבשרת בכל הגליות שאין ארצנו מקבלת את אויבינו וגם זו ראיה גדולה
והבטחה לנו כי לא תמצא בכל היישוב ארץ אשר היא טוב׳ ורחב׳ ואשר היתה נושב׳ מעול והיא
חרב׳ כמוה כי מאז יצאנו ממנה לא קבל אומה ולשו׳ וכלם משתדלי׳ להושיבה ואין לאל ידם
והנה הברית הראשו׳ אשר בפרש׳ הזאת הקב״ה כרת אותה כי כן היה שמו הגדול עמנו בבית
הראשון והברית השנית אשר בפרשת והיה כי תבא מפרש לסלק שכינתו לגמרי שלא היה
בבית שני רק כבור שמו שנאמ׳ וארצה בו ואכברה ותוספת ההא רמז להא שנייה שבשם

הגדול וכבר דרשו בו מדרש אחר גם כן רמז לה׳ דברים שהיתה בבית שני חסר או׳ או יכנ׳ע
לבבם הערל ואז ירצו את עונם כמו או נודע כי שור נגח הוא לשון אחר אולי שמא או יכנע
לבבם הערל ואז ירצו את עונם יכפרו את עונם ביסוריהם לשון רש׳ והנכון בעיני שיאמר
והבאתי אותם אל ארץ אויביהם או או יכנע לבבם הערל או ומן ירצו את עונם באורך הגלות
והנה אחר והתודו את עונם היה ראוי שיאמר וזכרתי את בריתי יעקב כי מה טעם והבאתי
אותם בארץ אויביהם עכשו במקום הזה ואין עתה הזמן שיגלה אותם ויביאם בארץ אויביה׳
ור״א אמר אף אני כן עשיתי עמהם ויסרתים להביאם לארץ אויביהם להכניע לבבם הערל
והזכיר זה בכאן כי התודו את עונם בעבור שאני המסבב להם כי בשעת קלקלתם נתבונתי

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main

בהם שיעשו תשובה ויתודו ועל דעתי ירמוז כי אחר הוידוי ילך עמם בקרי ויביא אותם עוד
בארץ אויביהם עד שיכנע לבבם הערל והוא רמז שהביאם אל הארץ ולא נכבשה לפניהם
אבל היו להם צרים ואויבים שסבמו שנא׳ ויאמרו צרינו ויהי כאשר שמעו אויבינו והארץ
ביד העמים היתה כמו שאמר עזרא בתפלתו הנה אנחנו עבדים היום והארץ אשר נתת
לאבותינו הנה אנחנו עבדים עליה ותבואתה מרבה למלכים אשר נתת עלינו בחטאתנו ועל
גויתינו מושלים ובבהמתנו כרצונם ובצרה גדולה אנחנו וזכרתי את בריתי יעקב אמר ר״א
כי הוא מושך עצמו ואחר עמו וזכרתי את בריתי ברית יעקב וכן הנבוא עודד הנביא ראשיב
שבטיב והאר׳ אזכור וטעמו אזכר האר׳ שפרעה השבתו ונעזבה מהם ואזב׳ שהם רצו את עונם
ויתכן על דרך האמת שיאמ׳ וזכרתי יעקב ויצחק ואברה׳ שהם בני ברית שבל המדות נקראו
כן בהיותם בברית והארץ הכלולה מהם אזכור בכל ורבו׳ רמזו כן אמר׳ ולמה הוא מזכיר זכות
הארץ עמהם אמר ר׳ שמעון בן לקיש משל למלך שהיו לו שתי בנות ושפחה אחת מגדלתן
כל זמן שהמלך שואל שלום בנותיו היה אומר שאלו לי בשלום המגדלת ופי׳ והארץ תעזב
מהם כי גם אחרי הזכירה תעזב הארץ רמז כי אחרי פקידת כורש נעזבה מהם ורצתה
השמטו׳ עד אחרי י״ט שנה שנבנ׳ הבית וקדשו העיר בשתי תודות וחזרה קדושת הארץ וכרתו
אמנה ואמרו ונטוש את השנה השביעית ומשא כל יד כל הקורות אותם רמוזות בפרשה
הזאת וטעם וזכרתי להם ברית ראשונים שאזכור להם כן בין בארץ בין בחוצה לארץ בגלות
הנרמזות כאן ובכל הדורות וזה טע׳ לעיני הגוים כי יעשה בהם בעבור שמו הגדו׳ שלא יתחלל
בגוים לא למענם כי לא עשו תשובה ולא נתכפרו עונותם וכך אמרו רבותינו לא מאסתים
בימי אספסינוס ולא געלתים בימי יון לכלותם להפר בריתי אתם בימי המן כי אני ה׳ אלהיהם
בימי גוג ומגוג וידבר ה׳ אל משה איש כי יפליא גם זו הפרשה דבקה שהיתה בהר סיני
מחוברת אל התוכחות כי היא במשפטי היובל כמו שמזכיר במקדיש שדה מקנה ושדה
אחוזה אלא שכלל משפטי כל הנודרים בפרשה אחת ולכך אמר בסוף אלה המצות אשר
צוה ה׳ את משה אל בני ישרא׳ בהר סיני על כל האמורות למעלה כי מכאן ואילך ידבר
במצות אהל מועד לא יקדיש איש אותו לשם קרבן אחר לפי שאינו שלו לשון רש׳ והנכון
שיאמר אין צורך להקדיש אותו כי אם הוא שור או שה לה׳ הוא מעצמו והנה הוא כמו
שלילות ובמשנ׳ תורה אמר כל הבכור אשר יולד בבקר׳ ובצאנ׳ הזכר תקדיש לה׳ אלהיך שיהיה
קדש ותנהוג בו קדושה שלא תעבוד בו ולא תגוז אותו ותאכלנו לפני השם ואשר יפדש
ואם בבהמה הטמאה ופדה בערכך אין מקרא זה מוסב על הבכור שאין לומר בבכור בהמה
טמאה ופדה בערכך וחמור אין זה שהרי אין פדיון פטר חמור אלא טלה והוא מתנה לכהן
ואינו הקדש אלא הכתוב מוסב על ההקדש שלמעלה דבר בפדיון בהמה טהורה שהומרה
וכן דבר במקדש בהמה טמאה לבדק הבית לשון רש׳ ויתכן שנתרץ כי לפי שאמר אך בכור
אשר יבוכר לה׳ בבהמה לא יקדיש איש אותו חזר ואמר ואם בבהמה הטמאה הוא הבכור
שהקדיש ופדה בערכך לפרש שאין בכור נוהג בבהמה טמאה אלא בפטר חמור שבכר
נתפרש דינו ולימד שאפי׳ הקדישו אינו קדוש בדין בכור אלא כשאר הקדש הוא ונפדה ולכך
אמ׳ שיפדה אותו המקדיש בתוספת חומש ואחר כן יקנה אותו בערך והכתוב של מעלה
ואם כל בהמה טמאה אשר לא יקריבו ממנה לה׳ לפי פשוטו בבהמה טמאה ועל מדרש
רבותי׳ הכתו׳ מיותר בעבור שבכלל טמאה אשר לא יקריבו ממנה קרבן לה׳ לפיכך ידרש ואם
כל בהמ׳ טמא׳ אשר לא יקריבו ממנ׳ קרבן לה׳ לרבו׳ בעלי מומין קבועין שאין מקריבין מהם
קרבן כל חרם אשר יחרם מן האדם היוצא ליהרג ואמ׳ אחד ערכו עלי לא אמר כלום מות
יומת הרי הוא הולך למות לפיכך לא יפדה אין לו דמים ולא ערך לשון רש׳ ורבותי׳ נחלקו
בדבר ויש מהם אומר׳ שהרי היא אזהרה לחייבי מיתות שאין לוקחין מהן כופר לפטרן
ויתכן שיזכיר זה בכאן לומר שלא יתן ממון לשם כשאר חרמין ויפטר ועל דרך הפשט יאמר
הכתוב כי כל המחרים משלו בין אדם בין בהמה ושדה אחוזתו הוא קדש לשם שהן חרמי
כהנים ואין להם פדיון אבל המחרים מן האדם שאינו שלו כגון הנלחמים על אויביהם
ונודרים נדר אם נתן תתן את העם הזה בידי והחרמתי את עריהם ימיתו כל אדם הנמצא

בהם והטע שאין דעת הנודר כן לתתו לכהני רק שיהיה הכל אסור בהנאה כי נתבון להברי
האויבים ולכלותם ומצינו באנשי יבש גלעד שעברו על שבועת הקהל ולא באו אל המצפה
וכתיב וישלחו שם הערה שנים עשר אלף איש לבו והכיתם את יושבי יבש גלעד לפי חרב
ואין הסברא נותנת שעשו כל הערה רעה כזאת להמית אנשים רבים מישרא שאינם חייב׳
מיתה ופנחס היה שם ועל פיו נעשה כל הענין ההוא ועוד מצאתי באגדה בילמדנו תניא ר׳
עקיבא אומר השבועה הוא חרם והחרם הוא השבועה אנשי יבש גלעד עברו על החרם
ונתחייבו מיתה ולכך אני אומ׳ כי מן הכתוב הזה יוצא להם הדין הזה שכל מלך בישרא או
סנהדרי גרולה במעמד כל ישראל שיש להם רשות במשפטים ואם יחרימו על עיר להלחם
עליה וכן אם יחרימו על דבר העובר עליו חייב מיתה והוא חובן של אנשי יבש גלעד ושל
יהונתן שאמר לו אביו כה יעשה לי אלהים וכה יוסיף כי מות תמות יהונתן ומהיכן נתחייבו
אלו מיתה מן הדין חוץ מן הכתוב הזה וזה היה טעותו של יפתח בבתו כי חשב כאשר חרם
נגיד ישרא חל וקיים להמית אנשים והעובר על חרמו חייב מיתה כן אם נדר בעת מלחמה
לעשות מאיש או אנשים זבח יחול הנדר ולא ידע כי חרם המלך והסנהדרין חל על המורדי׳
לכלותם או על העובר על גזרתם ותקנתם אבל לחול נדר לעשות עולה מדבר שאינו ראוי
להם חס ושלום ולכך אמרו בבר׳ שאפילו הקדש דמים לא היה חייב ונענש ברמה ואל
תהיה נפתה בדברי ר״א האומר כי פירוש והעליתיהו עולה לומר אם היה היוצא מדלתי
ביתי איש או אשה והיה לה׳ קדש שיהיה פרוש מדרכי העולם לעמוד לשרת בשם ה׳ בתפלה
והודות לאלהים ואם יהיה דבר הראוי ליקרב אעלנו עולה ועשה בית לבתו מחוץ לעיר
והתבודד׳ שם ובלבלה כל ימי׳ ואיש לא ידעה והיתה צרור׳ שם ואלה דברי רוח כי אם נדר
שיהיה לה׳ איננו שיהיה פרוש אבל יהיה כמו שמואל שאמר׳ אמו ונתתיו לה׳ והיה
משרת בבית ה׳ לא פרוש וכפי׳ משפטי התור׳ אין ביד האדם שידור ביוצא׳ פתח ביתו שיהיו
פרושים כאשר אין בידו להעלותם עולה ואם הדבר כן היתה בתו בוכה על בתוליה ורעיתיה
עמה בוונות לקלס אתנן וחס ושלום שתהא חק בישרא לתנות לבת יפתח ארבעה ימים
בשנה מפני שלא נשאת לבעל והיתה עובדת את ה׳ בטהרה אבל הדבר כפשוטו וטעותו היה
ממה שאמרתי ולדעת רבותי׳ יהבן שיהיה הכתוב הזה כולל דברים
רבים כמו לא תאכלו על הדם וכמו שנא׳ לא יומתו אבות על בנים שהם דורשם אותו
בפסולי ערים הקרובים והכתוב אמר בו עוד רק את בניהם לא המית ככתוב בספר תורת
משה אשר צוה ה׳ לאמ׳ לא יומתו אבות על בני׳ ובני׳ לא יומתו על אבות וכן הכתו׳ הזה יכלול
דין המעריך מחוייבי מיתה ודין מי שמחרימין אותו בעת הכבוש כמו שאמרנו והעובר על
חרם של ב״ד הגדול או של מלך ישרא בענין מעשה שאול וזהו שנאמ׳ שם ויפדו העם וכו׳ כי
כלפי שאמרה בו תורה לא יפדה מות יומת אמ׳ שם ויפדו העם את יונתן ולא מת כי בעבור
שאירע נס על ידו ידעו כי בשוגג עשה וזה טעם אשר עשה הישועה הגדולה הזאת בישרא
ובן ת רגם יונתן ארי קדם ה׳ גלי דבשלו עבד יומא דין ופרקו עמא ית יונתן ונשלם ספר
תורת כהנים וקרבנותם ומצותן ישובב א׳ עליון דברים להוייתן לויים לשירן ולזמרן וכהנים
לעבודתן וישראל אל נוה אתן עינינו תראינה ירושלם גינת ביתן וארמון על משפטו היכל
ו דביר על מכונתן ובנות יהודה בשלותן וערבה לה׳ מנחת יהודה וירושלם בימי עולם ובשני׳
בקדמתן יעלו לרצון מזבחו תמידין בסדרן ומוספן בהלכתן

ספר במדבר סיני

אחר שביאר תורת הקרבנות בספר השלישי התחיל עתה לסדר בספ׳ הזה המצות שנצטוו
בענין אהל מועד וכבר הזהיר על טומאת מקדש וקדשיו לדורות ועתה יגביל את המשכן
בהיותו במדבר כאשר הגביל הר סיני בהיות הכבוד שם צוה והזר הקרב יומת כאשר אמ׳
שם וגם הכהנים ועוד כי סקול יסקל וצוה ולא יבאו לראות כבלע את הקדש ומתו כאשר

הוה״ר שם פן יהרסו אׄ הׄ לראות וצוה ושמרתם את משמרת הקדש ואת משמרת המזבח
כאשר אמר שם וגם הכהנים הנגשים אל הׄ יתקדשו וגו׳ והכהנים והעם וגו׳ והנה
צוה איך תהיה משמרת המשכן וכליו ואיך יחנו סביב ויעמוד העם מרחוק והכהנים
הנגשים אל הׄ איך יתנהגו כו בחנותו ובשאת אותו ומה יעשו במשמרתו והכל מעלה למקׄ
וכבוד לו כמו שאמרו אינו דומה פלטרין שלמלך שיש לו שומרין לפלטרין שאין לו שומרין
והספר הזה כולו במצות שעה שנצטוו בהם בעמדם במדבר וכנסים הנעשים להם לספר כל
מעשה הׄ אשר עשה עמהם להפליא וספר כי החל לתת אויביהם לפניהם לחרב וצוה איך
תחלק הארץ להם ואין בספר הזה מצות נוהגות לדורות זולתי קצת מצות בעניני הקרבנות
שהתחיל בהן בספר הכהנים ולא נשלם ביאורן שם והשלימן בספר הזה

סדר במדבר סיני

בעבור שהפסיק במצות השמטה והיובל שאמׄ
שהיו בהר סיני חזר ואמר כאן שהיה הדבור הזה
באהל מועד ככל הדברות אשר הזכיר מתחלת
ספר ויקרׄ וכן יהיו כלם מכאן ואילך באהל מועד
כי מעת שהוקם המשכן ויקרא אליו השם מאהל מועד לא נדבר לו אלא משם והזכיר כאן
במדבר סיני להגיד שלא נסעו משם בעת שנמנו כי המנין השני היה בערבות מואב והדבור
באהל מועד כל יוצא צבא בישראׄ מגיד שאין יוצא לצבא פחות מבן עשרים שנה שאו את
ראש כל עדת בני ישראל כמו שאומׄ לקוסטינר ארים רישיה דדין לשון רׄשׄ ואיפשר שיהיה
הטעם בזה בעבור שאינו חוק למלחמה בפחות מעשרים וכמו שאמרו בן עשרים לרדוף
אבל יתכן שיהיה פיׄ כל יוצא צבא כל היוצאים להקהׄ בעדה כי הנערים לא יקהלו בתוך העם
כי כל אסיפת עם תקרא צבא וכן לצבא צבא בעבודת אהל מועד ישוב מצבא העבודה
בבראות הצבאות אשר צבאו וכן צבא השמים וכל צבאם צויתי ולכך יפרש באנשי המלחמׄ
מצבא המלחמה והתיחשם בצבא המלחמה ואמר כאן כל יוצא צבא כדרך
כל יוצאי שער עירו ואמר לצבאותם שהם צבאות רבות כי כל שבט ושבט צבא גדול והלשון
שבח רׄשׄ כמו שאומרין לקוסטינר ארים רישיה דפלן לא נתברר לי למה דרשו אותו לגנאי
אם מפני שמתו במדבר ובמטה לוי אמר פקוד לפי שלא היה בכלל גזרה והלא במנין שני
של באי הארץ אמׄ כן שאו את ראׄ כל עדת בני ישראׄ אבל בויקרׄ רבה דורש לשבח אין שאו
אלא לשון גדולה כמו דכתיׄ ישא פרעה את ראשך והשיבך על כנך אמׄ הקבׄהׄ לישראׄ נתתי
לכם תלוי ראש ודמיתי אתכם ליׄ כשם שיש לי תלוי ראש על כל באי עולם שנאמר לך הׄ
הממלכה והמתנשא לכל לראש אף לכם עשיתי תלוי ראש שנׄאׄ שאו את ראש כל עדת בני
ישראל לקיים מה שנׄאׄ וירם קרן לעמו וכן הוא אומׄ ונתנך הׄ עליון על כל גויי הארץ ושוב
מצאתי במדבר סיני רבא שאמרו אמׄ פנחס אמר רׄ אידי מה כתיׄ בראש הספר שאו את
ראש רוממו את ראש גדלו את ראש לא נאמׄ אלא שאו את ראש כאדם שאומר לקוסטינר
סב רישיה דפלן כאן נתן רמז למשה שאו את ראש שאם יזכו יעלו לגדולה כמה דכתיב ישא
פרעה את ראשך מעליך והשיבך על כנך ואם לא יזכו ימותו כלם כמה דכתיב ישא פרעה את
ראשך מעליך ותלה אותך על עץ והנה הלשון כפי הכוונה יתפרש בטובה לטובים וכיון שהוא
לשון גדולה ונאמר כן במנין הראשון אמר כן במנין השני תפקדו אותם ענין פקידה וזכרון
והשגחה על דבר בלשון והׄ פקד את שרה כאשר אמר והוא פתרונו בכל מקום לא ימלט
מהן איש על דעתי וגם פקדון מפני ששמירתו והשגחתו עליו וכאשר צוה למנות את ישראׄ
ואמר תפקוד אותם לרמוז שלא יספרם רק שיתנו כפר נפשם מחצית השקל ובהם ישגיח
ויזכור מספר העם ואמׄ ברוך מספר מפקד העם כי ידע מספרׄ בפקידת הכפר כי רחוק הוא
אצלי שלא יזהר דוד במה שאמר הכתוב ולא יהיה בהם נגף בפקוד אותם ואם אולי טעה דוד
למה לא עשה יואב שקלים והיה דבר המלׄ נתעב אצלו והוא אמׄ לו למה יבקש זאת אדני כי
למה יהיה לאשמה על ישראׄ ולמה לא ימנם בשקליׄ שלא יחטא אבל כפי דעתי היה הקצף
עליו בעבור שמנאם שלא לצורך כי לא היה יוצא למלחמה ולא עושה בהם דבר בעת ההיא
רק לשמח לבו שמלך על עם רב והוא מאמר יואב ויוסף הׄ אלהיך אל העם כהם וכהם מאה

פעמים ואדני המלך למה חפץ בדבר הזה וראיתי במדבר סיני רבא ר׳ איעזר בשם ר׳ יוסי כל
ומן שנמנו ישרא׳ לצורך לא חסרו שלא לצורך חסרו אי זה זמן נמנו לצורך בימי משה
וב־גלים ובחלוק הארץ שלא לצורך בימי דוד ויתבן עוד שנפרש ונאמר כי דוד צוה למנות
כל איש ישרא׳ רצונו לומר מבן שלש עשרה שנה ומעלה שהוא איש כי לא נזכר במנינו
מבין עשרים שנה ומעלה אבל אמ׳ לכו ספרו את ישרא׳ וארעה את מספרם וזה היה ענשו
כי הכתו׳ לא הרשה למנות רק מבן עשרים שנה ומעלה לשקלים ומפני שזה אינו מפורש
בכתוב טעה בו כי חשב במה שאמר ולא יהיה בהם נגף שהוא בשקלים שהם כופר להם אבל
יואב נתן לבו וחשש לדבר והכתוב מעורר לבי בזה במה שאמר ולא נשא דוד מספרם למבן
עשרים שנה ולמטה כי אמר ה׳ להרבות לישרא׳ ככוכבי השמים יואב החל למנות ולא כלה
ויהי בזאת קצף על ישרא׳ היה נראה שמנין יואב היה למטה מבן עשרים והוא היה הקצף
שאין הקב״ה חפץ שיהו כל ישרא׳ בגרר מנין שהוא ירבם ככוכבי השמים כאשר אמ׳ אם תוכל
לספור אותם וכו׳ והכתוב אמר במנין ההוא ויהי כל ישרא׳ אלף אלפים ומאה אלף איש שולף
חרב אין ענינו שהיו יוצאי צבא בישרא׳ אבל פתרונו שהיו בריאים וחזקים למלחמה הגיד
כי לא מנה החולים והחלשים והזקנים מפני שהיה דבר המלך נתעב אצלו וזה ענין הגון
מאד ועל דעת מדרש אגדה שהיה שם מנין ממש טעו כלם וכך אמר לך מנה את ישראל
וכתיב אחרי ספור את העם כי בתורה לא נזכרה בהם ספירה בלל כי טעם במספר שמות
שיגידו כל אחד שמותם בפקוד אותם בכפר ואת כל העדה הקהילו באחד לחדש השני
יזכיר זריזות משה רבי׳ במצות השם כי ביום הדבור לקח את הנשיאים והקהיל כל העדה
והתחיל לפקוד אותם אבל לא נשלם המנין ביום אחד ולכך חזר ואמר ויפקדם במדבר סיני
להודיע שהיה במקום ההוא לא ביום ההוא ויתילדו על משפחותם לבית אבותם הביאו
ספרי יחוסיהם ועידי חזקת לידתם כל אחד ואחד להתיחס על השבט לשון ר״ש ואינו נראה
שיהיו צריכין להביא שטר ועדים על יחוסיהם לשבטיהם אבל ויתילדו שנמנו תולדותם
למשפחותם לבית אבותם והטעם לומר כי באשר צוה אותם משה כן מפי הקב״ה נקהלו
כל העדה כלם אל פתח אהל מועד חוץ מערב רב אשר לא מבני ישרא׳ המה כי נכרים היו
בהם מיום שיצאו ממצרים והנה הביאו כל העדה איש שקלו ואמר לפני משה והנשיאים
אני פלוני נולדתי לפלוני ממשפחת פלני שהיא לשבט ראובן וזולתו ומשה נותן שקלי כל
שבט ושבט במקום מיוחד וידע מספר הפרט והכלל והראיה בזה כי במנין השני שהזכיר
המשפחות לא אמר שהתילדו ולא הזכיר במספ׳ שמות לגולגלותם כי מעת שחנו לדגליהם
נבדלו השבטים זה מזה ונודעו המשפחו׳ לאי זה שבט המה ולא הוצרכו שם רק לדעת כמה
משפחות בשבט והמשפחה תמנה אנשיה לגולגלותם לא במספר שמותם ולכן לא הצריך
להיות נשיאים במנין ההוא ור׳ אברה׳ אמ׳ ויתילדו בקשו מתי נולדו בעבור חשבון עשרים שנה
ויהיו כל פקודי בני ישרא׳ לבית אבותם כל יוצא צבא בישראל הוצרך הכתוב להגיד מספר
הכלל לאחר שהגיד הפרטים כי נצטוה משה ואהרן שידעו מספר מפקד העם וידעו מספר
כל שבט כי כן דרך המלכים במנותם את העם ולא הבינותי טעם המצוה הזאת למה צוה
בה הקב״ה כי היה צורך שיתיחסו לשבטיהם בעבור הדגלים אבל ידיעת המספר לא ידעתי
למה צוה שידעו אותו אולי להודיעם חסדו עליהם כי בשבעים נפש ירדו אבותיך מצרימה
ועתה הם כחול ובך וכך בני עשרים ואחרי כל דבר ומגפה ימנם להודיע כי הוא משגיא לגוי׳
ימחץ וידיו תרפינה וזהו שאמרו רבותי׳ מרוב חבתם מונה אותם כל שעה ועוד כי הבא לפני
אבי כל הנביאים ואחיו קדוש ה׳ והוא נודע אליהם בשמו יהיה לו בדבר הזה זכות וחיים
כי בא בסוד העם ובכתב בני לוי וזכות הרבים במספרם ובן בכולם זכות במספר שימנו
לפני משה ואהרן כי ישימו עליהם עינם לטובה יבקשו עליהם רחמים ה׳ אלהי אבותיכם יוסף
עליכם ככם אלף פעמים ולא ימעיט מספרכם והשקלים כופר על נפשותיכם ובמדבר סיני
רבא ראיתי כך במספר שמות לגולגלותם אמר לו הקב״ה למנותם בכבוד ובגדולה לכל אחד
ואחד לא תהא אומר לראש המשפחה כמה במשפחתך כמה בנים יש לך אלא כולהון יהון
עוברין לפניך באימה ובכבוד ואתה מונה אותם ה״ה׳ במספ׳ שמות מבן עשרים שנה ומעלה

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main

לגולגלותם ויתכן שנא׳ עוד כי היה זה כדרך שהמלכות עושה כבואם למלחמה כי עתה היו
מזומנים ליכנס לארץ ולבא במלחמה עם מלכי האמורי אשר בעבר הירדן ועם השאר
כולם כמו שאמר נוסעים אנחנו אל המקום אשר אמ׳ ה׳ והיו משה והנשיאים צריכין לדעת
מספר חלוצי צבא המלחמה וכן מספר כל שבט ושבט ומה יפקיד עליו במערכות המלחמה
כי התורה לא תסמוך על הנס שירדוף אחד אלף וזה טעם כל יוצא צבא בישראל כי
המנין מפני צבא המלחמה ועוד שיחלק להם הארץ למספרם וידע כמה חבלים יפלו להם
מן הארץ הנכבשת להם כי לולי דבר המרגלי׳ היו נכנסים שם מיד לבני יוסף לאפרים הקדים
אפרים למנשה ויחס יוסף עליו וכן למטה ברגלי׳ כי היה בעל גדל והוא הבכור ואחיו משנהו
בברכת יעקב ועוד כי היו בני אפרים רבים מבני מנשה אבל במנין השני בערבות
מואב הקדים מנשה כי היו בעת ההיא בני מנשה הרבים ולקחו נחלתם תחלה וכן בנשיאי
הארץ הקדימו וייחס יוסף עליו אבל במרגלים הקדים אפרים אבל ייחס יוסף על מנשה
למטה יוסף למטה מנשה והנראה אלי על דרך הרב׳ כי בעבור הרבה שחביא יוסף על אחיו
יחס עליו מוציא הרבה או שחלק כבוד לנשיהם והיו די לאפרים בכבוד נשיאו והלויים למטה
אבותם לא התפקדו בתוכם הנה מתחלה ראה משה מדעתו שלא למנות הלויים מפני שנא׳
לו ואתכם יהיו איש איש למטה וגו׳ כי לכל המטות הנמנים יהיו נשיאיהם ובעבור שלא מנה
מבני לוי נשיא לא מנה אותם והנה משה מסופק בענין הלויים ולא ידע מה יעשה להם
וכאשר השלים כל הפקודים בעם ונשארו הלויים לבדם פירש לו הקב״ה שלא ימנה אותם
בתוך בני ישראל וימנה אותם לבדם כי יפקידם על משכן העדות ואמר פקוד את בני לוי
שיפקדם הוא לבדו בלא הנשיאים והוא קרא אהרן שיהיה עמו כי הוא נשיא השבט ההוא
וכאשר היו נשיאי ישרא׳ בשבטיהם כן יהיה נשיא הלויים בם ואולי זה טעם הנקוד על ואהרן
כי לא היה הוא על פי ה׳ בפירוש ואחרי כן בפקדת הלויים על עבודתם ועל משא קרא משה
לנשיאי העדה שיהיו עמו כמו שנא׳ פקד משה ואהרן ונשיאי ישרא׳ את הלויים כי נכון הוא
שיסכימו כלם ויראו בתקון המשמרות וגם שם חזר ואמרו במקום אחר אשר פקד משה
ואהרן על פי ה׳ ביד משה שכבר רמז בנקוד כי אהרן היה עמו חובה שראה משה לעשות כן
ונשיאי העדה רשות שקראם משה לנהוג בהם כבוד ובמסכת בכורות אמרו כי הנקדה על
אהרן לרמוז שלא נמנה הוא במנין הלויים כלל והלויים יחנו סביב למשכן העדות ולא יהיה
קצף אע״פ שנא׳ זה במשכן בהיותו מן הרגלים במדבר היא מצוה לדורות גם במקדש
כי מכאן תקנו המשמרות וטעם ושמרו הלויים את משמרת משכן העדות שישמרו אותו
בלילה וילכו סביב המשכן שאמרו הכהנים שומרים מבפנים והלויים מבחוץ והם כלם
כשומרים לראש המלך כך שנינו בבריתא של שלשים ושתים מדות מדבר שאינו מתפרש
במקומו ומתפרש במקום אחר כיצד וכו׳ משפחות בני קהת יחנו וגו׳ משפחות בני
הגרשוני יחנו על ירך המשכן ימה ונשיא בית אב למשפחות מררי על ירך המשכן יחנו
צפונה אבל לא שמענו שצוהו הקב״ה שיעשה את בניו כך משמרו׳ והיכן שמענו אח פקודתם
לעבודתם לבא לבית ה׳ כמשפטם ביד אהרן אביהם למדנו שהיתה מצוה זו ביד משה ואהרן
ושנינו עוד במסכת תמיד בשלש מקומות הכהנים שומרין בבית המקדש ואמרו בגמ׳ שלה
מנא הני מילי אמ׳ אביי ראמ׳ קרא והחונים לפני המשכן קדמה לפני אוהל מועד מזרחה
משה והדר אהרן ובניו שומרים משמרת המקדש אהרן בחד מקום ובניו בשני מקומות
וכו׳ בראיתא התם למדנו שהן מצות לדורות ואינם במשכן בלבד והפסוקים בדברי הימים
מפורשים בענין המשמרות ובכל התקון איש על דגלו באותות כל דגל יהיה בו מפה צבועה
תלויה בו צבעו של זה לא כצבעו של זה צבע כל אחד כעין אבנו הקבועה בחשן ומתוך כך כל
אחד מכיר את דגלו לשון רש״י וכתב ר״א סימני׳ היו בכל דגל וקדמוננו אמ׳ שהיה בדגל ראוב׳
צורת אדם ומצויירת עליו דודאי׳ ובדגל יהודה צורת אריה כי בו המשילו יעקב ובדגל אפרי׳
צורת שור מטעם בכור שורו ובדגל דן צורת נשר עד שירמו לכרובים שראה יחזקא׳ הנביא
והיה אהל מועד בתוך האמצע ומחנ׳ הלויי׳ סביביו בתוך המחנו׳ בענין שהוזכר בספר יצירה
והיכל קודש מכוון באמצע והנה הפאות תחלתן מן המזרח במהלך השמש ואחריו הדרום

ואחריו הצפון ושמו דגל יהודה במזרח כי הוא נוסע בראשונה שהוא הנגיד וכמו שצוה ה׳ יהודה יעלה בתחלה וראובן בררו לבכור הבכורה והנה שני הדגלי׳ הסמוכי׳ היו ללאה עם בכור שפחתה הנולד על ברכיה ודגל אחד לבני רחל במערב ודגל בני השפחות בצפון אחרונים ועוד ראיתי במדרש וכשם שברא הקב״ה ארבע רוחות בעולם כך סבב לכסאו ארבע חיות ולמעלה מכלן כסא הכבוד וכנגדן סדר הקב״ה הדגלים למשה אמ׳ לו מזרח שממנו יוצא אור לעולם יהא כנגדו יהודה שהוא בעל מלוכה ועליו שבט יששכר שהוא בעל תורה ועליו מטה זבולון שהוא בעל עשירות כמה דכתיב זבולון לחוף ימים ישכן כמו שנאמ׳ כי שפע ימי׳ יינקו יסעו בראשונ׳ כמו שנא׳ ויעבר מלכ׳ לפניה׳ וה׳ בראש׳ דרו׳ טללי׳ ברכ׳ וגשמי׳ ברכה יוצאין ממנו לעולם יהא כנגדו ראובן שהוא בעל תשובה והתשוב׳ מדה טובה ורחמיו של הקב״ה באין לעולם בשעה שעושין תשובה ועליו גד שהוא בעל גבורה ראובן בתשובה וגד בגבורה ושמעון באמצע לכפר עליו ושניים יסעו שהתשובה היא שנייה לתורה מערב אוצרו׳ שלג ואוצרות ברד וקור וחום וכנגדן אפרים ובנימין ומנשה ושכינה לעולם במערב כגבול בנימין שנא׳ לבנימין אמר ידיד ה׳ ישכן לבטח עליו ושלשים יסעו נאה לתורה ולתשובה גבורה כדי שיתגבר אדם כתור׳ ויתגבר על יצרו צפון משם החשך יוצא לע״ל וכנגדו שבט דן למה שהוא החשיך העולם בעו׳ שעשה ירבעם שנא׳ את האחד נתן בדן ועליו שבט אשר להאיר את החשך שנאמר וטובל בשמן רגלו ועליו שבט נפתלי שהוא בעל ברכה לאחרונה יסעו שכל מי שעובר עו׳ הולך לאחור ולא לפנים ועוד דורשם שם כנגד ארבע מחנות המלאכי׳ וכו׳ שם במדרש היה הכל בחכמ׳ ובכבוד וגדולה לישרא׳ ולכך יזכיר הכל בפרט וטע׳ וצבאו ופקודיהם וכל הפקודים למחנה יהודה וכן כלם הם דברי ה׳ אל משה נמשך א׳ וידבר ה׳ אל משה ואל אהרן כי לא מנאו עתה פעם אחרת וכן טעם אלה פקודי בני ישרא׳ בעבור שאמ׳ כל פקודי המחנות לצבאותם והזכיר כל זה להודיע שמימי המנין ועד שנתקנו המחנו׳ וחנו כן לדגליהם וכן נסעו לא נפקד מהם איש וזה מעשה נס שיהיו עשרים יום שלא ימות אחד מכל העם הגדול הזה השינוי בשם אבי הנשיא לבני גד בעבור כי המנהג בלשון הקד׳ לשנות השמות בטעם שוה כמו זרח וצוחר מלשון כצמר צחר ונקרא דעוא׳ שידע את האל רעוא׳ ששם רעיון לבו באל כמו לי מה יקרו רעיך א׳ בנת לרעי׳ מרחוק והיו קוראים האיש ההוא בשני השמות ולכך תזכירנו התורה בשניהם ואלה תולדות אהרן ומשה וגו׳ ואינו מונה אלא בני אהרן ונקראו תולדות משה לפי שלמדן תורה מלמד שכל המלמד בן חברו תורה מעלה עליו הכתוב כאלו ילדו ביום דבר ה׳ אל משה נעשו אלו תולדות שלו שלמדן מה שלמד מפי הגבורה לשון רש״י ואין ביום דבר ה׳ אל משה בהר סיני אלא לומר שהיו אלה תולדותם ביום שדבר השם אל משה בהר סיני ואמר כי מתו נדב ואביהוא ואין להם היום תולדות רק אלעזר ואיתמר והזכיר זה לומר כי ביום דבר ה׳ א׳ משה בהר סיני נבחרו אלה למשחה בהם ולהיות להם משחתם לכהונת עולם ושאר השבט לא נצטוה בבחירתו עד עתה וטעם הזכי׳ תולדות אהרן ומשה במקו׳ הזה כי באשר הזכיר מספר כל ישרא׳ לתולדות לבית אבותם ורצה להזכיר תולדות שבט לוי התחיל בראשי השבט ההוא ועל דרך הפשט כי טעם תולדות אהרן ומשה לומר שהיו בני אהרן כהנים משוחים נבדלים מן השבט להיות קדש קדשים ותולדות משה משפחת העמרמי אשר יזכיר למטה כי אין בעמרמי זולתי בני משה נמנים בלוים וזה כענין שכתוב ובני עמרם אהרן ומשה ויבדל אהרן להקדישו קדש קדשים ובני משה איש האלהים בניו יקראו על שבט הלוי והדרש סמכוהו מפני שלא פרש ואלה שמות בני משה כאשר עשה בבני אהרן לרמוז כי בני אהרן גם הם תולדות למשה מפני שלימדם תורה כי התורה תפרש ותרמוז על פני אהרן אביהם בחייו לשון רש״י ואין הענין להגיד שכהנו בחיי אביהם כי כל איש מבני אהרן הכהנים יכהן בחיי אביו רק בעבור שאמר הכהנים המשוחים שהיו גם הם ככהנים גדולים נמשחים כמוהו בחייו ולא יעשה כן לדורות והנכון כי על פני יחזור על הרחוק וימת נדב ואביהוא לפני ה׳ על פני אהרן אביה׳ בהקריבם אש זרה וכך נאמ׳ בדברי הימים וימת נדב ואביהוא לפני אביהם ובנים לא היו להם ויכהנו אלעזר ואיתמר וטעם לפני ה׳ שמתו בנס שבא מאתו וכן נאמר במרגלים

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main

כמגפה לפני ה' וטעם וידבר ה' אל משה במדבר סיני בעבור שהזכיר ביום דבר ה' אל
משה בהר סיני חזר ואמ' כי לא היתה צואת פקידת הלוים בהר סיני כי בחירת תולדות בני
אהרן לכהן היתה בהר סיני ביום צותו על מעשה המשכן אבל הלוי' לא נצטוה בפקידת בהר
סיני רק במדבר סיני באהל מועד כמו המצוה הנזכרת בבני ישרא' והנה לא היו שבט הלוי'
כשאר השבטים כי מבן חדש ולמעלה לא היו רק עשרים ושנים אלף ומבן שלשים שנה כלם
שמנת אלפים והנה לא יגיעו מבן עשרים שנה ומעלה לחצי שבט מישראל הפחות ש בכלם
ועדיין לא נשאו הארון שהיתה הקדשה מכלה בהם וזה תמה איך לא היו עבדיו וחסידיו
ברובי ה' כשאר כל העם ואני חושב שזה חזוק למה שאמרו רבותי' כי שבטו של לוי לא היו
בשע' מלאכת מצרים ובעבודת פרך והנה ישראל אשר מררו המצרים את חייהם בעבודה
קשה כדי למעטם היה הקב"ה מרבה אותם כנגד גזרת מצרים כמו שאמ' וכאשר יענו אותו
כן ירבה וכן יפרוץ וכאשר נאמר עוד בגזרת אם בן הוא והמתן אותו וירב העם ויעצמו מאד
כי היה הקב"ה אומר נראה דבר מי יקום ממני או מהם אבל שבט לוי היו פרים ורבים
כדרך כל הארץ ולא עלו למעלה כשאר השבטים ואולי היה זה מכעס הזקן עליהם כי שמעון
שהוא עכשו מרובה באכלוסין נתמעט בכניסתו לארץ בעשרים ושנים אלף ולוי שהוא שבט
חסידיו לא נתמעט במגפה לא החל הכתו' במשמרו' הלוים מן המזרח כאשר עשה ברגלים
מפני שאין שם משמרת ללוים רק לאהרן ובניו הכהנים ולמשה שהוא כהן הכהנים והחל
מן המערב שהוא מעמד כנגד המזרח אבל שם בדרום שהוא נכבד ממנו בני קהת שהם
הנכבדים בלוים ונתן להם הארן והקדש ובמערב שם בני גרשון שהוא הבכור ונתן להם
המשכן והאהל ושם בצפון שהוא הרוח האחרון בני מררי ונתן להם תשמישי המקדש תחת
כל בכור בבני ישרא' הם הבכורים נתקדשו להיות לשם מעת שצוה קדש לי כל בכור בבני
ישראל באדם ובבהמה והיו בכורים רבים בישרא' ולא נפדו עד הנה שעדיין לא נאמר למי
יהיה הפריון כי עתה הוא שנתקדשו הכהנים ועדין לא נצטוו במתנות הכהונה והנה הם
עומדים בקדושתן סתם ויתכן שהיתה בהן עבודת הקרבנות כדברי רבותי' והנראה אלי
הבכורים האלה כלם לא נולדו במדב' בשנה אחת כי לא נתרבו העם שם כל כך רק כל הבכורי'
אשר היו בישרא' נמנו כאשר נתקדשו כאשר פרשתי שם ועתה החליפם בלוים והוא פריונם
וצוה שיפדו הנותרים ונתן הפריון לאהרן ולבניו כאשר היא מצוה לדורות ונתנו עליו כסוי
עור תחש בעבור מעלת הארון לא היה נראה עליו כסוי עור תחש אבל היו מכסים אותו
בפרוכת שהוא המסך לו ומכסי' את שניה' במכסה עור תחש בעבור הגשמי' ופורשי' על הכל
בגד כליל תכלת מלמעלה שיהיה נראה עליו הבגד הנכבד שהוא בעין השמים לטוהר
אבל שאר כל הכלים השולחן והמנורה והמזבחות היה נראה עליהם מלמעלה מכסה עור
תחש ויש אומ' כי טעם הכתוב ופרשו בגד כליל תכלת מלמעלה לפרכת המסך ונתנו עליו
על הארון והפרוכת כסוי עור תחש וטעם ושמו בדיו על כתפות הכהנים והנכון כי ושמו
שיתקנו אותם להיות יוצאים לשאת אותו בהם כי היו הטבעות רחבים ויאריכו הבדים בהם
כרצונם ובלבד שלא יסורו ממנו ולחם התמיד עליו יהיה על השולחן עצמו יהיה הלחם
ועליהם בגד התכלת וישימו על הבגד הזה בשלחן כל הכלים ואחרי כן יפרשו על הכלים
והשולחן בגד תולעת כי לכבוד הלחם שהוא מסודר על השלחן בהלכתו יפרשו בגד תכלת
להפריש בין השלחן בלחמו ובין הכלים והיה המכסה העליון בבגד תולעת שני שהוא מראה
אדום בעבור שהשולחן סימן לכתר מלכות שהוא במדת הדין אבל הארון והמזבח הזהב בבג'
תכלת למדה הכלולה מן הכל ומזבח העולה בבגד ארגמן שהוא אדום יותר מן הראשון כי
שם יזרוק הדם מכפר נפשם ופקדת אלעזר בן אהרן שמן המאור יאמר שהוא פקיד על אלו
ושיעור פקודת כל המשכן וכל אשר בו ואמ' ר"א כי פירושו שיש לו פקידות גם במשכן ובכל
כליו וגם איתמר אחיו רק לגדל מעלת אלעזר היה הוא פקיד על השמן ועל הקטורת לבד
ואיננו נכון כי הכתוב אומ' ביד איתמר ופירש בכאן בקדש ובכליו וכן אמר למעלה ונשיא
נשיאי הלוי אלעזר בן אהרן הכהן פקדת שומרי משמרת הקדש כלומ' נשיא פקודת משמרת
הקדש שהם הנתונים ביד בני קהת אבל פירוש פקדת כל המשכן כי פקדת שמן המאור

זהקטרת ומנחה ושמן המשחה ופקדת כל המשכן בקדש ובל אשר בו בבלי הקדש הכל ביד אלעזר והם הנזכרים בכאן שאמר ובלה אהרן ובניו לבלות את הקדש ואת כל כלי הקדש והנה אלעזר אמ׳ על שלשת הנשיאים וגוזבר למשמרת בני קהת ואיתמ׳ גוזבר לגרשון ומררי ומפני שלא הוזכיר באלעזר כאמור בלויים יראה שאינו נושא אותם אבל הוא פקיד עליהם ונותן אותם מידו ליד בני קהת אשר יבהר בהם בזריזות וחסידות והם ישאו אותם ויחזירום לידו בהקים המשכן וכן פקדת שומרי משמר הקדש וכן ובשמות תפקדו את כלי משמרת משאם ועל דעת הירושלמי הכתו׳ בפירושי ר״ש שהוא נושא אותם יהיה משא גדול כי הקטורת מנה משה רבנו לא פטמה לחצאין ושמן המאור לשנה שלימה רב מאר קפ״ג לוגין ומנחת התמיד לא ידענו לכמה ימים ישא ממנה אבל היה אלעזר חזק ואמיץ כיעקב אבינו וכן משה רב׳ ואהרן אחיו וקויי ה׳ יחליפו כח ולא יבאו לראות כבלע את הקדש כשמכניסין את הכלי לתוך נרתיקו כמו שפי׳ למעלה בפרש׳ זו ופרשו עליו בגד פלוני וכסו אותו במכסה פלוני ובלוע שלו והו כסויו לשון ר״ש והוא דעתו של אנקלוס ורבותי׳ אמרו במסכת סנהדרין שזו אזהרה על הגונב כלי שרת שחייב מיתה והקנאין פוגעין בו שהגנבה והגזל יקראו בליעה מלשון חיל בלע ויקיאנו והוצאתי את בלעו מפיו ור״א אמר בפשוטו שלא יבאו לראות כאשר יוסר פרכת המסך ויגלה הארון רק אחרי כן כאשר יכוסה יבאו לשאת אותו ויהיה כבלע את הקדש כאשר יוסר הבנין מעל הארון שהוא הקדש מלשון בלע ה׳ ולא חמל יחד סביב ותבלעני והנה הלויים מוזהרים שלא יגעו אל ארון הקדש ומתו רק בברים ישאוהו ועוד יוזהירם שלא יבאו לראות בלל הסרת הבנין בעוד שיוריד אהרן את הפרכת בענין כי ראו בארון ה׳ ויפה אמר אבל על דרך האמ׳ טע׳ הכתו׳ כי בעבור היות כבוד יושב הכרובים הוזהרו הלוי׳ שלא יהרסו לראות אל ה׳ עד שיורידו הכהני׳ את הפרכת כי או יתראה הכבוד בחביון עוז וישוב אל מקומו הראשון בקדש הקדשים ויהיה כבלע את הקדש כפשוטו והמשכיל יבין

סדר נשא

ואת כל אשר יעשה להם כתרגומו ית כל דיתמסר להון לבני גרשון לשון ר״ש ואם כן יהיה יעשה כמו איש במעין ומעשהו בכרמל נכסיו אשר הוא עושה בהן והנכון יותר כל אשר יעשה להם למשכן ולמזבח כי כלים רבים להם על פי אהרן ובניו תהיה כל עבודת בני הגרשוני ואי זה מן הבנים ממונה עליהם איתמר לשון ר״ש ואינו נכון כי למה יזכיר אהרן אבל פירוש על פי אהרן ובניו תהיה שתהיה עבודתם על פיהם הם ימנו בני הגרשוני על עבודתם יאמרו פלוני מבני גרשון יהיה גוזבר על ענין כך ויהיה משודר או שוער כך וישא מן הידיעות כך וגם בעת המסע לא יפרקו ולא יטענו עד שיצוו אותם אהרן ובניו והנה כלם צריכין לפקידה שהוא המנוי ואלעזר אמר על כל שלשת הנשיאים ואיתמר גוזבר על גרשון ומררי ואמ׳ ופקדת עליה במשמרת כי משה יהיה עמהם בעת המנוי כאשר יפקידו עליהם המשמרות אבל ביד איתמר תהיה משמרתם שכל אחד יחזיר כליו לידו בחנות המשכן ויאמר לו הרי לפניך כלים המסורים בידי ועמודי החצר סביב ואדניהם ויתרותם ובהריהם של עמודים שהרי יתדות ומיתרי קלעים במשא בני גרשון היו ויתידות ומיתריהם היו לידיעות ולקלעים מלמטה שלא יגביהם הרוח ויתידות ומתריהם היו לעמודי׳ סביב לתלות בהם הקלעים לשפתם העליונה בכלונסות וקונדסין כמו ששנינו במלאכת המשכן לשון ר״ש ואיני יודע מה יעשו יתדות בעמודים ועוד מה נשתנו יתדות של עמודים משאר היתדות שאלו לבני גרשון ואלו לבני מררי ולא מצאתי במשנת מלאכת המשכן שהיו יתדות לעמודים אלא כך שנו שם היה מחבר את הקונטסין במיתרים ובעמודים ומחברן בתוך יתדות של אהל וכשם שהיו יתדות למשכן כך היו יתדות לחצר שנא׳ לכל כלי המשכן ולכל עבודתו וכל יתדותיו וכל יתדות החצר סביב נחשת זה לשון הברייתא ולא נשנה שם שיהו יתדות לעמודים אבל נפרש כי יתדות ומיתרים של קלעי החצר היו ביד בני מררי ומיתרי׳ ויתדות של משכן והאהל הם שהיו ביד בני גרשון ואת מיתריהם ואת כל כלי עבודת בנוי לידיעות למשכן ולאהל מועד הנזכרים בראש הפסוק לא לחצר וכן אמר למעלה ואת מיתריו שהוא רמז למשכן הנזכר לא לקלעי החצר ודומה לזה אך אל כלי הקדש ואל המזב

לא יקרבו על שבט אביך הרחוק לא על בניך הקרוב וכן ופרויו מבן חדש תפדה שב א בכור
האדם לא בכור הבהמה הטמאה ובן רבים אבל לפי לשון הבריתא נ״ל שלא היו בני גרשון
הנושאים אל בגרים לא נחשת ועצים כלל וזהו ששנינו בני גרשון היו ממונים במערב והם
ממונים על כלי הארג ואם כן יהיה פרוש ויתדותם של המשכן ושל עמורי החצר סביב
ומיתריהם של עמורי החצר בלבר וכן אמ׳ למעלה קרשי המשכן ובריחיו ועמודיו וארניו וכל
כליו וכל עבודתו ויכלול יתרותיו ולכך יזכיר מיתרים בשניה ולא יזכיר יתרות רק כבני מררי
וטעם ובשמות תפקדו את כלי משמרת משאם שיפקר ביר כל איש במספר שמות לגולגלות
כלי משאם יאמר איש פלוני ישא מן הקרשים כך במספר ולפלני מן הבריחים או העמודים
כך במספר לא שיצוה בני מררי בכללם ישאו כל הקרשים והארנים והעמורים והזכיר זה
תחלה בבני מררי בעבור כובר משאם אולי יקל כל אחר ממשאו ויטיל על חברו וה״ה בבני
קהת וגרשון ופקוריו אשר צוה ה׳ את משה מסורת ר׳ כתיבין אשר וסבירין באשר ואותן
הפקורים היו במצוה מבן שלשים וער בן חמשים לשון רש׳ ואם כן יהיה ופקוריו בנוי למשה
אבל רא פי׳ כי איש איש על גרשון קהת ומררי שמנה משה לכל אחר משלשתם על עבורתו
ועל משאו באשר הזכיר למעלה וזה טעם ופקודיו של כל איש ואיש הנזכר ויתכן שיהיה
אשר צוה כפשוטו יאמר שמנה שלשת האחים האלה כל אחר על עבורתו ועל משאו כמו
שמפורש למעלה ופקוריו של כל אחר מהם אשר צוה ה׳ את משה לפקר אותם לגולגלותם
מנה על עבורתו ועל משאו שהזכיר שמנה אותם למשפחותם ומינה היחידים לגולגלותם כל
אחר על עבורתו ועל משאו וכן הדין שאין לוי רשאי לעשות במלאכת חבירו ולא לסייעו בה
כמו שאמרו וכבר בקש ר׳ יהושע בן חנניה לסייע את ר׳ יוחנן בן גורגרה בהגפת דלתות אמ׳
לו חזור לאחוריך שכבר אתה מתחייב מיתה שאני מן השוערים ואתה מן המשוררים אחר
שהקים את המשכן צוה בשלוח הטמאים מן המחנה שיהיה המחנה קדוש וראוי שתשרה
בו שכינה והיא מצוה נוהגת מיר ולרורות ובעבור שמנה ישראל למשפחותם לבית אבותם
והבריל מהם ערב רב אשר בתוכם השלים באשם הגזילות רין הגוזל את הגר וטעם מכל
חטאת האדם במו אשר יעשה מכל חטאת לחטוא בהנה מכל מה שיחטא איש לאיש ובחש
בעמיתו ואמ׳ למעול מעל בה׳ שישבע בשמו לשקר ויאש׳ לפניו ולפי שכבר הזכיר החט׳ הזה
ולא בא לחרש אלא גזל הגר רבר בו בלשון קצרה ואמר בכאן איש או אשה מפני שאין
דרך האשה לגזול ואולי לא יחייב אותה הכתוב בחומש ואשם כאיש והזכיר וכל תרומה לכל
קרשי בני ישרא׳ לומר שאם נתנו התרומה לכהן תהיה שלו והגזל אותה ממנו נרון ברין
אשם גזילות ולכך הזכיר בכאן או שבא להשלים תורת הכהנים בתרומה כי עריין לא הזכירה
רק ברמז מלאתך ורמעך לא תאחר וכן הם יאכלו בלחמו אבל לא ביאר רין התרומה
שתנתן לכהן כלל והזכיר המעשה בסוף תורת כהנים שיהיה קרש לה׳ ועכשו בא לצוות
בתרומה ובקרשים שיהיו לכהנים במתנת הבעלים שיתנו אותה להם לרצונם לומר שטובת
הנאה לבעלים ולא נזכר מנחת השוטה עם שאר המנחות כתב׳ בעבור שהיא מנחת
קנאות ואינה לכפרה והשלים בכאן את רינה ועור בעבור שיחס את העם לבית אבותם נתן
להם רת ורין לרעת הממזרים שאינם בני בעלי אמותם באשר יבא חשר בלב האיש על
אשתו וכן השלים בקרבנות רין הנזיר כי אחרי שהוקם המשכן ונברלו מהם הטמאים לקח
מבחוריהם לנזירים אשר צבאו פתח אהל מוער לעמר לפני ה׳ לשרתו ולברך בשמו ועור
כי האשה שתדור בנזירות הפך השוטה ולפיכך אמ׳ כפרשה איש או אשה כי יפליא ורבותינו
אמרו עור למה נסמכה פרשת נזירות לפרשת שוטה שכל הרוא׳ שוטה בקלקולה יזיר עצמו
מן היין והטעם כי זנות יין ותירוש יקח לב וגרול השער הפך הבחורים המסלסלים שער
ראשם להתנות והגרול יוליד ראגה בלב איש ולפי׳ הוא קרוש וצריך להשתמר מן הטומאה
כי הוא ככהן המשרת לאהיו וכל תרומה לכל קרשי בני ישרא׳ יאמר כי כל תרומה אשר
יקרישו בני ישרא׳ אותה כלומ׳ שירימו ויקרישוה תהיה לכהן כי בעבור שאין לתרומה שעור
אמ׳ הכתוב כי כל אשר יפרישו ממנה תהיה לכהן כאשר יקריבו אותה הבעלים לתתה אין
לא שיטלנה הכהן בזרוע וזהו פשוטו של מקרא וכן אמרו בסיפרי ר׳ עקיבא אומר בא הכת׳

ללמדך שאם רצה לעשות כל גרנו תרומה רשאי ובלבד שישייר מקצת ועוד שנו בסיפרי
אשר יקריבו לכהן אמ׳ ר׳ ישמעא׳ וכי תרומ׳ מקריבין לכהן מה ת״ל אשר יקריבו לכהן לו יהיה
לפי שהוא אומר ראשית בכורי אדמתך וגו׳ אבל לא שמענו מה יעשה בהם ת״ל אשר יקריבו
לכהן לו יהיה בא הכתוב ולימד על הבכורים שהיו ניתנין לכהן ופי׳ רש״י וכי תרומה מקריבין
לכהן והלא הוא עצמו מחזר עליה בבית הגרנו׳ ואינו מחזור אבל פירושה על דעת ר׳ ישמעא׳
שאין הקרבה בתורה אבל בקרבים על גבי המזב׳ לפ״כ דרש אשר יקריבו בבכורים
שהם טעונין תנופה והגשה יאמר הכתו׳ כי כל הבכורים אשר יקריבו הבעלים לשם לכהן
המקריב לו יהיה ומה שאמר לפי שנא׳ תביא בית ה׳ אלהיך ואיני יודע מה יעשה בהן לומר
שעדיין לא למדנו בבכורים שיהו כמתנות כהונה כלל ובכאן הוא שלימד עליהן תחלה שיהו
ניתנין לכהן אבל אחרי כן חזר ושנאה בפרש׳ מתנו׳ כהונ׳ בכורי כל אשר בארצ׳ לך יהי׳ ששם
חזר ושנה גם כן תרומה וקדשים כדי שיכלול כל מתנות כהונה יחד ויכרות בכולן ברית מלח
ועוד לדברים שנתחדשו שם בפרשה כל טהור בביתך יאכלנו ולמדנו עוד מכאן שיהו הבכורי׳
לאנשי משמר אשר יקריבו אותם ואינם לכל כהן שירצה כתרומה ואיש את קדשיו לו יהיו
הנכון בכתוב הזה שיאמר שכל קדשי האדם יהיו שלו לומר שכל הקדשים שלא יצוה בהם
ליתן אותן לכהן יהיו לבעלים והם מותרים בהם אע״פ שנקראו קדש ואיש אשר יתן לכהן
כאשר צויתיו לו יהיה כי גם הקדשים אשר יצוה הכתו׳ לתתם לכהן יש לבעלים זכות בהן
שהם לכהן ההוא אשר יתנם לו האיש כממונו והנה מעשר שני ונט״ע רבעי שאמר בהם
הכתוב שיהיו קדש לה׳ הם לאיש כממונו וכן מעשר בהמה אבל שאר הקדשים אשר יצוה
בהם בפרשת ויקח קרח שינתנו לכהן הם לכהן אשר ינתנו לו מיד הבעלים לא שיוכלו שאר
הכהני׳ לגזול אותם מהם ומאלינו נלמוד שטוב׳ הנאה לבעלי׳ וזהו הנכון בפשוטו והוא דעתו
שלאנק׳ ובדרך זה נדרש בסיפרי אמ׳ כל הקדשי׳ היו בכלל שנא׳ ואיש את קדשיו וגו׳ משך הכתו׳
כל הקדשי׳ ונתנם לכהני׳ ולא שייר מהם אלא תודה ושלמי׳ ופסח מפני שאת הם לבעלי׳ אבל
לא הוצרך הכתוב בזה כלל לא יצוק עליה שמן שלא יהא קרבנה מהודר שהשמן קרוי אור
והיא עשתה בחשך ולא יתן עליו לבונה שהאמהות קרויות לבונה שנא׳ ואל גבעת הלבונה וזו
פרשה מדרכיהן כי מנחת קנאות הוא הקמח הזה מעוררת בה שתי קנאות המקום וקנאת
הבעל לשון רש״י מדברי רבותי׳ ועל דעת כל המפרשים כי מנחת קנאות לומ׳ בעבור שזאת
המנחה מנחת עונש היא גרועה להיות שעורים בלא שמן ולבונה כי המנחה אשר אזכרתה
לרצון לה׳ באות סלת חטים בשמן ולבונה היא ולפי דעתי כי טעם כי מנחת קנאות יחזור אל
ראש הפסוק יאמר שיביא האיש את הקרבן על אשתו כלומר במקומה כי מנחת קנאות היא
להזכיר עונה ואיננו ראוי שתביאנו היא משלה אבל הוא יקריב מנחה לשם שיקנא את
קנאתו וינקום את נקמתו ממנה וטעם השעורים שתהיה שערת חמת ה׳ חמה יוצאה ושער׳
מתחולל על ראש הרשעה יחול וכענין צליל שעורים האמור בגדעון שפתרו אותו לשער
ומהומה רבה וכן בכלי חרס סימן שתשבר ככלי יוצר וכן העפר כי עפר היא ואל עפר תשוב
שם וטע׳ הוא על הקמח ויש לו סוד כי למטה בהיותו ביד האשה אמ׳ היא ועתה הזכי׳ הזכרון
תחלה ואמר כי היא מזכרת עון וביד הכהן יהיו מי המרים המאררים אמרו המפרשים כי
הכתוב קורא אותם על שם סופם שתהיה בהם מרה כי ימר השם לה מאד ויאררו אותה
ורבותי׳ כך אמרו בסיפרי נקראו מרים על שם סופם שממררים את הגוף ומעררין את העון
אבל בגמ׳ אמרו שהכהן נותן במים דבר מר והוא לעורר אותה ואם כן כשאמר ובאו בה
המים המאררים למרים היה ראוי שיאמר ובאו בה המים המרים למאררים
ובסיפרי עוד ומחה אל מי המרים מגיד שהכתב עושה את המים
מרים והנכון בעיני כפשוטו כי האשה בשתותה את המים ימתקו לה כשאר המים ואחרי כן
בבאם בקרבה אם נטמאה יעוררו אותה ותרגיש מיד מרירות במיה ובקרבה וזהו שאמר
והשקה את המים והיתה אם נטמאה ותמעול מעל באשה ובאו בה המים המאררים למרים
כי אחרי השתיה בבאם בבטנה מיד ישובו למרים בפיה ובקרבה כמנהג הדברים המעוררי׳
המקיאים שימררו השותים אותם מאד ואחרי כן תצבה בטנה ותפול ירכה ונקראו

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main

מאררים בעבור האלות הנמחים בהם שמקללי׳ אותה ואמרו המפרשים כי מלת מי כמו
מים המרים ובא סמוך במקום מוכרת כמו שבא הפכו מים הרבים ור״א אמר כי מי סמוך
ומלת המרים תארי השם ואב׳ סודו ירוע ואינו נבון לי בעבור שאמ׳ ובאו בה המי׳ המארר׳
למרים וטעם אם לא שכב איש אותך ואם לא שטית טומאה שני התנאים האלה אחר הם
יאמ׳ אם לא שכב איש אותך שלא שטי׳ טומא׳ תחת אישך הנקי כי בעלה שכב אות׳ ואיש הוא
ויתכן שיהיה איש חסר הא הידיע יאמ׳ אם לא שכב האיש אותך ואם לא שטי׳ טומא׳ תחת איש
כלל כי ישביענה על האיש ההוא אשר קנא לה עליו כפירו׳ ועל האחרים בכלל וכן אמרו אמן
מאיש זה אמן מאיש אחר וטעם ואת כי שטית מחובר עם יתן ה׳ אותך יאמר ואת כי שטית
טומאה תחת אישך וגומ׳ יתן ה׳ אותך לאלה ולשבועה אבל בעבור אריכות התנאי חזר לומר
פעם אחרת והשביע הכהן את האשה ולפרש שהיא שבועת האלה ור״א אמר כי והשביע
הראשון בשם והשני באלה כאשר מפורש ואיננו נכון כי בשם לא ישביע בלשון אם והנה אין
בכל משפטי התורה דבר תלוי בנס זולתי הענין הזה שהוא פלא ונס קבוע שיעשה בישראל
בהיותם רובם עושים רצונו של מקום כי הוא חפץ למען צדקו ליסר את הנשים שלא תעשינה
בזמת יתר העמים ולנקות ישראל מן הממזרות שיהיו ראויין להשרות שכינתו בתוכם ולפי
פסק הענין הזה משעה שנתקלקלו בעבירות כמו שאמרו משרבו הנואפים פסקו מי שוטה
שנאמר לא אפקוד על בנותיכם כי תזנינה ועל כלותיכם כי תנאפנה כי הם עם הזונות יפרדו
ועם הקדשות יזבחו ועם לא יבין ילבט ואין הכתוב אומר שתהיינה הנשים המנאפות פטורות
מן העון בעבור שבעליהם נואפים רק שלא יעשה בהם הנס הגדול הזה שיהיה נעשה להם
ולהיותם עם קדוש והם לא יבינו בטובה הזאת והם לא יחפצו בה וזהו שנא׳ ועם לא יבין
ילבט ר״ל ילבר בסבלותו וכן ואויל שפתים ילבט תרגם המתרגם הירושלמי וסכלא בשפותיה
מתאחר ווה טעם מה שאמרו ונקה האיש מעון בזמן שהאיש מנוקה מעון מים בודקין את
האשה אין האיש מנוקה מעון אין המים בודקי׳ את אשתו והנקיון הוא שלא בא עליה משקנא
לה ונסתרה ויש מפרשים שאם בעל הבעל בעילה אסורה כל ימיו אין המים בודקין אותה
והכלל שהוא נס גדול ובבוד גדול בישראל וטעם החטאת שיקריב הנזיר ביום מלאת ימי
נזרו לא נתפרש ועל דרך הפשט כי האיש הזה חוטא לנפשו במלאת הנזירות כי הוא עתה
נזיר מקרושתו ועבודת השם וראוי היה לו שיזור לעולם ויעמד כל ימיו נזיר וקדוש לה׳ אלהיו
כענין שכתוב ואקח מבניכם לנביאים ומבחוריכם לנזירים השוה אותו הכתוב לנביא וכתכתי׳
כל ימי נזרו קדוש הוא לה׳ והנה הוא צריך כפרה בשובו להטמא בתאוות העולם וזאת תורת
הנזיר שעור הכתוב וזאת תורת הנזיר אשר ידור נדר נזיר קרבנו לה׳ על נזרו ויתכן שיאמר
וזאת תורת שידור את קרבנו על נזרו כלומ׳ שלא יפרש דבר בקרבן רק ידור אביא קרבן על
נזרי או שיאמר בסתם הריני נזיר כי כיון שנדר בנזיר נדור הוא בקרבן הנזכר וחזר ואמר
מלבד אשר תשיג ידו שאם היה עשיר ירבה בקרבנות וכפי נדרו אשר ידור בקרבנות. כן
יעשה בין עשיר בין עני על תורת נזרו לרבות ולא למעט והזכיר זה ללמד שאם היה עשיר
רצה להרבות קרבנות או שנדר בתחלה הריני נזיר ואקריב אלף עולות ושלמים שיביא את
כולם ביום מלאת ולא ישתה יין עד הקרבו את כלון כי הכל תורת נזרו ויתכן מלבד אשר
תשיג ידו שיאמ׳ מלבד האיש אשר תשיג ידו שיעשה כפי נזרו אשר ידור והזכיר זה כי דרך
העש׳ לידור כן דבר א׳ אהרן ואל בניו לאמ׳ כה תברכו את בני ישרא׳ כבר הזכרתי בסדר ויהי
ביום השמיני כי השם צוה את אהרן לשאת את ידיו אל העם ולברך אותם ביום ההוא וכן
צוה לדורות לאהרן ולבניו ופי׳ הברכה שיברכו אותם והזכירה בהקמת במשכן כי שם צוה ה׳
את הברכה חיים עד העולם וכמו שאמרו רבותי׳ במקדש בשם המפורש ובמדינה בכינויו
במקדש היו אומ׳ אותה ברכה אחת ובגבולין שלש ברכות כי הברכה במקדש מיוחדת בשם
המיוחד וטעם יברכך ה׳ וישמרך ע״ה כי הברכה מלמעלה והשמירה שישמור אותה כטעם
זכור ושמו׳ ועוד יאר השם הגדול את פניו המביטין בך ובך אמרו בספרי ר׳ נתן אומ׳ זה מאור
שכינה ויחנך שתשא חן בעיניו בענין שאמ׳ עולמי עולמי׳ הלוא׳ תהא מעל חן לפני בכל שעה
ועוד ישא ה׳ פניו אל השמי׳ ממעל וישם לך שלו׳ הכל בביתך ואמ׳ בספרי ר׳ נתן אומ׳ זה שלו׳

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main

מלכות בית דוד ושמו את שמי הגדול על בני ישרא׳ ואני אברכם כי אני המדבר הנני ושלו׳
ויהי ביום כלות משה להקים את המשכן לא נאמ׳ ביום הקים מלמד שכל שבעת ימי המלוא׳
היה מעמידו ומפרקו ובאותו היום העמידו ולא פירקו לכך נאמר כלות משה להקים אותו
היום כלו הקמותיו וראש חדש ניסן היה בשני נשרפה הפרה בשלישי הזו הזיה ראשונה
בשביעי גלחו לשון רש״י כדברי רבותינו אבל איננה ראיה גמורה כי ביום כלות משה איננו
דבק עם להקים בלבד אבל ביום כלות משה להקים את המשכן ולמשוח ולקדש אותו ואת
המזבח ואת כל כליו הקריבו הנשיאים את קרבנם כשנעשה כל זה ומ״מ ביום השמיני היה
ונכתבה זאת הפרש׳ בכאן בעבור כי ביום הראשון של מלוא׳ קרא אל משה מאהל מועד וידבר
אליו כל הפרשיות שמתחלת ספר ויקרא עד ויהי ביום השמיני שהם בדיני הקרבנות ומיום
השמיני נדבר לו כל הפרשיות שמתחלת זאת החיה אשר תאכלו שהם בדיני אסור והתר
ויש בכולן ענין בקרבנות ונמשכו הענינים עד המקום הזה בסדר כאשר פירשתי וכשהשלים
המצות שנצטוה משה לאמר לישרא׳ ובכולן דיני עבודה זרה וקרבנות ומשמר׳ אוהל מועד
ועבודתו חזר אחרי כן בכאן להגיד נדבת הנשיאים בקרבנם שהיו מיום השמיני עד יום
תשעה עשר לחדש או עד שנים עשר יום לחדש כדברי רבותי׳ וטעם וימשחם ויקדש אותם
אמר ר״א שמשח אותן בשמן המשחה וקדש אותם בדם החטאת כמו שאמר שם ויחטא את
המזבח ואת הדם יצק אל יסוד המזבח ויחטאהו לכפר עליו ואינו כן שכך נאמר במשכן
וימשח אותו ויקדש אותו ואת כל כליו והמשכן לא נתקדש בדם כלל אבל וימשחם ויקדש
אותם וטע׳ ואת המזבח ואת כל כליו לקדש אותם מחובר לראש הפסו׳ ביום כלו׳ משה להקים
המזבח ואת כל כליו וימשחם ויקדש אותם ויקריבו נשיאי ישרא׳ ויביאו את קרבנם לה׳ בעבור
היות העגלות לצורך הקרבנות יקראו קרבן וכן ונקרב את קרבן ה׳ איש אשר מצא כלי זהב
קרבן לבדק הבית והנה חשבו הנשיאים שלא יתכן שישאו הלוים על כתף קרשי המשכן
והארנים שהם כבדות מאד והביאו מעצמם עגלות שכן דרך כל נשאי בתי המלכים והיכלי
אוהליהם לשאת אותם בעגלות ויתכן שנפרש ויביאו את קרבנם לה׳ שש עגלות צב שש
עגלות גדולות נושאות קרבנותיהם ושני עשר בקר מושכים העגלות והנה הביאו העגלות
מלאות והבקר לפני המשכן והשם צוה את משה קח מאתם הכל והיו העגלות והבקר
שאינן לקרבן לעבוד את עבודת אהל מועד ואחר כך לקחו הנשיאים את קרבניהם מעל
העגלות ויקריבו אותם לפני המזבח כי היו חושבים להקריב הכל בו ביום אחר שהורשו
להקריבם והשם צוה נשיא אחד ליום יקריבו ולכך לא הוצרך לומר עתה קח מאתם ודרך
הלשון לומר עגלות על המלוי שבהן כמו אוכלי שולחן איזבל וכן יורע שער עמי ולשו׳ חכמי׳
מאה קרונות של בדי יין וכדי שמן ושל כלי כסף וזהב ואיפשר שיהיה צב מלאות וכן בצבים
בעגלו׳ מלאות ארם ויהיה שש עגלות צב שש עגלות של מלוי ומלואן היה מן קרבנות חנוכה
אשר יפרש והזכיר הכתב קרבנות הנשיאים בפרטן ואחר כך כלל אותם זאת חנוכת המזבח
ביום המשח אותו מאת נשיאי ישראל קערות כסף שתים עשרה וכו׳ וכתב רש״י ללמדך שהיו
כלי הקדש מכוונים במשקלם שוקלים אחד ואחד וחוזר ושוקלם כלם כאחד לא ריבה ולא
מעט מיסודו של ר׳ משה הדרשן ואיני מבין טעמם ברב׳ זה אם נחשב שהוא נס מה תועלת
יש בדבר שיעשה בו הנס הזה ואם בדרך כל הארץ הוא כן בכל המשקלות למה הזכיר אותו
הכתוב ובסיפרי אמרו בפי׳ ללמדך שלא ככלי הדיוט כלי בית עולמים כלי הדיוט שוקלן אחד
אחד חוזר ושוקלן כלם כאחד פעמים מרבה פעמים ממעיט וכו׳ ושם אמרו ר׳ נתן אומר
כלי בית עולמים שקלם כלים חוד ועשה מהן סימן חוד ועשאם כלים לא ריבה ולא מיעט
לומר שהיה זהב מזוקק מאד שאפי׳ יתיכם ויעשה מן אסימון יהיו למשקלם הראשון ולא
שנעשה בהם כך אלא שהיו זהב טהור מאד והנבון בטעם הכתוב כי הקב״ה חולק כבוד ליריאיו
וכמו שאמר כי מכבדי אכבד והנה הנשיאים כולם ביום אחד הביאו הקרבן הזה שהסכימו
עליו יחד ואי אפש׳ שלא יהא אחד קודם לחברו וכבד את הנקדמים ברגלים בהקדמת ימים
אבל רצה להזכירם בשמם ובפרט קרבניהם ולהזכיר יומו של כל אחד לא שיזכיר ויכבד את
הראשון וזה קרבן נחשון בן עמינדב ויאמר וכן הקריבו הנשיאים איש איש יומו כי יהיה זה

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main

קיצור בכבוד האחרים ואחרי כן חזר ובללם להגיד שהיו שוקלם לפני השם ית׳ וכך אמרו
בסיפרי מגיד הכתוב שכשם ששוו כלם בעצה אחת כך שוו כלם בזכות קערות כסף שתים
עשרה הן הן שהתנדבו ולא אירע בהם פסול ועוד בזה טעם אחר במדרש כי לכל אחד מן
הנשיאים עלה במחשבה להביא חנוכה למזבח ושתהיה בזה השיעור אבל נחשון חשוב
בשיעור הזה טעם אחר וזולתו כל אחד מהנשיאים חשב בו טעם בפני עצמו אמרו שחשב
נחשון שיביא קערות כסף שיהיה מנין אותיותיה תשע מאות ושלשים כנגד שנותיו של אדם
הראשון ומשקלה שלשים ומאה כנגד תולדות שהעמיד והמדרש כמו שכתבו ר״ש כפי
המדרש האחר שאמרו שהיה מסורת מיעקב אבינו ביד כל שבט ושבט כל מה שאירע לו
עד ימות המשיח והתחיל נחשון והקריב על סדר המלכות קערה ומזרק כנגד שני מלכים
שעתידין לצאת ממנו שמושלים בים וביבשה והם שלמה ומלך המשיח ולכך הקריב קערה
כנגד הים שהוא מקיף את העולם כלו ודומה לקערה שלשים ומאה שביום שלישי הקוה
הקב״ה כל המים למקום אחד וקרא ימים בגימטריא מאה ושלמה הוסיף יום אחד למלאכת
המקדש וקו שלשים יסוב אותו הרי מאה ושלשים מזרק אחד כסף כנגד העולם שהוא
עשוי כבדור שבעים שקל שהם ימשלו על שבעים אומות שניהם מלאים שיביאו להם מנחת
מבולם סולת המסולאים כפו בלולה בשמן טוב שם משמן טוב כסף כמה דכתיב כסף נבחר
לשון צדיק כף אחת עשרה זהב כנגד עשרה דורות מן פרץ ועד דוד כלם צדיקים מלאים
מעשיהם טובים כריח הקטורת פר אחד כנגד אברהם איל אחד כנגד יצחק כבש אחד כנגד
יעקב שעיר עזים אחד לכפר על מעשה יהודה שהביא הכתנת לאביו ולזבח השלמים בקר
שנים כנגד דוד ושלמה שהתחילו במלכות והיו צדיקים והיתה המלכות שלמה אילים חמשה
עתודים חמשה כבשים בני שנה כנגד חמשה עשר מלכים שהיו מן רחבעם ועד צדקיהו
מלך בן מלך מהן צדיקים גמורים מהם בינונים מהם רשעים גמורים מהם בינוני׳ מהם רשעי׳
גמורים זו מחשבתו של נחשון בן עמינדב ונתנא׳ בן צוער חשב גם בן שיביא חנוכה בשיעור
הזה וחשב טעם אחר והקריב על שם התורה לפי שהיה שבחו של שבטו בחכמת התורה
קערת כסף כנגד התורה שקרויה לחם שנאמר לכו לחמו בלחמי ונא׳ בלחם הפנים
ועשית קערותיו וגו׳ וזבולון הקריב כנגד שהיה עוסק בפרקמטיא וטורח ונותן לתוך פיו של
יששכר ונוטל שכר עמו קערה כנגד הים שהיה לחוף ימים וכן מצאו שם במדרש בכל שבט
ושבט טעם אחר בקרבנו ובשיעורי הקרבן ולכך השווה אותם הכתוב לפרוש כל אחד בעצמו
כאלו לא הוזכר האחר ואחרי כן כללם כולם כאחד לרמוז כי בעת אחד עלה במחשבתם
להקריב החנוכה ולא קדם אחד לחברו במחשבה ולא בהבאה לפני המשכן ועל כן הזכירם
הכתוב בכולם סלת בלולה בשמן למנחה וכו׳ חנכו הנשיאים את המזבח בכל המינין הקרבי׳
עליו על כן הביאו מנחה וקטרת ועולה וחטאת ושלמים והקטרת והחטאת הוראת שעה
היתה שאינן באין בנדבה אבל להשלים בחנוכה כל הקרבנו׳ נעשה כן כי אין ישרא׳ מקריבים
זולתי אלו הקרבנות בלבד כי האשם והחטאת דבר אחד ושם אחד הוא ותודה אחת להם
והנה השם הנזכר הסכים על דעת הנשיאים וצוה נשיא אחד ליום יקריבו ולפיכך יתכן
שהיא מצוה לדורות שיחנכו לעולם בית המקד והמזב׳ ולכך עשה שלמה המלך עליו השלו׳
חנוכת הבית דכתי׳ ויחנכו את בית האלהים המלך וכל העם אנשי כנסת הגדולה עשו חנוכה
דכתי׳ ועבדו בני ישרא׳ כהנייא וליוא׳ ושאר בני גלותא חנוכת בית אלהא דנא בחדוה
והקריבו לחנוכת בית אלהא וכן לימות המשיח נאמר ביחזקא׳ שבעת ימים יכפרו את המזבח
וטהרו אותו ומלאו ידיו ויכלו את הימים והיה ביום השמיני והלאה יעשו הכהנים על המזבח
את עולותיכם ואת שלמיכם והיא חנוכת למזבח כמלואים והנה תהיה ענין זו המצוה כענין
פרשת טמאים בפסח ופרש׳ בני יוסף שהסכימה דעתם לדעת העליונה ונצטוינו בהם לדורו׳

סדר בהעלותך

למה נסמכה פרשת המנורה לחנוכת הנשיא׳ כשראה
אהרן חנוכת הנשיאים חלשה דעתו כשלא היה עמהם
בחנוכה זו לא הוא ולא שבטו אמ׳ לו הקב״ה חייך שלך
גדולה משלהם שאתה מדליק ומטיב את הנרות בבקר

ובערב לשון ר״ש ממדרש אגדה ולא נתברר לי למה נחמו בהדלקת הנרות ולא נחמו
בקטורת בקר וערב ששבחו הכתו׳ ישימו קטורה באפיך וככל הקרבנות ובמנחת חביתים
ובעבודת יום הכפורים שאינה כשירה אלא בו ונכנס לפני לפנים

ושהוא קדוש ה׳ עומד בהיכלו לשרתו ולברך בשמו ושבטו כולם משרתי אלהינו ועודמה טעם
לחלישות הדעת הזו והלא קרבנו גדול משל נשיאים שהקריב בימים ההם קרבנות הרבה
כל ימי המלואי׳ ואם נאמ׳ שהיו חובה ונצטו׳ בהן וחלשה דעתו על שלא הקרי׳ נדבה כמותם
לחנוכ׳ המזבח גם הדלק׳ הנרות שנחמו בה חובה ונצטוה עליה אבל ענין האגדה הזו לדרוש
רמז מן הפרשה על חנוכה של נרות שהיתה בב״ית שני על ידי אהרן ובניו רצוני לומר כי
הם חשמונאי׳ כהן גדול ובניו ובלשון הזה מצאתיה במגלת סתרים של רבי׳ נסים שהזכיר
ההגדה הזו ואמר ראיתי במדרש כיון שהקריבו שנים עשר שבטים ולא הקריב לוי וכו׳ אמ׳
הקב״ה למשה דבר אל אהרן ואמרת אליו יש חנוכה אחרת שיש בה הדלקת הנרות ואני עושה
בה לישראל על ידי בניך נסים ותשועה וחנוכה שקרויה על שמם והיא חנוכת בני חשמונאי
ולפי׳ הסמיך פרשה זו לפרשת חנוכת המזבח ע״כ לשונו וראיתי עוד בילמדנו וכן ברבא אמר
לו הקב״ה למשה לך אמור לאהרן אל תתירא לגדולה מוזאת אתה מוכן הקרבנות כל זמן
שבית המקדש קיים הן נוהגין אבל הנרו׳ לעול׳ אל מול פני המנור׳ וכל הברכו׳ שנתתי לך לברך
את בניא״נ בטלי׳ לעול׳ והנה הדבר ידוע הוא שבשאין בית המקד׳ קיים והקרבנו׳ בטלין מפני
חרבנו אף הנרות בטלות אבל לא רמזו אלא לנרות חנוכת בית חשמונאי שהיא נוהגת אף
לאחר חורבן בגלותנו וכן ברכ׳ כהני׳ הסמוכ׳ לחנוכ׳ הנשיאי׳ נוהגת לעולם דרשו סמיכו׳ לחנוכ׳
הנשיאים מלפניה ומלאחריה לכבודו של אהרן שלא נמנה עמהם ע״כ ורא״א כי נסמכה
ואת הפרשה להודיע כי הדבור יהיה גם בלילה כי שם יהיה הנר דלוק ולא יכבה וזה איננו
נכה על דעת רבותי׳ שאמ׳ והלא לא נדבר עמו אלא ביום ואלו ידע ר״א מה בין נבואת משה
לנבואת אהרן ולשאר הנביאים לא חשב כן והוא מה שאמר במראה אליו אתודע בחלום
אדבר בו לא כן עבדי משה שאין נבואתו בחלום כי החלום הלילה ממש אבל הסדור
בפרשיות האלה הוא כאשר פירשתי כי בא הכתו׳ בספר הזה להשלים תורת הקרבנות וכל
המחוייב לעשות באהל מועד והנה אמ׳ מתחל׳ ואתה תצוה ויקחו אלי׳ שמן זית זך להעלו׳ נר
תמיד ולא הזכיר שם המנורה והיה במשמע שידליקו במנורה בהמצאה כמו שאם בעשיית
והעלה את נרותיה וכו׳ אבל אם אולי תאבד או תשבר ידליקו בלתי מנורה ואין מנורה מעכב
ההדלקה שהמצוה להעלות נר תמיד לעולם ואחר כך צוה הוסיף מירו ולדורות צו את
בני ישרא׳ ויקחו אליך שמן זית זך וגו׳ ואמר על המנורה הטהורה יערוך את הנרות שלא
יערוך אלא במנורה טהורה ובבאן אשר השלים להזכיר הקמת המשכן השלים עוד כל דיני
הנרות וצוה שיהיו שבעת הנרות כלם דולקות לדורות אל מול פני המנורה כאשר הזכיר
במעשה המנורה והעלה נרותיה וכו׳ לא בלתי מנורה ולא בלתי שיאירו כולן אל עבר פניה
ולא הזכיר בפרש׳ הוא באהל מועד ללמד שיהיה כן במקדש אולי יחשב כי בעבור שאין חלונו׳
באוהל מועד יצטרך לאורה הזאת אבל במקדש שהיו שם חלונים שקופים לא יצטרך כן
לפיכך לא הזכיר כאן באהל מועד וטעם ויעש כן אהרן לומר שהוא המדליק אותם כל ימיו
ואע״פ שהמצוה כשרה בבניו כמו שנ׳ יערוך אותו אהרן ובניו אבל הוא היה מודרו במצוה
הגדולה הזאת הרומות לדבר עליון וסוד נשגב ואולי נרמז לו זה מפסוק מחוץ לפרכ׳ העדות
יערוך אותו אהרן ובניו מערב עד בקר וגו׳ כי בו בחר השם בימיו ומפני זה אמ׳ גם עתה דבר
אל אהרן בהעלותך ולא אמ׳ דבר אל אהרן ואל בניו בהעלותכם וטעם וזה מעשה המנורה
לרמוז שצריך לדורות שתהיה מקשה כי הוא מעכב בה ולכך הזכיר תחלה בפי׳ מעשה
המקשה ולא הזכיר במעשה שלה שהיו בה קנים ובפתורים ופרחים וגביעים מטוקרים
והזכי׳ זהב כי כן היה מצוה לדורות לעשותה ממנו לרומס את בית אלהינו והחזי׳ מקשה היא
לומר שאין מעכב בה אלא המקשה לא הזהב וכל שכן שאר יפויין שבה ובך אמרו רבותי׳
בסיפרי ובמסכת מנחות וטעם כן עשה משה הנזכר כי הוא נשתדל בלמורה ועשה אותה
בצווי ובך אמרו בסיפרי להודיע שבחו של משה שבשם שאמר לו

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main

המקום בן עשה ורש״ כתב בן עשה מי שעשאה ומדרש אגדה על ידי הקב״ה נעשית מאיליה
ואחר שנמנו הבכורות והלויים ונצטוו הלויים בעבודתם ומשמרתם ונתן להם העגלות
השלים מצות הכהנים במנורה ובא לצוות במצות הלויים שיתחילו לעבוד והוצרך לטהר
אותם ולכפר עליהם זה טעם הסמך הפרשה הזו בכאן והשלים במצות לדורות מבן
חמש ועשרים שנה יבא לצבא וגו׳ וכתב רש״ כאן הוא אומר מבן חמש ועשרים ובמקום
אחר הוא אומר מבן שלשים שנה הא כיצד מבן חמש ועשרים יבא ללמוד הלכות עבודה
ולומד חמש שנים ובן שלשים עובד מכאן לתלמיד היושב לפני רבו שלא ראה סימן יפה
במשנתו עד חמש שנים שוב אינו רואה ואם בן יהיה פי׳ לצבא צבא שיבא להקהיל בנקהלים
בעבודת אהל מועד שיעמוד עמהם ויראה תמיד עבודתו בהם ביום ובלילה כדי שילמוד
הלכות עבודה בתלמוד ובמעשה ולכך לא אמר כאן לעבוד עבודה כמו שנ׳ למעלה אלא אמ׳
לצבא צבא בעבודת אהל מועד שיבא עם הצובאים בעבודה אבל לא ידעתי אם זה דברי הכל
לרבותי׳ כי בלשון יחיד אני שונה אותה בסיפרי ר׳ נתן אומר כתוב אחד או׳ מבן חמש ועשרי׳
וגו׳ כי על הדרך הפשט הנמנים ביד משה ואהרן היו מבן שלשים שנה ומעלה והם אשר
הפקיד אותם איש איש על עבודתו ועל משאו אבל בכאן צוה כי כל אשר ידע בעצמו שבא
לכלל עשרים וחמש שנה יהיה כשר לעבודה ויבא בכל אות נפשו לעבוד עמהם ולסייעם
בעבודה אבל לא יהיה פקיד ונגיד על העבוד׳ ידועה והטע׳ בזה כי כל אדם נותן בלבו בשנותיו
כי ישתנו בהם הטבעים כי ידע בהגיעו לעשרים או לשלשים כי ידעו בו שכיניו וקרוביו ואביו
ואמו יולידו ויודיעוהו אבל בהגיעו לעשרים וחמש שנים לא ירגישו בו ולכך לא צוה למשה
שיטרח למנות רק מבן שלשים שנה שהאיש נודע בהם וכן אמר דוד ויספרו הלויים מבן
שלשים שנה ומעלה ור״א אמר בדרך הפשט כי מבן שלשים הוא לעבודת משא ומבן חמש
ועשרים לעבודת האהל ואיננו נכון כי שם נאמר גם כן כל הבא לצבוא צבא לעבודה באהל
מועד ונאמר לעבוד ולמשא ועוד כי כתוב במקדש אלי׳ בני לוי עושה המלאכה לעבודת
בית ה׳ מבן עשרים שנה ומעלה כי אמר דוד הניח ה׳ אלהי ישראל לעמו וישכון ירושלם עד
עולם ואין ללויים לשאת את המשכן ואת כל כליו לעבודתו כי בדברי דוד האחרונים המה
מספר בני לוי מבן עשרים שנה ומעלה כי מעמדם ליד בני אהרן לעבודת בית ה׳ על החצרו׳
ועל הלשכות יאמ׳ כי בדברי דוד האחרונים משיבנה הבית אין להם משא בכתף ואין עבודתם
רק על החצרות ועל הלשכות מנה אותם מבן עשרים שנה ומעלה ומתחלה מבני שלשים
ואם לדבר ר״א היה חייב שימנה אותם מבן חמש ועשרים לא יעבוד עוד עבודת משא
בכתף אבל חוזר הוא לנעילת שערים ולטעון עגלות לשון רש״ אבל בסיפרי לא אמרו אלא
מגיד שחוזר הוא לנעילת שערים ולעבודת בני גרשון וכן נראה שאם כדברי הרב לא היו
ממנים אותם בני עשרים לשיר ולנעילת שערים ולטעון העגלות ועד שיזקינו ולמה היה
מנינם מבן שלשים ועד בן חמשים אלא במשא בלבד ועוד בני גרשון ובני מררי שכל עבודתם
כשרה בזקנים למה לא נמנו בן אלא כיון שהיה פקודתם במשא הארן מבן שלשים ועד בן
חמשים לא היו ממנין אותן לשיר שהוא ענין עיקר העבודה של לויים אלא בראויים למשא
שכל הממונים לשיר ראויים בעבודת כולם ומתוך שנמנו בני קהת מבן שלשים ועד חמשים
אפי׳ לשיר נמנו כלם בן שלא יהו בני גרשון ובני מררי בשנים אלו כשרים לשיר ובני קהת
פסולין בו אבל לנעילת שערים ולטעון את העגלות כולן כשרים הן ועוד כתוב מבן שלשים
שנה ומעלה ועד בן חמשים שנה כל הבא לעבוד עבודת עבודה ועבודת משא באהל מועד
ודרשו בשחיטת חולין יכול בשילה ובית עולמים כן ת״ל לעבוד עבודת עבודה ועבודת משא
באהל מועד לא אמרתי אלא בזמן שהעבודה בכתף והרי׳ עבודת עבודה הוא השיר כמו שכת׳
רש״ בסדר נשא אם כן אף לשיר נפסלו בזמן שהעבודה בכתף וכן בדברי דוד נא׳ ויספרו
הלויים מבן שלשים שנה ומעלה וכתי׳ מאה לנצח על מלאכת בית ה׳ וארבעת אלפים מהללים
לה׳ בכלים אשר עשיתי להלל כי עד שנבנה הבית שהיה להם משא בכתף לא היו ממנים
לשיר אלא בראויים למשא אבל חזר דוד למנותם מבן עשרים לצורך הבית כשיבנה כמו
שנתבא׳ בשנה השנית לצאתם מארץ מצרים בחדש הראשון מכאן אמרו אין מוקדם ומאוחר

בתורה וטעם האיחור הזה היה כי כאשר בא הספר הזה השלישי להזכיר המצות שנצטוו ישראל במדבר סיני לשעתם רצה להשלים ענין אהל מועד ותקונו כל ימי המדבר והזכיר תחלה הרגלים ומקום האהל ומעמד משרתיו ותקון המשמרות ולכל עבודת האהל והזכיר קרבנו הנשיאים שהביאו העגלות שישאו אותו כהן כל עת היותם במדב׳ והשלים קרבנותיה׳ בחנכת המזבח שהיו מאחר בניסן או קודם לכן ואחרי כן שב להזכיר אזהרה שהזהיר אותם שלא ישכחו מצות הפסח ועל דעת רבותי׳ לא נהגה במדב׳ אא בשנה זו בלבד לפי שלא מלו במדבר והיתה מילת זכרים ועברים מעכבת כהן ויתכן שהוצרך למצוה הזו בעבור שלא נצטוו מתחלה בעשיית פסח דורות אא בארץ דכתי׳ והיה כי תבאו אל הארץ אשר יתן ה׳ לכם כאשר דבר ושמרתם את העבודה וגומ׳ ועוד נאמר שם והיה כי יביאך ה׳ אל ארץ הכנעני ועבדת את העבודה הזו בחדש הזה ועכשו רצה הקב״ה וצוה שיעשו אותו כדי שתהית גאולתכם והנסים שנעשו לכם ולאבותיכם נעתק להם מן האבות הרואים לבניהם ובניהם לבניהם ובניהם לדור אחר והנה אמ׳ תחלה והיה כי תבאו אל הארץ לומר שאין מצוה זו נוהגת בחוצה לארץ לדורות ועכשו צוה שינהגו כה במדבר ועל דעת רבותי׳ לא עשו אותה אלא בשנה זו בלבד שלא היו יכולים לעשותה לפי שנולדו להם בנים ועברים ולא יכלו למול אותם מן הטעם שהזכירו שהיה להם לסכנה כמו שמפורש במסכת יבמות אבל בספרי אמרו ויעשו את הפסח בראשון וגו׳ בגנות ישרא׳ הכתוב מדבר שלא עשו אלא פסח זו בלבד וכן הוא אומ׳ הזבחים ומנחה הגשתם לי במדבר ארבעי׳ שנה בספרי דרשו כן מן הכתוב הזה שאמר ויעשו את הפסח בראשון בארבעה עשר יום לחדש בין הערבים במדבר סיני וגו׳ כי הוא מקרא יתר שהיה די במה שיאמ׳ ויעשו את הפס׳ בכל אשר צוה ה׳ את משה אבל הזכיר היום והמדבר לרמוז שלא עשאוהו במדבר רק ביום הזה והוא גנותן ויתכן שהגנות הזה היא קלקלתם בענין המרגלים שממנה נתנדו ולא נשבה להם הרוח צפונית ולא מלו ולפיכך נאסרו בכל הקדשים או שתהיה הגנות הזו כדברי האומר אין מילת זכריו ועבדיו מעכבת והיו רשאין לעשותו ונתעצלו ולא עשו אותו והוא גנות גדול אבל הראשון יותר נכון בעיני כי היה משה מכריחן לעשותו ולא היה מניחן לחיוב כרת אבל חג המצו׳ שבעה והשבת חמץ לא הוצרך לומר שנהגו בו שהם חובת הגוף הנוהגות בכל מקום וכבר נאמר בהם לדורותיכם חוקת עולם כתוב בפירוש רש׳ בכל חקותיו אלו מצות שבגופו שה תמים זכר בן שנה בכל משפטיו אלו מצות שעל גופו לשבעת הימים למצה ולביעור חמץ וטעות סופר הוא אלא מצות שבגופו שה תמים זכר בן שנה שעל גופו צלי אש ראשו על כרעיו ועל קרבו שחוץ לגופו מצה וביעו׳ חמץ ולא דבר בהם הכתו׳ כאן וכן בפס׳ שני לאנאמ׳ חקתיו ומשפטיו ומצה וחמץ עמו נוהג בבית ואינו אא יום אחד וקצר הכתו׳ לאמ׳ בין הערבי׳ תעשו אותו בכל חוקותיו ובכל משפטיו תעשו אותו לרבות דיני האכילה שאינן באותו היום הנזכ׳ בכתו׳ כי בלילה שאחרים יאכל ש בכר פי׳ שם ואכלו את הבשר בלילה הזה וגו׳ וכן בחדש השני בארבעה עשר יום בין הערבים תעשו אותו על מצות ומרורים יאכלוהו בעת האכילה הנזכרת שם בצואה שלפסח ראשון וטעם בדרך רחוקה כתב רש׳ שהיה חוץ לאסקופות העזרה כל זמן השחיטה והוא נרמז בנקוד כפי הדע׳ הזו ואני תמה עליו למה תפס לו שיטת ר׳ אלעזר והנבון לפרש בשטתו של ר׳ עקיבא מן המודיעית ולחוץ וכן האמיראן בגמ׳ דאמ׳ כל שאינו יכול ליכנס בשעת שחיטה והוא פשוטו של מקרא כי העומד בתחלת בין הערבים במקום שלא יגיע לעזרה בעת השחיטה דרך רחוקה היא לו ופטור דיתכן שטעם הנקודה שהיא דרך רחוקה לו בעשיית הפסח לא רחוקה ממש ולכך חזר ואמ׳ ובדרך לא היה ולא הזכיר רחוקה וצוה הכתו׳ לטמא ולמי שהיה בדרך רחוקה לעשות השני והוא הדין והטעם לכל מי שלא עשה הראשון ואמ׳ במזיד שחייב לעשות השני כדברי רבותי׳ ולא הזכיר הכתוב אא לומר שיעשו השני ברשות ולמנוע הטמא מלעשות הראשון אבל מי שהיה בדרך פטור מן הראשון ועושה את השני ואם רצה לצאת בראשון וצוה ושחטו עליו הורצה דקיימא לן מיחס הוא דחס רחמנא עילויא ואי עביד תבא עליו ברכה ויתכן שעל כך הזכיר הכתוב רחוקה כי בדרך הקרובה בידו לעשות השני או הראשון שישחטו ויזרקו עליו ויבא ויאכל לערב וטעם וכי יגור אתכם

גר לצוות הגרים בפסח וזה של מדבר כאשר יצוה בו לישרא׳ ויתכן כי מה שאמ׳ בסדר בא א
פרעה וכי יגור אתך גר ועשה פסח הוא על פסח מצרים כי הפרשה ההיא על פסח מצרים
נאמרה כאשר פירשתי שם והיה במשמע כי הגרים היוצאים ממצרים ערב רב וכי יעשו
פסח שאף הם היו באותו הנס אבל המתגיירים אחרי כן במדבר או בארץ לא יתחייבו בפסח
שלא היו הם או אבותיהם בכלל ואותנו הוציא משם לפיכך הוצרך בכאן לחייבן בפסח דורות
המדבר ובארץ וביום הקים את המשכן עתה יחזור לספר בענין הנסיעה והמצות שנצטוו
בה כגון חצוצרות שנצטוה כהן עכשו להיותן למקרא העדה ולמסע המחנות וטעם כסה
הענן את המשכן לאהל העדת להגיד שלא היה הענן מכסה אלא לאהל העדות לא לחצר
המשכן וטעם ובהאריך הענן לומר כי אם יאריך הענן על המשכן ימים רבים והמקום ההוא
אינו טוב בעיניהם והיו חפצים ומתאוים מאד לנסוע מן המקום אעפ׳ כן לא יעברו על רצון
השם וזה טעם ושמרו בני ישרא׳ את משמרת ה׳ ולא יסעו כי מיראת השם ומשמרת מצותו
לא יסעו וכן אם יהיה הענן ימים מספר בשנים ושלשה ימים והיו העם יגעים מאד וענה בדרך
כחם יעשו רצון השם ללכת אחרי הענן וספר בו עוד כי יש שלא יעמדו רק לילה אחד ויסעו
בבקר אעפ׳ שהוא טורח גדול להם ולפעמים יעמד הענן יומם ולילה כי הלבו כל הלילה ובאו
בבקר ההוא וינוח הענן שם כל היום ההוא וכל הלילה ונעלה בבקר השני ונסעו והוא טורח
הגדול מן הראשון כי היו העם סבורים שיעמדו שם ופרקו העגלות והנחו משאם כמנהג
הבאים מן הדרך ובהעלות הענן יחזרו לטעון ולא יוכלו לעלות להם תקון לדרך או יומים
ויסעו בלילה ויתכן שאירע להם במסעות שעשו במספר בכאן ולא בענין אחר כי עמד הענן
מערב ועד בקר ויומם ולילה ויומים וחדש ושנה ולכך הזכיר הכתו׳ אלו השיעורין בפרטן
ועמד שנים רבים כאשר הזכיר תחילה בגון בקדש שאמר ותשבו בקדש ימים רבים כימים
אשר ישבתם ונסעו המחנות החונים תימנה פירש הכתו׳ שתי התרועות הראשונות למסע
מחנות המזרח והשנית למסע מחנות הדרום ואמ׳ תרועה יתקעו למסעיהם שיתקעו כן
לכל מסעיה לומר שיתקעו תרועה שלישי׳ למסע מחנות החונ׳ ימה ורביעית למסע המחנ׳
החונים צפונה כי לכל רגל מסע בפני עצמו כאשר יפרש ונסע רגל מחנה בני אפרים
ונסע רגל מחנה בני דן וכך היא שנויה בבריתא של מלאכת המשכן אבל בסיפרי אומר
בשם שתוקע למזרח ולדרום כך תוקע למערב ולצפון ת״ל תרועה יתקעו למסעיהם תקיעה
אחת לשתיהן ויש אומ׳ שלש לכל רוח ורוח ע״כ וכן הוא פשוטו שלמקרא באמת שיתקעו לכל
רוח ורוח כמו שפירש׳ תרועה יתקעו למסעיהם כבר פירשתי בסדר אמור א׳ הכהנים כי
התרועה ירמוז למדת הדין כי כן כתוב במסעות על פי ה׳ ביד משה והיא המנצחת למלחמ׳
וכתי׳ וכי תבאו מלחמ׳ והרעות ועל כן אמ׳ משה ויפוצו איבך וינוסו משנא׳ מפני׳ וכבר פירש׳
סוד הפנים בעשרת הדברו׳ וכן תראה כי חומת יריחו נפלה בתרועה דכתי׳ עד יום אמרי לכם
הריעו והרעות וכתי׳ ויריעו העם תרועה גדולה ותפל החומה ולכך היתה חרם ובהקהיל
את הקהל ראויים לתקיעה כי הפשוטה רמז למדת רחמים כי ימינו פשוטה לקבל שבים
על כן יאמר בנוחה שובה ה׳ רבבות אלפי ישרא׳ וכתי׳ וביום שמחתכם ותקעתם כי המלחמה
לתרועה והמועדים והשמחה לרחמים ורבותי׳ העתיקו פשוטה לפניה ופשוטה לאחריה
ותרועה באמצע שלא יקצץ בנטיעות בראש השנה ויום הכיפורים ועל הקרבן אבל הכונה
זו לתקיעה וזו לתרועה והמשכיל יבין ועל צבאו נחשון בן עמינדב לא ידעתי למה הזכיר
בכאן שם נשיאי הרגלים שכבר הזכיר זה ואם תאמר לרמוז כי היו חיים כבר נרמז זה
בפרשת הדגלים כי מיום המנין ועד יום המסע לא מת אחד מכל הפקודים ואולי בא הכתו׳
לאמר כי גם בלכתם בדרך ילך הנשיא בראש צבאו שיעשו מצותו וישכון כמלך בגדוד ולא
ילכו כצאן אשר אין להם רועה ולא שימנו להם אחר לזה כאשר יעשו משוח מלחמה והורד
המשכן ונסעו בני גרשון ובני מררי משמעות הכתוב בענין הזה כי אחרי נסוע דגל יהודה
התחילו בפירוק המשכן ותחלת פירוקו שיבא אהרן ובניו והורידו את פרכת המסך וזהו שנ׳
ובא אהרן ובניו בנסוע המחנות והורידו וגו׳ כלומר בנסוע המחנה הראשון ובאשר ישלימו
לכסות הארון וכל כלי הקדש של משא בני קהת יורידו הלוים המשכן כלו ויטעינו העגלות

ויסעו בני גרשון ובני מררי אחר דגל יהודה והארון וכלי הקדש עומדין מטסין ונותנין על המוטות עד שנסע דגל ראובן ויהיה פי׳ ונסע אהל מועד מחנה הלויים בתוך המחנות שיסע אוהל מועד וכל מחנה הלויים בתוך המחנות הנזכרות כי הגרשונים והמררים נוסעים כין דגל יהודה לדגל ראובן והקהתים נוסעים בין דגל ראובן לדגל אפרים כאשר יפרש עוד ויזכיר הטעם שיקימו המשכן טרם בואם אבל בברייתא של מלאכת המשכן ראיתי כלשון הזה תקעו והריעו ותקעו ונסע דגלו של יהודה תחלה שנא׳ ונסע דגל מחנה יהודה בראשונ׳ נכנסו בני אהרן ופרקו את הפרכת וכסו בה את הארון שנא׳ ובא אהרן ובניו בנסוע המחנה וגו׳ תקעו והריעו ותקעו ונסע דגל מחנ׳ בני ראוב׳ מיד נכנסו בני גרשון ובני מררי ופרקו את המשכן וטענו אותו בעגלות והעמידוהו עד בא בני קהת שנא׳ ונסעו הקהתים נושא׳ המשכן והקימו את המשכן עד בואם תקעו והריעו ותקעו ונסע דגל מחנה אפרים מיד נכנסו בני קהת ופרקו את הקדש וטענוהו בכתף שנא׳ וכלה אהרן ובניו וגו׳ ושמא כך פירו׳ תקעו והריעו ותקעו לנסוע דגל ראובן ומיד מקדימין בני גרשון ובני מררי ופרקו המשכן ונסעו קודם בני ראובן וכן תקעו והריעו ותקעו שיסע דגל אפרים ומקדימין בני קהת וטוענין כלי הקדש על כתפיהם ונוסעים קודם בני אפרים למדו על נסיעת הלויים שהיו בתקיעות ותכף להם נסיעת הרגל שאחריהם ויאמר משה לחובב כבר פרשתי כי חובב שם חדש שקראו ליתרו כאשר שב לתורת ה׳ ולישרא׳ כי זה דרך כל מתגייר כי לעבריו יקרא שם אחר והנה משה חלה פניו ללכת עמהם ואמ׳ לו סתם והיטבנו לך והוא חשב שיתנו לו מן השלל כסף וזהב ובגדים וצאן ובקר ולא תהי׳ לו נחלה בתוכ׳ ועל כן לא היה חפץ וענה כי אל ארצי וא׳ מולדתי אלך כי שם לי נחלה ונכסים וכבוד או אמר לו משה אל נא תעזוב אותנו כי מדעתך המדבר תהיה לנו לעינים בכבוש הארצות ותורינו הדרך אשר נעלה בה ומכל הטוב ההוא אשר ייטיב ה׳ לנו נטיב לך רמז לתת לו אחוזה וארץ טובה בשכרו על טרחו ועזרתו אשר יעזרם בכבוש הארץ ועל דעתי כי נתרצה אליו בזה ועשה כן כאשר הזכרתי שם וכך אמרו בירושל׳ בני קני חותן משה מביאין וקורין דכתי׳ לכה אתנו והיטבנו לך ויסעו מהר ה׳ דרך שלשת ימים על דרך הפשט נוסע הענן והולך לפניהם שלשת ימים והארון הולך אחרי הענן לפני העם ולא שכן במקום עד היום השלישי בערב ששכן הענן במדבר פארן ושם מקום טוב לחנות וזה טעם לתור להם מנוחה וכשכון הענן הקימו המשכ׳ והביאו שם הארון ולא נתפרש אם הלכו גם בלילה ויהי בנסוע הארון עשה לו סימניות מלפניו ומאחריו לומר שאין זה מקומו ולמה נכתב כאן כדי להפסיק בין פורענות לפורענות כדאיתא בפרק כל כתבי הקדש לשון רש׳ ולא פירש לנו הרב מה הפורענות הזו שהוצרך להפסיק בה כי לא נזכר בכאן בכתוב פורענ׳ קודם ויהי בנסוע הארון ולשון הגמר׳ שם פורענות שנייה ויהי העם כמתאוננים פורענות ראשונה דכתי׳ ויסעו מהר ה׳ דרך שלשת ימים ואמ׳ ר׳ חנינא מלמד שסרו מאחרי ה׳ וכתב הרב בפירושיו שם שבתוך שלשה ימים למסעם התאוו תאוה האספסוף להתרעם על הבשר כדי למרוד בהקב״ה ואלו דברי תמה שהרי פורענות ויהי העם כמתאוננים כתובה ראשונה ושל תאוה שנייה לה ושתיהן סמוכו׳ אולי סבר הרב שנכתבו שלא כסדרן ורמז על הראשונ׳ באמרו מהר ה׳ כי שמא מעת נסעם חשבו לעשות כן והפסיק וכתב את השנייה ואחר כך חזר לראשונה ואין בזה טעם או ריח אבל ענין המדרש הזה מצאו אותו באגדה שנסעו מהר סיני בשמחה כתינוק הבורח מבית הספר אמרו שמא ירבה ויתן לנו מצות וזהו מהר ה׳ שהיתה מחשבתן להסיע עצמן משם מפני שהוא הר ה׳ וזהו פורענות ראשונה והפסיק שלא יהו שלש פורעניות סמוכות זו לזו ונמצאו מוחזקים בפורענות וקרא החטא פורענות אע״פ שלא אירע להם ממנו פירענות ושמא אלמלא חטאם זה היה מכניסים לארץ מיד ויהי העם כמתאוננים אמר ר״א מגזרת און וכן מחשבות אונך שדברו דברי און ואיננו נכון כי למה יכסה הכתוב על חטאם ולא יגידנו כאשר יעשה בשאר המקומו׳ והנכון בעיני כי כאשר נתרחקו מהר סיני שהיה קרוב ליישוב ובאו בתוך המדבר הגדול והנורא במסע הראשון היו מצטערין בעצמן לאמר מה נעשה ואיך נחיה במדבר הזה ומה נאכל ומה נשתה ואיך נסבול העמל והעני ומתי נצא ממנו מלשון מה יתאונן אדם חי גבר על חטאיו שהוא לשון

כואב ומצטער על עצמו וכן בן אוני צערי ואנו הדייגים ואבלו וכאשר אמר הכתוב כי היו
כואבים ומצטערים בכה הזכיר וספר החטא ואמ׳ כמתאוננים כי היו מדברים במר נפשם
כאשר יעשו הכואבים והיה רע בעיני ה׳ שהיה להם ללכת אחרי ה׳ בשמחה ובטוב לבב מרוב
כל טובה אשר נתן להם והם היו כאנוסים ומוכרחין מתאוננים ומתרעמים על ענינם ולכך
אמר כשנייה וישובו ויבכו גם בני ישרא׳ כי היה חטאם הראשון להתרעם על חסרון הנאותיה׳
במדבר וישובו עוד לעשות כענין ההוא ולא לקחו מוסר על אש ה׳ שבערה בם וטעם ויקרא
שם המקום ההוא תבערה למקום אשר ירדה בו האש בקצה המחנה קראו כן ולא נסעו מן
המחנה רק כחנייה ההוא התאוו תאוה וקראו שם העיר או שם המקום קברות התאוה וטעם
והאספסוף אשר בקרבו התאוו תאוה שלא היה להם חסרון בדבר כי היה להם המן לשובע
והיו בו עושים מטעמים שונים בטעם חשוב מאד כאשר יספר אבל המשילו בנפשותם תאוה
רעה כמתאוים לאכול הפחמים והעפר והמאכלים הנבאשים ויאמרו מי יאכילנו בשר כי
לא היה לכל העם בשר לאכול בכל יום אעפ׳ שאכלו ממנו פעמים רבות והיה למקצתם מקנ׳
יאכל ממנו הגדולים כמנהג המחנות במקומות היוקר אבל ברגים אמרו זכרנו את הדגה
כזוכר נשכחות כי לא אכלו דגים מיום צאתם ממצרים ועד הנה וטעם אשר נאכל במצרים
חנם כפי פשוטו כי היו הדייגים מצריים מעבירין אותן למשוך הדגים שנאחזים במצודה
ובמכמורות והיו נותנין להם מן הדגים כמנהג כל פורשי מכמורת והקשואים והאבטיחים
והחציר והבצלים והשומים במצרים הרבה מאד כי היא גן הירק וכאשר היו חופרין להן
בגנות ובכל עבוד בשדה היו אוכלין מן הירקות או שהיו שם ישרא׳ עבדי המלך עושי מלאכתו
והיה מפרנס אותם בלחם צר ובמים לחץ והיו נפוצים בעיר ונכנסין בעיר ובגנות ובשדה
והיו אוכלין מן הירקות ואין מכלים דבר כמנהג בעבדי המלך ונוהגים להם על שפת היאור
ממנת המלך דגים קטנים אשר להם רולים במצרים כאשר פירשתי בסדר ואלה שמות
וזאת תלונות בני ישראל לא תלונות האספסוף והנה היו מתלוננים על משה וצועקים
עליו תנה לנו בשר ונאכלה כאשר יזכיר וטעם לא אוכל אנכי לבדי לא שיעורוהו הזקני׳ לתת
להם בשר כי מאין להם ועוד אפי׳ בהיות להם פרנסים רבים לא יתלוננו רק על משה רבינו
שהוציאם ממצרים כמנהגם לאמר לו למה העליתונו ממצרים והוא שיתן להם בתפלתו
כל משאלותם ותאותם יבא להם אבל חשב משה כי בהיות להם מנהיגים רבים ישככו חמתם
וידברו על לבם בתלונותם ואיפשר כי כאשר התנבאו הזקנים שנאצל עליהם מן הרוח וירעו
העם כי נאמנים הם לנביאים לא יתאספו כלם על משה וישאלו תאותם גם מהם וטעם
נפשנו יבשה שנתחמם טבעם מרוב התאוות ויבשה להם כדברי אנקלוס או נפשו יבשה כי
אין לחלוח אותה כי המאכל מוליד הליחות בגוף וישיב הנפש רוה ואמרו בלתי את המן
עינינו שאפי׳ המזון אשר אנו חיים בו איננו בידנו שתהיה נפשנו רשנה ושבעה בו אבל נתאוה
לו ונשא עינינו אליו בכל עת כי באולי יבא לנו והנה אין כל בלתי תוחלת המן אמרו המשל
הידוע אינו דומה מי שיש לו פת בסלו למי שאין לו פת בסלו וספר הכתו׳ מעלות במן ואמר
שטעמו לשד השמן להגיד כי נפש אוכליו לא תיבש כי הוא ילחלח וירוה ותהיה נפש אוכליו
כגן רוה וכמוצא מים האנכי הריתי את העם הזה על דעת אנקלוס כמו על ברכות הורי כי
האב יקרא הורה מפני שנותן ומזמין ההריון יאמר אם אני אביהם או אמם שילדתי אותם
ובעלי הפשט אמרו בהפך האנכי אמם שהייתי בהם הרה ויולדת וכן ותהר את מרים שמי
שהרתה וילדה אותם או אנכי אביהם שילדתים כמו ויולד נח לאביך זה ילדך וזולתם ואמר
כאשר ישא האומן את היונק האב או האם ועל הכל מליצה באם וטעמו כמו אנכי הריתי את
כל העם הזה ואנכי ילדתיהו והזכיר כן כי האשה תסבול צער גידול הבנים בזכר מה שסבלה
בהם מלידה ומבטן ומהריון ואמר או מן כי הוא אומן לא אמנת ואם ככה את עושה לי
תשש כחו של משה כנקבה שהראהו הקב״ה פור ענות שהוא עתיד להביא עליהם על ואת
אמ׳ לפניו אם בן הרגני נא הרוג לשון רש׳ ולא הבינותי זה שבנוי ואת כלפי למעלה הוא ועל
דרך הפשט מנהג הלשון הוא. גם זוכר את כרוב ממשה ועל דרך האמת אם ככה את עושה
לי במדת הדין ידבר כמו שאמר ויחר אף ה׳ בם וכן ואת תדבר אלינו כנוי לאש הגדולה

שתרבר דברי הש״ב אלינו ושמענו מפיך ועשינו   וכן את כרוב ממשח בכרוב השני ירמוז
והמשכי יבין וטעם הרגני נא הרוג שתשלח עלי הורגים בחרב כי טוב מותי אפי׳ בחרב ארם
מחיי בצער הזה ויתכן שהוא כמו המיתני וכן ואנשיהם יהיו הרוגי׳ מות בחוריהם מוכי חרב
מלחמה וכן ופחי בהרוגים האלה   אספה לי שבעים איש מזקני ישראל כבר הזכירו רבותי׳
כי שבעים אומות הן בשבעים לשון ויש לכל אחת מול ברקיע ושר למעלה כענין שנאמר
ברניא ושר מלכות פרס וכתוב אצל מלכי יון והוא שנאמ׳ יפקוד ה׳ על צבא המרום במרום
ואמרו כי פרי החג ירמוז להם ובפירקי ר׳ אליעזר אמר הקב״ה לשבעים מלאכים הסובבים
כסא כבודו בואו ונבלבל לשונם ולכן היה המספר ביורדי מצרים שבעים וצוה המספר הזה
בשופטי ישראל כי המספר הזה יכלול כל הדעות בהיותו כולל כל הכוחות ולא יפלא מהם
כל דבר וכן במתן תורה ושבעים מזקני ישראל כי ראוי במספר השלם הזה שישרה עליהם
כבוד השכינה כאשר הוא במחנה העליון כי ישראל צבאות השם בארץ כמו שנעשה ארון
וכפירת ומשכן ברמות המשמשין במרום   ונעשו הרגלים ברמיון המרכבה אשר ראת
יחזקא׳ להשרות שכינה עליהם בארץ כאשר היא שכינה בשמים והנה משה על גבי שבעים
זקנים רמז לישראל שהוא גוי אחד בארץ וקבלו רבותי׳ כי כל סנהדרי גרולה היושבת בבית
השם במקום אשר יבחר לשכנו כן יהיה מנינם שבעים והנשיא על גביהם כמשה רבי׳ והנה
הם שבעים ואחד   וכן האותיות בשם הגדול המפורש שבעים ושנים כנגד השרים והשם
המיוחד שהוא ארון יהיר על כולם ולזה ירמוז הכתוב באמרו אלהים נצב בעדת אל בקרב
אלהי׳ ישפט כי השכינה עמהם להסכי׳ על ידם ואמ׳ הכתו׳ עד מתי תשפטו עול כי יזהיר בהם
אחרי שהשם הנכבר עמכם ברבר המשפט איך לא תיראו ממנו להטות המשפט   כטעם
העם המכעיסים אותי על פני ואמר עוד אני אמרתי אלהי׳ אתם ובני עליון כלכם כי מספרכם
כמספר שרי מעלה וארון היחיר ואמרתי שתשבו מושב אלהים בארץ   אכן כאדם תמותון
כאדם הראשון שגורש ממקומו הנכבר ומת כן תתגרשו מבית השם ותמותו וכאחר השרי׳
של מעלה הייתם ותפלו מן המעלה ההיא וכבר הזכרתי מן הענין הזה בסדר ואלה המשפטי׳
וירדתי ודברתי עמך שם ואצלתי ענין הכתוב להגיד כי בעת הדבור עם משה יהיה האצילו
וממנו הוא וכן אמר במעשה וירד ה׳ בענן וידבר אליו ולא פירש הכתוב הדבור הזה מה היה
כאשר הוא כתוב בכל התור׳ שיבאר אחרי כן מה אמ׳ ומה דבר ה׳ כי הענין בכאן כי הזקנים
אשר אמר בהם שהתנבאו לא שמעו דבור מפי השם ולא נראה להם במראה   או בחלום
אבל השם מדבר עם משה ומאצילות רוח משה הם יודעי׳ הנבואה ההיא וזה טעם ויתנבאו
ולא יספו שלא יספו להתנבאת מעצמם אבל בנבואה שאמר השם למשה בה לבדה התנבאו
וזה טעם ואצלתי שאניח אצלי מן הרוח אשר אני שם עליך ושמתי עליהם ואין זה כענין שנא׳
ונתת מהודך עליו כי אצילות בכל מקום לשון עכוב אצלו בלשון וכל אשר שאלו עיני לא
אצלתי מהם הלא אצלת לי ברכה וכן על כן נאצל מהתחתונות ומהתיכונות מהארץ שנשא
אצלם מהלשכות התחתונות והתיכונות מהארץ שלא יאכלו האתיקים מהנה בעליונות וכן
ואל אצילי בני ישרא׳ הנשארים והפרושים מהם שנאצלין אל עצמן מכלל המון העם   או
שנקראים כן הגדולים שהכל באים אצלם והמעתיקים מן הלשונות אמרו אצילות על יציאת
כח מן הכחות מאת הבורא ומתפשט על הנברא   ואומרים בנפש אצולה מרוח הקדש
כי הוא אצלם לשון המשכה ואיננו נכון אצלי כי האצילות יהיה המשכה או הנחה והפרשה
אצל הנותן הוא אבל אנקלוס יעשה בו שני פנים תרגם כאן ואירבי וכן ואל אצילי ולרברבי
ותרגם הלא אצלת לי ברכה שבקת   נראה שרעתו באצילות שהוא ענין המשכה   או
מאציל הנותן על המקבל ויאמר בכאן אמשיך מאשר אצלך מן רוח הנבואה ושמתי עליהם
ונאמר עוד על התמשכה שימשוך הנותן אצלו מן הרבר הנתון וישאר עמו וזה טעם הלא
אצלת לי ברכה שמשכת לי אצלך אחת מן הברכות לברכני בה ועל הכלל   בזקנים כי אין
נבואתם רק מן הרוח אשר ידבר במשה וממנו הוא להם   ולפיכך אמרו במדרש במדבר
סיני רבא משל למלך שמסר פרדס לשומ׳ ונותן לו שכר השמירה אחר זמן אמר לו השומר
אני יכול לשמרו כלו לבדי הבא עוד אחרים שישמרו עמי אמר לו המלך לך נתתי הפררס

שלי לשמרו וכל פירות שמירתו נתתיו לך ועכשו אתה אומ׳ הבא עוד אחרים שישמרו עמך
הריני מביא אחרי׳ שישמרו עמך והוי יודע שאין אני נותן להם שכר שמירה משלי אלא מתוך
שכר שנתתי לך משם הם נוטלין שכרן כך אמר לו הקב״ה למשה אני נתתי לך רוח ודעת
לפרנס את בני ולא הייתי מבקש אחר כדי שתתיחד אתה כאותה השמירה ועכשו אתה
מבקש אחר תדע שמשלי אינן נוטלין כלום אלא ואצלתי מן הרוח אשר עליך ושמתי עליהם
ואעפ״כ לא חסר משה כלום ע״כ במדרש והקרוב אלי כי כל ימי הזקנים נעשה להם כן שידעו
בכל מה שיצוה השם לישראל ביד משה בצרכי שעתם והמקרים אשר יבא להם במדבר
וזה טעם ונשאו אתך במשא העם כי כל מה שיאמר משה לעם ידעו הם ויתנבאו כהם לעם
כל אחד בשבטו ומפני זה לא ישא משה לבדו תלונותם לא יום אחד תאכלו שיעורו לא
יום אחד תאכלו ולא יומים בלבד וכמוהו לא אחד ולא שתים שאינם אחת ושנים בלבד ועל
דעתי האוכל והעושה דבר ימים רבים רצופים איננו אוכל ועושה יום אחד וכן האוכל
שלשים יום רצופים איננו נקרא אוכל עשרים יום או שיהיה האחר נמשך לא יום אחד
תאכלו ולא יומים ועשרה ועשרים יום אחרים רק חדש שלם והנה נתן להם תאותם בבשר
ולא כדגה וכירקות כי עיקר שאלתם אשר יבכו עליו תנה לנו בשר וטעם עד חדש ימים עד
אשר יצא מאפכם והיה לכם לזרא שיתן להם בשר הרבה ויאכלו ממנו כל החדש לרוב מאד
עד שיקוצו בו ויהיה להם לדבר נתעב וזר שאיננו נאכל ועל דרך הפשט כן היה כי ביום
הראשון הוכו מכה רבה ומתו העם המתאוים תחלה הם האספסוף אשר בקרבו גם בני ישרא׳
הנזכרים תחלה שאמרו מי יאכילנו בשר ושאר כל העם אשר בכו אחרי כן למשפחותם איש
פתח אהלו אכלו ממנו חדש ימים והיה לכם לזרא שזרקו החמרים אשר נשארו להם ממנו
וכן אמ׳ המזמו׳ וימטר עליה׳ כעפר׳ שאר וי׳ ויאכלו וישבעו מאד ותאותם יביא להם לא זרו וכו׳
ואף ה׳ עלה וגו׳ כי קצתם אכלו וישבעו מאד ובאלי התאוה לא נפרדו מתאותם כלל כי
בעוד אכלם בפיהם עלה כהם אף ה׳ ואין מדרשו של ר׳ שמעון ושל ר׳ יהודה הנשי׳
נאותין ללשון הכתוב בעבור שאמר עתה תראה היקרך דברי אם לא ומדרשו של ר׳ עקיבא
שאמר דברים כמשמען מי מספיק להם הוא משמע הכתוב באמת והוא דעתו של אנקלוס
אבל הענין בעצמו תמה כמו שאמר ר׳ שמעון מי שכתוב בו בכל ביתי נאמן הוא יאמר אין
המקו׳ מספיק להם ועוד כי כלם ראו כבר נפלאות גדולות מזו ורא׳ תירץ כי משה היה חושב
שלא יחדש השם מופת כי אם להצדיק נביאו וגם זה איננו נכון בעיני כי כבר עשה עמהם
כזה בשלו ראשון וכן במים ובמן כי כולם על תלונותם נתנו להם והנכון כי כאשר יעשה
השם אותות ומופתים לישרא׳ חסר הם מאתו וכולם לטוב להם כי טוב ה׳ לכל ורחמיו על
כל מעשיו וזולתי כאשר יצא הקצף על עוברי רצונו שיעשה עמהם באף ובמדת הדין לרעה
גמורה והנה אין בנסים רק טובה גמורה שלימה ברחמים או נקמה במדת הדין אבל עתה
כשאמר לו שיתן להם שאלתם ויאכלו בשר עד אשר יצא מאפכם והיה לכם לזרא ידע משה
רבי׳ שלא יהיה אות מאת השם לבראת להם בשר כאשר נתן להם דגן שמים בענין שיאמרו
חכמים אין דבר רע יורד מן השמים ועוד כי כל הנסים יודיעם למשה הנני ממטיר
לכם לחם מן השמים הנני עומד לפניך שם על הצור אבל בכאן שאמר לו ואל העם תאמר
התקדשו למח׳ ולא הודיעו הבין משה שלא יהיה זה בנס מאתו ית׳ ועל כן שאל בתמיה מה
יעשה להם כדרך הארץ אם ישחט להם צאן ובקר מכל סביבותיהם לא יספיק להם ואם
יאסף להם כל דגי הים אשר במקום ההוא הקרוב להם לא יספיק להם והשם השיבו כי אין
יד השם קצרה לתת להם שאלתם גם בדרך המקרים וזה טעם היקרך דברי אם לא ואמ׳
היד ה׳ תקצר כלשון ויין מלכות רב כיד המלך ולא אמ׳ ה׳ הממני יפלא כל דבר כי לא יעשה
זה במופת וכן היה שנסע רוח מאת השם במנהגו שלעולם לא רוח ים חזק מאד ולא רוח
קדים עז כאשר יזכיר במופתים אבל רוח סתם בנהוגים ויגז שלוים מן הים לא שנבראו
עתה בעבורם ואין בדבר חדוש מטבעו של עולם ועוד שכבר היה להם כן ולא חדש עתה
רק שיהיו שלוים רבים מאד אדני משה כלאם הטעם כזה כי משה דבר אל העם את דברי
ה׳ כי הוא יאצל מן הרוח אשר עליו ויתן על המתיצבים עמו באהל מועד והנה אלה אשר

לא יצאו אל האהל ועושים עצמן מכלל הנאצלים כממרים בדבריו ולכך אמר לו כלאם
כי אולי רוח שקר בפיהם או רוח רעה מבעתם והנה צריכין לשומם בבית הכלא כאיש משוגע
ומתנבא ומשה בענותנותו השיב ומי יתן כל עם ה׳ נביאים כי יתן ה׳ את רוחו עליהם כי השם
נתן עליהם רוחו מבלתי אצילות הרוח שעלי ומי יתן ויהיה זה בכל העם אבל מדברי רבותי׳
נרא׳ כי היה המנהג בישראל שלא יתנבא אדם בעתידות במקום נביא גדול ממנו אבל
הולכים אחריו כתלמידיו והם בני הנביאים כך אמרו בסנהדרין בשלמא למאן דאמ׳ משה
מת היינו דקאמ׳ יהושע אדני משה כלאם אלא למאן דאמ׳ על עסקי שלו אמאי כלאם
דהוה ליה כמורה הלכה לפני רבו וכן למאן דאמר על גוג ומגוג נתנבאו וכך הזכירו עוד
בענין דבורה במסכת מגלה ומשה אמר כי הוא הרב שמחל על כבודו ומתאוה ושמח בכך
ובתרגום ירושל׳ ראיתי שאמר בכלאם מנע מנהון רוח קודשא עשאו מלשון הנה שפתי לא
אכלא לא תכלא רחמיך ממני וטעם הענין כי חשב יהושע מפני שהם בכתובים הם מתנבא׳
כי נאצל רוח משה על כל הכתובים שעל כולם נתכון ולכן אמר לו אין נכון שיתנבאו הם
במחנה שלא הקימו דבר ה׳ שצוה ולקחת אותם אל אהל מועד והתיצבו שם עמך והנה
נראה לשומעין שאין נבואת כולם מאצילות הרוח אשר עליך וראוי לאדני להתבונן ברוח
האלהים להשיבו אליך לכל יאצל ממך רק לעומדים לפניך בדבר ה׳ כי בעבור שנתכונת
תחלה על כל הכתובים היה מהורך עליהם ואם תתכוין עתה להשיבה מהם תנוח על העומדי׳
לפניך בדבר ה׳ ומשה אמר שלא יקנה לו כי הוא חפץ שיתנבאו לפניו או שלא בפניו כיון
שנתן ה׳ את רוחו עליהם באצילותו ממשה או בלתי אצילות ממנו

וטעם והאיש משה ענו מאד להגיד כי השם קנא לו בעבור ענותנותו כי הוא לא יענה על ריב
לעולם אף אם ידע ור״א מפרש לאמ׳ כי הוא לא היה מבקש גדולה על שום אדם ולא יתגאה
במעלתו כלל אף כי על אחיו והם חוטאים שנדברים עליו חנם אבל בספרי ר׳ נתן אומ׳ אף
בפניו של משה דברו בו שנאמ׳ וישמע ה׳ והאיש משה ענו מאד אא שכבש משה על הדבר
יוכי׳ ענותנותו שסבל ולא ענם והשם קנא לו אל משה ואל אהרן ואל מרים הנה משה
לא היה עמהם אבל הנבואה באה לשלשתן כאחד וטעם פתאום שלא היו בעת ההיא נותני׳
לבם ומתכונים לנבואה ולכבוד משה באה להם מבלי הזמנה לדבר כי פתאום על דעת
המפרשים דבר שלא עלה על לב מגזרת פתי ואמר הכתוב זה בעבור אהרן ומרים כי משה
רב׳ ראוי לנבואה בכל עת ודעתו נכונה לדבקה בשם הנכבד בכל שעה כמו שפירשו רבותי׳
בטעם פרישתו מן האשה אבל אנקלוס אמר בתכף והטעם כי כאשר היו נדברים במשה
עוד הדבר בפיהם ונאמר להם צאו שלשתכם לא איחר להם כלל ופתאום ענין מהירות הוא
וכן ואקוב נוהו פתאום אשר פתאם לפתע יבא שברה בפתע פתאום כפולי הטע׳ להפלגה כמו
כמעט קט הרבה מאד וכן במאד מאד וכיוצא בהם ופתאום הם הנמהרים ביותר שאין להם
עיון בדבר ולא עצה כלל כמו עצת נפתלים נמהרה ועל פתע ישבר ואם בפתע בלא איבה
בתכף והוא כמו פתי מלשון פתאום וטעם צאו שלשתכם ויקרא אהרן ומרים כי רצה שיהיה
משה שם ויראה בקנאת השם לכבודו ויהיה מצוי להם שלא ימחול השם רק על ידו כאשר
יתחננו אליו ויתרצה להם ויקרא אהרן ומרים שיאמר שבחו שלא בפניו אם יהיה נביאכם
אם יהיו לכם נביא בדברי אנקלו׳ ור״א פי׳ כי טעמו אם יהיה נביאכם נביא ה׳ כמו והנבואה עודד
את הנביא ויפה אמר וטעם הכתוב שאפי׳ אם יהיה נביאכם נביא ה׳ אינו מתנבא בשמי הגדו׳
רק במראה או בחידות והזכיר כן כי רבים מן הנביאים לא ישיגו לזה אבל יהיו נביאים ברוח
הקדש כענין שנא׳ רוח ה׳ דבר בי והיא יד ה׳ האמורה ביחזקא׳ ויתבאר בדברי זכריה במראה
אליו אתודע לא אמר הכתוב במראה אליו אראה אבל אמר אתודע והנה זה כפסוק וארא
אל אברהם אל יצחק ואל יעקב באל שדי יאמר כי השם הגדול יהיה במראה ובהתודע אל
הנבי׳ לא יהיה בשמו הגדול כמו שאמ׳ ושמי ה׳ לא נודעתי להם ואמ׳ כי הדבור יהיה בחלום
ולא כן עבדי משה כי בכל ביתי אשר בו יראו הנביאים חלומות נאמן הוא ויודע מעצמו כל
המדות ומפה אל פה יהיה לו הדבור מאתי והתמונה יביט בה לא יראנה בחלום ולשון ספרי
ותמונת ה׳ יביט זה מראה אחורים והנה בכאן למד הכתו׳ מה בין נבואת משה לנבואת האחרי׳

אשר ברורו ובבר הזכיר בן בקודמין לו וארא אל אברה' וגו' כאשר פירש' ויזכיר כן בסו' התור'
כבאים אחריו ולא קם נביא עוד בישרא' כמשה אשר ידעו ה' פנים אל פנים והענין בכולן שוה
ואל תחוש למה שאמרו בשמואל שהוא שקול כמשה דכתי' אם יעמד משה ושמואל
לפני אין נפשי א' העם הזה כי בעבור שהזכירו עמו חשבוהו' דכותיה לגדול לא שישוו הנבוא'
חלילה להם וענין הכתוב כי הזכיר משה מפני עמדו לפניו בפרץ להשיב חמתו מהשחית גם
בעגל וגם במרגלים שהיו חייבין כלייה והזכיר שמוא' מפני שהכתוב הזה על דברי הבצורות
שיהיו צריכים גשם אמר היש בהבלי הגוים מגשימים וגו' ואמר השם שאם יעמוד שמואל
לפניו המוריד גשם שלא בעתו בימי קציר חטים לא ישמע אליו להורידו לאלה בעת צרתם
והנה הזכיר גדולי השבט אשר בחר השם לשרתו ולברך בשמו המתפללים על ישר' א' ובן
הטעם במה שנא' משה ואהרן בכהניו ושמוא' בקורא' שמו וגו' וטעם ואחר נסעו העם מחצרו'
ויחנו במדבר פארן לומ' כי כאשר נסעו מחצרות לא נסעו ממדבר זה אל מדבר אחר כאשר
במסע הראשון שנסעו ממדבר סיני ויחנו במדבר פארן אבל נסעו מחצרו' אשר הוא במדב'
פארן וחנו במקום אחר מן המדבר ההוא עצמו והוא קדש ברנע כי משם נשתלחו מרגלים
כאשר אמר במקום אחר אל מדבר פארן קדשה ומן כתו' ונבא עד קדש ברנע ותקרבון אלי
ותאמרו נשלחה אנשים ולא אמ' הכתו' ויסעו מחצרו' ויחנו בקדש ברנע כי אולי מסעות הרב'
ביניהם ואין עתה מקום להזכירם אבל הזכיר מדבר פארן להודיע כי קדש זה הוא קדש ברנע
אשר במדבר פארן לא קדש אשר במדבר צין שהיה שם ענין מי מריבה בשנת הארבעים

סדר שלח לך

שלח לך אנשים לך לדעתך אני איני מצוה לך אם תרצה
שלח לפי שבאו ישרא' ואמרו נשלחה אנשים לפנינו כמו
שנאמר ותקרבון אלי כולכם ומשה נמלך בשכינה אמר
אני אמרתי להם שהיא טובה שנאמ' אעלה אתכם מעני
מצרים אל ארץ טובה חייהם שאני נותן להם מקום לטעות בדבר המרגלים למען לא ירשוה
לשון רש' מדברי אגדה ויש כאן לשאול אם כן משה עצמו חטא בענין שנא' וייטב בעיני הדבר
ולמה אמ' להם בענין הארץ הטובה היא אם רעה אחר שנא' לו מתחלה שהיא טובה ורחבה
ועוד מה עשו המרגלי' כי משה אמ' להם וראיתם את הארץ מה היא ואת העם היושב עליה
החזק הוא הרפה המעט הוא אם רב ואמר להם בערים הבמחנים אם במבצרים ועל כל
פנים היו צריכין להשיבו על מה שצוה אותם ומה פשעם ומה חטאתם כשאמרו לו אפס כי
עז העם והערים בצורות גדולות וכי על מנת שיעידו לו שקר שלח אותם ואל תחשוב כי היה
פשעם באמרם ארץ אוכלת יושביה בלבד כי טרם שיאמרו להם כן היה מריבת כלב עמהם
וכן כתו' אחינו המסו את לבבינו לאמר עם גדול ורם ממנו וגו' ובכאן כתי' לנפול בחרב נשינו
וטפינו יהיו לבז והנה משה רבי' אמ' לבניהם כדברים האלה והפליג להם בחוק העם ובמבצר
עריהם וכח הענקים יתר מאד ממה שאמרו המרגלים לאבותם כדכתי' שמע ישראל אתה
עובר היום את הירדן לבא לרשת גוים גדולים ועצומים ממך ערים גדולות ובצורות בשמים
עם גדול ורם בני ענקים אשר אתה ידעת ואתה שמעת מי יתיצב לפני בני ענק ואם היה
פשע המרגלים וחטאתם בזה למה יניא את לב בניהם כהניא המרגלים את לב אבותם ועוד
מה טעם למשה רבינו בשליחות הזאת אם הארץ טובה והעם רפה הרי טוב ואם רעה או
שהעם חזק סבור הוא שיחזיר' למצרי' אבל ישוב הענין בזה כי ישראל אמרו כדרך כל הבא'
להלחם בארץ נכריה ששולחים לפניהם אנשים לדעת הדרכים ומבוא הערים ובשובם ילכו
התרים בראש הצבא להורות לפניהם הדרכים כענין שנאמ' הראנו נא את מבוא העיר ושיתנו
להם עצה באי זו עיר ילחמו תחלה ומאי זה צד יהיה נח לכבוש את הארץ וכך אמרו בפירו'
וישיבו אותנו דבר את הדרך אשר נעלה בה ואת הערי' וכו' כלומר הערים אשר נבא אליהן
תחלה ומשם נבוא בכל הארץ וזו עצה הגונה בכל כובשי ארצות וכן עשה עוד משה עצמו
שנא' וישלח משה לרגל את יעזר וכן ביהושע בן נון שנים אנשים מרגלים ועל כן היה טוב
בעיני משה כי הכתוב לא יסמוך בכל מעשיו על הנס אבל יצוה בנלחמים להחלץ ולהשמר
ולארוב כאשר בא הכתוב במלחמת העי שהיתה על פי השם ובמקומות רבים או נמלך

משה בשכינה ונתן לו השם רשות ואמר לו שלח לך אנשים ויתורו את ארץ כנען וידעוה
ויגידו לכם ועל פיהם תתיעצו בענין הכבוש והנה משה אמר להם עלו זה בנגב וטעמו על
זה הדרך בנגב שידעו את העם היושב בארץ הנגב מפאת הרוח אשר ישראל שם החוק הוא
ויצטרכו בעניינם להשתמר מאד ולהחלץ וכן הערים אם הם בצורות שישגבו בהן ויצטרכו
לבנות דייק וסוללות או שיבאו מצד אחר ואמ׳ עוד שידעו כארץ עצמה הטובה היא אם רעה
כי אם היא רעה יכבשו תחלה מן המקומו׳ האחרי׳ כי הם היו תרים הר האמורי מצד חברון
כי גם יהושע לא כבש את כולם וזה טעם ומה הארץ אשר הוא יושב בה על העם היושב בנגב
ויתכן כי משה בעבור שידע כי היא שמנה וטובה כמו שנאמר לו אל ארץ טובה ורחבה וכו׳
בעבו׳ כן אמ׳ להם שיתנו לב לדעת כן כדי שיגידו לעם וישמחו ויחליפו כח לעלות שם בשמחה
ולכך אמ׳ להם והתחזקתם ולקחתם מפרי הארץ כדי שיראו בעיניהם בשבח הארץ ומן הידוע
כי אין מצרי׳ רחוק מאד מחברון רק כמהלך ימים וארץ כנען מגעת בתחום קרוב למצרי׳ וא׳
אפש שלא ידעו הרדי׳ במצרים ענין ארץ כנען הטוב היא אם רעה אבל כונתו של משה לדעת
את הדרך אשר יעלה בה ואת הערים אשר יכבוש תחלה כאשר פירשתי ואמנם היו ישראל
במצרים עבדים בעבודת פרך לא ידעו ולא יבינו על כן רצה משה שיגידו להם כל עניני האר׳
לשמח במעלותי׳ כי יודע היה בהם והנראה בעיני כלשון הכתו׳ כי לא נמלך משה בשכינ׳ אבל
טע׳ שלח לך כי הסכימו לשלח מרגלים והיה במנהג שישלחו שנים אנשים מרגלי׳ חרש לאמ׳
ושישלחו מקצותם והשם היודע עתידות צוהו שישלח איש אחד איש אחד מכל מטות ישראל
ושיהיו הנשיאים שבהם כי חפץ השם שיהיו שוים בענין כל גדוליהם אולי יזכרו וישובו אל ה׳
ואם אין שתהיה הגזירה שוה בכל העם וזה טעם על פי ה׳ שיהיו במצות השם נשיאים וראשי
בני ישראל והנראה אלי לפי פשוטי הכתו׳ כי לא הזכירה השם למשה שאלתם ששאלו לשלח
מרגלים ולא הסכים משה עמהם שאלו היה כן היה הכתוב מספר בכאן ויקראו בני ישראל
אל משה ויאמר נשלחה אנשים לפנינו וגו׳ וייטב בעיני הדבר ואחר כך היה כותב וידבר ה׳
אל משה לאמר שלח לך אנשים כאשר דברו אליך איש אחד איש אחד וגו׳ אבל היה הענין
כך ששאלו ישראל השליחות וייטב הדבר בעיני משה ואחר כך בא הדבור אל משה כשאר
הדברות ואמר לו סתם שלח לך אנשים וזה טעם ויתרו את ארץ כנען אשר אני נותן לבני
ישרא׳ כי הוא מדבר בענין חדש לא סופר לו כלל והיה כל זה כי ה׳ חפץ למען צדקו שתהיה
השליחות במצותו ושתהיה בכל שבטיהם ובגדוליהם למען ינצלו וכן נראה עוד שהם שאלו
ממשה נשלחה אנשים לפנינו ויחפרו לנו את הארץ והוא חפוש בדרכי׳ ובענין הכבוש מלשו׳
חפר אוכל וזה טעם לפנינו שילכו הם אחריהם על דרכם כלשון וארון ברית ה׳ נוסע לפניה׳
אבל השם צוה ויתורו את ארץ כנען והוא כטע׳ בדירה לבאים לקנות דבר מלשון לבד מאנשי
התרים והסוחרים וכן אל הארץ אשר תרתי להם וכן לתור להם מנוחה ועל כן צוה אותן משה
לפרוט הטובה היא אם רעה וכו׳ השמנה היא אם רזה וגו׳ והכלל כי לשמחם כי צבי היא
לכל הארצות ויעלו בה כחפץ גדול והנה נאמ׳ כאן הענין כסתם כי כן היה אבל במשנה תורה
הזכיר להם משה כל הדברים תחלתן להגיד להם פשעם כי חטאו במה שבקשו ושאלו הם
עצמם ועל דעת רבותי׳ חטאו האומר נשלחה אנשי׳ לפנינו בעבור שהם רואים את ישועת ה׳
אשר יעשה להם תמיד והיה להם ללכת אחרי הענן אל אשר יהיה שמה הרוח ללכת ומשה
קבל מהם למלא תאותם ויהיה טעם וייטב בעיני הדבר שסבלתי דעתכם והודיתי לעשותו
והשם צוהו שישלח איש אחד איש אחד למטה אבותיו וגו׳ בענין שנא׳ בשמוא׳ שמע בקול
העם לכל אשר יאמרו אליך כי לא אותך מאסו כי אותי מאסו ממלוך עליהם והנה האנשי׳
האלה לא נקבו בשמות על פי השם כאשר היה בפקודים ובחלוק הארץ כי מצות ה׳ לא תבא
בה תקלה לעושה ושומר מצוה לא ידע דבר רע רק הוא ית׳ צוה למשה איש אחד למטה
אבותיו תשלחו וגו׳ ושיהיו נשיאים ומשה מדעתו בירר את אלה ושלחם והם גמלו לנפשם
רעה למטה ראובן וכו׳ מנה הכתו׳ השבטים לא לדגליהם ולא לצבאות ולא לתולדתם ונראה
שראה למנותם הנה לפי מעלת השלוחים כי היו ראשים ונשיאים בעם כאשר ספר ואין
מעלתם שוה אבל יש בהם גדול מחברו בחכמה ובמנין והקדים הנכבד קודם במעלה כי

ממעלת עצמם מנאם ולא למעלת השבט וכן כנשיאים החולקים להם את הארץ כנען
הוכירם כפי המעלה לא לתולדותם הטובה היא אם רעה אמר ר׳ אברהם אם הארץ טובה
שהאויר שלה טוב והמים טובים וחזר ואמ׳ השמנה היא לעשות חטה ופירות רבים והנבון
כי הטובה כוללת כל הטובות ורעה כל הרעות בכללן אבל יתכן בארץ הטובה שתהיה שמנה
ופירותיה שמנים וימצאו בה הדברים השמנים פנג ושמן ותמרים ותאנים וכיוצא בהם או
שתהיה טובה ורוה וצריכ׳ גשמים תדיר ולהעדר ולהורבל מאד ויהיו פירותיה טשים ליובש
ואעפ שהן טובים ומתקיימים יותר מן השמנים ושם ימצאו הפירות הרוים הרבה מאד
באגוזים והלוזים והתפוחים והחרובין ופירות היערים והנה יכלול אם היא ארץ שמנה במישו׳
או ארץ רוה בהרים אבל אנקלוס תרגם העתירא היא אם מסכנא כי יש ארצות אשר יושביה׳
עשירים מפני הוזל המצוי ביניהן ושכיניהם רוכליהם בכל הטוב הנמצא בהם ויש ארצות
צריכות לשכונתם ויושביהם קצרי יד והם טובות לא רעות כלל וטעם והתחזקתם ולקחתם וכו׳
שלא יפחדו בלקחם מפרי הארץ פן יכירו בהם שהם מרגלים וחברון שבע שנים נבנתה
אפשר שבנה חם את חברון לכנען בנו הקטן קודם שיבנה את צוען מצרים לבנו הגדול אלא
שתהיה מבונה בכל טוב על אחר משבעה בצוען ובא להודיע שבחה של ארץ ישראל לשון
רש׳ והנראה בעיני בדרך הפשט כי חברון היא קרית ארבע הוא האדם הגדול בענקים שהיה
שמו ארבע והוא הבונה אותה על כן נקראת על שמו והוא שנאמר ושם חברון לפנים הוא
קרית ארבע האדם הגדול בענקים הוא וזה האיש הוליד בן וקרא את שמו ענק ועל שמו
נקראו ענקים ולכך יאמר הכתוב כי שם בחברון אחימן ששי ותלמי ילידי הענק וחברון שבע
שנים נבנתה לו שבנה אותה ארבע לבנו ענק שבע שנים לפני הבנות צוען מצרים שהיא
קדמונית להגיד הפלגת חיי האנשים האלה כי כאשר הם מופלגים בקומתן כן ימיהן ארוכי׳
מכל האדם כי לאביהם נבנתה חברון לפני צוען מצרים שנתקפלו בה כמה דורות מאז ועד
עתה ויתכן לרמוז עוד במה שאמר השמנה היא אם רזה כי חברון קדמונית מאד ועדיין
עושה פירות שמנים וגדולים כאשר הגיד באשכו׳ וכל שכן הארץ החדשה שהיא יותר שמנה
ואיפשר כי ארבע הוא אבי אחימן ששי ותלמי ועל שם שהיו הענקים ארבעה יקראוהו בן
והכתוב שאמ׳ קרית ארבע אבי הענק היא חברון יהיה פי׳ אבי הענקים על כן אמ׳ ענוק וילידי
הענק בנו הגדול בהם כאשר אמר האדם הגדול בענקים הוא ולכך באה בו הידיעה ונקראו
ענקים על יופי קומתם כי הם ענקים לגרגרות בני האדם כמו שנקראו בני האלהים בסדר
בראשית כאשר פירשתי שם וזה טעם הכתוב וחברון שבע שנים נבנתה מיד הענק הזה לפני
צוען מצרים ובעבור כי הבונה את חברון ידוע ומפורסם כי כן שם העיר קרית ארבע אמר
נבנתה או טעמו שנבנתה לאלה שבנאה להם ארבע אביהם והנה חיו שנים רבות מאד מיום
הוסדה ועד עתה וגם זבת חלב ודבש היא בעבור שצוה אותם לראות השמנה היא אם רזה
השיבו לו כי היא שמנה וגם זבת חלב ודבש היא ועל שאלתו היש בה עץ אם אין השיבו לו
וזה פריה כי כן צוה אותם להראותו והנה בכל זה אמרו אמת והשיבו על מה שנצטוו והיה
להם לאמר שהעם היושב עליה עז והערים בצורות כי יש להם להשיב אמרי אמת לשולחם
כי כן צוה אותם החזק הוא הרפה הבמחנים אם במבצרים אבל רשעם במלת אפס שהיא
מורה על דבר אפס ונמנע מן האדם שאי אפשר בשום ענין כלשון האפס לנצח חסדו ואין
עוד אפס אלהים והנה אמרו לו הארץ שמנה וגם זבת חלב ודבש והפרי טוב אבל אי איפשר
לבא אליהם כי עז העם והערים בצורות גדולות מאד וגם ילידי הענק ראינו שם ואמרו עוד
עמלק יושב בארץ הנגב לרמוז שאין שם ריוח לבא בארץ משם כי כולם גבורי׳ כי עמלק בדרו׳
והכנעני במערב ובמזרח והאמורי בהר הגידו שליחותם ויניאו לב העם ברמז מפני מוראן
ממשה ואהרן והנה השיבו על כל מה שצוה להם משה זולתי מה שאמר המעט הוא אם
רב שלא ענו אותו דבר בזה וכן לא הזכירו כי היה בדעתם לומר לעם אחר כך ארץ אוכלת
יושבה היא בדרך דבה והנה עמה מועטים וחזקים מאד והנה העם הבינו כונתם
ואז החלו כל העדה אשר שם להתאונן וזה טעם ויהס כלב כי שתק אתם ואמר
עלה נעלה כי יכול נוכל לה לומר אמת הוא שהעם חזק אבל אנחנו נחזק מהם ומעריהם

הבצורות אז ענו המרגלים ופירשו דבריהם ויאמרו לא נוכל לעלות אל העם
כי חזק הוא ממנו לאמר אפי' לעם אם יצאו אלינו בשדה לא נוכל לעלות אליהם להלחם בם
אף כי נכבוש מהם ערים בצורות גדולות מאד כי טעם לעלות אל העם כטעם ברו לכם
איש וירד אלי לשון נלחמים במערכה וטעם ויוציאו דבת הארץ אל בני ישרא' כי הלכו מלפני
משה ואהרן והיו אומרי' באהליהם כי היא ארץ אוכלת יושבה כי מתחלה כשהיו אומר' להם
לפני משה שהארץ זבת חלב ודבש וזולתי שהעם חזק וכלב היה אומר כי יכול נוכל לה היו
העם פוסחים ומהם בוטחים בכחם וגבורתם ומהם בעזרת השם בגבורים אז הוציאו להם
דבה בפני עצמם דבתי' הארץ אשר עברנו בה עד שילינו כל העדה וזה טעם מה שאמ' וישובו
וילינו עליו את כל העדה להוציא דבה על הארץ והיה זה כי האנשים האלה בראותם העם
אשר כגובה ארזים גבהו וחסון הוא כאלונים נפל פחדם עליהם והמסו לב אחיהם וכאשר
ראו כי עדיין היו ישראל נועצים לעלות ויהושע וכלב מחזקים את לבם הוציאו דבה
בשקר כדי לבטל עלייתם על כל פנים ודע כי מוציא דבה הוא כסיל אשר יאמר שקר אבל
המגיד אמת יקרא מביא דבה כמו שאמ' ויבא יוסף את דבתם רעה אל אביהם ועל זה נענשו
למות במגפה שנאמ' וימותו האנשים מוציאי דבת הארץ רעה במגפה לפני ה' וטעם ולמה
ה' מביא אותנו אל הארץ הזאת לנפול בחרב נשינו וטפינו וגו' כי לא יזכירו דבת הארץ לאמ'
גם כן והארץ משכלת ודעה כי יסתירו העם הזה ממשה מפני שלא אמרו השלוחים כן
בהשיבם דבר אליו ואת כל העדה כי יעיד בם כי שקר דברו והנה אמר במשנה תורה וישיבו
אותנו ויאמרו טובה הארץ אשר ה' אלהינו נותן לנו ולא אביתם לעלות ותמרו את פי ה'
והטעם כי כן אמרו אליו אל אהרן ואל כל העדה כי הארץ טובה וגם זבת חלב ודבש היא
והעם מרו את פי ה' כשלא רצו לעלות מפני אמרם כי עז העם ויש בה לעזור ולהכשיל וכאשר
יפרש שם ה' אלהיכם הוא ההולך לפניכם הוא ילחם לכם כי אחרי שאין המניעה מכולם
רק בתוקף העם היה להם לבטוח בשם כי לה' המלחמה ולא נצטרך לומ' כי על יהושע וכלב
אמ' משה כן כי למה ישמעו לשנים ולא יאמינו בעשרה ועוד כי שם כתו' ואשלח מכם שנים
עשר אנשים ועליהם אמר וישיבו אותנו דבר ארץ אוכלת יושביה היא וכל העם אשר ראינו
בתוכה אנשי מדות ארץ כשהיא רעה והמים דלים ורעים והארץ משכלת לא תגדל אנשי
מדות רק יהיו אנשיה דלים ונפוחים שפלי קומה חסירי הכח אבל דבת המרגלים לאמר
כי הארץ ההיא חזקת האויר בברית הטבע ומימיה ופירותיה עבים וכבדים ויגדלו גידול
רב מאד ולא יסבלו אותם מזגי בני אדם הבינונים זולתי הענקים ואנשי מדות שהם בעלי
כח החזקים בטבעם אשר הם עצומים בגבהם וקומתם ולכן תגדל אנשים גדולים מאד ותמית
שאר בני אדם כולם כמנהג כמאכלים הגסים ועתה חזרו להפליג להם בחוזקת הענקים כי
מתחילה אמרו וגם ילידי הענק ראינו שם ועכשו הפליגו בהם לקרא אותם נפילים ואמרו
לעם ושם ראינו את הנפילים שלשת בני ענק והם מן הנפילים הקדמונים אשר שמעתם
עליהם כי המה הגבורים אשר מעולם אנשי השם ולפי שהיה ענין הנפילים שבדורות נח
נודע בעולם הזכירו להם שאלו בני הענק מהם כדי לירא' ולבהלם ולכך אמרו עתה ונהי
בעינינו כחגבים וכן היינו בעיניהם וטעם ויבכו העם בלילה ההוא כי לעת ערב באו המרגלי'
באהליהם כאשר הלכו מלפני משה ובבקר השכימו וילונו כלם על משה ואהרן וכך אמר
משה ותרגנו באהליכם כי באהליהם היו אומר' דברי נרגן ואמרו רבות' הם בכו בכיה של
חנם ואני אקבע להם בכיה לדורות ולא ידעתי מאי זה רמז שמן הפרשה הוציאו זה אבל
מקרא מלא הוא וימאסו בארץ חמדה ולא האמינו לדברו וירגנו באהליהם ולא שמעו בקול
ה' וישא ידו להם להפיל אותם במדבר ולהפיל זרעם ולזורותם בארצות אולי ידרוש זה מפסוק
וטפכם אשר אמרתם לבז יהיה יאמר וטפכם כאשר אמרתם לבז יהיה כבא עת פקודת' כי אני
פוקד עון אבות על בנים והבאתי אותם עתה שידעו את הארץ ידיעה בלבד אבל לא שירשו
אותה לדורות והכתוב ירמוז בכיוצא בזה ולא ירצה לגזור דעת בענין תוכחת על תנאי טובה
הארץ מאד מאד להכחיש הדבר לאמר שאינה אוכלת אותם כי האויר טוב והיא זבת חלב
ודבש וטעם אך בה' אל תמרודו כי יראתכם להזוק העם היושב בה הוא מרד בשם הנכבד

כי לא בכחכם יצאת מארץ מצרים כי יד ה׳ עשתה עמכם להפליא והוא הבטיח אתכם שיוריש
מפניכם אם כן האמינו בו ותצליחו ואמרו ואתם אל תיראו כי לחמנו הם כי גם בטבע
ובנוהג העולם יפלו לפנינו כי נפל פחדנו עליה׳ ויניחו אותנו לאכלם כלחם סר צלם מעליה׳
וה מגנם וחוקם כשרים שכהם מתו רא צלו של מקום סר מעליהם לשון רש׳ ורא׳ אמ׳ כי
צלם מגן וצנה אשר הם צל על הנלחמים יאמרו כי נפל פחדנו עליהם ולא יקחו מגן וצנה
וכובע להלחם ולהחלץ בנגרנו ויפה פירש אבל יתכן שירמוז הכתוב הזה
למה שנודע כי בליל החותם לא יהיה צל לראש האיש ההוא אשר ימות בשנה ההיא ולכך
יאמר סר צלם מעליהם כי נגזר עליהם מיתה וה׳ אתנו הוא השוכן בקרבנו ועושה לנו נסים
ונפלאו׳ לעיני כל רוא׳ על כן אל תיראו׳ או ירמוז לשרי מעל שאין אומ׳ נופלת עד שנופל שר
שלה תחלה כענין שכתוב יפקוד ה׳ על צבא המרום במרום ואחר כך על מלכי הארמה
בארמה וכמפורש בספר דניאל יאמר כבר סר הכח אשר בצלו יחיו הגוים וה׳ המשפיל אות׳
אתנו על כן לא תיראום וכך אמרו במדרש שיר השירים ונסו הצללים אלו שרי אומות
העולם והמלאכים שלהם שהם הצל על האומות וכבר הזכרתי זה במקומו׳ אחרי׳ ושמעו
מצרים כי העלית בכחך וישמעו מצרים שתהרגם כי העלית כי משמש בלשון אשר והם ראו
שהעלית אותם בכחך מקרבם וכשישמעו שאתה הורגם לא יאמרו שחטאו לך אלא שבנגרם
יש לך יכולת להלחם אבל אין לך יכולת להלחם כנגד יושבי הארץ הזאת וזהו ואמרו אל יושב
הארץ ומה יאמרו עליהם מה שאמור בסוף הענין מבלתי יכולת ה׳ לפי׳ שיושבי הארץ חוקים
וגבורים ואינו דומה פרעה לשלשים ואחד מלכים לשון רש׳ אם כן יהיה אל יושב כמו על
יושב וכן רבים ולפי דעתי אין הכוונה למשה רבי׳ בטענה הזאת מפני שהכנענים חוקים מאד
וגבורים למלחמה כי השם הכה את מצרים בדבר והמית בטוריהם כרגע והביא עליהם מכות
גדולות מן השמים ונקל זאת בעיני ה׳ להכות בדבר הגבורים והחוקים כדלים והחלשים אבל
הכוונה בתפלה הזאת לאמר יחשבו מצרים ויאמרו כי יש כח באהי׳ כנען להציל מידך כי
עשית כמצרים ובאהיהם שפטים עד שהוצאת את העם הזה מקרבו ולא יכולת לעשות כן
בכנען ובאהיהם והנה יהיה חלול השם ויחזקו ידי עובדי ע״ז ואם כן יתכן שיהיה אל יושב
הארץ הוא כפשוטו שיאמרו המצרי׳ לאנשי כנען מבלתי יכול ה׳ כי בכם אל ואין עוד אפס אהי׳
אשר עין בעין נראה אתה ה׳ אמר רא׳ על מראה כבוד ה׳ לעיני בני ישראל נראה פועל עבר
וטעמו נראית אתה אות וכן ואנשאר אני וכן כי אומל אני בעבו׳ היות הלמ׳ בפתח גדול והכפל
עין בעין אמרו בו המפרשים כדרך בני אדם שעיניו יראו את עיני חבירו בדברו אתו וכן פני׳
בפנים דבר ה׳ עמכם ועל דרך האמ׳ עין לשון מראה כמו ועינו כעין הבדולח וארא כעין חשמל
יאמר אשר מראה במראה נראה הוא שמך הגדול וכן ענין הכתו׳ ביחזקא׳ וכמראה המראה
אשר ראיתי בבאי לשחת העיר ומראות כמראה אשר ראיתי על נהר כבר יגדל נא כח ה׳
כאשר דברת לאמר ומהו הדבור ה׳ ארך אפים לצדיקים ולרשעים כשעלה משה למרום
מצאו להקב״ה שהיה כותב אל ארך אפים אמר לו למי לצדיקים אמר לו אף לרשעים אמ לו
רשעים יאבדו אמר לו חייך שתצטרך לדבר הזה כשחטאו בעגל ובמרגלים ונתפלל עליו
בארך אפים אמר לו הקב״ה והלא אמרת לי לצדיקים אמר לו משה והלא אמרת לי אף
לרשעים יגדל נא כח ה׳ כאשר דברת לאמר לעשו׳ דבורך לשון רש׳ מדברי אגדה ועל דרך
האמת תכיר מפני שהשם במקום הזה כתו׳ באלף דלת יאמר שיהיה הגדולה בכח רחמים
כי מדת הדין היא שמתוחה כנגדם והזכיר במדת ארך אפים ורב חסד ולא הזכי׳ אמ׳ כי במד׳
אמת יהיו חייבים ולא הזכיר נוצר חסד לאלפים כי לא בזכות אבות נתפלל משה עכשו ולא
הזכיר בתפלה הזאת לאברהם ליצחק וליעקב כלל והטע׳ בעבור שהארץ נתונה לאבות ומהם
יירשוה והם מורדים באבותם ולא היו חפצים במתנה שלהם אשר האבות היו בוחרים בה
מאד והיאך יאמר אשר נשבעת להם בך וכל הארץ הזאת אתן לזרעכם ונחלו לעולם והם
אומרי׳ אי חפצינו במתנה זו ולא הזכיר חטאה בעבור שאלו מורדים ופושע׳ ולא ידעתי למה
לא הזכיר רחום וחנון אולי ידע משה כי הדין מתוח עליהם ולא ימחול להם על כן לא בקש
רק אריכות אפים שלא ימיתם כאיש אחד ולא ישחטם כצאן במדבר שימותו במגפה ובעבו׳

שלא בקש עתה רק אריכות אפים אמ׳ לו סלחתי כדבריך שאהיה להם ארך אפים ורב חסד
והזכיר פוקד עון אבות על בנים לומר שאם יראה שלא למחות עונם יפקד עון אבות על
בניהם ולארך אפים יקחם ומזה היתה הגזרה לקבוע עליהם בכיה לדורות בלילה הזה כי
פקד עונם על זרעם ואמר ר״א כי בעבור שמצאנו אם יראו את הארץ אחר סלחתי כדברך
ידענו כי מלת סלח נא אריכות אף וכן ונסלח לו עד שיעשה תשובה שלימה והנכון בעיני כי
סליחה הנחת העונש כדברי אנקלוס והקרבנות מעלים עונש השוגג מעליו וכן טוב וסלח
ואמר סלחתי כדבריך לעם בכללו שלא יכם בדבר ויורישם ויעשה אותו לגוי גדול ועצום
ממנו והם וזרעם יאבדו מן הארץ אבל יסלח להם שירשו בניהם את הארץ ושלא ימותו הם
במגפה וגזר שיתמו פגריהם וימותו שם כל אחד בבא יומו והנה במשנה תורה הזכיר משה
במעשה העגל תפלתו אשר התפלל עליהם ואמר ואתנפל לפני ה׳ כראשונה וגו׳ ופירש שם
תפלתו ואתפלל א׳ ה׳ ואומ׳ והזכיר גם תפלתו על אהרן ולא הזכיר להם במרגלים שהתפלל
עליהם כלל וכל זה מן הטעם שהזכרתי כי הוא לא התפלל למחול להם אלא שבקש שישא
ויאריך אפו ויפקוד עון אבות על בנים ולא היתה תפלתו שלימה עליהם ועל כן לא הזכירה
להם כי היו יכולין לטעון עליו ואולם חי אני לשון שבועה וימלא כבוד ה׳ את כל הארץ אם
יראו את הארץ וכבוד מקרא מסורס חי אני כי כל האנשי׳ ואם יראו את הארץ וכבודי ימלא
את כל הארץ שלא יתחלל שמי במגפה הזאת לאמר מבלתי יכולת ה׳ להביא׳ שלא אמיתם
פתאום כאיש אחד אלא באיחור ארבעים שנה מעט מעט לשון רש״י ואינו נכון כלל אבל
הכתובים האלה חסרי השבועה לכבוד של מעלה חי אני וימלא כבודי את כל הארץ אם כל
האנשים המנסים אותי יראו את הארץ אין הדבר ככה וכן חי אני נאם ה׳ אם אתם תבואו אל
הארץ יחסר השבועה וכן יקצרו אף בהדיוט כה יעשה לי אלהים וכה יוסיף לא ירצו לפרש
האלה כה יעשה אלהים לשונאי דוד יחסרו הברכה וכן מצינו שאמר כלב ליהושע אתה ידעת
את הדבר הזה אשר דבר ה׳ על אודותי ועל אודותיך וכתי׳ וישבע משה ביום ההוא אם לא
הארץ אשר דרכה רגלך בה לך תהיה לנחלה ולזרעך עד עולם כי מלאת אחרי ה׳ אלהי והוא
ממה שנא׳ ועבדי כלב עקב היתה רוח אחרת עמו וימלא אחרי והביאותיו אל הארץ אשר בא
שמה וזרעו יורישנה ויזכיר בהבטחה הזאת שבועה כי הכל נקשר בפסוק ואולם חי אני
וימלא שהוא שבועה כמו שפירשתי ואמר וישבע משה כי משה הזכיר השבועה ועל דרך
האמת ואולם חי אני וימלא כבוד ה׳ את כל הארץ הבטחה למשה בסליחה יאמר שימלא
כבודו את כל הארץ בזרעם ולא בהם וטעם וכל מנאצי לא יראוה ר״א אמ׳ כל מנאצי מבניה׳
לא יראוה ואין בו טעם ואולי ירמוז זה לדורות הגולים ממנה בדברי רבותי׳ וכאן קבע
להם בכיה לדורות בלילה הזה שיזכור להם ענשם הראשון ועבדי כלב לא הזכיר עתה
ירושה כי פירש לכלב שכרו שיוריש הארץ אשר בא שמה ושכר יהושע אין ראוי לפרשו
עתה שיהיה הוא במקום משה והקדים ה׳ כי אם כלב בן יפונה ויהושע בן נון בעבור כי הוא
הקדים לחלוק על המרגלים ויהס כלב אבל משה אמר ויהושע בן נון וכלב בן יפונה היו מן
האנשים ההם בעבו׳ מעלת יהושע בחכמה ובעבו׳ כי משה ואהרן נפלו על פניהם לפני כל קהל
עדת בני ישרא׳ להתחנן להם היה הדבור בכאן גם לאהרן והצואה למשה אמו׳ אליהם כי הוא
העיקר בנבואה וטעם אם לא כאשר דברתם באזני אם כאשר דברתם כן לא אעשה לכם
כטעם תמיהה וכן דרך הלשון לא אל עמים רבים עמקי שפה וכבדי לשון אשר לא תשמע
דבריהם אם לא אליהם שלחתיך המה ישמעו אליך וכן אם לא כאשר דמיתי כן היתה
מוציא׳ דבת הארץ רעה כבר פירשתי כי ענשם הגדול היה בעבור הדבה שהוציאו כי ארץ
אוכלת יושביה היא והיה שקר גמור שהיא היתה מלאה עמים רבים כמו שכתו׳ ביהושע הם
וכל מחניהם עמם עם כחול אשר על שפת הים לרוב וסוס ורכב רב מאד וכתו׳ ונשל גוים
רבים מפניך שבעה גוים גדולים ועצומים ממך והם היו מפליגים בחוזק העם כי עז העם
כי חזק הוא ולא השיבו על דברי משה שאמ׳ להם המעט הוא אם רב אבל אמרו לעם אחרי
כן כי הארץ אוכלת יושביה וכתב רש״י כל הוצאת דבה לשון הוצאת דברים שכבם מלקיחים
האדם לדבר בו כמו דובב שפתי ישנים וישנה לטובה וישנה לרעה לכך נאמר מוציאי דבת

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main

הארץ רעה שיש רבה שהיא טובה והנה כתו׳ מוציא רבה הוא כסיל ואיננו לטובה וכן להוצי׳
רבה על הארץ וכן ודבתך לא תשוב אבל כל רבה לרעה ויזכיר רבה רעה להפליג וטעם
למה זה אתם עוברים את פי ה׳ איננו גזרת במדבר הזה יפלו פגריכם אשר אמר אבל אמר
למה אתם עוברים את פי ה׳ כי הוא צוה אלי שלא תעלו כלל ולא תנגפו לפני אויביכם וכן
אמר במשנה תורה ותהינו לעלות ההרה ויאמר ה׳ אלי אמור אליהם לא תעלו ולא תלחמו
כי אינני בקרבכם ולא תנגפו לפני אויביכם וטעם והיא לא תצלח זו שאתם עושים לא תצלח
לשון רש״י או העברת פי השם אין בה הצלחה לשון רא״ו ועל דרך האמת כמו היא מתהלכת
כי תבאו אל הארץ אחר שהבטיח את הבנים שיבאו אל הארץ השלים להם תורת הקרבנות
שיקריבו נסכים בבואם לארץ ואולי היה זה עתם לנחמם ולהבטיחם כי היו נואשים לאמר
מי יודע מה יהיה לאורך ימים לסוף ארבעים שנה ואם יחטאו גם הבנים ולכן ראה הקב״ה
לנחמם כי בצוותו אותם במצות הארץ הבטחה שגלוי לפניו שיבאו וירשו אותה והנה צוה
בנסכים בארץ בעשותם עולות וזבחים כי במדבר לא נתחייבו בנסכים לבד בתמיד שנא׳ בו
ונסך רביעית ההין יין לכבש האחד כי שם נאמר פתח אהל מועד לפני ה׳ אשר אועד לכם
שמה לדבר אליך שם וכן הנשיאים בחנוכה שלהם לא הביאו נסכים ורבותי׳ נחלקו בזה
מהם שאמרו בסיפרי בא הכתוב ללמדך שלא נתחייבו בנסכים אלא מביאתן לארץ ואילך
ומהן שאמרו שלא נתחייב היחיד בנסכים אלא מביאתן לארץ ואילך והשלים עוד תורת
הכהנים וצוה על החלה שלא נהגה במדבר כי התרומה והמעשרות בידוע שלא ינהגו שם
כי הם מרוח הגרן ובחוצה לארץ ויש עוד שנוי בחלה על דעת רבותי׳ שנתחייבו
במעשרות בחלה כשנכנסו לארץ מיד ולא נתחייבו בתרומה אלא לאחר ירושה וישיבה
וכי תשגו ולא תעשו את כל המצות האלה הפרשה הזאת
סתומה במשמעה ויטעו בה בעלי הפשט לומר שהוא קרבן על מי שלא עשה מה שצוה
לעשות והוא שוגג ודבריהם דברי רוח שאם כן יהיה חיוב קרבן בכל מצות עשה שבתורה
כשלא קיים את כולן ושגג באחד מהם והיה חייב כרת בכל מי שלא קיים את כולן כשיעבר
על אחת מהן במזיד כי הכתוב אומר את כל אשר צוה ה׳ אליכם ועוד שאמר כאן והיה אם
מעיני העדה נעשתה בשגגה כי שגגתם במעשה שעשו לא שישבו ולא עשו וכן אשר תעשה
ביד רמה אבל טעמו שתשגו ולא תעשו מה שצוה ה׳ אבל תעשו הפכו או יאמר שתשגו ולא
תעשו מצותו במה שהזהיר אתכם שלא לעשות כי המניעות בלא תעשה יקראו מצות כמו כי
תחטא בשגגה מכל מצות ה׳ אשר לא תעשינה והנה חיוב הקרבן בזה בשגגת העדה משונה
מן הקרבן האמור בפרשת ויקרא כי שם חייב להביא פר לחטאת וכאן פר לעולה ושעיר
לחטאת על כן הוצרכו רבו׳ לומ׳ שזה הקרבן על שגג העדה בע״ז ולשון הכתו׳ שלא נוציא אותו
מפשוטו ומשמעו יאמ׳ וכי תשגו ולא תעשו אחת מכל המצו׳ ותעברו על כל מה שצו׳ ה׳ לכם
ביד משה שלא תעשו דבר מכל אשר צוה אתכ׳ תקריבו הקרבן הזה ולכך לא הזכי׳ בכאן כאש׳
יאמר בקרבנות החטא אחת מכל מצות ה׳ והנה זה כפי משמעו הוא קרבן המשומד לכל
התורה בשוגג כגון ההולך ונדבק לאחת מן האומות לעשות כהם ולא ירצה להיות בכלל
ישראל כלל ויהיה כל זה בשוגג כגון שיהיה כיחיד בתינוק שנשבה בין הגוים ובקהל כגון
שיחשבו שכבר עבר זמן התורה ולא היתה התורה לדורות לעולם או שיאמ׳ כמוזכר בספרי
מפני מה אמר המקום לא שנעשה ונטול שכר לא עושין ולא נוטלין כענין שהיו ישראל
אומרין ושואלין את יחזקאל שנא׳ ויבאו אלי אנשים מזקני ישראל וישבו לפני אמרו לו רבינו
יחזקאל הרי עבד שמכרו רבו לא יצא מרשותו וכו׳ או ששכחו את התורה וכבר אירע לנו כן
בעונותינו כי בימי מלכי ישראל הרשעים כגון ירבעם שכחו רוב העם התורה והמצות לגמרי
וכאשר בא בספר עזרא באנשי בית שני וזהו שמוש לשון הכתו׳ שהשגגה הזאת הנזכרת כאן
היא בתורה ובמצות בכללן ועל כן ייחדו להם רבותי׳ מצוה אחת שבשגגתה יצא מכלל
ישראל ומכלל המצוה בהם והיא ע״ז ויהיה שיעור הכתוב וכי תשגו ללכת אחרי אלהים אחרים
ולא תעשו דבר מכל מצות השם כי המודה באלוה זולתו כבר הוא בטל אצלו כל מה שצוה
השם הנכבד בין במצות עשה בין במצות לא תעשה שאם יש אלוה זולתו יראתו ומצותו וכל

החיוב בהם אינו כלום וראת ואת הפרשה להשלים בהורדת הכהנים דין שגגת עז׳ כי הספר
זה ישלים דיני הקרבנו׳ באשר פירשתי ונכנסה כאן בעבור שהם מרו ועצבו דבר השם ואמרו
נתנה ראש ונשובה מצרים להיות שם כמצרים כאשר היו בראשונה בלא תורה ובלא מצות
והנה באה הפרשה להודיע כי אפי׳ בעז׳ יכפר על השוגגים אבל העושים ביד רמה יכרית
אותם וכבר פירשתי הכרת הזה בסדר אחרי מות וטעם עונה בה בזמן שעונה בה ולא בזמן
שעשה תשובה לשון רש׳ מדברי סופרים ועל דרך הפשט הוא כמו דמיהם בם חטאם ישאו
ערירים ימותו ערות אחותו גלה עונו ישא וראיתי בפרק דרך ארץ מהו עונה בה מלמד
שהנפש מוכרתת ועונה עמה כלומ׳ שהעון דבק בה אחרי הכרת להיות נדונ׳ ביסורי׳ לעול׳ כענין
כי תולעתם לא תמות ואשם לא תכבה וטעם והם הביאו את קרבנם אשה לה׳ על פר העולה
הנזכר וחטאתם על שעיר החטא׳ והזכיר בן לגודל החטא שהוא בכל מצות ה׳ לאמר כי אע״פ
שהחטא גדול במאד מאד כיון שהיא שגגה והם הביאו עליה׳ קרבנם עולה וחטא׳ ראוי לכפר
להם ובסיפרי דרשו הכתו׳ הזה ליתורו ר׳ יאשיה אומ׳ שבט שעשה על הוראת בית דינו ועשו
שאר שבטי׳ מנין שיהיו מביאין על ידיו ת״ל והם הביאו את קרבנ׳ אשה לה׳ ר׳ יונתן אומ׳ וכו׳ ועל
דרך האמת כבר הודעתיך כי כל מקום שנא׳ שם ה׳ במדת רחמים ולפני ה׳ כמו על פני והרי
זה כמו שאמרו הוא ובית דינו והנה אמר כי הם הביאו את קרבנם לשם המיוחד וחטאתם
לפניו והנה החטא מכופר במדת רחמים ובמדת הדין והזכיר זה בעז׳ אבל בסדר ויקר׳ בשאר
מצות הזכיר פעמי׳ רבים לפני ה׳ וזה מבואר והזכיר ולגר הגר כי הגרים בחטא הזה מכשלי׳
תמיד ומכשילים את ישרא׳ ולפרשה הזאת סמך אחריה ענין המקושש כי היה בזמן הזה אחר
מעשה המרגלים על דרך הפשט וזה טעם ויהיו בני ישרא׳ במדבר כי בהתאחר שם העם
בגזרה הנזכרת היה המאורע הזה ואחרי כן צוה במצות ציצית שיזכרו בו המצות כולן
ולא ישכחו את השבת או זולתה מן המצות וטעם הזכרון שיהיה בציצית רמז לכל המצות
פירשו רז״ל מפני שמנין של ציצית בגימטריא שש מאות ושמונה חוטין וחמשה קשרים הרי
תרי״ג ולא הבינותי זה שהציצית בתורה חסר יו״ד ואין מנינו אלא חמש מאות ותשעים ועוד
שה חוטים לדעת בית הלל אינם אלא שלשה והקשרים מן התורה אינם אלא שנים כמו שאמרו
שמע מינה קשר העליון דאוריתא דאי סלקא דעתך לאו דאוריתא כלאים בציצית דשרא
רחמנ׳ למה לי׳ הא קיימ׳ לן התוכף תכיפ׳ אחת אינו חיבור אבל הזכרון הוא בחוט התכלת
שרומז למד׳ הכולל הכל שהיא בכל והיא תכלית הכל ולכן אמ׳ בכאן וזכרתם את כל שהיא
מצות ה׳ וזהו שאמרו מפני שהתכל׳ במינות או בעז׳ אבל יהיה לכםהכל בציצית שתכל׳ דומה
לים וים דומה לרקיע ורקי׳ דומה לכסא הכבוד וכו׳ והרמיזן בשם גם בגוון תכלית המראות כי
ברחוקם יראו כלם בגוון ההוא ולפיכך נקרא תכלת ואמר ולא תתורו אחרי לבבכם
להזהיר ממנה שלא ישעו בה וזהו שדרשו רבותינו זכרונם לברכה אחרי לבבכם זה
המינות אשר אתם זונים אחר׳ זה עז׳ שלא יהרהרו מן התכלת במינות או בעז׳ אבל יהיה לכם
הכל לציצית וראיתם אותו וזכרתם ואמרו אחרי עיניכם זו זנות בענין שכתוב ואנכי היודע
ועד נאם ה׳ והמשכיל יבין ובמדרשו של ר׳ נחוניא בן הקנה בפסוק ויתרון ארץ בכל היא ומאי
ניהו ארץ דנחצבה ממנו שמים והיא כסאו שלהקב״ה וגו׳ והיא אבן יקרה והיא ים החכמה
וכנגדה תכלת בטלית ציצית דאמר ר׳ מאיר מה נשתנה תכלת וגו׳

סדר ויקח קרח

פרשה זו יפה נדרשת במדרש ר׳ תנחומא ויקח קרח
לקח עצמו לצד אחר להיות נחלק מתוך העדה לעורר
על הכהונה וזהו שתרגם אנקלו׳ ואתפלג קרח נחלק
מתוך העדה להחזיק במחלקת וכן מה יקחך לבך לוקח
או תך משאר בני אדם לשון רש׳ ודעת המדרש איננו כפירו׳ הרב אבל אמרו שם אין ויקח
אלא פליגה שלבו לקחו בענין שנאמר מה יקחך לבך ואין ר״ל שלקח עצמו לצד אחר וכן מה
יקחך לבך אינו אומ׳ שיקח עצמו לצד אחד להפליג עצמו משאר בני אדם אבל כוונת
המדר׳ בויקח קרח שלקח עצה בלבו לעשו׳ מה שיספר כי הלקיחה תאמ׳ על העצה והמחשב׳
וכן מה יקחך לבך מה מחשבה יקח לך לבך שתחשוב בסתר לית דין ולית דיין ולא תגלה

אותה וכן מה ירזמון עיניך שמתוך רמיזותיך ניכר שאתה כופר במשפט האלהים ולא תפרש זה אבל תקרא תגר כמסתיר עצמו ואליפז אמ׳ זה לאיוב קודם שיגלה איוב מחשבתו במאמ׳ ברור שאין לבורא השגחה בפרטי הנבראים השפלים ולכך אמר לו ואמרת מה ידע אל הבער ערפל ישפוט והוא ענין המענה ההוא למתבונן בו וכן לשון לקיחה במחשב׳ קחו מוסרי לבלתי קחת מוסר ואמרו עוד במדרש ויחלק ויקבץ וידבר ויצו קרח אינו אומר אלא ויקח מה לקח לא לקח כלום אלא לבו נטלו לכך אמר הכתוב מה יקחך לבך והוא מה שפירשתי ואנקלוס שתרגם ואתפליג פתר הענין לא הלשון כמנהגו במקומות רבים וכן תרגם על דבר קרח על פלוגתא דקרח ותרגם בדבר בלעם בעצת בלעם כי הוא מזכיר הענין בתרגומו ור״א אמר ויקח קרח אנשים דרך קצרה כמו חמור לחם ואמרו אחרים כי ודתן כמו ובני צבעון ואיה וענה ותיקונו ויקח קרח דתן ואבירם ולפי דעתי אין צורך כי הגון הוא בלשון שיאמר ויקח קרח ודתן ואביר׳ ויקומו ויקהלו על משה כי בכל תחלת מעשה תבא לקיחה והוא לשון התעוררות במעשה ההוא וכן ואבשלום לקח ויצב לו בחייו את מצבת וכו׳ ואם תחפוץ לפרש כי הלקיחה על הדבר אשר יזכיר אחרי כן ויקח אבשלום את המצבת ויצב לו בחייו כך תפרש ויקח קרח את האנשים מבני ישרא׳ חמשים ומאתים ויקומו לפני משה ויקהלו על משה ועל אהרן ואמר ר׳ אברהם כי זה הדבר היה במדבר סיני כאשר נחלפו הבכורים ונבדלו הלויים כי חשבו שאדננו משה עשה זה מדעתו לתת גדולה לאחיו גם לבני קהת שהם קרובי׳ אליו וכן לכל בני לוי שהם ממשפחתו והלויים קשרו עליו בעבור היותם נתונים לאהרן ולבניו וקשר דתן ואבירם בעבור שהסיר הבכורה מראובן אביהם גם קרח בכור היה וזה מדעתו של ר״א שהוא אומר במקומות רבים אין מוקדם ומאוחר בתורה כתב לרצונו וכבר כתבתי אני כי על דעתי התור׳ כסד׳ זולתי במקום אשר יפרש הכתו׳ ההקדמה והאיחור וגם שם לצורך ענין ולטעם נכון אבל היה הדבר הזה במדבר פארן בקדש ברנע אחר מעשה המרגלים והנכון במדרש׳ שכעס קרח על נשיאו אליצפן כמאמר רבותי׳ וקנא גם באהרן כמו שאמר ובקשתם גם כהונה ונמשכו דתן ואבירם עמו ולא על הבכורה כי יעקב אביהם הוא נטלה מראובן ונתנה ליוסף אבל גם הם אמרו טענתם להמיתם במדבר ולא אל ארץ זבת חלב ודבש הביאותנו והנה ישרא׳ בהיותם במדבר סיני לא אירע להם שום רעה כי גם בדבר העגל שהיה החטא גדול ומפורסם היו המתים מועטים ונצלו בתפלתו של משה רבי׳ שהתפלל עליהם ארבעים יום וארבעים לילה והנה היו אוהבים אותם כנפשם ושומעים אליו ואלו היה אדם מורד על משה בזמן ההוא היו סוקלין אותו ולכן סבל קרח גדולת אהרן וסבלו הבכורות מעלת הלויים וכל מעשיו של משה אבל בבואם אל מדבר פארן ונשרפו באש הבערה ומתו בקברות התאוה רבים וכאשר חטאו במרגלים לא התפלל משה עליהם ולא בטלה הגזרה מהם ומתו כל נשיאי השבטים במגפה לפני ה׳ ונגזר על כל העם שיתמו במדבר ושם ימותו אז היה נפש כל העם מרה והיו אומ׳ בלבם כי יבואו להם בדברי משה תקלות ואז מצא מקום קרח לחלוק על מעשיו וחשב כי ישמעו העם אליו וזה טעם להמיתנו במדבר אמרו הנה הבאת אותנו אל המקום הרע הזה ולא קיימת לנו מה שנדרת לתת לנו ארץ זבת חלב ודבש כי לא נתת לנו נחלה כלל אבל נמות במדבר ונהיה כלים שם כי גם זרענו לא יצא מן המדבר לעולם יבטל מן הבנים מה שנדרת להם כאשר נתבטל מן האבות וזה טעם תלונותם הנה במקום הזה אחר גזרת המרגלים מיד והקרוב כי היו אלו הנקהלים כולם בכורות כי על כן חרה להן על הכהונה ולכך אמר להם שיקחו מחתות במנהג הראשון ויתגלה הדבר אם יבחר השם בהם או בכהנים וטעם ויודע ה׳ את אשר לו לעבודת לויה ואת הקדוש לכהונה לשון רש״י ויפה פירש ואמר הכתוב שיודיע השם אם הלויים שהם שלו כענין שאמר והיו לי הלויים או עדיין הבכורות שלו כענין כי לי כל בכור שלא יחליפם בלויים ואת הקדוש הם הכהנים המקודשים לעבודה כמו שאמר ויבדל אהרן להקדישו קדש קדשים וקרח כדי לאסוף העם גם על הלויים יחלוק וירצה להחזיר העבודה כולה לבכורים והנה כאשר נשרפו אלו הבכורות נודע שלא בחר השם בעבודתם וכאשר נתקבל קטורת אהרן נודע שהוא הקדוש וטעם ואת אשר יבחר בו יקריב אליו קטורת אהרן נודע שהוא הקדוש

ופעם שנית שיודיע השם את אשר לו ואת הקדוש והקריבו אליו מחר וישע אל מנחתו ואל האחרים ואל מנחתם לא יפנה ואת אשר יבחר בו לדורות לעמוד לשרת לפניו הוא וזרעו כל הימים יקריב אליו מחר לומ׳ שיהיה להם הנסיון הזה אות לדורות עולם שלא יחלקו על הנבחר ולא על זרעו לעולם והנה משה רבי׳ מעצמו חשב המחשבה הזאת ורצה בקטורת יותר משאר קרבנות מפני שראה כבר בנדב ואביהוא כי בהקריב׳ קטרת זרה לפני ה׳ נשרפו והתיר לאהרן להקטיר אותה לצורך שעה או שהיתה קטורת הבקר שהקטיר בהעלותו את הנרות במשפט ובטח משה כי השם יתעלה מקים דבר עבדו ועצת מלאכיו ישלים ויש אומ׳ כי וישמע משה ויפל על פניו לדרש את ה׳ לדעת מה יעשה ואז נאמר לו בקר ויודע ה׳ את אשר לו וגו׳ ולא נזכר זה רק בסיפור משה לעם וכבר הראיתיך כי במקומו׳ רבים פעם יאריך בדיבור השם אל משה ויקצר בסיפור משה ופעם יעשה בהפך ולפעמים לא יזכיר באחד כ׳ לל כאשר בא במעשה בני גד ובני ראובן שספר הכתו׳ במעשה במשה מעצמו והוא נעשה על פי השם כמו שאמרו ואת אשר דבר ה׳ לעבדיך כן נעשה וכתוב ביהושע אל ארץ הגלעד ואל ארץ אחוזתכם אשר נאחזו בה על פי ה׳ ביד משה ואם נאמר שהיה כן מפני הסכמת השם בענין שאמר ואת הארץ אשר תתנחלו אותה בגורל אשר צוה ה׳ לתת לתשעת המטו׳ וחצי המטה ויהיה זה מן הדברים שעשה משה מדעתו והסכים הקב״ה על ידו ואיננו נכון שיעשה משה בחלוק הארץ שלא ברשו׳ כי הכל במצו׳ השם יעשה דכתי׳ לאלה תחלק הארץ וגו׳ ודעתי אני בזה ובמה שאמר לאהרן קח את המחתה ותן עליה אש מעל המזבח ושים קטורת שתהי׳ עליו יד ה׳ בהם והוא הנקרא רוח הקדש כענין בספרי דוד ושלמה שהיו ברוח הקדש וכמו שאמר רוח השם דבר בי ומלתו על לשוני כי משה רבי׳ בכל ביתו נאמן הוא כאשר פירשתי ענין הבית והזכרתיו פעמים רבות ומפני שאינו מדרך נבואתו של משה לא הוזכר בהן דבר ה׳ וראיתי לאנקלוס כל קטורת הנזכרת בפרשה קטורת בלשונו לא אמר קטורת בוסמין במנהגו נראה שסבר שלא היה קטורת הסמים של הקדש אבל לבונה וכיוצ׳ בה שהקטירו לנסיון וכן עשה בבני אהרן ודעת רבותי׳ שהיה קטורת הקדש והוא הנכון ואולי לא ירצה אנקלוס לשבח הקטורת להוסי׳ בו סימן רק בהעשות ענינו במצוה לכן אתה וכל עדתך לכן בשביל כך אתה וכל עדתך הנועדי׳ על ה׳ כי בשליחותו עשיתי לתת כהונה לאהרן ולא לנו המחלוק׳ הזה לשון רש״י ואם כן יאמ׳ אתה וכל עדתך אתם הנועדי׳ על ה׳ לא על אהרן ור״א אמר כי הא׳ הנועדים נוסף ויתכן שאמר לכן אתה וכל עדתך נועדים על ה׳ כי לא על אהרן היו לפני ה׳ עם אהרן מחר ומקר׳ קצר הוא כתנאין אשר הזכיר וענין הכתו׳ כי מתחלה דבר אל קרח ואל כל עדתו לאמר בקר וגו׳ ואחרי כן חזר לדבר עם קרח רב לכם בני לוי ויאמר לקרח לבדו שמעו נא בני לוי ולכך חזר עתה ואמר אתה וכל עדתך הנועדים על ה׳ כי אין העונש עליו לבדו רק על כל עדתו כי כלם הנועדים על ה׳ וישלח משה לקרא לדתן ולאבירם הנה דתן ואבירם הם היו בעלי המחלקת הזו בקרח כמו שאמר ויקח קרח ודתן ואבירם ויקומו לפני משה ואנשים מבני ישרא׳ שהם המקהילים אותם על משה ועל אהרן והנה משה דבר אל קרח ואל כל עדתו ואמר לו עוד אתה וכל עדתך כי אליו דבר תחלה כי הוא הגדול בהם והנה הנועדים היו עדת דתן ואבירם גם כן ולכך רצה עתה לדבר גם עמהן ולהזהירם גם על עצמן ועל כל הנועדים שהם עדתן ולפייס אותם בדברים טובים דברים ניהומים לישרא׳ כי דבריו עם קרח פיוס לבני לוי לבדם וטעם וישלח כי הלכו מלפניו בדברו עם קרח ואחרי כן ויאמר משה אל קרח אשר היה עודנו עומד לפניו שם או מפני שהיה קרח לוי עומד במחנה לויה סמוך לאהל כי כל זה היה ביום הראשון כאשר אמר אתה והם ואהרן מחר והוא הבקר שאמ׳ להם בקר ויודע ה׳ את אשר לו ויתכן שהיו דתן ואבירם נשיאי עדה חשובים מאון בן פלת ואם היו הם מתרצים אליו היה און הולך אחר עצתם על כן לא שלחו אליו והנה לא בא ולא היה עמהם ולא עם עדת קרח כי הלך מלפניו כשהלכו להם דתן ואבירם כאשר נתוכח עם קרח ולא הושב שם או שכבר חזר בו בעצת אשתו שהצילתו כמאמר רבותי׳ כי הנה הכתוב לא הזכירו שיבלע עם דתן ואבירם והוא לא היה בתוך העדה הנועדים על ה׳ במקריבי הקטורת כי היו חמשי׳ ומאתי׳ מלבד ארבעה הנזכרים תחלה וטעם

182

כי תשתרר עלינו גם השתרר גם שררות רבות או אתה ואהרן אחיך לשון רש ולרעתי גם
במקום הזה כטעם אפי וכן אין גם אחר גם לרעהו ישנא רש ודומיהם אמרו המעט ממך
כי עשית עמנו רעה גדולה להמיתנו במדבר שהיינו ראויים לרגום אותך כי תשתרר עלינו
אפי שררה מועטת לשלוח לנו לעלות לפניך כל שכן שתמלוך ותתנשא עלינו ויפל על פניו
ולא אמ ויפלו כי אהרן במוסרו וקדושת לא ענה דבר בכל המחלוק הזה והיה כמחריש
וכמודה שמעלת קרח גדולה ממעלתו אבל הוא עושה כדבר משה מקיי גורת מלך אל תפן
אל מנחתם לפי פשוטו הקטור שהם מקריבי לפניך למחר אל תפן אלי ומדרשו אמ יודע אני
שיש להם חלק בתמידי צבור חלקם לא יקרב לפניך לרצון לשון רש ואינו נכון בעיני שיהיה
על הקטורת לפי שעל דתן ואבירם הוא אומר כן שחרה לו על דבריהם והם לא היו בתוך
הערה הנועדים להקטיר קטורת אבל פשוטו כי בעבור שהיו אלו רוצים בכהונה להקריב
קרבן אמר משה אל תפן אל מנחתם קרבן שיקריבו לפניך ואל תפלה שיתפללו לך כי כל
הקרבנות גם התפלה יקראו מנחה וכן אמר אנקלוס ית קרבנהון אי זה דבר שיקריבו לפניך
וטעם לא חמור אחד מהם נשאתי אמר מה שררה אני משתרר עליהם כי מעולם לא
לקחתי מהם אפי חמור אחד לעשות צרכי כדרך המלכים או השרים כי זה משפט המלוכה
כרכתי ואת חמוריהם יקח ועשה למלאכתו וזהו תרגומו של אנקלוס שחרית שכך נקרא
אנגריא של מלך שחוור הזכיר הדבר הקטן שבריני המלכו וחזר ואמ ולא הרעתי את אחד
מהם לשומו במרכבתי ובמלאכתי כאשר יאות למלך או להטות רינו ולבזות על דבורו כי
בלל הרעות כולן ויאמר משה אל קרח אתה וכל עדתך כתב רא כבר נאמר כן אבל הטעם
כאשר אמ משה לקרח היו לפני ה׳ לקחו איש מחתתו והנכון בעיני כי מתחלה אמ להם זאת
עשו קחו לכם מחתות קרח וכל עדתו והיה האיש מכם אשר יבחר ה׳ הוא הקדוש ולא אמר
שיהיה אהרן עמהם והם שתקו ואולי לא נתרצו ולא הורו בכך כי חשבו אם יהיה אהרן עמנו
תרד האש לכולנו או לא תרד בלל ונהי׳ כולנו שוים ואם לא יהיה אהרן עמנו ולא תרד האש
יאמרו כי לא בחר בנו ויחשבו כי בו בחר שירדה האש בקרבנותיו וביום השמיני ואותו יש
לנו טענה עליו שלא היה לבחור באהרן שיהיה הוא לברו הכהן רק בכול ישראל שעשו המשכ
ולכל שליח צבור היה יורד ועריין לא הוחלפו הבכורים בעת ההיא על כן לא היה קרח חפץ
לנסו רבר בלא אהרן והיו שם דתן ואביר כאשר רבר להם משה כן והיו הם בכלל מה שאמ
קרח וכל ערתו וכאשר שלח להם ויאמרו לא נעלה ויחר למשה רצה לגזור עליהם שלא
ימותו כמות כל הארם אז חזר משה ואמר לקרח וקחו איש מחתתו חמשים ומאתים מחתו
ואתה ואהרן איש מחתתו והנה הוציא רתן ואבירם מכללם וזה טעם חמשים ומאתים כי מה
צורך להזכיר המנין במקום הזה והזכיר אהרן שהיה עמהם או שמע קרח אליו כי חשב
שישתנה המעשה בהם ובאהרן הבדלו מתוך הערה הזאת יש לשאול אם ישראל לא חטאו
ולא מרדו ברבם לא היה הקצף עליהם לאמר ואכלה אותם כרגע ואם גם הם חטאו כקרח
ובעדתו איך אמר משה ואהרן האיש אחד יחטא ועל כל הערה תקצוף
וכתב רבי חננאל מתוך הערה הזאת עדת קרח בלבד ולא עדת ישראל ויאמרו אל אלהי הרוחות
לכל בשר וכו׳ מיד הוריע הקב״ה למשה כי לא כל עדת בני ישראל בקש לכלות אלא עדת קרח
בלבד לפיכך פירש זה שאמרתי הבדלו העלו מסביב למשכן קרח רתן ואבירם הוא שאמרתי
לך הזכיר להם העלו מסביב אולי כשיראו קרח לעדתו ישובו אלו דבריו ואינם נכונים כי לא
היה ראוי שיאמר על קרח דתן ואבירם שהם שלשה אנשים הבדלו מתוך הערה הזאת כי
אינם ערה ואין ישראל בתוכם ואהרן עם ערה מקריבי הקטרת היה בתוכם בבואם ועוד כי
הבדלו רמז למשה ואהרן בלבד כמו הרומו וכן ואכלה אותם כרגע רמז למגפה שתכלה
עם רב ועצום כרגע וחלילה למשה שלא יבין נבואתו ויטעה בה אבל הטעם כי מתחלה
היה לב העם אחרי משה ואהרן וכאשר לקחו קרח וערתו איש מחתתו וישימו עליהם קטורת
ועמדו פתח אהל מועד עם משה ואהרן אז קרא קרח לכל הערה ואמר להם כי בכבוד כולם
הוא מקנא וייטב הדבר בעיניה ונקהלו כולם לראות אולי ישר בעיני האלהים ותשוב העבודה
לבכוריהם וזה טעם ויקהל עליהם קרח את כל הערה והנה נתחייבו כלייה שהיו מהדרי הרים

אחרי רבם והם במהדהרים אחרי השכינה ומותרים על נבואתו של נביא בלבם . וחייבים
מיתה בידי שמים ומשה ואהרן למדו עליהם זכות שלא חטאו במעש אא קרח והוא הגורם
והוא המפתה אותם וראוי שימות הוא לרבו לפרסם ולהוריע עונשו לרבים

וזאת דרך מבקשי רחמים שיקלו החטא מעל העם ונותנים אותו על היחיד הגורם מפני
שהוא חייב על כל פנים וכן אמר דוד הנה אנבי חטאתי ואנבי העויתי ואלה הצאן מה עשו
תהי נא ידך בי ובבי׳ אבי והיה העונש ההוא על כל העם גם בחטאם שהיה להם לתת השקלי׳
מעצמם אם העונש על זה כדברי ר״ל כי לא צוה אותם המלך שלא יתנו שקלים כי הוא
לדעת המנין בלבד היה חפץ ועונשו ועונשם בזה שוה ועוד כי מלבד המנין היה עונש על העם
מתחלת דבר כדכתיב ויוסף אף ה׳ לחרות בישרא׳ ויסת את דוד בהם וכתב ר״ש שם לא ידעתי
על למה ואני אומר בדרך סברא שהיה עונש ישרא׳ באיחור בנין בית הבחיר׳ שהיה הארון
הולך מאהל אל אהל בגר בארץ ואין השבטים מתעוררים לאמר נדרוש ה׳ ונבנה בית לשמו
כענין שנא׳ לשכנו תדרשו ובאת שמה עד שנתעורר דוד לדבר מימים רבים בזמן ארוך שנא׳
ויהי כי ישב המלך בביתו וה׳ הניח לו מסביב ויאמ׳ המלך לנתן הנבי׳ אנבי יושב בבית ארזים
וארון האלהים יושב בתוך היריעה והנה דוד מנעו ה׳ ית׳ מפני שאמר כי דמים רבים שפכת
ונתאחר עוד הבנין ואלו היו עם ישראל חפצים בדבר ונתעוררו בו מתחלה היה המעשה
בימי אחד השופטים או בימי שאול או גם בימי דוד כי אם היו שבטי ישרא׳ המתעוררי׳ בדבר
והמשתדלים בבנין לא היה דוד הבונה אבל ישראל היו הם הבונים אבל כאשר העם לא
השגיחו ודוד הוא המשגי׳ והמתעור׳ והוא אשר הכין הכל היה הוא הבונה והוא איש המשפט
והמחזיק במדת הדין ולא הוכשר לבית הרחמים ועל כן נתאחר הבנין גם כל ימי דוד
בפשיע׳ ישרא׳ והיה הקצף עליה׳ ועל כן היה המקום אשר בחר ה׳ לשום שמו שם נודע בענשם
ובמגפתם והכתוב ירמוז כל זה שנא׳ כי לא ישבתי בבית למיום אשר העלתי את ישרא׳ עד
היום הזה ואהיה מתהלך מאהל אל אהל וממשכן למשכן בכל אשר התהלכתי בכל שבטי
ישראל הדבר דברתי אל אחד שופטי ישראל אשר צויתי לרעות את ישראל לאמר למה לא
בניתם לי בית ארזים הרי יאשים הכתוב כי השכינה מתהלך בכל ישראל מאהל אל אהל
וממשכן אל משכן ולא היה אחד מכל שופטי ישרא׳ הרועי׳ אותם מתעורר בדבר ואומ׳ הכתו׳
עוד כי גם ה׳ בחר מהם ולא דבר לאחר מכולם לבנות הבית רק עתה שנתעוררת מעצמך
הטיבות כי היה עם לבבך ואצוה עתה לבנותו ע״י שלמה בנך שיהיה איש שלום וטעם ויקהל
עליהם קרח את כל העדה גדולי השבטים הנועדים תמיד אל פתח אהל מועד או בכורי
ישראל הראויים לעבודה ולא הזכיר העם כמו בעגל ובמרגלים כי אלו היו כל ישרא׳ היה
אומר ואכלה אותם ברגע ואעשה אותך לגוי גדול וכל זה שהזכרתי על הבכורים על דרך
ר״ל שאומר׳ שהעבודה היתה בבכורות אבל על דרך הפשט היו מתחלה כל ישראל כשרים
לעבודת הקרבנות כי כן הוא הדין לעולם בבמת יחיד ונבחר אהרן לעבודת המשכן והמקדש
והיה קרח טוען על הבחיר׳ הזאת ורוצה להחזיר העבודות לכל ישר׳ כי כל העדה כולם קדושי׳

ואל תגעו בכל אשר להם שעור הכתוב סורו נא מעל אהלי האנשים
האלה פן תספו בכל חטאתם ואל תגעו בכל אשר להם והטעם שאם לא יסורו משם יהיו נבלעי׳
בפי הארץ ויזהירם שלא יגעו להציל מממונם דבר ולקחת להם כי חרם הוא ורא׳ אמר
שאם באו להציל ממונם ירדו שאול כמו הם ואם יהיה זה כטעם ותבט אשתו מאחריו ותהי
נציב מלח כאשר הזכרתי בטעמו שם אם כמות כל האדם ימותון אלה הנה גם רבים בעם
אמרו לו פעמים רבות למה העליתנו ממצרים ומה זאת עשית לנו להוציאנו ממצרים אבל
היה העונש על אלה מכל האדם באמרם לא נעלה וכי השתרר עלינו גם השתרר כי עשו
שתים רעות בזו על כבוד הרב וכפרו בכל מעשה ה׳ שעשה במצרים ובמדבר וגם במעמד הר
סיני שנא׳ בו וגם בך יאמינו לעולם והם אמרו שאינו כדאי להשתרר עליהם ולא בא עליהם
על ידו רק רע ומפני זה אמר ויחר למשה מאד וגם קרח אמר ומדוע תתנשאו על קהל ה׳
ועל כן נבלע אהלו עמהם וזה טעם לא ה׳ שלחני שלא שלחני כלל להוציאם ממצרים כטעם
אשר שלחו ה׳ לעשות בארץ מצרים וזה לך האות אשר אנבי שלחתיך וכן כי ה׳ שלחני לעשו׳

את כל המעשים האלה המעשים אשר ראיתם בעיניכם רמז לכל אשר עשה מיום שאמ׳ לו
לך ואשלחך אל פרעה כי תחלת ביאת הנביא יקרא שליחות כענין את מי אשלח ומי ילך לנו
ואשלח לפניך את משה אהרן ומרים ואין טעם כל המעשים להחליף הבכורים ללוים וכהונת
אהרן כדברי המפרשים אלא לכלל המעשים אשר עשה משה לעיני כל ישרא׳ כמו שפירשתי
ואם בריאה יברא ה׳ כתב ר״א יא׳ כי בריאה תורה על המצא יש מאין וכבר נבקעו מדינות
רבות וירדו הדרים בהן חיים שאולה אבל פי׳ כטעם גזרה מן וברא אתהן והנכון שתאמר על
המצא דבר מאין כי אין אצלינו בלשון הקדש מורה על זה וזולתי המלה הזאת אבל הענין
כי בקיעת האדמה אינה בריאה מחודשת אבל פתיחת הארץ את פיה לבלוע הוא חדוש לא
נהיה מעולם כי כאשר תבקע האדמה כמו שנעשה פעמים רבים ברעש הנקרא ולולא
תשאר פתוחה גם ימלא הנקע מים ויעשה כאגמים אבל שתפתח ותסגר מיד כאדם הפותח
פיו לבלוע ויסגור אותו אחרי בלעו זה הדבר נתחדש כיום ההוא באלו הוא נברא מאין וזה
טעם ותכס עליהם הארץ ולכך אמ׳ הכתו׳ אחרי ותבקע האדמה ותפתח הארץ את פיה ותבלע
אותם ועל דעת רבותי׳ בקרוב פתח גיהנם גם הוא ענין נתחדש לשעתו ואת כל האדם אשר
לקרח קנה לו עבדים ושפחות ובני בית היו לו מצריי׳ וכושיי׳ וכנעניים קנין כספו ונענשו בכלל
הרכוש שלהם שהם לקו בגופם ובממונם ואולי גם מישרא׳ היו גרים ותושבים ונמשכו אחר
עצתו ונענשו כי איננו רומז לזרעו רבותי׳ ובני קרח לא מתו כי היו גדולים צדיקים וטובים וזכות
עמדה להם ולא היו לו בנים ובנות קטנים כי לא הזכיר הכתו׳ בקרח טף וטעם ויאבדו
מתוך הקהל שאבדו לפניהם בהיותם בתוכם עומדים עמהם כי ברגע פתחה הארץ את פיה
וסגרה אותה עליהם ולא נודע מקומם אם ור״א אמר בעבור מות בניהם העומדים תחתם
כי קדשו המחתות והם אסורין בהנאה שכבר עשאום כלי שרת לשון רש׳ ולא ידעתי טעם
לאיסור הזה שהרי קטורת זרה הקריבו וזר שעשה כלי שרת להקטיר בחוץ באיסור אינו
מקודש אבל יש לומר כי בעבור שעשו כן על פי משה היו קדש כי הם הקדישו אותם לשמים
על כי חשבו שיענה אותם האלהים באש ותהיינה המחתות האלה כלי שרת באוהל מועד
לעולם והנכון בעיני כי יאמ׳ הכתו׳ כי הקריבום לפני ה׳ ויקדשו להיות לאות לבני ישרא׳ כלומ׳
אני הקדשתי אותם מעת שהקריבו אותם לפני כדי שיהיו לאו׳ לבני ישרא׳ כאשר דבר׳ ה׳ ביד׳
משה לו כמו עליו על קרח ומהו ביד משה רמז להולקים על הכהונה
שלוקין בצרעת כמו שלקה משה בידו ועל זה לקה עוזהו בצרעת ולפי פשוטו ולא יהיה בלוע
ושרוף כקרח ובעדתו אך כאשר נעשה למשה בידו שלקה בצרעת ויש פותר למען אשר לא
יקרב איש זר אשר לא מזרע אהרן הוא כאשר דבר ה׳ ביד משה לאהרן שיהיו הוא ובניו
כהנים ולא זר כל זה לשון רש׳ והנכון שהוא רומז אל אלעזר הנזכר שאמר הכתוב אמור אל
אלעזר בן אהרן וגו׳ ושירדו ויקח אלעזר הכהן את מחתות הנחושת אשר הקריבו השורפים
וירקעום צפוי למזבח כאשר דבר ה׳ ביד משה לו וזכרון לבני ישראל וגו׳ אתם המיתם את עם
ה׳ אמ׳ אנקלוס אתון גרמתון דמית עמא דה׳ יפתור כי יאשימו אותם על שנתנו העצה הזאת
להקטיר קטורת זרה לפני ה׳ מדעתם שהמקריבים אותם נשרפים כי השם לא אמר למשה
להקריב הקטורת הזאת והוא לא אמר לישרא׳ בשם ה׳ לעשות כן אם כן מעצמם נתנו העצה
הזאת אשר מתו בה העם והיו יכולין לתת אות ומופת אחר במטה או בזולתו ור״א אמר מה
ראיה זו ששבט לוי נבחר ונבחר אהרן לכהן גדול ויתכן שבתפלתכם או בחכמה שידעתם
שרפתם המקריבים וכן נראה שלא האמינו כי מה שאמר אחרי כן דבר אל בני ישראל וקח
מאתם מטה מטה והיה האיש אשר אבחר בו מטהו יפרח והשיכותי מעלי וגו׳ ראיה שלא
האמינו העם בשריפה הזאת שנבחרו הלוים והוחלפו הבכורות בהם רק חשבו כי משה
ואהרן גרמו השריפה או שהיה העונש בקטור שהיתה אש זרה אשר לא צוה אותם וקטורת
אהרן היתה קטורת הבקר כאשר פירשתי ולא היו התלונות רק על השריפה לא על הבליע׳
כי השם אמ׳ למשה העלו מסביב וגו׳ וזה ירמוז על פתיחת פי הארץ ומשה הגיד זה לישרא׳
בשם ה׳ ודתן ואביר׳ היו חייבים יותר שהיו מלעיבים במלאכי אלהים ובוזים את דבריו ומתעתע׳
בנביא והנכון בעיני שהיו העם מאמינים עתה בכהונת אהרן שכבר יצאה אש מלפני ה׳

ותאכל את קרבנותיו אבל היו חפצים שיהיו הבכורות משרתי המשכן במקום הלוים ולא
ירצו בחלופין שעשו בהם כי היו חפצים שיהיה לכל השבטים חלק בעבודת בית ה׳ והנה
יתלוננו אתם המיתם אותם שנתתם העצה הזאת שיקריבו קטורת ככהנים והם היו ראויים
לעבודת לויים לא שהיו כהנים מקריבי קטורת הרומו מתוך העדה הזאת לא הבינותי
טעם הכתו׳ וחברו למעלה הבדלו מתוך העדה הזאת כי יש באלהים להמית בדבר רבים סביב
צדיק אחד והוא לבדו נשאר כאשר היה בבכורי מצרים ובן הזה בכל המגפות שלשה ישנים
בטלית אחת השנים מתים והאמצעי נמלט ונראה שהיה הקצף יוצא להמית גם כל העדה
במיתת החטאים האלה שנמשכו אחריהם בפתיחת פי הארץ או באש היוצאת והם מכות
כוללות ראויות להמית כל העומדים שם ביחד וזולתי אם יעשה הנס בנמלטים או שאמר
הבה בן לכבוד הצדיקי׳ שבל זמן שהם בתוכם לא ישלח ידו בהם והכונ׳ באלה וביוצ׳ בהם להודיע
שהם צריכי׳ בקשת רחמי׳ וכפר׳ ומשה הוא המורו לעשו׳ כן מיד שני׳ עשר מטות מטה אהרן
הוא בי״ב כי לא אמ׳ ותקח מטה לבית לוי ותכתוב עליו שם אהרן אבל הוא במנין הנזכר והנה
לא נחשב יוסף רק לשבט אחד והטעם כי לא ימנו שבטי ישרא׳ לעולם רק שנים עשר ומפני
שיחשוב לוי יחשוב יוסף אחד ועוד אפרש זה בסדר וזאת הברכה אם יברכנו ה׳ להגיע
לשם איש את שמו תכתוב על מטהו יש מפרשים שם ראש השבט ראובן שמעון ויהודה
והנכון שם הנשיאים ועשה אהרן נשיא לשבט לוי והוצרך לפרש כי מטה אחד הוא ונשיא
אחד להם לומר אעפ׳ שחלקתי לשתי משפחות והטעם כאשר פירשתי כי לא הוצרכו ראיה
רק שנבחר השבט ההוא מכל שבטי ישרא׳ למשמרת לאות לזכרון שבחרתי באהרן לכהן ולא
ילינו עוד על הכהונה לשון רש׳ ואין המטה הזה אות רק על מטה לוי שנבחר משאר השבטי׳
לא על אהרן שהיה לו הכהונה והנכון למשמרת לאות על שבט לוי מומרי הבכורות כי
השריפה אות על הכהונה והפרח על הלוייה כמו שפירשתי וזה טעם פרח מטה אהרן לבית
לוי כי לכל בית לוי פרח וזכותם ואפשר שכיון שנודע במטה שאין השם חפץ בבכורות והוא
חפץ בשבט לוי שתהיה הכהונה לאהרן בלא תרעומת כי הוא הנכב׳ בשבט והנשיא בהם
ולו תאות שררת השבט ההוא ואינו נבון בעיני כי גרשון בכור לוי עבודת מתנה אתן את
כהונתכם במתנה תהיה לכם לשון רש׳ לומר שהיא לכם מתנה גמורה עד שהזר הקרב
יהיה חייב מיתה והנבון בעיני יאמר ועבדתם עבודת כהונה ואיננה לכם עבודת שיעבוד
בעבודת עבדי המלכים אבל עבודת מתנה גדולה נתתי לכם בה לכבוד ולתפארת מאתי
בענין שדרשו למשחה לגדולה בדרך שהמלכים אוכלין בקדש הקדשים תאכלנו למד על
קדשי קדשים שאינן נאכלין אלא בעזרה ולזכרי כהונה לשון רש׳ ולא הבינותי זה כי קדש
הקדשים אינו מקום אכילת הקרבנות כי הכתוב אומר במקום קדוש תאכל בחצר אהל מועד
וקדש הקדשים הוא במקום הארון לפנים מן הפרוכת כמו שכתוב והבדילה הפרוכת לכם
בין הקדש ובין קדש הקדשים וכתי׳ ונתת את הכפורת על ארון העדות בקדש הקדשים ואין
שם אכילה ושתייה שאין נכנס שם אלא כהן גדול ביום הכפורי׳ וראיתי בסיפרי ר׳ יהוד׳ בן בתיר׳
אומר הרי גוים שהקיפו את העזרה מניין לקדשי קדשים שנאכלין אפי׳ בהיכל ת״ל בקדש
הקדשים תאכלנו והנה ר׳ יהודה בן בתיר׳ נתעורר בזה בסיפרי והעמיד הכתו׳ במקום האונס
והזכירו באימה שאמ׳ נאכלין בהיכל והראוי שיאמר שנאכלין אפי׳ לפני לפנים אם הקיפו
את ההיכל ועל דרך הפשט נפרש בקדש הקדשים תאכלנו שתאכלנו בקדושת קדש הקדשי׳
כי אמ׳ תחלה קד׳ הקדשי׳ לך הוא ולבניך שלא תנהגו בהם מנהג קדשי׳ קלי׳ אבל יהיו בידכם
קדש קדשים וחזר ופירש בקדש הקדשים תאכלנו שתהיה אכילתך בהם בקדושה חמורה
ולפי שכבר פירש במנחה ובחטאת את החומר שיש באכילתן יותר מקדשים קלים במקומן
ובזמנן לא הוצרך להאריך כאן אלא לומר שיהו כלן קדש קדשים באכילתן שתהיה אכילתך
בהם בקדושה חמורה ולפי שכבר פרש במנחה ובחטאת החומר שיש באכילתן לא בקדשים
קלים ושמושי הבית רבים כי בית הכלי׳ כאשר תחזיק המקו׳ והזמן כן תחזיק הענין ובן בעצמן
תאכלנ׳ בארצ׳ לא תנחל שתהיה נוחל חלקך כאחד מכל שבטי ישרא׳ וחלק קטן לא יהיה לך
בארצ׳ כלל כי הערי׳ אשר נתנו להם ערי מקלט היו ולצור׳ ישר׳ הן והאוהל׳ הוו בבהנ׳ ואחרי׳

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main

כן הזכיר בלויים ובתוך בני ישר׳ לא ינחלו נחלה בלל במוזהר בכהנים ורבותי׳ דרשו בארצ׳ לא
תנחל בשעת חלוק הארץ וחלק לא יהיה לך בתוכם בבזה אני חלקך על שולחני אתה אוכל

סדר זאת חקת

לפי׳ שהשטן ואומות העולם מונין את ישרא׳ לומ׳ מה
המצוה הזאת לפיכ׳ כתב בה חוקה גזירה היא מלפני
ואין לך רשות להרהר אחריה לשון ר״ש מדברי רבותי׳
וכבר כתבתי בענין שעיר המשתלח מה טעם לאומות
העולם שיהו מונין אותנו בזאת יותר משאר הקרבנות לפי׳ שבשאר קרבנות יש מהם שיכפרו
ויש מהם שיטהרו כקרבנות הזב והיולד׳ כי מפני היותה נעשית בחוץ יראה להם שהיא נובחת
לשעירים על פני השדה והאמת שהיא להעביר רוח טומאה ושריפתה כריח ניחח בחוץ וטע׳
טומאת המת בטעיו של נחש כי הנפטרים בנשיקה לא יטמאו מן הדין והוא שאמרו צדיקי׳
אינן מטמאין ולכך אמר הכתוב זאת חקת התורה כלומר הנחקקת מן התורה והיא תורה
שבעל פה על כן היא פרה והיא ארומה ממדת הדין וניתנת לאלעזר להעשות לפניו אפי׳ על
יד זר אבל הסגן יראה מעשה כדי שתעשה על כוונתו שלא יחשובו בה מחשבת דעה כאומות
והשטן והפרשה הזאת השלים תורת הכהנים ונכתבה באן אחר מתנות כהונה לומ׳ שגם
טהרתן של ישראל על ידי כהן תהיה וטעם זאת חקת התורה אשר צוה ה׳ כטעם ואל משה
אמר עלה אל ה׳ או הוא כמו מסורס דבר אל בני ישרא׳ זאת חקת התורה אשר צוה ה׳ לאמר
דבר׳ ולא דברו כי משה הוא העיקר וטעם אליך שיעשו כן במדבר לשעתם ואחרי כן יצוה
שתהיה לבני ישרא׳ ולגר לחוקת עולם שיעשו כן לדורותם וכן ויקחו אליו שמן זית זך וגו׳
ואחרי כן חקת עולם לדורותם ואמר ונתתם ולא ונתת להכניס אהרן עמו לכבודו כי שניהם
יצוו לאלעזר לשחוט לפניו או אמר ונתתם אותה לרבים עכשו ולדורות והטעם כי אלעזר
השוחט מיד כד׳ יקחנה שיתנוה לו שתעשה בהכשר ועל דעתן כענין ששנינו ומי עשאן
הראשונה עשה משה רבי׳ והשנייה עשה עזרא שבע מעזרא ואילך עשאן שמעון הצדיק ויוחנן
כהן גדול עשו שתים שתים אל אלעזר הכהן מצותה בסגן לשון ר״ש ואין הכוונה לומר שיהיה
חיוב המצוה בסגן יותר מכהן גדול או כהן הדיוט אלא הוראת שעה היתה בפרה ראשונה
שתהיה באלעזר והוא היה הסגן ולשון ספרי בא הכתוב ולמד על הפרה שתהא עשויה בסגן
תדע שכן שהרי אהרן קיים ואלעזר שורף את הפרה ונתתם אותה אל אלעזר הכהן זו נעשית
באלעזר ושאר כל הפרות בכהן גדול דברי ר׳ מאיר ר׳ יוסי ור׳ יהודה ור׳ שמעון ור׳ אלעזר בן
יעקב אומר׳ זו נעשית באלעזר ושאר כל הפרות בין בכהן גדול בין בכהן הדיוט והענין לומר
כי המצוה הזאת לעומק סודה ראויה להנתן לגדול שבכהונה ולא נתנה לאהרן ואולי הוא
לגדולתו כי הוא קדוש ה׳ והסידרו המכפר במקדשו ולא רצה ליתן לו עבודת חוץ או היה
להכתיר אלעזר ולחנכו בחיי אביו במצוה מן המצות של כהונה גדולה או היה לענש העגל
כדברי ר׳ משה הדרשן והנה עשה הקב״ה גם אהרן נביא במצוה הזאת והוא ומשה רבי׳ יתנו
אותה לאלעזר שהוא גדול הכהונה אחרי אהרן והוא משוח בשמן המשחה וזה רמז לדורות
שתעשה בגדול הכהונה והוא הכהן הגדול וכן שנינו פרת חטאת ששחטה שלא בכהן גדול
פסולה ור׳ יהודה מכשיר ובגמ׳ במס׳ יומא ונתתם אותה אל אלעזר הכהן אל אלעזר ולא לדורו׳
לאלעזר איכא דאמרי׳ לדורות בכהן הדיוט ואיכא דאמרי לדורות בכהן גדול והוא סתם
משנתינו והנכון בטעם ולדברי האומר לדורות בכהן הדיוט צוה באלעזר לפי שלא היה שם
כהן אחר כי אינו הגון שיהיה אחיו הקטן קודם אליו על פני השדה רבותי׳ אמרו לרבות גולל
ודופק ופשוטו על פני השדה שאין שם אהל מטמא המת בנגיעה לשון ר״ש ואין גולל ודופק
על דעת חכמים נדרש מן הכתוב אבל הוא הלכה ואין הנזיר מגלח עליו ואין חייבין עליו על
טומאת מקדש וקדשיו אבל על פני השדה הוא לרבותי׳ כפשוטו שיגע בחלל חרב שנפל על
פני השדה ואין שם דבר מאהיל עליו ומפני יתורו עשו בו מדרש כך אמ׳ כפר׳ כהן גדול וכל
אשר יגע על פני השדה זו המאהיל על המת כי המאהיל עליו הוא נוגע על פני השדה ויהא
להם בחלל חרב חסר וו׳ ובחלל חרב ומפני שאמר פני השדה ולא אמר השדה דרש בו ר׳
ישמעא׳ עד להוציא עובר במעי אשה שהוא טומאה בליעה ואינה על פני המקום ואם בחלל

חרב כי דבר הכתוב בהווה והוא הדין לחלל אבן או אגרוף והזכיר חלל ומת כנגד הבהמות
השחוטות שהורות והנבלה מטמא ורבותי׳ עשו בו מדרש מפני יתורו לומ׳ שהחרב כחלל
שלא בא הכתו׳ אלא להשוות החלל והחרב לומר שהוא נעשה אבי׳ אבות לטומאה כמת עצמו
ומטמא אדם וכלים טומאת שבעה והנראה מן הסוגיות במשנה ובגמ׳ שהוא מטמא במגע
במשא כמת אבל אינו כמוהו לטמא באהל שמא מצאו בו מיעוט מן הכתוב באהל אדם כי
ימות באהל שאינו רק על האדם עצמו ואם היה החרב שנטמא במת מטמ׳ באהל היו הכהני׳
אסורים בבלי׳ הבתים שבכלן החרב טמא ויהיה מטמא אותם באהל וכן נראה עוד בגמרא
שאין החרב הנוגע במת מטמא אדם להצריכו הזאת שלישי ושביעי אעפ׳ שהאדם הזה הנוגע
בו אב לטומאה והיה זה מפני שבכתוב השני שאמר והזה על האהל כתוב וכל הנוגע בעצם
או בחלל ולא אמר או בחלל חרב ואם כן הרי החרב כחלל לטמא במגע טומאת שבעה אבל
לא לטמא באהל ולא להצריכו הזאה ואין הנזיר מגלח עליו ואין הכהן מוזהר ממגעו כלל
והו הקרוב והנראה מדברי רבותי׳ ואנחנו בעונותינו טמאי הגלות ולא ידענו בטהרת הקדש
עד יערה עלינו רוח ממרום ויזרוק השם עלינו מים טהורים ונטהר אמן וכן יהי רצון במהר׳
בימינו וטעם אדם כי ימות באהל אדם כי ימות והוא עתה באהל או שדבר הכתו׳ בהווה והוא
הדין אם ימות בחוץ והכניסוהו לאהל כל הבא אל האהל וכל אשר באהל הכלים שבתוכו
והאהל עצמו בכלל הזה כמו שאמ׳ והזה על האהל ועל כל הכלים ועל הנפשות אשר היו שם
והזכיר הכתוב האהל להגיד שהוא עצמו טמא טמא שבעה וצריך הזיה ועוד מפני שהיו
ישראל יושבי אוהלים במדבר ודבר הכתוב בהווה כי המצוה מיד ולדורות אבל הוא הדין
לבית ולכל המאהילים שמביא׳ את הטומאה על כל הכלים ועל הנפשות ששם אלא שאין הבית
המחובר מקבל טומאה לעצמו כלל והנה הזכיר הכתוב במת טומאת מגע ואהל ולא בו
משא אבל רבותי׳ דורשין אותו בקל וחומר מן הנבילה ומרבים אותו לטומא׳ שבעה כמנהג
וכן הוא כפי פשט הכתו׳ הזכיר כי באדם המת והשוחט טומאה שבעה והיה במגע ובכבר הוא
ידוע כי מגעה תורה הנגיעה ממש והנגיעה כל ידי דבר אשר שישא אותו ונתן עליו מים
חיים אל כלי אין ענינו שיתן האפר בכלי תחלה ויתן המים על האפר שכך שנו רבותי׳ שהניתן
אפר תחלה ואחר כך המים פסל דקדקו מים חיים אל כלי שתהא חיותן בכלי ואולי מפני
שלא אמר ולקחו לטמא מעפר שריפת החטא אל כלי ונתן עליו מים חיים אבל פירושו ונתן
על האפר מים חיים שהוא בכלי לומר שיערב האפר במים שבכלי עד שהיו המים צפין עליו
את מקדש ה׳ טמא הזכיר הכתוב הכרת הזה בסתם ואמר את משכן ה׳ טמא בעבור שבבר
הזהיר מן הטומאה במקדש כמו שאמ׳ בכל קדש לא תגע ואל המקדש לא תבא כי הזכירה
שם בטומאה הקלה באשה היולדת בימי טוהר שהוא בתולדתה והזכיר הכתוב בכל הטמא׳
ובכבר הזכיר גם בן הטבילה ואם לא יכבס ובשרו לא ירחץ ונשא עונו כלו שישא עונו בעברו
על המוזהר ממנו ולפיכך אמ׳ כאן בטומאת המת כי הנוגע במת ולא יתחטא אעפ׳ שיכבס
בגדיו ורחץ במים יחשב מטמא המשכן כאלו לא טבל כלל ולא היה צריך לפרש רק שהחיטוי
מעכב בטהרתו וזה טעם טומאתו בו כלומר אעפ׳ שטבל כשאר הנטהרים עודנו טמא כי מי
נדה לא זורק עליו ויתכן שירמוז לאיש וטעמו כל הנוגע במת בנפש ולא יתחטא את משכן
ה׳ טמא ונכרתה וכמוהו בחסרון שין או מלת אשר הרבה מאד לכל יבוא גבורותיך וכל יש
לו נתן בידו את הדרך ילכו בה ורבים כן וטעם את מקדש ה׳ טמא באשר מקדש ה׳ טמא
במו כי יקרא קן צפור לפניך וחביריו הרבים והזכיר הכתו׳ הכרת שני פעמים ועל דעת רבותי׳
הוא לחייבו במשכן אהל מועד ובמקדש בית עולמים ואיפשר כפי פשוטו כי מקדש ה׳
קדשי הקרבן כי כבר חייב כרת באוכל בשר מזבח השלמים אשר לה׳ וטומאתו עליו ובאן
חייב עוד גם על מי שלא יתחטא ביום השלישי וביום השביעי אעפ׳ שטבל ויהיה פי׳ מקדש
ה׳ קדש ה׳ כמו את מקדשו ממנו והנה הכרת בפרש׳ על טומאת מקדש וקדשיו והנכון בעיני
בפשוטו כי הכרת הראשון בנוגע במת כמו שאמ׳ כל הנוגע במת בנפש והשני גם במאהילי׳
שלא נגעו בעצם ובקבר כי טעם ואיש אשר יטמא ולא יתחטא ואיש אשר יטמא בכל אלה
הנזכרים ולא יתחטא ועל דרך האמת יתכן שיהיה מקדש ה׳ רמז למקדש המקדש ויבאו בנ׳

ישרא֗ כל העדה מדבר סין העדה עדה שלימה שכבר מתו מתי מדבר ואלו פרשו לחיים
לשון רש֗ וכן דעת ר֗א ואם כן מה צורך להזכיר כך בבואם אחרי כן אל הור ההר ור֗א אמר
כי הזכיר זה בעבור כי יצא ארום להלחם בם הזכיר הכתו֗ שלא נפקד מהם איש בבואם מעיר
ארום ואינו נכון כי ישרא֗ נטו מעליו ולא נלחם בם כלל והנכון בעיני כי מנהג הכתוב להזכי֗
כן במקום התלונות ויבאו כל עדת בני ישראל מדבר סין אשר בין אלים ובין סיני ויסעו
עדת בני ישראל למסעיהם ויחנו ברפרים יודיענו הכתו֗ כי היו כלם בתלונה וכן ותשא כל
העדה ויתנו את קולם וילונו כל עדת בני ישרא֗ ממחרת ואמרו כן בבואם אל הור ההר
להוריע שהיו כלם בהספרו של אהרן קרוש ה֗ כמו שאמר ויבכו את אהרן כל בית ישרא֗ ואמ֗
לעיני כל העדה ובמדבר סיני רבא ראיתי שהוכירו הלשון הזה עדה שלימה בכתוב השני
בהור ההר בלבר כי הראשון מפני התלונה נאמ֗ כאשר פירשתי וטעם וישב העם בקדש לומ֗
כי כאשר נכנסו במדבר סין עד קדש מתה מרים וטעם ר֗א שאמר בעבור שישבו שם ימים
רבים כי כן כתוב כי קדש אשר כתוב בו ותשבו בקדש ימים רבים כימים אשר ישבתם הוא
קדש ברנע והוא במדבר פארן ומשם נשתלחו המרגלים בשנה השניה ושם חזרו אבל קדש
זה הוא במדבר סין ובאו שם בשנת הארבעים ושם מתה מרים ומקראות מפורשים שם
החטא במשה ואהרן במי מריבה אינו מתפרסם בכתוב ורש֗ פירש מפני שצוה אותם ודברת֗
אל הסלע ולא אמר והכיתם שאלו דברו היה הקב֗ה מתקדש לעיני כל העדה ואומרי֗ ומה
סלע זה שאינו שומע ואינו מדבר מקיים דברו של הקב֗ה אנו על אחת כמה וכמה ודברי
אגדה הם אבל לא נתחוורו כי מאחר שצוה קח את המטה במשמע שיכה בו ואו֗ היה רצונו
בדבור בלבד מה המטה הזה בידו וכן במכות מצרים שאמר סתם והמטה אשר נהפך
לנחש תקח בידך והוא להכות בו ולפעמים יאמר נטה את ידך ורצונו לומר להכות במטה
כי הכתו֗ יקצר בדבר הנשמע ואין הנס גדול בדבור יותר מההכאה כי הכל שוה אצל הסלע
ועוד למה אמר בזה מעלתם בי והוצאה בדבור אל הסלע הוא מה שנזכר במעשה צוה
שיאמרו והיא שומעת כי השם יוציא מים מן הסלע הזה כדרך כי היא שמעה את כל דברי
ה֗ וכן עשו כמו שאמר ויקהילו משה ואהרן את הקהל אל פני הסלע ויאמר להם וגו֗ והנה
הסלע שומעת באמרו כן לכולן וטענות רבות למפרשין בחטא הזה סתר בו ר֗א דברים רבים
מהם והסוד שרמזו בו גם הוא אינו נכון כי אם משה אבר כוונתו בעבור מריבת העם ולא
דבר אל הסלע ולכן לא יצאו מים בפעם הראשונה וחזר והכהו פעם שנייה בכוונה הדבקה
בכל ויצאו המים הנה חטאו בפעם הראשונה אבל אינו ראוי שיאמר בזה לא האמנתם בי
להקדישני כי אין כאן חסרון אמונה כלל והרב ר֗ משה סבר בו סברא ואמר כי משה רבי֗ ע֗ה
חטאו הוא שנט֗ לצד הרגזנות באמ֗ שמעו נא המורי֗ דקדק עליו השם ית֗ שיהיה אדם כמוהו
כועס לפני עדת בני ישרא֗ במקום שאין ראוי בו הכעס וכל כיוצא בזה בדין האיש ההוא חלול
השם מפני שמתנועותיו כלם ומדבריו היו למדין והיו מקוין להגיע בהם א֗ הצלחות העולם
הזה והעולם הבא ואיך יראה עליו הכעס והוא מן הפעולות הרעות ולא תבא כי אם מתכונה
רעה מתכונות הנפש אבל אמו֗ מריתם פי֗ הוא כמו שאבאר שהוא לא היה מדבר עם סכלים
ולא עם מי שאין לו מעלה אבל אשה קטנה שבנשיהם היתה כיחזקאל בן בוזי כמו שזכרו
החכמים וכל מה שיאמר או יעשה יבחנוהו ובאשר ראוהו שכעס אמרו שהוא ע֗ה אין בו
פחיתות מדה ולולי שיהיה יודע שהשם כעס עלינו בבקשת המים ושאנחנו הכעסנו אותו
ית֗ לא היה כועס ואנחנו לא מצאנו לשם יתעלה שכעס בדברו אליו בזה הענין אבל אמר קח
את המטה והקהל את העדה אתה ואהרן אחיך ודברתם אל הסלע לעיניהם ונתן מימיו
והוצאת להם מים מן הסלע והשקית את העדה ואת בעירם והנה התרנו ספק מספקי
התורה שנאמרו בו דברים רבים ונשאל פעמים רבים אי זה חטא חטא וראה מה שנאמר
בו ומה שאמרנו אנחנו והאמת יעשה דרכו אלו דבריו ז֗ל והוסיף הבל על הבלים שהכתוב
אמר מריתם פי שעברו על דברו ואמר לא האמנתם בי שלא האמינו בו אין העונש בעבור
שכעס ויותר היה ראוי שיהיה העונש על משה כשקצף על פקודי החיל בחנם והכתו֗ לא ספר
כלל שכעס כי שמעו נא המורים תוכחת בדרך֗ ממרים הייתם עם ה֗ ועוד כי אהרן לא כעס

שלא היה בעס גדול מאת השם
מימיו כי בשלום ובמישור הלך מעודו ועוד שאי אפשר
עליהם בעשותם מריבה עם משה ובכל הנסיונות במדבר חטאם הגדול כשאמרו למה
העליתונו ממצרים שירצו להיות עבדים לשונאיהם בעבורת פרך מלהיות עם האלהים כבן
העובד את אביו וכן אמרו הכתוב יען כי מאסתם את ה׳ אשר בקרבכם ותבכו לפניו לאמ׳ למה
זה יצאנו ממצרים ובפעם הראשונ׳ אמר׳ פחות מזה למה זה העליתנו ממצרים להמית אותי
ואת בני ואת מקני בצמא והיה עליהם קצף גדול ואשמה רבה כמו שאמ׳ ויקרא שם המקום
מסה ומריבה על ריב בני ישרא׳ וגו׳ ובכאן כתו׳ מפורש המה מי מריבה אשר רבו בני ישרא׳
את ה׳ ומה פשע גדול מזה הוי רב את יוצרו ומשה אמר גם בי התאנף ה׳ בגללכם לאמר
אב׳ הם חטאו וגרמו כל הרעה הזאת ובדברי הרב אין להם בכל המעשה הזה חטא ופשע כלל
ומה שאמ׳ לא מצינו בה ית׳ שכעס אבל אמר קח את המטה וגו׳ כי כאשר צריכים במחייתם
דבר אע״פ שמתלוננים והוטאים בו והוא רחום יכפר עון ולא יעיר כל חמתו ולא יזכירנו
ויתן להם שאלתם וכן הראשונים אמר בנחת רוח עבור לפני העם וגו׳ אע״פ שהיה שם מסה
ומריבה שהזהיר ממנה ולדורות וכן מן הנני ממטיר לכם לחם מן השמים בדרך אהבה
וחנה שאמר בסוף בדבור השני שמעתי את תלונות והודיע להם חטאם בלבד אבל כאשר
יתלוננו חנם ישפוך עליהם חמת אפו ובכאן עוד רמז לקצף גדול וחיוב מגפה שנ׳ וירא כבוד
ה׳ אליהם שרומז אל הקהל הנזכר והוא מראה ה׳ ההוה במגפות כאשר תראה במרגלים
וביום קרח ומםחרת והתימה על הרב שהרי מקרא מלא הוא ויקציפו על מי מריבה וירע
למשה בעבורם ומנה הכתוב החטא הזה עם הנסיונות הגדולי׳ שנסו את ה׳ במדבר והקרוב
מן הדברים שנאמרו בזה והוא טוב לרחות השוא׳ הם דברי רבי׳ חננא׳ שכתב כי החטא היא
אמרם נוציא לכם מים וראוי שיאמרו יוציא ה׳ לכם מים בדרך שאמרו בתת ה׳ לכם בערב
בשר לאכול וגו׳ וכן בכל הנסים יודיעום כי ה׳ עמהם להפליא ואולי חשבו העם כי משה
ואהרן בחכמתם הוציאו להם מים מן הסלע הזה וזהו לא קדשתם אותי ומעשה הראשון
בצור בחורב אמר הנני עומד לפניך שם על הצור בחורב והשבעים זקנים רואים עמוד ענן
עומד על הצור והנס מתפרסם כי מעשה ה׳ הגדול הוא אבל בכאן לא ראו דבר וטעו במאמ׳
משה ואהרן ויתכן שיאמר בזה מעלתם כי כי הנהנה מן ההקדש נקרא מעילה וכן מריתם
פי הנה צוה ודברתם אל הסלע לעיניהם והטעם בשמי שאתקדש לעיניהם או שניהם
דברי מן ותמר את משפטי כי לא צויתי שתאמרו בכה ויהיה לא האמנתם כי יוצא אל בני
ישרא׳ או הוא לשון הוזק לא התחזקתם להקדישני לעיניהם מן ואמנה מן המשוררים היתד
והאמת כי הענן סוד
התקועה במקום נאמן
גדול מסתרי התורה כי בראשונה אמר לו הנני עומד לפניך שם על הצור בחורב והכית
בצור יאמר כי שמו הגדול על הצור בחורב שהוא כבוד ה׳ האש האוכלת בראש ההר
ובעבור כן לא הכה אלא פעם אחת ויצאו מים רבים אבל בכאן לא פירש לו כן והסכימו
שניהם להכות בצור פעמים והנה זה חטא ועל כן אמר לא האמנתם כי לשום אמונה
בשמי ובאמונה יעשה הנס ונאמר מריתם פי כי מרו את רוח קדשו הנקרא בכל מקום פי
ה׳ ולכך אמר מעלתם בי ואין מעילה אלא שיקור והנה החטא מוזכר מפורש בכתו׳ וכן אמר
המשורר מלפני אלוה יעקב ההופכי הצור אגם מים וכן תוכל להתבונן זה בתפלת משה שאמ׳
ה׳ אלהים אתה החילות כי יתחנן לשם הנכבד שימחול לו ועל דעת רבותי שמזכירין לו הכעס
יתכן שהכ׳ בצור ויצאו טפין במיעוט כוונתו אל הכעס ותמהו על הדבר והסכימו שניה׳ להכו׳
פעם שני על הצור כאשר הזכרתי והיא החטאת על שניהם ועל דעתי טעם ודברתם אל הסלע
כמו על הסלע וכן כה אמר ה׳ אל העמודים ואל המכונות בכלה יובאו יצוה שיאמרו לעיני
הערה בהיותם נקהלים כלם שהשם יוציא להם מים מן הסלע וכן עשו ואל יקשה עליך
ודברתם לעיניהם כי טעמו כמו לפניהם שישמעו כלם וכן ויאמר חנניה לעיני כל העם לאמר
כה אמר ה׳ ככה אשבור את עול מלך בבל וגו׳ וכן רבים או טעם לעיניהם בבאן שיהיה
הדבור בהיותם נקהלים שם והסלע לעיניהם כמו שאמר בעשייה ויקהילו משה ואהרן את
הקהל אל פני הסלע כי כאשר נקהלו שם וראו הסלע פנים בפנים שאמרו המן הסלע הזה

נוציא לכם מים כמו שהזכירו חכמים שלא יאמרו מעיינות היו שם ויתכן שהוא כמסורס
הקהל את העדה אל הסלע ודברתם לעיניהם ונתן מימיו וטעם ונתן מימיו שיהיו
מים רבי׳ נובעים ממנו כמו שאמ׳ ויצאו מים רבי׳ כי הנתינה תאמ׳ על הרבוי כמו ונתנה
הארץ יבולה ועץ השדה יתן פריו כי זרע השלום הגפן תתן פריה והארץ תתן יבולה והשמים
יתנו טלם כלם על הריבוי יבטיחם וכן כתוב ונחלים ישטופו ואין טעם מימיו כמו תתן יבולה
ויתן פריו שאין בטבע הסלע להיות בו מים אבל טעמו המים אשר יצאו ממנו כי בהפוך השם
החלמיש למעינו מים ובו יהיו וממנו יצאו יקראו על שמו מימיו וכן ובירך את לחמך ואת
מימיך לחמו נתן מימיו נאמנים ואמר כן להוריע ש מגוף הסלע יצאו לא מן הארץ אשר
תחתיו כמנהג מעיינות רבים רק מאמצעו וכן כתוב ההופכי הצור אגם מים חלמיש למעינו
מים וחזר ואמ׳ והוצאת להם מי׳ מן הסלע כי אתה בעירך שם תוציא להם המים מן הסלע
להם שכולם יראו אותם נובעים ממנו והשקית את העדה שתצוה אותם לשתות לפניך וכל זה
לפרסם הנס ובמעשה ולא הזכיר כאן וישק את העדה ואת בעירם אבל אמ׳ ותשת העדה
ובעירם כי מרוב הצמאון כראותם מים רבים נוזלים מיד נפלו על הנחל ושתו ועל דעת רבותי׳
כבארה של מרים אמרו רבים כי הסלע הזה הצור אשר היה בחורב ולפיכך פירש מימיו
אשר היה הרבו׳ לתת כי עתה נסתם מעיינו במות מרים כי הכונ׳ לרבותי׳ בבארה של
מרים שהיה מעולם באר נסי מקור מים חיים נובע בכל מקום שיהיה הרצון עליו וכבר העלה
אותו לישמעא׳ במדבר באר שבע ונבקע בחורב מן הצור ההוא שהיה שם ובשאר המסעות
נובע מן הצור ההוא שהיה שם ובשאר המסעים נובע מן הצור במקום שיחנו שם וכאשר
מתה הצדקת פסק המעין ועתה חזר על ידי משה להיות לו מקור נפתח מן הסלע הזה
בעצמו והוא מה שאמר אל הסלע הנודע ועל דרך הפשט היה שם סלע סמוך למחנה וצוה
ודברתם אל הסלע הזה אשר לפניכם גם איפשר לפרש ודברתם אל הסלע אשר
לעיניהם כלומר הראשון שיראו המן הסלע הזה נוציא לכם מים חלילה חלילה שיהיה
התמיה למניעות משה רבי׳ הנאמן בכל בית ה׳ לא יפלא ממנו כל דבר מה והוא וכל
ישראל עמו ראו נסים גדולות ונפלאות מזו ואף כי הוא אשר נעשה כן על ידו פעם אחרת
בצור בחורב ואמרו המפרשים שיש תמיהות מתקיימות כמו הנגלה נגליתי הרואה אתה
התשפוט אותם התשפוט המן העץ אשר צויתיך אבל ר״א כתב המן הסלע הזה יש לנו כח
להוציא לכם ממנו מים ירצה לפרש שאמר להם שמעו נא המורים בה׳ האמורים ולמה
הבאתם את קהל ה׳ אל המקום הרע הזה המן החלמיש הזה יהיה לנו כח בטבע שנוציא
אנחנו ממנו מים רק תבירו כי מאת ה׳ הוא אשר הוציא אתכם ממצרים והביא אתכם
אל המקום הזה והוא אשר יפרנס אתכם בו וזה כטעם שאמר להם במן וידעתם כי אני ה׳
הוציא אתכם ממצרים ולפי דעתי ההא הזו לשאלה המן הסלע הזה נוציא לכם מים אם לא
כי הכתוב פעם יפרש בשאלה הן ולאו היש בה עץ אם אין התשמור מצותיו אם לא ופעם
יזכיר הן לבדו הזה אחיכם הקטון הידעתם את לבן בן נחור האבכה בחדש החמשי הנזר אבל
היתה השאלה הזאת להם שאלת הנסיון אמר שמעו נא המורים מה תחשבון על ה׳ המן
הסלע הזה החזק נוציא לכם מים היהיה הדבר הזה אם לא הפליג במרים והגיד כי הם קטני
אמנה וכאשר ידיבו אליו הוא מפני מחשבתם שלא יעשה השם עמהם להפליא כענין שנ׳
וינסו אל בלבבם היוכל א׳ לערוך שולחן במדבר הגם לחם יוכל תת וכך אמרו עשר נסיונות
נסו אבותי׳ להקב״ה במדבר וכמו השאלה במחשבת השואל במקומו׳ רבים ההשיב אשיב את
בנך אם רצונך כן הנלך אל רמות גלעד אם נחדל אם עצתך כן אף כאן אם מחשבתכם שנוציא
לכם מים מזה וכן דעתי בהנגלה נגליתי הראית כי נכנע אחאב מפני המן העץ אשר צויתיך
התשפוט התשפוט כי כלם שאלות אבל עניינם לשאול בדבר מפורסם שיורה בו הנשאל על
כרחו אם נגליתי לבית אביך ובחרתי בכם אם ידעתם זה ולמה תבעטו בזבחי׳ ובמנחתי הלה׳
תגמלו זאת הגמולה וכן אם מן העץ אשר צויתיך אכלת ותבוש או למה תתחבא וכדרך הזה
האחרים אבל הרואה אתה שאלה גמורה בדבר המסופק אם יועץ אתה תשוב אל העיר
בלשון רואה אני את דברי ארמון וכבר פירשתי בסדר בראשי׳ ויקדש בם שמתו משה ואהרן

על ידם כשהקב״ה עושה דין במקודשיו הוא מתירא ומתקדש על הבריות שנאמ׳ בקרובי
אקדש וכן הוא אומר נורא אלהים ממקדשיך לשון רש״י גם כן פי׳ ר״א ואיננו נראה בעיני כי
עדיין לא מתו משה ואהרן ואיננו מתפרסם לבריות שימותו בחטא הזה שיתירא הקב״ה על
ידי כך כאשר היה בנדב ואביהוא ופרץ ועוא ועוד כי הכתו׳ אמר אשר רבו בני ישראל את ה׳
ויקדש בם כי במריבים נתקדש מלשון בקרובי אקד׳ וראוי היה לדבריה׳ שיאמ׳ ויכבד על פניה׳
והנכון בעיני כי מעשה הצור הראשון היה לעיני זקני ישראל בלבד כמו שמפורש שם וכזה
אמר ויקהילו משה ואהרן את הקהל וכו׳ על כן אמר הכתוב כי מי מריבה האה שנגזר בהם
הגזרה על משה ועל אהרן המה אותם מי מריבה אשר רבו בני ישראל את ה׳ ויקדש בם
לעיני כלם כענין שכתוב וקבצתים מן הארצות ונקדשתי בם לעיני גוים רבים ורע כי
בראשונה היתה להם מריבה עם משה כמו שאמר וירב העם עם משה וכן אמר עוד מעט
וסקלוני והיו מנסים את השם היש ה׳ בקרבנו אבל בכאן היו מריבים כלפי מעלה ולא היה
בכאן נסיון ועל כן אמר כי אלה מי מריבה שנגזרה בהם הגזרה הזאת המה מי מריבה אשר
רבו בני ישראל את ה׳ ויקדש בם לעיניהם לא הראשונים אשר נסו את השם ולא נקדש רק
לעיני זקני ישראל ובעבור היות ענין הסלע שני פעמים הוצרך לבאר על אי זה מהם נענשו
הצדיקים אל מלך אדום לא הזכיר הכתוב שמו כי אין צורך אבל הזכיר סיחון ועוג מלכי
האמורי בשמות בעבור כי היו ידועים בגבורה ולהם שם כגו׳ להורות לפניו ית׳ כי עשה עמנו
להפליא כמו שנאמ׳ לסיחון מלך האמורי כי לעולם חסדו ולעוג מלך הבשן כי לעולם חסדו
ומנהג הכתו׳ להזכיר שם גדולי המלכים אשר ירשנו את ארצם כענין שהזכיר ביהושע חמשת
מלכי האמורי אדני בזק מלך ירושלם והורם מלך חברון ופראם מלך ירמות ויפיע מלך
אביש ודביר מלך עגלון ויובב מלך חצור ושאר המלכים הזכירם במספר לא בשמותם ואמ׳
הכתוב ויאמר אליו אדום כי נכנסו כל עמו עם אדוניהם במאון הזה במסלה נעלה הנה
מתחלה היו אומרים לבא בערים רק שאמרו שלא יכנסו בשדה ובכרם בדרך מחנות עם רב
שעוללים את הגרנות ונכנסים בכרמים אבל ילכו בדרך המלך שהיא דרך הרבים לא דרך
היחיד והיו אומרי׳ שלא ישתו כלל המים אשר להם בבארות לצרכם אחרי כן שלחו להם שלא
יקרבו לערים כלל אבל ילכו במסלה העולה לארץ כנען שהיא סלולה וכבושה לכל ואם ישתו
ממי הנהרות בדרכים הם והבהמות בעברם בנהר יתנו דמיהם שנהנו מהם על כן אמר
רק אין דבר שאין בזה הפסד שום דבר ואחרי׳ פרשו לא נשת׳ מי באר אם לא כרמי׳ ואיננו נכון
כי למה יחזור לשלח לו מה שלא רצה בתחלה ומדרשו לא נשתה מי באר שלנו ונקח מכם
כמו שכתב רש״י ואמרו ישראל לאדום עד אשר נעבור גבוליך ולא הזכירו לו את הארץ אשר
ה׳ אלהינו נותן לנו שלא יקנאו בהם על הארץ לאמר כי להם היתה לולי שלקח בכורתו וברכתו
במרמה אבל לסיחון הזכירו עד אשר אעבור את הירדן אל הארץ אשר ה׳ אלהינו נותן לנו
כמו שהזכיר משה במשנה תורה וי״ט ישרא׳ מעליו קצר הכתוב בזה כי מפני הגבורה
נצטוו נשמרתם מאד אל תתגרו בם כאשר פירש להם משה ועל פי הדבר נטו מעליו כי לא
יכלו לעשות דבר אחר כיון שלא הניחום לעבור והפשט את אהרן את בגדיו הם בגדי כהונה
גדולה שנתרבה בהם אלעזר בנו עתה והקרוב כי כאשר ירד אהרן מעשות התמיד והקטיר
הקטורת והעלה הנרות העלה אותו אל הור ההר כשהיה לבוש בגדי כהונה והפשיטו אותם
ועל דרך הפשט הלבישו תכריכי המת אשר הכין לו והפשיט את אלעזר בגדי החול והלבישו
בגדי הקדש כאשר עשה עמו ביום המלואים ומדרש רבותי׳ שנעשו בהם נסים אמרו היאך
משה יכול להפשיט את אהרן כסדרן והלא העליונים הם העליונים לעולם והתחתונים
הם תחתונים לעולם אלא מעשה נסים עשה לו המקום במיתתו יותר מחייו העמידו משה
אל הסלע והפשיטו בגדי כהונה ובגדי שכינה נלבשים תחתיהם וילבש אותם אל אלעזר הכהן
בנו וכי היאך יכול להלביש את הבגדי׳ כסדרן לאלעזר אבל כבוד גדול חלק לו המקום לאהרן
במיתתו יותר מחייו שנלבשו בגדי שכינה תחלה למטה וחזר משה והפשיט את אהרן הבגדי׳
כסדר׳ והלביש אלעזר כסדר׳ כך שנוי׳ בתנ״כ וישמע הכנעני מצינו בכיבושי יהושע מלך ערד אחד
ועוד כתוב במסעות והוא יושב בנגב בארץ כנען והכתו׳ לא יקרא ארץ כנען סתם מעבר לירדן

מזרחה כמו שאמ׳ ארץ כנען לגבולותיה ועוד כי היה ראוי שיחלק משה את ארצו שלמלך
ערד לאחר משבטי בני ישרא׳ והכתו׳ יספר בכל מקום כי ארץ סיחון ועוג שני מלכי האמורי
נתן לשני המטות וחצי המטה ותשעה המטות וחצי המטה לקחו נחלתם אחרי עברם את
הירדן בארץ כנען ואולי נאמר כי החרימו ישראל את ארצם ולא ישבו בה כלל ואינו נכון
וכן ר״ש מפרש והחרמתי את עריהם שהקדישו שללם לגבוה והנכון בעיני כי זה מלך ערד
יושב בנגב מעבר לירדן ימה בארץ כנען על יד הירדן בגבול בני יהודה סמוך לחברון שהוא
בנגב ושמע מרחוק בבא בני ישרא׳ ובא דרך האתרים אל ערבות מואב וילחם עמהם שם
וזה טעם וישמע ספר הכתוב והוא יושב בנגב בארץ כנען כי בא מארץ אחרת אל מקום ישרא׳
ונדרו ישראל נדר לה׳ לאמר שאם יתן אותו בידם שיחרימו כל אשר להם לה׳ וספר הכתוב
כי שמע ה׳ תפלת ונדרו לה׳ נדר ושלמו כי הרגו אתהם עתה בימי משה כמו שצוה כל חרם
אשר יחרם מן האדם לא יפדה מות יומת ונתנו כל שללם לאוצר בית ה׳ והשלים עוד בכאן
לספר כי החרימו ישרא׳ גם את עריהם אחרי בואם בארץ כנען ואחרי כן מות יהושע לקיים
את נדרם אשר נדרו ויקראו שם העיר חרמה והוא מה שנא׳ בספר שופטים ובני קני חותן
משה עלו מעיר התמרים את בני יהודה מדבר יהודה אשר בנגב ערד ושם כתיב וילך
יהודה אל שמעון אחיו ויכו את הכנעני יושב צפת ויחרימו אותה ויקרא את שם העיר חרמ׳
ושם נשלם הנדר הזה אבל השלים הכתוב להזכיר הענין בכאן וזה כענין הפרשה שאמרה
ברדת המן ויניחהו אהרן לפני העדות למשמרת ובני ישראל אכלו את המן ארבעים שנה עד
בואם אל ארץ נושבת את המן אכלו עד בואם אל קצה ארץ כנען והוא לאחר מיתתו של משה
עד ממחרת הפסח וכן אלה שמות האנשים אשר ינחלו לכם את הארץ וגו׳ נבואה שיהיו
חיים וקיימים כי לא יתכן שיהיה השם מיחד להם אנשים על הספק אבל היה ראוי שיצוה
ליהושע בעת החלוקה גם נכון הוא לומר שהחרימו ישראל עתה בימי משה את המלך הזה
ואת עמו לפי חרב וקראו שם מקום המלחמה חרמה וגם אחרי עברם את הירדן המית
יהושע גם מלך ערד אשר מלך אחרי כן עם מלכי כנען אשר מלכו בימים ההם ובני יהודה
בבואם בעריהם החרימו אותם גם כן וקראו שם הערים חרמה כי השלימו את נדרם אשר
נדרו אבותם והחרמתי את עריהם ולכך אמר כאן ויקרא שם המקום חרמה ושם כתו׳ ויקרא
את שם העיר חרמה שם כל עיר שהיתה ממלך ערד כי השלימו נדרם והיה שללם מחרמי
גבוה והנה כל זה הנזכר כאן היה בבת אחת זולתי שהזכיר ואת כל עריהם שהיה לעתיד
בבואם לעריהם ולכך אמר והחרמתי את עריהם ולא אמר אתהם ואת עריהם כי הזכיר
הנדר העתיד כי הם במלחמ׳ ימותו ושם יתמו ולשון הכתו׳ נאות למה שפירשנו שהיה ראוי
לומר ויתן את הכנעני בידם ויחרימו אתהם ואת עריהם ויקראו שם המקום חרמה אבל
חסר הכנויין לרמוז שנתן את הכנעני ביד מי שנתנו מיד ישרא׳ מהם עתה ומהם לעתיד כי
השם שמע את תפלתם והם קיימו את נדרם וטעם כי בא ישראל דרך האתרים על דעת
אנקלוס כי כאשר באו המרגלים ועלו בנגב וחזרו להם הרגישו בהם יושבי הארץ ושמע
בהם הכנעני הזה שהיה יושב בנגב ובא בדרך שהלכו הם עד הגיעו למחנה ישרא׳ ויפה פירש
ורבותי׳ אמרו מה שמועה שמע כי הוקשה להם הכתוב בפרשת המסעים וישמע הכנעני
מלך ערד והוא יושב בנגב בארץ כנען בבא בני ישראל שלא הזכיר שם המלחמה ולא שואל
דבר על כן אמרו שהיתה השמועה במיתת אהרן הנזכרת שם יזכיר כי שמעו ישרא׳ במיתת
הצדיק ונתעוררו בה להלחם בהם וכן אמרו שהכנעני הזה הוא עמלק ולא כבש ארצם ולא
חלק אותה אבל החרים עריה׳ וישב ממנו שבי אינה אלא שפחה אחת לשון ר״ש מדברי רבו׳
נתעוררו החכמים בזה מפני דעתם שלא יהיו ישרא׳ מנוצחים כלל מאויב זולתי בעת קלקלת
כגון במלחמת עמלק הראשונ׳ ומפני שאמרו היש ה׳ בקרבנו ובשנייה מפני חטאם במרגלי׳
שהזהירם משה ממנה אבל בכל מלחמת מצוה לא נפקד מהם איש כל ימי משה ולפיכך
פירש הכתוב הזה וישב ממנו שבי שהיה בידו והיא השפחה הזו ששבו אותה ישרא׳ מהם
בלשון בכור השבי שהוא בכור השפחה כי לא אמ׳ וישב ממנו אנשים או נשים וטף ועל הדרך
הפשט ענין הכתו׳ לומ׳ כי לא הרג מהם הכנעני הזה שום אדם אבל שבה מהם מעט׳ וכאשר

נתן השם אותם בידם השיבו את הכל ולא נפקד מהם איש והזכיר הכתוב הזה להודיע כי
מפני שראו ישראל מתחלה כי גבר הכנעני נדרו הנדר הזה להחרים כל שללם לה׳ וישמע
ה׳ לקולם ויתכן שנא׳ עוד כי קצף על הכנעני הזה בעבור שבא מארץ מרחקים להלחם בישר׳
ולא ירא אלהים ורצה שיהיה לחרם על כן הגביר אותו מתחילה כדי שידרו להחרימו לה׳
ויעש משה נחש נחשת לא נאמר לו לעשותו מנחשת אלא כי אמר משה הקב״ה אמ׳ לי נחש
אני אעשנו של נחשת לשון נופל על הלשון זה לשון רש״י מדברי רבותי׳ ולא הבינותי זה שהרי
הקב״ה לא הזכיר לו נחש אלא עשה לך שרף אבל דעתם לומר כי הלך משה אחר שם העצם
אשר לו והנראה בעיני בסוד הדבר הזה כי הוא מדרכי התור׳ שכל מעשיה נס בתוך נס תסי׳
הנזק במזיק ותרפא החולי במחליא כמו שהזכירו בויורהו ה׳ עץ וכן במלח אלישע כמ׳ וידוע
בדרכי הרפואות שכל נשוכי בעלי הארס יסתכנו בראותם אותם או בראות דמותם עד כי
נשוכי כלב השוטה וכן שאר הבהמות השוטות אם יביטו במים יראה להם שם כבואת
הכלב או המזיק וימותו כמו שכתו׳ בספרי הרפואות ומוזכר בגמ׳ במסכ׳ יומ׳ וכן ישמרו אותם
הרופאים מהזכיר בפניה׳ שם הנושך שלא יזכירו אותם כלל כי נפשם תדבק במחשבה ההיא
ולא תפרד ממנה כלל עד שתמית אותם וכבר הזכירו דבר מנוסה מפלאות התולדת כי
נשוך הכלב השוטה אחרי שנשתטה בחליו אם יקובל השתן שלו בכלי זכוכית יראה בשתן
דמות גורי כלבים קטנים ואם תעביר המים במטלית ותסננם לא תמצא בהם רושם כלל
ובשתחזירם לכלי הזכוכית וישתהו שם כשעה תחזור ותראה שם גורי כלבים מבוארים וזה
אמת הוא בפלא׳ כחות הנפש ובשיהיה כל זה כך ראוי היה לישראל נשוכי הנחשים
השרפים שלא יראו נחש ולא יזכרו ולא יעלו על לב כלל וצוה הקב״ה למשה לעשות להם
דמות שרף הוא הממית אותם וידוע כי הנחשים השרפים אדומי עינים רחבי׳ הראש שגופן
בעין הנחשת בצואריהם ולכן לא מצא משה לקיים מצותו בשרף בלתי שיעשה נחש הנחשת
כי הוא דמות נחש שרף ואם יעשנו מדבר אחר יהיה דמות נחש ולא דמות שרף ומה שאמ׳
מן הלשון הנופל על הלשון כי הזכרת השם כלבד תזיק והכלל כי צוה השם שיתרפאו כמזיק
הממית בטבע ועשה דמותו ושמו וכשהיה האדם מביט בכוונה אל נחש הנחשת שהוא
בעין המזיק לגמרי היה חי להודיעם כי השם ממית ומחיה וישלח ישרא׳ מלאכים אל
סיחון אעברה בארצך אע״פ שלא נצטוו לפתוח להם לשלום הם פתחו בשלום לשון רש״י ועוד
אבאר בג״ה במקומו כי בכל האומות נצטוו לפתח להם לשלום חוץ בעמון ומואב אבל באמת
מה שאמ׳ לו אעברה בארצך זה היה משה עושה מעצמו דרך פיוס כי ארץ סיחון ועוג ירושת
של ישרא׳ היתה כי לאמורי היא והיה מן הדין שאם יענו שלום ופתחו להם שיהיה כל
העם הנמצא בהם למס ועבדום אבל משה היה יודע כי ישרא׳ עכשו לא יכבשו עשר׳ עממים
והיה חפץ שיהיה כל כבושם מעבר לירדן והלאה שיהיה מושבם יחד ושהיא הארץ הטובה
אשר היא זבת חלב ודב׳ הלא תראה שאם לא בקשות ממנו בני גד ובני ראובן לא היה מניח
שם אדם אלא שתהיה לחרבה וכך שנו בסיפרי׳ לתת לך פרט לעבר הירדן שנטלתו מעצמך
ועוד אמרו רבותי׳ בעשרה קדושות שאין עבר הירדן ראוי לבית המקדש ולשכון השכינה וכן
נראה בכתו׳ שאמ׳ ואך אם טמאה ארץ אחוזתכם וגו׳ ולא שלחו אל עוג דברי שלום כי הוא
כאשר ראה שהכו את סיחון יצא לקראתם למלחמה כ׳ חשבון עו׳ סיחון מלך האמורי כלומ׳
עתה כאשר נלחמו בו ישרא׳ עירו של סיחון מלך האמורי היתה כלומ׳ עיר מושב המלך כי
הוא נלהם במלך מואב הראשון אשר מלך עליהם לפני מלוך מלך או הראשון קודם לבלק
שהיה מלך למואב בעת ההיא ויקח סיחון את כל ארצו מידו עד ארנן וחשבון בתחלת גבול
הכבוש על כן תחשב לאמורי ולא הוזהרו ישרא׳ על ארץ מואב ובני עמון רק על הארץ אשר
היא בידם בעת הצואה והביא הכתוב ראיה כי חשבון עיר סיחון היא כי המושלים יאמרו
בואו חשבון כי בעת שנלהם סיחון במלך מואב לבר תהלה עיר חשבון ונחרבה העיר
אחרי כן בנה אותה לעיר מלכות וזה טעם אשר יושב בחשבון וכן כתוב בספר יהושע סיחון
מלך האמורי אשר מלך בחשבון והיו המושלים אומרים לאמורי בואו חשבון ותשבו בה
ותבנה ותכונן אחרי חורבנה עיר סיחון אשר המלך עליה ואחר שישב סיחון בחשבון אסף

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main

שם את חילו וילכוד מגבול מואב עד ארנון וארנון בכלל על כן אמרו המושלים כי אש יצאה מחשבון להבה מקרית סיחון אשר יושב בה ואכלה עד מואב ובעלי הבמו׳ אשר בארנון שלכד סיחון ממואב עד ארנון וכל בעלי במות ארנון ובעלי במות בענין ובמות עולם למורשה ולקח עוד מבני עמון מארנון ועד היבוק כמו שנא׳ ביהושע ויתן משה למטה גד יעזר וכל ערי הגלעד וחצי ארץ בני עמון עד ערוער והיא הארץ שהיה מלך בני עמון תובע ליפתח כמו שנא׳ כי לקח ישרא׳ את ארצי מארנון ועד היבוק ומן המדבר ועד הירדן וטעם אוי לך מואב אבדת עם כמוש כי היה עם מואב עובד לכמוש אלהיו ובונה במות ובוטח בו יותר מכל עם ובעת צרתם יאמרו לו קומה והושיענו וכן הכתוב מזכיר בהם בכל מקום כמו שכתוב והיה כי נראה כי נלאה מואב על הבמה ובא אל מקדשו להתפלל ולא יוכל ונאמר ויצא כמוש בגולה כהניו ושריו יחדו והשבתי למואב נאום ה׳ מעלה במה ומקטי׳ לאלהיו ולכן יאמרו המושלי׳ דרך לעג כי כמוש נתן בניו פליטי׳ כלומר בורחי׳ ונסים מפני חרב ובנותיו הולכות בשבי כי המאמינים בו יקראו בניו ובנותיו כאשר יקראו עמו וכן בת א׳ נכר ולא כדברי ר״ש שפירש כן נתן הנותן בניו פליטים מחרב והיה כמוש נעבד גם לבני עמון כמו שאמר יפתח את אשר יורישך כמוש אלהיך אותו תירש והיה להם עוד בארצם מלכום שקוץ בני עמון או הזכיר יפתח לעמון כמוש בעבור מה שתפשו ישרא׳ ממוא׳ כאשר הזכי׳ להם בלק מלך מואב לאמר שלא הציל כמוש אלהיהם ולא בלק מלכם ארצם מיד ישרא׳ והגון הוא מאד שנא׳ בדברי רבותי׳ כי המושלים בלעם וכיוצא בו מן הקוסמים שהיו נושאים משל בעתידות אל תירא אותו שהיה משה ירא שלא תעמוד לו זכותו של אברהם שנאמ׳ בו ויבא הפליט ויגד לאברם העברי והוא עוג שפלט מן הרפאים שהכו אמרפל וחבריו בעשתרות קרנים לשון ר״ש מדברי רבותי׳ נתעוררו גם בזה מדעתם שלא יירא משה מזרוע בשר כי עמו ה׳ אלהיו וכל הגוים כאין נגדו מאפס ותוהו נחשבו לו והוא המזהיר את ישראל אל תיראו ואל תערצו מפניהם והוא המאשים אותם כיראתם כענין שנא׳ במרגלים ואומר אליכם לא תיראון ולא תערצון מהם כי ה׳ אלהיכם הוא הנלחם לכם אבל נתירא משה מזה מפני הזכות שידע לו ועל דרך הפשט לא היה בדעתו של משה להוריש עתה לישרא׳ ארץ סיחון ועוג כאשר פירשתי והנה סיחון יצא לקראת ישרא׳ המדברה וילחם בם על כרחם או הודיעו השם ראה החלותי תת לפניך את סיחון ואת ארצו החל רש כי מכאן התחיל בכבוש שבעה עממים אבל עוג אסף כל חילו אדרעי והוא עיר בקצה גבולו והיו ישרא׳ יכולין לנטות מעליו כאשר נטו מעל עשו וה׳ אמ׳ לו אל תירא אותו ולך אצלו והתגר בו מלחמ׳ כי בידך נתתי אותו ואת ארצו ובמדבר סיני רבא ראיתי למה נתירא משה אמר שמא מעלו ישראל במלחמת סיחון או נתלכלכו בעבירה וכל האגדה וכך יראת כל הצדיקים וכן ביהושע

סדר וירא בלק

טעם ויגר מואב מפני העם בעבור כי רב הוא שהיה מואב קטון בגוים כי איננו עם קדמון כמו הכנעני והאמורי וזולתם מבני נח ויגורו מאד מפני העם שהיו רבים מאד כי פרו וישרצו ויעצמו מהם ויקץ מואב מפני בני ישראל ששמעו המסות הגדולות הנעשות להם ולאבותיהם והנה ידעו מואב כי ישראל לא ילכדו את ארצם מהם כי שלחו להם כאשר שלחו לסיחון עד אשר אעבור את הירדן אל הארץ אשר ה׳ אלהינו נותן לנו או ששמעו גם כן מניעת השם שאמר להם אל תצר את מואב ולכך אמרו לזקני מדין אפי׳ שלא ילכדו את ארצו ילחכו ברובם את כל סביבותינו כלחוך השור את כל עשב השד׳ וילכדו להם את כל סביבותינו כאש׳ עשו לשני מלכי האמורי ויתנו אותו למס עובד וזקני מדין אמר ר״א יתכן שהיו החמשה מלכים זקנים ואם כן וילכו זקני מואב וזקני מדין אינם המלכים הנזכרים תחלה כי המלכים לא הלכו לפניו רק שרים בכתו׳ ועל דעת רבותי׳ שאמרו מנהיגם של אלו במדין נתגדל וכו׳ ראוי להם לשלח אל זקני מדין לא למלכים ולא לעם כי הזקנים הם היודעים ענינו והנראה בעיני כי היו מתחלה במדין מלכים וסיחון מלך האמורי נלחם במלך מואב הראשון ויקח את כל ארצו מידו עד ארנן ונלחם בבני עמון ולקח מארצם כמו שאמ׳ מלך עמון ליפתח כי לקח ישרא׳ את ארצי בעלות

ממצרים ויפתח השיב לו כי מסיחון לקחה וכתוב ביהושע ויהי להם הגבול יעזר וכל ערי
הגלעד וחצי ארץ בני עמון עד ערוער ונלחם סיחון עוד עם מלכי מדין וכבש ארצם ושם אותם
לו לעברים נושאי מנחה והסיר עטרת ראשם ולא נתן להם הוד מלכות והשאירם שופטי
בארץ מדין בעבורו ולכן יקראו זקני מדין כדרך השער אל הזקנים והראיה כזה שכתוב ביהושע
וכל ממלכות סיחון מלך האמורי אשר מלך בחשבון אשר הכה משה אותו ואת נשיאי מדין
את אוי ואת רקם ואת צור ואת חור ואת רבע נסיכי סיחון יושבי הארץ כי היתה תחת
ממשלתו וטעם ואת מלכי מדין שהיו מלכים תחלה כמו שאמר נשיאי מדין נסיכי סיחון
וכן נאמר ראש אומות במדין הוא לא מלך או יהיה טעם מלכי מדין שחזרו למלכותם בעת
ההיא ולא ידעתי טעם למה שאמר הכתוב ובלק בן צפור מלך למואב בעת ההיא כי הראוי
שיאמר תחלה וירא בלק בן צפור מלך מואב את כל אשר עשה ישראל ואולי היה בלק גבור
חיל נודע מאד במעשה תקפו וגבורתו והזכיר הכתוב כי אעפ״י שהיה למואב בעת ההיא מלך
תקיף ואמיץ לבו בגבורים היה ירא וקץ מאד מפני בני ישראל ולכך אמר ויפתח הטוב טוב
אתה מבלק בן צפור מלך מואב כי לא יפחיד את המלך רק במלך נורא מאד ויתכן כי מואב
לא היה עליהם מלך והיה העם ירא מאד מפני בני ישראל ועשו שני דברים שלחו אל זקני
מדין עתה ילחכו והקימו עליהם מלך בעצת מדין ואחרי כן שלחו כולם אל בלעם במצות
המלך וזה טעם בעת ההיא בהתיעצם בענין ישראל ושלחם לבלעם ויהיה טעם וירא בלק
שהיה אחד משרי מואב וגבור חיל ונתעורר בענין הזה ואמ׳ למואב הבה נתחכמה לעם והם
קמו והמליכו בעצת מדין ובמדרש במדבר סיני ראיתי ובלק בן צפור מלך למואב בעת ההיא
והלא מתחלה נסיך היה שנאמר את אוי ואת רקם ואת צור ואת חור ואת רבע אלא משנהרג
סיחון המליכוהו עליהם בעת ההיא שגמר׳ לו שעה וכו׳ וטעם נבה כו אני ומדין עוזרי ארץ בני
עמו של בלק משם היה וזה היה מתנבא ואומ׳ לו עתה עתיד אתה למלוך לשון רש״י מדברי
אגדה ופשוטו ארץ בלעם כי שם נולד ומשם ייחוסו והטעם להזכיר מפני שהיה קוסם מן
הארץ שכל עמה קוסמים בענין שכתוב כי מלאו מקדם ועוננים בפלשים אל שרי בלק על
דעת רש״י כי זקני מדין הלכו להם כאשר אמר להם לינו פה הלילה ויתכן זה כי כאשר הזכיר
להם כאשר ידבר ה׳ אלי לא רצו להמתין לו כי אמרו השם הזה בעזרתם של ישר׳ הוא מעל
הוא אשר הוציאם ממצרים ועשה להם אותות ומופתים כי זקני מדין חכמים היו וידעו כל
דברי משה עם יתרו גדול ארצם אבל הכתוב לא הזכיר זה ורא׳ אמר כי לא הזכירם בעבור
כי בלק הוא העיקר והוא בעל השליחות וכן וישבו שרי מוא׳ כי עקר השליחות מארניהם היה
והנכון בעיני כי זקני מדין ואולי הם המלכי׳ הראשונים באו מארצם אל בלק להתיעץ בענין
ישראל ולקחו כלם עצה לשלח לבלעם והנה שלח בלק השרים שלו שופטיו וחכמיו והלכו עם
זקני מדין לארץ מדין כי משם היה דרכם אל עיר בלעם ונשארו זקני מדין בעירם והלכו שרי
בלק שהם השלוחים לבדם עם ארם וזה טעם וילכו זקני מואב וזקני מדין כי הלכו מלפני
בלק עד מדין וקסמים בידם ויבאו אל בלעם שב לזקני מואב שבהם אמר וישלח מלאכים לא
לזקני מדין לתתי להלוך עמכם אלא עם שרים גדולים למדנו שרוחו גסה עלה ולא רצה לומ׳
שהוא ברשותו של מקום אלא בלשון גסות לפיכך ויוסף עוד בלק שלוח שרים וכו׳ לשון רש״י
ואיננו נכון כי כל כבוד שיתפאר ויתגדל בדבר השם ועוד כי הוא לא היה חושב שיתן לו
רשות ללכת עם שרים אחרים נכבדים אבל טעמו שאין חפץ השם שילך כלל והנה בלק חשב
אותו כי להרבות שכרו אמר כן וכך אמר לו למה לא הלכת אלי האמנם לא אוכל כבדך ועל
כן הוסיף שלוח שרים רבים ונכבדים להראות לו כי הוא חפץ בו מאד ונדר לתת לו הון ועושר
ככל אשר יגזור עליו ובלעם השיב להם בכל ממונו לא אוכל לעבור את פי ה׳ כי הוא אלהי ולא
אוכל לעשות קטנה או גדולה אם אעבור את פיו כי בשמו אני עושה או יאמר לא אוכל
לעבור את פיו בדבר קטן או גדול כי הוא אלהי ואני עבדו וטע׳ אם לקרא לך באו האנשי׳ אם
הקריאה שלך וסבור אתה ליטול עליה שכר קום לך אתם ואך על כרחך הדבר אשר אדבר
אליך אותו תעשה ואעפ״כ וילך בלעם אמר שמא אפתנו בדברים ויתרצה לשון רש״י ויחר אף
אלהים כי הולך הוא ראה שאין הדבר טוב בעיני המקום ונאות לילך גם לזה לשון הרב ורא׳

כתב אמר הגאון אם ישען טוען ויאמר אחר שאמר לו לא תלך עמהם איך אמר קום לך
אתם יש להשיב כי השם לא רצה שילך עם הראשונים עד שיבאו שרים נכברים ולפי דעתי
אין צורך כי טעמו כמו שלח לך אנשים כי השם אמר לישראל עלה רש והם לא האמינו רק
אמרו נשלחה אנשים או שאל משה את השם וכן וזה כי מה צרך היה לו לומר ואדעה מה
יוסף ה׳ דבר עמי רק חשב בלבו מחשבה רעה והשם אמר לך אתם רק השמר שלא תדבר
רק מה שאומר לך והעד על פרושי ויחר אף אלהים כי הולך הוא אל דבריו וכל זה איננו שוה
לי כי מה שאמר הגאון איננו כן כי השם אמר לו לא תלך עמהם לא תאור את העם כי
ברוך הוא בעבור שלא יקלל את העם ימנעו ואך יהיה מותר לו ללכת עם שרים אחרים
ולא מנעו מלכת בעבור חסרון מניעת השרים ומה שאמ׳ רא׳ אינו נכון שינחם האלהים וישוב
את דברו אחור בעבור עקשות השוא׳ וענין שלח לך לא היה כן וכבר פרשתי טעמו ולא יעניש
האלהים בדבר אשר יתן בו רשות וחלילה ובמדרש אמרו מכאן אתה למד שבדרך שאדם
רוצה לילך בה מוליכין אותו וגו׳ והנכון בעיני בענין הזה כי מתחלה מנעו ה׳ שלא יקלל את
העם כי ברוך הוא ולמה ילך עמהם אחרי שלא יקללם והם לא יחפצו בו לדבר אחר על
כן אמר לא תלך עמהם שלא תאר את ה׳ עם כי ברוך הוא וביודע כי בלעם הודיעם כל דברי
האלהים ובלק שלח אליו פעם שנית כי לא האמין והוסיף לו כבוד בשרים רבים ונכברים מן
הראשונים והרבה להרבות לו שכרו ובלעם ענה אותם שאין הדבר תלוי בממון ולא ברצונו
רק הכל תלוי ביד השם וישא׳ ממנו עוד מה יצוה אותו ועשה זה כהוגן כי מה ידע הוא בדעת
עליון ועצת ה׳ לעולם טובה והוא יודה חטאים בדרך ויודיענו מה יענה מלאכי גוי או יגיד
מה יקרה להם בעתיד והנה השם אמ׳ לו כבר הודעתיך כי העם ברוך הוא ולא תוכל לקללם
ועתה חזרו לפניך וטע׳ אם לקרוא לך בלבד באו כלומר שיתרצו בלכתך עמהם על מנת שלא
לקלל את העם כאשר הודעתם מתחלה קום לך אתם ואך את הדבר אשר אדבר אליך אותו
תעשה שאף אם אצוה אותך לברך שתברכ׳ לא תירא מבלק וזה טע׳ אם לקרוא וכן היה החפץ
לשם הנכבר מתחלה שילך עמהם אחרי הודיעו אותם שלא יקללם ושיתנהג בענינם כאשר
יצווה כי הרצון לפניו יתעלה שיברך את ישרא׳ מפי נביא לגוי׳ והנה היה על בלעם להגיד כן
לשרי בלק ולומר הנה הרשה אותי השם להיותי קרוא לכם בלבד אבל על׳ מנת שלא לקלל
את העם ועל מנת שאם יצוה אותי לברך שאברכם ואם לא יתרצו בכך יהיו מניחים אותו כי
גם בפעם הזאת השני׳ אמ׳ בלק ולכה נא קבה לי את העם הזה לא יחפוץ בו להודיע עתידות
ולא לדבר אחר זולתי לקב את העם והנה בלעם מרוב חפצו ללכת לא הודיעם זה ולא אמ׳
להם כלום ויקם בבקר ויחבש את חמורו וילך עמהם כרוצה להשלים חפצם על כן חרה
אף השם כי הולך הוא שאלו הודיעם לא היה הולך ועוד שהיה בזה חלול השם כי בלכתו
עמהם סתם והוא ברשות ה׳ חשבו שנתן לו רשות לקלל את העם והנה חזר בו ממה שאמר
תחלה לא תאור את העם כי ברוך הוא כפי מה שהגיד להם וכאשר יראו עוד שלא יקללם
יאמרו כי אחרי כן נמלך עוד או יהתל כהם כהתל באנוש חלילה לא מעשות כדבר הזה כי
נצח ישרא׳ לא ישקר ולא ינחם ותרא האתון את מלאך ה׳ מלאכי השם השכלי׳ הנבדלים לא
יראו לחוש העינים אף כי אינם גוף נתפש במראה וכאשר יראו לנביאים או לאנשי רוח
הקדש כדני׳ ישיגו אותם ממראות הנפש המשכל׳ כאשר תגיע למעלת הנבואה או למדרגה
שתחתיה אבל שיושגו לעיני הבהמה אי אפשר על כן תוכל לפרש ותרא האתון כי הרגישה
בדבר מפחיד אותה מלעבור והוא המלאך אשר יצא לשטן בענין ולבי ראה הרבה חכמה
שיאמ׳ על ההשגה על לא הראות וכאשר אירע בה הנס ושם לה הבורא הדבור אמר׳ לבלעם
ההסכן הסכנתי לעשות לך כה כי לא ידעה למה עשתה עתה כן כי לא נסתה ועשתה בהפך
ולפי׳ לא אמרה לו הנה מלאך השם לנגדי וחרבו שלופה בידו לא שתראה חרב אף כי מלאך
אבל ידמוז הכתוב כי מפני היות המלאך נכון להכות בהם חרדה חרדה גדולה נדמה לה
כאילו באים לשחוט אותה כי לא עלתה השגת לדעת זה כלל
ואם נאמר כי המלאכים הנראים בדמות אנושי כאשר הזכרתי בפרשת וירא אליו יושגו אף
לעיני הבהמות אם כן איך לא יראנו בלעם ולא רבה בסנורים אבל יתכן שהוסיף בהשגת

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main

עיניה מי שהוסיף בה הדבור וראתה באדם ולא הזכיר בה הכתוב ויגל ה׳ את עיני האתון
כאשר הזכיר בארניה כי הענין כלו באתון נס גדול בבריאה חדשה בנבראים בין השמשות
איננו נקרא גלוי עינים בלבד אבל רבותי׳ לא יזכירו בנס׳ רק פתיח׳ פ״ה וטע׳ הנס הזה להרא׳
לבלעם מי שם פה לאד׳ או מי ישום אלם להודיעו כי ה׳ פותח פי נאלמים וכל שכן שיאלם
פי המדברים גם ישים בפיהם דברים לדבר כי הכל בידו ולהזהירו שלא ילך אחר נחש וקסם
ויקללם בהם כי מנחש וקוסם היה ויגל ה׳ את עיני בלעם מזה הכתוב נלמוד כי בלעם לא היה
נביא אך יצטרך לגלוי עינים בראית המלאך כאשר יאמר הכתוב במי שלא הגיע לנבואה
כנער א״שע והגר המצרית ולא יאמר כן בנביאים וכן קראו הכתוב בלעם בן בעור הקוסם
ומה שאמ׳ הוא כאשר ידבר ה׳ אלי קרא ידיעתו העתידות בקסמיו דבר ה׳ אבל לכבוד ישרא׳
בא אויל בלילה ההוא ואחרי כן זכה לגלוי עינים בראית המלאך ודבר עמו ובסוף עלה
למעלת מחזה שדי והכל בעבור ישרא׳ ולכבודם ואחרי שטב לארצו היה קוסם כי כן יקראנו
הכתוב במיתתו ואת בלעם בן בעור הקוסם הרגו בחרב וחלילה שישלחו יד בנביא השם וכך
אמרו במדרש במדבר סיני רבא בלעם נזקק לרוח הקדש וכשנזדווג לבלק נסתלקה ממנו
רוח הקד׳ וחזר להיות קוסם בבתחלה לפי׳ צווח רם הייתי והורידני בלק כי ירט הדרך לנגדי
כי ההולך ירט דרכו ועוות אותה לנגד עיני כי אנכי היודע ועד כי לנגדי שירט הדרך לעשות
בנגד רצוני כדברי אנקלוס כמו כי הכעיסו לנגד הבונים ירט לשון עוות וכן ועל ידי רשעים
ירטני יעות אותי והענין כאשר פירשתי כי ההליכה היה בה רשות מאת ה׳ הנכב׳ אבל בלעם
עוות אותה בלכתו עמהם על דעתם שיקלל את העם ות״א לפני פרשו בו ותט אל השד׳ כאשר
היתה לפני ואין צורך רק טעמו כמו מפני כי כן תשמש הלמד מקום מם כמו ויחדלו לבנות
העיר חדל להיטיב להשכיל וכן רבים וכמוהו ויצא מואב ושרי החיל לפני המלך לפקוד את
העם את ישרא׳ וטעם אולי נטתה מפני על דעת המפרשים כמו לולי שנטתה מפני ישמש
במקום הזה שלא כדרך חבריו כלם ועל דעתי הוא כמשמעו כי האתון הרגישה במלאך או
ראתה בו ולא ידעה מה הענין אבל מפני נטתה חרב שלופה כמנהג הבהמות על כן
אמר המלאך לבלעם ותראני האתון ונטתה מפני ובשמא נטתה מפני כי אני להרוג אותך
באתי אבל אותה החייתי כי החטא בך ולא באתון גם אותך הרגתי אמר ר״א מלת גם לעד
שמתה האתון אחר שדברה וטעם החייתי כי כן אדם בראות המלאך ימות והער ותנצל נפשי
אך כי הבהמה שאין לה שום שותפות עם המלאך כבן אדם ואין מלת גם נדרש כאשר אמ׳ כי
שניהם לא ימותו כי עתה שנטתה מתה האתון והחיה את בלעם ואם לא נטתה היה הורג
את בלעם ומחיה את האתון אבל מלת גם כדברי רש׳ שהוא כמסורס גם הרגתי אותך וטעם
ואותה החייתי לומר כי החטא כלו עליך והרגתי אותך בו אבל היא אין עליה חטא שתמות
בו והנה הנטיה שנטתה מפני לטובתך לא לצרב׳ כלל והכית אותה חנם וגמלת לה רעה תחת
טובה ולא הגיד הכתוב אם היו שרי בלק עם בלעם במעשים האלה או שהיו רוכבים לפניו
ורחוק היה ביניהם וביניו והקרוב שהיו עמו ולא יתפרדו ממנו וראו בנטו׳ האתון והכות
בלעם אותה כסבורין היו שהיה כמנהג הבהמות הרעו׳ ולא שמעו דבור׳ אך כי דבר המלאך
שהוא גלוי עיני בלעם ורבותינו אמרו שהיו שרי מואב תמהין שראו נס שלא היה כמותו
בעולם ואמרו שכיון שדברה מתה שלא יהו האומות אומ׳ זו היא שדברה ועושין אותה יראה
ועוד שחס הקב״ה על כבודו של רשע שלא יהו אומר׳ זו היא שסקלה את בלעם וכל זה אפשר
מדרך קבלה לא שדבר הכתוב כלל כאשר פירשתי לך עם האנשים ואפס יתכן שיאמר לך
עם האנשי׳ ואפס את הדבר וכו׳ אותו תדבר ותודיע אותם וזה או טעמו כי אחרי אשר התודה
אם רע בעיניך אשובה לי אמר לו לך עמהם כי מחלתי חטאך ובלבד שתזכר אזהרתי אשר
הזהרתיך והוצרך לומר כן שלא יחשוב שיאמר לו לך עמהם לעשות מה שבקשו ממך גם
יתכן שהי׳ חפץ ההולך לקלל את העם ולא היה חפץ לברכ׳ בשום פנים ולכן יזהירנו האהי׳ בכל
עת שידבר עמו ומפני זה הודיעו בלעם לבלק בתחלת דברו עמו הנה באתי אליך כי בביאה
בלבד הורשתי אבל בענין העם היכול אוכל דבר מאומה כרצונך הדבר אשר ישים האהים
בפי אותו אדבר בין קללה בין ברכה ראה אם תחפץ שאדבר בענינם ואם לא תחפוץ בכך

אשובה לי מעתה   ויעלהו במות בעל וירא משם קצה העם היה מעלה אותו במקום אשר
יראנו כדי שיתכוין אליו בקללתו ולא תפרד נפשו מהם כי אלה מכחות הנפש להיות דבקה
בעת הראיה כידוע מענין החכמים דלי ליה גבינאי דבעינא למחזייה דלי ליה ויהב ביה עיניה
ונח נפשיה והגיד הכתוב שלא ראה כל המחנה כי היו חונים ד׳ רגלים לד׳ רוחות השמים
ובפעם השנית אמר לו בלק אפס קציהו תראה וכלו לא תראה לומר גם בפעם הזאת לא
תראה כלו גם הוא הדבר המונע קללתם אבל קבנו לי משם אם תוכל כי אין מקום להראותו
כלו משם חשב בלק אולי יש באחד הקצוות דגל אנשים צדיקים וטובים אשר אין ה׳ חפץ
דכאו ויתכן עוד לפרש כי הפעם הראשון ראהו כולו כי במות בעל מקום גבוה וראו שניהם
משם קצה העם ובנו שם המזבחות והלך בלעם אל ראש הגבעה אשר בהר ההוא וירא
משם את כולו וזה טעם וילך שפי אל שפי שבו כדברי ר׳ אברהם
שבעת המזבחות דמו בזה ר״א סוד עמוק והנה בלעם רצה לדבקה אליו הרצון
מאת ה׳ בקרבנות האלה ועל כן העלה עולות מספר כלם ורצה שיתעסק בלק עצמו בהם
ולכך אמר ויעל בלק ובלעם פר ואיל במזבח זה שוחט וזה זורק וטעם ויאמר אליו את שבעת
המזבחות ערכתי דרך תפלה כאומר ערכתי לפניך מזבח שלם בקרבן שלם יעלו על רצון
מזבחך כענין שיאמר הכתוב יזכור כל מנחותיך ועולתך ידשנה סלה ואמר עולות מחים
אעלך לך עם קטורת אלים אעשה בקר עם עתודים סלה וכן במקומות רבים וטעם הידיעה
כבר זכרה ר״א והנה בסוף באשר רצה ללכת לקראת נחשים לא רצ׳ בלעם שיהיה בלק מעלה
בקרבנותיו שלא יפגל במחשבתו ולכך אמר הכתוב ויעל פר ואיל במזבח וירמוז לבלעם
הנזכר ויתכן שבלק העלה אותם כדי לפייס דעתו עשה כן והוא לא היה עוד חפץ בהם ויקר
אלהים אל בלעם בעבור שלא היה האיש הזה מגיע למעל׳ הנבואה על כן יאמר בו בלשון הזה כי
עתה בא אליו דבור השם דרך מקרה לכבוד ישראל ולכך אמר בו ויבא אלהים אל בלעם כי
הלשון הזה לא יאמר בנביאים רק במי שלא בא במדרגה ההיא וכן ויבא אלהים אל אבימלך
ויבא אלהים אל לבן ואפשר שפי׳ ביאת הרצון בדבור מן העליון אל השכלים אשר יחלימו כי גם
בלעם ביום נופל ותרדמה נפלה עליו וגלוי עינים וטעם ויקר אלהים ויאמ׳ אליו כי כאשר קרה
לבלעם במקרים אשר יקראו לאנשי רוח הקדש בהתבודדם שחלף רוח על פניו תסמר שערת
בשרו פחד קראתהו ורעדה ורב עצמותיו הפחיד והודו נהפך עליו למשחית והוא נופל על
פניו ארצה או אמר את שבעת המזבחות ערכתי והוא דרך תפלה כאשר פירשתי והשם לא
שמע אליו על כונתו ואמר לו כה תדבר וטעם וישם ה׳ דבר בפי בלעם יש מפרשים כי לא
ידע בלעם בדברים אך השם מלא אותו דברים ואמר לו שוב אל בלק וכה תדבר וכי יצאו
הדברים מפיך ואולי כן דעת רבותי שאמרו עיקם את פיו ופיקמו כאדם שקובע מסמר בלוח
ר׳ אליעזר אומר מלאך היה מדבר ור׳ יהושע אומר וכו׳ ואינו נכון בעיני בעבור אמרו שומע
אמרי אל ואמר מחזה שדי יחזה אבל טעם וישם הלמוד שלמדו הדברים שיגרוס אותם בפיו
ולא ישכח ולא יפול מהם דבר כטעם ולמדה את בני ישראל שימה בפיהם וכן על פי אבשלום
היתה שומה כי מראש צורים אראנו הטעם בעבור שהעלהו במות בעל לראותו אמ׳ מראש
צורים ומן הגבעו׳ אני מביט ורואה אותו כי ישכן לבדו ואין עמו גוי אחר שיחשוב אליו כמו
שיתקבצו גוים רבים ואומות שונות להיות מחנה אחרת אבל אלו כלם תורה אחת ומשפט
אחד להם וגוי אחד הם וישכן בדד בשם יעקב וישראל ועל כן הזכיר ארה לי יעקב וזועמה
ישראל כי הזכיר להם שמם הנכבד ושמות אבותם לאמר שהם עם לבדד ושמם נאות להם
מאבותם כי בלק לא היה מזכיר לו שם ישראל רק אמר עם יצא ממצרים במתנכר בהם שלא
ידע אותם במתנכר טובת אביהם והכוונה לו כי כאשר אני רואה אותו עתה שוכן לבדו כן
לעולמים בטח בדד עין יעקב והוא היה לראש עולם ואין אומ׳ שתגב׳ עליו ולא שיטפל הוא
אליה   מי מנה עפר יעקב יאמר אני רואה אותם מראש הרים שוכנים לבדד ולא אוכל
למנות אותם כי הם כעפר הארץ אשר לא יוכל איש למנות את עפר הארץ וגם רובע ישראל
למחנות הרגלים הארבעה לא אוכל למנות יתנבא עליהם שירבו ולא ימעטו ויהיו תמיד הם
לברם ורע יעקב בחול הים אשר לא ימד ולא יספר וזה דעת אנקלוס ברבע ישראל גם נכון

הוא שיהיה כמו ארחי ורבעי זרית מן לא תרביע כלא׳ וכלשון וממי יהודה יצאו ואמ׳ תמות
נפשי מות ישרים ותהי אחריתי כמוהו לומר שהם נוחלי גן בעדן כי אחרית האדם המות
ועל כן יבקש שימות מות ישרים הם ישרא׳ הנקראין ישורון שיכלו ימיהם בטוב ותהי אחריתו
כמוהו בישרא׳ אשר חלקם בחיים ואינם בני גיהנם ואבדון והנה כלל נבואתו בפעם הזאת
שאין ה׳ חפץ בקללתנו וכי אנחנו עם לבדד חלק ה׳ ועמו ולא נתערב בגוים ולא נחשב עמה׳
ואחריתנו טובה בדרך ישר ויקר ה׳ אל בלעם עתה לכבוד ישרא׳ עלה האיש הזה להתנבא
במדת רחמים בשם הגדול אשר נגלה למשה כי עד עתה נאמר בו ויבא אלהים ויקר אלהים
ועתה ידע כי לא יוכל לקללם בשום ענין בעבור כי במדת רחמים יחונן עליהם כי עד עתה
כשהיה שומע במדת הדין היה חושב למצא להן עלה בעון אשר חטא כענין ויהפך להם לאוי׳
והוא נלחם בם או שתבא עליהם רעה מאת ה׳ לא ינצלו ממנה במדת הדין וזה טעם וירא
בלעם כי טוב בעיני ה׳ לברך את ישראל גם ה׳ יתן הטוב כברכה והמשכיל יבין לא הביט און
ביעקב יחזור א׳ הא׳ הנזכר יאמר שלא הביט און ושקר בישרא׳ ולא ראה בהם עמל וכעס
שיעשו לפניו ועל כן הוא עמם ותרועת מלכותו בהם כי יריע אף יצריח על אויביהם יתגבר
זה דעת ר״א ונכון הוא ויתכן עוד לפרש כי און במקום הזה כמו תחת און ראיתי אהלי כושן
ועמל כמוהו וכן תחת לשונו עמל ואון כזב ושקר כי הדבר שלא יהיה ולא יבא כי שקר הוא
יקרא און ועמל בעבור שלא יגיע לאדם ממנו רק העמל יאמ׳ הנה ברך לקחתי ולא אשיבנה
כי לא הביט אדם ביעקב ולא ראה איש בישרא׳ און ודבר כזב און בטחונם שקר ואין תוחלתם
נכזבת אבל כל ברכותיהם ובטחונם יתקיימו לעולם כלשון הנה בה מבטנו וחתו ובשו מכוש
מבטם וכן לא הבטתם אל עושיה ויוצרה מרחוק לא ראיתם ענין בטחון ותקוה ואמ׳ הטעם
כי ה׳ אלהיו אשר לא יכזב ולא ינחם ותרועת מלך בו שלא ינוצח לעולם כי בהוציאו אותם
ממצרים הנה לו תוקף גדול כתועפות ראם על כל בהמה ואיך לא יתקיימו כל ברכותיהם
ואין בהם נחש וקסם כי לא נחש ביעקב אינם צריכין לנחש וקסם בכל עת שצריך שיאמ׳ ליעקב
ולישראל מה פעל א׳ ומה גזרותיו במרום אינם מנחשים וקוסמים אלא נאמר להם על פי
נביאים מה גזרת המקום או אורים ותומים מגידים להם לשון רש״י והנכון בעיני כי בעבור
היותו קוסם ובלק שלח לו כי ידעתי את אשר תברך מבורך בקסמיך ואשר תאר בהם יואר
ושלח לו קסמים על כן אמר לו אין נחש כיעקב להרע או להטיב להם ולא קסם בישרא׳ מזיק
או מועיל כי בכל עת יאמר ליעקב ולישרא׳ מה פעל א׳ כהם כי מפי עליון תצא להם הרעות
והטוב לומר כי חלק ה׳ עמו אינם בממשלת שרים וכוכבי שמים שיזיק להם אדם בקסם
ונחש כגוים וזה כאשר אמר משה אשר חלק ה׳ אלהיך אותם לכל העמים תחת כל השמים
ואתכם לקח ה׳ להיות לו לעם נחלה כאשר פירשתי בסדר אחרי מות ונתנבא עליהם כי
כלביא יקום שהוא הגור ואחרי כן יתנשא כארי ולא ישכון בארצו עד יאכל טרף וישתה דם
מלכי כנען כדברי אנקלוס והנה הוסיף עתה בנבואה הזאת השני׳ להגיד לבלק בכבוש הארץ
והרגם מלכים אדירים והנה בלק יודע כי ישרא׳ לא ינחלו את ארצו ולפיכך אע״פ שהגיד
להם עתה שסופם לנצח מלכי כנען ירצה עוד לקללם בנצוחי עד שיוכל הוא להתגבר עליה׳
אולי יוכל להלחם בו ולהכות מהם על כן אמ׳ עוד ואקחך אל מקום אחר אולי יישר בעיני ה׳
וקבותו לי משם לא שיחזיר אחור ברכתו שכבר הודיעו לא איש א׳ ויכזב ובן אדם ויתנחם אבל
חשב הנה הם עתידים לכבוש ארץ כנען שהיא נחלתם ולהרוג מלכיה אבל אפשר שאתגבר
אני עליה׳ ואכה בו כאשר עשו העמלקי והכנעני היושב בהר ההוא שהכום עד החרמה וזאת
כוונתו מפחדו מהם כאש׳ הזכיר לזקני מדין או היה ענינו שיוכל להשיב אלו כל מה שתפשו
מיד סיחון מאשר למואב כמו שמפורש בדברי יפתח וכבר הזכרתיו ולא הלך כפעם בפעם
לקראת נחשי׳ כי בפעמים הראשונים היה מנחש ורוצה לקלל אותם בנחש והיה השם בא
אליו בדרך מקרה לא בכוונתו לנבואה ולא ממעלתו שהגיע אליה ועתה כאשר נאמר לו כי
לא נחש ביעקב ולא קסם בישראל להרע או להיטי׳ להם הניח הנחשי׳ ולא הלך כפעם בפע׳
לקראתם אבל שת אל המדבר פניו אשר ישראל שם שיראה אותם ויכין להם נפשו שיחול
עליו הדבור מאת השם כאשר עשה עמו פעמים וכן היה לו על כן אמ׳ ותהי עליו רוח אלהים

כי עתה היתה עליו יד ה׳ כאשר היא לנביאים כמו שאמר ומי יתן כל עם ה׳ נביאים כי יתן
ה׳ את רוחו עליהם ואומר רוח ה׳ אלהים עלי ועל כן קרא עצמו עתה שומע אמרי אל כי נביא
הוא ורש״י כתב וישת אל המדבר פניו בתרגו׳ כי היה הרב מתרגם בו ושוי למדברא דעברו
ביה עגלא אפוהי ואין כן בנוסחאות מדוקדקות מתרגומו של אנקלוס אבל הוא כתוב בקצתן
שהוגה בהן מן התרגום הירושלמי והעיקר מה שפירשנו ואמר אשר מחזה שדי יחזה כי
ראה עתה באיספקלריה המאירה בנביאים הראשונים שנאמר בהם וארא אל אברהם אל
יצחק ואל יעקב באל שדי או במדריגה למטה מהם כי מחזה שדי איננו שדי והנה הם יראו
באל שדי והוא יחזה במחזה של אל שדי והנה היו שתי מדרגות למטה מהם ועל כן קרא
עצמו גלוי עינים שהיא מדרגות מן הנביאים
כמו שאמר פקח ה׳ את עיני וכבר נאמר כן בבלעם עצמו כראיית מלאך ויגל ה׳ את עיני
בלעם ולא תחשוב בזה זולת מה שפירשנו מפני מאמר רבותי׳ שאמרו בסיפרי ולא קם נביא
עוד בישראל כמשה בישרא׳ לא קם אבל באומות העולם קם ואי זה בלעם אלא הפרש יש
בין נבואת משה לנבואת בלעם משה לא היה יודע מה מדבר עמו ובלעם היה יודע מה
מדבר עמו שנא׳ נאם שומע אמרי אל משה לא היה יודע מתי מדבר עמו ובלעם היה יודע
מתי מדבר עמו שנא׳ ויודע דעת עליון משה היה מדבר עמו מעומד שנא׳ ואתה פה עמוד
עמדי ובלעם היה מדבר עמו כשהוא נופל שנא׳ נופל וגלוי עינים משל לטבחו שלמלך
יודע כמו הוצאות יוצאות למלך על שולחנו וביאור ענין הבריתא הזו מפני שאמר הכתוב
ולא קם נביא עוד בישראל במשה אשר ידעו ה׳ פנים אל פנים ידרשו רבותי׳ שאינו בא עתה
לספר במעלה אשר לנבואת משה על נבואת שאר הנביאים שכבר הודיע אותנו מעלתו
עליהם בשני מקומות בפסוק וארא אל אברהם אל יצחק ואל יעקב באל שדי ושמי ה׳ לא
נודעתי להם ובפסוק אם יהיה נביאכם וגו׳ אבל עתה לא דבר אל משה שידע הוא את השם
כענין שנאמ׳ הודיעני נא את דרכיך ואדעך שלא אמ׳ הכתוב אשר ידע השם פנים אל פנים
אבל אמר אשר ידעו כי ידבר על ביאור הנבואה יאמר כי למשה רבי׳ תבא מבוארת
כמדבר אל חברו פנים אל פנים שמודיעו דבריו וכוונתו עד שיכיר בפניו שהבין דבריו וכוונתו
באמירה ובהכרת רצונו בפניו ואמרו כי לבלעם היה זה בעת שנבא לכבוד ישרא׳ שעמד על
דברי השם ועל רצונו וחפצו בכל הענין העתיד לבא בישר׳ ואעפ״כ יש הפרש בין נבואת משה
לבלעם כי משה לא היה יודע מה מדבר עמו באי זו ענין ובאי זה מצוה יצונו אבל הוא היה
מוכן בכל עת לדבור והיה הקב״ה מצוה אותו כפי הרצון לפניו אבל בלעם היה מכוין ומחשב
בדבר אשר הוא חפץ בו והולך ומתבודד ומכין נפשו להיות עליו הרוח אולי יקרה לקראתו
כאשר מפורש בכאן ויודע שאם יחול עליו בענין ההוא אשר חשב ידבר עמו לא בענין אחר
ומשה לא היה יודע מתי ידבר עמו כי לא היה אליו עת קבוע לדבור אבל בכל עת שיחפוץ
משה יכוין לבו לדבור היה נדבר עמו כמו שאמ׳ עמדו ואשמעה מה יצו׳ ה׳ וכן בכל עת שיהיה
לפניו יתעלה הרצון להיות מצוה אותו יקראנו מאהל מועד וישמע את הקול מדבר אליו אבל
בלעם היה מכוין את השעה שיהיה לו הדבור ולא תנוח עליו הרוח אלא באותה השעה
אולי היא השעה יזכירו רבותי׳ במסכ׳ ברכות ובמסכת סנהדרין שהיה
מקלל בה וגה היה חל עליו הרוח לא בעת אחרת לעולם וכן ענין העמידה מעלה למשה
והנפילה בבלעם פחיתות שלא יסבל נבואה כענין שנא׳ אם יוספים אנחנו לשמוע את קול ה׳
אלהים עוד ומתנו קרב אתה ושמע ואמרו משל לטבחו של מלך על המדה הראשונה וכוונת׳
לומ׳ שהטבח יודע בהוצאת שולחנו של מלך והשר שלו שהוא נאמן בכל ביתו ועומד בסודו
לא ידע בהוצאת השולחן והמשל הזה יורה שדעת החכמים לומר שהיה בלעם יודע עצמו
אחרי כונתו שהשם יאמר לו מה אקב לא קבה אל וכל הענין ואחר כן ישמע הדבור במלות
ההם אשר חשב בלבו וזה ממה שהזכרתי כי היה קוסם ותבואנה העתידו׳ בלבו ועתה בשביל
ישרא׳ ישמע בהם גם הדבור ולפי׳ היה מתפאר בעצמו עתה לאמ׳ נאם שומע אמרי אל וראיתי
הענין הזה שנוי בספרי שאמרו בסיגנון אחר בהגר׳ של במדב׳ סיני רבא ואין לי להארי׳ והכלל
כי כוונתם לומר שנבואת בלעם תבוא אליו במלות מבוארות לו מן הטעם שאמרו שלא יהא

פתחון פה לאומו׳ העולם לומ׳ אילו היה לנו נבי׳ כמשה היינו עובדי׳ להקב״ה אבל מרז״ל נבואתו
למטה משאר הנביאים שהיה במחזה שדי כמו שביארנו וכך אמרו׳ בויקרא רבא אין הקב״ה
נגלה על נביאי אומות העולם אלא בחצי דבור היך כמה דתימר ויקר אלהים אל בלעם אבל
לנביאי ישרא׳ בדבור שלם שנ׳ ויקרא אל משה וחצי הדבור תכין ענינו ממה שבארנו שתום
העין לא מצאו מוצא למלה הזאת מן המקרא ואנקלוס אמ׳ דשפיר חזי כמו פתוח העין ולשון
חכמים כדי שישתום ויסתים כלומר שיפתח הנקב ואולי היא מלה מורכבת מן שיתי אותותי
אלה שתוי מה הגבר לכל מה שישית עינו וירום מאגג מלכו מלך הראשון שלהם יכבוש את
אגג מלך עמלק נקרא שמו טרם הולדו דומה לו לכורש אשר החזקתי בימינו הנה בן נולד
לבית דוד יאשיהו שמו ויצחק ושמא׳ ושלמה ותנשא מלכותו של יעקב יותר ויותר שיבא דוד
ושלמה בנו אחריו לשון רש״י ויפה פירש ויתכן שהיה כל מלך בעם עמלק נקר׳ אגג כי המלך
הראשון אשר שמו עליהם היה שמו כן ונקראו בניו היושבים על כסאו בשמו כדרך רוב
המלכים גם היום שנקראים בשם תופש המלכו׳ ובן המן האגגי כי היה מזרע המלוכה ההיא
כי רחוק הוא שיקרא הנביא שם הרשע בטרם נוצר בבטן ובן גוג כל נשיא המגוג יקרא בן
והנה הוסיף בפעם הזאת השלישית להודיע לבלק כי אהלי יעקב יהיו טובים רמז לעת היותם
שוכני אוהלים עד שינחלו הארץ ומשכנות ישרא׳ גם כן יהיו טובים אחרי כבוש וחלוק שישבו
בה במשכנות מבטחים וכן תהיה ארצו מלאה כל טוב כגן רוה וכמוצא מים אשר לא יכזבו
מימיו וכי ינצח את עמל׳ בעבו׳ שנלחם בו ויאבד זכרו ותנשא עוד המלכו׳ של ישרא׳ שיהיו בה
אחרי כן מלכים אדירים ינשאו מאד ואמ׳ לו שיאכל כל צריו ועצמותיה׳ יגרם רמז להונם וכל
אשר להם ואמ׳ שישכנו בה לבט׳ לא ייראו מכל עם כארי׳ וכלבי׳ שלא יירא פריץ חיות ועתה
נואש בלק ממנו שאם ילחם בו יאבד באמת כי כל צריו יאכל כאשר יאכל עמל׳ בעבו׳ שנלחם
בו על כן אמ׳ לו עתה שיברח אל מקומו אין לו חפץ בו הלא גם אל מלאכי׳ יתנצל בלעם עתה
במה שאמר למלאכיו בשובם אליו טרם שידע מה יוסף ה׳ דבר עמו אבל אחרי כן הראה
שיבאו ויקלל עד שהתרה בו המלאך בדרך כאשר פירש׳ לכה איעצך לפי שרצה לומ׳ פורענו׳
אומתו ברכתי ומחץ פאתי מואב לכך אמ׳ לו איעצך כלומ׳ אומ׳ לך לצד אחר דרך עצה שלא
ישמעו אחרים לכה איעצך מה לעשות ומה היא העצה אלהיהם שלאלו שונא זמה הוא וכו׳
כראי׳ בפ׳ חלק תדע שבלעם השיאם עצה זו להכשילם ואומר לך מה עתידין להרע למואב
באחרית לשון רש״י והנבון בעיני שאמר לו אגיד לך העצה אשר יעץ האלהים שיעשה העם הזה
לעמך באחרית הימים מלשון זאת העצה היעוצה על כל הארץ שמעו עצת ה׳ אשר יעץ על
אדום ואמר איעצך כי השומע עצה יקרא נועץ והנבואה הזאת לימות המשיח היא כי כל
נבואותיו מוסיפו׳ בעתידות מתחלה אמ׳ שהם חלק השם ונחלתו ובשנית הוסיף בכבוש הארץ
והרגם מלכיה ובשלישית ראה שבתם בארץ ופרו ורבו על הארץ והעמידם מלך ינצח את
אגג ותנשא עוד המלכות שראה דוד מתנשא למעלה וכמו שנא׳ וידע דוד כי הכינו ה׳ למלך
וכי נשא מלכותו בעבור עמו ישרא׳ כלומ׳ בעבור אשר הבטיחם שתנשא ועתה בנבואה הזאת
הרביעית יוסף לראות ענין המשיח ולכך הרחיק הענין מאד אראנו ולא עתה אשורנו ולא
קרוב מה שלא אמר כן בנבואתו הראשונות ואמ׳ שזאת עצת ה׳ שיעץ להיות באחרית הימים
וקרא עצמו עתה שומע אמרי א׳ ומחזה שדי כאשר עשה בנבואה השלישית והוסיף לקרא
עצמו יודע דעת עליון והאומר כך יודע אני דעת פלוני ירצה לומר שהוא מכיר ממנו מה
בלבו הדברים שלא יגיד בפיו וכן זה יכוין לומר שהוא יודע ויאמר עתה מי שיש בדעתו של
א׳ עליון לעשות בעולמו בסוף כל הימים וזה כענין כי יום נקם בלבי ואמרו לפומא לא גלי
והנה אמ׳ הכתו׳ בכאן וישא משלו ויאמר ולא הזכיר שהיה זה בנבואה כאשר הזכיר בשלשה
פעמים כי כיון שאמר שומע אמרי א׳ ומחזה שד׳ יחזה בידוע כי היתה עליו יד ה׳ כאשר בפע׳
השלישית שאמר ותהי עליו רוח אלהים וקרא עצמו כן דרך כוכב מיעקב בעבור כי המשיח
יקבץ נדחי ישראל מקצה הארץ ימשילנו לכוכב הדורך ברקיע מקצה השמים כמו שנ׳ בו
וארו עם ענני שמיא וכו׳ ואמ׳ שהוא רואה לזמן רחוק שידרוך כוכב מקצה השמי׳ ויקום ממנו
שבט מושל ומחץ פאתי מואב וקרקר כל בני שת בן ארם שהוא אבי כל האומות והזכיר

פאתי מואב להודיע   כי עמו לא יפול ביד ישראל עתה אבל באחרית הימים לא ינצל
מואב מידו כשבט המושל בו וטעם פאתי מואב לומ׳ כי זה השבט יקרקר כל בני שת ולא ינצל
אפס שהם קצוצי פאה ואין להם שם באומות ולא ילחמו בישראל   והיה ארום
ירשה והיה ירשה שעיר סכלת ארום ביד המשיח תהיה [redacted]
[redacted] וכמו שנאמר הם עונך בת ציון לא יוסיף להגלותך   פקד עונך בת ארום גלה על
חטאתיך ולא יפקד השם על ארום עד היום עונות   ציון בעת שלא יוסיף להגלותם על כן
לא הזכיר בלעם ארום   כי הוא החולק על מלכותנו וכן נאמר   ולאום מלאום
יאמץ יתנבא כי לא תפול ארום לגמרי עד עת קץ ביד הכוכב הדורך וטעם והיה ירשה שעיר
לאויביו שיהיה ירשה שעיר לאויביו או אויביו הם ארום ושעיר הנזכרים   שהם אויבי יעקב
ויהיו ירשה   וטעם והאביד שריד מעיר מכל עיר שלא ישאיר שריד בשום עיר שבעולם כי
מתחלה אמר וקרקר כל בני שת ועתה יאמר   שלא יהיה שריד ופליט והנה נשלמה העצה
שהודיע לבלק   וירא את עמלק נסתכל בפורענותו ש׳ל עמלק ואמר ראשית גוים עמלק הוא
קדם את כלם להלחם בישרא׳ וכך תרגם אנקלו׳ ואחריתו ליאבד בירם תמחה את זכר עמלק
לשון רש׳ ויתבן כי וירא כפשוטו ש׳היה בראש הפעו׳ הנשקף על פני הישימון והביט כנגד ארץ
עמלק היושב בהר ההוא ואמר כי הוא עתה ראשית גוים כי בראש עמים יחשב כי גבורים
היו ואנשי חיל למלחמה ולולי כן לא עלה בלבו לבא להלחם בישרא׳ ולא הוצרך משה לבחור
אנשים ולתפלה ולנשיאות כפיו להלשתו ובנה מזבח   וקרא שמו ה׳ נסי כי חשבה לנס גדול
ולכך אמר זה כי הוא ראשית העמים ואחריתו יאבד יותר מכלם   כמו שאמ׳ כי מחה אמחה
את זכר עמלק מתחת השמים וכן ראשית שמנים המשובח שבהם שהוא נמנה ראשונה וכן
ראשית החרם לראש ולקצין בשמים ראש   וטעם וירא את הקיני גם כן שראה את ארצם
כי עם עמלק היה יושב   וישא משלו ויאמר להם כדרך עצה איתן מושבך ושים בסלע קינך
כלומ׳ שים מושבך במקו׳ איתן ובסלע חזק קנך שתסו׳ ותרד מתוך עמלק פן תספה עמו ותשים
בסלע איתן מושבך עם ישרא׳ כמו שאמר ובני קיני חותן משה עלו מעיר התמרים את בני
יהודה וכו׳ ואמר כי אם יהיה לבער קין כלומר אם תפחד כבואך בישרא׳ כי אם תהיה לבער
עמהם כי כאשר יגלו את ישר׳ יבערו את הארץ מיושב עד מתי אשור תשבך לא ישכה אותך
לעולם כי תגא׳ מידו עם ישרא׳ ואם תהיה עם עמלק תהי אחריתך עדי אובד עמהם וכן עד מה
ה׳ תאנף לנצח עד מה כבודי   לכלימה כמו עד מתי או שיבאו לגודל דבר בגון מה אמולה
לבתך מה אמך לביא כלומ׳ עד מה יעלה ויגדל השבי אשר אשו׳ תשב׳ אינו נחשב לך כלום כי
לא תאבד כאשר היית אובד בעמלק ולכך נשא משלו על אשור שיבא על ארצו גם הוא ואין מי
שינצל מיום ה׳ הגדול והנורא על כל העמים שיבאו צים מיד כתים [redacted] וענו את
אשור הנזכ׳ וענו עבר שהם ישרא׳ לומ׳ שיענו המגלים והגולים וגם הוא עם כתים עדי אובד כסו׳
והנה השלים דבריו באברן כתים כי הם החיה הרביעית שתכרת ביד המשיח כמו שאמ׳ והובד
גשמא׳ ויהיבת ליקרת אשא   כי עדי אבד תכרת וכרם לגמרי וזה דבר מפורש מדברי
רבותי׳ כי החיה הרביעי׳ שראה דניא׳ [redacted] והיא אשר תאבד ביד המשיח
ואל השתומם בזה מפני שהמלכות השלישית היא יון כמו שמפורש שם בדניא׳ וכתים הוא
מזרע יון שנא׳ ובני יון אלישה ותרשיש כתים ורודנים כי זה אמת הוא ורבותי׳ מורים בו [redacted] והוא ידוע כי שם הארץ אשר [redacted] מכללה
תקרא בספריהם ובלשונם [redacted] אבל הענין הוא כמו בכנען כי היבוסי והאמורי והגרגשי
והחוי הם בניו והם ואביהם יחשבו כל אחד לגוי בפני עצמו כמו שנ׳ החתי והגרגשי והאמורי
והכנעני והפרזי והחוי והיבוסי   שבעה גוים גדולים ועצומים ממך והיה כן בעבור כי כל אחד
מאלה הבנים היה לגוי עצום ונקראו הגוים ההם בשם אביהם ושאר בני כנען אשר לא גברו
כאחיהם נתיחסו אליו וכן ארץ מצרים   תתיחס לאב ופלשתים וכפתורים בניו לעמים אחרי׳
וכן במשפחו׳ אחרו׳ הנזכרו׳ בפרש׳ פנחס למכיר משפח׳ המכיר ומכיר הוליד את גלעד וגלעד
משפחת הגלעדי וכן רבים אף כאן בני יון אליש׳ה ותרשיש נתיחסו ליון והם מלכות שלישית
וכתים היה לגוי עצום ויחשב מלכות רביעית והיא שתמשך מלכותה עד המשיח ותאבד בידו

זו' א' נשתבש בזה והכניס כהן מלכות ישמעא' כי נפל פחדם עליו וטען איך לא תמנה מלכות
גדולה ועצומה כמוה וזו הטענה מחסרון דעת כי הארבע מלכיות שראה דניא' כלן עומדות
זו אחר זו כל אחת גוברת על הקודמת ותופסת המלכות ממנה וכל אחת ממשכת בישראל
שעבוד וגלות בימי מלכותה ולכך הראה דניא' בחלומו כי ישתעבדו בנו הכשדים ואחרי כן
יתפסו הפרסיים המלכות וישתעבדו בנו ואחריהם במקומם היונים [redacted]
[redacted] ותפשו המלכות וישתעבדו בנו עד עת קץ כי לא תפסק מלכותם רק ביד הגוא'
והנה גלותינו בימי ארבע מלכיות אבל אם יהיו בעולם מלכיות אחרות בימי ארבע אלה לא
ימנה אותן הכתו' ולא ראה אותם דניא' ואין לו צרך כלל בראייתם לידיעת הגואל והנה בימי
פרס ויון וגם היום יש מלכיות גדולות [redacted] וישמעא' כאנשי הודו וכוש ובא גארר
והתתר וזולתם ואחרי כן יחשוב מלכיו רבות [redacted]
[redacted] ולכן בכל מקום שאנו גם בישמעא' גם מהודו ועד כוש [redacted]
אנחנו [redacted] ומי יודע ואולי תאבד עוד מלכו' ישמעא' קודם המשיח
אבל החיה הרביעית היא אשר הגלתנו כמו שאמר בה וקרנא דיכן עברא קרב עם קדישין
ויכלה להון ותמשיך בנו גלות עד המשיח דכתיב עד אתא עתיק יומיא ודינא יהיב לקדישי
עליונין וזמנא מטא ומלכותא החסינו קדישין וכל מבין במראות דניא' ימצא זה מפורש שם
כי במראה השנית ראה האיל המנגח ונתפרש לו כי היא מלכות פרס והצפיר השעיר הוא
מלך יון והקרן הגדולה הוא המלך הראשון אלכסנדרוס הגובר על פרס ובעצמו תשבר
מלכותו ותעמדנה ארבע תחתיה הם ארבעה שלישיו המולכים תחתיו במותו והזכיר הכתו'
ומן האחת מהן יצא קרן אחת מצעירה ותגדל יתר אל הנגב ואל המזרח ואל הצבי ואמר
בה ועד שר הצבא הגדיל וממנו הורם התמיד והנה זה דבר ברור למלכות[redacted] היוצא
מיון שהוא אחד מבניו והוא המסיר התמיד ולכן נראו לו שניהם בהמה אחת והוא הצפיר
השעיר שאחת מקרנותיו גדלה והסיר התמיד ושם עוד ראיות בזה וקבלת דבותי' אמת היא
אינה צריכה חזוק לזנות אל בנות מואב על ידי עצת בלעם כדאיתא בחלק לשון ר"ש ובאמת
שהזנות הזה לא היתה מזמת הנשים כי בעצת אנשיהם וגדוליהם אשר נבלו להם על דבר
פעור כי נבלו להם במה להדיחם אחר בעל פעור ולכן יתכן שהיה בלעם בעצה שהוא
גדול עצתם ודעתם להרע לישראל ועושה בזה כל יכלתו כמו שנ' ולא אבה ה' אלהיך לשמוע
אל בלעם ועל כן הרגוהו בחרב אבל על דרך הפשט לא הזכיר הכתוב העצה בכאן רק במה
שאמר אחרי כן הן הנה היו לבני ישרא' בדבר בלעם כאשר לא הזכיר עצת אנשי מדין רק
במה שאמר כי צוררים הם לכם אחרי המעשה בעת הנקמה מכיר מאין יצאה להם הרעה
ויאמר כי לא היה המעשה כיצר הזמה אשר הוא באנשים ובנשים מנעוריהם בטבעם רק
עצה רעה להדיחם ולפיכך ראוי לנקמה גדולה כי פירוש לכה איעצך אשר יעשה העם הזה
לעמך באחרית הימים הוא כאמת כאשר פרשתיו ויתכן עוד כי על דרך הפשט כי בלק בתחל
היה חפץ לקללם להלחם בהם ולא יתן אותם לבא בגבולו בלל וכאשר אמר לו בלעם כי
לא יוכל להם והודיעו שלא יחריבו ארצו ועמו רק באחרית הימי' אז הוציא לחם ויין בערבות
מואב ופתה אותם כאוהב להם וזהו בדבר בלעם כי בעבור דבריו עשו כן אבל מפני שהיה
חפצו לקללם ונשבר לבלק בכך לולי צדקות ה' אשר הפך את הקללה לברכה על כן הרגוהו
בחרב כי השוכר והשכיר שניהם נענשו כמו שאמר ואשר שכר עליך את בלעם בן בעור וגו'
הרגו איש אנשיו כל אחד אחד מדייני ישראל היה הורג שנים ודייני ישרא' שמונה רבוא
ושמונת אלפים כדאיתא בסנהדרין לשון ר"ש ולא הכינותי זה שיהיו הנצמדים שנדונו רבים
משבעה עשר אלף רבוא וחלילה ואין דיני נפשות בדיין אחד של סנהדרין של עשרים ושלשה
ועדין יהיו מרובין ואין החסרון בחומש הפקודים כל כך וכל הנצמדים מתו דכתיב וכל האיש
אשר הלך אחרי בעל פעור השמידו ה' אלהיך מקרבך אבל פרוש איש אנשיו שיהרגו השופטי'
כל הנצמדים כל ב"ד וב"ד ידין את שבטו ואת אלפו כדכתיב ואקח את ראשי שבטיכם ואתן
אותם ראשים עליכם ושרי מאות ושוטרים לשבטיכם והנכון בעיני בעני' הפרשה כי מתחלה
נאמר ויצמדו לבעל פעור ויחר אף ה' בישרא' כי יצא הקצף מלפניו החל הנגף והשם ברחמיו

אמר למשה שישפטו השופטים ויתלו הנצמדים ולא יספה האף צדיק עם רשע ומשה צוה
בן לשופטים ובאשר נאספו כל העדה פתח אהל מועד לעשות כדבר משה ועוד הנגף הווה
בהם והנה העז השמעוני הזה ויקרב אל אחיו את המדינית למרוד במשה ובשופטים
ולעשות כן בפרהסיא כי נשיא וגדול היה ורבים עוזרים לו או כמו שאמרו רבותינו שאמרו
לו שבטו אנו נדונין מיתה ואתה שותק והנה התחילו משה והשופטים לבכות ויעמד פנחס
ויפלל ותעצר המגפה ולא נדון אחד מכל העם כיד השופטים כי השם אמ׳ והוקע אותם וישב
חרון אף ה׳ מישר׳ וכבר שב אפו ולכך לא הזכי׳ הכתו׳ ויעשו בן ישר׳ והנה נשארו מן הנצמדי׳
והקב״ה השמיד׳ אחרי כן טרם עברם את הירדן זהו שכתוב כי כל האיש אשר הלך אחרי
בעל פעור השמירו ה׳ אה׳ך מקרבך ואתם הדבקים בה׳ אה׳כם חיים כלכם היום

סדר פנחס

הודיע הקב״ה למשה שישלם שכר טוב לפנחס על קנאתו
אשר קנא לאה׳יו ועל הצדקה שעשה עם ישראל לכפר
עליהם ולא מתו כלם במגפה וצוהו שיודיע לישרא׳ שהוא
כהן גדול לעולם וזה טע׳ לכן אמו׳ שיגיד זה בישרא׳ ולא אמ׳
הכתוב והיתה לו ולזרעו אחריו ברית כהונת עולם כמו שאמ׳ באהרן אבל אמ׳ ברית כהונת
עולם ואמר את בריתי שלו׳ שיתן לו ברית עם השלו׳ דבק בו ובאהרון נאמר לכבוד ולתפארת
ולכך אמר אשר קנא לאה׳יו והמשכיל יבין והזכיר ושם האיש המכה ושם האשה המכה
להודיע כי ראוי היה לשכר הגדול הזה שהרג נשיא בישרא׳ ובת מלך גוים ולא ירא מהם
בקנאתו לאה׳יו ואחרי שנתן שכרו הטוב לצדיק צוהו להפרע מן הרשעים ואמר לו צרור את
המדינים וצוהו שימנה העם תחלה וזה טעם ויהי אחרי המגפה כי המנין יהיה תחלה וטעם
ובנכליהם כאשר פירשתי כי זקני מדין חשבו המחשבה הרעה הזאת כמו שנא׳ ויאמר מואב
אל זקני מדין כי בהם נתיעצו מתחלה והם נתנו עצה זו למואב שתזנינה בנותם עמהם
ויצמידו אותם לבעל פעור להדיחם מעל השם ואם לא נזכר שם ועוד ששלחו להם בת
מלכים לזנות עמהם וזה טעם ועל דבר כזבי בת נשיא מדין אחותם כי לולי מדעת יועצי
המלכות נעשה כבודה בת מלך במדין מה תבקש בשטים בערבות מואב לבא אל מחנה עם
אחר כי ישרא׳ בערבות בשטים היו ומאין תבא שם המדינית הזאת אבל היתה יפת תאר
מאד ושלחו אותה זקני מדין שם כי אמרו בתאר אשה יפה רבים השחיתו וקרוב הוא שיהיה גם
בלעם בעצה הזו כי בשובו מארץ מואב עבר במדין כי דרכו משם והיה ביועצי המלכו׳ ואולי
נתעכב שם לדעת מה יהיה בהם לפיכך מצאוהו ישראל במדין ויהרגוהו שם ויהי פירוש
ויקם בלעם וילך וישב למקומו שהלך לו לשוב א׳ ארצו וכן נראה כי ישרא׳ לא יהרגו המתנבא
רק ברשות התורה אבל כאשר נאמר להם כי צוררים הם בנכליהם אשר נכלו להם וגו׳ והנה
כל המתנכלים מחויבי מיתה ולבן המיתו גם בלעם כי ידעו שהוא בעל העצה הרעה הזאת
והנה צוה הקב״ה להנקם מהם אבל על המואבים כבר הזהיר אל תצר את מואב כי ישראל
בתחלה באו אל גבול אדום והזהרתם עליהם ונשמרתם מאד ואחר כן באו לגבול מואב ואמר
לו אל תצר את מואב ואחרי כן אמר אתה עובר היום א׳ גבול מואב ואל ער וקרבת מול בני
עמון אל תצורם ואמ׳ קומו סעו ועברו את נחל ארנון ראה נתתי בידך את סיחון ואחר כל זה
ראה בלק כל אשר עשה ישרא׳ לאמורי שהם שני מלכי האמורי סיחון ועוג ונעשה הענין
הזה כולו אם כן אזהרת אל תצר את מואב מקודמת למצות צרור את המדינים ואני תמה
על לשון האגדה שאמרו בבבא קמא אל תצר את מואב וכי עלה על דעתו של משה לעשות
מלחמ׳ שלא ברשות אלא נשא משה קו׳ בעצמו אמ׳ ומה מדיני׳ שלא באו אלא לסייע למואב
אמרה תורה צרור את המדינים והכיתם אותם מואבים עצמן לא כל שכן אמר לו הקב״ה לא
כשעלה על דעתך שתי פרידות יש לי להוציא מהם רות המואביה ונעמה העמונית והנה
קודם הקו׳ הזהירו למשה מן המואבים ועוד אם מפני הקו׳ למה הוצרך להזהיר מבני עמון
אולי לא הקפידו בלשון האגדה אבל הכוונה לומר שגלוי לפניו ית׳ כי כשיצוה אותו צרור את
המדינים יהיה למשה לעשות מלחמה במואב שלא ברשות אחרת והקדים להזהירו מזה
ומפני שהזהיר במואב הזהיר גם בבני עמון שלא יחשוב משה שתהיה אזהרתו מן מואב

לברו רשות בבני עמון כי גם הם גמלו להם רעה ולא קרמו אותם בלחם ובמים ומדרש אחר
מפני שהמואבים עשו מפני היראה שהיו שוללים אותם אבל מדינם נתעברו על ריב לא
להם כמו שכתב ר״ש בסדר אלה מסעי ועל דרך הפשט עוד ארץ עמון ומואב השם נתנה
לבני לוט ירושה בעבור לוט אביהם ששירת את הצדיק וגלה עמו לאותה הארץ ולכך לא
הרשה לעשות להם רעה בארצם אבל מפני חטאם שהרחיקו את ישראל ולא קרבו אותם
הענישם להרחיקם מעל עמו ולא יבא עמוני ומואבי בקהל ה׳ מדה כנגד מדה חנוך משפח׳
החנוכי אולי כאשר נתחלקה הארץ לשבטים על דעת רבותי׳ ונטל שבט שמעו׳ המועט בשבט
יהודה המרובה חלק כחלק כך נתחלקה לבית אבות ליורדי מצרי׳ ועשו מנחלת ראובן ארבע
חלקים והיה חלק משפחת החנוכי כחלק משפחת הפלוא׳ וחצרון וכרמי׳ אע״פ שאינן שוות
במסס שמות לגולגלותם וזה טעם המנין שימנו המשפח׳ ליורדי מצרים ולא יזכיר לגולגלות׳
ואע״פ שיזכיר מספרם בכלל ומה שאמר לרב תרבו נחלתו בבני המשפחה שיטלו איש לפי
פקודיו לגולגלותם ומפני זה יזכיר בספר יהושע בחלוקת הארץ למשפחותם ויהיה הגורל
למטה בני יהודה למשפחותם וכן בכולם או יהיה טעם למשפחותם לכל משפחות השבט או
שחלקו הארץ למשפחותם וכל משפחה ומשפחה היה חלקה במקום אחד לא תתערב
במשפחה אחרת והוא הנכון בעיני ובני אליאב נמוא׳ ודתן ואבירם הוא דתן ואבירם הזכיר
הכתוב זה להודיע שנשארה כל הירושה במשפחת הפלואי לנמואל לבדו כי דתן ואבירם וכל
אשר להם נבלעו או כדברי רבותי׳ לרמוז שאבדו חלקם מן הארץ אע״פ שהיו מיוצאי מצרים
וראוים לנחלה לזרח הוא יצחר לשון צחר אבל משפחת אוהד בטלה וכן חמש משפחות
משבט בנימין שהרי בעשרה בנים ירד למצרים וכאן לא מנה אלא חמשה לשון ר״ש ועוד כתב
בל המשפחות נקראו על שם יורדי מצרים והנולדים משם ואילך לא נקראו משפחות חוץ
ממשפחות אפרים ומנשה שנולדו כלם במצרים וארד ונעמן בני בלע בן בנימין ומצאתי
ביסורו של ר׳ משה הדרשן שירדה אמן למצרים כשהיא מעוברת מהן ואם אגדה היא הרי
טוב ואם לאו אני אומר שהיו לבלע בנים הרבה ומשנים הללו ארד ונעמן יצתה מכל אחד
ואחד משפחה רבה ונקראו תולדות שאר הבנים על שם בלע ותולדות השנים הללו נקראו
על שמם כל זה לשון הרב ז״ל ואני תמה עליו שאין הקושיא בעבור שימנה הכתוב משפחת
הבלעי לעצמה ומשפחת הארדי ומשפח׳ הנעמי בניו לעצמן כי זה היה מפני היותן למשפח׳
כדברי הרב וכן יעשה בבני יהוד׳ ובבני מנשה ואפרים וכן בבני אשר אבל אם נאמר שנולדו
ארד ונעמן לבלע בן בנימין אחרי רדתו למצרים לא היו ראויים להמנות כאן למשפחות ואם
נחשוב שנולדו לו קודם לכן יהיו יותר משבעים נפש או היו בני בנימין עשרה ואלה בני בלע
שנים על כן דרש ר׳ משה הדרשן שהיתה מעוברת מהן ולא ימנה אותם שם וכאן יחשבם
לנולדים ואם היא נסבול הדוחק לקבלה ונצטרך עוד לומר כי יוכבד נולדה בין החומות
ביום הכנס שם ולכך יזכיר אותם בשבעים נפש ואלה נולדו אחרי חדשים ואם אינה קבלת
רבותי׳ נדחה סברתו זו בשתי ידים אבל נוכל לומר כי ארד ונעמן בני בנימן מתו בלא בנים
ובלע רצה להקים לאחיו שם בישראל וקרא שם בניו על שם אחיו המתים ואולי יהיה יבם
בנשותיהן כי הוא הבכור והיו אלה גרה ונעמן בני בלע לראשי משפחות להקים שם לגרא
ונעמן בני בנימן יורדי מצרים והנכון בעיני כי נעמן וארד אשר ימנה בבני בנימין שם
בפרשת ואלה שמות הם בני בנו הבכור בלע כמו שמפורש כאן וכן ימנה אותם בדברי
הימים ומנהג הכתוב לעשות בני הבנים כבנים כמו שאמר אל לבן בן נחור וכתיב בדברי
הימים בני שם עילם ואשור וארפכשד ולוד וארם ועוץ וחול וגתר ומש והנה אלה ארבעה
האחרונים בני בנו אע״פ שלא עשה כן בבני פרץ ובבני בריעה אולי יולדו על ברכי בנימין
ויחשבם לו כדרך ואלה תולדות אהרן ומשה או בעבור שהיו בני בנימין רבים שהיו נופל
המיעוט ועל דרך הסברא יתכן עוד שיאמר שלא ימנה הכתוב המשפחות ליורדי מצרים
לבדם כי גם הנולדים במצרים מאותו היום ואילך ומנה משפחות כמו שעשה באפרים
ומנשה ואין טעם לעשות כן בעבור היותם במצרים כי לעת הירידה היה ראוי שימנו כולם
למספר אחד ויעשה משפחות משבעים נפש וכן ימנם הכתוב בכל מקום ביורדי מצרים

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main

בשבעים נפש ירדו אבותיך מצרימה וכן בני בלע אחרי כן נולדו אבל הענין כי היה המנהג
כישר׳ לעשות להם ראשי בתי אבות יתיחסו כל יוצאי מצרים לעולם אבל האיש ההוא יקראו
על שמו לכבודו כאשר יעשו גם היום כל הישמעאלים וכל ישרא׳ הדרים בארצם להקרא
כולם אבן עזרא אבן שושאן וזה טעם אלה ראשי כין אבותם כי מעט אשר פרו ורבו במצרים
העמידו להם משפחות להתיחס עליהן ואולי התחילו הענין הזה במצרים שלא יתערבו
בגוים ויהיו נכרים ויהועים לשבטיהם ששם עלו שבטים שבטי יה עדות לישרא׳ ותהי לחק
בישרא׳ והנה היו אלה הנזכרים במצרים כאן איש לראשי בית אבותיו תתיחס המשפחה אליו
ולכך ימנה בבני מכיר משפחת המכירי ומשפחת הגלעדי בנו ומשפחת האיעזרי והחלקי
בניו ואחיהם וכן בבני יהודה ואפרים כי היו הבנים האלה הנזכרים גדולים ונכברים ויהיו
לראש לא היה זה בעבור הולידם משפחה רבה כדברי הרב כי כולם הולידו משפחות
רבות כי פרו וישרצו וירבו ויעצמו במאד מאד אבל היה לרבותי׳ שמו עליהם ראש וראש
המשפחות בהיותם במצרים היו מתיחסות אל היורדים למצרים שהם להם האבות הנכברי׳
והשאר עשו להם מן הנולדים בקרוב ראשי אבות ולכן יהיו להם רוב הנזכרים כאן יורדי
מצרים והנה יחוס המשפחות האלה ליורדי מצרים כי שם הקוו אותם ושם בת אשר
סרח לפי שהיתה בחיים מנאה כאן לשון רש׳ ואנקלוס תרגם ושום בת אתת אשר סרח נתכון
בזה לומר כי היתה בת יורשת נחלה ולכך הזכירה הכתוב בכאן כאשר הזכיר בנות צלפחד
ותכנס בכלל לאה תחלק הארץ ואו היתה בת אשר עצמו לא היתה יורשת כי בני רבים וכרי׳
היו לו אבל היתה בת אשתו מאיש אחר אשר לא היה לו בן והיתה נחלתו לבתו ויהיה טעם
וסרח אחותם כי היתה אחות בניו לא בתו ולכך אמר ושם בת אשר סרח ולא בת אשר כלומ׳
כי היתה שמה בת אשר ונקראת סרח ואם היתה בחיים
כדברי רש׳ הנה היא כבנות צלפחד לנחלה ואם מתה משפחתה נטלו בעבורה ועל דרך
הפשט היה לה משפחה גדולה תקרא על שמה ותכנס בכלל אלה המשפחות בני אשר
לפקודיהם אבל לא רצה הכתו׳ ליחסם אל האשה שיאמר לסרח משפחת סרח וקצר בענין
לרב תרבו נחלתו לשבט מרובה באכלוסין נתנו חלק רב ואעפ׳ שלא היו החלקים שוין שהרי
לפי רבוי השבט חלקו החלקים לא עשו אלא על ידי גורל והגורל על פי רוח הקודש לשון
רש׳ וכבר כתבתי בסד׳ ויחי יעקב כי בגמ׳ בפר׳ יש נוחלין העלו בפי׳ שלא נתחלקה לקרקפתא
דגברי אלא לשבטים נתחלקה שני עשר חלקים שוים עשו ממנה ונטל כל השבט החלק שיצא
לו הגורל עליו וזהו מה שצוהו בני יוסף שאמרו מדוע נתת לי גורל אחד וחלק אחד ואני עם
רב ולא הוסיף להם יהושע כלום אבל אמר לו עלה לך היערה ובראת לך שם בארץ הפרזי
והרפאים כי אץ לך הר אפרים לומר שיכבשו להם מן הארץ שלא נכבשה להם וירחיבו בה
את גבולם וזה שאמ׳ לשמות מטות אבותם ינחלו בין רב למעט שיקחו כל המטות בשוה בין
שהוא מרובה באכלוסין או ממועט בהם ויהיה פירו׳ לרב תרבה נחלתו באנשי השבט עצמו
או כפי מדרשו שנתחלקה ליוצאי מצרים הרי שיצאו עמו עשרה ממצרים ובכניסתן לארץ
נמצאו חמשה קורא אני עליו לרב תרבו כלומר שאם מתו אותן עשרה שהיו בני עשרים
שנה כיציאתן ממצרים ונולדו להם חמשה בנים במדבר או שהיו נופלים ונעשו בני עשרים
קורא אני עליו לרב תרבו כלומר לרב ביציאת מצרים תרבו אעפ׳ שהוא עכשו מועט הרי
שיצאו עמו חמשה ובכניסתן לארץ נמצאו עשר׳ קורא אני עליו למעט תמעיט בראי׳ בסיפ׳
אבל ראיתי שם דקתני לפי פקודיו מגיד שלא נתחלקה הארץ אלא לכל שבט ושבט לפי מה
שהוא כן הוא אומר וידברו בני יוסף אל יהושע לאמר מדוע נתת לי גורל אחד וחלק אחד
ואני עם רב עד כה ברכני ה׳ מהו אומ׳ ויאמ׳ אליו יהושע אם עם רב אתה לך היערה ובראת
לך בארץ הפרזי והרפאים כי אץ לך הר אפרים זהו לשון הברייתא הזאת ונראה ממנה
שנתחלקה הארץ לגולגלותם כדברי הרב אבל לפי הגמרה מסכסתא היא ועוד שאם כן
מה יצעקו בני יוסף והלא נתן להם לפי מנינם המרובה כשאר כל השבטים ולפי דעתי יש
בבריתא הזו קצור והוא ממה שאמרו בגמרא דמשום נופלים דנפישי להו צווחו בני יוסף
ביאור הענין כי בני יוסף כשני שבטים נטלו בני אפרים חלק אחד ובני מנשה חלק אחד כי

כן כתוב ואין אחד מהם שמרובה באכלוסין יותר משאר השבטים אבל בשאר השבטים מרובי׳
מהם כי שבט יהודה ויששכר וזבולון ודן מרובין מהם ולמה יצוחו הם והמרובים ישתוקו וכל
שכן אם נתחלק הארץ ליוצאי מצרי׳ כפי מדרשו שהיו במנין הראשון בני יהודה מרובין משני
השבטים האלה יחדו אבל היו צועקים מפני הנופלים שהיו בני מנשה במנין יציאת מצרים
שלשים ושנים אלף ונתרבו במנין השני במדבר לשני׳ וחמשי׳ אלף ואין בכל השבטים שנתרבה
כל כך והיו כמו כן מרובי׳ בני׳ עד שנתחלקה הארץ וגם בני אפרים כן ולא היו הנופלים ההם
נופלים כלום ולכך צעקו ושומע אין להם כי כן המשפט שלא יטלו אלא בני עשרים ולכך
אמרה הבריתא לפי פקודיו שהיו מבן עשרים שנה מלמד שלא נתחלקה הארץ אלא לכל
שבט ושבט לפי מה שהוא בשעת המנין שלא יתנו כלום לנופלים ואפי׳ גדלו והגיעו לעשרים
כשעה שחלקו והכלל כי הדין שהעלו בגמ׳ הוא אמת ובו ראוי לפרש המקראות ועוד הנותנו
הענין בראיות בפרשת ויחי יעקב והנה פירו׳ הפרש׳ לאלה הנזכרים למשפחות תחלק הארץ
במספר שמות שיתרום לכל זכר לגולגלותם חלקו לרב תרבו נחלתו שיחלקו ארץ ראובן
לארבע חלקים למשפחת החנכי הרבה על דרך משל נרבה ולמשפחת הפלואי המועטות
נמעיט כי איש לפי פקודי המשפחה יותן נחלתו ותטול כל המשפחה במקום אחד ומן הטעם
הזה מנאם כאן למשפחות ולפיכך הזכירו חכמים חלקו למשפחות ולא חלק לבתי אבות
עדין חלקו לבתי אבות ואין כל אחד מכיר את חלקו וכו׳ אך בגורל יחלק הארץ לשבטי
ישראל ולשמות מטות אבותם שהם שנים עשר מטות ינחלו אותה וחזר ואמר על פי הגורל
תחלק נחלתו של מטה בין רב למעט כי גם בין המשפחות יטלו גורל ויהיה חלק החנוכי
ברוח הקדש ובמקום אשר יעלה לו הגורל נחלק הפלואי באותו מקום אשר יעלה לו הגורל
אך נרבה לרב ונמעיט למועט במשפחות וזהו שאמר בסדר אלה מסעי והתנחלתם את האר׳
בגורל למשפחותיכם לרב תרבו נחלתו ולמעט תמעיט נחלתו אל אשר יצא לו שמה הגורל
לו יהיה למטות אבותיכם תתנחלו הנה ביאר שתהיה שהנחלה למשפחות בגורל אל רוח
אשר יפול לו הגורל שם נרבה לרב ונמעיט למעט במשפחות ואמר שתהיה למטות אבותם
כלומר שנים עשרה מטות ומה שכתב ר״ש לשמות מטות אבותם אלו יוצאי מצרים אינו
נכון שאין מטות רק שבטי ישרא׳ שני׳ עשר כענין שכתו׳ ולא תסוב נחלה ממט׳ למט׳ אחר כי
איש בנחלתו ידבקו בני ישרא׳ וכן אלה למטה לכל מטות ישרא׳ וכן במרגלים וכן בכל מקום
ושם שבט ומטה אחד הוא אבל מה שאמרו בגמרא ר׳ יאשיה אומר ליוצאי מצרים נתחלקה
הארץ שנא׳ לשמות מטות אבותם תתנחלו מדרש מרבוי הכתוב שהיה כי במה שאמר
אך בגורל תחלק הארץ לשמות מטות וכיון שהזכיר אבותם הם נוחלים הארץ ומהם תבא
לאלה אשר תחלק להם ואלה פקודי הלוים לא ידעתי למה ימנה בני לוי ומה תועלת עתה
כמנינם אולי לאלה נתנו הערים לשבת ומגרשי׳ לבהמתם אבל לא לנולדים אחרי כן או
שנעשה לכבוד להם מאת ה׳ שלא יהא לגיון של מלך פחות שלא ישגיחו עליו למנותו כשאר
העם והזכיר עמרם ואשתו כי בני לוי ימנו לשנים לכהנים וללויים וראוי לפקד אהרן ובניו
לעצמם וכתב ר״ש אלה משפחות הלוי חסר כאן משפחת השמעי והעזיאלי וקצת יצהר נפג
וזכרי ואני תמה למה ימנה הכתוב כלום משפחות לשלשת האבות ויחזור משפחות לבנים
שהרי לא היו למררי בנים אחרים אלא מחלי ומושי ומהו משפחות המררי ואין זולתם אבל
היה לכבוד כי בני לוי שלשתם היו גדולים וזכרם היה לברכה והיו כל תולדות גרשון נקרא׳
משפחות הגרשוני לכבודו וכן כל בני מררי משפחת המררי לכבודו ואחר כן שמו להן בתי
אבות ונחלקים למשפחות כשאר כל השבטים ונקראין בפרשה משפחת המחלי ומשפחת
המושי וכן בקהת יקראו כל זרעו בכלל משפחת הקהתי וחוזרים ונחלקים למשפחות בבנים
משפחת החברוני ומשפחת הקרחי ולא הזכיר עתה משפחת העמרמי בעבור שנחלקה
לכהנים ולוים והזכיר שמותם לכבוד ולא הזכיר הכהונה לאהרן לכבוד משה וכן תראה במנין
הראשון בפקודי׳ שנא׳ ויהיו אלה בני לוי בשמות גרשון וקה׳ ומררי והיה זה למעלתם כי בשאר
השבטים לא הזכיר כן וטעם משפחת הקרחי כי מתחלה נקראת משפחת היצהרי כי היו
בעת המנין בנים גם לנפג וזכרי ועכשו לא היו גם לקרח ונקראו על שמו ולפי דעתי

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main

לא היה מן הראוי שיעקור שם היצהרי מזרעו אעפ שמתוקנת בניו אבל עשו זה אחר מעשה
קרח בעבור כבוד בניו להודיע לישראל לדורות שמם וזכרם כי בן הכתוב משתדל לומר
ובני קרח לא מתו וכיון שכלו נפג וזכרי ונשארו כל זרע יצהר לקרח קראו משפחות הקרחי
להודיע כי קיו בניו צדיקים וטובים ממנו ומדרשו של ר' משה הדרשן כי אתם המעט מכל
העמים מעט אינני אמת בעבור שמנה בני לוי שמונה ואינם אלא חמש כי השלש לאבותם
כמו שאמרנו וטעם אשר ילדה אותה ללוי במצרים על דרך הפשט לפי שכל בני יעקב עם
כל בניהם ובנותיהם באו למצרים ואין בהם מי שהוליד אח"כ וולתי לוי שהוליד אם הבנים
שמחה כי אחר ה' לירדת כי לא הגיע הקץ כאשר פירשנו כבר וטעם אלה פקודי משה ואלעזר
על פקודי בני ישרא' כי אין פקודי הלוי בכלל כי בהם לא יאמ' ובאלה לא היה איש שלא נגזר
גזירה ההיא על שבט הלוי כדברי רבותי' והער אלעזר גם פנחס ובאלה לא היה איש מפקודי
משה ואלעזר הכהן כי יהושע וכלב לא היו עתה בפקודים האלה לפי שהיו מס' שנה ומעלה ואין
המנין אלא מבן עשרים עד בן ששים שנה כי הם עקר ימי האיש בענין האמור בערכין ואז
הוא יוצא צבא בישרא' לא מששים שנה ומעלה כדברי רבותי' אבל אמר ולא נותר מהם איש
כי אם כלב בן יפונה ויהושע בן נון שהיו מן הפקודים הראשונים ולא מתו והוא לא היה לפי
שבאו לומר בחטאו מת נזקקו לומר לא בחטא מתאוננים ולא בעדת קרח שהצו על הקב"ה
אלא בחטאו לבדו ולא החטא אחרים עמו לשון רש' ולא פירש למה היו באות לומר בחטאו
מת אלא שתאמרנה אבינו מת במדבר ובנים לא היו לו כי בן הראוי להאמר אבל על דעת
רבותי' הוצרכו לומר שלא היה בעדת קרח לפי שעדת קרח לא היה להם חלק בארץ ובן
המתלוננים שבעדת קרח כי נשמע זה בעם מבית דינו של משה וכך פירש ר' א' ואמר חשבו
הבנות שלא יירשו הנוער' על ה' ודעתי על דרך הפשט שאמרו ככה בעבור כי חשבו שמשה
רבי' היה שונא עדת קרח יותר מכל החטאים שמתו במדבר שהם הקמים בנגדו והכופרים
בכל מעשיו וחשבו אולי בשנאתו אותם יאמ' אל יהי לו מושך חסד ואל יהי חונן ליתומיו יזכר
עון אבותיו אל ה' על כן הוריעוהו שאינו מהם ורמזו עוד שאינו במתי המגפות אבל מת במדב'
במשתו וטעם כי בחטאו מת אמרו מת במדבר בעונו שלא זכה ליכנס בארץ או כדברי ר'
יהודה הלוי המשורר ז"ל שפירש שהוא דבק עם ובנים לא היו לו כאשר יאמר היום בעונות
אירע כך וכך ואם אין לו בת ונתתם את נחלתו לאחיו קבלו רבותי' כי האב יורש את בנו
כאשר אין לבן זרע והכתו' לא הזכי' זה והטעם כי במשפטי הירושה כל מנחיל נוחל כי הקורב'
שוה וכיון שאמ' הכתוב שהבן יורש את אביו גם האב יורש את הבן ועוד כי הירושה בשלשלת
הזרע כיוצא חלציו לא כצדדין אם כן ונתת את נחלתו לאחיו משמוש נחלה שהאב יורש בנו
בקבר וממנו תבא לאחי' אבל לא רצה לומר ואם אין לו בת ונתת את נחלתו לאביו כי דרך
ברכה ידבר ולא בנכרתים ואולי לא היה זה לבאי הארץ שינחל האב את הבן שבהם ידבר
וטעם והיתה לבני ישרא' לחוקת משפט שיהיה המשפט הזה לדורות לא בנחלת הארץ עתה
בלבד וטעם כאשר צוה ה' את משה כמו כאשר צויתיך אבל בא בדרך ואת חוקת התורה
אשר צוה ה' את משה וכן רבים עלה אל הר העברים הזה שם ההר הזה הר נבו כאשר
פירש' בסדר האזינו ובזאת הברכה אבל יקראו אותו הר העברים מפני שהוא אל מעברות
הירדן ומשם יעברו אל ארץ כנען כאשר אמר כאן אשר על פני ירחו ושם יעברו הירדן
כמו שאמר והעם עלו את הירדן ויחנו בגלגל בקצה מזרח יריחו ואיננה מצוה שיצונו הקב"ה
לעשות כן עתה שאם יהיה מתחייב לעלות שם מיד אבל טעמו תעלה אל הר העברי' וראית
את הארץ כי בעבור שצוהו לאלה תחלק הארץ הודיעו כי לא על ידך תחלק כי אתה תעלה
לראש העברים טרם שיסעו ישראל מארץ מואב ותמות בו ולא יגיעך מן הארץ לבד הראיה
וכן קח לך את יהושע בבא יומך תקח את יהושע והשלים הכתוב לספר כי עשה כן משה בלב
שלם והיא העשיה אשר יזכ' בעת פטירת משה כאשר אמרו השירה הוא והושע בן נון וצוית
אותו על ישרא' רע שטרחנין הם סרבנים הם על מנת שתקבל עליך לשון רש' ואיננו נכון
בעיני בעבור שאמר לעיניהם כי יותר ראוי הענין הזה להאמר בינו לבינו כי בניהם יגרום
בהם התפקרות ומדרך המוסר שיזהיר להן בפני עצמן מהיותן עוד טרחנין וסרבנין אבל וצוי'

אותו לעיניהם שיצונו במצות הנגיד והשופט כי בעבור היותו לראש יפקידם בידו ויזהירנו
להשתדל מאד בענינם ולהיות נלחם במלחמות ה׳ ויהיה הוא המוציא והמבי׳ אותם ולהזהר
בדבר המשפט וזה ראוי להיות לעיניהם כדי שיבטחו בו וישמעו אליו כי ידעו שילך בענינם
בדרכי האמת כי כן צוה אותו רבו וכן עשה משה שנ׳ ויקרא משה ליהושע ויאמר אליו לעיני
כל ישראל חזק ואמץ וכו׳ עד לא תירא ולא תחת ובסיפרי וצו את יהושע על דבר תלמוד
וחזקהו ואמצהו מגיד שאין שני פרנסין לדור ואלו מצות הנגיד שיהיה תקיף ולא יירא את
העם ולפי דעתי כפשט הכתוב טעם וצוית אותו לעיניהם הוא המנוי שימנה אותו במעמדם
להיות נגיד עליהם כלשון מיום אשר צוה אותי להיות נגיד וכן ויצוהו ה׳ לנגיד על עמו וכן
למן היום אשר צויתי שופטי׳ על עמי ישרא׳ מניתי וטעם צו את בני ישרא׳ ואמרת אליהם את
קרבני לחמי לאשי כי אחרי שאמר לאלה תחלק הארץ צוה להשלים תורת הקרבנות שיעשו
כן בארץ כי במדבר לא הקריבו מוספין במו שהזכרתי בסדר אמור אל הכהנים וכן לא
נתחייבו בנסכים במדבר כמו שפירשתי בסדר שלח לך ועכשו חייב באי הארץ לעשות שם
הכל התמידים והמוספי׳ ומנחת ונסכיה ואעפ׳ שלא פירש כאן וכי תבאו אל האר׳ כבר הזכירו
בפרשת הנסכי׳ ורמז אלו בפרש׳ הראשונ׳ במועדות והחל כאן מן התמיד ואעפ׳ שנזכר בסד׳
ואתה תצוה החזירו להיות הכל סדור בפרש׳ אחת ורש׳ כתב היא היתה אוהר׳ לימי המלוא׳
וכאן צואה לדורות ואינו נכון כי שם אמר עולת תמיד לדורותיכם ועל פי המדרש נתחדשו
כאן דברים רבים את קרבני זה הדם לחמי אלו אמורין לאישי אלו קומצין ולבונה
ריח ניחוח זה כויבי לחם הפנים תשמרו שלא יביא מן השמור שלא יביא אלא מתרומת
הלשכה תשמרו שיהיו כהנים ולוים וישרא׳ עומדים על גביו תשמרו נאמר כאן שמירה ונאמ
להלן שמירה מה להלן מבקרו ארבעה ימים קודם שחיטתו אף כאן וכו׳ וכל המדרש בראית
בסיפרי ועל דרך האמת ירמוז להם עוד ויאמר את קרבני לחמי של אשי תשמרו ותזהרו
שתקריבוהו לי לשמי במועדו ואמרת להם עוד זה האשה אשר תקריבו האשה לה׳ שיהיה
הקרבן מתקרב אין במוספי השבת חטאת כשאר כל המוספין מפני שכנסת ישראל בת זוגו
והכל שלום והמשכי׳ יבין וכן הזכירו ובחדש הראשון בארבע׳ עשר יום לחדש פסח לה׳ שיעשו
קרבן הפסח להזהיר עליו עם שאר קרבנות חג המצות וקצר בו להזכיר שמו בלבד שכבר
ביאר את דינו בכל חקותיו ובכל משפטיו ונסכו יין בקדש הסך נסך שכר לה׳ על המזבח
תנסכו נסך שכר יין המשכר פרט ליין מגתו לשון רש׳ ואינו נכון כי כבר אמרו יין מגתו לא
יביא ואם הביא כשר והנה איננו מתמעט מן הכתוב אלא מעלה מדרבנן לבתחלה אבל
שכר להוציא את המזוג שהוא פסול אפי׳ כדיעבד וכן הוא נדרש בסיפרי ושם אמרו בקדש
הסך נסך שיתנסכו בקדש ובקדש יבלעו הזכיר הכתוב בתמיד ובראשי חדשים שעור הסלת
במנחת ושיעור היין בנסכין אבל בשבת ובחג המצות ובחג השבועות ובראש השנה וביום
הכפורי׳ וביו׳ הראשו׳ של סוכו׳ הזכי׳ שיעו׳ המנח׳ ולא הזכי׳ שיעו׳ הנסכי׳ והטע׳ בזה כי אעפ׳ שיצו
בפרש׳ נסכי׳ בשיעורי המנח׳ והנסכי׳ לפר ולאיל ולכבשי׳ בנדרי׳ ובנדבו׳ ובמועדי׳ מצינו מנח׳
בפולה לכבש העומ׳ וביום העצר׳ שני עשרוני׳ חמץ וכן בקרב׳ התוד׳ והם מנח׳ ולכך הוצר׳ הכתו׳
לפר׳ בכל המועדו׳ שלא תשתנה בהם המנחה כאשר משתנ׳ בא׳ו אבל הנסכי׳ לא נשתנו לעול׳
לפיכך הזכיר אותם בתחלה בתמיד ולא הזכירם אחרי כן בשבת וחזר והזכירם בראש חדש
להזכיר גם נסכי הפר והאלים ואחרי כן לא הוצרך להזכירם כלל והזכיר ביום הראשון של
סוכות שיעור המנחה ולא הוצרך עוד להזכיר באותו החג אלא מנחתם ונסכיהם במספרם
כמשפטם כלומר כמשפטם ביום הראשון הנזכר וטעם שלשה עשרונים לפר לכל פר מהם
וכן שלש׳ עשרוני׳ לפר האחר לכל האחד מהם ולכבש האחד ילמד עליו באמרו עשרון עשרו׳
ועוד יפרש לשבעת הכבשים וכן זה לפר האחד משני הפרים אבל פעמים יקצר הכתוב בדבר
המובן כי בידוע שלא יהיו שלש׳ עשרוני׳ לפר האחד ולא יהיה לשני כלום ויפרש בכבשי׳ שהם
מרובים וכל שכן בפרים ובסכות שהפרים מרובים יפרש בהם לשלשה עשר פרים הזכיר
באחד לחדש השביעי׳ מלבד עולת החודש ומנחתה ולא הזכיר חטאת החדש וביום הכפורים
הזכיר מלבד חטאת הכפורי׳ ולא הזכיר עולת הכפורי׳ והטעם כי יום הכפורים בידוע שהעולה

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main

שצוה בכאן מלבר העול' שצוה שם כי ביו' אחר נצטוו ואינם שוים כי שם לא נצטוו ישרא' אלא
איל אחר לעולה ובכאן צוה לעולה פר ואיל ושבע כבשים אם כן דבר ברור הוא שאו' מוספין
על הנזכרי' שם אבל החטא' שהוא שוה כאן ובאן היה איפשר לטעות בו ולחשוב שהוא חטאת
שהוזכר שם כי אין ביום אחר שני חטא' ולכך הזכי' אותו ופיר' מלבר חטאת הכפורי' כלו' חטא'
פנימי' נשרף מכפר על הקדש מטומאות בני ישרא' וכו' וכן חטא' חיצונה כשאר חטאות הבאי'
עם המוספין וכן ביום הכפורים לא הוצרך הכתוב לומר כי מה שצוה בכאן מלבר מה שנא' לו
בפרשת המועדות כיון שביום ההוא נאמרו שתי הפרשיות ואינן שוות ולא הוצרך להזכיר
גם החטאת מפני שפירש שם והקרבתם על הלחם שדבר ברור הוא שכל הנזכרים שם באים
בגלל הלחם חובה לו ואלו מוספין עליהם אבל בר"ח השביעי היה במשמע שמה שנ' ובראשי
חדשיכם וכו' יהיה בשאר החדשי' כלם אבל בחד' השביעי יהיה כל קרבנו הקרבן הזה שחדש
בו ועל כן הוצרך לומר מלבר עולת החדש ומנחתה וכיון שהזכיר כן בכר לימדנו שכל מה
שבא בפרשת ובראשי חדשיכם היא מצוה בכל החדשים וגם החטאת ולא הוצרך לומ' מלבד
עולת החדש ומנחתה וחטאתה ויאמר משה אל בני ישרא' להפסיק הענין דברי ר' ישמעא'
לפי שעד כאן דבריו של מקום ופרשת נדרים מתחלה בדיבורו של משה הוצרך להפסיק
הענין לומר שחזר משה הפרשה הזו לישרא' שאם לא כן יש במשמע שלא אמר להם זו אלא
בפרשת נדרים התחילו דבריו לשון רש' ולא הבינותי שכך נאמר וידבר משה אל אהרן ואל
כל בני ישרא' בסוף פרשת המוספין ואמרו בסוף פרשת המועדות וידבר משה את מועדי ה'
אל בני ישרא' אבל כפי פשוטו בא הכתוב לומר כי אע"פ שהפרשה הזו בתורת הקרבנות לא
יחד בה אהרן ובניו כאשר הוא בפרשיות שבתורת כהנים אבל אמור אל בני ישרא' יחדו בכל
אשר צוה ה' את משה בין ברין שביתות המלאכה בין בתמידין ובמוספין ובנדרים ובנדבות אם
כן נאמר לו צו את בני ישרא' והטעם מפני שהמצוה לאחר ביאת לארץ והיה אזהרה לישרא'
כלם שיאמרו במועדם התמידין והמוספין ויקריבו הנדרים והנדבות ועוד כי עקר המצוה
להיות הימים נזכרים ונעשים לשבות בהם כל מלאכת עבודה והמדרש שדרש ר' ישמעאל
מפני שאין הכתוב צריך לומר במשה שאמ' לבני ישרא' וכל אשר צוה אותו השם ואין הדרך
בתורה שיאמר כן בכל פרשה ופרשה ולכך ידרשו בו כוידבר משה אל אהרן ואל בניו ואל
כל בני ישרא' הזהיר אהרן על ידי הבנים ואת הבנים על ידי ישרא' ואת ישרא' זה על ידי משה
ובפרש' המועדות עשו מדרשי' רבים מלמד שהיה משה אומ' להם הלכו' הפסח בפסח והלכו'
עצרת בעצרת והלכות החג בחג שהוא שומע בו הוא אומ' להם לישרא' כל הפרשיות נאמרו
בענין ר' יוסי אומר מועדי ה' נאמרו ולא נאמרה שבת בראשית עמהם בן עזאי אומר מועדי
ה' נאמרו ולא נאמרה פרשת נדרים ר' אומ' מה ת"ל וידבר משה את מועדי ה' אל בני ישרא'
לומר שלא למדנו אלא על הפסח ועל התמיד שירחו את השבת שנא' בהם במועדו ושאר
קרבנות לא למדנו ת"ל אלה תעשו לה' במועדיכ' לעומר ולקרב עמו לשתי הלחם ולקרב עמהם
לא שמענו וכשהוא אומר וידבר משה את מועדי ה' אל בני ישרא' קבע מועד לכולם עד כאן
בתב' ואיפשר לומר כי מדרשו של ר' ישמעא' הוא מדרשו של בן עזאי שאמר
מועדי ה' נאמרו ולא נאמרה פרשת נדרים עמהם לומר שאין דין המועדות כדין פרשת
הנדרים שנא' אל ראשי המטות לומ' שיחיד מומחה מתיר את הנדר וכן שלש הדיוטות אבל
המועדות צריכין קידוש בית דין מג' מומחין כמו שמפורש בבבא בתרא דרש בן עזאי החלוק
בוה שביניהם ממיעוט מועדי ה' ודרשו ר' ישמעא' מן הכתו' היתר הזה שלא בא אלא להפסיק
ענין המועדות מענין הנדרי' שניה' אמרו דבר אחד ומשמעות דורשין איכא בינייהו והנכון
בעיני כי אין כוונתו אלא לומ' שאם השלים פרש' המועדות באלה תעשו לה' במועדיכם והתחיל
וידבר משה אל ראשי המטות לבני ישרא' לאמר זה הדבר אשר צוה ה' את משה באיפשר
שיחזור הכתו' למעלה לומר שדבר משה אל ראשי המטות זה הדבר אשר צוה ה' בתמידין
ובמוספין הנזכרים ולא יהיה ראשי המטות נדרש לפניו על פרשת נדרים ולפיכך הפסיק
זסיים בפרשה של מועדות ויאמר משה אל בני ישראל ככל אשר צוה ה' אל משה והתחיל
בפרשת נדרים שדבר משה אל ראשי המטות זה הדבר אשר צוה ה' את משה ווהו האמת

שבך פירשו להפסיק הענין במקומות רבים בסיפרא ובסיפרי וכבר הזכיר ר״ש מה שאמרו שם בסיפרי הרוגו לא נאמר אלא להפסיק הענין דברי ר׳ ישמעא׳ שאם קורא אני הרגו כל זכר בטף וכל אשה יודע׳ איש למשכב זכר וכל הטף בנשי׳ איני יודע באי זה ענין הכתו׳ מדבר לכך נאמר הרוגו להפסיק הענין דברי ר׳ ישמעא׳ וכן במקומות אחרים בתורת כהנים

סדר ראשי המטות

וידבר משה אל ראשי המטות לא הקדים הכתו׳ כאן לאמר וידבר ה׳ אל משה לאמר דבר אל ראשי המטות ואמרת אליהם זה הדבר אשר צוה ה׳ כמו שאמ׳ בפרשת שחוטי חוץ ובשאר פרשיות אבל הזכיר זה בסוף הפרשה שאמ׳ אלה החקים אשר צוה ה׳ את משה ובפרשת ויהי ביום השמיני נאמר ויאמר משה זה הדבר אשר צוה ה׳ תעשו ולא הזכיר הצואה כלל וכן בפרשת המן ויאמר משה מלא העומר ממנו וראשי המטות לבני ישר׳ הם נשיאי הדגלים שהעמידו אותם המטות על רגליהם אחר שמתו נחשון בן עמינד׳ וחביריו ואיפשר שהיו הנזכרים בפרש׳ הנחלה אלה שמות האנשים אשר ינחלו לכם הארץ וכו׳ או שהיו אחרים כי שם ידבר הכתו׳ על העתיד כי בעת חלוק הארץ יהיו הנזכרים חיים ויעמדו עליהם וטעם וידבר משה א׳ ראשי המטות כי אין צורך ללמד לכל בני ישרא׳ שהאב והבעל יכולין להפר נדרי ענוי נפש ואולי צריך להעלים אלה החוקים מהם שלא ינהגו קלות ראש בנדרים אבל לחכמי ישרא׳ ראשי שבטיה לימד המשפט וירמוז עוד למדרש רבותי׳ כי לראשי המטות יד ושם בנדרים יותר משאר העם שהיחיד מומחה מתיר את הנדר והנה היתר הנדרים לא נתפרש בתורה אבל הוא הלכה למשה מסיני ותלאו הכתוב כחוט השערה כמו שאמרו התיר נדרים פורחים באויר ואין להם על מה שיסמכו אלא שרמזו לו הכתוב לא יחל דברו שלא אמר לא יעבור על דברו אבל צוה שלא יחלל דברו שלא יעשה בנדר חלול כי כבואו לב״ד וימצאו לו פתח וינחם עליו והם ימחלו לו איננו מחלל אותו והטעם בזה באשר אמרתי שנעשה היתר הנדר והשבועה בסתרי התורה שלא יאמרו אלא לראויין להם ונכתבו ברמיזה ובאה הפרשה הזאת כאן מפני שהזכיר נדרי גבוה לבד מנדריכם ונדבותיכם לעולותיכם ולמנחותיכם ולנסכיכם ולשלמיכם אמר עוד מלבד אלה הנדרים הנזכרים יש עוד נדרי הדיוט וכל היוצא מפיו של אדם חייב לקיים ולעשות כל איסר אשר אסר על נפשו וכבולן לא יחל דברו אבל אחרים מוחלין לו איש כי ידור נדר האומר הרי עלי קונם שלא אוכל או שלא אעשה דבר פלוני יכול אפי׳ אמ׳ שיאכל נבלה קורא אני עליו ככל היוצא מפיו יעשה ת״ל לאסור איסר לאסור את המותר ולא להתיר את האיסור לשון ר״ש ולשון סיפרי אינו כן אלא שנו על לאסור אסר יכול אפי׳ נשבע לאכול נבלות וטרפות שקצים ורמשים קורא אני עליו ככל היוצא מפיו יעשה ת״ל לאסור אסר על נפשו לאסור את המותר ולא להתי׳ את האסור הזכירו הדבה הזה בשבוע׳ והרב החליפו לנדרים ולפי דעתי שלא נזהר שהרי אמרו בנדרים דהוא אסר חפצא עליה ולפיכך אינן חלין על דבר שאין בו ממש כגון נדר עלי שלא אדבר עמך או שלא אלך עמך או שלא אישן וכיוצא בהן וכיון שהדבר כן נראין הדברים שאפי׳ בדבר הרשות שאם אמר נדר עלי שאוכל היום או שאוכל דבר זה אינו נדר שאין הדבר חל על החפץ כלל אלא עליו שיעשה ולא הוזכרו נדרים בגמ׳ בקום עשה כלל ואע״פ שמצינו בנדרי גבוה הרי עלי עולה הרי עלי שלמים שאמירתו לגבוה נתחייבו נכסיו כמסירתו להדיוט או שהוא אומר בנדרי הקדש מפני שבהם חפץ נאסר להדיוט ונתפש לגבוה לכשיפריש ולפי״כ משעה ראשונ׳ חל חיוב הנדר על נכסיו אבל בנדרי ביטוי אין לנו לפי שאין שם חפץ כלל לא בתחלה ולא בסוף וכן לאסור את המותר ולא להתיר את האיסור אין ראוי להזכירו בנדרים לפי שהם חלים על דבר מצוה כדבר הרשות והאומ׳ בנדר סוכה שאיני עושה תפלין שאיני מניח אסור ואע״פ שעובר על מצות עשה וכן המדיר את אשתו מתשמיש המטה אסור אע״פ שמבטל מצות לא תעשה וכן הם חלין בקיום לא תעשה כגון שנדר שלא לאכול נבלה מפני ששנינו יש נדר כתוך נדר וכו׳ נמצא שהנדר חל לאסור את האיסו׳ ולהתי׳ לעצמו שלא יעשה מה שהוא אסור לו לעבור עליו אלא שאינן חלין לעבור בידים

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main

על לא תעשה אבל השבועות אינן כלל אלא לאסור את המותר אינן נוהגות בדבר מצוה כלל
לא בבטול מצוות לא תעשה ולא בקיומו ולא בביטול מצ' לא תעשה כגון שבועה שלא אעשה
סוכה ושלא אניח תפילין ואפי' בקיום מצות עשה אינן חלין שאלו נשבע לקיים את המצוה
ולא קיים אינו מתחייב בה משום שבועה לא מלקות ולא קרבן אלא דשרי ליה לזרוזי נפשיה
דכתי' נשבעתי ואקיימה לשמור משפטי צדקך ומפני כן בשבועות בלבד הוא נדרש לאסור
אסר על נפשו והלכות גדולות הן הבקי ימצאם במקומותם וטעם ידור נדר לה' איננו כמו
אשר נשבע לה' כי הוא כמו וישבע לו שנשבע אליו לצרכו אבל בשבועה יאמר ובשמו תשבע
ואשביעך בה' כאשר נשבעתי לך בה' אהי ישרא' לאמר כי שלמה בנך ימלוך אחרי השבעה לי
באהים הנה אבל בנדר לא יאמר ידור בה' אא לה' וכבר רמזו חכמים טעם הדבר בספרי אמ'
מה הפרש בין נדרים לשבועות בנדרי' כנודר בחיי המלך בשבועה כנשבע במלך עצמו אעפ
שאין ראיה לדבר זכר לדבר שנ' חי ה' וחי נפשך אם אעזב והסוד כי השבוע מלשון שבעה כי
בנתה ביתה חצבה עמודי' שבע' והנדר בתבונה ראשי' דרכו קדם מפעליו מאז נמצא שהנדרי'
על גבי שבועות עולים ולפיכ' חלים על דבר מצוה כדבר הרשות והנה כל נדר לה' וכל הנשבע
בו ואשה כי תדור נדר ושמע אישה וגו' רצה הקבה להזכיר האיסור תחלה כי גם הנערה
בלאו הנזכר של לא יחל דברו ועל כן אם קיים לה אביה קם הנדר אבל אם הניא אותם
לא יקום ואמר וה' יסלח לה כי הניא אביה אותה להגיד שלא יסלח לה רק כאשר תעשם
אחרי הנאת האב לא מתחלה אם עברה על הנדר ואחר כן הניא אותה כמו שאמרו דמיגז
גייז ואינו עוקר נדר מעקרו ואם היה תהיה לאיש ונדריה עליה על דעת רבותי' יאמר ואם
היה תהיה לאיש האש' הזאת אשר אסר' אסר בבית אביה בנעוריה ונדריה עליה שלא שמ'ע
בהן אביה ולא הופרו ולא הוקמו ושמ' גם אישה בהם והפר את נדר' כי גם הוא ישתתף עם
האב בהפרת הנדרים וטעם היה תהיה לאיש שתהיה אליו בבית אביה ולא באה אל ביתו
והיא הארוסה שגם היא יקראנה הכתוב אשת רעהו ולא ראו רבותי' לפרש שיפר הבעל
לבדו לאשתו הנשואה הנדרים שהביאה מבית אביה אל ביתו כנגלה מן הכתוב שאם כן מה
צורך שיחזור ויאמר ואם בית אישה נדרה בקידמין הוא מפר בנדרים שבביתו לא כל שכן
והקבלה תכריע כל נדר וכל שבועת אסר לענות נפש לפי שאמ' שהבעל מפר יכול כל נדרים
במשמע ת"ל לענות נפש אינו מפר אלא נדרי ענוי נפש בלבד והם המפורשי' במסכת נדרים
לשון רש"י ובלשון קצר' דבר הרב כי הבעל מפר ענוי נפש והם כגון פירות העולם עלי ואפי'
נדרה שלא תטעום אחד מכל המינין ומפר גב' דברי' שבינו לבינה אעפ שאין בהם ענוי נפש
כגון שלא אכחול ושלא אפרכס ושלא אשמש מטתי והם שאמ' בהם בין איש לאשתו כדמפור'
שם בפרק אחרון של נדרים וכן הדין באב עצמו דתניא בספרי אין לי אלא בעל שאין מפר
אלא נדרים שבינו לבינה ונדרים שיש בהם עינוי נפש האב מנין הרי אתה דן וכו' עד לא
וכיתי לדין ת"ל אלה החקים אשר צוה ה' את משה בין איש לאשתו בין אב לבתו על ברחך
אתה מקיש את האב לבעל מה הבעל אינו מפר אלא דברים שבינו לבינה ונדרים שיש בהם
ענוי נפש אף האב אינו מפר אלא דברים שבינו לבינה ודברים שיש בהם ענוי נפש וכך
היא שנויה עוד בגמ' של נדרים ירושלמי ונשא את עונה הוא מובנס תחתיה
למדנו שהגורם תקלה לחברו הוא מובנס תחתיו לכל עונשין לשון רש"י מספרי ונראה
שהאשה הזאת שוגגת או מוטעה כי הכתו' ידבר בבעל ששמע ואין האשה יודעת בו ואחר
זמן הפר ואמר לה שהוא יום שמעו ולמדנו הכתוב שני דברים שהבעל נושא עון כאלו הוא
נדר ויחל דברו ושהיא פטורה אין עליה מעונש השגגות כלל אבל אם היתה האשה יודעת
שלא הפר ביום שמעו ובקיאה בדין הזה היא חיבת וגם הבעל אינו גורם התקלה אבל
ענשו כמי שיכול למחות ולא מוחה והזכיר הכתו' הזה בבעל והוא הדין לאב אבל דבר הכתו'
בהווה כי האב ישתמר מזה לאהבת בתו והבעל אולי ישנא אותה וחושב לתת עליה אשם
ורא' בתב ונשא עונה כי היא ברשותו אם כן ענין הכתוב יהיה במבריח אותה לעשות מה
שאסרה על נפשה ואינו נכון כל הורג נפש וכל נוגע בחלל ר' מאיר אומר בהורגו בדבר
המקבל טומאה הכתוב מדבר ולמדך הכתוב שהכלי מטמא אדם בחבורי המת כאלו נגע

במת עצמו יכול אפי׳ ורק בו חץ והרגו ת״ל ובל נוגע בחלל הקיש הורג לנוגע מה נוגע על
ידי חבורו אף הורג על ידי חבורו לשון ר״ש ולא נתבונו דבריו אצלי שאם הרגו בדבר המקבל
טומאה של כלי שטף אין האדם מטמא טומאת שבעה ולא צריך הוא׳ לפי שהכלי אב
טומאה והאדם ראשון ואם בכלי ברזל כבר למדנו לחרב שהוא כחלל להטמא טומאת
שבעה ואם סבר הרב שכיון שנגע בכלי עוד שהוא מחובר למת יטמא אותו כמת עצמו
טומאה בחבורין מדרבנן הא בחיבורי כלים כמת כמו שמפורש במס׳ נזירות בפרק שלשה
מינין ולשונם בסיפרי כך הוא ר׳ מאיר אומר בהורגו בדבר המקבל טומאה הכתוב מדבר
שמטמא בהיסט או אפי׳ ורק בו חץ והרגו ת״ל וכו׳ ופירושה שבא ר׳ מאיר ללמוד מכאן
שהמת מטמא במשא ואם הרגו במקל יד וברומח אפי׳ אין בו ברזל ונשאו כהם בשעה שמת
מטמא אותו במשא טומאת שבעה ולא נתבוננו בדבר המקב׳ טומאה לבלי קבול אלא בדבר
שמקב׳ בו טומאה מן המת עצמו כגון המשא ורישא דברית׳ התם מניין שמטמא בהסט אמר
קל וחומר מה נבלה קלה הרי הי״א מטמא במשא מת חמור דין הוא שיטמא בהסט
אי מה להלן טומאת ערב אף כאן טומאת ערב אמרו מקום שמגעו טומאת שבעה היסטו
טומאת שבעה מקום שמגעו טומאת ערב היסטו טומאת ערב ר׳ מאיר אומר וכו׳ ומכאן
יתבאר פירושה שהיא לענין שאמרנו שהביא ת״ק משא המת מן הק״ו ואפי׳ לטומאת שבעה
דלית ליה דיו והביאו ר׳ מאיר מן הכתוב הזה דאית ליה דיו ולא אתי בק״ו כדאיתא בבבא
קמא בפר׳ כיצד הרגל תעבירו באש וטהר אין הכלי שנגע במת או בנבלה נטהר באש שאין
טבילת התורה אלא במים ולפי׳ הוצרכו רבותי׳ לפרש שזו הטהרה להגעילם מאיסו׳ המאכלות
שבלעו ביד הגוים וזה אמת בלי ספק וכל אשר לא יבא באש כל דבר שאין תשמישו על ידי
האור כגון כוסות וצלוחיות וקיתוניות שתשמישן בצונן ולא בלעו אסור תעבירו במי׳ מטבילן
ודיו לשון ר״ש ואינו נכון בעיני שאין לשון תעבירו טבילה כי היה אומ׳ תביאו במים שהוא לש׳
הטבילה כמו במים יובא וטמא עד הערב וטהר ועוד שאף הכלים שתשמישן בצונן צריכין
הכשר מן האסור שבהם מלבד הטבילה הזו ואיך לא יזכיר הכשירן כאשר עשה בבאים באש
ובשלמדו חכמים טבילה זו לא הזכירו בו המקרא הזה אלא דרשו אך במי נדה יתחטא
מים שהנדה טובלת בהם אבל פירו׳ תעבירו במים לכבסם ולשפשף אותם במים יפה עד
שתסור חלודה שנדבקה בהם מן האסו׳ שנשתמשו בהם שזהו הכשירם מן האיסו׳ יאמ׳ הכתו׳
דבר שתשמישו באש הביאו באש בדרך שהיה התשמי׳ בו באיסורין אם תשמישו באור ממש
כגון הברז׳ והנחש׳ הכס׳ והזה׳ מלבנו באו׳ ואם על ידי׳ חמין כגון הבדיל והעופר׳ מגעילו בחמין
ודבר שלא נשתמש בו באש אלא בצונן תדיחו אותו במים עד שיתמרק ויטהר ובך אמרו
חכמים מדיחן ומטבילן והם טהורין ולשון סיפרי תעבירו באש כגון הסכינין מפני גוית הגוים
וכל אשר לא יבא באש כגון הכוסות תעבירו במים מפני גוית הגוים ולא הוצרך הכתו׳ לחזור
ולהזכיר הטבילה שכבר הזכיר אותה אך במי נדה יתחטא ואחרי פליטת איסור כלם שוים
בדין הטבילה ולבי מהדהר עוד לומ׳ שהטבילה הזאת מדבריהם והמקר׳ אסמכתא עשו אותו
וכן אנקלוס מתרגם אותו בחיטוי הזאה שלאפר פרה והצריכו אותה חכמים בכלי המתכות
בלבד מפני שיש בהם כלים שתשמישן באור ובבלי ראשון ובכלי שני ובצונן וזה צריך תלמוד
והזהיר אותם עתה בהגעלת כלי מדין מאיסו׳ הגו׳ ולא אמ׳ להם זה מתחלה בכלי סיחון ועוג
שלקחו גם להם שללם כמו שאמר רק הבהמה בזזנו לנו ושלל הערים אשר לכדנו והטעם
כי סיחון ועוג מלכי האמורי וארצם מנחלת ישרא׳ היא והותר להם כל שללם אפי׳ כל האיסו׳
דכתי׳ ובתי׳ מלא׳ כל טוב אשר מלאת ואמרו רבותי׳ כתלי דחוירי אשתרי להו אבל מדין לא
היה משלהם ולא לקחו את ארצם רק לנקום נקמתם הרגו אותם ולקחו שללם ולכך נהג
האסור בכליהם וכן בדין הטומאה שהזהירם ואתם חנו מחוץ למחנה שבעת ימים כי במלחמ׳
סיחון ועוג היו כל ישראל וטומאה הותרה בצבור ועל דרך הפש׳ הזהירם ואתם חנו מחוץ
למחנה שבעת ימים ותתחטאו כדי שלא יטמאו את העם אבל שם כלם היו שוים בדבר והרמז׳
מבט לה׳ זה המכם מפני שהיה זה השלל מנקמת ה׳ בארץ לא להם אבל בארץ סיחון ועוג
לא נתנו לכהנים וללויים מהם אבל הוזהרו מהם שנא׳ וחלק לא יהיה לך בתוכם אפי׳ בבזה

וטע ויעש משה ואלעזר הכהן ולא הזכיר הנשיאי כי בידוע שעשו מצות משה שהוא השליש
עליהם אבל בענין הפקודים אמר אלה הפקודים אשר פקד משה ואהרן ונשיאי העדה ואולי
הטעם בכאן כי השם צוה שיהיו שם אבות העדה בעבור שהוא דבר שבממון ולא יחשדו את
אלעזר שיקח יותר מן המוצה רשות בהם והם אמרו חלילה לנו כי מלאך השם הוא ואין צורך
להיותנו שם ותהי המחצה חלק היוצאים בצבא הוצרך הכתו לפרט הזה שיזכי כמה המחצה
ובמה המכס להודיע כי מן היום שלקח המלקוח הזה עד שמנו אותו והחצי אותו והפרישו
ממנו המכס ונתנוהו לאלעזר הכהן מכל המקנ הגדול הזה לא מת אחד וזה נס וכן במחצה
העדה ללוים וטעם עבדיך נשאו את ראש אנשי המלחמה אשר בידנו לאמר הנה השם עשה
תשועה גדולה על ידינו שלא מת במלחמה אחד מכל אנשי הצבא אשר בידנו ולא הוכה
בחרב שיפקד מן הצבא ולפיכך אנחנו חפצים להקריב את קרבן ה׳ המציל אותנו לתת לפניו
כופר נפשותינו אשר פדה ממות ובמלחמה מידי חרב ורבותי דרשו ולא נפקד ממנו לדבר
עבירה ואמ׳ שהיו בכל עת בידנו ולא נפקד איש מאחיו אשר בצבא אל מקום לעבור עבירה
ואמר להם משה אם כן קרבן זה למה אמרו לו לכפר על נפשותינו מהרהור הלב ויביאו
אותו אל אהל מועד זכרון לבני ישראל יראה מזה שעשו מהם כלי שרת ומסרום לצבור לזכרון
לכל בני ישרא׳ שיעשו בהם עבודת ה׳ להורות שאם באו הכלים האלה לאוצר בית ה׳ היה ראוי
שיאמר זכרון להם לפני ה׳ כי בני ישרא׳ יכלול את כל העם והזכרון כדבר קיים הוא ויבאו
בני גד ובני ראובן הקדים הכתוב בני ראובן בפסוק הראשון ומקנה רב היה לבני ראובן ולבני
גד כמשפט כי הוא הבכור ובן גבירה וכן כשיספר הכתו׳ המעשה הזה אמר לראובני ולגדי
נתתי אבל בכל הפרשה הזו יקדים בני גד כי הם נתנו העצה הזאת והם היו המדברים תחלה
למשה בנחלה הזאת והם היו גבורים יותר מבני ראובן כמו שנא׳ בהם וטרף זרוע אף קדקד
ולפיכך לא היו יראים לשבת לבדם בארץ מפני יושבי הארץ והנה משה חשד אותם כי אמרו
כן מפחד אנשי ארץ כנען שאמרו בהם המרגלים לא נוכל לעלות אל העם כי חזק הוא
ממנו ולכך אמר להם שאינן בוטחים בה כאבותם ויסף עוד להעניש בהם להניחם במדבר
ולכך ענו אותו הלילה שנירא מהם אבל נעבור חלוצים למלחמה ונהיה מהירים וראשונים
לפני העם להלחם באויבי ה׳ כי לחמינו הם כי באה נחלתי׳ אלינו כבר קבלנוה בעבר המזרחי
לשון רש״י ואינו הגון שידברו כן לפני משה לאמר כבר קבלנוה כי איננו בידם אבל ברצונו
הדבר תלוי ולא קבלוה עד שיתננה הוא להם אבל כך אמרו כי לא תנחילנו אתה למעט את
נחלתם בארץ הטובה שלהם כי באה אלינו הנחלה הראוי׳ לנו שהוא ארץ מקנה ולנו המקנה
יותר משאר השבטים והוא דרך בקשה לא כדרך מריבה או שיאמרו כי לא ננחל אתם כי
אפי׳ אם לא תחפוץ לתת לנו עתה את הארץ הזאת נעבור עמכם אנו וכל אשר לנו אבל לא
ננחל אתם כי נשוב אל הארץ הזאת שהיא נחלתינו הראויה לנו ושאנחנו רוצין בה ואין שאר
השבטים רוצין בה כלל וטעם אם יעברו בני גד ובני ראובן ונתתם להם אל ארץ הגלעד כי
עתה לא מסר להם משה כל ארץ סיחון ועוג רק קצת ערים בארץ הגלע׳ שהוא מקום מקנה
והם עטרו׳ ודיבון הנזכרים כאן שבנו בהם מבצרים לשבת בהם טפם ומקניהם ושאר הארץ
הניחוה חרבה ולכך צוה ליהושע והנשיא׳ אם יעברו אתכם תנו להם כל הארץ לאחוזת עולם
ואם לא ירצו לעבור אתכם תקחו מהם כל הארץ ותגרשו׳ משם וטפם ותתנו להם אחוזה
הראויה להם בארץ כנען שיכבשו אותה לכם כאשר יעברו שם ורא״א אמר ואם לא יעברו
לרצונם תוליכום עמכם בעל כרחם ויאחזו שם בתוככם ויענו בני גד ובני ראובן נחנו נעבור
חלוצים אמרו לו אין אדננו צריך לצוות עלינו בתנאי כפול חלילה לעבדיך מעבור על מה
שאדני מצוה כי הם דברי השם ולא נעבור על מצותו וזה טעם את אשר דבר ה׳ כי מתחלה
אמרו כאשר אדני מצוה ולחצי שבט מנשה בן יוסף מתחלה לא באו לפניו שבט מנשה אבל
כאשר חלק הארץ לשני השבטים ראה שהיא ארץ גדולה יותר מן הראוי להם ובקש מי
שירצה להתנחל עמהם והיו אנשים בשבט מנשה שרצו בה אולי אנשי מקנה היו ונתן להם
חלקם וטעם ולחצי חלק כהם וכן או יחלק העם ישרא׳ לחצי חצי העם היה אחרי תבני בן
גינת והחצי אחרי עמרי והענין כי בני מנשה היו שמונת בתי אבות כבתוב בפרשת הפקודי׳

ומשפחת המכירי ומשפחת הגלעדי ירשו בארץ הזאת כי היו אנשי חיל ולכדו אותה בעצמם
ונתן להם חלק רב מהם ושש המשפחות עברו את הירדן דכתיב ביהושע ויהי לבני מנשה
הנותרים למשפחותם לבני אביעזר ולבני חלק ולבני אשריאל ולבני שכם ולבני חפר ולבני
שמידע וזהו שכתוב שם ויפלו חבלי מנשה עשרה לבד מארץ הגלעדי והבשן אשר מעבר
לירדן והטעם כי עשו מן הארץ תשעה חלקים שוים לתשעה המטות ולא יכלו לתת למטה
מנשה הנותרים חלק שלם ולא חצי חלק כי רובם נשארו והנה עשו מן השבט כלו חלקים
ומצאו כי עשירית השבט מלבד נחלו בארץ הבשן ועשר הירות נשארו ונתנו לו חלק שבט
שלם עשרה חבלים והאחד נשאר ואולי בעבור היות שתי המשפחות האלה המכירי והגלעדי
המועטות רצו להפרד משבטים כדי שתהיה להם נחלה רבה מהם כי ילכדוה בחרבם ובמז
שנא׳ כי היה איש מלחמה ויהי לו הגלעד והבשן על בן הזכיר בשבט הזה חבלים ולא הזכיר
בן בשאר השבטים כך נראה לי פירוש הכתוב הזה על דרך הפשט והנה לא הזכיר בתורת
שיחלק ביניהם הארץ הזאת ויתן לכל אחד משני השבטים האלה חלקו בפני עצמו אבל אמ׳
שנתן להם ולחצי שבט המנשי ממלכות שני המלכים האלה ובמשנה תורה פירש שנתן לחצי
שבט מנשה חלק בפני עצמו כל הארגוב וכל הבשן והנה קצר בתורה שלא רצה להזכיר בה
חלוקת השנים באשר לא תוכר בה חלוקת שאר השבטים אבל בספר יהושע אמר בביאור
כי משה חלק להם דכתי׳ ויתן משה לבני ראובן למשפחו׳ ויהי להם הגבול וגו׳ וכתי׳ ויתן משה
לחצי שבט מנשה למשפחותם ויהי גבולם וגו׳ ואת נבו ואת בעל מעון מוסבות שם נבו ובעל
מעון שמות ע״ז הם שהאמורים קורין עליהם על שם ע״ז שלהם ובני ראובן הסבו שמותם
לשמות אחרים וזהו מוסבות שם נבו ובעל מעון מוסבות לשם אחר לשון רש״י והכתוב שאמר
ויקראו בשמות את שמות הערים אשר בנו ועל כולם ירמוז לא על נבו ועל בעל מעון בלבד
ועוד מה שיזכיר אותם הכתוב בשם הע״ז ויאמר כי בני ראובן בנו אותן והסבו שמם ולא יזכיר
השם הטוב המוסב להם ומנהג הכתוב לעולם בערים הנלכדות להזכיר השם החדש ויקראו
ללש דן בשם דן אביהם ויקרא אתהם חוות יאיר ויקרא לה נובח גם בכל המוסבות שם
יזכירם ושם חברון לפנים קרית ארבע ושם דביר לפנים קרית ספר והקרוב אלי כי אלו
השמות היו שמות הערים ביד מואב וסיחון כבש כל הערים האלה מלך מואב הראשון כי
כן כתוב בחשבון ונפח ומדבא כמו שאמר ונירם אבד חשבון וגו׳ וכן יראה לי מדברי יפתח
שאמ׳ בשבת ישרא׳ בחשבון ובבנותיה ובערעור ובבנותיה ובכל הערי׳ אשר על ידי ארנון והיא
ערוער אשר לקחו מיד סיחון והנה כאשר הגלה תגלת פלאסר מלך אשור לראובני ולגדי
חזרו מואב וישבו בארצם ובעריהם כי מצאנו בספר ירמיהו כאשר החריב נבוכד נצר׳ את
מואב שלכד כל הערים האלה והזכיר בשמות חשבון ואלעלא וקריתים ודיבון ונבו ויעזר
וערוער ובעל מעון שקראו בית מעון ובית נמרה שקראו נמרים ויהצה והרי הם כולם
למואב וכן בששטף סנחריב מואב הוזכרו שם רובן של ערים הללו כי לראובני ולגדי הגלה
תחלה ואחר כך שטף עמון ומואב ולכן נראה כי פירוש מוסבות שם שאלו הערים כולן הם
מוסבות שם שהסבו האמורי את שמם כאשר לכד אותם וזה היה שמם הראשון כשהיו ביד
מואב ובני ראובן וגד עוד קראו בשמות אשר בנו אותם ולא אמ׳ הכתוב ויקראו לערים אשר
בנו או ויקראו בשמות את הערי׳ אבל אמר ויקראו בשמות את שמות הערים כי קראו להם
בשמות את שמות הראשונים אשר היו להם מתחלה כי רצו להזכירם כשם הידוע להם
מאז או להזכיש את מואב או כאשר הזכירו שהיו האמורים קורין עריהם על שם ע״ז שלהם
אבל לא ראינו ביהושע שהסב שמות הערים שבכט וטעם ואת שבמה שבנו את שבמה ואת
מוסבות שם ויאיר בן מנשה האיש הזה יתיחס אל משפחת אמו בעבור שלקח אחוזתו עמהם
כי בדברי הימים מפורש שהוא בן חצרון בן פרץ בן יהודה ואמר בת מכיר בן מנשה ואחר
בא חצרון אל בת מכיר אבי גלעד והוא לקחה והיא בת ששים שנה ותלד את שגוב ושגוב
הוליד את יאיר ויהי לו עשרים ושלש ערים בארץ הגלעד וכתי׳ ויקח גשור וארם את חוות
יאיר את קנת ואת בנותיה ששים כל אלה בני מכיר אבי גלעד ומזה נראה שיהיה נובח הלוכד
קנת ובנות בן יאיר ולכן יקרא גם הן חוות יאיר וטעם ויתן משה את הגלעד למכיר בן מנשה

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main

למשפחתו כי בניו לכרוהו וכן ולמכיר נתתי את הגלע׳ ולמכיר בעבור היותו נבכר לראש לכל
זרעו יקראו בניו בשמו כי כן יאמרו הכתובין בראשי השבטים בנחלתם נגבה לאפרים
וצפונה למנשה וכן למנשה היתה ארץ תפוח וגו׳ ומה שאמ׳ הכתו׳ בספר יהושע ויהי הגורל
למטה מנשה כי הוא בכור יוסף למכיר בכור מנשה אבי הגלעד כי הוא היה איש מלחמה
ויהי לו הגלעד והבשן גם כן על בניו שהיו אנשי מלחמה כי הם הלכו גלעדה וילכדוה ולכך
נתן להם מנשה חלק גדול מהם ואולי היה עדין מכיר קיים ולא נגזרה עליו גזירת המדבר
לפי שלא היה מפקודי משה ואהרן שהיה לו יותר מששים והאריך שנים כדורות הראשונים
ויקרא לה נבח לא מפיק הא וראיתי ביסודו של ר׳ משה לפי שלא נתקיים לה שם זה לפיכך
היא רפה משמש מדרשו כמו לא ותמה אני מה ידרוש שתי תיבות הרומות לזו ויאמר לה
בועז לבנות לה בית לשון ר״ש והרי הרב אוצר בלום לתורה ולהלכות ולהגדות ואישתמיטתיה
זו שאמ׳ במדרש רות ואנכי לא אהיה כאחת שפחותי׳ אמ׳ לה חס ושלום אין את מן האמהות
אלא מן האימהות ודכוותיה ונבח הלך וילכוד את קנת מלמד שלא עמד לה אותו שם
ודכוותיה ויאמ׳ אי׳ לבנות לה בית בארץ שנער מלמד שאין לשקר תשועה עד כאן באגדה וכן
בגמרא של מסכת סנהדרין אמרו זו חנופת וגסות הרוח שירדו לבבל לבבל נחות ואשתרבובי
אשתרבוב לעילם דיקא נמי דכתיב לבנות לה בית שמע מינה והוא חסרון המפיק הזה שלא
עמד לה הבית בארץ שנער

סדר אלה מסעי

אחרי נקמת ה׳ במדין שאמר לו הקב״ה למשה אחר
תאסף את עמך ואחרי שחלק ארץ סיחון ועוג ובנו
הערים הנזכרות נתן דעתו לכתו׳ המסעות ונתכון
בזה להודיע חסדיו של הקב״ה עמהם שאע״פ שגזר
עליהם לטלטלם ולהניעם במדבר לא תחשוב שהיו נעים ומטולטלין ממקום למקום תמיד
ולא תהיה להם מנוחה אבל בכל הזמן הגדול לא הלכו אלא ארבעי׳ ושנים מסעות כמו שכת׳
הרב ר״ש מדברי ר׳ משה הדרשן והוסיף הרב במורה הנבוכים תועלת בידיעתם לומר הצורך
להזכיר המסעים גדול מאד כי הנסים והאותות הנעשות היו אמתיות לכל רואיהם אך
בעתיד יהיו דברים בשמועה ויכזבם השומע ומאותות התורה ונפלאותיה העצומות עמידת
ישראל במדבר ארבעים שנה ומציאת המן בכל יום והם מקומות רחוקות מן היישוב ואינן
טבעיות לבני אדם לא מקום זרע ותאנה וגפן ורמון ואמרה התורה לחם לא אכלתם ויין
ושכר לא שתיתם וכל אלה אותות במעשה גם נראות לעין וכאשר ידע הבורא ית׳ כי יעבור
על אלה האותות מה שיעבור על דברי הימים לא יאמינו בהם השומעים ויחשבו כי עמידתם
במדבר הזה היא היה קרוב מן היישוב מקום אשר בני אדם שם כמו המדברות אשר ישכנו שם
בני ערב היום או מקומות אשר יהיה שם חריש וקציר או יש שם עשבים וצמחים למאכל בני
אדם ושיהיה במקומות ההם בורות מים על כן הרחיק מלבות בני אדם המחשבות האלה
וחזק האותות כולם וכרון המסעות כדי שיראו אותם הדורות הבאים וידעו האותו׳ הגדולות
איך עמדו בני אדם במקומות ההם ארבעים שנה כל אלו דבריו והנה מכתב המסעות
מצות השם היא מן הטעמים הנזכרים או מזולתן ענין לא נתגלה לנו סודו כי על פי ה׳ דבק
אל ויכתב משה לא כדברי ר״א שאמ׳ שהוא דבק עם למסעיהם שכבר הודיענו זה על פי ה׳ יחנו
ועל פי ה׳ יסעו ויחנו ברפידים ולא היה שם מים לעם לא הזכיר במרה נס המים ולא במדב׳
סין ענין המן אבל בעבור היות ענין רפידי׳ דבר גדול שנסו את ה׳ ונקרא המקום מסה ומריבה
ונקדש לעיניהם להוציא להם מים מסלע ובאה אליהם שם מלחמת עמלק על כן הזכיר
בקצרה ולא היה שם מים לשתות כי הוא המקום הניכר והנודע בזה ויסעו מהר ההר ויחנו
בצלמונה היו אלו המקומות צלמונה ופונן בדרך ים סוף לסבב ארץ אדום ותקצר נפש העם
בדרך והנה דברו באלהים ובמשה בדרך ושלח אותם הנחשים השרפים בלכתם בדרך ובחנות
במחנה ועשה מהם נחש נחשת והיו מוליכים על הנס בכל הדרך ובחנותם בצלמונה ובפונן
ולא סרה מהם עד שחנו באובות ועל כן הזכיר הכתוב במאורע ההוא שם מקום ואמר שם
ויסעו בני ישרא׳ ויחנו באובות ולא אמר ויסעו ממקום פלוני ויחנו באובות כאשר יאמר בכל

המסעים כי בכל היה הענין משנסעו מהור ההר עד שחנו באובות כאשר נסעו מאובות ויחנו
בעיי העברים ומשם נסעו ויחנו בדיבון גד ובעלמון דבלתימה והרי העברים והם מקומות
בנחל זרד והורשתם את הארץ וישבתם בה כי לכם נתתי את הארץ לרשת אותה על דעתי
זו מצות עשה היא יצוה אותם שישבו בארץ וירשו אותה כי הוא נתנה להם ולא ימאסו
בנחלת ה׳ ואלו יעלה על דעתם ללכת ולכבוש ארץ שנער או ארץ אשור וזולתן ולהתישב שם
יעברו על מצות ה׳ ומה שהפליגו רבותי׳ במצו׳ הישיב׳ בא׳ ישרא׳ ושאסו׳ לצאת ממנה וידינו
במורדת האשה שאינה רוצה לעלות עם בעלה בארץ ישרא׳ וכן האיש בכאן נצטווינו במצוה
הזו כי הכתוב הזה היא מצות עשה ויחזור המצוה הזו במקומות רבים באו ורשו את הארץ
אבל רש׳ פי׳ והורשתם את הארץ והורשתם אותה מיושביה אז וישבתם בה תוכלו להתקיים
בה ואם לאו לא תוכלו להתקיים בה ומה שפי׳ הוא העיקר לשיכים בעיניכם ליתדות המנקרו׳
את עיניכם תרגום של יתדות סכים ולצנינים פותרין בו הפותרים לשון מסוכת חדק הסוככו׳
אתכם לסגור ולכלוא אתכם מאין יוצא ובא לשון רש׳ והנה ברור הוא כי שיכים קוצים חדים
מלשון הסר משוכתו הנני שך את דרכך הלא אתה שכת בעדו ושמת סכין בלועך דבר חד
מקוץ ולא מברזל ולצנינים גם כן סילון ממאיר מלשון ואל מצינים יקחהו צנים פחים בדרך
עקש שחסרו אות הכפל אבל הכוונה לשיכים בעיניכם כמו כי השחד יעור פקחים וכן ולפני
עור לא תתן מכשול על דעת רבותי׳ יאמ׳ כי ינקרו עיניכם להטעות אתכ׳ ולא תיראו ולא תבינו
וילמדו אתכם בכל תועבותיהם ולעבוד את אלהיהם כמו שאמר לא ישבו בארצך פן יחטיאו
אותך לי כי תעבוד את אלהיהם ואחר שיהיו שכים בעיניכם ויטעו אתכם לשוב מאחרי יהיו
צנינים בצדיכם שיבאו ויצערו אתכם לשלול ולבוז אתכם ואחר כך וצררו אתכם שילחמו
בכם ויביאו אתכם במצור ואני אגלה אתכם מפניהם גלות שלימה כי כאשר דמיתי לעשות
לכם על ידיכם שיגלו כולם מן הארץ ולא תותירו מהם שם ולא שמעתם בקולי כן אעשה
לכם ולא אשאיר מכם בארץ גם אחד אל הארץ כנען כמו והנבוא׳ עודד הנביא והטע׳ אל האר׳
ארץ כנען לשון ר״א וכן כתב רש׳ והביאו לדמיון אל בית א׳ וככר פירש׳ סודו והנכון בעיני בא׳
הארץ כנען כי שם הארץ הזאת כנען כמו מצרים שם הארץ כשם העם וכן יושבי כנען וכן
כנען ארץ פלשתים והאבדתיך מאין יושב והנה אל הארץ כנען כמו שאמר העיר ירושלם
והמל׳ דוד והאיש גבריא׳ ומגרש ריוח מקו׳ חלק חוץ לעיר סביב להיות לעיר לנוי ואין רשאין
לבנות לו בית ולא ליטע לו כרם ולא לזרוע אלף אמה סביב ואחריו אמ׳ אלפים אמה הוא
נותן להם סביב ומהם אלף פנימים למגרש והחצנים לשדות סביב ולכרמים לשון רש׳ מדברי
רבותי׳ והנכון בעיני על דרך הפשט שיאמר שיתנו למגרש אלף אמה בסיבבות העיר כנגדה
שיהיו לה לארכ׳ אלף אמה חמש מאו׳ לרוח האחד ולרחבה כמו כן אלף אמה חמש מאו׳ אמה
לכל רוח ואחר כך אמ׳ שיעשו מרובע אלפי׳ אמה על אלפי׳ אמה ותהיה העיר באמצ׳ הוסיף
להם מגרש שלא כנגד העיר כשיעור הראשון שכנגד העיר שנמצא כשתשאיר למגרש אלף
אמה בסביבותיה כאשר צוה בתחלה תהיה העיר אלף על אלף ברבוע והנה העיר רביע במה
שיתנו ללויי׳ ודע כי לשו׳ פאה יאמ׳ על הצד כולו וכן מאה באמ׳ אורך לפאה האח׳ לעבר׳ כלו
וכן כל הנזכרים שם וכן הפאות שבסוף ספר יחזקא׳ ועוד שאם היה אומר למדוד מן העיר אל
החוץ אלפים אמה לכל רוח היה אומ׳ ומדותם מחוץ לעיר אל פאת קדמה וכו׳ אבל ומדותם
אל פאת קדמה היא מדידת הצד ההיא כאשר פירש׳ וכן נאה להם לערי׳ שתהי׳ להם אחווה
מרובעת לא שימדדו אלפים אמה לארבע הרוחות כנגד העיר והקרנות לא תהיינה להן
ודומה לזה סביב שמונה עשר אלף כי העיר בין כל סביבותיה שמונה עשר אלף כי מנה
בארבע הפאות ארבעת אלפים וחמש מאות שהן שמונה עשר אלף לכולן כי מדה בארבע
הפאות ונכון הוא שיהיו אלף אמה אשר נתן להם בית כנגד העיר למגרש שלא יזרע והאלף
אשר הוסיף בכתו׳ השני בארבע הפאות לשדות וכרמים כמו שקבלו רבותי׳ אבל שם הכל
מגרש בלשון הכתוב אלא שזה נעבר ונזרע וזה לא יעבוד בו ולא יזרע ולכך הפרישן זה מזה
מאת הרב׳ תרבו ומאת המעט תמעיטו גם זה על דעת רבותי׳ מאת בתי האבות שנחלו הרבה
יקחו הרבה כמו שהזכיר למשפחותיהם אבל השבטי׳ שוים היו בנחלה ואע״פ שתמצא בספר

יהושע שאין מספר הערים אשר נתנו ללוים שרות לשבטיהם מפני שני הערים היה שהיו
חשובות זו מזו כי בשומא נתחלקה הארץ תרע שהרי נתנו מיהודה ושמעון ובנימין ערים י״ג
וממטה יששכר אשר ונפתלי וחצי מנשה י״ג ואלו מרובים על הראשונים במנינם ונתנו ממטה
אפרים ערים ארבע וממטה דן ערים ארבע והיו בני דן כפלים בבני אפרים בכל משבותיכם
לימר שתהא סנהדרין נוהגת בחוצה לארץ כל זמן שנוהגות בארץ ישראל לשון רש״י וכן הדבר
שלאחר חרבן אינה נוהגת לא בארץ ישרא׳ ולא בחוצה לארץ כמו שאמדו רבותי׳ בפר׳ ארבע
מיתות כ״ר ובאת אל הכהנים הלוים ואל השופט אשר יה׳יה בימים ההם בזמן שהוא כהן יש
משפט בזמן שאין כהן אין משפט ושנו במכלתא מנין שאין ממיתין אלא בפני הבית שנ׳ מעם
מזבחי תקחנו למות אם יש׳ מזבח אתה ממית ואם לאו אין אתה ממית אבל לא מצאתי
במצוה שתלויה בזמן הבית שלא נתלה אותו בעומר ובמנחה חדשה וכן בחלב שלא נתלה
אותו בקרבנות ואולי הם דורשים אלא לכם לחקת משפט על הסנהדרין הנזכרים בפרשת
תמיד שנא׳ לפני הערה למשפט ושפטו הערה ויאמר שתהיה לנו לדורות ערה שופטת אפי׳
לאחר לדון דיני קנסות וגולות וחבלו׳ וכל דבר שבממון ושל מלקות ארבעים

את שלש הערים ואע״פ שבארץ כנען תשעה המטות וכאן אינם אלא שנים השוה מנין ערי
מקלט שלהם כי בגלער נפישי רוצחים רכתי׳ גלער קרית פועלי און עקב׳ מדם לר״ש מדברי
רז״ל ואע״פ שאין המקלט אלא בשוגגין היו שופכי רמים במרמה ומראין עצמן כשוגגין והוצר׳
להרבות להם ערי מקלט לקלוט את כולן שלא נודע מי המזיד ואם כן צוה הקב״ה זה על שם
העתיד על דרך וקם העם הזה וזנה או שאמדו שהיה אויר ארץ גלער מגדל רוצחים מאז
היתה לגוי ואני תמיה כי על דעת רז״ל שאמרו עליהם תתנו ארבעים ושתים עיר כולם למקל׳
צוה והנה היו מהם בארץ כנען ל״ו ובעבר הירדן ו׳ וכולן קולטות לדע׳ רז״ל והנה היו המלקט׳
לכל בארץ ישרא׳ ביושר והשוייה כי ארבע ערי מקלט יגיעו לשבט גם חשב שבט מנשה
בארץ כנען מפני שרובו שם היה ואולי בערי המוערה ריבה ה׳ בעבר הירדן לכבוד משה
שיבדיל הוא חציין אבל בכללם במדה ובמנין היו ועל דרך הפשט נראה בעיני כי ארץ עבר
הירדן היתה גדולה מאד כי הם שני מלכי האמורי גדולים שהמקראות מפלגים בהם ואף
כי עמון ומואב שהרז בהם ומלכי ארץ כנען מלכי עיירות כל מושל עיר יקראו לו מלך כאשר
אתה רואה מלך ירושלם אחד מלך חברון אחד וביניהם מהלך חצי יום וכן הזכירו חכמים
בין ביתא לער׳ ארבעת מילין לזו מלך ולזו מלך ויתכן שכן היה המנהג בדורות ההם אל כל
ארון עיר יקרא מלך או היה לכבוד ארץ ישרא׳ במדרש רז״ל מ״מ לא היו מלכי ארצות רק
מלכי עיר ועיר וכן כתוב שבעי׳ מלכים בהונות ידיהם ורגליהם מקוצצים היו מלקטים תחת
שולחני והנה היתה עבר הירדן גדולה מאד ראויה לשלש ערי מקלט ככל ארץ ישרא׳ מן
הירדן והלאה והיו אלה השש ערי׳ לבדן קולטות והארבעי׳ ושתים למגרשי הערי׳ לא למקלט
ולא תקחו כופר׳ וכו׳ הנכון בכתוב הזה כי בתחלה תוהירנו מן המזיד ולא תקחו כפר פריון
ממון לנפש רוצח אשר הוא רשע למות כי על כן יומת לא יכול כשום ענין מן המיתה לא
בגלות ולא במכות ועונשים אחרים ואחר כן אמר ולא תקחו כופר וישב בארץ עד מות הכהן
ויחזור אל מחייבי הגלות אשר הזכיר שבהם עיקר הפרשה כאלו אמ׳ וכן לא תקחו כופר שלא
ינוס שם כלל כי כל הורג נפש בשוגג מתחלה יפחד מגוא׳ הדם שלא ימיתהו בחום לבבו או
שיחשוד אותו במזיד ולא ידבר בכופר שלא ינוס שם אבל יפחד ואם ירצה לשוב אל ביתו
קודם הזמן ועל כן תוהירנו הכתו׳ מזה או יחסר ואו מן לשוב ויהיה טעמו או לשוב והראשון
נכון בעיני ולא תחניפו את הארץ מפני שאמר תחלה והיו אלה לכם לחקת משפט לדורות׳ ב׳
בכל מושבותיכם שאלו המשפטים נוהגים גם בחוצה לארץ וחזר והחמיר ביושבי הארץ
יותר לכבוד השכינה אשר שם והזהיר שלא תחניף אותה ושלא נטמא אותה וענין החנופה
הוא הנאמ׳ בקללו׳ זרע רב תוציא השדה ומעט תאסוף כרמים תטע ועבדת ויין לא תשתה
זתים יהיו לך ושמן לא תסוך כל עצך ופרי׳ אדמתך יירש הצלצל כי כל חנופה עשות הפך
הנראה והנרמה לעינים והוא ענש בארץ בע״ו וכשפיכות דמים וגלוי עריות כמו שנא׳ הלא
חנף תחנף הארץ והארץ חנפה תחת יושביה ותחניפו ארץ בתוכתך וענין הטומאה שתהיה

הארץ טמאה ולא ישכון בה כבוד השם בהיות בה דם נקי שלא נתכפר בדם שופכו ובספרי אמרו ולא תחניפו את הארץ הרי זו אזהרה לחנפין כי הזהיר מתחל שלא נקח שוחד ברוצחים וחזר והזהיר שלא נחניף להם למעלתם או לתקפם וכבוד משפחתם בלי מקח שוחר כי אם אנחנו נחניף להם הנה נחניף את הארץ תחת יושביה ולא תסוב נחלה לבני ישראל ממטה אל מטה לא חשש הכתוב אלא לתקן העת ההיא כי אם היו בישראל נשים נשואות לשבט אחת והם יורשות נחלה היום או שתירשנה מהיום ואילך שימות אביהם או אחיהן בלא בנים על כרחנו תסוב נחלתן ממטה אל מטה ומי יוכל לתקן בזמן אשר עותו כי לא רצתה התורה לצוות שלא ירשו אותן הבן והבעל שלא ראתה לעקור משפט הירושה וכן לא יחוש הכתוב למקרים העתידים לבא כי הבנות שאינן יורשות נחלה יכולות להנשא לכל השבטים ואפשר שתהיינה יורשות נחלה בזמן הבא כי ימותו אחיהן בחיי האב ותעבור נחלת אביהן או קרוביהן להם ועל דעת רבותי׳ שדרשו דבר זה לא יהא נוהג אא בדור זה בלבד יתכן שלא היו בכל הדור ההוא הבא בארץ יורשו׳ נחלה בלתי בנו׳ צלפחד כי על כן לא דברו וצוה הכתו׳ שאם ימות אדם מן היום ההוא עד שתחלק הארץ לשבטיהם ותהי הכתו׳ יורשת איתו לא תנשא לשבט אחר שלא יבא האיש ההוא בעת חלוק הארץ לקחת לו נחל׳ בתו׳ מטה אחר כי הקפיד להם תהיה יותר גדולה בעת החלוק שלא יתערבו השבטים זה עם זה בנחלה כי אחרי כן כבר נודעה נחלתן ולא יקפידו כל כך וכעבור שלא נודע זמן החלוק הזהיר בכל הדור והשם אשר בידו נפש כל חי׳ אין לו לחוש מכאן ואילך ונבון הוא על דרך הפש׳ שאין לא תסוב נחלה טעם ברי שלא תסוב הנחלה אבל הם שתי מצות צוה ביורשו׳ נחלה שלא תנשאנה רק למטה אביהן וצוה בנשואות כבר ואשר תבא איהן נחלה אחרי היותן לאיש שלא תסוב הנחלה ממט׳ למטה אחר אבל ירשו אותן אחיהן וקרוביהן לא בניהן ולא בעליהן והזהיר מתחלה בבנות צלפחד ואחר כן בכל בת יורשת נחלה ואמר בכל ישראל שלא תסוב נחלה ממטה אל מטה שאף הנשואות או המוזהרות אם יעברו על המצוה ירשו אותן אנשי המטה שיהיו כלם דבוקי׳ וקשורים בנחלת מטה אבותם לא תפרד נחלתן מהן והם לא יפרדו מנחלתם ולא נהג כל זה רק בדור הנוחל את הארץ בעת החלוקה והנה נתן להם עצה בפנויות אשר שאלו ותקן גם בנשואות ונשלם ספר הפקודים ודגלי הצבאות ולאלהים צבאות שבח והודאות למאות ולאלפים ולרבבות וכאשר עשה עם אבותינו הגדולות והנוראות יחיש בימנו קץ הפלאות יבנה הבית והלשכות וגבול לפני התאות ויכין שם לבית דוד כסאות ועינינו רואות והוא ברחמיו ינקנו מכל נסתרות ומכל שגיאות ויראנו מתורתו נפלאות וכן יהי רצון אמן אמן סלה ועד

ספר אלה הדברים

הספר הזה ענינו ידוע שהוא משנה תורה יבאר בו משה רבי׳ לדור הנכנס בארץ רוב מצות התורה הצריכות לישראל ולא יזכיר בו דבר בתור׳ כהנים ולא במעשה הקרבנות ולא בטהרת הכהנים ובמעשיהם שכבר ביאר אותם להם והכהנים זריזים הם לא יצטרכו לאזהרה אחר׳ אזהרה אבל בישראל יחזיר המצות הנוהגות בהם פעם להוסיף בהם ביאור ופעם שלא יחזיר אותם רק להזהיר את ישר׳ ברוב אזהרות כמו שיבאו בספר הזה בעניני ע״ז אזהר׳ מרובות זו אחר זו בתוכחות וקול פחדים אשר יפחיד אותם בכל עונשי העברות ועוד יוסיף בספר הזה במה מצות שלא נזכרו כלל כגון היבום ודין המוציא שם רע והגרושים באשה ועדים וזוממין ווולתן וכבר נאמרו לו כולן בסיני או באהל מועד בשנה הראשונה קודם המרגלים כי בערבות מואב לא נתחדשו לו אלא דברי הברית כאשר נתפרש בו ועל כן לא נאמר בספר הזה וידבר ה׳ אל משה לאמר צו את בני ישראל או דבר אל בני ישראל ואמרת אליהם מצות פלונית אבל לא נכתבו המצות בספרים הראשונים שידבר עם יוצאי מצרים כי אולי לא נהגו באותן המצוות רק בארץ אע״פ שהן חובת הגוף כאשר בא בענין הנסכים או מפני שאינן תדירות לא הזכיר רק בבני נוחלי הארץ וטרם שיתחיל בביאור התורה התחי׳

להוכיחם ולהזכיר להם עונותיהם כמה ימרוהו במדבר׳ וכמה שהתנהג עמהם הקב״ה במדת
רחמים וזה להודיע חסריו עמהם ועוד שיוכחו בדבריו שלא יחזרו לקלקולם פן יספו בכל
חטאתם ולחזק לבם בהודיעו אותם כי במדת רחמים יתנהג עמהם לעולם שלא יאמר אדם
לא נוכל לרשת את הארץ כי אין אדם אשר לא יחטא ומיד תהיה מדת הדין מתוחה כנגדנו
ונאבד ולכן הודיעם משה רבי׳ כי הקב״ה רחמן מלא רחמים כי הסליחה והמחילה ממנו
ית׳ סיוע ועזר לבני אדם בעבודתו ובענין שאמ׳ הכתו׳ כי עמך הסליחה למען תורא

סדר אלה הדברים

אמר אלה הדברים וגו׳ אשר דבר משה אל כל
ישר׳ על המצות אשר יזכיר בכל הספר מתחלת
עשרת הדברות כפרש׳ ואתחנן כמו שאמ׳ הואיל
משה באר את התורה הזא׳ לאמר כי על התורה
ידבר׳ ויחסר מפסוק ה׳ אלהינו דבר מלת אמירה וכמוהו נשני אלהים את כל עמלי כי הפרני
הים כי אמר ושעור הכתובים האלה אלה המצות אשר דבר משה אל כל ישרא׳ בעבר
הירדן בארבעים שנה לצאתם ממצרים באחד לחדש בעשתי עשר בכל אשר צוה ה׳ אותו
אליהם והיה זה אחרי הכותו את סיחון ועוג בארץ מואב שם הואיל משה לבאר להם התורה
הזאת לאמר ויאמר ה׳ אלהינו דבר אלינו בחורב לאמר רב לכם שבת וגו׳ והטעם כאשר הוא׳
משה לבאר להם המצות אמר להם בתחלת דברו ה׳ אלהינו דבר אלינו בחורב אחרי שנתן
לנו עשרת הדברים שנכבוש הארץ מיד ונעבור את הירדן וחטאתיכם גרמו לכם זה וזה
ונמשכו דברי הפתיחה הזאת עד שהשלים בהם בפסוק ושמרת את חקיו ואת מצותיו אשר
אנכי מצוך היום אשר ייטב לך ולבניך אחריך ולמען תאריך ימים על האדמה אשר ה׳ אלהיך
נותן לך כל הימים אז קרא משה אל כל ישרא׳ אשר היו לפניו ואמר שמע ישרא׳ את החקים
ואת המשפטים אשר אנכי דובר באזניכם היום והתחיל בביאור התורה עשרת הדברות
שישמע בביאור מפי המקבל אותם מפיו של הקב״ה ואחרי כן הודיעם ייחוד השם שמע ישרא׳
ה׳ אלהינו ה׳ אחד וכל המצות שבספר הזה ולכך יפרש בכאן אשר דבר משה אל כל ישראל
ושם ויקרא משה אל כל ישראל כי ביאור התורה ותשלום המצות צריך להיות במעמד כל
ישראל כאשר ה״ה במתן התורה ומפני שהאריך בדברי הפתיחה הזאת חזר הכתוב למקום
שפסק בתחלת ביאור התורה ואמר וזא׳ התורה אשר שם משה לפני בני ישרא׳ אלה העדות
החקים והמשפטים אשר דבר משה אל בני ישרא׳ בצאתם ממצרים והזכיר כי היה בעבר
הירדן בגיא בארץ סיחון והיא ארץ מואב הנזכר כי ישראל לא נכנסו לארץ מואב רק באותו
החלק שטהר מהם סיחון כמו שנתבאר בספר של מעלה והנה הזכיר בכאן אמ׳ שדבר משה
אל בני ישרא׳ ככל אשר צוה ה׳ אותו אליהם וזה רמז אל המצות שיאמ׳ להם בספר הזה שלא
נזכרו עד הנה בתורה ואמר שהם ככל אשר צוה אותו השם לא הוסיף ולא גרע על מה
שנצטווה והזכיר זה בעבור שלא יאמר בהם וידבר ה׳ ולכן כלל אותם עתה שהם כולם בכל
אשר נצטווה מפי הקב״ה ואמ׳ עוד כי הואיל משה באר את התור׳ וזה רמז במצות שנאמ׳
כבר שיחזיר אותם לבאר אותם ולחדש בהם דברים וטעם הואיל משה שרצה לבאר להם
את התורה והזכיר כן להודיע מעצמו ראה לעשות כן ולא צוהו השם בזה מלשון הואיל נא
ולין ולו הואלנו ונשב וטעם אחד עשר יום מחורב יודיענו הכתוב שיעור המדבר כי מחורב
שיצאו משם עד קדש ברנע אחד עשר יום בלבד כי קרוב הוא בדרך הר שעיר וקדש ברנע
סוף המדב׳ בגבול הר האמורי שהוא נחלה ישרא׳ ושם ארץ סיחון ועוג אשר שם ביאר בגיא
מול בית פעור ואחרי כן אמר שהם הלכו דרך האמורי כל המדבר הגדול והנורא ואחרי כן
יספר כי בקדש ברנע שהוא בתחום נחלתם בקשו מרגלים ונשתבש דרכם והלכו דרך ים סוף
לאחור ולא לפנים עד מלאת ארבעים שנה ובעבור שלא היו ישרא׳ עתה במדבר כי כבר
נכנסו בארץ מואב הנזכרת ודרש אנקלוס כי במדבר בערבה רמוזים הם לתוכחות ועוד כי
מדוע יזכיר כל אלה המקומות ויתן סימנים ומצרים יותר מן המובר שדהו ושיעור הכתוב
לדעתו אלה הדברים אשר דבר משה אל כל ישרא׳ בעבר הירדן דבר במדבר בערבה ובמול
סוף בין פארן ובין הפל בלבן ובחצרות ודי זהב ואחד עשר יום מחורב כי הזכיר להם כל מה

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main

שעשו במקומות האלה ואחר כן אמר הכתוב כי שם בעבר הירדן הנזכר הואיל לבאר התורה
אחר הוכיחו אותם ויען ויאמר ה׳ אלהינו דבר אלינו בחורב לאמר וכך הוא נדרש בסיפרי על
דעת ר׳ יהודה אבל ר׳ יוסי בן דורמסקית עשה אותן מקומות שנקראו כן אשר יושב בחשבו
שלא היתה שלו אבל לכרה ממלך מוא׳ ובהנאה להיות לו בית מלכו׳ וכן אשר יושב בעשתרו׳
באדרעי שהיתה ארץ רפאים והוא מלך האמורי כאשר אפרש בע״ה ומפני שאמר אשר יושב
בעשתרות באדרעי יורה כי עשתרות שם מקום אשר בו אדרעי ולשון סיפרי בעשתרו׳ שהיה
קשה בעשתרות באדרעי זה מקום מלכות וכתב רש״י עשתרות לשון צוקין וקושי ועשתרות וזו
עשתרות קרנים שהיו בה רפאים שנא׳ ויכו את רפאים בעשתרות קרנים באדרעי שם מלכות
וכן כתוב עשתרות צאנך בתרגומו ורבותי׳ אמרו למה נקרא שמן עשתרות שמעשרות את
בעליהן ומחזקות אותן כעשתרות הללו שמם סלעים וחוקים והרי הרב מרכיב בו שני לשונות
ולא ידענו מא׳ זה מקום הוצ׳א שיהיה עשתרות שם צוקין וסלעים אבל יתכן שנא׳ שהוא
לאדרעי הצאן מלשון עשר בדברי חכמים ועשתרות קרנים היו הרים גבוהים שעליהם
מצדות סלעים ידמה אותם הכתוב לקרני הבהמות כמו שידמה אותם לשנים בענין שנא׳ על
שן סלע ומצודה וכן קרנות המזבח וכן בקרן בן שמן אמר בו התרגום בטורר בארעא שמינא
ושם יעלו עשתרות הצאן התיישים והעזים והיעלים וכיוצא בהן ולכך יקרא עשתרות קרנים
וכן לבעלים ולעשתרות העז העשויה בצורת הצאן או להגן עליהם כפי סבלותם ובשפלת
העיר בנו עיר ושמה אדרעי והוא שנאמר ויצא עוג מלך הבשן הוא וכל עמו למלחמה כי
אסף את כל חילו אל העיר אשר שם ארמון המלך וכסא המלכות וענין ספרי מדרשים
אמ׳ אשר יושב בעשתרות באדרעי אלו היה עוג קשה ושרוי בעשתרות קשה היה שהמדינה
קשה וגו׳ ולפיכך ירדשו בעשתרות שהיה בעשתרות כלומר שהיה מקום מושבו כמו עשתרו׳
קרנים העיר החזקה שהיה הוא ומשפחתו משם כי עתה איננו יושב בעשתרו׳ כי בארץ אמורי
הוא יושב ומקום מלכות כלל המדינה שהוא יושב בה באדרעי כי שם ארץ מלכותו הבשן
ה׳ אלה׳ דבר אלינו בחורב לאמר על דעתי חורב שם מקום קרוב להר סיני ששם ישבו ישרא׳
בשנה ההיא כי המדבר היה גדול ושם ההר אשר חמד אלהים ושמו סיני ועל כן נקרא כל
המדבר מדבר סיני כא׳ו הוא מדבר הר סיני ואמ׳ הכתו׳ ויבאו מדב׳ סיני ויחנו במדב׳ ויחן שם
ישראל נגד ההר שחנו במדבר במקום הנקרא חורב והוא נגד ההר ואפשר שגם ההר גם
המדבר יקראו׳ סיני כי שם אילני הסנה רבים ושם סמוך להר מקום או עיר מושב ששמו
חורב ושם עמדו והכתוב שאמר ויבא אל הר האלהים חרבה שבא אל הר חורב אשר שם הר
האלהים והסנה היה בהר ומשה בחרב המקום אשר לפניו קרוב לו אשר עמד שם מחנה
ישרא׳ שנה ולפיכך אמר אסורה נא ואראה שיסור מחורב עד ההר ופעמים יקרא הכתוב
ההר כן כמו שאמר ויתנצלו בני ישרא׳ את עדים מהר חורב כלומר מן ההר אשר בחורב
בתחומו או לפניו או ששם כל הארץ חורב וההר בתוכה וכן זכרו תורת משה עבדי אשר
ציויתי אותו בחורב על כל ישרא׳ חקים ומשפטים ירמוז לכל אשר נצטווה בהר ובאה למועד
אשר שם בחורב וראיתי בילמדנו מדרש גם לא ידעת בסיני גם לא שמעת בחורב גם מאז
לא פתחה אזנך בערבות מואב רמז כי חורב מקום אשר שם אהל מועד רק אר״א כי חרב
הוא הר סיני כי מפני החורב והיובש יהיה שם הסנה ויקרא בשני שמות ושניהם שוים בטעם
פנו׳ וסעו׳ לכם הזכיר להם בארץ ההר שילכו בה למסעיהם ואחרי כן אמר ראה שנתתי
לפניכם כל הארץ אשר נשבעתי לאבותיכם ובאו ורשו את הארץ מצוה והבטחה כאשר
פירשתי וטעם אשר נשבע ה׳ כמו ואל משה אמר עלה אל ה׳ ושם פרשתי׳
ואומר אליכם בעת ההיא לאמר קודם שאמ׳ לנו השם בחרב רב לכם שבת בהר הזה על דעת
האומרים קודם מתן תורה בא יתרו וטעם בעת ההיא בשבתנו בחרב אבל הזכיר זה בכאן
לאמר הנה קבלנו את התורה והיו עליכם שופטים ושוטרים לשפט ולהנהיג אתכם והנה
היינו מוכנים ומזומנים לבא בארץ ונסע מחורב לרגלינו עם שופטינו וזקנינו ותקרבון אלי
כלכם עם חכמיכם וראשיכם ובקשתם מרגלים ונתקלקל הענין וטעם טרחכם ומשאכם
וריבכם על דרך הפשט רמז משה רבי׳ להם שלשת הדברים שאמר ליתרו שהיה הוא עושה

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main

לעם כמו שפירשתי שם והזכירן לישרא׳ ברמז אמר טרחכם בנגר והודעתי את חקי האלהים
ואת תורותיו כי טורח גדול היה ללמד ליוצאי מצרי׳ החקי׳ והתורות ופרושם ובאורם וסורם
והזכיר משאכם בנגד לדרש אלהים שהוא ענין תפלה שמתפלל עליהם והוא מלשון ונשאת
תפלה ואל תשא בעדם רינה ותפלה וריבכם כפשוטו עניני המשפט׳ ואמ׳ הבו אנשים חכמי׳
על הדיינין בלבד אבל אמר סתם ואשימם בראשיכם דרך ענוה ולשון ר״ש מספרי טרחכם
מלמד שהיו טרחנין היה אחד מהם רואה את בעל דינו נוצח בדין אומר יש לי עדים להביא
יש לי ראיות להביא מוסיף אני עליכם דיינין והדין הזה לא ידעתי אותו שיהא בעל הדין יכול
להוסיף דיינין יותר על שלשה בדיני ממונות וכל שכן לאחר שטען בפניהם וראה שחברו
נוצח בדין שאם קבל עליו קרוב או פסול אינו יכול לחזור בו עד לאחר גמר דין אבל ג׳ הכשרין לדון
אינו יכול לחזור בו ושמא נלמוד מכאן שיכול אדם לומר שני דיינין אני בורר לי ותברור
אתה שנים אחרים והם יבררו עוד אחד ויהא הדין נגמר בחמשה או ביותר כמו שאמרו
אינו דומה דין הנגמר בה׳ לדין הנגמר בג׳ ואעפ״שג כופין לדון בפניה׳ כשאינו רוצ׳ לקבל עליו
לדון אבל רוצה לברור יותר בורר דהוה ליה כאומ׳ נלך למקו׳ הועד ששומעין לו במקו׳ שאין
שם טרוח שבכך נצטוינו שנא׳ צדק צדק תרדוף הלך אחר ב״ד יפה ורבוי החכמי׳ ב״ד יפה הם
והנה במדבר היו החכמי׳ מצויין עמה׳ ויכולין לומר נלך לפני שרי האלפי׳ וידועים לשבטיכם
שהם נכרים לכם שאם בא לפני מעוטף בטלית איני יודע מהו ומאי זה שבט הוא אבל אתם
מכירים אותו שגדלתם אותו לשון ר״ש מסיפרי ואם כן יהיה לשבטיכם קשור עם וידועים
אבל על דרך הפשט טעמו לכם לשבטיכם אנשים חכמים ועל דעתי טעם וידועים שהם
ידועים לשופטים כלומר שמעלתם ידועה ונכרת למנותם בשופטים וכל מעלת השופטים
במלת וידועים כי השופטים צריכים להיות אנשי חיל׳ יראי אלהים אנשי אמת ושונאי בצע
אמר יתרו ואלה היו ידועים לשופטים מתחלה כי היו הכל אומרים ראוי זה להיות שופט
ואצוה אתכם בעת ההיא את כל הדברים אשר תעשון או עשרה דברים שבין דיני ממונות
לדיני נפשות לשון ר״ש מסיפרי ואם כן עם השופטים הנזכרים ידבר ויקצר בעשרה הדברים
שכלם נדרשים מן הכתובים ועל דרך הפשט הם החוקים התורות הדרך אשר ילכו בה
והמעשה אשר יעשון כי הכל צוה והזהיר וילמד לישרא׳ מפיו והטעם להזכיר זה כאן כי בידוע
שזה הענין עצת יתרו והוא אמר למשה היה אתה לעם מול האלהים שיתפלל עליהם בעת
צרתם ואמר לו והזהרת אתהם את החוקים ואת התורות וגו׳ שילמדם הוא התורה אך
במשפט נתן לו עצה שימנה שופטי׳ לסייעו וכבר פרשתיו שם ולכן ספר בכאן כי כאשר מונה
שרי האלפים והמאות לא מינה אותם רק על המשפט אבל הוא בעצמו ילמדם כל הדברים
אשר יעשון על פי התורה כי שמע לעצת חותנו ויעש כל אשר אמר ולא הזכיר משה עצתו
בכאן ולא אמ׳ דבר בשם יתרו אשר אמר ונראה בעיני שלא רצה להזכירו במעמד כל ישרא׳
לענותו או שלא יהיה לכבוד לו שיזכיר לדור הזה כי אשה כושית לקח ויתכן שהטעם מפני
שנמלך בשכינה ועל פי הגבורה נעשה הענין ההוא וטעם כי המשפט לאלהים הוא כטעם לא
לאדם תשפטו כי לה׳ ועמכם בדבר המשפט לומר לאלהים לעשות משפט בין יצוריו כי על
כן נבראם להיות ביניהם יושר וצדק ולהציל גזול מיד עושק ונתן אתכם במקומו ואם תגזרו
ותעשו חמס הנה חטאתם לה׳ כי מעלתם בשליחותו את הדרך אשר נעלה בה אין דרך שאין
בה עקמימות ואת הערים אשר נבא אליהן תחלה לכבוש לשון ר״ש וכן בסיפרי אין לך דרך
שאין בה עקמימו׳ אין לך דרך שאין בה כמנות אין לך דרך שאין בה פרשות ואת הערים אשר
נבא אליהן לידע באי זה דרך אנו באין כלומר מאין נכנס בארץ שנכבוש אותן ערים תחלה
והוא מה שפירשתי בסדר שלח לך שלא בקשו ישראל מרגלים אלא להורות בפניהם הדרך
ואקח מכם שנים עשר אנשים לא שבח אותם בנשיאותם והיותם ראשי בני ישראל כי אחרי
שהרשיעו לא יספר בשבח הרשעים ויאמרו טובה הארץ אשר ה׳ אלהי׳ נותן לנו מי הם שאמרו
טובתה יהושע וכלב לשון ר״ש מסיפרי ואני תמה אם כן מה הטענה הזאת עליהם וראו
שאמינו לעשרה יותר מן השנים אולי טען עליהם כיון שהקב״ה הודיע אתכם שהיא ארץ
טובה וגדולי השלוחים והצדיקים שבהם אף הם מעידין כן היה לכם להאמין כי האחרים

מפני מרך לב יאמרו מה שיאמרו והנכון מה שפירשתי שם שכלם הודו לפני משה ואהרן
וכל העדה ואמרו באנו אל האר׳ אשר שלחתנו וגם זבת חלב ודבש היא וזה פריה והנה כלם
בהסכמה אחת בטובת הארץ אבל בחוזק העמים ההם המסו את לבבם ואחרי כן בראותם
כי יהושע וכלב יחזקו את לבם באו שאר המרגלים אל בני ישראל שלא בפני משה והוציאו
דבה על הארץ שהיא ארץ אוכלת יושביה וזהו ותרגנו באהליכם וגם העם לא יזכירו בפני
משה הדבה הזאת כי יכחישם שלא אמ׳ כן בתחלה והודו שהיא גם זבת חלב ודבש אבל אמ׳
למשה אנה אנחנו עולים אחינו המסו את לבבנו לאמר עם גדול ורב ממנו ועל כן יאמ׳ להם
משה עתה אמת הוא כדבריכם שהעם ההוא גדול ורב אבל ה׳ ילח׳ לכם בכל אשר עשה עמכם
ממצרים ועד הנה וזה טעם ובדבר הזה אינכם מאמינים בה׳ אלהיכ׳ שאין העכבה אלא מימעוט
אמנה והנה כל הפרשה כפשוטה ומשמעה גם כי התאנף ה׳ בגללכם יאמר הנה חטאתכם
אשר עשיתם בעת ההיא במרגלים מנעו מכם הארץ הטובה ועוד הוספתם לחטא בפעם אחר׳
עד שמנעתם גם אותי מלעבור כי רצה להזכיר יחד כל הנמנעים מעבור אל הארץ כי הכל
בגרמת עונותיהם וכדי שיזכיר כאן בענין יהושע כי הוא יעבר מפני שמלא אחרי בחברו ויזכ׳
עוד שינחיל הארץ לדור השני בעבור שנענש משה ונגזר עליו שלא יעבר והנה הזכיר כל
המעשה זולתי מגפת המרגלים עצמם וגם לא הזכיר הרבה כי לא ידבר בגנאי היחידים
אבל יוכיח את הרבים שכלם חטאו וכלם נענשו וטעם בגללכם כי רבו בני ישרא׳ את ה׳ וא׳רע
כל זה בעבור מריבתם או ירמוז שהיה הכעס על משה ועל אהרן כאשר הכו הסלע פעמים
לפני העם ולא עשו כאשר נצטוו והעם הרהרו בדבר והוא מה שאמר על אשר לא קדשתם
אותי בתוך בני ישרא׳ שלא היה הנענש אלא מפני שהיה גרמתם למעול על אשר לא קדשתם
אותי אתם גרמתם שלא לקדש אותי כאשר מריתם פי אתם גרמתם למרות את פי עשו
כל הלשונו׳ יוצא׳ אל ישרא׳ וכבר פירשתי הענין ותש׳ אנחנו בעצמנו נעלה ונלחמנו לא נניח
הדבר לבנינו כאשר אמרת ותשובו ותבכו לפני ה׳ לא הזכיר שם הכתוב הבכי הזה שאין
צורך להזכירו אבל משה הזכיר זה עתה לשבח כי נחמו על חטאתם ולהגיד להם שהיה
העון ההוא גדול מנשא כי באה עליו השבועה הגדולה וגזר דין שיש עמו שבועה אינו נקרע
אכל תשברו מאתם בכסף אם תתאוו לאכל מפירות ארצם לא תקחו מאתם רק בכסף מלא
לרצונם וזה טעם מאתם וגם מים לא שתו מהם כלל רק בכסף לרצונם כי ה׳ ברכך לפי׳כך
לא תכפרו את טובתו להראות כא׳ אתם עניי׳ אלא הראו עצמכ׳ עשירי׳ לשון ר״ש ולא הבינותי
מהו בכל מעשה ידיך כי ברכותם ברכות שמים היו והם לא עשו בידיהם דבר שיתברך ואולי
ירמוז במעשה ידיך שנתברך צאן ובקר ומקנה אשר הוציאו ממצרים ויש להם עשר ומקנה
וקנין משלל מצרים ומשלל עמלק והכל נתברך בידם בענין מעשה ידיו ברכת ומקנהו פרץ
בארץ ועוד ידע השם לכתך את המדבר הגדול הזה וספק שם כל צרכך במן ובשלו ומי הבאר
שלא חסרת דבר מכל הצריך להולכי ארחות והנה כן היה שקנו מבני עשו אכל ומזון כמו
שאמ׳ אכל בכסף תשבירני ואכלתי ומים בכס׳ תתן ושתיתי כאשר עשו לי׳ בני עשו וגו׳ האמים
לפנים וגו׳ אתה סבור שזו ארץ רפאים שנתתי לאברהם לפי שהאמים שהם רפאים אבל לא
זו היא כי אות׳ רפאים הורשתי מפני בני לוט והושבתים תחתם רפא׳ היו נחשבים אותן אמים
בענקים הענקים הנקראים רפאים על שם שכל הרואה אותם ידיו מתרפות אמים על שם
שאימתן מוטלת על הבריות לשון ר״ש וכן כתב ארץ רפאים תחשב אף היא לפי שהרפאים
ישבו בה לפנים אבל לא זו היא שנתתי לאברהם ואני תמה בדברי הרב ולמה יפרש׳ לנו
הכתוב בארץ בני עמון ומואב שאינה ארץ רפאים שנתן לאברהם אם לומר שאינה ראויה
לישראל ואינה מן הארץ אשר נשבע ה׳ לאבותיהם לתת להם והלא הכתוב אינו אומר אלא
כי לבני לוט נתתיה ירושה לאמר שאעפ׳ שהיתה מנחלת אברהם הקב״ה נתנה לבני לוט
בעבור אברהם וכמו שכת׳ ר״ש עצמו שנתן שתים לבני לוט בשכר שהלך עמו למצרים ושתק
על שאמר על אשתו אחותי היא ועוד שהרב עצמו כתב בעשו עשר עממין נתתי לו לאברהם
שבעה לכם וקני׳ וקניזי׳ הן עמון ומואב והר שעיר אחת מהן לעשו והשתים לבני לוט ואם כן
הרי ארץ עמון ומואב מנחלתו של אברהם היא על כל פנים ולמה הקב״ה אומר למשה שלא

יהא סבור שהיא ארץ עמון ומואב מנחלתו של אברהם היא על כל פנים ולמה הקבה אומר
למשה שלא יהא סבור שהיא ארץ הרפאים ע״ל אברהם מה בין קיני וקניזי וקדמוני ועוד כי
רפאים ישבו בה לפנים למה שהיא שלהם והם היושבים בה לפני כל ארם כמו לפנים
הארץ יסרת אבל פרוש הפסוקים הפך מדברי הרב כי בעבור שאמ׳ הקבה למשה אל תצר
את מואב כי אני נתתי לבני לוט את ער ירושה יספר הכתוב כי הארץ ראויה לזרע אברהם
לולי שנתנה לבני לוט ואמר כי הארץ ההיא ישבו בה מעולם עם גדול ורם בענקים ולכך
יקראו אותם המואבים אימים לגודל אימתן המוטלת על רואיהם והנה השם עשה להם
נס לבני לוט לכבוד אברהם ויכלו להם ויירשום מפניהם ואין ראוי לגזול מהם הארץ אשר
נתן ה׳ להם במעשה נס יחשבו לשון חשיבות מעלה כמו נבוה ולא חשבנוהו אשר בכסף לא
יחשובו כי במה נחשב הוא וכן רבים ובלשון ארם חשוב וזהו שסמך הכתו׳ לזה ובשעיר ישבו
החרים לפנים יאמר כי בעבור הטעם הזה שיזכיר במואב ימנעם גם בן מארץ שעיר כי מלפני׳
היתה אף היא מן החורי׳ והיא ממתנת אברה׳ כי החורי הוא החוי והוא מבני כנען כמו שנא׳
לקח נשיו מבנות כנען את האליבמה בת ענה בת צבעון החוי וצבעון היה מבני שעיר החורי
יושבי הארץ וכן יזכיר בכל מקום בנחלת ישראל החוי עם הכנעני בשבעת הגוים כי הוא נמנה
הבן הששי בבני כנען וכן תראה במלחמת אמרפל שהיה נלחם במלך סדום ועמורה וצבויים
וצוער שהם מלכי כנען והכו את רפאים בעשתרות קרנים והחורי בהררם שעיר כי החורי
והרפאים למלכי כנען היו ויתכן שנקרא חוי על שם שהיה נחש עלי דרך ונקרא חורי על חור
פתן כי השמות ישמרו הטע׳ ויחליפו המלו׳ כמו ורח וצחר מן כצמר צחר אתונו׳ צחורות וכן
יעשו לשבח יכנו יעקב שהוא לשון מרמה או לשון עקלקל ויקראו אותו ישורון מן תם וישר
והנה אמר כי החורים שהם לאברהם ישבו בשעיר לפנים ובני עשו שהם זרע אברהם ירשו
אותם וישבו תחתם במעשה נס שהיו עם רב בארצם ועשו בא לגור שם ונתחזק עליהם כאש׳
עשה ישראל ליתר הגוים של אברהם אשר נתן להם השם בכחו הגדול והנה השם הנחיל
כל העמי׳ ההם לזרעו של אברה׳ אחד מהם לעשו והשא׳ לישרא׳ שהוא הבן הבכור ואין ראוי
לגזול מעשו ואת אשר הורישם האלהים כי השם יקצף על הגזל מהם נחלתו שהנחילם הוא
ית׳ כאש׳ יקצף על הגזל מישרא׳ הארץ אחר שינחל להם וכענין שנ׳ על כל שכני הרעי׳ הנוגעי׳
בנחלה אשר הנחלתי את עמי וגו׳ וזה טעם כאשר עשה ישראל שהזכי׳ כבאן ועדיין לא נעשה
וכן אמר עוד בבני עמון שהיא ארץ רפאים כי גם היא היתה של רפאים בתחלה והעמונים
יקראו להם ומזומים מלשון זממו אל תפק אלא שנכפל כלו׳ עם שלא יבצר מהם כל אשר
יזמו לעשו׳ תחשב שהיא בחשבון ארץ רפאים כלו׳ מכללה וכן מן השיחור אשר על פני מצרי׳
ועד גבול עקרון לכנעני תחשב וכן בני עמון הבארותי מבני בנימין שגם בארות תחשב על
בנימין ואפשר שגם בן פרוש יחשבו אף הם הכתוב למעלה יאמר האימים אשר ישבו בה
לפנים גם בן יחשבו רפאים שהיו מכללם והם בענקים ולכן יקראו אתן אימים והוא הנכון
והנה ארץ רפאים גדולה מאד ולקחו מהם מואב ולקחו מהם בני עמון ונשארה ממנה
לרפאים עצמם כי עוג היושב בעשתרות מהם כמו שנא׳ ויכו את רפאים בעשתרות קרנים
וביהושע ובראת לך שם בארץ הפרזי ולכן יאמר הכתוב בגבול מואב ועמון כי לרפאים יחשב
והמואבים והעמונים הם ששנו להם שמות אחרים אמים וזמזומים והעוים היושבים בחצרים
עד עזה יאמר כי העוים היושבים בערי החצרים אשר אין להם חומה סביב עד עזה שהוא
גבול הכנעני כמו שנאמר ויהי גבול הכנעני מצידון באכה גררה עד עזה כפתורים שיצאו
מכפתור השמידום והם היושבים תחתם והנה הכפתורים שהם בני מצרים ואינם מתנת אבר׳
ארצם היא של ישראל מפני שהכפתורים לכדו אותה מבני כנען והכתוב שאמר מבני
פלשתים כי לך ולזרעך אתן את כל הארצות הא׳ מן הטעם הזה היה כי הארץ ההיא היתה
מתחלה לבני כנען ומפני זה הורישו ישרא׳ בימי יהושע חמשת סרני פלשתים העזתי
האשדודי האשקלוני הגתי והעקרוני והעוים שהיו כלם יושבי גבול הכנעני בעזה ובאשקלון
ובאשדוד עקרון ועל שם מקומם הם נקראים כי השמידום העוים שהיו מבני כנען היושבים
בגבול הכנעני מצידון באכה גררה עד עזה וישבו תחתם וצידון גם הוא לפלשתים כמו שכתו׳

וגם אתם לי צור וצידון וכל גלילות פלשת ועל דעתי העוים הם החוים כי המנהג שיחליש
השמות כאשר אמרנו בהיותם מורים על ענין אחר והנחש יעות עצמו כדרך ובבראשית רבׄ
אמר ר׳ אלעזר בר׳ שמעון שהיו בקיאין בעפרות כנחש בגלילא צוחין לחויא עויא ואמרו איכה
יעיב באפו ה׳ אמ׳ ר׳ חמה בר׳ חנינא איך חייב ה׳ ברוגזיה איתׄ אתרא דצוחין לחויא עיבא
ומורגל הוא בלשון ומה עויא אומרין כדבר זה על ר׳ חייא וכן אמרו מפרשים בעושו ובאו כל
הגוים שהוא חושו ועתה השלים להודיענו כל ארץ החוי שאברה כי ממנה לעשו והיא אסורה
לנו וממנה לכפתורים ונקח אותה מידם ובבראשית רבה מצאתי כי העוים הם רפאים אמרו
בפסוק הנפילים היו בארץ רפאים הם עוים רפאים שכל מי שרואה אותם לבו רפה כשעוה
עוים שהיו בקיאים בעפרות כנחש וכו׳ ועוד אמרו שם במתנתו של אברהם ר׳ דוסתאי בשם
ר׳ שמואל לפי שאינו מזכיר כאן חוי לפיכך הוא מביא רפאים תחתיהם ובאשר עיינתי בזה
מצאתי כי הדבר אמת ויציב נכון וקיים כי הששה שירשו ישראל שהזכירם משה רבי׳ להם
כמו שאמר ונשל גוים רבים מפניך החתי והגרגשי האמורי והכנעני והפרזי והחוי והיבוסי
שבעה גוים גדולים ועצומים ממך והששה מאלו הנזכרים ממתנתו של אברהם והחוי לא
נזכר שם ועל כל פנים הוא הרפאים או מן קני קניזי וקדמוני ורבותי׳ כלם אומרים כי קני
וקניזי וקדמוני לא נחלום ישראׄ ועתיד להנחילם ובהם נאמר ואם ירחיב ה׳ אלהיך את גבולך
ונתן לך את כל האר׳ אשר דבר לתת לאבותיך וכן לא הוזכר בשום מקום שנחלום בימי יהושע
אם הרפאים שנתן לאברהם הוא החוי שהוא הבן הששי לכנען ואביו קרא לו חוי על שם חור
פתן ומאורת צפעוני כי הטמונים בעפר יקרא הלשון רפאים כמו הרפאים יחוללו מתחת מים
ושוכניהם ואר׳ רפאים תפיל והנה בני החורי הזה רבו למעלה וכאשר נפוצו משפחו׳ הכנעני
נחלה המשפחה הזאת ארצות גדולות ומהם שתקרא ארץ רפאים ומהם חורים ומהם עוים
ובכללם כלם חוי וכלם רפאים כאשר בעמנו אפרים יהודה וישראל ובכללם כלם ישראל
והשמות האלו כלם מתוארי׳ מן החור כי כאשר היה שמו חוי כנו לו מן חויא רפאים שהנחש
שוכן בחורי עפר והחורי והעוי על שם הנחש כמו כן כאשר פירשתי והקב״ה נתן לאברהם
הרפאים בכללן ומשה יזכיר לישראׄ החוי השם הראשון שקרא לו אביו כי ארץ רפאים בימי
משה כבר נתחלקה וממנה אסורה לישראל והנה הכתו׳ בא להזכיר בכאן ענין כל ארץ החוי
שהם הרפאים וכל הנעשה ממנה אמר תחלה כי האמים גם הם מהרפאים וירש אותם
מואב וחור ואמר כי החורי אשר הם גם כן מן הרפאים ירשו אותם עשו וחזר עוד ואמר כי
ארץ בני עמון אף היא ארץ רפאים ואסר כל זה לישראׄ ועוד ספר גם כפתורים היוצאים
מכפתור לקחו מארצם והיא מותרת לישראׄ והזכיר יהושע ארץ הפרזי והרפאים אבל ר״ש
כתב עוים מפלשתים שעמהם הם נחשבים כספר יהושע העזתי האשדודי והאשקלוני והגיתים
והעקרוני והעוים ומפני השבועה שנשבע אברהם לאבימלך לא יכלו ישראׄ ללכת בארצם
ולהוציאם מארצם הבאתי עליהם כפתורים והשמידום וישבו תחתם ועכשו אתם מותרים
לקחת מידם ולא נתכוונו אצלי דברים הללו כי הכתוב לא ימנה העוים מפלשתים אבל ימנה
חמשת סרני פלשתים ויזכירם ואחרי כן יזכיר העוים בעם אחר יאמר כי מן השיחור אשר
על פני מצרים ועד גבול עקרון צפונה הכל תחשב מארץ כנען חמשת סרני פלשתים אשר
ימנה וגם העוים שהם אחר ולדברי הרב הנה הותרו העוים שירשו אותם כפתורים ושאר
סרני פלשתים מי התירם ולמה יכבשו את כלם כי יהושע הוא המכבש הפלשתים העוים ועוד
למה תהיה ארץ פלשתים לאברהם כלל ולמה הוצרך אבימלך לבריתו כזה ופלשתים מבני
מצרים וכן הכפתורים ואינם מעשר עממין אבל הדבר בהפך כי הפלשתים והכפתורים
השמידו מן הכנענים כי אבימלך מלך גרר היה והעזתי יושב בעזה וצידון עיר פלשתים ואלה
מגבול הכנעני שנא׳ ויהי גבול הכנעני מצידון באכה גררה עד עזה והנראה בעיני כי פלשתי׳
וכפתורים יחשבו עם אחד וכן אמר הכתוב כי שודד ה׳ את פלשתים שארית אי כפתור וזה
טעם כפתורים היוצאים מכפתור כי יצאו מארץ כפתור עם מעט לגור כאשר ימצאו והשמידו
את העוים היושבים עד עזה שהם מזרע כנען וישבו תחתם בעזה ואשקלון ואשדוד וגת ועקרו׳
והכל מגבולות כנען וחלקו אותה לחמשת סרניהם ושם הגלילות ההם פלשת ונקראו גם

הם פלשתים ונשאר לעוים יותר ארצם   כאשר הזכיר יהושע וזהו שאמר פלשתים שארית
אי כפתור הם וזה טעם אשר יצאו משם פלשתים ואת כפתורים כמו שפירשתי שם ומה שאמ׳
הכתוב הלא אנכי העליתי את ישרא׳ ממצרים ופלשתים מכפתור וארם מקיר יספר מלחמו׳
ה׳ כי הוא אשר העלה את ישרא׳ מארץ מצרים באותות ובמופתים וגב׳ לחמה והעלה פלשתי׳
מכפתור ארצם כי הוציאם משם לתת להם בנס גדול את ה׳ עוים והשמידום וישבו תחתם
ועזבו בפתור לאחיהם או שיהיה הענין כאשר הזכרתי כי העוים בני כנען יושבי הארץ בראשונ׳
היה שמם פלשתים כי שם הארץ פלשת והכפתור היוצאים מכפתור כאשר השמידום הגלו
מהם לכפתור ארצם אשר מכלל ארץ מצרים ליד אחיהם והשם גאלם משם וחזרו למקומם
לא ידענו באי זה דור מן הדורות והנה פלשתי׳ יושבי ארץ כנען הם ולכך אמר הכתו׳ דבר ה׳
עליכם כנען ארץ פלשתים והאבדתיך מאין יושב וכן ישראל לא הורישו פלשתים עד שעבר
זמן השבועה שמתו שלשה דורות מן הפלשתים באותה הארץ ע״ל אבימלך וכן אמ׳ במדר׳ כי
קרוב הוא קרובה השבועה שנשבע אברהם לאבימלך עדיין נכדו קיים   והו הראוי והנכון
בענין הזה אבל בגמ׳ בפר׳ אלו טרפות אמרו כדברי ר״ש במחלוקת ורב אמ׳ התם עוים מתימן
באו ותניא כותיה ותימן ודע אדום כדכתיב לאדום כה אמ׳ ה׳ אבדה חכמה מתימן וזה אפשר
הוא ויאמר הכתו׳ כי העוים שהם מבני עשו קצת ארצם טהרה ביד הכפתורים בעמון ומואב
שטהרו בסיחון ומה שכתבתי הוא הטו׳ והיש׳ ראה נתתי בידך את סיחון הרבו׳ הזה הוא האמו׳
למשה ראה החלותי תת לפניך וקודם לכן שלח לו מלאכים ממדבר קדמות כי אחרי שצוהו
השם החל רש והתגר בו מלחמה לא ישלח לו דברי שלום אעברה בארצך כי אם ישמע אליו
יהיה עובר על דברי השם ואם ידע שלא ישמע יהיה שליחותו לריק ולא תחשוב לומר כי היא
המצוה שנצטוינו כי תקרב אל עיר וקרא׳ אליה לשלום כי שם כתו׳ והיה כל העם הנמצא בה
יהיו לך למס וגו׳ וכאן אם שמע אליהם לא יהיו נוגעים בו כלל אבל   פרוש ואשלח מלכים
וכבר שלחתי מלאכים אבל הקדים לבאר דברי ה׳ כי הקשה ה׳ אלהיך את רוחו לומר כי הכל
סבה מאת ה׳ כי כן אמר לי וטעם אחל תת פחדך כנגד ישרא׳ שיראום כל העמים ואנשי כנען
בלב נמס יצאו לקראתם אבל הקשה השם את רוחם לאמר טוב מותנו בחרבם מלהיות להם
עבדים כי מה טעם לומר במשה אחל תת פחדך על כל העמים תחת כל השמים והוא לא
ילחם רק בשני המלכים האלה אבל היא הבטחה לישרא׳ וליהושע כאשר אמר לו   עיניך
הרואות וזה טעם החל רש לרשת את ארצו   ויאמר ה׳ אלי ראה החלותי
ונחרם את כל עיר מתים והנשים והטף שהיו מן האמורי ונצטוו בכך שנא׳ רק מערי העמים
ההם אשר ה׳ אלהיך נותן לך נחלה לא תחיה כל נשמה ואעפ״כ פתח להם בשלום שכך היא
המצוה כאשר אפרש בע״ה אבל לעוג מלך הבשן לא קרא לשלום שהוא יצא אליו למלחמה
קודם שבאו לעיר שלו כלל וכבר פרשתי הענין בסדר ואת חקת
צידונים יקראו לחרמון שריון ובמקום אחר הוא אומ׳ עד הר שיאון הוא חרמון הרי לו ארבע
שמות להגיד שבח ארץ ישרא׳ שהיו ארבע מלכיות מתפארות בכך   זה אומר על שמי יקרא
וזה אומר על שמי יקרא לשון ר״ש מדברי אגדה ויתכן שיהיה השבח הזה כך אבל יתכן לומר
כי צידונים בני בכור כנען יקראו לחרמון שריון בהיותו בידם מלפנים והאמורי היושב בה
עכשו אשר מהן ילכדו אותו ישרא׳ יקראו אותו שניר והוא שלג כלשון כנען כמו מע׳ עליו וכן
תרגם אנקלוס ובעבור שהוא אחד השלג ומפני הקרירות יהיה חרם יקרא חרמון   והוא לו
שם כנוי ואולי גם שריון בלשון הצידונים שם שיורה על כך ושם ההר שיאון כ׳ רק עוג מלך
הבשן נשאר מיתר הרפאים הנה ערשו ערש ברזל וגו׳   ענין הכתוב שבא להגיד כי עוג זה
נקרא מלך האמורי בעבור כי מלך עליהם אבל הוא עצמו מן הרפאים הוא ולהגיד על גדלו
וגובהו כי היו הרפאים עם גדול ורם כענקים אמר כי ערשו ערש ברזל לא יסבול אותו ערש
עצים כשאר בני אדם   והיא בעיר רבה שהיתה עיר מושבו וכאשר השמידו בני עמון
את הרפאים כאשר נזכר למעלה ונלכדה עירו ניצל הוא מידם וזהו שאמר כי רק עוג נשאר
מיתר הרפאים והנה נשארה מטתו שמה ברבה אשר היא עתה לבני עמון והעמונים יקימו
אותה לערות כי השמידו עם גדול ורב והאיש הגבור אשר בגובה ארזים גבהו וחסון הוא

באלונים לבדו ממנו מלכותו וזה טעם הלא הוא כלומר הנה הערות קיימת שהוא ערש
ברזל וארוכה ורחבה מאד וקיימת היא ברבת בני עמון כי ירשו אשר בעשתרו היתה לשלל
ואברה וטעם באמת איש באמת איש הגדול בבני אדם כמו וחוזקת והיית לאיש ועל דעת
אנקלוס באמת איש באמת האיש וכן את הכבש אחד בלילה הוא וכן רבים כלומר באמת עוג
עצמו ואת הארץ הזאת ירשנו בעת ההיא את הארץ הזאת האמורה למעלה מנחל ארנון עד
הר חרמון ירשנו בעת ההיא מערוער אשר עד נחל ארנון אינו מחובר לראשו של מקרא
אלא לסופו על נתתי לראובני ולגדי אבל לענין ירושה עד חרמון היה לשון רש״ והנכון בעיני
כי יאמר ואת הארץ אשר ירשנו מערוער נתתי לראובני וכן והודעת להם את הדרך אשר
ילכו בה וכן רבים כל חבל ארגוב לכל הבשן ההוא יקרא ארץ רפאים פי׳ כל
חבל הארגוב לכל הבשן אשר הוא נקרא ארץ רפאי׳ בלשון ובל ההקדיש שמוא׳ הרואה ושאול
בן קיש ההושיבו נשים נבריות שהוא בהם במקום אשר וכן רבים והיה נקרא מכלל ארץ
רפאים על שם עוג המולך בה או מפני שהיתה מתחלה ארץ לרפאים ונשארה לעוג כי הוא
והעם יושב בה מיתר הרפאים

סדר ואתחנן

ואתחנן אל ה׳ בעת ההיא לאמר כאשר הזכיר כבוש ארץ
סיחון ועוג ואמ׳ ואת יהושע צויתי בעת ההיא לאמ׳ הזכיר
כי אני לא אעבור שם כי התחננתי אל השם הנכבד ולא
שמע אלי וצוה אותי לחזק את יהושע כי הוא יעבור וטעם בעת ההיא רמז לעת הגזיר׳ שהזכי׳
גם בי התאנף ה׳ ולא נזכרה שם התחנה ביום המעשה והנכון כי בעת ההיא בעת הנזכרת
שכבשתי סיחון ועוג והתחלתי להלחם בעממין שנתנו לישרא׳ וחלקתי הארץ לשני השבטים
ויה״ה זה כאשר נאמר לו עלה על הר העברים הזה כי או בקש רחמים על הדבר והתחנן
התחנה הזאת וכאשר שמע השם בקולו חזר והתפלל יפקד ה׳ אהי הרוחות לכל בשר איש
הערה כאשר נזכר שם וזהו וצו את יהושע אבל הזכיר שם התפלה אשר נענה עליה וכאן
הזכיר זה להודיע כי הארץ היתה חביבה עליו מאד ולא זכה אליה בעבורם וכל זה מתוכחתיו
ה׳ אהים רחום בדין לשון רש״ ולא השגיח הרב כי השם הראשון הוא כתוב באלף
דלת והשני הוא כתוב ביוד הא שכו אמרו כל מקום שנא׳ ה׳ זו מדת רחמים אהים זו מדת
הדין אבל השמות הנזכרים כאן אדון במדת רחמים וכן אמרו בילמדנו אמ׳ לו רבון העולמים
אי מיתבעי לי בדין הב לי ואי לא מיתבעי לי בדין רחם עלי כשם שאמור באברהם ה׳
אהים מה תתן לי וגו׳ וגם באברהם כך הם כתובים הראשון באלף דלת והשני ביוד הא וענין
הפרשה יובן בזה כי אמר ואתחנן אל ה׳ ולא אמר ואתפלל כי ידבר בתחנה יאמר אדון אשר
בך הרחמים אתה החלות להראות את עבדך כך היה תחלת נבואותי שהראית לי כבורך
דכתיב ויסתר משה פניו כי ירא מהביט אל האהים עם הגדולה והגבורה והראיתי לדעת
מי א׳ בשמים ובארץ שממנו יהיו במעשיך הגדולים וכגבורותיך החזקות ומכא׳ תבין עוד במה
התאנף בו ה׳ הנכב׳ אבל לשון סיפרי כל מקום שנא׳ ה׳ זו מדת רחמים שנ׳ ה׳ ה׳ א׳ רחום וחנון
אהים זו מדת הדין שנא׳ עד האהים יבא דבר שניהם והכונה לפרש כי השם השני בכאן הוא
מדת רחמים והוא השם המיוחד ושאר השמות כלם מדת הדין כמו אהים שהוא שם גם
לדיינין כל שכן באלף דלת שהוא לשון אדנות והנה השלים התוכחות בזה שהודיע אותם
שגרמו אבותיהם רעה על עצמם וגם עליו גרמו ענש שלא יעברו בארץ אבל הם הבנים יעברו
ויירשו אותה לא יהיו כאבותם דור סורר ומורה ולכך יתחיל עתה להזהירם בכללי המצות
שלא יוסיפו עליהם ולא יגרעו מהם לא תוסיפו כגון חמש
פרשיות בתפלין חמש מינין בלולב וכו׳ וכן לא תגרעו לשון רש״ וכן אמרו בסיפרי
מנין לא להוסיף על הלולב ועל הציצית ת״ל לא תוסיפו מנין שאין פוחתין מהם ת״ל לא תגרעו
מנין שאם פתח לברך ברכת כהנים לא יאמר הואיל ופתחתי לברך אומר ה׳ אהי אבותיכם
יוסף עליכם ת״ל הדבר אפי׳ דבר לא תוסף עליו אבל לו באה בלבד אמרו אלא את הישן בסוכה
בשמיני בכונה להוסיף לוקה כמו שמוזכר במסכת ר״ה וכך אם יעשה החג ששה עובר בלאו
הזה ולפי דעתי אפי׳ בדה לעשות מצוה בפני עצמה כגון שעשה חג בחדש שבדה מלבו

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main

כי הקעם עובר בלאו וכן אמרו לענין מקרא מגלה קמ״ח נביאים עמדו לישרא׳ ולא פחתו ולא
הותירו על מה שכתו׳ בתורה אפי׳ אות אחת חוץ ממקר׳ מגלה מאי דרוש וכו׳ ובירושלמי פ״ה
זקנים ומהם כמה נביאים היו מצטערים על הדבר הזה אמרו כתיב אלה המצות אשר צוה
ה׳ את משה אלו המצות שנצטוו מפי משה כך אמר לנו משה ואין נביא אחר רשאי לחדש
בה דבר ומרדכי ואסתר רוצים לחדש לנו דבר לא זזו משם נושאין ונותנין בדבר עד שהאיר
הקב״ה עיניהם וכו׳ הרי שהיה המצוה הזו אסורה עליהם אם כן היא בכלל לא תוסף עליו אלא
שלא למדנו למוסיף על פי נביא אלא מן הכתוב שאמ׳ אלה המצות שאין נביא רשאי לחדש
בה דבר מעתה ומה שתקנו חכמים משום גדר כגון שניות לעריו׳ וכיוצ׳ בהן זו היא מצוה מן
התורה ובלבד שידע שהם משום הגדר הזה ואינן מפי הקב״ה בתורה עיניכם הרואות עתה בא
להזכיר בפרטי המצות ויזהיר בעו׳ שהיא שרש לכולן וטעם ראה למדתי אתכם ראה שאני
מלמד אתכם היום כמו שאמר אשר אנכי מצוה אתכם היום ואשר אנכי נותן לפניכם היום
או יאמר למדתי מפני שיזכיר לעשות כן בקרב הארץ כלו׳ בעת ביאך לארץ שלמדתי אתכם
חקים ומשפטים כאשר צוני ה׳ אלהי והנה מתחלה דבר על הדבר שהוא כלל לכל עשה ולא
תעשה ועתה יזהיר בחקים שהם גדרותיו ובמשפטים שהם הרצון כי אלו הם הצדיכין חוזק
יותר מפני העלם טעם החקים ומפני כי במשפט יעמידו ארץ ואמר לעשות כן בקרב הארץ
להזהיר על כלם כי יש חקים רבים ומשפטים שאינם נוהגים בחוצה לארץ או ירמוז שעקר
כלן בארץ כמו שרמזתי בסוד הארץ ואמר כי בחקים ומשפטי׳ תועלות גדולות שהם תפארת
לעושיהם מן האדם ואפי׳ שונאיהם ישבחו אותם בהם ועוד שהם תועלת גדולה שאין כמותה
שהשם יהיה להם קרוב בכל קראם אליו וגם העמים יתבוננו בזה ויראו מהם וזהו שאמר
כי מי גוי גדול ועוד שהחקים והמשפטים בעצמם הם צדיקים ישרים וטובים בישוב העם
והמדינות רק השמר לך פן תשכח את הדברים האלה או כשלא תשכחום ותעשום על
אמתתם תחשבו חכמים ונבונים ואם תעזבו אותם מתוך שכחה תחשבו שוטים לשון רש׳ ואינו
נכון כלל אבל הכתוב הזה לדעתי מצות לא תעשה הזהיר בה מאד כי באשר אמ׳ שנזהר בכל
המצות ובשמירת החקים והמשפטי׳ לעשותם בארץ חזר ואמ׳ רק אני מזהירך מאד להשמר
ולשמור עצמך מאד מאד לזכר מאין באו אליך המצות שלא תשכח מעמד הר סיני מכל
הדברים אשר ראו שם עיניך הקולות והלפידים את כבודו ואת גדלו ודבריו אשר שמעת שם
מתוך האש ותודיע כל הדברי׳ אשר ראו עיניך במעמ׳ הנכבד הוא לבניך ולבני בניך עד עולם
ופירש הטעם כי השם עשה המעמד ההוא כדי שתלמדו ליראה אותו כל הימים ואת בניכם
תלמדון לדורות עולם אם כן עשו אתם כבה ולא תשכחו אותו והנה קודם שיזכיר הדברות
שנאמרו שם הזהיר במצות לא תעשה שלא נשכח דבר מן המעמד ההוא לא נסירהו מלבנו
לדורות עולם וצוה במצות עשה שנודיע לכל מדור לדור כל מה שהיה בראיה בשמיעה
והתועלת במצו׳ הזאת גדולה מאד שאם היו דברי התורה באים אלינו מפי משה בלבד אעפ״
שנבואתו נתאמתה באותות ובמופתים אם יקום בקרבנו נביא או חולם חלום ויצונו בהפך
מן התורה ויתן אלינו אות או מופת יכנס ספק בלב האנשים אבל כשהגיע אלינו התורה מפי
הגבורה לאזנינו ועינינו הרואות אין שם אמצעי נכחיש כל חולק וכל מספק ונשקר אותו לא
יועילוהו אות ולא יצלהו מופת מן המיתה בידנו כי אנחנו היודעים בשקרותו וזהו שאמ׳ שם
וגם בך יאמינו לעול׳ כי כשנעתיק גם כן הדבר לבנינו ידעו שהיה הדבר אמת בלא ספק כאלו
ראוהו כל הדורו׳ כי לא נעיד שקר לבנינו ולא ננחיל אותם דברי הבל ואין בם מועי׳ והם לא
יסתפקו כלל בעדותנו שנעיד להם אבל יאמינו בודאי שראינו כלנו בעינינו וכל מה שספרנו
להם והענין הזה יבא עוד בפרשת כי יקום בקרבך נביא או חולם חלום וכבר הזכרתיו שם
בפרשת בחדש השלישי וידבר ה׳ אליכם מתוך האש כבר פרשתי הדבר במקומו שהם שמעו
דבור השם הגדול יתברך מתוך האש שראו אשו הגדול והשיגו אליה והוגד להם בזה בריתו
בעשרת הדברים כי בכלן שמעו הקול מתוך האש ושאר המצות צוה אותו בעת ההיא ללמד
אתכם כי כבר אני נאמן לנביא לה׳ במה שראיתם כמו שאמ׳ וגם בך יאמינו לעולם כמו
שפירשתי ונשמרתם מאד לנפשותיכם יזהירם פן יטעו אחר הקול אשר שמעו ויעשו השחתה

לקנץ בנטיעות ואמ' תחלה תבנית זכר או נקבה באדם שמהם יהיה הקול ואחר כך הזכיר כל
אשר בארץ בבהמה ובעוף וברמש האדמה ובדגי הים ואחר כן הזכיר כל צבא השמים וכבר
פירשתי אשר חלק ה' אלהיך אותם לכל העמים כי לכלם כוכב ומזל וגבוהים עליהם מלאכי
עליון כגון הנאמר בדניא' שר מלכות פרס ושר מלכות יון ובעבור כן יעשו להם אלהים מהם
ויעבדום ואמר ואתכם לקח ה' כי אתם חלק השם לא תקימו עליכם שר או עוזר זולתו כי הוא
הוציא אתכם מכור הברזל שהייתם במצרים כבור אש בעצים והוציא אתכם משם כנגד
שריהם שעשה בהם שפטים ולולי שהפילם לא הייתם יוצאים כי היו הם במעלתם שלא תצאו
משם והנה עשה כל זה כדי שתהיו לו נחלה ותהיו לשמו הגדול סגולה מכל העמים וטעם
וה' התאנף בי על דבריכם שהחזיר במקום הזה לומר אותי צוה ה' בעת ההיא ללמד אתכם
המצוות לעשות אותם בארץ אשר אתם עוברים שמה ועתה קחו מפי תורה כי אנכי מת
בארץ הזאת ולא אוכל ללמד אתכם בארץ ואל תשכחו שם מה שלמדתי אתכם ולא מה
שראיתם בסיני ועל דרך האמת יאמר השמרו מאד לנפשותיכ' כן תשחיתון כי השם התאנף
כי מדאגה מדבר וזה פן תשכחו אתם ברית השם אלהיכם באש האוכלת בראש ההר ותעשו
לכם תמונת כל ווה טעם אשר צוך ה' אלהיך וכבר נרמז וזה בסדר חקת התורה ור"ש כתב אשר
צוך ה' אלהיך שלא תעשה והוא פשוטו של מקרא והמשכיל יבין הפסוקים האלה על אמיתתם
וטעם כי ה' אלהיך אש אוכלה הוא כאשר ראיתם בראש ההר והכוונה שהוא מדת הדין
המקנא בע"ז ומן הכתו' הזה תבין בכל הנז' במשנה תורה תמיד ה' אלהיך כי תוליד בנים ובני
בנים ונושנתם ענין הכתוב הזה שיזכיר ויאמר כי תוליד בנים ובני בנים ובעבור היותכם
ישנים בארץ ותשבו לבטח אולי תשכחו את ה' והעדותי בכם היום שתאבדו מהר כי לא יאריך
לכם מאחרי שתעבדו ע"ז והפרשה הזו אע"פ שהיא אזהרה לא נאמרה בלשון אם והטעם כי
הוא כמתנבא על ענינם וידבר בלשון ישמש בשני פנים בלשון אזהרה ובלשון עתיד לבא יאמ'
שיעשו ויהיה להם ככה ולא יגזור עליה' ומפני זה אמ' רבותי' שרמז לגלות בית ראשון במלת
ונושנתם בגימטריא והיתה קבלה בידם כי יש בפרשה הזאת רמז לזמן הגלות וכאשר בא
עליהם התבוננו בו בינה ואמר ועשיתם פסל תמונת כל ולא אמ' ועבדתם אותו או ותשתחוו
לו אבל אמ' והשחתם כי הפסל בכאן תמונת כל ומפני ההשחתה יאסור אותו כאשר פירשתי
למעלה ונשארתם מתי מספר בגוים יאמר שנשאר מועטים בכל גוי וגוי מכל הגוי' אשר
ינהג אותנו שמה השם כי בארבע רוחות השמים יפזר אותנו אבל בכללנו רבים אנחנו של
ועבדתם שם אלהים משאתם עובדים לעובדיהם אתם עובדים להם לשון ר"ש וכבר פירשתי
סודו כי היושב בחוצה לארץ כאלו עובד ע"ז ומעשה אדם מלמעלה למטה כמו שהזכרתי בסדר
אחרי מות וטעם לא יאכלון ולא יריחון לומר שהם אבן דומם כאשר פרשתי מתחלה אין
בהם רוח חיים כלל אפי' כחיי האדם כי מתחלה אמר לא יראון ולא ישמעון לומר שאיננו
אלוה ולא יראה בעיני עובדיו ולא ישמע תפלתם ומצרתם לא יושיעם וחזר ואמ' שאפי' חיים
גרועים כחיי האדם אין בהם והנה העושה אותם נכבד מהם ושבת עד ה' אלהיך ושמעת בקולו
גם זה רמז לגאולת בכל ששבו אל השם והתודו לפניו ושמעו בקול הנביאים אשר הקים
להם ולפיכך הבטיחם שלא ישחיתם ולא ישכח ברית אבותם כאשר אמר וזכרתי את בריתי
יעקב ובסוף הספר ירמוז לגאולה העתידה כאשר פרשת ואוכרנו עוד בע"ה כי שאל נא לימי'
ראשוני' יאמ' לא יחמול ולא יאריך השם לכם על ע"ז ועל ההשחתה בפסל וכל תמונה כי עשה
עמכם מה שלא עשה כן לכל גוי מעולם שהשמיעך קול אלהים מתוך האש למען תהיה
יראתו על פניכם ותיחדו אותו ולא תשחיתו ולקח אתכ' לו מקר' גוי במסות באותות ובמופתי'
שלא תעבדו לזולתו והנה ראית בעיני' כל זה לדע' כי ה' הוא האלהי' הוא אחד ושמו אחד ואין
עוד מלבדו כי מן השמים השמיעך את קולו ללמדך בזה מוסר השכל ועל הארץ הראך את
אשו הגדולה בוערת עד לב השמי' ודבריו כלם שמעת מתוך האש ויוציאך בפניו כמו על
פניו בכחו הגדול אשר בפניו ואחרי שה' הגדול הוא האלהים בשמי' ממעל ועל הארץ מתחת
ואין עוד תשמרו חקיו ומצותיו למען ייטב לך בשמים ממעל ולמען תאריך ימים על הארץ
מתחת אז יבדיל משה שלש ערים פי' ר' אברהם ביום שהבדיל משה שלש ערים או אמ' דברי

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main

תברית ואינו נכון אבל הוא כפשוטו כי משה אסף כל ישראל לבאר להם התורה ופתח בדברי
תוכחות וכאשר אמר בפניהם תוכחותיו במה שעשו והאזהרות על עז ועל יחוד ה׳ והשלים
להם שישמרו חקיו ומצותיו למען ייטב להם אז אמר במעמד בפניהם עתה נקיים המצוה
אשר צונו השם ותהיינה בצר במדב׳ בראמות גלעד וגולן בבשן ערי מקלט לנוס שמה כל רוצח
בשגגה ואעפ׳ שאינן קולטות עד שיבדלו אותן שבארץ כנען אמ׳ מצוה שבאה לידנו נקיים אותה
למען ייטב לנו ואחרי כן קרא בקול גדול אל כל ישראל שהיו שם · ויאמר אליהם שמע ישראל
את החקים ואת המשפטים כי עתה יפתח במצות ובבאור התורה כאשר פרשתי בתחלת סדר
ואלה הדברים והזכיר בכאן ויירשו את ארצו ואת ארץ עוג מלך הבשן מערוער וגו׳ והטעם
כי שב להזכיר מה שאמר בתחלת הספר הזה   כי באור התורה הזה היה אחרי הכותו את
סיחון מלך האמורי אשר יושב בחשבון ואת עוג מלך הבשן אשר יושב בעשתרות באדרעי
והוסיף בכאן לפרש כי היה הביאור גם אחר שירשו את כל ארצם כלומר שחלקה להם לשני
המטו וחצי המטה   אנכי עומד בין ה׳ וביניכם בעת ההיא להגיד לכם דבר ה׳   כי הוא היה
עולה להר ושומע דברי השם ויורד ואומר להם עד שדבר השם עמהם פנים בפנים וזה רמז
אל כל מה שנזכר בפרשת בחדש השלישי מתחלת כה תאמר לבית יעקב עד   ויאמר ה׳ לך
רד ורא׳ אמר כי זה אחר מעמד הר סיני והטעם הוא דבר עמכם פנים בפנים ומאותו היום
הייתי אני עומד בין השם וביניכם ואינו נכון   והנכון בעיני ירמוז למה שפירשנו כי ישראל
לא הבינו מפי הגבורה אלא אנכי ולא יהיה לך ושאר הדברות הוא המגיד להם מה שיאמר
השם וזהו להגיד לכם את דבר ה׳ לפרש לכם דבור ודבור וטעם בין ה׳ וביניכם   כי בעת
הדברות היה הוא קרוב אל מקום השכינה יותר מהם כי הם הרחיקו עצמן כאשר פרשתי
שם וזהו כי יראתם ולא עליהם בהר שלא קרבתם אליו כאשר היה לכם רשות על כן הייתי
עומד ביניכם ובין מקום הכבוד באמצע כי רחוק הוא ביניכם וביניו   ומשם הייתי מגיד
הדברות   לאמר מוסב על דבר ה׳ עמכם בהר מתוך האש לאמר לשון רש׳ ואמר
ר״א אל השם לבך בעבור היות מלת לאמר רחוקה כי בן רבים והמדבר לא הפסיק ספוקים
ולא פרשיות ונכון יותר שנדביק להגיד לכם את דבר ה׳ לאמר בלשון והגדת לבנך ביום ההוא
לאמר ולדעתי אין צורך כלל אבל טעמו כי יראתם מפני האש ולא עליתם בהר לאמר לא
נעלה כי יראנו מפני האש יזכיר כי הם הגידו לו כן בפרוש ולא ממחשבתו יאמר זה ועתה
יתחיל במשנה התורה ואמר להם עשרת הדברות ולא שנה ולא באר כלום באנכי יהיה ולא
לך כי מפי הגבורה שמעום וכן בדבור השלישי מפני שכבר אמ׳ את שם ה׳ אהיך כמו שפירש
בסדר קדושים תהיו והתחיל לבא להם שמור במקום זכור על דרך הפשט ועל דעת רבותי׳
בדבור אחד נאמרו ובאר להם כי כלם יודעים זכור והוא ידעם כי שמור נאמר עמו וכן על
דרך האמת בדבור אחד נאמרו כי היה הכל בזכור ושמור כי התורה ברית עולם ערוכה בכל
ושמורה והוא השומע זכור והם שמור והמשכיל ידע ממה שזכרנו שם ובאר כאשר צוך
ה׳ אהיך קודם מתן תורה במרה שם שם לו חק ומשפט לשון רש׳ ואם כן גם מצות כבוד אב
ואם היה במרה והרב לא הזכיר שם אלא שבת פרה ארומה ודינים והנראה בעיני על דרך
האמת בזה גם בכל משנה תורה כי משה ידבר במפי הגבורה כמו שיאמר והיה אם שמוע
תשמעו אל מצותי אשר אנכי מצוה אתכם היום לאהבה את ה׳ אהיכם ולעבדו ונתתי מטר
ארצכם ואין משה הנותן מטר על פני ארץ ולא הנותן עשב בשדה אבל הדבור בתורה בזכור
ובמשנה התורה בשמור ולכן יאמר משה רבי׳ בכל מקום במשנה תורה ה׳ אהיכם ובתורה
יזכיר שם המיוחד בלבד זולתי בעשרת הדברות כמו שאמ׳ בוידבר אהים וגו׳ והבן זה והוסיף
לאמר כאן שורך וחמורך לבאר שיאסור גם בעובדי האדמה שהם חיי האדם וכענין שנא׳
בחריש ובקציר תשבות ואמ׳ כאן למען ינוח שורך וחמורך כמוך וזכרת כי עבד היית וכו׳ לבא
כי הוא יצוה במנוחת העבד כמוך בעבור שהיית עבד והניח השם לך וגם אתה תניח לעבדך
והנה טעמו למען בשינוח עבדך ואמת כמוך תזכור כי עבד היית וטעם על כן צוך לעשות את
יום השבת צוך שתעשה כן כיום השבת כך פירש ר״א ואיננו נכון ואנו אומ׳ בקדוש היום כי יום
זה תחלה למקראי קדש זכר ליציאת מצרים כאשר נאמ׳ בו זכר למעשה בראשית והרב אמ׳

במורה הנבוכים כי המאמר הראשון הוא כבוד היום והדרו וכאשר אמר על כן ברך ה׳ את
יום השבת ויקדשהו ועל זה הזכיר טעם כי ששת ימים עשה ה׳ את השמים אבל בכאן יזהיר׳
אותנו לשמור השבת בעבור היותנו עבדים במצרים כל הימים על כרחנו ולא היתה לנו
מנוחה והוא יצונו עתה לשבות ולנוח כדי שנזכור חסדי הבורא עלינו כהוציאו אותנו מעבדו׳
למנוחה והנה בשבת בכללה שני טעמים להאמין בחדוש העולם שיש לו אלוה בורא ולזכור
עוד החסד הגדול שעשה עמנו שאנחנו עבדיו אשר קנה אותנו להיות לו לעבדים גם זה אינו
מחוור כי בהיותנו שובתים ולא נעשה. מלאכה ביום השביעי אין לנו בזה זכרון ליציאת מצרי׳
ואין לרואה אותנו בטלים מן המלאכ׳ ידיעה בזה רק היא בשאר כל המצו׳ אבל נראה בו זכר
למעש׳ בראשי׳ שנשבות ביום ששבת ה׳ וינפ׳ והראוי יותר לומ׳ כי בעבו׳ היות יציא׳ מצרי׳ מורה
על אלוה קדמון מחדש חפץ ויכול כאשר פרשתי בדבור הראשון על כן אמר בכאן אם יעלה
בלבך ספק על השבת המורה על החדוש והחפץ והיכול תזכור מה שראו עיניך ביציא׳ מצרים
שהיא לך לראי׳ ולזכר והנה השב׳ זכר ליציא׳ מצרי׳ ויציאת מצרי׳ זכר לשב׳ כי יזכרו בו ויאמרו
השם הוא מחדש בכל אותו׳ ומופתי׳ ועושה בכל כרצונו כי הוא אשר ברא הכל במעש׳ בראשי׳
וזה טעם על כן צוך ה׳ אלהיך לעשות את יום השבת והנה לא פירש כאן טעם השביתה כי
ששת ימים עשה ה׳ וכו׳ שכבר הוזכר זה פעמים רבות בתורה
אבל אמ׳ בקצרה ויום השביעי שבת לה׳ אלהיך שהוא ית׳ שבת וינפש בו וביאר להם כי מיציאת
מצרים ידעו שהוא אמר והיה העולם ושבת ממנו ועל דרך האמת נוכל עוד להוסיף בזה כי
הדבור הזה בשמור ליראה את ה׳ הנכבד והנור׳ ועל כן יצונו שנזכור את היד החזקה והזרוע
הנטויה שראינו ביציאת מצרים וממנו לנו היראה כמו שאמר וירא ישרא׳ את היד הגדולה
אשר עשה ה׳ במצרים וייראו העם את ה׳ ועל כן צוך ה׳ אלהיך לעשות את יום השבת שתהא
כנסת ישרא׳ בת זוגו כנרמז מדברי רבותי׳ והמשכי׳ יבין והוסיף באור בדבור כבד כאשר צוך
ה׳ אלהיך מפי הגבורה כאשר פרשתי ולפיכך הוסיף למען ייטב לך כמו שנא׳ גם ה׳ יתן הטוב
וארצנו תתן יבולה ובאר ולא תענה ברעך עד שוא לאסור להעיד על חברו אפי׳ דבר שאינו
כלום ולא יתחייב בו בכב׳ כגון שיעיד אמ׳ פלוני ליתן לזה מנה ולא קנו מידו כי שוא דבר בטל
והוסיף באור בדבור לא תחמוד שהקדים האשה בעבור כי יצר לב האדם רע מנעוריו
ובאשה יותר מן הכל ובאר כי יכנס בכלל חמדה אפי׳ התאוה כי אם יתאוה לגזול מחברו דב׳
מכל אשר לו ולא יוכל לעשו׳ כן כי חברו תקיף ממנו או שיש במקומו אימת מלכו׳ עובר בלאו
הזה והוסיף בכאן שדהו לדרוש מה שאמ׳ במכילתא אי מה הפרט מפור׳ בנכסים המטלטלין
שאין להם אחריות אף אין לי אלא נכסים המטלטלין שאין להם אחריות כשהוא אומ׳ במשנה
תורה שדהו על כרחך מה הפרט מפורש בדבר שהוא קונה ומקנה אף כל דבר שהוא קונה
ומקנה מתוך האש הענן והערפ׳ באור למתוך האש כי ענן וערפל סביביו קול גדול ולא יסף
מתרגמי׳ ולא פסק לפי שמדת בשר ודם אינן יכולין לדבר כל דבריהם בנשימה אחת ומדת
הקב״ה אינו כן לא היה פוסק ומשלא היה פוסק לא היה מוסיף לפי שקולו חזק וקיים לעולם
ד״א לא יסף לא הוסיף להראות באותו פומבי לשון רש״י והכתוב אומר ויהי קול השופר הולך
וחזק מאד ואמרו ולמה דרך מתחלה לשכך את האזן במה שיכולה לשמוע ואולי בקול השופר
היה כן אבל קול השם ית׳ בעשרת הדברות היה שוה והנכון כי האומר לא פסק עשה יסף מן
ונאסף שמחה וגיל תוסף ריחם יגוען שעניינם לרעתו המנע הדבר אמר כי לא נמנע גדלו
ותקפו עד שהשלים כל הדברות וכן אמר ויתנבאו ולא יספו ועל דרך הפשט ולא יסף להיות
עוד קול גדול כמוהו ועל דרך האמת יאמר כי כל הדברים האלה שמעו קול גדול ולא יסף
להשמיע אל קול קהלם אלא קול אחר כי אותו בלבד השיגו וכבר פרשתי שם ענין זה וכל
הפרשה אשר שמע קול אלהים חיים מדבר מתוך האש אמר ר״א כי טעם חיים להבדיל בין
אלהים ובין הצבא כי לא יתנועע הוא מעצמו ויתכן לפרש שהזכיר כן לומר שהשומע קול
אלהים שעמו מקור החיים תבדק נפשו כיסודה ולא תחיה עוד חיים בשרים ויהושע אמר בזאת
תדעון כי אל חי בקרבכם הנה ארון הברית ארון כל הארץ אם כן וישבע בחי העולם שבועה
בשמו הגדול ואת תדבר אלינו התשתם בחי כנקבה שנצטערתי עליכם ורפיתם את ידי

באשר ראית׳ שאינכם חרדים להתקרב אליו מאהבה וכי לא היה יפה ללמד מפי הגבורה
ולא ממני לשון רש״ מדברי אגדה ואם כן יאמ׳ כי הוא דאג להם אבל השם הודיעו כי מיראתו
עשו וטוב להם והענין כאשר פרשתי שם כי היו חושבים שירצה להשמיעם כל התורה
והדבור היה לפניו להשמיעם עשרת הדברות כאשר בקשו ודע כי עתה בקשו ממשה שלא
ישמעו קול השם הנכבד לא ביום הזה ולא בדור מן הדורות לעולם דלאו כל שעתא ושעתא
מתרחיש ניסא ואינם חפצים במעמד כזה אבל יאמינו בנביאים ויעשו כל רצון השם על פיהם
וכן יאמר להם משה נביא מקרבך מאחיך כמוני יקים לך ה׳ אלהיך אליו תשמעון ככל אשר
שאלת מעם ה׳ אלהיך בחורב וגו׳ הפרש׳ ההיא אם כן השאלה הזאת לדורות היתה מי יתן
והיה לבבם זה להם ליראה אותי בעבור היות רשות האדם בידו להצדיק ולהרשיע והכל
בידי שמים חוץ מיראת שמים יאמר הכתוב כן והוא כלשון בני אדם ועל דרך האמת הוא כמו
ויאמר לאדם הן יראת ה׳ היא חכמה וסור מרע בינה וכן אמרו בספרי שלמצות ראה
שחותכין בשרו של ר׳ עקיבא במקולין אמ׳ לו רבונו שלעולם זו תורה וזו שכרה אמר להם
שתוק כך עלה במחשבה לפני ותבין זה ממה שאמר ואתה פה עמוד עמדי ועשו בארץ
פרשתיו ושמרתם לעשות כאשר צוה ה׳ אלהיכם אתכם זו אזהרה על עשרת הדברות שצוה
אותם השם מפיו ואחרי כן יזהיר בשאר המצות שאמרו הם לשמוע ממשה ולעשות ולכך
אמר וזאת המצוה והחקים והמשפטים אשר צוה ה׳ אלהיכם ללמד אתכם כי השם הודה
לדבריכם וצוה אותי ללמד אתכם שאר כל התורה למען תחיון שימלא מספר ימיכם וטוב לכ׳
בכל הטובה אשר יעד לכם בפרשת אם בחקותי וזולתה והארכת ימים שתנחילו אותה
לזרעכם לעולם למען תירא את ה׳ אלהיך ימים שצוה השם ללמד אתכם התורה והמצוה
והחקים והמשפטים לעשותם בארץ ובעבור שתירא את ה׳ אלהיך כי עקר כל המצוה יראת
ה׳ וזה דעת ר״א ואיננו נכון בעיני שיהיה למען תירא ולמען יאריכון ימיך האחד טעם המצות
בעבור שתירא והשני שכר בהם למען שיאריכון ימיך אבל יאמר שצוה השם אותי שתלמדו
המצוות ותעשו אותם למען שתזכה ותירא את ה׳ אלהיך לשמור מצותיו אתה ובנך ובן בנך כי
ימי היות האדם על פני האדמה לעולם כי בעבור עשיית המצוה תזכה שיהיו לך בנים יראי
השם ויעמד זרעכם ושמכם לפניו כל הימים ולמען יאריכון ימיך בארץ שהיא נחלת ה׳ והנה
הכל לטובתך כי חפץ ה׳ להצדיק ולזכות אותך ושמרת לעשות אשר ייטב לך הנה אצוך
שתשמור לעשות את אשר ייטב לך ארץ זבת חלב ודבש דבק עם לרשתה ואם הוא רחוק או
יהיה חסר בית כמו הנמצא בית ה׳ לשון ר׳ אברהם ואם כן יחסר עוד מאשר תרבון מאד או
בעבורו ואין צרך כי למען יאריכון ימיך נמשך לכאן וטעמו למען אשר ייטב לך או מלת אשר
בעצמה תשמש כמו כן ויסירה מגבירה אשר עשתה מפלצת לאשרה בעבור שעשתה וכן
באשר את אשתו בעבור שאת אשתו וכן הכתוב למען אשר אנכי מצוך היום אשר ייטב לך
ולבניך אחריך ולמען תאריך ימים על האדמה ושעור הכתוב ושמעת ישרא׳ ושמרת לעשות
למען אשר ייטב לך ואשר תרבון מאד כאשר דבר ה׳ אלהי אבותיך לתת לך ארץ זבת חלב
ודבש וגו׳ כלומר למען שייטב לך בתתו לך ארץ טובה ורחבה כמו שאמר למשה למען אשר
ייטב לך ובאת וירשת את הארץ וכמוהו ויתן לו בית ולחם אמר לו שמע ישרא׳ ה׳ אלהינו גם
זו מצוה שיבאר כי בדבור אנכי ה׳ אלהיך יהיה היחוד וכמו שאמרו ר׳ נתן אומ׳ מכאן תשובה
למי שהוא אומר שתי רשויות הן שכשעמד הקב״ה על הר סיני ואמ׳ אנכי ה׳ אלהיך מי מיחה
כנגדו אבל בא לבאר המצוה הזו והזכיר אותה אחר עשרת הדברו׳ לפי שהוא שרש באמונה
וכל מי שאינו מודה בה כופר בעיקר כעובד ע״ז ה׳ אלהינו ה׳ אחד ה׳ שהוא אלהינו [illegible]
[illegible] ועתיד להיות ה׳ אחד כמו שנא׳ ביום ההוא יהיה ה׳ אחד ושמו אחד לשון רש״ ואתה
צריך להתבונן בזה כי שינה הכתו׳ בכאן לומר אלהינו ולא אמר אלהיך כמו שאומ׳ בכל מקום
שמע ישרא׳ אתה עובר היום כי ה׳ אלהיך שמע ישרא׳ אתם קרבים היום כי ה׳ אלהיכם וכן בכל
הפרשיות שידבר עם ישרא׳ יזכיר ה׳ אלהיכם או ה׳ אלהיך וגם בכאן אמר ואהבת ה׳ אלהיך אבל
הזכיר ביחוד ה׳ אלהינו כי עשה עם משה את הגדולות ואת הנוראות לעשות לו שם תפארת
והיתה מלת אחד גדולה לרמוז על מה שכתוב בוקע מים מפניהם לעשות לו שם עולם ולכך

תקנו בקרית שמע ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד ואמרו משל לבת מלך שהריחה ציקי
קדרה וכו׳ כי משה אמרה בתורה ברמז והזר ואמר ואהבת את ה׳ אלהיך כלשון הפרשיות
במשנה תורה בכל לבבך על דעת המדרש הלב הנזכר כאן הוא הכח המתאוה כענין תאות
לבו נתת לו אל תחמוד יפיה בלבבך אם כן בכל נפשך הנפש המשכלת וכן והיתה נפש
אדני צרורה בצרור החיים ובדברי רבותי׳ שדורשין בגמ׳ מכאן יהרג ואל יעבר יהיה בכל
נפשך תוספת מפני שאמ׳ בכל לבבך ובכל מאד אמ׳ גם כן בכל נפשך וטע׳ שתאהבנו בנפשך
שתתן אותה באהבה או שנקראו הייסורין או האברים חצי הנפש ובהריגה יאמר בכל נפשך
ור״א אמ׳ כי נפש המתאו׳ כמו כנפש שבעך נפש שבעה תבוס נופת אל תתניני בנפש צרי ובכל
לבבך הוא הדעת והוא כנוי לרוח המשכלת כי היא המרכבת הראשונה לו וכמוהו חכם לב
יקח מצות ודברו קרוב בפירוש שכל לבבך ממה שאמר והיו הדברים האלה על לבבך וטעם
בכל מאדך כלומר מאד מאד והטעם רב רב אהוב אותו ועל דעת רבותי׳ בכל ממונך ויקרא
הממון מאד כי יבנה אותו ברבוי כמו שקורא לו המון טוב מעט לצדיק מהמון רשעים רבים
הנם בכל המון ישרא׳ ויקרא חיל ישאו על כתף עירים חיליהם חילך וכל אוצרותיך את כל
החיל הזה יאמר בכל רבוי ממונך ובמוזהו אשר שב אל ה׳ בכל לבבו ובכל מארו מפני התנרבו
בענין ביעור ע״ז ועשיית הפסח וענין האהבה בארו אותו רבותי׳ והמפורש שבדבריהם מ״ה
שאמרו בסיפרי שמא תאמר הריני קורא תורה בשביל שאקרא חכם בשביל שאשב בישיבה
בשביל שאאריך ימי׳ בשביל שאזכה לעולם הבא ת״ל לאהבה וכו׳ ואשר אומ׳ להם משה תמיד
למען ייטב לך ולמען תאריך ימים ולמען תחיו ובאתם וירשתם את הארץ יוהירם כיראה על
דרך התוכחות לומר שאם יחטאו לא יירשו את הארץ או לא יאריכו ימים עליה או שיחסיד
צריך להיות אוהב וירא כמו שאמרו עשה מאהבה ועשה מיראה עשה מאהבה שאין אוהב
שנא ועשה מיראה שאם באת לבעוט אל תבעוט וכבר נתבאר זה מדברי החכמים ושננתם
לבניך גם אלה מצות מבוארות נרמזו כבר כי מאחר שצוה במצות חקת עולם לדרותיכם
ביני ובין בני ישרא׳ אות היא לעולם ואת בריתי אשר תשמרו ביני וביניכם ובין זרעך אחריך
הנה אנחנו מצווים שידעו בנינו במצות ואיך ידעו אותם אם לא נלמדם וכן וקשרתם לאות
על ידיך והיו לטוטפו׳ בין עיני׳ כבר נאמר ובאר בכאן וקשרת׳ שיהו מונחים בקשירה וירמוז גב׳
לקשר שלתפילין שקבלו רבותי׳ הלכה למשה מסיני והוסיף בכאן מצות המזוזה וכתבתם על
מזוזות ביתך ובשעריך שלא נזכר׳ ואולי גם זו מבוארת נרמזת במצות ולזכרון בין עיניך למען
תהיה תורת ה׳ בפיך וטעם ובשעריך ובמזוזות שאר שעריך כגון שערי הערים והמדינות כמו
באחד שעריך והיה כי יביאך ה׳ אלהיך וגו׳ יזכיר בכאן כי ברבות הטובה יזכור ימי עניו ומרודו
שהיה עבד במצרים ולא ישכח את השם שהוציאו מן העבדות ההוא לטובה הזאת אבל יזכו׳
חסדיו תמיד ויירא אותו ויעבו׳ לפניו כעבד לאדניו ועל דעת רבותי׳ ירמוז עוד כי הטוב ההוא
אשר ימצא בבתים המלאים מותר אפי׳ היו שם דברים הנאסרים בתורה כגון כותלי דחוירי
או כרמי׳ נטועי׳ כלא׳ או ערלה ואפי׳ בכורות יתכן שיהיה בחציבתן דבר אסור בטיח אשר כהן
או הזכיר הבורות דרך מליצה להזכיר ברבות הטוב׳ והשליט אותם בכל הנמצא בארץ במות
ובאיסו׳ והנ׳ הותרו להן כל האיסורין זולתי אסור ע״ז כמו שיבא עוד לא תחמו׳ כסף וזהב עליה׳
ולקחת לך וגו׳ ולכך יזכיר כאן בפרשה שאחרי כן מזבחותם תתוצון לאבד ע״ז ומשמשיה ושאר
כל הנמצא בארץ מותר והנה ההתר הזה עד שאכלו שלל אויביהם ויש אומ׳ בשבע שכבשו
וכן נראה בגמ׳ בפרק הראשון ממסכת חולין והרב כתב בהלכות מלכים ומלחמותיהם חלוצי
צבא משיכנסו בגבול הגוים וישבו מהם מותר להם לאכל נבלות וטרפות ובשר חזיר וכיוצא
בו אם רעב ולא מצא מה יאכל אלא מאכלים או האסורים וכן שותה יין נסך ומפי השמועה
למדו ובתים מלאים כל טוב ערפי חזירים וכיוצא בהם ואין זה נכון שלא בשביל פקוח נפש או
רעבון בלבד הותר בשעת מלחמה אלא לאחר שכבשו הערים הגדולות והטובות וישבו בהן
התיר להם שלל אויביהם ולא בכל חלוצי צבא אלא בארץ אשר נשבע לאבותינו לתת לנו כמו
שמפורש בענין וכן יין נסך שהזכיר אינו אמת שבכל איסורי ע״ז היא עצמה ומשמשי׳ ותקרוב׳
שלה הכל אסור שנא׳ שקץ תשקצנו ותעב תעבנו כי חרם הוא ואם לא נתכון הרב אלא להתיר

סתם. יען במלחמה וכי למה הוצרכנו לדבר זה איסורי תורה הותרו גזרות של דבריהם יהיו
אסורות וטעם את ה׳ אלהיך תירא כי אחר שצוה באהבה יזכיר ליראה אותו שלא יחטא ויענש
ואותו תעבוד לעשות כל אשר צוך כעבד שומר מצות אדניו ויתכן שיהיה זה רמז לעבודת
הקרבנות לשמו וכך אמרו בספרי בפסוק אחרי ה׳ אלהיכם תלכו ואותו תיראו ואת מצותיו
תשמורו ובקולו תשמעו ואותו תעבודו עבודו בתורתו עבודו במקדשו ירצה לפרש כי אחרי
שהזהיר בשמירת כל המצות כלן ולשמוע בקולו יהיה ואותו תעבודו גם כן בקרבנות ורא׳ אמ׳
את ה׳ אלהיך תירא שלא תעבור על מצות לא תעשה ואותו תעבוד במצות עשה ואיננו נכון
מפני שאמר בכתוב ה׳ אחר ואותו תיראו ואת מצותיו תשמורו ואותו תעבודו ובשמו תשבע
איננו מצוה שישבע אבל הוא אזהרה כי בשמו בלבד תשב׳ לא בשם אל אחר על כן כתו׳ אחריו
לא תלכו אחרי אלהים אחרים שלא תלכו אחריהם ברבר מכל או שלא תראו מהם ולא תעברו
אותם גלא תשבעו בשמם אבל בגמ׳ של מסכת התמורה דרשו אותו בשבועת אמת דשריא
אמר׳ בשמו תשבע דאמר רחמ׳ למה לי אם אינו ענין לשבועת הדיינין דנפקא לי משבועת ה׳
תהיה בין שניהם תנהו ענין לשבועת דעלמא דשריין ואם אינו ענין לשבועות דמצוה דנפקא
ליה מן ובו תדב׳ תנהו ענין לשבוע׳ רחול וראיתי עוד בתנחומ׳ אמ׳ להן הקב״ה לישרא׳ לא תהיו
סבורין שהותר לכם להשבע בשמי אפי׳ באמת אין אתם רשאין להשבע בשמי אלא אם יהיו
בך כל המדו׳ הללו את ה׳ אלהי׳ תירא שתהיה באותן שנקראו יראי אלהי׳ אברה׳ איוב יוסף ואותו
תעבוד שתהא מפנה עצמ׳ לתור׳ ולמצו׳ ולא יהא לך עבודה אחרת לכך נאמ׳ ואותו תעבור ובו
תדבק וכי איפשר לו לאדם להדבק בשכינה והלא כבר נאמ׳ כי ה׳ אלהים אש אוכלה הוא אלא
לומר לך כל המשיא בתו לקורא ושונה והעושה לו פרקמטיא והמהנהו מנכסיו זהו שאמר
ובו תדבק אם יש לך כל מדות אלו אתה רשאי להשבע ואם לאו אי אתה רשאי להשבע ע״ר
כאן לשון אגד׳ זו והנה פרו׳ הכתו׳ לדעת ובשמו תשב׳ רשות שיתיר לנו להשב׳ בו על דרך הכבוד
באלו אמ׳ את ה׳ אלהיך תירא אבל בשמו תשבע ולא תירא מזה ומפני ע״ש ההתר הזה אחר
היראה והעבודה דרשו שאין התר לשבועה אלא לאחר כל המדות הללו או יאמ׳ את ה׳ אלהיך
תירא ותהיה יראתו גדולה על פניך עד שיהיה שמו לך לשבועה כי ברצותך לקיים כל דבר
תשבע בשמו להודע ולא תמיד ויהיה פי׳ ואותו תעבוד לדעתם שתהיה לו בכל עת כעבד הקנוי
המשרת לפני אדניו תמיד שעשה מלאכת רבו עיקר וצרכי עצמו עראי עד שיבא מזה מה
שאמ׳ וכל מעשי׳ יהיו לשו׳ שמי׳ שאפלו צרכי גופו לשם עבוד׳ הא׳ יהיו יאכל ויישן ויעשה צרכיו
כדי קיום הגוף לעבוד ה׳ כענין שאמ׳ והנה טוב מאד זה שינה וכי שינה טובה היא כן מתוך
שהוא ישן קימעא הוא עומד ועוסק בתורה ויתכון בכל צרכי הגוף למקר׳ שכתו׳ אהלל ה׳ בחיי
אזמרה לאלהי וזה פרוש נכון לא תנסו את ה׳ פירו׳ כאשר נסיתם במסה שלא תאמ׳ אם יש ה׳
בקרבנו לעשות לנו נסים או שנצליח בהיותנו עובדים לפניו ונשבע לחם ונחיה טובים נשמור
תורתו כי הכונה שם כך היתה שאם יראו שהשם יתן להם מים כנס מאתו ילכו אחריו במדבר
ואם לא יעזבוהו ונחשב להם לעון גדול כי אחרי שנתאמת אצלם באותות ובמופתים כי משה
נביא השם ודברי ה׳ בפיהו אמת אין לעשות עוד שום דבר לנסיון והעושה כן איננו מנסה
הנביא רק השם הוא מנסה לדעת היד ה׳ תקצר ולכך אסר לדורות לנסות התורה או הנביאי׳
כי אין לעבוד השם על הדרך הסתפק או שאלת מופת ונסיון כי אין רצון השם לעשות נסים
לכל אדם ולכל עת ואין ראוי לעבדו על מנת לקבל פרס אלא אולי ימצא בעבודתו ולכתו
בדרכי התורה צער ואסון וראוי שיקבל הכל במשפט צדק ולא כאשר אמרו וכי
הלכנו קדורנית מפני ה׳ ולכך אמר הכתוב בכאן שמור תשמרו מצותיו ועדותיו שהם הנסים
שעשה להם מכבר להיות לכם לעדות כגון הפסח והמצה והסכה ותשמרו חקיו אעפ״י שלא
תדעו טעמם כי באמת ייטב לכם בסוף אין צורך לנסיון ובמצות אחרי שכבר נתאמת אצלכם
שהוא מאתו ית׳ וכן בכל דבר נביא המנוסה והמוחזק בנביא אמת באותות ובמופתים כדין
התורה לא תנסו את דבריו בכל גמולו בכל עונש שיאמר לכם ולא תסתפקו בגבולתו ית׳ עלה
אבל האמינו בתורתו ותאמינו האמינו בנביאיו והצליחו והנה הבטיח כי סוף הכבוד לבא
בירושת הארץ ונצוח האויבים כי הטובה הגדולה והצריכה לאותו הדור ואחרי כן אמר כי

גם לדורות הבאים אין צרך לנסיון בעשית המצות אלא שישאלו מאבותיהם וזקניהם ויגידו להם אמתת התורה והמצות כאשר יפרש כי ישאלך בנך וגמר הפרשה ועשית הישר והטוב בעיני ה׳ על דרך הפשט יאמר תשמרו מצות השם ועדותיו וחקותיו ותכוין בעשייתן לעשות הטוב והישר בעיניו בלבד ולמען ייטב לך הבטחה יאמר כי בעשותך הטוב בעיניו ייטב לך כי השם מטיב לטובים ולישרים בלבותם ולרבותי׳ בזה מדרש יפה אמרו זו פשרה ולפנים משורת הדין והכונה בזה כי מתחלה אמר שתשמור חקותיו ועדותיו אשר צוך ועתה יאמר גם באשר לא צוך תן דעתך לעשות הטוב והישר בעיניו כי הוא אוהב הטוב והישר וזה ענין גדול לפי שאי אפשר לזכור בתורה כל הנהגות האדם עם שכניו ורעיו וכל משאו ומתנו ותקוני הישוב והמדינות כלם אבל אחרי שהזכיר מהם הרבה כגון לא תלך רכיל לא תקום ולא תטור ולא תעמד על דם רעך לא תקלל חרש מפני שיבה תקום וכיוצא בהן חזר לומר בדרך כלל שיעשה הטוב והיושר בכל דבר עד שיכנס בזה הפשרה ולפנים משורת הדין וכגון מה שהזכירו בדינא דבר מצרא ואפי׳ מה שאמרו פרקו נאה ודבורו בנחת עם הבריות עד שיקרא בכל ענין תם וישר וטע׳ כי ישאלך בנך מחר מה העדות שישאל תחלה על מה יעידו אלה המצות הנקראים עדות בעבור שהם זכר לנפלאותיו ועדות בהם כגון המצה והסוכ׳ והפסח והשבת והתפלין והמזוזה ומה החקים כי נעלם טעמם בתור׳ והמשפט׳ ישאל מה המשפטים שנעשה במצות האלה שנסקל העושה מלאכה בשבת ונשרוף הבא על אשה ואמה ונכה את הארבעים לזורע כלאים כי משפטי ישוב המדינות בדיני השור והבור והשומרים ושאר הדינין שבתורה צדיקים וטובים כל רואיהם יכירון וצוה בתשובת השאלה הזאת שנגיד לשואל כל ענין יציאת מצרים והכונה בזה הוא הטעם במה שאמר בעשרת הדברות אשר הוצאתיך מארץ מצרים כי יתבונן שנודיע לבן השוא׳ כי ה׳ הוא הבורא והחפץ והיכול כאשר נתבאר לנו ביציאת מצרים וזה טעם לעינינו כי אנחנו היודעים ועדים מן האותות והמופתים שראינו שם כי השם אלהינו הוא האלהים בשמים ובארץ ואין עוד מלבדו כי כל זה יודע ביציא׳ מצרים כאשר פירשתי בדבור הראשון והנה ראוי לנו לתת כבוד לשמו כי הוא בוראנו ואשר הגדיל חסדו עמנו ויצונו לעשות את החקי׳ האלה הנזכרי׳ בעדות וחקים ומשפטים ליראה אותו בעשותנו העדות זכר לנפלאותיו לטוב לנו בעשית החקים כי טובים הם אין בהם חק שתהיה בהם רעה כלל אעפ״ שלא נתברר טעמם לכל לחיותנו כהיום הזה במשפטים כי בכללם נחיה וכלם טובים אין בהם רעה אבל כלם גורמים חיים טובים בסוף והנה אנחנו חייבין לעשות רצון הבורא שהוא אלהינו ואנחנו עמו וצאן ידיו ואין בכל מצותיו רק טוב ועוד שתהיה לנו צדקה לפני ה׳ אלהינו ויתן לנו שכר טוב בעשיית כל המצות האלו קרא גמול המצות צדקה כי העבד הקנוי לרבו שהוא חייב לעבוד אותו אם יתן עוד שכר בעבודתו צדקה יעשה עמו בך בחר ה׳ אלהיך להיות לו לעם סגולה שאין לך קצין שוטר ומושל בכל מלאכי מעלה אבל אתה סגולת השם תחת ידו ולכך לא תטעה לעבוד ע״ז מאלהי העמים וכבר הזכרתי זה פעמים רבות וזה טעם לא מרובכם מכל העמים כי היה ראוי שיהיו הרבים למלך בענין שכתוב ברב עם הדרת מלך ויפקד שרי צבאות בראש הנשארים ואתם המעט ואעפ״כ חשק בכם ויבחר בכם וטעם חשק שנקשר עמכם בקשר אמיץ שלא יפרד מכם לעולם כלשון וחשוקיהם כסף ויבחר בכם מכל העמים שתהיו אתם סגולה ונחלה לו כי הבחירה בכל מקום ברירה מן האחרים ואמר הטעם כי מאהבת ה׳ בכם שראה אתכם ראויים להתאהב לפניו ונבחרים לאהבה יותר מכל העמים ולא הזכיר בזה טעם מן הבחירה כי הנבחר לאוהב הידוע לסבול את אהבו בכל הבא עליו ממנו וישרא׳ ראוים לכך מכל עם כמו שאמרו שלשה עזים הם ישרא׳ באומות כי יעמדו לו בנסיונות או יהודאי או צלוב וחשק בכם בעבור אבותיכם שהגיע ענינם עד שנשבע להם כדי שלא יגרום החטא ותבטל הבטחתם וע״ל כן הוציא אתכם מארץ מצרים ביד חזקה ויפדך רמז שהכה אותם תחתיך כענין שנא׳ נתתי כפרך מצרים כוש וסבא תחתיך וידעת מיציאת מצרים כי ה׳ אלהיך הוא האלהי׳ שברא שמים וארץ כאשר פרשתי ועוד תדע מזה שהוא האל הנאמן שלא ישוב דברו ריקם והוא שומר הברית והחסד לאוהביו ולשומרי מצותיו ירא׳ שמו לאלף דור בודעם באשר שמר לך ברית אבותיך ותדע כי הוא

משלם לשונאיו רשעם אל פני כל אחד מהם להאבידו כאשר האביד את המצרים ולא אחר
להם והמדה הזאת אשר הזכיר אמת לעולם אעפ שיש רשע מאריך ברעתו לא יהיה
לו כן רק מפני המדה הזאת הנזכרת שהוא שומר החסד והנה עשה שום טובה שצריך לשלם
לו אם כן אין במדותיו שלהקבה אלא שתי מדות הללו משלם טובה תחת טובה ומשלם רעה
תחת רעה ויתכן כי שונאיו המוחלטים מכחישים באלהותו ואין להם זכות כלל וכמו שאמרו
אמר ר׳ יאשיה מפני שלשה דברים הקבה מאריך לרשעים בעולם הזה שמא יעשו תשובה או
עשו מצות שהקבה ישלם שכרן בעולם הזה או שמא יצאו מהן צדיקים שכך מצינו שהאריך
אפים לאחז ויצא ממנו חזקיהו וגם לאמון ויצא ממנו יאשיהו וגם לשמעי ויצא ממנו מרדכי
וכל אלו אינם בכלל שונאיו ויש במלת אל פניו סוד ברשע וטוב לו והחזיר ושמרת את המצוה
וכו׳ לומר לכן תשמור את המצוה ואת החקי׳ ואת המשפטים שלא תהיה משונאיו האובדים
אבל תהיה מאוהביו ושומרי מצותיו הנזכרי׳ למעלה לטובה

סדר והיה עקב

טעם עקב כמו בעבור וכן עקב אשר שמע אברהם
בקולי וכתב ר״ש אלו המצות הקלות שאדם דש
בעקבו תשמעון ישמור לך ה׳ אבטחתו והכתוב
מזכי׳ המשפטים אולי יזהיר במשפטים הקלים בדיני
ממונות ושלא יבזו אותם והמפרשים אמרו כי טעם עקב שכר באחרית וכן בשמרם עקב רב
יאמר והיה אחרית תשמעון המשפטי׳ ותשמרו אותם שישמר השם לך הברית והחסד ואהבך
ונכון הוא כי יקראו בלשון הקדש תחלת כל דבר בלשון ראש דברך אמת וכן גדול הדבר
ראשי העם והמשובח בו ראשי בשמי׳ וכן יקראו אחרית כל דבר עקב כי הלשון יתפוס דמיונו
באדם והראש תחלה והעקב בו אחרית וסוף וכן יאמר הכתוב לראש ולזנב לדמיון גוף בהמה
ואנקלוס תרגם חלף כמו חלף עבודתם עשאו לשון סביב נגזר מן והיה העקוב למישור הדרך
המעוקל ההולך סביב סביב וכן עקובה מדם מסובבת ומוקפת יאמר והיה סבת שמעכם
המשפטים ועשותכם אותם שישמור השם לכם בריתו ויפה פירש ודומה לזה בגלל הדבר
הזה בסבתו מלשון וגללו את האבן וכן על דעתי כל לשון עקובה גלגול וסיבוב עקוב הלב
ויעקבני זה פעמים ויהוא עשה בעקבה ענין גלגולין בסבות ולכן יקראו יעקב ישורון כי הפך
העקוב למישור וכן אחרי הרגל שנקרא עקב וידו אחזת בעקב עשו יקראנו כן בעבור היותו
מעוגל כאשר יקרא הלשון אמצע היד והרגל כפות בעבור היותם כמו כפות הזהב ומורגל
הוא בלשון כמו שאמ׳ בספרי מימינו אש דת למו כשהיה יוצא הדבור מפי הקבה היה יוצא
דרך ימינו של קדש לשמאלן של ישראל ועוקב את מחנה ישראל שנים עשר מיל על שנים עשר
מיל כלומר מקיף וכן לשונם באים עליו בעקפין בסבות וגלגולין כמו עקיבין ששתי האותיות
האלה שוות להן כאשר פרשתי כבר והזכיר את המשפטים האלה להזהיר מאד במשפטים
כי לא יהיה עם רב כלו נזהר במצות כלן שלא יחטאו בהן כלל רק במשפטים יעמידו התורה
כמו שנאמר בהן וכל ישראל ישמעו ויראו ועוד כי רבים ירחמו מלסקול האיש ולשרוף אותו
אחרי שנעשית העבירה כמו שנא׳ לא תחוס עינך ועוד שיראו מן התקיפים ומן המטעים כמו
שאמ׳ לא תגורו מפני איש כי המשפט לאלהים הוא ואמ׳ כנביא השקר לא תגור ממנו והזכיר
בל אלה במסית לא תאבה לו ולא תשמע אליו ולא תחוס עינך עליו ולא תחמול ולא תכסה
עליו יזהיר לא תשמע אליו מפני הטעאתו ולא תחוס עינך מפני הרחמנות שירחמו רכי
הלבב על הנדונים ולא תכסה שלא תשתוק בעבור תקפו ויראת בני משפחתו וטעם ואהבך
כאשר תעשה המשפטים לאהבת השם גם הוא יאהב אותך וברכך שלא תאונה אליך רעה
בעבור המשפט והרבך שלא תמעט באבדן העוברים אפי׳ יהיה תמיד או רבים באנשי עיר
הנדחת והסיר ה׳ ממך כל חולי הנהוג לבא בעולם והזכיר כל מדוי מצרים הרעים להבטיח
ונתנם בכל שונאיך או שירמוז בעשותם המשפטים ינצלו מהם ואם לא יעשו אותם יבאו עליה׳
כאשר באו על המצריים כאמור בתוכחות והשיב בך את כל מדוי מצרים וגו׳ וכבר פרשתי
זה בסדר ויהי בשלח והזכיר תחלה במשפטים לבלות ולהכרית עובדי ע״ז ולכך אמר ואכלת
את כל העמים שתבריתם׳ כענין שנא׳ כי לחמנו הם כי אבל את יעקב ואכלוהו ויכלוהו וכן

רבים ואמר לא תחוס עינך עליהם כאשר הזכרתי כי ברחמנות הטפשים יאבד כל משפט לא
תוכל כלותם מהר יבטיח שה׳ יכריתם כלם וישלח בהם את הצרע להאביד הנשארי׳ והנסתרי׳
והנה כלם יאבדו אבל אמר שלא יכלה אותם במלחמה ביום אחד פן תהיה הארץ שממה
ורבה עליך חית השדה והוסיף עוד להבטיח שלא יהיו אה׳ הנשארים רובם אבל השם
יהומם מהומה גדולה ורובם יאבדו מיד ויתן מלכיהם בידך והאבדת את שמם עד שלא
יהיה להם שם על פני חוץ וכל הנצב בפניהם ישמידו וזה כענין שבא ביהושע כי מאת השם
היתה לחזק את לבם לקראת המלחמה את ישרא׳ למען החרימם ולא נשאר להם מלך
בארץ כי כל מלכיהם נפלו וכתב רש״ פן תרבה עליך חית השדה והלא אם עושים רצונו אינם
מתיראים שנא׳ וחית השדה השלמה לך אלא גלוי לפניו שעתידין לחטוא ודברי רבותינו הם
ואעפ שהפרשה הזו להבטחה נאמ׳ כבר הזכרתי כי משה רבי׳ במשנה התורה יבטיח וירמוז
כי לא תגיע זרותם להכריתם כלם כאחד ושישבית חיה רעה מן הארץ כמו שא׳ בטח להם בפרש
אם בחוקותי אבל יהיה כאשר אמר שיאבידו את רובם ומלכיהם בתחלה ואחרי כן יאבדו
הנשארי׳ לא תחמוד כסף וזהב עליה׳ יחסר אשר לא תחמד כסף וזהב אשר עליהם והוא נויי
ע״ז צוה תחלה לשרוף ע״ז עצמה שהיא פסילי אלהיהם ואסר גב׳ הנויין שעליהן והזהיר עוד ולא
תביא תועבה אל ביתך והיית חרם כמוהו לאסור בהנאה כל עניני ע״ז היא ומשמשיה ותקרוב׳
שלה והנויין וט״ע כל המצוה לומר אעפ שהזהרתי אתכם במשפטים גם כל המצות תשמרון
לעשות כי בעשיית כלן תחיון ופריתם כפרי בטן ופרי בהמה ופרי האדמה בכל הנזכר למעלה
וזכרת את כל הדרך וגו׳ יאמר כי תוכל לדעת שיש בעשיית המצוה טובה שלימה ולא יהיה
צדיק נעזב ומבקש לחם כי השם מפרנס אותך במדבר במעשה נס גדול בעבור לכתך אחר
מצותו וכבר פרשתי בפרשת המן טעם למען ענותך לנסותך לדעת את אשר בלבבך התשמו׳
מצותיו אם לא כי היה נסיון גדול להם שלא ידעו עצה לנפשם ויכנסו במדבר הגדול לא מקו׳
לחם ואין בידם כלום מן המן אבל ירד דבר יום ביומו וחם השמש ונמס וירעבו אליו מאד
וכל זה עשו לשמור מצות השם ללכת כאשר יצוה והשם היה יכול להוליכם בדרך הערים
אשר סביבותיהם אבל הביאם בנסיון הזה כי ממנו יודע שישמרו מצותיו לעולם וט״ע אשר לא
ידעת ולא ידעון אבותי׳ כי לא ידעת במן שתוכלו לחיות בו ימי׳ רבי׳ ולא הגיע אליכם כן בקבלה
מאבותיכם או יאמר כי עשה עמכם החסד הגדול הזה אשר אבותיכם הקדושים לא הגיעו
אליו כי אעפ שהלכו אחריו בכל אשר צוה אותם לך לך מארצך וממולדתך ומבית אביך לא
הגיע מעלתם שיפרנס בדגן שמים כאשר עשה לך וכן אמרו במדרש במדב׳ סיני רבא בזכות
משה הייתם אוכלים המן מה שלא ראו אבות הקדושים שנא׳ ולא ידעון אבותיך ופרש כי עשה
זה להודיעך כי הוא המחיה האדם בכל אשר יגזור אם כן שמור מצותיו וחיה ויתכן לפרש
כי ויענך וירעיבך ויאכילך את המן ענינים שונים יאמר כי ענה אותך בלכתך במדבר ארבעים
שנה בענין ענה בדרך וירעיבך מתחלה כמו שאמרו להמית את כל הקהל הזה ברעב ואחרי
כן האכילך את המן להודיעך כי על כל מוצא פי ה׳ יחיה האדם וכן המאכילך מן במדב׳ אשר
לא ידעון אבותיך יספר הנס שעשה להם ולמען ענותך שב אל המוליכך במדב׳ הגדול והנורא
וצמאון וגו׳ אבל מה שאמר בפרשת המן למען אנסנו הילך בתורתי שאתן להם צרכיהם
ושאלתם אביא להם ואראה אם ישמעו אלי ברבות הטובה וזה עולה בדרך הפשט אבל הענין
הראשון הוא אמת ונכון שמלתך לא בלתה מעליך ענני כבוד היו שפין בכסותן ומגהצין אות׳
כמו כלים המגוהצין וכן קטניהם כשהם גדלין גדל לבושן עמהם לשון רש״ ודברי אגדה אבל
רא׳ כתב ואחרים אמרו כי הוציאו מלבושים רבים ויתכן שאין בתולדת המן להוליד זיע וכן
אמר ורגלך לא בצקה שנתן להם כח או הוליכם לאט ואין דבריו נכונים כי משה יזכיר להם
זה לאמר כי בעשית המצוה יהיה להם מזון וכסות ויחליפו כח כאשר היו כמן ארבעים שנה
והיו להם השמלות וארח ברגלם לא יבא והכל ממעשה הנס כי על מוצא פי ה׳ יחיה האדם
ויתפרנס ואם תכסה את הקורה בשמלה חדשה בארבעים שנה תבלה אעפ שאין בה זיעה
אף כי אנו׳ דמה כי כאשר ייסר איש את בנו שיתן עליו לטובתו עול מוס כענין שנא׳ יסר בנך
כי יש תקוה ואל המיתו אל תשא נפשך ה׳ אלהיך מיסרך מתחלה בענוי המדבר ונסיון המן

שתערב לנפשך טובת הארץ ופירותיה על כן אמר אחריו כי ה׳ אלהיך מביאך אל ארץ טובה
וטעם אשר אבניה ברזל כי המקו׳ אשר תחשב ששם אבנים שם תמצא ברזל כי מעפרה יוקח
ובשרש כי בארץ ישרא׳ מחצב נחשת וברזל שהם צרך גדול ליושבי הארץ ולא תחסר כל בה
אבל מוצא הכסף והזהב איננו חסרון בארץ ובתרגום ירושלמי ראיתי דאבנהא כרירן היך
פרזלא ובו׳ ר״ל שהכתוב משבח הארץ שימצאו בה מחצבים מן אבנים גדולות אבנים יקרות
אבני גזית לבנות מהם בתים וחומות ומגדלים לא כארץ מצרים וארצות רבות שהם שוכני
בתי חומר ונעשי׳ ליושביהם קבריהם ואמר ואכלת ושבעת וברכת כי תזכור עבודת
מצרים ועינוי המדבר וכאשר תאכל ותשבע בארץ הטובה תברך עליה את השם ורבותי׳ אמר׳
שזו מצות עשה וטעמו ותברך את ה׳ אלהיך וכן ועשית מעקה לגגך וכן ועשית פסח לה׳ אלהיך
והבאת מראשית כל פרי האדמה ורבים וטעם על הארץ הטובה יצוה שתברכהו בכל עת
שתשבע על השובע ועל הארץ שנתן לך שינחילנה לך לעולמים ותשבע משובה והנה חיוב
המצוה הזאת בכל מקום וזכרת את ה׳ אלהיך כי הוא הנותן לך כח לעשות חיל כי ישרא׳ גבורי׳
ואנשי חיל למלחמה כי נמשלו לאריות ולזאב ישרף ומלכי כנען במלחמה נצחו אותם על
כן אמ׳ אם תחשב כחי ועצם ידי עשה לי את החיל הזה תזכר השם שהוציא אותך ממצרים
ולא היה לך שם כח ועצם יד כלל ותזכר עוד כי במדבר אשר אין לא ירדך לחיות שם עשה כל
צרכך אם כן החיל הזה אשר עשית בכחך השם הוא שנתן לך הכח באשר עשית אותו ואם
תשכח את השם יכלה כחך ושארך ותאבד כאשר אבדו הם כי כל עוזבי ה׳ יכלו וחזר להביא
עוד ראיה אחרת שלא תחשב כחי ועצם ידי ואמר שמע ישרא׳ דבר אמת מפי הגוים האלה
הם גדולים ועצומים ממך ואיך תנצחם במלחמה ועוד יש להם ערים גדולות ובצורות לרום
השמים ואיך תכבוש אותם ועוד ששם עם גדול ורם בני ענקים שאתה ידעת מן המרגלים
שראו אותם ואתה שמעת מימים ראשונים שלא יתיצב אדם לפניהם וכשיתברר לך כל זה
יש לך לדעת ולהאמין מן היום הזה כי לא תוכל לעבור עליהם כלל עד שתדע בלבבך כי השם
העובר לפניך הוא אש אוכלה והוא ישמיד׳ ויכניעם לא כח ועצם יד שנתן לך אבל יד ה׳ עשתה
ואת בתקיפין שבהם וזה רמז למה שיהיה וה׳ השליך עליהם אבנים גדולות מן השמים וכן
אמר שם ולא היה כיום ההוא לפניו ואחריו כי ה׳ נלחם לישרא׳ והערים הבצורות שהזכיר
כאן רמז לחומת יריחו שנפלה לפני הארון וזהו שאמ׳ דוד כי לא בחרבם ירשו ארץ וזרעם
לא הושיעה למו כי ימינך וזרועך ואור פניך כי רציתם ימין השם וזרועו בתקיפים ואור פניו
שרצם בהרוגי המלחמה שנתן להם כח עליהם וזהו שאמר הכתוב עוד ואנכי השמדתי את
האמורי מפניכם אשר כגובה ארזים גבהו וחסון הוא כאלונים ואשמיד פריו ממעל ושרשיו
מתחת ייחד האמורי שהיה עצום בהם והשם הוא המשמיד אותו אל תאמר בלבבך אחרי
שהזכיר שלא תחשב כחי ועצם ידי עשה לי רק שתדע כי הנצוחים במלחמה השם נתן לכם
הכח ההוא והתקיפים שבהם והערים הבצורות אשר תלכדו השם בכבודו עשה לכם כן בנס
מפורסם מאתו חזר והזהיר לא תחשב כי עשה השם עמך כל זה בצדקתך כי לא עשה להם
כן ברשעת הגוים האלה והנה זה טעם באבדן הגוים ההם ולא נתן טעם ברשת ישראל את
הארץ על כן הזו׳ ובאר לא בצדקתך שתהיה צדיק במעשה ולא אפי׳ בלב ישר שהיה לך רק
ברשע׳ הגוים אבדו הם ובעבור שבועת אבותיך ירשת אתה את הארץ כי אין החטא שלך יכול
לבטל המתנה שנתן לאבותיך כי בשבועה נתנה להם ורש״י כתב אל תאמר בלבבך צדקתי
ורשעת הגוים גרמה לי לא בצדקתך ואיננו נכון ויש על השוא לשאול שהרי אמר כי מאהבת
ה׳ אתכם והנה הם אהובים למעלה והשם לא יאהב רק את הטובי׳ כי רשע ואוהב חמס שנאה
נפשו אם כן גם בצדקתם ירשו ארץ והתשובה כי שם ידבר עם ישרא׳ בכללם וכאן יוכיח
הדור ההוא שהיו ממרים מיום היותם במדבר וטעם ולמען הקים את הדבר שאמר ועברום
וענו אותם ארבע מאו׳ שנה ודור רביעי ישובו הנה ובחורב הקצפתם את השם קודם שיפתח
להם בבאור התורה כלל והוכיח אותם בעונות אשר גרמו להם רעה ולא נמחלו והזכיר
להם עון המרגלים ומי מריבה ואחר כן באר עשרת הדברות ופרשת יחוד השם והזהירם
בענין עז׳ אזהרות רבות והזהיר במצות בכללם ויאמר שהן כלם טובות ובעבורן תבא להן כל

טובה ועתה בא להתחיל בפרטי המצות וקודם שיזכיר אחת מהן בפרט יחזור להוכיח אותם
ולפקוד עליהם את כל עונותיהם שעשו מעת שקבלו התורה והלאה כי התלונות שעשו קודם
מתן תורה שהמרו על ים בים סוף וילונו במרה ובאלו שלא יזכירם להם כי מעת שקבלו
התורה היו יותר חייבים לשמוע בקול השם אשר כרת עמם ברית ולפיכך פתח כאן ובחורב
הקצפתם והזכיר להם מעשה העגל וכבר פרשתיו ואפן וא"ר מן ההר פרשתי במקומו כי
קודם שירד מן ההר התפלל עליהם ובתפלתו נאמר וינחם ה' על הרעה אבל לא הזכיר זה
עתה מפני שהוא רוצה להסדיר להם הטרח הגרו והעמל שטרח עליה כי הביאו אותו לשבו
הלוחות ולהתנפל עליהם ארבעים יום וארבעים לילה ולהתפלל גם על אהרן כי התאנף השם
עליו מאד ואחרי כן יזכיר התפלה הראשונה שחלה את פני ה' אלהיו טרם רדתו שלא ישמידם
וטע' ואתפש בשני הלוחות גם זה מן התוכחת יאמ' היה עונכם גדול מנש' עד כי בראותי אתכ'
משחקי' לפני העגל לא יכולתי להתאפ' ושברתי הלוחו' והוצר' להזכי' זה בעבור שירצה להודיע
ענין הלוחת השני' כאשר יפרש ויתכן שירמוז עוד לטוב טעשה עמהם כי סכן בנפשו לשבור
לוחות האלהים לטובתם כאשר אמרו רבותי' מוטב תדון בפנויה ולא באשת איש כי יגורתי
מפני האף יאמר מפני האף והחמה אשר קצף השם מתחלה עליכם להשמיד אתכם יגורתי
גם עתה כי עדין יש עליכם להשמיד אתכם מן הקצף הגדול ההוא אעפ' שכבר נחם השם על
הרעה אשר דבר לעשות לעמו על כן חזרתי והתנפלתי עליכם ארבעים יום וארבעים לילה עד
ש'שמע אלי גם בפעם ההיא כאשר שמע בפעם הראשונה קודם שירדתי וגם בעד אהרן
אהרן התפללתי בפעם הזאת שחזרתי שם כי עד שיבער את העגל לא השגיח רק להשיב
חמתו מהשחית את העם כרגע ואמר ואשליך את עפרו אל הנחל היורד מן ההר ולא הזכיר
כי השקהו אותם דרך כבודם שלא רצה לאמר להם שעשה בהם מעשה הסוטות ואמר ר"א
כי טעם ובתבערה ובמסה בעבור כי בתבערה היו העם כמתאוננים מנסים השם בתאונות
הזכיר להם כי הייתם מנסים את השם בנסיון אשר נסיתם בתבערה כאשר עשיתם כבר
פעם אחרת במסה ולא לקחתם מוסר ויפה פירש והנה החטא לנסות את השם הוא חטא
גדול ואשמה רבה כאשר הזהיר ממנו לא תנסו את ה' אלהיכם כאשר נסיתם במסה על כן
החזיר אותו להם בכאן וכן הזכיר פעם חטא המרגלים בקצרה בעבור העון הגדול כי בו ישלש
וממרים הייתם עם ה' ואמר מיום דעתי אתכם לרמוז על תלונותיהם קודם מתן תורה ואתנפל
לפני ה' יאמר הוצרכתי להתנפל עליהם ארבעים יום וארבעים לילה על החטא הגדול הזה כי
מתחלה אמר ה' להשמיד אתכם עד שאתפלל אל ה' ואמר אל תשחת עמך ונחלתך כי זאת
היתה תפלתי קודם רדתו מן ההר וממנה נענה בוינחם ה' על הרעה אשר דבר לעשות לעמו
ולא הזכיר תפלת הארבעים יום והארבעים לילה כי ארוכה מארץ מדה ורחבה מני ים וטעם
השמות הכתובים באלף דלת יוד הא פרשתיו מבלתי יכולת ה' להביאם אל הארץ אשר דבר
להם אמר במרגלים מבלתי יכולת ה' להביאם אל הארץ אשר דבר להם וישחטם במדבר
כלומר יאמרו כי כאשר באו והיו קרובים לארץ וראה שאין יכולת בידו כנגד העמים שחטם
במדבר אבל בכאן אמר ומשנאתו אותם הוציאם להמיתם במדבר כי היתה השנאה הזאת
בהם במצרים טרם שהוציאם משם והטעם בעבור שהיו במעשה העגל עדין קרובים למצרים
רחוקים מארץ כנען יאמרו כי גם בהיותם במצרים ראה שאין יכולת בידו להביאם אל הארץ
אשר דבר להם באזני המצריים ועל כן שנאם לבלתי החל לעיני הגוים אשר נודע אליהם
לעיניהם והוציאם ממצרים להמיתם במדבר במקום שלא יודע מה היה להם וזהו ברעה
הוציא' להרוג אתם בהרים שחשב להם מחשבה רעה טרם שיצאו והוציאם מתוך עם מצרים
להרוג אותם בין ההרים מקום אשר לא יעבר בו איש ולא ישב אדם שם והכונה בטענות כי
הגוים ידברו בה' אלהי ישרא' לאמר עליו כאלהי וגויי הארצות וכענין שנא' ועתה אשוב להלחם
עם שר פרס וכבר הזכרתי מן הענין הזה בעת ההיא אמר ה' אלי פסל לך אחר שהתנפלתי
לפני ה' את ארבעים היום ואת ארבעים הלילה נתרצה אלי שיכתב לוחות שניות אבל היו
הראשונות מעשה אלהים ובאו צוה אותי להיות מחצב ידי והמכתב במכתב הראשון באצבע
אלהים וטעם ועשית לך ארון עץ שתשים הלוחות בתוכו בעת שתרד והיה הארון הזה כלו עץ

ונמכסה עליו מלמעלה כמנהג בכל הארצות היו הלוחות שם עד שנעשה המשכן ואז עשו
הארון המצופה זהב והכפורת אשר עליו והם טהור ולא אמר לו כן בלוחות הראשונות לפי
שהיה גלוי לפניו שישברם   וטעם ויהיו שם כאשר צוני ה׳ שהיו שם עד שנעשה המשכן
שצוני ונתת את הכפורת על הארון מלמעלה ואל הארון תתן את העדות אשר אתן אליך
וזהו הטוב והישר בפסוקים האלה וכתב רש״י ולא זהו ארון שעשה בצלאל   שהרי לא נתעסק
במשכן אלא לאחר יום הכפורים כי ברדתו מן ההר צוה להם על מלאכת המשכן ובצלאל עשה
משכן ואחר כך ארון וכלים נמצא זה אחר זה וזהו שהיה יוצא עמהם למלחמ׳ ואותו שעשה
בצלאל לא יצא למלחמה אלא בימי עלי ונענשו עליו ונשבה זה לשון הרב ודברי אגדה שמצא
בתנחומא   ויש לשאול ואחר שהוציא משם הלוחות ונתנם בזה שעשה בצלאל מה היה בזה
ולמה הוא יוצא עמהם במלחמה ואומרים   ששברי לוחות היו שם וכן באגדה ודעת רבותי׳
בכל מקום בתלמוד אינו כן אלא לוחות מונחים בארון ועוד אנה יעמד הארון הזה עם הלוחות
הראשונות כל ימי המדבר כי במשכן בבית קדשי הקדשים לאחר הפרוכת אין שם שני ארונו׳
וכן שלמה המלך לא הכניס במקדש בבית קדשי הקדשים אלא ארון אחד אבל הארון שלמשה
כשנעשה ארונו של בצלאל גנזוהו כדין תשמישי קדושה וזהו הנכון על דעת רבותי׳ כי על דרך
הפשט יתכן כי ועשית לך ארון עץ ירמוז לארון שעשה בצלאל וזה כי מתחלה נצטוה משה על
הארון וכליו והיתה המצוה הראשונה שם ועשו ארון עצי שטים כי הוא עיקר הכוונה   בכל
המשכן להיות השם יושב הכרובים ואחרי כן עשו את העגל וכאשר נתרצה השם למשה ואמ׳
לו שיכתוב על הלוחות האלו כמכתב הראשון צוהו בקצרה לעשות ללוחות האלה ארון עץ הוא
המצווה בו ללוחות הראשונות והנה הזכיר לו המצוה הראשונה שבענין המשכן ושהכל תלוי
בה ומזה למד משה לעשות כל המשכן וכליו כאשר נצטוה מתחלה   ויהיה פירוש ויהיו שם
כאשר צוני ה׳ שיהיו שם לעד לעולם כאשר צוהו ה׳ מתחלה ואל הארון תתן את העדות אשר
אתן אליך ונועדתי לך שם ודברתי אתך וגו׳ והנה ברדתו הניח הלוחות באהל מועד   עד
שיעשה הארון והמשכן כי אלו לא שבר הלוחות הראשונות באהל יהיו עשות בצלאל הארון
וכן שברי לוחות הראשונות על ברחנו שם היו כי לא החזירם ההר עמו וראיה לזה שלא הזכיר
משה זו הצואה בסדר כי תשא כי שם הזכיר ארון בצלא׳ בפרוש וכאן לא הזכיר המשכן וכליו
כי הם הרואים אותו ולפיכך הזכיר זה בקצרה ואל יקשה בעיניך שאמ׳ ואעש ארון עצי שטים
ואפסל שני לוחות אבנים כי השלים ענין הארון באחת כי הנה צוהו השם פסל לך ועלה אלי
ההרה ועשית לך ארון עץ שיעלה תחלה בלוחות ואחרי כן יעשה ארון עץ אבל האריך לומר
ואכתוב על הלוחות את הדברים אשר היו על הלוחות הראשונים אשר שברת   ושמתם
בארון לאמר שיהיו כראשונות במכתב וראוי שיהיו בארון כמצוה בראשונה שאועד לך שמה
כן שב להאריך במוקד׳ וטע׳ ואפן וארד מן ההר ואשים את הלוחות בארון אשר עשיתי כרדתי
ויהיו שם לעד כאשר צוני ה׳ להיות כבודו שוכן בתוך בני ישרא׳ ובני ישרא׳ נסעו מבארות בני
יעקן מוסרה מה ענין זה לכאן ועוד כי מבארות בני יעקן נסעו למוסרה והלא ממוסרה נסעו
בני יעקן שנאמר ויסעו ממוסרות ויחנו בני יעקן ועוד שם מת אהרן והלא בהר ההר מת צא
וחשוב שמונה מסעות ממוסרה להור ההר   אלא אף זו מן התוכחת עוד זאת עשיתם בשמת
אהרן בהר ההר לסוף ארבעים שנה ונסתלקו ענני כבוד יראתם לכם ממלחמת ערד ונתתם
ראש לחזור למצרים וחזרתם לאחוריכם שמונה מסעות עד בני יעקן   ומשם למוסרה שם
נלחמו לכם בני לוי והרגו מכם ואתם מהם עד שהחזירו אתכם לדרך ומשם חזרתם הגדגדה
הוא הר הגדגד ומן הגדגדה למוסר׳ ובמוסרה עשית׳ אבל גדול על מיתתו של אהרן שגרמה
לכם זאת ונדמה לכם כאלו מת שם וספד משה תוכחה זו לשבור הלוחות   לומר שקשה
מיתתן של צדיקים לפני הקב״ה כיום שנשתברו הלוחות ולהודיעך שקשה לו מה שאמרו נתנה
ראש לפרוש ממנו כיום שעשו את העגל בעת ההיא הבדיל ה׳ את שבט הלוי   מוסב לענין
הראשון בעת ההיא בשנה הראשונ׳ שיצאתם ממצרי׳ ותעיתם בעגל ובני לוי לא תעו הבדילם
המקום מכם וסמך לחזרת בני יעקב לומר שאף בזו לא תעו בה בני לוי אלא עמדו באמונתם
כל זה לשון רש״י מדברי אגדה והוצרך ר״א לומר בדרך הפשט כי בארות בני יעקן   איננו בני

יעקן ומוסרה איננו מוסרות אבל קדש נקרא בארות בני יעקן ושם במדבר הר ההר מוסרה
ומשם נסעו הגדגדה הר הגדגד רק הוא שם כלל לצלמונה ופונן ואובות ויטבתה הוא הוא
הנקרא בארה וזה טעם וארץ נחלי וידבק ומן הגדגדה יטבתה עם ויכהן אלעזר כי שם ביטבתה
כהן אלעזר בכהונה גדולה והקריב קרבנות וכל אלה דברי רוח כי איך יתכן בכל המקומות
האלה הרבים שיהיו כלם מקומות חדשים שלא נזכרו במסעות ועוד שמנהג הכתוב בכל
מקום לשנות מעט כהזכירו השמות פעמים בין בשם אדם בין בשם מקום וכל שכן בכאן שהן
שוים כי מוסרה ומוסרות איננו שנוי כהפרש ובן הר הגדגד והגדגד השם אחד ויוטבתה שוה
לגמרי ועוד בהר ההר כהן אלעזר כשמת אביו כאשר הלבישו הבגדים כי מ"ר היה מרובה
בבגדים וזה משפט הכהנים הגדולים אפי' לדורות והנראה בעיני כי הר ההר גדול בהרים
וארוך פרסאות רבות ושמו מוכיח כי הוא יקרא הר ויאמרו לו ההר לגדלו ולארכו וכך אמ
רבותי' שהיה הר על גבי הר והיה סוף ההר עד גבול ארץ אדום וראשו קרוב לחשמונה והיו
במישור אשר לפני ההר ערים או מקומות הנקראים מוסרות ובני יעקן והר הגדגד ויטבתה
ועברונה ועציון גבר וקדש ואז המקומו' אין ביניה' מרחק רב כי המחנה הגדול ההוא מהלכם
ביום אחד כמו פרסה או פחות מכאן ונסעו מקדש ויחנו בהר ההר שנכנסו בו במקום ש"פ
אשר היה ברגלי ההר ואז צוה השם למשה והעל אותם הר ההר שיעלה למעלה אל ראשו
הוא תחלת ההר והנה עלו עד ראשו שלהר והגיעו כנגד מוסרות ומת אהרן שם והוא שנא'
וימת אהרן שם בראש ההר והנה מיתתו במוסרה ואפשר שהיו המקומות האלה בשמם
נחשבים בהר עצמו ויקרא שם ההר וכנגדו במישור מוסרות ושם כל אחד מוסרה שיאמרו
מוסרה אשר בהר ובמוסרה אשר בשפלה והיו במקום אשר הנקרא חשמונה בארות בשדה
יקראו אותן בני יעקן כי אנשי בני יעקן באים שם להשקות צאנם והם עשאום כי שם מצאו
מים חיים ומשם נסעו למוסרה ויסעו ממוסרות ויחנו בבני יעקן שהמקום ההוא זה
שמו וסיפר הכתוב משם נסעו הגדגדה ומן הגדגדה יטבתה ארץ נחלי מים להודיע שעמדו
שם ימים בעבור הנחלים וקצר במסעים שכבר באר אותם אבל אמר כי משם ממוסרה
נסעו אל הגדגד ואל יטבתה שהיא כל הארץ נחלי מים כי מן הגדגד ועד יטבתה כלה משקה
ויתכן עוד שנאמר כי כאשר עלה אהרן אל ראש ההר כנגד מוסרות או במוסרה עצמה
ויקבר שם חזרו ישראל למוסרות לבכות ולספוד על קבר איש האלהים והיו גדוליהם בכל
השלשי יום עולים אל ראש ההר וסופדים לקרו' ה' וישובו אל המחנה במוסרה השלשי'
נסעו ממוסרה אל הר הגדגד ומן הגדגדה יטבתה כי עתה כשובם הלכו מהרה וזה דבר נכו
מאד בישוב המקראות על אופנן והזכיר כי היה שם יטבתה בעבור שהיה מקום טוב כי שם
נחלי מים ושאר המדבר ארץ ציה וצמאון אשר אין מים וטעם הזכירו מיתת אהרן במקום
הזה כי אמר ואתפלל גם בעד אהרן בעת ההיא ולא הגיעו ענש השמד לא בגופו ולא בזרעו
כי לא מת עד שנת הארבעים שהיה זקן ושבע ימים ויכהן בנו תחתיו ואמר ובני ישרא' נסעו
ולא אמר ואתם בדרך כל הפרשה כי בתוכחות ידבר עמהם להוכיח אותם אבל בזה יספר
במסעי בני ישראל בעת ההיא הבדיל ה' את שבט הלוי מוסב לענין ראשון בעת ההיא בשנה
הראשונה שיצאתם ממצרים ותעיתם בעגל ובני לוי לא תעו הבדילם המקום מכם לשון רש"
ואם כן יאמר כי מן העת ההיא הובדלו לפניו ית' כי לא הבדילם במעשה עד השנה השנית
בחדש השני או ירמוז למה שאמר להם מלאו ידיכם היום לה' כי זה יהיה לכם מלואים
בעבודת כהונה ולויה והנכון בעיני כי בעת ההיא השני כראשון כי בעת שאמ' לו פסל לך שני
לוחות אבנים נתרצה לישראל ונצטוה על המשכן ואז נתרצה גם לאהרן ונצטוה ועשו בגדי
קדש לאהרן אחיך ולבניו לקדשו לכהנו לי וצוהו במלואים ולכך אמר כי אלעזר כהן תחת אביו
שהית' בהם משחתם לכהונת עולם לדורותם ועשה הבדלת השבט כל השבט ענין אחר כי מן
היום ההוא היה לפניו שיהיו שבטו נתונים נתונים לו לעזרו לעבוד את עבודת המשכן או
יאמר כי שבט הלוי נבדל בעת ההיא להיות הכהנים מהם כי גם הם נושאים הארון וכן
ויתנה אל הכהנים בני לוי הנושאים את ארון ברית ה' והם שישרתו לשם ויברכו בשמו וטעם
עד היום הזה בעבור כהונת אלעזר באומ' או הבדילם לשרתו ויהי כן עד היום הזה וטעם

על כן לא היה ללוי הוא בעבור שכלם משרתים ועוזרים את הכהנים בעבודתם כי כל דבר
המקדש בעבור הקרבנות וכן אמר וגם את אחיך מטה לוי שבט אביך הקרב אתך וילוו עליך
וישרתוך ואנכי עמדתי בהר על דעת רבותי יאמר שעמד בהר כשעלה שם ושני הלוחות בידו
בימים הראשונים של לוחות הראשונות ארבעים יום ארבעים לילה וישמע ה׳ אלי גם בפעם
השלישית כי עבר השם על פניו ויקרא ה׳ ה׳ אל רחום וחנון וכו׳ ובקש ממנו וסלחת לעונינו
ולחטאתינו ונחלתנו ונענה אמר קום לך למסע לפני העם ויבאו ויירשו את הארץ וזהו וראה
כל העם אשר אתה בקרבו את מעשה ה׳ כי נורא הוא אשר אני עושה עמך וטעם לא אבה
ה׳ השחיתך שלא רצה שלא תבאו ותירשו את הארץ כטעם ויסף עוד להניחו במדבר ושחתם
לכל העם הזה ועל דרך האמת לא אבה שתהי׳ משחת ממנו שלא יהא שמו הגדול עמך וכבר
רמזתי הענין הזה בסד׳ כי תשא מה ה׳ אלהי׳ שוא׳ מעמ׳ נמשך אל טוב לך יאמ׳ איננו שוא׳ מעמ׳
דבר שיהיה לצרכו אלא לצרכך כטעם אם צדקת מה תתן לו רק הכל לטוב אל ואמ׳ הטעם כי לה׳
אלהיך השמי׳ ושמי השמי׳ הארץ וכל אשר בה וכלם נותנים כבוד לשמו איננו צריך לך רק
באבותיך חשק ויבחר בזרעם אחריהם מכל העמים בכם שאתם מבחר זרעם לא בישמעאל
ולא בעשו וטעם כיום הזה כי כן יהיה בכל זרעם לעולם וכבר פרשתי החשק והבחירה ופי׳ שמי
השמים גלגלי ארבע יסודות שהם בכח השמים למטה מהם כענין הארץ וכל אשר בה וכך
אמר במזמור הללו את ה׳ מן השמים הללוהו במרומים והזכיר מלאכיו וצבאיו ושמש
וירח וכוכבי אור ואחר כך הללוהו שמי השמים ומלתם את ערלת לבבכם שיהיה לבבכם
פתוח לדעת האמת לא כאשר עשיתם עד היום שלא נתן ה׳ לכם לב לדעת ועינים לראות
ואזנים לשמוע וערפכם לא תקשו עוד שלא תהיו באבותיכם דור סורר ומורה שישבו עם
מצרים וילמדו מעשיהם והם קשים לעזוב דרכם כמו שעשו את העגל וקראם שם עם קשה
ערף שלא ישובו מן הטעות שנכנס בלבם לחשוב שיש תועלת בעבודת המלאכים או צבא
השמים אבל אתם תדעו ותאמינו ותשכילו כי ה׳ אלהיכם הוא אלהי האלהים ואדני האדנים כל
צבא השמים אשר להם ממשלה בשפלים כי הוא האדון אשר שם להם משטרם בארץ ולו
הגדולה והגבורה והוא נורא בתפארת עוזו אשר לא ישא פנים לאחד מן האלהים והאדנים
להגן על עובדיהם ולא יקח שחד מיד אדם ופרושו בשחד שאפלו חסיד גמור שיעבר עבירה
לא יקח ממנו מצו׳ ממצותיו בשחד שיכפר לו אבל יענישהו על חטאו ויגמול לו בכל טובותיו
ואנקלוס תרגם דלית קדמוהי מיסב אפין ואף לא לקבלא שחדא יתבוין לפרש שהוא משבחי
השי׳ ללות בבורא ית׳ יאמר שאין השם בענין שישא פנים כי לא יראנו האדם וחי והכל כאין
נגדו ומאפס ותוהו נחשבו לו ולא בענין שיקח שחד וממון מאדם כמלכי ושפטי ארץ והנכון
בעיני שיאמר אשר לא ישא פנים לגדולי בני אדם בריבם עם קטניהם ולא יקח שחד
מעשיריהם בריבם עם דל כי הוא עושה משפט יתום ואלמנה מן הגדולים וקבע את קובעיה׳
נפש ואוהב גר לתת לו לחם ושמלה והם כל צרכי האדם והנה הוא יפרנס העניים אשר
אין להם רע ואוהב כי׳ גרים הייתם מום שבך אל תאמר לחברך לשון רש׳ וכבר פרשתיו
בסדר ואלה המשפטים וטעם הוא תהלתך הוא יהיה תהלתך שתתן כל תהלתך אליו אותו
תהלל תמיד וכבוד לאחר לא תתן ותהלה לפסילים ולא אל אלהים והאדנים הנוכרי׳ או יאמ׳
הוא תהלתך שבו אתה מהולל על כי העמים כלשון כי תפארת עוזמי אתה ה׳ עזי ומעזי והוא
אלהיך שייחד שמו עליך שתהיה לו לעם והוא יהיה לך לאלהים ולא כשאר האומות שהוא
להם אלהי האלהים אשר חלק להם כמו שפרשתי כי עשה עמך הגדולו׳ והנוראו׳ שמהם תוכיר
כי אתה חבלו ונחלתו ועיניו תמיד עליך לטוב ושמרת משמרתו שתשמור מחטוא לפניו כי
אחר שיצוה באהבה יצוה ביראה בחקים ומשפטים ובמצות או ושמרת משמרתו שתשמור
מה שהשם שומר שהוא שומר את הגרים וחונן דלים ואביונים ועושה משפט יתום ואלמנה
ובענין שנא׳ במקום אחר לשמור את משמרת ה׳ אלהיך ללכת בדרכיו ואמרו מה הוא חנון
ורחום אף אתה היה חנון ורחום וכו׳ את גדלו ואת ידו החזקה וזרועו הנטויה אמ׳ רא׳ להוציא
אתכם מארץ מצרים והאותות והמופתים שעשה לפרעה ואשר עשה לכם במדבר כדבר
המן ואיננו נכון בעיני כי עתה לא ידבר רק במוס׳ אשר ייסר בו השם לעוברי רצונו את גדלו

שהיה מתרומם ומתגדל לאמר התפאר עלי למחר יהיה ושמתי פדות למען תדע כי לה׳
הארץ ואת ידו החזקה ושלחתי את ידי והכיתי את מצרים את היד הגדולה אשר עשה ה׳
וזרועו הנטויה שלא נתן להם ריוח והצלה מאז היתה ידו נטויה עליהם ולא השיב ידו מבלע
עד שאבדם ואשר עשה לכם במדב׳ במגפה אשר נגף אתכ׳ בעגל ואש תבערה והנחשי׳ השרפי׳
וקברות התאוה ומגפת השיטים וגזרת המרגלים שהיתה בהם יד ה׳ עד באם אל המקום
הזה וקצת בפורענות שעשה להם אם כן ושמרת את כל המצוה למען תחזקו כי ידו החזקה
מחזקת שומרי מצותיו ולא יחזיק ביד מרעים והזכיר ואשר עשה לדתן ולאבירם ולא הזכיר
קרח ועדתו שיצאה אש מלפני ה׳ ותאכל אותם בעבור כי איש זר הקרב להקטיר קטרת הוא
מלאוי התורה ולעולם הוא נענש לדורות כאשר קרח גם לעזיהו על כן לא מלאו באותיות
המדבר לא כארץ מצרי׳ היא אלא טובה ממנה ונאמר׳ הבטחה זו לישראל ביציאתם ממצרים
שהיו אומ׳ שמא לא נבא אל ארץ טובה ויפה כזאת יכול כגנותה הכתוב מדבר וכך אמ׳ להם
לא כארץ מצרים היא אלא רעה ממנה תל׳ וחברון שבע שנים נבנתה אדם אחר בנאן דרך
ארם בונה הנאה ואחר כך בונה את הגרוע לשון רש׳ מסיפר׳ ועוד הביא מה שדרשו במס׳
כתובות כענין אחר איפשר אדם בונה בית לבנו קטן ואחר כך לבנו גדול אלא שמבונה אחר
משבעה בצוען ופשוטו של מקרא בדרך האזהרות נאמר שאמר להם ושמרתם את כל
המצוה וירשתם ארץ זבת חלב ודבש כי השם יתן מטר ארצך בעתו והארץ תתן יבולה אבל
דעו לכם שאינה כארץ מצרים להשקות אותה ברגל מן האגמים ומן היאורים כגן הירק רק
היא ארץ הרים ובקעות ולמטר השמים תשתה מים לא בענין אחר וצריכה שידרוש אותה
השם תמיד במטר כי היא צמאה מאד וצריכ׳ מאד מטר כל השנה ואם תעברו על רצון השם
ולא ידרוש אותה בגשמי רצון הנה היא רעה מאד לא תזר׳ ולא תצמי׳ ולא יעלה בה כל עשב
בהדיה ויחזור ויפרש כל זה בפרשה השנייה כי אם שמוע תשמעו אל מצותי ונתתי מטר
ארצכם בעתו תמיד ואם לא תשמעו ועצר את השמים וכו׳ ואבדתם מהרה כרעב מעל הארץ
שלא תוכלו לחיות בה בלא מטר והנה הפרשה הזו תוהיר במנהגו של עולם וממנה נלמד
כי אעפ׳ שהכל ברשותו ונקל בעיני השם יתעלה להאביד יושבי ארץ מצרים ולהוביש נהרותם
ויאוריהם אבל ארץ כנען תאבד מהרה יותר שלא יתן בה מטרות עוז החולה צריך זכות
ותפלה שירפאהו השם יותר מן הבריא שלא יבא עליו החולי וכך המדה בעני ועשיר ומאיר
עיני שניהם ה׳ ומפני שאמ׳ ארץ אשר ה׳ אלהיך דורש אותה תמיד וראוי שיאמ׳ למטר השמים
תשתה מים כאשר ה׳ אלהיך ידרוש אותה ויהיה מדרש רבותי׳ נרמז בכתוב והלא כל הארצות
הוא דורש שנא׳ להמטיר על ארץ לא איש כביכול אינו דורש אלא אותה על ידי אותה הדרישה
שדורש אותה הוא דורש כל הארצות תמיד עיני ה׳ אלהיך בה לראות מה היא צריכה ולחדש
בה גזרות עתים לטובה ועתים לרעה וכול׳ כדאיתא בראש השנ׳ ויש בו סוד עמוק כי הארץ
הזאת נדרש׳ בכל והיא הכל וכל הארצות מתפרנסות ממנה באמת בכל לבבכם ובכל נפשכ׳
והלא כבר נאמר בכל לבבך ובכל נפשך אלא אזהרה ליחיד ואזהרה לצבור לשון רש׳ מסיפרי
ובאור הענין כי השם לא יעשה הניסים תמיד לתת מטר ארצך בכל עת יורה ומלקוש ולהוסי׳
ברגן ובתירוש וביצהר ולהרבות גם בעשב בשדה לבהמ׳ או שיעצר במים וייבשו רק על מעש׳
רב העם אבל היחיד הוא בזכותו יחיה והוא בעונו ימות והנה אמר כי בעשותם כל המצות
מאהבה שלימה יעשה עמהם את כל הנסים האלה לטובה ואמר כי בעברם עו׳ יעשה עמהם
אות לרעה כי הניסים לא יעשו לטובה או לרעה רק לצדיקים גמורים או לרשעים גמורים
אבל לבינונים כדרך מנהגו של עולם יעשה בהם טובה או רעה כדרכם ובעלילותם ואכלת
ושבעת הרי זו ברכה אחרת שתהא ברכה מצויה בפת שבתוך מעיך ואכלת ושבעתלשון רש׳
ורא׳ אמר ואכלת ושבעת שב אל דגנך ותירושך ויצהריך הרחוק לא אל עשב בשדך הקרוב
והנכון בעיני שהוא שב אל הכל ואכלת ושבעת דגן תירוש ויצהר וגם בני צאן ובקר ובסיפרי
ואכלת ושבעת בשבהמתך אוכלת ושובעת עובדת האדמה וכן הוא אומר ורוב תבואות בכח
שור רא׳ מן הולדות אעפ׳ שאין ראיה לדבר זכר לדבר ובאו ורננו במרום ציון ונהרו אל טוב
ה׳ על דגן ועל תירוש ועל יצהר ועל בני צאן ובקר וזהו הנכון ושמתם את דברי אלה אח לאחר

שתגלו היו מצויינין במצו׳ הניחו תפילין ועשו מזוזה כדי שלא יהיו עליכם חדשי׳ כשתחזרו וכן הוא אומר הציבי לך ציונים לשון רש״י וכבר כתבתי פרוש׳ הענין הזה כי המצות האלה חובת הגוף הם ודינם בכל מקו׳ כמו בארץ אבל יש במדרש הזה סוד עמוק וכבר רמזתי אותו והנה החזי׳ המצו׳ האלו תפלין ודברי תורה ותפל׳ ומזוזה כאן שני׳ לרמוז בהיקש הזה שנהי׳ חייבין בהן לאחר הגלות בחוצה לארץ ומהם נלמד לכל המצות שהן חובת הגוף שחייבין בכל מקום ושנהיה פטורין בחוצה לארץ מחובת הקרקע כגון תרומה ומעשרות כך הוא נדרש בספרי וכוונת המדרש מפני שסמך ושמתם אל ואבדתם אבל עקר הכתוב בארץ דכתי׳ למען ירבו ימיכם וימי בניכם על האדמה או יאמר למען ירבו ימיכם שתשבו ותאריכו בה ימים לעולם ויתכן בדרך הפשט שבא להוסיף בכאן לדבר בם כי שם צוה ודברת אתה בם בשבתך בביתך וכאן אמר שנלמד אותם את בנינו עד שידברו בם הבנים בכל שעה וכן הוסיף כאן ולמדתם אותם כי ושננתם שיספר להם המצות ובאן עד שילמדו אותם וידעום ויבינו אותם וטעמיה׳ם לדבר בם עמך בכל העתים וכן הוסיף כאן כימי השמים על הארץ שהוא לדור דורים או הם השמים והארץ הראשונים וימי עולם והמשכיל יבין ולדבקה בו׳ אמר ר״א בסוף הוא סוד גדו׳ ואין הסוד מטעם המקום הזה אולי יאמר לאהבה את השם ללכת בכל דרכיו עד שתהיה ראוי לדבקה בו בסוף ונאמר ביהושע ובשם אלהיהם לא תזכירו ולא תשביעו ולא תעבדום ולא תשתחוו להם כי אם בה׳ אלהיכם תדבקו כאשר עשיתם עד היום זה אם כן יהיה אזהרה מאזהרו׳ התורה מע״ז שלא תפרד מחשבתו מן ה׳ א׳ אלהים אחרים שלא יחשב שיהיה בע״ז שום עיקר אלא הכל אפס ואון והנה זה כמו שאמ׳ עוד ואותו תעבודו ובו תדבקו׳ והכוונה להזהיר שלא יעבוד השם זולתו אלא לשם לבדו יעבוד בלבו ובמעשיו ויתכן שתכלול הדביקה לאמר שתהיה זוכר השם ואהבתו תמיד לא תפרד מחשבתך ממנו בלכת בדרך ובשכב ובקומך עד שיהיו דבריו עם בני אדם בפיו ובלשונו ולבו איננו עמהם אבל הוא לפני ה׳ ויתכן באנשי המעלה הזאת שתהי׳ נפשם גם בחייה צרורה בצרור החיי׳ כי הם בעצמם מעון לשכינה כאשר רמז בעל הספר הכוזר וכבר הזכרתי מזה בפרשת העריות ומה שאמר יהושע כאשר עשיתם עד היום הזה כי בהיותם במדבר וענן ה׳ עליהם והמן יורד מן השמים והשלו עולה והבאר לפניהם תמיד וכל מעשיהם בידי שמים בדברים נסיים הנה מחשבתם ומעשיהם עם השם תמיד ולכן יזהירם יהושע שגם עתה בארץ בהסתלק מהם המעשים הנפלאים ההם תהיה מחשבתם בהם תמיד לדבקה בשם הנכבד ולא תפרד כוונתם מן השם כל המקום אשר תדרוך כף רגליכם בו לכם יהיה על דעת רבותי׳ הנה הם שתי הבטחות שכל המקום אשר ירצו לכבוש גם בארץ שנער וארץ אשור וזולתם יהיה שלהם והמצות כלם נוהגות בהן כי הכל ארץ ישרא׳ ומן המדבר והלבנון ועד הים האחרון יהיה גבולכם שאתם חייבין לכבשו ולאבד משם העמים כמו שאמר כאן וירשתם גוים גדולים ועצומים מכם ולעקור משם ע״ז ומשמשיה כמו שהזכיר למעלה והבטיח כי לא יתיצב איש בפניכם בין בארץ הזאת הנזכרת בין בכל המקומות אשר תדרוך כף רגלכם בו ומכאן יצא לרבותי׳ המחלוקת בסוריא שקורין אותה כבוש יחיד והטעם כי דוד כבש אותה ברצון נפשו לא שאל באורים ותומים ולא נמלך בסנהדרין כי היה חייב להוריש כל שבעת הגוים מתחלה ואחרי כן אם ירצה ילך אל ארץ אחרת כאשר הבטיח השם בכאן ומפני שלא נעשה הכבוש ההוא במצות התורה אמרו מקצתם לא שמיה כבוש ודינו במצות כדין חוצה לארץ וכך היה שנויה בספרי ומקצתם יאמרו בתלמוד דשמיה כבוש כי אע״פ שלא נעשה בסדר כיון שהלך שם וכבשוה נתקיים בו לכם יהיה וארץ ישראל היא

סדר ראה אנכי

ונתת את הברכה על הר גריזים כתרגו׳ מברכיא את המברכים על הר גריזים לשון רש״י ואיננו כן כפי פשוטו כי עדין לא צוה במברכים אבל פרושו כי אני נותן לפניכם היום דרך ברכה ודרך קללה וטעם לפניכם שתבחרו לכם מהן מה שתרצו והודיע שתהיה לכם הברכה באשר תעשו המצות והקללה אם לא תקימו אותן וזה כאשר אמר עוד ראה נתתי לפניך היום את החיים

את הטוב ואת המות ואת הרע וגו׳ ואחר כך אמר בכאן שיתנו הברכה אשר הוא אומ׳ להם
על הר גריזים והקללה על הר עיבל והנה היא נתינה בפה ובן ונתן אותם על ראש השעיר
כדברי ר״א והנה אמר בכאן בדרך אזהרה שיתנו הברכה על הר גריזים לברך את העם אם
ישמעו אל מצות ה׳ והקללה על הר עיבל לאמר ארור אשר לא ישמע אל המצות ויסור מן
הדרך אשר צוה השם והיה איפשר שיתנו כל השבטים הברכה וכלם הקללה או שיאמרו
הכל הלויים או איש אחד משמיע לכלם ואחר כך שב לבאר שם אלה יעמדו לברך את העם
על הר גריזים ואלה יעמדו על הקללה וכו׳ ואמר וענו הלויים וכו׳ ופירש כל הענין שם כי בכאן
מפני אזהרתו אשר אמר ראה נתתי וגו׳ הזכיר מקצת המצוה וחזר לבאר אותה במקומה
ויתכן שהיה הר גריזי׳ לדרו׳ שהוא הימין והר עיב׳ לצפון כי מצפון תפתח הרעה ושמרת לעשו׳
את כל החקים והמשפטים גם בכאן יזהיר על החקים והמשפטים קודם שאר המצוות ויזכי׳
תחלה המשפט בעו׳ ומשמשיה כאשר פרשתי בסדר ואתחנן ואחר כך יזכיר משפטים רבים
בנביא השקר ומסית ועיר הנדחת ויזכיר בחקים תחלת הקרבנות במקדש ואחר כן איסור
אכילת כל תועבה ושאר המצוות לא תעשון כן לה׳ אלהיכם להקטיר לשמי׳ בכל מקום כי במקו׳
אשר יבחר ר״א ונתצתם את מזבחותם ואבדתם את שמם לא תעשון כן אזהרה למוחק את
השם ולנותץ אבן אחת מן המזבח ומן העזרה אמר ר׳ ישמעא׳ וכי תעלה על דעתך שישרא׳
נותצין למזבחות אלא שלא יעשו במעשיהם ויגרמו עונותיכם למקדש ליחרב לשון רש״י ודברי
ר׳ ישמעא׳ סמך של אגדה אבל הכתוב כדעת רבותי׳ אזהרה הוא למוחק את השם ומפורש
במסכת מכות והא איבא מוחק את השם דלקי׳ ואזהרתיה מהכא לא תעשון כן לה׳ אלהיכם
ולשון סיפרי מניין לנותץ אבן אחת וגו׳ ר׳ ישמעא׳ אומר למנין למוחק את השם שעובר בלא
תעשה שנא׳ ואבדתם את שמם לא תעשון כן ור׳ גרשון ברבי אומר וכי תעלה על דעתך וכו׳
ודברי ר׳ ישמעא׳ אינם במחלקת אבל הם באור כי מוחק את השם בנותץ את המזבח ואם
כן יהיה פי׳ הכתוב ונתצתם את מזבחותם ואבדתם את שמם מן המקום ההוא לא תעשון
כן לה׳ אלהיכם לנתוץ מזבחו ולאבד את שמו אבל תנו כבוד לשמו ולמזבחו ואל המקום אשר
יבחר לשום שם מזבח לשמו תדרשו ותביאו עולותיכם לפניו וטעם לשכנו תדרשו׳ שתלכו
מארץ מרחקים ותשאלו אנה דרך בית השם ותאמרו איש א׳ רעהו לכו ונעלה אל הר ה׳ ואל
בית אלהי יעקב כלשון ציו׳ ישאלו דרך הנה פניכם ובספרי תדרשו דרוש על פי נבי׳ יכול תמתין
עד שיאמר לך נביא ת״ל לשכנו תדרשו ובאת שמה ה׳ דרוש ומצא ואחר כך יאמר לך נביא
וכן אתה מוצא בדוד וכו׳ ועל דרך האמת לשכנו תדרשו לכבודו תדרשו ובאת שמה לדרוש
את פני הארון ה׳ אלהי ישרא׳ וממנו אומ׳ חכמים שכינה מעשרותיכם מעשר בהמה ומעשר
עני לאכול לפנים מן המחיצה ואת תרומת ידכם אלו הבכורי׳ שנא׳ ולקח הכהן הטנא מידך
לשון רש״י בדברי רבותי׳ ועל דרך הפשט יזכיר הכתוב העולות והזבחים שחייב לאכלם שם
במחיצה לפני השם והזכיר גם כן שיביא שם המעשר והתרומה שיתן אותה לכהנים וללויים
משרתי המקדש וישמחו גם כן הם עמכם ועם בתיכם בענין שנא׳ הביאו את המעשר אל בית
האוצר ובחנוני נא בזאת אמר ה׳ צבאות אם לא אפתח לכם את ארובות השמים והריקותי
לכם ברכה עד בלי די וכן יסדו בבית שני בתרומה ובתרומת מעשר שיביאום למקדש שנא׳
ואת ראשית עריסותנו ותרומותינו ופרי כל עץ תירוש ויצהר נביא לכהנים אל לשכת בית
אלהינו ונאמ׳ לבית אלהינו אל לשכות לבית האוצר וטעם תרומת ידכם מפני שהתרומה לא
נתנה בו התורה שיעור אבל היא כאשר תרים ידו וכן מה שאמר לא תוכל לאכול בשעריך
יזהיר על הישראלי שלא יאכל בשעריו המעשר והבכורות והנדרים והתרומה וחזר והפריש
ביניהם כי אם לפני ה׳ תאכלנו אתה ובנך ובתך הנאכל להם והלוי אשר בשעריך יאכל שם
בשערים הראוי אליו כמו שנא׳ בהם ואכלתם אותו בכל מקום ויקצר הכתוב בדברים המפורשי׳
במקום אחר ואני סובר בפשוטו של מקרא זה כי תרומת ידכם מה שירים אדם מכספו
ומזהבו לעשות אותו קרבן עולה או זבח והזכיר בקרבן שלשת מינים הנדרים אשר הם הרי
עלי קרבן שור או כשב או עז והנדבה אשר יאמר בשור ושה הרי עלי עולה ואביא אותה
למקדש והתרומה אשר ירים מכל אשר לו כסף או זהב או שהביא בהמתו חולין לעזרה

ויאמר לכהנים הרי זו מידי לשם והוא מלשון כל מרים תרומת כסף ונחשת הביאו את
תרומת ה' וכן כל תרומת הקדשים אשר ירימו בני ישראל לה' קרבנות הם וכך אמר בשקלים
מחצית השקל תרומה לה' והם לקרבנות כי כל מה שירים אדם לה' מכל אשר לו בין לקרבנו'
בין לבדק הבית כענין ויקחו לי תרומה בין לכהנים משרתי השם הכל יקרא תרומה בענין
שכתוב במכס ונתת לאלעזר הכהן תרומת ה' והיו חולין גמורים בידו וכן ואשקלה לו את
הכסף ואת הזהב ואת הכלים ותרומת בית אלהינו הרימו המלך ויועציו ולא אמר הכתוב
תרומותיכם שלא נטעה בתרומת הכהנים אבל אמר תרומת ידכם שתרימו ברצונכם מן
הבא בידכם וכן כל הנזכרים בכאן חייבין במחיצה כי פרוש מעשרותיכם מעשר בהמה
ומעשר שני הנאכלים לפני ה' כי מעשר ראשון מעשר הלויים ומעשר שני להם הוא לא
תעשון ככל אשר אנחנו עושים פה אמר ר"א בדרך הפשט כי פרשו בו בעבור שהיו נוסעים
ממסע אל מסע ויקריב עולה במסע שירצה ויש מי שיתן בכור צאנו ויש מי שלא יתן כי
המצוה תלוי בארץ ואין ואת דעתו רק טעמו שלא היו כלם יראי השם ובעבור שאמ' אנחנו
כי המצות רבות תלויות בארץ וזהו לשונו ואיננו נכון שאין מדרך הפרשה שידבר בתוכחות
ויאמר להם עתה שאנם עושים בעברות הלילה הלילה אבל היה ראוי שיאמר לא תעשו
ככל אשר עשיתם עד היום איש כל הישר בעיניו יעשה ומה טעם לכלול עם העברות המצות
התלויות בארץ אבל ברוש הכתוב כי ישראל נצטוו במדבר לזבח כל בקרם וצאנם לשלמים
לפני המשכן אבל באי זה מקום שיהיה המשכן יעשה אותם ואם לא ירצה לאכול שור ושה
לא יתחייב להביא קרבן כלל וגם אינו חייב להביא בכורות ולא מעשר בהמה ומעשר שני
והנה לא יבא בחיוב למשכן כלל ואפי' ברגלים לא נתחייב לבא שם וכן אחרי זריקת הדם
והקטר החלב בשלמים יאכל אותם במדבר בכל מקום שירצה כי לא נתן בהם הכתוב
מחיצה אבל אוכלים אותם במחנה וחוץ למחנה והנה אין להם בכל ענין הקרבנות חובה
רק איש הישר בעיניו על כן צוה בכאן כי אחרי המנוחה והנחלה לא יעשו כן אבל יבאו כחוב
למקום ידוע ומיוחד נבחר מהשם ויביאו שם זבחים והמעשרות והבכורות ויאכלום שם
במחיצה לפני השם ומה שאמרו רבותי' בדבר הנדר והנדבה שאינו קרב בבמה מדרש
מייתור המקרא כמו שהוא מפורש בפרק קמא דזבחים כי ירחיב ה' אלהיך את גבולך אין
טעם הרחבה זאת כאותה שאמ' ואם ירחיב ה' אלהי' את גבולך ויספת עוד שלש ערי' על השלש
האלה שאם כן למה לא היה בשר תאוה מותר אלא בבואם לארץ אבל טעם נאמר כי יכרית ה'
אלהיך את הגוים וכו' והם ז' אומות אשר יזכיר בכל מקום ואז נבדיל שלש ערים וכן עשה יהושע
ואחר כך ואם ירחיב ה' אלהיך את גבולך כאשר נשבע לתת לאבותיך וזה ירמוז לעשר עממי'
שנתנו לאברהם אבל כאן אמר כאשר דבר לך והם הגוים האלה אשר ה' אלהיך נותן לך את
ארצם כי מיד לאחר שכבשו וחלקו הותר להם בשר תאוה ואין טעם כי ירחק ממך המקום
שיהיה מותר בהרחק המקום בלבד שאם כן יהיו יושבי ירושלם אסורים בבשר תאוה אבל
עם ישראל ידבר ויאמר להם כי כאשר ירחיב ה' גבולכם ולא תהיו כלכם יושבים סביב המשכן
כאשר אתם היום במדבר יהיה לכם בשר חולין מותר כי אי איכשר שתלכו כלכם ממקו'
רחוק אל המקום אשר יבחר ה' ותזבחו שלמים כל מה שתאכלו וטעם וזבחת כאשר צויתיך
על דעת רבותי' כאשר צויתיך על פה מהלכה למשה מסיני מלמד שנצטווה משה על הושט
ועל הקנה ועל רוב אחד בעוף ועל רוב שנים בבהמ' ודע כי השחיטה בלשון קדש הוא הכורת
סימני הצואר ואל תחוש בעבור שאמר וישחטם במדבר כי הוא מליצה שזבח אותם בכאן
והנה צוה בקרבנות ושחט ושחטו שיהוא בסימני הצואר והנה בתחלה צוה שיהיה כל מה
שהם אוכלין שלמים והם שחוטים במשפט הקרבנות ועתה כשבא להתיר בשר החולין אמר
וזבחת מבקרך ומצאנך כאשר צויתיך בהיותם קרבנות ותאכל אותם חולין בכל אות נפשך
לומ' שיתירם חולין בכל מקום ובלבד שיהיו זבוחים כאשר צוה מתחלה בהיותם כלם קרבנות
וזהו פשוטו שלמקרא זה על הנכון ושמא גם רבותי' נתכונו לזה שאמרו בסיפרי כאשר צויתי'
מה קדשים בשחיטה אף חולין בשחיטה והנה מצות השחיטה מפורש' בכאן ומבוארת מדברי
רבותי' בקבלה אך כאשר יאכל את הצבי ואת האיל כן תאכלנו הוא כמו שיפרש הטמא

והטהור יחדו יאכלנו כי מפני שצוה במדבר שלא יאכלו בקר וצאן רק בזבחי שלמים ומוזהר
בהם כי הנפש אשר תאכל מזבח השלמים אשר לה׳ וטומאתו עליו ונכרתה ואמר בכאן
שיאכל בכל אות נפשו בחולין ושיאכלנו עם הטמא בקערה אחת כאשר הם אוכלים במדבר
הצבי והאיל שאינו קרב על המזבח ואין הטעם בכצבי וכאיל שיאכל חלב החולין כאשר יאכל
חלב הצבי והאיל כי לא יזכיר רק האיבות בענין שאתם אוכלים הצבי והאיל תאכלו הבשר
אשר תזבחו בכל מקו׳ ולא אמ׳ כל אשר יאכל בצבי ובאיל יאכל בו ולכך יפרש בכל מקו׳ הטמ׳
והטהור יחדו יאכלנו כצבי וכאיל ולא יאמר בשום מקום יאכלנו בצבי ובאיל בלבד כדי שלא
יהא גם החלב בכלל וטעם אך אזהרה מפני כי מתחלה היה אסור לאכל רק שלמים השחוטי׳
במשכן ועתה כשהתיר לשחו׳ ולאכל בשעריך בכל אות נפשך יהיה במשמע שיאכל אפי׳ חולין
וגם קדשים כאשר בראשונה שיקריבם שם בבמה ועל כן אמר והזהיר אך כאשר יאכל את
הצבי ואת האיל כן תאכלנו שלא תקריב ממנו לא חלב ולא דם ולא תנהג בהם דרך הקדשי׳
ולא תוהיר מהם הטמאים כלל והוצרך להזכיר רק הדם לא תאכלו מפני טעמים רבים כי
מתחלה אמר באיסור הדם ואני נתתיו לכם על המזבח לכפר על נפשותיכם והיה כמשמע
הזה שהדם שאינו מכפר בבהמה לא יאסר על כן הוצרך לאסרו בבאור אבל בחלב לא הזכי׳
באסורו כן ואין כל הקרב מן האמורין אסור ולא כל שאינו קרב מותר כאש׳ בתכתי׳ במקומו
ועוד כי כיון שצוה בכאן שנשחוט והזהיר שנאכל באיבות הצבי והאיל היה במשמע שנכנסה
הדם כאשר צונו בצבי ובאיל ועל כל פנים הוצרך להתיר שנשפוך דמם במים בלא כסוי
וזה טעם על הארץ לא בארץ שיכסנו בעפר וכיון שהוזקק להזכיר היתר הדם הקדים לבאר
איסורו ועוד נתירא הכתוב שלא ירונו בדם בעבור כי במדבר בעת שהיו כל בקרם וצאנם
שלמים היה הבשר אסור עד שיזרוק הדם על המזבח כי כן הדין בקרבנות והנה הדם בהם
מעכב באכילת הבשר וצוה מן הצבי והאיל בעבור שאינם קרבים שנכסה דמם בעפר וכן מן
העוף בעבור שאין העוף קרב שלמים ואם כן היה מחויב בבקר של בשר תאוה שנכסה אותו
או שנאכלנו עם הבשר בנהירה ולא יראה על בני השדה כי ראוי היה שיהא מותר לאכלו
בפני עצמו ממה שישפכנו על הארץ שלא יזבחו את זבחיהם לשעירים אשר הם זונים אחריה׳
על כן אמר שיזבח הבקר והצאן ולא יאכל הדם עם הבשר בנחירה או באבר מן החי וישפוך
הדם על הארץ ולא יחוש לו אבל לא יאכלנו לא בפני עצמו ולא עם הבשר ומן הטעם הזה
הוצרך להזכיר כן פעם אחרת בבכור בעל מום מפני שהיה מתחלה הדם למזבח והוצרך
עתה לומר בשהוא בעל מום שלא ינהגו קדושה כדמו וגם לא היתר אבל ישפכנו כמים ולא
יאכלנו והנראה בעיני בטעם הענין הזה כי מתחלה כהיותם במדבר ילל ישימון ושעירים
ירקדו שם והיו כלם יוצאי מצרים הרגילים בהם אסר להראות דם על פני השדה ולזבח
כלל רק לפני מזבח ה׳ להרחיק אותם מן החטא ההוא אבל כבואם בארץ הוצרך להתיר בשר
תאוה מפני רחוק המקום לא חשש אם ישפכו בביתם דם הבקר והצאן על הארץ אבל דם
החיה והעוף אשר יצוד בשדה וביער והמנהג לשחטם שם ולהביאם שחוטים אל הבית הש׳
המצוה באשר היתה לכסות דמם בעפר שלא יקריבנו לשעירים ומדרש רבותינו ברק חזק
לבלתי אכול הדם ולא תאכלנו למען ייטב לך מדרש יפה ונאות ללשון הכתוב שהיו להוטים
אחריו מאד על כן הוצרך לכל האזהרות האלה וכש׳ שהוצרך להזכיר איסורו אע״פ שלא הזכי׳
איסור החלב ובאמת שדבר רבותי׳ זה מספיק לטעם ריבוי האזהרות שהכתוב מזהיר ממנו
אבל הלשון שאמר רק חזק לבלתי אבל הדם איננו מתישב לי בכל זה כי מה חזוק ואומץ
יש בהזהר מן הדם וההאוי שיאמר לחזמרו השמר לך לבלתי אכל הדם ומצאנו לשון חזוק
במצות שאמר הקב״ה ליהושע רק חזק ואמץ מאד לשמור לעשות ככל התורה אשר צוך
משה עבדי וכן אמר יהושע לישרא׳ וחזקתם מאד לשמור לעשות בכל הכתוב בתורת משה
וזה במצות כולן ולשמור ירמוז ללא תעשה ולעשות ירמוז למצות עשה אבל במצוה אחת
לא נמצא כן ומה צורך לחזוק בשב ואל תעשה ממצות לא תעשה אחת אבל נראה כי הזכיר
בה חזוק מפני הענין אשר ממנו דבקו בדם במצרים כי היו זובחים את זבחיהם לשעירים
תמיד כמו שכתוב ולא יזבחו עוד את זבחיהם לשעירים אשר הם זונים אחריהם וכתיב יזבחו

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
UB Frankfurt am Main

לשדים לא אוה והיתה העבודה ההיא באכילה מן הדם כי היו מקבצים הדם לשדים והם
אוכלים עליו וממנו כאלו הם קרואים לשדים לאכול על שלחן השרים ההם ומתחברים
עמהם וכבר הוזכר זה בספר מורה הנבוכים ולא שיהיה זה עיקר טעם איסור הדם כי הכתו׳
מפרש טעמו כי הדם הוא הנפש כאשר פירשתי בסדר אחרי מות אבל מוה היו שטופין בו
ורדופין אחריו מאד והנה היו מתנבאים בו ומגידים עתידות ולכך בא הכתוב והזהיר שאם
ישמע מאוכלי הדם דבר עתיד ובא האות והמופ׳ א׳ יפתה לבבו אבל יחזיק בתומתו ובאמונת
ה׳ ואל יאכל מן הדם בשום ענין ואל ינסה המעשה ההוא מדבריהם לא יירא ומפניהם לא
יחת כי הבל המה מעשה תעתועים הזהיר בכאן כענין המוזהר בנביא השקר מפני הטעאותיו
שמור ושמעת את כל הדברים האלה לא הזכיר בכאן חקים ומשפטים או עדותיו ומצותיו
אבל אמר את כל הדברים להכניס בשמירה גם הטוב והיושר כאשר פרשתי בסדר ואתחנן
השמר לך פן תנקש אחריהם אחרי השמדם מפניך אחר שתראה שהשמידם מיד יש לתת
לב מפני מה נשתמדו או מפני מעשים מקולקלים שבידיהם אף אתה לא תעשה כן שלא יבאו
אחרים וישמידוך לשו׳ רש׳ ואם כן יהיה זה אזהרה והתראה מלעבור ע״ז ומן כתב איכה יעבדו
לפי שלא ענש על ע״ז אלא על זבוח וקטור ונסוך והשתחואה כמו שכתו׳ בלתי לה׳ לבדו דברי׳
הנעשים לגבוה בא ולמדך כאן שאם דרכה של ע״ז לעבדה בדבר אחר כגון פוער לפעור
וזורק אבן למרקולי׳ שהיא עבודתו חייב ועל זבוח וקטור וניסוך והשתחואה אפי׳ שלא כדרכה
עכ״ל וזה איננו נכון כי הכתו׳ אומ׳ לא תעשה כן לה׳ אהיך אם כן אינה אזהרה בעבודה
לאהיהם רק שלא לעבוד השם הנכבד בעבודתם כאשר נתן הטעם כי כל תועבת ה׳ אשר
שנא וגו׳ אבל פירוש הפרשה כי עד הנה צוה פעמים רבות כי בבאנו אל הארץ נעקור ע״ז
ומשמשיה ונאבד את שמם וצוה שנעשה זה מיד כאשר אנחנו יורשים אותם מיד ועתה
אמר כי כאשר יכרית ה׳ הגוים ההם מפנינו וישתקע שם ע״ז מן הארץ ונשב בארצם לבטח
לא נחשב בלבנו הנה הכרית השם מפנינו עובדי אהים אחרים בעבור שהיו עושים כבוד
בעבודה שלימה למעשה ידי אדם עץ ואבן ואין ראוי לתת כבודו לאחר ותהלתו לפסילים כי
כן אסר זבוח וקטור ונסוך והשתחואה בלתי להשם לבדו והנהוג במלכי׳ כי המתהדר בכבודם
לתת עטרה בראשו או ללבוש לבוש מלכו׳ כהם אחת דתו להמי׳ אם כן אעשה אני לשם הנכב׳
כאשר היו עושים הגוים לאהיהם וייטב לפניו לכן הזהיר לא תעשה כן כי הדברים המתועבים
לפניו היו עושים לאוהיהם ולא אסרם מפני המעשה שיהיה נכבד וראוי לעשותו לפני השם
לבדו רק מפני הכוונה שהיתה בהם לעבודת אהות כי גם את בניהם ואת בנותיהם ישרפו
באש לאהיהם שהוא דבר מתועב לפני השם לשפוך דם נקי ואף כי להיות אכזרי על פרי בטן
לא ירחמו ועל כן אמ׳ את כל הדבר אשר אנכי מצוה אתכם וגו׳ להזהיר על מעשה הקרבנות
ועבודת המקדש שלא תוסיף עליו ולא תגרע ממנו וזה ענין הפרשה הזאת באמת אבל
רבותי׳ שלמדו מכאן לעובד עבודה זרה כדרכה שחייב עליה לעולם אפי׳ פוער עצמו לפעור
מפני שהזכיר הכתוב איכה יעבדו ללמד כי תקרא עבודה באיכות ההוא ויהיה בכלל לא
תעבדם אבל אם יזרוק אבן לפעור או אפי׳ דרך כבוד שיחבק וירבץ לפניו אינו חיי׳ מיתה ועל
דרך הפשט הזהיר בראש הסדר לא תעשון כן לה׳ אהיכם לעבדו באהי העמים על ההרים
הרמים בקרבנותיו ועתה בפרשה הזאת הזהיר לא תעשה כן לה׳ אהיך לעבדו במקדשו
בעבודות שלהם כי יקום בקרבך נביא או חולם חלום יקראנו הכתוב נביא על פי עצמו שיאמ׳
הוא השם דבר עמי בהקיץ ואני נביאו שלוח לכם שתעשו כן ויתכן שירמוז הכתוב למה
שהוא אמת כי בנפשות בקצת האנשים כח נבואי ידעו בו עתידות לא ידע האיש מאין יבא לו
אבל יתבודד ותבא בו רוח לאמ׳ ככה יהיה לעתיד לבא בדבר פלוני ויקראו לו הפילוסו׳ כהין
ולא ידעו סבת הענין אך הדבר נתאמת לעיני רואים אולי הנפש בהדושה תדבק בשכל
הנבדל תתכון בו והאיש הזה תקרא נביא כי מתנב׳ הוא ועל כן יבא האות והמופת אשר יאמ׳
ונתן אליך אות או מופת ענין אות סימן על דבר שיהיה אחרי כן ברמיזנו בענין שנא׳ איש על
דגלו באותות כי כשיבא הנביא ויאמ׳ דבר פלוני עתיד להיות לרמיון שיהיה אחריו כך יקרא
אות כענין שנא׳ לכן יתן ה׳ הוא לכם אות שהא׳ עמנו משם כן אשת הנביא והמלה נגזרת מן

אונה והמופת יאמ׳ על דבר מחודש שיעשה לפנינו בשנוי טבע של עולם כענין שנא׳ לדרוש
את המופת אשר היה בארץ ונתתי מופתים בשמים ובארץ דם ואש והיה מלה מקוצרת
מופלאת וישאלהו הלשון לדבר שהוא חוץ מן המנהג כמו שנ׳ והיה יחזקא׳ לכם למופת ואמ׳
והדבר ולא תאלם עוד והיית להם למופת כי מעשיו היו פלא בעיני הרואים כדרך ותרד
פלאים וכן אתיא ותמהיא אתוהי כמה רברבין ותמהוהי כמה תקיפין האותות והמופתים
כי הפלא והתמה ענין אחד והיו ביציאת מצרים אותות והם הדברים שיאמר להם מתחלה
למחר יהיה האות הזה והיו שם מופתים שיעשו בחדוש בלי שיקדימו להודיע בו וכן מה אות
כי אעלה בית ה׳ שיקדים להודיעו ואמ׳ באות ההוא בעצמו לדרוש את המופת אשר היה באר׳
לדעת החדוש ההוא איך נתחדש אצלם וכן המטה אשר נהפך לנחש קראו אות כאשר הודי׳
בו לישרא׳ וקראו מופת כאשר עשאו לפני פרעה לחדוש וכן כאשר הלך עבדי ישעיהו ערום
ויחף שלש שנים אות ומופ׳ על מצרים ועל כוש כי היה בדבר אות מגיד על מה שיאתה ופלא
במנהג שילך הנביא ככה אם כן ונתן אליך אות או מופת פי׳ שיאמ׳ אני הנביא השלוח אליכם
שתעבדו עו׳ פלנית וזה לכם האות כי למחר יבא הארבה החסיל והגזם או יתן להם מופת
שישליך לפניהם מטה ויהיה לתנין ובספרי אמ׳ אות הוא מופת ומופת הוא אות אלא שדברה
תורה בשתי לשונות אולי כוונתם לומר שאין חלוק בין שניהם הפרש בדינם ודי היה להזכיר
האחד אלא שרצתה התורה להפליג בענין לומר כל אות ואות שיתן אף מכל אותות שבעולם
והאיש הזה שיקרא עצמו נביא ויצוה לעבוד עו׳ על דרך הפשט שנביא העו׳ הוא שיאמ׳ צלם
פעור שלחני אליכם שהוא האלהים וצוה שתעבדוהו בכך וכך והוא שאמר בו הכתוב עוד
ואשר ידבר בשם אלהים אחרים ומת כי כל מתנבא בשם אלהים אחרים לעבוד אותם יתנבא
כי הם לאלהי׳ והזכירו שם עם נביאי השקר אבל העולה בזה מדברי רבותי׳ כי זה הנביא
הנזכר בכאן מתנבא בשם ה׳ יאמר השם הנכבד שלחני שתעבדו לפעור כי היה השותף עמו
במעשה בראשית או שהוא גדול מכל האלהים לפניו ורוצה שיעבדו אליו והם ז״ל הזכירו כי
אפילו יאמר שיעבדו לעו׳ אפילו שעה אחת בלבד כגון שיאמר עבדו לפעור היום הזה בלבד
ותצליחו בדבר פלני כי כן הרצון לפני השם הנכבד הוא חייב מיתה וגם הוא זה בפשוטו
של מקרא והנה צוה הכתוב שלא נשמע למתנבא בשם ה׳ לעבוד עו׳ כלל ולא נביט באותות
ובמופתים שיעשה והזכיר הטעם מפני שאנחנו ידענו מיציאת מצרים שהוא מעשה ממש
לא חזיון ולא מראה כי לה׳ האד׳ והוא המחדש והחפץ והיכול ואין אלהי׳ מלבדו וידענו ממעמ׳
הר סיני כי הוא פנים בפנים צוה אותנו ללכת בדרך הזה שלא נעבוד לזולתו כלל וכבודו
לאחר לא נתן וזה טעם אשר צוך ה׳ אלהיך והנה סרה על דבר השם שלא צוהו ככה מעולם
או סרה דבר על כבודו שאין ראוי לעבוד לאל אחר וטעם כי מנסה ה׳ אלהיכם אתכם לאמר
כי ענין המופת אשר בא והראהו השם לזה בחלומו או בכיהונו רצון האלהים היה בו לנסותכ׳
באהבתו וכבר פרשתי כי הנסיון יקרא כן מצד המנסה ואמר לדעת שיודע בפעל מה
שהוא בכח וגלוי לפניו והנה מצות כל הפרשה במתנבא לעבוד עו׳ אבל במתנבא בשם ה׳
לשנות בדברי התורה רבותי׳ דרשו בו שאם בא לעקור דבר אחד מן התורה כגון שיתיר
החזיר או אחת מן העריות לעולם כמשפט הזה יעשה לו אבל אם יתיר זה לקצת הימים
להוראת שעה כגון אליהו בהר הכרמל אנו חייבים לשמוע אליו ולעשות ככל אשר יצונו
ונראה שאם יתנבא בשם ה׳ לצוות מצוה שיחדש כגון שהיה במקרא מגלה שאינו חייב
מיתה אלא שאין לנו לשמוע אליו דכתיב אלה המצוות אין נביא רשאי לחדש בהם דבר
מעתה ואולי כיון שלא נאמין לו הנה הוא נביא השקר ומיתתו בחנק
אחרי ה׳ אלהיכם תלכו היא המצוה שנלך אחר עצתו וממנו לבדו נדרוש כל נעלם ונשאל
כל עתיד כענין ותלך לדרוש את ה׳ כי יבא אלי העם לדרוש אלהים וכן יעשו ישרא׳ עם הנביאים
האין פה נביא לה׳ ונדרוש את ה׳ מאתו ויגד לנו ה׳ אלהינו את הדרך נלך בו ואת הדבר אשר
נעשה ובסיפרי אחרי ה׳ אלהיכם זה ענן והוא מה שפרשנו שנשמע לקול אותותיו ונלך אחרי
עצתו ואותו תיראו שתאמינו בלבבכם כי הוא אשר בידו נפש כל חי ובידו להמית ולהחיות
ופוקד עון ומשלם שכר ואת מצותיו תשמורו תורת משה ובקולו תשמעו לעשות כל מה

שיצוה אותנו מלבד התורה כמו שאמ׳ שמוא׳ נסכלת כי לא שמרת את מצות ה׳ והוא מה
שפי׳ עוד נביא מקרבך מאחיך כמוני יקים לך ה׳ אלהיך אליו תשמעון ואמר באיש
אשר לא ישמע אנכי אדרוש מעמו שהוא חייב מ״ת ה׳ בידי שמים וכמו שבא
במצות הנביא הכני ופצעני בדבר ה׳ וכן אמרו בסיפרי ובקולו תשמעו בקול נביאיו ואותו
תעבודו ובו תדבקון פרשתיו וחנה כבר נאמ׳ את ה׳ אלהיך תירא ואותו תעבוד אבל החזירו
כבאן לשלול שלא נירא מדברי הנביא מפני האות והמופת ולא נעבוד על עבודת ה׳ בעבור
דבריו כי מן ה׳ לבדו נירא ולא מא׳ אחר ולהוסיף ובקולו תשמעו לא תאבה לו לא תהא
תאב לו לא תאהבנו לפי שנ׳ ואהבת לרעך כמוך את זה לא תאהב לשון ר״ש מסיפרי אבל
בגמר׳ אמרו הא אבה ושמע חייב וכן הדבר כי אבה לשון רצון ולא אבה ה׳ אלהיך לשמוע אל
בלעם לא רצה לא אבה יבמי ממה שאמר אם לא יחפץ והנה לא תאבה לו בלב ולא
תשמע אליו שתודה לו לומ׳ כן אעשה אלך ואעבוד הע״ז שאמרת והוא חייב מיתה בהוראתו
וכן דעת אונקלוס ולא תקבל מיניה ואלו הלאוין כמו לא תתאוה ולא תחמוד שאם התאוה
בלב עובר בלאו הראשון ואם הוסיף לעשות כאשר חשב עובר גם בלאו השני לא תחוס
עינך עליו לרחם עליו שלא יומת ולא תחמול על הקרבה הנוברת שיש לו עמך כענין שנאמ׳
כאשר יחמול איש על בנו העובד אותו ולא תכסה עליו מהעיד עליו כבר ובספרי לא תחמול
שלא ילמד עליו זכות ולא תכסה אם אתה יודע לו חובה אינך רשאי לשתוק והכל טעם אחד
כי הכסוי מן מכסה פשעיו כוסה קלון השתיקה מהגיד ואמר ולא יוסיפו לעשות כדבר הרע
הזה כי הוא דבר מצוי יעשה תמיד לולי המשפט אבל ענין הנביא הנוכר איננו בתדירות
ודרשת וחקרת ושאלת היטב הדרישה והחקירה מפורשין בדברי רבותי׳ והזכיר הכתוב זה
בעיר הנדחת ובעובד ע״ז ולא הזכיר כן בנביא השקר ובמסית כי הנביא מפרסם עצמו
באותותיו ובמופתיו והמסית הכתו׳ ידבר עם המוסת כי הרוג תהרגנו והוא היודע ועד כמו
שאמר לא תחמול ולא תכסה עליו אבל בעיר הנדחת ובעובד ע״ז שהם מעשים מגיעים אלינו
בשמועה תזכיר בהם הדרישה והחקירה ולא הוצרך להזכיר כן בשאר חייבי מיתות כי מקו׳ יודע
הדבר ואמרו בערים וממין ודרשו השופטים היטב בעבור שלא יודע מי משתי הכתות
תאמ׳ האמת בלתי אחר חקירה רבה ולענין הדין כלן למדין זה מזה בג״ש ומכלם יצאו לנו שבע
חקירות ובדיקות החרם אותה ואת כל אשר בה אותה הם אנשיה הנדחים ואת כל אשר
בה הנשים הנגררות אחר האנשים אבל הטף שהם קטנים בוכרים ובנקבות אין ממיתין
אותן וכן אמרו בסיפרי חנן או׳ לא יומתו אבות על בנים וכו׳ בעיר הנדחת הכתוב מדבר אבל
בתוספתא של מסכת סנהדרין נחלקו בה קטני בני אנשי עיר הנדחת שהודחו עמה אין
נהרגין ר׳ אליעזר אומ׳ נהרגין אמר לו ר׳ עקיב׳ מה אני מקיים ונתן לך רחמים ורחמך והרבך
אם לרחם על הגדולים הרי כבר נאמר החרם אותה ואת כל אשר בה ואת כל בהמתה ומה
אני מקיים ורחמך והרבך או קטנים שבתוכה וכו׳ והנה כל אלו ממצות הביאור ממה שנ׳
בתורה זובח לאלהים יחרם ועתה באר ההרם מהו בנידחים ובעובדים בנים אתם לה׳
אלהיכם גם זו מצוה מבוארת שאמ׳ בתורה בכהנים לא יקרחו קרחה בראשם ובבשרם לא
ישרטו שרטת ועתה יבאר כי לא בעבור מעלת הכהנים בלבד שהזכיר שם שהם קדושים
לאלהים צוה בהם זה אבל כל העדה כלם קדושים וכלכם בנים לה׳ אלהיכם כמו הכהנים אם
כן השמרו גם אתם במצוה הזאת כמותם ועל דעת רבותי׳ כשניהם אינה אלא על המת
ויתכן שתהיה המצוה הראשונה בכהנים לאמר שאם היה הכהן מקורח ומגודד איננו ראוי
לעבודה כמו שאמר ולא יחללו שם אלהיהם והנה עבודתם מחוללת וכאן ביאר כי המצוה
גם לישרא׳ והוצרכנו לשתיהם ור״ש כת׳ לפי שאתם בניו של מקו׳ אתם ראויים להיות נאים ולא
גרודי׳ ומקורחי׳ ואיננו נכון שא״כ תהיה המצוה גם שלא על המת ורא׳ א׳ אחר שתדעו שאתם
בני׳ לה׳ והוא אוהב אתכם יותר מן האב לבנו לא תתגודדו על כל מה שיעשה כי כל מה שיעש׳
לטוב הוא ואם לא תבינוהו כאשר לא יבינו הבנים הקטנים מעשה אביהם רק יסמכו עליו
כי עם קדוש אתה ואינך כשאר כל הגוים על כן לא תעשה כמעשיהם ולפי דעתי כי טעם עם
קדוש הבטחה בקיום הנפש׳ לפניו ית׳ יאמ׳ אחרי שאתה עם קדוש וסגלת ה׳ ולא ישא אלהים

נפש וחשב מהשבות לב לבלתי ידח ממנו נדח אין ראוי לכם להתגודד ולהקרח על נפש
ואפי' ימות בנער ולא יאסור הכתו' הכבי' כי הטבע יתעורר לבכות בפירוד האוהבים ונדודם
את בחיי' ומכא סמך לרבותי' באסרם להתאבל יותר מדאי לא תאכל כל תועבה הנה רצה
להוסיף באור במאכלים האסורים ולכך אמ' לא תאכל כל תועבה להגיד כי כל הנאסרים
נתעבים לנפש הטהורה וענין כל תיעוב שנאה ומיאוס כי נתעב המלך כל אוכל תתעב נפש
כי המאכלים האסורים גסים יולידו עובי' ואטימות בנפש כאשר הזכרתי במקומו ועל כן אמ'
כל עוף טהור תאכלו להגיד כי אלה אשר אסר נתעבים והשאר טהורים ראויים לנפש
טהורה ובספרי אמרו ר' שמעון אומ' כל עוף טהור תאכלו אף חגבים טהורים ראויים לנפש
טהורה וכל שרץ טהור אף חגבים טהורים ויפה אמ' והנה טעם הכתו' כי הזכיר לאסור כל
שרץ העוף והם ההולכים על ארבע וחזר ואמ' כל עוף טהור תאכלו להתיר מהם אשר לו
כרעים ממעל לרגליו הארבה והסלעם והחרגול ולא הוצרך לפרש זה שכבר הזכר אבל
הזכיר בכלל דרך קצרה כל עוף טהור תאכלו כלו' אף הנזכרי' מאכלי' נתעבי' ושאר העופות
למיניהם למרביתם תאכלו מהם כל טהור שלא אסרתיו והנה כלל כל הנאסרים לנו שהם
כלם תועבה ולא הוצרך לפרוט אחרי כן השרצים וכל הרמש כי דבר ידוע הוא שתתעב
אותם נפש כל נקי דעת אבל הזכי' כל סימני הבהמ' והחיה והדגים והעופות והנבל להורי' שגם
הם מתועבים לנפש ולא הזכי' הטרפ' שאינ' תועב' אבל נאסרה מפני הארס או החולי הממית
שלא יזיק באכליו ולרבותי' עוד מדרשים למה נשנו בבהמה מפני השסועה ובעופות מפני
הראה ועוד מרבי' בכל צפור טהורה תאכלו להתיר משולחת שלמצורע וזה אשר לא תאכלו
לאסור את השחוטה קבלו כן לרמוז בכל צפור טהורה שהצפור שלא קבלה טומאה מותרת
וטומאת המצורע לא תדבק בחיה שאין בעלי חיים בבהמה ובעוף מקבלים טמאה בנגעם
במת או בשרץ אבל השחוטה שראויה לקבל טומאה ודבק בה רוח הטומאה הפורחת מן
המצורע ואינה טהורה והיא בכלל תועבה כי אכילתה נתעבת וטעם כי עם קדש אתה לה'
איך דבק עם לא תבשל גדי בחלב אמו כי איננו מאכל נתעב אבל יאסור אותו להיותנו
קדושי' במאכלים או להיותנו קדושים שלא נהיה עם אכזרי' לא ירחמו שנחלוב את החלב מן
האם שנבשל בו הבן אעפ' שכל בשר בחלב יכנס בלאו הזה כי כל מינקת תקרא אם וכל
יונק יקרא גדי והוא דרך הכתוב והנה בכלם אכזריות וכתב רש' לא תבשל גדי בחלב אמו
שלשה פעמים פרט לחיה ולעופות ולבהמה טמאה והמדרש הזה הוציא אותו ממלת גדי
אבל הלאו עצמו אחד לאיסור אכילה ואחד לאיסור הנאה ואחד לאיסור בשול וכן כתב
הרב בסדר ואלה המשפטים עשר תעשר כי גם זו מצוה שיבאר כי אמר וכל מעשר הארץ
מזרע הארץ מפרי העץ לה' הוא קדש לה' ואמ' אם גאול יגאל איש ממעשרו חמישיתו יוס' עליו
ואין זה מעשר הלוים כי בו נאמ' ואכלתם אותו בכל מקום והוא חולין ומה טעם לפריונו ועתה
באר כי הוא יחייב לעשר כל תבואת זרעך שיאכל אותו הוא עצמו ובניו לפני השם למען
תלמד ליראה את השם כי הכהנים והשופטים העומדים שם לפני השם שהרי מורי התורה
ילמדוהו יראתו ויורוהו התור' והמצו' ופיר' בטע' הפריון אשר הזכיר שם בעבו' כי לפעמי' יהיה
המעשר הרבה כי יברכך השם והדרך יהיה רב ממנו וטוב לפדותו בכסף ולהעלות שם כסף
הפריום ולא הזכיר החומש שכבר הוזכר וטעם היוצא השדה שנה שנה וכל היוצא השדה
כאשר אמר מזרע הארץ ומפרי העץ וטעמו היוצא מן השדה ואין הכונה בכל התבואות
זרעך שיעשר כל התבואה מכל אשר זרע ולא כל היוצא מן השדה שנה שנה אבל טע' הכתו'
שיעשר במינים המחויבים במעשר כל תבואתו וכל היוצא בהן מן השדה יותר שלא יעשר
מן הבא בידו מהם המקצת ויפטור לו המקצת אבל יעשר בין המדות שזרע בין הנתוסף
עליהם הכל באמונה ולא הזכיר המינים המחוייבים להתעשר מעשר דגנך ותירשך ויצהרך
וכן יזכיר בכל מקום לא תוכל לאכול בשעריך מעשר דגנך תירושך ויצהרך וכן אמ' בפרש'
מתנות כהונה כל חלב יצהר וכל חלב תירוש' ודגן ראשיתם אשר יתנו לה' כי אלו בלבד הם
החייבים בתרומה ובמעשרות מן התורה וכן מה שאמ' הכתו' וכל מעשר הארץ מזרע הארץ
מפרי העץ לה' הוא
לא יצוה שיעשר כל זרע הארץ וכל פרי העץ אבל טעמו

כל אשר תעשר מזרע הארץ שהוא דגן ומפרי העץ שהוא התירוש והיצהר יהיה לה׳ ובלשון
הזה כתב ר״ש שורע הארץ דגן ופרי העץ תירוש ויצהר ויקצר הכתוב שם בי איננו מקום
המצוה לחייב שיעשר אבל הוא מצוה שיהיה המעשר קודש לה׳ עד שיפדה בתוספת חומש
אבל המצוה בתרומות ומעשרות בכל מקום הן דגן תירוש ויצהר ופירוש דגן בלשון הקדש ה׳
המינין ידועין בתבואה ופי׳ תירוש היין החדש אשר ישיקו היקבים ויצהר השמן אשר בהן
ואין מין אחר בכל הורעין ובכל פרות האילן חייבין מן התורה כלל לא בתרומות ולא במעשרו׳
ויש ברייתות שנויות בת״כ ובספרי לאסמכתות והן מטעות אבל הדבר המתבאר בגמרא מן
התלמוד הבבלי והירושלמי ופשוטו של מקרא כך הוא שאפי׳ זיתים וענבים מעשר שלהם
אינו מן התורה עד שיעשו תירוש ויצהר ותהיה בזה נוהר שכבר הטעו בו מגדולי המחברים
וטעם שנה שנה שיעשר אותו שתי שנים זו אחר זו כפי קבלת רבותי׳ ואחר כן פי׳ כי מקצה
ה״ג שנים תוציא מעשר תבואתך של השנה ההיא ותאכילהו לעניים לומ׳ כי השנה השלישית
של מעשר עני היא ואמר תוציא והנחת בשעריך ללמד על הביעור ושוב יבאר אותו כפרש׳
כי תכלה לעשר ומדרש חכמי׳ בלשון עשר תעשר עשר בשביל שתתעשר עשר שלא תתחסר
רמז למפרשי ימים להוציא אחד מעשר לעמלי תורה מקץ שבע שנים תעשה שמטה הנכון
בעיני שיזהיר על שנת השבע עצמה שנעשה אותה שמטה בחריש ובקציר כמו שאמ׳ והשביעי׳
תשמטנה ונטשתה וזה טעם תעשה שמטה שתשבת כדרך לעשות את יום השבת וקצר
באסור הזריעה והזמירה שכבר הזכירם בבאור אבל הוסיף לבאר בי היא שמטה לה׳ גם
בהשמט׳ כספים וזה טעם כי קרא שמטה לה׳ שהיא שבת לה׳ וכל המעשים ישבותו וכבר
רמזתי סודה וטעם מקץ אמר ר״א מתחלת השנה וכן אמרו המדקדקים כלם כי הראש
והסוף יקראו קצה שכל דבר יש לו שתי קצות ובענין שכתוב מן הקצה אל הקצה על שתי
קצותיו על ארבע קצותיו ואין דברים נכונים אצלי כי ראש שבע שנים הוא השנה הראשונה
והוא הקצה שנקרא בהם ראש ואלו אמר הכתוב מקץ השנה השביעית היה דבריו נכון ועל
דעת רבותי׳ מקץ בסוף השבע ולא דבר הכתו׳ אלא בשמיטת כספים יאמר מסוף כל שבע
שנים תהיינה לכם תעשו שמטה שישמוט כל בעל משה ידו ולכך אמרו שאין שביעית
משמטת אלא בסופה וכן לדעתם מקץ שבע שנים במועד שנת השמטה בחג הסוכות
בסוף הו׳ אלא שהקץ הנזכר כבאן הוא מיד והקץ הנזכר שם מופלג שהרי פי׳ בחג הסוכות
והנה טעם שניהם מתכלית יאמר כבאן בתכלית שבע שנים תעשה שמטה ושם יאמר בו גם
כן כאשר תכלינה שבע שנים במועד שנת השמטה תעשה הקהל ועל דרך הפשט יראה לי
כי הכתוב כפשוטו הוא ברור ומתוקן כי קץ הוא סוף וכן תרגומו והמספרים וכל דבר יש להן
ראש וסוף וראשם וסופם בהם ותאמר בעשרות כי האחד ראש המספר ההוא ובשמטת
הארץ הכתוב מדבר כאשר פרשתי למעלה וטעם מקץ כמו כרוב אחד מקצה מזה וכרוב אחד
מקצה מזה והנה הוא כמו בקץ שבע שנים תעשה שתשבות בו וכן מקץ שבע שנים תשלחו
איש אחיו העברי אשר ימכר לך ועבדך שש שנים פירשו בשנה השביעית שהוא סוף המספר
והוא דומה לכתוב שבתורה ובשביעית יצא לחפשי חנם וכן ובשנה השביעית תשלחנו חפשי
מעמך כי בעבור שאמ׳ ועבדך שש שנים לא הוצרך לפרש כי בשנה השביעית יפטר והנה
על דרך הזה היה נראה כי פי׳ הכתוב האחר מקץ שבע שני׳ במועד שנת השמטה בחג הסוכו׳
שיהיה כמו כן בשנת הקץ בחג הסוכות שיהיה כמו כן בשנת הקץ שבו בראש אותה השנה
שנאסרו בה לחרוש ולזרוע שהיא שנת השמטה אבל לא נוכל לומר כן כי רבותי׳ קבלו וראו
שהיה ההקהל בחג הסוכות של השנה השמינית היא השנה שאחר השמטה ועל כן אמרו
מפרשים כי פי׳ במועד שנת השמטה במועד השנה הראשונה של מנין השמטה וזה איננו
נכון כי לא תקרא בכתוב שנת השמטה רק שנת השבתון השנה ההיא שהיא שמטה לה׳ וכן
היובל ורבותי׳ עצמם דקדקו בכך שאמרו מי כתיב בשנת היובל משנת היובל כתי׳ שנה
שאחר היובל אבל כך אני אומר כי הקץ והסוף יאמרו בכתוב על אחרית כל דבריו ופעמים
הם בו ופעמים אחריו חוץ ממנו ומקצה אחיו מקצה בחוברת ומקצתם יעמדו לפני המלך
מקצות כנפיו אל קצות כנפיו כלם אחרית כדבר המדבר ממנו והוא בתוכו קץ כל בשר בא

לפני ובא עד קצו ואין עוזר לו כי בא הקץ קץ בא כלם תכלית הדבר הנזכר והוא אחריו
שנקצץ ונחתך וכן הענין בלשון הסוף טוב ללכת אל בית אבל באשר הוא סוף כל האדם אחריו
שכבר מת ספו תמו מן בלהות את המעשה אשר עשה האלהי׳ מראש ועד סוף במעשה עצמו
ובלשונם כדי עמוד כתחלתו וכדי היקף בסופו והיה פי׳ הכתוב מתכלית שבע שנים בחשבון
שנת השמטה בחג הסוכות הבא אחר השבע תעשה הקהל ושלא יראה שיהיו שבע שנים
למנין אחר הזכיר שהיו השבע בזמן השמט וכן כי אקח מועד ומן וכן כל המועדי׳ ומנים והנה
הקץ הזה אחרי המספר כאשר פי׳ בחג הסכות ומקץ שבע שני׳ תעשה שמטה מכלל המספ׳
ולא הוצרך להאריך ולבאר זה שכבר פירש ששנת השבע היא שנת השמטה ויהיה קץ רחב
בשמטת כל השנה כמו שפרשתי על דרך הפשט ואפשר גם כן כי מה שאמרו רבותי׳ מקץ
שבע שנים תעשה שמטה שאין משמטת כספים אלא בסופה שהוא מדרש מפני שלא אמר
השנה השביעי׳ תעשה שמטה ירמוז כי בסוף השבע תהיה שמטה יותר מן ההתחלה ורצונם
בקץ הזה שהוא חוץ ממנו ויכול אדם לתבוע חובו ביום אחרון של שנת השמטה ולא תשמט
עד הלילה שכך מצינו בתוספתא שכותבין פרוזבל ערב ראש השנה שלמוצאי שביעית ורבותי׳
דרשו מקץ שאין משמטת כספים אלא בסופה כי בעבור שלא אמר השנה השביעית תעשה
שמטה ירמוז כי בקץ השבע יהיה שמטה יותר מן ההתחלה את הנכרי תגוש זו מצות עשה
לשון רש״י מספרי ופי׳ מצות עשה באחיך הנכרי תגש ולא אחיך ולאו הבא מכלל עשה
ולפי ששנו שם לא יגוש ליתן עליו לא תעשה חזרו ושנו את הנכרי תגוש זו מצות עשה לומ׳
שעובר עליו בעשה ולא תעשה וכך אמרו שם לנכרי תשיך מצות עשה ולאחיך לא תשיך זו
מצות לא תעשה והוא כמו שפרשנו מצות עשה באחיך וכך פירש שם רש״י לא שיהיה מצות
להלות לנכרי ברבית כלל וכן מוכיח בגמ׳ בפר׳ אי זהו נשך והרב ר׳ משה עשאן שתיהן מצות
ממש לנגוש את הנכרי ולהלוותו ברבית טעה בלשון הזה השני בספרי ושם הוא מורגל
במקומות רבים כל עוף טהור תאכלו מצות עשה כל שרץ העוף מצות לא תעשה וכן הזכירו
בספרי ואת הבהמ׳ אשר תאכלו מצות עשה ודבר ברור הוא כי׳ לא יחדל אביון מקרב הארץ
מפרשים אמרו שלא יחדל האביון מקרב הארץ באחד מכל הזמנים כי לעולם יהיה אביון
בארץ שגלוי לפניו שלא יעשו מה שאמר להם כי לא יהיה בך אביון אם שמוע תשמע בקול
ה׳ אלהיך לשמו׳ לעשות את כל המצוה ואינו נכון לדעתי כי התורה תרמוז במה שעתיד להיו׳
אבל לא יתנבא עליהם בפרו׳ שלא יקימו התורה לעולם וחלילה רק לדרך אזהרה יזכיר הדבר
והנכון שיאמ׳ שלא יחדל אביון שיהיה נמנע ולא ימצא עוד לעולם והזכיר זה בעבור שהבטי׳
שלא היה בהם אביון בשמרם כל המצוה אמ׳ אבל ידעתי כי לא יהיו כל הדורות כל ימי עולם
כלם שומרים כל המצוה עד שלא נצטרך כלל לצוות על האביון כי אולי בקצת הימים ימצא
אביון ואני מצוך עליו אם ימצא ואמר מקרב הארץ לרמוז על כל הישוב כי להבטחה שלא
יהיה בנו אביון בארץ אשר ה׳ אלהינו נותן לנו נחלה אם נקיים שם כל המצות ועתה אמר כי
יתכן שימצא אביון באחד מן הזמנים ובאחד מן המקומות אשר תשב בה כי טעם בארצך
כטע׳ בכל מושבותיכ׳ בארץ ובחוצה לארץ וטעם ולאביונך בארצך כאומר לאחיך העני ולכל
אביוני ארצך כי בעבור שהמצוה בישרא׳ יזכיר אחיך ויצטרך לפרש אחיך ולאביוני ארצך
לצוות על כל ישראל ומדרשו להקדים הקודם והזכיר כי עוד יש שמטה לעבר השנה השביעית
שלו כי גם השמטה ההיא בשמטה הנזכרת והכל לזכר ימות עולם כאשר רמזתי במקומו
ושם נרמז כי והיה לך עבד עולם כפשוטו והחזיר המצוה הזאת לבאר בה ענין הענקה שמור
את חדש האביב מצות הרגלים מבוארת כי כבר הזכירה והנה בתב׳ הזכיר בה ענין הקרבנות
והקרבתם אשה לה׳ וכאן לא יזכירם כלל אבל יזהיר את ישרא׳ לעלות בהם אל המקום אשר
יבחר ה׳ הוסיף לבאר כי עוד חייבין שיבאו כלם לפני השם ויחגו לפניו בשלשה רגלים ולשמח
בשלמים שיקריבו לפניו ולא הזכיר ומני חג המצות והסוכות באי׳ זה יום יהיה אך הזכיר
חדשיה דרך גזרה שכבר הזכיר הכל שם וטעם וזבחת
פסח לה׳ אלהי׳ צאן ובקר על דרך הפשט כמו שור שה כשבים ראובן שמעון לוי וזבחת
פסח לה׳ אלהיך וצאן ובקר ולכך לא אמר פסח לה׳ אלהיך מן הצאן ומן הבקר כאשר יאמר

בכל מקום מן הבקר ומן הצאן תקריבו את קרבנם ואם מן הצאן עולה קרבנו אם מן הבקר
הוא מקריב אבל יצוה בפסח והוא השה שהזכיר בכר וצאן ובקר אלים ועזים ובני בקר לחג
ביום הזה כאשר יצוה בשבועות ובסוכות שיאמר ועשית חג שבועות לה׳ אהיך מסת נרבת
ידך שיביא בקר וצאן לשלמים כאשר תשיג ידו וכן אמר בסוכות תשבו שבעת ימים שבעת
ימים תחוג לה׳ אהיך וגו׳ ובסוף כלל את שלשתם וכן מצינו בפסח יאשיהו שאמר צאן ובקר
כבשים ובני עזים הכל לפסחים ובקר שלשת אלפים ואחר כן אמר ויבשלו הפסח באש
במשפט והשלמים בשלו בסירות ובדודים ובצלחות ויריצו לכל העם הנה פרש כי כבשים
ובני עזים הכל לפסחים לא עזים עצמן ולא בקר כרבתי׳ שה תמים זכר בן שנה יהיה לכם מן
הכבשים ומן העזים ופירש כי הבקר אשר הזכיר היו שלשת אלפים והיו קדשים אשר בסירות
להריץ לפני העם לאכל שבעה כענין החגיגה שקבלו רבותי׳ ואנקלוס עשה צאן ובקר רבק
עם הפסח ולא יתקשר הוו׳ יפה במלת ובקר ועוד כי אין כל הצאן כשר לפסחים והנכון מה
שאמרנו ובאר בכאן דברים רבים כי הזכיר במצוה שהיתה לחם עני להגיד כי צוה לזכור
שיצאו בחפזון ו הוא עני זכר כי היו במצרים בלחם צר ומים לחץ והנה תרמזו לשני דברים
וכן אמרו הא לחמא עניא די אכלו אבהתנא בארעא דמצרים כל דכפין או שיאמר שתהיה
עוד עשויה בלחם עני ולא שתהיה מצה עשירה כמו שהזכירו רבותי׳ ובאר במצות השאור
שלא יראה בכל גבולך כי בתחלה אמר לא ימצא בבתיכם וטעם אשר תזבח בערב ביום
הראשון שלא ילין לבקר מן הבקר שעשית אותו זבח בערב ביום הראשון שבשבעת הימים
הנזכרי׳ והוא הלילה כמו שהזכיר הוציאך ה׳ אהיך ממצרי׳ לילה כי לא הזכיר בפרשה הזאת
יום ארבעה עשר ושחיטת הפסח כלל אבל הזכיר עשיית הפסח בלילה כלו׳ אכילתו ואכילת
המצה עליו והטעם כי זביחת הפסח והקרבתו ביום ארבעה עשר היא מצות הקרבנות והזכי׳
אותה בתורה הקרבנות ולא החזירה כאן כאשר לא החזיר מצות שאר הקרבנות וגם בשלשה
הרגלים לא הזכיר כאן שנקריב בהם אשה אבל על אכילת הפסח והמצה הזכיר כאן לישרא׳
וכן שם תזבח את הפסח בערב כבא השמש שם תעשה זבח הפסח בערב כשקוע החמה כי
בלילה יאכל ואמר לבאר זה ובשלת ואכלת במקו׳ אשר יבחר ה׳ ופנית בבקר וכבר פרשתי זה
בפרשת החדש הזה לכם ראש חדשים ויתכן עוד שנפרש ולא׳ ילין ביום הראשון בבקר מן
הבשר אשר תזבח את הפסח בערב והוא הערב הקדם לבקר: שהוא ביום ארבעה עשר ואמר
שם תזבח את הפסח בערב כבא השמש מועד צאתך ממצרים ובשלת ואכלת אותו והזכי׳
סתם ובשלת כי כבר פרש שם צלי אש ולא בשל מבושל במים אם כן ובשלת באש כמשפט
והנה אמר וביום השביעי עצרת לה׳ אהיך לא תעשה מלאכה ולא
הזכיר היום הראשון באיסור המלאכה וכן לא הזכיר בחג השבועות איסור מלאכת
עבודה ולא בסכות ולא הזכיר מצות הלולב וכן לא הזכיר כאן יום הזכרון ובעשור לחדש
והטעם כאשר פרשתי כי לא בא עתה רק להזכיר הראיה והשמחה שחייבים כל ישרא׳ ללכת
בשלש הרגלים האלה א׳ המקום אשר יבחר ה׳ ולחג שם איש במתנת ידו כברכת השם אשר
נתן לו לשמוח לפניו להודות על כל הטובה אשר גמלנו ברחמיו וברב חסדיו והוסיף וביום
השביעי עצרת וטעמו ששת ימים תאכל מצות והשביעי עוד עליהם עצרת והטעם שתהיו
נעצרים עוד לפניו לאכול המצות ובעבור שאמר עצרת היא ויהיה במשמע להיות נעצר על
אכילת המצות בלבד בימים אשר לפניו הוצרך להזהיר שלא תעשה מלאכה וכן אמ׳ בשמיני
שלחג הסוכות בפרשת המועדו׳ שבתורת כהנים שבעת ימים תקריבו אשה לה׳ ביום השמיני
מקרא קדש והקרבתם אשה לה׳ עצרת היא כל מלאכת עבודה לא תעשו לומר שהוא נעצר
על הימים הראשונים בהקרבת האשה והוא אסור עוד בעשיית מלאכת עבודה ועל דרך
האמת עצרת היא כנסת ישרא׳ ובא ללמדנו סוד היום אבל איננו שוה לעצרת של שמיני כי
השמיני רגל בפני עצמו והקרבן של כנסת ישראל ואיננו בקרבנות של שבעת הימים אבל
שביעי שלפסח הוא מכלל הרגל ועצרת כי לפעמים תמנה שמינית ולפעמים תהיה בכלל
והנה היא כשבת שיש בה זכור ושמור בכור יום ובבור לילה והקרבן בשביעי מכלל הרגל
ועל כן אמר כאן עצרת לה׳ אהיך לא תעשה מלאכה ושם אמר והקרבתם אשה לה׳ עצרת

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main

היא כי האשה עצרת ולכך היא סעורה קטנה והמשכיל יבין ולא הזכיר כאן השמיני שלחג
שכבר הזכר ואיננו חיוב שנעלה בו לרגל פעם אחרת מהחל חרמש בקמה טעמו מהחל
לכם חרמש בקמה כי כבר הזכיר מתי נתחיל להניף הרמש בקמה בעמר שהיא ראשית
קצירנו ומדרשו ללמד על העמר שלא תהא קצירתו אא בחרמש והזכיר כאן במקום אשר
יבחר ה׳ לשכן שמו שם ובן אמר שלש פעמים בשנה יראה כל זכורך במקום אשר
יבחר ולא ידעתי אם לומר כי לאחר שיבנה בית המקדש לא נאסף להקריב קרבנות הרגלי׳
אלא במקום ההוא אשר יבחר ה׳ כטעם שאמר לא תוכל לזבח את הפסח באחד שעריך או
שיבאר כאן שלא יתחיבו לעלות לרגל עד אשר יבחר השם מקום לשכנו שם וזכרת כי עבד
היית במצרי׳ אמר רא שהוא דבק עם ועבדך ואמתך והנכון שהוא כפשוטו שתלמוד החק׳
האלה אשר צוך הארון הפודך מבית עבדים וכן נזכיר בקדוש היום הזה זכר ליציאת מצרים
ואמ׳ החקים האלה בחג שבועות בעבור שלא נתפרש בתורה טעם מספר השבועות ומספר
החמישים יום והוא לברו העצרת וכבר הזכרתי סודם

סדר שופטים

צוה בתורה עד האלהים יבא דבר שניהם ונתן
בפלילים שאם כן מצוה שיהיו לישרא׳ פלילים
ובאר בכאן שישימו השופטים בכל עריהם כאשר
יתן להם השם את הארץ כי בחוצה לארץ אינם חיבי׳
למנות להם ב״ד אבל כאשר יצעק המעוות יעמדו עליו הראויים לשפוט ובמשפטיה׳ ישפטוהו
או יעלה לארץ בזמנה ושם ישפטוהו במקום המשפט והוסיף בכאן שוטרים והם שיהיו נוגשי׳
בדבר המשפט ולפי זה אין ישראל שבחוצה לארץ מצווים למנות להם דיינין בעירות וכן
כת הרב ר׳ משה אבל במס מכות שנו והיו אלה לכם לחקת משפט לדורותיכ׳ בכל מושבותיכ׳
מלמד שסנהדרין נוהגת בארץ ובחוצה לארץ אם כן למה נאמ׳ שופטים ושוטרים תתן לך
בכל שעריך אלא בארץ אתה מושיב בכל פלך ופלך ובכל עיר ועיר בחוצה לארץ אי אתה
מושיב בכל פלך ופלך ואי אתה מושיב בכל עיר ועיר ונראה מזה שחייבין למנות סנהדרין
בחוצה לארץ ולא בכל עיר ועיר בחוצה לארץ אלא פלכים פלכים אם כן המצוה הזאת נוהגת
בכל זמן בדיני ממונות ובדברים הנדונין בחוצה לארץ אבל בזמן הזה לאחר שבטלה הסמיכ׳
ביון שכל המשפטים בטלים מן התורה דכתי׳ לפניהם ולא לפני הדיוטות ואנן הדיוטות אנן
ואין דיינין בחוצה לארץ אלא תקנה דשליחותיהו עבדינן אין אנו חייבים במצות מנוי השופטים
מן התורה כלל וטעם לשבטיך מוסב על תתן לך מלמד שמושיבין ב״ד בכל שבט
ושבט ובכל עיר ועיר לשון רש׳ וכן במסכת סנהדרין ולא ידעתי פרוש דבר זה כי כיון שמנינו
ב״ד בכל עיר הרי בתי דינין רבים בכל שבט ושבט אולי בא לומר שאם היתה עיר אחת לשני
שבטים כירושלם שיש בה חלק ליהודה ובנימין שנושיב בה שני בתי דינין וכך העלו בפרק
חלק שחולקים עיר אחד לשני שבטים וכן ירושלם היתה ליהודה ובנימין ויתכן לפרש שחייב
הכתו׳ למנות ב״ד על כל שבט והוא ישפוט את כלם ואחרי כן נמנה ב״ד בכל עיר ועי׳ שישפוט
את העיר ואעפ׳ שכלם שוים במנין שהם עשרים ושלשה בדיני נפשות ושלשה בדיני ממונות
אבל הגדולים שבהם בחכמה יתמנו על כל השבט ותחתיהם לכל עיר ועיר ואין בעלי הדין
יכולין לכוף זה את זה לדון אלא בפני ב״ד שבעירם לא בפני ב״ד שבעיר אחרת ואפי׳ היו שני
בעלי הדין בעיר אחרת יכול לומר נלך לפני ב״ד שבעירנו אבל ב״ד השבט יכול לכוף כל אנשי
שבטו לדון לפניו ואפי׳ היו הנדוני׳ בעירם יכול לומ׳ לב״ד הגדו׳ של שבט אולנא וכן אם נסתפקו
בתי דינין של עירות יבאו לפני ב״ד הגדול של שבט וישאלו כדרך שסנהדרי גדולה ממונה
על כל בתי דינין שלכל ישרא׳ כך יהא ב״ד אחד ממונה על כל שבט ושבט ואם הוצרכו לתקן
ולגזור דבר על שבט שלהם גוזרין ומתקנין והיא לשבט כגזרת סנהדרי גדולה על כל ישראל
וזה הב״ד הוא המוזכר במסכת הוריות ששנינו בו הורו ב״ד של אחד מן השבטים ועשה אותו
השבט על פיהם אותו השבט חייב ושאר השבטים פטורים וכו׳ וע״ל דרך הפשט שעור הכתו׳
שופטים ושוטרים תתן לך לשבטיך בכל שעריך יאמר שיתנו שופטים לשבטיהם והם
ושפטו בבל שעריהם ושופטי השבט ישפטו בכל שעריו צדק צדק תרדוף הלך אחר ב״ד יפה

למען תחיה וירשת את הארץ כדי הוא מנוי הדיינין כשרין להחיות את ישרא ולהושיבן על
אדמתן לשון רשׁ מסיפרי וטעם הכפל לומר הדיינין צריכין שישפטו את העם משפט צדק
וגם אתה צריך לרדף הצדק תמיד שתלך ממקומך אל מקום החכמים הגדולים אחר רבן
יוחנן בן זכאי ליבנה אחר ר׳ לבית שערים ורא אמר צדק צדק פעמים שירדף אחרי הצדק
שיזוח בו או יפסיד או פעם אחר פעם לחזוק אבל במדרשו של ר׳ נחוניא בן הקנה ידרשו
בו סוד אמרו צדק זו מדת דינו של עולם שנ׳ צדק צדק תרדוף וכתיב בתריה למען תחיה
וירשת את הארץ אם תדין עצמך תחיה ואם לאו הוא ידין עליך ותקים בעל כרחך ומאי צדק
צדק תרי ומני דכתי׳ מנוגה נגדו צדק ראשון צדק ממש זו שכינה דכתיב צדק ילין בה צדק
שני מאי הוא שמפחיד את הצדיקים ומפרש שם צדק הוי בובע ישועה על ראשו ואין ראשו
אלא אמת שנא ראש דברך אמת ואין אמת אלא שלו שנא כי אם שלום ואמת יהיה בימי
וגו׳ אם כן יאמר הכתוב תשפט אתה בבית דינך צדק ותרדף בו צדק צדק ותשיג אותם למען
תחיה לעולם הבא בצדק השני שהוא צדק עליון והוא האור הגדול ה צפון לצדיקים לעתיד
לבא והוא עוזו של הקבה וירשת את הארץ בצדק הראשון שהוא ארץ ישראל לא תטע לך
אשרה כל אילן הנטוע על פתחי בית אלהים יקרא אשרה אולי בעבור שהוא שם דרך מראה
אותו לעם יקרא כן מלשון תמוך אשורי במעגלותיך יזהיר הכתו׳ שלא יטע אילן אצל מזבח
השם לנוי ויחשוב שהוא כבוד והדר למזבח השם ואסר אותו בעבור שהוא מנהג עובדי עז
לטעת אילנות בפתחי בתי עז שלהם ורשׁ זל כתב לא תטע לך אשרה לחייבו עליה משעת
נטיעתה ואפי׳ לא עבדה עובר בלא תעשה על נטיעתה ולא תטע כל עץ אצל מזבח ה׳ אלהיך
אזהרה לנוטע ולבונה בהר הבית ואם כן יאמר לא תטע לך אשרה וכל עץ אצל מזבח השם
אבל הבונה בהר הבית אסמכתא מדבריהם כי הכתוב לא אסר אלא הנטיעה לא תטע לך
אשרה ולא תטע לך כל עץ אצל מזבח ה׳ אלהיך ולא תקים לך מצבה אבן אחת להקריב עליה
אפי׳ לשמים אשר שנא ומזבח אדמה ומזבח אבנים צוה לעשות ואת זו שנא כי חק היתה
לכנעניים ואעפ שהיתה אהובה לו בימי האבות עכשו שנאה מאחר שעשאוה אלו חק לעז ודה
לשון רשׁ ואם כן אסר הכתוב האשרה לעז ואסר כל הנוטע בהר הבית אעפ שכונתו לשמים
ואסר המצבה לשמים ושניהם מפני חקות הכנעני׳ אבל לא הבינותי החק הזה שהרי הכנעני׳
גם במזבחות גם במצבות היו נהוגים שהכתו׳ אומ׳ ונתצתם את מזבחות ושברתם את מצבות
כי את מזבחותם תתוצון ואת מצבותם תשברון ובכל מקום נאמ׳ שהחזיקו הכנענים במצבות
ולא היה להם בית עז שאין שם מצבה להקטיר עליה וליצוק שמן על ראשה ובענין שנא בבעל
ויוציאו את מצבות בית הבעל אבל המזבחות היו במקצתם להקריב גם בהן והנראה בעיני
כי היו בכנענים השטופין בעז עושים בכל בתי אלהיהם מזבח להקריב עליו הקרבנות ואבן
גדולה מוצבת על פתח הבית לעמוד עליה הכמרים ואילן נטוע חוצה לה לאשר דרך הבאים
שם [redacted] והנה השם הנבכר שנא ומאס כל מעשיהם ואסרה מצבה
והאשרה ולא השאיר רק המזבח שהוא צורך הקרבנו׳ אשר הוא ית׳ צוה בהם והיו נחת רוח
לפניו שאמר ונעשה רצונו מאז קדם היות עז בעולם וטעם אשר שנא באור כי השם צוה
מזבח אדמה תעשה לי וכאר משה כי באה יחפץ להוציא המצבה כי שנאה כי כל מעשיהם
שנוא׳ לפניו וצוה את ישרא שלא יעשו כמעשיה׳ אבל בימי יעקב לא נאמ׳ עדיין ובחוקותיהם
לא תלכו ולכך היה משתמש במצבה לשום שמים במנהג העוברים והנה זו מצוה מבוארת
מואס מזבח אבנים תעשה לי אבל מה שאמר בתורה ופסל ומצבה לא תקימו לכם הם
פסל ומצבה להושיב הפסל על המצבה לעז כי שם בענין עז דבר הכתוב אבל אמר באבן
משכית לא תתנו בארצכם להשתחוות עליה אפי׳ לשמים מפני שהוא נראה בעובד לשביות
ההם או כטעם האשרה כי היה מחקות העמים ודע כי מזבח הוא אבנים גבוה ולו קרנות
ארבע ולו יסוד סובב יעלו על יסודו ומקריבין בין קרנותיו והמצבה אבן אחת גדולה ירימוה
להקטיר או להקריב עליה או להיות הכמרים עומדים עליה והבמה כענין הר עושים אותו
מעפר מקובץ ועליה מזבח בנוי להקרי׳ בו כי כל דבר רם וגבוה יקראו כן אעלה על במתי עב
על במותי ארץ גם גב הארם יקרא במה על במותימו תדרוך וכן א הכתו׳ גב וילך המלך גבעונ

לזבח שם כי היא הבמה הגדולה אלף עולות יעלה שלמה על המזבח ההוא לא תזבח לה׳
אהיך כל דבר רע אזהרה למפלג קדשים על ידי דבור רע ועוד נדרשו בו שאר דרשות
בשחיטת קדשים לשון רש׳ והנה זו מצוה מבוארת שכבר הזהיר על השוחט בעלי מומין אבל
הכהנים זריזים ומוזהרים ודיים בהתראה אחת ולכך לא החזיר מום המקריבים וטעם כי
תועבת ה׳ אהיך הוא הזבח הזה כי הזובח משחת לה׳ כזה הוא כאמור בקבלה וארור נוכל
וזובח משחת לה׳ כי מלך גדול אני ועל פי המדרש תהיה התועבה ברובע ונרבע באתנן ומחי׳
שהם תועבות כי ימצא בקרבך באחד שעריך אשר ה׳ אהיך נותן לך כבר פרשתי כי כאשר
ידבר במשפטים יזכיר התחלה המשפט בעז או בעובדיה ואמר באחר שעריך אשר ה׳ אהיך
נותן לך ולא שיהא זה בארץ ישרא׳ בלבד שאף העובר עז בחוצה לארץ בסקילה אבל ענין
הכתוב לומר כי ימצא הדבר מן הערים הרחוקות שיתן לך השם כאשר ירחיב את גבולך
והוגד לך ושמעת באי זה עיר אחרת שתהיה אתה שם תדרש הדבר היטב וכאשר תדע שהוא
אמת והוצאת אותם אל שער העיר ההוא שעבר בו וסקלתם ואמר נעשתה התועבה הזאת
בישרא׳ לחייב בחוצה לארץ כי בעיר הנדחת אמר נעשתה התועבה בקרבך אבל כאן הזכיר
באחד שעריך שדבר בהווה כאשר פירשנו ואחר כן הזכיר בישרא׳ ללמד שנוהג זה בכל ישרא׳
ועוד הוצרך לומר באחד שעריך ללמד כי יסקל על שעבר בו וזה בארץ כי בחוצה לארץ
נסקל על פתח ב״ד שנדון בו והמצוה הזאת מבוארת שכבר אמר זובח לאהים יחרם והוא
בכל מקום ובכל זמן ולכך ישנה אותו לבאר מה שיצטרך להוסיף במצוה ויקצר בדבר
הנזכר ועל דרך האמת יתכן כי הזכיר באחד שעריך בעבור שלא לעבור בדיתו והיא התועבה
שנעשית בישראל יודיע הכתוב כי הכרית בארץ הברית אבל הדר בחוצה לארץ כאלו עובד
עז וכבר הזכרתי הענין הזה והזכיר איש או אשה כי בעבור קלות דעת האשה תתפתה לעבור
עז באות או מופת שנעשה לפניה והעד נשי ירמיהו וכן הזכי׳ באוב וידעוני או אשה לרגילות
הנשים בהם כמו שאמר מכשפה לא תחיה ובסיפרי דרשו כי בעבור שאמר במדיח יצאו
אנשים בני בליעל ואין הדין ההוא כבה בנשים הוצרך לפרש בעובד שהוא שוה באיש או
אשה וטעם אשר לא צויתי מפורש על פי שנים עדים או שלשה עדים אם נתקימת לך עדות
בשנים למה פרט לך הכתוב בשלשה להקיש שלשה לשנים מה שנים עדות אחת אף שלשה
עדות אחת ואין נעשין זוממין עד שיזומו כלן לשון רש׳ וכן אם נמצא אחד מהן קרוב או פסול
כלם בטלה והם כלם נהרגין ומשלמין ממון בהזמתן שעקר הכתוב להקיש שלשה לשנים
בכל דבריהם כדעת רבותי׳ ועל דרך הפשט אמ׳ הגאון רב סעדי׳ שנים עדים או שלשה עדי׳ או
ג מקבלי׳ עדות השני׳ ואין בכתוב קבלת עדות רק עדים אבל כמדומה לי שטעה הגאון בדינו
כי עדות נפשות לא תקובל רק בפני סנהדרין של עשרים ושלשה אבל פשוטו של מקרא לומ׳
שיומת המת על פי שנים כשאין שם יותר או על פי שלשה אם ימצאון שם שלשה יאמר
הכתוב כאשר הוגד לך ושמעת תדרש הדבר היטב על פי כל העדים הנמצאים שם והנה
שמענו שעבד בפני שלשה נשלח בעבורם ויבאו לב״ד ויעידו כלם והה׳ למאה כי בשמענו
דברי כלם יתברר האמת ואם לא היו שם יותר או שהלכו להם ואינם נמצאים כשנים די
דברי ריבות שיהו חכמי העיר חלוקים בדבר זה מטמא וזה מטהר זה מחייב וזה מזכה לשו׳
רש׳ והוא דעת אנקלוס ואינו נכון אבל כפי מדרשו בין דם לדם בין דם נדה לדם טוהר לדם
יולדת ולדם זבה בין דין לדין בין דיני ממונות לדיני נפשות לדיני מכות בין נגע לנגע בין נגעי
אדם לנגעי בתים לנגעי בגדים דברי ריבות השקאת סוטה ועריפת העגלה וטהרת המצור׳
ונהיה טעמו ובין והלמד לדעתם תשמש כמו בית בין דם בדם בין דין בדין כלומ׳ שיפלא דבר
למשפט באחד מכל הדמים ובאחד מכל הדינים וכמהו לוז שם העיר לראשונה בראשונה
נגפו ה׳ כמעיו להלי׳ לאין מרפא כחלי׳ באין מרפא ויחפהו זהב לכברים שש מאות בכברים
ומן רבים או טעמו בין דם לכל הדמים בין דין לכל הדינין וכן וכל ריב אשר יבא עליכם מאחיכ׳
בין דם לדם בין דין תורה למצוה לחקים ולמשפטים והאזהרת אותם ושלא יאשמו לה׳ וכפי
פשוטו בין דם לדם בענין רציחות או דיני ממון או פצע וחבורה כל דברי ריבות אשר יהיו
בשעריך ודבר הכתוב בהווה כי בעניני המשפטים יהיו המחלוקת יותר משאר ההוראות

אבל דין הזקן שוה בכלם ולכך אמר ועשית על פי התורה ועל המשפט כי התורה תרמוז
לשאר ההוראות ימין ושמאל אפי׳ אומ׳ לך על ימין שהוא שמאל ועל שמאל שהוא ימין לשון רש״י
ענינו אפי׳ תחשוב בלבך שהם טועים והדבר פשוט בעיניך כאשר אתה יודע בין ימינך לשמאלך
תעשה במצותם ואל תאמר איך אוכל החלב החלב הגמור הזה או אהרוג האיש הנקי הזה
אבל תאמר כך צוה אותי האדון המצוה על המצות שאעשה בכל מצותיו כאשר יורונו
העומדים לפניו במקום אשר יבחר ועל משמעות דעתם נתן לי התורה אפי׳ יטעו וזהו בענין
ר׳ יהושע עם רבן גמליאל ביום הכפורים שחל להיות בחשבונו והצורך במצוה הזאת גדול מאד כי
התורה נתנה לנו בכתב וידוע הוא שלא ישתוו הדעות בכל הדברים הנולדים והנה ירבו
המחלוקות ותעשה התורה כמה תורות וחחך הכתוב לנו הדין שנשמע לבית דין הגדול העומד
לפני השם במקום אשר יבחר בכל מה שיאמרו לנו בפרוש התורה בין שקבלו פרושו עד
מפי משה מפי הגבורה או שיאמרו כן לפי משמעות התורה או כונתה כי על הדעת שלהם
הוא נתן לנו התורה אפי׳ יהו בעיניך כמחליף הימין בשמאל וכל שכן שיש לך לחשוב שהם
אומרים על הימין שהוא ימין ועל שמאל שהוא שמאל כי רוח השם על משרתי מקדשו ולא
יעזוב את חסידיו לעולם נשמרו מן הטעות ומן המכשול ולשון סיפרי אפי׳ מראין בעיניך על
ימין שהוא שמאל ועל שמאל שהוא ימין שמע להם ואמרת אשימה עלי מלך על דעת רבותי
כמו ותאמר אשימה עלי מלך והיא מצות עשה שיחייב אותנו לאמר כן אחר ירושה וישיבה
כלשון ועשית מעקה לגגך וזולתו והזכיר ואמרת כי מצוה שיבאו לפני הכהנים הלוים ואל
השופט ויאמרו להם רצוננו שנשים עלינו מלך ולפי דעתי עוד שגם זה מרמיזותיו על
העתידות שכן היה שכשאלו להם את שאול אמרו לשמואל שימה עלינו מלך לשפטנו ככל
הגוים וכן כתו׳ שם והיינו גם אנחנו ככל הגוים ושפטנו מלכנו וגו׳ כי מה טעם שתאמ׳ התורה
במצות ככל הגוים אשר סביבותי ואין ישראל ראויים ללמד מהם ולא לקנא בעושה עולה
אבל זה רמז לענין שיהיה ולכך באה הפרשה בלשון הבינוני כאשר פרשתי כבר וטעם אשר
יבחר ה׳ אלהיך בו על דעת המפרשים שיהיה נבחר על פי הנביא או במשפט האורים וצוה הכתו׳
תשים עליך מלך אותו שיבחר ה׳ אלהיך בו כי הוא יבחר ולא אתה ובסיפרי שום תשים עליך
מלך מת מנה אחריו תחתיו מלך לא מלכה אשר יבחר ה׳ אלהיך בו על פי נביא ואם כן מה
טע׳ להזהיר לא תוכל לתת עליך איש נכרי וה׳ לא יבחר בנכרי אבל לדעת רבו׳ יש בכתו׳ הזה
תנאי נסתר יאמר שום תשים עליך מלך שיבחר השם בו אם תוכל לעשות כן שיענך השם
בנביאים אבל איש נכרי לא תוכל לתת עליך לעולם ועל דרך הפשט אמרו שום תשים עליך
מלך אשר יבחר השם ולא אשר שנא ה׳ אלהיך כי הוא בחר בישראל ולהיות המולך עליהם
מבחוריו ולא מקרב העמים אשר שנא ולדעתי בדרך הפשט כי טעם אשר יבחר שכל מלך
על עמים מאת האלהים היא לו כענין שכתו׳ די שליט עלאה במלכות אנשא ולמאן די יצבא
יתננה וכן אמ׳ אפי׳ ריש גורגרת מן שמיא מוקמי ליה אמ׳ שום תשי׳ עליך מלך כל אשר יהיה
נגזר מן השמים שימלוך ואם הוא מקטני שבטי ישראל ומשפחתו הצעירה אבל איש נכרי
לא תקים עליך לעולם וכן על דרך הפשט המקום אשר יבחר ה׳ אלהיך בו כל שיבנו שם בית
המקדש לה׳ כי הכל מרצון השם לא ירבה לו סוסים אלא כדי מרכבתו ברי שלא
ישיב את העם מצרימה שהסוסים באים משם שנא׳ ותעלה ותצא מרכבה ממצרים בשש מאות
כסף לרש״י והוקשה לי בזה כי אמ׳ בירושל׳ בסוף סנהדרי׳ לישיבה אי אתה חוזר אבל אתה חוזר
לסחורה ולפרקמטיא ולכבוש הארץ ואם ישלח המלך ויקנה משם הסוסים והרכב סחורה
היא זו ומותר ויתכן שדרך הכתוב כן הזכיר לא ירבה לא סוסים אפי׳ מארצנו ומארץ שנער
אפי׳ בדרך הסחורה המותר׳ שלא יבטח על רכבו כי רב ועל פרשיו כי עצמו מאד אבל יהיה
מבטחו בשם אלהיו ואחר כן הזהיר על המלך שלא ישיב את העם מצרימה שיהיו לו שם
מעבדיו ומעמו שרי מקנה יושבים בערי הרכב למען הרבות סוס בענין שנא׳ בשלמה ואת כל
ערי המסכנות אשר היו לשלמה ואת ערי הרכב וגו׳ וכן היו לו במצרים כמו שאמר ומוצא
הסוסים אשר לשלמה ומקוה סוחרי המלך וגומ׳ שלא היה אדם רשאי להוציא ממצרים
סוסים בלא רשות מלך מצרים והיו נותנים לו מכס מהם ונתן פרעה לשלמה מוצא הסוסי׳

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main

לומ׳ שיוציא הוא ברצונו והוא יתן הרשות לאשר ירצה ויהא המכס שלו והיו לו שם סוחרים
עומדים במצרים קונים הסוסים כלם ושולחים לארניהם ברצונו ומוכרים האחרים לשאר
מלכי הארץ והוא שאמר וכן לכל מלכי החתים ולכל מלכי ארם בידם יוציאו כלומר על ידי
סוחרי עברי שלמה יוציאו אותם ולא יתנו מכס וטעם רק לומר אעפ׳ שתשים עליך מלך בכל
הגוים אשר סביבותיך רק שלא יהיה במלכיהם שלא ירבה סוסים כאשר יעשו הם שכל חפצם
במלכים למען הרבות להם סוסים ופרשים וטעם וה׳ אמר לכם כי השם אמר לכם שלא
תוסיפון לשוב בדרך מצרים וכן כאשר צוך ה׳ אלהיך שהוא מצוה אותך כן או אמר לכם שאמ׳
לי כן לצוות אתכם כדרך ויאמ׳ משה כה אמר ה׳ כחצות הלילה וגו׳ ועל דעת רבותי׳ כי כאשר
ראיתם את מצרים היום לא תוסיפו לראותם עוד מצוה ומשה הזכיר וה׳ אמ׳ לכם לא תוסיפון
לשוב בדרך הזה עוד וכבר פרשתיו וטעם המצוה הזאת מפני שהיו המצרים והכנענים רעים
וחטאים לה׳ מאד כמו שאמר כמעשה ארץ מצרים אשר ישבתם בה לא תעשו וכמעשה
ארץ כנען וגו׳ והנה רצה השם שלא ילמדו ישראל ממעשיהם והכרית בכנענים כל נשמה
ואמר לא ישבו בארצך וכו׳ והזהיר במצרים שלא נשב אנחנו בארצם והיתה עמו התורה
הנזכרת וקרא בו בספר הנזכר ועל דרך האמת והיתה עמו התורה עצמה תהיה עמו בדרך
וה׳ נתן חכמה לשלמה ואומ׳ וישב שלמה על כסא ה׳ למלך לבלתי רום לבבו מאחיו נרמז
בכאן בתורה איסור הגאות כי הכתוב ימנע המלך מן הגאות ורוממות הלב וכל שכן האחרי׳
שאינן ראויין לכך כי בראוי להתרומם ולהתגדל יזהירנו להיות לבבו שפל בכל אחיו הקטני׳
ממנו כי הגאוה מדה מגונה ונמאסת אצל האלהים אפי׳ במלך כי לה׳ הגדולה וההרממות ולו
לבדו התהלה וכו יתהלל הארם כענין המבואר על ידי הנביאים תועבת ה׳ כל גבה לב וכתיב
כי אם בזאת יתהלל המתהלל השכל וירוע אותי וגו׳ אשי׳ ה׳ קדשי המקדש ונחלתו או׳ קדשי
הגבול תרומות ומעשרות אבל נחלה גמורה לא יהיה לו בקרב אחיו ובסיפרי דרשו ונחלה
לא תהיה לו זו נחלת שאר בקרב אחיו זו נחלת שבעה ואיני יודע מה הוא ונראה לי שארץ
ישרא׳ מעבר לירדן ואילך נקראת חמשה עממין ושל סיחון ועוג שני עממין אמורי וכנעני
ונחלת שאר לרבות קני קניזי וקדמוני שוב נמצא בדברי ר׳ קלונימוס הג׳ בסיפרי ונחלה לא
יהיה לו או׳ נחלת חמשה בקרב אחיו אלו נחלת שבעה נחלת חמשה שבטים ונחלת שבעה
שבטים ומתוך שמשה ויהושע לא חלקו נחלה אלא לחמשה שבטים כלבד שכך משה הנחיל
לראובן וגד ולחצי שבט מנשה ויהושע הנחיל ליהודה ואפרים ולחצי שבט מנשה ולשבעה
האחרים נטלו מאליהן אחרי מות יהושע מתוך כך הזכיר חמשה לבד ושבעה לבד כל זה
לשון ר״ש וכבר פרשתי העיקר בפרשת קדש לי כי נחלת חמשה הם חמשה עממין הנזכרים
בפסו׳ כי יביאך ה׳ אל ארץ הכנעני והחתי והאמורי והחוי והיבוסי אשר נשבע לאבותיך
לתת לך ארץ זבת חלב ודבש עקר נחלת ישרא׳ שתהיה ארצם ארץ זבת חלב ודבש ואינה
חייבת בבכורים ולכך הזכיר בלויים שלא יטלו חלק עם ישרא׳ בעקר נחלתם בארץ הטובה
שהיא נחלת החמשה וגם לא בנחלת כל השבעה שהם השנים הנשארים אעפ׳ שאין ארצם
טוב׳ ואינה חשובה בעיני ישרא׳ כל כך ודבר ברור הוא בראיות שכתבתי שם וזה יהיה משפט
הכהנים זו מצוה מחודשת לא נזכרה בתורה כי במדבר שלא היו זובחים שור ושה רק
שלמים לא הוזכרה להם שאינה נוהגת במוקדשים ועתה כשבאו ליכנס בארץ חדשה להם
וזה טעם מאת זובחי הזבח כלומ׳ כאשר יזבחו הזבח שהתרתי להם וזבחת מבקרך ומצאנך
כאשר צויתיך ואכלת בשעריך והנה לא נתן אותה לאהרן בפרשת ויאמר ה׳ אל אהרן אעפ׳
שנתן להם שם התרומות והבכורים שאינם נוהגים אלא בארץ והטעם כי שם הזכיר כל
אשר נתן לו בקדש כי גם החרם קדש הוא אבל הזרוע והלחיים והקיבה וראשית הגז הן חולין
גמורין אין כהן וולתי מצות המתנה וכן לא הזכי׳ שם גזל הגר ועל מדרש רבותי׳ כלם נרמזות
שם ראשיתם זו ראשית הגז אשר יתנו זו הזרוע והלחיים והקיבה לה׳ זו חלה בסיפרי אם
כן גם זו מצוה מבוארת ועל סמך המדרש שאמר זרוע תחת ויקח רמח בידו לחיים זו תפלה
הקבה תחת האשה א׳ קבתה נרמז שם על הזכות העתיד להיות וזכה לכל שבט זכות פנחס
באשר זכה להיות וזכה עמהם והרב אמר במורה הנבוכים כי הלחיים בעבור היותם ראשי

לגוף והורע בעבור היותו ראשית האברים המשתרגים בגוף והקבה ראשית המעים כי
הראשית בכלם ינתנו למשרתי השם יתעלה לכבודו לא תלמד לעשות כתועבות הגוים ההם
גם זו מצוה מבוארת שכבר אמר ובמעשה ארץ כנען אשר אני מביא אתכם שמה לא תעשו
ובחקותיהם לא תלכו ועתה יזכיר מעשיהם ויאמר שהם תועבה לפני השם והזהיר מעביר
בנו ובתו באש והוא מין ממיני הכשוף על דרך הפשט או המולך על דעת רבו והוא האמת
כמו שפרשתי במקומו והזכיר מכשף שם כלל לכל המכשפים וחובר חבר ושואל אוב וידעוני
והם פרטים בכשוף ואסר אותם גם לשואל ודורש אל המתים באוב עצמו ובכל ענין שידרוש
להם והזכיר קוסם קסמים והוא מחשבה בעתידות בכלל מלשון קסם על שפתי מלך במשפט
לא ימעל כמו שאמר בלעם בן בעור הקוסם והיה מנחש כמו שנא׳ כו ולא הלך כפעם בפעם
לקראת נחשים וכתיב קסמי לי באוב והזכיר בפרט מעונן והוא היודע בעננים ומנחש
המביט בעופות בכנפיהם או בצפצוף שלהם כענין שכתו׳ כי עוף השמים יוליך את הקול ובעל
כנפים יגיד דבר והוא לשון נגזר מן חשתי ולא התמהמתי שכל מה שימהר להודיע בעתיד
קודם היותו יקרא נחש כלו׳ נחש וניקרים לדעת ואמר הכתוב כי תועבת ה׳ כל עושה אלה
ולא אמ׳ עושה כל אלה כי הכתו׳ ידבר על רובם כי המעונן והמנחש אינה תועבה ולא הוריש
הכנענים בעבורם כי כל בני אדם יתאוו לדעת עתידות למו ומתעסקים בחכמות רבות כאלה
לדעתם ועתה דע והבן עניני הכשפים כי הבורא יתע׳ כאשר ברא הכל מאין עשה העליונים
מנהיגי התחתונים אשר למטה מהם נתן כח הארץ וכל אשר עליה בכוכבים ובמזלות לפי
הנהגתם ומבטם בהם כאשר הוא מנוסה בחכמת האיצטגנינות ועשה על הככבים ועל
המזלות מנהיגין מלאכים ושרים שהם נפש להם והנה הנהגתם מעת היותם עד לעולם
ועד גזרת עליון אשר שם להם אבל היה מנפלאותיו העצומות ששם בכח המנהיגים העליוני׳
דרכי תמונות וכחות להמיר הנהגת אשר למטה מהם שאם יהיה מבט הכוכבים כפניו אשר
בנגד הארץ טובה או רעה לארץ או לעם או לאיש ימירו אותם הפנים העליונים עליו להפך
המבט עצמו כענין שאמרו תמורת ענג נגע ועשה כן להיות הוא יתעל שמו מהשנא עירניא
ווימנ׳א קורא למי הים לעשות בהם כרצונו והופך לבקר צלמות מבלי שינוי טבעו של עולם
ושיעשו הכוכבים והמזלות מהלכן כסדרן ועל זה אמר בעל ספר הלבנה החכם בדבריו
בנגרומנסיא כשהלבנה והיא גלגל העולם תהיה בראש טלה על דרך משל ויהיה פני מזל
פלו׳ תעשה תמונה לדבר פלו׳ ויוחק בה שם השעה ושם המלאך הממונה עליה מן השמות
ההם הנזכרים באותו הספר ותעשה קטרת פלוני בענין כך וכך ויהיה המבט עליה לרעה
לנתוש ולנתוץ ולהאביד ולהרוס וכאשר תהיה הלבנה במזל פלו׳ ובמ׳כ פלוני תעשה תמונה
והקטרה בענין פלו׳ לכל טובה לבנות ולנטוע והנה גם זה הנהגת הלבנה בכח מנהיגה אבל
ההנהגה הפשוטה אשר במהלכה הוא חפץ הבורא יתע׳ אשר שם בהם מאז וזו הפך וזהו כח
הכשפים וכח שאמרו בהם שהם מכחישים פמליא של מעלה לומר שהם הפך כחות הפשוטי׳
והם הכחשה לפמליא בצד מן הצדדין ועל כן ראוי שתאסור אותם התורה שיונח העולם
למנהגו וטבעו הפשוט שהוא חפץ בוראו יתעלה וגם זה מטעמי איסור הכלאים כי יבאו מן
ההרכבות הצמחים יעשו פעולות נבריות יולידו שינויים ממנהגו שלעולם לרע או לטוב
מלבד שהם עצמם שינוי ביצירה כאשר פירשתי כבר

ורבים יתחסדו בנחשים לאמר שאין בהם אמת כלל כי מי יגיד לעורב ולעגור מה יהיה
ואנחנו לא נוכל להכחיש דברים יתפרסמו לעיני רואים ורבותי׳ יורו גם כן בהם כמה שאמרו
באלה שמות רבה כי עוף השמים יוליך את הקול זה העורב וחכמת הטיארין העופות
בלשון ערב טאיר וחכמי העופות יקראו טיארין ועוד מוזכר מזה הענין בגמ׳ אבל יש לענין
הזה יסוד וכבר הודענו כי יש למזלות שרים ינהיגו אותם והם נפשות לכדורי הגלגלים ושרי
זנב התלי הקרובים לארץ והם נקראים נגידי התלי מודיעין בעתידות ומהם נעשים סימנים
בעופו׳ שבהם יודעו עתידות ולא לזמן גדול ולא עתידות רחוקות יגידו רק בעתידות הקרובו׳
לבא יודיעו מהם בקול העוף כקראו בקול מר על מת ומהם בפרישו כנפיו והוא שאמ׳ יוליך
את הקול למכירים בקולם ובעל כנפים לרומזים בכנפיהם וכל זה איננו תועבה בעמים אבל

חכמה תחשב להם וכך אמרו ותרב חכמת שלמה מחכמת כל בני קדם מה היתה חכמתן
של בני קדם שהיו יודעים וערומים בטייר וכן אמ׳ הכתו׳ כי בלאו מקדם ועוננים כפלשתי׳ והנה
שלמה למד זה בכלל חכמתו והידיעה היא הבנת הציפצוף והערמה לסבור ענין בפרישת
הכנפים וכאשר כלל הכתו׳ המעוננים והקוסמים עם התועבות הנוכרות חזר ופירש כי הגוים
האלה אשר אתה יורש אותם א׳ מעוננים ואל קוסמים ישמעו כי הוא חכמתם לדעת הבריות
ואתה לא כן נתן לך ה׳ אהיך יאמר הנה אסר לך השם המעשים האלה הנזכרים בעבור שהם
תועבות לפניו ובגללם הוריש הגוים ההם מפניך ואסר לך הנחשים והקסמים בעבור שיעשה
לך מעלה גדולה לתתך עליון על כל גויי הארץ שיקים בקרבך נביא ויתן דבריו בפיו ואתה
תשמע ממנו מה יפעל א׳ ולא תצטרך אתה בעתידות אל קוסם ומנחש שיקבלו אותם מן
הכוכבים או מן השפלים בשרי מעלה שאין כל דבריהם אמת ולא יודיעו בכל הצריך אבל
הנבואה תודיע חפץ השם ולא יפול דבר מכל דבריה והוא שיפרש הוא הדבר אשר לא
דברו ה׳ והנה אתה חלק השם וסגולתו שומע עצתו מפיו והם חלק המזלות הולכים אחריה׳
וזה טעם לא כן נתן ה׳ אהיך שלא נתן לך כאשר נתן להם כטעם אשר חלק ה׳ אהיך אותם
לכל העמים כאשר פירשתי׳ ובכפרי׳ אל מעוננים ואל קוסמים ישמעו שמא תאמר להם יש
במה לשאול ולי אין דבר ת״ל ואתה לא כן נתן לך ה׳ אהיך. והנה זו ראיה לכל מה שפירש׳ כי
הנחשים שרש׳ דבר נמצא בם ולכן היה לישרא׳ טענה במניעה מהם וטעם תמים תהיה עם ה׳
אהיך שניחד לבבנו אליו לבדו ונאמין שהוא לבדו עושה כל והוא היודע אמיתת כל עתיד
וממנו לבדו נדרוש העתידות מנביאיו או מאנשי חסידיו דצוני לומ׳ אורי׳ ותומים ולא נדרוש
מהוברי שמים ולא מזולתם ולא נבטח שיבאו דבריהם על כל פנים אבל אם נשמע דבר
מהם נאמר הכל בידי שמים כי הוא אהי׳ האהים עליון על הכל היכול בכל משנה מערכות
הכוכבים והמזלות כרצונו מפר אותות בהם וקוסמים יהולל ונאמין שכל הבאות תהיינה כפי
התקרב האדם לה׳ בעבודתו ולפ״ב אמר אחר אזהרות שאלת העתידות מן קוסם ודורש בער
החיים אל המתים אמ׳ תמים תהיה עם השם בכל אלה ולא תירא ממגיד עתיד אבל מנביאו
תדרושו ואליו תשמע וזה דעת אנקלוס שלים תהא כדחלתא דה׳ אהיך שלא תהיה חסר
כיראתו כי תמים הוא השלם בדבר כמו שה תמים שאין בו מום ושום חסרון וזו מצות עשה
וכבר הזכרתי זה בפסוק והיה תמים נביא מקרבך מאחיך כמוני טעם מקרבך לרמוז שאין
נבואה אלא בארץ ישרא׳ ולכך יאמר בה הכתוב משא גיא חזיון וכמו שהזכירו דבותי׳ וכן
טעם מאחיך כי השם נתן לך מעלה על כל העמים ולא יתן רוחו רק עליכם כמוני שאני
מקרב אחיכם יקים לך תחתי׳ וכן מנביא לנביא לשון רש״ וליא אמ׳ כמוני שאני נביא השם לא
מעונן וקוסם ויתכן שיהיה מקרבך לומר שתוכל לבטוח לדבריו שהוא מאחיך מקרבך וכן
על דעתי כמוני שיהיה נאמן לנביא ה׳ ותאמין בו כאשר אתה מאמין בי ועוד אבאר זה ככל
אשר שאלת לא השלים הכתוב בכאן השאלה ששאלו בי באמרם לא אוסיף עוד לשמוע את
קול ה׳ אהי׳ לא יזכו לנביאיו אבל כאשר אמרו קרב אתה ושמע את כל אשר יאמר ה׳ אהינו
ואת תדבר אלינו את כל אשר ידבר ה׳ אהינו אליך ושמענו ועשינו או קבלו להאמין בנביאיו
ולשמוע ולעשות בכל אשר יצוה השם על ידם ולכך אמ׳ בכאן נביא כמוני יקים לך
השם ותאמין בו כאשר אתה מאמין בי כי כן שאלת להיות דברי ה׳ עמכם על ידי ושתשמעו
אלי כי כן האמינו בשאר הנביאים הבאים אחרי כי כמוני כמוהם זה טעם הטיבו כל אשר
דברו להאמין בנביא וכן אעשה להם לדורות ויתכן שהיתה שאלתם שם לדורות וקבלתם
שאמרו לשמוע ממשה באמרם ואת תדבר אלינו ושמענו ועשינו גם כן לדורות עולם ויהיה
טעם ואת אתה וכל נביא השם כמוך כאשר פירשתי שם ואשר ידבר בשם אים אחרים אפי׳
כיון את ההלכה לאסור את האסור ולהתיר את המותר יומת בחנק לשון רש״ מסיפרי ואין
הענין לומ׳ שאם בא אחר ויאמר בחלומי ראיתי והנה פעור אמר לי שתוהרו במצות הלולב
שיהא חייב מיתה כי זה פטור הוא ואם אמר שתעשו כן לעבור לפקוץ ההוא אם כן זהו נביא
השקר המתנבא לעבור עו׳ ואפי׳ אמ׳ כן בשם ה׳ הוא נסקל אבל הענין שיאמר ראיתי פעור כי
כי הוא האהים והוא המצוה שלא תאכלו בשר חזיר וכן אם יגיד בשמו כי כוה וכוה עתיד

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main

להיות מאחר שיאמר כי הנעבד ההוא הוא האומר ועושה גוזר ומקיים יומת בחנק ולכך
אמרו בגמ׳ המתנבא בשם ע״ז כגון נביאי הבעל והם שהיו אומרי׳ שהבעל הוא האלהים כמו
שכתו׳ אם ה׳ הוא האלהים לכו אחריו ואם הבעל לכו אחריו והיו מתנבאים בו עלה והצלח
ויתן ה׳ ביד המלך ודעתם לומ׳ שהבעל הוא האדון אשר לו השם הנזכר הזה והוא שיתן רמות
גלעד ביד אחאב וכי תאמר בלבבך איכה נדע את הדבר אשר לא דברו ה׳ עתידין
אתם לאמר כשיבא חנניה בן עזור ומתנבא הנה כלי בית ה׳ מושבים מבבלה עתה מהרה
וירמיה עומד וצווח על העמודים ועל הים ועל יתר הכלים שלא גלו עם יכניה וגו׳ עם
גלות צדקיה לשון רש״י מסיפרי והמדרש הזה מפני שלא אמר ואם תאמר בלבבך והוא כמו
שהזכרתי כי התורה תגיד ברמזים העתיד להיות אבל עיקר הכתוב לאמר איכה נדע את
הדבר אשר לא דברו ה׳ שנהרוג המתנבא הזה וצוה כי כאשר לא יבא הדבר או יומת כי לא
דברו ה׳ ולא תגור ממנו מפני חכמתו או מפני אות שנתן ובא האות והמופת וכן היה להם
לשאול איכה נדע את הדבר אשר לא דברו השם שנתחייב לשמוע אליו בכל אשר יצוה אבל
זו תשובה לשתי השאלות כי בכל נביא נצפה לדבר העתיד להיות אשר יגיד אם לא בא נדע
שהוא נביא השקר ויומת ואם בא יבא הכל הנה הוא נאמן לנביא לה׳ ונתחייב לשמוע אליו בכל
אשר יצוה בשם ה׳ כמו שאמר אליו תשמעון ואפי׳ לעבור על דברי תורה לפי צורך השעה
כגון אליהו בהר הכרמל וזה טעם במוני וכמוך שיהיה מתחלה נאמן לנביא לה׳ או באות
ומופת בענין שנא׳ ויעש האותות לעיני העם ויאמן העם או שיגיד העתיד להיות ויבא ואז נדע
שגם זה אות וכן אמרו במס׳ סנהדרין העובר על דברי נביא מיתתו בידי שמים דכתי׳ אנכי
אדרוש מעמו ואמ׳ ומנא ידע דאיענש דיהב ליה אות והא מיכיהו דלא יהב ליה אות ואיענש
היכא דמוחזק שאני דא׳ לא תימא הכי אברהם בהר המוריה היכי שמע ליה יצחק אליהו
בהר הכרמל היכי סמכינן עליה ועברינן אשחוטי חוץ אלא היכא דמוחזק שאני ור״ש כתב
כבר נצטוינו שאם בא לעקור אחת מכל המצות לא תשמע לו אלא אם כן הוא מומחה
לך והוא צדיק גמור כגון אליהו בהר הכרמל לפי צורך השעה לכך נאמר אליו תשמעון וזה
אינו נכון בעיני שאין המומחה שיהא צדיק גמור אלא שהוא נביא אמת ומוחזק לכל
שהקרים לומ׳ עתידות ובאו והוא האות שלו כמו שהזכיר בפרשה הזאת או במופת שעשה
לפנינו וזאת חזקת הנביאים ואולי נתכוון ר״ש בצדיק גמור למה שכתב הרב ר׳ משה
בהלכות יסודי התורה כשמשלחין את הנביא נותנין לו אות או מופת כדי שידעו העם שהא׳
שלחו באמת ולא כל העושה אות ומופת מאמינין אותו שהוא נביא אלא אדם שהיינו יודעין
בו מתחלה שהוא ראוי לנבואה בחכמתו ובמעשיו שנתעלה בהן על כל בני גילו והיה מהלך
בדרכי הנבואה ובקדושתה ופרישותה ואחר כך בא ועשה האות ומופ׳ ואמ׳ שה׳ שלחו מצוה
לשמוע ממנו שנא׳ אליו תשמעון ואפשר שיעשה אות או מופת ואינו נביא וזה האות יש לו
דברים בגו ואעפ״כ מצוה לשמוע לו הואיל ואדם גדול הוא וחכם וראוי לנבואה מעמידין אותו
על חזקתו כמו שנצטוינו לחתוך הדין על פי שנים עדים כשרים ואע״פ שאפשר שהעידו בשקר
הואיל וכשרים הן אצלינו מעמידין אותן על כשרותן ובדברים אלו וביוצא בהן נאמר הנסתרות
לה׳ אלהינו ונאמ׳ האדם יראה לעינ׳ וה׳ יראה ללבב כי יכרית ה׳ אלהיך את הגוים שלש ערים
תבדיל לך גם זו מצוה מבוארת שכבר צוה בה ועתה הוסיף לבאר משפטיה כי אמר וירשת
וישבת בעריהם ללמד שלא נתחייבו בה אלא לאחר ירושה וישיבה וכן עשה יהושע תכין
לך הדרך שיהו סרטיאות מפורשות לתוכה ושילקט מקלט מקלט על פרשת דרכים והוסיף
ושלשת את גבול ארצך והוסיף עוד ללמדנו ענין ההשגה במה שאמר ואשר יבא את רעהו
ביער וגו׳ ומדרשים רבים עוד שדרשו רבותי׳ בפרשה ואם ירחיב ה׳ אלהיך הפרשה הזו עתידה
וכבר הזכרתי מזה בסדר ראה אנכי כי מתחלה אמר כי יכרית ה׳ אלהיך את הגוים אשר השם
אלהיך נותן לך את ארצם והגוים אשר ה׳ אלהיך נותן לך את ארצם ירמוז לכל השבעה אשר
יזכיר בכל מקום וכן יאמר עליהם ונשל את הגוים האלה מפניך וברשעת הגוים האלה והוריש
ה׳ את כל הגוים האלה מלפניכם רק מערי העמים האלה וכן במקומות רבים וצוה כי לאחר
ירושה וישיבה בארצם יבדיל שלש ערים ובהם תשלום המצוה כמו שאמר שש ערי מקלט

תהיינה לכם ואמר את שלש הערים תתנו מעבר לירדן ואת שלש הערים תתנו בארץ
כנען ולא צוה בתורה ביותר משש ערים האלה וכן בכל המצות שבתורה הנוהגות לאחר
ירושה וישיבה מתחייבים בהן לאחר ירושה שבעה גוים אלו אבל במצוה הזאת לבדה הוסי׳
בכאן ואם ירחיב ה׳ אלהיך את גבולך ולא אמר כאשר דבר לך כמו שנאמר ואם ירחיב השם
של בשר תאוה כי השם לא הבטיח אותם בשום מקום לתת להם רק שבעת הגוים האלה
אבל הזכיר בכאן האבות ואם ירחיב ה׳ אלהיך את גבולך כאשר נשבע לאבותיך ונתן לך את
כל הארץ אשר נשבע לאבותיך וזה ירמוז לכל עשרה עממים שנאמרו לאברהם והתנה
בזה אם תשמור כל המצוה וגו׳ והנה דבר ברור הוא כי השבעה גוים עצמן לא יירשו אותם
בעברם על פי התורה כאשר אמ׳ פעמים רבים למען תחיו ובאתם וירשתם את הארץ למען
תבא את הארץ כי אם שמור תשמרון את כל המצוה הזאת והוריש ה׳ את הגוים האלה
מפניכם וכאשר עבר עכן על החרם והוא איש אחד נאמר ולא יוכלו בני ישראל לקום לפני
אויביהם עורף יפנו לפני אויביהם אם כן מה התנאי הזה אשר יתנה בשלשה העממים האלה
לבדם ואם ירחיב ה׳ את גבולך כי תשמור את כל המצוה והטעם בזה כי היה הרצון לפניו
שינחיל אותם בימי משה ויהושע השבעה אשר הבטיחם במצרים ובמדבר כי היה גלוי
לפניו שתגיע זכותם לכך ומפני זה חייב אותם בכל המצות בירושה של אלו וחייב אותם
בשש ערי מקלט והבדילם יהושע אבל על השלשה הנשארים התנה כי תשמו׳ את כל המצוה
לאהבה את ה׳ וללכת בדרכיו וגו׳ והוא לומר שיקיימו כלם כל התורה כולה ואין שום מצוה
תלויה בכך זולתי שלש הערים האלה ומה טעם לאמר כי תשמר ללכת בדרכיו כל הימים
תוסף לך שלש הערים כי מי יודע מה יהיה אחרי כן כל הימים ואמ׳ ר״א כל הימים בלי הפסק
ביניהם ואינו נכון אבל כי תשמור כאשר תגיע זכותך שתשמור את כל המצוה לאהבה את
השם אהבה שלמה קיימת לעולם שיהיה גלוי לפניו שלא תחטא עוד לעולם אז ירחיב השם
אלהיך את גבולך ויתן לך כל העמים והוא לימים אשר אמר ומל ה׳ אלהיך את לבבך ואת לבב
זרעך ולבב ורעך יורה על כל העמים העתידים לבא ובענין שנא׳ בקבלה ונתתי להם לב אחד
ודרך אחד ליראה אותי כל הימים לטוב להם ולבניהם אחריהם וכרתי להם ברית עולם
אשר לא אשוב מאחריהם להיטיב אותם ואת יראתי אתן בלבם לבלתי סור מעלי ואז כאשר
יכרת להם ברית עולם יבדילו שלש הערים האלה לא תחוס עינך עליו שלא תאמ׳ הראשון
כבר נהרג למה אנו הורגים את זה ונמצאו שנים הרוגים לשון ר״ש מספרי והטעם שלא
יאמר כאשר נחוס על דם ההרוג טוב שנחוס על דם החי׳ והנכון
כי הכתו׳ יצוה בחייבי המיתות ובערת הרע מקרבך והוא מצות עשה אבל במרובי התקלות
יזהיר עוד במצות לא תעשה שלא ינצלו מידינו לא מפני מוראם ולא שנתן להם רחמים ובכך
הזכיר במסית ואמרו׳ מכשפה לא תחיה מפני היותה רבת המהומה המוכרת רבים בכשפיה
וקצותה את כפה לא תחוס עינך מפני כי הפתאים יהללו אותה בהיותה עוזרת לבעלה או
מפני שהבושת מצוי ואין בו חסרון כיס וכן בעדים זוממין שלא ירחמו עליהם בעבור שלא
נעשה בעדותן דבר או מפני שתקלתם מרובה וטעם וטוב לך כי ביעור הדם הנקי מצוה
וטובה גדולה לך להציל נפשך ממית כי הרחמנות על הרוצחים שפיכות דמים מידי הרוצחים
ומידי אחרים המתפרצים לא תסיג גבול רעך אזהרה שלא ישנה תחום החלוקה שחלקו
הנשיאים את הארץ לשבטים או ליחיד מהם על כן אמר אשר גבלו ראשונים הם אלעזר
הכהן ויהושע בן נון ונשיאי המטות ולכך הזכיר בנחלתך אשר תנחל וגו׳ וטעם המצוה הזאת
שלא יחשוב אדם לומ׳ אין חלקי אשר נתנו לי שוה כמו חלק חברי כי טעו החולקים או שיוציא
בלבו לעז על הגורלו׳ ולא יהי׳ זה בעיניו גזל כלל על כן צוה בכאן שלא יחלוק אדם על החלוק
ההיא ולא ישנה הגבולין כלל לא בסתר ולא בגלוי וזו מצוה מבואר׳ ממה שצוה על פי הגור׳
תחלק נחלתו בין רב למעט ואמ׳ אלה האנשים אשר ינחלו לכם וגו׳ ועל דעת רבותי׳ שהיא
אזהרה לעוקר תחומו של חבירו בארץ שעובר בשני לאוין יהיה טעם אשר גבלו ראשוני׳ שלא
ישנה התחום הישן בסדר ויאמר בכאן היה מעולם והזהיר הכתו׳ בהווה כי התחום החדש
ניכר וידוע הוא ואין אדם משנה אותו וגם רבותי׳ עצמן הזכירו מנין לעוקר תחומין של שבטי׳

שעובר בלא תעשה תׄלׄ לא תסיג גבול רעך והוא באמית פשוטו של מקרא ודרשו השופטים היטב והנה עד שקר העד לא פירש הכתוב איך יודע שהוא עד שקר כי בהיות הענין בשני עדים שמעידים על הדבר אפׄ יבאו מאה ויכחישו אותם לא יתברר ששקר ענו ולא נוכל לומר שבא ההרוג ברגליו כי לא יאמר בזה ודרשו השופטים היטב ועל כן באה הקבלה הנאמנת ופירשה כי ההזמה תהיה כשיאמרו והלא ביום פלוני עמנו הייתם במקום פלוני והטעם מפני שהעדות הזו היא על גופם של עדים והם אינם נאמנים על עצמם לומר לא עשינו כך שהרי יכולין הללו לומר עליהם שהרגו את הנפש וחללו את השבת כאשר זמם ולא כאשר עשה מכאן אמרו הרגו אין נהרגין לשון רשׄ מדברי רבותׄ והטעם בזה בעבור כי משפט העדים הזוממין בגזרת השליט שהם שנים ושנים והנה כאשר יבואו שנים ויעידו על ראובן שהרג את הנפש ויבאו שנים אחרים ויזמו אותם מעדותם צוה הכתוב שיהרגו כי בזכותו של ראובן שהיה נקי וצדיק בא המעשה הזה אלו היה רשע בן מות לא הצילו השם מיד בדׄ כאשר אמר כי לא אצדיק רשע אבל אם נהרג ראובן נחשוב שהיה אמת כל אשר העידו עליו הראשונים כי הוא בעונו מת ואלו היה צדיק לא יעזבנו הׄ בידם כמו שאמר הכתוׄ הׄ לא יעזבנו בידו וכוׄ ועוד שלא יתן השם השופטים הצדיקים העומדׄ לפניו לשפך דם נקי כי המשפט לאלהים הוא ובקרב אלהׄ ישפוט והנה כל זה במעלה גדולה בשופטי ישראׄ והבטחה שהקבׄה מסכים על ידם ועמהם בדבר המשפט וזה טעם ועמדו שני האנשים אשר להם הריב לפני הׄ כי לפני הׄ הם עומדים בבואם לפני הכהנים והשופטים והוא ינחם בדרך אמת וכבר הזכרתי מזה בסדר ואלה המשפטים כׄי תצׄא למלחמה וראית סוס ורכב זו מצוה מחודשת אמרה להם עתה כבואם במלחמות וטעם כי הׄ אלהיכם הוא ההולך לפניכם להלחם לכם עם אויביכם להושיע אתכם יזהירם שלא ירך לבבם ולא ייראו מן האויבים ויאמר שלא יבטחו כזה בגבורתם לחשוב בלבם גבורים אנחנו ואנשי חיל למלחמה רק שישיבו לבם אל השם ויבטחו בישועתו ויחשבו כי לא בגבורת הסוס יחפץ ולא בשוקי האיש ירצה כי רוצה הׄ את יראיו המיחלים לחסדו ואמר להלחם לכם עם אויביכם כי יפילם לפניהם לחרב ואמׄ להושיע אתכם שהם ינצלו למלחמה ולא יפקד מהם איש כי יתכן שינצחו את אויביהם וימותו גם הם רבים בדרך המלחמות ועל כן צעק יהושע בנפול מהם בעי כשלשים וששה איש כי במלחמת מצוה שלו לא היה ראוי שיפול משערת ראשם ארצה כי לה המלחמׄ והנה הכהן שהוא העובר את השם יזהירם ביראתו ויבטיחם אבל השוטרים ידברו בנוהג של עולם פן ימות במלחמה כי בדרך הארץ בעל המלחמות ימותו אנשים גם מכת הנוצחים וצוה על השלשה האלה לשוב כי לבו על ביתו וכרמו ועל אשתו וינוס

וטעם ולׄא חללו שלא בא השנה הרביעׄ כי המנהג בכרם כבא תבואתו שיחולו שם וילכו בו בחלילים וצוה הכתוׄ שיהיה כל פריו קדש הלולים שיהללו את השם הנכבר בשמחה ההיא ויתכן שיהיה פירוש ולא חללו שלא עשאו חולין והוא הפריון שהזכירו רבותׄ מלשון כי חלל יהודה קדש הׄ ולא יחלל זרעו ויׄספו השׄוטרים מׄי האׄיש הירא על דעת רׄ יוסי הגלילי כאשר הבטיח הכהן שהשם יושיעם ולא יפקד מהם איש ראוי שיבטחו בו הצדיקים ויזהירו השוטרים את היראים מעברות שבידם ולכך תלאה התורה לחזור על ביתו וכרמו ואשתו לכסות על האחרים שחוזרין בשביל העברות ויהיה טעם פן ימות שהוא יחשוב בלבו כן וינוס ועל דעת רׄ עקיבא הוא כמשמעו כי מי שירא אחר הבטחת הכהן איננו בוטח בשם ולא יעשה לו הנס וטעם ורׄך הלבׄב שאׄינו בטבעו לראות מכת חרב והרג כי הירא הוא אשר לא יבטח ויחזיר אותו מפני מיעוט בטחונו ורך הלבב מפני חולש טבעו כי ינוס או יתעלף וצוה ופקדו שרי צבאות בראׄ העם כי התורה תצוה בדרך הארץ ותעשה הנסים עם יראיו בהסתר ואין החפץ לפניו לשנות טבעו של עולם וזולתי כאשר אין שם דרך בהצלה אחרת או להודיע שמו לצריו לעתים כאשר היה בקריעת ים סוף וכיוצא בו ולׄא ימׄס את לבב אחיו עשאו בעל ההלכות מצות לא תעשה שלא ימנע מלשוב שלא ימס את לבב אחיו כלבבו והוא בדרך ולא יאכל את בשרו כׄי תקׄרׄב אל עׄיר להלחם עליה וכוׄ במלחמת הרשות הכתוׄ מדבר כמו שמפורש בענין כן תעשה לכל הערים הרחוקות ממך מאד לשון רׄשׄ כתב הרב זה מספרי ששנו שם

בלשון הזה במלחמת הרשות הכתו׳ מדבר והכוונ׳ לרבותי׳ אינה בכתו׳ הזה אא׳ לומ׳ שהפרש׳ בסופה תחלק בין שתי המלחמות אבל קריאת השלום אפי׳ במלחמות מצוה חייבים לקרא לשלום אפי׳ לשבעה עממים שהרי משה קרא לשלום לסיחון מלך האמורי ולא היה עובר על עשה ועל לא תעשה שכתוב כי החרם תחרימם ולא תחיה כל נשמה אבל ההיפרש שביניהם כאשר לא תשלים ועשתה מלחמה שצוה הכתוב ברחוקות להכות את כל זכורה ולהחיות להם הנשים והטף הזכרים ובערי׳ העמים האלה יצוה להחרים גם הנשים והטף וכך אמרו רבותי׳ במדרש אלה הדברים רבה והוא עוד בתנחומא ובגמר׳ ירושלמי׳ אמר ר׳ שמוא׳ בר נחמני יהושע בן נון קיים הפרשה הזו מה עשה יהושע היה שולח פורס דיטגמא בכל מקום שהיה הולך לכבוש והיה כותב בה מי שמבקש להשלים יבא וישלים ומי שיבקש לילך לו ילך לו ומי שמבקש לעשות מלחמה יעשה מלחמה הגרגשי פנה הגבעוני שהשלימו עשה להם יהושע שלום סלשים ואחד מלכים שבאו להלחם הפילם הקב״ה וכו׳ וכך אמר הכתוב בכלם לא היתה עיר אשר השלימה את ישרא׳ בלתי החוי יושבי גבעון את הכל לקחו במלחמה כי מאת ה׳ היתה לחזק את לבם לקראת המלחמה את ישרא׳ למען החרימם מכלל שאם רצו להשלים היו משלימים עמם ונראה שיש הפרש עוד בשאלת השלום שבערים הרחוקות נשאל להם לשלום ושיהיו לנו למס ויעבדונו אבל בערי העמים האלה נשאל להם לשלום ומסים ועברות על מנת שיקבלו עליהם שלא לעבוד ע״ז ולא הזכיר הכתו׳ זה בפרשה הזאת שכבר נאסר לנו כשעברי ע״ז לא ישבו בארצך פן יחטיאו אותך לי כי תעבור את אלהיהם ויתכן שלא נצטרך להודיע להם רק השלום והמסים והשעבוד ואחרי שיהיו משועברים לנו נגיד להם שאנו עושים משפטים בע״ז בה ובעובדיה בין יחיד בין רבים וכן מה שנא׳ כאן למען אשר לא ילמדו אתכם לעשות ככל תועבותם ואמרו בספרא הא אם עשו תשובה אינן נהרגי׳ בשבעה עממים והתשובה הוא שיקבלו עליהם שבע מצות שנצטוו בני נח לא שיתגיירו להיות׳ גירי צדק ובמסכת סוטה אמרו שכתבו התורה על האבנים בשבעים לשון וכתבו למשה למען אשר לא ילמדו אתכם הא אם עשו תשובה מקבלים אותם

ור״ש פירש שם להודיע לאומות היושבי׳ חוץ מגבולם של ארץ ישרא׳ שלא נצטוו להחרימם אלא על אותן שבתוך הגבולים כדי שלא ילמדו אותם מעשה קלקולם אבל אותם היושבים חוצה לה אומרים להם אם אתם חוזרים בתשובה נקבל אתכם ושבתוכה אין מקבלין אותם שמחמת יראה הם עושים וזה לשון הרב ואינו נכון כי בערי העמים האלה אשר ה׳ אלהיך נותן לך נחלה בהם אמר למען אשר לא ילמדו אתכם שאם עשו תשובה אינן נהרגין וכן אמ׳ בהם לא ישבו בארצך פן יחטיאו אותך לי כי תעבור את אלהיהם הא אם עזבו את אלהיהם מותרין לישב שם וזה הענין שעשה המלך שלמה שכתוב בו וזה דבר המס אשר העלה המלך שלמה לבנות את בית ה׳ ואת ביתו ואת מלוא ואת חומת ירושלים וגו׳ וכל העם הנותר מן האמורי החתי והפריזי והיבוסי בניהם אשר נותרו אחריהם בארץ לא יכלו בני ישרא׳ להחרימם ויעלם שלמה למס עובד עד היום הזה ומבני ישרא׳ לא נתן שלמה עבד והענין הזה כתור׳ עשאו כי קבלו עליהם ז׳ מצות ודבר ברור הוא כי כיון שנתנ׳ שלמה עושי מלאכתו גבריה ירו עליהם ויכול היה להחרימם אלא שהיה מותר לקיימם כמו שכתבנו למס ועבדוך עד שיקבלו עליהם מסים ושעבוד לשון רש״י ובספרי אמרו מקבלין אנו עלינו מסים ולא שעבוד שעבוד ולא מסים אין שומעין להם עד שיקבלו עליהם זו וזו וענין המסים שיעלה עליהם מלך ישרא׳ או הסנהדרין מס לבנות בית למלך וערי המסכנות אשר לו וכן לבנין בית השם והשעבוד הוא שיוכל כל איש מישרא׳ ליקח מהם לחטוב עציו ולשאוב מימיו ונותן לו שכר הראוי וזה טעם למס עובד הכתוב בשלמה שקבלו עליהם מסים ועבדות כדין התורה לא כענין שכתו׳ ויהי כי חזק ישרא׳ וישם את הכנעני למס והורש לא הורישו כי שם איננו מזכיר עבדות אבל כמלך שנתן שוחד למלך תקיף ממנו שלא ילחם בו ודע כי ענין אנשי גבעו׳ היה מפני שלא היו יודעין משפטם של ישרא׳ בקריאת השלום והקדימו קודם שתבא להם פרוסדיגמא של יהושע ולכך אמרו ונירא מאד לנפשותינו או שלא רצו מתחלה לשמוע לדברי יהושע ובסוף פחדו ועשו עצמם נכרים רחוקי׳ ויושבי גבעון שמעו את אשר עשה יהושע

UB Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main

לירחו ולעי ויעשו גם המה בערמה והיה מועיל להם עוד שלא יהיו להם לעבדים אלא יהו
עמם בעלי ברית ומפני זה הקפידו עליהם והיו נהרגין אלמלא שבועת הנשיאים מפני
שהיה עליהם לקבל מסים ושעבוד כמו שאמרנו והם כרתו להם ברית להיותם שוים להם
ובעלי ברית ועוזרים זה לזה במלחמותיהם ועשו עמהם שלום לפי שהיו סבורין שהם ערים
רחוקות מאד מן העמים שאין דעתם לבא עליהם כלל ולפיכך קלל אותם יהושע ואמ׳ ועתה
ארורים אתם שהם מן העמים הארורים אשר אררם ה׳ ועשה להם במשפט הראוי להעשות
בהם לקיים מה שנא׳ למס ועבדוך שיהיו חוטבי עצים ושואבי מים לעדה ולמזבח ה׳ והוא
המס והשעבוד כמו שפירשנו ויש אומר כי פרוש והיה אם שלום תענך בעת הקריאה אבל
אם מאנו מתחלה שוב אין מקבלין אותם והגבעונים מאנו בפרוסטיגמא ולא היה הדין
לקבלם והרב ר׳ משה כתב שהקפידו עליהם מפני שכרתו להם ברית והרי הוא אומר לא
תכרות להם ולאלהיהם ברית ואינו נכון בעיני כי הגבעונים בודאי קבלו עליהם שלא לעבוד
ע״ז כמו שאמרו באו עבדיך לשם ה׳ אלהיך ולכך לא הוצרך יהושע אחרי כן לומר להם שיקבלו
עליהם לעבוד את השם וכיון שכן מותרין היו בברית ההוא כמו שהיו מותרין בישיבת הארץ
שישיבתן לא נאסרו אלא קודם התשובה כמו שאמר פן יחטיאו אותך לי וכן אמר לא
תכרות להם ולאלהיהם ברית אבל הדבר כמו שאמרנו וטעם אשר לא ילמדו אתכם לעשות
ככל תועבות אשר עשו לאלהיהם שילמדו אתכם לעבוד השם הנכבד בשריפת בניכם ובנותיכם
וכל תועבות ה׳ אשר שנא וחטאתם ה׳ אלהיכם שהוא הזהיר אתכם שלא תאמר איכה יעבדו
הגוים האלה את אלהיהם ואעשה כן גם אני והנה התורה הזהיר׳ לא ישבו בארצך פן יחטיאו
אותך לי כי תעבוד את אלהיהם כי יהיה לך למוקש והיא אזהרה בע״ז כי אם תכרות להם
ולאלהיהם ברית ישבו בארצך ורבים מהם יפתוך לעבוד ע״ז וכאן הוסיף לבאר שלא תחיה כל
נשמה כי אפי׳ היחיד הנשאר ביניכם לעבוד לך יוכיר לך עבודתם לאלהיהם ואולי תתפתה
אתה לעשות כן לשם הנכבד ותחטא לפניו ית׳ כי האדם עץ השדה יפה פירש ר״א כי שיעור
הכתו׳ כי ממנו תאכל כי האדם עץ השדה ואותו לא תכרות לבא מפניך במצור וטעם כי האדם
עץ השדה כמו כי נפש הוא חובל אבל על דעת רבותי׳ מותר לכרות עץ מאכל לבנות מצור
ולא אמ׳ תורה רק עץ אשר תדע כי לא עץ מאכל הוא וכו׳ אלא להקדים ולומ׳ שאילן סרק קודם
לאילן מאכל אם כן פי׳ הפרשה לדעתם שהזהירה תורה לא תשחית את עצה לכרות אותם
דרך השחתה שלא לצורך המצור במנהג המחנות והטעם כי נלחמים משחיתים בעיר וסביב
הארץ אולי יוכלו לה בענין שנא׳ וכל עץ טוב תפילו וכל מעייני מים תסתומו ואתם לא
תעשו כן להשחתה כי תבטחו בשם שיתן אותה בידכם כי האדם עץ השדה הוא ממנו תאכל
ותחיה ובו תבא העיר מפני׳ במצור לומ׳ אתה תחיה ממנו אחרי שתכבוש העיר וגם בהיותך
במחנה לבא מפניך במצור תעשה כן וטעם אותו תשחית וכרתה כי מותר אתה לכרות אותו
לבנות המצור וגם להשחיתו עד רדתה כי לפעמים תהיה ההשחתה צורך הכבוש כגון שהיו
אנשי העיר יוצאים ומלקטין עצים ממנו או נחבאים שם ביער להלחם בכם או הם לעיר
למחסה ולמסתור מאבן נגף אל נחל איתן קשה שלא נעבד לשון רש״ ורבותי׳ אמרו שהוא
נאסר להרוש ולזרוע בו לעולם אם כן הן אזהרות שהזורע או העובד בו עובר בלאו הזה
והטעם והורידו את העגלה אל נחל איתן כי לא יעבד בו ולא יזרע לעולם
וטעם ונגשו הכהנים בני לוי וגומר כפר לעמך ישראל אשר פדית שיעור הכתובים ונגשו
הכהנים בני לוי וכל זקני העיר ההיא הקרובים אל החלל ירחצו את ידיהם וענו ואמר׳ והרחיצה
במקצת מן הנזכרי׳ והעניה במקצתם כדרך ואכלת לפני ה׳ אלהיך מעשר דגנך תירושך ויצהרך
וגו׳ וענין העריפה אמר ר״א שהשם צוה לעשות כן על העיר הקרובה כי לולי שעשו עבירה
כדומה לה לא נזדמן שיהרג אדם קרוב מהם ומחשבות השם עמקו לאין קץ אצלינו אבל
הרב אמ׳ במורה הנבוכים כי הטעם לגלות על הרוצח ולבער דמו בעבור שברוב הפעמים
יהיה הרוצח מן העיר אשר סביבות החלל וכשיצאו הזקנים ויתעסקו במדידה ההיא וזקני
העיר ההיא יעידו לפני הבורא שלא התרשלו בתקון הדרכים ושמירתם ושאינם יודעי׳ מי הרג
את זה וכשיחקר הענין יאספו הזקני׳ ויביאו העגלה ידברו בני אדם לדבר בו אולי יגלה הדבר

וכבר אמרו שאפי׳ תבא שפחה ותאמר פלני הוא הרוצח לא תערף ואם יורע הרוצח ויחרישו ממנו ויעידו הבורא על נפשותם כי לא ירעוהו יהיה בזה ורון גרול וכל השומע שמץ רבר בענין יבא ויגיד ויתפרסם הרבר ויהרג או על ידי ב״ר או המלך או גואל הרם ויתחזק הענין בהיות המקום אשר תערף בו העגלה לא יעבר בו ולא יורע לעולם ויכירו בו רואיו וירברו בו והנה לפי הטעם הזה יש בתחבולה הזו תועלת אבל המעשה איננו נרצה בעצמו והיה ראוי עור שיעשה בשרה טוב ראוי לזריעה שיכירו בו רואיו כי בנחל איתן לא יורע מרוע לא יעבר בו ולפי רעתי יש בו טעם בענין הקרבנות הנעשים בחוץ שעיר המשתלח ופרה ארומה ולפיכך מנו חכמים עגלה ערופה מכלל החקים

סדר כי תצא

אשת יפת תואר רבר הכתוב בהווה ובספרי מנין אפי׳ כעורה ת״ל וחשקת בה אעפ שאינה יפת תואר ורא״א אמ׳ יפת תואר בעיניו והנה הוא רבק עם וראית והזכי׳ הכתו׳ וחשקת בה שלא יתירנה לו רק מפני החשק בהיות יצרו מתגבר עליו אבל אם מוצא בעצמו שאין לו חשק בבעילתה אלא שהוא רוצה לקחת לו אשה לא ישא לזו וכך אמרו בסיפרי ולקחת לך לאשה שלא תאמר הרי זו לאבא הרי זו לאחי והטעם בפרשה הזו מפני שהיא מתגיירת בעל כרחה ואין שואלין אותה אם תחפוץ לעזוב רתה ולהתיהר כאשר נעשה בגרים אבל יאמר לה הבעל שתשמור תורת ישרא׳ בעל כרחה ותעזוב יראתה וזה טעם ובכתה את אביה ואת אמה כי תעזוב את עמה ואת אלהיה והוא מררשו של ר׳ עקיבא אין אביה אלא ע״ז בענין שנא׳ אומרים לעץ אבי אתה ולאבן את ילירתנו והכלל כי היא מתאבלת על עזבה את רתה ותהיה לעם אחר ויתכן שבר׳ מטבילין אותה בעל כרחה כמו שעושים בעברים ומפני שאינה מתיהרת במשפט הרחיק אותה הכתו׳ כל הזמן הזה ופט׳ האבלות והבכי על רעת רבותי׳ כרי שתתנוול אולי יעבור חשקו ממנה ורא״א אמ׳ כי נתנה לה התורה זמן כמשפט הבוכים על מת לכבור אביה ואמה שמיתו במלחמה והרב אמ׳ במורה הנבוכים לחמלה עליה שתמצא מנוח לנפשה כי יש לעצבים מנוח והשקט בבכייתם ואבלם ובזמן ההוא לא יכריחנה להניח רתה ולא יבעלנה ועל רעתי אין הפנאי לחמול עליה רק שיעקר שם ע״ז מפיה ומלבה ולבכות עור גהלת הנרור והפירור מאביה ומאמה ומעמה שאין הגון לשכב עם אשה אנוסה ומתאבלת כמו שהזכירו רבותי׳ ז״ל בממזרים בני גרושת הלב וכל שכן ואת הצועקת בלבה לאלהיה להצילה ולהשיבה אל עמה ואל אלהיה והנה כאשר יוריעוה שנכריחנה לעזוב את עמה ומולרתה ותתיהר נאמר לה תתנחמי׳ על אביך ועל אמך ועל ארץ מולרתך כי לא תוסיפו לראותם עור ער עולם אבל תהי אשה לארונך ברת משה ויהורית והנה אז נתן לה זמן שתבכה ותתאבל כמשפט המתאבלים להשקיט ממנה צערה ותשוקתה כי בכל עצב יהיה מותר וניחום אחרי כן והנה בזמן הזה לקחה עצה בנפשה על הגירות ונעקר קצת מלבה ע״ז שלה ועמה ומולרת׳ כי נחמה עליהם ורבקה באיש הזה שירעה כי תהיה אליו והורגלה עמו ולכך אמר הכתוב והבאת אל תוך בתיך וררשו ביתך ולא אל בית אחר וכן וישבה בביתך שתשב כל הזמן הזה בבית שהוא משתמש בו אולי תחפוץ ותתרצה בו ועל הכלל כי זה כולו בעבור ההכרח אבל אם רצתה להתגייר בחפץ נפשה בב״ר כמשפט הרי היא מותרת מיר גם לו גם לאביו ולאחיו וכך אמרו בגמ׳ החולץ ובכתה את אביה ואת אמה ירח ימים בר״א שלא קבלה עליה אבל קבלה עליה מטבילה ומותרת מיר ואיפשר כי בכל השבויות במלחמה נעשה בתורה הזאת כי מפני היראה תאמרנה להתגייר ואמ׳ ושלחתה לנפשה שתעשה כרצונ׳ ולא נכריחנ׳ לשמור רת משה ויהורית כי המתגיירת ברצון נכריח אותה לשמור התורה ואם החלל השבת תסקל ואם תאכל החזיר תלקה כרין ישרא׳ המשתמר וגם זאת אם הורת בפיה הגירות בלא הכרח לא נשלח אותה לנפשה שאפי׳ נחשב שהיה גירותה מפני היראה רינה כישרא׳ גמורה שכבר העלינו הלכה כולם גרים וגו׳ ואחר כן תבא אליה ובעלתה אמרו בסיפרי אין לך בה אלא מצות בעילה נתכוונו לומ׳ שאין קרושי כסף ושטר׳ תופסין בה וגם הבעילה לא לשם קרושין שרינה ערין כגויה שאין קירושין תופסין בה אלא שיתיר לו הכתו׳

בעילתה ומפני שאמר והיתה לך לאשה יורה שהיא אשתו גמורה ואם ונתה תחתיו תדון
כאשת איש וכך אמרו בגמרא במס׳ קידושין ולקחת לך לאשה ליקוחין יש לך בה כלומ׳ אחר
המעשים הללו ובסיפרי והיתה לך לאשה בענין שנא׳ שארה כסותה ועונתה לא יגרע אם כן
היא אשתו לגמרי כי התורה הקנתה אותה לו ועל דרך הפשט יראה שאסור לבעול אותה
עד שיעשה לה כל התורה הזאת וזה טעם ואחר כן תבא אליה ובעלתה ומה שאמר וחשקת
בה ולקחת לך לאשה שיקחנה להיות לו לאשה אחר המעשים האלה אשר יצוה וכן ואקח
אותה לי לאשה אבל בגמרה במסכת קירושין אמרו שהוא מותר לבא עליה
ביאה ראשונה וזהו ולקחת לך לאשה ודרשו והבאת אל תוך ביתך מלמד שלא ילחצנה
במלחמה יחברו אותה למעלה ולקחת לך לאשה כשתביאנה אל תוך ביתך והנה הוא טובה
אותה במלחמה ומביאה אל ביתו וא׳ עירו ובועל אותה לשבור אל לבו הזונה ואחרי הביאה
הראשונה תאסר עליו עד שיעשה לה את כל התורה הזאת וזה דרך הגמרא במקומו׳ רבים
אבל ראיתי בירושל׳ במסכת סנהדר׳ ר׳ יוחנן שלח לרבנין דתמן תרין מילין אתון אמרין בשם
רב ולית אינון כן אתם אומרי׳ בשם רב יפת תואר לא הותרה אלא בעילה ראשונה בלבד ואני
אומ׳ לא בעילה ראשונה ולא בעילה שנייה אלא לאחר כל המעשים הללו ואחר כן תבא
אליה ובעלת אחר כל המעשים האלו וזהו משמעותו שלמקרא ושלחת לנפשה אמרו בספרי
ולא לבית אביה ולא ידעתי אם לומר שהיא יהודית ואין מניחין אותה לעזוב תורת ישרא׳
ולשוב אל עמה ואל אלהיה או לומר שלא ישלחנה לבית אביה על ידי שלוחים כי יסייע ידי
עוברי עבירה אבל הוא יוציאנה מביתו לגור באשר תמצא כי אולי תשאר בארץ ותלך אחרי
הבחורים ותנשא לאחד מהם והנה כיון שהכתוב אומר שישלחנה לנפשה ומזהיר שלא
ימכרנה בכסף ולא יתעמר בה כשפחה נלמוד שאינה צריכה ממנו גט אבל הכתוב עשה
אותה אשת איש בהיותה עמו וכאשר ישנא אותה ישלחנה באנוסה ויתכן
כי טעם הכתוב לומר שאם יבעלנה ויחפוץ בה תהיה לו לאשה אבל אם יבעלנה
ולא תהיה ערבה עליו ולא יחפוץ בה בענין אמנון עם תמר ישלחנ׳ לנפשה והכל תלוי בבעילה
הזאת כי אם אחרי בעילתה תעמוד עמו ימים ויבא עליה אם יחזור וישנא אותה באיש אשר
ישנא את אשתו כבר נעשת אשתו והנה היא יהודית ומתגרשת בגט לא תתעמר בה כמו
והתעמר בו ומכרו ועשאו אנקלוס לשון סחורה ורבו׳ בסיפרי ובגמר׳ יעשו אותם לשון שמוש
והנה הוא לשון אזהרה שלא ישתמש בה בשפחה כלל ואם נשתמ׳ בה לוקה והנרא׳ בעיני לפי
פשוטו כי לא תתעמר הוא כמו לא תתאמ׳ מלשו׳ יתאמרו כל פועלי און את ה׳ האמרת היום
וכבכורים תתימרו בחלוף האלף ביור וכלם רוממות וגדולה האמרת היום רוממת וגדלת
אותו להיות לך לאלהים האמירך היום רומם וגדל אותך על כל העמים להיות לו לעם סגולה
וכולם נגזרו מן בראש אמיר יאמ׳ לא תתרומם ותתגדל בה להיות אתה ארוניה למכרה
ולהשתמש בה כשפחה וכן יקראו בערבי׳ הארון אמיר ושמוש העין והאלף כאחד מורגל
בלשון פרעהו מרדת שחת פראהו וכמו שפרשתי במלת פתע וכן מעשה צעצועים כמו בא
מן הצאצאים והצפיעות הבנים והבנות כי תרגום ברובים ברביא ובלשון חכמים עומדות
אומדות כקיאן פקיען עדין ארין ערבי הדיינין ארבי ערים ארים ושנינו חלה בדי גמיעה
ושאלו בגמר׳ גמיעה או גמיאה ותרצו הגמיני נא מעט מים ואע״ב אומרים ממנו מגמע
ובולע ובמשנה במסכת כלים בתוספתא שנינו מרדא במקום מרדע ואין מקפידין כלל בחלוף
שתי אותיות הללו וכן במקומות רבים ורש׳ כתב לא תתעמר בה לא תשתמש בה בלשון פרסי
קורין לעבדות ושמוש עמירה מיסודו של ר׳ משה הדרשן למדתי זאת וזה אמת שכן ראיתי
בירושלמי תמן צווחין לפעלא טבא עמירא בפרק אמ׳ ר׳ עקיבא ובפרק כל הצלמים ומורגל
הוא אף בלשון ארמי כמו שכתו׳ במגלת שושן ושדר מלכא ראתור על כולהון אמירה דנינוה
ועל כל דעמדין על יד ימא ועל עמור׳ דכרמלא ודגלעד ואהפיכו פתגמא דנבוכד נצר כולהון
עמודייא דארעא ולא תדחלון מיניה וכן במקומות רבים בספר ההוא יקראו יושבי הארץ
עמורי ארעא כלומ׳ הנעבדים לארץ והמשתמשין בה או שצוה מלך אשור על אנשי המלחמ׳
והם הנקראים עבדי הארץ כי הם הנעבדים למלך במלחמותיו הם אנשי מלחמתו ופרשיו

בלשון עבדו את כרר לעומר ועבדו בו גרם רבים תחת אשר עניתה אמרו בסיפרי אפלו
לאחר מעשה יחידי והוא מה שהזכרנו שהם סבורין שמותר לבא עליה כיאה ראשונה מיד
שהביאה אל תוך ביתו ומאותה שעה הוא מוזהר עליה בעמור ובמכירה לא יוכל לבכר׳ את
בן האהובה אזהרה שלא יעשה זה וכן כולם לא תוכל לאכל בשעריך לא תוכל לתת עליך איש
נברי ואמר אנקלוס בכולם לית לך רשו והטעם לא תתן יכולת לנפשך לעשות כבה והוא
מפליג באזהרה וכן כי את הבכור בן השנואה יכיר לתת לו פי׳ שנים מצות עשה שינחילנו פי
שנים והנה המשוה את הבכור לאחיו בנחלתו עובר בלא תעשה ועשה ואעפ׳ שאין דבריו
קיימים ברין וכל שכן אם לא רצה להודיע שהוא הבכור וטען שהוא פשוט והנחילו באחר
מבניו מדעתו שהוא הבכור שעובר בהן ואלו מצות מחודשות וממה שאמר הכתוב על פני
בן השנואה הבכור יראה לי׳ שאין המצוה הזאת והדין הזה נוהג אלא בחיי הבכור אבל אם
מת הבכור בחיי אביו אעפ׳ שהוא יורש חלק בכורתו בקבר ומורישו מן הדין לבניו אם רצה
הזקן ואמ׳ יירש בני כך וכך בנכסי ובנו של בני הבכו׳ יטול כך וכך בנכסי דבריו קיימין כדרך
שהם קיימים במקום שאין שם בכור וכן אינו עובר בלאו הזה אם לא הכיר הבכור לאחר
מותו כי לא מצאתי על פני רק בחייו על פני אהרן אביהם על פני תרח וכן כולם בן סורר
ומורה על דעת רבותי׳ אינו קטן שהקטן פטור מכל עונשין שבתורה ומכל המצוות אבל הוא
המביא שתי שערות והנה יש עליו שני עונשין האחר שהוא מקלה אביו ואמו וממרה בהם
והשני שהוא זולל וסובא עובר על מה שנצטוינו קרושים תהיו ונאמר עוד ואותו תעבודו וכו
תרבקון כאשר פרשתי שנצטוינו לרעת השם בכל דרכינו וזולל וסובא לא ידעו דרך ה׳ ועל
הכלל אין בו עתה חטא מות ועל שם סופו הוא נדון כמו שהזכי׳ רבו׳ וזה טע׳ וכל ישרא׳ ישמעו
ויראו כי לא הומת בגודל חטאו ﭏ ליסר בו את הרבים ושלא יהיה תקלה לאחרים וכן דרך
הכתוב שיזכיר כן כאשר יומתו לגדר כדי שתהיה במיתתם תקנה לאחרים כי הזכיר בן בזקן
ממרא לפי שאין בהוראתו חטא שיהיה ראוי למות בו רק הוא להסיר המחלוקת מן התורה
כאשר פירשתי שם וכן בעדים זוממין שנהרגין ולא הרגו וכן הזכיר במסית לפי שהוא נהרג
בדבורו הרע בלבד אעפ׳ שלא עבר הניסת ע״ז ולא שמע אליו אבל מיתתו ליסר הנשארים וגם
זו מצוה מחורשת או מבוארת מן כבר את אביך ואת אמך ואיש אמו ואביו תיראו
ותלית אותו אמרו רבותינו כל הנסקלין נתלין

שנאמ׳ כי קללת ﭏהים תלוי וזלזולו של מלך שהארם עשוי ברמות דיוקנו שלמלך וישראל
בניו הם משל לשני אחים דומים זה לזה וכו׳ לשון רש׳ וכל הנסקלים נתלין דברי יחיד הם
והלכה כרברי חכמים אינו נתלה ﭏ המגדף והעובר ע״ז וזה טע׳ כי קללת ﭏהים תלוי שאמרו
מפני מה זה תלוי מפני שבירך את השם או שעבר ע״ז פלנית בכך וכך עבודה וכך וכך אות
ומופת ראה בה ובעבודתה יקרא קללה או שהוא לשון זלזול כאשר הזכי׳ הרב מן והוא קללני
קללה נמרצת כי מקללים להם בניו בווים והמשל בשני האחים התאומים יש לו סור איננו
כאשר חשב הרב כישראל שנקראו בנים למקום ועל דרך הפשט יאמר כי יהיה באיש חטא
גדול שראוי להמיתו עליו ולתלותו על עץ לגודל חטאו ואעפ״כ לא תלין נבלתו על העץ כי
הארור מכל הארם והמקולל בהם הוא התלוי אין בכל המיתות מיתה מנוולת ובזויה
כמוה ואין ראוי שנטמא הארץ ותהיה קללת הﭏהים בארץ הקדושה כי שם צוה ה׳ את הברכ׳
חיים עד העולם ולכן צוה יהושע ויורידום מעל העצים ועל דעתי הענין בבני שאול המוקעים
ומפני שלא היו תלויים בבר׳ של ישרא׳ ולא מיד ישראל כלל אבל דוד נתנם לגבעונים לעשות
מהם כרצונם והם אשר הוקיעום ולא רצו לקברם לפרסם נקמת׳ מהם והנשארי׳ ישמעו ויראו
וכאשר נתך עליהם מים מן השמים או ידע דוד שנמחל עונם ונעתר ﭏהים לארץ כי פקר ה׳
את הארץ במטר וכלה הרעב ואז צוה וקברו אותם עם אבות׳ לכבוד המלכות לא לחיבו כלל
שלא נצטוינו ﭏ שלא נטמ׳ אנחנו את הארץ במי שנתל׳ אותו והנה ה׳ לא רצה עונם בתליית׳
מיד להוריע כי ה׳ אוהב גרים כרברי רבותי׳ ורא׳ אמ׳ על דרך הפשט כי ﭏהים פועל והקללה
תבא אל מקום קרוב מהתלוי ויש לו סור מורבק בנפש על כן לא תטמא את אדמתך והנה
המלין תלוי על העץ עובר בלא תעשה ועשה ורבותי׳ ידרשו כן בכל המלין את מתו שלא

לכבודו מה עז שהוא גזול אף כל שהוא גזול והנה לדעתם טעם כי קללת אלהים תלוי לומר
אעפ שזה ראוי לגזולו לגודל חטאו לא תעשה כן כי קללת אלהים תלוי ועל המשל של שני
אחין יהיה כל המלין בטעם הזה וכן הקללה שהזכיר ר׳ אברהם ממנה יהיה בכל בית אשר
יהיה שם מת ועל כן יטמא כל הבא אל האהל וכל אשר באהל ולא תטמא את אדמתך ועל
דעת רבותי׳ איננו טעם בלבד בעבור שלא תטמא את אדמתך שאם כן יהיה מותר בחוצה
לארץ אבל הוא לאו שני והנה המלין התלוי או אפי׳ המת בארץ עובר בשני לאוין ועשה ובחוצ׳
לארץ בעשה הוא תעשה אחר שהוא למד מן התלוי כאשר פרשתי ומן הלאו הזה
סבר יהושע מלכי כנען ביומן אעפ שאין בתלייתתן הקללה שהזכירו רבותי׳ במגרף ועובר עז׳
אבל היה בהם משום טומאת הארץ או שחשש לקללת אלהים מן המשל של שני האחים
כאשר פירשתי לא תראה את שור אחיך או את שיו נדחים זו מצוה מבוארת שאמר בתורה
כי תפגע שור אויבך או חמורו תועה השב תשיבנו לו והוסיף בכאן לאמר נדחים כי תועה
שתעה מדרכו ויכול להשותו הדרך בלא עמל גדול ועתה הזכיר נדחים שברחו ממנו
והרחיקו והזכיר שה שהוא כאבד ולכך פיאר בכאן ואם לא קרוב אחיך אליך ולא ידעתו
ואספתו אל תוך ביתך ואמר כן תעשה לחמורו שהוא בהמה טמאה וכן תעשה לשמלתו
אעפ שאין השמלה חביבה על בעליה כבעלי החיים ואין ההפסד בה מצוי בהם שאיפשר
שימותו וכן תעשה לכל אבדת אחיך מכל כלי ביתו אעפ שאינן חביבין כשמלתו אשר יכסה
בה ועל מדרש רבותי׳ הוסיף עוד בכאן דברים רבים כגון והתעלמת פעמים שאתה מתעלם
השב אפי׳ מאה פעמים תשיבם אפי׳ לגרנתו ולחרבתו והחזרה בסימנים ודברים אחרים
נדרשים בפרשה ואם לא קרוב אחיך אליך שאינו קרוב אצלך כי אינך מתחייב ללכת
אל ארץ אחרת עם האבדה להשיבה אלו אי שלא ידעת אותו כלל ובספרי אין לי אלא קרוב
רחוק מניין ת״ל ולא ידעתו ואם כן יאמר ואם לא קרוב אליך בעירך שתשאל עליו ותדענו
והיה עמך עד דרוש אחיך אותו והוסיף במצות הטעינה להזהיר עליו במצות לא תעשה כי
בתורה אמר עזב תעזב עמו מצות עשה ועוד הוסיף נופלים בדרך כי שם אמר רובץ
תחת משאו ולא הזכיר שם החמור שדרכו לטעון משוי גדול וירבץ תחתיו ואמר בכאן
אחיך ושם אויבך ושונאך לאמר תעשה עמו כן וזכור האחוה ותשכח השנאה כי יקרא קן צפור
לפניך גם זו מצוה מבוארת מן אותו ואת בנו לא תשחטו ביום אחד כי הטע׳ בשניהם לבלתי
היות לנו לב אכזרי ולא נרחם או שלא יתיר הכתוב לעשות השחתה לעקור המין אעפ שהתי׳
השחיטה במין ההוא והנה ההורג האם והבנים ביום אחד או לוקח אותם בהיות להם דרור
לעוף כאלו יכרית במין ההוא וכתב הרב במורה הנבוכים כי טעם שלוח הקן וטעם אותו ואת
בנו לא תשחטו ביום אחד כדי להזהיר שלא ישחוט הבן בעיני האם כי יש לבהמות דאגה
גדולה בזה ואין הפרש בין דאגת האדם לבהמות על בניהם כי אהבת האם וחנותה לבני
בטנה איננו נמשך אחרי השכל והדבור אבל הוא מפעולת כח המחשבה המצויה בבהמות
כאשר הוא מצויה באדם וכן אין עקר האסו׳ באותו ואת בנו רק בבנו ואותו אבל הכל הר׳ חקה
ויותר נכון בעבור שלא נתאכזר ואמר הרב ואל תתמה על מאמר החכמים האומר׳ על קן
צפור יגיעו רחמיך כי זהו אחת משתי סברות סברת מי שיראה כי אין טעם למצות אלא חפץ
הבורא ואנחנו מחזקי׳ בסברא השני׳ שיהיה בכל המצו׳ טע׳ והוקשה עליו עוד מה שמצא בבר׳
וכי מה איכפת לו להקב״ה בין שוחט מן הצואר לשוחט מן העורף הא לא נתנו המצות אלא
לצרף בהם את הבריות שנ׳ כל אמרת אלוה צרופה וזה הענין שגזר הרב במצות שיש להם טע׳
מבואר הוא מאד כי בכל אחד טע׳ ותועלת ותקון לאדם מלבד שכרן מאת המצו׳ בהן ית׳ ובבר׳
אול מפני מה לא נתגלו טעמי תורה וכו׳ ודרשו ולמכסה עתיק זה המגל׳ דברי׳ שכס׳ עתי׳ יומי׳
ומאי ניהו טעמי תורה וכבר דרשו בפרה אדומה שאמ׳ שלמה על הכל עמדתי ופרשה של
פרה אדומה חקרתי ושאלתי ופשפשתי אמרתי אחכמה והיא רחוק ממני ואמר ר׳ יוסי בר׳
חנינא אמר לו הקב״ה למשה לך אני מגלה טעם פרה אדומה אבל לאחרי׳ חוקה דכתי׳ והיה
ביום ההוא לא יהיה אור יקרות וקפאון יקפאון כתי׳ דברים המכוסים מכם בעולם הזה עתידין
להיות צפוים לעולם הבא כהדין סמיא דצפי׳ דכתי׳ והולכתי עורים בדרך לא ידעו וכתיב אלה

הדברים עשיתים ולא עזבתים שכבר עשיתים לר׳ עקיבא , הנה בארו שאין מניעות טעמי
תורה ממנו אלא עורון בשכלנו ושכבר נתגלה טעם החמורה שבהם לחכמי ישראל וכאלה
רבות בדבריהם ובתורה ובמקרא דברים רבים מוריעין כן והרב הזכיר מהן אבל אלו ההגרו׳
אשר נתקשו על הרב כפי דעתי ענין אחד להם שרצו לומר שאין התועלת במצות להקב״ה
בעצמו ית׳ אבל התועלת באדם עצמו למנוע ממנו נזק או אמונה רעה או מדה מגונה או
לזכור הנסים ונפלאות הבורא ית׳ ולדעת את השם וזהו לצרוף בהן שיהיו ככסף צרוף כי
הצורף הכסף אין מעשהו בלא טעם אבל להוציא ממנו כל סיג וכן המצות להוציא מלבנו כל
אמונה רעה ולהודיענו האמת ולזוכרו תמיד ולשון זו האגר׳ עצמה הזוכרה בילמדנו בפרש׳
זאת החיה וכי מה איכפת לו להקב״ה בין שוחט בהמה ואוכל או נוחר ואוכל כלום אתה
מועילו או כלום אתה מזיקו או מה איכפת לו בין א׳ כל טהרות או אוכל טמאות אם חכמת
חכמת לך הא לא נתנו המצות אלא לצרף את הבריות שנא׳ אמרות ה׳ אמרות טהרות ונא׳
כל אמרת ה׳ צרופה למה שיהא מגן עליך הנה מפורש בכאן שלא באו לומר אלא שאין
התועלת אליו ית׳ שיצטרך לאורה כמחושב מן המנורה ושיצטרך למאכל הקרבנות וריח
הקטורת בנראה מפשוטיהם ואפי׳ הנזכר לנפלאותיו שעשה שצוה לעשו׳ לזכר ליציאת מצרי׳
ומעשה בראשית אין התועלת לו רק שנדע אנחנו האמת ונזכה בו עד שנהיה ראוים להיותו
מגן עלינו כי כבודנו וספורנו בתהלותיו מאפס ותוהו נחשבו לו והביא ראיה מן השוחט מן
הצואר והעורף לומר שכולם לנו ולא להקב״ה לפי שלא יתכן לומ׳ בשחיטה שיהא כה תועלת
וכבוד לבורא ית׳ בצואר יותר מן העורף או הניחור אלא לנו הם להדריכנו בנתיבות הרחמי׳
גם בעת השחיטה והביאו ראיה אחרת או מה איכפת לו בין אוכל טהרות והם המאכלין
המותרים לאכול טמאות והם המאכלים האסורים שאמרה בהם התורה טמאים המה
לכם ורמז שהוא להיותנו נקיי הנפש חכמים משכילי׳ האמת ואמ׳ אם חכמת חכמ׳ לך הזכירו
כי המצות המעשיות כגון שחיטת הצואר ללמדנו המדות הטובות והמצות הגודרות במינים
לזקק את נפשותינו וכמו שאמרה תורה ולא תטמאו את נפשותיכם בבהמה ובעוף ובכל
אשר תרמוש האדמה אשר הבדלתי לכם לטמא אם כן כלם לתועלתנו בלבד וזה כמו שאמ׳
אליהו אם צדקת מה תפעל בו ורבו פשעיך מה תעשה לו ואמר או מה מידך יקח וזה דבר
מוסכם בכל דברי רבותי׳ ושאלו בירושלמי׳ בנדרים אם פותחין לאדם בכבוד המקום בדברים
שבינו לבין המקום והשיבו על השאלה הזאת אי זהו כבוד המקום כגון סוכה שאיני עושה
לולב שאיני נוטל תפילין שאיני עושה והינו כבוד המקום משמע דלנפשיה הוא ממש
דמהני כהדא אם צדקת מה תתן לו או מה מידך יקח וחטאת מה תפעל בו ורבו פשעיך
מה תעשה לו הנה בארו שאפי׳ הלולב והסוכה והתפילין שצוה בהן שיהו לאות על ידך
ולזכרון בין עיניך כי ביד חזקה הוציאך ה׳ ממצרים אינן לכבוד ה׳ ית׳ אבל לרחם על נפשותינו
וכבר סדרו לנו בתפלת יום הכפורים אתה הבדלת אנוש מראש ותכירהו לעמוד לפניך כי
מי יאמר לך מה תעשה ואם יצדק מה יתן לך וכן אמר בתורה לטוב לך כאשר פרשתי וכן
ויצונו ה׳ אלהינו לעשות את כל החקים האלה לטוב לנו כל הימי׳ והכונ׳ בכולם לטוב לנו ולא לו
ית׳ וית׳ אבל כל מה שנצטוינו שיהיו בריותיו צרופות ומזוקקות בלא סיגי מחשבות רעות
ומדות מגונות וכן מה שאמרו לפי שעושה מדותיו של הקב״ה רחמים ואינן אלא גזרות לומ׳
שלא חס הא׳ על קן צפור ולא הגיעו רחמיו על אותו ואת בנו שאין רחמיו מגיעין בבעלי
הנפש הבהמית למנוע אותנו מלעשות בהם צרכנו שאם כן היה אוסר השחיטה אבל טעם
המניעה ללמד אותנו מדת הרחמנות ושלא נתאכזר כי האכזריות תתפשט בנפש האדם
כידוע בטבחים שוחטי השורים הגדולים והיחמורים שהם אנשי דמים זובחי אדם אכזרים
מאד ומפני זה אמרו טוב שבטבחים שותפו של עמלק והנה המצו׳ האלה בבהמה ובעוף אינן
רחמנות עליהם אלא גזירות בנו להדריכנו וללמד אותנו המדות הטובות וכן יקראו הם כל
המצות שבתורה עשה ולא תעשה גזרות כמו שאמרו במשל המלך הנכנס למדינה אמרו לו
עבדיו גזור עליהם גזירות אמר להם כשיקבלו מלכותי אגזור עליהם גזירות כך אמר הקב״ה
קבלתם מלכותי אנכי ה׳ אלהיך קבלו גזירותי לא יהיה לך וגו׳ אבל במדרשו של ר׳ נחוניא בן

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main

הקנה בשלוח הקן מדרש שיש במצוה סוד אמר ר' חמא מאי דכתי' שלח תשלח את האם ולא אמר האב אלא שלח תשלח את האם בכור שנקראת אם העולם דכתיב כי אם לבינה תקרא ומאי ואת הבני' תקח לך אמר' רחמנא אותן הבנים שגדלה ומאי ניהו שבעת ימי הסכו' והיינו ימי השבוע וכו' והנה המצוה רומזת לענין גדול ולכך שכרה מרובה למען יטב לך והארכת ימים ומצות המעקה מחודשת או מבוארת מלא תעמוד על דם רעך אבל מצות הכלאים מבוארות שכבר אמר שדך לא תזרע כלאים והנה כמשמע ההוא כל המקום הנזרע והוסיף כבאן אם יזרע הכרם כלאים יקדש הזרע אשר יזרע ותבואת הכרם שאסור בהנאה בהקדש וטעם פן וכמו כי תקדש וכן ומפתח אהל מועד לא תצאו פן תמותו וכן לא תגעו בו פן תמותון דהכן שבידושו כמו כן ינכרו צרימו פן יאמרו בענין שמא לומר לא תזרע אותו כלאי' פן יצמח ויאסר עליך הכל כי אינן נאסרי' אא כמו ששנינו תבוא מתקדשת משתשר"ש וענבים שיעשו כפול הלבן אמר לא תחרש בשור ובחמור והוא הדין לכל מיני כלאים והיא מצוה מבוארת מן בהמתך לא תרביע כלאים שדרך כל עובד אדמתו להביא צמדו כרפת אחת ודרכיב אותם וביאר בשעטנז שאינו רק בצמר ופשתים והזכיר לא תלבש ללמד שאין העליה אסורה אא בבעין לבישה כי יקח איש אשה ובא אליה ושנאה טעמו כאשר יקח איש אשה בלקוחי התורה שהם הקדושין בכסף והיא המאורסה שיזכיר ואחרי ימים בא אליה ושנאה שלא היתה ערבה אליו אלא בביאתה והשכים בבקר ובא לב"ד וטען שלא מצא לה בתולים והנה זה מתכוין להוציאה בלא מוהר הבתולות שהיא הכתובה שכתב לה ומפני כי בחזקת בתולה נתקדשה אליו הוא טוען עליה שזינתה תחתיו ולפיכך אמר הכתוב ואם אמת היה הדבר הזה כדברי הבעל וסקלוה והאמת כי לא יודע הדבר רק על פי שנים עדים ולפי שהכתוב יפרש בזונה הבתולות כי כאשר תהיה מאורס' תסקל וכאשר לא אורסה היא פטורה לא הוצרך לפרש כאן ואם אמת היא שזינתה בארוסיה ושזינתה ברצונה וסקלוה ואמ' ברמז כי עשתה נבלה בישראל לזנות בית אביה והנבלה היא בעשותה כן לרצונה ולזנות כאשר תשטה אשה תחת בעלה כי הנערה אשר לא אורסה לא תקרא זונה בשכבה עם אחד העם אבל היא מיועדת לו ופרשו השמלה הרי זו משל מחוורים הדברים כשמלה לשון רש"י והוא מדרשו של ר' ישמעא' בספרי ובמכילתא ואין צורך כי זאת לפנים בישר' מכניסין החתן והכלה לחופה ובודקין אותם והעדים משמרים להם מבחוץ והם שהחכמים קורין אותם שושבינין וכאשר יפרדו נכנסין העדים שם ולוקחים השמלה אשר שכב אותה עליה ויראו הדמים וזה ידוע בתלמוד ובספרי אגדה וקורין שמלה ההיא סודר ולכך אמ' הכתו' שיפרש אביה ואמה השמלה אשר לקחו מיד העדים ויאמרו אלו בתולי בתי ובודאי שצריך לחזור הדברים בענינים הרבה שהכתו' יקצר בהם אבל אמ' הרי זו משל אא המחייב מוציא שם רע אע"פ שלא בעל ופשוטו של מקרא כדברי האומר עד שבעל וכך אמרו בגמרה ר' א'עזר בן יעקב אמר שמלה ממש והלכה כדבריו וכן טעם הפרשה כי אמר הכתו' תחלה ולקח אבי הנערה ואמה והוציאו את בתולי הנערה יזכיר בשניהם ואחר כך שב לאב לבדו ואמר אבי הנערה וכו' וחזר ואמ' ופרשו השמלה בשניהם והטעם כי התביעה הזאת לאב לבדו היא שהקנס שלו אבל שתף האם במעשה מפני שענין השמלה הנשים יתעסקו בו והן היודעות והבקיאות בדברים ולאם ראוי שתתפוס ותביא אותה לב"ד אבל טענת את בתי נתתי לאיש הזה לאב בלבד היא והאם לאו בעלת דברים דידיה היא ואחר שיסדר האב טענותיו בב"ד יתפוש השמלה אשר הביאה אשתו תחת כנפות כסותה ויפרשו אותה לפני ב"ד והנה לא הוזכרה האם בפרשה ולא באה לב"ד כלל אלא מפני ענין השמלה כאשר פרשתי וטעם וענשו אותו מאה כסף אחרי המלקות הנדרש מויסרו אותו כי המנהג לכתוב לבתולות מוהר חמשים כסף והנה זה הוציא עליה שם רע בעבור ששנאה ורצה להוציאה בלא כלום ולכן ענשו הכתו' מאה כסף כי התורה העניש בכפל בענין שנים ישלם ואע"פ שהכתובה מדבריהם למי שיתנה עמה או ישאנה כתם אבל המנהג היה לכתוב מוהר ובתולות כמו שנאמ' כמוהר הבתולות והרוב יעשו כן ואם לא היה כתובה לאשה הזאת למה ישים עליה עלילות דברים מפני שבא עליה ושנאה יכתוב לה גט ויפטר ממנה דכתי' כי שנא שלח ומתו גם שניהם להוציא מעשה

חרודים שאין האשה ניהנית מהם גם לרבות הבאים אחריהם לשון רש׳ ולא הבינותי מהו וכי
בתולה היא זו שנמעט או נצטרך לרבות הבאים אחריהם מה לי ראשון ומה לי שני ושלישי
ועוד היה לו לומ׳ הבאים אחריו ובנוסחאות שלנו בספרי שניהם ולא העושה מעשה חרודין
כשהוא אומר גם שניהם לרבות הבאים מאחריהם והיא ביאה שלא כדרכה ושלא כדרכו
ודיבה אותם הכתוב בכאן וכל העריות למדות מזו וטעם השוכב עם האשה והאשה תוספת
ביאור כמו יביאה את תרומת ה׳ אותו את נבוכד נצר ובסיפרי האיש השוכב עם האשה אע״פ
שהיא קטנה והאשה אע״פ שנבעלה לקטן אם כן טעמו גם שניהם גם כל אחד מהם האיש
או האשה המגיע מהם לחיוב ענין נערה המאורסה כי כאשר יראו עדים מרחוק איש תופס
בנערה ושכב עמה בעיר והרימו העדים קולם והתרו בהם על דעת רבותי׳ יתחייבו שניהם
סקילה שגם האשה בחזקת מונה לדעת כיון שלא צעקה כלל כי דרך כל אנוסה לצעוק בעיר
להושיעה ולהצילה ואם יראו אותה בשדה ויחזיק בה וישכבנה הרי זו בחזקת אנוסה ופטורה
וטעם צעקה יתכן שצעקה או טעמו אם צעקה אין מושיע לה כי אפי׳ שמעו שלא צעקה פטור׳
כיון שאין שם מושיע׳ לה והכלל אם יש לה מושיעים בין בעיר בין בשדה חייבת אין לה מושיע׳
בין בעיר בין בשדה פטורה שלא דבר הכתו׳ באנס ואמר על דבר אשר ענה את אשת רעהו
ולא יקרא ענוי רק השוכב באונס וזו בבר חייב אותה במונה לרצון אבל ענין הכתוב כאשר
נראה שהאיש אוחז בה ושוכב עמה בדין האיש בנתרצה בעבור שהיתה יכולה להושיע ממנו
ונחשב לאיש כמענה אותה כי לא פתה ולא דבר על לבה להשמיע אוז ולא ידעתי בדין הצעק
אם ראינו נערה שהחזיק בה האיש והיא נלחמת בו בכל כחה וכוכה ואוחזת בבגדיו או
בשערותיו להמלט ממנו ולא ידעה לצעוק למה תסקל אלא גם הצעקה בהוה לדון בה מן
הסתם בעיר מפותה ובשרה אנוסה ממזר שם לאיש מוזר מאחיו
ויודעיו שלא יודע מאין בא כלשון וישב ממזר באשדוד והדר כתיב והכרתי גאון פלשתים יאמר
שלא ישב באשדוד זולתי איש נכרי וזר שיעבר בו כי יכרית גאון פלשתים ממנו והנה הנולד
לאיש מאשת אביו הוא ירחיק אותו ולא יודה בו לבשתו וכלמתו מן המעש׳ הרע שעשה וגם
אמו תשליכנו גלילה כענין האסופי הנזכר בתלמוד והנה הוא ממזר בעיר מולדתו וכן בכל
העריות כדברי רבותי׳ ובירושלמי אמר ר׳ אבהו מהו ממזר מום זר על דבר אשר לא קדמו
אתכם בלחם ובמים מצינו אבל בכסף תשבירני ואכלתי ומים בכסף תתן לי ושתיתי כאשר
עשו לי בני עשו היושבים בשעיר והמואבים היושבים בער ורבים אמרו שהם לא קדמו אותם
אבל ישראל קנו מהם וזה הבל כי די למחנה שימכרו להם כאשר ירצו לקנות ועוד כי ישרא׳
לא באו בגבול מואב והמואבים הוציאו להם לחם ומים בכסף והכתוב אומ׳ שעשו המואבים
כאשר עשו בני עשו ולמה ירחיק המואבי לעולם בעבור זה ולא יתעב אדומי ורא״א כי טעם
כאשר עשו לי בני עשו והמואבים על אעברה נא בארצך בדרך בדרך אלך אבל לא מכרו
להם לחם ומים כי הם עברו בהר שעיר ובער ומלך אדום לא הניחם לעבור דרך מדינתו אשר
הוא יושב בה והוא מה שאמ׳ לא תעבר בי גם זה הבל כי הם שלחו אל אדום אעברה בארצך
וימאן אדום נתון את ישרא׳ עבור בגבולו והנה לא נכנסו כלל בגבול אדום וכן כתוב ויסעו
מהר ההר דרך ים סוף לסבוב את ארץ אדום כי הוצרכו לשוב אחור דרך ים סוף מהור ההר
שהוא על גבול ארץ אדום ולא באו בארץ אדום עצמה כלל ויפתח אמר בביאור כי בעלותם
ממצרים וילך ישראל במדבר עד ים סוף ויבא קדשה וישלח ישרא׳ מלאכים אל מלך אדום
אעברה בארצך ולא שמע מלך אדום וגם אל מלך מואב שלח ולא אבה וישב ישרא׳ בשטים
בקדש וילך במדבר ויסב את ארץ אדום ואת ארץ מואב ויחנו בעבר ארנון ולא באו בגבול
מואב הנה זה מפורש שלא באו כלל בארץ אדום ולא בארץ מואב ואלו באו שם היו מוכרים
להם לחם ומים כי אין המנהג לנותן רשות לעם הצבא לעבור לארצו שלא ימכור להם לחם
ומים והנראה לי כי הכתוב ירחיק שני אחין האלה שהיו גמולי חסד מאברהם שהציל אביהם
ואמם מן החרב והשבי ובזכותו שלחם השם מתוך ההפכה והיו חייבים לעשות טובה לישרא׳
והם עשו עמהם רעה האחד שכר עליו בלעם בן בעור והם המואבים והאחד לא קדם אותו
בלחם ובמים כאשר קרבו למולו כמו שכתוב אתה עובר היום את גבול מואב את ער וקרבת

מול בני עמון והנה הכתוב הזהירם אל תצורם ואל תתגר בם והם לא קדמו אותם כלל כי
היה הכתוב אומ׳ כאשר עשו לי בני עשו והמואבים והעמוני׳ אבל לא הזכיר עמון שלא קדמו
אותם והנה עמון הרשיע בזה יותר מכולם כי בני עשו והמואבים כאשר ידעו שהזהירו ישרא׳
שלא יתגרו בהם הוציאו להם לחם ומים חוץ לגבולם ועמון לא אבה לעשות כן וזה טעם
לא קדמו שלא יצאו לקראתם בלחם ובמים כאשר עשו האחרים ולכך הקדים הכתוב עמוני
והקדים להזכיר פשעו בל דבר אשר לא קדמו אתכם ואחרי כן הזכיר מואב וחטאתו ורבותי׳
דרשו עמוני ולא עמונית מואבי ולא מואבית מפני שהאיש דרכו לקדם ואין האשה דרכה
לקדם שתוצא מזון חוץ לגבול הארץ וכן הזכירו בירושל׳ מפני שדרך האיש לשכור ואין דרך
האשה לשכור לא תדרוש שלומם מכלל שנא׳ עמך ישב בקרבך יכול אף זה כן ת״ל לא תדרוש
שלומם לשון רש״י והמדרש הזה בספרי מטובתם מכלל שנ׳ שם בטוב לו לא תוננו הוציא את
אלה מאותה טובה אבל לא תדרוש שלומם נדרש לפי שנא׳ כי תקרב אל עיר וקראת אליה
לשלום יכול אף עמון ומואב כן ת״ל לא תדרוש שלומם וטובתם וכן בתנחומא והנראה אלי
כי מלחמת עמון ומואב אסרה הכתו׳ עלינו לדורות והכתוב שאמ׳ אל תתגרו בם אינה מצוה
לשעה בלבד אבל היא מצות לא תעשה לדורות והו שאמ׳ כי לבני לוט נתתיה ירושה והנה
ארצם להם לעולם כי היא נחלה שהנחילם השם אם כן הכתו׳ שאמר לא תדרוש יצוה אם
נלחם עליהם בעיר שכבשו הם מן העמים שלא נקרא להם לשלום וכן אם יבואו הם להלחם
בארצנו מותר לנו לרדוף אחריהם ולכבוש מהם המדינות להכות יושבי הערים שעשו עמנו
הרעה כמו שעשה יפתח ויכם מערוער עד בואך מנית עשרים עיר וכן יעשה דוד לכל ערי
בני עמון בעבור שהם פרצו הגדר תחלה ונלחמו בו ואז לא נצטרך לקרא בשלומם ונכה
בנלחמים בנו כל עיר מתים והנשים והטף אם נרצה ואמרו במדרש רבא והכיתם כל עיר
מבצר וכל עץ טוב תפילו וכל מעייני מים תסתומו אמרו לו הכתו׳ אומ׳ לא תשחית את עצה
ואתה אומר כן אמר להם על כל האומות צוה וזו קלה ובזויה היא שנא׳ ונקל זאת בעיני ה׳
ונתן מואב בידכם שנא׳ לא תדרוש שלומם וטובתם או׳ אילנות טובים וכל זה להזיקם ולצערם
אבל הארץ תשאר למשפחה ההיא שהיא נחלה שהנחילם השם וזה ענין מוזכר באגדות
בבראשית רבא ובמדרש תלים והנה השם שמר לבני לוט זכות אליהם שלוה את נביאו בדרך
אשר שלחו ה׳ ולכך הנחילם אברהם מנחלת אברהם והעניש את בניו בחטאם שלא ירבקו
בישרא׳ וכן המצרים הרחיקם שלשה דורות מפני רשעם אשר עשו עמנו רעות רבות וצרות
אבל לא יתעב אותם לעולם בעבור שהיינו גרים בארצו ונמלטנו עמהם בימי הרעב בכבוד
שעשו לאבינו והמליכו עליהם ממנו קצין ומושל וכן עשה עם אדום שמר להם זכות אבות
שהיו מזרע הקדש והרחיקם שלשה דורות בעבור שיצאו לקראתנו בחרב ולא זכרו ברית
אחים והקבלה מן רבותי׳ כי אין דור שלישי מימי משה אבל כאשר יתגייר אחד מהם יבא
הדור השלישי שלו בקהל ה׳ ונשמרת מכל דבר רע שהשטן מקטרג בשעת הסכנה לשון רש״י
והנכון בענין המצוה הזאת כי הכתוב יזהיר בעת אשר החטא מצוי בו והידוע במנהגי המחנו׳
היוצאות למלחמה כי יאכלו כל תועבה ויגזלו ויחמסו ולא יתבוששו אפי׳ בניאוף וכל נבלה
הישר בבני אדם בטבעו יתלבש אכזריות וחמה בצאת מחנה על אויב ועל כן הזהיר בו הכתו׳
ונשמרת מכל דבר רע ועל דרך הפשט היא אזהר׳ מכל הנאסר ובספרי ונשמרת מכל דבר
רע שומע אני בטמאות ובטהרות ובמעשרות הכתוב מדבר ת״ל ערוה אין לי אלא ערוה מניין
לרבות ע״ז וגלוי עריות ושפיכות דמים וקללת השם ת״ל ונשמרת מכל דבר רע א״י ונשמרת
מכל דבר רע יכול בטמאו׳ ובמעשרו׳ ת״ל ערו׳ מה ערו׳ מיוחד מעשה שגלו עליו כנעני׳ ומסלק
השכינה אף כל מעשה שגלו עליו כנעני׳ ומסל׳ את השכי׳ כשהוא אומ׳ דבר אף על לשון הרע
וגם זה מן הטעם שפירשנו כי מלבד האזהרות שבאו באלו העבירות החמורות יוסיף לאו
במחנה שנשמר כי מכל אלו העבירות שלא תסתלק השכינה מישרא׳ אשר שם כאשר אמר
כי ה׳ אלהיך מתהלך בקרב מחניך והנה העושה העברות הגדולות באותם שכתוב בהם שמו
שקוציהם בבית אשר נקרא שמי עליו לטמאו ועוד שלא יגברו עלינו האויבים אם נעשה
במעשיהם הגורמים להם שיגלו מפנינו וזהו ולתת אויביך לפניך והוסיפו בו לשון הרע כדי

שלא ירבו בניהם מחלוקות ויכו ביניהם מכה יותר מן האויבים ועל דרך הפשט הזהיר בבעלי
המקרה לצאת מכל המחנ׳ מפני השע׳ הנזכ׳ שה׳ מתהלך עמנו בקרב מחנינו להושיענו והנה
המחנה קדוש ושיהיה לבנו מתכוין להקב״ה ונחיל לישועתו ולא נסמוך בזרוע בשר ודם וכן
הטעם בכסוי הצואה כי המחנה כלו במקדש ה׳ וממנו נלמוד למקום התפלה שנרחיק מן
הצואה ארבע אמות ולכל מראה עינים אבל רבותי׳ ידרשו ויצא אל מחוץ למחנה לא יבא
אל תוך המחנה במחנה לויה ובמחנה שכינה כאשר יהיה הארון עמהם שם וגם בכסוי
הצואה לדעתם במקום אשר יזכירו השם להתפלל או לקרא קרית שמע אם כן גם זו אזהרה
בכל אותה במחנה שלא יהיה הכל מופקר במחנות הגוים וגם אלו מצות מבוארות וטעם
בסוי הצואה שאין הצואה בטומאה שתטמא את מקומה ושתהיה בוקעת ועולה אבל אסר
לראותה בעת התפלה ובהיות הלב דבק בשם הנכבד מפני שהדברים הנמאסים יולידו גנאי
בנפש וישבשו כוונת הלב הטהור וכאשר נעלמה מעיני רואה אין רע וטעם לא תסגיר עבד
אל ארניו דבק למעלה שאם יברח העבד מארניו אשר יצאה עליו מחנה וינצל אל מחניך
לא תסגירנו לו במטון אשר יתן לך ולפי שאמ׳ במקום אשר יבחר נראה שהוא מצוה שיהיה
בן חורין ולא נעבוד בו אנחנו והטעם במצוה הזו כי עמנו יעבור את השם ואיננו הגון
שנחזירהו אל ארניו לעבוד ע״ז ועוד שיתכן שילמיר דרך מבוא העיר כי בענין הזה ילכדו
מדינות רבות על ידי העבדים והשבויים הבורחים משם ורבותי׳ אמרו אפי׳ בעבר כנעני של
ישרא׳ שברח מחוצה לארץ שגם זה יעמוד לפני יושבי ארץ ישרא׳ וינצל מעבור היושבים על
אדמה טמאה ושאין כל המצות נוהגות שם לא תהיה קדשה מבנות ישרא׳ מקודשת ומזומנ׳
לזנות ולא יהיה קדש מזומן למשכב זכור לשון רש׳ והנה אם הלאו הזה אזהרה באשה הנשכב׳
ויזהי׳ בהיותה מקודשת ומזומנת לזנות אם כן אין הפנויה הנבעלת במקרה ובהצנע מחייבי׳
הלאוין וכן הקדש למה יזכי׳ בהיותו קדש ומזומן ואפי׳ הנבעל בחדרי חדרים יש בו כרת
ומיתת ב״ד ועוד שיהיה ראוי שיאמר לא תהיה בכם קדשה ולא יהיה בכם קדש כי מבנות
ישרא׳ ומבני ישרא׳ כאלו בעם אחר ידבר והנראה בעיני בלאו הזה כי הוא אזהרה בב״ד שלא
יניחו אחת מבנות ישרא׳ להיות יושבת בפרשת דרכים בעינים על הדרך לזמה או שתתקן
לה קובה שלונות כמנהג ארצות ודים יושבות על הפתח בתופים ובכנורות כענין שבתו קחי
בנור סבי עיר זונה נשכחה היטיבי נגן הרבה שיר למען תזכרי וכן יזהיר לבא על הקדש ועל
דרך הפשט אפי׳ שישכב עם הנשים בקובה אשר יעשה לו מזומנת לזמה או שישב בעינים על
הדרך יזהירם לב״ד ויראה לי שכן דעת אנקלוס אבל צירף לזה העבד והשפחה הבאין בישרא׳
דרך נשואים מפני שהכל יודעין בעבד שנשא בת ישר׳ שאין לו בה קדושין ותהיה עמו כאשה
עם בעלה אם כן היא קדשה לעיני השמש וראיתי בסיפרי לא תהיה קדשה מבנות ישראל
אין אתה מוזהר עליה באומות ולא יהיה קדש אין אתה מוזהר עליו באמות שהיה בדין ומה
אם קדשה קלה אתה מוזהר עליה בישראל קדש חמור אינו דין שתהא מוזהר עליו בישרא׳
או חלוף אם קדש חמור אין אתה מוזהר עליו באומות קדשה קלה אינו דין שתהא מוזהר
עליה באומות וכו׳ ונראה מזה שאין מדרשם כדבורי אנקלוס שהרי אין לדבריו חומר בקדש
יותר מן הקדשה ועוד מה הוא זה שאומר אין אתה מוזהר באומות וכן אם היה מדרשם
בקדש לזכר הנשכב כמדרשו של ר׳ ישמעא׳ במסכת סנהדרין גם כזה לא יתכן שיאמרו אין
אתה מוזהר עליו באומות שהנשכב מן הגר בסקילה הוא אבל נראה שדעת בעל הברייתא
הזו כענין שהזכרנו יזהיר לב״ד שלא תעמוד האשה על אם הדרך לזנות כי שם תתאפנה
מאיסורי הבאות קרובים ורחוקים ולכן מכסות פניהם לזנות גם מאחיהם וקרוביהם והוא
שאמר ויחשבה לזונה כי כסתה פניה וכן יזהיר לב״ד על המזומן להיות נשכב מן הזכרים
בענין שכת וגם קדש היה בארץ עשו בתועבות הגוים ומלבד האזהרה בעושי העבירה יזהיר
כאן לב״ד שלא יניחו להיות קדש בעינים על הדרך כידוע מהם בארץ מצרים שעומדין על
הדרך מכוסי הפנים כנשים לעשות התועבה הזאת ודורש בברייתא הזו שאין אנו מוזהרים
באחרים זולתנו אם יעשו עם רעיהם כן שלא הוזהרנו אנחנו בגוים אלא בענין ע״ז בלבד ולשון
קדש וקדשה על דעת המפרשים לשון הזמנה כי מצאנו אני צויתי למקודשי וכן הקדיש

קרואיו קדשו עליה מלחמה ולפי דעתי כלם מלשון קדושה כי הפורש מן הזונות נקרא קדוש
כמו שנא׳ אשה זונה וחללה לא יקחו כי קדוש הוא לאלהיו והנה הנשמרת מן הערוה והזמה
קדושה והנפרדת מן הקדושה ונטמאת בזמה יקראו אותה קדשה קרוב למה שנוהג הלשון
לומ׳ ובכל תבואתי תשרש ודשנו את המזבח כי הזונה המפורסמ׳ טמאת השם רבת המהומ׳
נפרדת מכל קדושה ואין השם הזה בה רק בהיותה מזומנת לתועבה הזאת שאין לה טעת
הכשר וקדושה כלל ולשון הקדיש קרואיו מליצה כי העוש׳ משתה מקדש את קרואיו ומטה
אותם שלא יטמאו השולחן והלחם והחברים בענין שנא׳ בלתי טהור הוא כי לא טהור וכן
קדשו עליה מלחמה שיטהרו אותם כמטהר קרואיו שלא יבדלו החברים מהם לא תביא
אתנן זונה כי הזונות יעשו בנרה שלהן מצות ה׳ חושבות לכפר על חטאתם כמו שיזבירו
רבותי׳ במשל שלהן גייפא בתפוחייא ומפלגא לבאישיא ולכך אסרה תורה אתנן לכל נדר כי
עתה יוסיפו לחטא בהן וכן ענין מחיר כלב בעבור כי הצדים בכלבים ושומרי החומות יגדלו
הכלבי׳ עוי נפש מזיקין את הרבים וידורו במחירהם להיות כופר לנפשם וכן המנהג עד היום
בפרשים אנשי הציד שיעמידו [illegible] בלמיהם [illegible] רבים מהם בבל [redacted] בתיהם
שיצלחו בהם והמפרשים אמרו מפני שהוא דרך בזיון ואמרו גם שניהם לרבות שנוייהן כגון
חטים ועשאן סלת לשון רש׳ אבל בגמר׳ אמרו שבש׳ אוסרין ובה׳ מתירין אא הן ולא ולדותיהן
הם ולא שנוייהן ושעם גם שניהם מפני שהאחר באמת תועבה גדולה והוא האתנן כי בו
נעשתה תועבת הזמה אמר שגם שניהם יתעב ה׳ וכמוהו מצדיק רשע ומרשיע צדיק תועבת
ה׳ גם שניהם ותלה הקטון בגדול וכן ומתו גם שניהם כמו שפירש או טעמו בעבור שהזכיר
בכר פסולי הקרבן במומין ואמר בהן לא תזבח לה׳ אלהיך שור ושה אשר יהיה בו מום כל
דבר רע כי תועבת ה׳ אלהיך הוא הוסיף כאן לומר כי גם האתנן והמחיר שגופם תמים גם
הם תועבת ה׳ אלהיך במותם והוא הנכון וכן און שומעת ועין רואה ה׳ עשה גם שניהם ירמוז
לאדם בכללו יאמר שה׳ יצר את האדם ועשה גם אלו כן וכן אבן ואבן איפה ואיפה תועבת ה׳
גם שניהם ירמוז לגזל והזמס וכל עושק שהם תועבות גדולות מאלו לא תשיך לאחיך גם
זו מצוה מבוארת יוסיף כאן אזהרה גם ללוה מה שאין כן בכל דיני ממונות שאם רצה הוא
ליזוק בנכסיו רשא׳ אבל מפני רגילות החטא הזה יזהיר בו גם הלוה ובאר כבאן שיהי׳ רבית
הנכרי מותר ולא הזכיר כן בגזל וגנבה כמו שאמרו גזל גוי אסור אבל הרבית שהוא נעשה
לדעת שניהם וברצונם לא נאסר אלא מצד האחוה והחסד כמו שצוה ואהבת לרעך כמוך
וכמו שאמר השמר לך פן יהיה דבר עם לבבך בליעל וגו׳ ועל כן אמר למען יברכך ה׳ אלהיך
כי חסד ואמת ורחמים יעשה עם אחיו כאשר ילונו בלא רבית ויחשב לו לצדקה וכן השמטה
חסד באחים ולכך אמ׳ את הנכרי תגוש וקבע לו ברכה כי הכתו׳ לא יזכיר הברכה רק בצדקו׳
ובחסדים לא בגזל ובגנבה ובאונאה והזכיר נשך כסף נשך אוכל לבאר שאם ילוה לו סאה
חטים בסאה וחצי של חטים יהיה נשך גמור אפי׳ לא יהיה שוה סאה וחצי בעת הפירעון
ברמי הסאה שהלוהו ובאר עוד כל דבר אשר ישך אפי׳ באבני הבנין ושאר הנלוים אולי יעלה
על הדעת שאין הנשך רק בכסף שכל הדברים נקנין בו ובאוכל שהוא חיי האדם אבל בשאר
הדברים נלך אחר שום הכסף לעת ההלואה והפרעון ורבותי׳ עשו לנכרי תשיך לאו הבא
מכלל עשה באחיך מפני שהוא מיותר שכבר אמר לא תשיך לאחיך וכי תחדל לנדור לא
יהיה בך חטא בעבור שהמקריבים עולה וזבחים לאלהים יש להם שכר טוב בענין שכתו׳ עולות
מחים אעלה לך אעשה בקר עם עתודים אבא ביתך בעולות ואף בקרבנות הבאים בנדבה
כמו שכתוב ונרצה לו לכפר עליו ואמר ריח ניחח לה׳ ואם כן הרי הנדר זרוז במצוה וכתיב
נדרי לה׳ אשלם נגדה נא לכל עמו לפיכך יאמר הכתוב השמר בנדריך כי אע״פ שהם זרוז
בקרבנו׳ השם אשר הם לך לרצון אם תדור תבא לידי חטא אם לא תשלם או שתאחר לשלמו
ואם לא תדור לא תמצא חטא בענין כלל כי אפי׳ לא תקרב קרבן כל ימיך לא יהיה בך חטא
אך תשמור מוצא שפתיך כאשר תוציא הדבר מפיך ועשית אחריכן כאשר נדרת להשלים
כל אשר נדבה רוחך להוציא בפיך ועל דרך הזה אמר שלמה כאשר תדור נדר לאלהים לא
תאחר לשלמו כי אין חפץ בכסילים טוב אשר לא תדור משתדור ולא תשלם יאמר שאין חפץ

כבסילים החושבים לעשות מצוה כאשר ידרו רבים להיות להם וירוו למצוה שחשבו לעשות ולא יחשבו בלבם ולא דעת ולא תבונה לאמר אולי לא תמצא ידי להשלים כל אלה אבל יחשוב כי הרצון אשר היה לו בעת נדרו יחשוב לו לטובה ולפיכך יזהיר עוד אל תתן את פיך לחטיא את בשרך ואל תאמר לפני המלאך כי שגגה היא כלומר שלא תרבה בנדרים וכאשר לא תקריב תאמר לפני המלאך האכזרי אשר ישולח בך כי שגגה היא שהיית סבור להקריב וכלב שלם נדרת אותם ועתה לא מצאת ידך לעשות כן כי האלהים יקצוף על כל נדריך והבל המלאך הנזכר כל מעשה ידיך אחרי אשר הוטמאה לרבות סוטה הנסתרת לרש״י ופירושו אש״ה סונתה תחת בעלה אבל השוטה הנסתרת בלבד לא נודע שהיא טמאה ואינו עובר עליה בלאו הזה וכן מפורש בפרק ראשון של יבמות מאי נסתרה נבעלה ואמאי קארי לה נסתרה לישנא מעליא נקט ושלא נבעלה בהדיא כתיב בה טומאה ונסתרה והיא נטמאה למיקם עליה בלאו ואם כן יאמר הכתוב לא יוכל בעלה הראשון אשר שלחה לשוב לקחתה אחרי אשר הוטמאה והנה הם שני לאוין יזה״ר במחזיר גרושתו משנשאת ויזהיר במחזיר את אשתו שנטמאה בזנות ועל דרך הפשט אחרי אשר הוטמאה לבעל הראשון ירמוז כי כל אשר ידעה איש אחר תחשב טמאה לו ואלו מצות מחודשות בגט ובחזירה וטעם הלאו הזה כדי שלא יחליפו נשותיהן זה לזה יכתוב לה גט בבקר ובערב היא שבה אליו וזה טעם ולא תחטיא את הארץ כי זה סבה לחטאי גדולים ובסיפרי ולא תחטיא את הארץ להזהיר ב״ד על כך ולא יעבור עליו לכל דבר דבר הצבא לכל דבר שהוא צורך הצבא לא לספק מים ומזון ולא לתקן דרכים אבל החוזרין מעורכי המלחמה על פי כהן גדול כגון בנה בית חדש ולא חנכו אירש אשה ולא לקחה מספיקין מים ומזון ומתקנין את הדרכי׳ לשון רש״י מדברי רבותי׳ ואם כן יהיה עליו על הצבא הנזכר יאמ׳ שלא יעבור האיש הזה על הצבא לכל דבר לא להיו׳ פקיד על אנשי הצבא או מצביא את עם הארץ או לכל הצריך להם כגון ספוק מים ולא ישגיח עליהם רק בשמחתו והוא פירוש נכון השמ׳ בנגע הצרעת גם זו מצוה מבוארת יוסיף לאו בקוצץ בהרתו או גם בנמנע מהראות נגעו לכהן ובדין הנגעים עצמן לא הזכ״ר בכאן רק ככל אשר יורו אתכם הכהנים הלוים כאשר צויתים לפי שהכהנים זריזים הם ודי להם במה שצוה אותם כמו שפירשתי כבר זכור את אשר עשה ה׳ אלהיך למרים אם באתה ליזהר שלא תלקה בצרעת לא תספר לשון הרע לשון רש״י ולפי דעתי שהוא מצות עשה ממש כמו זכור את יום השבת זכור את היום הזה אשר יצאתם ממצרים וזכור את אשר עשה לך עמלק כלם מצות עשה וגם זה כמותם והיא אזהרה מלדבר לשון הרע יצוה במצות עשה שנזכיר העונש הגדול שעשה השם לצדקת הנביא׳ שלא דברה אלא באחיה גמול חסדה אשר אהבתו בנפש ולא דברה בפניו שיבוש ולא בפני רבים רק בינה ובין אחיה הקדוש בצנעה וכל מעשי׳ הטובים לא הועילוה גם אתה אם תשב באחיך תדבר בבן אמך תתן דופי לא תנצל ולשון ספרא בשהוא אומר ולא תעשו את כל המצות האלה הרי מה שכתוב בתורה אמור אם כן למה נאמ׳ אם לא תשמעו לי להיות עמלים בתורה וכן הוא אומר זכור את יום השבת לקדשו יכול בלבך בשהוא אומר שמור הרי שמירת הלב אמו׳ הא מה אני מקיים זכור שתהא סונה בפיך וכן הוא אומר זכור ולא תשכח וכן הוא אומר זכור את אשר עשה ה׳ אלהיך למרים יכול בלבבך בשהוא אומר השמר בנגע הצרעת לשמור מאד ולעשות הרי שמירת הלב אמורה הא מה אני מקיים זכור שתהא שונה בפיך וכן הוא אומר זכור את אשר עשה לך עמלק יכול בלבך כשהוא אומר לא תשכח הרי שכחת הלב אמורה הא מה אני מקיים זכור שתהא שונה בפיך ופירושה כי אצלם השמר בנגע הצרעת מנגע הצרעת לשמור מאד שלא תבואך ולעשות בה בכל אשר יורו אתכם הכהני׳ וזכור אשר עשה ה׳ אלהיך למרי׳ שתהא מזכי׳ זה בפה תמיד ומכאן נראה שרבותי׳ יעשו אותה מצוה לא ספור ועצה בלבד להנצל מן הנגעים ואיך יתכן שלשון הרע שהוא שקול כשפיכות דמים לא תהיה בו בתורה לא תעשה גמור או לאו הבא מכלל עשה אבל בכתוב הזה אזהרה גדולה בו להמנע ממנו בין בגלוי בין בסתר בין במתכוין להזיק ולהכות בין שאינו מתכוין כלל וזו מצוה מכלל תרי״ג מצות ושבחה בעל הלבות וכל המונים אחריו מצות ואם איש עני הוא יקרא עני כאשר אין לו עבוט אחר כיוצא

בו הא אלו היו לו שני כלים מאותו המין נוטל אחד ומחזיר אחד   בין שהוא עני או עשיר בנכסים רבים לא תעשוק שכיר עני ואביון ידבר הכתוב בהווה שהעניים והאביונים והגרים משכירין עצמן וכן הוא אם כסף תלוה את עמי את העני עמך וכן לגר ליתום ולאלמנה יהיה שהם העניים ברוב וכן בהרבה מקומות ידבר בהווה כמו לא תחסום שור בדישו לא תחרוש בשור ובחמור יחדו ובספרי אמרו אם כן למה נאמר עני ואביון ממהר אני ליפרע על ידי עני ואביון יותר מכל אדם ודרשו מגרך זה גר צדק לעבור עליו בשני לאוין וטעם ביומו תתן שכרו ולא תבא עליו השמש על דרך הפשט ביאור ממה שאמ' בתורה לא תלין פעולת שכיר אתך עד בקר כי דרך הכתובי' לדבר בהווה והמנהג הוא לשכיר הפועל ביום ולערב הוא יוצא טרם בא השמש וצוה הכתוב לפרעו ביומו כשהשלים מלאכתו מיד ושלא תבא עליו השמש כדי שיקנה בשכרו לו ולאשתו ולבניו מה שיאכלו בלילה כי עני הוא כרובי הנשכרים   ועל השכר הזה הוא נושא את נפשו שיקנה בו מזון להחיות נפשו ילמד אותנו בכאן כי מה שאמ' בתורה לא תלין פעול שכיר אתך עד בקר הכונה בו שתפרענו ביומו שאם לא תפרענו בצאתו ממלאכתו מיד הנה ילך לו לביתו וישאר שכרו אתך עד בקר וזמות הוא נרעב בלילה   וכך כי הוא כסותו לבדה היא שמלתו לעורו במה ישכב יזכיר טעם המצוה ברובי הלאוין ורבותי' פרשו כי הכתוב בתורה עד בקר בשכיר יום ושב לבאר בכאן דין שכיר לילה   והנה כל אחד זמן לפירעון יב' שעות והוא האמת בקבלה והנאות בטעם נכון   וזכרת כי עבד היית על מנת כן פדיתיך לשמור חוקותי אפי' בדבר שיש בו חסרון כיס לשון רש"י   והנכון שהוא חוזר על אזהרת הגר וכבר פירשתי טעמו   כי יהיה ריב בין אנשים   על דרך קבלת רבותי' שהמלקות הוא בחייבי הלאוין מה ענין לו כריב אשר בין שני אנשי' האוכל נבלה בביתו לוקה וכן הזורע שדהו או כרמו כלאים והבא על אחת מן הנשים האסורות בלאו וכן שאר הלאוין ועוד מה טעם והצדיקו את הצדיק לפיכך דרשוהו בעדים זוממין יאמר הכתוב כי כאשר יהיה ריב בין שני אנשים ונגשו אל המשפט ושפטום על פי שנים עדים כאשר נצטוו ואחרי כן יצדיקו את הצדיק והרשיעו את הרשע שלא כמשפט הראשון והיה אם בן הכות הרשע שלא נוכל לקיים בו ועשיתם לו כאשר זמם לעשות לאחיו ויהיה זה כגון שהעידו עליו שהוא בן גרושה או עבד או ממזר או שהעידו עליו שעבר על אחד מן הלאוין ילקה ארבעים ויתכן שיהיה ריב בין אנשי' וילקה בו כגון שחבל בו בפחות משוה פרוטה או שקלל את חברו בשם   או שמשכן אותו בדברים שעושין בהן אוכל נפש וכיוצא בהם ודבר הכתו' בהווה כי בעל הריב יגישנו לבד' ועל ידו יקלה וטעם הארבעים כפי מדרשו לפי שעבר על התורה שנתנה לארבעי' יום וגרם מית' לעצמו שנוצר לארבעים יום ילקה ארבעים ויצא ידי עונשו ענין הייבו' וסודו והחליצה וטעמ' כבר הזכרתים   וטעם והיה הבכור אשר תלד יקום על שם אחיו המת איננו כפשוטו שיקראו הבן הראשון בשם המת ראובן או שמעון כמוהו שהרי בבועז נאמר כן ולא יכרת שם המת מעם אחיו ומשער מקומו ולא יקראו אותו מחלון אבל הכתוב הזה על דרך האמת הבטחה והנה הוא כפשוטו וסמכו בו רבותי' מדרש שיהא גדול האחין מיבם ושאילוני' אינה מתיבמ' וכן אשת הסריס ששמו מחוי וזה כלו אסמכתא כי האילונית ואשת הסריס מגופיה   דקרא נפקי   זכור את אשר עשה לך עמלק כבר הזכרתי במדרש שדרשו בו בסיפרא יכול בלבך כשהוא אומ' לא תשכח הרי שכיחת הלב אמורה הא מה אני מקיים זכור שתהא שונה בפיך וכן בספרי זכור את אשר עשה לך עמלק בפה לא תשכח מן הלב ולא ידעתי מה היא הזכירה הזו בפה אם לומר שנקרא פרשת עמלק בצבור ונמצינו למדין מן התורה פרשת זכור ויהיה סמך למקרא מגלה מן התורה והנכון שהוא לומר שלא נשכח מה שעשה   לנו עמלק עד שנמחה את שמו מתחת השמים ונספר זה לבנינו ולדורותינו לומ' להם כך עשה לנו הרשע ולכך נצטוינו למחות את שמו וכן במעשה מרים נצטווינו למחות להודיעו לבנינו ולספר בו לדורות ואע"פ שהיה ראוי להסתירו שלא לדבר בגנותן של צדיקים אבל צוה הכתו' להודיעו ולגלותו כדי שתהיה אזהרת לשון הרע שומה בפינו מפני שהוא חטא גדול וגורם רעות רבות ובני אדם נכשלין בה תמיד כמו שאמרו והכל בלשון הרע

סדר והיה כי תבא

וטעם ולקחת מראשית כל פרי האדמה אשר

תביא מארצך שתקח מראשית הפרי אשר תביא אל הבית מארצך אשר ה׳ אלהיך נותן לך יצוה
שיפריש הפרי בשדה ויקרא עליו שם ויביאנו בביתו וישים אותו בכלי ראוי להוליכו לבית
הבח״ר ולא נתן הכתו׳ שיעור בהם אלא אפי׳ גרגיר אחד מכל המין ההוא פוטר כל השדה כרין
התרומה שחטה אחת פוטרת את הכרי מן התור׳ אבל חכמי׳ צוו להפריש בהם אחר מס׳ כך
מפו׳ בירושלמי והלכת אל המקום וכו׳ כפי׳ פשוטו יזהיר שלא תקר״ב בכורים באחר שעריך
משנבחר הבית כמו שהזכיר בשחוטי חוץ בקרבנות כן יזהיר בבכורים אבל חובת הבכורים
הוא אחר שכבשו וחלקו מיד כרברי רש׳ ובסיפרי והלכת אל המקו׳ אשר יבחר ה׳ אלהיך לשכן
שמו שם זה שלה ובית עולמים ושמא יאמרו כי הבמות אסורות בשני הזמנים האלו אבל גם
בנוב ובגבעון יקריבו הבכורים אבל בבמת יחיד אינן קרבים דמזבח כתי׳ ואולי ממה שכתוב
ראשית בכורי אדמתך תביא בית ה׳ אלהיך לא קרבו באהל ובמשכן אלא בשילה שהיה שם בית
אבנים ובבית עולמים וטעם אל הכהן אשר יהיה בימים ההם אל הכהן אשר יהיה שם בימים
ההם כי הם נתונים לאנשי משמר בכל הקרבנות לא שיוליך עמו כהן מעירו להקריב בכוריו
ורש׳ כתב אין לך אלא כהן שיהיה בימיך כמות שהוא ולא הבינותי וה כי בענין הזקן ראוי לומר
אל השופט אשר יהיה בימים ההם אעפ׳ שאינו גדול וחכם כשופטים הראשונים אשר היו
לפניו מן העולם צריך לשמוע לו יפתח בדורו כשמואל בדורו אבל להקרבת הבכורים למי
יביאם אלא לכהן אשר יהיה בימיו וכן ראיתי בסיפרי ובאת אל הכהן אשר יהיה וכו׳ זו הי״א שר׳
יוסי הגלילי אומר וכי תעלה על דעתך כהן שאינו בימיך אלא כהן שהוא כשר ומוחזק לך
באותן הימים היה קרוב ונתרחק כשר וכן הוא אומר אל תאמר מה היה שהימים הראשונים
היו טובים מאלה ונראה שהם ידרשו בזה שאם הקרי׳ בכורים או עולה או קרבנות בכהן שהוא
בחזקת כשר ולאחר זמן נמצא שהוא בן גרושה הקרבנות כשרין כמו שמצינו בפרק האחרון
של קדושין ויכנס בו עוד שאם היה קרוב ונתרחק כשר וזה לענין הזקן שאינו נדון על פי קרוב
ואינו ענין בבכורים הגדתי היום בפרי הזה שהבאתי הגדתי והודיתי לשם אלהיך שהביאני אל
הארץ אשר נשבע לאבותינו לתת לנו והנה השם מקיים דברו ואני מודה ומשבח לשמו
וטעם הגדתי כמו ספרתי וכן ויגד משה את דברי העם אל ה׳ סיפור או יהיה פירושו הגדתי
לך הכהן ולכל העומדים האלה וההגדה הזו היא לה׳ אלהיך כלומר לשמו כי באתי אל הארץ
אשר נשבע לאבותינו כי הוא הביאני אלו לעברו בארץ לא אכלתי באוני ממנו אעפ׳ שהוידוי
בכל המעשרות במדרש וגם נתתיו ללוי לגר ליתום ולאלמנה אבל לא אכלתי באוני ממנו
יחזור על הקדש לברו שהוא מעשר שני ונטע רבעי והן שאסורין באונן ובטומאה ולא נתתי
ממנו למת לעשות לו ארון ותכריכין לשון רש׳ ולא הבינותי זה שהרי מפורש בכתו׳ שמעשר
שני אין מחללין אותו חוץ לירושלים אלא על כסף צורה ובירושלם יתן הכסף על דבר הראוי
לאכילה בבקר ובצאן וביין ובשכר ויאכל לפני השם והרב ר׳ משה כתב בחבורו מעשר שני
נתן לאכילה ושתיה שנא׳ ואכלת לפני ה׳ אלהיך וסיכה כשתייה ואסור להוציאו בשאר צרכיו
כגון שיקח בו כלים ועבדים ובגדים שנא׳ לא נתתי ממנו למת כלומ׳ לא הוצאתי אותו בדבר
שאינו מקיים את הגוף עשה מלת למת בכאן כינוי לדברים אשר לא יחיה האדם בהם ואלו
דברי הבאי׳ ואחרים מפרשים שמתודה שלא נתן ממנו ארון ותכריכין אפי׳ למת שהוא מצוה
וכל שכן לחי בחלוק וטלית ובסיפרי ולא נתתי ממנו למת לעשות לו ארון ותכריכין דברי ר׳
אליעזר אמר לו ר׳ עקיבא אם למת אם לחי אסור ומה ת״ל לא נתתי ממנו שלא החלפתי
אפי׳ בדבר טהור פי׳ ר׳ עקיבא דורש ולא נתתי ממנו שלא עשיתי ממנו חליפין אפי׳ בדבר
טהור הראוי לאכילה בענין ששנינו אין מוכרין אותו ולא מחליפין אותו ולא יאמר אדם
לחברו בירושלם הא לך יין ותן לי שמן ויהיה למת על דעתו מחובר למעלה לא אכלתי ממנו
באוני למת שאין אנינות אלא על המת וראיתי בירושל׳ ר׳ אלעז׳ בשם בר׳ סימאי אומ׳ לא נתתי
ממנו למת מה אנן קיימין אם להביא לו ארון ותכריכין דבר שאסור לחי לחי אסור כל שכן
למת אי זה דבר שמותר לחי ואסו׳ למת זו סיכה גם זה לא ידעתי מהו שאם סך ממנו למת
הרי ביערו בטומאה וכבר התודה עליו לא בערתי ממנו בטמא וכגמר׳ בפרק הערל
אמר ר׳ שמעון בן לקיש משום ר׳ סימאי מנין למעשר שני שנטמא שמותר לסוכו שנ׳ ולא

נתתי ממנו למת למת הוא דלא נתתי הא לחי רומיא דמת נתתי   אי זהו דבר ששוה
בחיים ובמתים הוי אומר זו סיכה ושם הקשו ואימא ליקח לו ארון ותכריכין ופירושו שיהיה
מותר בחי ליקח לו חלוק כשניטמא כיון דלא קרינא ביה ואכלת שם לפני ה׳ אלהיך ופירקו
ממנו מגופו משמ׳ נשאר עכשו כי הוידוי בלא נתתי ממנו למת מחובר עם לא בערתי ממנו
בטמא יתודה עליו שלא אכל ממנו טמא ולא נתן מן הטמא למת לסוף אותו אכל במשנה
שנינו כדברי ר׳ אליעזר לא נתתי ממנו למת לא לקחתי ממנו ארון ותכריכין למת לא נתתיו
לאוננים אחרים ומשמעות זה שהם   דורשים כן שלא נתנו למת לא לגופו שלמת כארון
ותכריכין ולא לאוננים שלו שהוא מתודה על אנינות שלו ושל אחרים   ומפני אנינות של
אחרים יתודה על הארון והתכריכין אעפ׳ שאפי׳ לחי אסור   אשר נתת לנו כאשר נשבעת
לאבותינו לתת לנו וקיימת ארץ זבת חלב ודבש לשון ר״ש ואם כן שיעור הכתוב ואת האדמה
אשר נתת לנו ארץ זבת חלב ודבש כאשר נשבעת לאבותינו   ור״א אמר כי טעמו להיותה כן
תמיד כלומר וברך את האדמה אשר נתת לנו להיותה ארץ זבת חלב ודבש ואין צירך בכל
זה כי בכלל הדבור אי השבועה הנתינה אומר אדם לחברו נשבעת לי שדה שלך אמרת לי
מנה וכן כאשר דבר ה׳ אלהי אבותיך לך ארץ זבת חלב ודבש וככר פירשנו וכן ויתן לו בית
ולחם אמר לו וארץ נתן לו ולא יקשה בעיניך בכאן כי לא נזכר בשבועת האבות ארץ זבת חלב
ודבש   כי מאחר שהארץ ההיא בעת ההיא ארץ זבת חלב ודבש הנה נשבע להם בארץ
זבת חלב ודבש או אבותינו יוצאי מצרים שנא׳ להם אל ארץ זבת חלב ודבש כענין וירעו לנו
מצרים ולאבותינו היום הזה ה׳ אלהיך מצוך לעשות הנה השלי׳ משה לבאר את התור׳ ולחדש
כל המצות אשר צוה אותו השם לחדש להם ולכך אמר היום הזה ה׳ אלהיך מצוך לעשות את
החקים האלה ואת המשפטים כי ככר השלמתי לך הכל והזכיר ושמרת ועשית אותם בכל
לבבך ובכל נפשך והלב והנפש ככר פרשתים וטעם את ה׳ האמרת היום כיון שקבלתם עליכם
כל התורה בפירושיה ובדקדוקיה ובחדושיה   הנה גדלתם השם ורוממתם אותו שיהיה
הוא לבדו לכם לאלהים לא תתודו כא׳ אחר כלל וללכת בדרכיו שתעשו הטוב והישר ותגמלו
חסד איש את רעהו ולשמור חוקיו ומצותיו ומשפטיו יזכיר בפרט החקים והמשפטים כאשר
פירשתי ויכלול במצותיו כל המצות מצות עשה ולא תעשה ולשמוע בקולו   בכל אשר יצוה
לכם משאר המעשים   על ידי או על יד שאר הנביאים כאשר פירשתי   או בקולו המניעות
כלומר מצות לא תעשה ואמר וה׳ האמירך היום כי היום הזה לכם ביום סיני והשם רומם
וגדל אתכם בקבול התורה שתהיו לו לעם סגולה מכל העמים ולשמור כל מצותיו כי לכם
לבדכם יתן תורתו ויצוה אתכם בכל המצות הרצויות לפניו לא לעם אחר כענין שכתו׳ מגיד
דבריו ליעקב חוקיו ומשפטיו לישראל לא עשה כן לכל גוי ולתתך עליון על כל הגוים אשר
עשה לתהלה שיהללוך כל עמי הארץ בהיות ה׳ קרוב בכל קוראו אליו ולשם שיצא לך שם בגוים
בהדרו אשר שם עליך כי אתה נעלה על כלם ולתפארת כי תתפאר עליהם   לעשות בהם כל
אשר תחפוץ תגזור אמר ויקם לך כענין בן התפאר עלי ישרא׳ לאמ׳ ידי הושיעה לי   ולהיותך
עם קדוש לדבקה בו בסוף ועל דרך האמת לתהלה   כי אלהי ישראל הוא תהלתך ושמו הגדול
הוא אלהיך וכזה תפארתך בענין שנא׳ כי תפארת עוזמו אתה תפארת ישראל וטעם ויצו משה
וזקני ישרא׳ כי אחרי שהשלים משה דבריו צוה הזקנים שידברו גם הם עמו ויזהירו בעם לשמו׳
כל המצות   כי כל עם הולך בעצת זקניו וכתיב   אשר אנכי מצוה אתכם ולא אנחנו כי עיקר
הדיבור למשה והזקנים ירימו קולם לאמר לעם שמעו והאזינו ועשו וכן וידבר משה והכהנים
הלוים אל כל ישראל וגו׳ כי אמרו הכהנים לעם   הסכת ושמע ישרא׳ ומשה אמר היום הזה
נהיית לעם אכל ר״א אמר כי שמור את כל המצוה מצות האבנים אשר יזכיר ואיננו וכתבת
עליהם את כל דברי התורה הזאת אמ׳ ר״א בשם הגאון שכתבו עליהן מנין המצו׳ כמו הכתובו׳
בהלכות גדולות בעין אזהרות וטעם באר היטב הכתיבה ורבותי׳ אמרו בשבעים לשון ומצינו
בספר תאגי שהיתה כל התורה כתובה בהן   מבראשית עד לעיני כל ישראל בתאגיה וזיוניה
ומשם נעתקו התאגין בכל התורה   ויתכן שהיו האבנים גדולות מאד או שהיה ממעשה
הנסים   למען אשר תבא אל הארץ אמר ר״א כי השם יערך אם החילות לשמור מצותיו כי

ואת הי״א המצוה הראשונה לביאתם לארץ ולפי דעתי למען אשר תבא רמז לכל דברי התור׳
יאמ׳ שתכתוב על האבני׳ כל דברי התור׳ הוא בעברך הירדן מיד למען אשר באת אל הארץ
כי בעבור התורה באת שמה וכן למען ינוח עבדך ואמתך כמוך וזכרת כי עבד היית למען
ינוח עבדך ואמתך כמוך או טעמו תכתו׳ עליהם את כל דברי התורה הזאת להיות לך לזכרון
למען אשר תבא את הארץ ותכבוש אותה ותירש את כל העמים ההם בהיותך זוכר התורה
ושומר כל מצותיה אשר לא יקים את דברי התורה הזאת כאן כלל את כל התורה כולה
וקבלוה עליהם באלה ובשבועה לשון רש׳ ולפי דעתי כי הקבלה הזאת שיודה במצוה בלבו
ויהיו בעיניו אמת ויאמין שהעושה אותן יהיה לו שכר וטובה והעובר עליהן יענש ואם יכפור
באחת מהן או תהיה בעיניו בטלה לעולם הנה הוא ארור אבל אם עבר על אחת מהן כגון
שאכל החזיר והשקץ לתאותו או שלא עשה סוכה ולולב לעצלה איננו בחרם הזה כי לא אמ׳
הכתו׳ אשר לא יעשה את דברי התור׳ הוא׳ אלא אמ׳ אשר לא יקי׳ את דברי התור׳ הוא׳ לעשות
כטע׳ קיימו וקבלו היהודי׳ והנה הוא חרם המורדי׳ והכופרי׳ ובירושל׳ בשוטה ראיתי אשר לא
יקים וכי יש תורה נופלת ר׳ שמעון בן יקים אומר זה החזן ר׳ שמעון בן חלפתא אומר זה בית
דין של מטן אמר רב יהודה ורב הונא בשם שמוא׳ על הדבר
הזה׳ הרע יאשיהו ואמר עלי להקים ר׳ אסא בשם ר׳ תנחום בר׳ חייא למד ולמד ושמר ועשה
והיה ספק בידו להחזיק ולא החזיק הרי זה בכלל ארור ידרשו כהקמה הזאת בית המלך
והנשיאות שבידם להקים את התור׳ ביד המבטלים אותה ואפי׳ היה הוא צדיק גמור במעשיו
והיה יכול להחזיק התורה ביד הרשעים המבטלים אותה הרי זה ארור וזה קרוב לענין
שפרשנו ואמרו על דרך אגדה זה החזן שאינו מקים ספרי התורה להעמידן כתקנן שלא
יפולו ולי נראה על החזן שאינו מקים ספר תורה על הצבור להראות פני כתיבתו לכל כמו
שמפורש במס׳ סופרים שמגביהין אותו ומראה פני כתיבתו לעם העומדים לימינו ולשמאלו
ומחזירו לפניו ולאחריו שמצוה לכל אנשים והנשים לראות הכתו׳ ולכרוע ולומר וזאת התור׳
אשר שם משה וגו׳ וכן נהגו יקימך ה׳ לו לעם קדוש כאשר נשבע לך יקרא שבועה הברית
אשר כרת עמהם בהר סיני על כל הדברים האלו כי שם נאמר ואתם תהיו לי ממלכת כהנים
וגוי קדוש או שהברית אשר כרת עם אברהם להיות לך לאלהים ולזרעך אחריך יכלול זה וכן
אמר למען הקים אותך היום לו לעם והוא יהיה לך לאלהים כאשר דבר לך וכאשר נשבע
לאבותיך לאברה׳ ליצחק ליעק׳ כי לכלם בא בברית וטע׳ לראש ולא לזנב ביאורו לראש על
העמים ולא לזנב לאחר מכל הגוים כי יתכן שיהיה לראש על העמים רבים וזנב לעם אחר
נכבד ממנו והנכון שיתנך לראש מעתה ולא לזנב עד עולם באחד מכל העמים וכן רז״ק
למעלה תמיד ולא תהיה למטה לעולם ולא תסור מכל הדברים נמשך עם כי תשמע שיבאו
עליך כל הברכות האלה כאשר תשמע למצותיו וכאשר לא תסור ימין ושמוא׳ מכל הדברים
אשר אנכי מצוך בענין ע׳ז שאם תלך אחרי אלהים אחרים לעבדם כבר סרת מכל מצותיו ואין
חפץ כלל בכלל המצות שתעשה ואיננו כדברי בעל ההלכות שמנאו מצות לא תעשה הקדים
בברכות פרי בטנך ואחר כך טנאך ומשארתך כי פרי הבטן הטוב והחביב יותר ובקללה אחר
אותו כי העונש יגיע תחלה בנכסיו ואם לא ישוב יענשו בפרי בטנו וכן הקדים בברכות נגיפת
האויבים קודם הברכה באסמיך ובכל משלח ידיך כי נצוח האויבים הוא להם הכבוד והצורך
הגדול בכבוש הארצות וישבתם לבטח בין העמים ובקללות הקדים המארה בכל משלח ידיך
ואחר הנגיפה מפניהם כי הוא העונש שיגיע אליהם באחרונה ובו יגלו בסוף הצלצל על דעת
רש׳ מין ממיני הארבה ואם כן ראוי היה שיצרף אותו עם פסוק הארב׳ והתולעת ויותר נראה
שיהיה צלצל שם למחנה האויב אמר בנים ובנות תוליד ולא יהיו לך לעבור אותך ולכלכל
את שיבתך כי ילכו בשבי לפני האויב ואמר כל עצך ופרי אדמתך אשר לא ישאו לך פירות
באשר הזכיר יירש האויב הבא עליך כי השנה שיבאו עליך יתנו להם חילם והם יאכלום
ויקרא החיל צלצל בעבור שישמיעו קול מלחמה במחנה וקול שופר ורעש שרים ותרועה
מלשון צלצלי שמע וצלצלי תרועה במצלצלים ובמנענעים וכן ארץ צלצל כנפים ארץ
המשמעת צלצול כנפיה שהולכת למרחקים כאשר יראה הנשר ובגמר׳ נטלוה מסיקין טאן

דתני מסיקין לא משתכש דכתיב יירש הצלצל ומתרגמי יחסנינה סקאה ומאן דתני מציקי לא משתכש דכתיב במצור ובמצוק כי הוא אצלם שם למביאי הארם במצור ובמצוק ודע כי התוכחות במארה ובמהומה ובמגערת ובדבר והעץ ופרי הארמה ושאר כל התוכחות הן כולן עד כלותו אותך מעל הארמ אש אתה בא שמה לרשת אבל אחרי הגלות לא יקלל אות רק לעבוד שם אהים אחרים עץ ואבן אבל פעמים שיחזור להוכיחם כארץ כאשר אמר יולך השם אותך ואת מלכך אשר תקים עליך אל גוי אשר לא ידעת אתה ואבותיך ועבדת שם אהים אחרים והוא הגלות שגלינו על לכת אגריפס המלך שם ואחרי כן ישוב ויאמר ודע רב תוציא השדה וגו׳ ואלה התוכחות בהיותם בארץ כי כן יאמר אחריו ונסחתם מעל הארמה שהוא הגלות ועל דעתי גם זה מרמוותינו אמר יולך ה׳ אותך ואת מלכך אשר תקים עליך אל גוי אשר לא ידעת על לכת אגריפס המלך לרומה גם יתכן שירמוז למלך אחר קודם לאגריפ׳ והוא אריסתובלוס שתפסו שר צבא רומה ויוליכהו שמה בנחושתי׳ והיו למשל ולשנינה בכל העמים שהיו תמהים על גבורתם אשר מעולם איך נפלו גבורים ויאבדו כלי מלחמה ואחרי כן בא אגריפס שנית עם שליח מלך רומה בארץ וכבש בארץ יהודה מדינות גדולות מאד ואז נתקיים מה שאמר ועבדת את אויבך אשר ישלחנו ה׳ בך ברעב ובצמא וגו׳ ואמר ישא ה׳ עליך גוי מרחוק כי באו אספסינוס וטיטוס בנו עם חיל גדול מרומיים בארץ ולכדו כל ערי יהודה הבצורות והצר להם מאד כאשר ידוע בספרים שלכדו גם חומות ירושלם ולא נשאר רק בית המקדש וחומות העזרה והיו אוכלים בשר בניהם ובנותיהם וכאשר נלכדה גם היא אז נתקיים ונסחתם מעל הארמה ואז שבו הרומיים לארצם ובידם גלות ירושלם וביד עמים רבים אשר אתם מיון ומצרים וארם ויתר עמים רבים ונתקיים והפיצך ה׳ בכל העמים וכו׳ והתוכחות הבאים אחר כן עונשם בגלות וכן והיו חייך תלויים לך מנגד מפני פחדתנו בגלות ביד העמים הגוזרים עלינו גזירות תמיד והנכון שהוא רמז לדורות ההם שהיו בזמן חרבן הבית השני כי היו מתנכלים להם להאבידם לגמרי על כן אמר אחריו והשיבך ה׳ מצרים באניות שהיה זה כאשר כלו להוציאם מן הארץ ורבות אמרו ולמה למצרים לפי שכעיר ודע לעבר כשהוא חוזר לדבו הראשון אם כן הזכיר מצרים דרך תוכחת אבל אחרי היותנו בגלות בארצות אויבנו לא נתקלקלו מעשה ידינו ולא אלפינו ועשתרות צאנינו ולא כרמינו וזיתנו ואשר נזרע בשדה אבל אנחנו בארצות כשאר העמים יושבי הארץ ההיא או בטוב מהם שרחמיו עלינו כי ישיבתנו בגלות היא בהבטחה שאמר לנו ואף גם זאת בהיותם בארץ אויביהם לא מאסתים ולא געלתים לכלותם להפר בריתי אתם כי אני ה׳ אהיהם וכבר פירשתי כסדר אם בחוקתי סוד הברית הזאת וכי הוא על זמן גלותנו היום ביד החיה הרביעי ואחר כן יבטיח בגאולה ממנו וטעם ויקרא משה א׳ כל ישרא׳ כי אחרי שהשלים לאמר להם דברי הברית קראם עוד שמע ישרא׳ אתם ראיתם וגו׳ כי לא הלכו מלפניו שהכל מחובר הוא לחם לא אכלתם ויין ושכר לא שתיתם הטעם לא אכלתם ממנו שתוכלו לחיות בו כי עקר מחיתם במן היתה למען תדעו כי אני ה׳ אהיכם המחיה אתכם במעשה הנס ואין פעמו שלא אכלו לחם כלל כמו לחם לא אכלתי ומים לא שתיתי כי בקצת העתים היה לישראל במדבר לחם כמו שכתוב אכל בכסף תשבירני ואכלתי ומים בכסף תתן לי ושתיתי כאשר עשו לי בני עשו היושבי׳ בשעיר והמואבים היושבים בער ורבותי הזכירו דברים שתגרי אומות העולם מביאים להם במדבר ואפשר עוד כי מעת שירד המן עד בואם אל שעיר לא אכלו לחם כלל כי הלכו במדבר הגדול והנורא אבל בשנת הארבעים קרבו ליישוב ונאמ׳ להם ואת העם צו לאמר אתם עוברים בגבול אחיכם בני עשו אוכל תשברו מאתם ושם כתוב זה ארבעים שנה ה׳ אהיך עמך לא חסרת דבר ומן העת ההיא היו הארומים והמואבים מקרימי׳ אותם בלחם ובמים והיו גדולי ישרא׳ קונים מהם ואוכלים לתענוג לא לצורך ולא לשבעה ועיקר המחיה שלהם במן

סדר אתם נצבים

טעם אתם נצבים היום לפני ה׳ אהיהם שאתם עומדים ומזומנים לפני השם כדי לעבור בבריתו כי לקבל התורה בבאורה נאספו אליו או שהיו

עומדים לפני הארון והברית הוא השבועה והאלה אשר יזכיר לעברך בברית ה׳ אלהיך ובאלתו
ויתכן שכרת עוד עמם ברית כברית הראשונה אשר כרת אתם בהר סיני שהקריב עליהם
עולה ולקח חצי הדם ויזרוק על המזבח וחצי הדם זרק על העם אבל לא הוצרך להזכיר זה
ועל דרך האמת כבר הודעתיך הברית הזאת וטע׳ ראשיכם שבטיכם ראשיכם ראשי שבטיכם
כמו והנבואה עודד הנביא על דעת ר׳ אברהם ועל דעתי הכתוב יכלול ויפרוט והכלל
ראשיכם וכל שבטיכם וחזר ופרט זקניכם ושוטריכם שהם ראשיכם כי זקן ונשוא פנים הוא
הראש וכן אמ׳ הקהילו אלי את כל זקני שבטיכם ושוטריכם כי כל איש אשר לו שררה ומנוי
על הצבור יקרא ראש נאמר בנשיאים ראשי אלפי ישרא׳ כי הם במעלה הגדולה לכל אלפי
ישרא׳ ונאמר במרגלים ראשי בני ישרא׳ הם שהם ראשים בבני ישרא׳ לא ראשים לכל בני
ישרא׳ וכלם בכלל ראשיכם וחזר ואמר כל איש ישרא׳ שהם שבטיכם והזכיר עוד הטף והנשי׳
והגרים וחוטבי עצים ושואבי מים אשר להם מערב רב והביא שם הטף להביאם בברית כי
אפי׳ עם הדורות העתידים יכרות ברית או ברי׳ לזכותם כטעם שאמרו בהקהל ורבותי׳ אמרו
שבאו קצת כנענים בימי משה כדרך שבאו בימי יהושע ונתנם חוטבי עצים ושואבי מים לעד
ולמשכן השם ואין הכונה לומ׳ שרמו אותו אבל באו אליו להשלים עמו כי כן המשפט כאשר
בארנו וכך מצא׳ במדר׳ תנחומ׳ ללמד׳ שבאו אצל משה ולא קבלם כלומ׳ שלא יוכלו לרמותו
לכרות להם ברית אבל עשאם מיד חוטבי עצים ושואבי מים ואשר איננו פה עמנו וגם הדורו׳
העתידים להיות כי אתם ידעתם וגו׳ ותראו את שקוציהם לפי שראיתם את האומות עובדי ע״ז
ושמא השיא לב אחד מכם ללכת אחריהם פן יש בכם וגו׳ לפ״כ אני צריך להשביעכם לשון רש״
ויפה פירש והטעם לומר אני צריך להביאכם באלה ובשבועה עתה בברית הזאת מיראתי אולי
נפתה לב קצתכם לשקוצי מצרים כאשר עשיתם בעגל או לשקוצי עמון ומואב אשר ראיתם
בדרך כאשר היה לכם בבעל פעור כי בברית הראשונה של שעת מתן תורה לא היו שם אלות
וקללות והזכי׳ איש או אשה מפני שהאש׳ דעתה קלה עליה וכן יעשה בענין ע״ז והזכיר יחידים
ומשפחה ושבט שהוא עם רב ולא אמר על כולם דרך כבוד או שלא יתכן שיהיה לב
כולם פונה היום לע״ז כי לא היו באים בברית השם ובאלתו. כי מי יבריחם אבל משפחה או
שבט יבאו בברית מפני פחד הרוב ואמר פן יש בכם אשר לבבו פונה היום על הנפתה בבר
לע״ז והוא בלבו מאמין בה היום הזה או פן יש בכם שרש רע שיפרה וישגה ובימים הבאים
יוציא פרחים רעים ויצמיח מרורות וזה על אשר איננו פה עמנו היום כי האב שרש והבן
נצר משרשיו יפרה והזכיר השורש לומ׳ כי הוא יכול להביא באלה הדורות הבאים שהשרש
אשר ממנו יצמחו הוא לפניו היום והוא בא בברית ובאלה הזאת ואמ׳ פורה ראש לרמוז כי
משורש מתוק לא יצא מר וכל אשר לבבו שלם עם השם הנכבד ולא הרהר כלל בע״ז לא
יוליד מורה בה ואל תקשה עלי בזה מן הכתוב והוליד בן פריץ כי אמת הדבר וסוד גדול לא
אוכל לפרש בו וראש ולענה עשבים מרים או ממיתים ושמם כן בלשון הקדש או הם כנויים
יקראו. האחד ראש שהוא ראש המרורים מר מכלם והשני יקראו לענה מענין לענות מפני
כי האוכל אותו נגש ונענה לענות נפשו יאכלנו והתברך בלבבו לאמר כשישמע האחרים
מתקללים באלות האלה הוא יתברך במחשבתו ויאמר בלבו שלום יהיה לי מכל אלה כאשר
אלך בתאות לבי והשם לא יסלח לו אבל יעשן עליו אפו או כשיחטא לדור או לדורות או
יהיה טעם כי לאמר שלו׳ יהי׳ לי שלום בעבור שאינני מקבל עלי השבוע׳ כי בשרירו׳ לבי אך
כל ימי וכל חפצי אעשה ולא יאבה ה׳ בעבור שאיננו מקבל אותו לסלוח לו אבל יעשן עליו אפו
כיון שבא בבריתו לפני עם כל ישראל התאוה הגוברת ומתחזקת בלב תקרא שרירות כלשון
חכמים שריר וקיים וכן בשרירי בטנו ופי׳ למען ספות הרוה את הצמאה להוסיף השבעה עם
המתאוה כי נפש שבעה תקרא רוה בענין ורויתי נפש הכהנים דשן ועמי את טובי ישבעו
והיתה נפשם כגן רוה והמתאוה תקרא צמאה צמאה לך נפשי והטעם כי נפש האדם הרוה
שאיננה מתאוה לדברים הרעים לה כאשר תבא בלבו קצת תאוה והוא ימלא תאותו או
יוסיף בנפשו תאוה יתרה ותהיה צמאה מאד לדבר ההוא שאכל או שעשה יותר מבראשונה
והתאוה עוד לדברים רעים שלא היתה מתאוה להם מתחלה כי המתאוה לומת הנשים

חיפות בשיהיה שטוף בומתן תבואתו תאוה לבא על הזכור ועל הבהמה וכיוצא בזה כשאר
התאות ובענין שהזכירו חכמים משביעו רעב מרעיבו שבע ולכך יאמר הכתו׳ בהולך בשרירות
לבו שהוא אם ימלא נפשו בתאות השרירו׳ והחזוקות עליו אשר היא צמאה להם יוסיף נפשו
הרוה עם הצמא׳ כי יתאוה ויצמא למה שהיה שבע ממנו ולאשר השבי׳ נפשו בו לפי שהזכיר
שרש פורה אמר בלשון הזה כי יוסיף השדש ההוא כפתו אשר הוא רוה ורעננה עם הצמאה
ותשובנה כולם צמאות ואין למען במקום הזה טעם שאלך בשרירות לבי בעבור שאספה
הרוה עם הצמאה אבל הוא כמו לספות יאמר הכתו׳ כי בעבור זה יהיה כך כי בכל סבה עם
עלול יאמר בין שיעשה אדם הגורם לרצותו בעלול כמו למען אשר ייטב לך בין שיהיה אדם
הגורם בן שלא מרעתו כמו למען למוג לב למען יאשמו בספם ווהבם עשו לי עצבים למען
יכרת ורבים כאלה וזה הטוב והישר בעיני בפסוק הזה מכל הנכתב עליו בהרבה פנים גם
יתכן לפרש שהוא שב אל רוש שרש פורה ראש ולענה יאמר כי יתברך בלבבו לאמר שלום
יהיה לי למען שיוסיף פארתו הרוה אשר תגדל ותצמיח הלענה ורוש על הצמאה אשר לא
היתה צומחת או יהיה הרוה כנוי ללענה הנזכרת שיוסיף הלענה הרוה הצומחת וגדלה
מאד על הצמאה אשר לא היתה גדלה רק מעט ותהיינה שתיהן צומחות והכונה לומר כי
כל אשר ישמע האלה ויתברך ממנה ויתחזק בשרירות וסעיפיו ישיבוהו לחטא ויצמיחו
פשעים יותר מבראשונה וגם זה פירוש נכון יעשן אף ה׳ וקנאתו באיש ההוא אלת היחיד איש
או אשה ומחה ה׳ את שמו אלת המשפחה כי שם אחר לראש בית אבותם והבדילו ה׳ לרעה
לשבט מכל שבטי ישרא׳ הנשארים ואמר הדור האחרון בניכם אשר יקומו כי שבטי ישרא׳
בדור הראשון כבר ידוע זה כי הם שמעו אות הברי׳ ויתכן כי הכתו׳ הזה יחזור על שרש פורה
רוש ולענה כי בשיקרה זה כרורות הבאים או ישאלו כן אלהים לא ירעום לא ירעו בהם
גבורת אלהות ולא חלק להם ולא נתנם לחלקם ואנקלוס תרגם ולא אוטיבא להון לא הטיבו
להם שום טובה ולשון חלק אותו אלוה שבחרו להם לא חלק להם שום נחלה וחלק לשון רש׳
והנכון אלהים אשר לא ידעום באלהים כלומר שלא ידעו אותם בבח אלהות שיביצא להם
מעצמן ולא חלקם ה׳ אלהי אבותם להם שלא נתן אותם שרים על ישרא׳ כאשר שמם
על האומות וכבר פרשתי זה ויתשם ה׳ מעל ארמתם כי יגלה השבט העושה הרע בעיני ה׳
כענין ויגלם לראובני ולגדי והנכון כי עתה ירמוז לגלות כל ישראל להיות כלם רעים ויגלו
גלות שלימה וכן הפרשה הבאה אחרי כן והיה כי יבאו עליך כל הדברים האלה על גלות כל
ישרא׳ יהיה כמו שאמר בכל הגוים אשר הדיחך ה׳ אלהיך שמה וגו׳ והפרשה כולה הנסתרות
לה׳ אלהינו על דעת כל המפרשים יאמר כי השם אלהינו לו לעשות משפט בעוברי ע׳ז בסתר כי
כל התעלומות גלויות לפניו והנגלות עלינו ועל בנינו לעשות להם את כל דברי התורה הוא
להכות עוברי ע׳ז כדין התורה וגם כפי המדרש כן הוא ודע כי בדרך הפשט כי הנסתרות הם
החטאים הנסתרים מן העושים אותם כמו שגיאות מי יבין מנסתרות נקני יאמר הנסתרות
לשם לבדו הם אין לנו בהן עון אשר חטא אבל הנגלות שהם הזדונות לנו ולבנינו עד עולם
לעשות את כל דברי התורה הזאת חוקת עולם שכך קבלנו על אשר ישנו פה ועל אשר איננו
פה לדורות עולם ולפי שהביא באלה לעשות כל המצוה הוציא מן החרם העושה בשגגה שלא
יתקלל באלה הזאת ודברי אנקלוס מטין כן שאמר דמטמראן קדם ה׳ אלהנא ואם כדברי
המפרשים ראוי לו לומר דמטמרין לה׳ אלהנא והיה כי יבאו עליך כל הדברים האלה כבר
הזכרתי כי הפרש׳ הזאת עתידה כי כל עניניה לא היו ולא נבראו אבל הם עתידין להיות וטע׳
ושבת עד ה׳ אלהיך ושמעת בקולו ככל אשר אנכי מצוך היום אתה ובניך שתשוב אל ה׳ בכל
לבבך ובכל נפשך ותקבל עליך ועל בניך לדורותיכם לעשות ככל אשר אנכי מצוך היום כאשר
עשו בגאולה השנית דכתיב ובאים באלה ובשבועה ללכת בתורת האלה׳ אשר נתנה ביד משה
עבד האלהים ולשמור ולעשות את כל מצות ה׳ אדנינו ומשפטיו וחוקיו או יהיה מצוך אתה
ובניך כמו מצוך לך ולבניך כענין ואתה צוית וכן וירעו אותנו לנו ולפי דעתי יש בו סוד כי
ירמוז למה שאמרו אין בן דוד בא עד שיכלו כל הנשמות שבגוף וכבר דברתי בו ומל ה׳
אלהיך את לבבך זהו שאמרו בא לטהר מסייעין אותו מבטיחך שתשוב אליו בכל לבבך והוא

יעזור אותך ונראה מן הכתוב ענין זה שאומר כי מזמן הבריאה היתה רשות ביד האדם לעשות כרצונו צדיק או רשע וכל זמן התורה כן שיהיה להם זכות בבחירתם בטוב ובעונש ברצונם ברע אבל לימות המשיח תהיה הבחירה בטוב להם טבע לא יתאוה להם הלב למה שאינו ראוי ולא יחפוץ בו כלל והיא המילה הנזכר׳ כאן. כי החמדה והתאוה ערלה ללב ומול הלב הוא שלא יחמוד ולא יתאוה וישוב האדם בזמן ההוא לאשר היה קודם חטאו של אדם הראשון שהיה עושה בטבעו מה שראוי לעשו׳ ולא היה לו ברצונו דבר והפכו כמו שפירשתי בסדר בראשית וזהו מה שאמר הכתוב בירמיה הנה ימים באים נאם ה׳ וכרתי את בית ישראל ואת בית יהוד׳ ברית חדשה לא כברית אשר כרתי את אבותיכ׳ וגו׳ כי זאת הברי׳ אשר אכרות את בית ישראל אחרי הימים ההמה נתתי תורתי בקרבם ועל לבם אכתבנה וזהו בטול יצר הרע ועשות הלב בטבעו מעשהו הראוי ולכך יאמר עוד והייתי להם לאלהים והמה יהיו לי לעם ולא ילמדו עוד איש את רעהו ואיש את אחיו דעו את ה׳ כי כלם ידעו אותי למקטנם ועד גדולם ובידוע כי כי יצר לב האדם רע מנעוריו וצריכים ללמד אותם אלא שיתבטל יצרם בזמן ההוא לגמרי וכן נאמר ביחזקאל ונתתי לכם לב חדש ורוח חדשה אתן בקרבכם ועשיתי את אשר בחוקי תלכו והלב החדש ירמוז לטבעו והרוח לחפץ ולרצון וזהו שאמרו רבותי׳ והגיעו שנים אשר תאמר אין לי בהן חפץ אלו ימות המשיח שאין בהם לא זכות ולא חובה כי בימי המשיח לא יהיה באדם חפץ אבל יעשה בטבעו המעשה הראוי ולפיכ׳ אין בהם לא זכות ולא חובה כי הזכות והחובה תלויים בחפץ וטעם כי המצוה הזאת על כל התורה כולה והנכון כי על כל התורה יאמר כל המצוה אשר אנכי מצוך היום אבל המצוה הזאת על התשובה הנזכרת כי והשבות את לבבך ושבת עד ה׳ אלהיך מצוה שיצוה אותנו לעשות כן ונאמר בלשון הבינוני לרמוז בהבטחה כי עתיד הדבר להיות כן והטעם לאמר כי אם יהיה נדחך בקצה השמים ואתה ביד העמים תוכל לשוב אל ה׳ ולעשות ככל אשר אנכי מצוך היום כי אין הדבר נפלא ורחוק ממך אבל קרוב אליך מאד לעשותו בכל עת ובכל מקום וזה טעם בפיך ובלבבך שיתודו את עונם ואת עון אבותם בפיהם וישובו בלבבם אל ה׳ ויקבלו עליהם היום התורה לדורות כאשר הזכיר אתה ובניך בכל לבבך כמו שפירשתי ראה נתתי לפניך היום יחזור להזהירם עוד להגיד להם כי שני הדרכים בידם וברשותם ללכת באשר יחפצו בה אין מונע ומעכב בידם לא מן התחתונים ולא מן העליונים ויעיד בהם את השמים ואת הארץ פעם שנית אחר שאמר העידותי בכם היום את השמים ואת הארץ כי אבד תאבדון מהר כי עתה יאמר העידותי בכם היום את השמים ואת הארץ כי החיים והמות נתתי לפניך שהם הברכה והקללה וכי יעצתיך שתבחר בחיים למען תחיה אתה וזרעך והנה הוא כמחתים העדים בסוף דבריו כולם

סדר וילך

באשר השלים כל דבריו או הלכו כל הנצבים לפניו והטף והנשי׳ איש לאוהליו ולא הוצרך הכתו׳ להזכיר זה כי כבר אמ׳ אתם נצבים היום כלכם לפני ה׳ אלהיכם לעברך בברית ה׳ אלהיך ואחר עברם בברית ילכו מפניו ויאמ׳ הכתו׳ כי עתה משה הלך ממחנה לויה אל מחנה ישראל לכבודם כמי שירצה להפטר מחברו ובא ליטול רשות ממנו ויאמר להם בן מאה ועשרים שנה אנכי היום וזה לנחם אותם על ענינו כלומר אני זקן ואין לכם עוד תועלת ממני ועוד כי השם צוני שלא אעבור שם ואל תפחדו ולא תראו כי השם יעבור עמכם לא יסלק שכינתו מכם בעבורי ויהושע הוא העובר לפניכ׳ במקומי ואע״פ שמשה רבי׳ היה בתקפו ובבריאותו כאשר העיד הכתוב לא כהתה עינו ולא נס לחה אמר להם כן לנחמם ורש״י כתב לא אוכל עוד לצאת ולבא לפי שה׳ אמר אלי לא תעבור את הירדן ואינו נכון ועל דעת ר״א לצאת ולבא למלחמה כי חלשו כחותיו בזקנותו וגם זה איננו נכון ורבותי׳ אמרו מלמד שנסתתמו ממנו מעיינות חכמה והיה זה כמעשה נס שלא יראגו לתת גדולה ליהושע בפניו ויכתב משה את התורה הזאת מתחלת בראשית עד לעיני כל ישראל ואע״פ שבכאן כתוב תקרא את התורה הזאת נגד כל ישראל והוא רומז לספר הזה של אלה הדברים על דעת רבותי׳ אבל בזה חזר ובאר ויהי ככלות משה לכתוב את דברי התורה

הואת על ספר עד תומם וזה יכלול כל התורה כולה   למען ישמעו ולמען ילמדו האנשים
והנשים כי גם הם שומעות ולומדות ליראה את השם   ובניהם אשר לא ידעו ישמעו ולמדו
הם הטף כי ישמעו וישאלו והאבות ירגילום ויחנכו אותם כי אין הטף הזה יונקי שדים   אבל
הם קטני השנים הקרובים להתחנך וזה טעם ולמדו ליראה בעתיד כי למעלה אמר ולמדו
וראו אבל רבותי אמרו האנשים ללמוד והנשים לשמוע והטף למה בא ליתן שכר למביאיהם
ואצונו ואורונו לשון רש ואין צורך כי דבר הש חוק ואמיץ כי אתה תביא מצוה היא ואילו היה
מתעצל ולא יעשה כן היה חייב מיתה ויתכן שיהיה פי ואצונו שאמנה אותו נגיד ומצוה על
ישרא כמו שפירשתי בפסוק וצוית אותו לעיניהם וירא ה באהל מועד הטעם כי עמוד הענן
היה על הפתח והשם היה נראה באהל וזהו הכבוד   על דעת רא ועל דעתי הוא כמו וירד ה
בעמוד ענן ויעמד פתח האהל והנה כבוד ה נרא בענן והטע כי רצה לדבר עם משה שישמע
יהושע ושם   יצוה את יהושע עצמו והנה למשה נאמר   ונועדתי לך שם ודברתי אתך מעל
הכפור אבל יהושע לא היה במעלה ההיא ואסור היה ליכנס באהל כלל   והנה ויעמד
הענן על פתח האהל שב לבאר כי היה הענן וכו הכבוד על פתח האהל חופף עליו והנה הוא
באהל אהי נכר הארץ גויי הארץ לשון רש ואיננו כן אבל אהים שהוא נכר בארץ הזאת כי
השם הנכבד נקרא אהי ארץ ישרא בענין שנ כי לא ידעו את משפט אהי הארץ וכן וידברו
על אהי ירושלים כעל אהי עמי הארץ וכתי   לא ישבו בארץ ה והזכיר זה רא וכבר פרשתיו
וטעם אשר הוא בא שמה בקרבו שהוא בא בקר עמו ועבדיו או בקרבו בקרב הארץ כמו ולא
נשא אותם הארץ נעתם ארץ כדברי רא וטעם ואמר ביום ההוא הלא על כי אין אהי בקרבי
איננו וידוי גמור כענין והתודו את עונם אבל הוא הרהור בחרטה שיתחרטו על מעלם ויכירו
כי אשמים הם   וטעם ואנכי הסתר אסתיר פני פעם אחרת   כי בעבור שהרהרו ישראל
בלבכם כי חטאו לאהים ועל כי אין אהיהם בקרבם מצאום הרעות האלה היה ראוי לרב חסדי
השם שיעורם ויצילם שכבר כפרו בעו בענין שאמר הנני נשפט אותך על אמרך לא חטאתי
ולכך אמ כי על כל הרעה הגדולה שעשו לבטוח בעו יסתיר עוד פנים מהם לא כמסתיר פנים
הראשון שהסתיר פני רחמיו ומצאום רעות רבות וצרות   רק שיהיו בהסתר פני הגאולה
ויעמדו בהבטחת פני רחמיו ואף גם זאת בהיותם בארץ אויביהם לא מאסתים ולא געלתים
וגו   עד שיוסיפו על החרטה הנזכרת וידוי גמור ותשובה שלימה כמו שנזכר למעלה ושבת
עד ה אהיך וגו ועתה כתבו לכם את השירה הזאת על דרך הפשט למש ויהושע שניהם יצוה
שיכתבוה כי רצה לעשות יהושע נביאו בחיי משה והנה משה כתבה ויהוש עומד עמו וקורא
ודואה וזה טעם ויכתב משה ולמדה את בני ישרא למשה שהוא העיקר   כי ממנו ישמעו
וילמדו כי גם יהושע היה מלמד עמו כמו שאמר בסוף הוא והושע בן נון וטעם השירה הוא
אשר אגיד לך עתה והיא האזינו ויקראה שירה כי ישרא יאמרוה תמיד בשיר ובזמרה וכן
נכתבה בשירה כי השירים יכתבו בהם הפסק במקומות הנעימה   וטעם
כי ידעתי את יצרו   אשר הוא עושה היום כטעם כי עתה ידעתי כי ירא אהים אתה שהיא
הידיעה בפעל כי הידיעה בעתיד   ידיעה בכח ואם לא חטאו ישראל במדבר ולא נודע יצרו
בפעל לא היה הגון שיעיד בהם שירה לומר גלוי לפניו שחטאו ואעידה בכם שתמצאנה אתכ
רעות רבות וצרות כזה וכזה   אבל היה הראוי שיתן להם התורה בעדיה סתם אם תאבו
ושמעתם טוב הארץ תאכלו ואם תמאנו ומריתם חרב תאכלו אבל עתה שנודע   גם להם
יצרם הרע ולבם הזונה יגיד להם כל הקורות אותם כענין שנאמר מדעתי כי קשה אתה וגיד
ברזל ערפך ומצחך נחושה ואגיד לך מאז בטרם תבא השמעתיך ויצו את יהושע בן נון מוסב
למעלה כלפי שכינה כמו שמפורש אל הארץ אשר נשבעתי להם ואנכי אהיה עמך לשון רש
ויפה פירש ועל דעת רא ויצו את יהושע משה במצות השם ועל כן אמר אשר נשבעתי להם
וכן מצינו שאמר משה ונתתי מטר ארצכם בעתו וכן ונתתי עשב בשדך לבהמתך וכן למען
תדעון כי אני ה אהיכם וכן ישלח ה בך את המארה מפני רוע מעלליך אשר עזבתני וכבר
רמזתי בהם וטעם ויהי ככלות משה לכתוב כי מתחלה כתב את התורה ויתנה אל הכהנים
כאשר נאמר למעלה ולא אמר להם אנה יניחו אותה ואחרי כן נצטווה בשירה הזאת ויכתב

אותה וילמדה את בני ישרא׳ בו ביום והנה הוסיף אותה על התור׳ ויהי ככלות משה לכתוב
הכל בספר התורה אז צוה את הכהנים לקוח את ספר התורה הזה ושמתם אותו מצד ארון
ברית ה׳ אלהיכם שהיה מונח בארון מן הצד כי מעתה לא יגעו בו כלל להוסיף או לגרוע וזה
טעם ויהי ככלות משה לכתוב עד תומם ועל כן אמר ר״א כי וזאת הברכה מוקדמת
ומקומה למעלה כאשר נאמר וילך משה וידבר את כל הדברים האלה אל כל ישרא׳ ויתכן
כי אחרי שכתב השירה וילמדה את בני ישראל איש איש לשבטיהם שהביאם לפניו אל בית
המדרש׳ כתבה בספר התורה וצוה את הכהנים לקוח את ספר התורה לומר שגם השירה
תהיה מונחת בארון עם התורה שהיא מכלל התורה כי היא שם לעד ואמר להם שיקהילו
אליו עוד כל זקני השבטים והשוטרים והעם יאספו עמהם כי כן נאמ׳ בסוף ויבא משה וידבר
את כל דברי השירה הזאת באזני העם והנה עשו הכהנים כן והקהילו אליו כל העם והעיד
בהם את השמים ואת הארץ בהקהל באזני הכהנים וכל העם ואז אמר לו השם ית׳ עלה אל
הר העברים הזה ונתחייב לעשות כן מיד ועמד וברך אותם וזאת הברכה ויכתוב אותה בסוף
הספר שנתן לכהנים ואז עשו הכהנים מה שצוה אותם ונתנו הספר שלם מצד ארון הברית
והנה הכל כסדר האמור בתורה

סדר האזינו

האזינו השמים על דרך הפשט צדקו דברי ר״א כי הכתוב׳
יתנו עידיהם בכל הדברים שהם קיימים ועומדים וכן
שמעו הרים גם אבן יהשוע כי שם כתוב כי היא שמעה
ועל דרך האמת הם השמים והארץ הראשונים הנזכרים
בבראשית כי הם יבאו בברית עם ישרא׳ על כן אמר שיאזינו השמים וישמעו התנאים ואיך
יעשה בהם ואמר יערף כמטר לקחי כי מה שלקח מן השמים ואמרתו מן הארץ יערף על
ישרא׳ ותזל עליהם בטל כי שם ה׳ אקרא בשמים הבו גודל לאלהינו בארץ ועם כל ישרא׳ ידבר
וכן אבן יהושע רמז אל הארץ הזאת כי משם רועה אבן ישראל וכבר פרשתיו וכן אבן מאסו
הבונים היתה לראש פנה מאת ה׳ היתה זאת ועל כן אמ׳ יהושע האבן הזאת תהיה בנו לעדה
וכן כי הנה האבן אשר נתתי לפני יהושע על אבן אחת שבעה עינים וגו׳ והמשכיל יבין הצור
תמים פעלו רמז למדת הדין ואמר תמים פועלו כי הפעל הבא ממנו תמים ושלם לא ימוט
ולא ישתנה לעולם כי כל דרכיו משפט רחמים הם ולא תבא בפועל חסרון אך במשפט כי
המשפט לא אמונה ואין עול בצור והמשפט צדיק והצור ישר שחת לו לא בניו מומם המום
יקרא השחתה כמו שנאמר כי משחתם בהם מום בם וכן וזובח משחת לה׳ יאמר כי מומם
של ישראל שחת לצור עמו ונחלתו וקראם לו בניו כאשר יקראם בניו בעת רצון ואמר כי הם
דור עקש ופתלתל כי העקשות הפך היושר בענין שנאמ׳ ואת כל הישרה יעקשו והפתלתול
הפך הצדיק ואחרי שהוא צדיק וישר והעם בהפך מזה אינם בניו אבל הם משחיתים לו ושיעו׳
הכתוב שחת לו מומם את לא בניו דור עקש ופתלתל והנה הטעם לו שלא בא חסרון
מעלתם מפעל הצור כי הוא תמים ולא יבא בו חסרון לעולם אבל מומם הוא המשחית אות׳
לפני אביהם וטעם לא בניו כמו ואמרתי ללא עמי וגם הם קנאוני בלא אל במי שאינינו
א׳ ויטבעו בלא אלהים או יאמר שחת לו מומם שאינם בניו כי הם דור עקש ופתלתל הפך
ממנו עם נבל ולא חכם ששכחו הטוב שעשה להם ולא חכם להבין את הנולד שיש בידו להטי׳
ולהרע לשון רש׳ ואנקלוס תרגם עמא דקבילו אוריתא עשאו מן נבל תבל שפירש בו מלאה
תלאה יאמר עם שנלאו בעשיית התורה ולא יתחכמו שהיא לטוב להם כל הימים וכן אמר
כעם נבל בעמא טפשה שנלאו להיות חכמים או בעלי׳ רת ור״א אמר נבל במעשה ולא חכם
בלב ולפי דעתי העושה טובת חנם יקרא נדיב ומשלם רעה למי שהטיב עמו יקרא נבל והוא
שאמ׳ לא יקרא עוד לנבל נדיב כי הוא הפכו ולכך אמרו על נבל הכרמלי כשמו וכן הוא נבל
שמו ונבלה עמו כי דוד עשה עמו טובה גדולה ושמר את כל אשר לו והוא לא רצה לשלם לו
גמול ויעט במלאכיו ויבזהו וזהו טעם הכתוב בחביריו של איוב לבלתי עשות עמכם נבלה
כי היו הם מלמדים זכות על מעשה השם הנכבד שהם במשפט ואם ירשיע להם תראה נבלה
ויתבו שיסרא כן בעבור שהוא נופל מבני ארם כאשר יאמר כאלה נובלת עליה כמו נופלת

ויקראו המיתה נבלה שנפלה לארץ מתה כמו שאמ׳ לראות את מפלת האריה אם כן יאמר
הכתוב הזאת הגמולה תגמולו את השם על הטובות שעשה עמכם עם נבל שהוא משלם רעה
תחת טובה ולא חכם לדעת כי לנפשם גמלו הרעה הזאת לא לאל כענין שנאמר אם חטאת
מה תפעל בו ורבו פשעיך מה תעשה לו אם צדקת מה תתן לו או מה מידך יקח הלא האל
הוא אביך הוא הולידך וגדלך והוא קנך ששמך קנין כי הוציאך מאין והיית יש וכל יש קנין לו
כענין שנא׳ ה׳ קנני ראשית דרכו וכן קונה שמים וארץ כאשר פרשתיו והוא צור עשך ויכוננך.
כלשון ויכוננו ברחם אחד שא׳ל אביך רמז למכינים וכן וקניך והטעם כמו אשר חלק ה׳ אלהיך
אותם וגו׳ כי לכל חלק למטה חלק למעלה וטעם למספר בני ישראל כי צורת יעקב חקוקה
בכסא הכבוד והוא סוד גדול והער כי חלק ה׳ עמו וזאת מעלה גדולה שלא עשה כן לכל גוי
על כן אמר הל ה׳ תגמלו זאת עם נבל ולא חכם שנפל ממעלתו באולתו וזה טעם אביך קנך
כי קנהו לכבודו וילמדהו כאשר יפרש במעש׳ האב עם הבן לשון ר״א ודברי פ׳ חכם חן ואם כן
יהיה פירוש זכור ימות עולם שיתנו לב לזכור ששת ימי בראשית הטובה שאמר להם בעת
היצירה כמו שנא׳ בהנחל עליון גוים וכו׳ בינו שנות דור ודור שיבינו לדעת מה שעשה עמהם
בדורות מעת ששרתה שכינה בהם כאשר יספר ימצאהו בארץ מדבר וגו׳ ר״ש כתב ימצאהו
בארץ מדבר אותם מצא לו נאמנים בארץ המדבר שקבלו עליהם תורתו ומלכותו ועולו מה
שלא עשו ישמעא׳ ועשו ובתוהו יליל ישימון ארץ ציה ושממה מקום יללת תנינים ובנות
יענה אף שם נמשכו אחר האמונה ולא אמרו למשה היאך נצא למדבר וזה אינו מטעם
הפרשה כי הכתוב מוכיח את ישרא׳ ומזכיר להם הטובות אשר עשה עמהם השם והם גמלו
להם רעה תחת טובה וטעם כאישון עינו רמז לנצור יאמ׳ שיצור השם אותם כאשר יצור הוא
עצמו את עינו או תחסר מלת איש יצרנהו כאיש אישון עינו כי מן הסתם באיש ידבר וכן
רבים ה׳ בדד ינחנו השם ישכון ישראל בטח בדד ואין עמו כנוי לשם או לישרא׳ והענין כי אין
לישרא׳ שר ומושל מכל בני אלהים שינחנו או שיעזור בהנחותו בלתי השם לבדו כי הוא חלקו
ונחלתו כאשר הזכיר זה וכבר כתבתי זה ובספרי ה׳ בדד ינחנו אמר להם הקב״ה כדרך
שישבתם יחידים בעולם הזה ולא נהניתם מן האומות כלום כך אני עתיד להושיבכם יחידים
לעתיד לבא ואין אחר מן האומות נהנה מכם כלום ואין עמו אל נכר שלא תהא רשות לאחר
משרי אומות העולם לבא ולשלוט בכם כענין שנ׳ ואני יוצא והנה שר יון בא ושר מלכות פרס
עומד לנגדי אבל אגיד לך את הרשום בכתב אמת וינבל צור ישועתו גנוהו ובזוהו כמו שנא׳
אחוריהם אל היכל ה׳ אין נבול גדול מזה לשון ר״ש ור״א אמ׳ וינבל שגרם לחלל את השם שלא
יוכל להושיעו וגם זה אינו נכון בעיני כי אינו מטעם המקום שעדין יספר את חטאיהם ולא
יזכיר עונש ונקמה שיעשה בהם עד ויאמר אסתירה פני מהם והנכון בעיני מה שהזכרתי
למעלה כי הנבלה תשלום רעה תחת טובה יאמר שנטש אלוה שבראו בעבור זרים וינבל כפיו
ובמחשבתו צור שהיה מושיעו לאמ׳ שאין בעבודתו רק גמול רע ובעבדם הזרים ישבעו להם
ויהיו טובים ובעבדם את הצור יהיו נבזים ושפלים לכל העמים כאשר אמרו סכלנו שוא עבוד
אלהים ומה בצע כי שמרנו בריתו וכי הלכנו קדורנית מפני ה׳ צבאות ועתה אנחנו מאשרים
זרים וגו׳ וכאשר תאמרנה הנשים הארורות ומן או חדלנו לקטר למלאכת השמים חסרנו
כל וכן אל תנאץ למען שמך ואל תנבל כסא כבודך שאמרו עליו שהוא משלם רעה לעמו
ועבדיו כמו שנא אל תפר בריתך אתנו בתועבות יכעיסוהו הבעירו חמתו בתועבות ומעשים
מבוערים כגון משכב זכור וכשפים שיש בהם תועבה לשון ר״ש וכן בסיפרי אבל אין בשירה
תוכחת רק על ע״ז בלבד וטעם בזרים נמשך אל אלוה עשהו יקניאוהו באלהים זרים בלשון אלהים
אחרים וטעם בתועבות השדים ולשרוף את בניהם באש לאלהים אחרים שכל זה מתועב לפניו
כמו שנא כי כל תועבת ה׳ אשר שנא עשו לאלהיהם כי גם בניהם ואת בנותיהם ישרפו באש
לאלהיהם וכתי׳ אשר לא צויתי ולא דברתי ולא עלתה על לב לעשות את התועבה הזאת יזבחו
לשדים לא אלוה כבר פרשתיו מכעס בניו ובנותיו הזכיר הכתו׳ הבנות בכאן שלא כמנהג באש
אמר למעלה לא בניו וכן בכל מקום יזכיר הבנים והבנות הן בכלל אבל זה מרמיזותיו כי יהיה
בדור החורבן רשע הנשים ופשעיהם גדול מאד להכעיסו כי היו נצמדות לע״ז ביותר והן

שמסתות גם את האנשים לעבדה כאשר מפורש בדברי ירמיהו ויענו כל האנשים היודעים כי מקטרות נשיהם לאלהים אחרים וכל הנשים העומדו׳ קהל גדול שהעיזו פניהן בנביא לאמר לו עשה נעשה לקטר למלכת השמים ושם כתוב להכעיסני במעשה ידיכם לקטר למלכת השמים וגו׳ וכתי׳ שם עוד השכחתם את רעות אבותיכ׳ ואת רעות מלכי יהודה ואת רעות נשיו ואת רעותיכם ואת רעות נשיכם וביחזקא׳ נאמר תראה תועבות גדולות אשר המה עושים ויבא אותי אל פתח שער בית ה׳ והנה שם הנשי׳ יושבות מבכות את התמוז ויאמ׳ ה׳ אל לבו או אל המלאכים אסתירה פני מהם כדרך לשון בני אדם וכן אעלים עיני מכם והטעם כי כאשר יבקשוני לא ימצאו עוד אראה מה אחריתם י״ש אומר׳ אני אסתיר את פני מהם בעבור שאני רואה מה יעשו באחרונ׳ והנכון שהוא כמשמעו עד אראה מה יעשו בצר להם דברי ר״א ואין טעם ויאמר רק המחשבה והרצון לפניו לעשות כן כדרך ויאמר אלהים במעשה בראשי׳ וכבר פרשתיו וטעם פני על דרך האמת פרשתיו והנה אסתירה פני שאסלק שכינתי וטעם אראה מה אחריתם כטעם ארדה נא ואראה וכבר פרשתיו כי דור תהפוכות המה ולא יעמדו לפני בנים לא אמון בם כי אין להם אומן ומגדל והמשכיל יבין והנה עד הנה בשירה משה ישיר בה והוא מדבר בלשו׳ עצמו ומן הכתוב הזה ואילך שהזכיר וירא ה׳ וינאץ ויאמר אסתירה פני כולם דברי השם הנכבד הם קנאוני כעסוני וכל השירה כן הם קנאוני בלא אל בדבר שאינו אלוה לשון ר״ש ואם כן ירמוז לשדים הנזכרים והנכון שיאמר הם קנאוני בלא אל אמת כי אין אלוה מבלעדי ה׳ ומושיע אין בלתו כענין שנ׳ ימים רבים לישר׳ ללא אלהי אמת כעסוני בהבליהם השדים ואני אקניאם בלא עם הכשדים שנא׳ בהם הן ארץ כשדים זה העם לא היה שפירושו העם שלא היה נחשב לגוי והקב״ה גרל אותם לרדות בהם את עולמו כמו שאמר מפץ אתה לי בכל כלי מלחמ׳ בגוי נבל אכעיסם עשו שהוא נבל ולא זכר ברית אחים וירמוז לשני הגליו׳ אפאיהם אמרו המדקדקים אפיהם בכל פאה ואם כן יהיה טעם אמרתי שהיה הרצון לפניו במדת הדין שיהיו ככה מפוזרים בכל פאה לעולם ושיהיה זכרם מאנוש נשבת לעד לולי כעס אויב אגור ועל דעתי שהיא מלה מורכבת כאשר הזכירו בספרי אבל טעמה שאשיתם במקום פאה וכענין שיאמרו עליהם גם אי הם לומר שלא ישאר להם שם ושאר בגוים ולא יודע מקומם איה והנה ירמוז לגלות עשרת השבטים שגלו להר גוזן והוא שחכמי׳ קורין סמבטיון כי נקרא גוזן מלשון ויגז שלוים אתה גוזי כי העומדים אחריו מוסרין מבני אדם וקורין אותו סבטיון מפני שביתתו בשבת כי יום השבת כלשון ההוא סבט כאשר הוא בערבי ונהוג בלשונם להוסיף בתארים יון איוביון סוריון מוליון וכן הרב׳ ואשביתה מאנוש זכר׳ גלותינו בין העמים אנחנו יהודה ובנימין שאין לנו זכר בעמים ולא נחשב לעם ואומה כלל כלל והנה יאמר הכתוב כי היה במדת הדין להיותנו כן בגלות לעולם לולי כעס אויב אגור ויורה זה כי בגלותינו עתה תמה זכות אבות ואין לנו הצלה מיד העמים רק בעבו׳ שמו כענין שאמר ביחזקא׳ וקבצתי אתכם מן הארצות אשר נפוצותם שם ונקדשתי בכם לעיני הגוים וידעתם כי אני ה׳ בעשותי אתכם למען שמי לא כדרכיכם הרעים וכעלילותיכם הנשחתות בית ישרא׳ וכן נאמ׳ עוד ואעש למען שמי לבלתי החל לעיני הגוים וגו׳ ולכך הזכיר משה בתפלתו ואמרו הגוים אשר שמעו את שמעך לאמר וכו׳ והשם הודה לו כזה ויאמר ה׳ סלחתי כדברי׳ והטעם בטענה הזאת איננו כרוצה להראות כחו בין שנאיו כי כל העמים כאין נגדו מאפס ותוהו נחשבו לו אבל השם ברא את האדם בתחתונים שיכיר את בוראו ויודה לשמו ושם הרשות בידו להרע או להטיב וכאשר חטאו ברצונם וכפרו בו כולם לא נשאר רק העם הזה לשמו ופרסם בהם באותות ובמופתים כי הוא אלהי האלהים ואדני האדנים ונודע בזה בכל העמים והנה אם ישוב ויאבד זכרם ישכחו העמים את אותותיו ואת מעשיו ולא יספר עוד בהם ואם אדם יזכיר כן יחשבו כי היה כח מכחות המזלות והכוכבים וחלף ועבר והנה תהיה כוונת הבריאה באדם בטלה לגמרי שלא ישאר בהם יודע את בוראו רק מכעיסים לפניו ועל כן ראוי מדין הרצון שהיה בבריאת העולם שיהא רצון מלפניו להקימם לו לעם כל הימים כי הם הקרובים אליו והיודעים אותו מכל העמים וזה טעם כי ידין ה׳ עמו ועל עבדיו יתנחם שיזכיר להם ברחמים כי הם עמו מאז ויזכור כי הם עבדיו שעמדו לו בגלותם כעבדים

לסכול הצרות והשעבור כענין שנא ויאמר אך עמי המה בנים לא ישקרו וכבר רמזתי בבריא
הארם סור נשגב ונעלם צריך ממנו שנהיה לו לעם והוא יהיה לנו לאלהים כענין שנאמר כל
הנקרא בשמי לכבודי בראתי כי גוי אובד עצות המה וכל הפרשה על האויב הנזכר כדברי
ר' נחמיה וטעם כי לא כצורנו צורם גם כן רברי האויב יאמ הכתו שהיה להם לחשוב ולהשכיל
זאת הנעשה בישרא כי היא פעל השם על עונם ויבינו ממנה לאחרית נפשם כי כן יעשה
בסוף לכל הגוים כי הם מורדים בשם יותר מישרא ישכילו ויאמרו איכה ירדוף אחד מהם
אלף מישרא אם לא כי צורם מכרם כי צורם הוא תקיף ובעל היכולת לעזור ולהשכיל יותר
מצורינו ואויבנו פלילים היו כנו מתחלה לעשו בנו שפטי כרצונם ועתה למה בורחים מפנינו
אלף אחד מפני גערת אחד לולא צורם התקיף שמכרם והביא מורך בלבבם ונפלו ורודף אין
פלילים מלשון אשר פללת לאחותיך ויעמד פנחס ויפלל כי מגפן סרום גפנם יאמר כי גוי
אובר עצות המה ולא ישכילו ולא יבינו ולא יחשבו רק רע כל היום כי משרש רע היו ולא
יעשו רק פרי רע ומר האוכל ממנו ימות והענין כי ישרא מורים ומתודים ועשים
תשובה כעת צרתם לאמר למה מצאתנו כל זאת אבל האויב גוי אובר עצות אין לו עצה ולא
תבונה רק הולך אחר עו שלו וכופר בשם הנכבד לעולם כי כן ירש מאבותיו והנה הוא מלשו
פורה רוש ולענה ואין בהם תוחלת לעולם אבל ישראל ששרשם טוב אם יכרת ועוד יחליף
ויעשה פרי טוב הלא הוא כמוס עמדי ראש הפתן האכזר שלהן שמתי באוצרותי להאבילם
מפרי מעשיהם כי לי נקם לנקום נקמת ישרא מירם ולי שלם לשלם להם כפעלם שכחשו
כי לעת תמוט רגלם כשתתמלא סאתם כענין כי לא שלם עון האמורי עד הנה וראו שטעמו
כמו וגם רשע ליום רעה והוא סור גרול ואמר אי אלהימו האויב יאמר איה אלהי ישרא
כענין למה יאמרו הגוים איה אלהיהם אשר חלב זבחמו יאכלו כי היו ישראל תדירין בעבורת
הקרבנות והנסכים מכל גוי לאלהיו והזכיר לשון רבים יאכלו וישתו לאלהימו שהוא לשון רבים
ואצל העמים רבים הם ולכך חזר ואמר ראו עמים כולם כי אני אני הוא יחיד ואין אלהים עמדי
לעזור לי ואין כנגדי להציל ולמחות בידי מלעשות כל רצוני להמית ולמחות להחיות ולרפא
כי אשא אל שמים ידי על דרך הפשט ענין שבועה בכסאו ואמר אשא כי כל נשבע נושא ידו
ונוגע בחפץ אשר הוא נשבע בו ועל דרך האמת בעבור כי בעת הגלות השליך משמים ארץ
תפארת ישרא יאמ שישאנה עתה בעת רצון אל השמים העליונים והיא היד הגרולה הנלחמ
לישרא וזה טעם ואמרתי חי אנכי לעולם כי אני מחיה ירי החזקה בהיותי משנן ברק חרבי
וסובך אותה לאחוז במשפטן של ישרא ולהשיב נקם לצרי כי או יהיה השם שלם והכסא שלם
והמשכיל יבין והנה השירה הזאת אשר היא בנו לעד אמ ונאמן תגיד בביאור כל המוצאות
אותנו הזכירה תחלה החסר שעשה עמנו הקבה מאז שלקחנו לחלקו והזכירה הטובות שעשה
לנו במדבר ואשר הנחילנו ארצות הגוים הגרולים והעצומים ורוב הטובה והעושר והכבוד
אשר הנחילנו בה וכי מרוב כל הטובה מררו בו לעבור עז והזכירה הכעס אשר היה מלפניו
עליהם עד ששלח בהם בארצם רבר ורעב והיה רעה וחרב ואחרי כן פזר אותם בכל רוח
ופאה וידוע הוא כי הכל נתקיים ויחי כן ואמרה השירה כי בסוף ישיב נקם לצריו ולמשנאיו
ישלם והטעם כי הם עשו כל הרעות עמנו לשנאתו של הקבה כי לא ישנאו את ישרא בעבור
שעשו עז בהם רק שלא יעשו כמעשיהם ויעברו את הקבה וישמרו את מצותיו ולא יתחתנו
בהם ולא יאכלו מזבחיהם ויבוו עז שלהם ויבערו אותה ממקומותיהם כענין שאמר הכתוב
כי עליך הורגנו כל היום אם כן לשנאתו שלהקבה יעשו בנו כל הרעות האלה והם צריו ומשנאיו
ועליו להנקם מהם וזה הרבר ברור כי על הגאולה העתידה יבטיח כי בבנין בית שני לא
הדנינו גוים עמו רק לעגו עליהם מה היהודים האמללים עושים והיו גדוליהם עברים בהיכל
מלך בבל וכולם משועברים לו ובימים ההם לא השיב נקם לצריו ולא כפר אדמתו עמו והנה
אין בשיר הזאת תנאי בתשובה ועבודה רק היא שטר עדות שנעשה הרעות ונוכל ושהוא ית
יעשה בנו בתוכחות חמה אבל לא ישבית זכרנו וישוב ויתנחם ויפרע מן האויבים בחרבו הקש
והגדולה והחזקה ויכפר על חטאתינו למען שמו אם כן השירה הזאת הבטחה מבוארת בגאולה
העתידה [redacted] וכך הזכירו בספרי גדולה שירה שיש בה עכשו ויש בה לשעבר

ויש בה לעתיד לבא ויש בה לעולם הזה ויש בה לעולם הבא ולזה רמז הכתוב שאמר ויבא משה וידבר את כל דברי השירה הזאת באזני העם הזכיר כל להגיד שהיא כולל כל העתיד למו ואם היא קטנה בדבור כי באר להם עניניה הרבים ואלו היתה השירה הזאת מכתב אחר מן החוזים בכוכבים שהגיד מראשית אחרית כן היו ראויים להאמין בה מפני שנתקיימו כל דבריה עד הנה לא נפל דבר אחד אף כי אנחנו נאמין ונצפה בכל לב לדברי האלהים מפי נביאו הנאמן בכל ביתו אשר לא היה לפניו ואחריו כמוהו עליו השלום

סדר וזאת הברכה

איש האלהים להגיד כי ברכתו מקויימת כי איש אלהים היה ותפלת ישרים רצונו והנה יקרא הכתו׳ משה רבי׳ איש האלהים וכן שאר הנביאי׳ כדוד ואליהו וזולתם ולא יאמר הכתוב איש ה׳ אבל יאמר משה עבד ה׳ והטעם ידוע לכל משכיל וכן על דרך האמת וזאת היא הברכה כי מאת ה׳ היתה ואת וכן ביעקב נאמ׳ וזאת אשר דבר להם אביה׳ שהשכין עליה׳ זאת הברכ׳ והוא שאמ׳ דוד זאת היתה לי כי פקודיך נצרתי ירמוז לציון עיר דוד כי שם צוה ה׳ את הברכה חיים עד העולם והמשכיל יבין ולזה הסוד נתכוונו רבו׳ במדרשם שאמרו בבראשי׳ רב׳ וזאת אשר דבר להם אביהם עתיד אדם כיוצא בי לברך אתכם ובמקום שפסקתי אני משם הוא מתחיל וכיון שעמד משה רבינו פתח להם בזאת הברכה לאותו מקום שפסק להם אביהם הוי אומר וזאת אשר דבר להם אביהם אומר לכם הברכות הללו אימתי מגיעות אתכם משעה שתקבלו את התורה שכתו׳ בה וזאת התורה כי המלה הזאת תרמוז לברכה שהיא התורה והיא הברי׳ דכתי׳ זאת הברית וגו׳ וכבר הזכרתי זה ה׳ מסיני בא יאמר כי השם מסיני בא לישרא׳ כי משם השכין שכינתו בתוכם ושוב לא נסתלקה מהם והענין כי ירד הכבוד בהר סיני כמו שנאמר וירד ה׳ על הר סיני אל ראש ההר ויקרא ה׳ למשה וגו׳ ושם היה כל הימים שהיה משה עולה ויורד כמו שנא׳ ומראה כבוד ה׳ כאש אוכלת בראש ההר וכאשר נתן לו הלוחות האחרונות שיכן הכבוד באהל מועד כמו שנ׳ והיה כבא משה האהלה ירד עמוד הענן ועמד פתח האהל ודבר עם משה וכתיב ודבר ה׳ אל משה פנים וגו׳ אל פנים וכאשר הוקם המשכן שיכן הכבוד במשכן שנא׳ ויכס הענן את אהל מועד וכבוד ה׳ מלא את המשכן ומשם היו לו כל הדברות כל ימי המדבר וזרח משעיר למו כי אחרי נסעם מסיני במסע ראשון שכן הענן במדב׳ פארן ומשם שלח מרגלים שנא׳ וישלח אותם משה ממדבר פארן ונתנדה העם ולא היה הדבור עם משה עד שבאו בשעיר אל גבול בני עשו בסוף הארבעים כמו שנא׳ שם כי ה׳ אלהיך ברכך בכל מעשה ידיך ידע לכתך את המדבר הגדול הזה זה ארבעים שנה ה׳ אלהיך עמך וכו׳ והנה או בבואם משעיר היה השם להם לאור עולם ושלמו ימי אבלם וצוה אותם להשמר משעיר ועמון ומואב ואמר שיחלו לרשת את ארצם ויירשו ארץ סיחון ועוג שני מלכי האמורי הגדול׳ הופיע מהר׳ פארן שנסתכל בהם ושם עינים למאור פניו מהר פארן והטעם כי תחלת הכנסם במדבר הגדול היה מפארן כמו שנא׳ ויסעו ממדבר סיני וישכון הענן במדבר פארן והנה השם הופיע עליהם לראות מה הם צריכים במדבר הגדול והנורא מלשון ועל עצת רשעים הופעת נסתכלת וראית באורך הגדול כל סתרי מחשבותיהם ואתה מרבבות קדש מימינו אש דת למו יאמר כי נא הכבוד לישרא׳ ברבבות קדושי עליון אשר ירדו עמו על ההר כענין שנא׳ רכב אלהי׳ רבותים אלפי שנאן ה׳ בם סיני בקדש ומימינו אש דת למו כי מימין תפארתו היה להם אש דת לא מיד המלאכים הנזכרים רק מימין השם בעצמו וכבודו ויתכן כי מרבבות קדש מרבוי קדושות כי קדוש קדוש קדוש ה׳ צבאות בכל מיני קדושה וטעם אש דת למו כמו דת אש כמו שאמר ואת קולו שמענו מתוך האש או טעמו מימינו אש ודת למו יזכיר שהראה להם האש העליונית והשמיעם הדת וזה כענין שנא׳ ועל הארץ הראך את אשו הגדולה ודבריו שמעת מתוך האש ועל דרך האמ׳ יגיד גם כן שהאש שהוא הדת הוא ממינו כי מדת הדין כלולה ברחמים ועל דעת רבותי׳ טעם הכתו׳ כי מסיני בא לתת להם תורה לישר׳ שנגלה להם משם וזרח משעיר להם לישרא׳ כי נגלה על בני עשו לתת להם התורה וכאשר לא רצו בני עשו לקבל אותה האיר פניו לישרא׳ ונתנה להם בימינו ובזרועו ואור פניו כי רצם

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main

והופיע והראה להם יפעתו והדרת פניו מהר פארן כאשר לא רצו בני ישמעא׳ בתורה והזכיר
כי היה זכות לישרא׳ גדולה כאשר לא רצו שאר האומות לקבל את התורה והנה הזכיר כל
זרע אברהם שאחר מהם לא היה חפץ בתורה זולתי ישרא׳ אבל על כל האומות גם כן נגלה
לתת אותה להם ולא רצו בה כפי הבא בקבלת רבותי׳ אף חובב עמים פירשו בו שהוא מלשו׳
ארמי׳ ותהון קרמי חביבין יאמר אף אוהב את ישרא׳ שהוא עמים רבים כענין אחריך בנימין
בעממיך וכל קדושיו של ישרא׳ בידך הם הלויים הם בידך כי הקרבתם אליך להיותם חונים
סביבות הארון והנראה אלי כי חובב מגזרת לטמון בחובי מענין חדר בחדר להחבא ושם
חביון עוזו יאמר גם אתה בידך מחביא ומסתיר עמים כל קדושי ישראל הנזכרים ירמוז כי
כל העדה כלם קדושים והשם יסתירם בידו כטעם ואשים דברי בפיך ובצל ידי כסיתיך
כענין סתרי ומגיני אתה וכן ויתיעצו על צפוניך וזה רמז למה שאמר אשר עין בעין נראה
אתה השם וענניך עומד עליהם וכן אמר בשירה יסובבנהו יבוננהו יצרנהו כאישון עינו והם
תוכו לרגליך כאשר הוכו כאשר בא תרגלתי לאפרים כמו הרגלתי וכאשר הומרה בת הא
הנקבה באם אתן שנת לעיני עושה רע מאת ומאריך לו וכן רבים יאמר שהם מוכים בכל
מכה במדבר ללכת אחריך בכל אשר תלך לא יחושו לרעב וצמאון ומכת נחש שרף ועקרב
רק יצאו לרגליך ואחריך ירוצו וזה כענין שנא׳ זכרתי לך חסד נעוריך אהבת כלולותיך לכתך
אחרי במדבר בארץ לא זרועה ישא מדברותיך כמו לא תשא את שם ה׳ אלהיך לשוא ובל אשא
את שמותם על שפתי ישא כיוס לאמר מדברותיך כמו ומדברך נאוה יאמר שישא דברך על
שפתיו ויהגה בהם תמיד תורה צוה לנו משה הטעם שישא תמיד ויאמ׳ תורה צוה לנו משה
והיא תהיה מורשה לקהלת יעקב כי לדורות עולם כל בני יעקב ירשוה וישמרו אותה כי לא
תשכח מפי זרעו ורז״ל שלא אמ׳ מורש׳ בית יעקב או זרע יעקב ואמר קהלת לרמוז שיקהלו
רבים עליהם ותהיה התורה מורשה לעולם ליעקב ולכל הנקהלים עליו הם הגרים הנלוים
על ישרא׳ לשרתו ונספחו על בית יעקב ונקראים כלם קהלתו ויהי בישורון מלך רמז א׳ השם
הנכבד שיהיה למלך על ישרא׳ בהיותם ישרים ונאספו כל ראשי העם וכל שבטי ישרא׳ יחד
וגם זה הכתוב דבק והטעם כי ישראל יאמרו תמיד התורה אשר צוה לנו משה תהיה ירושה
לכל קהל ישרא׳ לעדי עד לא נחליף ולא נמיר אותה לעולם ויאמרו שיהיה השם למלך על
ישראל בהתאסף ראשינו וזקנינו ושופטינו וכל שבטי ישרא׳ שבלנו יחד שקבלנו מלכותו עלינו
לדור ודור ואנחנו חייבים לשמור תורתו ומלכותו לעולמים וזאת המצוה הוא דבור אנבי
והיא קבלת מלכות שמים כאשר פרשתי שם והנה הזכיר התור בכלל ומלכות שמים בפרט
שכל המורה במלכות שמים כופר בעז ומורה בכל התורה כלה ורמז כי הם ראש הם קבלו
מלכות שמים מפי הגבורה וראו שהוא מלך ישראל וגואלו והתורה קבלו מפי משה שקבלו
עליהם ועל זרעם להאמין בו ולעשות כל אשר יצוה מטעם המלך כאשר אמרו ואת תדבר
אלינו את כל אשר יאמר ה׳ אלהינו אלינו אליך ושמענו ועשינו וזה פי׳ נכון וברור בכתוב
הזה והוא על דרך שהזכירו בגמ׳ אמרו במסכת ראש השנה אלו מלכיות תלת הוא דהויאן
ה׳ ימלוך לעולם ועד ה׳ אלהיו עמו ותרועת מלך בו ויהי בישורון מלך וכן שנינו בספרי מושב
זקנים בישיבה של מטה שמו הגדול משתבח למעלה שנא׳ ויהי בישורון מלך בהתאסף ראשי
עם אין אסיפה אלא זקנים שנא׳ אספה לי שבעים איש וגו׳ יחד שבטי ישרא׳ בשהן עשוין
אגודה אחת ולא כשהן עשויות אגודות אגודות וכן הוא אומר הבונה בשמים מעלותיו וגומר
ובמדרש רבא נמי אמרו בביכול כסאו מבוסס למעלה בזמן שישרא׳ עשוין אגודה אחת לכך
נאמר הבונה בשמים מעלותיו ואגודתו על ארץ יסדה וכן הוא אומר ויהי בישורון מלך
בהתאסף ראשי עם וגו׳ וגם על זה הדרך שפרשתי ידרשו שהיה מלך עליהם מפני שנתאספו
ויחדו כלם קבלו עול מלכותו עליהם וכן יהיה מורשה לקהלת יעקב והמלך הוא הקב״ה וכן
נהגנו לומ׳ בתקיעתא דבי רב אבל יש במקצת האגדות שמפרשין אותו על משה אומ׳ משה
מלך שנא׳ ויהי בישורון מלך ואם כן יאמר תורה צוה לנו משה להיותה מורשה לכל קהלת
יעקב והוא היה מלך עלינו ועל כל שבטינו יחד וראוי לנו לעשו׳ דבריו ומצותיו כי מלך גדול
וחכם היה עלינו יספר הכתוב גם כן בכבוד השליח שהיה גדול וראוי להאמין בו והנכון

והאמת מה ספרשנו למעלה והנה הזכיר כי השם שוכן בישראל והם קבלו תורתו ומלכותו
כל שבטיהם יחד עליהם ועל זרעם לדורותם אם כן הנם ראויים לברכה יחי ראובן ואל ימות
אמר רא׳ כי החל מראובן כי הוא הבכור ולא הזכיר שמעון בעבור עון פעור כי העוברים היו
שמעונים ומספרם לעד גם נשיאם וכן דעת רש׳ והמפרשים ולפי דעתי אין במספרם ראיה
בעבור כי עדיין יחסרו שלשה עשר אלף ויותר מלבד המתים במגפה וגם משאר השבטים
יחסרו קצת כי בני גד חסרו שלשת אלפים ובני אפרים שמונת אלפים ועוד כי הכתו׳ שאמר
ויצמד ישראל לבעל פעור ואמר קח את כל ראשי העם נראה שהיו בהם מכל השבטים וכל
דיניהם ישפוטו בם   וכן אמר ולא כליתי את בני ישרא׳ בקנאתי ולא תשיב עלי מדבר עכן
שאמר חטא ישראל כי שם לא נתגלה החוטא ויזכירם סתם וכן המוכה איננו ראיה כי היה
נשיא בית אב בהם לא נשיא השבט והנועדים על ה׳ בעדת קרח גדולים ונכברים ממנו שהיו
נשיאי עדה ולא הלכו כל שבטיהם אחריהם והמזמור הזכיר ענין דתן ואבירם בשמים תפתח
ארץ ותבלע דתן ותכס על עדת אבירם והזכיר ויצמדו לבעל פעור עם וימאסו בארץ חמדה
לכלל העם וחלילה שנמנע משה מלברך את שמעון ולא ימחה שבט מישרא׳ שכבר כלו כל
הנצמדים לבעל פעור כמו שאמ׳ כי כל האיש אשר הלך אחרי בעל פעור השמידו ה׳ אלהיך
מקרבך ואלה הנשארים כולם כתו׳ בהם ואתם הדבקים בה׳ אלהיכם חיים כלכם היום ולמה
לא יברכם והנה כלם עשו העגל וחטאו במרגלים ונתכפר להם וברכם וראיתי במדרש רבה
ששה משפחות נחסרו על הזנות בעצת בלעם ומונה משפחת אחת לשמעון   וחמשה מבני
בנימין והנה לדעתם בנימין חטא יותר מכלם באותו החטא והוא בכלל הברכה והנכון בעיני
כי הכתו׳ לא ימנה לשבטי ישרא׳ רק שנים עשר וכן אמר בברכת יעקב כל אלה שבטי ישרא׳
שנים עשר והנה יעקב הזכיר בניו שנים עשר והזכיר יוסף בשבט אחד ומשה ראה להזכיר
ביוסף שני שבטים כמו שאמ׳ והם רבבות אפרים והם אלפי מנשה והיה זה בעבור שני דברים
האחד כי אחר שצוה הקב״ה ועשאם שני שבטים בחנוכת המזבח וברגלים   ובנחלת הארץ
הנה הוצרך למנותם שנים בברכתם ועוד שהזכיר יהושע המנחילם הארץ כי הוא מאפרים
הקטן והוצרך להזכיר אחיו הגדול ממנו והנה רצה לברך את לוי   כי מברכתו יתברכו כל
ישרא׳ שיהיו קרבנותם לרצון להם לפני ה׳ והוצרך להשאיר אחד מן השבטים שאינם נמנים
בשום מקום רק שנים עשר כנגד שנים עשר מזלות ברקיע ושנים עשר חדשים בשנה ושנים
עשר גבולי אלכסונים שאמרו במדרש שהם הם זרועות עולם כמו שהזכירו חכמים במס׳ סוטה
אמר לו הקב״ה לנביא לך ואמור להם לכנסת ישרא׳ כתי שנים עשר מזלות בראתי ברקיע כנגד
שנים עשר שבטים וכו׳ וכן בהר גריזים ובהר עיבל שמנה לוי לא נזכר שם יוסף לב׳ שבטים
וכן תראה בחלקי יחזקא׳ שמונה בחלוקת הארץ יוסף לשני שבטים ולא הזכיר לוי ובשמונה
תוצאות העיר הזכיר שער לוי אחד   ולא מנה יוסף לשני שבטים אבל אמר שער יוסף
אחד כי לעולם לא ימנו שבטי ישרא׳ רק שנים עשר וכבר הזכרתי זה בסדר ויקח קרח והנה
השאיר שמעון שלא היה שבטו גדול ולא היתה לו ברכת יעקב אביהם מרובה   אבל חלקם
ביעקב והפיצם בישרא׳ והנה יתברכו גם הם מברכת שאר השבטים אשר המה בתוכם וסדר
וזאת הברכה היתה ברוח הקדש על דרך נחלתם החל מראובן כי לקח נחלתו בראשונה ועוד
כי הוא הבכור ומשה יתפלל עליו שלא ימחה שמו בחטאו   ולכך נתן לו בברכתו משפט
הבכורה ואחריכן הקדים יהוד׳ כי הוא הנוחל הראשון בארץ כארי ולנגיד ממנו והוא העולה
בתחלה למלחמה אשר בה יברך אותו והנה ברכתו כוללת כל ישרא׳ ואחריכן ברך לוי החונ׳
עם בני יהודה בירושלם ושם יהיו קרבנותיהם לרצון ואחרי כן ברך בנימין שהיתה נחלתם עם
בני יהודה ועיר ירושלם ובית המקדש   בין בני יהודה ובין בני בנימין והלויים יחנו עם
שניהם ואחרי כן ברך בני יוסף כי כן היתה נחלתם שנ׳ ויעל גורל מטה בני בנימין למשפחות
ויצא גבול גורלם בין בני יהודה ובין בני יוסף ואחרי כן השלים לברך בני הגבירות והקדים
זבולון ליששכר כאשר עשה יעקב וכן נפל גורלם הגורל השלישי לבני זבולון והגורל הרביעי
לבני יששכר ואחרי כן בירך בני השפחו׳ דן ונפתלי ואשר כסדר תולדותם והוא הרגל שלהם
והקדי׳ גד לכל בני השפחו׳ כי לקח נחלתו תחלה להם עם בני ראובן המוקדם והוא היה מרגל

הראובני וטעם יחי ראובן שיחיה שבטו ולא ימות לעולם ויהי מתיו מספר כמו ולא למרת
חכמה ודעת קרושים ארע ואל יהי מתיו מספ שלא יהו מעטים שכל רבר שיסופר הוא מעט
וכן מתי מספר לשון רא ויותר נבון לפרש יחי ראובן בישר וא ימות שלא יכרת שבטו באחר
מכל הזמנים ויהיה פקוריו במספר בני ישראל לעולם יתפלל עליו שלא יגרום חטאו והכעס
הגרול אשר כעס עליו אביו בחללו יצוע להכרת שמו מישרא וזה כענין שנא שם וילך ראובן
וישכב את בלהה פילגש אביו וישמע ישראל ויהיו בני יעקב שנים עשר הוריע שלא יצא
בחטאו מן המספר וכן פירש רש וטעם מתיו שכל אנשיו יובו בזה ולא יכרת אפילו מקצת
השבט בחטאו ואולי מתיו רמז לראשי משפחותיו הא״בע ויהיה טעם מספר כמו במספר
וכן לונות בית אביה יחתנו מים ורבים בן או טעמו שיהא מתיו מספר ישרא שימנה ראשון
במשפט הבכור כי האחר הוא המספר כי ממנו הכל ואנקלו תרגם ויקבלון בנוהי אחסנתהו
במניניהון יתכוין למה שפירשנו יאמר שיחיה ראובן ולא יכרת ויהיו מתיו במספרם לעולם
לא ימחה שבטו מישרא ולא ימנו ביותר ממספרם להיותם שני שבטים של ממנו הבכורה
והכשיחו בשבט אחד לעולם ויש מפרש כי הברכה הזאת על כבוש הארץ אמר שיחיה ראובן
בעברם חלוצים למלחמה לפני בני ישראל והטעם שיתגברו ולא ינוצחו כטעם ועל חרבך
תחיה ואל ימות שלא יפלו מהם במלחמה ויהי מתיו מספר שיחזרו לאהליהם במספרם
ולא יפקר מהם איש וכן בברכת גר חברו הזכיר זה הענין והפירוש הזה קרוב אבל הראשון
נכון יותר בעיני כי ברכת משה רבי ברך אשר הזכיר יעקב ובענין ההוא ועל דרך האמת יחי
ראובן וא ימות מטעם פוקר עון אבות על בני ושם רמותי סודו והועילה לו ברכת משה לכפר
לו מעשה בלהה שלא יכרת וימות בו לעולם אבל פקר עליו עם שאר השבטים מעשה יוסף
כפי הבא בפירקי היכלות וזאת ליהורה ויאמר וכן אמר ליהורה שיחיה ולא ימות והוסיף לו
עור שמע ה בקול יהודה דעת רא וזה איננו נבון על פירושנו כי יהודה לא נתחייב כברת הזה
שיתפלל עליו כן כאשר לא הזכ׳ זה בשאר השבט׳ אבל הוא כפשוטו וזאת הברכה אשר היא
ליהורה ועל דרך האמת יחר המדה הזאת ליהורה בעבור כי להם המלחמה וממנו המלכו
לעולם והיא העזר מצריו והוא סור הכתו שאמ ללמד את יהורה בני קשת הנה היא כתוב על
ספר הישר כי הוא הקשת הנראה בענן שנא כה וזאת אות הברי שמע ה קול יהודה יתפלל
עליו בצאתו למלחמה כי הוא יעלה בתחלה ולנגיר ממנו שילחם באויבי ישרא וכן אמ יעקב
ידך בעורף אויביך ואל עמו תביאנו שישוב לשלום ידיו רב לו יהיו רב לו שלא יצטרך לעזר
אחר ולתי עזרת השם שיעזרהו בתפלתו כל הכת׳ הזה כרברי אנקלוס וכן דעת המפרשים
ועל דעתי עוד ירמוז למלחמתו הראשונ אל הכנעני שאמ ה יהודה יעלה בתחלה ואמר ידיו
רב לו שיקח מצריו ויכבש מהם ארצו רבות יות מן הראוי לו בנחלתו ירמוז שינחיל מנחלתו
לשמעון אחיו והוא שנא מחבל בני יהודה נחלת בני שמעון כי היה חלק בני יהודה רב מהם
וינחלו בני שמעון בתוך נחלתם והנה הזכיר שמעון ברמז עם בני יהודה וללוי אמר ועל לוי
אמ לשון רש וכן דעת המפרשים והוא כלשון אמרי לי אחי הוא וישאלו אנשי המקום לאשתו
והרבה כן ולפי דעתי כי בעבור שהזכי׳ משה בברכתו שם ראובן ויהודה יחי ראובן קול יהודה
ולא הזכיר שם שאר השבטים בברכתם יזכיר הכתוב וללוי אמר לבנימין אמר יגיד כי היו
השבטים לפניו ויקרא ללוי וישים עיניו עליו ויאמר תומיך ואוריך וכן לכל שבט ושבט פנים
בפנים יברך אותם אשר נסיתו במסה שנסיתה אותו בנסיון והטעם שהיה חסיד בכל אשר
נסית אותו ולא נמצא בו דופי חוץ ממי מריבה שכבר הענשתו עליו גם זה יחזק כי העגל
לכבוד השם עשהו לשון רא וכספרי אשר נסיתו במסה הרבה ניסיתו ונמצא שלם בכל
הנסיונות תריבהו על מי מריבה סיקופים נסתקפת לו על מי מריבה אם משה אמר שמעו
נא המורים אהרן ומרים מה עשו והנבון בעיני בדרך הפשט כי במסה כפשוטו הוא המקום
אשר נסו השם ברפידים יאמר תומך ואוריך יהיו לעולם לאיש חסידיך ולזרעו אחריו אשר
נסית אותו במסה כאשר חטאו בני ישר׳ וינסו את השם על המים והוא לא היה בתוך הערה
הנועדים שם על השם כי האמין בשם ובבורו שיוציא להם מים מצור החלמיש ובפעם
השנית תריבהו ותענש אותו על מי מריבה של ישראל כי בעבור מריבתם היה עליו העונש

ולא שמעל הוא בה׳ כי גם מתחלה האמין כי אתה הוא ההפכי הצור אגם מים אף כי בפעם
הזאת שכבר ראה בן ירמוז משה כי החטא ההוא היה מפני העם כי בעבור מריבתם חטאו
משה ואהרן שיצטרכו לעשות מה שעשו שמא נסתלקה השכינה בעבור ענשם והוא שנאמ׳
ויקציפו על מי מריבה וירע למשה בעבורם   וטעם תריבהו כמו ריבה ה׳ את יריבי ששלמת
לו משפט הריב אשר רבו בני ישראל את ה׳ ויתכן שיהיה פירושו כמו שאמרו בסיפרי שהם
סקופים כלומד עלילות ירמוז למיעוט החטא וגודל העונש כדרך בקרובי אקדש   וכן דעת
אנקלוס שאמר דנסיתוהו בניסתא והוה שלם בחנתוהי עלמי מצותא ואשתכח מהימן כלו׳
שכבר נסית אותו במסה והיה שלם מריב בני ישרא׳ ומנסותם אל ה׳ וכיון שהיה שלם בפעם
הראשונה כל שכן בשנייה שהיה מאמין בדבר השם ובחנת לבו על מי מריבה ומצאת את
לבבו נאמן לפניך כי גלוי וידוע לפני כסא כבודך שהוא מאמין בך ובדבריך אבל בשביל ישר׳
היה העונש עליו כמו שפירשתי בפסוק גם בי התאנף ה׳ בגללכם והנה מתחלה דבר בכהנים
אמר ללוי שיהיו האורים והתומים לאיש חסידו מהם   ואחרי כן בכל השבט שנסית אותו
בעגל ובמצרים ובמדבר   ועל כן יורו משפטיך ליעקב וכן דעת אנקלוס שאמר כשרין
אלין דילפון דינך וגו׳ או על העתיד ידבר בהם כדברי ר׳ אברהם   ויורו משפטיך על כולם
וישימו קטורה על מזבחך הכהנים מהם   וטעם ברך ה׳ חילו שיהיו חילו גדול והטעם שירבו
ולא ימעטו בבאם אל הקדש כטעם אל תכריתו את שבט משפחות הקהתי וכן נאמ׳ באזהרות
שלהם ולא ימותו ואנקלוס תרגם נכסוהי מלשון ואת כל חילם ואת כל מקניהם יתכן למה
שאמרו רבותי׳ בקטורת שהיא מברכת והוא דבק אל ישימו קטורה באפך כי ממנה יתברך
חילו כמו ששנינו חדשים לקטורת ובספרי ברך ה׳ חילו בנכסים   מכאן אמרו רוב הכהנים
עשירים הם משום אבא דורש אמרו נער הייתי גם זקנתי ולא ראיתי צדיק נעזב וזה זרעו של
אהרן ידיד ה׳ ישכון לבטח עליו יקרא לבנימין ידיד ה׳ יאמ׳ בנימין שהוא ידיד ה׳ ישכון בארצו
לבטח על השם והשם יהיה חופף עליו כל הימים ומשרה שכינתו בתוך ארצו ובין כתפיו
ירמוז למה שדרשו בו רבותי׳ ועל הדרך האמת ידיד ה׳ ישכון על בנימין ויהיה זה לבטח
לבנימין שיבטחו בה׳ עדי עד כי ביה ה׳ צור עולמים והוא יהיה חופף ומגן על בנימין כל היום
ולא יבושו בעת צרה וכן כתפיו של בנימין ישכון לעד ומכאן נקרא שלמה ידידיה בעבור ה׳
בעבור שבנה ידידות משכנותיו   כאשר נקרא שלמה גם כן לומר שמדתו שלימה בשלום
ולפיכך נכתב בהא ואמרו במדרשו של ר׳ נחוניה בן הקנה אמר לו הקב״ה הואיל ושמך כשם
בכורי אתן לך את בתי רבתי׳ וזה נתן חכמה לשלמה ולא פיר׳ והיכן פירש להלן רבתי׳ כי ראו
כי חכמה אלהים בלבו לעשות משפט וכו׳   ונכון הדבר שירמוז בשלש השכינות הללו על
המקדשים יאמר במקדש ראשון ישכון לבטח עליו כענין שנא׳ ובכבוד ה׳ מלא את בית ה׳ ואמ׳
על בית שני חופף עליו כל היום שלא שרתה בו השכינה רק היה מכסה ומגן עליו או חופף
ממש כמו שהוזכר בפרקי היכלות   ובין כתפיו שכן לימות המשיח כי ביום ההוא יקראו
לירושלם כסא ה׳ ועל דרך זה נדרש בסיפרי ממגד שמים מגד לשון עדנים ומתק וממגד
תבואות שמש שהיתה ארצו פתוחה לחמה וממתקת את הפירות   גרש ירחים יש פירות
שהלבנה מבשלתן והם קשואים ודלועים גרש ירחים שהארץ מגרשת   ומוציאה מחדש
לחדש לשון רש׳ וגם כן יהיה עם פרי מגדים   פרי ממתקים יברך אותו שתהיה ארצו
ממתק השמים שיהיה בן הטל ותהיה מבורכת מן התהום שתהיה רובצת תחת ארצו להיות
עינות ותהומות יוצאים בבקעה ובהר   ויתכן שהפירות יקראו מגדים ויאמר שתהיה ארצו
רובצת תחת מבורכת מפרי השמים שהוא הטל ובעבור היות המגדי׳ בטל יקרא מגד ותהיה
מבורכת מתהום תחתיה וברכתו בעין יעקב שאמר ברכות שמים מעל ברכות תהום רובצת
תחת וטעם גרש ירחים המגדים אשר יגרשו הירחים כי כל האילנות בחדשיהם יציצו ויפריחו
לשאת ענף ולעשו׳ פרי וזה טע׳ לחדשיו יבכר בחדשיו הידוע׳ לפרי ההוא יבכר לפני כל שאר
האילנות   וממגד ארץ ומלואה ממגד ארץ המישור ומאשר היא מלאה כי הזכיר ההרים
והגבעות ויזכיר הבקעה וארץ המישור לדברי ר״א   ועל דעתי וממגד ארץ ומלואה ברכות
שדים ורחם כי כל האדם וכל הרמש אשר הוא חי יקרא מלוי וכן ירעם הים ומלואו כי אם

מלאתיך ארם כילק והנה זה כטע בחוך פרי בטנך ופרי אדמתך ופרי בהמתך ורצון שוכני סנה
נמשך למעלה ומרצון שוכני סנה ויקרא השם הנכבד שוכני סנה כי שם נראה אליו בתחלה
ושכן ימים רבים על הר סיני שהוא מקום סנה ומסיני בא ושכן בישרא׳ וטעם הכתו׳ שתהיה
ארצו מבורכת מרצון השם כטעם רצית ה׳ ארצך וארצה בו ואכברה וטעם תבאתה הברכה
הזאת תבא לראש יוסף ולקדקד נזיר אחיו או טעמו רצון שוכני סנה תבוא לראש יוסף ואל
תתמה על החפץ שיכנה אותו בלשון נקבה כי כן בלשון ארמית ודעות מלכא ולשון חכמים
חפצת נפשו ועל דרך האמת יאמ׳ שהרצון ששכן בסנה תבא הוא לראש יוסף שבח ידים ראש
והזכיר סמוך במקום מוכרת וכמוהו רבים או יסמוך אל השם הנכבר הנזכר ורצון ה׳ השוכן
בסנה תבא לראש יוסף וזאת ברכת יעקב מא׳ אביך ויעזרך ואת שדי ויברכך בכור שורו הדר
לו׳ יש בכור שהוא לשון גדולה ומלכות גם אני בכור אתנהו וכן בני בכורי ישרא׳ מלך היוצא
ממנו הוא יהושע כחו קשה לכבוש כמה מלכים וקרני ראם קרניו שור כחו קשה ואין קרניו
נאות ראם קרניו נאות ואין כחו קשה נתן ליהושע כחו של שור ויופי קרני של ראם והם
רבבות אפרים אותם המנוגחים הם הרבבות שהרגם יהושע הבא מאפרים והם אלפי מנשה
האלפים שהרג גדעון במדין שנא׳ וזבח וצלמונע בקרקר וכמה אלפים נמנו שם לשון רש׳
והנה הכתוב מבולבל מאד בפירוש הזה כי קרני ראם קרניו כנוי לבכור השור שהוא יהושע
ואם כן איך ינגח בהם אלפי מנשה שהם הרוגי גדעון ולשון ספרי לפי שלא פירש לנו כמה
הרג יהושע בכנענים תל׳ וזבח וצלמונע בקרקר הכל קלה׳ אלה לכך נאמר והם אלפי מנשה
וכונתם בזה לדרוש כי גם בהם ינגח יחדיו אפסי ארץ רמז ליהושע ואמר שאפסי ארץ אלה
שינגח הם הרבבות שהרג אפרים הוא יהושע והם האלפים שהרג מנשה אחרי בן שבולם
הרגם יהושע ובניהם הקמים אחריהם הרג מנשה במקצתם אלפים ובן שנו שם בהם עמים
ינגח יחדו וכי מה כבש יהושע והלא לא כבש אלא שלשים ואחד מלך מלמ׳ ר שכבש מלכים
ושלטונות שהיו מסוף העולם ועד סופו יחדו אפסי ארץ וכי מה ארצות כבש יהושע והלא
לא כבש אלא פרסום זה וקטן אלא כל מלכים ששעבר היו מלכים ושולטונות ופשוטו של
מקרא כי בעבור שבירך יוסף בתבואות דמה אותו לשור כי רב תבואות בכח שור ואמ׳ שיהי׳
לבכור אשר יוליד הדר מלכות ירמוז ליהושע שהוא ראשון לבית יוסף ויהיה לו גדולה
ומלכות וקרני ראם קרניו של שור הנזכר ובקרניו ינגח יחדו אפסי ארץ ואמ׳ כי קרניו שהם
שנים הם רבבות אפרים והם אלפי מנשה הקרן הימין לאפרים והשמאל למנשה והנה
הזכיר בברכתו שהיו לרבבות ולאלפים בטעם רבבות אלפי ישרא׳ וטעם שמח זבולון בצאתך
בעת צאתך באניות סוחר ירמוז כי לחוף ימים ישכון ואתה יששכר באהליך ירמוז כי ראה
מנוחה כי טוב ואת ארצו כי נעמה כברכת יעקב ברוך מרחיב גד מלמד שהיה תחומו של
גד מרחיב כלפי מזרח לשון רש׳ מספרי ורא׳ פי׳ כי בעבור שירמה אותו לאריה אמר ברוך
המרחיב גד שנתן לו גבורה וכל רואיו יברחו ממנו ואין מי יצר לו והנכון שהוא על נחלתו
כי השני שבטים אשר לקחו נחלתם בעבר הירדן לא לקחו אותה בגורל אבל נתן להם משה
כל ממלכות סיחון ועוג ונחלתם רחבה ונסבה למעלה מכל השבטים ולא הזכיר בראובן זה
כי רי בתפלתו ואיפשר גם כן כי לקחו בני גד יותר מבני ראובן כי היו גבורים ונתן להם כל
הספר והערים אשר בנו רבות מאשר לראובן ועוד כי הם אשר בקשו הארץ ההיא תחלה
כאשר פרשתי שם והנה הם סבת הרחבה הזאת נפתלי שבע רצון שהיתה ארצו שבעה כל
רצון יושביה לשון רש׳ והנכון שהוא נמשך א׳ השם הנכבד יאמ׳ שבע ומלא רצון השם הנכבד
וברכתו אבל במדרש של ר׳ נחוניה בן הקנה אמרו בכתוב הזה אמר ר׳ אמורא מאי דכתיב
ומלא ברכת ה׳ ים ודרום ירשה כך אמר משה אם תלך בחקותי תירש העולם הבא שהוא
נמשל לים שנא׳ ורחבה מני ים והעולם הזה שהוא נמשל לדרום שנא׳ כי ארץ הנגב נתתני
ומתרגמי׳ ארעא דרומ׳ ומא׳ דכתי׳ ירשה ירש היה לו לומ׳ אלא אפי׳ הכה בכלל והיינו רש יה
למה הדבר דומה למלך שהיו לו שני אוצרות והקצה האחד מהם לסוף ימים רבים אמר
לבנו טול מה שיש בשני אוצרו׳ הללו אמ׳ הבן שמא לא יתן לי מה שהקצה אמר לו טול הכל
והיינו דכתי׳ ים ודרום ירשה יה רש הכל נתון לך ולואי תשמור דרכיו ועוד אמרו ומלא

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main

ברכת ה׳ ים ודרום ירשה אין ים אלא תורה שנא׳ ורחבה מני ים וכל המדרש שם אם בן יהיה
סוד הכתו׳ נפתלי שבע הרצון המלא ברכת ה׳ שהיא הים הכלולה בכל מן הכל כענין שכתוב
כל הנחלים הולכים אל הים והוא ביתו של מלך משל למבקשים לראות את המלך שואלים
אנה ביתו של מלך ואחר כך שואלים אנה המלך וגם העול הזה הנגוב והיבש מן הרצון ירש
בו והמשכיל יבין ברוך מבנים אשר אם המם תבא ליתרון כמם תבורך מנשים הנחמרים
מזהב והברותיה יהיה תמה איך ימעט משה שאר השבטים לאמר שיבורך אשר יותר מכל
בני יעקב ועוד שלא תתקיי׳ ברכתו כי לא היה בן ורש״ כתב ראיתי בסיפרי אין לך בכל השבטי׳
שנתברך מבנים כאשר ואיני יודע כיצד והנה רבותי׳ נתבוונו לפרש ברוך מבנים שיהיה
מבורך מבנים רבים שיוליד כמם מבורכת ה׳ ארצו ממגד שמים מטל ולכך אמרו שכל שאר
השבטים ברך אותם בגבורה או בנהלתם ואשר לבדו נתברך בבנים וגירסת הנוסחאות שלנו
בספרי אין לך שנתברך בבנים כאשר אבל קיום הברכה הזאת לא נתבאר ואולי היא ממה
שכתוב בדברי הימים כל אלה בני אשר ראשי בית האבות ברורים גבורי חיל ראשי הנשיאים
והתיחשם בצבא המלחמה מספרם אנשים עשרים וששה אלף ולא נאמ׳ שם בשאר השבטים
שבח הזה ועל דרך הפשט ברוך מבנים אשר בטעם יהי רצוי אחיו יאמר שיהיה אשר מבור׳
מפי כל בני יעקב אביהם ורצוי לכל אחיו והטע׳ כי ארצו שמנה ומשם יבואו כל מעדני מלך
לכל השבטים וכולם יאמרו תמיד יברך השם הארץ הזאת אשר תוציא כפירות האלה ויהיה
מם מבנים כמם מה יצא הדבר מא׳ אביך ואנקלוס תרגם בריך מברכת בניא נראה שרצה
לומ׳ כי יבאו מכל השבטים לאשר לקנות השמן ויהיה יהודה וישרא׳ רוכליו בחטי מנית ופנג
ודבש וצרי וכל זמרת הארץ שיביאו הכל וימכרו לו ויקנו השמן והנה הוא מבורך מכל הטוב
הנמצא לכל השבטים והוא טעם רצוי אחיו שימכרו לו ויקנו ממנו לרצון להם ושוב מצאתי
בבראשית רבה ותאמר לאה באשרי כי אשרוני בנות אמ׳ ר׳ לוי לא לן אשר באכסניא מימיו
ירש׳ אשר גבי פלטריות מה שלא ירש יהודה ארצות ובני אשר ימנה וישוה וישוי ובריעה
וסרח אחותם הוא אבי ברזית ר׳ לוי ור׳ סימון ר׳ לוי אמר שהיו בנותיהם נאות והיו נשואות
לכהנים שנמשחו בשמן זית וכו׳ ברזל ונחשת מנעליך היה אשר בסוף ארץ ישרא׳ כמו שכתו׳
בו ופגע בכרמל הימה וכתיב והיו תוצאותיו הימה ונאמר בו אשר לא הוריש את יושבי עכו
שהוא על הים הגדול כמו שאמרו בראשונה עלה עד עכו ובשניה עד יפו ואם כן הנה ארצו
מנעול ארץ ישרא׳ ולכך אמר ברזל ונחשת מנעליך שיהיו לו דלתות נחושה ובריחי ברזל וכל
הארץ נעולה בהם והוא רמז שישמו׳ ה׳ כל הארץ מאויב ומתנקם או יאמר שלא יבאו זרים
לשלול השמן כי לכל הארץ יובא מארצו באניות סוחר וכימיך דאביך הנראה לי במלה הזאת
שהיא כמו ובאך כי האותיות האלה יתחלפו תמיד יאמר שבתה מדהבה במקום מוהבה וכל
הארמית בן בכל לשון זביחה וכן כל לשון זבירה וכן זהב וקן זנב ורה הלאה ורבים וכלשון זיבה
עצמיה זב וזבה ומלשונם יתחלפו לדלת יאמר גמי נועצו במקום נרעכו וכן וחלתי ואירא כמו
דחלתי ויאמר הכתוב וכימיך יהיה ובאך שתהיה ארצך זבת השמן הנזכר ואתה תהיה בו
טובל רגליך כל ימיך לעולם גם איפשר ונכון הוא מה שפירשו בו שהוא הפוך מן דאבון נפש
ויקראו ימי הזקנה דאבון כי הם ימי הרע והצער ויקראו זמן הבחרות ימיו כי הם שלו לשמוח
בהם ולהטיב לבו והנה הטעם וכימי ילדותיך תהיה וקנתך וזה רמז שתתקיים שלותו וכבודו
עוד כל ימי הארץ וראיתי בתרגום ירושלמי כיומי עולימתהון כיומי שיבתהון הוא הדבר
שפירשתי ויראהו ה׳ את כל הארץ כל ארץ ישרא׳ אשר מעבר לירדן ואחרי כן הזכיר שהראה
לו את גלעד עד דן והנה משה היה בחלקו של ראובן וחצי הר הגלע׳ ועריו היה לבני ראובן
והחציו למנשה על כן פירושו מן הגלעד עד דן או היה גלעד בלבנון ארץ ישרא׳ כרכתי׳ ג״ עד
אתה לי ראש הלבנון והזכיר עד דן שהוא סוף תחום ארץ ישרא׳ דכתי׳ שוט נא לכל שבטי
ישראל מדן ועוד באר שבע והזכיר אפרים ומנשה שהיו בצפונה של ארץ ישרא׳ וארץ יהודה
שהוא בדרום כדכתי׳ יהודה יעמוד על גבולו מנגב ובית יוסף יעמדו על גבולם מצפון ויהודה
נטל כל דרומה של ארץ ישראל מן הירדן ועד הים ודן נטל בצפונית מערבית והזכיר נפתלי
הסמוך ליהודה ממזרח ולא הזכיר אשר ויששכר כי היו בתוך אפרים ומנשה דכתי׳ ובאשר

יפגעו מצפון וכיששכר ממזרח ולא הזכיר שמעון כי מחלק בני יהודה נחלת שמעון ולא
הזכיר בנימין שהיה גבול גורלם בין בני יהודה ובין בני יוסף הנזכרים סמוך להם והזכיר עד
הים האחרון לזבולון שהיה לחוף ימים או שהיה בכלל הנגב והככר ויזכיר בקעת ירחו בעבור
היותה בקעה עמוקה ולא היתה נראי מראש ההר אבל הראהו במעשה נס והכלל שהראהו
כל נחלת ישראׄ דכתי׳ זאת הארץ אשר נשבעתי וגו׳ ולרבותי׳ בסיפרי מדרש׳ במקומות האלה
אשר יזכיר בכתוב וטעם המראה הזאת אשר הראהו בעבור שהיתה הארץ מלאה כל טוב
צבי לכל הארצו׳ ומאשר היה גלוי לפניו רוב האהבׄ שהיה משה רבי׳ אוהב את ישראׄ שמחו
רבו׳ הטובה בראות עיניו אשר ידעׄו ה׳ פנים אל פנים שהיה לבו גם בו ומדבר אׄו בכל שעה
ושעה שירצה בענין שנאׄ ועתה אעלה אל ה׳ עמדו ואשמעה מה יצוה ה׳ לכם לשון רשׁ ואיננו
נכון כי היה אומר אשר ידע את השם פנים אל פנים אבל הוא מלשון וארעך בשם ואתה
אמרת ידעתיך בשם יאמׄ שלא קם נביא עוד בישראׄ כמשה אשר גדלו השם להיות אליו
פנים אל פנים כדבור וכן מה ארם ותדעהו שתעשה לו כבוד לשום דעתך עליו כמו מה
אנוש כי תגדלנו ויתכן כי בעבור ששני אנשים המתראי׳ פניׄ אׄ פניׄ נודעי׳ זה לזה כראי׳ ההי׳
אמר ידעו ה׳ פנים אל פנים כי לא רצה להזכיר שידעו משה כן לכבוד של מעלה ואל תתמה
במה שאמר בשבח משה אשר ידעו ה׳ פנים אל פנים ואמר ודבר ה׳ אל משה פנים אל פנים
ובכל ישראׄ נאמר גם כן פנים בפנים דבר ה׳ עמכם כי שם באר מתוך האש לומר ששמע
קולו מתוך האש בלבד ולא ראו הפנים וכן פירש ועל הארץ הראך את אשו הגדולה ודבריו
שמעת מתוך האש ועל דרך האמת שידעו השם פנים אל פנים לדבקה בו בעת שתבא הרוח
במשה רבי׳ וכן היה בעת מתן תורה אבל לא השיגו הם אלא לקול מתוך האש והנה באר
שכל נבואותיו של משה כיום מתן תורה ושאר הנביאים היתה עליהם יד ה׳ והבן זה וטעם לכל
האותות דבק עם ולא קם נביא עוד בישראׄ כמשה לכל האותות או יאמר שידעו השם פנים
אל פנים באותות ובמופתים שכולם נעשו בשמו הגדול כמו שאמׄ ויוציאך בפניו בכחו הגדול
וכבר פירשתי כי האותות הם הדברים שהותיר בהם בתחלה למחר יהיה האות הזה ויאמר
על כל הדבר שיקדים הנביא לאמר כך יבא ויאתה לעתיד והמופתים הם הדברים שיעשו
בשנוי התולדת כמו המטה אשר נהפך לנחש והנה גם לשאׄ הנביאים נעשו אותות ומופתי׳
באליהו ואלישע שעשו מופתים רבים אבל ההפלגה למשה רבי׳ בהם אמרו במדרש כל הנביאׄ
כולם היו עושים נסים על ידי תפלה כחמה ליהושע וכן הצרפית ועצירת גשמים לאׄיהו וכן
השונמית לאׄישע אבל משה מיד היה עושה ואין המדרש הזה ברור והרב אמר במורה
הנבוכים כי ההפלגה למשה רבי׳ הוא מה שאמר לפרעה לכל עבדיו ולכל ארצו ולעיני כל
ישראׄ כי היו לעיני החולקים עליו והמסכימים עמו אבל שאר הנביאים יעשו אותם ליחידים
מבני אדם כענין שנאׄ ספרה נא לי את כל הגדולות אשר עשה אלישע ואיננו נכון בעיני כי
עצירת הגשמים לאׄיהו העצירה והביאה נתפרסמו מאד וגם היה כגזרה ממנו חי ה׳ אם
יהיה השנים האלה טל ומטר כי אם לפי דברי ובהמשך ענין שלש השנים נתגלה מאד ובגוי׳
נשמע וכתי׳ אם יש גוי וממלכה אשר לא שלח אדוני וגו׳ וסוף הענין ההוא מגולה ומפורסם
לחולקים עליו ולמסכימים עמו במעמד אחד דכתי׳ שלח קבוץ אלי את כל ישרׄ אׄ הר הכרמל
ואת נביאי הבעל ארבע מאות וחמשים איש ואת נביאי האשרה ארבע מאות וכן עמידת
השמש ליהושע היה באמת לעיני כל ישראׄ וראו אותה כל מלכי כנען הנלחמים בו והנשארי׳
ודבו׳ יזכירו כן שראו אותה מסוף העולם ועד סופו והכתו׳ מפליג בו מאד ולא היה כיום ההוא
לפניו ואחריו לשמוע ה׳ בקול איש ובקריעת הירדן כקריעת ים סוף לא נעשה ליהירים רק לכל
ישראל וכתו׳ בה עוד ויהי כשמוע כל מלכי האמורי אשר בעבר הירדן ימה וכל מלכי הכנעני
אשר הוביש ה׳ את מי הירדן אבל לפי פשוטו של מקרא הכל קשור ומחובר יאמר שלא קם
נביא עוד בישראׄ כמשה אשר ידעו השם פנים אל פנים ולעשות אותות ומופתים ביד חזקה
ומורא גדול כמשה ואם עשו מקצת מהם לא הגיעו לרובם ולא למעלה הגדולה שבהם כי
לא היה כיום סיני לפניו ואחריו וכן לא הגיעו אותות הנביאים לזמן הגדול אשר הגיע הוא
עליו השלום כי אות המן תמידי ארבעים שנה ועמוד האש והענן גם הבאר והשלו על דעת

רבותי ולכתם המדבר הגדול והנורא נחש שרף ועקרב וצמאון אשר אין מים ולא חסרו דבר
ועל דרך האמת יאמר כי אותותיו ומופתיו של משה היו פנים אל פנים כמו שפירשתי
ולכל היד החזקה קריעת ים סוף שנאמר בו וירא ישרא את היד הגדולה ולכל המורא
הגדול מעמד הר סיני שנאמר בו לבעבור תהיה יראתו על פניכם ולפיכך הזכיר כאן שנעשו
לעיני כל ישרא שכבר הזכי כל הנעשה לפרע ולכל עבדיו ולכל ארצו ובספרי ולכל היד
החזקה זו מכת בכורות שנ בו כי ביד חזקה ישלחם ולכל המורא הגדול זו קריעת
ים סוף רא ולכל המורא הגדול זו מתן תורה ועל הדרך האמת היד החזקה
מדת הדין כלשון היתה עלי יד ה וכן כי יד ה עשתה זאת ולכן יאמרו במשפט
כי יצאה בי יד ה והמורא הגדול מדת הרחמים בענין שכת׳ אותו תקדישו
והוא מוראכם ולזה מתכוונים בספרי במכת בכורות ובקריעת ים סוף
כי כתו׳ כם לעשות לך שם תפארת וטעם אשר עשה משה שהבין
והרא זה לעיני כל העם כלשון את הנפש אשר עשו בחרן וימהר
לעשות אותו לעשות את יום השבת בי משה לא עשה היד
החזקה והמורא הגדול רק הבין אותם ובעבורו נעשו
לעיני כל ישרא ונשלמו חמשה הספרים האלה
אשר קצרה בהם חכמת אגור ואיתיא ואלפי
ברכות והודאות לאל אשר גמלני
ברחמיו וברוב חסדיו ויבא
אשר לבכי שוא והוא
למען שמו יואל
ובא לציון
גואל ובמהרה בימינו יעמד
מיבא לבנות
הבית והאריא ויתקיים מקרא שכתוב על ידי יחזקא וידעו הגוים כי אני ה מקדש את ישראל
בהיות מקדשי בתוכ לעולם וברוך ה אהי ישרא מן העולם ועד העולם אתה אל אמן ואמן

מצאתי במדרש משלי בשעה שבקשו סנהדרין למנות שלמה עם ג מלכים וד׳ הדיוטות
עמד שכינ׳ לפני הקבה ואמר׳ ריבונו של עולם חזית איש מהיר במלאכתו וכו׳ ובגמר׳ דירן
בפ חלק בא דמות דיוקנו של אביו ונשתטח לפניה וכו׳ ובירוש בא דוד ונשתטח לפניה׳ וכולם
לדבר אחד נתכונו לומ שהקבה יוצא ובא לו ממדה למדה יוצא ממדת הדין ובא לו למדת
רחמי׳ והיא מדתו של דוד כמו שאמרו בקידוש החדש דוד מלך ישר׳ חי וקיים והמשכיל יבין

ברכני הש׳ עד כה שזכיתי ובאתי לעכו ומצאתי שם ביד זקני הארץ מטבע כסף מפותח פתוחי
חותם מצדו האח כעין מקל שקד ומצדו השני כעין צלוחית ובשני הצדדין סביב כתב מפותח
באר היטב והראו הכתב לכותיים וקראוהו מיד כי הוא כתב עברי אשר נשאר לכותיים כמו
שנזכר במסכ סנהדרין וקראו מן הצד האחד שקל השקלים ומן הצד השני ירושלם הקדושה
ואומרים כי הצורות מקלו של אהרן שקדיה ופרחיה והצורה השני צנצנת המן ושקלנו אותו
בשלחנות ומשקלם עשרה כסף והם חצי אוקיא שהזכיר רש׳ וכן ראיתי מן המטבע ההוא
בצורות ובכתיבה ההיא חצי משקלו וכו היו שוקלי חצי השקל שהיו שוקלים לקרבנות והנה
נסתייעו דברי רש׳ סיוע גדול כי בפי׳ רבדי רדל והגאונים הפרוטה חצי דכה והדינר סו חכה
והם אמרו שהם סו שעורות והרי הוא הדינר שקורין בעכו כואנר שכך הוא שיעורו ומינו
דהוא הוא ההשריג שהזכירו הגאונים שאין שהלעוזות בלעג׳ שפתם אומרים כך וכך קורין
לכואנר דינר צורי וכך כותבין בכתובות כונרו צורי כי בצור הקרובה לעכו היו מטביעין אותו
ומשקל הדינר הזה ג אשטרלינש נמצא הסלע יב אשטרלינש לפי דבריהם ואינם אא עשרה

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main

כרברי רש׳ ולמרנו שהגים הללו הוסיפו עליהם שתות אולי החתיכות הקטנות הנשקלות
כבוא״נר הם תוספת וגופו בעצמו כ׳ גרעיני כרוב ושלום

עומדות היו רגלינו בשעריך ירושלם בית אהים ושער השמים ירושלם הבנויה עיר שחוברה
לה יחדו עם אותה שבעליה ששם עלו שבטים שבטי יה ששם אבן שתיה שממנה הושתת
העולם וממנה השתרגו מוסרות תבל וגבולם ששם הר המוריה שממנו תצא תורה ותושיה
ההר חמד אהי לשבתו ובנה בו בית מנוחתו ושם הכין כסא מלכותו ויהי בשלם סכו ומעונתו
מבית לרביר קרש׳ הקדשים ששם ארון הברית ארון כל הארץ ובו לוחות כתוב׳ באצבע אהים
שמשם נבואה יוצאה ומתפשטת על נפש תאמי צביה היא החיה אשר תחת אהי ישר׳ בנהר
כבר וארע כי כרובים המה להבא ולשעבר שנים לכרוב מלפנים ולחיצון פני צדק ופני רצון
זרוח אהים בכנפיהם וכבוד אהי ישרא׳ עליהם וזה מעשה המכונה מעון לשבינה ששם היכל
הקדש מכוון לשמוע אל הרנה ואל התפלה וליורדים ברמעה פותח כיון ובו השלחן ועליו
לחם הפני׳ פני׳ המאירים בכל מערכה כי שם צוה ה׳ את הברכ׳ שמשם לישרא׳ משאות וארוחו
פניו חיים שובע שמחות ושם המנורה הטהורה אשר אל עבר חכמי ישרא׳ מאירה בשבעה
נרותיה תופיע והמשכילים יזהירו כזוהר הרקיע ושם המזבח הפנימי להעלות עליו מקטר
קטורת ועליו גולת הכותרת בו נפשות הצדיקים צרופות בעליל עולה כלול ולבית גובה למעל
מן השמי׳ ומשם יתגדל ויתקד׳ מקום לבית ומקדש למקד׳ וחצר החיצונ׳ והארי׳ מזבח כפרה
לישראל ששם נעקד אבינו כשה תמים לטוב לנו כל הימים ושם הוכן לשיר הלוים רונן להדר
לרומם להלל לאהי השמים בכנורות ובנבלים ובמצלתים ובצלצלים ושם יד חוית לשכת
הגזית בשבע׳ וקניה וסנהדריה מעוטרת בשירי קדש ושירי אהים מפוארת ומהודרת לתבני׳
מעלה מסודר׳ והנשיא נשיא הוא מיוחד כנגד גוי אחר ששם ישבו כסאות למשפט ולהורא׳
ללכת בתורת ה׳ צבאות והיה לעד ולאות כי אהים יושב בעדתו בקרב אהים ישפוט ושם הר
ציון קדוש משכני עליון ומה הציון הלז כי רמה קרני בה ולבי עלז הן אלה קצות שבחי העיר
הנזכרת לתהלה ולשם ולתפארת ותהלותיה ומעלותיה רבו למעלה נכברות מדובר בך עיר
אהים סלה ועתה עלי תשתפך נפשי ועל אלה אני בוכיה כי נשאר בעיר שמה ושאיה בית
קדשנו ותפארתנו אשר הללו בו אבותינו היה לשרפת אש וכל מחמדנו היה לחרבה וגם
חמת א׳ תגבל בה ימים אין מספר דור הולך ודור בא הרביר ולפני לפנים היה מעון תנים
וההיכל והר הבית לשמיר ולשית עלה כלו קמשונים כסו פניו חרולים ומרעה הוא לכפירים
ואויבינו פלילים זה מחריב ועוקר את הגבולים ווה מציב ומקים אלילים ובאו בו פריצים
ומחללים ואל א׳ לא יושיע בתוכו מתפללים כל ערל וטמא כבית תפלה נתן תפלה ובהיכל
האהים ללא אהים יענו הו הו זו כחו לאוהו נשכבה בבשתנו ותכסנו כלמתנו כי כל אלה
גרמו פשעינו וחטאתינו והעיר והקדש השחיתו עונותינו וחללו את המקדש המעוז נוה צדק
ומקוה אבותינו על זה היה דוה לבנו על אלה דאבה נפשינו וכל ימינו על ארמתינו על נחלת
הצבי תזל דמעתנו ונתבס שק פתיגיל כי נברת מבית אהינו שמחה וגיל איכה היתה לשנינה
קריה נאמנה רבתי בגוים ועליונה שרתי על המדינה העיר היונה יונה תמה ברה בחמה
יפה כלבנה מקוטרת מר ולבונה עיניה יונים על אפיקי מים ואורה כשמש בחצי השמים
ומתוק האור וטוב לעינים בעברת ה׳ צבאות נעתם לבשו שמים קדרות ושק הושם כסותם ואל
ארץ יביט משמים נונח והנה צרה וחשכה מעוף צוקה ואפלה מנודח והיה אור ישרא׳ לאש
בקרבה וקדושו ללהבה ואבלה ובערה כל הדרה ויקרה והיתה מעי מפלה אללי לי ירושלים
עיר ואם בישרא׳ דריך ירוו בכל עת חלב ודבש ושמן וצורי ועתה חמת תנינים יינך וראש
פתנים אכזרי אהה אמי הכרע הכרעתיני ואת היית בעוכרי ושופכי דמי מרעתי מעלותיך
ורוממותיך וראיתי הריסותיך ושוממותיך היית עטרת תפארת ביד ה׳ וצניף מלוכה גאון
כל צבי אוצר כל חמדה אבן פנת יקרת ועתה הכל נברת ביום ההוא קראו לך ירושלם כסא
ה׳ ובך כל מעיני ושם העיר מיום ה׳ שמה ועתה חרפה וגרופה מוסר ושממה ובתוכחו חימה
בערים אשר הפך ה׳ למלח וגפרית ושב וזעם על ארץ הצבי והי׳ מחוללה מפשעינו וחטאתינו

מדוכאה מעונותינו וה׳ הכריע בה את עון כלנו ובחבורתה נרפא לנו אבל היא אשר כילתנו
ומעל שלחן אב הגלתנו אל ארבעת שפתיו הרעים בעל כל אשר גמלנו ירושלם השדודה
ובנותיה אשר היו ערי המועדה לתורה ולתעודה תחת אשר היו בך אלפים ורבבות רכב אלהי׳
אלפי שנאן ה׳ בם ואשרי מי שלא ראה היום הזה ראית׳ בך קדושה חזות קשה מצאתי בתוכך
איש יהודי נגש ונענה והוא צבע ובוז ישבע ואליו יאספו בביתו בין גדולים וקטנים אם
ישלימו מנין עדה שאין לה ענין לא מקנה וקנין עם עני ודל ורש ומסכן הלך ואביון ופרי האר׳
לגאון ולתפארת ופריה ותבואתה מרובה ועדין היא זבת חלב ודבש ליושבים בה דמיתיך
הורתי ליולדת שמת בנה בחיקה והחלב בשדיה למכאובים ותניק את גורי הכלבים ועם כל
זה מאסו בך עוגבים ושממו עליך אויבים ובמרחקים יזכרוך ויתפארו בעיר הקדושה לאמר
לנו נתנה למורשה וכאשר יבאו אליך ומצאו כל מחמרי עין יבריחו כמפני חרב ורודף אין
ורבה העזובה בקרב הארץ השמנה והרחבה כי הם אנם הגונים לך וגם את אינך ראויה
להם מהמונם ולא מהמהם ולא נה בהם עיר תהיה תחת היותך גילה ועמך משוש בתחלה
ראיתי היום יושביך נאנחים ונאנקים והמה נמקים כי לא ינוח שבט הרשע על גורל הצדיקי׳
למלאת דבר ה׳ אשר דבר והשימותי אני את הארץ ושממו עליה אויביכם היושבים בה אני
הגבר ראה עני גליתי מעל שלחני הרחקתי אוהב ורע כי ארך המסע מהשתרע הייתי נויד
אהים במדבר מלון אורחים עזבתי את ביתי נטשתי את נחלתי ושם הנחתי רוחי ונשמתי
עם הבנים והבנות אשר כנפשי ועם הילדים אשר טפחתי ורביתי על ברכי הם ראשית דרכי
הם לי הנאהבים והנעימים והיו עיני ולבי שם כל הימים ובכור החברים כצפעוני ישך מיודעי
מחשך ונקל זאת וכל יקר ראתה עיני להבוות טוב לי יום בחצרך לבקר בהיכלך החרב
ומקדשך השמם לחזות לרצות אבניך ואת עפריך לחונן ועל חרבותיך לקונן כי עפריך בפי
צוף ופנג ובכיתי עליך במר נפש מספר מר ובבכי אתענג ויהי בהרימי קולי ובקרעי בגדי
ומעילי או ינוח לי כי ביום תשיעי לירח אלול שנת חמשת אלפים ועשרים ושבע באתי בעיר
החרבה ושוממה מבלי בניה והיא יושבת וראשה חפוי וקראתי עליה כראוי ציון מדבר היתה
ירושלם שממה ואצל העיר כנגד הפתח קרעתי עליה ובבאי כנגד הבית הגדול והקדוש קראנו
בבכיה רבה בית קדשנו ותפארתנו אשר הללוך אבותינו היה לשרפת אש וכל מחמדנו
היה לחרבה וקרענו קריעה שניה בתאניה ואניה וקראנו במקום מזמור קינה לאמר אהים
באו גוים בנחלתך טמאו את היכל קדשך שמו את ירושלם לעיים נתנו את נבלת עבדיך
מאכל לעוף השמים בשר חסידיך לחיתו ארץ שפכו דמם כמים סביבות ירושלם ואין קובר
היינו חרפה לשכנינו לעג וקלס לסביבותינו עד מה ה׳ תאנף לנצח תבער כמו אש קנאתך
שפוך חמתך אל הגוים אשר לא ידעוך ועל ממלכות אשר בשמך לא קראו כי אכל את יעקב
ואת נוהו השמו אל תזכר לנו עונות ראשוני׳ מהר יקדמונו רחמיך כי דלונו מאד עזרנו אהי
ישענו על דבר כבוד שמך והצילנו וכפר על חטאתינו למען שמך למה יאמרו הגוים איה
אהיהם יודע בגוים לעינינו נקמת דם עבדיך השפוך תבא לפניך אנקת אסיר כגדל זרועך
הותר בני תמותה והשב לשכנינו שבעתים אל חיקם חרפתם אשר חרפוך אדני ואנחנו עמך
וצאן מרעיתך נודה לך לעולם לדור ודור נספר תהלתך עורי עורי לבשי עזבך ובגדי
אלמנותיך ירושלם עיר הקדש צאי וידיך על ראשך ובאי אל אהיך ואישך כי הוא אדניך
והשתחוי לו ואת מנת חלקו ונחלת חבלו אשת נעורים ואהבת כלולות ודרשי לפניו תחלות
לכת עידתך אחריו במדבר לא דרך ולא מסלות מקוטרת מר ואהלות מעלת זבחים ועולות
ועינה לו במחולות את הנוראות ואת הגדולות להודות להלל לשבח ולפאר לרומם ולהדר
ולעלות למרומם על כל ברכות ותהלות המרוצה בתחנונים ותפלות ומרבה כפרות סליחות
ומחילו ואשר עשה עמך כל הימים את החסד ואת הרחמים שאי אליו כפים ושפכי לבך כמי׳
עד מתי אתה לא תרחם את ירושלם השכחת חנות ולא תזכור ראשונות אשר שמת במדבר
דרך בישימון מעינות להשקות גאוליך אשר תוכו לרגלך ועליהם פרשת ענגך למסך בקול
רנה ותודה המון חוגג יעבור בסך אם קפצת רחמים דברים טובים דברים נחומים שבבר
עשית לעולמים ולא תדרוש דמים דם נפשות אביונים עגומים צדיקים ותמימים אשר

242

לשמך הערו למות נפשם ותחת החרב נתנו ראשם אחריך ישאגו ועליך הורגו כל היום יקריבו לפניך עולה וזבחים אנשי' וזבחי אדם ויעשו לריח ניחוחי' את ראש ואת הנתחי' והם ששים ושמחים זה יאמר לה' אני ולצור ישרא' בראני אקריב את עצמי וחלבי ורמי ונתחי וראשי ואתן בכורי פשעי פרי בטני חטאת נפשי ונפשם מתעלפת ברמיה מתבוססת מאבות לבנים מורשה מסיני לעשות נפשם שלמי נדבה לרצון להם לפני ה' והדבקים בה' חיים נתתם נכזים ושפלים בגוים ואותם לוחמים כל עמים רבים עורם מעליהם הפשיטו זה עובר וזה גוזז זה שולל וזה בוזז והוא מכרכר ומפזז מכת אויב הכיתם בכל מכה מאד קשה וארוכה ובכל מוסר אכזרי מזי רעב ולחומי רשף וקטב מרירי ועוד בחיים חיתם לך נצמרו ובמותם לא נפרדו אשורי ה' במעגלותיך תמכו כי מעיר הקדש נקראו ועל אלהי ישרא' נסמכו אומרים אמור למנאצי ואל' לוחצי ומוחצי' לא נואש לבבנו מהגואל ולבנות הבית והאריאל כי זאת לפני' בישר' שבשפלנו זכר לנו לא מאסנו ולא געלנו וכי אשב בחשך בבל ירי' ורובבל יסדו הבית לבנות ליום קטנות בך מעולם ועד עולם כאשר יבשו עצמותינו פותח את קברות מתינו מבשן שאול אליו יקראו ישלח רוחו ונבראו מן המכוסים תולעה ותחתם יוצע רבה וחרש פני אדמה לא אברה תקותנו באכור הגויה ולא נגורנו לנו בשוב העפר אל הארץ כשהיה כי לא קצרה יד ה' מהושיע ברכת אובד אליו תבא ונפש נענה ישביע וכל תפלה וכל תחנה לפניו יגיע ומשפטינו לאור עמים ירגיע כזאת וכזאת דברו ובשמך יתחזקו כי אחריך דבקו וכאשר נאקות חלל ינאקו אליך יצעקו המון מעיך ורחמיך אליהם יתאפקו העל אלה לא תפקוד נאם ה' ואם בגוי אשר כזה לא תרחם שוב מחרון אפך והנחם למען ציון לא תחשה ולמען ירושלם לא תנשה כי לרחמיך עיניהם תלויות ולהם עליך ראיות וזכיות מגדל דוד בנוי לתלפיות שטרות חתומות עדים נאמנים ושבועות קימות בשמך המיוחד דברי הנביאים פה אחד כלם נתנו לנו קץ וזמן ועד בשחק נאמן כי לא לנצח ישכח ציון והבית היוצא מבית המלך העליון נכון יהיה בראש ההרים ונשא מגבעות והא' לנו ה' למושעות כי לקץ הימין אל תניחנו א' לארך אפך תקחנו וחיש לנו עתידות כי פנינו אליך מוערות ואנחנו היודעים ועדים כי אין קץ לפני רחמיך ולא מועד מועדים כי ארכו לנו הימים והזמנים ועידן עידנים רבת טבענו בהם מרורות פתנים רבת שבעה לה' נפשנו הלעג השאננים הבוז לגאיונים מן אזי עבר על נפשנו המים הזדונים מחרון אפך תשוב וראה כי אזלת יד ואפס עצור ועזוב ככתוב למה לנצח תשכחנו תעזבנו לאורך ימים השיבנו ה' אליך ונשובה חדש ימינו כקדם ברוך אתה ה' גואל ישראל

אבינו הרחמן לא יתום ישראל ולא אלמן כי רחמיך עליהם במקומן בכל עת וזמן ובית עבדך זה משה בן נחמן הבא לראות עריך ומקדשך כחורבנן ובקרעו בגדיו ומעילו בוכה ומתאבל אליך ישתחוה ואליך יתחנן טיוב ויראו רבירך והיכלך אליך ואולמי בבנינן עינינו תראינה ירושלם נוה שאנן וערי יהודה בתקונן בשוב ישראל לנויהם וכהנים לעבודתם ולוים לדוכנם שנ' וברא ה' על כל מכון הר ציון ועל מקראיה ענן יומם ועשן ועל כל כבוד חופה לשבינתך ועוזך בבית מקדשך ולא יברת מעונן וזה עבדך ישב בסתרן ובצל שדי יתלונן ברוך אתה ה' שומע תפלה אמן ואמן סלה ועד

128/8

UB Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main

vor 1480

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main